This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

J. H. KRELAGE.

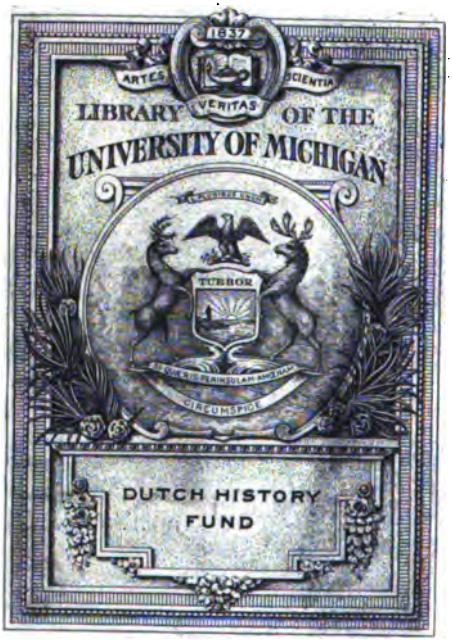

Digitized by Google

AP
14
.V123

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK,

VOOR

1827.

Digitized by Google

MENGEL WERK.

VOOR

1832.

Digitized by Google

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunſten en Wetenſchappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1827.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1827.

Digitized by Google

Digitized by Google

Dutch lit. nijhoff 10-3-24 10842

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

Het Evangelie ten regten tijde verkondigd, en de bedenkingen van het Ongeloof daartegen wederlegd. Door ADR. STOLKER. Bl. 1
De gelukkige tijd. Bezwaren tegen de XVII en XVIIIde Eeuw. Of de oude wijze van het klaaglied der *Vijgen*-kerk in onze dagen. 17
Bijzonderheden, betreffende het uiteinde van Kapitein COOK, en de vereering, hem na zijnen dood op de *Sandwich*-eilanden toegebragt. 20
Een waar woord voor Souvereinen. 25
Merkwaardige Bijdrage tot de Geschiedenis der Lijfstraffelijke Regtspleging, uit het tijdvak van de Regering der STUARTS in *Engeland*. 26
Verspreide Bijzonderheden, TALMA betreffende. 30
Letterlijke Vertaling eener *Spaansche* Publicatie. 33
Spaansche Landbouw. 34
Een onuitgegeven eigenhandige Brief van BONAPARTE. 35
Iets uit het Onderhoud van *Lord* EBRINGTON, *Pair* van *Grootbrittanje*, met NAPOLEON, op het Eiland *Elba*. 37
De tegenwoordige Paus en de *Fransche* Schilder GUÉRIN. 41
Persoonsbeschrijving van *Sir* WALTER SCOTT. 42
Opmerkelijk schrijven van *Sir* WALTER SCOTT. 42
Elegia ad amicum, amici fratris mortem lugentem. 43
Op eene Afbeelding van M. STUART. 44
EPIMENIDES, of de Wording der Dingen. 45
Geval eener Vergiftiging door den Honig van de Wesp *Lecheguana*. Door AUGUSTE DE ST. HILAIRE. 53
DANIEL JOHANNES SNECANUS. 59
Eene Zomerreis in *Noord-Amerika*. I. *De Hudson-Rivier*. Door G. B. BOSCH, *Predikant bij de vereenigde Protestantsche Gemeente te Curaçao*. 69
Eenige Bijzonderheden, betreffende het Levenseinde van MUNGO PARK. 75
Twee Brieven van Mr. RHIJNVIS FEITH. Medegedeeld door A. ELBERTS, te *Deventer*. 77
HERODIAS. Door W. H. WARNSINCK, BZ. *Dichtstukje*. 86

Digitized by Google

De *Kozak*. *Een onopgesierd waar Verhaal*. 84
NAPOLEON en zijn Broeder LUCIEN. 91
Twee Leveranciers van Oorlog. 92
De *Jezuiten* te *Parijs*, in eenen Brief van eene Dame aan hare Vriendin. 93
Lijkstaatsie en Begrafenis van de Vrijheid der Drukpers te *Parijs*. 95
De Vrouw naar de Wereld. 96
Voorlezing, over den Roem. Door den Eerw. B. VAN WILLES, *Predikant te Lekkerkerk en Zuidbroek*. 97
Brief uit en over het *Oosten*. 115
Het Roode Boek. Door den Abt DE MONTGAILLARD. 125
Het Hof der *Tuilerien*. 129
Mirakel, nieuwelings in de omstreken van *Poitiers* gewrocht. 131
Nadere Berigten wegens den onderaardschen Weg onder den *Teems*. 132
De Onsterfelijkheid. Door E. MOLEMA. 134
Boven Laster en Kwaadsprekendheid behoort men zich te verheffen. 136
De Weduwe te *Naïn*. Door J. IMMERZEEL, JUN. *Dichtstukje*. 138
Middel, om de Boomen van Wormen, Rupsen en andere Insekten te ontdoen. 140
Iets over het Opium-vertier te *Londen*. 140
Majoor HOOK. 140
Een geraffineerde *Fransche* Gaauwdief. 141
De oude Winkel. *Dichtstukje*. 143
Het Lijden en Sterven van JEZUS CHRISTUS Gode betamende. I. Door ADR. STOLKER. 145
JOANNES VOLLENHOVE, in zijn Leven, Karakter en Letterkundige Werkzaamheden, beschouwd. Door J. VAN DER ZUIL. 156
Eenige Bijzonderheden, rakende den onlangs overledenen Hertog VAN YORK. 176
Protestantsche Kerk in *Frankrijk*. Volgens A. H. NIEMEIJER. 179
PAULUS en SILAS te *Philippi*. (HANDEL. XVI: 25—34.) Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. *Dichtstukje*. 183
Een Grafschrift, afgeschreven op het Kerkhof der *Armeniërs* te *Konstantinopel*. 186
Iets over de Stoomwerktuigen in *Engeland*. 187
Over het verschrikkelijk Gevaar van het Lezen. Uit een oud, vergeten Boeksken. 187
Herinnering aan den Oude van de *Bastille*. 189
In de Vriendenrol van den Heer EVERS, na deszelfs laatste Voorstelling van *Scid*, in het Treurspel *Mahomet*. 191

Digitized by Google

INHOUD.

Over de Orde; voor Huisvrouwen en Huismoeders. Eene Voorlezing. Door H. VAN LOGHEM. 193

JOANNES VOLLENHOVE, In zijn Leven, Karakter en Letterkundige Werkzaamheden, beschouwd. (*Vervolg en slot van bl.* 176.) 201

Naauwkeurig Verslag wegens Olijven en zekere Zelfstandigheid, op den 24 Augustus 1826 te *Pompeji* ontdekt. 217

Eenige Bijzonderheden, rakende MARIA LOUIZA, Exkeizerin van *Frankrijk*. 220

Oplossing van het Mirakel, nieuwelings in de omstreken van *Poitiers* gewrocht. 222

Bij het wederzien van *Boschwijk*, na het afsterven van mijnen Vriend FEITH. Door W. H. WARNSINCK, BZ. *Dichtstukje*. 224

Herinneringen uit den *Franschen* Krijgstogt naar *Egypte*. 227

Bijzonderheden, rakende het Begraven bij de *Chinezen*. 230

Aan den Nacht. Door J. W. SCHUURMANS. 232

Bluscht de vonken voor de vlam; schut de schapen voor den dam. Door VAN DER POORT. } *Dichtstukjes*. 233

Vergankelijkheid. Door J. BRESTER, AZ. 238

De Gaauwdief tegen wil en dank. *Eene ware Anekdote*. 239

Inschrift van het Zwaard van KONTOGHIANNIS. 240

Het gewonnen Proces. 240

Het Lijden en Sterven van JEZUS CHRISTUS Gode betamende. II. 241

Redevoering, over het Nederlandsch Genootschap tot zedelijke verbetering der Gevangenen. Door Mr. B. WICHERS, te *Winschoten*. 255

Eene Zomerreis in *Noord-Amerika*. II. *Albany*. 272

Nieuwere *Duitsche* Wijsbegeerte. 282

Iets, over PESTALOZZI. 284

Eenige Bijzonderheden, rakende den Zoon van NAPOLEON. Door Kapitein SCHERER. 285

Brief van den Heer P. R. FEITH aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*. 288

Iets, over het Huisselijk Leven van TALMA. Volgens G. L. P. SIEVERS. 290

Getuigenis van TALMA wegens onze Taal en onze WATTIER. 291

Sir WALTER SCOTT, naar zijne eigene getuigenis, erkend als den Schrijver van *Waverley*, *Rob Roy* en andere Romans. 291

Den Doktoor LUSARDI! 293

De Aardappel-leer van CAPADOSE. 294

De vroege Graven. Naar KLOPSTOCK. Door Prof. E. H. LULOFS. 294

Digitized by Google

INHOUD.

De Nacht. Door L. VAN DEN BROEK. *Dichtſtukje.* 295
Verhandeling, over de onbekendheid van de *Nederlandſche* Taal, Letterkunde en Volksgeaardheid, bij den Vreemdeling. Door N. G. VAN KAMPEN. 297
Over het Bad bij *Bentheim.* 317
Iets over THEOPHRASTUS BOMBASTUS VAN HOHENHEIM, gezegd PARACELSUS. 322
De Rattenval. *Een geſchiedkundig Verhaal.* 326
NAPOLEON te *Leyden*, Oct. 1811. Door den Eerw. J. VAN GEUNS. 331
Wijk- en Rustplaatſen, te *London*, voor Armen zonder dak. 333
Overwinning zonder Gevaar eene Zegepraal zonder Roem. 335
Iets over SCOTT's *Waverley.* 336
Strenge Proef. *Anekdote.* 337
SHAKESPEARE Adjudant. 337
De beleefde Schuldenaar. 337
Het Begraven binnen Steden en Dorpen. Door H. VAN LOGHEM. 338
Hulde aan de Nagedachtenis van mijnen onvergetelijken Vriend ALEXANDER DE KONING, *Leeraar der Hervormde Gemeente te Meppel*, overleden op den 16 April 1827. Door J. W. IJNTEMA. 341
Verhandeling, over den Zelfmoord. Door ASS^{S}. DOIJER, *Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente te Zwolle.* 345
Berigt, wegens den, in het jaar 1825, na de aanwending der *Moxa*, uit Longtering herſtelden Lijder. Door Z. H. VAN DER FEEN. *Med. Doct. te Amſterdam.* 366
Iets, over WATTIER-ZIESENIS, en de Hulde, door den *Amſterdamſchen* Schouwburg, aan hare Nagedachtenis, op den 8 Mei 1827. 372
De Rattenval. (*Vervolg van bl.* 331.) 377
Mijn Bloedverwant. Een Tegenhanger van mijn' JAN DE LAPPER. Door K. (*Dichtſtukjes.*) 385
Haarlems Weerklank van BILDERDIJK's *Afſcheid van Leyden.* (*Dichtſtukjes.*) 389
Het Schaakſpel. (*Anekdoten.*) 391
De Stoomboot te *Calcutta.* (*Anekdoten.*) 392
Oorſprong van den Naam TARTUFE in MOLIÈRE's *Huichelaar.* (*Anekdoten.*) 392
De *Berlijnſche* Schoenmaker. (*Anekdoten.*) 392
De doorluchtige Schoolkameraad. (*Anekdoten.*) 392
Brief van den Hooggeleerden Heer W. A. VAN HENGEL aan den Weleerwaardigen Heer A. STOLKER; benevens het Antwoord van laatstgenoemden. 393

Digitized by Google

INHOUD.

Berigt, wegens den, in het jaar 1825, na de aanwending der *Moxa*, uit Longtering herſtelden Lijder. (*Vervolg en ſlot van bl.* 371.) 406
Levensbijzonderheden van *Lord* COCHRANE. 413
De Rattenval. (*Vervolg en ſlot van bl.* 385.) 417
Iets over Recenſiën. Brief van X. aan IJ. 424
Brief van VINDEX GROTIANUS aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.* 429
Verſchijning van de Schim van SAMUËL aan SAUL. *Dramatisch Fragment.* Naar DE LA MARTINE. Door VAN STARKENBORGH STACHOUWER. 433
Dichtregelen, ter gelegenheid van de laatſte Wintervergadering des *Antwerpſchen* Departements *Tot Nut van 't Algemeen.* Door J. P. HORTHALS. 438
JACOBUS DE I en de Prediker. 440
Grafſchrift der Moeder van den *Engelſchen* Minister CANNING op haren Echtgenoot. 440
Iets over en uit eene Verzameling van Nieuw-*Griekſche* Volksliederen, naar FAURIEL, SHERIDAN en MÜLLER. Door J. W. IJNTEMA. 441
Waarneming, wegens eene zeldzame Wormziekte bij een Slavenkindje te *Batavia.* 450
Tegenwoordige toeſtand van *'s Gravenhage*, vergeleken met deszelfs geſteldheid gedurende de *Franſche* overheerſching. Door J. VAN RENESSE, te *'s Gravenhage.* 453
Sir WALTER SCOTT, de ware Auteur van den *Waverley*, en der andere naar dezen genoemde Hiſtoriſche Romans, geſchetst en beoordeeld. 461
Over het maken van een Uittrekſel uit den Bijbel voor den Huiſelijken Godsdienst. Door den Eerw. T. SLOT. 467
Taalkundig Voorſtel. 471
Ik bemin u meer dan mijn eigen leven. Een Verhaal uit den ouden tijd. Door W. H. WARNSINCK, BZ. 473
Eenige Bijzonderheden uit eene Reis naar *Madrid.* 483
Verſlag van de openbare Koppelaars-Inrigting des Heeren BRUNET, te *Parijs.* 490
Het Schoorſteenvegersfeest. Eene *Engelſche* Anekdote. 495
De laatſte *Griek.* Naar W. MÜLLER. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtſtukje.* (I.) 496
Bonmot van een' *Parijzenaar.* 496
Iets over Geſchiedenis. Eene voorgelezene Bijdrage van B. VAN WILLES. 497
Iets over en uit eene Verzameling van Nieuw-*Griekſche* Volksliederen, naar FAURIEL, SHERIDAN en MÜLLER. (*Vervolg van bl.* 450.) 506

Digitized by Google

Iets over de Braking (*Vomitus.*) Door G. A. BAUM, *Officier van Gezondheid te Bergen-op-zoom.* 514
Tegenwoordige toestand van *'s Gravenhage*, vergeleken met deszelfs gesteldheid gedurende de *Fransche* overheersching. (*Vervolg en slot van bl.* 461.) 515
Aanmerkingen op het Geschrift van den Eerwaardigen SLÖT, geplaatst in het vorige Stuk. 525
Eene Zomerreis in *Noord-Amerika.* III. Het nieuwe Kanaal tusschen de *Hudson*-Rivier en het Meer *Erie.* 530
Eenige Opmerkingen, tot de Natuurlijke Historie betrekkelijk. 537
De Val van *Missolonghi.* 538
Goedkoop der Levensmiddelen in de Landsteden van *Noord-Amerika.* 539
Heusche Teregtwijzing. Door A. J. MUINEN. 540
Vooroordeelen. 541
Zeldzame Echtelijke Teederheid. 543
Belagchelijke, doch tevens beklagelijke Onwetendheid. 543
De gevaarlijke Herberg. *Eene ware Anekdote.* 544
De blanke *Fetisch.* 545
Liberalismus en *Obscurantismus.* 546
De Koningen en de Koning. Naar W. MÜLLER. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtstukje.* (II.) 546
De Poedel. Door VAN STARKENBORGH STACHOUWER. *Dichtstukje.* 547
Recept tegen de Minnekoorts. 548
Vrouwelijke Ijdelheid. *Puntdicht.* 548
Vergelijking van EPAMINONDAS en DE RUITER. Door den Schrijver der *Vergelijking van* HANNIBAL *en* MARLBOROUGH. 549
Iets over en uit eene Verzameling van Nieuw-*Grieksche* Volksliederen, naar FAURIEL, SHERIDAN en MÜLLER. (*Vervolg en slot van bl.* 513.) 562
Eenige Bijzonderheden nopens het verblijf van den vermaarden KAREL LINNÉ in *Holland.* 570
Zijdecultuur in *Pruisen.* 580
Veruitgestrekte Voortplanting van het Geluid. 581
Geleerde Razernij. N°. I. *Geneeswijze van den Graaf* VON BUCQUOY. 581
Ik bemin u meer dan mijn eigen leven. (*Vervolg van bl.* 482.) 583
Blijft in uw Land! 589
Uittrekfel uit het Woordenboek der *Jezuiten.* 590
Nieuw-*Griekenland* aan de Vrienden van Oud-*Grieken-*

Digitized by Google

land. Naar W. MÜLLER. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtstukje.* (III.) 591
De Broedermoorder. *Eene ware Gebeurtenis.* 592
Anekdote, rakende TALMA. 594
De snedige *Parijsche* Kwakzalver. 594
Amsterdamsche Kermis. 596
Hollands Schilderroem, beschouwd als een krachtig middel ter aankweeking en beoefening der Kunst. Redevoering. Door J. VAN HARDERWIJK, RZN. te *Rotterdam.* 597
Over de Vrijheid van den Menschelijken Wil. Door N. SWART. 613
Mijne Geneeskundige Lotgevallen. Door J. W. E. DE MAN, *Stads Geneesheer te Sneek.* 617
Eene Zomerreis in *Noord-Amerika.* IV. *Buffalo*, aan het Meer *Erie.* 621
Iets over het beruchte *Adres aan alle mijne Hervormde Geloofsgenooten.* 628
Ik bemin u meer dan mijn eigen leven. (*Vervolg en slot van bl.* 588.) 633
Bord BYRON's laatste Minnarij. 640
VOLTAIRE en de kleine *Savojaard.* 643
De Hoop van *Griekenland.* Naar W. MÜLLER. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtstukje.* (IV.) 644
Het Lijden en Sterven van JEZUS CHRISTUS Gode betamende. III. 645
Geleerde Razernij. No. II. *Gemeneën* (*Aard-maanlingen.*) 652
Iets uit oude Handschriften. Door G. VAN LEEUWEN, *Substituut-Officier van Justitie bij de Regtbank te Alkmaar.* 655
De Tuinen van *Tsarskoë-Selo.* Door ANCELOT. 659
Eene Zomerreis in *Noord-Amerika.* V. De Waterval in de *Niagara.* 663
Iets over de algemeen aangenomen *Nederduitsche* Spelling. Door Mr. C. M. VAN DER KEMP, *Advocaat te 's Gravenhage.* 669
Iets over de *Vinken.* Door eenen Liefhebber. 679
Elegie. Naar DE LA MARTINE. Door VAN STARKENBORGH STACHOUWER. 687
PAULUS te *Melite.* Door W. KRAAN. *Dichtstukje.* 689
De Ruïnen van *Athene* aan *Engeland.* Naar W. MÜLLER. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtstukje.* (V.) 691
Eene Familie-aanteekening. Door P. R. FEITH. 692
Noodige Bijlage tot het *Iets over het beruchte Adres aan alle mijne Hervormde Geloofsgenooten.* 693

Digitized by Google

I N H O U D.

Anekdote van A. H. FRANKE, den Stichter van het Weeshuis te *Halle*. 694
Het Wetboek van *Minos*. 695
Het geheimzinnig Geschrift. *Eene echte Anekdote*. 695
Over het Begraven buiten *Amsterdam*; benevens Iets over den Schijndood. 697
De Balsemingen der Ouden uit een nieuw gezigtpunt beschouwd. Door PARISET. 709
Nieuwste Bijzonderheden uit en wegens *Calcutta* en de omstreken; benevens Iets over *St. Helena*. 715
Iets over de algemeen aangenomen *Nederduitsche* Spelling. (*Vervolg van bl.* 679.) 723
Iets, betrekkelijk de door PETER FRANCIS PETERS, te *Nijmegen*, wedergevondene kunst van Glasschilderen. Door W. H. WARNSINCK, BZ. 732
Zóó vereert men in *Duitschland* de Geleerden. 736
Globale Opgaven, rakende de Tentoonstelling der Voortbrengselen van Volksvlijt te *Parijs* in 1827. 738
Wij kennen Hem! 739
Indiaansche Welsprekendheid. Door J. F. HOLLERMANN, te *Philadelphia*. 740
FETH ALI, Schah van *Perzië*, en zijne Zonen. 742
Kunst, om Gedichten met den Dobbelsteen te werpen. 743
Afscheid der *Pargiooten* van de *Engelschen*. Naar W. MÜLLER. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtstukje*. (VI.) 744
Turksche Zeden. Eene Zamenspraak tusschen een' *Derwisch*, een' *Imam* en MUSTAPHA. 745
Iets over de algemeen aangenomen *Nederduitsche* Spelling. (*Vervolg en slot van bl.* 732.) 753
Nieuwste Bijzonderheden uit en wegens *Calcutta* en de omstreken; benevens Iets over *St. Helena*. (*Vervolg en slot van bl.* 723.) 767
Iets over de Muzijk van J. G. BERTELMAN, ter gelegenheid der viering van het halve Eeuwfeest van *Felix Meritis*. 776
MERKEL's wederwoord op PARISET's bewering wegens den oorsprong van het balsemen der Lijken bij de oude *Egyptenaren*. 779
De *Phanarioot*. Naar W. MÜLLER. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtstukje*. (VII.) 781
Het Nieuwjaar-wenschen door de Prentombrengers te *Amsterdam*. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtstukje*. 781

Digitized by Google

MENGELWERK.

HET EVANGELIE TEN REGTEN TIJDE VERKONDIGD, EN DE BEDENKINGEN VAN HET ONGELOOF DAARTEGEN WEDERLEGD.

Door

ADR. STOLKER.

Nooit werd gewigtiger tegenwerping tegen de Christelijke openbaring ingebragt, dan deze, dat, zoo dezelve waarlijk van God herkomstig geweest was, zij *veel vroeger* aan het menschdom geschonken zou zijn geworden. — Zij rust op de onderstelling der waarheid, dat het Evangelie *allereerst* en *alleen* in staat geweest is, om de menschen te brengen tot *dien* trap van kennis van God en zijnen volmaakten wil, tot *die* betrachting van godsvrucht en deugd, en, daardoor, tot verkrijging van *die* gelukzaligheid, waartoe zij, door CHRISTUS, zijn opgeleid.

Deze waarheid, wèl verstaan, wordt door de Christenen, met het hoogste regt, op gezag van het Evangelie zelf, voorgestaan en verdedigd. Het ongeloof loochent ze, en, ze, naar sommiger valsche leerbegrippen, misduidende, bestrijdt het daarop dezelve, tegen de Christenen, op de volgende wijs:

„ Gij beweert, dat het menschdom, vóór de komst van „ CHRISTUS, verstoken is geweest van *genoegzame* „ kennis, om God, *op eene waardige wijze*, te kunnen „ vereeren, en van *voldoende* krachten, om *deugdzaam* „ te leven en *zalig* te worden, en dat het dus *natuurlijk blind* en *noodzakelijk ondeugend* heeft moeten zijn; „ en *onvermijdelijk voor eeuwig verloren* heeft moeten „ gaan. Indien dit zoo is, waarom is dan het Evange„ lie niet vroeger geopenbaard? Hoe is het bestaanbaar „ geweest met Gods *heiligheid*, *wijsheid* en *goedheid*, de „ menschen, *veertig eeuwen* lang, verstoken te laten van

Digitized by Google

„ de middelen, om *deugdzaam* en *gelukkig* te worden? „ hunne *verblinding* en *zedeloosheid* zoo lang te gedoo„ gen, en zoo vele *millioenen* hunner zich onvermijde„ lijk in een *eeuwig verderf* te laten ſtorten? Hij had dit „ kunnen voorkomen, indien Hij hen niet zoo *onwetend* „ en *zwak* geſchapen, of, zoo zij het, door eigene „ ſchuld, geworden waren, terſtond verlicht en onder„ ſteund had, zoo als men beweert, dat Hij, na verloop „ van *vierduizend jaren*, door de Chriſtelijke openba„ ring, gedaan heeft. Dat men ons derhalve zegge: waar„ om Hij dit zoo lang hebbe uitgeſteld? Doch dit kan „ men niet. Men is hier buiten ſtaat, om de eer van „ Gods *wijsheid* en *zedelijke eigenſchappen* te redden; „ en derhalve, het Chriſtendom is een verdichtſel."

Men moet zich bedroeven, als men de antwoorden leest, welke op deze tegenwerping, van tijd tot tijd, gegeven zijn. Veelal zijn zij enkele *magtſpreuken*, wel geſchikt om ongeloovigen te maken, maar niet om ze te overwinnen, — nu of dan, misſchien, in ſtaat om eenen tegenſpreker te *overbluffen* en te *doen zwijgen*; maar nooit om hem te *overtuigen*. Zij zijn bewijzen van *onverſtand* en *verlegenheid*, die elken twijfelaar in de verdenking der waarheid moeten ſterken, — een *ijdel roepen*; waarbij onze heilige Godsdienſt ongehandhaafd blijft, en de dwaling krachten, het ongeloof veld wint.

Sommigen zijn gereed, om hier enkel VERBORGENHEID! te roepen, als ware dit een *toovérwoord*, magtig om het gezond verſtand de hoogſte ongerijmdheden, en ſomtijds zelfs onbeſtaanbaarheden en tegenſtrijdigheden, te doen verzwelgen. Dezen verdienen geen antwoord.

„ God handelt, (zeggen anderen) in de bedeeling der „ genade en van den Godsdienſt, met de menſchen, *naar „ zijn vrijmagtig welbehagen*; Hij is aan niemand reken„ ſchap ſchuldig, en men mag Hem niet vragen, waarom „ Hij de openbaring des Evangelies niet vroeger geſchon„ ken heeft." En dit antwoord zal in ſtaat zijn, om bij iemand de bedenking op te losſen, welke tegen Gods *heiligheid*, *wijsheid* en *goedheid* is ingebragt!

Digitized by Google

„ Men mag (gaat men voort) Gods handelwijs niet be-
„ oordeelen of bedillen: zijne *wegen* zijn te *verheven*, om
„ naar onze bekrompene bevattingen te worden afgemee-
„ ten. Als wij ze niet begrijpen, hebben wij ze alleen
„ te bewonderen, en uit te roepen: *o diepte des rijk-*
„ *doms!*" enz. En dit zal bewijzen, hetgeen in de te-genwerping ontkend wordt, dat God waarlijk zulk eene handelwijs, als men beweert, met de menschen gehouden heeft!

Laat ons opmerken, dat zij, bij welken wij dergelijke antwoorden vinden; meer hun eigen wanvoegelijk zamenstel, dat buiten de heilige schrift verdicht is, dan de leer van het Christendom zelf, trachten te verdedigen; en laat ons, in erkentenis, dat God nooit op eene *willekeurige* wijze met ons handelt, en nooit iets doet, hetgeen wij niet ontdekken kunnen met *wijsheid*, *heiligheid* en *goedheid* overeen te komen, op de voorgestelde zwarigheid een antwoord trachten te geven, hetwelk het Christendom zelf van alle bedenking ontheft en van alle opspraak zuivert.

Hiertoe meenen wij, dat noodig zal zijn, VOOREERST, te doen zien, dat de gemelde zwarigheid schier alleen gerigt is tegen *sommiger ongegronde* leerstellingen, en dat wij duidelijk bepalen, hoe ver zij slechts, als tegen het Christendom zelf gekant, kan worden aangemerkt. — DAARNA, dat wij ze, als zoodanig, wederleggen, door te toonen, dat de Christelijke openbaring *niet vroeger* aan het menschdom heeft *kunnen*, dat is, in gevolge van Gods *heilig*, *wijs* en *goed* ontwerp, *niet vroeger* heeft *moeten* verkondigd worden. — EINDELIJK, dat het juiste tijdpunt, waarop het Evangelie is geopenbaard, het *eerste* en *eenigste* is geweest, hetwelk men, in de ganschе geschiedenis des menschdoms, kan aanwijzen, als *geschikt*, om het oogmerk, hetwelk God er mede beoogde, te bereiken.

I

Wij moeten *eerst* doen zien, dat de ingebragte zwa-

Digitized by Google

righeid ſchier alléen gerigt is tegen ſommiger *ongegronde* leerſtellingen, en bepalen, in hoe verr zij ſlechts, als tegen het Christendom zelf gekant, kan worden aangemerkt. — Het ſpreekt van zelf, dat, voor zoo veel zij bouwt op onderſtellingen, welke in het Christendom geenen grond hebben, zij geene wederlegging behoeft: want wat heeft het Christendom te doen met zwarigheden, welke niet desselfs *eigen* en *zuiver* leerſtelſel, maar het *bedorven* en *verbasterd* leerſtelſel van ſommigen drukken? Indien men, te regt, van *dezen* vordert, dat zij die zwarigheden van *hun* leerſtelſel afweren; *hij*, die enkel onderneemt om dat van het Evangelie te verdedigen, heeft daarmede niets te maken. — Nu zijn de onderſtellingen, waarop de ingebragte tegenwerping rust, onbetwistbaar deze: „ Het menschdom was, vóór de komst van „ CHRISTUS, verſtoken van *genoegzame* kennis, om „ God, *op eene waardige wijze*, te kunnen vereeren en „ gehoorzamen, — het ontbeerde het *vermogen, om deugd„ zaam te leven*, — het kon dus *onmogelijk zalig wor„ den*, en moest *onvermijdelijk verloren gaan*," en dergelijken. Maar deze onderſtellingen, zoo *onbepaald*, als zij hier worden aangenomen, hebben niet alleen geenen grond in het Evangelie, maar zijn zelfs met deszelfs doorgaanden en allerduidelijkſten inhoud ſtrijdig. Het Evangelie leert zeer zeker, dat het menschdom, vóór de komst van CHRISTUS, verſtoken geweest is van *die mate* van kennis, met welke CHRISTUS hetzelve allereerst verlicht heeft: (en dit is waarachtig: want, men ſtelle de verlichting van *eenige wijsgeeren* zoo groot als men wil, nooit hebben zij de verlichting van *het gros* hunner tijdgenooten te weeg gebragt, en nooit heeft *het gros* des menschdoms, ergens, die opgeklaarde denkbeelden, wergens Gods *wezen*, *redelijken dienst* en *welbehagen*, gehad, welke CHRISTUS' leer allereerst verſpreid heeft onder hen, aan welken zij is verkondigd) maar het Evangelie leert nergens, dat het menschdom, vóór de komst van CHRISTUS, van *genoegzame* kennis *volſtrekt verſtoken* is geweest. Het leert integendeel uitdrukkelijk,

Digitized by Google

dat het *God* heeft *gekend*, schoon het Hem, *als God*, *niet heeft verheerlijkt en gedankt*, en het leert, dat het *daarom niet* was *te verontschuldigen*; ten duidelijken bewijze, dat het beweert, dat deszelfs kennis *genoegzaam* geweest is. — Wijders: het Evangelie leert wel, dat de kennis des menschdoms, vóór CHRISTUS, niet *genoegzaam* geweest is, om God *op zoo waardige* wijze te kunnen vereeren en gehoorzamen, *als daarna*. En dit spreekt van zelf, dewijl anders de komst van CHRISTUS noodeloos geweest zou zijn. Maar het Evangelie leert nergens, dat de kennis des menschdoms, *vóór* CHRISTUS, niet *genoegzaam* geweest is, om God, *in het geheel*, *op eene waardige wijze*, te kunnen vereeren en gehoorzamen. Het leert integendeel, dat God te vereeren en gehoorzamen, *naar mate zijner kennisse*, te allen tijde geweest is Hem *waardiglijk* vereeren en gehoorzamen, en het leert, dat dit altoos *genoegzaam* geweest is, — dat God *nooit meer* van de menschen heeft gevorderd, en dat, voor zoo veel zij *natuurlijk blind* geweest zijn, zij *geene zonde gehad* hebben. — Verder: het Evangelie leert wel, dat het menschdom, vóór de komst van CHRISTUS, *dat* vermogen niet gehad heeft, om deugdzaam te leven, — *over het geheel* niet in staat geweest is, om het, in betrachting van verhevene deugd, *zoo ver* te brengen, als de Christenen, door CHRISTUS. En dit is wederom buiten alle kijf, daar het noch *die volkomene kennis* van zijne verpligtingen had, noch *die uitmuntende drangredenen*, om er zich van te kwijten, welke de Christenen, door het Evangelie, hebben ontvangen; terwijl het daarenboven belemmerd was door het *bijgeloof* en de *voorvoordeelen*, die *alleen* door het Christendom verdreven zijn. Maar het Evangelie leert nergens, dat aan het menschdom, vóór CHRISTUS, *ten eenemale* het vermogen ontbroken heeft, om *in het geheel* deugdzaam te kunnen leven. Het leert integendeel, dat het altoos, *van* ADAM *af tot op* CHRISTUS, *zoo veel* vermogen gehad heeft, als *genoegzaam* geweest is tot *die* deugdsbetrachting, welke God van hetzelve heeft gevorderd. En, in gevolge van

Digitized by Google

dit alles, leert het Evangelie wel, ('t welk ook *in zichzelf* volkomen waarachtig is) dat het menschdom in 't gemeen, vóór CHRISTUS, niet in staat is geweest, om, door *zijne* deugdsbetrachting, tot *die verhevene* gelukzaligheid te komen, welker belofte *alleenst* uitdrukkelijk aan de betrachting van *Christelijke* deugd en godsvrucht is gehecht geworden; maar het leert nergens, dat het aan 't menschdom, vóór CHRISTUS, *volstrekt onmogelijk* geweest is, om tot *eenige* gelukzaligheid te komen. Het leert integendeel, dat voor hetzelve, te allen tijde, *van* ADAM *af tot op* CHRISTUS, indien het *wèl deed*, *verhooging* was, en dat *Jood en Griek* altoos *heerlijkheid, eer en vrede* konden verwerven, door, *naar hun vermogen, het goede te werken.* — Schoon dan ook het Evangelie zekerlijk leert, dat het menschdom, *over het geheel*, ten tijde van CHRISTUS' komst, door de verwaarloozing der kennis en het misbruik der vermogens, welke God aan hetzelve geschonken had, zich zijner gunst onwaardig had gemaakt, ten eenemale voor Hem verwerpelijk was geworden, en zich zoo zeer verblind en verhard had, dat het onmogelijk door zichzelf was te redden, en onvermijdelijk verloren zou gegaan zijn, zoo God zich niet genadiglijk, in CHRISTUS, over hetzelve ontfermd had; zoo leert echter het Evangelie nergens, dat het menschdom, vóór CHRISTUS, altijd in zulken staat verkeerd heeft, waarin het, *onvermijdelijk, voor eeuwig* heeft moeten *verloren* gaan. Het leert integendeel, dat, zoo wel vóór als na CHRISTUS' komst, de staat des menschdoms, ten aanzien van veroordeeling en behoudenis, *altoos dezelfde* geweest is, — dat altijd waarachtig was: *naar uwe werken zult gij geoordeeld worden*, — en dat, gelijk, van den eenen kant, *het eeuwig leven* was te verkrijgen voor hen, *die, met volharding in goeddoen, heerlijkheid, eer en onverderfelijkheid zochten*, zoo ook *verbolgenheid en toorn* was te wachten voor hen, die *der waarheid ongehoorzaam en der ongerechtigheid gehoorzaam* waren, in alle eeuwen der wereld, onder alle Gods bedeelingen over de menschen, altijd evenredig aan het

Digitized by Google

hun geſchonken licht en de hun verleende krachten, en dus tevens evenredig aan de *innerlijke waarde* en den *trap* van hunne deugd, en aan de *inwendige ſnoodheid* en den *graad* van hunne ſchuld en zonde.

Ziet daar de *echte* leer van het Evangelie, in tegenſtelling van die, welke aan hetzelve in de tegenwerping wordt opgedicht. Deze leer is *redelijk*, en niet alleen *beſtaanbaar*, maar ook volmaakt *overeenkomſtig* met de eiſchen van *wijsheid*, *regtvaardigheid* en *goedheid*, gelijk zal blijken. — Alwat nu, na de leerſtellingen, welke wij hebben uitgemonſterd, in de tegenwerping, als tegen het Evangelie zelf gekant, overblijft, komt hierop neder: „ Het Evangelie leert, dat God het menſchdom, „ door CHRISTUS, *meer verlicht*, en, daardoor, *tot* „ *verhevener deugdsbetrachting en verkrijging van hoo-* „ *gere gelukzaligheid*, *in het toekomend leven*, *in ſtaat* „ *geſteld* heeft, dan te voren. Dit ſtrijdt met zijne „ *goedheid*, welke Hem het menſchdom *altijd even zeer* „ heeft doen liefhebben, en Hem dus het Evangelie *vroe-* „ *ger* zou hebben doen verkondigen, indien het *alleen* „ het vermogen gehad had, om de menſchen regt *wijs*, „ *deugdzaam* en *gelukkig* te maken." Wij zullen nu dit voorgeven wederleggen, door te toonen, dat het Evangelie, in gevolge van het *heilig*, *wijs* en *goed* ontwerp van Gods bedeelingen over de menſchen, *niet vroeger* heeft *kunnen*, noch *moeten*, verkondigd worden.

II.

Het Evangelie zou dan een verdichtſel zijn, omdat het leert, dat de menſchen er *wijzer*, *deugdzamer* en *gelukkiger* door kunnen worden, dan zij *te voren* konden. Zoo dat waar was, zou God het *vroeger* hebben laten verkondigen: want zijne *goedheid* wilde, buiten twijfel, *altijd even zeer*, dat zij *wijs*, *deugdzaam* en *gelukkig* zouden worden.

Indien deze redekaveling doorgaat, ziet daar ons dan voor eeuwig buiten ſtaat, om één enige van Gods be-

Digitized by Google

deelingen, niet slechts over de *menschen*, maar volstrekt over *alle zijne schepselen*, als bestaanbaar met *goedheid*, te verantwoorden. — Hoe dan! Zoo *goedheid* God verpligt, om *aan alle menschen, in alle tijden*, even zeer zijne liefde te bewijzen, dan verpligt zij Hem daartoe ook ten aanzien van *alle zijne schepselen*. Maar hoe heeft Hij hen dan immer in zoo groote *verscheidenheid*, en *op zoo verscheidene wijzen bedeeld*, kunnen voortbrengen? Waarom bezitten zij dan niet allen dezelfde *voorregten*? Waarom genieten zij niet allen dezelfde mate van *geluk*? Waarom is al het *gevoellooze* dan niet *gevoelig*, ten minste al het *gevoelige* niet *redelijk*, al het *redelijke* niet *volmaakt*? Vanwaar dan dat verschil in ligchaams- en zielsvermogens, waarin, inzonderheid onder de *menschen*, de een boven den anderen uitmunt? Waarom zijn zij niet allen, van het eerste oogenblik huns bestaans af, *onsterfelijk* en *gelukzalig*? — Wat men ooit op zulke vragen *voldoende* moge antwoorden, zal in staat zijn, om alle bezwaar tegen het Christendom op te heffen. Of zou het hier wezenlijke bedenking maken, dat der menschen *deugdsbetrachting* in de zaak betrokken is, — dat het Christendom ook leert, dat God de menschen, door CHRISTUS, tot *verheveners* deugd in staat gesteld heeft, dan te voren? Maar wat belemmering kan dat geven, daar het Christendom ook leert, dat God het menschdom *altijd krachten* tot deugdsbetrachting verleend, en ze van hetzelve gevorderd heeft; schoon tot eene deugdsbetrachting, *min verheven*, dan die, welke Hij eischt van de Christenen? — Meent men, dat Hij *altijd dezelfde* vermogens tot eene *even verhevene* deugdsbetrachting aan de menschen heeft moeten verleenen; zoo vragen wij, waarom verleent Hij hun dan de vermogens niet van *Engelen*, opdat zij *nimmer struikelen*? En het antwoord hierop zal dienen, om de onredelijkheid van zulk eenen eisch te bewijzen. — Zal men inbrengen, dat de *eindelooze* verscheidenheid, welke wij in de *soort*, in den *aard*, in de *vermogens*, in het *einde* en de *bestemming* der schepselen, en in de bedeelingen van Gods gunst en goedheid over

Digitized by Google

hen, bewonderen, ons zijn *oneindig verſtand*, hetwelk zulk eene verſcheidenheid vorderde, moet doen eerbiedigen? Hoe moet zulk een antwoord *hen* beſchamen, die tegenwerpingen durven aanvoeren tegen het berigt, hetwelk de heilige ſchrift ons geeft, wegens de handelwijze, welke God met het menschdom heeft gehouden, ten aanzien van deszelfs zedelijke en godsdienſtige verlichting, en van deszelfs opleiding tot deugd en geluk; daar ons dat berigt een ontwerp ontdekt van de *hoogstmogelijke wijsheid*, waarbij alles, wat ons het vernuftigst ongeloof zou mogen ſchetſen, niet dan loutere dwaasheid kan wezen!

Dat berigt der heilige ſchrift komt hierop neder: God had geenszins voor, in de *menſchen*, *van ſtonden aan*, *volmaakte* ſchepſelen te vormen, even als de *Engelen*, maar zulke, die, *een weinig minder dan de Engelen*, met de uitſtekendſte *vermogens* tot *verſtandelijke* en *zedelijke vordering* begaafd, allengs zouden leeren zich van die *vermogens* te bedienen, van trap tot trap in *kennis* en *deugd* zouden toenemen, en zich, in evenredigheid daarvan, *geluk* zouden verwerven. Dit zal elk ligtelijk erkennen, ten aanzien van *elk* mensch *in het bijzonder*, of *allen*, *hoofd voor hoofd* beſchouwd; doch hieruit volgt reeds van zelf, dat het, ten aanzien van *het ganſche menschdom*, als ſlechts *één ligchaam* uitmakende, hetzelfde moet wezen. — God bedoelde niet, het *eerſte geſlacht* der menſchen reeds met alle die *verſtandelijke* en *zedelijke vermogens* toe te rusten, waardoor het tot die verlichting en deugdsbetrachting zou kunnen geraken, waartoe de volgende geſlachten zouden kunnen komen; maar zijn oogmerk was, dat het *eerſte geſlacht*, met dezelfde, voor uitbreiding vatbare, *vermogens* begaafd, welke de volgende geſlachten insgelijks zouden ontvangen, allereerst de ontwikkeling dier *vermogens* zou *beginnen*, door zulk eene oefening derzelven, waartoe *eerstbeginnenden* natuurlijk alleen in ſtaat waren; — dat het *tweede geſlacht*, voordeel doende met de onderrigtingen, welke het van *het eerſte* zou ontvangen, en op des-

Digitized by Google

zelfs vorderingen voortwerkende, eenige ſtappen verder zou komen; — dat het *derde* wederom zou toenemen, — en dat alzoo, van geſlacht tot geſlacht, het menſchdom allengs zou voortgaan, tot dat het, na verloop der eeuwen, welke Hij voor deszelfs beſtaan op deze wereld bepaald had, tot dien trap van *volkomenheid* zou zijn opgeſtegen, waartoe Hij het, naar zijne oneindige wijsheid en goedheid, oorſpronkelijk bedoeld had eindelijk te laten komen.

Dit is een berigt, hetwelk volmaakt ſtrookt met de geſchiedenis des menſchdoms en met onze eigene ondervinding. Alwat wij van deszelfs ſtaat, in den *voorgaanden* en *volgenden* tijd, weten, zegt ons, dat het in *alle* wetenſchap en kunſt, van de eerſte beginſelen af, *allengs* tot uitgebreider kennis is opgeklommen. Onze eigen leeftijd doet ons zien, dat het nog ſteeds nieuwe vorderingen maakt; en, gelijk niemand ooit zoo *onbeſchaamd* zal zijn, om te beweren, dat het altijd, en van de eerſte eeuw af, zoo wijs en verlicht was als thans, zoo zal niemand ligt zoo *verwaand* worden, dat hij zich verbeelde, dat het, in onzen tijd, deszelfs toppunt bereikt heeft, en zijn verſtand voor geene uitbreiding meer vatbaar is.

Men verbeelde zich niet, dat het hier, ten aanzien van der menſchen *zedelijke* en *godsdienſtige* kennis, anders gelegen geweest zou zijn, dan met alle andere, — dat zij voor de eerſte meerdere vatbaarheid gehad zouden hebben, dan voor de laatſte, en daarin, van ſtonden aan, *volkomene* inzage gehad zouden hebben. Alwat wij uit de geſchiedenis, ook de *gewijde* niet uitgeſloten, kunnen opmaken, zegt ons het tegendeel, en niets overreedt ons, dat zij, in dit opzigt, voor de hooge verlichtingen der rede vatbaarder geweest zijn, dan in eenige andere. — Zelfs diegenen, welke met Gods bijzondere openbaringen verwaardigd werden, maken hier geene uitzondering (*). Wij zien, dat die openbaringen *alles-*

(*) Wat men gebeuzeld heeft wegens de oorſpronkelijke geestvermogens van den Stamvader des menschdoms, en der-

Digitized by Google

eerst eene *volbrekt kinderlijke* vatbaarheid onderſtellen; dat zij zich *allengs* een weinig meer verheffen, en op eenige meerdere ontwikkeling van vermogens bouwen; dat zij alsoo, van tijd tot tijd, *verhevener* worden, maar niet op de onderſtelling van een *geheel ontwikkeld* verſtand rusten, vóór dat het Evangelie wordt verkondigd. — *Allereenvoudigst* was het *eerſte* voorſchrift, door God aan het vroegſte menſchenpaar gegeven; juist zoo als men gewoon is aan *kinderen* voor te ſchrijven. Niet, dan op eene *zinnelijke* wijze, wilde God met hen en hunne nakomelingen, in de eerſte eeuwen, verkeeren; buiten twijfel omdat zij nog niet in ſtaat waren, om zijn *geeſtelijk* denkbeeld te bevatten. Hij vergenoegde zich met, in den beginne, een' uitwendigen dienst van hen te vorderen; zeer zeker omdat het hun niet mogelijk was, Hem, alsnog, *in geest en waarheid* te aanbidden. Hij ſpreekt met hen alleen van het *tegenwoordig* leven, en ontleent daarvan *alleen* de beloningen en ſtraffen, welke Hij hun voorſtelt; ongetwijfeld omdat zij nog niet verlicht genoeg waren, om hun de vooruitzigten van een *toekomſtig* leven te openen. — Met één woord: God behandelt hen ſteeds als *kinderen*, die *allengs* in kennis en zielskracht toenemen. Hij geeft hun, *van tijd tot tijd*, onderrigtingen, naar hunne vorderingen evenredig; en Hij verleent hun het *volmaakt onderwijs* van het Evangelie niet, vóór dat zij genoegzaam in ſtaat zijn om het te ontvangen, — vóór dat zij volkomen zijn voorbereid, om met betzelve wezenlijk hun voordeel te doen.

Wil men dit, door eenen Apostel onzes Heeren, op de uitmuntendſte wijze, geſchaafd en bewerkt zien? Men ſla den *Brief van* PAULUS *aan de Galaten*, en in denzelven het derde hoofdſtuk, op. Aldaar beweerd hebben

zelver krenking, in gevolge van den zoogenoemden *zondenval*, welke krenking vervolgens het deel van alle zijne nakomelingen zou geworden zijn, is louter *Rabbinisch* verdichtſel, geene *opzettelijke* wederlegging waardig. Deszelfs ongerijmdheid en valschheid kan, uit het geen wij verder zeggen, genoegzaam blijken.

Digitized by Google

de, dat de *plegtige wet van* MOZES, door de *openbaring van Gods volmaakten wil in* CHRISTUS, was afgeschaft, doet hij zien, dat zij slechts *voorbereidend*, en naar de omstandigheden des tijds en de vatbaarheid der menschen geschikt geweest was, om, in volgende eeuwen, door *volkomener* wet vervangen te worden. — *Wij waren*, zegt hij, in dezen zin, (in het 23ste en 24ste vers) *onder de wet, in bewaring gesteld, tot op het geloove, dat geopenbaard zou worden, en de wet is onze tuchtmeester geweest, tot op* CHRISTUS, *opdat wij, uit het geloove, zouden geregtvaardigd worden*; dat is: omdat wij voorheen nog niet geschikt waren, om de openbaring des Evangelies te ontvangen, waarin ons geleerd wordt, hoe wij, *door geloove*, kunnen zalig worden, *zonder de werken der wet*, zoo heeft ons God de *wet* gegeven en aan hare gehoorzaamheid onderworpen, om, onder dezelve, bekwaam gemaakt en opgeleid te worden, om die *volmaaktere* openbaring te kunnen ontvangen. En dit heldert hij op met de gelijkenis, in het begin van het vierde hoofdstuk: *Zoolang de erfgenaam een kind is, verschilt hij niets van een' dienstknecht, hoewel hij een heer is van alles; maar hij is onder voogden en verzorgers, tot den tijd, van den vader te voren gesteld.* En hiervan maakt hij deze toepassing: *Alzoo* wij *ook: toen wij kinderen waren, waren wij dienstbaar gemaakt, onder de eerste beginselen der wereld; maar* (voegt hij er bij) *wanneer de volheid des tijds gekomen is, heeft God zijnen Zoon uitgezonden, opdat hij de genen, die onder de wet waren, verlossen zou, en opdat wij de aanneming tot kinderen verkrijgen zouden.* De zin dezer woorden is duidelijk deze: God had ons oorspronkelijk zijne *kinderen* geschapen, en, als zoodanig, verordend, om, als wij volwassen zouden zijn, in vrijheid te leven en Hem te dienen. Maar, even als de minderjarige zoon en erfgenaam van eenen overleden vader, schoon hij, in vervolg, de erfenis zal ontvangen, en zich naar zijn goedvinden en genoegen zal kunnen gedragen, onder voogden gesteld, en verpligt wordt, zich

Digitized by Google

naar *hun* welgevallen te rigten, totdat hij *zelf* in staat is om zich te besturen; zoo heeft God goedgevonden, om ons voorheen, dewijl wij niet in staat waren, om aan onszelven te worden overgelaten, en om vrijelijk voor onszelven te bepalen, hoe wij Hem, op eene *waardige* wijze, dienen, en ons, in de kennis en betrachting van deugd en godsvrucht, op de *beste* wijze, oefenen zouden, te onderwerpen aan zoodanige voorschriften, als, voor onervarene kinderen, geschikt waren, om hun die *eerste beginselen* te leeren, welke de grondslagen moeten zijn, eer men tot *volledig* onderwijs toegelaten, of, tot onafhankelijk zelfbestuur, in vrijheid gesteld wordt. Wij waren, om deze reden, *slaven* eener wet, welke ons tot het onderhouden van tallooze plegtigheden verbond, *tot dat de volheid des tijds gekomen* geweest is, — tot dat wij genoegzaam waren geoefend en onderwezen, om van dit lastig verband ontslagen, en, als volwassenen, in vrijheid gesteld te worden.

Uit alles, wat, onder *dit* hoofddeel, gezegd is, blijkt, zoo wij vertrouwen, duidelijk, dat het menschdom, in zijnen *vroegsten* tijd, voor geen ander, dan *zeer eenvoudig*, onderwijs vatbaar geweest is; dat het, *van trap tot trap*, in vatbaarheid en kennis is toegenomen; dat het niet, dan na *langdurige* oefening, in staat heeft kunnen geraken, om, *met vrucht*, zulk eene *volmaakte* openbaring te ontvangen, als ons, in het Evangelie, is geschonken. Dat het nu niet, vóór den tijd des Heilands, hiertoe genoegzaam verlicht en rijp geworden geweest is, moeten wij, onder ons *laatste* hoofdpunt, bewijzen.

III.

„ Het tijdpunt dan, waarin de Christelijke openbaring
„ is gegeven, was juist het *eerste* en *eenigste*, hetwelk
„ men, in de ganssche geschiedenis des menschdoms, kan
„ aanwijzen, als geschikt, om het oogmerk te bereiken,
„ hetwelk God met die openbaring bedoelde."

Men heeft tegen het, in 't vorig hoofdstuk, beweerde,

Digitized by Google

gebragt, dat, schoon het menschdom eenigen tijd noodig moge gehad hebben, om voor de openbaring des Evangelies vatbaar te worden, men dit echter niet tot een verloop van *verduizend jaren* kan rekken; dat de geschiedenis der *Grieken* leert, dat zij hiertoe *vroeger* beschaafd en verlicht genoeg geweest zijn; en dat er alle reden is, om hetzelfde ook van andere volken, en *nog veel vroeger*, te vermoeden.

Doch voor *tegenwoordig* antwoord dient, dat men te vergeefs het tijdvak van *verduizend jaren* als te lang tracht te doen voorkomen, om het menschdom genoegzaam tot de ontvangst van het Evangelie voor te bereiden, daar het *nu*, na een verloop van nog *achtien eeuwen* daarteboven, en eeuwen, gedurende welke het Evangelie zijn licht verspreid heeft, *voor ver het grootste deel* nog niet vatbaar of geschikt is, om dat licht te ontvangen. Voorts is het op geene wijs te loochenen, dat alomme, bij alle volken, in *vroeger* tijdperk, dan de eeuw des Christendoms, de ongerijmdste afgoderij heeft gehuisvest, en zoo dom en hardnekkig is gehandhaafd, dat, wie zich openlijk daartegen durfde verzetten, of het flechts waagde zijne verlichtere denkwijs daaromtrent te laten blijken, zeker zijn kon van, even als een SOCRATES, zelfs in het verlichtste tijdvak der Grieksche beschaving, een slagtoffer zijner meerdere wijsheid te zullen worden. Dat dus de vraag niet is, of *hier en daar*, vóór de eeuw des Christendoms, bij onderscheidene volken, *dezen en genen* vatbaar voor de leer van het Evangelie zouden geweest zijn, maar of eene aanzienlijke *menigte* onder die volken daarvoor rijp genoeg ware, en het zou hebben aangenomen. En dan zoeke men het antwoord op die vraag in de geschiedenis van het Christendom zelf, en overwege, welke moeite het hebbe ingehad, — aan hoe talloos vele leeraars en voorstanders van hetzelve, even als aan deszelfs Goddelijken Stichter, de verkondiging en belijdenis daarvan het leven gekost hebbe, en hoe vele eeuwen er verloopen zijn, eer het zich genoegzaam, zelfs onder de beschaafde natiën, heeft kunnen handhaven en vestigen. —

Digitized by Google

Men overwege verder, dat ook de vraag niet is, *of hier of daar*, vóór de eeuw des Christendoms, het *een of ander volk* in staat geweest zou zijn om het te ontvangen, zoo het was verkondigd geworden; maar (dewijl het niet voor slechts *een bijzonder volk*, even als het Jodendom, maar voor het *gansche menschdom* bestemd was) of ten minste *een goed deel der wereld*, op denzelfden tijd, vóór de eeuw des Evangelies, daartoe vatbaarheid en verlichting genoeg gehad hebbe. — Eindelijk moet men opmerken, dat het, wanneer het Christendom eenen eenigzins algemeenen opgang zou maken, er niet enkel op aankwam, welke, ten tijde van deszelfs verkondiging, de staat van *verlichting* en *vatbaarheid* van een goed deel des menschdoms ware; maar ook, welke deszelfs staat ware *in vele andere opzigten*: want het was niet genoeg, dat men het Evangelie *bevatten* kon; maar het moest ook *aangenomen*, en daartoe *verkondigd* worden: en hiertoe moest veel zamenloopen, hetwelk niet, dan in de eeuw des Evangelies, heeft plaats gehad.

Thans eerst had de wet van MOZES haar gewigtig doel bereikt. Thans eerst had zij aan het volk van ISRAËL genoegzaam ten *tuchtmeester* gestrekt. Thans eerst was de *volheid der tijd* daar, dat zij door het Evangelie kon worden vervangen, en was hare afschaffing wel voegelijk, oorbaar en tijdig, daar zij, door de alom verspreide Joden zelve, niet meer behoorlijk kon worden onderhouden; — daar die zelfde Joden nu ook de kennis van den eenigen waarachtigen God alomme, in de Heidensche wereld, genoegzaam verspreid, en daardoor de prediking van het Evangelie in dezelve voorbereid hadden, — daar, wijders, voor de Israëliten en verstandige, onder alle volken, thans eene meer bevredigende Godsdienstleer, dan Joden- en Heidendom opleverden, behoefte was geworden en verlangd werd, enz.

En wil men van *beschaafdheid* en *verlichting* spreken: de eeuw des Evangelies was de eeuw van AUGUSTUS, dat is, de deswege beroemdste in de ganschе oude geschiedenis, waarin zij *algemeener* heerschten dan ooit te

Digitized by Google

voren, niet slechts *bij een of ander volk*, maar, gelijk vereischt werd, *bij vele*. — De *Grieksche* wijsheid was thans nog alom vermaard; de *Romeinsche* streefde haar op zijde, en beider voorbeeld en invloed, vooral die der alom heerschende *Romeinen*, hadden overal ontluiking van verstand en kennis te weeg gebragt. — Nu verscheen het Christendom op zijnen regten tijd. De *wijsgeerte* was, in weerwil van alle hare verlichtingen, niet in staat geweest, om de gewigtigste godsdienstige waarheden genoegzaam te staven, den ongerijmdsten Afgodendienst de minste afbreuk te doen, en den voortgang van het zedelijk bederf der menschen eenigzins te stuiten. Dit alles kwam het Evangelie verrigten; niet in eene eeuw van verblinding en duisternis, (men moest nimmer kunnen zeggen, dat het zijnen opgang aan *onkunde* had te danken), maar in eene eeuw van verlichting, waarin het, tot zijnen eeuwigen roem, niet alleen in spijt van driesten tegenstand, en in weerwil van belangzuchtige grooten en priesters, maar ook ondanks de geslepenste drogredenen der vernuftigste wijsgeeren, gezegepraald, en zich, in een groot deel der wereld, gevestigd heeft.

Eindelijk: er liepen, in deze eeuw, ook nog vele andere bijzonderheden te zamen, welke tot de gereede verkondiging en verbreiding des Evangelies noodzakelijk waren, en geene vroegere alzoo heeft opgeleverd. — Genoegzaam de geheele toen bekende wereld aan *één en dezelfde opperheerschappij* (de *Romeinsche*) onderworpen; — een naauw *verband*, derhalve, tusschen de volken onderling, en gedurige *verstandhouding* en *gemeenschap* derzelven met elkander; — schier algemeene *rust* en *vrede*, en langduriger, dan in ettelijke eeuwen vóór of na; — eene *algemeene* spraak, de *Grieksche* namelijk, waarmede men bij alle volken te regt kon komen, en het algemeen gebruik en de algemeene kennis van de *Grieksche vertaling der schriften van het Oud Verbond*, welke, door de Joden, alomme verspreid was. — Allergunstigst was dit alles voor de verkondiging des Evangelies. Zijne predikers konden zonder gevaar en gemakkelijk reizen: zij, die het

Digitized by Google

ontvingen, werden niet, door het rumoer van krijg en geweld, afgetrokken, om er naar te luisteren en het te onderzoeken: het werd, door afgebrokene gemeenschap der volken, in zijnen voortgang niet gehinderd: het verschil van spraak, in de onderscheidene landen, belemmerde niet: geene beroerten in den staat konden vermoedens verwekken, dat men, onder dekscl van eene nieuwe leer, in denzelven verandering zocht, hetwelk deszelfs loop gestremd zou hebben: met één woord, geene eeuw, zonder uitzondering, bood immer dat alles, wat voor de openbaring des Evangelies deels zoo noodzakelijk, deels zoo gunstig was, aan, dan die, waarin het is verkondigd, en waaraan het dan ook te danken is geweest, dat het zich, in zoo korten tijd, over de geheele beschaafde wereld, uitgebreid, en overal zoo vele belijders gevonden en gehad heeft.

Ziet daar, zoo wij vertrouwen, de voorgestelde tegenwerping van het ongeloof genoegzaam weêrlegd. Gewigtige gevolgen zouden wij uit het gezegde kunnen afleiden; doch het beslek van dit tijdschrift gedoogt niet, hier meer bij te voegen.

December, 1826.

DE GELUKKIGE TIJD. DE BEZWAREN TEGEN DE XVII EN XVIIIDE EEUW, OF DE OUDE WIJZE VAN HET KLAAGLIED DER VIJGEN-KERK IN ONZE DAGEN.

Op het einde der zestiende eeuw was het alles goud, dat er blonk. Bewijzen zijn twaalf. „Toen was er, 1°. eene zuivere kennis der waarheid; 2°. eene opregte liefde en ijver voor dezelve; 3°. eene ongeveinsde vroomheid en godzaligheid; 4°. eene vruchtbaarheid in alle goede werken; 5°. een opregte haat en afkeer van alle zonde en landbesmettende goddeloosheden; 6°. ware Christelijke nederigheid en eenvoudigheid onder de menschen; 7°. gewillige verzaking van alles, om den naam van CHRIS-

Digitized by Google

TUS; 8°. eene welgestelde politie, en kerkregering naar de Goddelijke wetten; 9°. toen blonk de overheid uit in eene achtbare vroomheid, nederigheid, en liefde voor den Godsdienst; 10°. toen leefden en deden de leeraars gelijk zij predikten, en maakten veel werk van den hemel en gansch weinig van de aarde; 11°. NB. toen lag er een glans van ongeveinsde vroomheid op de ouderlingen, diakenen, schoolmeesters en voorlezers; en 12°. toen wandelde het volk in de wegen des Heeren, en leed om de waarheid en zuiverheid van den Godsdienst de zwaarste vervolgingen."

„ Van het jaar 1600 tot 1700 heeft God niet meer gehad dan geringe en schaarsche nalezingen na den wijnoogst: de kerk Gods in Nederland is in heerlijkheid afgenomen; de geest Gods is uit die kerk (de Gereformeerde) geweken; toen was zij van zelve dood, en de goddeloosheid en het wereldsche wezen kreeg de overhand." ('t Is verschrikkelijk, lezer! In die eeuw had men immers de Dordrechtsche Synode; toen viel immers OLDENBARNEVELD's dood voor, ezv. ezv. ezv. Wij zouden VIJGEBOOM en DD. BAHLER ezv. zoo hartelijk gunnen toen geleefd te hebben!)

Van de 18de eeuw is niets anders te zeggen, dan: „Daar is geene druif om te eten. Waar is (werd toen gevraagd) het oude licht, dat zoo zuiver op den kandelaar scheen? Waar de druif van het zuivere geloof, dat eertijds naakt en klaar alom in de kerk, naar Gods heilig woord, geleerd werd, en zoo vast in der menschen harte geworteld was, en waarmede zij zulke groote overwinningen op de wereld, den Satan en zichzelven verkregen hebben? Waar is de druif van vroomheid, die naar buiten in alle woorden en werken steeds vertoond wordt? de druif van hemelsgezindheid, waardoor men al het aardsche met voeten treedt? Waar zijn de druiven van ootmoedigheid, nederigheid, zelfverloochening, dooding des vleesches, ijver voor God en zijne zaak, strijd en lijden voor CHRISTUS, geestelijke blijdschap in God, verlangen naar den hemel, en dagelijksche voorbereiding voor den dood? Waar zijn nu de druiven van godzalige regenten, ijverige en heilige leeraars,

Digitized by Google

geestelijke ouderlingen en diakenen; vruchtbare ledematen? waar de druiven van eene goede kerketucht, van eene regte bediening der Sakramenten, en van een welgeschikt bestuur van alle zaken der kerk?"

„ Er zijn druiven genoeg aan onzen wijnstok overgebleven; maar wrange, bittere, onrijpe, ondeugende, verrotte druiven van allerhande schrikkelijke zonden, en land- en kerk-verdervende gruwelen en goddeloosheden van onwetendheid, *algemeenen* afval van God, en verdorvenheid in leer en leven, vervloekte ijdelheid en weelde, en onverdragelijke hoovaardij. Atheïsterij, vrijgeesterij, geestdrijverij, allerhande dwalende religiën, huichelarij, fleurgodsdienst, Sabbatschennis, misbruik van alle heilige dingen, verachting van Gods heilig woord en wet, liegen, vloeken, zweren, dronkenschap, hoererij, overspel ezv. zijn *algemeen.*"

„ Het getal der ware vromen is uitnemend gering; die er nog zijn, zitten als in een' hoek, en treuren als eenzame musschen op het dak, of leven uitnemend laag, geesteloos en onvruchtbaar; die komen in zulken boozen tijd niet vrijmoedig uit; zij vreezen den haat en de vervolging der menschen. (In dat opzigt is het thans beter. Adres bij DEN OUDEN in de Spiegelstraat.) Daar nog eenige sappen en vochtigheden en bedauwingen des geestes in schijnen te wezen, deze worden geene vroegrijpe vruchten; zij breken niet door, en vele druiven, als men ze van nabij beziet en plukt en eten wil, zijn druiven van Sodom; zij hebben een' wettischen smaak, zonder geur van Evangelische genade, of een' smaak van *onrijpe genade*, of van *valsche* en *bedorvene genade*, *vrijgeestige* en *onzuchtige genade*," ezv.

Wat dunkt u, lezer? Is het nu nog iets nieuws, dat al die winderige ijveraars, als VIJGEBOOM, DA COSTA, CAPADOSE, Do. en Mevr. BÄHLER, JAMES, en wiens *molen* op denzelfden wind sta, u voorrazen van den akeligen toestand der ware kerke? Gelooft men de biddagprekers des hooggeroemden voortijds, wie wenscht dan

Digitized by Google

hunne dagen terug? Of kan het erger? Is het nu wel zóó erg, dat er zulke ellendige *genades* zijn?

Het bovenstaande tafereel is vóór 80 jaren op den *Rotterdamschen* predikstoel der gemeente tot stichting voorgesteld, en, daar het eerst vóór 8 jaren in druk is uitgegeven, meende ik het, hoewel verkort, eens te moeten herinneren, opdat men zie, wat behoefte er bestaat aan de koekoekszangen der waanzinnigen.

Merkt ge ook wel op, dat niemand hunner zich beklaagt over de overtreding van het Apostolisch voorschrift: „voegt bij de broederlijke liefde, liefde jegens allen," en dat niettegenstaande PAULUS, de Apostel, de liefde verheft zelfs boven geloof en hoop. — Wat wonder ook! Naarmate de voorstelling is, die zich een mensch van God maakt, wordt hij zelf gesteld, even gelijk zijn karakter op zijne voorstelling van God invloed heeft. De harde, liefdelooze, vijandige mensch bemint geen' God, zoo als Hem JEZUS en zijne Gezanten verkondigden, aller menschen Vader, die aller zaligheid wil, en liefde is, ook wanneer Hij de menschenkinderen, door verzoekingen of beproevingen, oefent. En hij, die een willekeurig Souverein houdt voor het volmaaktste wezen, dat, zonder reden, tot heil of verderf bestemt, geeft en onthoudt, wat noodig is tot zaligheid, en niet met liefde, maar uit gramschap straft, hij denkt aan geene menschenliefde, maar haat, scheldt, verdoemt, en leeft in verdeeldheid en oproer.

A—G.

BIJZONDERHEDEN, BETREFFENDE HET UITEINDE VAN KAPITEIN COOK, EN DE VEREERING, HEM NA ZIJNEN DOOD OP DE SANDWICH-EILANDEN TOEGEBRAGT.

De Misionaris W. ELLIS bezocht, op zijne belangrijke reize, onder anderen de baai van *Kairakekona*, alwaar Kapitein COOK het leven verloor. Hij vernam aldaar nieuwe bijzonderheden nopens het uiteinde van dien

Digitized by Google

met zoo veel regt betreurden Reiziger, en hetgeen op het eiland gebeurde na het vertrek van Kapitein KING, den opvolger van COOK. Hij deelt ons desaangaande het volgende in zijne reisbeschrijving mede:

Des morgens bezocht de Heer GOODRICH (een der mede-Zeedelingen) de plaats, waar het lijk van den beroemden COOK in stukken gesneden, en het vleesch, afgezonderd van de beenderen, verbrand werd. Die plaats beslaat eene kleine ruimte van vijftien voet in het vierkant, omringd van een' muur van vijf voet hoogte. In deze omheining stond eene soort van oven, van achttien duim hoogte, uit drooge steenen zamengesteld; men zag er nog de sporen van het vuur, dat de overblijfsels van dien doorluchtigen zeereiziger had verteerd, uitgezonderd de beenderen, die men, naar landsgebruik, ter zijde gelegd had. Sommigen van ons beklommen de rotsen, ten einde de grot te zien, waarin de eilanders het lijk des Kapiteins gebragt hadden, alvorens hem den laatsten lijkpligt te bewijzen. Men vindt daarenboven op het eiland nog (1824) een genoegzaam aantal ooggetuigen van die treurige gebeurtenis, en zelfs eenige mannen, die er een zeer werkzaam aandeel in genomen hadden. Wij hebben er meermalen met hen over gesproken; en, offchoon hunne verhalen in eenige min ter zake doende bijzonderheden verschilden, stemden zij in het algemeen overeen met het verhaal van Kapitein KING.

Men kan den vreemdeling geenerlei verwijt doen, zeggen de eilanders. Men had hem zijne sloep ontstolen, en hij vormde het ontwerp, om den Koning als gijzelaar in bewaring te houden, tot dat het gestolene zou zijn teruggegeven. De Kapitein en de Koning (TEIRAPOU) begaven zich op weg naar het strand, toen eene menigte volks toeschoot, en den Koning belette, verder voort te gaan; te gelijk begon een man, geheel buiten adem, van de andere zijde toesnellende, luidkeels uit te roepen: *Te wapen! De vreemdelingen hebben ons het eerst aangevallen; zij hebben op eene kanoe gevuurd en een' bevelhebber gedood.* Het volk werd daarop zeer verstoord, en meende, dat men ook zijnen Koning wilde dooden; men

Digitized by Google

men kwam met steenen, knodsen en lansen, en maakte zich tot den strijd gereed. KANONA, echtgenoote van TEIRAPOU, verzocht hem te blijven, en alle de bevelhebbers paarden hun verzoek bij het hare; de Koning zette zich neder. De vreemdeling scheen besluiteloos en onthutst, maar bleef steeds aandringen op de teruggave van het vaartuig; een der onzen trof hem met een' lanssteek; maar, zich omkeerende, schoot hij dien man neder. Men begon daarop, hem met steenen te werpen, en, zoodra de schepelingen zulks bemerkten, vuurden zij op het volk. De Kapitein wilde eenige bevelen aan zijne manschap geven; maar het gedruisch was zoo sterk, dat men hem niet konde hooren. Hij begon daarop tot het volk te spreken; maar op hetzelfde oogenblik trof hem een ponjaard (*pahoa*) in den rug, en drong de steek eener lans hem door het ligchaam; hij viel dood in het water. Zoodra men bemerkte, dat hij niet meer leefde, lieten zich de weeklagten des volks hooren. Men verbrandde zijn vleesch, nadat men het van de beenderen afgezonderd had, gelijk zulks bij de begraving der Opperhoofden gebruikelijk is. — Uit eene soort van bijgeloovigheid, meenden de eilanders, dat Kapitein COOK hun God RONO was, die hun een bezoek was komen brengen; men bewaarde zijne beenderen zorgvuldig, en bragt aan dezelve eene godsdienstige hulde toe.

Verscheidene Opperhoofden konden over die gebeurtenis niet spreken, dan met de uitdrukking van de diepste smart, en dat gevoel is algemeen bij het volk van *Haouaii*. Men beschuldigt den Koning TEIRAPOU niet; men erkent, dat er niets op zijnen last geschiedde. Wat de wijze betreft, waarop het lijk des Kapiteins behandeld werd, men heeft daaraan in *Europa* eene verkeerde uitlegging gegeven. Wel verre dat dit een kannibaalsch bedrijf zoude zijn, is het buiten kijf, dat het de hulde van berouw en eerbied was, volgens het gebruik des lands; de Zendelingen hebben zich hiervan overtuigd, en de gronden dier overtuiging in hunne berigten opgegeven.

Zij leggen, namelijk, den oorsprong van het gevoelen dezer eilanders, dat Kapitein COOK een hunner Goden

Digitized by Google

was, op de volgende wijze uit: De historiſche tijden waren voor dit volk nog niet gekomen; het bevond zich nog in de fabelachtige eeuw. In eene van deszelfs kronijken wordt gewag gemaakt van zekeren Koning, RONO of CRONO genaamd, die zijne echtgenoote in eene vlaag van woede vermoord had. De ongelukkige kwam ſpoedig tot inkeer; door droefheid en berouw overmand, die hem geen oogenblik rust lieten, verloor hij zijn verſtand. In dien toeſtand van ijlhoofdigheid doorliep hij alle de eilanden, terwijl hij allen, die hij ontmoette, tot den worſteliſtrijd en het vuistgevecht uitdaagde; eindelijk vertrok hij, in eene kanoe, naar ver verwijderde landen, en kwam niet terug. Eenigen tijd daarna plaatſten zijne onderdanen hem onder het getal hunner Godheden, en werden er jaarlijkſche feesten te zijner eere ingeſteld, van welke worſtelen en vuistvechten een groot gedeelte uitmaakten. Bij de aankomst van Kapitein COOK hielden eenigen hem voor den God RONO; het gerucht daarvan verſpreidde zich ſpoedig door het geheele eiland. Sedert dien tijd is dit volksgeloof in zwang gebleven, derwijze, dat onze reizigers het zelfs gevonden hebben op plaatſen, zeldzaam door *Europeërs* bezocht. Dit bijgeloof kan tot verklaring dienen van hetgeen men insgelijks verkeerd had uitgelegd; waarom men, namelijk, gedurende de togten, die COOK door het eiland deed, wanneer hij door een dorp trok, Afgodsbeelden om hem heen droeg: het waren Goden, die bij een' God een bezoek aflegden. Echter durfden ſommige ſterke geesten, onder het gevecht, toen men zijn bloed zag ſtroomen en een kreet van ſmart zich verhief, zeggen: *het is* RONO *niet*. Maar het algemeen gevoelen werd er niet door geſchokt; de beenderen van den God werden neêrgezet in den *heiau* (tempel), aan RONO gewijd, aan de andere zijde des eilands gelegen, jaarlijks in groote ſtaatſie rondgevoerd, aan de andere Godheden in hunne tempels voorgeſteld, en door de Priesters op de borst gedragen, toen zij ſchattingen gingen heffen voor den God RONO, offchoon reeds geſtorven. Deze kostbare overblijfſelen worden in een' rie-

Digitized by Google

ten korf, met roode vederen bedekt, bewaard. Tot op den huidigen dag hebben, ondanks de afschaffing van den ouden Godsdienst, de roode vederen haar privilegie bewaard; zij maken hier het kostbaarste sieraad uit; men gebruikt dezelve niet, dan tot versiering der voorwerpen, aan welke men den diepsten eerbied toedraagt, en maakt er zelve geen gebruik van, dan bij eenige groote feestplegtigheid.

De *Engelsche* zending, op de *Gezelschaps*-eilanden opgerigt, had, sedert eenige jaren, vernomen, dat de inwoners der *Sandwich*-eilanden, in een' hunner tempels, de overblijfselen van Kapitein COOK bewaarden, en aan dezelve eene godsdienstige hulde toebragten. „Sedert de aankomst van den Heer ELLIS, in 1822," dus luidt derzelver berigt, „gaven wij ons, met dien nieuwen medebroeder, veel moeite, om licht in deze zaak te verkrijgen, en dit zonderling gedenkteeken, indien het nog bestond, te ontdekken. Wij vernamen echter niets meer, dan hetgeen reeds vermeld is. Eenige aanbidders van RONO hadden zich van de beenderen des Kapiteins, dien zij voor hunnen God hielden, meester gemaakt; maar wij deden vergeefsche moeite, om te vernemen, wat er van die overblijfselen geworden was. Te vergeefs onderzochten wij zulks bij den Koning, bij het Hoofd der Priesters, bij alle degenen, die het meest in staat waren, ons in dezen opheldering te geven. Het blijkt, dat, na de afschaffing van den beeldendienst, in 1819, verscheidene voorwerpen van den alouden Godsdienst aan de verwoesting onttogen, en door de Priesters in bij hen alleen bekende grotten verborgen zijn. Indien ook de overblijfselen van den doorluchtigen Zeereiziger in die geheimzinnige verblijfplaatsen verborgen zijn, moet men de hoop opgeven, om dezelve weder te vinden. De Hoofden, en vooral de Priesters, vermeden alle gelegenheden, die het aandenken aan dit betreurenswaardig ongeval konden levendig houden, en beantwoordden onze vragen omtrent dit onderwerp met eenen blijkbaren tegenzin."

Digitized by Google

EEN WAAR WOORD VOOR SOUVEREINEN.

(*Napoléon et l'Europe, par M.* A. DOIN. *Paris*, 1826.)

Naar welken kant men het oog wende, men ziet, dat er geene gerustheid of veiligheid beſtaat voor de Gouvernementen, dan in een openhartig en opregt verbond met de Volken, naardien bij de Volken de rijkdom, de verlichting en de magt gevonden worden.

Twee ſchijngronden beletten dit verbond; te weten: „de Volken zijn niet godsdienſtig; ze zijn niet Monarchaal."

De Volken *zijn* godsdienſtig; maar zij willen niet, dat de Godsdienst ten voorwendſel diene, om hen te verſlaven; zij willen niet, dat de Geeſtelijken, den drempel des tempels overſchrijdende, zich meester maken van den ſchepter der Koningen.

De Volken *zijn* Monarchaal, wezenlijk Monarchaal; want, zoo zij niet Monarchaal waren, zouden zij Republikeinsch zijn, en de voorſtanders der Republiek zijn min talrijk in *Europa*, dan de voorſtanders der Aristocratie: 't is genoeg, hen te leiden.

Maar de Volken willen Conſtitutiën, omdat de Conſtitutiën aan allen voordeelig zijn, en de volſtrekte Magt alleen voordeelig is aan eene enkele klaſſe. De Conſtitutionélen willen Monarchijen, gegrond op wetten; de Aristocratie wil Monarchijen, gegrond op de grilligheid en de willekeur. Alzoo willen honderdachtenvijftig millioenen menſchen in *Europa* de regering der wetten; twee millioenen menſchen willen de regering des welbehagens (*du bon plaiſir.*) Met de Volken zijn de Gouvernementen verzekerd van een' langdurigen vrede; met de uitzonderingen zijn zij verzekerd van eene lange reeks van geſchillen. Het is te wenſchen, dat zij eindelijk eene keuze zullen doen, en moede worden van tot in het oneindige door de begrippen te worden beſtreden.

Men kan het voorname punt niet genoeg herhalen, dat het belang der Gouvernementen geen ander is, of behoort te zijn, dan het belang van het algemeen; want nimmer zal men eenig mensch, hoe beperkt zijne geestvermogens zijn mogen, diets maken, dat het belang van *Europa* berust op het hoofd van eenige bijzondere perſonen, op deszelfs oppervlakte verſpreid.

De *Engelſchen* hebben hunne omwenteling bewerkt, om eene Conſtitutie te hebben; de Ariſtocratie wilde dezelve niet.

Digitized by Google

Frankrijk heeft zijne omwenteling daargesteld, om eene Constitutie te erlangen; de Adel en de Geestelijkheid wilden dezelve niet.

Spanje heeft zijne omwenteling tot stand gebragt, om eene Constitutie te verkrijgen; de Geestelijkheid heeft dezelve niet gewild: de burgeroorlog is uitgebarsten; *Frankrijk* heeft (zoo het heet) de orde hersteld; de volstrekte Magt heeft haar gezag hernomen; maar de verschrikkelijkste onlusten zijn op nieuw aangevangen, en de geweldigste ontknooping (*catastrophe*) is onvermijdelijk, zoo men haar niet voorkomt.

Napels en *Piemont* hebben hunne omwenteling begonnen, om eene Constitutie te bekomen; de *Oostenrijksche* Oligarchie alleen heeft dezelve gedempt door de kracht der wapenen.

Rusland, tot hetwelk naauwelijks een lichtstraal doordringt, roept met luiden kreet om de vestiging van een maatschappelijk verdrag; het woord Aristocratie is hetzelve ten aanstoot.

De *Polen* verdragen het juk alleen omdat zij nationale vertegenwoordiging bezitten.

Zweden wordt door de wet bestuurd.

De *Vereenigde Nederlanden* hebben het vertegenwoordigend stelsel, met den gelukkigsten uitslag, ingevoerd.

De helft van *Duitschland* wordt Constitutioneel geregeerd; de wederhelft heeft oude Charters, welke zij doet herleven, of vraagt om wetten.

Alle de Natiën willen dus Constitutiën, en, daar deze begeerte zoo algemeen is, zou het dwaasheid zijn, dezelve te verwerpen.

Dat wij het voor de duizendste maal herhalen, want er zijn dooven in *Europa*: ZOO GIJ DEN VREDE WILT, GAAT VOORWAARTS MET DE EEUW, GAAT VOORWAARTS MET DE VOLKEN, VERHOORT HUNNE WENSCHEN, EN BEVREDIGT HUNNE BEHOEFTEN!

MERKWAARDIGE BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS DER LIJFSTRAFFELIJKE REGTSPLEGING.

(Uit het tijdvak van de regering der STUARTS in *Engeland*.)

In 1684, een jaar, voor altijd gedenkwaardig in deze stad (*Norwich*), wegens eene gruwelijke misdaad, in dezelve gepleegd, en wegens eene treurige dwaling der regterlijke

Digitized by Google

magt, verloor een jeugdig Edelman, zoon des Baronets Sir THOMAS BERNEY, op een schavot het leven. Hij werd tot dien schandelijken dood veroordeeld, als schuldig verklaard aan eenen moord. — Ziehier de voornaamste daadzaken, die met dezen moord en het daarop geslagen vonnis in verband staan.

Op zekeren avond bevond zich de jonge BERNEY met zijnen vriend BENFIELD in eene herberg, in de gemeente *St. André*, toen zekere HAVERS, een dansmeester, zich bij hen kwam voegen, en zeer vriendelijk door hen bejegend werd. Men begon te drinken, en zulks deden zij allen bovenmatig; maar BERNEY gevoelde het eerst de uitwerking van den wijn, en viel, korten tijd na de bedwelming der dronkenschap, in een' diepen slaap. De twee anderen, insgelijks door den drank verhit, kregen een' hevigen twist met elkander, waarbij men elkander met scheldwoorden bejegende, en die eindelijk tot daden oversloeg. HAVERS, namelijk, bemerkende, dat BERNEY zich in eene soort van geestverdooving bevond, die hem van alle bewustheid beroofde, maakte van deszelfs toestand gebruik, om hem zijnen degen af te nemen, en, dien tegen zijnen tegenstander rigtende, gaf hij hem een' doodelijken steek. Terwijl hij zijn slagtoffer op de hielen volgde, had hij het geschreeuw verdoofd, 't welk hetzelve liet hooren, door een nog luidruchtiger geschreeuw, 't welk door eenige menschen buiten de herberg gehoord werd. Toen hij den moord volvoerd had, stak hij den bebloeden degen weder in de scheede, verliet de herberg, en ijlings de stad.

Zoodra de jonge BERNEY weder een weinig bij zijne kennis gekomen en in staat was te gaan, ging hij, nog half bedwelmd, huiswaarts, zonder iets te weten van den dood zijns vriends, en begaf zich oogenblikkelijk te bedde, nadat hij zijnen degen op een' stoel, nabij zijn bed, gelegd had.

Een moord, op zulk eene openbare plaats gepleegd, konde niet lang geheim blijven. Het gerucht van dezen verspreidde zich spoedig, en kwam des anderen morgens ter kennisse van de Overheid der stad, die terstond bevel gaf de daders op te sporen. De eerste vermoedens vielen, gelijk natuurlijk was, op de personen, die den vorigen avond met het slagtoffer hadden doorgebragt. Dewijl een hunner verdwenen was, bleef de jonge BERNEY alleen onder het bereik der Justitie. Men vaardigde een arrest van gevangenneming tegen hem uit. Toen degenen, wien de taak was aanbevolen, om hetzelve

Digitized by Google

ten uitvoer te brengen, aan het huis van BERNEY kwamen; vonden zij hem te bedde en nog in diepen slaap gedompeld; zijn degen, dien hij, gelijk reeds gezegd is, bij zijn bed op een' stoel gelegd had, bevond zich nog ter zelfde plaatse. Men oordeele over de verbazing van BERNEY, toen hij, door geregtsdienaars gewekt, beschuldigd werd van den moord zijns besten vriends; en hoe groot was zijne ontsteltenis en verwarring, toen men hem, om eene zoo buitengewone beschuldiging te staven, zijnen degen vertoonde, dien men reeds onderzocht had, en die bevlekt was met het bloed van het slagtoffer! — Hoe schuldig echter de jongeling mogt schijnen in het oog der menschen, voor den Alwetende was hij onschuldig; ook trof de Goddelijke regtvaardigheid spoedig den wezenlijken moordenaar.

Inderdaad, de booswicht, die deze dubbele misdaad had bedreven, zoo wel omtrent BENFIELD, als omtrent den jongen BERNEY, had zich op de vlugt begeven, ten einde de vervolgingen te ontkomen, die hij met grond te duchten had. In zijne ballingschap geraakte hij weldra in de beheeftigste omstandigheden, en verviel in eene gevaarlijke ziekte. Door de wroegingen des gewetens gefolterd, en zijn einde voelende naderen, klaagde hij zichzelven aan als den moordenaar van BENFIELD, en als den aanlegger van de verfoeijelijke list, waardoor hij de eer en het leven van BERNEY had in de waagschaal gesteld. Deze bekentenis, door eenen Priester en een' Overheidspersoon aangehoord, werd terstond naar *Engeland* opgezonden; maar — zij kwam te laat, om de onschuld te redden.

BERNEY bleef, onder den last der zwaarste vermoedens gedrukt, in handen van het geregt. De moord en daarop gevolgde gevangenneming hadden plaats gehad op een' tijd, dat de jaarlijksche *assises* van het Graafschap ten einde spoedden. Men meende derhalve, de zaak van den beschuldigde onverwijld te moeten ter hand nemen, opdat dezelve niet verschoven wierd tot de *assises* van een volgend jaar. Voor zijne regters geroepen, en met het gebruikelijke formulier ondervraagd zijnde: „Beklaagde! zijt gij schuldig of onschuldig?" antwoordde hij met eene volstrekte ontkenning, maar voegde er bij, dat, offchoon de schijn tegen hem was, hij in zijne onschuld berustte, en zijne zaak overgaf aan het verlicht oordeel en de regtvaardigheid der *Jury*.

De schijn pleitte, inderdaad, sterk tegen hem. Zijne to-

Digitized by Google

genwoordigheid op de plaats en op den tijd, waarop de moord bedreven werd; de dronkenschap, waaraan hij zich had overgegeven; de bebloede degen, het materieel bewijs, 't welk tot bevestiging van alle andere bewijzen diende, leverden, ondanks het verdwijnen van HAVERS, sterke vermoedens van zijne schuld op; en de *Jury* was voorbarig genoeg, om, zonder verdere opheldering, of het gevolg der nasporingen omtrent HAVERS, af te wachten, den aangeklaagde voor schuldig te verklaren: en nu bleef er voor den veroordeelde niets overig, dan zijne toevlugt te nemen tot den Koning, en diens genade in te roepen.

De tijding dezer veroordeeling vervulde de stad *Norwich*, en zelfs de geheele provincie *Norfolk*, met droefheid en rouwe. De jongeling was gesproten uit eene der eerste familiën, en, van wege zijn braaf en zachtzinnig karakter, algemeen bemind; en die jongeling was thans ter dood veroordeeld op eene bloote vooronderstelling, die bovendien gelogenstraft werd door zijn geheel voorgaand levensgedrag, en waarvan geene enkele getuigenis van een toereikend gezag de waarheid bevestigde.

In deze verschrikkelijke omstandigheid gaven de inwoners der stad *Norwich*, en die van het geheele Graafschap *Norfolk*, hem een schitterend bewijs van hun medelijden en hunne belangstelling. De aanzienlijksten en meestvermogenden onder hen leverden bij den Koning een door hen onderteekend smeekschrift in, waarin zij Zijner Majesteits genade voor den veroordeelde inriepen, of voor 't minst eenig uitstel verzochten, ten einde men deze duistere en in allen gevalle door geene voldoende getuigenis bewezene zaak naauwkeuriger konde onderzoeken. Maar, men riep de Koninklijke genade vruchteloos in! Er werd bij KAREL II op de uitvoering van het vonnis sterk aangedrongen door de familie BENFIELD, die zich gedurende de onlusten reeds had onderscheiden door hare verkleefdheid aan 's Konings zaak, terwijl de familie BERNEY, hare gehechtheid aan de zaak der Volksgezinden had doen blijken; en, daar deze aanzoeken ondersteund werden door den hoogen *Sheriff* van het Graafschap, gaf de Koning aan den invloed der staatkundige gevoelens gehoor, en weigerde van het Koninklijk voorregt gebruik te maken.

Op den dag, waarop de teregtstelling zou plaats hebben, werd de ongelukkige jongeling, in rouwgewaad, en gezeten tusschen twee Godsdienstleeraars, in een rijtuig, met zwart laken bekleed, naar de geregtsplaats gebragt. Hij had witte

Digitized by Google

handschoenen aan, en hield een gebedenboek in de hand, op hetwelk zijne oogen onbewegelijk gevestigd waren. De straten, door welke de trein trok, waren vervuld van eene ontzaggelijke menigte aanschouwers, waarvan velen zelfs uit verwijderde gedeelten der provincie waren zamengevloeid, om deze treurige teregtstelling bij te wonen. Gedurende den tijd, waarop de gevangene uit den kerker gehaald werd, tot op het oogenblik der uitvoering van het vonnis, lieten de klokken der kerken haar somber gelui hooren. Op het noodlottig oogenblik, toen de ongelukkige aan de galg was vastgehecht en de ladder werd weggenomen, ontstond er onder het volk een zoo akeligé kreet, dat het was alsof de grond zich voor hunne voeten opende. „ Ik noemde dien jongeling ongelukkig," voegt de gevoelige verhaler dezer treurige geschiedenis er, ten slotte, bij; „ maar, waartoe BERNEY aldus genoemd? Hij was onschuldig, en, als zoodanig, het lijdt geen twijfel, geniet hij thans in den Hemel een geluk, dat de aarde niet kan geven."

VERSPREIDE BIJZONDERHEDEN, TALMA BETREFFENDE.

In het begin van 1789, en in het Treurspel *Brutus*, waarin hij de rol van *Proculus* vervulde, verscheen TALMA voor de eerste maal met een echten *Romeinschen* tabbaard en de gansche achtbaarheid van het antieke gewaad. De rol bestaat uit slechts weinige verzen; maar deze gelukkige nieuwigheid werd door het publiek toegejuicht, tot groote ergernis van zijne medespelers, zoodat Mejufvrouw CONTAT achter de schermen uitriep: „ Och, lieve hemel! hij gelijkt wel een standbeeld!" Onwetend sprak zij, met dit woord, de schoonste lofrede op TALMA uit.

TALMA speelde eens, in een gelegenheidsstukje, ter viering van het verjaren van het overweldigen der Bastille, de rol van J. J. ROUSSEAU. De Baron GRIMM berigt daarvan het navolgende: „ TALMA, die, in het Treurspel van „ CHÉNIER, zijn gelaat zoo wèl had weten te plooijen „ naar de portretten, van KAREL DEN IX voorhanden, scheen „ deze kunst nog verder te hebben opgevoerd in de rol van „ JEAN JACQUES. Men waande den Wijze van *Geneve* in „ persoon te zien; en deze levende kopij was inderdaad zoo „ waar, dat men in verzoeking geraakte, om haar voor het „ oorspronkelijke van alle de andere te houden."

Digitized by Google

Op den 1 Febr. 1794, toen TALMA, die in de rol van *Nero* (in *Epicharis en Nero*) doorgaans de uitbundigste toejuichingen verwierf, in dezelve ten tooneele verscheen, vernam men een onheilspellend gemor, en eenige stemmen riepen, dat hij een *Jakobijn* was. TALMA sprak, op eenen toon van verontwaardiging, die zijnen lasteraars den mond sloot, deze weinige woorden: „ Burgers! Altijd heb ik de „ Vrijheid bemind, en ik bemin haar nog; maar evenzeer verfoeide en verfoei ik misdaad en moord. Het Schrikbewind „ heeft mij vele tranen gekost: *alle mijne vrienden zijn op* „ *het schavot gestorven!*"

Dat uit geringe oorzaken somwijlen groote gevolgen voortspruiten, bewijze de volgende Anekdote. TALMA was ten ontbijt genoodigd bij den Keizer, daags na de vertooning van *Esther*. „ 't Was toch een povere Monarch, die AHASVE„ ROS!" zeide NAPOLEON tot hem. Vervolgens, den Heer DE CHAMPAGNY, Minister van Binnenlandsche Zaken, ziende, voegde hij terstond daarnevens: „ Wat doen zij toch „ wel, die *Joden?* Hoe is het met hen gesteld? Stel mij eens „ een Rapport wegens hen." De Minister voldeed aan dit bevel, en men riep op den 26 Julij 1806, de eerste vergadering der notabele *Joden* bijeen, in welke hunne staatkundige regten werden vastgesteld.

Toen BONAPARTE van het eiland *Elba* wederkeerde, deed TALMA, ingevolge zijne vroegere gemeenzaamheid met denzelven, zich bij hem aandienen. „ Men wil," zeide hem deze, „ dat ik les bij u genomen heb. In allen gevalle, indien „ gij mijn meester zijt geweest, is zulks een bewijs, dat ik „ mijne rol wel gespeeld heb."

TALMA speelde den *Hamlet* te *Arras*. In het oogenblik, dat *Hamlet* zijn' ponjaard verhoft om *Geertruida* te treffen, hoort men een' schreeuw van uit eene loge. Een Officier, die twintigmaal den dood bedaard in het aangezigt had gezien, kon het gebarenspel van TALMA niet verduren: een geweldig zenuwtoeval, het eerste, dat hem immer overkwam, beroofde hem, voor bijkans een kwartier, van zijne bewustheid. Men bragt hem in de buitenlucht; en, bijkomende, was zijn eerste kreet: „ Heeft hij zijne moeder gedood?"

In 1822 vergunde Z. M. de Koning der *Nederlanden* aan TALMA het vruchtgebruik van eene rente van 10,000 francs, aan deze enkele voorwaarde verbonden, dat hij, gedurende zes jaren, ten tijde van zijn verlof, zijne voornaamste rollen op den Koninklijken schouwburg te *Brussel* zou komen spelen.

Digitized by Google

Gedurende zijn kort verblijf te *Enghien*, zeer kort vóór zijn overlijden, kwam de *Parijſche* Tooneelſpeler FIRMIN hem bezoeken. TALMA onderhield hem over de nieuwe opmerkingen, welke hem zijne hartstogtelijke zucht voor het tooneel, zelfs te midden der hevigſte ſmarten, had ingegeven. „Ach, mijn vriend!" zeide hij tot hem, „hoe ver zijn wij „nog verwijderd van de waarheid! —'Gij zult dan den *Taſſo* „ſpelen?" (Eene rol, die TALMA zoude vervuld hebben.) „Het vijfde bedrijf bevat een fraai tooneel; dat, waar men „hem, in de hoop van den ongelukkigen zijn verſtand terug „te geven, ſpreekt van de eerbewijzen, die hem wachten, „van de kroon, die zijne kruin zal ſieren. Op het woord „*kroon* ſchijnt hij als op te leven. *Eene kroon, aan mij!* ... „*Alphonſus weigert mij dan zijne zuster niet langer!* ... „Men biedt hem die kroon aan, en hij zegt, dezelve met „ſmart aanſtarende: *Zij is niet van goud; het zijn ſleehts „lauweren. Ach! de broeder weigert zijne zuster mij* ... „Ziehier," vervolgde TALMA, „hoe ik zijne ſchompe ver„ſtandeloosheid zou hebben voorgeſteld." Nu rigtte hij zich met moeite op, en nam, op zijn bed der ſmarte, eene houding aan, zoo waar, en een gelaat, zoo volmaakt den laagſten trap der zinneloosheid uitdrukkende, dat het ſcheen alsof de ſchim van TASSO zelf uit het graf verrees.

Wij beſluiten deze aanhalingen uit een werkje van den Heer MOREAU, dat wij thans eerst vernemen ter vertaling te zijn aangekondigd, en waarvan dan nu deze proeve moge ſtrekken ter aanbeveling en uitlokking, met dit toevoegſel tot den Brief van TALMA aan zijnen *Vrieſchen* Naamgenoot (*), hetwelk tot een blijk verſtrekke, hoe naauwlettend, zelfs tot in kleinigheden, de kunſtenaar, te midden van zijne werkzame loopbaan, ſteeds was op hetgene hij ſchreef:

„Aan den Heer Predikant MARRON.

„Mijnheer!

„Ik weet niet, hoe het bijkome, dat ik mij verbeeld, in mijnen brief aan den Heer TALMA een' kleinen flater te hebben begaan. In verſtrooijing heb ik, zoo ik meene, *négociant* met eene *t* geſchreven. Indien het bij geval zoo zijn mogt, en mijn brief nog in uwe handen ware, zoude ik u, Mijnheer, die zoo veel inſchikkelijkheids betoont omtrent de

(*) Zie ons *Mengelwerk* voor 1826. No. XV.

Digitized by Google

feilen, welke op deze wereld begaan worden, zeer verpligt zijn, zoo gij de mijne wilt herstellen. Ik was gisteren zoo bezet, dien avond moetende spelen, en omringd van zoo veel menschen, dat mij de tijd ontbrak, om mijne letteren met oplettendheid over te lezen. Ik maak alzoo staat op uwe bijzondere welwillendheid, om mij te dezen op den goeden weg te helpen.

„ Geloof mij, bid ik u, Mijnheer, enz.

Het ware te wenschen, dat ook *onze* Tooneelkunstenaars gedachtig waren aan den, vooral op hen toepasselijken, schoonen dichtregel van BILDERDIJK: „Wees meester van de *Taal*, — gij zijt het van 't *gemoed*." Wij zouden ons alsdan niet hebben te ergeren aan eene opeenstapeling der lompste grammatikale en andere taal- en spraak-zonden, bij de vertooning van het hooge Treurspel, voor het eenigzins geoefend oor, vooral ondragelijk. Helaas! deze en die zelfs onzer eerste *sujetten*, met de heerlijkste gaven toegerust, zijn (wij weten het) niet bekwaam, een tiental regels in de eigene moedertaal ter neder te stellen, welke zich menig tienjarig leerling op onze Stadsscholen niet zou schamen. Uit dit oogpunt beschouwd, heeft deze kleine trek van TALMA wel degelijk zijne waarde. — *Vert.*

LETTERLIJKE VERTALING EENER SPAANSCHE PUBLICATIE.

(*Voyage à Madrid, par M.* A. BLANQUI.)

De nieuwspapieren hebben dezer dagen gewag gemaakt van eene Publicatie, te *Madrid* uitgevaardigd, ter gelegenheid van eenige blijken van afkeuring, in den Schouwburg gegeven. Zie hier eene letterlijke vertaling van dit *curieuse* stuk, zoo als ik zelf het aan de muren der hoofdstad heb gelezen:

„ *Publicatie. Aan de Inwoners der zeer heldhaftige Stad Madrid.*

„ In naam des Konings, onzen Meester: de *Alcades* van het Hof, kennis bekomen hebbende van de volksbeweging, welke gisteren aan de deur des Schouwburgs heeft plaats gegrepen, volksbeweging, lijnregt strijdig met het gevoel van betamelijkheid, hetwelk de bewoners dezer zeer heldhaftige stad onderscheidt, decreteren hetgeen volgt: Elk, die betrapt

Digitized by Google

zal worden, met luider stemme op de plaats des Schouwburgs briefjes te vragen, zal gevat en veroordeeld worden tot twee maanden gedwongen arbeid aan het *Prado*, met eene keten aan de voeten; in gevalle van herhaling, zal de straf worden verdubbeld. Elk, die zich veroorlooft toe te juichen of te fluiten gedurende de vertooning van eenig stuk, of teekens te geven aan personen in de *loges*, *en zelfs aan zijne zuster*, zal, voor de eerste maal, worden veroordeeld, om gedurende zes jaren als soldaat te dienen, en, in gevalle van herhaling, zal hij voor tien jaren naar de galeijen worden gezonden."

De bedenkingen, bij het lezen dezer Publicatie, verdringen elkander. Laat mij alleen zeggen, dat dusdanig stuk toereikend is voor de geschiedenis van een geheel tijdperk!

SPAANSCHE LANDBOUW.

— Wij kwamen te *Veger*, (een dorp, op niet vele uren afstands van *Cadix* gelegen) ten tijde der oude *Romeinen Melaria* geheeten, ter oorzake van den overvloed van deszelfs uitnemenden honig. Gebouwd op den top van eene puntige rots, omringd van den weligsten plantengroei, eene lagchende vlakte overziende, door de kleine rivier *Barbate* besproeid, zou deze plek eene der betooverendste woonsteden op aarde zijn, were zij gelegen in een ander land, onder een verlicht Gouvernement. Maar alles verkondigt hier het ijzeren juk der volstrekte oppermagt. De heftigheid en het vuur van het *Andaluzisch* karakter zijn uitgedoofd door onkunde en bijgeloof. Niets moedigt er den mensch aan tot verbetering van zijnen toestand, tot volmaking zijner verstandsvermogens. Een enkele trek zal voldoende zijn ten bewijze, tot welk eene laagte onwetendheid en luiheid hier de bewoners deden zinken! Het dorp naderende, zagen wij een' overheerlijken troep koeijen. Een man was bezig haar te melken; maar wat meent ge, dat de melk opving? *De aarde!* Verbaasd over deze handelwijs, vroeg ik naar de reden. „Onze koeijen," antwoordde mij de herder, „geven zoo veel melk, dat wij genoodzaakt „zijn, dezelve weg te geven, of een groot deel weg te wer„pen." — „En waarom maakt gij er geen boter van?" — „Boter!" hernam hij met een air van verachting: „Ziet gij „ons aan voor *Vlamingen*? Wanneer wij boter noodig hebben,

Digitized by Google

„ gaan wij ze te *Cadix* koopen, en hebben ze voor drie plaa-
„ ters het pond, zonder dat wij ons de moeite behoeven te
„ geven van ze te maken."

EEN ONUITGEGEVEN EIGENHANDIGE BRIEF VAN BONAPARTE.

De boekhandelaar LADVOCAT, te *Parijs*, bezit en zal eerlang uitgeven *eigenhandige* brieven van onderscheidene vermaarde personen. Aan de echtheid derzelven mogen wij geenen twijfel voeden, zonder den uitgever regtstreeks voor eenen bedrieger te verklaren; waartoe hier geene ons bekende reden bestaat. Allen, die NAPOLEON gekend hebben, weten, dat de invloed, dien hij het meest schroomde, die der Vrouwen was. De navolgende brief, tot genoemde verzameling behoorende, waarin wij eenige plaatsen, die ons zeer opmerkelijk voorkwamen, onderstreept hebben, bewijst, tot welk eenen trap inderdaad de Liefde eenmaal heerschappij voerde over eenen Man, schijnbaar meester van alle zijne aandoeningen, en onafhankelijk van alle zwakheden des harten.

In het Hoofdkwartier, *Tortona*, 26 *Prairial*, middernacht, het IVde jaar der éene en onverdeelbare Republiek.

BONAPARTE, Generaal-en-chef der Armee, aan JOSÉPHINE.

Sedert den 18den, mijne lieve JOSÉPHINE, bleef ik in verwachting, en meende, dat gij te *Milaan* waart aangekomen. Naauwelijks teruggekeerd van het slagveld te *Borghetto*, ijlde ik derwaarts, om u te zien; maar ik vond er u niet. Eenige dagen daarna bragt mij een Courier de tijding, dat gij niet vertrokken waart, en geene brieven van u. Mijn hart brak van droefheid; ik achtte mijzelven verlaten van alles, wat mij op aarde belang inboezemt: nooit gevoelde ik iets naauwelijks. Verzonken in smart, heb ik u veelligt te sterk geschreven; indien mijne brieven u bedroefd hebben, zou ik ontroostbaar zijn. De *Tesino* buiten zijne oevers getreden zijnde, begaf ik mij naar *Tortona*, om u aldaar op te wachten. Dagelijks ging ik u drie uren vergeefs te gemoet; nog vóór vier uren was ik daar. Ik ontving eene Estafette, die mij het berigt bragt, dat gij niet kwaamt: terstond daarop (ik zal u mijne angstige bezorgdheid niet beschrijven) vernam ik, dat gij ziek zijt, dat drie Geneesheeren u omringen, dat gij in gevaar zijt, en mij daarom niet kondt schrijven; en sinds dat oogenblik bevind ik mij in eenen

Digitized by Google

toeſtand, die niet te beſchrijven is; men moest een hart hebben als het mijne, u beminnen gelijk het u bemint. Ach! ik wist niet, dat het mogelijk was, dusdanige smart en zulke wreede folteringen te gevoelen: ik beſchouwde de droefheid als hare grenzen en palen hebbende, maar zij is onbegrensd in mijne ziel. Eene heete koorts woelt nog in mijne aderen, maar de wanhoop heerscht in mijn hart. Gij lijdt, en ik ben verre van u; helaas! welligt zijt gij reeds niet meer! Het leven is wel ellendig, maar *mijne treurige rede doet mij vreezen, u na den dood niet te zullen wedervinden*, en ik kan mij niet gemeenzaam maken met het denkbeeld van u niet weder te zien. De dag, waarop ik zou vernemen, dat JOSÉPHINE niet meer is, zou tevens mijn laatſte zijn; geen pligt, geene betrekking zou mij meer verbinden aan de aarde; *de menſchen zijn zoo verachtelijk! Gij alleen wischte in mijne oogen de ſchande der menſchelijke natuur uit.*

Alle de hartstogten folteren, alle de voorgevoelens beangſtigen mij; niets ontrukt mij aan dat ſmartelijk eenzame, en aan de ſlangen, die mij de ziel verſcheuren! Het is mij thans behoefte, dat ge mij de dwaze, onbedachte brieven vergeeft, die ik u heb geſchreven; zoo gij wèl leest, zult ge er echter uit zien, dat de vurige liefde, welke mij bezielt, misſchien mij heeft doen dolen. Het is mij behoefte, verzekerd te zijn, dat gij niet in gevaar zijt, mijne vriendin; doe alles voor uwe gezondheid, offer alles op aan uwe rust: gij zijt teer, zwak en ziek; het jaargetijde is heet, de reis lang: op mijne knieën ſmeek ik u, waag een zoo dierbaar leven niet; hoe kort dan ook het leven zij, drie maanden gaan voorbij..... Drie maanden nog, zonder elkander te zien! Ik beef, mijne vriendin; ik durf mijne gedachten niet meer op de toekomst vestigen: alles is verſchrikkelijk, en mij ontbreekt de éénige hoop, welke mij zou kunnen doen bedaren. *Ik geloof niet aan de onſterfelijkheid der ziel; indien gij ſterft, zal ik u heer ſpoedig volgen, maar ik ſterf alsdan den dood der wanhoop, der vernietiging.*

MURAT wil mij overreden, dat gij ſlechts ongeſteld zijt; maar gij ſchrijft mij niet; ſinds eene maand heb ik geen brief van u ontvangen. Gij zijt teeder, gevoelig, en gij bemint mij; gij worſtelt tusſchen de ziekte en de Geneesheeren, onbedachte! ver van hem, die u aan de krankheid en zelfs aan de armen des doods zoude ontrukken..... Zoo uwe ziekte aanhoudt, verwerf dan voor mij een verlof, om u één uur

Digitized by Google

te komen zien; binnen vijf dagen ben ik te *Parijs*, en den twaalfden dag weder bij mijne Armee. Zonder u, zonder u kan ik hier geen nut meer doen; jage, wie wil, naar roem; diene, wie kan, het vaderland, mijne ziel verstikt in dezen haat van ballingschap, en terwijl mijne geliefde vriendin lijdt en krank is, kan ik niet koelzinnig overwinningen berekenen. Ik weet niet welke uitdrukkingen ik zal bezigen, hoe ik mij zal gedragen; honderdmaal sta ik in beraad, om per post naar *Parijs* te ijlen; maar de eer, waarvoor gij zoo gevoelig zijt, weerhoudt mij, in weerwil van mijn hart. Wees barmhartig en doe mij schrijven, opdat ik den aard uwer krankheid wete en wat ik te vreezen hebbe. Ons lot is wel verschrikkelijk; haastwelijks gehuwd, naauwelijks vereenigd, en reeds gescheiden!.... Mijne tranen bedekken uw portret; dat alleen verlaat mij niet. Mijn broeder schrijft mij niet. Ach! voorzeker schroomt hij, mij datgene te berigten, wat hij weet, dat mij voor altijd de ziel zal verscheuren. Vaarwel, mijne vriendin! Wat is het leven hard; wat zijn de kwalen, die men lijdt, verschrikkelijk! Ontvang een millioen kussen; wees verzekerd, dat niets mijne liefde evenaart, *die niet dan met mijn leven zal eindigen*. Denk aan mij; schrijf mij tweemaal daags; ontheef mij spoedig van de smart, die mij verteert. Kom, kom schielijk; maar, draag zorg voor uwe gezondheid.

IETS UIT HET ONDERHOUD VAN LORD EBRINGTON, PAIR VAN GROOTBRITTANJE, MET NAPOLEON, OP HET EILAND ELBA.

Ik reisde, dus verhaalt Lord EBRINGTON, in *Italië*. Ik wilde het niet verlaten, alvorens het eiland *Elba* bezocht, en getracht te hebben, aldaar den merkwaardigsten Man van onzen tijd te zien. Ik werd door hem zeer wel ontvangen, en had met hem twee gesprekken van verscheidene uren. Bij het eindigen derzelven teekende ik onmiddellijk alles op, wat mij daarin opmerkelijk was voorgekomen; en ik durf verzekeren, dat ik nergens den zin van hetgene NAPOLEON mij zeide heb veranderd, ja dat het meestal zijne eigene uitdrukkingen zijn, welke ik hier te lezen geve; terwijl ik voorbedachtelijk al datgene ben voorbijgegaan, waaromtrent ik niet volkomen zeker meende te zijn.

Ik vroeg hem, wat hij dacht van Keizer ALEXANDER. „Hij is," antwoordde hij mij, „een ware *Griek* van het Neder-Keizerrijk; men kan hem niet vertrouwen. Hij bezit, wel

Digitized by Google

is waar, verkregene kennis en eenige liberale denkbeelden, welke hij heeft ingezogen van een wijsgeer, met name LA HARPE, die hem heeft opgevoed; maar hij is zoo los, zoo ydel, dat men niet kan te weten komen, of de gevoelens, welke hij aankondigt, opregt zijn, dan of hij, door een gevoel van verwaandheid, poogt, zichzelven in wederspraak te stellen met zijne ware gesteldheid. Ik herinner mij, dat wij spraken over de verschillende vormen van Gouvernement. ALEXANDER verklaarde zich voor de verkiesbare Monarchij. Ik was van het vlak tegenovergestelde gevoelen. Want wie is geschikt, om verkozen te worden? Een CESAR, een CHARLEMAGNE, die men niet éénen in eene Eeuw ontmoet. Zoodat de Verkiezing inderdaad eene zaak des Gevals is, en de opvolging meer waard dan de dobbelsteenen. Gedurende de vijftien dagen, die wij te *Tilsit* sleten, middagmaalden wij nagenoeg alle dagen te zamen; maar wij gingen spoedig van tafel, om ons te ontslaan van den Koning van *Pruisen*, die ons vervoelde. Tegen negen ure kwam ALEXANDER weder bij mij theedrinken, en meermalen praatten wij met elkander, over staatkundige, wijsgeerige en letterkundige onderwerpen, tot twee en drie ure in den morgenstond. De Keizer van *Oostenrijk* heeft minder bekwaamheid dan ALEXANDER, maar meer regtschapenheid (*honnêteté*). Aan hem zoude ik mij liever toevertrouwen, dan aan den anderen; en, zoo hij mij zijn woord gaf, om deze of die zaak te doen, zou ik overtuigd zijn, dat, op het oogenblik dat hij het gaf, hij het voornemen had, om het gestand te doen. Wat den Koning van *Pruisen* aangaat, zijne krijgskundige kennis gaat die eens Korporaals weinig te boven. Van de drie is hij, buiten tegenspraak, de minst geestige (*spirituel*). Aartshertog KAREL is een man van middelmatige geestvermogens, die evenwel bij twee of drie gelegenheden blijk van eenige talenten heeft gegeven." (*)

Op eenige vragen, rakende den veldtogt in *Rusland*, was zijn antwoord: „Toen ik op *Moscow* aan marcheerde, beschouwde ik de zaak als geëindigd. Ik werd met opene armen ontvangen door het volk, en de boeren schikten mij ontelbare verzoekschriften toe, om hen te verlossen van de dwingelandij der Edelen. Ik vond in de stad voorraads genoeg, om mijne armee gedurende den ganschen winter overvloedig te spijzigen; maar binnen vierentwintig uren was alles

(*) De Lezer gelieve bestandig in het oog te houden, dat het NAPOLEON is, die hier spreekt. — *Vert.*

Digitized by Google

verbrand, en het land verwoest in eenen omtrek van vijftien mijlen. Dit was iets, wat ik niet kon verwachten, want mij is geen voorbeeld daarvan bekend in de Geschiedenis; maar, *parbleu!* men moet erkennen, dat zij getoond hebben *heraksen* te bezitten. Wat mijnen laatsten veldtogt betreft, aan MARMONT heeft men den noodlottigen uitslag te wijten. Hem had ik mijne beste troepen en den belangrijksten post toevertrouwd, als aan dien mijner Maarschalken, op wien ik het meest kon rekenen. Kon ik denken verlaten te worden door eenen man, dien ik niet had opgehouden met weldaden te overladen van zijn vijftiende jaar af? Zonder zijnen afval zoude ik gemakkelijk den vijand uit *Parijs* verdreven hebben, en, in die stad zoo wel, als in de andere gedeelten van *Frankrijk*, zou het volk, in spijt der besluiten van den Senaat, te mijnen behoeve zijn opgestaan; maar, zelfs met hetzelve, waren de Verbondenen drie tegen éénen, en, na den afval van MARMONT, in de onzekerheid, waarin hij mij gebragt had, bleef er geene kans meer over op een' goeden uitslag. Ik had, wel is waar, den oorlog kunnen verlengen; maar ik kon mij niet meer vleijen, denzelven gelukkig ten einde te brengen tegen het gansche vereenigde *Europa*. Ik koos weldra mijne partij, om aan *Frankrijk* eenen burgerkrijg te besparen, en ik beschouw mij als dood; want sterven, of hier leven, is een en hetzelfde."

NAPOLEON uitte zich niet zeer gunstig omtrent de talenten zijner Maarschalken. „Maar," zeide hij, „ hen eenmaal tot dien hoogen rang verheven hebbende, was ik verpligt hen in denzelven te handhaven. Altijd ben ik toegevend geweest voor krijgskundige misslagen; gelijk ik getoond heb, door MARMONT zijn bevelhebberschap te laten behouden, nadat hij zijne artillerij te *Laon* verloren had." — Gunstiger liet hij zich uit over de Maarschalken MASSENA, SOULT en DAVOUST. AUGEREAU noemde hij een *mauvais sujet*; dit was zijn eigen woord. Ik vroeg hem, of hij niet verwonderd was geweest, dat BERTHIER een der eersten was, die den Koning zijne diensten aanbood; hij antwoordde glimlagchende: „ Men heeft mij gezegd, dat hij eenige gekheden heeft begaan; maar het is geen man met een' kop." Ik heb hem meer bevorderd dan hij verdiende; hij was mij alleen van nut voor de pen. Voor het overige verzeker ik u, dat hij een *bon diable* is, en dat, zoo hij mij zag, hij de eerste zijn zou, om mij, met tranen in de oogen, vergeving te vragen voor de misslagen, welke hij mag begaan hebben."

Digitized by Google

NAPOLEON scheen met vermaak aan *Egypte* terug te denken, en sprak met levendigheid van het voornemen, hem toegeschreven, om zichzelven zoo wel, als zijne armee, tot den Godsdienst van MAHOMET te bekeeren. „De *Sheiks*, de *Ulema's*," zeide hij, „vergaderden herhaalde malen te *Kairo*, om daarover te beraadslagen; en, ten gevolge van zeer ernstige overwegingen, verklaarden zij, dat men ons van de besnijding konde verschoonen en ons het gebruik van den wijn vergunnen, bijaldien wij na elke teug eene goede daad verrigtten. De voordeelen, welke mij dat gewest aanbood, wanneer ik desselfs eerdienst had aangenomen, zouden onberekenbaar zijn geweest."

Ik vroeg hem, of de verzekering van ROBERT WILSON, dat hij zijne zieken had vergiftigd, echt was; hij antwoordde mij: „Daarin ligt eenige waarheid ten grondslage. Eenige manschappen van mijne armee hadden de pest; zij konden geene vierentwintig uren meer leven. Ik was genoodzaakt op te breken, en wilde met DESGENETTES raadplegen over de middelen, om hen mede te nemen. Hij zeide mij, dat zulks onnoodig was, aangezien de onmogelijkheid hunner herstelling, en dat zij, daarenboven, de besmetting zouden kunnen verspreiden. Ik trachtte hem toen over te halen, om hun opium toe te dienen, opdat zij niet ter prooije zouden worden aan de onmenschelijkheid der *Turken*, die ons op den voet volgden. Hierop antwoordde hij mij als eerlijk man, dat zijn beroep was genezen en niet dooden; en deze ellendigen werden aan hun noodlot overgelaten. Misschien had hij gelijk, hoewel ik van hem niets anders had gevergd, dan hetgeen ik voor mijzelven, in dusdanige omstandigheid, van mijnen besten vriend zou verlangd hebben. Dikwijls heb ik naderhand op dit punt der zedeleer nagedacht, en over hetzelve met anderen geredetwist; en ik geloof, dat het, in den grond der zake, altijd beter is, elk mensch zijn' eigen' dood te laten sterven, hoedanig zijn noodlot dan ook zij. Naar dezen grondregel gedroeg ik mij, toen, in den veldtogt van 1813, mijn arme DUROC gekwetst werd, en zijne ingewanden hem uit den buik hingen. Hij leed onbeschrijfelijke smarten, en bezwoer mij, aan zijn bestaan een einde te maken. Ik beklaagde u, mijn vriend, zeide ik tot hem; maar er is geen hulpmiddel; men moet lijden ten einde toe."

Desgelijks vroeg ik aan NAPOLEON, of het waar was, dat hij de *Turken* van *Jaffa* had doen slagten; en ziehier, letterlijk, zijn antwoord: „Het *is* waar; ik liet nagenoeg tweedui-

Digitized by Google

zond *Turken* doodschieten. Gij vindt dit wat sterk; maar ik had hun voorheen eene Capitulatie toegestaan, op voorwaarde, dat zij de wapenen niet meer tegen ons zouden voeren, en tot hunnent terugkeeren. In stede daarvan wierpen zij zich in *El Arish*, hetwelk zij tegen mij verdedigden, en waar ik hen bij bestorming gevangen nam. Ik konde hen niet als krijgsgevangenen medevoeren, want ik had broodgebrek, en zij waren veel te gevaarlijke Duivels, om hen andermaal los te laten; zoodat mij geen ander middel overschoot, dan hen te dooden."

DE TEGENWOORDIGE PAUS EN DE FRANSCHE SCHILDER GUÉRIN.

De gezondheid vad den Heer PIERRE GUÉRIN, Directeur der *Fransche* Schilderschool te *Rome*, verwekte, eenigen tijd geleden, groote bezorgdheid, Ook de H. Vader nam het levendigste deel in zijnen toestand, en zond dagelijks naar de *Villa Borgheſa* een' dienaar van zijn Huis, om naar hem te vernemen. Doch de vereerende blijken van 's Pausen belangstelling bepaalden zich daarbij geenszins, Immers, toen de Geneesheer verklaarde, dat de patiënt in dringend levensgevaar verkeerde, behaagde het hem te bevelen, dat den Heere GUÉRIN *het laatste Olieſel der Kardidalen* wierd toegediend. Diensvolgens trok al de Geestelijkheid in procesie van *St. Pieter* naar de woning des zieltogenden. Geheel *Rome* werd, met klokkengelui, opgeroepen, om het godsdienstig tooneel bij te wonen, hetwelk den *Franſchen* kunstenaar, in zijne laatste oogenblikken, tot den rang van de Vorsten der Kerke stond, te verheffen. De plegtigheid werd dan ook met de gewone praal volvoerd. De Prelaten, de Geestelijken der verschillende Broederschappen, alle vrome pelgrims, de Pauselijke soldaten, de burgers der zeven heuvelen, allen vergezelden dezelve. De Heer GUÉRIN, uiterst gevoelig voor dit blijk van ongemeene onderscheiding, herstelde; de Paus deed hem deswege gelukwenschen, en reeds maakte hij zich gereed, om denzelven te gaan bedanken, toen hem, van wege de Kanselarij van LEO DEN XII, eene onkostrekening werd ter hand gesteld van de Ceremonie van het laatste Olieſel. De artikelen van het factuur doorloopende, vond hij zoo veel aan was, zoo veel voor de Monsignori, zoo veel voor een aantal andere kleine onkosten; zoodat de eer, van als een Kardinaal behandeld te zijn,

Digitized by Google

hem op ongeveer 500 francs te ſtaan kwam! Het gelukte hem, wel is waar, eenigen afſlag te verkrijgen; maar hij vond zich echter genoodzaakt, eene ſom te betalen, gelijk ſtaande met het Hoofd eener Gemeente, of een' Biſchop *in partibus*.

PERSOONSBESCHRIJVING VAN SIR WALTER SCOTT.

Volgens de portretten, van *Sir* WALTER SCOTT uitgaande, vertoont hij zich aan ons, als een welgevormd, zwaarlijvig man, met een vol en vrolijk aangezigt. Niets van dit alles! Verbeeld u, integendeel, een groot, mager en dor man, met mismaakte beenen, klein hoofd, ter naauwernood met eenig voormaals blond en thans reeds vergrijsd haar gedekt; met de volkomenſte uitdrukking van zachtheid en goedhartigheid, in weerwil van eenige ſporen van lijden; een uiterlijk, eenigzins verwaarloosd, en bevalligheid dervende; voorts geheel de houding van een *Fransch* plattelands-Pastoor, of ook van een' goeden *Schotſchen* Predikant. Hij vermaakt zich en geniet alles als een kind; eene beuzeling doet hem óf lagchen, dat hem de oogen overloopen, óf treft hem tot ſchreijens toe, en op zijn gelaat, in zijne oogen ſchilderen zich alle deze indrukken met onbedenkelijke levendigheid. Vanhier, dat men terſtond in hem den man ontwaart, dien zijne Romans doen mijmeren, en die rondom *Abbotsford* zwerft, pratende met elk, dien hij ontmoet, belangſtellende in de ſpelen van een kind, in de vertellingen van oude vrouwen, beſchouwende uren lang eene bloem, een' boom; of wel, aan tafel gezeten, zijne dochter de eene of andere *Schotſche* ballade doende zingen, zich allengskens opwindende, en eindelijk zelf, in eene ſoort van geestverbijstering, de ſlotregels (het *refrein*) medezingende.

OPMERKELIJK SCHRIJVEN VAN SIR WALTER SCOTT.

Bij het eerſte ſtuk der *Franſche* uitgave, door GASSELIN, te *Parijs*, te dezen jare, van SCOTT's werken, behelzende de *Tales of my Landlord*, *The black Dwarf* en *Old Mortality*, is een *fac-ſimile* gevoegd van den navolgenden, getrouwelijk overgebragten brief van SCOTT:

Digitized by Google

Aan den Heer DEFAUCOMPRET.

Mijn Heer!

Uw brief, waarmede ge mij hebt vereerd, berust op de ongegronde vooronderstelling, dat ik de Schrijver van *Waverley* en der overige Verhalen en Romans ben, welke gij in het *Fransch* hebt overgezet. Naardien zulks echter een misverstand aanduidt, hetgeen helaas maar al te algemeen is verspreid, en ik op geenerlei wijze deel aan iets hoegenaamd mag nemen, wat andere Schrijvers persoonlijk raakt, zoo acht ik mij ook niet geregtigd, de zeer vleijende pligtpleging aan te nemen, welke gij voor hen hebt bestemd. Ik ben

Edinburg,
16 April 1826.

Uw zeer gehoorzame Dienaar
WALTER SCOTT.

ELEGIA AD AMICUM, AMICI FRATRIS MORTEM LUGENTEM.

Arridet voltu interdum Fortuna serena,
Et celeri versa mox fugit orbe rota;
Omne quod est hodie laetum et quod flore nitescit,
Vertet sors rigida crastina saepe manu.
Nulla fides rebus praesentibus, omnia cursu
Praetereunt celeri; tempora, fata docent.
Fata docent, nam quis diro, carissime, somno
Oppressum fratrem crederet esse tuum?
Flore suae aetatis raptum deflebimus? atro
Membra quiescent jam frigida sub tumulo? —
Quum repeto tempus, quo nuntia littera venit,
Littera, sed trepida fronte notata manu;
Nescio quis dolor irrepit mea pectora, visu
In solito sensus nil valuere mei.
Ter conata fuit nigrum mea solvere signum,
Dextra, ter invitae deposuere manus.
Ter fingens mihi laeta, iterum recludere conor,
Sed mens, sed lacrymae me vetuere meae.
Ambiguum tandem vicit dolor ipse dolorem,
Ah nimium veri praescia saeva dolor!
Saepe, quasi haec falsae fuerat mihi nuntia mortis
Risi; et clamavi saepe, vale atque vale!

Digitized by Google

Saepe domo egressus mecum: solatia! quaerens,
Clamavi in silvis arboribusque, vale!
Sed nil ista juvant, vere occidit, ah animi ille
Dimidiumque tui dimidiumque mei!
Occidit! ast patria potuit securus in urbe,
Ast habuit, tristi qui sibi portet opem;
Ast habuit fratrem, madidos qui claudat ocelles,
Qui possit trepidâ dicere voce, vale!
Sed me destituit alio sub sole morantem,
Inque salutatus misit ab ore animam!
O utinam ad lectum cari licuisset amici
Procubuisse, darem, redderet ipse manum.
Deficiens summos etiam tum forte dedisset
Amplexus, lacrymis funderet ut lacrymas.
Tunc ego purpureo sparsissem flore sepulchrum,
Pectoreque intrarem liberiore domum:
Votaque fecissem et signassem hoc carmine bustum:
HIC JACET IMMERITUS RAPTUS ET ANTE DIEM.
Ast eadem fidi fata abrumpentia vitam,
Accessum ad Patriam me vetuere meam.
At tu saepe mihi interea, tu care superstes,
Scribe, mihi quaevis littera suavis erit.
Scribe et inhaerebunt animo notissima fratris
Signa tui, simili paene notata manu.
Hanc ego saepe legens memori sub pectore condam,
Et mihi pro caris una duabus erit.

Scripsi *Lochemi* J. FEERLKAMP.
Cal. Nov. MDCCCXXVI.

OP EENE AFBEELDING VAN M. STUART.

Een oog, vol minzaamheid, aan zachten ernst gepaard;
Een mond, zoo welbespraakt, als zelden spreekt op aard';
Een geest, doorvoed van 't merg der oude en nieuwe wijsheid;
Een hoofd, de gids der jeugd, de vraagbaak zelfs der grijsheid;
Een hart, vol Christenliefde en echten Christenzin:
Ik staar op dit gelaat; 'k herken er STUART in.
Hij leeft, hij wenkt, hij spreekt.... Helaas! mijzelv' onttogen,
Heeft dan, o Schilderkunst! me uw tooverkracht bedrogen.
Thans, ach! bewaart, daar ons 't Oorspronkelijke ontviel,
Het graf zijn stof, de pers zijn' geest, God zijne ziel.

Dec. 1826. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

EPIMENIDES,

OF

DE WORDING DER DINGEN.

De veelerhande berigten of vertellingen, welke men heeft nopens den wijsgeer EPIMENIDES, maken het meer dan waarschijnlijk, dat deze *Griek* een zeer opmerkelijk persónaadje, ja zelfs, al kwam er die van zijnen veeljarigen slaap niet eens bij, een min of meer raadselachtig wezen geweest zij. Het verloren gaan van zijne dichtwerken en wijsgeerige schriften, van welke door DIOGENES LAËRTIUS, SUIDAS en anderen melding wordt gemaakt, is zeer te bejammeren, gelijk (al ware er ook niets anders van zijne bijzondere gaven en van zijnen diepdenkenden geest bekend) kan afgenomen worden uit den inhoud en de strekking van een stuk, dat, zoo men wil, door hemzelven geschreven, te *Karthago* in den tempel van JUPITER AMMON bewaard werd, van daar door SCIPIO AFRICANUS naar *Rome* overgebragt, in den tempel van JUPITER OLYMPIUS onder de gewijde dingen geplaatst en alzoo behouden is geworden. Een beroemd *Fransch* schrijver maakte er, in een wijsgeerig werk, gebruik van, doch heeft het hier en daar verminkt. Getrouwelijk uit het *Grieksch* vertaald, luidt het als volgt:

. . . . . De nieuwsgierigheid is nooit een gebrek of eene zwakheid, dan in dezulken, die haar niet weten te bevredigen.

Begeerig zijnde, om te weten, of de stof eenen oorsprong hadde, en dewijl ik noch bij hare wording, noch bij hare bewerktuiging tegenwoordig was geweest, en ook

Digitized by Google

de wijsſten onder mijne land- en tijdgenooten onbewimpeld beleden, niets er van te weten, beſloot ik, elders onderrigt te gaan zoeken, en wel bij zoodanige wijsgeeren, die, gelijk ik van geloofwaardige lieden vernomen had, daarover ſpraken, als hadde de Natuur zelve hen over hare ontwerpen geraadpleegd, en te dien einde in hare verborgenſte werkplaatſen binnengeleid. Met deze loffelijke bedoeling dan verliet ik *Kreta*, mijn vaderland, en toog naar *Athenen*.

Weldra echter bemerkte ik, in die hoogwijze ſtad geene betere opheldering te kunnen bekomen, dan op mijn eiland, en nam daarom het beſluit, om verder te trekken. Ik ſcheepte mij dan in op een *Phenicisch* vaartuig, hetwelk, ter ontdekking eener nieuwe wereld, gereed lag. Een der medereizigers, dien ik aan boord vond, trok terſtond mijne bijzondere opmerking; en geen wonder, het was de vermaarde SANCHONIATON. Kennis bekomen hebbende van het oogmerk mijner reize, ſprak hij mij aan in dezer voege: „Gij gaat reizen, vreemdeling, om „den ſteen der wijsen te zoeken: eilieve, trek niet ver„der, want ik ben het, die denzelven gevonden heeft; „hoor ſlechts naar mij! De eerſte beginſelen van het heel„al zijn de duistere lucht, de duistere geest, en de men„gelklomp." — „Maar," ſprak ik, „wat al duister„nis, mijn lieve SANCHONIATON!" — „Die „duisternis," hernam hij, „ſchuilt alleenlijk in uwe ei„gene ziel. De geest bezielde weldra die duistere grond„ſtoffen. Er had eene vermenging plaats: de hoofdſtof„fen kwamen in verband; de liefde (συμπάθεια) werd ge„boren, en de wereld nam een begin." — „Maar," gaf ik tot beſcheid, „deze wereld is niet die, welke ik zoek;" en terwijl ik er mij toe zette, om het ſtelſel van den wijzen man geregeld te wederleggen, kwam ons een zeeſchuimer aan boord klampen, die ons ſchip vermeesterde, en voor goeden prijs verklaarde, wat zich aan boord bevond.

Aldus tot ſlaaf gemaakt zijnde, viel ik ten deel aan eenen *Chaldeër*, weleer Landvoogd over een uitgeſtrekt gewest, en die, als zijnde een Wetgeleerde, tevens Priester van

Digitized by Google

BELUS geweest was, maar, al die grootheid moede geworden zijnde, nu zijn leven doorbragt met overal rond te zwalken, en als roover alom schrik en verwoesting te verspreiden. Des avonds deed de scheepsbevelhebber zijne onderhoorigen gemeenlijk in zijn vertrek bijeenkomen, en alsdan vooral kortte mijn Meester ons de uren door allerlei vertellingen. Eens, dat wij weder zoo bijeen waren, liet de wijsgeerige roover zich volgenderwijze hooren:

„ Er is een tijd geweest, dat alle de hoofdstoffen
„ vermengd en verspreid lagen in den Chaos. Niets had
„ toen nog eenige bewerktuiging ondergaan, uitgezon-
„ derd alleen de wangedrogten, en deze stonden gezamenlijk onder het bevel van eene vrouw, OMBRIAM
„ geheeten. Op zekeren ochtend, dat BELUS niets be-
„ters te doen wist, kwam het hem in den zin, om die
„ vrouw door midden te hakken, en, uit de twee stukken,
„ den hemel en de aarde te vormen: van toen af geraak-
„ ten ook alle wangedrogten om hals. — Daar nu, in den
„ aanvang diens heelals, de Goden geene voorwerpen
„ wisten voort te brengen, dan bij wijze van vernieling
„ van andere, kreeg die zelfde God BELUS eens lust,
„ om zichzelven het hoofd te doen afhouwen, ten einde
„ alzoo de wereld te bevolken. De onsterfelijken, met
„ welke hij leefde, waren terstond bereid, om dat werk te
„ verrigten, waarna de aarde, doorweekt van het bloed,
„ dat uit de wond stroomde, dadelijk menschen voortbragt.
„ Dat zelfde bloed was ook, zoo als gij ligtelijk beseft,
„ het beginsel van ons verstandelijk vermogen. Wij zou-
„ den noch denken, noch redekavelen, zoo er geen God
„ geweest was, die zich had laten onthoofden."

Ter naauwernood had mijn Meester dit wonderverhaal beslooten, of een smaldeel der *Griekſche* vloot, welke in die streken kruiste, omsingelde ons vaartuig, en vermeesterde het, na eenen hardnekkigen wederstand van onze zijde. Dadelijk stelde men den bevelhebber, met zijne onderhoorige roovers, te regt. Wat mijnen *Chaldeër* betreft, die menschen schiep, door Goden te doen onthoof-

Digitized by Google

den, hemzelven werd het hoofd afgehouwen, en mij de vrijheid wedergegeven.

Griekenland was toen reeds de zetel van alle kundigheden en van alle dwalingen tevens. Hier maakte een Dichter den Chaos tot een' perſoon, en liet de hoofdſtoffen in deszelfs ſchoot ondereenwoelen, tot dat er een God kwam, die ze vaneenſcheidde. Ginds beweerde men, dat het toeval alles had bewerkt, en de voorgewende tusſchenkomst van eenen God niets anders beteekende, dan eene werktuigelijke ontwikkeling. Elders droomde een wijze van wanvormelijke vezeltjes, die het ijdel doorkruisten, zich voorts, door van ſtreeklijnen te veranderen, onderling vereenigden, en op deze wijze werelden vormden. Maar noch die, tot perſoon gemaakte, Chaos, noch dat vergode toeval, noch die werelden, uit dwalende vezeltjes gebouwd, konden mij behagen; weshalve ik beſloot, om verder te reizen.

In die dagen trokken alle wijsgeeren, welke grootere kundigheden trachtten op te doen, naar *Egypte:* ook ik nam mijnen weg derwaarts. Een Priester van SERAPIS, die mij eenige gewijde beeldſpraken vertoonde, hield tot mij de navolgende rede: „Ziet gij dat geheimzinnige wezen, welks „ hoofd bedekt is met eene kroon van vederen, dat eenen „ vorſtenſtaf in de hand houdt, en uit welks mond een „ verbazend groot ei te voorſchijn komt? Dit wezen is de „ KNEPH, of de opperſte Bouwmeester. De *vederen*, „ die deszelfs hoofd overſchaduwen, beteekenen de ge„ringe kennis, welke wij aangaande de Natuur heb„ ben; de *ſtaf* geeft deszelfs almagt te verſtaan; en het „ *ei* is het zinnebeeld der wereld, welke door die al„ magt bewerktuigd is." Ik ſchepte wel eenig genoegen in het geſprek van dezen Priester, meer ten minſte, dan in hetgeen ik bevorens had gehoord; maar het voldeed niet aan mijn verlangen, want de wording der dingen laat zich door geene leenſpreuken verklaren.

Ik doorreisde daarop *Azië*; doch bragt ook van daar niets mede, dan twijfelingen, gelijkenisſen en ongerijmdheden,

Digitized by Google

In *Perzië*, bij voorbeeld, vernam ik, dat ZERDUSHT (ZOROASTER) zijnen God vijfenvijftig dagen had doen arbeiden aan het daarstellen van den hemel, zestig aan het vormen van den afgrond en de wateren, vijfenzeventig aan het voortbrengen van de aarde, welke wij bewonen, en dertig, om aan de planten, tachtig, om aan de dieren, en vijfenzeventig, om aan den mensch het bestaan te geven, hetgeen ten naastenbij een' onzer jaarkringen uitmaakt. — Elders vond ik eenen wijsgeer, die mij een gelach verwekte, schier gelijk aan dat der Goden van den *Olympus*. „ Als," zeide hij, „ het op„ perste Wezen schept, is dit niets anders, dan de we„ zens te trekken uit zijne eigene bestaanlijkheid, even „ als de spin de webbe trekt uit hare ingewanden. Wan„ neer integendeel dat opperste Wezen, hetgeen hij ge„ schapen of liever voortgebragt heeft, wil doen ophou„ den zienlijk aanwezig te zijn, dan trekt hij het alleen„ lijk in zichzelven terug." Ik bedankte den Bramin voor zijn onderrigt, en zeide hem, met zijne hemelsche spin, voor altijd vaarwel, om naar *Europa* terug te keeren, en beter licht te zoeken bij de alomberoemde wijsgeeren van *Hetrurië*. „ GOD" (dus luidde de uitspraak van een' der voornaamste wigchelaren) „ GOD „ heeft het heelal uit *niets* geschapen: geen tweede heel„ al zullende scheppen, heeft hij tot dat werk zesduizend „ jaren besteed. Een even zoo groote tijdkring is voor „ het bestaan van het aanwezige bepaald. Zestig eeu„ wen, derhalve, blijft in wezen hetgeen nu is: daarna „ zal er weder *niets* zijn." Deze wereld, aldus geplaatst tusschen *twee nieten*, scheen mij toe, het toppunt van razernij te zijn. Ik hadde er wel een derde *niet* kunnen bijvoegen, te weten, dat van het stelsel zelve; doch was niet zoo onberaden van dit den man ronduit te zeggen; want, in een geschil met wigchelaars, kan men nooit straffeloos gelijk hebben.

Ik begaf mij nu weder op zee, om *Egypte* andermaal te bezoeken. De meeste wijzen, met welke ik toen in kennis geraakte, kwamen hierin overeen, dat de opperste

Digitized by Google

Werkmeester eenen bepaalden tijdkring noodig had gehad, om zijnen arbeid te voltrekken. Een uit hen, zijnde een *Mezopotamiër*, trok, met mij in gesprek zijnde, eenen rol uit zijnen boezem, waarvan het opschrift was: *de zeven Koningen*, en in het eerste hoofdstuk, dat uit dichtregels van elf lettergrepen bestond, wees hij mij met den vinger op deze schoone spreuk: *loghiguen oldidi var oldi aälom* (*). „Verheven," zeide ik, „is deze „spreuk; maar ik zoek wijsheid, geen redekunst te leeren." — „O," gaf hij mij tot bescheid, „zoo gij den „stamelenden vreemdeling, die aan het Hof van den FA„RAO hoogelijk ontzien wordt en geheel *Egypte* door „zijne wonderdaden verbaast, zelven hoordet, (want „van hem is die schoone spreuk herkomstig) hij zoude u „wel volkomen vergenoegen, in hetgeen gij verlangt. Ik „wil u dadelijk bij hem inleiden."

Wij begaven ons dan naar de woonplaats van dien aanzienlijken stamelaar. De man ontving mij heuschelijk, en, toen hij het oogmerk mijner komst had verstaan, zeide hij: „Duisternis was verspreid op het gelaat des afgronds; „toen sprak GOD: *daar zij licht!* en het licht was „daar." — Ik vond ook dit zeggen schoon; doch merkte hetzelfde aan, wat ik mijnen geleider, den *Mezopotamiër*, had te gemoet gevoerd, maar voegde er nog bij, dat het mij te doen was om onderrigt nopens de wording van het zienlijke; waarop hij mij daarvan een verhaal deed, naar luid waarvan aan de daarstelling des heelals zes dagen besteed waren geworden.

Ik zweeg; doch hij, wel bemerkende, dat ik met zijne inlichting niet voldaan was, drong mij, om mijn gevoelen onbewimpeld te verklaren, waarop ik mij volgenderwijze hooren liet: „Ik weet niet, o wijze! of ik, hetgeen gij „mij te verstaan hebt gegeven, eigenlijk of oneigenlijk „moet opvatten. In het laatste geval zoude ik nader licht „behoeven, om den verborgen zin te ontdekken. In het „eerste daarentegen zoude ik (vergeef mijne vrijmoedigheid!) uw zeggen schier als Godslastering moeten aan-

(*) Toen niets bestond, sprak GOD: *het zij!* en alles was.

Digitized by Google

„ merken; want zoodra de ondeelbare tijdſtip van den
„ wil der opperſte Wijsheid niet oogenblikkelijk van de
„ daad gevolgd wordt, dan is, bij mij, de GOD, dien
„ men als de oorzaak van alles wil aangebeden hebben,
„ niets meer, dan een bloot mensch." — „ Gij hebt,"
hervatte hij, „ volkomen gelijk, en echter maak ik geene
„ zwarigheid in u te verklaren, dat gij mijn zeggen in
„ eenen eigenlijken zin verſtaan moet, mits gij mijne da-
„ gen ſlechts opvat als tijdperken van korteren of langeren
„ duur, en dus als het bepaalde voor het onbepaalde.
„ Doch gij zoudt mij onregt doen, door te meenen, dat
„ ik u van de ſchepping zelve geſproken had: ik heb al-
„ leenlijk geſproken van de vorming en bewerktuiging van
„ hetgeen onze zintuigen, als aanwezig, opmerken; en
„ zoo gij van dat alles de natuur, de beſtemming, de
„ werking en de onderlinge en wederkeerige betrekkingen
„ aandachtig onderzoekt en overweegt, zult gij overtuigd
„ worden, dat het tijdsverloop, hetwelk u nu zoo aan-
„ ſtootelijk toeſchijnt, welverre van de Godheid te belee-
„ digen, integendeel een nieuw bewijs is van hare onaf-
„ metelijke wijsheid. Voor het overige hebt gij daarin ge-
„ lijk, dat ſcheppen en daarſtellen geen denkbeeld van tijd
„ gedoogt. Zijt gij daarmede niet voldaan, en verlangt gij
„ met de daad der ſchepping zelve van nabij bekend te
„ worden, dan moet ik u vragen, of gij den tempel van
„ ISIS, welke, de geheele wereld door, vermaand is,
„ niet hebt bezocht?" — Ik moest op deze vraag neen
zeggen; en nu hernam hij: „ Ga dan derwaarts, beſie
„ met aandacht den rijken voorgevel, en uwe nieuwsgie-
„ righeid zal ras bevredigd zijn, beter misſchien, dan dit
„ zoude kunnen gedaan worden door mij en alle wijzen
„ van den aardbodem gezamenlijk." — Ik rees dan ter-
ſtond op, en, na den ſtamelenden wijsgeer voor zijne
teregtwijzing bedankt en hem en den *Mezopotamiër* ge-
groet te hebben, begaf ik mij op weg.

Zoodra ik, ſlechts van verre, het aangewezen heilig-
dom in het gezigt kreeg, verſtond ik, als 't ware, den
voorgevel reeds met mijne oogen; maar wat gevoelde ik,

Digitized by Google

toen ik, denzelven nabij gekomen zijnde, boven de groote poort deze woorden las: *Wat immer was, is, of zijn zal, ben ik, en niemand der ſtervelingen heeft ooit het kleed weggeſchoven, hetwelk mij bedekt.* — Oogenblikkelijk voelde ik mijn gelaat van ſchaamte blozen, ijlde ter ſtad uit, en, volkomen genezen van mijne dwaasheid, om dat kleed te willen wegtrekken of opligten, legde ik mij neder in eene bergſpelonk en geraakte in ſlaap. Deze ſlaap duurde zevenenvijftig jaren, en, al droomende, ſchreef ik, op *Egyptiſche* papyrus, een boek: ziehier een brok er van; want om het geheel in het licht te geven, daartoe is de tijd nog niet gekomen.

FRAGMENT UIT HET DROOMBOEK.

Hij, die is, die oneindig is, die volmaakt gelukkig is, heeft geen begin gehad. Zijn denken is ſcheppen. Het heelal, dat wij zien, en wat er verder nog zijn moge, is van alle eeuwigheid, zoo als het is, in zijn denken aanwezig geweest; en, vermits bij HEM ruimte noch tijd beſtaat, heeft ook dat alles van eeuwigheid aanwezen gehad. Hoe dit zij, bevatten wij niet, omdat, buiten de vormen van tijd en ruimte, niets voor ons bevattelijk is: wij kunnen niettemin van eene waarheid overtuigd zijn, zonder dat ons eindig verſtand haar, in allen deele, kan bevatten. Men behoeft dan ook, over de wording der dingen peinzende, noch aan mengelklomp, noch aan hoofdſtof, noch aan ſcheiding, noch aan verbinding, veel minder aan voortgang van oogenblikken, te denken: niets van dat alles behoort tot het begrip van ſcheppen. Het denkbeeld der Godheid is haar WOORD (ΛΟΓΟΣ) en haar WOORD is daarſtelling.

Hij, die zelf volmaakt gelukkig is, kan niets, dan geluk, willen. Wat HIJ gedacht, d. i. wat HIJ daargeſteld heeft, wil HIJ dan ook gelukkig doen zijn.

Digitized by Google

Maar, dewijl HIJ ZELF de éénige bron van geluk is, moet ook alles, wat voor geluk vatbaar is, om hetzelve te kunnen verwerven en ſmaken, met HEM vereenigd worden; doch *hoe* dit geſchieden moet, *hoe* het ſtoffelijke met het geeſtelijke, het onreine met het heilige, het eindige met het oneindige zich zal verbinden, dit moet ons door HEMZELVEN verklaard worden. — Stellen wij ons, altijd en in alles, tevreden met hetgeen HIJ ons dadelijk te weten gegeven heeft. Welligt zendt HIJ ons een WEZEN, dat zich onmiddellijk aan ons kan mededeelen, om ons meer te leeren.

GEVAL EENER VERGIFTIGING DOOR DEN HONIG VAN DE WESP LECHEGUANA. Door AUGUSTE DE ST. HILAIRE.

(Medegedeeld uit de *Mémoires du Muſeum d'Hiſt. natur. VI An, X Cah. Tom. XII. Paris*, 1825. p. 293 en verv. door Dr. F. S. LEUCKART (*).)

Reeds de Ouden, zoo als ARISTOTELES, PLINIUS, DIOSCORIDES, XENOPHON, DIODORUS SICULUS en anderen, waren met voorbeelden bekend van toevallen van vergiftiging, veroorzaakt door het gebruik van honig in verſcheidene ſtreken van *Azië*, en bepaaldelijk van *Klein-Azië*: eene afwezigheid van den geest gedurende verſcheidene dagen, eenen toeſtand van dronkenſchap, woede, ja zelfs voor het leven gevaarlijke toevallen. Nieuweren, zoo als TOURNEFORT en GÜLDENSTÄDT, bevéstigden deze verhalen, en gaven onderſcheidene planten op, wier bloeſems aan den honig die

(*) Mijn vriend LEUCKART, uit *Heidelberg*, zond mij een afzonderlijk exemplaar van dit opſtel uit GEIGER's *Magazin*. Ik oordeelde met de vertaling hiervan mijnen landgenooten geenen ondienst te zullen doen.

J. v. D. H.

Digitized by Google

nadeelige eigenſchappen zouden hebben medegedeeld, zoo als b. v. die van *Azalea pontica*, misſchien ook *Rhododendrum ponticum*, *Meniſpermum Cocculus*. Doch in *Azië* niet ſlechts, ook in *Europa* en *Amerika* heeft men zoodanigen vergiftigen honig gevonden. Zoo verhaalt SERINGE, in zijne Monographie van het geſlacht *Aconitum*, een geval van menſchen, die, na het gebruik van honig, welke op *Aconitum Napellus* en *Lycoctonum* verzameld was, in hevige ſtuiptrekkingen en de vreesſelijkſte razernij waren vervallen; een hunner, die hetgeen hij tot zich genomen had niet weder kon uitbraken, ſtierf zelfs daaraan (*). Volgens den overledenen *Noord-Amerikaanſchen* Natuuronderzoeker SMITH BARTON, veroorzaakt de honig, die, in *Penſylvanië*, *Zuid-Carolina*, *Georgië* en de beide *Florida's*, van *Kalmia angustifolia*, *latifolia*, *hirſuta* en *Andromeda mariana* verzameld wordt, dikwerf duizeling, razernij, buikpijn, ſtuiptrekkingen, braking, waarop ſomtijds zelfs de dood volgt. ROULOX BARRO, in zijne reize naar *Brazilië*, en PISO, gelijk ook AZARA, in zijne reize naar *Paraguay*, vermelden mede de nadeelige gevolgen, die door onderſcheidene ſoorten van honig worden voortgebragt (†).

(*) Bij de bijenteelt wachte men zich derhalve, eene dezer planten in de nabijheid der bijenkorven te hebben. Ik heb dikwerf, vooral in het noordelijk *Duitschland*, gezien, dat men de onderſcheidene ſoorten van het geſlacht *Aconitum*, waaronder ook *Ac. Napellus* en *Lycoctonum* waren, tot ſieraad, in tuinen, en niet zelden in groot aantal, aankweekte. Eveneens merkte ik op, dat de bijen de bloeſems dezer planten zeer gaarne bezoeken. Op deze wijze kan inderdaad de honig ſchadelijk worden, zonder dat men gewoonlijk de oorzaak daarvan te weten komt. L.

(†) In de meeste gewesten der aarde komen voorzeker hier en daar planten voor, die de genoemde nadeelige toevallen, welke niet zelden tot de hoogſte razernij en woede klimmen, na derzelver gebruik meer of min voortbrengen. Ook andere in *Europa* groeijende planten leveren ons, behalve de reeds vermelde *Aconiten*, bewijzen daarvan. In

Digitized by Google

De Heer AUGUSTE DE ST. HILAIRE, die ons reeds zulke voortreffelijke, gedurende zijne reize door *Brazilië* gedane, onderzoekingen over de plantenwereld aldaar heeft medegedeeld, verhaalt t. a. p. uit eigene ervaring een voorbeeld, hetwelk de op zekere tijden ten hoogste nadeelige eigenschap des honigs bevestigt. — In de onherbergzame gewesten nabij den oever van den *Uruguay* reizende, vond hij, bij eene excursie, een wespennest, om-

Turkije, gelijk in het geheele Oosten en in andere plaatsen, zijn in dit opzigt de Opium en Hennep genoegzaam bekend. Van den laatsten is reeds de damp, die ontstaat, als men bladeren en zaden brandt of verwarmt, in staat zulke werkingen voort te brengen. Zulks was reeds aan de Ouden bekend. Dranken, in welke *Lolium temulentum*, *Datura stramonium*, *Crambe maritima*, *Asarum Europæum*, *Ledum palustre*, *Hyosciamus niger*, *Veratrum nigrum* en anderen vervat zijn, verwekken, in eene zekere hoeveelheid genoten en genoegzaam met de genoemde gewassen voorzien, dikwerf de ontzettendste toevallen van woede, die dan eenen indirect asthenischen toestand ten gevolge heeft. Zoo brengt ook GMELIN, in zijne *Russische* reize, (*Theil III*, *S.* 361) van *Atropa Belladonna* een voorbeeld bij, dat een soldaat, nadat hij 15 grein daarvan, onder wijn gemengd, gedronken had, geheel razend werd. De zoogenaamde *Vliegen-champignon*, *Agaricus muscarius L.*, die in *Europa* zoo wel als in *Azië* voorkomt, behoort hier mede toe. Het is bekend, dat de meeste *Noord-Aziatische* volken, zoo als de *Tunguzen*, *Samojeden*, *Jakuten*, *Jukagiren*, *Kamschadalen*, *Tschuktschen*, *Oost-Jaken* en meer anderen, een' zeer geliefkoosden drank daarvan bereiden, welke bij hen de verschrikkelijkste toevallen, vertrekkingen, woede en razernij, voortbrengt, en wiens werking zoo aanmerkelijk is, dat zelfs de urin, die na het drinken van dit mengsel is afgescheiden, door anderen, om zich een' roes te verschaffen, gedronken wordt. Zoo drinken, volgens GEORGI, de *Jukagirische* zoo wel als de *Tungusisch-lamutische Schamanen*, vóór hunne ingevingen en vertrekkingen, een goed slokje van zulke urin. Deswege vergelijke men b. v. J. G. GEORGI's *Beschreibung aller Nationen des Russischen Reichs*, *Leipzig* 1783. 4. *B. II. S.* 329; verder *B. I. S.* 78. en o. a. p., KRASCHENINNIKOW's *Beschreibung des Landes Kamtschatka*, *Duitsche* vertaling, 2de druk, *Lemgo* 1789. 4. *S.* 250 enz. L.

Digitized by Google

trent een voet hoog boven de aarde, aan den tak van een klein heestergewas. Het nest was nagenoeg eirond, van de grootte eens hoofds, graauw van kleur, en van een papierachtig weefsel. (Deze wesp is afgebeeld in de genoemde *Mémoires du Muſ. Pl.* 12. *f.* *B.* LEUCK.) Twee zijner medgezellen verſtoorden dat nest, en namen den daarin vervatten honig er uit. Onze kruidkundige zoo wel als die beide lieden gebruikten er van; de eerſte echter het meeste, nagenoeg twee ſpijslepels vol. De honig was aangenaam zoet. Kort na het gebruik ondervond ST. HILAIRE buikpijnen, die meer lastig dan ſterk waren. Daarop ſliep hij in; hij verviel in aangename droomen. Bij het ontwaken ondervond hij eene buitengewone zwakte, die allengs tot de uiterſte agonie en krachteloosheid werd. Hij voelde doodsangst, zonder daarbij aan groote ſmarten te lijden, en zonder bewusteloos te zijn. Hij kon zich echter op geen *Fransch* woord bedenken, maar wel *Portugeesch* ſpreken. Water en wijngeest hielpen niets. Daarop dronk hij eene zeer aanzienlijke hoeveelheid laauwwarm water, en begeerde bij herhaling een braakmiddel, zonder het te bekomen. Door de menigte van het gedronkene warme water braakte hij eindelijk veel vocht, een deel der ſpijzen en van den honig, dien hij gegeten had, uit. Daarop volgde verligting. Eene onaangename verſtijving (*engourdiſement*) der vingers was van korten duur. Er bleef eene groote zwakte achter. Herhaald braken gaf meerdere verligting. De geregelde loop der gedachten kwam weder; hij kon niet ſlechts *Portugeesch*, maar ook weder zijne moedertaal ſpreken. Nu werd nog een braakmiddel genomen, en daardoor weder eene hoeveelheid van het gedronkene water en de rest des voedſels weggeruimd. Na het gebruik van eenige kopjes thee, en na eene kleine wandeling, gevoelde zich de zieke, hoezeer nog eenigermate zwak, weder geheel herſteld. De jager des reizigers, die ook van dezen honig gegeten had, geraakte daarna in eene ſchrikkelijke woede, ſcheurde zijne kleederen van het lijf, wierp ze verre van zich, enz. Dan liep hij voort, de heilige Maagd om hulp roepende, ſchreeu-

Digitized by Google

wende, dat alles rondom hem vuur was, en dergelijke dingen meer. Naderhand was hij wel rustiger geworden; maar verkreeg echter het volle gebruik zijner rede eerst weder, nadat ook hij een braakmiddel, hoewel zonder gevolg, had ingenomen. De derde, een sterke soldaat, die daarvan genomen en kort daarop had overgegeven, had de minst erge gevolgen ondervonden. Zijn uitzigt was echter afschrikwekkend en buitengewoon bleek geworden. Hij had den reiziger verzorgd, maar daarna, om anderen het voorval bekend te maken, zich te paard gezet, was in galop weggereden, weldra van het paard gevallen, had er zich weder opgezet, was andermaal in galop voortgesprongen, weder nedergevallen, en men had hem eenige uren later in diepen slaap gevonden op de plaats, waar hij het laatst ter neêr gevallen was. Het was nagenoeg 10 ure 's morgens, toen deze drie mannen van den honig hadden gebruikt, en toen de zon onderging bevonden zij zich volkomen hersteld, hoezeer eene zekere zwakte ook zelfs des anderen daags nog niet geheel geweken was.

Des volgenden daags bekwam ST. HILAIRE een geheel gelijkvormig wespennest, en tevens eenige wespen, die men in dat land *Lecheguana* noemt. Hij nam daarvan en van den honig naar huis mede. De honig was, gelijk de op den vorigen dag genuttigde, roodachtig en zeer vloeibaar. Een in het gezelschap des reizigers aanwezige jonge *Botokoede* at daarvan zonder nadeel. Door later bekomene narigten vernam hij, dat er twee soorten van *Lecheguana* in die gewesten zijn, waarvan de eene eenen witten (*Lecheguana de mel bianco*), de andere eenen roodachtigen honig levert (*Lecheguana de mel vermelho.*) De eerste soort zou nooit schadelijk werken, wel de andere, hoezeer niet te allen tijde. Op het gebruik desselven zou, wanneer hij kwade gevolgen na zich sleept, eene soort van dronkenschap of razernij volgen, welke slechts *door braakmiddelen* kan worden weggenomen. Somtijds zou er zelfs de dood op volgen.

Op dit door den Schrijver zeer wijdloopig en met alle bijomstandigheden voorgedragen verhaal der na deze ho-

Digitized by Google

nigvergiftiging ontſtane toevallen, waarvan hier ſlechts, als toereikend voldoende, het noodige en belangrijkſte is medegedeeld, volgen van denzelfden aanmerkingen over de vergiftige gewaſsen van het zuidelijk *Brazilië*. Verſcheidene, vooral oudere, natuuronderzoekers geloofden, dat aldaar de hevigſte en doodelijkſte plantvergiften beſtaan; terwijl daarentegen anderen deze of in 't geheel niet, of ſlechts in gering getal, en daarbij niet zoo ontzettend werkende vermelden, als men ze b. v. in *Oost-indië* vindt. Eenige daarvan zijn zelfs ſlechts voor het vee ſchadelijk, gelijk onder anderen de tot de *Legaminoſae* behoorende *Martiuſea phyſalodes*, volgens LEANDRO DO SACRAMENTO. — De Heer DE ST. HILAIRE heeft, wel is waar, gedurende zijne reis, onderſcheidene planten gevonden, die, onder zekere omſtandigheden en in zekere giften genomen, zeer ſchadelijk kunnen worden, als zeer werkzame *Stimulantia*, zeer ſcherpe, ettering opwekkende planten en dergelijke. Echter is het zeker, dat geene tot dusver bekende *Zuid-Braziliaanſche* plant, ten aanzien harer vergiftige eigenſchappen en werkingen, b. v. met de *Teute* of de *Anthiaris Upaz* kan worden vergeleken. ST. HILAIRE heeft ſlechts twintig planten, die hij voor ſchadelijk houdt, en wier bloeſems tot de vergiftiging van den gemelden wespenhonig hebben kunnen bijdragen, aangehaald en naauwkeurig beſchreven. Wij moeten ons hier vergenoegen met de familiën en ſoorten dezer gewaſsen op te noemen. Het zijn, uit de

Fam. Scrophularineae:
Stemodia palustris en *gratiolae folia.*
—— *Solanaceae:*
Fabiana thymifolia. (Afbeelding, Tab. IX.) *Nierenbergia graveolens.* (T. X. A.) *Nicotiana acutiflora. Solanum guaraniticum.*
—— *Apocyneae:*
Echites petrea. Asclepias mellodora.
—— *Rubiaceae:*
Rubia noxia. Palicourea Marcgravii. (T. XI.

Digitized by Google

A.) en *P. longifolia.* (T. XI. B.) *Pſychotria emetica.* (T. X. B.)

Fam. Sapindaceae:
Serjana lethalis. Paullinia australis. (T. XIII. B.) *Magonia pubescens.* (T. XII. A. T. XIII. A.) en *M. glabrata.*

— *Euphorbiaceae:*
Microstachys ramoſiſſima. Euphorbia papillaſa. Caperonia cordata en *linearifolia.*

Van de genoemde planten valt het vermoeden, dat zij aanleiding tot vergiftiging van den wespenhonig geven, vooral op de 4 *Solanaceae* en de *Scrophularineae*; bovenal echter op de, tot de *Sapindaceën* behoorende, *Paullinia australis*, van welke de narcotiſche werkingen aan den Schrijver bekend zijn, en die ook in de nabijheid van het wespennest bloeide. — Volgens SMITH BARTON zou de vergiftige honig op de bijen zelve nadeelig werken, hetgeen echter het geval niet ſchijnt te zijn. (*)

(*) Hiertegen ſtrijdt een berigt van LICHTENSTÄDT, in HECKER's *Ann.* Aug. 1826, die daar van eene *bijenpest* ſpreekt, door vergiftigen honig medegedeeld, welke zich door den reuk van piszuur onderſcheidde. — *Redact.*

DANIEL JOHANNES SNECANUS.

Den Heere Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer en Vriend!

Toen ik U, vóór eenige weken, (*) antwoordde op den Brief, dien Gij uit *S.* ontvangen en mij gezonden hadt, en waarin nieuwe twijfel geopperd werd, wegens het Leeraarſchap, hetwelk ik, in uwe *Letteroefeningen* voor Febr. 1823, aan DANIEL JOHANNES SNECANUS, te *Sneek*, in het voorst der zeventiende eeuw, had toegekend, ſchreef ik, dat ik welligt den geheelen inhoud van het *Verhaal der kerkelijke proceduren* niet hem gehouden, door hemzelven geſteld, en waaruit ik

(*) De plaatſing van dit ſtukje heeft eene vertraging geleden, voor welke de Redacteur gaarne en welmeenend verſchooning vraagt.

Digitized by Google

toen eenige uittrekſels mededeelde, door middel van Uw geacht Maandwerk, nader bekend zou maken. Ik had, namelijk, hoop, dat ik zijn *eigen volledig handſchrift* van dat verhaal, waarvan ik ſlechts een onvolkooid en ſlordig afſchrift bezit, te zien zou krijgen. Doch ik ben hierin te leur geſteld. Wel ben ik zoo gelukkig geweest van den geheelen bundel van *oorſpronkelijke brieven en authentieke ſtukken*, ten getale van gewis wel tweehonderd, welke voorheen het eigendom van SNECANUS en zijnen *kleinzoon* geweest zijn, en waaronder zich alle de bewijsſtukken bevinden, waarop hij zich, in zijn *Verhaal*, beroept, te mogen doorzien en lezen; maar dat *Verhaal* zelf, hetwelk er voorheen, buiten allen twijfel, mede onder geweest is, was nu niet voorhanden. Ik moest mij dan met mijn bovengemeld gebrekkig *afſchrift* behelpen. En nu, hetzelve op nieuw gelezen hebbende, bevind ik, dat eene doorloopende opgaaf van deszelfs inhoud weinig gevalligs hebben, en, over het geheel, niet belangrijk genoeg zijn zou. Het is waar, men zou er het gansch beloop der proceduren, waardoor hij van zijnen *kerk- en ſchooldienst* ontzet werd, in zien; maar het verhaal daarvan is zoo gelijk met dat van tallooze anderen, uit denzelfden tijd, dat het door geenerlei nieuwheid behagen kan. Men zou er ettelijke *Vrieſche* kerkelijken, die voornamelijk tegen den man geijverd hebben, met eene zwarte kole in gebrandmerkt zien; maar de hoofden, een BOGERMAN en FLORENTIUS JOHANNES, zijn genoeg bekend: en wie zou met eenen TAMMO GERARDI, met eenen GERARD CLEBEUKER, MATTHAEUS THEODORI, FOCCO REGNERI, B. MANDEWIJL, GERLACUS HABBO, HUGO PETRI, FRANCISCUS VOUTERI, en andere *obſcura nomina*, kennis willen maken, en dezen om zijne onbeſchaafdheid en diepe onkunde, genen om zijne huichelarij en ſlechtheid, of de ſchandelijke wijze, waarop ſommigen hunner in den kerkdienst waren ingedrongen, ten toon geſteld willen zien? Liever derhalve, dan dit alles in het breede te vermelden, zend ik U hierbij een wat omſtandiger berigt wegens SNE-

Digitized by Google

CANUS zelf, dan Gij weleer van mij, ter aangewezene plaats, in Uw Letterwerk, hebt opgenomen. Men zal daaruit den man nader leeren kennen, en, in het kort, zien, wat en hoe met hem gehandeld zij. Ik maak het niet alleen op uit zijn reeds meer gemeld *Verhaal*, maar ook uit alle de *oorspronkelijke stukken*, waarvan ik boven gesproken heb. Gunt gij nu weder aan hetzelve een plaatsje, dan zult gij verpligten

Uwen dienstwilligen Vriend

Aug. 1826. Q. N.

DANIEL JOHANNES SNECANUS werd in 1580, te *Sneek*, geboren. Zijn vader was JOHANNES ROUKESZE, die mede Predikant geweest is in gemelde stad, vijftien jaren lang ballingschap om den Godsdienst had geleden, en, op 29 Mei 1595, van de Volmagten ten Landsdage een pensioen van dertig guldens 's jaars voor DANIEL verkreeg, ter bevordering zijner studiën. Een ouder zoon van voormoemden ROUKESZE was PAULUS JOHANNES, die Predikant is geweest te *Wijnaldum*, en later te *Gaest* en *Verwolden*. Een jonger zoon was ROCHUS JOHANNES, die almede het Leeraarsambt, hier of daar, in *Friesland*, bedlend heeft. DANIEL, die zich te *Harlingen*, onder den Rector ROMBERTUS DUFFEIDUS ORINUS, geoefend, en, zoo het schijnt, veel werks van de literatuur gemaakt had, bevond zich, in 1602, in de eene of andere betrekking, als onderwijzer, aan de Latijnsche scholen te *Amsterdam*; doch, op 8 April 1603, werden hem, door Gedeputeerde Staten van *Friesland*, op zijn rekwest, voor twee jaren, honderd daalders jaarlijks toegestaan, om buitenlandsche Akademiën te bezoeken, ten einde zich tot den kerkdienst te bekwamen, mits leellende cautie, dat hij Theologie zou studeren, en, na verloop van twee jaren, zijn' dienst zou komen aanbieden. Hierbij werden vervolgens nog dertig guldens voor reisgeld gevoegd. Doch, reeds in 't volgend jaar 1604, werd hij Leeraar in het dorp *Elaardt*,

Digitized by Google

van waar hij, in 1606, op bijzondere aanbeveling van J. O. BOGERMAN, HERMANUS ROLDE en REGNERUS HACHTINGIUS, Predikanten van *Leeuwaarden*, aan die van *Bergum*, welke van hen aanwijzing van een geſchikt Leeraar voor hunne gemeente verzocht hadden, naar gemelde plaats werd beroepen. Hier diende hij acht volle jaren, tot dat hij, in 1614, *op een beroep van den Magiſtraat en Kerkeraad van Sneek*, naar deze zijne geboorteplaats, *als Leeraar en Rector der Latijnſche ſcholen*, vertrok, hebbende niet lang te voren eene beroeping naar *S. Anna Parochie* van de hand gewezen. Naauwelijks te *Sneek* een jaar geweest zijnde, geraakte hij er, nevens zijn Ambtgenoot CYRICUS MELLAEI, in opſpraak, en vervolgens in ongelegenheid, wegens Remonſtrantſchgezindheid. CYRICUS, een bekwaam en geleerd (*), maar zwak man, voor ontzetting vreezende, kwam tot ſchikking, en onderteekening van zekere drie artikelen; welke door den derden Leeraar van *Sneek*, FLORENTIUS JOHANNES, geſteld waren, en behield zijn ambt; doch verkwijnde ſedert, en overleed van hartzeer in 1617. Onze DANIEL werd, in 1616, ua vele moeilijkheden, bij den Raad van *Sneek* verzocht, dat hij, een half jaar, *in de bediening van zijn predikambt*, ſtil wilde ſtaan; doch hij weigerde dat, en *reſigneerde* vervolgens, met misnoegen, zoo wel dat ambt, als het *Rectoraat*. Dan, de Raad liet nu dringend bij hem aanhouden, om aan deszelfs verzoek te voldoen, en hij liet zich eindelijk vinden, ſtond ſtil in zijn' *predikdienst*, en bleef de ſchool bedienen. Intuſſchen geraakte hij, of was hij reeds geraakt, in groote verwijdering met BOGERMAN en FLORENTIUS, die, zonder last van *Claſſe* of *Synode*, zich, ſtrijdig met de kerkelijke verordening in *Vriesland*, veroorloofd hadden, om, op naam der *Vrieſche* kerke, eene vergadering bij te wonen, welke door de kerk van *Amſterdam* beſchreven, en waarop gehandeld was

(*) Een fraaije en lange *Latijnſche* brief van hem aan DANIEL, over een godgeleerd onderwerp, is, onder de opgemelde papieren, voorhanden.

Digitized by Google

over het bevorderen van eene Nationale Synode, of van ſcheuring (*). Hierover had DANIEL vertoog gedaan bij de Claſſe van *Sneek*, en daardoor beide de laatstgemelde Leeraars en derzelver aanhang zeer tegen zich verbitterd. Het gevolg was, dat hem eerst het avondmaal, bij den *Sneekſchen* Kerkeraad, ontzegd, en hij vervolgens bij de Claſſe gedrongen werd tot zekere verklaringen en onderteekening der drie, door CYRICUS MELLAERI onderſchrevene, punten. Omtrent twee derzelven was hij genegen eenige voldoening te geven; doch dat was niet genoeg, en weldra eischte men verklaring, of hij zich ook, buiten de drie bedoelde punten, nog over andere ſtukken der leer bezwaard vond. Hierop antwoord weigerende, werd hij, bij de Claſſe, *van den predikdienst geſuspendeerd*, en *van het regt van zitting in de Claſſikale vergadering ontzet*. Hij beklaagde zich bij de Synode, die hem genoegzaam gehoor weigerde, en vorderde, dat hij zich, binnen vier uren, beraden zou, of hij aan de eiſchen der Claſſe, van nadere verklaring voldoen wilde. Hij antwoordde, zulk beraad niet te behoeven. Men beſloot nu, dat hij een mondgeſprek zou houden met den Hoogleeraar MACCOVIUS, BOGERMAN en FLORENTIUS JOHANNES, ten overſtaan van den *Sneekſchen* Kerkeraad. Hij drong op breedere onderhandeling met de Synode zelve aan, maar werd afgewezen, uit vrees, (zoo hij meende) *dat hij den Ouderlingen de oogen te veel zou openen*. Na veel talmen, kwam het eindelijk tot het geëischt geſprek, hetwelk, door MACCOVIUS, die geen *Nederduitsch* verſtond, in het *Latijn* geopend werd. BOGERMAN had gezegd: *confundamus illum*; doch dat ging niet, en, toen het geſprek eene poos geduurd had, en de leden van den Kerkeraad, die geen woord *Latijn* kenden, zich beklaagden, dat men het niet in 't *Nederduitsch* hield, nam BOGERMAN het woord, in laatstgemelde taal, op, waar-

(*) Men zie daarvan BRANDT, II. 430, 431, wiens ordre zeker berigt uit dat van onzen DANIEL tot zekerheid gebragt en toegelicht kan worden.

Digitized by Google

bij (zegt het *Verhaal*) MACCOVIUS toon, als *Theologiae Doctor*, boven aanzat, en, als een manneken op het zoutvat, pronkte, terwijl een der Kerkeraads-leden meestal sliep. Alles liep af, zonder dat DANIEL aan het verlangen voldeed. Men deed daarvan berigt aan de Synode, en deze bekrachtigde daarop het vonnis der Classe. Nu volgde ook de ontzetting van het *Rectoraat*, en daarna, hoogstwaarschijnlijk, ook nader overleg en besluit der Synode, waardoor hij geheel buiten kerkelijken dienst gesteld werd. Doch hiervan kan ik, dewijl ons *Verhaal* zoo ver niet gaat, en de Handelingen der Synode van dien tijd ontbreken, niets met zekerheid zeggen. Dit blijkt uit menig rekwest en de daarop gestelde oorspronkelijke Apostillen, zoo van de Volmagten, als van de Gedeputeerde Staten, dat DANIEL dikwijls bij hen aanhield, dat zijne zaak nader onderzocht, en de Synode verpligt mogt worden met hem zelf te handelen; doch daarop volgde niets. Om dan middel van toekomstig bestaan te vinden, begaf hij zich naar *Franeker*, waar hij in de Medicijnen ging studeren, waarin hij vervolgens ook *Doctor* werd. Als een staal van de bitterheid der Synode, die hem, zoo 't schijnt, tot den bedelzak brengen wilde, melden wij, dat zij hem van daar zocht te verdrijven, door hare Deputaten te gelasten, om bij 's Lands Staten aan te houden, dat hem die stad ontzegd zou worden, onder voorgeven, dat hij er onrust brouwde, en zijne verderfelijke leer verspreidde. Doch die logen werd ten toon gesteld, en die slag geleerd, door het volgende, mede *in originali* voorhanden:

„*Rector Magnificus et universus Senatus Academiae*
„*Frisiorum, quae est Franequerae, Lecturis salu-*
„*tem:* — *Testamur* DANIELEM JOHANNIS, PAS-
„TOREM *quondam* et Moderatorem scholae Snecanae,
„*literis et moribus praestantem, insignes in humanio-*
„*ris literaturae studiis progressum profectumque fe-*
„*cisse, quo defunctus ad Academiam nostram, Mu-*
„*sarum otium, quietis locum, luminisque senectum,*
„*avide se recepit, in qua tranquillus, laboriosusque et*

Digitized by Google

„ sollicita vitae inquietudine et strepitu vulgi exsermo;
„ *ad divinae medicinae mysteria summa animi promptitudine se collegit*, vixitque solitarie magis, quàm socialiter. — *Quo circa haud exiguae aestimationis apud nos fuit, cum ob doctrinam singularem, tum* ob vitam sane inculpatam *hic transactam non solum, sed et* omnibus imitabilem, ut propterea nulli bonorum non sit maxime charus. *Ingenium ostendit vividum, felix, erectum, in moribus et conversatione sobrius, pius, probus. Accedit ad hat virtutes ornamentum hoc insigne, praeter multarum rerum experientiam et singulares naturae dotes, prudentiae encomium. Testatus quoque fuit hic vir ordini nostro summam tum publice, tum privatim, in S. S. Medicinae studio diligentiam et sedulitatem assiduam, in quo non poenitendos tantum, sed et laudabiles et insignes fecit progressus.* Hunc praefatum virum non finit illaudatum ipse amor, ex virtute et merito ejus procedens. *Quicumque igitur bonum publicum privatumque promovere student, nec pares honorum titulis praemiisque malos bonis censent, hunc Virum* DANIELEM JOHANNIS *omni beneficiorum genere et favore prosequantur. Exaratae decreto Rectoris Magnifici totiusque Senatus Academici, 26 Septembris* 1623.

(*Sign.*) „ J. COUMAN.
„ Acad. Secretarius."

Door zulk getuigenis, hetwelk den laster en de kwaadaardigheid der Synode diep beschaamde, gedekt, mogt hij dan te *Franeker* veilig wonen, en vreedzaam zijne studiën voortzetten; en ik vermoede, dat hij het ook aan dat getuigenis gedeeltelijk te danken gehad zal hebben, dat hem vervolgens, op zijn verzoek om eenig onderhoud, door 's Lands Staten, ééns vierhonderd guldens werden geschonken; doch om een jaarlijksch pensioen hield hij meermalen te vergeefs aan. Ook nadat hij *Doctor* geworden was, bleef hij te *Franeker*, en begon er de praktijk

Digitized by Google

te oefenen; doch tevens poogde hij er aan de Akademie eenige aanſtelling te verkrijgen tot het onderwijs der *Latijnſche* Letterkunde, met aanbieding, om, des noods, den Hoogleeraar GRUTERUS (*), in zijn onderwijs van het *Grieksch*, bij te ſtaan. Doch hiertoe kon hij niet komen. Hij beſloot dan *Vriesland* te verlaten, en verkreeg nu, bij zijn vertrek, het getuigſchrift, dat wij hier, naar het oorſpronkelijke letterlijk afgeſchreven, laten volgen:

„ De Rector en Profeſſores der Univerſiteit tot *Fra-*
„ *neker* in *Fryslant* attesteren en getuigen mits dezen,
„ dat Doctor DANIEL JOHANNISSEN, zoo lange
„ hy in onze Univerſiteit geleeft heeft, (*vixit autem hic*
„ *X circiter annis*) altoos een ſober, nuchteren, ingeto-
„ gen, eerlyk en onberispelyk leven geleydet heeft, de
„ publyke *actus*, *lectiones* en *disputationes* vlytiglyk by-
„ gewoont en met ſyn preſentie vereerdt, zyne uitnemen-
„ de geleertheid, *in omni literatura*, *publicis oratio-*
„ *nibus*, dikwils getoont, de jeught *in bonis literis et*
„ *artibus*, tot contentement der E. E. Heeren Curateurs
„ en van ons, neerſtiglyk en in alle getrouwigheyt on-
„ derweſen, de praktyke der Medicynkonst vlytiglyk en
„ geluckiglyk, in een ſober leven, geoeffent; ende alſoo
„ hy ons te kennen heeft gegeven, dat hy van ſinne was
„ wt deſe ſtadt elders te verreyſen, om ſyn konst met
„ meerder profyt te oeffenen, ſoo hebben wy hem deſe
„ korte, doch waerachtige, attestatie niet willen ofte
„ connen weygeren. Gegeven deſen 20 Octobris ouden
„ ſtyl, 1628.

„ Wt de name der H. H. Profeſſoren.

(Get.) „ S. AMAMA,
„ *Acad. p. t. Rector.*"

Hij had den geleerden CASPAR BARLAEUS geraadpleegd over het nemen van zijn verblijf te *Leiden*;

(*) JANUS GRUTERUS was, te dezen tijde, aan de *Frieſche* Hoogeſchool beroepen; doch zijn beroep had geen gevolg.

Digitized by Google

doch het uitſtekend fraai en zeer lezenswaardig antwoord van dezen, te vinden in deszelfs *Epistolae*, P. I. pag. 220, 221, was niet uitlokkend. Hij begaf zich dan naar *Amſterdam*. Doch hier ſchijnt het hem met de beoefening der Geneeskunst niet naar wensch gegaan te zijn; zoodat hij zich, reeds in 1630, in dienst der Remonſtrantſche Societeit en naar *Hoorn* begaf, alwaar hij de gemeente twee jaren hielp bedienen. Van daar kwam hij, in 1632 of 1633, in de bediening der gemeente van *Leiden*, waarin hij tot in 1640, toen hem daar de ſtad ontzegd werd, volhardde; ſchoon hij zich, reeds ſedert 1636, meestal in *'s Gravenhage* onthouden had. In het laatstgemelde jaar had hem de Remonſtrantſche gemeente van *Schoonhoven* gaarne tot haren Leeraar gehad, en ook hij verlangde derwaarts te gaan; doch de bekrompenheid der geldmiddelen van de Remonſtrantſche Societeit gedoogde toen niet, aan de gezegde gemeente een' afzonderlijken Leeraar toe te ſtaan. Omtrent gelijktijdig werd hij door de gemeente van *Bommel* beroepen; doch hij wees dit toen af, maar nam later deze roeping aan, in 1642, bragt ſedert het overige zijns levens op die ſtandplaats door, en overleed er, in zijn vijfenzeventigſte jaar, in 1655. Ook daar was hij zeer geacht, oefende er mede de Geneeskunst, en had jonge lieden bij zich inwonen, welke hij in het *Latijn*, *Grieksch*, *Hebreeuwsch*, *Chaldeeuwsch* en *Arabisch* onderwijzen mogt, ſchoon men er een *Rectoraal Gymnaſium* had.

DANIEL is tweemalen gehuwd geweest, doch ſtierf weduwenaar. Van zijne vrouwen kwamen mij zelfs de namen niet voor. Ook bleek mij niet, of hij meer kinderen gehad heeft, dan één' zoon, JOHANNES DANIELS geheeten, en van wien ik niets meer weet, dan dat hij ook *Latijn* ſchreef, en eenen zoon nagelaten heeft, die mij meer bekend is, en zich JOHANNIS SNECANUS noemde. Deze is van het jaar 1665 tot het jaar 1713 Remonſtrantsch Predikant te *Gouda* geweest, en aldaar in 1722 geſtorven. Van hem zijn de ſtukken herkomſtig, welke ik nu heb mogen gebruiken. Hij was een

Digitized by Google

haar geleerd man, van uitſtekende welſprekendheid, en vooral uitmuntend in grondige kennis der *Latijnſche* taal, en door zijnen *Ciceroniaanſchen* ſtijl beroemd. Trouwens in zijnen tijd waren er verſcheidenen onder de Remonſtrantſche Leeraren, die in zijnen lof deelden, zoo als JACOBUS A BRAKEL, OCKERUS PESSER, GOSUINUS A NYENDAAL en anderen. Doch SNECANUS overtrof hen allen.

Om tot zijnen grootvader weder te keeren: wij beſluiten ons berigt wegens hem, met nog iets van zijnen geleerden arbeid te zeggen. Veel heeft hij niet geſchreven. Van dat hij te *Sneek* kwam, tot dat hij er van zijn *Rectoraat* ontzet werd, werd zijn tijd er, door de bezigheden van zijnen dubbelen post, verſlonden. Daarna had hij eenige jaren onrust, en moest hij zich in een nieuw vak bekwaam maken, en, gelijk uit het getuigſchrift der *Franeker* Hoogleeraren, dat wij te berde bragten, blijkt, zich tusſchenbeiden met onderwijs onledig houden, en vervolgens de praktijk der Medicijnen oefenen. Dit was, op de onderſcheidene plaatſen van zijn volgend verblijf, daarna altijd het geval, en daar kwam de bediening eener Christelijke gemeente, en, in de laatſte twaalf of dertien jaren van zijn leven, nog daarenboven weder aanhoudend letterkundig onderwijs bij. Hoe zou men dus van hem kunnen verwachten, dat hij veel zal hebben uitgegeven? Mij is een boek van hem voorgekomen, dat hij, onder den titel van MUSAGETA, dacht te laten drukken, en, blijkens zijne briefwisſeling met den Edelen PIBO ADONIA, die, als Voorzitter, de Groote Staatsvergadering van 1651 opende, en tevens Voorzitter der Staatsvergadering van *Vriesland* en zijn gemeenzame vriend was, aan de Staten van dat gewest wilde opdragen. Ook bleek mij, dat hij, over deszelfs uitgave, in onderhandeling geweest is met de vermaarde Boekverkoopers BLAAU te *Amſterdam*; doch of het werkelijk het licht gezien hebbe, en van welken inhoud het geweest zij, weet ik niet. Even onkundig ben ik omtrent een ander werk van hem, dat den titel van METATOR droeg. Doch, het

Digitized by Google

geen ik zeker weet, is, dat hij de *Kerkelijke Historie van* UITENBOGAART, op verzoek der Remonstrantsche Societeit, in het *Latijn* vertaald en met bijvoegselen vermeerderd heeft. Zij is echter niet uitgegeven, en ik vond aangeteekend, dat het handschrift onder gemelde Societeit berustte. Mij is het nimmer voorgekomen. — *Aanmerkingen van* DANIEL *tot wederlegging van verscheidene Annotatiën, op den kant van den zoogenoemden Staten-Bijbel*, werden, door ENGELBERT VAN ENGELEN, eertijds Remonstrantsch Leeraar te *Arnhem*, opgenomen onder de zijnen, gedrukt te *Rotterdam*, 1649, in octavo. Eindelijk gaf hij, in 1634, bij JO. MAIRE, te *Leiden*, uit, EPICTETI *Enchiridion*, in het *Grieksch* en *Latijn*; welk boekje, hoewel ongunstig beoordeeld door MERICUS CASAUBONUS en ISAACUS VOSSIUS, bij andere Geleerden echter meerdere goedkeuring vond, en, zoo in *Nederland* als *Duitschland*, zeer dikwijls herdrukt werd.

EENE ZOMERREIS IN NOORD-AMERIKA.

Door G. B. BOSCH,

Predikant bij de vereenigde Protestantsche Gemeente te Curaçao (*).

I.

De Hudson-rivier.

In het levendig, nieuwsgierig en werkzaam karakter van de inwoners der vereenigde Staten van *Noord-Amerika* ziet men eene zucht tot reizen. De vele herbergen, die men overal aantreft, en die in het zomersaizoen altijd tamelijk vol zijn, de gemakkelijke wegen, de goede gelegenheden om overal te komen, overtuigen er den vreemdeling van. Van ouds was

(*) Schrijver der overige ons van dat Eiland toegezondene stukjes; zie *Mengelwerk* voor 1819. *Caraccas*; 1822. het *Feest van den Kalkoven op Curaçao*; 1823. de *mislukte Expeditie tegen Portorico*; 1824. de *Zeeslag bij Alta-Gracia*; het *Bezoek op Aruba en Bonaire*, enz.

Digitized by Google

de toer naar het Noorden het aangenaamste, omdat dezelve ging naar den waterval in de *Niagara*, tusschen de binnenlandsche zeeën *Ontario* en *Erie*, naar de mineraalbronnen te *Libbanon*, *Balston* en *Saratoga*, en op deze wegen de heilige plaatsen deed zien, waar in den revolutieoorlog zoo veel bloeds voor vrijheid en volksbestaan gestroomd had. Menig *Amerikaan*, die van zijne kleine winsten en groote uitgaven in kleederpracht iets overwinnen kon, ondernam dezelve; doch sedert FULTON de ontdekking der stoomkracht van WATS op de vaartuigen toegepast heeft, en sedert men aan het groote kanaal van het meer *Erie* begonnen is, werd deze togt menigvuldiger ondernomen, en is thans tot eene volkomene reiswoede overgeslagen. Als het schoone jaarsaizoen aankomt, hoort men het meest spreken van den *fashionable* toer; zelfs in herbergen en op reiswagens is dikwijls de inleiding tot verdere kennismaking: *Sir! you come from the springs? you go to the falls?* (Mijn Heer! komt ge van de bronnen? gaat ge naar den waterval?)

Ik was in de maand Julij (1825) te *New-Torck*, en had geene andere bezigheid, dan om voor mijne gezondheid te reizen, zoodat ik spoedig besloot, insgelijks den *fashionable* toer te maken, te meer daar het mij als *Nederlander* nog van een bijzonder belang was, de *Hudson*- of Noordrivier op te varen, aan welker oevers, twee eeuwen vroeger, de eerste *Nederlandsche* kolonisten zich nederzetteden, en, aan het einde derzelve, niet ver van den *Atlantischen* Oceaan, op een eiland, *Nieuw-Amsterdam* bouwden, dat naderhand met den naam van *New-Torck* herdoopt is.

Reeds het begin der reize was voor mij belangrijk; want het was voor de eerste maal in mijn leven, dat ik een stoomvaartuig betrad. Ik begaf mij vroegtijdig naar de plaats, waar de stoombooten voor de Noordrivier afvaren, en moest toch, onder een ontzettend gedrang van menschen, mijn uiterste best doen, dat mijne koffers bij elkander bleven, en eene goede plaats kregen in de kamer, welke voor de bagaadje bestemd was. Aan den grooten toevloed van menschen naar de stoomboot zou men waarlijk gedacht hebben, dat deze boot de eenigste was, welke er in de ganssche week afvoer; en echter gingen er twee te gelijk af, des middags weder twee, en zoo de geheele week door, en op ieder dezer booten bevinden zich doorgaans van de twee- tot driehonderd passagiers.

Digitized by Google

Het grootſte gedeelte begeeft zich doorgaans, als het mooi weêr is, terſtond op het bovendek, dat van de eene zijde der boot tot de andere doorloopt, rondom met hekwerk voorzien en van boven met een zonneſcherm gedekt is, waar men dus een vrij en ruim gezigt heeft op de voorwerpen, langs welke men vaart, en waar men wandelen kan, of in een boek kan gaan zitten lezen.

Aan het ploffen der ſchepraden in het water merkt men, dat de boot zal afgaan, en in een oogenblik bevindt men zich reeds op een' afſtand van de werf; want het ſchijnt tot de ſtoomboot-etiquette te behooren, om met eene groote ſnelheid langs de ſtad te varen.

Zoodra men van wal is, weet men niet, waar men het eerst de oogen op vestigen zal; want aan alle kanten doen zich de ſchoonſte gezigten op. Naar het zuiden vertoont zich *Staten-eiland*, hetwelk met *Long-island* de baai vormt, aan welke *New-Yorck* ligt, en die men in ſchoonheid gelijk ſtelt met de baai van *Napels*. Tuſſchen deze twee eilanden ligt de haven, en wordt door het vooruitſtekend land van *New-Jerſey* gedwongen, zich oostwaarts in zee uit te ſtorten. Waar de haven tuſſchen deze eilanden het ſmalſte is, ziet men in de verte twee ſterke fortreſſen, die den doortogt van vijandelijke ſchepen onmogelijk ſchijnen te maken. Ook de kleine eilandjes *Governors*, *Bedlow* en *Gibbet*, welke met ſterkten voorzien zijn en in het midden der baai liggen, maken het uitzigt op deze zijde bij uitnemendheid ſchoon, vooral in het jaarſaizoen als alles bebouwd en groen is tot op de toppen der bergen, en de op eene moderne en ſmaakvolle wijze gebouwde huizen en buitenplaatſen de ſchilderachtigſte groepen aan het oog vertoonen. Aan de westzijde der rivier ligt *New-Jerſey*, waarvan men de dorpen *Paulushoek* en *Hoboken*, die nog hunne oude *Hollandſche* namen behouden hebben, aan den oever ziet. Ten oosten doet zich de thans met 170,000 inwoners bevolkte ſtad *New-Yorck* juist van hare ſchoonſte zijde op, dewijl dezelve op een lang, ſmal eiland gebouwd is, dat van het zuiden naar het noorden ſtrekt. Vóór ons uit lag de heerlijke Noordrivier, aan welker ſchoone uitzigten ik mij niet heb kunnen verzadigen, zelfs niet toen ik dezelve voor de achtſte maal beyoer.

Terwijl ik dus bezig was het ſchoone van alle kanten te beſchouwen, oefende de damp van het kokend water deszelfs bekende kracht uit, en deed, met behulp van eene zeer ge-

Digitized by Google

compliceerde machinerij, die schepraden zoo snel en heftig in het water staan, dat het drijvend kasteel in weinig tijds de straatje buitenplaatsen, buiten *New-Yorck* op hetzelfde eiland liggende, voorbij en buiten het gezigt der stad was.

Ik had omtrent een uur lang op dezelfde plaats gestaan, om alles met aandacht te beschouwen, toen het mij eerst in de gedachte kwam, om een ander voorwerp van nieuwsgierigheid, de stoomboot zelve namelijk, van nabij te bezien. Ik verliet het opperdek, en kwam op eene tweede verdieping, waar ik, behalve het bovenste gedeelte der machinerij, verscheidene kamers vond, als voor den Kapitein, voor de Ingenieurs, voor de stuurlieden, voor de bagaadje, eene wasch- en kleedkamer, enz. Vóór op deze verdieping stonden eenige menschen cigaren te rooken, hetgeen elders verboden is. Ik ging naar beneden, en kwam in eene zeer ruime en sierlijk gemeubeleerde kamer, aan beide kanten in de lengte met vaste slaapplaatsen voorzien. Twee rijen als marmer geschilderde kolommen ondersteunen het dek. In het midden van het vertrek zag ik boven eene deur staan: *Ladies-cabin*; dat is: roef of kamer voor Dames. Ik mogt daar natuurlijk niet in komen; doch had genoeg gelegenheid, door het gedurig heen en weêr loopen en springen der jonge Dames naar het opperdek, op te merken, dat het eene vrij groote kamer was, de grond voorzien met een tapijt, de ramen met zeer mooije gordijnen, en zoo alles naar evenredigheid. Aan de andere zijde in het midden was de *Bar-room*, de plaats, waar men alle soorten van wijnen, liqueuren enz. verkocht; aan beide zijden van dezelve eene deur, waarboven stond: *twee dollars boete*; ik ging daar dus niet in, maar vernam, dat deze deuren naar de keukens gingen. Hoewel in deze kamer verscheidene passagiers op de canapés zaten, of heen en weêr wandelden, waarschijnlijk van de dorstigsten, die zich bij de bron wilden ophouden, bleef ik echter niet langer hier, dan noodig was, om mijne nieuwsgierigheid te voldoen, en haastte mij, om weder op het bovendek te komen. Toen ik op de tweede verdieping was, zag ik, dat het tijd was om te betalen. Ik voldeed dan den Kapitein, en kreeg het nommer van mijne slaapplaats, welke ik, met behulp van een der knechts, vond, niet in de groote, maar in eene der twee slaapkamers, welke in het voorste gedeelte van het vaartuig waren; dezelve was eene vaste kooi, voorzien van eene matras, kussens, twee lakens en eene deken. Ik was over alles, wat ik zag,

Digitized by Google

zeer voldaan, maar verwonderd, dat ik hier meer moest betalen dan drie daalders (elk 50 St. *Holl.*) van *New-Yorck* naar *Albany*, een afstand van 146 *Eng.* mijlen, dus ongeveer 50 uren, eten, drinken (ontbijt, middag- en avondeten) en slaapplaats daaronder gerekend, en alles in waarheid zoo overvloedig en goed, als men het in de beste herbergen van wachten kon. Zulks is te meer opmerkelijk, als men bedenkt, dat zulk eene stoomboot onzettend veel gelds tot aankoop en onderhoud kost (men verhaalde mij, dat er vijftien waren, welke, met het meubilement enz. 80,000 dollars gekost hadden); doch de oprigting daarvan gaat, zoo als in *Noord-Amerika* algemeen is, bij wijze van associatie, en wijl zoo vele stoombooten varen, als van *New-Yorck* naar *Albany*, zoekt ieder de vracht te verminderen, om veel passagiers te lokken, en door derzelver groot getal de uitgaven weder te vergoeden. Terwijl ik nog in *Noord-Amerika* was, werd er weder eene nieuwe linie stoombooten tusschen beide genoemde plaatsen aangelegd, welke de vracht, met eten en drinken, op twee daalders bepaalden. Tien jaren vroeger, toen FULTON alleen het privilegie had, was de prijs tien daalders.

Het is inderdaad opmerkelijk, hoe verre de *Amerikanen* de vaart met stoombooten gebragt hebben, zoo wel in gemakkelijkheid en sierlijkheid van inrigting, als in goedkoopte. De *Safety-Barges*, welke door stoombooten worden voortgesleept, en op welke men een daalder vracht meer betalen moet, omdat men van het gevaar van het springen der waterketels en van het geraas der machinerij bevrijd is, zijn, in den wezenlijken zin des woords, drijvende kasteelen. Dagelijks vermeerdert het getal der stoombooten. Wanneer men op eenen afstand van *New-Yorck* komt, ziet men, den ganschen dag door, den rook dezer vaartuigen, welke van dit gewigtig punt (*New-Yorck*) naar alle deelen des lands vertrekken. Van derzelver groot getal overtuigde ik mij op den 4 November 1825, toen ik te *New-Yorck*, bij gelegenheid van het feest ter voltooijing van het *Lac Erie-kanaal*, tweeëntwintig stoombooten bij elkander zag. Dit gezigt kon men niet zonder verbaasd te staan aanschouwen. Het was een nieuw verschijnsel in de wereld. Voor de eerste maal ging eene vloot van tweeëntwintig kolossale vaartuigen, door den wasem van kokend water voortgedreven, den Oceaan begroeten. De juiste en afgepaste manoeuvres dezer stoombooten, op derzelver vaart van *New-Yorck* naar zee, een afstand van 20 *Eng.* mij-

Digitized by Google

len, waren verwonderlijk. Nu eens waren dezelve in eene lijnie geſchaard; dan weder veranderden zij in derzelver vaart plotſeling van ſtand, of trokken achter elkander op, even als krijgslieden, die, op kommando van den Bevelhebber, hunnen marsch afwisſelen; en toen deze ſtoombooten de zee genaderd waren, formeerden zij eenen kring, in wiens midden de *Washington*, (ſtoomboot No. 1) aan welker boord zich de Corporatie bevond, bij welke ik door de Regering als vreemdeling genoodigd was, zich plaatſte, van waar, onder het bulderen van het geſchut, het water van het *Lac Erie* in den Oceaan geſtort werd, als het zinnebeeld, dat de wateren der binnenlandſche zee *Erie* nu met die der overige wereldzeeën en rivieren vereenigd waren. — Ik keer thans tot de ſtoomboot op de *Hudſon*-rivier terug.

Van tijd tot tijd ontſtaat er onder de paſſagiers eene groote beweging. Men is bij eene landingsplaats gekomen, waar eenige paſſagiers voor een naburig ſtadje of dorp aan wal gezet en van daar weder anderen ingenomen worden. Elk begeeft zich naar den kant der ſtoomboot, voornamelijk om te zien, met welke reizigers het gezelſchap aan boord zal vermeerderd worden. De ſtoomboot ſtoort zich aan dat laden en losſen zeer zelden, en houdt bijna altijd hare gewone vaart. De wijze, waarop dit geſchiedt, is weder een voordeel, dat het menſchelijk vernuft van de uitvinding der dampkracht getrokken heeft. Aan beide kanten der ſtoomboot hangen groote ſloepen, waarvan men er eene laat zakken, als het gelui der klok op eenigen afſtand eene landingsplaats heeft aangekondigd; de paſſagiers begeven er zich met hunne goederen in; de ſloep wordt nu achter de ſtoomboot voortgetrokken, en verkrijgt daardoor eene ſterke vaart, van welke de ſtuurman gebruik maakt, om, onder het vieren van het touw, de ſloep naar de ſtelling te laten loopen; de reizigers gaan er zoo ſpoedig mogelijk uit, terwijl er weder anderen inſtappen; als men ziet, dat alles gereed is, maakt men aan boord het touw aan een rad vast, hetwelk door de machinerij in beweging gebragt wordt; dit rad windt het touw met ſnelheid om zich heen, en brengt dus in weinig tijds de ſloep weder tot de ſtoomboot terug, welke dus in derzelver vaart in het geheel niet gehinderd wordt.

Door den ſnellen gang, waarmede de ſtoomboot doorzet, veranderen gedurig de uitzigten op de ſchoone Noordrivier. Ik herinner mij nog met genoegen aan de verrukking, waar-

Digitized by Google

mede ik de heerlijke berg-, bosch-, land- en watergezigten aanschouwde, welke de vaart van *New-Torck* naar *Albany* oplevert. Verscheidene vreemdelingen, die *Europa* doorkruist hadden, zeiden mij, dat de Noordrivier op sommige plaatsen in schoonheid gelijkstond met den *Rijn* in *Zwitserland*. De rivier is nu eens één, dan weder twee à drie mijlen breed, en loopt kronkelend door bergen heen van onderscheidene hoogte. Het *Catskill*-gebergte is het hoogste, zelfs van geheel *Noord-Amerika*; deszelfs toppen verheffen zich tot 3800 voet boven het vlak der zee. Het doet zich in de verte grootsch en prachtig op, en is rijk in de schoonste uitzigten, waar de rivier langs deszelfs voet spoelt. Verscheidene steden en dorpen zijn op welgelegene punten der rivier gebouwd. Schilderachtig inzonderheid zijn de stadjes *Hudson* en *Newburgh*, alsmede *Westpoint*, waar de militaire Akademie voor de vereenigde Staten gesticht is, gelegen.

Het behoort tot den *fashionable* toer, om te *Catskill-landing* uit de stoomboot te gaan, en een paar dagen door te brengen in eene zeer groote herberg, welke 3000 voet hoog op het gebergte, in de nabijheid van twee schoone watervallen, gebouwd is, en een bij uitstek fraai vergezigt heeft. Doch wie met de stoomboot doorvaart, reist meestal binnen 24 uren van *New-Torck* naar *Albany*.

EENIGE BIJZONDERHEDEN, BETREFFENDE HET LEVENSEINDE VAN MUNGO PARK.

(Uit de nieuwe Ontdekkingsreize in *Afrika*, in 1823 en 1824, door DENHAM, CLAPPERTON en OUDNEY. *Londen*, 1826.)

De dood van MUNGO PARK heeft veel gerüchts veroorzaakt te *Kano*, gelijk in het geheele middelgedeelte van *Afrika*. Men noemt algemeen de stad *Bousa*, nabij *Youri*, als de plaats, waar die ongelukkige reiziger het leven verloor. Kapitein CLAPPERTON berigt ons desaangaande het volgende:

„Men make aan allen bekend, dat de Christenen gekomen zijn in de stad *Youri*, in het rijk van *Taour*. Zij ontscheepten aldaar, kochten eenige levensmiddelen, als ajuin en andere moeskruiden, en zonden een geschenk aan den Koning, die hun liet verzoeken, te wachten, tot dat hij hun

Digitized by Google

een bode tot hebben toegezonden; maar zij werden het vaartuig, en begaven zich weder scheep. Toen zij de stad *Bamba* genaderd waren, werd hun vaartuig tegen eene rots verbrijzeld, en zij vonden allen in de zee hun graf. Dit is ons als eene waarachtige daadzaak berigt, en vrede zij met ons!" Dus luidt het getrouw verhaal van MOHAMMED-BEN-DERMAN.

GOURSOU, een bevelhebber der *Arabieren*, deelde aan den Heer CLAPPERTON de volgende bijzonderheden mede: „MUNGO PARK en zijne reisgenooten kwamen van *Bamba*; en, nadat zij aan den Sultan van *Youri* een geweer en nog eenige andere voorwerpen ten geschenke gegeven hadden, ontscheepten zij, ten einde, op de marktplaats, eenige levensmiddelen te koopen. De Sultan liet hun berigten, dat hij voornemens was, bij hen een bezoek af te leggen, en hun vaartuig met de benoodigde stuurlieden te voorzien, om hen veilig langs de rotsen heen te doen zeilen, waarmede het bed der rivier op eenigen afstand van de stad, tusschen de bergen, die haar omzoomen, bedekt is. Maar, in plaats van de komst des Sultans af te wachten, begaven zij zich in den nacht weder scheep. Bij het aanbreken van den dag kwam een gezant den Sultan berigten, dat het vaartuig, waarop zich de vreemdelingen bevonden, tegen de rotsen verbrijzeld was geworden. Het volk was aan beide oevers verzameld, en begon met pijlen op hen te schieten; het scheepsvolk nam daarop het besluit, om het vaartuig te ontdoen van alles, wat zich op hetzelve bevond. Twee blanken wierpen zich, in elkanders armen geslrengeld, in het water; er bleven in het vaartuig slechts twee slaven over met boeken, papieren en eenige geweren. Een der boeken was met waisdoek bekleed, en is thans nog in het bezit van den Sultan van *Youri*."

Alle deze daadzaken waren zeer goed bekend bij den Sultan BELLO, en hij had, op zijne kaart, de plaats der schipbreuk van onzen landgenoot aangeteekend. Hij verzekerde, dat, indien die reiziger in den regentijd aangekomen ware, hij ligtelijk over de rotsen had kunnen klimmen, tegen welke zijn vaartuig schipbreuk geleden had; maar dat het water dezer wijze zakte, ten gevolge van de droogte, dat de scheepvaart somtijds geheel gestremd werd. Hij had een der geweren met dubbelen loop, die in het vaartuig gevonden waren, in zijn bezit gehad. ABDER ACHMAN, een zijner bloedverwanten, had een klein gedrukt boek, 't welk insgelijks in dat

vaderlijk gevonden was; maar hij was toen aan het hoofd van eene krijgsmagt uitgetrokken, en moest nog een' geruimen tijd afwezig blijven. De overige papieren bevonden zich in handen van den Sultan van *Youri*, die aan hem cijnsbaar was. Ik gaf den Vorst te kennen, dat hij aan den Koning van *Engeland* een zeer aangenaam geschenk zou doen, indien hij alle die voorwerpen konde verzamelen en aan hem toezenden; hij beloofde mij, te dien aanzien, alles te zullen doen, wat in zijn vermogen was.

Indien de papieren des beroemden en ongelukkigen reizigers wedergevonden werden, zoude men er ongetwijfeld belangrijke berigten uit kunnen opzamelen, omtrent de *Kouarra*, aangaande *Tombuctoo* en andere plaatsen, die ons door latere reizigers nog niet naauwkeurig zijn beschreven. Wat betreft de dagverhalen van HORNEMANN, men moet dezelve als verloren beschouwen; indien men zich ten minste verlaten kan op de volgende bijzonderheid, die onze reiziger van zijnen bode vernam: „Het graauw onder de Negers gaf voor, dat de vreemde reiziger gemeenschap hield met de booze geesten in de hel, en stak het huis in brand, waar hij zijn verblijf hield; 't was het huis van JUSSUF-FELATAH, een zeer geleerd man, die hem tot zich had genomen. JUSSUF kwam in de vlammen om, en alle de papieren van HORNEMANN verbrandden mede."

TWEE BRIEVEN VAN MR. RHIJNVIS FEITH.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijn Heer!

Onlangs las ik een werk, waarbij mijn hart een' weldaad genoot, welken eene lecture van vele jaren niet in staat was mij te verschaffen; ik bedoel de *Gedenkzuil voor Mr.* RHIJNVIS FEITH, welke, der drukperse van SURINGAR, te *Leeuwarden*, tot geene geringe eer verstrekt, terwijl de Heeren VAN HALL en WARNSINCK, en al de overige Vaderlandsche Dichters, welke deze Gedenkzuil hielpen oprigten, in den Nestor der Nederduitsche Dichtkunde van onze Eeuw zichzelven heboen vereerd.

In den eigenlijken en sterksten zin des woords behoorde ik wel niet tot het getal der *vrienden* van den grijzen Bard; maar

Digitized by Google

gunst bijzondere en onvergetelijke omstandigheid in mijn, veelal zoo moeitevol, leven bragt mij, ten jare 1806, met hem in aanraking; sinds dien tijd kwam ik zelden te *Zwolle*, zonder het streelend genoegen te smaken, van den uitmuntenden en beminnelijken Man, in de stad of op zijn bekoorlijk *Boschwijk*, te bezoeken, en nimmer verliet ik hem, zonder zijn helder hoofd en warm hart te bewonderen.

Het uittrekſel uit zijne briefwisseling, waarmede de Heer WARNSINCK 's mans Gedenkzuil verfierd heeft, herinnerde mij aan vier brieven, welke ik, bij onderscheidene gelegenheden, van den vereenwigden FEITH heb ontvangen. Welda gevoelde ik mij ten sterkſte opgewekt, om dezelve, dien Edelen ter eere, ter plaatsing, aan UEd. mede te deelen; doch zag tevens spoedig in, dat de twee oudſte derzelven, uit 1806, te veel bijzondere omstandigheden behelzen, om algemeen belang te verwekken, terwijl de beide laatſte, uit 1809, door alle vrienden en hoogschatters van FEITH (wie telt hun getal?) zeker met genoegen zullen ontvangen worden.

Alvorens echter dezelve op te geven, moet ik, schoon met weinige, den lezer op het regte standpunt zoeken te plaatsen, om derzelve wél te verſtaan en juist te beoordeelen. Het volgende zal daartoe genoegzaam zijn.

In den jare 1819 schreef ik aan den waardigen Man, dat ik, binnen 14 maanden, tweemaal doodkrank was geweest, en tevens mijne vrouw en *vier* mijner kinderen ten grave had zien dalen. Drie dagen daarna ontving ik den eerſten der beide volgende brieven, omtrent welken ik echter nog moet aanmerken, dat er een gezegde in voorkomt, hetwelk zou kunnen dienen, om mij van zelfverheffing te beschuldigen; maar ik wilde den brief in zijn geheel leveren, en beroep mij hier overigens op allen, die mij kennen, en op de schoone aanteekening, door den Heer WARNSINCK, die zich hier met mij genoegzaam in hetzelfde geval bevond, op bl. 92 van meergemelde *Gedenkzuil* gemaakt.

In het harst van 1819 maakte ik den onvergetelijken Man mijn voorgenomen tweede huwelijk bekend, hem tevens meldende, dat er (toen) eerstdaags, in de *Vaderlandſche Letteroefeningen*, eene voorlezing van mij zoude verſchijnen, *over het weldadig vermogen des tijds, om het gevoel van rampspoed te verzachten*; waarop de tweede der hier medegedeelde brieven ten antwoord verſtrekte.

Onschatbaar, heilig is mij het oorspronkelijke dezer brieven.

Digitized by Google

Beide doen het verstand en hart des onsterfelijken Schrijvers de hoogste eer aan, en strekken mede ten bewijze, dat de groote Man, bij wien, als echt Protestant, innerlijke overtuiging steeds zoo veel gold, zich in zijne wijsgeerige en godsdienstige begrippen steeds gelijk is gebleven. Alle deze bijzonderheden verder, zonder nadere ontwikkeling, aan het nadenken der lezers van uw geëerd Tijdschrift overlatende, teeken ik mij, met ongeveinsde achting,

Mijn Heer!

Deventer, 18 Dec. 1820. UEd. dienstv. Dienaar, A. ELBERTS.

I.

Mijn Heer en Vriend!

Uw treurige brief heeft mij diep getroffen; en ware het Evangelie van onzen Goddelijken Verlosser er niet, ik zou waarlijk niet weten, wat u in uwen akeligen toestand, bij zulke herhaalde grievende slagen, ik zal niet zeggen troosten, maar slechts voor vertwijfeling zou kunnen bewaren. Ja, wel is Gods liefde onbegrijpelijk; maar zij blijft echter de hoogste en eeuwige liefde. En wat zouden wij, nietige aardwormen, hier ook doorgronden? Haar plan is zoo groot, de tijd zoo kort, en de eeuwigheid alleen over geluk en ongeluk beslissende. De Ouden wisten reeds, dat God der menschen kinderen niet van harte plaagde; maar het Evangelie spreidt een schooner licht over de rampen. God tuchtigt eenen iegelijken zone, dien Hij lief heeft, opdat hij heiliger, en daardoor vatbaarder moge worden voor hooger heilgenot; die tucht duurt oogenblikken; de zaligheid, die er de vrucht van zijn zal, verduurt eene eeuwigheid.

Gij zelf, mijn Vriend! weet dit beter dan ik, en ik zie met vreugde uit uwen brief, dat gij u aan het Evangelie vasthoudt en daaruit uwen troost ontleent. In uw geval is er ook geen andere. God doe u denzelven in de hoogste mate ervaren; Hij spare uwe overige kinderen in zijne gunst, en zegene uw overig leven bij verdubbeling. Hij is de Algenoegzame, die altijd meer kan geven, dan Hij neemt.

Ik blijve overigens, met de meeste achting,

Boschwijk, 15 Mei 1819. Uw d. w. R. FEITH.

Digitized by Google

II.

Geachte Vriend!

Gij hebt goed besloten, ik ben theoretisch noch praktisch voor tweede huwelijken; maar dat is dan toch ook maar in het afgetrokkene, en daar komt men in de wereld niet altijd mede door, daar alles door omstandigheden bepaald wordt, die in 't geheel niet van ons afhangen. Ik begrijp zeer ligt, dat het voor u, in uwe omstandigheden, met vier kleine kinderen zonder vrouw, niet te redden was; en dan is het wenk van de Voorzienigheid, om weêr te trouwen, als men er eene goede gelegenheid toe vindt. God heeft u dit doen gelukken, en ik wensch hartelijk, dat Hij het met zijnen besten zegen achtervolge, zoo, dat uwe volgende dagen zoo kalm en genoegelijk mogen zijn, als de vroegere onstuimig en smartelijk waren.

Ik heb de *Letteroefeningen* nog niet ontvangen. Ik ben zeer belust, om uw stukje te lezen. Zeker heeft de tijd het weldadig vermogen, om dat eerste ondragelijke van de smart te verzachten. Wie zou ook anders dit leven, bij dierbare verliezen vooral, kunnen dragen? Bij moreele betrekkingen moet hij het intusschen niet tot vergetenheid brengen — dan protesteer ik er tegen, of liever tegen de harten, daar hij dit op vermag.

Nu, ik zal eens zien, welk vermogen gij aan den tijd toekent. Zoo lang hij zich niet in 't gebied der onsterfelijkheid waagt, zal ik er in berusten.

Nu, Vriend! leef met uwe jonge vrouw en kinderen zoo gelukkig, als mijn hart het u toewenscht, en geloof mij altijd

Zwolle, 29 Nov. 1819.

Uw Vriend,
R. FEITH.

HERODIAS.

(MATTHEUS, Hoofdstuk XIV.)

Daar breekt de blijde morgen aan,
Zoo lang met vreugd verwacht;
Reeds hoort men 't vrolijk speeltuig slaan,
Bij 't wijken van den nacht.

Digitized by Google

Herodes viert, met vorſtenprael,
Den dag van zijn geboort';
De feestzang klinkt door hof en zaal,
En dreunt, bij d' eerſten morgenſtraal,
Reeds buiten wal en poort.

Herodes viert, verheugd van geest,
Een' dag zoo groot en blij;
En geeft een prachtig koningsfeest,
Op 't plegtig hooggetij':
Nu blinkt de luister van zijn troon
Ten top van heerlijkheid;
En, ſpreidt die glans zich weidsch ten toon,
Dit voegt der grootheid van zijn kroon
En 's Vorſten majesteit.

Dit feest behaagt aan 't hofgezin,
En alles ſpeelt en lacht,
En huldigt Koning en Vorſtin,
In al haar praal en pracht;
En al wie, groot aan 't koningshof,
Op meerder grootheid ſtaart,
Buigt zich te dieper neêr in 't ſtof,
En meldt Herodes' roem en lof,
Als aller hulde waard'.

Een overprachtig feestbanket,
Vol weelde en overvloed,
Verbeidt, in 's Vorſten eetſalet,
Den koninklijken ſtoet:
Hier praalt Herodes' luister hoog,
En ſchittert grootsch en hel,
En treft, alom, het ſtarend oog;
En vrolijk rijst, langs wand en boog,
Gezang en ſnarenſpel.

De beker zwiert en klinkt in 't rond,
Dit plegtig feest ter eer;
De vreugd verhoogt zich te elken ſtond,
Ja kent geen grenzen meer;
De vleizucht juicht, op trotſchen toon:
„ Lang bloei' Herodes' rijk!
„ Vermeer' de luister van zijn kroon!
„ Zoo zij, op aard', geen vorſtentroon
„ Zijn' zetel ooit gelijk!"

Digitized by Google

Maar zie! Herodes' dochter komt,
En nadert 's Konings troon;
En ieder feestgenoot verstomt,
Bij 't staren op haar schoon.
Zij zweeft de reijen in 't gemoet,
In al haar praal en glans,
En rept en roert den vluggen voet,
Door dav'rend lofgeschal begroet,
In dart'len minnedans.

Des Konings trots en hoogmoed rijst,
Daar elk zich tot hem keert,
Zijn dochter roemt, haar gaven prijst,
En, in dien lof, hem eert;
Haar glorie straalt op hem ter neêr;
Nu zwelt zijn boezem hoog;
Hij voelt zich vader, voelt zich heer;
Zijn dochter moet, met vorsten-eer,
Beloond, voor aller oog.

Hij spreekt: „Mijn kind! begeer van mij;
„ 't Wordt all' u toegestaan:
„ Ja, vraag de helft der monarchij;
„ Uw vader biedt ze u aan:
„ Verwacht het alles van mijn hand;
„ 'k Geef u mijn vorst'lijk woord;
„ Ja, 'k zweer, ik doe dat woord gestand;
„ Mijn kind! gij hebt mijn' eed te pand,
„ Zoo plegtig hier gehoord."

De Koningsdochter spoedt zich voort,
En pleegt haar moeder raad,
En vraagt, wat haar, naar 's vaders woord,
Dit uur te kiezen staat,
En zij, die, daar, waar de onschuld schreit,
Die stem in 't hart verdooft,
Hervat, (wat top van ijss'lijkheid!)
Door helsche zucht tot wraak geleid:
„ Eisch gij des Doopers hoofd!

„ Uw vader heeft dien boetgezant
„ Reeds veel te lang gespaard;
„ 't Is hij, die hier de vreugd verbant,
„ En niets dan kwelling baart:
„ 'k Verduur, sinds lang, met bitt're spijt,

Digitized by Google

„ Zijn ſchamp're beuzeltaal:
„ 't Zij eenmaal uit, zijn hits verwijt!
„ Mijn kind! 't is heden ſtraffenstijd;
„ Hij ſneve door het ſtaal!"

De dochter keert, in d'oogenblik,
Voor 's Vorſten zetel weêr,
En ſpreekt: „ Mijn vader! weet, dat ik
„ Des Doopers hoofd begeer." —
Zijn hoofd! ... wat ſchrik! ... op 't felst benard,
Zit nu Herodes daar,
Ter prooi aan wroeging, rouw en ſmart;
En, jaagt hem ook het angſtig hart,
Niets keert het bang gevaar.

Nu prangt den Koning 't nakend leed
Van hem, wiens hoofd men vraagt;
Dan weêr wordt hij, door woord en eed,
Ten kamp als uitgedaagd:
Maar vorſtentrots kent eind noch paal;
Geen daad is hier te ſnood;
De hoogmoed reikt het moordend ſtaal,
En, hoor! daar klinkt des Konings taal;
„ Men brenge hem ter dood!"

Johannes hoort het zonder ſchrik,
En ziet het dood'lijk zwaard;
Maar niets, dat, in dien oogenblik,
Zijn vroom gemoed vervaart.
Hij heeft des Heeren volk geleid
Tot kennis, licht en deugd;
Den Vredevorst den weg bereid;
En nu ſtaart hij op de eeuwigheid,
Vol rust en hemelvreugd.

Hij ſterft, de vrome Godsprofeet;
Daar ſtort hij zielloos neêr:
De mond, die 't misdrijf ſidderen deed,
Beſtraft het kwaad niet meer.
Herodias! ontvang zijn hoofd —
Uw dochter biedt het aan:
Juich nu; zijn oog, van licht beroofd,
Waar 't levensvuur is uitgedoofd,
Is blind voor gruweldaân!

Digitized by Google

Ja, ſhoode! juich; in 't kwaad verhard,
Voegt gij bij echtbreuk moord:
Geen wanbedrijf is ooit zoo zwart,
Dat niet uw ziel bekoort.
Koel nu, aan 't ſtof'lijk overſchot,
Uw' onverzoenbren haat;
Ja, vloek den vromen vriend van God,
Ontaarde! braak uw' ſmaad en ſpot
Op 't wreed misvormd gelaat!

Maar weet, (Gods Engel ſpelt het mij,
En nimmer loog zijn mond)
Eens derft gij kroon en heerſchappij,
En dwaalt als balling rond;
Uw gruwelmaat, zoo ſchrikk'lijk groot,
Wacht eens geregte ſtraf;
En naakt des levens jongſte nood,
Dan ſtort, bij uw' ontzetb'ren dood,
De wanhoop u in 't graf.

W. H. WARNSINCK, BZ.

DE KOZAK.

Een onopgeſierd waar Verhaal.

Het was in het begin van het, in belangrijke gebeurtenisſen, zoo gedenkwaardige jaar 1813, dat de *Donſche Kozak* KYRILLEW te *Bialystock*, de grensſtad van *Rusland*, in kwartier lag. Bij den terugtogt der *Franſchen* uit *Rusland*, in 1812, had hij, benevens zijne hem vervolgende kameraden, eene menigte gouden *Napoleons* buit gemaakt, en dezelve in *Ruſſisch* papier verwisſeld, hetgeen hij in eene lederen brieventasch op de borst droeg. Naardien hij lezen en ſchrijven kon, de vlugſte ruiter en de behendigſte lanswerper was, had Vorst SH..., die toen een regement *Huzaren* kommandeerde, hem tot zich genomen, en gebruikte hem in buitengewone zendingen.

Eens moest onze *Kozak* een' brief naar zeker dorp overbrengen. Hij ging vervolgens in de herberg. De knappe dochter van den waard reikte hem, met een vriendelijk gelaat, het gevraagde glas brandewijn toe. Zij geraakten weldra te zamen in vertrouwelijk geſprek; en KYRILLEW, door de bevallig-

Digitized by Google

heden van het meisje getroffen, beloofde dikwijls weder te komen, indien hij op hare genegenheid mogt hopen. DASCHA (dus was haar naam) knikte den jongen *Kozak* lagchend toé, reikte hem hare hand, en ontveinsde hem geenszins, dat haar die belofte niet ongevallig was.

KYRILLEW reed nu dikwijls derwaarts, vertoefde telkens langer in de armen der liefde, verhaalde de luistergrage van zijn vaderland, van den buit, dien hij gemaakt, en die hem tot een welgesteld, ja rijk man verheven had; doch verwenschte tevens NAPOLEON, die den krijg begonnen, en hem daardoor zoo lang van zijne geboorteplaats, verwijderd gehouden had. Dan fonkelden zijne oogen, en eene stilzwijgende omhelzing zeide haar, wie hem, na volëindigden strijd, naar de oevers van den *Don* zoude vergezellen. — Doch deze teedere gesprekken namen spoedig een einde; eensklaps was het: „ Voorwaarts! marsch!".

Voor de laatste maal omhelsde KYRILLEW zijne geliefde, die met tranen aan zijnen hals hing, en hem, in het oogenblik des afscheids, stamelend de bekentenis deed, dat zij moeder stond te worden. De gelukkige *Kozak* was als buiten zichzelven van vreugd; hij greep naar zijnen schat, drukte denzelven der weenende in de hand, en zeide: „ Mijne DA-„ SCHENKA (*)! deze brievemasch bevat eenige duizenden, „ die ik den *Franschen* heb ontnomen. Sneuvel ik, zoo blijft „ het uw eigendom; maar keer ik weder, zoo trekt gij, als „ mijne getrouwe vrouw, met mij naar mijn gezegend va-„ derland!".

Het meisje, verbaasd over zulk een' schat, beloofde, alles heilig te bewaren, en bad tevens den beminden *Kozak*, haar spoedig narigt van hem te doen geworden.

KYRILLEW was bij het hoofdkwartier te *Zerbst*. Ook hier vond hij, in de nabijheid zijns Generaals, veelvuldige bezigheden, die hem, een' geruimen tijd, weinig oogenblikken vergunden, om aan zijne liefde te denken. Maar hoe verheugd was hij, toen hem de Vorst naar *Bialystock* zond! Op vleugelen der min vloog hij derwaarts, verraste zijne treurende DASCHA, en vereerde haar eenigen *Duitschen* opschik. — Zalige uren hebben vlerken, en KYRILLEW moest weder van haar scheiden.

Bij de bagaadje tot de eskorte behoorende, kwam KYRILLEW in geen gevecht, en marcheerde alzoo, in 1814, na de

(*) Het verkleiningswoord van DASCHA.

Digitized by Google

vereeniging van *Parijs*, heelshuids, weder naar de grenzen zijns vaderlands. Eerst in Augustus mogt het hem gebeuren, zijne DASCHA weder te zien, die hem met een' kleinen *Kozak* op hare armen te gemoet vloog, en beider geluk scheen thans ten toppunt gestegen. Het verlof alleen ontbrak er aan, dat KYRILLEW zijne geliefde naar zijne geboorteplaats mogt medenemen; maar Vorst SH... was in *Sakfen* achtergebleven, en de andere bevelhebber sloeg hem zijne bede glad af. Ook hier zag men, hoezeer de *Russische* soldaat aan gehoorzaamheid is gewend; KYRILLEW onderwierp zich, waar een ander, in zijne plaats, met zijnen rijkdom tevens zijn liefje heimelijk met zich zou hebben gevoerd.

Te *Bialystock* werd rustdag gehouden, waar de brave *Russische* strijders, bij het betreden van de grenzen hunns rijks, onder den vrijen, helderen hemel, terwijl de priesters voor het altaar de Mis lazen, den Koning aller Koningen voor de redding des vaderlands dankten, en voor hunnen grooten ALEXANDER baden. Het was een groot, hartverheffend schouwspel, de met duizenden baardige krijgslieden bedekte vlakte te overzien, allen, met ongedekten hoofde, in rij en gelid staande, versierd met eereteekens en wonden, en, te midden van den donder des geschuts, den zegepralenden naam des beminden ALEXANDERS door duizende stemmen te gelijk te hooren uitgalmen, terwijl de manen der helden, als 't ware, in de stralen der zonne blonken!

Innig bad nu ook KYRILLEW, dat God zijne DASCHA met haren zoon wilde behoeden, opdat hij weldra haar naar zijn vaderland mogt geleiden.

Op den avond vóór den afmarsch kwam DASCHA te *Bialystock*, en deelde met haren *Kozak* de lederen tasch. Hij sprak met haar af, nog dien zelfden winter te zullen wederkeeren, om haar met zich te nemen. — Smartelijk en met een wederzijdsch angstig voorgevoel was het affcheid.

Te *Oud-Conftantinov* schreef KYRILLEW eenige regels aan zijne geliefde, welke een *Jood* hem beloofde, voor een' dukaat, te zullen bestellen; en nu ijlde hij met zijne kameraden naar het nabijzijnde ouderlijk huis. Een klein dorp, niet verre van den stillen *Don*, in den omtrek van *Novaffcherkask*, was KYRILLEW's geboorteplek, bevallig omringd van tuinen, velden en weiden, in eene niet zeer uitgebreide vlakte, met paarden, koeijen en ander vee bedekt. KYRILLEW had nog een' vader, aan wien hij nu de zorg opdroeg,

Digitized by Google

om de kleine hut te vergrooten en de kudden uit te breiden. Veel, dat daar nieuw was, door hem in *Duitschland* en *Frankrijk* opgemerkt, wendde hij thans tot nut of tot gemak aan; zoodat de buren versteld stonden, en hem gelukwenschten, toen zij vernamen, dat hij daarmede zijne jonge vrouw dacht te verrasfen. Nadat KYRILLEW alles naar zijnen zin had ingericht, ving hij moedig den verren terugtogt aan.

Hea was in 't begin van 1815, toen KYRILLEW, na eene zeer vermoeijende reize, in den avond *Bialystock* tot op slechts weinige uren genaderd was. Den ganschen dag reeds hadden rijm en mist de geheele omstreek in het duister gehuld. Thans blies een konde, snijdende noordewind over de ijswoestijn; de nacht met zijne verschrikkingen genaakte; de wolven huilden, en zochten kunne prooi; en KYRILLEW, met zijn getrouw, maar afgemat paard, geraakte weldra van het regte spoor. Reeds half verstijfd, steeg hij af, en verdubbelde zijne schreden. Bedekt met ijs en sneeuw, uitgeput, niet in staat om zijn paard langer met zich te slepen, daar de weg immer ongebaander, de sneeuw steeds dieper werd, stond de ongelukkige, naar den adem hijgende, eindelijk stil, en keek hopeloos in de donkere verte naar een licht rond. „ O, Mijne „ DASCHENKA!" riep hij smartelijk uit, „ u zoo nabij, en „ echter u niet weder te zien, mijnen zoon niet nog een„ maal te kunnen omhelzen! Moet ik in dezen ijselijken „ nacht omkomen? Dat zult Gij, groote God, die boven „ eindsche schemerende sterren woont, dat zult Gij niet ge„ doogen! Heer, wees mij genadig! En gij, o vader, JO„ HANNES CHRYSOSTOMUS! bid voor mij in mijnen „ nood!" Hij sloeg een kruis, en spande nog eens vol moed alle zijne krachten in. Maar weldra bezweken dezelve; zijn paard stortte neder, en het gehuil der hongerige wolven kwam nader. Kermend, en met een' smartvollen blik naar boven, vlijde hij zich op zijn trouw en verstijfd beest neder, om zich aan hetzelve nog voor eene poos te verwarmen.

Reeds was de laatste adem het paard ontvloden, en begon KYRILLEW de matte oogen te sluiten ten eeuwigen nacht, — hoor! daar klinkt in de verte de bel eener ijsslede met een zacht geluid. Hij, die eenmaal deze gewesten in den wintertijd bezocht, en het ongeluk gehad heeft te verdwalen, hij alleen kan het gevoel van onzen *Kozak* beseffen, bij het vernemen van den eentoonigen klank dier slede; het was hem eene muzijk der Spheren! Het geluid kwam immer nader; en,

Digitized by Google

met de laatste inspanning zijner uitgeputte krachten, riep KYRILLEW met luider stemme om hulp. Men moet hem gehoord hebben; de slede kwam op hem toe, en een eerlijke *Jood* nam nu den verstijfden *Kozak* met zijne pakkaadje in, dekte hem met een' ouden pels, en vloog met hem naar het niet ver meer verwijderde *Bialystock*.

KYRILLEW waren de voeten bevrozen, en hem moest geneeskundige bijstand worden verleend. Ruim beloonde hij den barmhartigen *Israëliet*, en bewoog hem tevens, des anderen morgens naar het dorp te rijden, om zijne DASCHA af te halen.

Naauwelijks kon de onverduldige *Kozak* de terugkomst van den *Jood* afwachten. Deze verscheen, maar — zonder DASCHA. Verbleekt vroeg hij naar de reden. De *Jood* verhaalde hem, dat DASCHA's vader naar *Podolien* was gereisd, om osfen te koopen; dat de dochter niet alleen te huis had willen blijven, maar, in hope van haren KYRILLEW onderweg te verrassen, met den vader derwaarts was getogen. — Jammerend zonk KYRILLEW op zijn bed van smarte neder.

De toestand van den armen *Kozak* was inderdaad beklagenswaardig. Hij, die, om zijne geliefde af te halen, bijkans het leven had verloren, vindt haar niet; terwijl zijne bevrozene voeten hem beletten haar te volgen. Geduld, echter, moest hem ook deze bittere teleurstelling helpen torschen.

Naauwelijks was hij weder op de been, of hij maakte zich gereed om op reis te gaan, toen, ach! het noodlot, niet moede hem te vervolgen, hem nieuwe hindernisfen tegenstelde. *Bialystock* werd opgevuld met krijgsvolk van allerlei wapen; nog eenmaal trok men tegen den van nieuws verschenen NAPOLEON te veld, om hem geheel te vernietigen, en — KYRILLEW moest, spijt bidden en smeeken, naar *Frankrijk* opmarcheren. Zijne DASCHA en zijn zoon schenen thans voor hem onherroepelijk verloren!

Bij *Waterloo* werd NAPOLEON geslagen; de zegepralende legers keerden weder, en KYRILLEW kwam weldra andermaal te *Bialystock* terug. De vader zijner DASCHA was wel teruggekeerd; maar zijzelve had hem onderweg verlaten en was naar den *Don* getogen, en sedert had hij niets meer van haar vernomen. KYRILLEW troostte zich, dat zij in zijn dorpje hem verbeidde, zijnen ouden vader oppaste, en de huishouding verzorgde. Vrolijk en welgemoed ijlde hij alzoo naar zijne geboorteplaats.

Digitized by Google

In eene ellendige herberg aan de grenzen *der Ukraine* vond KYRILLEW zich verpligt te vertoeven, daar zijn paard niet verder voort kon. Verdrietig over dit verwijl, bragt hij het vermoeide beest in den ſtal, en begaf zich toen naar den ſomberen, berookten gemeenen haard. Terwijl hij zich van den herbergier aan de deur een glas brandewijn liet geven, hoorde hij de waardin kijven; het gerucht werd ſterker, zoodat de waard de toonbank verliet, den *Kozak* met drift op zijde drong, en van achter de kagchel eene met lompen bedekte vrouw bij de haren te voorſchijn trok, om haar ter deure uit te werpen.

„ Ach, mijn kind, mijn kind! Laat mij toch mijn kind „ medenemen, wreede menſchen!" riep de vrouw, op eenen toon, die den *Kozak* door het hart ſneed. Zij rukte zich los, en kwam terſtond, met een naakt jongsken op hare armen, terug. „ Ik ga," ſnikte zij; „ God moge u uwe zonden „ vergeven!"

„ DASCHA! mijne arme DASCHENKA!" borst eensklaps de *Kozak* uit, en de ongelukkige viel ten zelfden oogenblikke, met den kreet der hoogſte verrukking, hem om den hals, en zonk toen in onmagt, met het ſchreijend knaapje, aan zijne voeten.

De herbergiers, op ééns tot andere gedachten gekomen, ſchoten te hare hulpe toe, en na verloop van een kwartieruurs ſloeg zij de oogen weder op, die den geliefde zochten. „ Jo God! dat was immers geen droom?" riep zij angſtig uit. De gelukkige *Kozak* hield haar in zijne armen geklemd, alsof hij eene nieuwe ſcheiding had te vreezen, en drukte het knaapje aan zijne borst. Toen hij verhaal, dat vrouw en kind den ganſchen dag gevast hadden, drongen tranen in zijn mannelijk oog, en, met een' blik vol medelijden op de hongerigen, waar zijne ganſche ziel in ſprak, hief hij, vergramd, de geduchte *kantſchu* op tegen den bedremmelden waard, en in een oogenblik was de tafel met ſpijs en drank voorzien.

Zie den *Kozak*, den hongerigen knaap op zijne knie voedende; de beminnende vrouw, met de oogen vol tranen lagchende, den eenen arm om den vader geſlagen, met de andere hand zich verzadigende, en hem de lekkerſte beten toereikende; en hoe hij nu den jongen, dan de moeder aan zijn hart drukt en kust, terwijl vreugdetranen, te midden van zoo veel zaligheids, zijns ondanks hem uit de oogen biggelen!

Digitized by Google

Nadat nu vrouw en kind verzadigd waren, en DASCHA eenige der noodwendigste kleedingstukken voor beide van de waardin had overgenomen, voldeed zij aan KYRILLEW's brandend verlangen, en verhaalde hem, hoe zij aldaar, en in een zoo rampzaligen toestand, gekomen was.

„Ach, mijn KYRILLEW!" dus ving zij aan, terwijl hare verbleekte wangen dubbele klem aan deze hare betuiging gaven, „ik heb veel ellende doorgestaan. Toen gij „naar den *Don* waart teruggekeerd, werd mijnen vader opgedragen, ossen in *Podolien* op te koopen; waarbij eene „aanzienlijke som te verdienen was. IJlings besloot ik, hem „te vergezellen, en u in uwe geboorteplaats te gaan verwachten. Te *Oud-Constantinov* verliet ik, ter stiefde van u, heimelijk mijnen vader. Ach! zwaar werd ik voor dezen „onderaden' en onbetamelijken stap gestraft! Gelukkig bereikte ik uw dorp, vernam naar u; maar, verbeeld u mijne „smart! men zeide mij, dat gij reeds vóór etteliike weken „waart vertrokken. Uw vader....." Hier bleef zij steken.

„Nu? Mijn vader zal toch mijne vrouw en kind wel niet „verlooren hebben?" hernam KYRILLEW met een gloeijend aangezigt.

„Uw vader — ach! vergeef het hem, gelijk ik hoop, dat „mijn vader *mij* vergeven zal — uw vader was hard tegen „mij. Hij stiet mij ter deure uit. Ik bood hem uwen zoon, „uwen IWAN aan, om zijn mededoogen op te wekken; „maar — hij beschimpte mij. Dat was te erg, en ik ijlde „jammerend voort. Eene medelijdende weduwe nam mij tot „zich; bij haar wilde ik op u wachten, en uwe papieren bevelligden mij voor gebrek."

„En waarom wachtte gij niet?" vroeg KYRILLEW met een gestoord voorhoofd.

„Uw vader lokte mij in zijn huis, toen hij vernam, dat „ik geld had. Zonder wantrouwen, met blijdschap zelfs „kwam ik tot hem. Maar, reeds den tweeden dag dwong hij „mij, de lederen brieventasch, als zijns zoons eigendom, af te „geven, en ik — ik werd andermaal ten huize uitgeworpen."

Een stom en smartelijk stilzwijgen, alleen door DASCHA's snikken afgebroken, volgde.

„Verder! verder!" riep eindelijk de *Rozak* met verbeten woede.

„Ik begaf mij met mijn kind op weg; want ik was thans „arm, en wilde naar *Bielystock* en tot mijnen vader terugkeeren,

Digitized by Google

„ hopende u onderweg misschien te zullen ontmoeten. Maar „ ach! mijn kind werd gevaarlijk krank; ik moest mijne reis „ opschorten; en toen mijn kind hersteld was, had ik niets „ meer, dan deze lompen, om mijne naaktheid te bedekken. „ Ik bragt het tot aan dit herbergje, en was nu zelve krank. „ Mijne ellende was ten top gestegen. Verbeeld u, mijn „ KYRILLEW! de moeder van de koorts klappertandende, „ op stroo liggende, terwijl haar kind van honger kermt, en „ de bedelaar, met hare ellende begaan, zijn laatste stuk „ broods met hetzelve deelt!"

„ Genoeg! genoeg!" riep KYRILLEW; „ ik meende om „ uwentwille te hebben geleden; maar uwe ellende gaat dat „ lijden tienvoudig te boven!"

„ Ik heb u weder," hernam DASCHA met al de uitdrukking van het innigste gevoel, „ en alles is vergeten!"

Na een paar dagen te hebben uitgerust, begaf zich het minnende paar, met hun kind, op reis naar den *Don*. Zonder verdere ongevallen bereikten zij het doel. De vaderlijke woning was vergroot geworden; welgesteldheid was rondom blijkbaar. In volle gemoedsbeweging trad KYRILLEW dezelve binnen, terwijl DASCHA met haar kind, daar buiten, hem bleef wachten; want hij had op eenen toon, die haar deed beven, haar zulks bevolen. Maar zijn geregte toorn werd eensklaps ontwapend, toen hij den vader op het sterfbedde aanschouwde, deze zijnen zoon herkende, hem tot zich trok, en, terwijl KYRILLEW aan de veege sponde nederzonk, hem, met gebrokene stem, om vergiffenis bad, welke hij den stervenden gaarne verleende. Toen hief de vader zijne handen zegenend omhoog, en de vertoederde moeder knielde met het kind aan de zijde van haren KYRILLEW snikkend neder. Nog eenmaal glimlachte de oude man, en hij was niet meer.

KYRILLEW leidt met zijne DASCHA een gelukkig leven. Op feestdagen verhalen zij hunnen geburen de geschiedenis hunner getrouwe liefde; KYRILLEW onderrigt hen in vele zaken, welke hij gezien en gehoord heeft, en zoo werd menig nuttig *Duitsch* en *Fransch* gebruik ook aan den *Don* verplant.

NAPOLEON EN ZIJN BROEDER LUCIEN.

NAPOLEON wist, dat LUCIEN zijn hof maakte aan eene zeer bevallige Dame, Mevrouw JOUBERTOT, door eene

Digitized by Google

echtscheiding meesteresse van haar lot geworden. Men sprak van een huwelijk tusschen haar en LUCIEN. NAPOLEON zond haastig den Generaal DUROC, die zijn onbepaald vertrouwen bezat, naar de Dame, hem aanbevelende, dat hij trachten zoude haar alleen te spreken, en haar alsdan, desnoods door bedreigingen, over te halen deze handen te verbreken, ja, bijaldien hem geen ander middel mogt overschieten, om haar eene verklaring, met een bevel gelijkstaande, kenbaar te maken, zich van haar' persoon meester te maken. De Generaal vertrok, reed den ganschen nacht door, en kwam des anderen morgens aan het kasteel *Plessis-Chamant*, waar Mevrouw JOUBERTOT haar verblijf hield. In zijnen mantel gewikkeld, begaf hij zich terstond, te voet, derwaarts. Hij deed goud schitteren, en verkreeg daardoor onmiddellijk toegang tot hare vertrekken. Eene kamenier werd geroepen; deze bragt den reiziger in eene kleine zaal, waar de Dame weldra verscheen; maar, terwijl zij de eene deur binnentrad, verscheen LUCIEN eensklaps door eene andere, en, zich terstond tot DUROC wendende, zeide hij tot hem: „Generaal! „ik acht mij gelukkig mij hier te bevinden, om het genoegen „te hebben, u *mijne vrouw* voor te stellen." — DUROC antwoordde, zonder zich te bedenken: „Ik had, Mijnheer, „eene boodschap van zeer teederen aard aan Mevrouw JOU„BERTOT; maar ik heb niets, dan mijnen gelukwensch, „voor Mevrouw LUCIEN. Mijne taak is verrigt, en ik verwij„der mij." — Eene dringende noodiging tot een ontbijt werd minzaam afgewezen, en weldra bevond zich DUROC weder te *Parijs*. Des anderen daags werd dit huwelijk bekendgemaakt; en het gevolg heeft doen zien, dat het jammer zou geweest zijn, zoo het verbroken ware geworden.

TWEE LEVERANCIERS VAN OORLOG.

(*Mémoires d'* OUVRARD.)

Het schijnt, dat overal de post van Leverancier van Oorlog een vet baantje is! Dezelve bragt den Heere OUVRARD in der tijd de bosschen van *la Grange* en het heerlijk kasteel van *Raincy* aan; en de Heer VASQUEZ, oud-Leverancier der *Spaansche* legers, verzamelde geen minder schitterend vermogen; het is de rijkste particulier van *Sevilië*; zijn Hotel stoot aan den tuin van het *Alcazar*. „Ik werd bij hem gebilletteerd," dus

Digitized by Google

verhaalt de Heer GUVRARD zelf, „ en, in mijne hoedanigheid van algemeenen Proviandmeester, onthaald met eene soort van Oostersche praal. Zijn huis, gelijk het meerendeel der groote huizen van *Sevilië*, had van binnen een *Moorsch* aanzien, hetwelk ons, als 't ware, in het Oosten verplaatst. Hetgeen in 't bijzonder dien bouwtrant onderscheidt, is eene plaats in het midden des gebouws, geplaveid met marmer van verschillende kleuren, omringd van eene galerij, versierd met fraaije kolommen; springende fonteinen gieten haar water uit te midden van welriekende heesters, en een digt en beweegbaar doek, op bekwame hoogte uitgebreid, vangt de stralen der zon op. Deze plaats, naar de straat gesloten met een kunstig gevormd hek, dient te gelijk tot vogelvlugt, oranjerij en gezelschapszaal. Deze binnenplaatsen, door tien kroonen verlicht, waar de vrouwen, in luchtige kleedij getooid, zich in al haren luister vertoonen, leveren voor den vreemdeling, die des avonds de straten van *Sevilië* doorwandelt, een betooverend tafereel op. De eetzaal was tusschen deze plaats en eenen tuin, beplant met oranje- en citroenboomen. Rondom de tafel zwierven fraaije *Andaluzische* meisjes, wier éénige bezigheid bestond in de vliegen te verjagen en de lucht te verfrisschen. De tafel was overladen met geregten, voorgediend onder *Moorsche* en *Spaansche* vormen."

DE JEZUITEN TE PARIJS.

(*Brief van eene Dame aan hare Vriendin.*)

Waarde Vriendin!

Ik deelde, gelijk u bekend is, voormaals in uwen afkeer van de *Jezuiten* en het *Jezuitismus*; thans acht ik mij, van wege onze vertrouwelijke vriendschap, verpligt, u te melden, dat ik van dien haat te eenemaal genezen, en, van eene verklaarde vijandin, eene ijverige voorstanderesse ben geworden van deze door u, gelijk bevorens door mij, zoo zeer miskende Orde. Het geval, of, wilt gij liever, eene weldadige besturing, deed mij in betrekking geraken met een' dier goede Vaders; en gij kunt u niet verbeelden, welk eene kalmte en zielerust mij hoofd en hart vervult sinds dit gezegend tijdstip. Om u daarvan eenig denkbeeld te geven, wil ik, met een kort woord, mijne gesteldheid u herinneren. Jong en schoon (op

het woord der mannen en van mijn' spiegel af), weduwe en rijk, maar opgevoed in het geloof mijner ouderen, en alzoo *bonne Catholique*, was het mijn geweten alleen, dat mij weerhield van aan mijne neigingen bot te vieren. Hoezeer bejammer ik thans de dagen, in de verveling dier overdrevene gestrengheid gesleten! hoezeer de dwaling, waarin ik verkeerde, dat het opvolgen van deze en gene genoegens, het najagen van deze en gene vermaken eene krenking was der Zedeleer en van den Godsdienst! Mijn geestelijke Vader, de *Jezuit*, heeft mij zonneklaar betoogd, dat beide zich zeer gemakkelijk laten vereenigen met hetgeen gij en andere al te nauwgezette gemoederen, als zondige afpadigheden, wraken. De Hemel, zegt mij mijn *Jezuit*, heeft mij niet, alleen om mij te kwellen, met ligchamelijke bevalligheden begiftigd. Ik beminde, met geestdrift, een' jongen, welgemaakten man, den echtgenoot van eene zeer jaloersche vrouw, en vader van een tweejarig kind; maar ik weigerde volstandig, zijne bezoeken te ontvangen, en sloot voor hem zorgvuldig mijne deur; tot dat ik ten laatste, door zijn aanhouden en mijnen hartstogt gedrongen, mijnen *Jezuit* raadpleegde. „Mijne dochter," zoo sprak hij, „ik ken den persoon, van wien gij spreekt; het is een braaf „en uiterst gevoelig mensch, die met groote moeijelijkheden „heeft te kampen. Vooreerst bemint hij zijne vrouw niet, en „moet dus noodwendig eene andere beminnen. Hoe onge„lukkig zoude het niet zijn, bijaldien hij zijne genegenheid „aan eene vrouw opdroeg, die zijn vermogen of zijne ge„zondheid ondermijnde! Ik weet daarenboven, dat hij, „eer hij bij u zijn hof maakte, grof speelde; dat hij belang„rijke sommen op het spel zette, en dat alzoo, vroeg of „laat, zijne fortuin met ondergang werd bedreigd. Gij kunt „dus, mijne dochter, met volkomene gerustheid zijne be„zoeken ontvangen, als nuttig voor zijne vrouw, voor zijn „kind, voor zijn vermogen; het is een middel, waarvan de „Hemel zich bedient, om een geheel huisgezin te bevelli„gen. Gij zult misschien hierop antwoorden, dat, daar deze „man u en gij hem bemint, zijne vrouw jaloersch zal zijn, „en .... Wel nu, dat zij zoo, Mevrouw! bemin gij hem; „en laat zij jaloersch zijn; het is beter voor haar, jaloersch dan „arm te wezen, en het behoud van het vermogen haars „kinds behoort bij haar zwaarder te wegen, dan de huwelijks„trouw; als zijnde eene zaak, die haarzelve betreft, en „waarvoor hij alleen aansprakelijk blijft." Ik weet niet, mijne Vriendin, of gij al het juists en treffenden dezer rede-

Digitized by Google

nering bevat; wat mij betreft, dezelve heeft mij zoo volkomen overtuigd, dat ik een volmaakt vertrouwen ſtel in mijnen vriend, den *Jezuit*, en dat de vrouw van den bewusten man zichzelve verteert van jaloezij; maar — zij leeft beſtendig in ruimen overvloed, en haar man verſpeelt geene kroon. Ik bepaal mij tot dit enkele voorbeeld, als een ſtaal uit vele. Inderdaad, alle mijne verrigtingen worden door hem goedgekeurd en gefegtvaardigd; en dit verſchaft zoo veel gemaks aan iemand van een ſchroomvallig geweten, dat ik mij bijkans geen aardsch geluk kan voorſtellen, zonder hetzelve met het denkbeeld van een' *Jezuit* te verbinden; ja, ik begrijp niet, hoe eene vrouw, die ſchoonheid en zedelijkheid bezit, kan leven zonder een' *Jezuit*. Wat ik u bidden mag, lieve Vriendin, volg mijn voorbeeld! Doe het om mijnent-, maar ook om uwentwille! In allen gevalle, ſchimp, in 's Hemels naam, niet meer op deze Broederſchap! Want mijn *Jezuit* doet zoo veel voor zijne vrienden, dat ik reden heb om te gelooven, dat hij uiterſt gevaarlijk zijn kan voor zijne vijanden. — Vaarwel, mijne Vriendin, en wensch mij geluk; ik heb een' *Jezuit!*

Uwe

ADELPHINE S***.

LIJKSTAATSIE EN BEGRAFENIS VAN DE VRIJHEID DER DRUKPERS TE PARIJS.

(Uit *l'Opinion* van 1 Jan. 1827.)

In den loop der maand Januarij zal alhier plaats hebben eene gedenkwaardige plegtigheid, van welke wij ons haasten bij voorraad het programma mede te deelen.

De lijkſtaatſie van wijlen de zeer doorluchtige en zeer betreurenswaardige Dame, VRIJHEID DER DRUKPERS, zal uitgaan van de plaatſe haars overlijdens, en wel in den ſchemeravond.

De trein zal in de volgende orde optrekken:

Vier Wapenherauten, in *Spaanſche*, *Oostenrijkſche*, *Ruſſiſche* en *Turkſche* kleederdragt.

Het Standbeeld van MACHIAVEL, gedragen door leden der *Jezuitſche* broederſchap in korte tabbaarden.

Zinnebeeldige dans van vier Ridders van den ouden tijd,

Digitized by Google

dragende de leenroerige banier, met welke men tegen de *Albigenſen* ten ſtrijde toog.

Geneesheeren, die, de Dame Vrijheid behandelende gelijk de Losbandigheid, haar *ad patres* hebben gezonden, door haar doodelijke giften van boetemelk, ter waarde van 5000 tot 20,000 francs, toe te dienen. Zij zullen in krulparuiken zijn gehuld; terwijl de leerlingen van hunne ſchool rondom hen, even als in de Ceremonie van den *Ingeheelden Zieke* van MOLIÈRE, zullen zingen: *Bene bene, etc.*

De Republiek der Letteren in den zwaren rouw, met *pleureuſes*.

De Poëzij, de Rhetorica, de Logica en de Welſprekendheid, beladen met ketenen, en beſtemd om met de overledene te worden begraven.

De Sarcophaag, omringd met fakkels van LOYOLA, en getrokken door vier *Arragonſche* muilezels.

Op een zwart kuſſen, achter de lijkkoets, de Geboorteakte van Dame *Vrijheid*, geſtorven na eene pijnlijke worſteling van omtrent drie jaren.

De Schrijvers, Drukkers en Boekverkoopers, twee aan twee, in het gewaad der Armoede, en de hand links en regts uitſtrekkende.

Achter hen de volſtrekte Oppermagt en de Vooroordeelen, uit het graf verrezen, en palmtakken der zegepraal vasthoudende.

Het *ſervum pecus*, van vreugde ſchreijende, en liederen uitgalmende rondom eene banier, op welke deze woorden van FIGARO zullen geſchreven zijn: *Vrijheid om alles te ſchrijven, mits men niet ſpreke van dit en van dat en van dien en van dezen.* De banier zal zoo hoog zijn als de kolom van het plein *Vendôme*, ten einde alle de uitzonderingen daarop kunnen vermeld worden.

Het *Requiescat in pace* zal aangeheven worden in groot koor door alle de aanwezigen.

Een ſterk piket Gendarmerie zal den optogt ſluiten, om de orde te handhaven.

Sluiting van den Tempel der Muzen; alsmede van alle de Schouwburgen, uitgezonderd de Koorddanſers en de *Chineſche* Schimmen.

DE VROUW NAAR DE WERELD.

Ik heb het leven eener *Pariſche* Dame naar de Mode berekend, naar de 24 uren van den dag en nacht, en bevonden, dat zij, zestig jaren levende, weluitgecijferd, en dus volkomen naar waarheid, alsdan drie jaren zal geſleten hebben met haren kapper, vier jaren voor haren ſpiegel, drie jaren met haren muzijkmeester, even-zoo vele met haren dansmeester, zes jaren voor 't minst met kaartſpelen, twaalf jaren aan tafel, en negen-en-twintig jaren in hare wieg en in haar bed.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VOORLEZING,

OVER DEN

ROEM:

Door

B. VAN WILLES,

Predikant te Lekkerkerk en Zuidbroek. (*)

Er ligt in de menschelijke natuur eene onwederstaanbare drift, welke iederen sterveling, zonder eenig onderscheid, aanspoort, om boven anderen uit te munten. Het spreekwoord: een slecht soldaat, die geen Generaal wil worden, is op de menschelijke natuur gegrond, en vindt in elken stand, in elke betrekking niets, dat deszelfs geldigheid wederspreekt. Wel verre dat deze drift te verdoordeelen zij, is zij integendeel veeleer dan te prijzen, indien de hoogheid, welke men zoekt, ook van den kant der zedelijkheid eenige aanbeveling mag ontleenen. Zonder zedelijkheid is er geene ware grootheid, welke altijd en overal op prijs wordt gesteld. Dan eerst wordt de zucht tot roem eene ontembare drift, welke alles dreigt te verwoesten, wanneer zij niemand dan zichzelve beoelt, en alles aan zichzelve opoffert. Ook onze medemenschen hebben daarop aanspraak, dat wij, hetgeen wij zijn, ook gedeeltelijk tot hun welzijn willen wezen. Zijn wij weigerachtig hun dezen dienst te doen, dan zullen zij nooit onzen roem verkondigen, ook omtrent hetgeen anders in ons groot mogt wezen. Elke roemzucht is dwaas, indien onze daden, met welke wij roem behagen, voor niemand nuttig zijn.

(*) Gedaan bij de Departementen *Hardinxveld* en *Gouda* der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, 17 en 29 Nov. 1825 en 1826.

Digitized by Google

Eerst zal ik den Roem beschouwen, zoo als hij op zichzelven staat. *Ten tweede* zal ik aanwijzen, wat den Roem-bestendig en algemeen geldend maakt.

I. De Roem, wanneer dezelve geen gezelschap heeft, wanneer het zuchtend menschdom te dieper knielen moet, naarmate de roemrijke aan hetzelve den trotschen voet wreeder op den nek drukt, is als een sierlijke boom zonder vruchten, als een schitterend, maar ligt kleed bij de felste koude, als blinkend goud in de hand eens gierigaards, die den honger van den medemensch niet stilt, deszelfs naaktheid niet dekt, en deszelfs tranen niet afdroogt. Roem op zichzelven is noch goed noch kwaad. Maar hij, die roem bezit, en nooit tot hulp en toespraak gereed is, staat gelijk met den misdadigen mensch, die, bij een' fellen brand, al de middelen tot blusching voor zijne eigene bezittingen alleen behoudt, en aan de vlammen ter prooije laat alles, wat aan medemenschen behoort.

Indien ik had voorgenomen alleen de dwaasheid aan te wijzen van hen, die den Roem als hunnen lieveling troetelen en opkweeken, zoo zou ik op minder schitterende daden uwe aandacht moeten vestigen. Doch de dwaasheid is het eenige gebrek niet van den Roem, zoo lang dezelve geen waardiger gezelschap heeft. Wreedheid, verguizing van alle regt, onderdrukking van elk menschelijk gevoel, met één woord, al de gruwelen dienen in het leger van den Roem, die niets acht dan zichzelven, en die dan ook alles durft opofferen.

Mijn voornemen is, om u den Roem voor te houden, zoo als hij het meest schittert, met den schepter in de hand over ontelbare volken, die gedwee in het stof kruipen, en, op deszelfs wenken, tot de volvoering van elk bevel vliegen. Deze is de hoogstmogelijke trap, welken de Roem beklimt. De dwaasheid en nietigheid te beschouwen van den Roem op die hoogte, leert ons, wat dezelfde Roem is op lageren trap en met minderen luister omgeven.

Digitized by Google

Ziet op ALEXANDER DEN GROOTEN, geheel den slaaf van den Roem, schoon hij over zoo velen gebood. Roem had hij verkregen, maar ten koste van zoo vele tranen, welke hij had doen storten, ten koste van het leven dier onteelbaren, die hij had opgeofferd, en wier lijken in het puin der verwoeste steden eene uitgestrekte begraafplaats verwierven; tot een afschuwelijk gedenkteeken voor — ALEXANDER DEN GROOTEN. Bij de overwinningen van zijnen vader PHILIPPUS storte de hij tranen, omdat voor hem niet te overwinnen zou vallen, bijaldien hij over geheel de aarde het bestuur uit handen van zijnen vader had ontvangen. Voor zijne roemzucht was de aarde niet groot genoeg. Van tijd tot tijd zou hij hebben verlangd, dat men tegen hem opstond, omdat hij dan altijd zou kunnen overwinnen; want dat vleide hem meer, dan geheel de aarde te regeren. Die roem, die niet werd gebreideld, maar door vleijers werd verdwaasd, voerde den grooten ALEXANDER tot dien trap van krankzinnigheid, dat hij zich onder het getal der onsterfelijke Goden liet rangschikken. En deze zijne onsterfelijkheid duurde iets meer dan — *dertig jaren!*

ALEXANDER is het beeld van elken roemzuchtige, die niets dan roem zoekt en vindt. De naam van groot is slechts het loon, waarmede laffe vleijers voor ontvangene of toekomstige diensten en voordeelen den verdwaasde betalen. Het gezelschap, dat in de geschiedenis dien naam ontving, is ook verre van verkieslijk te zijn voor een eerlijk en zedelijk mensch. Ook stellen die vleijers zelve niet veel prijs op dien grooten naam, die zelfs aan den kleingeestigen LODEWIJK DEN XIV werd gegeven; schoon hij van den dood niet mogt hooren, en niemand kon zien sterven. Het geven van dien grooten naam is ook de eenige munt, over welke vleijers beschikken kunnen. Zij mogen dezelve voor zich behouden, indien zij maar, zoo als tot heden, tusschen *groot* en *edel* onderscheid maken.

De Roem alleen is niet begeerlijk. Dit ziet men reeds uit het voorgaande. Doch wij zullen dit nader ontdek-

Digitized by Google

ken, als wij, *het eerst*, de oogen vestigen op de middelen, door welke de Roem gewoonlijk wordt verkregen. Niet dat ik bekend ben met al de middelen, die hiertoe worden in het werk gesteld. Hij zelf, die in het aanwenden dier middelen gelukkig is geslaagd, houdt dezelve voor anderen het meeste bedekt, opdat aan zijne verdiensten zou worden toegeschreven eene verheffing, welke alleen het gevolg is van kunstenarijen en bedriegelijk in het werk gestelde maatregelen. Wij nemen wederom te baat de geschiedenis, en wel de geschiedenis onzer dagen. In onzen leeftijd heeft een man het toppunt van grootheid beklommen, hoezeer hij naderhand des te dieper viel. Door vleijerij van het domme gemeen, door ijdele beloften, die niet werden gehouden, gaf hij zich den schijn, alsof hij alles zou hervormen, alles verbeteren, en tot nut van het vaderland aanwenden. In den beginne liet hij ook eene proef zien van hetgeen tot nut van het algemeen moest worden gedaan. Men verhief hem al hooger en hooger, en, zoo als men meende, naar verdiensten. Men bezong zijnen lof in gedichten, over welke zich de zangers, wier oogen naderhand zoo vreesselijk werden geopend, thans diep moeten schamen. Nu was hij omstuwd door vleijers, geheel in het bezit der magt, naar welke hij zoo lang had gedongen, en hij vertoonde zich nu in zijne wezenlijke gedaante. Wanneer men zijn doel heeft bereikt, legt men het masker af. De grootheid zelve bederft den man niet, die verheven is, maar geeft hem vrijheid, om nu in alles aan zijne luimen bot te vieren; want hij is te vast verzekerd van zijne magt, door welke hij den mond zijner berispers stopt, en hun de zuchten zelfs in het hart kan smoren. Deze is de spiegel, in welken men den roemzuchtige herkent; deze is de geschiedenis van meer dan éénen groote, die door huichelen en veinzerij het toppunt zijner grootheid heeft beklommen; eene grootheid, niet voor den eerlijken mensch verkieslijk.

Die roem, als hij alleen staat, zal ons als nietig voorkomen, wanneer wij, *ten tweede*, letten op de onzekerheid, met welke dezelve wordt genoten.

Digitized by Google

In geſtadige vrees voor het tanen van den eens gevestigden roem, is de groote man een vijand van allen, die niet diep genoeg buigen. Een HAMAN heeft geen genot van al zijne grootheid, zoo lang de enkele *Jood* MORDECHAÏ zich voor hem niet vernedert. De vleijers zelve, die uit eigenbelang de opgaande zon aanbidden, wijzen ongevergd den Koning de galg aan, zoodra de gunſteling des Konings reeds diep genoeg gevallen is, om aan dezelve zijnen dood te vinden. Voor den roem, die zich niet laat deelen als eene erfenis, beſtaat geen deelgenootſchap. Het is eene oorlogsverklaring, wanneer men zingt: SAUL *heeft zijne duizenden*, DAVID *zijne tienduizenden verſlagen.* De openlijke vijand in het veld, met al zijne wreedheid, wordt verſchoond; de onſchuldige deelgenoot van den roem vervolgd, ook met verbreking van de banden des bloeds. Voor den Roem beſtaat geen vader, geene moeder. Die namen zijn uitgewischt; de pligten, aan hen verſchuldigd, te niet gedaan. Een DIONYSIUS, die in zijne eigene dochters zijne moorderesſen vreesde, predikt ons die vreesſelijke waarheid allernadrukkelijkst, en de koninklijke vader- en moeder- en broedermoorders zetten op dezelve het onbedriegelijke zegel.

En dat alles geſchiedt, om eene grootheid, welke den bezitter niet gelukkig maakt. „ De waardigheden," zegt ergens een groot man, (*) „ zijn ſtrikken, die men ver„ guld heeft, opdat de menſchen er zich in zouden laten „ vangen. Weinige lieden van rang zijn onkundig van „ de onaangenaamheden der grootheid. Men is niet meer „ meester van zichzelven, en, hoe men ook handele, „ men heeft vijanden." — „ De groote en aanzienlijke (†) „ is dikwijls verpligt, van een ſtrijdig gevoelen te zijn „ met menſchen, wie hij ter wereld de meeste achting „ en liefde toedraagt. Deze is de wreedſte zelfſtrijd, aan „ welken de groote man het hoofd moet bieden." Ongelukkig, indien hij bij dien ſtrijd niets gevoelt! Geſta-

(*) GANGANELLI. *Uitgekozene Gedachten van Paus* CLEMENS XIV, 2de druk, bladz. 179, 180. (†) Bl. 181.

Digitized by Google

dig in vrees voor het verlies van den roem, hangt men af van nietige geruchten. De meeningen der menschen, op welke het schaduwbeeld van dien roem is gebouwd, zijn veranderlijk als de golven der zee, en even onbarmhartig vernietigen zij het speelgoed van groote kinderen, als zij dwaas en inschikkelijk hun dat in handen gaven. De aanzienlijke en hoogverheven man dwingt allen zoo te spreken als hij, of anders — te zwijgen. Dat gelukt, zoo lang men magt en verspieders heeft. Maar zoodra de dood alles gelijk maakt, zoodra de magt aan de verstijfde vingers is ontvallen, zoodra de vleijers, die bij de dooden geen heil vinden, den levende op nieuw zoeken te bederven, staat de roemzuchtige in zijne naaktheid voor eene regtbank, waar geene meeningen gelden, maar pligt en zedelijkheid. En zoo hoog is nog nooit een mensch geklommen, dat hij ook de nakomelingschap dwingen kon tot aanbidding van eene grootheid, welke men aan misdaden en streken alleen had te danken.

De verschrikkelijkste vijand van die grootheid en van dien roem is de dood, die niemand spaart. Eene blooté herinnering, dat ook de grooten sterfelijk zijn, is eene misdaad van gekwetste majesteit. Daarom ontveinst men, zoo men kan, de kwaal of ziekte, welke zulke herinnering te weeg brengt. Ziet dit bevestigd in den verwoester van *de Paltz*, in den grooten LODEWIJK van *Frankrijk*. Duizende levens offerde hij op, zoolang dit zijne grootheid streelde, en zoolang het hem bewijs gaf, dat hij over het leven van anderen beschikken kon; maar elk hoveling, die van dood en sterfelijkheid sprak, werd verwijderd van zijn hof, en geene begrafenis zág hij ooit. Ja zelfs die man, die zijne soldaten beschouwde als de getallen, door welke groote staatkundige vraagstukken worden opgelost, kon door het bloed en over de lijken van de slagtoffers zijner heerschzucht koelbloedig en zonder ijzing henenstappen, en toch gaf hij bevel, dat geene lijkstaatsie of bekendmaker van sterfgevallen zijn paleis mogt voorbijgaan (*). De oplossing van dit raadsel

(*) In *Amsterdam* zal men zich dergelijk bevel van het jaar 1811 nog wel herinneren.

Digitized by Google

ligt daarin, dat hij op het veld ſcheen meester te zijn over het leven van zoo velen, en dat hij in het andere geval zag een bewijs van eigene ſterfelijkheid. Zoo laf en kinderachtig maakte de vrees, voor het verlies van den Roem, den man, die in het veld en onder den donder der kanonnen den Roem alleen tot leidsman had, en dan bereid bleef, om, indien dat noodig ware, zelfs den Duivel in de hel te beſtrijden.

De nietigheid van den Roem blijkt het duidelijkſte, als wij, *eindelijk*, gadeſlaan de eenige overblijffels van het ſchitterende licht, met welke de grootheid zich eenigen tijd zoo luisterrijk vertoonde.

Het is waar, de geſchiedenis heeft ons de namen bewaard van mannen, die aan den Roem, als hunnen Afgod, alles hebben opgeofferd. De naam *groot* beteekent echter weinig, daar ook de *kindermoorder* HERODES dien verkreeg. De meeningen van tijdgenooten zijn het meest te wantrouwen, als zij in denzelfden tijd het luidſte verkondigd worden. Elke geſchiedenis, die van het eenvoudige afwijkt, heeft de waarheid nooit in haar belang. Onder elk verdoovend gejuich onderſcheidt de nakomelingſchap den laster en de vleijerij; en de loondienaar, die zijn broodwerk ſchrijft, heeft geen gezag, om de misdaad voor het oog der nakomelingſchap behagelijk te kleeden. „Indien men met de ziel, niet met het bloote „ oog al de geſchiedkundige werken leest, dan," zoo ſpreekt wederom GANGANELLI (*), „dan ontdekt „ men menſchen, wie men wierook toezwaaide, en die „ ondertuſſchen de menſchelijkheid onteerden, — dan „ wordt men menſchen gewaar, die men vervolgde, en „ die echter de eer waren huns volks en hunner eeuwe, — dan leert men de uitwegen van den naijver kennen, de gevaren der eerzucht, — dan ziet men, in „ het eigenbelang, het algemeene beweegrad van ſteden, „ van hoven, van geſlachten. — In al de geſchiedenisſen „ der wereld heeft men perſonen, die men naauwelijks „ gewaar wordt, en die, achter de ſchermen ſchuilende,

(*) Bl. 160, 161.

Digitized by Google

„ het geheele ſpel in beweging brengen. Hij, die wèl
„ leest, ontdekt ze, en geeft hun de eer van zaken,
„ welke de vleijerij niet dan te dikwijls aan eenigen man
„ van aanzien toeſchrijft. Bijkans alle Vorſten, bijkans
„ al derzelver ſtaatsdienaars hebben een' verborgen geest,
„ die hen doet werken, en dien men niet ontdekt, dan
„ door hunne perſonen ſtukswijze te beſchouwen." Geene gehuurde pen kan den Roem onverwelkt aan kleingeestige grooten verzekeren. — Kunnen het dan ooit de verwoestingen doen, door roemzucht aangeregt? Wat prediken ons de verwoeste ſteden, dan dat de menschheid daar vertreden, en de woestheid alleen geëerbiedigd werd? Gelukkig, dat van die monſters, die alles aan zichzelven hebben opgeofferd, velen zelfs bij namen onbekend zijn! Wij hebben ook in de geſchiedenis genoeg onmenſchen ontdekt, om ooit naar meerdere zorgvuldig te zoeken. De ATTILA's en ALARIK's van vroegeren en lateren tijd prediken ons, door hunne wreede roemzucht, nadrukkelijk de ſchandelijkheid en dwaasheid van den roem, die op ijdele verheffing en nietige grootheid alleen boogt. Van al dien roem blijft den ongelukkigen heerſcher niets over, dan een prachtig graf, dat na zijnen dood hem vleit, zonder ergens ingang te vinden. Ras gaat ook deze grootheid te niet; en, zoo het gedenkteeken eeuwen blijft beſtaan, zoo als de bekende Piramiden in *Egypte*, ſtrekt het voor verre geſlachten tot een onbedriegelijk bewijs, dat de man, die ook na zijnen dood de ſteenen verkoos tot verkondigers van zijne grootheid, zelf overtuigd was, dat hij ze dan onder de menſchen niet zou vinden. Die ſteenklompen in *Egypte* moesten iederen roemzuchtige deze les geven, dat de bewijzen van menſchelijke dwaasheid en heerschzucht langer bewaard worden, dan de bedriegelijke loffpraken, in marmer uitgehouwen.

II. De Roem, zoo als ik denzelven hier naar waarheid meen geſchetst te hebben, vertoont zich niet van zijne bekoorlijke zijde. Verre zij het intusſchen van mij, den Roem in allen opzigte te veroordeelen. Alwie om-

Digitized by Google

trent de *goede* meening der menſchen onverſchillig is, zal nooit iets goeds, iets édels uitwerken. Zulk een is ook onverſchillig omtrent de minachting, aan welke hij zich dan even roekeloos blootſtelt. De Roem is, zoo als ik begon te zeggen, niet te verachten, mits men zich niet ſchamen moet over de menſchen, die den lof toezwaaijen, noch over de zaak, over welke men geprezen wordt. Lof, zonder achting, is onbeſtaanbaar; Roem, zonder zedelijkheid, eene tegenſtrijdigheid. Doch ik wil uw oordeel niet verſnellen, en aan u mijn gevoelen niet opdringen. Onderzoekt en leest de geſchiedenis van alle tijden met menſchelijk gevoel, en dat zal u zeggen, dat de Roem, zonder zedelijkheid en pligtsbetrachting, niet verkieslijk is. Wij bewonderen de dapperheid van den held ACHILLES, en betreuren het lot van den *Trojaan* HEKTOR. Met weemoed zien wij dezen door den eerſten overwonnen en achter zijne zegekar ſlepen. Wat neemt ons in voor HÈKTOR, en doet ons vergramd zijn op ACHILLES? — De eerſte is ook als mensch achtbaar, bij zijn teeder afſcheid van ANDROMACHE en ASTYANAX. De andere is alleen in de wapens groot, en laat, om zijne ſlavin BRISEÏS, jaren aaneen, zijne ſpitsbroeders uit trotschheid doodſlaan. — Bij den brand van *Troje* ziet men met welgevallen ÆNEAS zijnen vader ANCHISES op de ſchouders dragen, en treurt met hem over het verlies zijner CREÜSA. — BRUTUS moge, bij *Romeinen*, den roem hebben ingeoogst, van een goed burger, een goed regent te zijn geweest; wij verfoeijen dien roem, dien hij kocht door den dood zijner kinderen. Het volk was barmhartiger, dat voor de zoons met tranen ſmeekte, dan de vader, die het doodvonnis uitſprak en met ongehoorde ongevoeligheid zag uitvoeren; omdat zijne zoons, zonder het bevel des vaders af te wachten, de vijanden huns vaderlands hadden verſlagen. Hoe klein wordt deze man in het oog van den mensch, in vergelijking van ZALEUCUS, die zijn eigen oog liet uitſteken, om het gezigt van een misdadigen zoon gedeeltelijk te behouden! — CORIO-

Digitized by Google

LANUS, in het veld groot, was ondankbaar behandeld door het *Romeinſche* volk. Om zich te wreken, ſtond hij, met een leger van vreemden, voor de muren van *Rome*. De ondankbaren ſidderden op de blooté verſchijning van dezen man. Hij zwichtte, — en juist dat zwichten doet hem in het oog van den mensch rijzen, hooger nog dan hij als verwinnaar had kunnen klimmen. Hij zwichtte, maar voor de tranen van zijne moeder VETURIA, welke hij meer dan zijn eigen leven liefhad. Hij zwichtte voor zijne moeder; en de doodſtraf, welke hij hiervoor onderging, bewijst, in welk eene mate hij *mensch* was. Hij vergeet de ondankbaarheid, legt af de wraakzucht, is in allen opzigte *zoon*. Ja, de ondankbaren in *Rome* zelve waren zoo zeer van zijne liefde jegens zijne moeder overtuigd, dat, op hun bevel, VETURIA en andere vrouwen de ſtad verlieten, om den dapperen zoon tot den aftogt liefderijk te noodzaken, tot welken geene *Romeinen* in dien ſtrijd toen kans zagen hem door kracht van wapenen te dwingen. — TITUS VESPASIANUS, een der beste Keizers, die *Rome* heeft gehad, was in de wapenen beroemd; en de triomfboog, hem ter eere opgerigt, verkondigt nog, tot op dezen dag, zijnen roem als overwinnaar. Maar deze zijne grootheid is de edelſte niet zijner deugden, door welke hij ook, als mensch, den roem der late nakomelingſchap behouden zal. Al vergaan die prachtige gedenkteekenen zelfs in zoo verre, dat men de plaats vergeet, waar zij hebben geſtaan; zoo lang de geſchiedenis wordt geraadpleegd, ook tot onderwijs en leering, zoo lang zal de naam van TITUS den mensch aantrekkelijk zijn; daar hij zijne waardigheid als Keizer en Veldheer met roem bekleedde, juist omdat hij *de wellust* was *van het menſchelijk geſlacht*, en *icderen dag voor verloren rekende, op welken hij niet de eene of andere weldaad had bewezen.*

Geene ſtalen wil ik meer bijbrengen; want ik houde mij verzekerd, dat ook gij dien Roem alleen op prijs ſtelt, dien men als mensch verkrijgt en verdient. De

Digitized by Google

Roem, die alleen ſchittert, is gelijk aan den *Veſuvius*, die door het uitbraken van vuur en lava eene heerlijke en luisterrijke vertooning geeft aan zeelieden, die, op verren afſtand, alles aanzien, zonder eenig gevaar te loopen. Doch de menſchen in de nabijheid hebben te meer te vreezen, hoe hooger de vuurkolom rijst, hoe heerlijker zich derzelver glans in de zee op verren afſtand ſpiegelt. Hoe geheel anders vertoont zich de Roem in gezelſchap van zedelijkheid, menschlievendheid, en bij het vervullen van alle menſchelijke pligten! Dan gelijkt de Roem niet den aanvoerder van een leger, dat alleen vernieling en verderf dreigt, en allerwegen de ſporen van deszelfs doortogt achterlaat; maar dan is hij de beſcheidenheid zelve, die de deugd op de ſchreden volgt, en het goede allen doet opmerken.

De Roem, dien ieder mensch verkrijgen kan, is niet te bejagen als eene prooi, maar volgt als eene ſchaduw de deugd. Geene grootheid, die van meeningen en omſtandigheden afhangt, heeft een uitſluitend regt op dien Roem, — Neen, alwie mensch *heet*, — neen, alwie mensch *is*, mensch jegens menſchen, heeft geene ſchitterende aanbeveling noodig, om den Roem deelachtig te worden. Het ſchitterende van den Roem is alleen voor het oog, is alleen begeerlijk voor hen, die zich zelfs niet boven het peil van gewone menſchen zouden verheffen, indien zij niet door het goud, dat zij ſchenken, door het purper, dat zij dragen, of door den ſchepter, dien zij voeren, nog lager wezens, dan zij zelven zijn, tot vleijers en ſlaven aan hunne voeten in het ſtof konden vernederen. „ De ziel neemt geene kleuren aan; zij „ alleen is het, die ons in Gods oogen iets doet waar„ dig zijn. De Heer heeft, wanneer Hij ons naar zijn „ beeld en naar zijne gelijkenis vormde, ons meer gege„ ven, dan ons al de waardigheden op de wereld zouden „ kunnen aanbrengen (*)." De grootſte eer, welke de mensch bezitten kan, is de eer van onſterfelijk *te zijn*, niet enkel het te *heeten*.

(*) GANGANELLI, bl. 176.

Digitized by Google

Elke roem is dwaas, indien men roem zoekt in hetgeen voor anderen niet nuttig is. JENNER, de uitvinder der weldadige *vaccine*, zal, ondanks den wederstand der domheid, en bij het heesche geschreeuw eener tot verbijstering gestegene trotschheid, zijn' verdienden roem behouden, al is dat alleen in het dankbare hart van ouders, die hunne kinderen liefhebben, en aan hem, naast God, derzelver leven en gezondheid gelooven verschuldigd te zijn. — KOSTER, die gelukkige overwinnaar van domheid en bijgeloof, zal nooit worden vergeten, zoolang zijne uitvinding, als een zegen voor menschheid en Christendom, wordt geroemd en geprezen. — LUTHER, met al zijne gebreken, met al zijne driften, zal, als de handhaver der menschelijke regten, in het hart der late nakomelingschap eene ruime plaats bekleeden, ook wanneer de roemrijke helden der oudheid naauwelijks meer worden genoemd. Hetgeen men tot nut van medemenschen doet, maakt den Roem bestendig en begeerlijk.

De roem, dien men als mensch geniet, hangt niet af van menschelijke meeningen, blijft onder elken hemel dezelfde, behoudt in elken stand waarde. Geen stand wordt van dien roem uitgesloten, die het eigendom is en blijft van den mensch, hij zij koning of bedelaar. — Nooit zal de roem, dien men als mensch bezit, in het lot deelen, hetwelk den glans en luister alleen te beurt valt. ALEXANDER DE GROOTE, den zeeroover veroordeelende, wiens magt niet groot genoeg was, om over den *Macedonier* regter te zijn, heeft zichzelven gevonnisd in het oog der menschheid, welke ook aan Koningen alleen roem verschaft, als zij mensch zijn en blijven. Door duizend middelen, die allen onderling strijden, bejaagt men gemakkelijk bij *menschen* roem. Doch menschelijke meeningen leveren nooit den algemeenen maatstaf op, naar welken 's menschen daden juist worden afgemeten. Bijna ieder volk deelt den roem uit, naar deszelfs luimen en grilligheden. Maar die bij de *menschheid* roem verwerft, zal denzelven altijd en overal behouden.

Digitized by Google

Ja, al miskent de tijdgenoot verdienſten, er komt een nageſlacht, dat onpartijdiger is, dat ſchijn van wezen afzondert. En al blijft zelfs dat oordeel uit, dan leeft er altijd nog Één, die den verdienſtelijken mensch voor den roem, en dien roem voor hem handhaaft en weet te bewaren, ſchoon hel en boosheid niets dan laster uitbraken. Hiervan levert ons de geſchiedenis een bewijs op, — ſlechts één, maar voortreffelijk genoeg, om, hetgeen hier beweerd wordt, voldingend te betoogen. Onze Heer ſtierf als misdadiger, op begeerte des volks, dat zijne verdienſten miskende; dat zijne weldaden vergat, en Hem gruwzaam belasterde. Zijne eer bleef ongeſchonden. God handhaafde dezelve, en doet ook ons nu den Heer bewonderen en vereeren. Doch, al ware dit niet het geval geweest, dan nog zou den voortreffelijken Lijder, die de menſchen zoo uitnemend had liefgehad, die eer niet ontroofd zijn geworden. Want, hoe men ook lasterde, hoe men ook ſchimpte, al het gejoel der uitgezochtſte boosheid kon toch in zijn hart den nagalm niet verdooven van den lofzang, dien Engelen in den Hemel aanhieven ter eere van den edelen, maar miskenden Lijder.

Bij het geloof aan onſterfelijkheid jaagt men niet naar roem, als het eenige goed, dat ons menſchen verſchaffen kunnen, maar jaagt men naar den roem, dien God ſchenkt, en dien dan niemand kan bezwalken.

Één middel ſlechts is er, dat ons hiertoe leidt, — dat wij ons, namelijk, kwijten van onze verpligting. Het rusteloos jagen naar roem verwijdert denzelven ſlechts. De regeling van ons gedrag, zonder opzien te willen verwekken, bezorgt ons roem, die ons moet volgen, niet voorafgaan, zal hij beſtendig zijn en altijd geëerbiedigd worden. Ware roem is nooit trotsch, boogt nooit op verdienſten; maar ziet naauwelijks in, waarom de menschheid hem zoo hoog verheft. Lang nog, nadat de roem, door grootheid verkregen, vergeten is, zal de menschheid diep in het hart bewaren den roem, die op edelheid gegrond is. Groot moge het zijn, Vorſten en vol-

Digitized by Google

ken te dwingen, alles te besturen; maar nog grooter roem verschaft het, zichzelven te beheerschen, en den lust tot het kwaad in ons te verdooven en te vernietigen. Groot en roemrijk moge het zijn, door vuur en zwaard alles te kunnen dwingen; marmeren zuilen en grafteekens mogen den luister verkondigen van den man, ten blijke van wiens grootheid deze gedenkteekens zijn opgerigt: veel heerlijker zou de roem zijn, wanneer, onder al die titels, die één naar waarheid voorkwam: *Hij was ook mensch.* Als er geen oorlog meer is, (en ook die tijden zullen komen) zal men de dwaasheid der voorgeslachten erkennen, die aan de grootste verwoesters den meesten lof hebben verspild; maar dan nog zal men aan eenen FRANCKE denken, die het weeshuis te *Halle* heeft gesticht, die, met opoffering zijner eigene middelen, voor weezen, als *vader*, heeft gezorgd; dan zullen nog zoo vele namen prijken van menschenvrienden, die met hun gedrag geenen roem beoogden, maar denzelven verdienden, juist omdat zij meenden alleen hunnen pligt te doen.

Roemrijke daden schitteren. Ieder volk heeft de zijnen. Bij den ondergang van ieder volk taant ook de glorie en roem van deszelfs helden. Maar *edele* daden behooren aan *de menschheid*. De menschheid eerbiedigt dezelve. Dit maakt den roem, dien de menschheid naar verdienste geeft, onsterfelijk en eeuwig. De menschheid duurt langer, dan de namen *Franschen*, *Engelschen*, *Nederlanders*. Zij allen, die waren roem bezitten, zullen denzelven eens heerlijk zien schitteren, als den schoonen morgen, op welken altijd onze blikken onafgewend moeten gevestigd blijven.

De Roem, over het bezit van welken zich niemand behoeft te schamen, valt ook ons ten deel, zoo wij slechts onzen stand, door menschelijkheid en deugd, verheerlijken. De grooten en aanzienlijken hebben een' moeijelijken post, indien zij, hetgeen voor ieder mensch pligt is, hunnen staat, door het bezon van zedelijke groote

Digitized by Google

heid, opluisteren. Hoe moeijelijk dat voor hen is, blijkt genoegzaam uit het geringe getal van grooten, die door zedelijkheid nog grooter werden. Laffe vleijers, die nu den grooten man beuzelachtig opsieren, zouden immers ook oogen en tongen hebben voor deugden, indien zij dezelve, maar op verren afstand, hadden kunnen ontdekken? Alwie alleen in nietigheden zich laat prijzen, toont daardoor weinig wezenlijks, niets beters te bezitten.

Wij hebben geene reden, om zulken te benijden, over wier gedrag vleijers alligt tevreden zijn. Zij loopen zelfs gevaar, om zelve op ondeugden trotsch te worden. Geringer staat heeft minder vleijers, minder bedervers, wordt gemakkelijker opgeluisterd door menschelijkheid, en maakt dan voor ons uitwendige grootheid overbodig, en de ijdele loftuitingen van eigenbatige aardwormen lastig en vervelend. De man, die het meeste opzien verwekt, is niet altijd de beste, de grootste. De deugd, welke met trompettengeschal wordt aangekondigd, houdt, helaas! te dikwerf alleen het *oor* bezig, met oogmerk om het *oog* te sluiten, dat anders de groote gebreken gemakkelijk zou ontdekken.

Gevoelen wij de eer, dat wij *menschen* zijn, dan zoeken wij dat ook te blijven, door jegens menschen onzen pligt te vervullen. In het oog der zinnelijkheid zijn goud en schepter bekoorlijk. Maar naakten te kleeden, kranken te helpen, bedroefden te troosten, der blinden oogen te openen, dwalenden te regt te brengen, onkundigen te onderwijzen, en, waar wij dit kunnen, de vooroordeelen te bestrijden, en het oog van ieder' sterveling vrolijk ten hemel te doen slaan, — dit, dit alleen, geeft ons waarde en roem bij Hem, die den enkelen dronk waters niet vergeten zal, waarmede wij den dorstigen, onopgemerkt en in stilte, verkwikken. Duizend middelen, ook schijnbaar geringe middelen, zijn in onze hand, om altijd en overal mensch te zijn, en der menschheid tot eere en tot een sieraad te leven.

Ik spreek ook tot leden eener Maatschappij, welke,

Digitized by Google

tot Nut van 't Algemeen opgerigt, zich aan de dierbaarſte belangen der menschheid heeft toegewijd. Indien wij alleen het tijdelijke, het ligchamelijke van den mensch op het oog hadden, om dat te bevorderen, wij zouden daardoor reeds een gewigtigen dienst aan de menschheid bewijzen. Maar nu wij ook pogingen aanwenden, om het verſtand der onkundigen te verlichten, om het te verlossen van de ſlavernij der dwaling en der vooroordeelen; nu wij in het jeugdige hart de beginſels ontwikkelen, door welke ook het opkomend geſlacht aan de menschheid dierbaar moet worden, — nu mogen ook wij rekenen op het genot van den roem, die den lof der menſchen niet behoeft, om te blijven beſtaan. Nu kunnen wij elken aanval tegen de bedoelingen onzer Maatſchappij afweren, door te zwijgen, en van de toekomst de verdere handhaving onzer zaak geduldig af te wachten. Wij volgen ook hierin den nederigen NIEUWENHUYZEN, wiens inſtelling reeds zoo veel nuts heeft aangebragt, en laten den grimmigen en knorrigen veelweter alles lasteren, wat niet uit zijn brein is voortgevloeid. *Vijf woorden*, tot troost van een bedroefd hart welmeenend en verſtaanbaar geſproken, kan wel opwegen tegen de kennis van *alle talen*, maar met welke men alleen zichzelven huldigt, de geheele menschheid verguist, derzelver dierbaarſte regten aanvalt, en, in arren moede, alles, ook het heiligſte, durft lasteren. — Ook dit voorbeeld leert ons, dat geleerdheid en kennis, welke naar roem dorst, opgeblazen maakt, en nooit eenig nut ſticht. Dit voorbeeld is ons een baken op zee. Wee ons, indien wij het nooit uit het oog verliezen! Kennis, die op zichzelve blijft beſtaan, is een *middel*, dat *niet* wordt gebruikt. Wat baat het het kind, dat het de geſchiedenis kent; dat het weet, wat bij den *Griek*, den *Romein*, den *Nederlander*, bij ieder volk merkwaardigs ooit is voorgevallen? Indien het de gevaren der eerzucht niet leert kennen, indien het niet opmerkt de onzigtbare hand, die alles beſtuurt en die ook ons lot regelt, dan is deze kennis gelijk aan het verward opnoemen van al de letters, die wij bezitten, zon-

Digitized by Google

der dat zich daaraan één gezond denkbeeld hechten kan. Wat baat het den jeugdigen mensch, dat hij den loop der sterren weet, dat hij de grootte en afstand van al de planeten weet op te noemen, indien het kind niet hoort, wat, op onze planeet, zijn pligt is, en door welke middelen ook hij, als mensch, boven sterren en planeten, zich verheffen kan en moet? Meer uitgebreid en volledig, dan voorheen, is thans het onderwijs, dat aan de jeugd wordt gegeven; maar zoo alleen het hoofd en het geheugen der kinderen, niet het hart en de zedelijkheid, als hoofdzaak wordt aangemerkt, dan oogst men in ijdelen roem, en sticht weinig nut. Kennis is aan zedelijkheid onderworpen. Het verstand is het oog, met hetwelk het hart moet zien en handelen. Zoo er roem in gelegen is, jeugdige menschen te vormen tot regte waarneming van hunnen pligt, legge men er zich op toe, dat de mensch iets meer is dan een boek, in hetwelk alles naauwkeurig en juist beschreven is; dan zorge men, dat hij *mensch* is, door het geleerde aan te wenden tot nut ook van anderen, tot regt en bestendig beoefenen van menschelijke pligten.

Er is weinig roems gelegen daarin, dat men papegaaijen leert praten, hetgeen zij of niet verstaan, of tot hun nut geenszins kunnen aanwenden. Alwie zich hiermede tevreden houdt, jaagt eene ijdele glorie na, welke, bij te heeter drift, te vuriger ontvlugt. Maar roem, en, hetgeen meer zegt, de goedkeuring der menschheid, hecht zich onafscheidelijk aan dat onderwijs, dat, door verstandsverlichting, de verbetering van jeugdige harten en zoekt en vindt.

Men heeft onzer eeuwe voorgeworpen, dat zij niet zoo zeer de *verlichte*, als wel veelmeer de *geïllumineerde* eeuw verdient te heeten. En, om de waarheid te zeggen, er bestaat in onzen tijd veel, dat aan onze eeuw eenigzins dien naam bezorgen moet. De opvoeding der jeugd heeft eene gedaante aangenomen, alsof de mensch nu alleen moet schitteren. De jeugd zelve moet op het denkbeeld komen, dat zij alleen in de wereld verschreen om te zingen, te dansen, vreemde talen te spreken, voor hetwelk

Digitized by Google

alles wordt opgeofferd. Het is een ijdele roem, wanneer dat, wat middel is en middel blijven moet, als eene hoofdzaak van het uiterſte belang wordt beoordeeld en behandeld. Als men het kind prijst over hetgeen in hem als kind alleen behagelijk is, en wel boven volwasſenen, dan ligt de ſchuld grootelijks aan de onvoorzigtige lofredenaars, dat het kind zich verheft, en zich met volwasſenen in alles gelijk ſtelt. Deze is een roem, die aan kinderen moet vreemd blijven. Zullen ook hier de opvoeders der jeugd voor het welzijn der nakomelingſchap zorgen, dan behooren zij aan de jeugd dat onderwijs te ſchenken, dat naar de behoeften van onzen tijd is. Zij moge danſen, zingen, ſpelen, maar ſlechts om welgemanierdheid, eene goede houding en aangenaamheid in gezellige verkeering te verkrijgen, om zoo in aanraking met menſchen te komen, om met menſchen menſchelijk om te gaan. Alwie dit laatſte verzuimt, en, de orde omkeerende, het middel als hoofddoel aanziet en behandelt, is zelve oorzaak, dat het kind, eenmaal grijs en oud geworden, beſpot wordt door de jongeren, die, op het hooren der vreemde namen van hetgeen lang uit de mode is, alsdan den lach evenmin kunnen bedwingen, als de kinderen dit nu kunnen doen, wanneer hunne grootmoeders alleen van hare danſen en japonnen ſpreken. Alles heeft zijnen tijd. Bijzonder geldt dit van de voorwerpen der Mode. En het kind zelf hoort niet gaarne oude lieden enkel over kleeding en zulke nietigheden ſpreken. Dit is het onderwerp, dat aan hen behoort, en waarover zij zoo lang mogen ſpreken en handelen, als zij kinderen zijn. De ouden van dagen behooren ook leſſen van levenswijsheid te kunnen mededeelen. Het kind luistert naar het onderwijs, dat, gedurende jaren beproefd, voor alle tijden geldend is. Dit geeft aan ouders het middel aan de hand, om hunne kinderen reeds vroeg tot *menſchen* te vormen. Dan kunnen ook zij in het vervolg anderen van nut zijn. Maar wat zal de mensch uitregten, die, ingenomen met den vroegeren lof zijner ouders, daaraan voor altijd zich gehecht heeft, en met grijze ha-

Digitized by Google

ren aan de jeugd alleen *dit* zeggen kan, dat hij altijd door vader en moeder geprezen werd, omdat hij zoo vlug danste en zoo welluidend zong?

In onzen tijd moet ieder opvoeder van kinderen op zijne hoede zijn. Hij moet den ijdelen roem voor dwazen overlaten, en vooral zorgen, dat hij niet, door kinderen over nietigheden te prijzen, zichzelven eene zuil ſtichte, die, nog lang na zijnen dood, zijne dwaasheid en ijdelheid bij een volgend geſlacht in gedachtenis doet blijven.

Er is ſlechts één weg, langs welken de Roem voor altijd verkrijgbaar is. Niet door ſtuurschheid, ook niet door ligtzinnigheid, wordt de weg het meest bewandeld. Er is ſlechts één weg, maar die ook voor allen open ſtaat. Men zij in allen opzigte *mensch*. Men vervulle als mensch zijne verpligting. Men make alles aan zedelijkheid, als hoofdzaak, dienstbaar en onderworpen. Men doe het goede alom en altijd. Men bedoele het. Men wille het.

En, zonder dat ik hierbij iets meer voeg, zult gij allen wel inzien, dat deze weg, die tot eere en onverderfelijkheid zeker leidt, de eenige is, op welken zich de zedelijke mensch niet ſchaamt gevonden te zullen worden.

BRIEF UIT EN OVER HET OOSTEN.

Tegen den middag landden wij te *Alexandrië*. Het was ontzettend heet, en men zag bijna geene menſchen op de ſtraten. Wij ſchenen veroordeeld, om de plagen van *Egypte* door te ſtaan, en waren genoodzaakt, onze zakdoeken onophoudelijk te bewegen, om de zwermen van vliegen te verdrijven, die ons verbliindden. In het koffijhuis, 't welk wij binnentraden, werden de ſorbet en de limonade, die men ons voorzette, bedekt met eene digte wolk dier inſekten, toen wij de bekers ontdeden van het tinnen dekſel, waarmede men dezelve hier gewoonlijk voorziet, om die onaangename gasten af te weren. De herberg, of *okèle*, waar wij het middagmaal lieten gereed-

Digitized by Google

maken, was vervuld met eene menigte menschen van verschillende kleederdragten. Een *Turk* zong intusschen een lied. Nadat hij de beide duimen op de ooren geplaatst had, stiet hij, in eene zittende houding, het ligchaam voorover gebukt en de voeten kruiselings over elkander, met een neusgeluid, eene aaneenschakeling van zoo erbarmelijke toonen uit, dat wij genoodzaakt waren, de tafel in eene bovenkamer te laten aanregten. Aldaar bragt men ons een stuk geitenvleesch, 't welk zeer wel was toebereid, vruchten en zeer lekkere *moka*, 't geen ons alles uitnemend smaakte, na de vaste, welke wij ons aan boord hadden moeten getroosten. Wij namen, des avonds, ons nachtverblijf in het huis van een' burger, waar wij verschrikkelijk gekweld werden door de ratten. Naauwelijks hadden wij onze oogen gesloten, of wij voelden aan alle deelen van ons ligehaam, en vooral in het aangezigt, de beten dezer dieren.

Den volgenden dag gingen wij, op twee ezels, de zuil van POMPEJUS zien. Het voetstuk is negen, de schacht negentig voet hoog. Zij is van *Korinthische* bouworde, en uit drie blokken rood graniet zamengesteld; men ziet dezelve reeds op zeer verren afstand. Niet ver van die zuil ziet men ook de naald van CLEOPATRA, die zeventig voet hoog is. Zij bestaat uit een enkel stuk graniet, bedekt met hieroglyphen, waarvan er verscheidene bijna zijn uitgewischt. Onze gids was een fraai oud man, met een' witten baard, en bekleed met een' mantel, die los om zijne schouders geslagen was, en borst en armen bloot liet. Niettegenstaande de brandende hitte, was hij ons altijd voor.

Er rest van het oude *Alexandrië* niets meer dan een groote puinhoop, en de nieuwe stad levert een treurig gezigt op. Overal ziet men zand; slechts hier en daar wordt het door eenige groepen palmboomen doorsneden; voor het overige is er geen voorwerp, dat eenig belang inboezemt; er is geen enkele aangename wandelweg in deze eentoonige vlakten, uitgezonderd alleen die achter het klooster van MAHMOUDIEH, en de tuinen van

Digitized by Google

den *Engelschen* Consul. De huizen te *Alexandrië*, voornamelijk die, welke aan *Franken* toebehooren, zijn zeer hoog en van buiten wit bepleisterd. Die der kooplieden zijn, over het algemeen, met sierlijk huisraad voorzien. De luchtsgesteldheid dezer stad is de meest frissche van *Egypte*; des avonds waait er geregeld een zeewind. Men ziet er vele koffijhuizen, die door *Franken* gehouden worden; maar slechts één derzelven kan middelmatig genoemd worden: men ontmoet er kooplieden en gelukzoekers van alle landen.

MOHAMMED-ALI heeft, rondom de stad, geduchte vestingwerken aangelegd. De natuur heeft dezen Prins met alle bekwaamheden toegerust, om onder de *Turken* in den eersten rang te schitteren. Hij is begaafd met een levendig en doordringend verstand en een' manhaftigen geest, onverzettelijk en onmoedoogend in de volvoering zijner ontwerpen, gelijk hij bewezen heeft bij den moord van driehonderd *Mamelukken*, die hij tot een gastmaal had uitgenoodigd. De tijd nadert, waarop hij de opperheerschappij van de *Porte* zal snuiken en *Egypte* onafhankelijk maken. Hij bemint de *Europeërs* met geestdrift, en heeft eene groote menigte derzelven in zijn' dienst genomen, zonder hen tot den afval van hun geloof te noodzaken. Hij verlangt vurig, mede te werken tot de hervorming van het land, over 't welk hij het gebied voert. Hij heeft, op den *Nijl*, eene suikerbakkerij en in *Cairo* verscheidene katoenfabrijken opgerigt. Daar men geen ijs in *Egypte* heeft, liet de Heer SALT, Consul-generaal van *Engeland*, op zijn verlangen, uit *Londen* een' toestel ontbieden, om ijs te vervaardigen. Dezelve werd in het paleis van MOHAMMED-ALI geplaatst, die bij de bewerking tegenwoordig was, zich van het eerste stuk, 't welk men, na eenige vruchteloozе proefnemingen, gemaakt had, meester maakte, en, in de vervoering eener kindsachtige blijdschap, zich naar zijn' Harem begaf, om het aan zijne vrouwen te vertoonen. Van dat oogenblik af aan behoort het ijs tot zijne *délices*.

Digitized by Google

Het groot kanaal van CLEOPATRA, ſinds korten tijd herſteld, heeft 40 mijlen lengte, en vereenigt, te *Alexandrië*, den *Nijl* met de *Middellandſche* Zee. Het is een verwonderlijk werkſtuk; men heeft er ſinds lang omtrent 150,000 *Arabieren* aan laten werken, waarvan er 20,000 onder dien arbeid bezweken zijn. Toen wij op zekeren morgen aan een prachtig huis, niet ver buiten de ſtad, gekomen waren, hetwelk de Pacha voor zijnen zoon liet bouwen, hoorden wij van buiten krijgsmuzijk; hij was het zelf, die met zijne lijfwacht uit *Cairo* kwam. Hij was te voet; hij klom op den dam, die het kanaal omzoomt, en nam de menigte arbeiders in oogenſchouw. Hij is welgemaakt, van middelbare geſtalte, met een kalm en nadenkend gelaat, en ſchijnt tuſſchen de vijftig en zestig jaren oud. De bedding van het kanaal was bedekt met allerlei ſoort van *Arabieren*, arbeidende onder den laſt van eene drukkende hitte, terwijl de opzieners hen tot het werk aanzetteden met de zweep in de hand. Wij dachten aan de kinderen *Israëls* onder de roede der PHARAO'S. MOHAMMED-ALI geeft aan die ongelukkigen geene andere bezolding dan eene halve *penny* (5 centimes) daags, en een vast rantſoen brood; maar zij leven zoo onbezorgd voort, dat zij den moeijelijkſten arbeid met blijdſchap ſchijnen te verrigten. Des avonds zag ik hen hunnen maaltijd gebruiken, gezeten onder grove tenten, of door elkander onder den blooten hemel liggende; men hoorde onder hen niets dan de onbeſchaafde liederen van hun land, die zij gepaard lieten gaan van een luidruchtig handgeklap.

De weg van *Alexandrië* naar *Roſette* levert den reiziger de uitnemendſte gezigten op. Laatstgenoemde ſtad is gelegen aan de oevers van den *Nijl*, te midden van boomgaarden van dadel-, banaan-, oranje- en citroenboomen, en is misſchien het aangenaamſte oord van *Egypte*. Deszelfs handel is tegenwoordig zeer in verval, en nog minder dan die van *Damiate*, welks ligging, aan een dor ſtrand, echter zeer eentoonig is.

Wij begaven ons ſcheep aan boord van een landsvaar-

Digitized by Google

tuig, hetwelk ons naar *Cairo* moest brengen. De oevers van het kanaal waren in het begin overal met zand bedekt. Maar den volgenden morgen, toen wij den *Nijl* binnenliepen, werden wij door een heerlijk schouwspel verrast. Het opaal en de robijn, de voorboden van den opgang der zonne, kleurden den gezigteinder met een' schitterenden gloed. De oevers der rivier waren bedekt met dadelstruiken en bezaaid met dorpen, uit welke zich sierlijke Minarets verhieven. Eene diepe stilte heerschte in de ganſche natuur. Men kan zich onmogelijk van eene levendige ontroering weêrhouden, wanneer men zich voor de eerſte maal op die ſedert zoo vele eeuwen beroemde rivier bevindt.

Wij ontscheepten te *Foua*, alwaar wij eenige uren bleven. Nadat ik mij in den *Nijl* gebaad had, deed ik eene wandeling door de stad; de winkels waren reeds geopend, en men verkocht vruchten langs de straten. Verscheidene vrome *Muzelmannen* zaten voor hunne deuren, met den Koran in de hand; zij lazen in het heilige boek de luisterrijke beloften des Profeets, of leerden hunnen kinderen bidden. Van boven de Minarets der twaalf Moskeën dezer stad riepen de *Muczins* de geloovigen tot het gebed. Hunne stemmen brengen in een zoo stil land als *Egypte*, wanneer dezelve des morgens of des avonds op een' grooten afstand weêrgalmen, een' diepen en plegtigen indruk te weeg. De Oosterlingen benoemen doorgaans diegenen onder de geloovigen, welke de sterkſte en welluidendſte stem hebben, tot dien post. Dikwijls hoorden wij, wanneer wij den *Nijl* opvoeren naar *Opper-Egypte*, dien roep in de verte, welke de stilte der woestijn afbrak, en weêrgalmde gelijk eene stem uit den Hemel: „Er is „slechts één God. God alleen is groot, en MOHAM„MED is zijn Profeet."

De *Nijl* is een stille en statige vloed; hij is omtrent een derde van eene mijl breed. Deszelfs bedding is op sommige plaatsen naauwer; maar bij de overstroomingen bedekt dezelve dikwijls eene oppervlakte van twee of drie mijlen. — Wij vorderden zeer langzaam: trouwens, onze

Digitized by Google

matrozen waren niet van de handigſten. Niets, intusſchen, is aangenamer, dan zachtkens, bij helder maanlicht, over die ſtille wateren te glijden. In de nabijheid van het prachtig ſchouwſpel, 't welk dezelve voor onze oogen ten toon ſpreidden, zou het ons onmogelijk zijn geweest, ons aan den ſlaap over te geven.

De uitwerking van het licht der maan op de oogen is echter zeer gevaarlijk in deze ſtreken. De *Arabieren* raden u, dezelve te dekken, alvorens in te ſluimeren in de opene lucht. Het is eene zeer juiste toepaſſing van de woorden van den Pſalmist: *De zon, gedurende den dag, en de maan, gedurende den nacht, zullen u niet kwetſen.* De maan heeft zelfs nadeeliger invloed op de oogen, dan de zon; en hij, die de onvoorzigtigheid had, in te ſluimeren op eene plaats, waar de oogleden aan hare ſtralen zijn blootgeſteld, zou ſpoedig blind worden, of een zijner oogen verliezen. Ik heb tot mijne ſchade geleerd, mij voor dat gevaar te beveiligen.

Op den vierden dag verliet ik het vaartuig voor eenige uren, vergezeld van mijnen getrouwen MICHEL, en wij zetteden te voet onze reis voort langs de oevers van den *Nijl*, tot dat wij kwamen aan een *Arabiſch* dorp, door dadelboomen beſchaduwd. De huizen zijn er van ongebakken ſteen gebouwd, gelijk de andere dorpen van *Egypte*. Zij hebben ſlechts één verdieping. De grond is met biezen matten bedekt, gelijk ook de aarden zitplaatſen tegen den muur in den vorm van ſopha's. In eene dier hutten vonden wij uitmuntende melk en ongezuurde koeken, in den oven gebakken. Daar het mij onbekend was, op welk uur wij weder aan het vaartuig moesten zijn, zoo zorgde MICHEL voor eenig gevogelte, 't welk hij zich in eene andere hut aanſchafte. Eene der vrouwen van het dorp nam de zorg op zich, om hetzelve gereed te maken; maar zij veroorloofde ons niet, hare Huisgoden door onze tegenwoordigheid te bezoedelen. Een Sultan kon niet jaloerſcher zijn omtrent zijnen Harem. Het voorkomen dezer vrouw was echter de veiligſte waarborg tot behoud harer eer. De *Arabie*

Digitized by Google

ren van die gewesten hebben een zeer bruin vel; zij prenten hunnen naam op de gewrichten hunner handen. Hunne vrouwen maken zich ook een groen teeken van den mond tot aan de kin. Deze soort van beprikking kan nooit worden uitgedelgd. Onder de lommer aan den voet van een' muur gezeten, nuttigden wij met graagte het gevogelte, 't welk men ons in een' schotel vol warm water voorzette. Wij werden gedurende onzen maaltijd gadegeslagen door eene groep *Arabieren*, waarvan verscheidenen naakt waren. Deze volken zijn zeer traag; zelden ziet men hen den grond beärbeiden; en, offchoon de *Nijl* visch in overvloed oplevert, geven zij zich echter de moeite niet, denzelven te vangen.

Des Maandags kwamen wij te *Boulac*, de haven van *Cairo*. Men belaadde een' kameel met onze goederen, en wij begaven ons, op ezels gezeten, naar het huis van den Consul, dwars door eene onbewoonde vlakte, bedekt met ruïnen en uitgestrekte puinhoopen, die ons de plaats deden zien, waar de oude stad gestaan had.

De Heer SALT, dien ik te *Alexandrië* verlaten had, had ons, met eene verpligtende beleefdheid, zijn huis te *Cairo* aangeboden. Hetzelve ligt op eene der afgelegenste plaatsen der stad, en is alleen door zeer smalle straten en stegen te naderen. Wij waren nu in de maand Augustus, en echter had ik geen hinder van de warmte, dan op den middag, of gedurende mijne wandeltogten. De morgens en avonden zijn altijd aangenaam in dit schoone klimaat; de lucht is er altijd helder, en het azuur zeer zelden door een wolkje afgewisseld.

Cairo verwezenlijkt geenszins de prachtige voorstellingen, welke de Oostersche Schrijvers van hetzelve hebben gegeven. De bergen van puinhoopen, die sinds eeuwen hetzelve omringen, bewijzen de meerdere voortreffelijkheid der oude stad. Echter heeft de tegenwoordige hoofdstad nog veel merkwaardigs behouden. Het paleis der *Kalifen* en andere gedenkteekenen zijn verdwenen; maar er bestaan nog oude wijken, waar men aan de bouworde en uiterlijke versierselen de Koningin van het Oosten herkent. *Cairo* is minder uitgebreid dan *Konstantinopel*, en bevat tweehonderdvijftigduizend inwoners. Het heeft die tuinen niet, welke de stad der Sultans verfraaijen; de huizen zijn van klei gebouwd en hooger opgetrokken, en de straten zijn er nog smaller, dan in de hoofdstad des rijks. De vensters en de balkons, met zonne-

Digitized by Google

blinden voorzien, die eene buitenlijst van twee voet vormen, vergunnen het vrije uitzigt, zonder dat men van buiten gezien kan worden. Daár onthouden zich de bewoners het liefst. De huizen zijn zoo veel mogelijk beschut tegen de hitte des daags, en men tracht er op allerlei wijzen de frischheid en schaduw te bevorderen; want in die heete gewesten wordt de zon als een vijand beschouwd. De straten, niet geplaveid, zijn op een' zeer harden grond aangelegd; maar men begiet dezelve onophoudelijk, door middel van kameelen, met groote watervaten van leder beladen. De reiziger ziet spoedig de reden, waarom de Oosterlingen naauwe straten hebben; de huizen zelve, de vooruitstekende zonneblinden der bovenverdiepingen beschermen hen altijd tegen de zon. *Cairo* heeft geen ander water, dan dat van den *Nijl*, en men gebruikt eene groote menigte kameelen, om hetzelve aan deze stad toe te voeren. Alle huizen hebben platte daken, en van het dak des Consuls heeft men het gezigt op een groot gedeelte der stad. Het is alleraangenaamst, er des nachts te wandelen, bij den helderen maneschijn, welks glans wedijvert met het daglicht, en u in staat stelt, om even gemakkelijk te lezen, als op den vollen middag. Van daar bemerkt men eene menigte inwoners, op de naburige daken slapende. Bij nacht verstoort niets de diepe stilte te dezer plaatse, zelfs niet de voetstappen van den reiziger of van den *Arabischen* gelukzoeker; en eenige eenzame palmboomen, die zich boven de huizen verheffen, zijn de eenige voorwerpen, die uw blik ontwaart.

De *Europeërs*, die te *Cairo* hun verblijf houden, leiden er een zeer geregeld leven, offchoon verscheidene hunner een' prachtigen staat voeren. Onze *Engelsche* ontbijten zijn er onbekend. Des morgens brengt men u, op het uur, waarop gij zulks verlangt, een kop koffij en brood; des middags wordt er een goede maaltijd aangeregt, voorzien van *Europesche* wijnen en de keurigste vruchten uit het Oosten. Ten zeven ure wordt er een voedzame avondmaaltijd gereed gemaakt, met minder geregten evenwel, dan des middags, en ten tien ure begeeft men zich ter ruste. Deze leefwijze schijnt mij weinig overeen te komen met het klimaat, hetwelk op de heete uren van den dag slechts verversching schijnt te vorderen, en den voedzaamsten maaltijd, wanneer de hitte voorbij is.

De markten van *Cairo* zijn slecht voorzien. Behalve scha-

Digitized by Google

penvleesch, hetwelk er altijd en van eene goede ſoort is, zijn andere eetwaren moeijelijk te bekomen. De wijn is er duur en ſlecht; maar de oranjeappels en bananen van *Roſette*, die men naar *Cairo* vervoert, de verſche vijgen, de granaten, amandelen en noten maken een voortreffelijk nagerecht uit. Eene der lekkernijen des lands is de *caimac*, eene ſoort van ſtremſel, gelijk aan dat van *Devonſhire* of *Cornwallis*, op dezelfde wijze bereid, en zeer goed in plaats van boter te gebruiken.

Op den 16 Augustus moest men de dijken van den *Nijl* doorſteken. Volgens aloud gebruik kwam er eene ontzettende menigte bijeen uit alle oorden en plaatſen, om op de plaats, waar deze plegtigheid geſchieden zou, den nacht door te brengen. Wij begaven ons tegen acht ure derwaarts. Er werden ſalvo's uit het grof geſchut gelost; men zag er illuminatiën, vuurwerken, enz. enz. Aan den kant van *Boulac* waren de oevers der rivier met menſchen bedekt. Sommigen zaten onder breede vijgeboomen deftig te rooken; anderen ſloten eenen kring rondom *Arabieren*, die, door hunne levendige danſen, een zonderling kontraſt opleverden met de houding en het onverſchillig gelaat hunner onderdrukkers. Op den tegenoverliggenden oever was het tooneel nog belangrijker; daar was eene verbazende menigte, die, bijna op elkander gehoopt, in een' halven kring gezeten was. Achter hen ſtond eene menigte verkoopers van fruit en andere eetwaren; links, onder groene prieelen, waren tenten opgerigt, die tot koffijhuizen dienden, en koodſen, onder welke men, voor de liefhebbers, viſch en groenten gereed maakte. In het midden van dit tooneel zag men *Albaneſche* ſoldaten in nationaal kostuum, *Nubiërs*, wier gelaat verzengd was door de verſchroeijende hitte der woestijn, *Mammeluken*, *Arabieren* en *Turken* rondzwerven. Wij traden in een dier koffijhuizen in de opene lucht; het was welverlicht, en men kon uit hetzelve, terwijl men er ververſchingen gebruikte, zijne oogen over het feest laten weiden. Zeer vermoeid zijnde, legde ik mij ter ruste op eene biezen mat, en ſliep zoo gemist in, dat ik zelfs door een' hevigen twist, die er in dezelfde tent ontſtond tusſchen de *Albaneezen* en *Arabieren*, niet ontwaakte. Ik ſliep onbezorgd door; mijn getrouwe MICHEL, die aan veel tegenwoordigheid van geest eene grondige kennis paarde van de gebruiken dezer landen, waakte aan mijne zijde. Intusſchen verliep de nacht. Te midden van eene menigte *Ara-*

Digitized by Google

bieren, die in een diepen ſlaap gedompeld waren, begaf ik mij weder naar de groepen, die het ſtrand bedekten, en nog ſteeds feest hielden met danſen en ſmullen. Aan beide oevers der rivier zag men kranſen van lampions zachtelijk wiegelen onder het loof; en de *Nijl*, ſchitterende als de ſpiegels van eene rijkverlichte zaal, was als bezaaid met vaartuigen, waaruit vreugdekreten opgingen, die zich met het gedruisch van het musketvuur vermengden.

Eindelijk brak de dag aan, en een ſalvo uit het grof geſchut kondigde de gebeurtenis aan, die met zoo veel verlangen was te gemoet gezien. Wij volgden de ontzaggelijke menigte, die zich ijlings naar de plaats des ſchouwtooneels begaf, en zich reeds op de hoogten van het kanaal bevond, hetwelk beſtemd was om de wateren te ontvangen. De vertrouwde Agent van den Heer SALT, OSMIN genaamd, een *Schotsch* Renegaat, maar voor het overige een braaf man, ontmoette ons, en wees ons eene zeer geſchikte plaats aan, om de plegtigheid te zien. De *Kiaia-bey*, eerſte Minister van den Pacha, kwam weldra met zijne eskorte, en nam plaats tegenover ons op den anderen oever. Terſtond maakten zich de *Arabiſche* arbeidslieden gereed, om den aarden dam te ſlechten, die tot ſchutsweer diende voor de wateren van den *Nijl*; terwijl ſierlijke vaartuigen, met nieuwsgierigen bedekt, elkander als verdrongen, om in het kanaal te komen. Weldra noodzaakten het ſlijk, dat van den dijk nog overbleef, en de ſpleten, die in denzelven ontſtonden, de arbeiders, om hun werk te ſtaken. Verſcheidene *Arabieren* wierpen zich toen in den ſtroom; en naauwelijks hadden zij eene bres geopend, of de wateren braken, met een onweerſtaanbaar geweld, als een geweldige ſtortvloed door. Volgens het gebruik, liet de *Kiaia-bey* geld werpen in het kanaal, en het volk ſtortte zich in hetzelve; terwijl ſommigen naar het metaal vischten, met behulp van een net, aan een' ſtok vastgemaakt. Het was inderdaad een aardig ſchouwſpel, deze metalen vischvangst te zien, te midden van het water, 't welk met eene ongeloofelijke ſnelheid zijnen loop vervolgde. De kracht van den ſtroom noodzaakte weldra de meesten, die visſcherij te ſtaken; maar de onverſaagdſten, die al zwemmende tegen de golven worſtelden, trachtten nog naar het geld te grijpen, hetwelk men hun toewierp, of doken onder het water, om het daaruit te halen. Het is te bejammeren, dat deze oefening elk jaar aan verſcheidene perſonen het leven kost. De vaartuigen,

Digitized by Google

die in het kanaal waren doorgedrongen, liepen *Cairo* binnen, beladen met pasagiers, die de lucht met hun gejuich vervulden.

Men weet, dat de overstrooming van den *Nyl* voor de *Egyptenaars* de onschatbaarste weldaad is der Voorzienigheid. Naarmate de rivier zich uitbreidt over onderscheidene wijken der stad, en over de naburige landstreek, verdringen zich de inwoners, om in hare vruchtbare wateren hunnen dorst te lesschen en zich te baden. Het groote plein, de *Birket* genaamd, dat bij onze aankomst niets dan eene dorre zandstreek vertoonde, was nu weldra veranderd in een' wijden waterspronk, omringd van schoone vijgeboomen. Dit plein is aan de eene zijde omgeven van het paleis van den Pacha; aan de tegenovergestelde zijde is de wijk der *Kopten*; het paleis van het Opperhoofd der *Mammelukken*, woonhuizen van bijzondere personen, vestingwerken en ruinen maken het overig gedeelte van dit plein uit. Wanneer men, rondom de stad, eenen ringmuur van ruinen gezien heeft, zich boven eene dorre vlakte verheffende, is het moeijelijk te begrijpen, dat de overstrooming tot dezelve kan doorbreken; maar, nadat die overstrooming heeft plaats gegrepen, gaat men elken dag met belangstelling den stillen en onweerstaanbaren voortgang der rivier na, die allengskens eene akelige woestijn in eene groote kom verandert, rijkdom en overvloed in haren schoot verbergende. Op dit oogenblik weergalmt de stad van gezang en vreugdekreten, gepaard met het gejuich: „ALLAH! ALLAH!" en van de dankzeggingen, welke een geheel volk voor die onschatbare weldaad ten Hemel zendt.

HET ROODE BOEK.

(*Histoire de France, par l'Abbé* DE MONTGAILLARD.)

Het roode Boek, of de lijst der geheime jaarwedden op de (*Fransche*) algemeene schatkist, begint met den 19 Mei 1774, en eindigt met den 16 Augustus 1789. Wij willen daaruit eenige uittrekfels, ontleend uit opgemelde werk, onzen Lezeren mededeelen.

In 1790, aan den Abt MAURY 250,000 livres; te weten: 40,000, voor bewezene diensten; 100,000, voor het faktuur van zijn *Avis au peuple*; 10,000, in afwachting van een Bisdom, op voorwaarde, dat hij de ontwerpen der Nationale

Digitized by Google

Vergadering zou doen mislukken, enz.; 100,000, ter oorzake van zijne dienſten aan het Comité van *Marly*.

In 1776, aan den Graaf DE MIRABEAU, Letterkundige, 200,000 livres; te weten: 5000, voor den verkoop aan het Gouvernement van het handſchrift eens werks, getiteld: *des Lettres de cachet* (*); 195,000, op zijn woord van eer, dat hij de ontwerpen der Nationale Vergadering zou doen mislukken.

Het geheel der jammerlijke verſpillingen (van 1774 tot 1789) bedraagt 928 millioenen, of, door elkander geſlagen, 15,200,000 francs per jaar.

Het Comité der Jaarwedden verklaart, dat dit boek niet het éénige register is, dat de bewijzen van de hebzucht der gunſtelingen vervat; maar dat het zeker is, dat de *ordonnances du comptant*, uitgedacht om een oneindig aantal uitgaven te verbergen, die men zich ſchaamde aan het licht te brengen, verbazende geldſommen uitmaakten. Deze aanwijzingen bedroegen in 1787, het minst bezwaarde jaar, 82 millioenen, en in 1783, het meest bezwaarde, 145 millioenen; in 't kort, in het tijdsverloop van acht jaren, 860 millioenen; de jaarwedden, meer dan 70 millioenen.

Op het roode Boek werd gebragt de uitgave van 300,000 livres, welke jaarlijks vereiſcht werden, opdat het Gouvernement het publiek vertrouwen konde verraden door de briefen te openen, en gunſtelingen de heiligſte geheimen van bloedverwanten en vrienden konden beſpieden, om hunne achterdochtige eerzucht te voldoen, en alwat hun in den weg ſtond den voet te ligten.

Niet zelden werd de Koning misleid door voorwendſelen, waarmede men de onbeſcheidenſte verzoeken wist te bemantelen, door hem dezelve als werken van bijzondere weldadigheid te doen beſchouwen, en hem omtrent de behoeften zijns volks te blinddoeken.

Men vindt op dit register eene gift van 1,200,000 livres aan den Hertog DE ROLIGNAC, als beloning van bewezene dienſten. Deze Familie trok alleen meer dan 700,000 livres aan jaarwedden, welke meerendeels van het eene lid op het andere konden overgaan. Behalve de order aan toonder van 1,200,000 livres, op welke ſom de Koning den prijs van het aanvaarden van het Domein van *Fénestrange*, den Hertoge

(*) Er werden in de *Bastille* meer dan 6000 exemplaren van dit werk gevonden, door de Policie opgehaald.

Digitized by Google

DE POLIGNAC toegewezen, had geschat, schonk de Koning hem, als lijfrente, eene jaarwedde van 120,000 livres; dat is te zeggen, dat men, door eene ongehoorde milddadigheid, den diefstal van een rijk Domein van den Staat wettigende, den gunsteling nog daarenboven een jaargeld toekende, het welk de levenslange interest uitmaakt van de som, welke hij geacht werd te betalen voor het aanvaarden van dat Domein! De vergunning, ten behoeve van gezegden Hertog, van een Regt, te heffen op al de zeevisch, die te *Bordeaux* werd gevleten; het geschenk, aan dien zelfden Hoveling, door LODEWIJK XVI, van de aanspoelingen (*alluvions*) der *Garonne*, verwekten een geweldig misnoegen, en brageen niet weinig toe tot het doen geboren worden van de eerste onlusten in 1789. De vergunning der gezegde aanspoelingen stelden den Hertog in staat, om, naar zijn welbehagen, de oever-eigenaars van dien vloed te plonderen, naar gelange deszelfs wateren de bijzondere eigendommen, welke aan deszelfs loop gelegen waren, meer of min omringden. Op deze wijze eigende hij zich den vloed en de ebbe van de *Garonne* en de *Gironde* toe.

De Hertogin DE GRAMMONT ontving eene jaarwedde van 150,000 livres, voor verschillende belangrijke diensten in staatzaken; en de Prinses DE VAUDEMONT 60,000, van wege de dienften, door haren broeder bewezen.

Mad. DE LAMBALLE, Opperintendante van het Huis der Koningin, genoot eene jaarlijksche gratificatie van bijkans 100,000 livres, als toevoegsel tot hare jaarwedde. En een CHAMPCENETZ 25,000 livres elk vierendeel jaars, voor het opzigt over de *Tuilerien*.

Men vindt hier giften van 60,100,150, 200,250 en 280,000 livres, aan de Heeren D'ALIGRE, D'ANGIVILIERS, Mad. DE MAUREPAS, de Heeren DE ST. PRIEST, SARTINE, CIVRAC, enz.

Men vindt er eene som van meer dan 5,000,000 (zegge vijf millioenen) livres aan het veile vrouwspersoon, Mad. DU BARRY, onder de regering van LODEWIJK XVI, voor de overgaaf van 1,200,000 *livres de contrats* à vier percents; alsmede een jaargeld van 80,000 livres, toegestaan aan den man van gezegde DU BARRY, en een dito van 150,000 livres aan den schoonbroeder van genoemde Mames. Zij zelve ontving 300,000 livres per vierendeel jaars, d. i. 3,300 livres daags, voor haar onderhoud. Jaargelden van 40, 60, 100,000 livres werden toegewezen aan bijzondere personen, op aanbe-

Digitized by Google

veling of op een *bon* van Mad. DU BARRY. De Hertog DE COIGNY alleen genoot 1,000,000 livres aan jaarwedden; te weten: 100,000, als onderſtand, om zijnen rang aan het Hof te handhaven; 100,000, ten zelfden einde; 100,000, op aanbeveling van Mad. DU BARRY; 400,000, als eerſten Ecuyer des Konings; 200,000, tot ſchadeloosſtelling voor het intrekken van gemelden post; 100,000, uit aanmerking van zijne dienſten en *à titre de retraite*.

Men vindt er ARTHUR DILLON, bijgenaamd *de ſchoone* DILLON, Kolonel en bezitter van het regement *Ierlanders*, naar hem benoemd, eene jaarwedde genietende van 160,000 livres, uit aanmerking van zijne dienſten in de *Antilles*; — CAMPAN, eerſten Kamerdienaar, 45,000 livres 's jaars, voor zijne huisſelijke dienſten. Den Graaf DE VAUDREUIL ziet men er zijnen post van Groot-Valkenier van *Frankrijk* ſchatten op de ſom van 300,000 livres, hoewel hij volſtrekt niets te betalen had. Volgens de inlichtingen, aan de Nationale Vergadering verſtrekt, heeft deze gunſteling, in het tijdsverloop van acht jaren, aan jaarlijkſche gratificatiën, aan *ordonnances du comptant*, de verbazende ſom van 2,885,000 livres getrokken, buiten en behalve de voormelde, hem als Groot-Valkenier toegekend.

Men vindt er 1,000,000 livres, betaald aan BEAUMARCHAIS, zoo voor galante kuiperijen, waarvan hij de bemiddelaar was, als van wege zijne onderhandeling, te *Londen*, met MORANDE, wegens de vernietiging van ſchotſchriften.

Men vindt er eene ſom van 40,000 livres, jaarlijks, aan Prins MAXIMILIAAN VAN TWEEBRUGGEN, voor zijn onderhoud, en eene van 945,018 livres, tot betaling zijner ſchulden.

Welke verſpillingen, welke ſchandelijke verſpillingen leert ons het roode Boek kennen! Men vindt er gratificatiën van allerlei ſoort, als b. v. 90,000 livres aan meubelen en zilverwerk, gekocht door den Hertog DE DURAS voor den Abt DE BERNIS; 102,955, door en voor denzelfden gekocht te *Madrid*. De meubelen enz. voor eene Ambaſſade waren een voorwerp van handel; de Koning betaalde die, de Ambaſſadeur verkocht ze, de Koning kocht ze weêr in, en zoo vervolgens. De vaſtgeſtelde en onvoorziene uitgaven van het Miniſterie van Buitenlandſche Zaken waren jaarlijks gebragt op 6,000,000 en een half; en desniettegenſtaande bewijst het roode Boek, dat, in het tijdsverloop van veertien jaren (1774

Digitized by Google

tot 1788), de geheime uitgaven van Buitenlandsche Zaken, *daarenboven*, meer dan 100,000,000 beliepen! Kan men zich nu nog verwonderen over den jammerlijken toestand der openbare schatkist in 1789? Kan het nu nog bevreemden, dat een algemeene kreet in *Frankrijk* zich verhief tegen de plonderingen, wanneer men in het roode Boek leest van eene gratificatie van 64,500 livres aan den Heer D'ALIGRE, dien eersten Voorzitter van het Parlement van *Parijs*, die 600,000 livres jaarlijks te verteren had, en 450 livres in het geheel aan belastingen betaalde? — wanneer men leest, dat een vreemdeling, de Heer DE BEZENVAL, 200,000 livres durfde vragen, om zijne zaken in orde te brengen, enz.? Moet men niet gelooven, dat men zich te *Versailles* tot den tijd teruggekeerd meende, waarin een MAZARIN zeide: „*Frankrijk* is gelijk aan een' goeden Ezel; hoe meer men hem belast, hoe beter hij loopt!" — tot den tijd, waarin de Oppérintendant BOUILLON aan den Koning schreef: „Uw Volk is al te gelukkig; het is nog niet genoodzaakt, om gras te kauwen!"?

HET HOF DER TUILERIËN.

— Ik zal u een denkbeeld trachten te geven van het gezigt, dat het Hof der *Tuilerijen* oplevert. Verbeeld u eene zaal, waarin zich twaalf of vijftien Hertogen en vijf of zes Dames bevinden. Daar de welvoegelijkheid niet gedoogt, dat men er over het staatkundige spreekt, en men er zich noch met wetenschappelijke, noch met letterkundige onderwerpen bezig houdt, zoo kunt gij nagaan, dat degenen, die deze doorluchtige bijeenkomst bijwonen, niet dan met moeite het gesprek kunnen gaande houden, tot op het oogenblik, waarop de klok elf ure slaat en het sein tot den aftogt geeft. — In het midden van dat vertrek speelt een grijsaard *whist*. Stel u voor een' man, die een weinig doof is, een beminnelijk en goedaardig karakter bezit, en buitengewoon vriendelijk is. Het is de Koning. — Eene jonge, tengere vrouw, die altijd in beweging is en een niet onbevallig voorkomen heeft, tracht, gelijk de Gravin VAN BOURGONDIË aan het Hof van LODEWIJK XIV, eenige vrolijkheid te verspreiden in deze eenigzins statige bijeenkomst. Het is de

Digitized by Google

Hertogin VAN BERRY. — Eene andere vrouw, minder jong en meer gezet, de Hertogin VAN ANGOULÊME, sluimert van tijd tot tijd, met de armen over de borst geslagen. Zij heeft den stemval van wijlen den Koning, haar' Vader. Men weet, dat LODEWIJK XVI, die eene zware stem had, gewoonlijk op een' norschen toon en kortaf sprak. Dit waren de toenmalige Hovelingen gewoon zijn *coup de boutoir* te noemen. Zelfs in de zaal der Koningin, te *Versailles*, beschreef men op die wijze den toon, waarop de Koning zich uitdrukte. Sedert het Regentschap van den Hertog VAN ORLEANS stellen de personen, die gewoon zijn aan het Hof te worden toegelaten, er eene eer in, om zeer gemeenzaam te spreken over de leden der Koninklijke familie. Zij trachten zich daardoor met hen, als 't ware, op een' gelijken voet te stellen.

De twaalf of vijftien personen, die zich elken avond naar den Koning begeven, maken tegenwoordig het Hof uit. Vóór de Omwenteling begaf zich de geheele Adel in *Frankrijk*, als om strijd, naar *Versailles*; maar de vrome stemming van de meeste der tegenwoordige leden van het Koninklijk gesticht deed hen zich meer afzonderen, en zet een zeer statig voorkomen bij aan hunne bijeenkomsten. De talrijkste bestaan slechts uit een twintigtal personen, die bijna allen door meer of min aanzienlijke jaarwedden aan hen verbonden zijn.

Mevrouw de Hertogin VAN ANGOULÊME is de eenige, die van tijd tot tijd over staatkundige onderwerpen spreekt. Daar zij de beraadslagingen van de Kamer der Pairs leest in den *Moniteur*, vraagt zij somwijlen, aan tegenwoordig zijnde personen, hun gevoelen nopens de eene of andere aanspraak, door een' der liberale Pairs gedaan. Doorgaans antwoordt men haar, uit eene laffe toegevendheid voor de gevoelens, die men bij haar vooronderstelt, dat de aanspraak slecht is; maar de fiere geest dier Vorstin laat haar niet toe, die soort van vleijerij aan te nemen, en zij antwoordt niet zelden: „Gij bedriegt u, Mijnheer! de aanspraak is zeer goed."

De zachtzinnige geaardheid en de welleevende manieren van KAREL X temperen de somberheid dier avondbijeenkomsten eenigermate. Daar men, NAPOLEON aansprekende, hem *Uwe Majesteit* noemde, zoo meende LODEWIJK XVIII, dat deze benaming ontheiligd was geworden, en men had derhalve het gebruik ingevoerd, om hem niet dan in den derden

Digitized by Google

persoon aan te spreken. Dit gebruik heeft stand gehouden onder zijnen Opvolger, en, wanneer men Z. M. antwoordt, dan drukt men zich in dezervoege uit: „ De Koning doet mij de eer, mij te zeggen," enz.

Men wil, dat vele groote Heeren een' jaarlijkschen onderstand genieten van 100,000 *francs*. Diegenen hunner, die het meest kiesch denken, ontvangen, wel is waar, die som niet uit de schatkist; maar zij geven te kennen, dat het hun aangenaam zijn zoude, om eene aanzienlijke hoeveelheid bosch, dat hun toebehoort, te ruilen tegen een eigendom der kroon; en die ruiling, waarbij zij niet verliezen, komt gereedelijk tot stand. Op die wijze heeft nog onlangs een Minister eene vermogende familie, welke zeer tegen hem verbitterd was, met zich weten te verzoenen door eene Baronij.

MIRAKEL, NIEUWELINGS IN DE OMSTREKEN VAN POITIERS GEWROCHT.

(*Médiateur, journal religieux et littéraire, rédigé par une Societé d'Ecclésiastiques et de Gens de Lettres.*)

„ Eene buitengewone gebeurtenis, in een dorp in de omstreken van *Poitiers* voorgevallen, vervult thans aller gemoederen in het Departement van *Vienne*. Wij hebben tot dusverre van dezelve gezwegen, naardien ons bewust was, dat de Regering der Hoofdstad, zoo wel burgerlijke als kerkelijke, het vereischte onderzoek te werk stelde ter plaatse zelve. Thans, nu de ingewonnene berigten overeenstemmen in de bevestiging van het Wonderwerk, dat te onzer kennisse was gekomen, aarzelen wij geenszins, om hetzelve bekend te maken, gelijk het ons (den *Franschen Journalist*) door een' onzer Correspondenten wordt vermeld:

„ Mijnheer de Redacteur!

„ Op den 17den dezer bestuurde de Pastoor van de Gemeente *Minié* (een dorp, twee mijlen van *Poitiers*) de plegtigheid eener kruisplanting, ten gevolge van het *Jubilé*. De lucht, welke gedurende meer dan veertien dagen regenachtig was geweest, werd helder op het oogenblik van dit godsdienstig feest. Ongeveer vierduizend menschen, uit alle oorden zamengevloeid, woonden hetzelve bij, onder welke zich een zeker getal

Digitized by Google

nieuwsgierigen en ongeloovigen bevonden. Na de plaatsing van het kruis sprak de Pastoor eene rede uit, tot deze treffende plegtigheid betrekkelijk, en herinnerde bijzonderlijk aan het Mirakel van het kruis, aan Keizer KONSTANTIJN in de lucht verschenen. Een oogenblik daarna zag men aan den Hemel *een groot, verlicht kruis* (Latijnsch kruis), dat geen twijfel overliet aan het wonderdadige, dewijl de lucht zeer helder was, en hetzelve, van wege zijne gedaante en luister, volstrekt niet konde gehouden worden voor eene verheveling. De Markies DE COURZAN, Maire van de Gemeente *Minié*, en de talrijke omstanders aanschouwden op de volkomenste wijze het kruis, en waren getroffen van een zoo buitengewoon Mirakel. Dit verlichte kruis vertoonde zich aan den Hemel gedurende omtrent een half uur, en alle de bij de plegtigheid tegenwoordig zijnde personen zijn er getuigen van geweest. Zulk een Mirakel werd, gelijk gij kunt begrijpen, finds dien tijd gevolgd van veelvuldige bekeeringen; en vele ongeloovigen hebben zich gehaast, hunne dwalingen af te zweren, en in den schoot eener Kerke terug te keeren, welke altijd de schitterendste bewijzen van hare Goddelijkheid heeft opgeleverd. God heeft aldus, in dit Kanton, een groot getal onverschillige en verdoolde Christenen tot zich willen terugbrengen. Voor het overige onthoud ik mij van alle verdere bedenkingen, en treed in geene meerdere bijzonderheden, dewijl ik vooronderstel, dat deze daadzaak u alreeds zal bekend zijn. Ik bepaal mij derhalve, u deze mededeeling ten spoedigste te doen geworden, en blijf, enz.

„ *Poitiers*, den 24 Dec. 1826.

M...., *Lid van onderscheidene geleerde Genootschappen.*"

NADERE BERIGTEN WEGENS DEN ONDERAARDSCHEN WEG ONDER DEN TEEMS.

Eenige nieuwe berigten omtrent den onderaardschen weg, die thans onder den *Teems* gegraven wordt (*), zullen ongetwijfeld niet zonder belangstelling gelezen worden. Ik heb, gedurende mijn verblijf te *Londen*, het voorregt genoten, in

(*) Zie ons *Mengelwerk* voor 1826, bl. 18, met bijgevoegd Plaatje.

Digitized by Google

ker Koninklijk Instituut den Heer FARADAY te hooren, en dien ervaren' Krijgsbouwkundige, voor eene talrijke vergadering, een naauwkeurig verslag te hooren doen van al hetgeen men tot deze grootsche onderneming in het werk heeft gesteld; bij welke gelegenheid hij zijnen hoorders al het tot dusverre verrigte als aanschouwelijk voor oogen stelde door modellen en teekeningen, die bijzonder fraai zijn uitgewerkt. Belangrijk was het, het kontrast op te merken tusschen de belangstelling, ja zelfs de geestdrift, waarmede deze mededeelingen ontvangen werden, en de aanmerkelijke daling in de aktiën, welke een groot verlies veroorzaken voor degenen, die op deze onderneming gespeculeerd hebben, en van welke er velen in de vergadering tegenwoordig waren. Het scheen, dat het genoegen, om eenigermate deel te hebben in de uitvoering eener zoo belangrijke onderneming, hun eene genoegzame vergoeding was voor het waarschijnlijk verlies, 't welk zij bij dezelve zullen lijden.

De uitvinder dezer onderneming, de Heer BRUNEL, had het stoute denkbeeld opgevat, om op de plaats, waar de grond zoo diep was uitgegraven, als noodzakelijk was, om den wentelkrap te vormen, een' toren te bouwen op den grond zelven, en die trapswijze den bodem moest drukken, tot dat dezelve tot de vereischte diepte van veertig voet was ingezakt. Men weet, dat deze onderneming, tegen alle verwachting, gelukt is. De toren, van bakssteen gebouwd, had veertig voet hoogte; het gewigt van het geheele gevaarte bedroeg tweeduizend ton (vier millioen ponden); men schraagde denzelven, bij afwisseling, met steunpijlers, hield, binnen den omtrek van den ringmuur, niet op met graven, en deed den toren op die wijze allengskens nederzakken ter hoogte van drieëndertig voet. Toen stond hij onwrikbaar, en moest men de aarde van onderen uitdelven en een' muur optrekken. Men merkte op, dat, toen de toren door eene laag nat zand heendrong, de drukking het water naar alle zijden in fonteinen deed uitspringen. Dit water werd in een' bak vergaderd en weggedragen, en het binnenste gedeelte van den toren bleef geheel droog. Het was opmerkelijk, dat de bak vervuld was met waterstof-gaz en met verzuurd koolstofzuur gaz. De toren zakte, bij elken schok, omtrent twee of drie duim; maar, terwijl men zich aan het werk bevond en de grond minder tegenstand bood, zakte hij plotseling tien duim, hetgeen eene beweging of schokking van den grond veroorzaak-

Digitized by Google

de, die de aangrenzende gebouwen deed schudden, alsof het eene aardbeving geweest ware. Om den muur van den toren te openen en de deur tot het onderaardsch gewelf te maken, moest men zesendertig en een half voet op vierentwintig en een half wegnemen; het metselwerk was zoo stevig, dat de toren er niets door leed.

De ijzeren lijst, die strekken moet tot de uitgraving der galerij, is bekend. Dat gevaarte heeft een gewigt van tachtig ton (160,000 pond), en de geheele drukking van den grond en van het water, welke hetzelve heeft te dragen, is 700 pond op elken vierkanten duim, of 60,000 pond over het geheel. Dat gewigt wordt geschraagd door pilaren, terwijl men de lijst verplaatst, hetgeen de werkzaamheid verligt en bespoedigt. Men graaft nu negen duim gronds in plaats van zes, alvorens den muur te bouwen. De werklieden hebben thans eene laag grofzand van vijftien voet moeten doorarbeiden; daarop werd de pomp noodzakelijk, om het water te lozen, en men konde de stutten slechts één voor één wegnemen. Nu kwam men aan de klei, en vond alles weder droog. Op de 1300 voet volle lengte, die de galerij ongeveer zal beslaan, zijn er reeds bijna tweehonderd gegraven. Elke voet vereischt, dat men veertig ton (80,000 pond) gronds wegneme; en, ondanks den onvermoeiden ijver, waarmede men het werk voortzet, kan men er slechts honderd ton elken dag uithalen. In hetzelfde tijdsverloop gebruike men tot den buitenmuur zeventien ton of zeventienduizend baksteenen.

DE ONSTERFELIJKHEID.

Nietige sterveling! onbemerkte schakel in de onmetelijke keten der schepping! worm in menschengedaante! waarom plaatste het noodlot u op het tooneel dezer wereld? — Om de speelbal te zijn des wisselzieken lots. Om uw deel te erlangen van de zorgen en moeiten dezes levens. Om gebukt te gaan onder de rampen en ellenden van dit gewest der onvolkomenheid. Om de aarde met uwe tranen te doorweeken. Om, onder het gewigt des onspoeds, den dag uwer geboorte te vervloeken. Om, na een vlugtig bestaan, afgemat, in den donkeren grafkuil neder te storten, en alzoo met uw rottend lijf den aardbodem vruchtbaar te maken. — Is dit des

Digitized by Google

menschen bestemming? De bestemming van hem, die met zulke voortreffelijke vermogens is uitgerust? Die met zijne verbeelding de grenzenlooze ruimte der schepping doorvliegt, ja zich stout verheft tot voor den troon des Eeuwigen? Die de ingewanden der aarde zich tot schatkameren maakt? Die, door zijn vernuft, den ongebaanden Oceaan als een veilig pad bereist, werelddeel aan werelddeel, pool aan pool verbindt? Die met zijnen schranderen blik de vaste loopbanen der sterren naspoort, de Natuur tot in hare geheimste schuilhoeken bespiedt; wat zeg ik! die zelfs den blikzem van Gods alvermogen in deszelfs vernielende vaart weet te stuiten? — Is dit de bestemming van hem, wiens weetlust onbeperkt, wiens vatbaarheid voor ontwikkeling grenzenloos is? wiens geheele wezen zich met ijzing verzet tegen het denkbeeld van vernietiging? wiens borst nooit hooger slaat, dan in het geloof eener eindelooze voortduring?

Is dit zoo, onderdruk dan uwe zucht naar wetenschap! — indien gij kunt, roei ze uit met tak en wortel! Worstel niet langer om de deugd! Spot met de gedachte van matigheid! Baad u in den oceaan der zinnelijke wellusten! Dring al uwe neigingen, wenschen en bedoelingen te zamen in dit éene middelpunt: *dierlijk genot!* Waar het de bejaging van zingenot geldt, verscheur daar alle banden, door natuur, vriendschap en liefde geknoopt! Niets zij u heilig meer!

Weg van mij, onzinnige wijsbegeerte!... Eene andere stem verheft zich in mijn binnenste, en spreekt met onweerstaanbare kracht: Mensch! gij zijt onsterfelijk. Uwe veredelde kennis kan niet in hare beginselen afgebroken worden. Niet te vergeefs hebt gij, met opoffering van menigerlei genougten, uw hart voor de deugd gevormd. Waarom anders ook treft u eene eerbiedige siddering op de grafzerken uwer dierbare afgestorvenen? Waarom vermeestert u de verbeelding, dat zij, na hunnen dood, zorgdragende u omzweven? Waarom reikt uwe liefde verder dan dood en graf? Waarom droomt gij u vermaagschapt met eene betere wereld? Waarom vliegen uwe gedachten, wenschen, begeerten zelfs onwillekeurig heen naar God, naar het goddelijke, naar het oneindige? Waarom, kinderen der weelde! kunnen de schatten der aarde uw hart niet verzadigen? Waarom, vrome daglooner! gevoelt gij u in de nederige stulp zoo vergenoegd, zoo welteverden? Is het niet, omdat gij, in den schoot des overvloeds, u hoogere behoeften bewust zijt; terwijl gij, bij

Digitized by Google

's werelds armoede, eenen eeuwigen adel in uw binnenſte omdraagt?

Doch, waartoe zoude ik in het gebied der waarſchijnlijkheid ronddwalen, daar Jezus' Evangelie ons van de akeligſte aller onzekerheden volkomen verlost, en onſterfelijkheid en eeuwig leven aan het licht gebragt heeft?

Treurigen! het hoofd dan naar boven: uw vlugge levensdag is haast ten einde geloopen, opdat gij in zaliger gewesten onafgebrokene juichtoonen kunt aanheffen.

Vrome wandelaar! verduur de kleine moeijelijkheden op uwe reis door dit land der vreemdelingſchap: ginds blaauwt het betere Vaderland, de plaats van ongeſtoorde ruste.

Kloeke ſtrijder op den weg der godsvrucht! ſta moedig pal: nog weinige ſtonden, en één ademtogt zal u overbrengen in den Tempel der Eere, alwaar u de onverwelkelijke kroone der overwinning op het hoofd zal worden gedrukt.

E. MOLEMA.

BOVEN LAſTER EN KWAADSPREKENDHEID BEHOORT MEN ZICH TE VERHEFFEN.

Het is, en wel te regt, in Paus SIXTUS DEN V, zelfs door zijne grootſte lofredenaars, aangemerkt geworden als eene onverdedigbare zwakheid, aan zijn, anders vast, karakter weinig voegende, dat hij zich met de uiterſte geſtrengheid wreekte van eene ſpotternij, welke een perſoon van geringe beteekenis zich, over de laagheid zijner afkomst, veroorloofd had.

MECENAS gaf aan AUGUSTUS den wijzen raad, *om het zich nooit aan te trekken, als hij vernam, dat men te zijnen nadeele had geſproken*; en, zoo dikwijls de Vorst dien raad opvolgde, bevond hij er zich wèl bij.

De Keizers ARCADIUS en HONORIUS maakten den Volke openlijk bekend: *Indien iemand van ons of van onze regering kwaad ſpreekt, wij willen hem niet geſtraft hebben. Heeft hij het uit onvoorzigtigheid gedaan, men moet hem verachten; en is het eene opzettelijke boosheid, men moet ze hem vergeven.*

Misſchien heeft er nooit een Vorſten-gunſteling beſtaan, die erger, door ſchimpſchriften van allerlei ſoort, is aangevallen,

Digitized by Google

geworden, dan de Kardinaal MAZARIN; doch, verheven (in waarheid of in ſchijn) boven dergelijke beleedigingen, las hij zelf, of deed hij zich voorlezen, alles, wat men tegen hem ſchreef en in 't licht gaf, en ſtreek daarover vonnis, met het kalmſte gelaat, en zonder de geringſte merkbare gemoedsbeweging, zeggende daarbij van het eene: *dat ſtuk is goed*; van een ander: *dat is overdreven*; van een derde: *dat is verkeerd aangevat*. Hij beſchonk zelfs met eene rijke abdij eenen Dichter, die hem, in zijne verzen, deerlijk had gehavend. — Ook de befaamde CROMWEL was niet vreemd van zoodanige grootmoedigheid, gelijk gebleken is, onder anderen, in zijne behandeling van WANE, die hem, op de bitterſte wijze, in geſchriften openlijk beſchimpt had.

Toen eenige jonge lieden te *Parijs* zich niet ontzien hadden van, bij gelegenheid van openbare ſpelen, op eenen oneerbiedigen, zelfs beleedigenden toon, zich uit te laten over LODEWIJK DEN XII en zijn Hof, deed die Vorst hun alleenlijk aanzeggen, dat zij, van hem en van die hem het naast omringden, ſpreken mogten, zoo en wat zij wilden, indien het ſlechts daarmede niet al te uitſporig liep; doch dat zij wel zorg hadden te dragen van zich niet het geringſte woord te laten ontvallen ten nadeele van de Koningin: want, maakten zij zich daaraan ſchuldig, zoo zou hij hen allen doen ophangen.

Vrouwen zijn, in zulke omſtandigheden, doorgaans teergevoeliger en ketelooriger, dan mannen. KATHARINA DE MEDICIS evenwel las gaarne de ſchot- en ſchimpſchriften, die tegen haar in omloop gebragt werden, en, verre van er zich over te ergeren, lachte zij er gemeenlijk mede. — Koningin ELIZABETH van *Engeland* ging verder, als zij ROBERT TIPAY, die, wegens het ſchrijven van een gerroovend ſtuk tegen haar, in hechtenis was genomen, in vrijheid deed ſtellen, en (dit nog niet genoeg) hem bovendien, vermits hij van die daad niet regterlijk overtuigd was geworden, eene aanzienlijke ſomme gelds ſchonk, tot vergoeding, zoo zij zeide, van den misſlag, dien men begaan had, in hem gevangen te zetten.

Nooit hebben Vorſten het zich beklaagd, wegens beleedigingen, hun door bijzondere perſonen aangedaan, niet anders, dan door verachting, zich gewroken te hebben; maar bijzondere perſonen hebben zich nooit gewroken van beleedigingen, hun door Vorſten aangedaan, zonder het zich deerlijk te be-

Digitized by Google

klagen. — Prins WILLEM DE I hield tot stelregel: dat de beleedigingen der Grooten, wanneer die blootelijk bij gestaltenis gedaan waren, stilzwijgend moesten verdragen worden, en zulks op grond der Geschiedenis, als welke, in eene menigte voorbeelden, leert, dat men zich nooit tegen dezelven verdedigt, zonder dat het berouwt, noch zonder deswegè gehaat te worden. Toen hij, bij zijne *Verantwoording* tegen het schandelijke Manifest, of den zoogenaamden *Ban* van PLIPS, van deze grondstelling is afgeweken, was hij daartoe gedwongen door het belang des lands, aan welks hoofd hij stond, vermits hij op de plaats, welke hij bekleedde, niet kon blijven, indien hij de ongegrondheid der beschuldigingen, door den *Spaanschen* Koning tegen hem ingebragt, niet overtuigend voor de geheele wereld aantoonde.

DE WEDUWE TE NAÏN.

Zwaar drukte 't lot op 't hart der Joodsche vrouwe:
Nog pas verbrak de dood 't verbond der trouwe,
Of, grim te moê, verdubbelt hij haar rouwe
Om nieuw gemis:

Een zoon, de lust, de troost van hare dagen,
Met hem de vrucht, die de echtboom haar mogt dragen,
Haar Eenige ligt haar van 't hart geslagen:
Wat droefenis!

Zij krimpt van wee, de handen digtgewrongen;
Haar bloed verstijft, in 't hart te zaam gedrongen,
En de adem stikt in haar benepen longen;
Geen traan vloeit af.

Vergeefs, vergeefs haar troosttaal toegesproken,
Nu de oogen van haar' lievling zijn geloken!
De laatste draad haars levens hangt verbroken;
Zij hijgt naar 't graf.

Ach! wat komt ook, bij 's noodlots ongenade,
Der arme vrouw, nu moeder meer noch gade,
Wat komt haar bij zoo zwaar een' slag te stade?
Geen troost voor haar!

Digitized by Google

Nog eenmaal kust zij 't lijk, maar kan niet weenen.
Men laat het windsels om, en voert het henen.
De droeve volgt, op waggelende beenen,
Haars lievlings baar.

Zij strompelt mee ter stadspoorte uit, en teeder
Staart nu haar blik op 't dierbaar lijk, dan weder
Bedroefd naar God; haar tranen stroomen neder,
Bij luid geklag.

Zij snikt, zij kermt haar weedom naar den hoogen.
De schare schreit met haar, zoo diep bewogen!
Doch wie, wie helpt? Geen menschelijk vermogen,
Dat helpen mag.

Geen stem vertroost, opdat haar smart bedare.....
Maar hoe! wie naakt zoo driftig daar de schare,
En dringt den lijkkleep door tot bij de bare?
Een vreemdeling!

Wat deernis is in 't vriendlijk oog te ontdekken!
Wat ernst, wat majesteit spreekt in zijn trekken,
Die in het hart ontzag en eerbied wekken
Bij heel den kring!

Ontzetting is op elks gelaat te lezen.
Hij roert de baar, en spreekt, met minlijk wezen:
„ Leef, jongling!" en de jongling is verrezen;
Hij leeft en spreekt!

Men staart verbaasd, als aan den grond geklonken.
Der weduwe is haar steun terug geschonken;
Zij ligt, bezwijmd, aan 's vreemdlings knie gezonken,
Ter dood verbleekt.

Zij stameit hem haar dank, nog half bezweken.
Die onmagt, veel welsprekender dan spreken,
Is van 't verrast gevoel 't voldingendst teeken,
Zoo rein als schoon.

„ Een groot Profeet is onder ons verschenen.
„ God-zelf bezoekt ons, om hier hulp te leenen."
Zoo spreken, wie bij 't wonder zich vereenen.
Hij was Gods Zoon!

J. IMMERZEEL, JUN.

Digitized by Google

MIDDEL, OM DE BOOMEN VAN WORMEN, RUPSEN EN ANDERE INSEKTEN TE ONTDOEN.

Dit middel heeft men in *Amerika* met een zeer gunſtig gevolg beproefd. Men gaat op de volgende wijze te werk. Men maakt in den ſtam van den boom een gat, dat tot in het hart doordringt. Men vult dat gat met zwavel, en ſtopt het vervolgens naauwkeurig digt met eene pen. Voor een' boom van vier tot acht voet middellijns moet het gat groot genoeg zijn, om er den pink door te kunnen ſteken. Men vermeerdert of vermindert de breedte van het gat, naarmate van de meerdere of mindere dikte van den boom. Gewoonlijk verdwijnen de inſekten na verloop van tweemaal vierentwintig uren, ſomtijds ook een weinig later; maar zij verdwijnen altijd.

IETS OVER HET OPIUM-VERTIER TE LONDEN.

(*Bibliothèque univerſelle*, Oct. 1826.)

Het gebruik van Opium is thans zeer gemeen te *Londen*. Drie voorname Apothekers, in wijd vaneengelegene wijken woonachtig, verzekeren, dat het getal der liefhebbers van het Opium zeer aanmerkelijk is, en dat de bezwaarlijkheid, om de genen, wien gewoonte dit middel tot eene behoefte heeft gemaakt, van dezulken te onderſcheiden, die hetzelve zich aanſchaffen met oogmerk om zich te vergeven, hun dagelijks groote onaangenaamheden berokkent. Verſcheidene Manufacturiers te *Manchester* bevestigen de waarheid der zake, door de opmerkelijke bijzonderheid, dat de werklieden der fabrijken desgelijks van het Opium gebruikmaken, wanneer de daling der arbeidsloonen hun niet vergunt, zich geeſtrijke dranken in genoegzame hoeveelheid te verſchaffen. Des Zaturdagavonds vooral zijn de Apothekers-winkels ruim voorzien van Opium-pillen van een en twee grein, in voorraad gereedgemaakt, om aan de veelvuldige aanvragen te voldoen, waaraan het alsdan nooit ontbreekt.

MAJOOR HOOK.

Een der zonderlingſte menſchen, in een land, waar het

Digitized by Google

van zonderlinge menſchen krielt, de Majoor HOOK, overleed, zeer onlangs, te *Londen*, in *Hamſtreet*. Hij was in dienst geweest van de O. I. Compagnie, en ſtierf in den ouderdom van 75 jaren. Het huis, door hem bewoond, onderſcheidde zich door een ſomber en verwaarloosd voorkomen; maar het inwendige was hoog veel akeliger dan het uiterlijke. Een zijner bloedverwanten door huwelijk had hem een aanzienlijk inkomen vermaakt, dat hij mogt behouden, *zoo lang zijne vrouw op aarde zijn zou*. Ten einde de vrucht diens testaments niet te derven, ook nadat zijne geliefde wederhelft geſtorven was, deed de Majoor het ligchaam der overledene, in eene kist van kristal en behoorlijk gebalſemd, brengen in eene kamer, en bewaarde het aldaar, gedurende dertig jaren, nimmer toelatende, dat eenig ſterveling, dan hij, daar binnentrad. — Het groot vermogen en de ſchijnbare armoede van dezen zeldzamen man leverden, ſinds vele jaren, ſtoffe tot geſprek wijd en zijd.

EEN GERAFFINEERDE FRANSCHE GAAUWDIEF.

Op den 8 Januarij l. l. verſcheen voor het *Court d'Aſſiſes* van de *Somme* (*Amiens*) zekere PIERRE FRANÇOIS PETIT, 38 jaren oud, klein van perſoon, zwarte en kleine oogen, ſterkgeſpierd, die verſcheidene malen uit de *Bagno's* en gevangenhuizen was ontſnapt, en, met veel behendigheids, eene menigte diefſtallen had gepleegd. Onder vele andere, had hij, in de omſtreken van *Abbeville*, onder den aangenomen naam van SAUNDERSON, en zich uitgevende voor een' *Schot*, veel kwaads gedaan; had, gevat zijnde, door middel van een' ſpijker, eene opening in zijne kerkerdeur, en, dien ſpijker krom buigende, de buitengrendels los weten te maken; was een muur overgeklommen, en had zijne kluisters in een naburig dorp verkocht. De honger drong hem tot nieuwen diefſtal; hij werd wederom gevat, en wel in eene herberg, door een' *Gendarme*, die, in hem PETIT meenende te herkennen, hem verſchalkte, door hem op den ſchouder te tikken, en, op een' gemeenzamen toon, tot hem te zeggen: „*Bon jour*, PETIT!" Vóór zijn vervoer naar *Amiens* beloofde hij den plaatſelijken Regter ter Inſtructie, op zijne reis naar *Londen*, met een bezoek te zullen vereeren. Te *Amiens* gekomen, verdrong zich het volk, om hem te zien; hetgeen

Digitized by Google

zijne eigenliefde bijzonder scheen te streelen. Hij koos tot zijnen verdediger een' Advocaat, wien hij, vóór eenige jaren, eene poets gespeeld had, door hem zijnen tabbaard te ontstelen, met welken hij op de straten van *Amiens* rondwandelde, en dien hij dezen voor 5 fr. verkocht. Op een' anderen tijd nam hij den naam aan dien zelfden Advocaats, ten einde zich te onttrekken aan de ondervraging van eenen Majoor in dien omtrek, en wist zich, onder dien dekmantel, in stede van gevangenis, een goed onthaal en een' lekkeren maaltijd te bezorgen. Zware diefstallen, wel is waar, had hij niet gepleegd; „maar," gelijk hij zelf zich uitdrukte, „men „vindt niet altijd gelegenheid, om een' fraaijen slag te slaan!" Gevraagd zijnde, of hij niet behoorde tot de bende van VIDOCQ, verklaarde hij, dat hij zulks ver beneden zich gerekend had! — „Wij willen," zeide onder anderen de Advocaat-generaal BAZENERIE, „in spijt van de algemeene nieuwsgierigheid, ons bepalen tot de daadzaken, welke thans „voor ons liggen, en dus met stilzwijgen voorbijgaan zoo „vele groote daden, welke PETIT heeft verrigt; de kerkers, die hij verkracht, de kluisters, die hij verbroken, de „muren, die hij beklommen, de cipiers, die hij verschalkt, „de *Gendarmes*, die hij gefopt, de Procureurs des Konings, „die hij bedot, de Regters, ter Instructie, die hij om den „tuin geleid, de Prefekten, die hij voor den gek gehouden „heeft. Ons bepalende tot het aanbevelen van verdubbelde „waakzaamheid aan de Agenten der Justitie, verklaren wij „onbewimpeld onze hope, dat eindelijk PETIT, in vollen „nadruk, de straf zal ondervinden, welke zijne veelvuldige „misdrijven, wier getal inderdaad de behendigheid van drie „personen gezamenlijk beschaamt, gebiedend vorderen." — De Advocaat van den Beschuldigde, gelijk elk beseft, vond weinig in te brengen te zijner verdediging, en moest zich gevolgelijk bepalen tot algemeene bedenkingen. Maar nu nam PETIT zelf het woord, en sprak, voor de vuist, deze even opmerkelijke als naïve rede uit: „Mijne Heeren! Eene kwade „hebbelijkheid verleidde mij tot stelen, en ik werd tot de „galeijen verwezen. Vijf malen ben ik uit het *Bagno* ontsnapt, en gedwongen geworden, te vlugten en te stelen, „om te leven; gevolgelijk rest mij geene andere toevlugt „dan de menschelijkheid. Ik ben gelijk aan een' armen haas, „waarop ieder jagt maakt. Ik werd vervolgd door dertien „brigades *Gendarmerie*. — Maar, zal men zeggen, gij kondt

Digitized by Google

„ het land verlaten hebben en naar *Amerika* gegaan zijn. —
„ Daartoe behoort geld, Mijne Heeren! — Ik kondt bede-
„ len. — Ach, Mijne Heeren! om te bedelen, draag ik het
„ hart te hoog. Wat betreft het werken voor mijn beſtaan,
„ (want, zonder mij te beroemen, ik ben een bekwaam
„ ſlotemaker) nooit zoude ik het huis van een eerlijk bur-
„ ger kunnen betreden; en, zoo ik daarin al geſlaagd ware,
„ ik ben te zeer bekend, gevolgelijk zou iemand, die een
„ ſlot of ſleutel kwam beſtellen, terſtond gezegd hebben:
„ *Houdt den dief! 't is de ellendeling* PETIT! — en op ſtaan-
„ den voet ware ik, als een bloodaard, gevat in een' win-
„ kel. Gij ziet dus, dat dit onmogelijk was. Maar, Mijne
„ Heeren! wie weet, of het berouw niet in mijn hart is ge-
„ treden? Indien men mij mijne vrijheid ſchonk, zou men
„ kunnen zien, of ik mij niet als een eerlijk man zou ge-
„ dragen. Want, Mijne Heeren! ik bezit talenten; ik ſpreek
„ zeven talen, en ik ſchrijf er vijf; — dit tot harigt voor
„ de liefhebbers. Dat men mij dan in vrijheid ſtelle, en ik
„ zal arbeiden; maar, zoo men mij naar het *Bagno* zendt, dáár
„ kan ik niet blijven, volſtrekt niet; gevolgelijk zal ik nog-
„ maals ontſnappen: want, Mijne Heeren! de wet voor mij
„ is dezelfde als die voor anderen, en men kan mij niet an-
„ ders dan hen behandelen." — PETIT werd veroordeeld tot het brandmerk en eeuwigdurenden dwangarbeid. —
„ Zeer wel, Mijn Heer de Preſident!" zeide hij, toen men hem henenleidde: „ Gij hebt mij brood gegeven; maar zoudt
„ ge mij wel willen vergunnen, om *friet* (een vleeschge-
„ regt) te vragen?" Zijne meening was, dat er eene collecte voor hem zou gedaan worden in de zaal; maar dit verzoek werd niet toegeſtaan.

DE OUDE WINKEL.

Wie wil nu zijn geld beſteden?
Hier is 't groote magazijn,
Vol van ouderwetſche ſnuſjes
Tot gerijf van groot en klein.

Wat de kunst maar uit kan denken,
Vindt men hier te koop geſteld;
Alles tot gezette prijzen,
Goede waar, voor weinig geld.

Digitized by Google

Brillen, hol en bol geſlepen,
Om de waarheid mis te zien;
Spieſen, zwaarden, ſchilden, dolken,
Om den tijdgeest weêr te bieden.

Middeleeuwſche geeſelroeden;
Spaanſche boeijen, nieuw modèl;
Foltertuigen, uitgevonden
Door den grooten Heer der Hel.

Schuiftrompetten en ſerpenten,
In den oproertoon geſtemd;
Teugels, waar men 't monſter Rede,
Zonder tegenſpraak, meê temt.

Orthodoxe domnekrachten,
In een' modieuzen trant,
Om, op eens, ſubtiel te ontwrichten,
Wat de vrijheid bragt tot ſtand.

Pijpen, met twee kromme buizen,
Om het licht des vredes uit-
En het twistvuur aan té blazen,
Zonder dat het iemand ſtuit.

Boeken, kort maar goed geſchreven,
Door Gebroeders Boänerg;
Heilkonſche wapenkreten
Van een' welbeſneden dwerg.

Schapenvachten; wasſen neuzen;
Maskers, een onnoembaar tal;
Inkt, van de alleroudſte vinding,
In 't gebruik zoo goed als gal.

Klokken, om alarm te kleppen,
Waar 't verſtand geen' vijand ziet;
Spuiten, om den brand te blusſchen,
Waar geen brandſtof vlammen ſchiet.

Wat de kunst maar uit kan denken,
Vindt men hier te koop geſteld;
Alles tot gezette prijzen,
Goede waar, voor weinig geld.

J. DE BR....

Digitized by Google

MENGELWERK.

HET LIJDEN EN STERVEN VAN JEZUS CHRISTUS GODE BETAMENDE.

DOOR

ADR. STOLKER.

Het kruis van CHRISTUS, *den Jood eene ergernis, den Griek eene dwaasheid*, heeft inderdaad eene zijde, van welke zelfs menig Christen het naauwelijks opletteud beschouwen durft. Hoe kon God gedoogen, (vraagt hij) dat de Verlosser der wereld, zijn *eigen Zoon* en hooge zendeling, aan dat kruis gehecht werd? Hoe was dit bestaanbaar met Gods *eere*, en met zijne *wijsheid* en *goedheid*? — Het is waar, dat elk Christen, om te regt dien naam te kunnen dragen, zich deze vraag voldoende behoorde te kunnen beantwoorden. Doch, is dit bij allen het geval? Zijn er geenen onder hen, die zich hier met *het is eene verborgenheid*, tot oplossing der zwarigheid, tevreden stellen en daarin berusten? Geenen, die, zonder deswege voor zichzelf eenige overtuiging te hebben, maar blindelings aannemen, dat zich hier niets bedenkelijks voordoet, schoon hun eigen verstand hun het tegendeel schijnt te verzekeren? — Dat onze Lezers dit beseffen! — Wij voor ons ondertusschen houden zulk *blind geloof* voor *geen geloof*, en voor den Christen onbetamende. Hij behoort zich reden van zijn geloof te kunnen geven, en zich te overreden, dat het op goede gronden steunt. Anders kan hij ook het hoogstmogelijk ongerijmde en in zichzelf tegenstrijdige aannemen! en hij behoort dit vooral hier; want in het kruis van CHRISTUS is hier geene *verborgenheid*. Het is niet moeijelijk te doorzien, dat dit kruis een onvermijdelijk vereischte van Gods ontwerp, tot verlichting en bevordering van

Digitized by Google

der menschen zaligheid, en met geene van de eischen der hoogste *wijsheid*, *regtvaardigheid* en *liefde* strijdig was. Wij willen trachten, dit, in ons tegenwoordig vertoog, te bewijzen, en elk te overtuigen, dat de *Schrijver van den Brief aan de Hebreën* (in het 10de vers van het IIde hoofdstuk) met de volkomenste waarheid gezegd heeft, hetwelk onze gewone vertaling, door de nieuwste niet verbeterd, aldus zeer gebrekkig overbragt: *het betaamde hem, om welken alle dingen zijn, en door welken alle dingen zijn, dat hij, vele kinderen tot de heerlijkheid leidende, den oversten leidsman hunner zaligheid door lijden zoude heiligen.* Wij hebben deze vertaling gebrekkig genoemd. Men heeft regt, te vorderen, dat wij het gebrekkige aantoonen, en het onderwerp zelf eischt het. Dit ga dan hier vooraf.

De gewijde Schrijver, JEZUS' verhevenheid boven Engelen, en boven allen, door welken God voortijds tot de menschen gesproken had, bewerende, antwoordt (vers 9) op eene bedenking, welke daartegen, uit zijn lijden en dood, mogt worden ontleend, door de aanmerking, dat hij daardoor, slechts *voor een' tijd*, *een weinig minder dan de Engelen geworden* was, *opdat hij voor allen den dood zou ondergaan*, en beweert dan, (vers 10) dat die dood noodzakelijk geweest is: *want* (zegt hij) *het betaamde hem, om welken alle dingen zijn*, enz.

1. OM *welken*. Het is onbetwistbaar, dat het Griekssche voorzetsel διὰ, met den vierden naamval achter zich, meestal door *om* vertaald moet worden, doch geenszins altijd. Ook hebben onze Overzetters zelf het, elders, op verschillende wijze overgebragt. Bij voorbeeld, hier, in vers 9, door *van wege*; 2 PETR. III: 12, door *in*, en op menige plaats door *door*, onder anderen JOAN. VI: 57 en *Openb.* IV: 11, alwaar het ook geene andere beteekenis hebben *kan*. Het verband moet leeren, hoe men het vertalen moet. In den tekst kan *om* niet toegelaten worden: want OM *welken alle dingen zijn*, kan niet anders beteekenen, dan *om wiens wil*, *tot wiens voordeel*, *of genoegen*. Maar dit is hier ongerijmd. *Om Gods*

Digitized by Google

wil is niets. Hij is zichzelven algenoegzaam, en behoeft niets buiten zich. Alles is *om der ſchepſelen wil*, — om *hun* heil en *hunne* zaligheid. Men moet aanmerken, dat de gewijde Schrijver zich hier, even als Apoſtel PAULUS meermalen, vooral als hij zijne verhevene gedachten wegens God of JEZUS CHRISTUS uitdrukt (*), van eene ſchrijfwijze bedient, welke men *pleonastisch* noemt; dat is, waarbij men meer woorden gebruikt dan noodig is, omdat men niet alles juist weet uit te drukken, wat men denkt of gevoelt. Bij zulke ſchrijfwijs kan men, in de overzetting, niet op elk woord drukken; men moet alleen den zin overbrengen, en die is dan hier, in verband met het volgend DOOR *welken*, waar δι' den tweeden naamval achter zich heeft, *collective*, niets meer, dan VAN of DOOR *welken*.

2. Men heeft vertaald: DAT HIJ, *vele kinderen tot de heerlijkheid leidende;* doch dit ſtaat in den grondtekst niet. Hij zou moeten terugſlaan op HEM, namelijk GOD. Maar dan moest er onbetwistbaar ἀγαγόντι ſtaan, niet, gelijk, zonder uitzondering, alle handſchriften lezen, ἀγαγόντα. Het ſlaat op πάντα, *allès*, of *alle dingen:* want wij vermoeden niet, dat iemand het tot ἀρχηγὸν zal willen brengen, dewijl de woordſchikking dan geheel anders zou moeten zijn. De zin is: *het betaamde hem, door wien alles is, hetwelk vele kinderen tot heerlijkheid leidt.*

3. *Tot heerlijkheid*, zeggen wij, niet *tot* DE *heerlijkheid*, zoo als de vertaling heeft. Het laatſte zou alleen beteekenen *tot de toekomſtige heerlijkheid.* Doch het eerſte zegt meer. Het drukt alles uit, wat den mensch verheft of verheerlijkt; dat is, zoo wel zijne deugd, of zedelijke voortreffelijkheid, waarin hier zijne hoogſte eer gelegen is, als zijne toekomſtige verheerlijking. De vertaling kan dus niet anders zijn, dan *tot heerlijkheid.*

4. Eindelijk: de vertaling zegt, dat het *God betaamde*, JEZUS, *door lijden*, *te* HEILIGEN. Dit zou moeten beteekenen *reinigen*, *zuiveren*, of *zedelijk volko-*

(*) Men zie *Rom.* XI: 36, 1 *Cor.* VIII: 6, *Col.* I: 16.

Digitized by Google

men maken, gelijk de nieuwste vertaling het, met anderen, door *volmaken* heeft overgebragt. Maar in dezen zin kon JEZUS, die vóór zijn lijden reeds rein en volkomen was, niet geheiligd of volmaakt worden. Het oorspronkelijk woord τελειοῦν, elders, op vele plaatsen, te regt door *heiligen*, of *volmaken*, overgezet, is, op andere, waar de zin het eischte, vertaald door *vervuld worden*, door *volbrengen*, of door *voleindigen*. Men zie LUC. II: 43, XIII: 32, JOAN. IV: 34, V: 36, XVII: 4, XIX: 28, *Hand.* XX: 24, enz. Zoo had het ook hier door *voleindigen* moeten worden overgezet. *Door lijden voleindigen*, nu, beteekent, *in*, of *door*, *lijden laten omkomen*, of *laten sterven*. Vermoedelijk heeft men hier het woord *heiligen* gekozen, omdat in het volgend vers van *heiligen* gesproken wordt; doch daar heeft men het woord ἁγιάζειν, niet τελειοῦν; en in het volg vers werd niet van *heiliging*, maar van *lijden des doods* gesproken, welk *lijden* de Schrijver hier regtvaardigen wilde. — De geheele vertaling moet dan dus luiden: *Het betaamde hem, van en door wien alles is, wat vele kinderen tot heerlijkheid leidt, den oversten leidsman hunner zaligheid door lijden te voleindigen.* Deze tekst zegt alzoo juist hetzelfde, wat wij bewijzen wilden, en nu overtuigend zullen trachten te doen zien; dat het, namelijk, *Gode betamelijk*, dat is, *met zijne eere, wijsheid, regtvaardigheid en goedheid overeenkomstig* was, JEZUS te laten lijden en sterven. Het spreekt van zelf, dat wij dit nu verder moeten bewijzen *buiten de heilige Schrift:* want *hare* verklaring hebben wij reeds gehoord, en dus niet *zij*, maar de *Rede*, moet verder het pleit voldingen.

Zoo wij nu volstaan mogten met de uitspraken van beroemde Heidenen te laten hooren, aan welken geheel de beschaafde wereld altijd eene zeer hooge verstandelijke verlichting heeft toegekend, ware dit stuk ras beslist. Als wij toch bij PLATO, *de Goddelijke* bijgenaamd, in zijn *tweede boek, over het Gemeenebest*, lezen, dat, *wie een volmaakt voorbeeld van regtvaardigheid en*

Digitized by Google

deugd, en bij God en menſchen goedgekeurd zijn zou, arm en veracht zou moeten wezen, voor goddeloos en onregtvaardig gehouden, en, als een misdadige, gegeeſſeld, gemarteld en gekruisigd zou moeten worden, kunnen wij dan loochenen, dat hij het voor *Gode betamelijk* verklaart, eenen regtvaardigen aan lijden en vervolging, tot in den dood, over te laten, en kunnen wij ons dan van verbazing weêrhouden over de wonderbare overeenkomst zijner woorden met het wedervaren van JEZUS CHRISTUS? Of kunnen wij ontkennen, dat ARRIANUS, de voortreffelijke leerling van EPICTETUS, van hetzelfde gevoelen was, als hij, in zijne *Redevoeringen* over dezen zijnen meester, zegt, dat *hij, die geſchikt zou zijn, om de wereld te hervormen, en om een dienaar, gezant en prediker van God bij de menſchen te wezen, een braaf man moest zijn, verſtoken van alle aardsch voordeel en genoegen, gehard tegen het zwaarſte lijden, en een ſchouwſpel van behoefte, van ſmaad en van ellende voor de wereld?* — Doch het zegt weinig, zich op het gezag van anderen te beroepen, als men dat der Rede zelve kan laten gelden. Wij willen dan deze alleen hooren.

En wat zegt zij ons dan, als wij haar vragen, of, in het lijden en ſterven van JEZUS CHRISTUS, iets geweest is, hetwelk Gode onbetamelijk geacht kan worden? — Zij antwoordt onbeſchroomd, *neen*. — Immers, dat God, in het algemeen, toelaat, dat zijne ſchepſelen, onder zekere voorwaarden, aan lijden onderworpen zijn, is voor de Rede niet aanſtootelijk. Dat Hij hen volſtrekt tot lijden ſcheppe, dat is, dat Hij hen opzettelijk zou vormen, om ongelukkig te zijn, zonder dat zij zich des ongeluks waardig gemaakt kunnen hebben, dit is iets, waarvan de Rede gruwt; dit zegt zij, dat met *goedheid* volſtrekt ſtrijdig, dat onmogelijk is. Maar dat God, in eenen ſtaat van onvolmaaktheid, van beproeving en oefening, — zulk een' ſtaat, waarin de menſchen hier verkeeren, en waarvan lijden onafſcheidelijk is, — dat Hij, in eenen ſtaat, waarin lijden uit-

Digitized by Google

muntend kan dienen, om de belangen van deugd en godsvrucht in het gemeen, en van die des lijders in het bijzonder, te bevorderen, — in eenen ſtaat eindelijk, die van eenen volmaakteren gevolgd zal worden, waarin onſchuldig lijden, voor eenen tijd, vergolden zal worden met eeuwige heerlijkheid, — dat Hij, (zeggen wij) in zulk eenen ſtaat, zijne ſchepſelen, die, uit hunnen aard, voor vreugde en droefheid vatbaar zijn, niet onttrekt aan het lijden, dat hun, onder zijne toelating, en ingevolge van het, door hem gevestigd, natuurlijk beloop van zaken, overkomt, — daarin is niets, hetgeen de Rede onbetamelijk kan vinden. Wie hiertegen eenige beſchuldiging van onwelvoegelijkheid zou willen inbrengen, zou onmiddellijk Gods geheele bedeeling over het menschdom, op deze wereld, aantasten; dewijl wij hier allen aan lijden blootſtaan, zonder dat, met eenigen ſchijn, gezegd kan worden, dat het alleen het deel des ſchuldigen, en wel naar eisch van zijne verdienſten, zijn zou. Maar nu, indien het dan onbetamelijk zou mogen geacht worden, dat God den een' of anderen zijner gezanten aan de menſchen aan lijden overlaat, dan zou dat onbetamelijke niet moeten gelegen zijn in dat lijden, *als lijden*, zelf, maar in de hoedanigheid van hem, dien het treft, *als gezant*. Doch ook daarin kan de Rede het niet vinden, dan in één eenig geval. Indien, namelijk, de aard en bedoeling van het gezantſchap zoodanig ware, dat lijden daarmede onbeſtaanbaar was; dat de bereiking der oogmerken, welke God er zich mede voorſtelde, daardoor verhinderd of moeijelijk gemaakt wierd, — dan ſpreekt het van zelf, dat het eene Gode onwaardige onderſtelling zijn zou, dat Hij zijnen gezant echter daaraan overliet. Maar wanneer dit het geval niet is, en, vooral, wanneer integendeel het lijden van den gezant Gods gewigtige oogmerken kan bevorderen, zoo is er in dat lijden niets, hetgeen ons als Gode onbetamelijk kan voorkomen. — Is de gezant een mensch, die enkel door Gods bovennatuurlijke openbaringen zijnen last ontvangt, waarom zal hij van het gemeene lot der menſchelijkheid moeten

Digitized by Google

worden uitgezonderd? Waarom zal hij, ten aanzien van onderworpenheid aan lijden, moeten ophouden een mensch te zijn, daar lijden hem, in de bediening van zijn gezantschap, niet alleen niet kan belemmeren, maar integendeel moet helpen? Daar is niet één voldoende reden voor in te brengen. — Is de gezant meer, dan een mensch? Indien God hem echter *den menschen gelijk* laat worden, en als een mensch onder hen laat verkeeren, waarom zal Hij hem dan, wederom, aan hen ongelijk laten zijn ten aanzien van onderworpenheid aan lijden, daar hier dezelfde omstandigheid plaats heeft als in het eerste geval? Of is lijden onbetaanbaar met, of onwelvoegelijk voor, zijne oorspronkelijke verhevenheid boven de menschen? De Rede antwoordt, dat, zoo het niet onwelvoegelijk was, dat hij *in het geheel den menschen gelijk* wierd, het ook niet onwelvoegelijk zijn kan, dat hij hun gelijk worde in *lijden*. — Of zou misschien, schoon het *Gode betamelijk* zij, *den mensch* aan lijden te onderwerpen, het Hem *niet* betamen, daaraan *een hooger wezen*, schoon *in de gedaante van een mensch*, te onderwerpen? Hoe zal ik mij daarvan overreden, daar ik aanneem, dat het Gode niet onbetamelijk is, zulk een wezen tot den staat van mensch te vernederen? — En, indien ik er niets strijdigs met Gods volkomenheden in kan ontdekken, dat Hij de menschen hier in eenen staat gesteld heeft, waarin zij aan lijden, schoon onschuldig, onderworpen zijn, omdat dat lijden hierna vergolden zal worden met gelukzaligheid, hoe zal ik er dan, bij mogelijkheid, ooit iets onbetamelijks voor God in kunnen vinden, dat Hij goedvindt, een verhevener wezen in denzelfden staat te plaatsen, en gedoogt, dat het, schoon onschuldig, in lijden gerake, daar Hij aan hetzelve hetzelfde vooruitzigt van vergelding geopend heeft? — Inderdaad, mijne ergernis, wanneer ik mij hieraan stoote, is *onredelijk*.

De toepassing van deze aanmerkingen op het lijden van JEZUS CHRISTUS is duidelijk. — Indien het Gode niet onbetamelijk was, hem, zijnen *eeniggeboren Zoon*,

Digitized by Google

(omdat hij alleen in staat was, den last, die te volbrengen was, uit te voeren) tot den staat van eenen mensch te vernederen, hem *des vleesches en des bloeds deelachtig*, en daardoor *den menschen in alles gelijk*, en dus ook voor lijden vatbaar te maken, zoo kan het Hem ook, met reden, niet onbetamelijk geacht worden, dat Hij hem, toen hem het lijden, schoon onschuldig, overkwam, aan dit gemeene lot der menschheid onderworpen liet, en het lijden niet van hem weerde.

Maar waar ligt dan hier de grond der ergernis, welke somtijds zoo onvrijwillig bij ons opkomt, en welke het ons dikwijls moeite kost te overwinnen? Moeten wij ze in JEZUS' onschuld, of in de onregtvaardigheid zijner onmenschelijke vijanden zoeken? — Maar God gedoogt, dat zeer vele onschuldigen, op gelijke wijze, in onregtvaardig lijden komen; en, daar wij weten, dat eenmaal een dag van regtvaardige vergelding, voor den onderdrukker zoo wel, als voor den onderdrukten, komen zal, is hierin niets, hetwelk ons, met reden, ergeren kan.

Ligt dan de aanstoot in de hooge waardigheid des Verlossers, dien wij, als het verhevenst wezen naast God, eerbiedigen, en valt het ons moeijelijk te bevatten, hoe God zulk een wezen aan de allerdiepste vernedering heeft kunnen overlaten? — Maar, indien de vergelding, welke God hem *voorgesteld*, en welke hij reeds ontvangen heeft, (HEBR. XII: 2, PHILIPP. II: 8—11) evenredig is geweest aan hetgeen hij heeft geleden, (gelijk de heilige Schrift ons daarvan verzekert) zoo is ook hierin niets, waarin de Rede zwarigheid kan vinden.

Maar lijden evenwel van Gods eigenen en geliefden Zoon, door God zelven gedoogd! lijden in onschuld, en van de handen der onwaardigste menschen! en de Zaligmaker der wereld aan een kruis gestorven! — o, Vooroordeelen! Hoe bezwaarlijk valt het ons, ons geheel van u te ontdoen! En hoe moeijelijk maakt gij 't ons niet zelden, om zelfs de duidelijkste en onweêrsprekbaarste waarheden onbelemmerd te erkennen en aan te nemen! —

Digitized by Google

Waarom toch heeft dit lijden en ſterven van JEZUS, uiterlijk, en op het eerſte voorkomen, zoo veel hards en onaannemelijks? Omdat wij ſlaven zijn van onze vooroordeelen; omdat wij inzonderheid gewoon zijn, aan aardſche grootheid en tijdelijke voordeelen eene waarde te hechten, welke zij niet bezitten, en de menſchen meer naar uitwendig tijdelijk geluk, en naar hunnen wereldſchen voorſpoed, dan naar hunne godsvrucht en deugd te ſchatten. Maar godsvrucht en deugd zijn het echter alleen, welke wezenlijke en inwendige waarde hebben bij den oneindigen God, in wiens oogen alle aardſche grootheid en voordeelen ijdelheid zijn. Godsvrucht en deugd zijn het alleen, waarnaar de menſchen, waarnaar alle zedelijke wezens bij God gewaardeerd worden. Het bezit eens Koningrijks kan den deugdzamen man, bij Hem, niet de allerminſte waarde geven boven den even deugdzamen behoeftigſten der menſchen. 't Zij gij, met uwe deugd, bij de wereld in eere en in achtinge zijt, en er u uitſtekende voordeelen door verwerft, 't zij gij, om dezelve, gelasterd, geyloekt en vervolgd wordt, en jammerlijk moet omkomen; wanneer, in beide gevallen, alles in aanmerking genomen zijnde, uwe deugd gelijk ſtaat, hebt gij ook gelijke waarde in het oog van God: en JEZUS, zonder zonde, en volmaakt in deugd en godsvrucht, aan het kruis den geest gevende, is, voor God, zelfs een oneindig waardiger voorwerp, dan hij *kon* zijn, zonder zonde, en volmaakt in deugd en godsvrucht, op den troon van ISRAËL gezeten; omdat, in het laatſte geval, zijne deugd en godsvrucht niet zoo ſcherp beproefd, niet zoo verheven, niet zoo uitgeſtrekt en ſchitterend zouden hebben kunnen zijn, dan nu hij, door het wreedst, onwaardigst en onſchuldigst lijden, is *voleindigd* geworden. En zal hij *ons* dan, juist in het licht, waarin hij zich voor God allervoortreffelijkst vertoont, aanſtootelijk ſchijnen? — Dit kan in Rede geenen grond hebben: want Rede is de eeuwige wijsheid van God zelf, welke ons dus de voorwerpen *zoo* vertoonen moet, als zij zich aan het Goddelijk ver-

Digitized by Google

ſtand zelf voordoen. En zoo vertoont zij ze ons ook gewisſelijk, wanneer wij alle vooroordeelen afleggen. Alsdan doet zij ons, in den onſchuldig lijdenden en ſtervenden JEZUS, den oneindig waardiger Godsgezant eerbiedigen, dan wanneer wij hem, met al den luister der aardſche majesteit omhangen, zagen heerſchen.

Wij beſluiten derhalve, dat, in de toelating van CHRISTUS' lijden en dood, in het algemeen beſchouwd, niets Gode onbetamelijks of onwaardigs geweest is.

Indien wij nu hier bijvoegen, dat God CHRISTUS in de wereld zond, om een Leeraar en Hervormer des menschdoms te zijn, gelijk onbetwistbaar is, zullen wij, als wij het ſlechts één oogenblik overdenken, zien, dat wij niet anders kunnen verwachten, dan dat Hij hem zond als een mensch onder de menſchen, en aan alle de lotgevallen der menſchen onderworpen.

Immers, wat moet het hoofdvereischte in eenen Leeraar en Hervormer des menschdoms zijn? Wat moet het onontbeerlijke zijn in eenen zulken, die zijne onmiddellijke zending van God heeft? — Ontwijfelbaar dit, dat hij in dien ſtaat onder het menschdom verkeere, welke hem in de verbetering van der menſchen vooroordeelen en zeden best kan doen ſlagen, en hen klaarst en gemakkelijkst van de waarachtige goedheid en van de mogelijkheid der betrachting van zijne leer overreden kan. Hiertoe nu is onvermijdelijk noodzakelijk, dat de Leeraar een mensch, en wel een mensch zonder uiterlijk aanzien, zij. — Zoudt gij willen, dat hij een Engel, of ander, boven den mensch verheven, wezen, ware? Hoe zal zulk een, eenen genoegzamen tijd, gemeenzaam genoeg met de menſchen verkeeren, om hen behoorlijk te onderwijzen? Hoe zullen zij overtuigd worden, dat zijne leer niet meer van hen eischt, dan het menſchelijk vermogen kan bereiken, daar zij in hem een menſchelijk voorbeeld misſen? — Of wilt gij erkennen, dat hij een mensch moet zijn; maar beweren, dat hij zich door uitwendig aanzien onder hen behoort te onderſcheiden? Gij zult hem daardoor tot werkzaamheden verpligten, welke hem in het groote werk,

Digitized by Google

dat hij te verrigten heeft, zullen belemmeren. Gij zult hem daardoor minder toegankelijk maken voor menschen van allerlei staat en rang, dan met zijn oogmerk, om aan *allen* nuttig te zijn, kan strooken. Gij zult hem daardoor de gelegenheid benemen tot de beoefening der moeijelijkste deugden, welke alleen aan den geringeren stand gehecht is; en gij zult hem juist tot het geven van dat voorbeeld buiten staat stellen, hetwelk voor het grootste deel des menschdoms het noodzakelijkste is. — Daarenboven: in eene wereld, zoo bedorven, dat God noodig acht eenen onmiddellijken gezant te zenden, om ze te hervormen, zal de gezant natuurlijk aanstoot geven aan allen, die zich, of uit bedorvenheid van hart, of uit tijdelijk belang, niet hervormen willen. Zij zullen hem wederstaan, hem lagen leggen, hem vervolgen. Hij moet onvermijdelijk in lijden komen, (gelijk PLATO en ARRIANUS reeds voorzien en verklaard hebben) en het is onvermijdelijk, dat hij daarin kome, ten zij God er hem voor behoede. Maar *behoort* God dat te doen? Wij zeggen, met vertrouwen, *neen;* en ziet hier onze gronden. Lijden stelt juist die allermoeijelijkste en voortreffelijkste deugden op de proef, waarvan wij zoo even gesproken hebben, welke van alle menschen geëischt worden, en waaromtrent zij meest een *voorbeeld* behoeven. Het *betaamt* God niet, hun dit voorbeeld te onthouden; het *betaamt* Hem niet, aan de leer van zijnen gezant allen invloed te benemen, door hem zelf aan de betrachting van deugden, welke hij anderen predikt, te ontrekken; het *betaamt* Hem niet, door den gezant te verschoonen, de gewisse aanleiding te geven, dat niemand zijner leerlingen zich aan lijden wil onderwerpen: want zonder lijden komt, *onder een krom en verdraaid geslacht*, nooit hervorming tot stand; en, indien de hervormer zelf dit weet te ontwijken, zullen ook zijne discipelen er zich niet aan blootgeven. Zij zullen zijn voorbeeld volgen, en, om gevaar te ontgaan, van den voorstand der goede zaak afzien. Zonder het lijden dan van den leeraar gaat de geheele hervorming te niet, en God heeft zijnen gezant te vergeefs gezonden.

Digitized by Google

Ziet daar derhalve, hoe wij *van verre* zien, dat, zoo God waarlijk een' gezant zond, om de wereld te hervormen, Hij hem moest zenden als een *mensch*, en wel als een mensch, uitwendig van gering aanzien, — dat Hij natuurlijk aan vervolging moest blootstaan, — dat God hem daarvoor niet welvoegelijk, niet met wijsheid konde hoeden, en dat Hij hem noodzakelijk moest laten lijden. Hetgeen derhalve aan JEZUS wedervaren is, komt volmaakt overeen met hetgeen men natuurlijk verwachten moest, dat hem wedervaren zou zijn, zoo hij waarlijk zijne zending van God had. Hoe hoogstwaarschijnlijk en hoe aannemelijk wordt het door deze bedenkingen, dat hij waarlijk zulk eene zending van God gehad heeft! In plaats dat zijn lijden eenig vermoeden, eenigen twijfel hieromtrent bij mij kan verwekken, moet het integendeel mijn geloof versterken. Indien JEZUS niet geleden had, dan eerst zou zijne Goddelijke zending billijk bij mij in verdenking komen; en derhalve: *het kruis van* CHRISTUS moge *ergernis* en *dwaasheid* schijnen, wien het wil; maar mij is de gekruisigde Heiland *de kracht Gods en de wijsheid Gods*.

JOANNES VOLLENHOVE,

IN ZIJN LEVEN, KARAKTER EN LETTERKUNDIGE WERKZAAMHEDEN, BESCHOUWD;

DOOR

J. VAN DER ZULL.

Het is een aangenaam verschijnsel, dat de bekendheid met onze Prozaschrijvers en Dichters uit de zeventiende Eeuw in de laatste jaren niet weinig is toegenomen. Dank zij de nieuwe uitgave van sommige werken, de Bloemlezingen, maar vooral de pogingen onzer Geletterden, om over de vaderlandsche Letterkunde een noodig en bevallig licht te verspreiden! Menig letterkundig voortbrengsel van

Digitized by Google

dat gulden tijdperk geraakte hierdoor in handen van hen, die er anders welligt niets van zouden geweten hebben, maar nu in de gelegenheid kwamen, om er het leerzame en fraaije in op te merken en hoog te schatten. Niet alle beroemde Schrijvers uit dat tijdperk evenwel zijn zoo algemeen bekend geworden als zij dit verdienden; dit is er zoo ver van af, dat eenigen genoegzaam geheel vergeten zijn, en de nadere bekendmaking en aanbeveling wel degelijk vereischen. Onder dezen behoort ook vooral de Kerkredenaar en Dichter VOLLENHOVE; een man, wiens lof in zijnen tijd op aller lippen zweefde, en wiens letterkundige verdiensten door vroegere en latere bevoegde kunstregters geenszins onvermeld gebleven zijn, maar wiens werken desniettemin thans zoo weinig in aanmerking komen, dat, gelijk ons de ervaring leerde, menigeen, wien anders onze oude Schrijvers niet geheel vreemd zijn, bij het hooren van zijn' naam, rondweg verklaarde, niets van hem noch van zijnen arbeid te weten. Deze onbekendheid met zulk een voortreffelijk en beminnelijk man beklaagden wij meermalen; dikwijls wenschten wij hem in zijne waarde algemeener geschat; en eindelijk besloten wij, ter verwezenlijking van dezen onzen wensch, eene poging aan te wenden. Ziet daar, met weinige, den oorsprong van deze geringe bijdrage tot de Letterkundige Geschiedenis onzes Vaderlands, die, zoo zij al, uit hoofde van de naauwkeurigheid in de behandeling (*), eenige

(*) Op deze naauwkeurigheid in de behandeling hebben wij ons in dezen alomme bevlijtigd. Geene bijzonderheden zijn door ons vermeld, waarvoor wij niet het bewijs vonden in 's mans schriften, brieven aan BRANDT, en bij zijne tijdgenooten, de voornaamste bronnen, waar wij ons, bij het opmaken zijner geschiedenis en verdiensten, van bediend hebben; daar, voor zoo verre wij althans weten, met uitzondering van hetgene hieromtrent in onze Letterkundige Geschiedenissen, uit den aard der zake slechts kort, voorkomt, het zeggen des Heeren DE VRIES, in zijne *Geschiedenis der Nederduitsche Dichtkunde*, Deel I, bl. 250, nog waar is: „Het „ontbreekt ons aan eene Levensbeschrijving van dezen eer„waardigen Dichter." — Kortheidshalve verwijzen wij slechts nu en dan naar eenig werk; waar wij zulks niet deden, en

Digitized by Google

verdienſte mag hebben, dezelve voor het overige geheel ontleenen moet van den perſoon, over wien zij handelt!

* * *

JOANNES VOLLENHOVE werd ten jare 1631 te *Vollenhoven*, in *Overijſſel*, geboren. Zijne Ouders, lieden uit den deftigen burgerſtand, onderſcheidden zich door geestbeſchaving, bijzonder door lust tot de poëzij, welke de Vader nu en dan beoefende. De naam zijner Moeder is mij nergens gebleken, wel dat zij hem, *die haar oneindig eerde*, reeds vroeg ontviel. Behalve eene Zuster, had hij nog een' jonger' Broeder, BERNHART, die de aanzienlijke ambten van Burgemeester te *Kampen* en Raad ter Admiraliteit te *Amſterdam* met roem bekleed heeft, van kennis der ſchilder- en dichtkunst gansch niet ontbloot was, en onder anderen een Treurſpel vervaardigde, getiteld: *De Broedermoort in Tranziane*. Hoe verdraagzaam deze in het ſtuk van Godsdienst was, hiervan mag zijn eigen ſchrijven aan GEERAERT BRANDT getuigen, waarin hij niet alleen de jammeren van het geſcheurde Hervormde Christendom met diepe ſmaart gedenkt, maar ook zijne hooge ingenomenheid met diens vriendſchap te kennen geeft, te gelijk met zijn verlangen om hem te ontmoeten en van den predikſtoel te hooren. Hij had van overlang naar BRANDT's vriendſchap en gemeenzame kennis gehaakt; „maar nu magh ik," zegt hij, „mijnen boezem gulhartigh in uwen ſchoot uitſtorten, „en uwe vrientſchap van nabij zoeken." (*) Wat JOANNES aangaat: deze, voor de Godgeleerdheid beſtemd, *ontfing* op de Latijnſche ſchool, te *Kampen*, *het zaat van taalkunde en deugt*; terwijl hij, na het loffelijk volbrengen zijner ſtudiën, in 1653 tot den predikdienst bevorderd werd.

evenwel hier en daar VOLLENHOVE's of anderer eigene woorden aanvoerden, dit doorgaans door eene andere letter uitdrukkende.

(*) *Brieven van vernaemde Mannen aen* GEERAERT BRANDT, achter diens *Leven* door J. DE HAES, uitgegeven door JAKOB SPEX, bl. 142, 3.

Digitized by Google

In de kleine gemeente van *Vledder*, een dorp in het landſchap *Drenthe*, trad hij, nog ten zelfden jare, het eerst als Evangeliedienaar op; doch werd, reeds na twee jaren, naar *Zwolle* beroepen. Hier huwde hij eerlang met GEZINA HAKE, Dochter van den Burgemeester der ſtad; had hij den aangenaamſten omgang met de onderſcheidene letterVrienden, die zich, juist te dien tijde, aldaar onthielden (*); en genoot hij in de hoogſte mate de achting en liefde der gemeente, die, ſtaande zijn' tienjarigen dienst, naar hij bij zijn vertrek getuigen kon, eene zeer aanzienlijke uitbreiding gekregen had.

De opgang, dien hij als Leeraar, vooral ook als godsdienſtig Dichter, maakte, voerde zijn' naam welhaast verre over de grenzen zijner provincie, en bezorgde hem het beroep naar *'s Gravenhage*. Deze plaats, door hem *Neerlants heerlijkheit in 't klein* genoemd, had, uit hoofde der meerdere nabijheid van *Amſterdam*, het middelpunt der *Nederlandſche* Letterkunde, waar VONDEL en zoo vele andere letterkloeken hun verblijf hielden, voor een' man, zoo letterlievend als VOLLENHOVE, zeer veel aantrekkelijks. Dit evenwel niet zoo zeer, noch ook de voordeelen, die hij er zich en den zijnen beloven mogt, maar voornamelijk, of liever alleen, de zucht, om een uitgebreider nut te ſtichten, waartoe deze ſtad, uit hoofde harer grootte, en als de toenmalige zetel der meeste hooge Regeringskollegiën, de ſchoonſte gelegenheid bood, deed hem, na reeds een ander voornaam beroep van de hand gewezen te hebben, het aangebodene aanvaarden, tot groote droefheid der *Zwollenaren*, die hem als het ſieraad hunner ſtad beſchouwden.

Reeds in de eerſte jaren van zijnen dienst in *'s Hage* poogden twee der voornaamſte *Hollandſche* ſteden hem, niet zonder beloften van groot voordeel, tot zich te trekken; maar hij bleef bij zijne gemeente, waarvan hij zich evenwel voor korten tijd verwijderde, toen hij tot Predikant bij het plegtige Gezantſchap, dat na den vrede van 1674

(*) MOONEN's *Poëzij*, bl. 858.

Digitized by Google

van wege den Staat naar *Engeland* gezonden werd, was aangesteld geworden. Gedurende zijn verblijf aldaar bragt hij, boven de weelde van KAREL 's hof en de heerlijkheid van *Londen* de eenvoudige pracht der natuur verkiezende, den zomer meest door op het landgoed van den Heer VOSSIUS bij *Windsor*, terwijl hij zijn' ledigen tijd gedeeltelijk aan de oefening der poëzij besteedde, waarvan, onder meer, het fraaije vers: *De Bantgenoten meester in 't velt tegen Vrankrijk, door beleit en dapperheit van zijne Hoogheit*, en de *Troostbrief* aan BRANDT, bij het overlijden van diens Echtgenoote, ten bewijze strekken mogen.

In het vaderland teruggekeerd, sleet VOLLENHOVE, door een ieder geëerd en bemind, op nieuw regt heldere dagen, verdeeld tusschen de drukke werkzaamheden van zijn ambt en de beoefening der wetenschappen. Zij werden echter weldra voor hem beneveld. Niet alleen verloor hij, in 1680, op het onverwachtst en tot zijne grievende smart, zijn' oudsten Zoon, die reeds een ambt bekleedde, maar ook, in het daarop volgende jaar, zijne HEZIJNA, in welke de Hemel hem de uitmuntendste gade, zijnen zeven kinderen de zorgvuldigste moeder geschonken had. Geheel uit een hart gevloeid, door droefheid verscheurd, maar zich ootmoedig buigende voor een' hoogeren wil, is de *Lijkgedachtenis*, waarmede hij haar betreurde.

Dit laatste verlies zag hij, na twee jaren, voor zich en zijne kinderen vergoed door zijn huwelijk met KATHARINA ROOZENBOOM, weduwe GOETHALS, eene Kleindochter van den beroemden wiskundige en taalopbouwer SIMON STEVIJN, dien wij, na de fraaije bijdrage van den Hoogleeraar VAN CAPPELLE, thans te beter kennen. Dezen echt verheerlijkten BRANDT en ANTONIDES door hunne hooggestemde zangen.

In 1686 gaf VOLLENHOVE zijne *Poëzij* in het licht. Van zijne lotgevallen na dien tijd is weinig tot ons gekomen. Zoo veel weten wij echter, dat zijne lier niet ophield geluid te slaan, en hem zelfs in *Engeland*

Digitized by Google

bekend maakte, waar hem de Akademie van *Oxford*, toen of vroeger, uit eigene beweging, het Doctorschap in de Godgeleerdheid opdroeg. Zelfs Vorsten lieten zich door zijn gezang bekoren, en gaven hem bewijzen hunner gunst. Zoo beschonk hem Koning WILLEM met zijne beeldtenis en die zijner Gemalinne in goud, toen hij in 1689 de komst dezer voortelijke personen tot den troon van *Grootbrittanje* bezongen had. Gelijke eer wedervoer hem van den Koning van *Zweden* en den Keurvorst van *Brandenburg*.

Hoewel rijk van eere, waren echter 's mans laatste levensjaren niet vrij van allen wederspoed. Nog eenmaal moest hij het lijk eener teerbeminde Gade naar het graf geleiden. De rouw over haar verlies was evenwel niet in staat, hem zijne opgeruimdheid van geest en vurige liefde tot wetenschap en kunst geheel te ontnemen. Helder schitterden deze in den dichterlijken brief aan ROTGANS, vol lof over diens dichtwerk, WILLEM III, en te gelijk de aanneming behelzende eener zoo hartelijk dringende uitnoodiging, om eenige dagen op *Kromwijk* te komen doorbrengen. Dit bezoek had dan ook plaats, en het verblijf des grijsaards aldaar schonk beiden Dichters zoo veel genoegen, dat zij er zich naderhand nog met groote vreugde aan herinnerden.

Omstreeks dezen tijd veroorzaakte een musketschoot, *al te nabij en al te sterk in geluit*, hem eene doofheid, die het hem moeijelijk maakte, bij het prediken het regte geluid zijner stem te vernemen. Alle aangewende moeite ter wegneming van dit ongemak, dat een' redenaar van zijne kieschheid vooral hinderlijk moest zijn, was vruchteloos; het nam veeleer met het klimmen der jaren zoo zeer toe, dat hij, na dikwijls met grooten angst den kansel beklommen te hebben, eindelijk, tot groote droefheid zijner gemeente, te rade werd, zijnen dienst neder te leggen, na in *'s Hage* weinig minder dan 40 en in de kerk van CHRISTUS 51 jaren de Evangeliebediening met den hoogsten roem vervuld te hebben. Drie jaren slechts had hij genot van zijne werkzame rust: op den 17

Digitized by Google

Maart des jaars 1708 verliet hij deze aarde, om de onverstoorbare eeuwige ruste in te gaan, voor welker bezit hij, als uitmuntend mensch en Christen, zoo wèl berekend was.

* * *

Het levensberigt van VOLLENHOVE is hoogst eenvoudig, en levert geenszins die aangename verscheidenheid van lotwisselingen, waardoor die van anderen dikwijls zoo aanmerkelijk verfraaid worden; maar wat evenwel een levensverhaal den meesten luister bijzet, heeft het, dit namelijk, dat het de allergegrondste verzekering in zich bevat, dat hij, die er het onderwerp van uitmaakt, *een uitmuntend mensch en Christen* geweest is. Ja, dit was hij in den volsten nadruk; dit was hij, zoo als het slechts weinigen zijn! Alle zijne geschriften, ook die, waarin hij ons het diepst in zijne ziel te lezen geeft, getuigen hiervan; maar, hetgene niet minder zegt, bij alle zijne tijdgenooten, die hem van nabij gekend hebben, is hieromtrent slechts één stem. Niets ware gemakkelijker, dan uit zijne werken menigte van proeven aan te voeren, waaruit zijne allerteederste godsvrucht blijkt, en te doen opmerken, dat niemand over de deugd alzoo spreken kan, dan alleen hij, in wiens hart zij diep, zeer diep gezeteld is. Doch, daar dit ons te ver zou afleiden, moeten wij ons bij een paar hoofddeugden, of liever tot één enkele bepalen, waaruit de andere zich als van zelve ontwikkelde. En welke was deze? Geene andere dan die, van welke alle andere deugden altijd hare grootste majesteit en bevalligheid ontleenen; ik bedoel de deugd der *nederigheid*.

Nederigheid, waardoor hij altijd gering van zichzelven, zijn werk en zijne verdiensten dacht, en anderen uitnemender achtte dan zichzelven, was de beminnelijke hoofddeugd van VOLLENHOVE's edel karakter. Luide spreekt zij in zijne Leerredenen, allerbijzonderst in die, waarin hij van zijn' tienjarigen Evangeliedienst te *Zwolle* verantwoording heeft afgelegd. Reeds de fraaije en breede uitweiding over PAULUS' ootmoed, als diens bevallig-

Digitized by Google

ste sieraad, boven alle andere deugden uitstekende, doet zien, hoe geheel hij ten opzigte dezer zielshoedanigheid met hem instemde. Maar, wanneer men hem vervolgens, bij al den uitgebreiden arbeid, door hem in de gemeente verrigt, over veelvuldig verzuim hoort klagen; wanneer men hem, bij al de strengheid van zijn leven, zich over het te weinig nakomen van het door hem gepredikte hoort beschuldigen; wanneer men hem, die zoo weinig in staat was iemand te beleedigen, evenwel over elke mogelijke te kort koming in de liefde vergiffenis hoort inroepen; wanneer men, in één woord, bij zoo veel reden tot voldaanheid over zichzelven, echter zoo veel ontevredenheid bespeurt — dan krijgt men den man lief, die zoo veel was bij God en menschen, zoo weinig bij zichzelven. Wij erkennen, betuigingen van den predikstoel, vooral bij zekere plegtige gelegenheden, hebben niet altijd die waarde, dat wij er, tot bepaling van iemands karakter, allerminst zijner nederigheid, veilig uit besluiten mogen; de hoogmoedige spreekt dan wel eens de ootmoedige taal van PAULUS, zonder iets van zijn geest en zin te hebben. Doch wij vergen ook niet, dat men zich op 's mans afscheidsrede alleen verlate; wij behoeven dit niet, daar wij nog andere schriften hebben van zijne hand, en wel de zoodanige, waar alle verdenking van veinzerij bij wegvalt, en waaruit, gelijk de bekwame SPEX wèl zegt, „sommige lezers gewoon zijn, afbeeldsels veeltijds van het gemoedt, den aert en inborst der schrijveren op te maken (*)"; ik meen de *brieven*, welke hij van tijd tot tijd aan zijn gemeenzamen vriend GERAERT BRANDT geschreven heeft. Waren nu deze door henzelven uitgegeven, ware er zelfs eenig spoor, dat hij ze voor de uitgave na zijnen dood bestemd had, wij zouden er, tot waardering van zijn karakter, mogelijk minder op durven afgaan; maar nu zij, jaren na zijn overlijden, door zijn Zoon JAKOB aan den uitgever van BRANDT's *Leven* medegedeeld, en *naer de kladpapieren of eerste ont-*

(*) Zie zijn berigt *aen den Lezer*, vóór BRANDT's *Leven*

Digitized by Google

werpen gedrukt zijn, nu mogen en moeten zij, ohzes inziens, wel degelijk in aanmerking komen. En hoedanig nu vertoonen zij ons hunnen opsteller? Als een' vriend van den bevalligsten ootmoed. Het is wel waar, zij gaan meerendeels over geleerde zaken; maar hierdoor juist over onderwerpen, waarbij de hoogmoed zoo ligt in het spel komt, en dikwijls zoo leelijk uitkijkt. Men versta ons echter wèl: het is er bij VOLLENHOVE, wanneer hij aan zijnen vriend schrijft, zeer ver van af, dat hij zichzelven zou verwerpen, en geen gevoel zou toonen van eigene waarde of bewustheid zijner uitgebreide verdiensten; neen, waar het pas geeft, schroomt hij niet, blijk zijner geleerde kennis te geven; en wanneer deze hem over zijne schriften, die hij trouwens gewoon was, vóór de uitgave, hem ter beoordeeling toe te zenden, raadpleegt, dan ontziet hij zich geenszins, zijn verschil van meening te openbaren, maar doet zulks dan toch altijd met die beleefde bescheidenheid, die den welopgevoeden lettervriend voegt, en al wederom bewijst, hoe weinig hij op had met zijne eigene inzigten. Maar nimmer blijkt dit meer, dan wanneer hij, op zijne beurt, de voortbrengselen zijner pen aan het oordeel van zijnen kunstvriend onderwerpt; gelijk hij insgelijks de volstandige gewoonte had, eer hij iets ter drukpers overgaf. Dan weet hij, als 't ware, geene woorden te vinden, om hem tot de onverbiddelijkste gestrengheid te bewegen; dan zegt hij nu eens, „ dat hij zijn oordeel in zijn eigen werk minder betrouwt" (*); dan weder, „ dat hij het altijt gaarne om een beter geeft" (†); nu eens: „ hoe openhartiger hoe lievet" (‡); dan weder: „ uwe grootste vrijpostigheit of strengheit van oordeel omtrent mijn werk zal mij altijt meest verplichten" (§). Zoo spreekt de hoogmoed niet, allerminst de Geleerde, die met deze ondeugd besmet is; hij verlaat zich te veel op de deugdelijkheid zijner eigene meening, dan dat hij VOLLENHOVE zou kunnen of willen nazeggen, het-

(*) *Brieven aan* G. BRANDT, bl. 158.
(†) *Br.* bl. 164. (‡) *Br.* bl. 196. (§) *Br.* bl. 206.

Digitized by Google

gene deze aan BRANDT schrijft: „ 'k Heb APELLES altijt voor wijs gehouden, omdat hij over zijne schilderijen een ieders oordeel gaarne hoorde. Van kunstbeminneren, die zelfs meesters zijn, staat meer voordeels te verwachten. Kosten of wilden schrandere geesten, die, door een' aangeboren trek naar den Parnas gedreven, zonder overlegh noch arbeit, dien bergh niet opklimmen, elkanderen hun werk dus mededelen, zij braghten 't verder" (*). De beminnelijke, nederige man, die zulk eene taal voerde; de beminnelijke, nederige man, die nimmer laag nederzag op de voortbrengselen van hen, die in geleerdheid en kunstvermogen verre beneden hem stonden, vooral niet wanneer gemoedelijke ernst hunnen geest geleid had; die, wanneer de godvruchtige SLUITER hem zijn *Landleven* en *Gezangen* toezendt, terstond de pen opvat, en hem een gedicht toeschikt, zoo vol van hoogen lof, met geestdrift uitgedrukt, dat de goede *Eiberger* Leeraar daardoor in zulk eene opgetogenheid geraakte, dat zijn *dichterlijke Antwoordbrief* (†) door een hem niet altijd eigen vuur zigtbaar bezield wordt!

Uit deze nederigheid ontsproot bij VOLLENHOVE eene andere deugd, die nimmer de vrucht van hoogmoed zijn kan, — de *vredelievendheid*. Deze ging bij hem zoo ver, dat hij zelfs den vreemdeling geene stof tot ergernis wilde geven. Wanneer hij zijne *Grafschriften* op DE RUITER aan BRANDT overzendt, dan wordt er wel degelijk de vraag bijgevoegd: „ Is er ook iet aanstotelijx in?" (‡) Niemand beweende wel de verdeeldheden in het Christendom bestendiger dan hij: wanneer hij, gedurende zijn verblijf in *Engeland*, een spiegelgevecht bijwoont, dan ontstaat dadelijk de wensch in zijn hart: „ Och wiert overal zoo geoorloght in het jammerlijk beroerde en verwoeste Christenrijk!" (§) Met welk een oog nu zulk een man den dollen ijvergeest en onvruchtbaren strijd over kleinigheden beschouwen moest,

(*) *Br.* bl. 174, 5. (†) Zie dezen in SLUITER's *Werken*.
(‡) *Br.* bl. 173. (§) *Br.* bl. 160.

Digitized by Google

die in het laatste vierde gedeelte der zeventiende Eeuw in de Hervormde Kerk, en ook in zijne eigene gemeente, de gemoederen verdeelden, valt gemakkelijk op te maken. Hij verfoeide die, en deed zulks te meer, naar mate hij de bron van vele dezer twisten duidelijker zag in de zucht van vele Predikanten om voort te komen en eene goede ſtandplaats te krijgen, die door hun ijveren, hunne verkeerde bedoelingen zochten te beglimpen. Vurig wenschte hij daarom dit *Kerkſchandaal*, deze *ijzeren eeuw*, gelijk hij in zijne krachtige taal zegt, voorbijgegaan, en alle Leeraren vereenigd gezien in datgene, wat toen zoo zeer verwaarloosd werd, maar ſteeds zijn oogmerk was in alle zijne Predikatiën, de verbetering van hart en wandel.

Deze vredelievendheid bepaalde zich niet alleen tot zijn eigen Kerkgenootſchap, maar ſtrekte zich ook tot andere uit, en loste zich op in eene *verdraagzaamheid*, die beide zijn verſtand en hart vereerde. Niet, dat VOLLENHOVE onverſchillig was omtrent hetgene hij voor waarheid hield, hetwelk men, naar de meening van nog maar al te velen, zijn moet, zal men deze deugd in beoefening brengen: neen, „VORSTIUS had, naar hem, vrij wat te veel van SOCIJN en zijne leerlingen geleerd, en ſtond niet bij hem zo hoog te boek, als hij van of voor zichzelven ſprak, of BARLEUS voor hem;" (*) een VONDEL, hoe hoog bij hem in waarde, „had hem ten opzichte van de ſtoffe zijner gedichten niet weinig nu en dan mishaagt, ja geſtoort en bedroeft." (†) In eene zijner Leerredenen, die alle van zijne hooge ingenomenheid met de regtzinnige leer zijner Kerk getuigen, drukt hij zijne hoogachting voor zijne Evangeliebediening onder de Hervormden dus uit: „Vond PLATO, van Godts genade naar zijne beste wetenſchap ſprekende, zich verplicht om hem voor drie dingen bovenal te danken, dat hij een mensch, en niet een redeloos dier, geſchapen was, een *Griek*, en niet een Barbaar geboren, en onder de

(*) *Br.* bl. 187. (†) *Br.* bl. 208.

Digitized by Google

Grieken een Filosoof geworden: hoe kan ik Godt oit genoeg danken voor zo vele uitnemende weldaden, dat Hij mij niet alleen onder andere schepzelen een mensch naar zijn beelt gemaakt heeft, onder de menschen een *Nederlander* en Christen, maar ook onder de *Nederlantsche* Christenen een Gereformeerde, en onder de Gereformeerden een Leeraar." (*) Zoo zeer was hij aan zijn Kerkgenootschap gehecht; en echter stond hij in naauwe betrekking met Leeraren eener gemeente, die, hoezeer de gemoederen aanmerkelijk bedaard waren, toen nog altijd, vooral bij de meeste Hervormde Predikanten, in ongunst was. Met den Remonstrantschen Predikant HARTSOEKER, als Bijbeluitlegger toen ter tijd zeer vermaard, en met wien hij door BRANDT in kennis gekomen was, onderhield hij vriendschap; hem schreef hij, en zond hij zijne werken. Maar met den laatstgenoemde vooral, met GERAERT BRANDT, den zoo gehaten Schrijver van de *Historie der Reformatie*, had hij eene vriendschappelijke betrekking aangegaan, die, door wederkeerige bezoeken, toezending van elkanders werken, twintigjarige briefwisseling, deelneming in elkanders vreugde en leed, al meer en meer was aangegroeid. Die vriendschap was, wel van de zijde van BRANDT, ontstaan, daar hij, toen nog Predikant te *Enkhuizen*, aan VOLLENHOVE, juist toen deze het beroep naar *'s Gravenhage* ontving, zijne *Stichtelijke Gedichten*, te gelijk met het aanbod zijner vriendschap, toezond; maar laatstgenoemde komt evenwel de eer toe, dat hij het niet alleen aannam, maar ook antwoordde: „Ik behoorde d' eerste geweest te zijn, had ik u zoodanigh van aart en inborst gekent." (†) „Ik ben 't met u eens," schrijft hij een weinig verder, „dat een andere verscheidenheit van gezintheden dienbant van vrientschap niet behoort te breken; dewijl de Vreedzame Christen mij gebiedt te geloven, dat uw Eerw. in der daat en zonder veinzerije vredegezint is. Twee dingen worden ons boven andere van Godt aangeprezen:

(*) Zie *Affcheit te Zwolle.* (†) *Br.* bl. 122.

Digitized by Google

Waarheit en Vrede," enz. Dan, waartoe meer? Hoort slechts de namen van *ongeveinsde, heel toegedane, gansch geneigde, zonderlinge, bijzondere en van harte genegen vriend*, dien hij BRANDT bij afwisseling in zijne brieven geeft; hoe hij dezen in een' tijd, toen ons vaderland van zoo vele inwendige beroerten geplaagd werd (1672), verzekerde, „ dat hij in alle veranderingen der menschelijke zaken onveranderlijk zijn genegen vrient blijven zou;" (*) leest den *Lijkzang* op diens dood, waarmede hij openlijk voor de wereld optrad, en oordeelt zelve, of hij den andersdenkende wist te achten en te beminnen. — Meenen wij inmiddels niet, dat zijne verdraagzaamheid in onbedachtzaamheid ontaardde, dat hij zich over het oordeel van anderen niet bekommerde, den zwakke niet spaarde, die zich zoo hoog niet kon verheffen als hij, en dat hij alzoo deze deugd uitoefende ten koste van hen, op wie hij als Leeraar de allernaauwste betrekking had en gedurig werken moest: neen, hij was te wijs, te edel, te veel van PAULUS geest doortrokken, om niet de ergernis, zoo veel en waar dit mogelijk was, te vermijden: BRANDT's vriendschap was hem dierbaar; maar dierbaar ook de post, dien hij bekleedde, en die toen vooral zoo veel omzigtigheid vereischte. Van hier, dat, toen BRANDT voorstelde, om zijn *Grafschrift op* VONDEL, te gelijk met VOLLENHOVE's *Lijkzang* uit te geven, deze dit van de hand wees, en wel omdat zijn vriend VONDEL's *Hekeldichten stichtelijk* genoemd had, *hetgene hij hem niet kon toestemmen; maar dit was ook het eenige, dat hem voor opsprake beducht maakte;* „ anders," zegt hij, „ mogt ze uw Eerw., zonder eens te vragen, wel bij een gevoegt hebben. Wat aanstoot kon dat geven, die eenigzins op reden gegrond waar? En de liefhebbers hadde 't misschien vermaakt, dat de kunstgenootschap der poëzije Remonstrantsche en Contraremonstrantsche Predikanten aldus kon vereenigen in 't verheffen van een' poëet, als

(*) *Br.* bl. 157.

Digitized by Google

poëet, die zeer hardt en bijgelovig Paapsch was, en bij geen' van die beide daarin te prijzen." (*) Van hien zijn ſchrijven aan BRANDT: „ Mijne gedachten gaan vast zwanger van een bijſchrift op uwe afbeeldinge, en het werkje zou redelijk wel gelukken, kon ik twee dingen teffens doen, waartoe ik bezwaarlijk kans zie; dat is, het oordeel der menſchen voldoen, die het mogten in handen krijgen, en mij zelven te gelijk met den lof, die u toekomt." (†) Van hier, eindelijk, dat, toen hij zijn' *Troostbrief* aan dezen, wegens het verlies zijner gade, uitgaf, hij niet alleen diens naam, maar ook den aanhef, waarin hij de vreedzame en zachtzinnige inborst zijns vriends hoog verhief, wegliet, „ hetgene," naar den beſchrijver van BRANDT's *Leven*, „ zeker niet zonder BRANDT's toeſtemming geſchiedde, daar de poëzij van VOLLENHOVE t' *Amſterdam* onder zijn toezicht naeukeurig gedrukt wierdt." (‡) Deze toeſtemming verſtrekt zeker BRANDT tot eer, maar niet minder de weglating aan VOLLENHOVE, die, gelijk door zijne *nederigheid*, zoo ook door zijne verſtandige *verdraagzaamheid*, bewees, welk een uitmuntend mensch en Christen hij was.

Doch niet alleen als mensch en Christen, maar ook als *geletterde* en *kanſelredenaar* heeft hij zich allervoordeeligſt onderſcheiden. Gezwegen van zijne bekendheid met het *Fransch* en *Engelsch*, was hij zeer bedreven in de *Griekſche* en *Latijnſche* talen, uit die beide overzettingen leverende, die door een zeer bevoegd beoordeelaar (DE VRIES) *inderdaad fraai* genoemd worden, en zelfs de *Latijnſche* poëzij nu en dan, volgens HOOGSTRATEN, (§) *niet ongelukkig* beoefenende. Van zijne gemeenzaamheid met de ſchriften der Ouden, zoo gewijde als ongewijde, vroegere en latere Geſchiedenisſen, heidenſche Fabelleer, Kerkvaders, in het kort, van zijne uitgebreide kundigheden, getuigen zijne leerredenen, ge-

(*) *Br.* bl. 200, 1. (†) *Br.* bl. 234. (‡) BRANDT's *Leven*, bl. 49. (§) In zijn *Leven van* ANTONIDES, vóór diens *Gedichten*.

Digitized by Google

dichten, en de daaronder gevoegde aanteekeningen. Men ziet het alle zijne ſchriften gemakkelijk aan, dat hij zijne geleerdheid niet bijbragt om er meê te ſchitteren, maar als van zelve en omdat zij zijnen geheelen geest vervulde, zoodat zij zich elk oogenblik bij hem aanbood en hem ten dienſte ſtond. Groot was dan ook het vertrouwen van BRANDT in de bekwaamheden zijns vriends, zoodat hij over de uitgave van VONDEL's *Werken* en *Leven* van tijd tot tijd met hem te rade ging, en in poëzij bijna niets, tot zelfs vele der *Bijſchriften* toe, aan de drukpers overgaf, zonder hem vooraf gehoord te hebben, offchoon beide vrienden in opzigt tot de regeling der ſpelling aanmerkelijk verſchilden. — Wat de *Nederlandſche* taal aangaat, omtrent deze was VOLLENHOVE door zijn invloed en voorbeeld mede gansch niet onverdienſtelijk, hoezeer men heden ten dage tegen eenige zijner taalkundige aanmerkingen de gegrondſte bedenkingen moge kunnen inbrengen. Reeds zijne gelijkheid aan zichzelven in de ſpelling en ſpraakkunst bewees zijne netheid te dezen, en doet zien, dat hij zich vooraf zekere regelen gevormd had; terwijl hij in de bepaling der geſlachten gewoon was, zich naast aan de Staten-overzetting des Bijbels te houden. (*) Ter waardering nu van deze zijne verdienſten omtrent de taal hebben wij ons ſlechts in den tijd te verplaatſen, waarin hij leefde: deerlijk werd toen hare kennis en beoefening verwaarloosd, en dat niet enkel bij hen, die eene letterkundige vorming misten, maar nog ruim zoo zeer bij dezulken, die in de geleerde talen ervaren waren. (†) Deze nalatigheid ging zelfs zoo ver, dat men twijfelde, of er wel eenig wezenlijk onderſcheid tusſchen het mannelijk en vrouwelijk geſlacht beſtond, (‡) en dien ten gevolge de inachtneming

(*) Zie de *Aenſpraek tot den Nederd. Leſer* van HOOGSTRATEN vóór zijne *Geſlachtlijst der Z. N.*

(†) Zie den brief van VOLLENHOVE aan HOOGSTRATEN vóór des laatſten *Geſlachtlijst.* (‡) Zie de *Inleiding* vóór BILDERDIJK's *Verhandeling over de Geſlachten der Naamw.*, 2de druk, bl. 6.

Digitized by Google

daarvan verzuimde; een verzuim, dat zelfs in de ſtukken van het Genootſchap *Nil volentibus arduum*, en in die van den anders zoo naauw ziſtenden PELS, plaats vond. Ook deed het gebruik van baſtaardwoorden, niet alleen aan het hof, waar zulks altijd in zwang was, en in geſchiedkundige ſchriften, b. v. VALKENIER's *verwerd Europa*, maar ook op den kanſel, anders het welſpreken in de eerſte plaats zoo voegende, maar waar men nu dikwijls *Fransch*, *Latijn*, *Hebreeuwsch met Duitſche woorden* ſprak, helaas! maar al te duidelijk zien, hoe weinig men eene taal, zoo geſchikt, om elk denkbeeld, hoe menigvuldig ook gewijzigd, met juistheid, kracht en bevalligheid uit te drukken, in hare edelheid en ſchoonheid kende en wist te waarderen. Met ſmart zag VOLLENHOVE, zoo ingenomen met de taal van HOOFT en VONDEL, en zoo veel belang ſtellende in hare zuivering, het ſchendig bederf en de vermetele onteering, waaraan zij ter prooije was; en, trouw hierin bijgeſtaan door MOONEN, HALMA, HOOGSTRATEN en anderen, wier verdienſten in dezen zekerlijk zeer groot waren, verzettede hij zich met moed tegen dezen inbrekenden ſtroom van verbastering. Jammer ſlechts, dat deze mannen, in hunnen zoo edelen ijver, door dikwijls de bepalingen der *Latijnſche* Grammatica op onze ſpraak toe te paſſen, en haar aan een groot aantal willekeurige regelen te onderwerpen, haar, naar het oordeel van beroemde mannen, aan den anderen kant weder een zoo aanmerkelijk nadeel hebben toegebragt!

Beroemd is VOLLENHOVE's gedicht, getiteld *aan de Nederduitſche Schrijvers*, waarin hij, en in de daaronder gevoegde aanteekeningen, onderſcheidene misſlagen tegen de taal aanwijst, maar ook zeer dikwijls iets afkeurt en verwerpt, dat eene meer verlichte ſpraakleer wel degelijk tot de fraaiheden en den welklank van ons *Hollandsch* rekent. Het zij mij toegeſtaan, uit het laatſte deel van dit vers, daar het eerſte, als zuiver grammatikaal, er minder voor geſchikt is, hier een enkel denkbeeld mede te deelen. Het gebruik van ſtopwoorden en

Digitized by Google

den overvloed van *Latijnſché* en *Franſche* termen veroordeelende, wenscht hij, dat men den *Nederduitſchen* ſtijl beknoptheid, geest en kracht gave, en dien, zenuwloos, als hij was, ſteve, niet door de taal te vormen naar de nieuwere vreemde talen, maar door, als nijvere bijen, den ſchat en ſtroom van honiglekkernijen, welke de edelſte bladen der Aloudheid bevatten, te verzamelen, en daar zijn eigen werk zin, kracht en luister mede te geven. Vervolgens ſpreekt hij over gelijkenisſen, die hij, welgepast gebruikt, den glans des ſtijls en een borduurſel noemt als van goud en zilverdraad, maar bejammert en beſpot te gelijk de vele vergisſingen, welke zelfs zij, die zich meesters noemden, in haar gebruik begingen. Niet minder hinderde hem het volkomen verzuim van die muzikale ſchikking en verbinding der woorden en zinſneden, die het oor genoegen doet, en bij de Ouden in zoo hoog eene achting ſtond. Veel nuts evenwel zag hij niet te gemoet van zijn ijveren, wijl zelfs de ſchriften, door elk voor geleerd, wijs en treffelijk geacht, daarmede beklad waren, zoodat hij, na nog de verdienſten van SPIEGEL, STEVYN en DE GROOT, maar vooral van HOOFT, ten opzigte der landtaal, geroemd, en de zegepraal van het *Latijn* aan het hof en op den predikſtoel betreurd te hebben, zijn gedicht, toen van zoo groote nuttigheid, en nog, zoo het mij toeſchijnt, der lezing en behartiging waardig, eindigt, maar ſlechts om in een ander van eenige weinige regels, daar onmiddelijk mede zamenhangende, een enkel denkbeeld weder op te vatten, en, moedeloos, het geheel aldus te beſluiten:

Al zong hier Orfeus zelf, zijn voorzang gaf geen voordeel.
't Onbuigſaam onverſtant, waar bij geen reden gelt,
Verſcheurde fel zijn leên, en ſtrooide ze over 't velt.
Het hemelſche geluit, dat tucht in 't wout kon planten,
Most zwichten voor 't gebulk van razende Bachchanten.

Dat VOLLENHOVE, bij zoo veel kundigheden, gepaard aan zulk een' ijver voor de eer der vaderlandſche taal en letteren, met vele der groote vernuften van zijnen

Digitized by Google

tijd in naauwe vriendschaps- en letterkundige betrekkingen stond, zal niemand vreemd dunken. Van zijne verbindtenis met BRANDT is bereids door ons gesproken; omtrent die, in welke hij met VONDEL en SCHELE stond, staat vervolgens te gewagen. Ook met den Ridder CONSTANTIJN HUYGENS, die hem hoog waardeerde, door hem *Neêrlands eeuwige eer* genoemd, en van hem in een Lijkdicht, door MOONEN met lof vermeld, verheerlijkt, — ook met dezen zal hij, gedurende zijn verblijf in *'s Hage*, toen anders geene woonplaats der Muzen, vermoedelijk eenig letterkundig verkeer gehad hebben; althans hij ging wel eens met dezen over zijne lettervruchten te rade. N. HEINSIUS en GREVIUS waren almede zijne vrienden, gelijk ook FRANCIUS, met wien en BROEKHUIZEN hij in hooge verheffing van HOOFT zoo zeer instemde; terwijl ook Burgemeester SIX en ANTONIDES hem meer dan eens blijken gaven hunner hoogachting en toegenegenheid. — Dat hij voor het overige niet alleen met oudere en geoefende, maar ook met jongere en ongeoefende kunstminnaren, in welke hij een' goeden aanleg bespeurde, in aanraking zal gekomen zijn, is van zulk een' vurigen en nederigen letterverriend reeds van voren te verwachten; en dat zulks werkelijk heeft plaats gehad, blijkt uit de voorbeelden van HOOGSTRATEN, HALMA en vooral MOONEN, dien hij *den kloekſten zijner leerlingen* noemde: deze allen waren veel aan hem verschuldigd; gelijk ook ROTGANS, vooral ten aanzien der taal, veel voordeels uit zijne onderrigtingen getrokken heeft (*).

De kennis, die wij hebben aan VOLLENHOVE'S letterkundige verdiensten, bij name aan zijne zucht voor de vaderlandsche taal, doet ons reeds vermoeden, dat hij geen *kanſelredenaar* van den gewonen stempel, allerminst een zoodanige zal geweest zijn, als er toen, tot zijne smart, maar al te veel gevonden werden. En inderdaad, in zijne kerkelijke welsprekendheid bestond wel zijne voornaamste sterkte. Groot was de roem, dien hij zich daar-

(*) Zie *Leven van* ROTGANS, vóór diens *Poëzij*.

Digitized by Google

door verwierf: zijne tijdgenooten noemen hem *den Haagſchen Guldemond, van wiens lof de wijdberoemde predikſtoel tuigen moet; den held, die de zielen kneedt als was, en het Haagſche hof bekoort en in triomfe ſleept;* en *aan de ketenen van wiens tong Nederland gekluisterd hing;* in het kort, hij was de VAN DER PALM zijner dagen. Dat dit oordeel niet overdreven is, moge het veertiental Predikatiën, *De Heerlickheit der Rechtvaardigen* getiteld, die hij, na het nederleggen zijner bediening, in 1706 in het licht gaf, bewijzen, zoo als ook de *Gelegenheidsleerredenen*, bij den derden druk van 1742, of ligt reeds vroeger, daarbij gevoegd. Gelijk men nu elk geſchrift naar zijne dagteekening moet beoordeelen, zoo dient men ook deze Predikatiën hetzelfde regt te laten wedervaren. Hare zeer groote uitvoerigheid, de lange uitgerektheid der Schriftverklaringen, de mindere planmatigheid, de toeſpelingen op de fabelen en geſchiedenisſen der oudheid, de aanhalingen uit *Griekſche* en *Latijnſche* Autenren, Kerkvaders en latere godsdienſtige en andere Schrijvers; dit alles, en mogelijk nog meer, moet men voorbijzien, en toeſchrijven aan den tijd der zamenſtelling, toen deze wezenlijke gebreken, die de kieſche ſmaak heden veroordeelt, den toehoorderen, wel verre van hinderlijk te zijn, ten deele niet in het oog vielen, ten deele zelfs aangenaam waren, en als zoo vele ſchoonheden in eene leerrede beſchouwd werden. Kan men dit een en ander doen, kan men *de valſche ſieraden, waaraan de redenaar zich*, naar den Hoogleeraar SIRGENBEEK, *hier en daar wel eens vergaapt*, over het hoofd zien, men zal dan, aan den anderen kant, het genoegen ſmaken, het oordeel van dien zelfden keurigen kunstregter bevestigd te vinden, wanneer hij beweert, dat deze Leerredenen uitmunten door *zuiverheid, levendigheid, deftigheid, en vele plaatſen, die met regt welſprekend mogen heeten;* (*) men zal den Heere DE VRIES gaarne nazeggen, *dat zij wegens belangrijke zaken en grondige we-*

(*) Zie *Geſchied. der Ned. Letterkunde*, bl. 217.

Digitized by Google

tenſchap nog aanprijzing verdienen (*). Door zulke mannen aangemoedigd, mag men zich noch door de lijvigheid van het boekdeel, noch door de oudheid der letter van de lezing laten terugſchrikken, die de moeite, er aan te koste gelegd, voorzeker aangenaam beloonen zal. Rijke bijbelkennis, een allergelukkigst invlechten van bijbelſche gezegden, diep doordachte opmerkingen, waardige ſtijl en taal, die door juistheid van gekozene beelden, verraſſende ſpraakwendingen, welluidendheid der volzinnen, naauwkeurigheid in het gebruik der bijvoegelijke woorden, door nadruk en kracht, en menigte van ſieraden der welſprekendheid zich allerbevalligst voordoen; ziet daar eenige der ſchoonheden, die ons hier, bedriegen wij ons niet geheel, met ruime hand worden aangeboden. Ja, wanneer men deze Predikatiën leest, ſtaat men elk oogenblik verbaasd over 's makers veelomvattende kennis, over de zorg, aan de bewerking beſteed, en bij die, waarmede hij in *'s Gravenhage* zijn afſcheid hield, bovendien nog over het jeugdige vuur, dat hij in zijn' vierenzeventigjarigen ouderdom ten toon ſpreidde. Wanneer men nu al dit veelvuldig fraaije in aanmerking neemt; hierbij bedenkt, dat zij door een' man werden uitgeſproken, wiens beeldtenis waardigheid en ernst uitdrukt; en eindelijk, in opzigt tot de uitvoering, de getuigenis verneemt van een' toehoorder zoo kiesch als de groote HUYGENS, die, bij het uitkomen der drie eerſte Leerredenen van *de Heerlickheit der Rechtvaardigen*, het volgende verzekerde:

Doe hij ditſelfde ſprak, de volle VOLLENHOVEN,
Was yeders ingewant van 't ſpreken ſoo ontroert,
Dat niemand zich voldé met hem ſchier t'overloven
Vóor ſulk een Heerlijkheit ſoo heerlijk uitgevoert.

wanneer men dit alles zamen neemt, dan verwondert men zich niet langer, dat VOLLENHOVE als Kanſelredenaar zulk een' ſchitterenden opgang gemaakt heeft. — Hoe jammer, dat zij, die bij voorkeur naar ouderwetſche Predi-

(*) Zie *Geſchied. der Nederd. Dichtk.*, Deel. I, bl. 250.

Digitized by Google

katiën tasten, deze, en die van MOONEN en dergelijke, ongebruikt laten liggen, liever dezulke verkiezende, die in alle opzigten eene oneindig mindere waarde hebben! Indien eens door een' man van oordeel en smaak uit VOLLENHOVE'S en anderer Predikatiën eene *Bloemlezing* gemaakt werd, den vriend van stichtelijke lectuur en mannelijke welsprekendheid zou zeker geen onaangenaam geschenk geschieden; terwijl zij menigeen van de dwaling zou genezen, dat een beschaafde kanselstijl het uitsluitend eigendom is van onze dagen.

(Het vervolg en slot hierna.)

EENIGE BIJZONDERHEDEN, RAKENDE DEN ONLANGS OVERLEDENEN HERTOG VAN YORK.

Een jaar oud zijnde, werd de Hertog VAN YORK verkozen tot Bisschop van *Osnabrug*, en kort daarna tot Kolonel benoemd. In lateren tijd bezocht hij *Duitschland*, om de landtaal, alsmede de *Pruisische* krijgstaktiek te leeren, toen zoo vermaard. De tijdsomstandigheden stelden hem weldra in de gelegenheid, om deze lessen in praktijk te brengen. De Militaire Bisschop werd, bij het begin van den Omwentelingsoorlog, benoemd tot Kommandant van het *Engelsch-Hanoveraansche* leger, belast met het beleg van *Duinkerken*. Hij was daarin niet gelukkig; maar werd geslagen, bij *Hontscote*, door HOUCHARD, en vervolgd, tot aan zijne schepen, door PICHEGRU. In dezen veldtogt deed de Hertog alleen persoonlijke dapperheid blijken. *Sir* JAMES MURRAY, het Hoofd van den Staf, noemde, in zijn verslag, den terugtogt des Hertogs VAN YORK „ eene veranderde stelling." Weinig tijds daarna liet HOUCHARD zijn hoofd op het schavot, en de overwonnen Prins werd benoemd tot Opperveldheer der Legers van *Groot-Brittanje*.

In *Engeland* beslist een Opperveldheer, in het laatste ressort, over alwat betrekking heeft tot het personeel en materieel des legers, en de Minister van Oorlog is niets anders dan zijn eerste Klerk.

Het beleid der *Engelsch-Russische* expeditie, op *de Helder* gerigt, werd wederom den Hertoge toevertrouwd; en hij had

Digitized by Google

het ongeluk, andermaal te moeten zwichten, en wel voor den Generaal BRUNE. Eene dubbelzinnige Capitulatie kreeg den naam van Overeenkomst; en van toen af hield de Prins op, een werkzaam deel te nemen aan krijgskundige ontwerpen. Bij zijne terugkomst in *Engeland* wijdde hij zich geheel toe aan administrativen arbeid; welke loopbaan, hem beter vlijde.

Het leger bevond zich, sinds lang, in de jammerlijkste wanorde. Onder de soldaten had niet de minste krijgstucht plaats; men verleende Officiersaanstellingen aan zuigelingen, zoodat niets gemeenzamer was, dan baardelooze Kolonels, die de Regementen uitzogen, ten behoeve veelmeer van hunne persoonlijke belangen, dan van die des algemeenen welzijns. Genoeg is het, ten bewijze van den staat van vernedering, waarin zich het krijgswezen bevond, te zeggen, dat ter dood veroordeelde misdadigers genade verwierven, onder voorwaarde van als soldaat te dienen. (*) De Hertog deed zijn best, om een gedeelte dezer misbruiken te hervormen; en men moet erkennen, dat hij een even voortreffelijk Administrateur als slecht Generaal was.

Maar zijne glansrijke loopbaan werd weldra benevéld door een dier veel geruchts makende ergerlijke voorvallen, van welke de jongste geschiedenis van *Engeland* maar al te vele voorbeelden oplevert.

Van jongs af had de Hertog VAN YORK getoond, het spel met geestdrift aan te kleven, en in het maken van goede sier zoo wel, als het verwisselen van Matressen, groot behagen te vinden.

Hij werd verliefd op MARY CLARKE, eene der schoonste vrouwen van *Engeland*, maar tevens eene der geslepenste. Gedurende eenigen tijd liep er een gerucht ten nadeele des Hertogs; men wilde weten, dat hij, door tusschenkomst zijner Matres, aanstellingen verhandelde, die te zijner begeving stonden.

In 1809 deed Kolonel WARDLE, Lid van de Kamer der

(*) Hetzelfde had plaats in verscheidene *Italiaansche* Staten, met name in het Koningrijk *Napels*. De Regters hadden de magt, de straf der galeijen in die van den krijgsdienst te veranderen; en vijftien jaren, doorgebragt onder 's Konings vanen, stonden gelijk met tien jaren in de *Bagno's*, waarvan de grootste en meestbevolkte staat aan het vorstelijk paleis, en geplaatst is onder de oogen zijner *Sicilliaansche* Majesteit!

Digitized by Google

Gemeenten, eene Motie, dat er een Parlementair onderzoek zou geschieden naar het gedrag zijner Koninklijke Hoogheid. De Ministers verzetteden er zich niet tegen; en de Heer CANNING, met eene rondheid, hem bijzonder eigen, zeide: „ Dat Eerloosheid hechte op de beschuldigers of op den beschuldigde!" welke uitdrukking de Hertog nooit vergat. Een groot aantal getuigen werden voor de balie geroepen. De voornaamste, Mevrouw CLARKE, poogde zich te wreken van haren gewezen Minnaar, ten gevalle van Kolonel WARDLE, die haar schitterende beloften had gedaan. Het onderzoek duurde bijkans drie maanden, en liet aan het einde het Publiek in twijfel omtrent des Hertogs onschuld. Hij zwichtte voor den storm, en verzocht den Koning om zijn ontslag als Opperbevelhebber. Aldus eindigde deze belangrijke nationale gebeurtenis, de triomf van een Vertegenwoordigend Gouvernement.

Gedurende eenigen tijd leidde nu de Hertog een ambteloos leven, en gaf zich over aan verderfelijke verstrooijingen. In éénen avond verspeelde hij zijn kasteel van *Oatland*. Meer dan eens namen zijne schuldeischers zijne meubelen in beslag. Weinige maanden vóór zijnen dood bemagtigde men zijne paarden op de harddraverijen van *Newmarket*, hetwelk ook den Prinse van *Wales* eenmaal is bejegend.

Na het voorgevallene zou men meenen, dat het Opperbevelhebberschap den Hertoge wel voor altijd zou ontstaan. Maar men bekreunde zich niet aan het algemeen gevoelen, en de staf van bevel werd hem van nieuws toevertrouwd. Het was inderdaad een financiéle steun, dien hij volstrekt niet konde ontberen.

Het overige van zijn leven biedt voorts niet zeer veel bijzonder opmerkelijks. Hij rangschikte zich onder de vervolgers der Koningin van *Engeland*, en betoonde zich een verklaard vijand van de Emancipatie der *Ierſche* Katholieken.

Op zijn sterfbedde verzocht de Hertog VAN YORK den Koning, om zijne schulden te betalen; maar, daar dezelve zeer aanzienlijk zijn, zal men waarschijnlijk, tot dat einde, de toevlugt nemen tot het Parlement. De belastingschuldigen zullen alsdan alleen voor 's Prinsen verspillingen moeten boeten. (*) Hij overleed aan borstwaterzucht, in den ouderdom

(*) Elders lazen wij federt: „ De Hertog VAN YORK „ heeft ongeveer 300,000 P. St. schuld nagelaten, welke de „ Koning heeft overgenomen, om het nadeelig slot der nala„ tenschap uit zijne eigene kas te voldoen."

Digitized by Google

van 64 jaren, betreurd door het leger, aan welks belangen hij verkleefd was, en door de vrienden, welke hij zich door zijne minzame manieren had verworven. Men heeft hem eene schoone lofspraak gewijd, door van hem te getuigen, dat hij nooit eenen vriend vergeten, of zijn eens gegeven woord verbroken heeft.

De Hertog VAN CLARENCE, thans door den dood zijns Broeders, de vermoedelijke Troonopvolger, is hoofdzakelijk bekend als een Admiraal, die nimmer eenen slag heeft geleverd, en door de vele kinderen, welke hij gehad heeft bij Mistreſs JORDAN, eene Actrice, vermaard wegens hare bevalligheden en talenten.

PROTESTANTSCHE KERK IN FRANKRIJK.

(Uit Dr. A. H. NIEMEIJER's *Beobachtungen auf einer Deportations-Reise. Halle*, 1826.)

Men telt in *Frankrijk* bij de 300,000 Protestantsche huisgezinnen, of, volgens eene andere berekening, meer dan vierdehalf millioenen Protestanten, waarvan ruim één millioen de Augsburgsche Geloofsbelijdenis is toegedaan (*). De verdrukking, waarin zij zich min of meer, tot het jaar 1787, bevonden, is wereldkundig. Indien al de eigenlijk gezegde vervolgingen, waardoor, na de vernietiging van het Edikt van *Nantes*, door HENDRIK IV, in het jaar 1598, tot hunne bescherming uitgevaardigd, leven en eigendom in aanhoudend gevaar zweefden, opgehouden hadden, zoo werd hunne

(*) Het door den Heer RABAUT *le jeune*, broeder eens Protestantschen Geestelijken van dien naam, uitgegeven belangrijke *Annuaire ou répertoire ecclésiastique à l'usage des églises réformées et protestantes de l'empire Français* van het jaar 1807 (zijnde het laatste, hetwelk in druk verschenen is) bevat het navolgend overzigt. In het voormalig *Frankrijk* rekende men 78 Hervormde en 63 Lutersche, in de nieuwe Departementen 49 Hervormde en 63 Lutersche kerken. De verhouding der Predikanten verdient opmerking. Eerstgemelde 78 kerken werden door 171 Leeraren bediend, en ongeveer 50 plaatsen waren onbezet. In de nieuwe Departementen hadden de 49 Hervormde kerken 430, de Lutersche 521 Predikanten.

Digitized by Google

religie echter alleen onder die gerekend, welke men *verdroeg*. Aan eene *openbare en vrije uitoefening* derzelve werd even min gedacht, als aan de toelating harer belijders tot openlijke ſtaatsambten. Hunne heiligſte verbindtenisſen zelfs werden onwettig geacht, en hunne kinderen ſlechts dàn, wanneer huwelijk en doop door Katholieke Prieſters verrigt waren, als echte kinderen beſchouwd. In dit opzigt was het Edikt van den, ook hier, toegeeflijken LODEWIJK XVI, in den jare 1787, in weerwil van alle beperkende uitzonderingen, reeds een aanmerkelijke ſtap tot verbetering van hunnen toeſtand (*). Evenwel was het in de vuurproef zelve, die het *Franſche* volk gedurende de Omwenteling moest ondergaan, dat de Protestanten het oogenblik hunner verloſſing vinden moesten. Wat hierover in de eerſte Nationale Vergadering, wat ook later bij het Wetgevend Ligchaam, door enkele redenaren, aangaande dit onderwerp geſproken is, behoort tot het voortreffelijkſte, hetgeen over het punt van religie- en gewetensvrijheid kan gezegd worden. Indien men aan den ouden RABA UT DE ST. ETIENNE, die later mede een ſlagtoffer van het Terrorismus werd, geene andere verdienſte toekende, dan die van door zijne krachtige en zegevierende taal de beſluiten van den 21ſten Augustus en 24ſten December 1789 bewerkt te hebben, zoo behoorde zijn naam hierdoor alleen in de geſchiedenis van het Protestantſche *Frankrijk* onvergetelijk te blijven. „Niemand," — zoodanig was de inhoud der voormelde beſluiten — „niemand zal voortaan uit hoofde zijner religie verontrust, niemand in derzelver uitoefening geſtoord worden. De niet Katholicken zijn, even als alle overige burgers, tot alle burgerlijke en krijgsambten verkiesbaar."

Hoe onverwacht deze nieuwe leer aan alle ijverige Katholieken voorkomen, hoe meer gevaar de zoogenaamde *heerſchende religie*, in hunne oogen, hierdoor loopen moest, des te vrijer konden eenige millioenen brave burgers adem halen; en daar BONAPARTE, reeds als Eerſte Conſul en ook later als Keizer, bij meer dan één gelegenheid in denzelfden geest geſproken had, zoo behoeft het geene verwondering te wekken, wanneer zijne Protestantſche onderdanen in hem den

(*) Men vindt hetzelve, gelijk mede alle verdere, het Protestantsch religiewezen betreffende, beſluiten en bewijsſtukken, in het zoo even aangehaalde *Annuaire*.

Digitized by Google

beſchermer hunner, onder de vroegere regeringen zoo zwaar verdrukte, regten eerbiedigden, en zulks door trouw en gehoorzaamheid zochten te beantwoorden, waarvan hij zelf dikwijls met lof gewaagde. Vele zijner beloften echter, waarover men zich aanvankelijk zoo zeer verheugde, bleven later van alle gevolg verſtoken. Sedert het jaar 1810 ſchenen de belangen der Protestanten bijna geheel in vergetelheid te geraken, en een aantal aanvragen bleef aanhoudend onbeantwoord. Door ſommigen werd het zelfs er voor gehouden, dat het verlangen des Keizers, om met den Paus vrede te maken, hem voor de regtvaardige en billijke wenſchen der niet Katholieken onverſchillig deed zijn. De BOURBONS keerden terug, en al ras verwekte het voorgevallene te *Nismes* en in het verder zuidelijke van *Frankrijk* groote bekommernisſen (*). Zij verdwenen echter ſpoedig, toen ook de nieuwe regering de nakoming van vroegere beloften plegtig verzekerde. Door bijſtand der regering hebben vele gemeenten, die, tot dusverre, hare godsdienstoefening onder den blooten hemel hielden, kerken verkregen. Onderſcheidene, ſedert eenen geruimen tijd, onvervuld geblevene predikantsplaatſen zijn wederom bezet geworden. Te *Nancy* heeft men zelfs veroorloofd, dat een Evangelisch Predikant, de Heer CUVIER, te gelijk het Hoogleeraarsambt bij het Lyceum aldaar vervulde, waartegen de Geestelijkheid echter, in het algemeen, zich aanhoudend blijft verzetten. Een aantal mannen, tot den geestelijken ſtand behoorende, met name de eerſte Leeraren der beide hoofdbelijdenisſen, de Heeren GÖPP en BOISSARD, die *te gelijker tijd* het voorzitterſchap des Conſiſtoriums bekleeden, en elkander in deze ambtsbezigheden afwisſelen, hebben, zoo als de Heer MARRON reeds vroeger, het legioen van eer ontvangen. Zelfs is de oprigting der *Bijbelgenootſchappen* wettig toegeſtaan geworden, en meer dan honderd hulpgezelſchappen zijn alreeds over geheel *Frankrijk* verbreid. Aan derzelver hoofd wordt als *Voorzitter* gevonden de Markies JAUCOURT, Pair en Staatsminister, en nevens hem, als *Vicepreſidenten*, de Graven BOISSY D'ANGLAS en REIN-

(*) Een omſtandig verhaal wegens het aldaar plaats gehad hebbende vindt men, onder anderen, in een *Engelsch* werk, getiteld: *History of the perſecutions endured by the Proteſtants of the ſouth of France and more especially of the Departments of the Gard, during the years* 1814, 1815, 1816 *etc. by* M. WILKS. *London*, 1821. 2 Vol. 8o. — *Vert.*

Digitized by Google

HARD, Gezant bij de *Duitsche* Bondsvergadering, de Baron CUVIER, die te gelijk de ambtsverrigtingen van Grootmeester voor de Protestantsche kerken en scholen waarneemt, de Heeren MARRON, GÖPP, STAPFER en andere der meest geachte *Parijsche* mannen. Hetgeen van dezen kant, volgens de jongste berigten, binnen den tijd van zes of zeven jaren is geschied, en hoe de lezing der Heilige Schrift, zelfs onder de Katholieken, gedeeltelijk met toestemming hunner Priesters, hierdoor is verspreid geworden, overtreft alle verwachting. Inmiddels blijft voor eene geregelde inrigting der geheele Protestantsche Kerk aanhoudend nog veel te wenschen over, vooral daar eenheid en zamenhang, naar men wil, al te zeer ontbreken.

Op de hoogere inrigtingen voor het Protestantsch geestelijk onderwijs, zoo als te *Montauban*, enz., valt, wanneer men *Straatsburg* uitzondert, het meest aan te merken. Met de vorderingen, die op andere Hoogescholen, over het geheele veld der wetenschappelijke Godgeleerdheid, gemaakt zijn, is men slechts weinig bekend. De uittrekfels, die een Leeraar te *Nismes*, de Heer VINCENT, tot dit einde, in een tijdschrift mededeelt, zijn hiertoe niet voldoende; en men legt er zich veeleer op toe, om, inzonderheid van de *Duitsche* Godgeleerdheid, een ongunstig denkbeeld te doen opvatten. Tegenwoordig vooral schijnt een Genootschap van *Engelsche Dissenters*, onder den naam van *Continental Society*, zich tot taak gesteld te hebben, om ook naar *Frankrijk* zendelingen uit hun midden af te vaardigen, ten einde het land te doorreizen, en, in de eerste plaats, de Protestantsche Geestelijken, vervolgens ook de Katholieke, aan te hitsen, en voor den verderfelijken geest, dien men onzen tijd en vooral aan de Kerk ten laste legt, te waarschuwen. Eenzijdige berigten, en dooreenmenging van onberadene en driftige verlichters, waaraan het in de laatste jaren zeker niet ontbroken heeft, met vrijmoedige, doch geleerde; bedachtzame en bescheidene onderzoekers, hebben waarschijnlijk hiertoe het meest aanleiding gegeven.

Bijaldien deze *Britsche* zendelingen overtuigd zijn, dat zoo vele weldenkende Christenleeraars in de Protestantsche gemeenten, *zonder hen*, niet zullen slagen om het verderf te keer te gaan, of indien reeds alles in *Engeland* op zoodanig eenen goeden voet is, dat men zich ook naar buiten behoort te wenden, zoo ware het althans wenschelijk, dat het werk

Digitized by Google

door hen in den echten geest des Christendoms, die een geest is van *liefde* en *licht*, verrigt wierd. Volgens geloofwaardige berigten, echter, is deze geest van alles behalve sektenzucht vrij; terwijl allen, die niet door *hunne* oogen zien, door *hunnen* mond spreken, en zich niet blindelings op alle *hunne* als onfeilbaar uitgegevene leerstellingen verlaten, door hen als *vijanden van het Evangelie* beschouwd worden. Naardien het, voor een gedeelte althans, jonge en vurige lieden zijn, die door hunne hartstogtelijke voordragt de gemoederen weten gaande te maken, en, in hoop van daardoor verbetering der zeden te bewerken, zelfs het onschuldigste verdoemen, zoo is het niet vreemd, dat in de gemeenten, die zij bezoeken, zich partijen vormen, waardoor huiselijke scheuringen, wantrouwen jegens oudere Geestelijken en soortgelijke tooneelen te duchten zijn, als in *Genève* en dien omtrek de zoogenaamde *Mômiërs* aangeregt hebben, waartegen de Overheid reeds hier en ginds genoodzaakt is geworden in het midden te treden. De in groote getallen verspreide *traktaatschriftjes* dragen er mede veel toe bij, om vroomheid meer tot zaak eens duisteren gevoels dan van helder inzigt te maken. Daar hun getal ook elders toeneemt, blijft ons te wenschen overig, dat men tegen soortgelijke uitwerksels, als die in *Zwitserland*, op zijne hoede moge zijn.

PAULUS EN SILAS TE PHILIPPI.

(*Handel.* XVI: 25—34.)

Schoon vastgekneld in blok en band,
Genageld aan den kerkerwand,
Blijft Paulus rustig, vroom van zin;
En, met opregte broedermin,
Deelt Silas met hem 't eigen lot,
Vertrouwend op de hulp van God.

De lofzang rijst uit aller mond,
En rolt den hollen kerker rond,
En boort de dikke wanden door,
En dringt en schalt in aller oor;
En naast en om den kerker heen
Hoort elk naar hun gezang alleen.

Digitized by Google

Zoo zingen, zij het lot ook bang,
De braven slechts hun vroom gezang;
Al pijnt de kluister hand of voet,
Geen banden binden 't kalm gemoed;
Neen! welk een boei ook 't lijf omsluit',
De loftoon stijgt ten boezem uit.

Maar 't is niet slechts hun bede en zang,
Die klinkt door hol en kerkergang,
En allen treft in 't nachtlijk uur:
De Heer, de Schepper der Natuur,
Zal spreken door Zijn wonderkracht,
Zal redden uit der boozen magt.

En nauuw stijgt weêr het lied omhoog,
Of, hoor! daar rolt, langs wand en boog,
Een dondrend romlend hol gedruisch.
De kerker dreunt; door 't ganfche huis
Verspreidt de doodschrik zich in 't rond,
En schok op schok beweegt den grond.

Het klinkt en kraakt, en kram en slot
Springt af in 't dompig kerkerkot,
En bij 't getril en grondgehos
Slaan de ijzren deuren ijlings los,
En vliegen, hoe onwrikbaar zwaar,
In één rukvlaag van elkaâr.

En elk, die meê gekluisterd zit,
Beeft, gilt van angst, of knielt en bidt,
En denkt, daar hij zijn bede slaakt,
Dat 's werelds jongste dag genaakt;
Maar eensslags schokt en trilt het weêr,
En aller kluisters vallen neêr.

Nu vliegt, in 't angstvol oogenblik,
De kerkerhoofdman, bleek van schrik,
Door 't daavrend aardgeschok vervaard,
Er heen, met uitgetogen zwaard;
Hij tast en woelt al aamloos voort,
Maar vindt ontgrendeld slot en poort.

Nu waant hij iedren man ontvlugt.
Voor schande en lage straf beducht,

Digitized by Google

Schoon schuldeloos aan 't gebeurde feit,
Wil hij, door eergevoel geleid,
Verheven boven laf gespaal,
Zich dooden met zijn eigen staal.

Hij staat gereed, in 't hooploos lot,
Om 't zwaard te jagen door den strot.
Maar hoe! daar klinkt een stemgeluid
Op eens een' hoek des kerkers uit,
En roept: „ Waartoe dat woest getier?
„ Blijf rustig: wij zijn allen hier."

En meer geroerd, en meer vervaard,
Ontvalt hem 't opgeheven zwaard,
En bij d' ontstoken fakkelgloor
IJlt hij de holle gangen door,
En snelt naar Paulus' kerker heen,
En vindt het tweetal kalm bijeen.

Ontzet, verslagen in 't gemoed,
Valt hij vol eerbied hen te voet,
En roept, met smeekend aangezigt:
„ Wat, goede Heeren! is mijn pligt?
„ o, Wijs mij 't pad der zaligheid,
„ Waarheen uw leer de menschen leidt!"

Ja, hem was 't daavren van den wand
Gewrocht geweest van hooger hand;
Geen menschenkracht, hoe stout, hoe sterk,
Hem oorzaak van dit wonderwerk;
Neen! iedere aardschok werd voor hem
Een hemelbode, een hemelstem.

Demoedig, zoo als 't God behaagt,
Had hij naar 't hemelpad gevraagd;
Dus zegt, met meerder kracht en klem,
't Apostelpaar geroerd tot hem:
„ Geloof in Christus, eer Zijn kruis;
„ Zoo zij u vrede, u en uw huis!"

o Ja! die God, die d' aardbol schoort,
Is even magtig door Zijn woord,
En waar Zijn geest het willen werkt,
Daar wordt het rein geloof versterkt:

Digitized by Google

De ſtokbewaarder vraagt niet meer,
Maar roept beſchaamd: „'k Geloof, o Heer!"

Dat was Gods vinger, dat alleen!
Nu voert de hoofdman 't tweetal heen,
Verzorgt, verpleegt het in den nacht;
De Apoſtlen roemen 's Hemels magt:
Zij zijn verlost van 't moordgeſpuis,
En hij knielt neêr voor Christus' kruis!

Februarij, 1827. J. VAN HARDERWIJK, RZ.

EEN GRAFSCHRIFT, AFGESCHREVEN OP HET KERKHOF DER ARMENIËRS TE KONSTANTINOPEL.

Op eenen berg, van waar men den geheelen *Bosforus* kan overzien, ligt het kerkhof der *Armeniërs*, met duizenden boomen beplant, welke eene balſemachtige, welriekende hars uitwaſemen, en eene ongemeene hoogte bereiken. Van hetzelve ontwaart men ook het eiland *Marmora*, dus genoemd van wege deszelfs groote marmergroeven. Daar vinden alzoo de *Armeniërs* het middel, om de namen en verdienſten hunner dooden te vereeuwigen. Men ziet hier dan ook zeêr prachtige Mauſoleums. In alle graffteenen ontdekt men een aantal kleine holten, tot een weldadig einde beſtemd. Op de boomen, namelijk, nestelen duizenden vogels, die anders door gebrek aan water zouden omkomen; maar, wanneer het regent, worden deze bekers voor een' geruimen tijd met water gevuld, waaruit zij daarna den dorst leſchen. De *Armeniërs* vermelden op deze graffteenen niet alleen gaarne het *beroep*, welk de doode bij zijn leven uitoefende, maar ook *de wijze van zijnen dood*; en vanhier treft men niet zelden de afbeelding aan van een' gehangenen, onthoofden, enz. Dit ſchijnt, in den eerſten opſlag, aanſtootelijk. Maar een *Armeniër*, die *rijk* wordt, wekt de hebzucht der *Turken*; en van hier tot aan het toedichten eener misdaad, die hem den dood berokkent, is ſlechts eene enkele ſchrede. Zulk een dood, echter, *vereert* hem, die denzelven ondergaat: want dezelve bewijst, dat hij een rijk en aanzienlijk man geweest is. Gelukkig is het, dat de *Turken* naauwelijks hunne eigene, laat ſtaan de *Armeniſche* taal kunnen lezen; naardien anders de opſchriften op dusdanige gedenkteekens ligtelijk den dood van alle *Arme-*

Digitized by Google

ziërs konden na zich ſlepen. Ziehier één derzelven, tot een ſtaal:

Ik rust hier in den ſchoot van 't lommerrijke graf,
Die *roovers* have en goed en all' ten beste gaf;
De ziel voer op tot God, vol teedre zondaarsmin;
Het ligchaam vond hier rust, en dit is mijn gewin.
Hem, die genadig is, bid, wandlaar, Hem voor mij,
Opdat Hij, in Zijn gunst, mijn ziel genadig zij!

IETS OVER DE STOOMWERKTUIGEN IN ENGELAND.

Volgens den Heer WEBSTER, beſtaan er tegenwoordig in *Grootbrittanje* meer dan 15000 ſtoommachines. Sommige derzelven zijn van eene verbazende kracht. In het Graafſchap *Cornwallis*, bij voorbeeld, vindt men er van 600 paardenkrachten. Aannemende, dat, door elkander geſlagen, elke derzelven eene kracht heeft van 25 paarden, volgt daaruit, over het geheel, eene kracht, gelijkſtaande met die van 375,000 paarden; en, naardien, volgens WATT, één paard gelijkſtaat, in kracht, met vijf en een half mensch, erlangt men, door middel der gezegde werktuigen, eene kracht, overeenkomende met die van meer dan twee millioen menſchen. Men bedenke daarenboven, dat, daar elk paard voor zijn jaarlijksch onderhoud het produkt van twee morgens lands vereischt, de *Engelſchen* alzoo 750,000 morgens meer te hunner beſchikking behouden, dan wanneêr al het werk, thans door ſtoomwerktuigen volvoerd, door paarden moest worden verrigt.

OVER HET VERSCHRIKKELIJK GEVAAR VAN HET LEZEN.

(Uit een oud, vergeten boeksken.)

Wij, JOUSSOUF CHERIPI, door Gods genade, Mufti van het Heilige Ottomanniſche Rijk, Licht der Lichten, Uitverkorene onder de Uitverkorenen, aan alle Geloovigen, die dit geſchrift zullen zien en lezen, domheid en heil!

Alzoo onze SAÏD EFFENDI, eertijds Afgezant van de Sublime Porte, bij *Frankrijk*, een kleine Staat, tusſchen Span-

Digitized by Google

je en Italië gelegen, onder ons het ſchadelijk gebruik der Drukperſe heeft ingevoerd, hebben wij over deze nieuwigheid geraadpleegd met onze achtbare broeders, de *Cadis* en *Imans* van de Keizerlijke Stad Stamboul, en vooral met de *Faquirs*, die bekend zijn door hunnen ijver en waakzaamheid voor het *Abracadabra* en tegen het Gezond Verſtand; en met MAHOMED goedgedacht, gelijk die Profeet en wij goedvinden bij dezen, de voorſchreven helſche uitvinding der Drukperſe af te keuren, te veroordeelen, te vernietigen en te verdoemen, om redenen hier onder gemeld.

I. Dat deze gemakkelijke wijze van zijne gedachten mede te deelen klaarblijkelijk ſtrekt ter verdrijving van *onwetendheid* en *bijgeloof*, welke de beſchermſters en Sauvegardes zijn van eenen welgeregelden Staat.

II. Wijl het te vreezen is, dat onder de boeken, uit het Westen ingevoerd, er zoodanige mogten gevonden worden, die over den Akkerbouw handelen; alsmede zulke, die middelen aanwijzen, om de Handwerkskunſten te verbeteren; welke boeken ten langen leste ('t geen God verhoede!) het vernuft onzer Landbouwers en Handwerkslieden zouden kunnen opwekken, hunne nijverheid aanſporen, hunne rijkdommen vermeerderen, en te eeniger tijd hunner *geloovige* zielen verhevene denkbeelden inboezemen, ter bevordering van het zoogenaamde algemeene welzijn; gevoelens, ten uiterſte ſtrijdig met onzen regeringsvorm.

III. Wijl men te duchten heeft, dat, allengskens de Geſchiedenis op een' gansch anderen trant geſchreven wordende, ontdaan van al het geheimzinnige en wonderbare, hetgeen thans de Natie in eene gelukkige domheid houdt, de onbeſchaamdheid zoo ver zoude gaan, om, in die hiſtoriſche boeken, de goede en kwade daden met de naauwkeurigſte billijkheid te beoordeelen; terwijl men ſtout genoeg zijn zoude, om regtvaardigheid en lieſde tot het Vaderland aan te bevelen, 't geen niet dan nadeelig zoude zijn aan ons *Geloof*, aan onze heilige *Inbeelding*, en aan alle onze *Verborgenheden*, ja hetgeen ten duidelijkſte ſtrijdig is met de voordeelen der posten, welke wij bekleeden.

IV. Alzoo het in vervolg van tijd zou kunnen gebeuren, dat eenige erbarmelijke Wijsgeeren, tot nadeel van onze *Geloovigen*, onder een glimpend, doch ſtrafbaar voorwendſel van de menſchen te verlichten en te verbeteren, ons eenige gevaarlijke Deugden mogten zoeken in te boezemen, die nimmer ter kennisſe van het gemeen behoorden te komen.

Digitized by Google

V. Dewijl zij, met aan het volk een verheven denkbeeld van de Godheid te geeven, den eerbied voor het Opperwezen zouden vermeerderen, en met op eene ergerlijke wijze te leeren, dat God alomtegenwoordig is, daardoor den eerbied voor MAHOMED en het getal der bedevaartgangers naar Mekka zeer zouden verminderen, ten koste van het behoud der arme *geloovige* zielen.

VI. Naardien, met geduriglijk de Westerſche Schrijvers te lezen, die over de beſmettelijke Ziekten, en over de wijze, hoe dezelve te verhoeden, geſchreven hebben, wij zonder twijfel ongelukkig genoeg zijn zouden, ons, *Geloovigen*, van de Pest te bevrijden, en daardoor iets onvergeeflijks beſtaan, mogten tegen het beſtuur der waakzame Voorzienigheid.

Om deze en andere redenen, zoo ter ſtichting der *Geloovigen*, als tot welzijn hunner zielen, verbieden wij hun, op ſtraffe van eeuwige verdoemenis, immer eenige boeken te lezen; en uit vreeze, dat zij in de duivelſche verzoeking mogten geraken van zich ter verkrijging van kennis te laten onderwijzen, zoo verbieden wij alle vaders en moeders, hunnen kinderen te leeren of te laten leeren lezen. En om voor te komen, dat iemand zich tegen onze bevelen verzette, verbieden wij zelfs allen en een iegelijk, zich met denken bezig te houden, op ſtraffe als boven.

Voorts gelasten wij aan alle ware *Geloovigen*, ons terſtond kennis te geven, wanneer zij iemand vier woorden zullen hebben hooren ſpreken, aan welke een *klare* en *zuivere zin* te geven is; ook bevelen wij, dat men in alle geſprekken en verſtandhoudingen zich bediene van ſpreekwijzen *zonder zamenhang* en *beteekenis:* alles volgens het aloud gebruik, bij de Sublime Porte gevestigd.

En om te beletten, dat geene kontrabande gedachten onze heilige Keizerlijke Stad ingevoerd worden, zoo ſtellen wij bijzonderlijk tot opzigter aan, zijner Hoogheids Eerſten *Geneesheer*, die, geboren in de moerasſen van het Noordelijk Westen, reeds vier hoogachtbare Perſonen van de Ottomanniſche Familie heeft ten grave gebragt, en wiens belang het meer dan dat van iemand anders is, ons *Geloof* en ons zoo heilig *Abracadabra* voor te ſtaan en te bevorderen, en te gelijk te waken, dat alle kennis en verbetering buiten het rijk gehouden worde. Daarom geven wij hem bij dezen volkomene magt, om alle gedachten, die, zoo bij geſchrifte als bij monde, zich voor de poorte van onze *geloovige* Stad zullen vertoonen, aan te houden, en ons dezelve, aan handen en voeten gebonden, over te leveren, opdat wij die zoodanige ſtraffe opleggen, als ons goeddunken zal te behooren.

Gegeven in ons Paleis van Onkunde, den 7den van de maan Muharam, het 1143ſte jaar van de Hegira.

HERINNERING AAN DEN OUDE VAN DE BASTILLE.

„Bekend, gewis, is de gebeurtenis aan de meesten onzer

Digitized by Google

„ Lezeren, die de ſlooping des gruwzamen kerkers hebben be-
„ leefd: voor de zoodanigen, wien dezelve onbekend of ont-
„ gaan mogt zijn, maar vooral voor onze jeugdige Lezers en
„ Lezeresſen, namen wij de moeite, dit roerend voorval uit
„ een *Hoogduitsch* blad, op het einde des vorigen jaars uitge-
„ geven, over te nemen."

Toen de ongelukkige LODEWIJK DE XVI den jammertroon van *Frankrijk* beklom, trok de *Bastille* de aandacht der nieuwe Ministers tot zich; en zij waren regtvaardig genoeg, om verſcheidenen gevangenen de vrijheid weder te geven. Onder dezen bevond zich een grijsaard, ſinds *zeven-en-veertig* jaren aldaar gekerkerd, en die al de verveling, al den ſchrik en alle de ellenden, daaraan verbonden, gedurende zulk een ontzettend tijdperk, met moed en ſtandvastigheid gedragen had! Daar opent zich op eens, ter ongewone ure, zijne gevangenis, en kondigt men hem zijne vrijheid aan! De oude man vertrouwt zijne ooren niet; hij houdt het voor een droom, en eerst na herhaalde verzekeringen waagt hij het, zijn jammerhol te verlaten. De trappen, de galerijen, het voorplein, alles dunkt hem zoo groot, zoo uitgebreid; — angſtig ſtaat hij ſtil; — hij ſchijnt zich als in de wijde ruimte te verliezen; — hij ziet naar den hemel, alsof hij dien voor de eerſte maal aanſchouwde, en hij kan het helder daglicht niet meer verdragen. Men wil hem in een rijtuig naar zijne voormalige woning brengen; maar, wijl hij die beweging niet kan verduren, moet men hem geleiden. De arme man vindt zijn huis niet weder; een openbaar praalgebouw heeft deszelfs plaats vervangen, en de ganſche wijk der ſtad heeft zoo vele verandering ondergaan, dat hij zich aan niets meer kan herinneren. Vergeefs monſteren zijne verzwakte blikken elke gedaante, die hem voorkomt; — alles is hem vreemd, alles onbekend geworden; — hij kent geen mensch, en geen mensch kent hem; — hij weent, en wenscht zich in zijnen kerker terug. Bij het noemen der *Bastille*, bij het gezigt zijner verſletene kleedij, die eene halve eeuw verouderd is, omringt hem eene menigte volks, door medelijden en nieuwsgierigheid bijeenverzameld. Maar ook de oudſten uit den hoop kunnen hem op zijne vragen geenerlei voldoend beſcheid geven; toen, bij geval, zijn portier, die, ſinds vijftien jaren door ouderdom buiten ſtaat eenig werk te doen, in een klein huisje kommerlijk leefde, hem bejegent. Ook dezen zijn de gelaatstrekken zijns voormaligen meesters onkenbaar geworden, en hij herinnert zich alleen nog deszelfs naam. Sidderend vraagt de grijsaard naar zijne betrekkingen, en met ontzetting verneemt hij, dat zijne vrouw reeds vóór dertig jaren van droefheid en armoede geſtorven is, dat zijne zonen hunne fortuin in andere werelddeelen zijn gaan zoeken, en dat niet één zijner vrienden meer in leven is. De bediende verhaalt hem dat alles met die onverſchilligheid, waarmede men langverledene en ſchier vergetene voorvallen vermeldt. De ongelukkige oude man jammert, en — jammert alleen. De talrijke menigte, die

Digitized by Google

rondom hem staat, en die hem niet dan vreemde aangezigten vertoont, doet hem de overmaat zijner ellende nog sterker gevoelen, dan de eenzaamheid, waarin hij tot duslange had versmacht. — Geheel ter neder gebogen onder zijne smart, laat hij zich naar den Minister geleiden, die hem de vrijheid had wedergegeven. „ Laat mij," dus spreekt hij, „ weder „ naar mijne gevangenis terugbrengen, waaruit ge mij te voor„ schijn hebt gebragt! Wie is in staat, alle zijne bloedverwan„ ten en vrienden, een gansch geslacht te overleven? Wie „ kan den dood van alle de zijnen vernemen, zonder zichzel„ ven in het graf te wenschen? Alle de sterfgevallen, die „ anderen een voor een en van tijd tot tijd bejegenen, heb„ ben mij in één enkel oogenblik getroffen. Van alle men„ schelijk verkeer afgezonderd, kan ik voor mijzelven leven; „ onder de menschen kan ik noch voor mijzelven, noch voor „ hen leven, die mij allen nieuw en vreemd zijn; en voor „ wie mijne smart niets anders is, dan eene ijdele hersen„ schim. Sterven heeft niets verschrikkelijks; maar alle zijne „ geliefden te overleven, dat, dat is ontzettend!" — De Minister was tot in zijne ziel geroerd. Men gaf hem den ouden portier tot gezelschap, met wien hij nog van zijne vrouw en zijne kinderen konde spreken. Dit was dan ook, de éénige troost, die hem overbleef; want hij wilde met het nieuwe geslacht niet verkeeren, hetwelk hij niet had zien opgroeijen. Te midden van het gewoel der groote stad leefde hij als een kluizenaar, gelijk in zijnen kerker, en de rouw over alle zijne verlorene geliefden brak hem weldra het hart. — Zoo stierf het rampzalig slagtoffer der dwingelandij, oud en des levens moede, korten tijd na zijne bevrijding. Waarom hij zoo lang in den kerker versmacht had, is niet bekend, en zal ook nimmer bekend worden, daar bij de vernietiging der *Bastille*, den 14 Julij 1789, alle de Akten in dezelve mede eene prooi der vlammen werden.

AAN DEN HEER EVERS, NA DESZELFS LAATSTE VOORSTELLING VAN SEÏD, IN HET TREURSPEL MAHOMET.

Apollon lui fit des oreilles d'âne, pour avoir trouvé le chant du Dieu Pan et de Marsias plus beau que le sien.

DICT. DE LA FABLE, *article Midas.*

Niet in een' forschen reuzenbouw,
o Seïd! kan de kunstgloed wonen,
Dien 't koel verstand bewondren zou
In Melpomeen's gevierde zonen.
Die gloed ontspringt uit reiner wel,
Dan ligchaamsvorm of ledenspel.

Digitized by Google

Niet daardoor, dat een Stentor ſchreeuw',
Als hij Alcides' heldendaden
Ten gorgel uitbruit als een leeuw,
Zal hij den God in zich verraden.
Neen! Theſeus' dappre tijdgenoot
Blijft, door zichzelven, fier en groot.

Natuur heeft, ſpelende in haar werk,
De menſchen ongelijk geſchapen.
Zij, in Achilles trotsch en ſterk,
Laat in Narcis de krachten ſlapen,
En houdt, met deze ſpeling, ligt
Haar' arbeid in zijn evenwigt.

Maar, onafhanklijk van de ſtof,
Wekt ware kunst de ſluimrende ooren.
Zij, die uit geest is, moet geen' lof,
Geen gisping, dan van wijzen, hooren.
Dat zij de ſtem, die tot haar ſpreekt,
Als haar de waarheid ſoms ontbreekt!

Wat nood, of dan de dwaasheid ſmaal'
En Midas-ooren zich verheffen,
Als Hamlet niet, in leeuwentaal,
De ziel van wie hem hoort wil treffen!
Is hij daarom op éénen keer
Veranderd, en geen Hamlet meer?

Een kunstnaar ſtaat altoos alleen.
Hij heeft, hij hebbe zelfs, geen voorbeeld.
Natuur en ſchoonheid zijn hem één.
Hij ziet en toetst; hij wikt en oordeelt,
En uit den tempel van zijn hart
Schetst hij de vreugde en ook de ſmart.

Als Febus' licht, zoo rein en klaar
Is 't vuur, dat opvonkt uit zijn binnen.
Zijn ziel kiest onder valsch en waar;
Zijn tong verplet, wie 't valſche minnen;
En Nero, die de menschheid hoont,
Blijft hem een monſter, ſchoon gekroond.

Wat zegt het, Seïd! als de toon
Der kunst zich uit uw ziel doet hooren,
Of Midas, aan zijn kap gewoon,
Onwillig rammelt met zijne ooren?
Één loffpraak van 't gezond verſtand
Is meer, dan kroonen uit zijn hand.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DE ORDE; VOOR HUISVROUWEN EN HUISMOEDERS.

EENE VOORLEZING.

Door

H. VAN LOGHEM.

De Natuur, hetzij wij het verbazend groote of kleine gadeslaan, onze oogen op het mateloos ruim, waarin ontelbare bollen zweven, of, door het kunstglas geholpen, op het naauwelijks zigtbare vestigen, vertoont ons alom zamenhang, regel en orde. Die orde is de band, welke alles vereenigd houdt, aan de behoeften van elk wezen of voortbrengsel derzelver krachten dienstbaar maakt, zorgt, dat deze nimmer aan het nuttelooze en overtollige worden verspild; terwijl zij alles, wat bestaat, aan deszelfs bestemming doet beantwoorden. Die orde verzekert het geluk der staten en de welvaart der huisgezinnen, immers voor zoo verre deze door de rampen, van het ondermaansche onafscheidelijk, niet getroffen worden; zij is de éénige waarborg voor die duurzaamheid, welke men op aarde kan verwachten; zij behoudt, wat, zonder haar, verloren zoude gaan. Het gebrek aan orde veroorzaakte den val van zoo vele rijken en gemeenebesten, deed de heerlijkste ontwerpen mislukken, en maakte den voortreffelijksten aanleg onvruchtbaar in het voortbrengen van het goede, schoone en edele. Dat gebrek moesten zoo vele millioenen, door schattingen en knevelarijen uitgemergelde, ingezetenen beweenen; en hoe menige moeder riep niet, wanhopend, op het wrak der gestrande huwelijksboot uit: „Ach, had ik orde gekend!" Bij de eerste oefeningen der jeugd is dezelve niet minder noodig, dan op de steile baan van kunsten en wetenschap-

Digitized by Google

pen. Zonder haar verſpreiden zich de ſtralen van het licht nutteloos, daar geen brandpunt dezen vereenigt; verſpilt men de ſchitterendſte vermogens van den geest; liggen de verzamelde kundigheden als in eenen bajert, waaruit ſlechts dwaallichtjes flikkeren; wordt, eindelijk, niets dan het wanſtaltige voortgebragt, dat ons belagchelijk maakt.

Het is de overtuiging van de hooge waarde dier orde, welke mij heeft doen beſluiten, dit uur aan eene opzettelijke beſchouwing van hare voortreffelijkheid te wijden; terwijl ik, van het onafzienlijk geheel niet meer dan een plekje kunnende behandelen, mij tot den zoo belangrijken kring, in welken de huismoeder voorzit, in eene gemeenzame voordragt, bepalen zal.

Ja, mijne geëerde Hoorderesſen! het tooneel van uwe zorgen, van uwen onvermoeiden ijver wordt door orde een Eden. Zij onderhoudt, wat gij ſchiept; voedt, maar overlaadt nimmer; vermeerdert de genoegens, zonder derzelver bronnen uit te putten; ſtuurt zonder dwang; verbindt den man aan zijne woning; bezielt reeds vroeg uwe zonen met haren geest, en leert uwer beminnelijke dochters den weg, dien gij haar baandet, tot eer uwer kunne, betreden. — Zonder haar!... Neen, ik waag het niet, voor eene vergadering van nijvere en zorgende vrouwen en moeders het tooneel te ſchetſen, waarop, ongeſtraft, de ſnoeplust zijne rol ſpeelt; het ſpreekwoord: „van eens anders leder is het goed riemen ſnijden," onophoudelijk wordt bewaarheid; men de gewigtigſte belangen verwaarloost; de verſpilling, zonder verhooging van het genot, geſtadig toeneemt; de hand, die regelen, bewaren, onderhouden, ſparen en herſtellen moet, zich vertoont, als ware zij verlamd; de ſcheur ons aangaapt; de roest invreet; koper en tin kunnen glans verloren hebben; een gedeelte van den dag verſlapen, de nacht der vermaken gewijd, de verwarring ſteeds grooter wordt; men de toekomst geheel uit het oog verliest, om, eindelijk, op de klip der zorgeloosheid te ſtooten, en der behoefte in de nijpende armen te zin-

Digitized by Google

ken; — neen, ik schets het niet voor Nederlandsche maagden en vrouwen. Liever wil ik haar op de heerlijke vruchten dier orde wijzen, en haar in eenen tuin rondleiden, wiens heerlijke bloesems en verrukkelijk ooft wij aan haar verschuldigd zijn.

I. De orde beveelt zich aan: *Omdat zij het geheel omvat.* Edele huisvrouw! wanneer men u ook bezoeken moge, alom bemerkt men uwen geest. Op het blozend gelaat uwer kinderen lezen wij, dat orde de matigheid leert en de gezondheid bevordert; in elk vertrek vinden wij alles op zijne plaats, van niets te veel en, voor zoo ver uwe omstandigheden dit gedoogen, van het verelschte genoegzaam; de pracht verblindt niet, maar alles lacht ons aan, wat voor ontleenden luister vatbaar is. Zij straalt van het gewaad uwer lievelingen af: want het vertoont ons het nette van de ouderhoudende hand. Uwe tafel bewijst, dat de verspilling bij u niet woont, maar verlichte vrouwelijke zorg het gezonde kiest, het toereikende geeft, en het overtollige afsnijdt. Ondergeschiktheid is hier geen gewrocht van den dwang, maar van de zijden koord, welke allen leidt, zonder pijnlijk gevoel te veroorzaken. Gij beveelt op den minzamen toon, en ieder gehoorzaamt zonder dralen; gij ontzegt de overdaad, en elke hand is gereed tot besnoeijen en sparen; gij wijst het gebrekkige aan, en allen beijveren zich om het te verbeteren; gij, eindelijk, zijt de beminnelijke gebiedster, wier doorzigt men zegent, wier schepter men küst.

Omdat orde niets te gering acht. Gij kent het gewigtig onderscheid tusschen beuzelingen en kleinigheden; en, terwijl gij de eerste uwer aandacht onwaardig rekent, ziet gij de laatste nimmer voorbij. De ondervinding leerde u, van hoe veel belang deze in het huisbestuur zijn; hoe veel de vastheid van het geheel van de geringste der bouwstoffen afhangt; hoe zeer de eene wijze de voorkeur boven de andere verdient; tot welke sommen die kleinigheden, na het verloop van eenigen tijd, klimmen; wat men, eindelijk, door gezet overleg en eene verstan-

Digitized by Google

dige keuze beſparen kan. Gij weet het: morgen kan de turf ook dienen, welken gij heden aan den haard misſen kunt; op den avond van heden volgen andere, wanneer de beſpaarde olie de lamp zal vullen; kan het vet of de boter nog eene beſnoeijing lijden, dat uitgewonnene helpt naderhand den pot ſmeren; het jakje of kleed, nog eens gelapt, blijft veelligt een paar maanden langer bruikbaar: en, zoo handelende, zoo zorgende, dankt u de gevoelige echtvriend, aan het einde van het jaar, met eenen hartelijken kus, voor het overſchot, dat hij aan u verſchuldigd is.

Omdat orde alles op den regten tijd doet. „Niet te vroeg of te laat," zie daar uw regel. Des morgens, bij het ontwaken, datgene het eerst gedaan, wat, vóór alles, uwe zorgen vereischt: die voor de pakjes uwer kinderen, het kleed van den echtgenoot, en het voedzaam ontbijt. De kleine zuigeling gaat voor, en beſluit aan den avond het tooneel, eer gij uwe oogen luikt; maar ieder krijgt die beurt, welke orde hem toewijst. Dan, wee der ſpin, welke uit haren ſchuilhoek wordt verdreven; terwijl de ſtofwolk om u heen getuigt, dat gij uwer moederen aard hebt ingezogen. Nu vereischt de keuken uwe tegenwoordigheid; en daar ſtreelt u de overtuiging, dat het eenvoudig geregt van uw toezigt het ſmakelijke voor uwe dierbaren zal ontleenen. Bij tusſchenpoozen toovert gij met de naald; en het net gevlijde, dat u omringt, getuigt, wat ijver vermag. Bij het bezige der handen zijn uwe lippen onvermoeid in het leeren en vormen voor deugd en godsvrucht van uw kroost. Regt moederlijk genot aan de tafel; korte verpoozing na dezelve; den namiddag aan de zorg voor den avond, deze aan die voor den volgenden dag gewijd, en het hoofd niet nedergelegd, dan na alles geregeld te hebben. O, eerbiedwaardige huismoeder! konde ik u tot in de kleinigheden volgen, dan, voorzeker, zouden wij u ook in datgene bewonderen, wat thans buiten ons bereik ligt.

Omdat orde, binnen den kortstmogelijken tijd, het

Digitized by Google

noodige verrigt. Bij u vinden wij een oog, dat alles opmerkt; de hand, welke zich tot ieder voorwerp uitſtrekt. Regel wijst de beurt aan; en zoo wordt er niets verzuimd, niets om dat verzuimde ter zijde geſchoven. Waar alles zijne plaats heeft en gereed ligt, gaan de kostbare oogenblikken, door het zoeken, niet verloren; waar orde heerscht, heeft een welberekende overgang plaats, welke de krachten niet uitput, maar ſpaart. Het geregeld denken en werken geeft den geest en der handen eene hebbelijkheid, welke, als van zelve, tot het doel leidt. Drukte heerscht nimmer daar, waar alles geregeld wordt afgedaan; gemakkelijkheid vertoont zich alom; en zoo wint uwe zorg, bij het verrigten van het eene, de oogenblikken uit, die gij aan het andere wijden kunt. De raderen van het opgewonden uurwerk, waarvan gij de ſlinger zijt, looperi ongeſtoord rond; het een vat in het ander; ja, zoo vermogend werkt gij op ieder deel, dat men noch overijling noch vertraging bemerkt.

Omdat de beſpaarde tijd zoo kostelijk is. Oogenblikken uit te winnen, om meerdere zorg voor man en kinderen te dragen; het getal der dienstboden te kunnen verminderen, alzoo toch veelal derzelver nuttigheid in eene omgekeerde rede tot dat aantal ſtaat; zelve te verdienen, wat anders eene uitgave wordt; minder afhankelijk van anderen te zijn, en meer op eigene krachten te kunnen ſteunen; den tijd te beſparen voor dat algemeen overzigt, waartoe de gelegenheid, bij den drang van opeengeſtapeld werk, maar zelden gevonden wordt; uurtjes te vinden, om die aan de vorming der jeugd te beſteden; na volbragten pligt, ook aan eenige uitſpanningen deel te kunnen nemen: wie zoude dit niet wenſchen? Hiernaar tracht gij, edele huismoeder! en de Voorzienigheid, wier beeld gij zijt, vult uwen korf met vruchten, wier geur alles overtreft.

Omdat orde nimmer de toekomst uit het oog verliest. Beklagenswaardig is het huisgezin, alwaar men voor deze niet zorgt. De dag van heden neemt dikwerf alles weg, wat ook voor morgen moest dienen; de voorraad wordt;

Digitized by Google

verteerd of verwaarloosd, en welhaast laten zich het geheel gemis of het ontoereikende pijnlijk gevoelen. Wanorde is als de kanker, welke gestadig voortgaat en welhaast niets meer overlaat; en eindelijk beweent de achteloze hare dwaasheid op de puinhoopen van eigen geluk en dat van man en kinderen. Maar u, zorgende huisvrouw! zweeft die toekomst altijd voor de oogen: van niets neemt gij te veel, maar het noodige; karigheid besnoeit het genot niet, maar de milde en tevens zuinige hand meet voor uwe lievelingen; niets wordt aan het geval overgelaten, maar, zoo veel mogelijk, vooruitgezien en berekend: en zoo kome dan de winter of de zomer; voor den eersten hebt gij uwe kuipen gevuld, voor de welvoorziene markten van den laatsten den bespaarden penning weggelegd.

Omdat orde het beste voorbeeld voor de jeugd is. De regelende geest dier orde leidt het kind, aan eene behoedende hand, den regten weg op, het dwaalspoor voorbij; bewaart de gezondheid van die teedere bloem; gedoogt den snoeplust niet, die het ligchaam en den smaak bederft; stelt de juiste evenredigheid daar tusschen arbeid en rust, oefening en verpoozing, inspanning en vermaken; houdt den geest gestadig in die stemming, welke voor de werkzaamheden dezes levens wordt vereischt; komt dat verbeuzelen van den tijd voor, hetwelk dikwerf, maar al te spoedig, de kracht van gewoonte verkrijgt; leert den dag doelmatig verdeelen, zonder de krachten te overspannen; is de veer, die den geregelden gang geeft, maar het hollen niet gedoogt; leidt aan eenen teugel, dien men liefheeft; maakt het straffen onnoodig, daar zij de gelegenheden tot overtredingen wegneemt, en bevordert de deugden, door den verkregenen lust om wèl te leven. Hebben de jongeling en het meisje dagelijks het voorbeeld dier orde voor oogen, dan wordt de plooi, die zij daardoor ontvangen, nimmer uitgewischt, en zij treden eenmaal als werkzame leden in de maatschappij, door dien geest bezield, en den stempel der eerbiedwaardige moeder dragende. Men ziet het den jongeling aan,

Digitized by Google

wanneer hij zich den handel wijdt, eene openbare loopbaan intreedt, of, in ſtille afzondering, de kunſten en wetenſchappen beoefent; men bemerkt het aan de beminnelijke maagd, aan de bekoorlijke jonge vrouw, dat zij gevormd werden door eene leermeesteres, doordrongen van de onloochenbare waarheid: „orde bouwt op, wanorde breekt af."

II. *Het voorbeeld van orde, dat de ijverige en zorgende huismoeder geeft, gaat voor de maatſchappij niet verloren.*

Hij, die haren tempel nadert, wordt door den eenvoudigen en weldadigen glans getroffen; wie denzelven binnentreedt, brengt haar het offer eener ongeveinsde bewondering; wie hare kinderen ziet, gevoelt diep, wat zulk eene leidsvrouw vermag. Aan hare dienstboden bemerkt men, wie deze vormde: het zindelijke, nette, innemende, van pracht noch zwier ontleend, lacht ons bij dezen aan. Nimmer hoorden de buren in hare woning het geſchreeuw der drift bij de beſtraffing, noch het rumoer van gezelſchappen, die der kieschheid niet betamen. Schulden maakt zij niet, en ieder levert haar gaarne. Zij heeft voor het bedrog minder dan andere huismoeders te vreezen: want de geheele ſtad kent haar geoefend oog en verkregene ondervinding. Bij de weduw vindt men de vruchten van het geſpaarde, en het weesje tiert van hetgene zij heeft uitgewonnen. Op de huishouding, waarvan zij de ziel is, zijn de oogen van allen, die den ſmaak voor het goede en edele niet verloren hebben, gevestigd. De vrouw, die leeren wil, zoekt tot haar te naderen; de jonggehuwde eene verkeering, welke zoo vele nuttige lesſen belooft. Op haar wijst de welmeenende moeder hare dochters, de bekommerde vader eene ſpilzieke gade. Zij is een zegen voor hare dierbaren, eene lichtende ſter voor de zamenleving. o, Mogt ik de namen noemen van die eerbiedwaardige moeders, wier grootheid door den zedigen ſluijer henen ſchittert; mogt ik haar eene hulde brengen, warm als den eerbied, dien mijn hart voor haar gevoelt! Maar neen: waarom zoude ik de nederigheid doen blozen?

Digitized by Google

III. *Er is*, eindelijk, *een verbazend onderſcheid tuſſchen orde en beuzelarij.*

Elsje kan maar niet dulden, dat hare dienstboden zich eenig genot, boven de gewone bekrompene maat, veroorloven; maar om hetgeen zij verwaarloozen of verſlonſen bekommert zich de, anders goede, vrouw niet. Aanſtonds bemerkt zij het, wanneer een kopje of eene kaas is verplaatst; maar de berſten en ſcheuren ontſnappen haar. De pot moet op den bepaalden tijd te vuur; maar het verbranden of niet gaar koken laat zij geheel der keukenmeid over. Zij zorgt onvermoeid voor den glans van koper en tin; maar de vlekken in de kleederen van hare kinderen vallen haar niet in het oog. Bij het koopen van kleinigheden zal zij, zoo als men dit uitdrukt, op een centje doodblijven; maar zij vergeet het aanſchaffen der behoeften op den geſchikten tijd, en betaalt die later tot eenen aanzienlijk hoogeren prijs. Zij ſlooft wel van den morgen tot aan den avond; maar dat ſlooven brengt geene vruchten voort. Bij die *zoogenoemde* orde wordt er verſpild, geſnoept en gekaapt, en de hand, die regelt en behoudt, niet uit de mouw geſtoken. Onder een bedriegelijk uiterlijk vreet het verderf in, en de welvaart gaat van lieverlede verloren. — Maar orde, geſtadig op de wacht, en in overeenſtemming met vermogen en omſtandigheden; altijd gereed, maar zich nimmer overijlende; het meerdere en mindere op derzelver juiste waarde ſchattende, zonder te verbeuzelen of te overdrijven; geene angſtige bekommering voor de toekomst, maar wijze maatregelen, om ook in deze gelukkig te kunnen zijn; zonder bekrompenheid zuinig; zonder zwakheid weldadig; zonder ſtrengheid den teugel vasthoudende; het voorbeeld van maat en regel gevende, en die van de ondergeſchikten vorderende; in één woord, de heerlijke Natuur volgende, die ons eene huishouding vertoont, door de hoogſte Wijsheid en Liefde ingeſteld: zoude dit alles niet vruchtbaar in zegeningen zijn? O, verrukkelijk het tooneel, waar wij het aardſche beeld der Voorzienigheid aanſchouwen; waar de man der waarige

Digitized by Google

gade zijne genoegens is verschuldigd; het kroost wordt gevormd, om eenmaal hare voetstappen te drukken; de ondergeschikte uit liefde dient! Overvloed bij beperkte behoeften; gematigd genot voor het tegenwoordige; zekerheid voor de toekomst; middelen om wèl te doen, de gezegende vruchten van zuinigheid en overleg: o, mogten wij dat tooneel alomme aantreffen, vooral op den, zoo dierbaren, vaderlandschen grond, waar deze deugden te allen tijde tierden! Mogt de ziekte van onze eeuw, de alles verslindende weelde, welke, helaas! reeds zoo velen heeft besmet, niet langer veld winnen, maar door echt vaderlandsche mannen en vrouwen in haren verderfelijken voortgang worden gestuit; mogt *Nederland* altijd een voorbeeld voor andere volken blijven! Ja, mijne Hoorders en Hoorderessen! dit zal het. De geest onzer voorvaderen zweeft in ons midden, terwijl wij ons met deze beschouwing bezig houden. Zachtkens fluistert hij ons toe: „Behoudt de kroon, welke wij verworven hebben." En zouden wij dit niet; opdat nimmer de naneef redenen moge hebben, om over ons te blozen!

JOANNES VOLLENHOVE, IN ZIJN LEVEN, KARAKTER EN LETTERKUNDIGE WERKZAAMHEDEN, BESCHOUWD.

(*Vervolg en slot van bl.* 176.)

Het is meermalen opgemerkt, dat eene even uitstekende behandeling van proza en poëzij door een' en denzelfden persoon zeldzaam gepaard gaat, mogelijk wel om het digt ineenloopen van beider grenzen, waardoor de Prozaschrijver zoo ligt in verzoeking komt, het gebied der dichtkunst, en, omgekeerd, de Dichter dat van het proza te betreden. Dan, wat ook de reden van dit verschijnsel zijn moge, zeker is het, dat, gelijk VOLLENHOVE een uitmuntend Prozaïst was, hij insgelijks, in vele opzigten, een voortreffelijk Dichter geweest is. — Aangaande zijne vorming als zoodanig zij opgemerkt, dat zijn *dichtenslust* reeds vroeg in hem ontwikkelde, dien hij had

Digitized by Google

uit 's moeders borst gedronken,
Of van zijn vader, als ten erfgoet, kreeg geschonken,
Wiens dicht en minnezang zijn moeders hart en zin
Bekoorde en roerde tot gerader wedermin. (*)

De zucht, derhalve, tot de poëzij was er, even als bij zijn' Broeder; zij behoefde slechts bestuurd en veredeld te worden. Gelukkig leefde hij in een' tijd, dat hiertoe, door hetgene twee der uitmuntendste hervormers in de *Nederlandsche* letterkunde gedaan en geleverd hadden, de meest voldoende gelegenheid bestond; gelukkig, dat hij zich, ter regeling van zijn dichterlijk talent, zoodanige en geene mindere modellen ter navolging voorstelde! HOOFT en VONDEL, ziet daar de mannen, op welke zich zijn oog vestigde! — HOOFT gold bij hem bovenal. Gelijk hij uit den mond van VONDEL zelven gehoord had, dat *deze zonder* HOOFT *geen* VONDEL *zou geweest zijn* (†), zoo betuigde hij ook in een vers aan den Heer ARNOUT HOOFT, *dat, zoo hij ooit zijne luitesnaren fiks spande, zijn geest aan dat licht zijn licht ontstoken had.* Geene gelegenheid liet hij ongebruikt, om in den lof van diens schriften breed uit te weiden: hij noemde ze *een bloemhof, een banket om 't hart te sterken*, en vond er zijn' lust in, om daaruit,

Gelijk in 't Gooi een wakkre honigbij,
Geen' honigschat, maar nektar te vergaren. (†)

Vooral stonden de *Nederlandsche Historiën* bij hem op den hoogsten prijs. Wanneer hij er van spreekt, dan weet hij naauwelijks woorden te vinden, om zijne vereering uit te drukken; dan is het:

O Wónderwerk, bij blinden, vol verkeertheit,
Alleen gelaakt! o Hollants taalsieraat!
O Staatkompas! o School van raat en daat!
Uw waarde recht te zien ontdekt geleertheit,
Die ogen heeft. o Gout-, o zilvermijn
Vol schatten, waardt gezocht met moeite en pijn!

(*) Zie VOLLENHOVE's *Brief aan* ROTGANS, in diens *Poëzij*, bl. 294. (†) *Br.* bl. 150. (†) VOLLENHOVE's *Poëzij*, bl. 468.

Digitized by Google

Hij kon den wensch niet onderdrukken, dat de Bataafsche Helikon dit meesterstuk zou beoefenen, als *een vliet, een' klare hengstebron voor hunnen geest, van Poëzij bezeten*, en den Schrijver *de kunst afzien, hunne moedertaal in haar rijkdom, kracht en zuiverheid te melden*; terwijl hij, als de flotsom zijner bevindingen, allen, die de pen tot schrijven opvatten, met allen mogelijken ernst toeroept:

Zo uw pen zich eer en duur belooft,
Begint toch niet in 't Neerlantsch zonder HOOFT. (*)

Aldus waardeerde hij HOOFT; maar ook VONDEL schatte hij zeer hoog. Deze was het geweest, die hem, *in het bloeijen van zijn tijd, als met een scherpe spoor prikkelde om teu berg, den zangrei toegewijd, recht op te stijgen* (†); deze, die hem de hoop had ingeboezemd, dat hij hierin gelukkig slagen zou. Zijne lessen en schriften waren hem dan ook altijd dierbaar, zijne uitspraken gewigtig, zijn voorbeeld heilig, zijne goedkeuring en vriendschap onwaardeerbaar; terwijl hij, door de aangenaamste ervaring geleerd, den Dichteren te gemoet voert:

Dichters, wilt gij eer inleggen,
Met maatzang, die vermaakt, of sticht,
Leert VONDELS taal, Parnastaal, spreken;
En dient u zelfs van zijn gebreken,
Om licht t' ontsteken aan dit licht. (‡)

VONDEL en HOOFT, HOOFT en VONDEL waren derhalve de leidslieden van VOLLENHOVE'S jeugd. Bij dezen voegde zich, in de eerste jaren van zijn' dienst, of ligt reeds vroeger, nog een ander, die waardig was, aan hunne zijde op te treden; ik bedoel RABO HERMAN SCHELE, een' man nog meer ver-

(*) VOLLENHOVE'S *Poëzij*, bl. 475. (†) Zie *Brief aan* ROTGANS, reeds genoemd. (‡) VOLLENHOVE'S *Poëzij*, bl. 307.

Digitized by Google

heven door zijne verdienſten en deugd, dan door den adel zijner geboorte, doortrokken van de letterkunde der *Grieken* en *Romeinen*, *welker laatſten ſtijl hij*, naar VOLLENHOVE, *als zelfs de aeloudheid ſchreef*, buitengewoon bedreven in de ſtaatkunde en geſchiedenis, door veel reizen en verblijf in *Frankrijk* en *Italië* beſchaafd, en dit alles, bovendien nog, verſierende door lieftaligheid, opregtheid en godsvrucht. Deze rijkbegaafde man was het, die in het gemoed van den jongen VOLLENHOVE *eene edele glorizucht ontvonkte en aankweekte*, wanneer hij hem in welſprekende taal *de ſchoonheid der deugd* vertoonde, of diens eerſte herſenvruchten met zijne goedkeuring vereerde. Is het vreemd, dat de dankbare leerling hem oneindig hoog ſchatte, door zijn' vroegtijdigen dood (1662) diep, zeer diep getroffen werd, en dat, terwijl GREVIUS 's mans nagedachtenis te *Utrecht* door eene *Latijnſche* redevoering vereerde, die de Heer SCHELTEMA *een meesterſtuk* noemt (*), hij zulks door een voortreffelijk *Nederduitsch* dichtſtuk (†) deed, waarvan ik mij niet weêrhouden kan eenige regels mede te deelen. Na gezegd te hebben, dat SCHELE het hart te hoog had, om de eer met een eerzuchtig oog aan te zien, en dat het hem door *Overijſſel* zoo ſpade opgedragen Drostambt geene erkentenis van de groote dienſten, den ſtaat bewezen, kon ſtrekken, gaat onze Dichter dus voort:

't heerſchen ſtont
Aan SCHELE en zijn gemoet: wien hoeft hij naar den mont
Te zien, of wien gezag en ſtaatbewint te danken?
Een' troon, een' ſchepter, die van wijken weet noch wanken,
Schonk hem zijn wijsheit: dees verheft hem op den troon
In 't ſtilſte boekvertrek: die heerſchappij ſtaat ſchoon
Voor SCHELE, altijt een Drost, en altijt opperkoning.
Geen Alexanders ſtaf, geen purper, gene kroning
Verſieren zo een' helt, als temmen van 't gemoet,
Eertijtels, pracht en praal wechſchuppen met den voet,

(*) Zie *Staatk. Nederl.* Art. SCHELE. (†) VOLLENHOVE's *Poëzij*, bl. 239 enz.

Digitized by Google

Zich zelf beheerſchen, om geen heerſchappijen ſlaven,
En ſtaatzucht ſchuwen, al te heet en blint in 't draven.
Hij was aan 't Drostampt niet, aan hem was 't algemeen
Verbonden, die geen' dienst noch eerampt acht te kleen,
Daar 't vaderlant bij wint. Mogt ieder ampt dus pralen,
Hoe zou het vrije Lant opluiken van die ſtralen!
De Godtsdienst beurde 't hooft; de moetwil kreeg de ſchop:
Rechtvaardigheit nam toe, en raakte 'er boven op:
's Lants zegen vloeide, als dau, van boven versch geregent;
Geleek den IJsſelvliet, die hele landen zegent,
De quynende akkers laaft, en mest met zijnen ſtroom,
Voor beemden, vee en vrucht, en ieder wellekoom.

Door zulk een driemanſchap vroeger en later geleid, en van den geest der Ouden doorvoed, kon VOLLENHOVE geen alledaagsch, moest hij één zoo voortreffelijk Dichter worden, als hij inderdaad geweest is.

Ja, VOLLENHOVE was een voortreffelijk Dichter, waardig der groote mannen, die hij zich ten voorbeelde geſteld had. En als wij dit beweren, loochenen wij hiermede niet, dat hij ginds en elders wel eens gezocht en onnatuurlijk is; dat hij, offchoon VONDEL hem *een' vollen vruchthoren* noemde, niet altijd zulke geurige en verkwikkende vruchten uitſtort, als waarop de kieſche ſmaak verlekkerd is; dan zijn wij niet vermetel genoeg, onze bevoegdſte kunstregters te weêrſpreken, die in hem reeds de ſporen meenen te zien van het verval in de Dichtkunst, dat later zoo bedroevend, maar dan toch, naar onze gedachten, veel zigtbaarder was in zijn' kunstvriend BRANDT, en vooral in diens beide Zonen. — Vraagt nu iemand naar de vermoedelijke reden, waarom VOLLENHOVE's poëzij, dikwijls zoo waardig en krachtig, zich over het geheel niet beter ſtaande houdt, en wil hem het antwoord, dat dit uit de mindere geestkracht der natie na den *Munſterſchen* vrede moet verklaard worden, niet geheel voldoen, omdat de vurige ANTONIDES VOLLENHOVE's tijdgenoot was, dan wagen wij het, hem in beſcheidene overweging te geven, of ook het volgende ter verklaring van dit verſchijnſel

Digitized by Google

eenigzins dienen mag. VOLLENHOVE, vooreerst, was, uit kracht zijner bediening, tot eene gedurige behandeling van het koeler proza verpligt, hetgene ligt aanleiding kon geven tot prozaïsche gedachten en uitdrukkingen in oogenblikken, wanneer hij zelf wenschte als Dichter te denken en als Dichter te spreken. VOLLENHOVE, al verder, was, uit zucht tot netheid, en *om zijn vernuft te oefenen*, een groot minnaar van zijn werk te beschaven. Zijne brieven aan BRANDT, waarin menigte van voorslagen voorkomen, om dit voor dat, of dat voor dit of iets anders te stellen, bewijzen zulks; gelijk ook hiervan getuigden zijne nagelatene papieren, waarin men dezelfde gedachten op onderscheidene wijzen door hem heeft uitgedrukt gevonden (*). Maar de ervaring van latere tijden heeft geleerd, hoe nadeelig voor de Poëzij dat eeuwige kunstelen geweest is. HALMA betuigde onzen Dichter, dat diens eerst gekozene uitdrukking, als de vrijste uitstorting van den geest, gemeenlijk de gelukkigste was (†). Eindelijk, VOLLENHOVE had veel moeite met het vinden der rijmklanken (‡); en men weet, dat hij, die hierin minder gelukkig is, om het rijm menige schoone en verheffende gedachte moet laten verloren gaan. Indien, dachten wij wel eens, indien hij zich om deze zamenstemming der eindklanken niet bekommerd en rijmelooze verzen geschreven had, wie weet, hoe hoog wel zijne onbelemmerde vlugt zou gegaan zijn! Dan, hij was geen vriend van rijmeloos dicht, dat, naar zijn gevoel, op het einde van ieder regel, als met een valsch geluid, zijne verwachting telkens te leur stelde, en ook bij BRANDT, na zijn Vredegedicht van den jare 1648, was afgekeurd (§). — Doch, genoeg: wij erkennen, dat zijne gedichten in verhevenheid en kracht voor die van ANTONIDES moeten onderdoen; maar, dwalen wij niet geheel, dan bezitten zij desniette-

(*) Zie het: *aen den Lezer* van SPEX, vóór den *Kruistriumf.* (†) In zijn *Leven* van ROTGANS, vóór diens *Poëzij.* (‡) Zie HALMA, t. a. p. (§) BRANDT, bl. 187.

Digitized by Google

min vele voortreffelijkheden, die hem tot den rang verheffen van den waarachtigen Dichter. — Een oog op zijne werken zal, hopen wij, onze meening regtvaardigen.

Reeds als jongeling ſtortte VOLLENHOVE's gevoel zich in zangen uit, waar kenners den zwier, de maat en den klank van waardeerden, en aanleiding in vonden, hem aan te moedigen. Zoo het ſchijnt, heeft ons echter zijne kieschheid in de uitgegevene *Poëzij* niets geleverd, dat vóór den *Kruistriomf* gedicht is. Met dezen deed hij, nog pas te *Zwolle* (1656), zijne eerſte, inderdaad ſchitterende, optrede als Dichter. Dit dichtſtuk, herhaalde reizen herdrukt, bezorgde hem groóten roem, en bekoorde zelfs VONDEL in die mate, dat hij, op het zien daarvan, in verrukking uitriep: „*dat is een groót licht, maar jammer dat hij een Predikant is!*" een bijvoegſel, dat de groote Dichter, bij meerdere kennis van den beminnelijken maker, die in lang geen ROGERMAN, SMOUT of KLOPPENBURG, maar BRANDT's *vreedzamen Christen* zoo gelijk was, zeker wel zal hebben ingetrokken. Zulk eene getuigenis nu, door zulk eenen man, is reeds berekend, om ons ten voordeele van dit gedicht in te nemen; maar wanneer wij de moeite nemen, het bedaard na te gaan, dan zullen wij de ſtralen van dat licht ook zelve bemerken. Het is wel waar, er komen dikwijls trekken van valsch vernuft in voor, die hinderlijk, vergelijkingen, die overdreven, toeſpelingen, die ongepast, benamingen, die min voegzaam, denkbeelden, die hard en min waardig zijn; doch, in vergoeding hiervan, ontdekken wij vele onmiskenbare ſchoonheden, den echten Dichter waardig. Vol vuur is terſtond de aanhef, en verheft onzen geest, om, met den Dichter, *den kruisberg op te ſtijgen, bij den kruispaal neêr te vallen, en in de zee van 's Heilands grondeloze liefde te verzinken.* En wanneer hij, hierop, nu eens het wreede en vernederende van het lijden des Verlosſers in de bijzonderheden afmaalt, dan weder den zondaar als de aanleidende oorzaak hiervan aanklaagt; nu

Digitized by Google

eens den haat en de woede der vijanden teekent, dan weder de liefde en het geduld, door den Gekruisten aan het kruis geopenbaard; nu eens de zegepraal, door JEZUS' dood verworven, voorstelt, dan weder ons voorregt en onze verpligting om in dien triomf te deelen: wanneer hij in de voorstelling van deze en andere omstandigheden rijkdom van denkbeelden, waardigheid en geestverheffing ten toon spreidt, dan ziet men het gebrekkige al ligtelijk voorbij; dan laat men zich eenige uitdrukkingen, uit 's Dichters godgeleerde denkwijze ontstaan, gemakkelijk welgevallen; dan billijkt men het oordeel van een zoo juist kenner, als de voortreffelijke DE VRIES, wanneer hij den *Kruistriomf zoo verheven van gedachten en treffend van beelden* noemt, *als stichtelijk van inhoud* (*). — De aard van dit dichtstuk, dat ten naauwste zamenhangt, en waaraan dikwijls één enkel woord eene niet verwachte wending geeft, maakt het moeijelijk, dit oordeel door proeven te staven; wij moeten dus de Lezers uitnoodigen, het zelve in handen te nemen.

Bij den *Kruistriomf* zijn, vooral in de laatste uitgave, nog vele godsdienstige gezangen gevoegd, onder welke er zijn, die gansch geene geringe waarde hebben. Hoort slechts de volgende echt dichterlijke voorstelling van *eens Christens koninklijke heerlijkheit!*

Wat eerkroon past, wat glorikrans
Verstert een Christens hooft
Op aarde alrê, die pracht en glans
Van kronegout verdooft!
Een hemelsch koning, zo de pen
Des hemels melt, is hij;
Geboren, en gekoren, en
Gezalft ter heerschappij:

Geen vorst, die volken wijdt en zijdt,
Maar die zich zelf regeert;
Met grote daden t' aller tijdt
Door Christus triomfeert.

(*) T. a. p., D. I. bl. 252.

Digitized by Google

Gansch koninklijk is zijn geslacht,
Zijn broeder zelf Godts Zoon!
En Godt, zijn Vader, schenkt, uit kracht
Van erfrecht hem de kroon!

Geen aardtsche schat vernoegt zijn' eisch,
Maar Godt, als 't hoogste goet.
De hemel is zijn hofpaleis,
Een Englenwacht zijn stoet.
Zijn maaltijt houdt hij overblij
Met Christus vleesch en bloet.
Geen feestmuzijk ontbreekt hierbij,
Vol vreugt in wederspoet.

Godts woort en zuivre waarheit strekt
Zijn koninklijke Raadt;
De Heilant, door geen feil bevlekt,
Zijn vorstlijk zielgewaat.
Wat schoonheit noemt men bij Godts beelt,
In hem gezien, 't gelaat,
Dat nooit het alziende oog verveelt,
Door eew noch tijdt vergaat?

Zijn wijsheit tart de kloekste'n, daar
De Hoogste wort gevreest.
Zijn kracht bezwijkt in geen gevaar,
Noch storm van 's afgronts geest.
Hoe hebt ge een' mensch, o Heer, bezint!
Uit welk een jammerpoel
Verheft ge een' worm, een menschenkint,
Op zulk een' hogen stoel!

Och droeg elk Christen, onbemorst
Van misdaats smette en smaat,
Wel zorg, om braaf zich, als een vorst,
Te houden naar zijn' staat!
Ging hier onze eerzucht breedt en ruim
Staag weiden, nimmermeer
Door snoot vergrijp, of traag verzuim,
Berooft van al deze eer!

De zaligheit van een vroom geweten; het hoogste goet alleen beſtendig; onwetende wetenſchap en dwaze wijs-

Digitized by Google

heit; de beste en grootste Koning; Maria bij het kruis; en *de grootste Wereldvorst van een gehoorzaam kint beheerscht*, bevatten mede veel fraais; doch, kortheidshalve, willen wij alleen het slot van het laatste gezang hier aanvoeren:

Herodes, Cesar mag wel beven
Voor 't kint? een kint ter eer
Wort al de werelt opgeschreven.
Wat kint? der vorsten Heer,
Door lant noch grens, door lucht noch wolken,
Waar 't licht des hemels straalt,
Noch zee, noch 's afgronts jammerkolken
In zijn gebiedt bepaalt:

Regeerder ook van menschenzielen,
Van Cesars trots gemoet;
Van Englen, die, hem dienstbaar, knielen,
In Bethlems stal begroet
Met blij muzijk: geen stof tot klagen
Ooit gevende, als August;
Nooit heerschende, om zijn volk te plagen,
Maar elk tot heil en rust:

Een Heer, die, dienstbaar hier gerekent,
Van helsche slavernij
Verlost, in 't boek des levens tekent,
Verheft ter heerschappij;
Ter hoogste vreugt verheft hier boven
Door tranen en verdriet,
Door armoe, in een' stal verschoven,
Tot endeloos gebiedt.

Augustus magt sluit Janus poorte:
Maar dees ontsluit het slot
Van 't hemelsch hof door zijn geboorte,
Verzoent den mensch met Godt.
Augustus zwaart heeft lang moordadig
Te lande, op zee gewoedt:
Maar Jesus vrede, alsins genadig,
Kost hem zijn dierbaar bloet.

De komst van VOLLENHOVE in *den Haag*, die

hem in meerdere aanraking bragt met vele groote vernuften, schijnt nieuwen prikkel aan zijne zangdrift gegeven te hebben; na dien tijd ten minste zijn meest alle de stukken vervaardigd, die in zijne uitgegevene *Poëzij* eene plaats vinden. Vele daarvan zijn, naar de gewoonte dier tijden, *Geboorte-*, *Bruilofts-* en *Lijkzangen*, en andere *Gelegenheidsgedichten* op personen en zaken, die ons thans weinig belang meer inboezemen; van welke 't sommige wel eens aan geestverheffing en uitdrukking ontbreekt, waarover men zich niet te verwonderen heeft, daar dikwijls pligt of heusche aandrang van vrienden, meer dan de stroom van een vol gemoed, onzen Dichter de lier in handen gaven. Eenige van deze echter hebben eene meer poëtische waarde, en verdienen nog heden gelezen te worden; gelijk de zang bij het huwelijk van Koning WILLEM's gunsteling BENTENK, en vooral de *Uitvaart van* ARENT VAN HAARSOLTE, uit welke laatste hier het volgende tot eene proeve sta:

Wie zonder moedt den degen gordde
Op zijde, alleen tot dwaze pracht,
Zij met geween en jammerklagt
Beholpen in zijn leste, en worde
Met naar gekerm luits keels beluidt:
Zijn naam gaat met zijn leven uit.

Gij moogt dees moeite en lijkdienst sparen,
Die Kolonel HAARSOLTES baar
Volgt op zijne uitvaart, paar aan paar.
Een held, die in zijn jonge jaren
Zo rustig koos de heldenbaan,
Om rou noch rouplicht is begaan.

Waar ooit zijn fiere moedt bezweken
Voor 't grimmen van de zwarte doot,
Daar zij met polver spookt en loot,
Men had de prijzen niet gestreken,
Waar voor de Raat HAARSOLTE dankt,
Wanneer trompet en trommel wankt.

Digitized by Google

Nooit had hij Ulrich onder d'ogen,
Vol vier, vol oorlogsgloet, gezien;
Noch recht vooruit, om ſpits te bien,
Zijn ijzre heirſpits ingevlogen;
Den Deenſchen Graaf in 't vlakke veit
Niet overrompelt met gewelt.

's Mans deugt, die met een gonde keten
Van zeven Staten wort vereert,
Daar hij met roof en vanen keert,
En 't Spaanſche heir, op ons gebeten,
Die zenuw affnijdt in den ſlag,
Was waardt dat haar de Doot ontzag.

De Doot ontzag dat hooft te treffen,
't Welk oorlogskunde en dapperheit,
En wakkre zorg, en kloek beleit
In 't krijgsgezag ſteets hoger heffen:
Z' ontziet hem, daar hij opverſaagt
Voor 't vaderlant zijn leven waagt;

En helpt de dwinglandij van Spanje
Voor Fredriks vaan in 't voetzant treên,
En plant op ſlôten en in ſteên
De zegeſtanders van Oranje;
En neemt Prins Fredriks hart, niet min
Dan ſterke ſteên, al vechtende in.

Geen vijantlijk geweer noch punten,
Wel vaak geſtuit, maar nooit gevreest,
Toen (waar zijn ſterfuur daar geweest)
Wel duizent doden op hem munten,
Maar 't vier van een verbolge koorts
Verſlont zijn leven, als een toorts.

Zo ſterft een leew, de vorst der dieren,
Van niemants handen noch geweer,
Nau op de jagt genaakt van veer,
Gemest met roof van bloet en ſpieren.
Hij ſterft zijn eige dood op 't lest:
Dan ſchrikt al 't woudt noch voor zijn nest.

Maar nog meer boeit ons de Dichter en nog hooger

Digitized by Google

ſtijgt zijn toon, wanneer hij tranen ſtort bij het lijk van zijnen onvergetelijken weldoener SCHELE, of den, eenen held onwaardigen, dood van den doorluchtigen SERINI beklaagt. Dan verheft zelfs een VONDEL 's mans dichterlijke talenten met de uitgezochtſte loffpraak. In menig opzigt weinig minder in kracht en rijkdom van denkbeelden zijn de *Lijkzangen op* DE RUITER, AMELIA VAN SOLMS, N. HEINSIUS en ANTONIDES. Die op VONDEL is beide den grooten Dichter en zijn' dankbaren kweekeling waardig, gelijk de volgende regels bewijzen mogen:

Een enig renperk helpt veel lichter.
Een' renner aan den palm: dees dichter
Mengt liergezang met heldentoon,
Wint prijs, waar prijzen ſtaan t'ontfangen,
Met bijſchrift, lijk- of feestgezangen.
't Zij jok, of ernst, hij ſpant de kroon.

Gelijk de nachtegaal zijn wijzen
Nu laag verandert, dan laat rijzen,
Met hondert orglen hondertmaal.
Veel wiltzangs mag hier 't woudt af leren:
Maar hij alleen blijft triomferen:
Hij is en blijft de nachtegaal.

Gij Vorſten, prat in rijxgewaden,
Gij helden, groot van moedt en daden,
En ewig levende op elx tong
Al 't aardtrijk door, blijft menigvuldig
Deze Agrippijnſche Rijnzwaan ſchuldig,
Wiens zanglust u oaſterflijk zong.

Terwijl de zang dus eindigt:

Ons levens kracht verwelkt, als blaren;
Dees fenix in zijn hoge jaren
Ging af, vaart heen, ſcheit uit der tijdt.
Maar kunst en wijsheit, altijt veilig,
Braveert den nacht des doots, als heilig
Van outs, en d' ewigheit gewijdt.

Digitized by Google

Onder de overige ſtukken in de *Poëzij* zijn het voornamelijk die, welke het Vaderland en ORANJE betreffen, waar de meeste gloed en volheid van gedachten in te vinden is. Hoe zeer hem de eer en de voorſpoed van zijn' geboortegrond ter harte gingen, mag, onder meer, blijken uit den *vierden zeeſtrijdt van Vrankrijk en Groot-Brittanje tegens de vloot der Vereenigde Nederlanden*, en *de Bontgenoten Meester in 't velt tegens Vrankrijk door beleit en dapperheit van zijne Hoogheit*. Ofſchoon daarom aan de verdienſten van den grooten Raadpenſionaris, wiens *afbeelding* door BRANDT hij goedkeurde, niets onttrekkende, beminde hij WILLEM III met vuur. Bezongen MOONEN en ROTGANS diens lof, ook hij greep hiertoe elke gelegenheid aan, en vierde 's Vorſten benoeming tot bevelhebber der krijgsmagt, en wat later diens *Inkomst in Overijsſel* in fraaije verzen; uit welk laatſte dichtſtuk het volgende hier moge worden aangevoerd:

Hij, 's Lants leven, licht en hope,
Schutsheer van 't verwaarde Europe,
Redt de kiel van 't vrije Lant,
In dien krijgsſtorm ſchier geſtrant;
Schrikt, in 't barnen van die baren,
Voor geen zee- noch lantgevaren.
WILLEM HENRIE, Neêrlants helt,
Stuit den inbreuk van 't gewelt,
Diep in Hollant ingeborſten.
WILLEM HENRIK, d' eer der Vorſten,
Durſt de Heerschzucht 't voorhooft bien,
Die, de werelt door ontzien,
Als een pest van vreverbonden,
Zo veel landen heeft verſlonden;
En, of Nederlant alleen
Slechts een brok waar, veel te kleen,
't Aardtrijk, woest van oorlogsplagen,
Door de kaken zocht te jagen.

Hoog draaft, in den verderen loop van dit vers, de hulde aan den Prins; vooral niet minder die, welke hij diens nagedachtenisſe en die zijner Gemalinne wijd-

Digitized by Google

de, doch geenszins uit vleijerij geboren, waarvan de waardige man, gelijk hij in zijne Lijkrede op dezen Vorst verklaarde, „niet vreesde verdacht te zullen worden, en zijn gemoed ook zoo vreemd was, als de plaats, waar hij ſtond."

Ook het *Bijſchrift* heeft VOLLENHOVE beoefend. Er beſtaat een werk, getiteld: *Afbeeldingen van de Heilige Hiſtoriën des O. en N. Testaments*, tot hetwelk hij de korte bijſchriften in proza en poëzij geleverd heeft. Hoewel de meeste daarvan, uit den aard der onderwerpen zelve, van mindere waarde zijn, en hij in dit deel der kunst verre achterſtaat bij BRANDT, zoo zijn er echter ook vele onder, die zich door rijkheid van zin, puntigheid en aardige tegenſtelling gunſtig aanbevelen. De plaats ontbreekt ons, dit door voorbeelden te ſtaven; maar wij kunnen ons echter niet onthouden, uit de *Poëzij* zijne *Afbeelding van* WILLEM *d'Eerſte* ter beſchouwing aan te bieden:

Dit 's Neerlants vader, wiens gelijk geen eeuw aanſchoude:
Een Brutus in bedrijf, als in beleid en moêdt;
Maar die de vrijheid door zijn dappre Zoons volhoude,
En zelf haar' grontſlag ſterkte in 't ſtorten van zijn bloet.

In het *Graffchrift*, zoo na aan het Bijſchrift grenzende, is hij ook niet ongelukkig geſlaagd; gelijk, om van die op den Admiraal WASSENAAR en anderen te zwijgen, het tweede uit zijn *achttal*, alle zeer fraaije, *Graffchriften op* DE RUITER, naar het ons toeſchijnt, bewijzen zal:

Hier rust DE RUITER nu, die nooit gewoon te rusten,
Gansch Neêrlant reis op reis beſchermde op Hollants kusten
Voor Vrankrijk en Britanje, als Hollantsch Admiraal.
Zijn krijgsdeugt trof 't gewelt, gelijk een blixemſtraal.
Zijn ijver dreef 's Lants Vloot, en ſteefze, als want en kabel.
Haar roer was zijn beleit, zijn dapperheit haar ſabel.
Zijn bijzijn in 't gevecht de zekerſte overhant,
Zijn naam der Moren ſchrik, zijn doot zelf triomfant.
's Lants Staten eren 't lijk met dankbre graffieraden:
Hij leeft al 't aardrijk door met ewige oorlogsdaden.

Digitized by Google

Om zoo veel voortreffelijks, als ons van VOLLENHOVE is toegekomen, moet het ons smarten, dat de dood hem in het voornemen heeft verhinderd, een' vermeerderden druk zijner *Poëzij* uit te geven, en dat eerst gebrek aan tijd, en daarna gevorderde ouderdom, ook 's mans jongsten Zoon, den erfgenaam zijner schriften, belet heeft, dit werk uit te voeren. Het was eerst in 1750, dat de bekwame SPEX, een vurig vereerder van VOLLENHOVE, en die reeds op zijn negende jaar den *Kruistriomf* van buiten kende en in gepasten toon opzeide, uitgenoodigd door den Kleinzoon des Dichters, een beroemd Regtsgeleerde, met deze uitgave aanving. Hij deed zulks met het bij hem zoo hoog gestelde dichtstuk, en de gezangen, daarbij behoorende, veelal veranderd naar de laatste beschavingen des makers, en vermeerderd met verscheidene, nog nimmer gedrukt, en voor de vroegere althans niet onderdoende. Te gelijker tijd herigtte hij, dat de drukker op dat tijdstip reeds toereedinge maakte, om de overige poëzij des Dichters in het licht te geven. Dit is echter, om welke reden is ons onbekend, nimmer gebeurd, tot groot verlies voor de vaderlandsche Poëzij, die daardoor zekerlijk van veel fraais, na 1686 vervaardigd, waarschijnlijk voor altijd beroofd is.

Tot groot verlies voor de vaderlandsche Poëzij, zeggen wij; en wij doen dit in vertrouwen, dat de aangevoerde dichtproeven dit ons oordeel zullen regtvaardigen. Deze, gelijk ook onze eenvoudige bijdrage, mogen velen hebben uitgelokt tot het beschouwen van den geheelen dichterlijken schat, en tevens hoogachting hebben ingeboezemd voor hem, door wien ons deze geworden is. Neen, VOLLENHOVE's Poëzij, zoo min als zijne Leerredenen, verdient het niet, zoo onbekend te wezen, als zij veelzijds is, zoo versmeten te zijn, als zij doorgaans wordt, voor zoo weinige stuivers, of op den koop toe, u toegeworpen te worden, als, met vele oudere dichtwerken, dikwerf haar lot is; zij verdient dit niet, aan welke door zoo vele letterbraven van vroegeren en lateren tijd, een'

Digitized by Google

POOT (*), DE VRIES, SIEGENBEEK en anderen, door VONDEL bij name, een zoo uitstekende lof is toegezwaaid. Bij dien Prins der Dichteren is hij zeker niet te vergelijken; het is boven hem, zoo bevallig liergezang met heldentoon te mengen, zoo teeder en diep te roeren, zulk eene heerlijke melodie in zijne verzen te brengen; maar wat hij is of niet is, vermag of niet vermag, hem te naderen is zijn onvermoeid streven, en gelukt hem zelfs niet zelden. Het is mogelijk, dat VOLLENHOVE's werken nog dieper in de vergetelheid geraken; mogelijk ook, dat men ze eindelijk niet meer dan in het boekvertrek van een enkel minnaar der vaderlandsche Letterkunde aantreft: maar onmogelijk is het, dat zijne gedachtenis als Dichter zal kunnen vergaan; hiervoor heeft hem het Hoofd van *Neêrlands* Zangberg bewaard, die hem der onsterfelijkheid wijdde, toen hij hem in de dichtkunst gelijken naam gaf als aan den éénigen ANTONIDES, den naam van..... ZIJN' ZOON.

(*) Zie *Leven van* POOT, vóór het IIIde Deel zijner *Gedichten*, bl. 56. Aan welken bevalligen *Nederlandschen* Dichter mede regtmatige hulde is toegebragt in het *Mengelwerk* van dit Tijdschrift voor 1820, No. XIII, XIV en XV.

NAAUWKEURIG VERSLAG WEGENS OLIJVEN EN ZEKERE ZELFSTANDIGHEID, OP DEN 24 AUGUSTUS 1826 TE POMPEJI ONTDEKT.

In het Koninklijk Museum te *Napels* zijn, gelijk bekend is, spijzen en vruchten van allerlei soort voorhanden, welke, sedert de ontdekking van het, ten jare 79 na CHRISTUS' geboorte, door eene uitschuitwerping van den *Vesuvius*, bedolvene *Pompeji*, uit deszelfs schoot zijn aan het licht gebragt. Maar de verwoestende gebeurtenis, gepaard met de werking zoo veler Eeuwen, had van deze vruchten niets meer overgelaten, dan alleen derzelver gedaante; en zij zijn, zoo ons deze uitdrukking vergund zij, niets anders, dan *Mumiën uit het Plantenrijk*. Op den 24 Augustus laatstleden werd eene ontdekking gedaan, welke als het allerzeldzaamste voorbeeld

Digitized by Google

van bewaring mag worden aangemerkt, dat ooit de wereld heeft opgeleverd, en dat ligt zou worden betwijfeld, bijaldien geene echte narigten en ontledende bewijzen hieromtrent de onmiskenbaarſte zekerheid verſchaften.

Er werden, namelijk, in de tweede tot de *Fullonica* (eene tot het wasſchen van linnen beſtemde openbare plaats) behoorende woning, in eene door zamenverbondene aarde gevormde ledige ruimte, vijf overeindſtaande glazen flesſchen gevonden; en men konde, zoo wel uit de gedaante dier ruimte, als uit de bijkans geheel vergane ſtukjes hout, waarin zich nog ſpijkers bevonden, ten duidelijkſte ontwaren, dat dezelve in een houten kistje moeten zijn bewaard geweest.

Bij de in het Muſeum op den 28 October jongſtleden te werk geſtelde reiniging van de buitenzijde dezer flesſchen bemerkte de Heer CAMPO, Secretaris van dit Muſeum, in twee derzelven een donker voorwerp; en, de zaak naauwkeuriger onderzoekende, ontdekte hij, tot zijne niet geringe verbazing, in de eene flesch *nog geheel onveranderde Olijven*, en in de andere een dik vocht, hetwelk hem eene ſoort van ingelegde vischeijeren, of kuit, ſcheen te zijn.

Op ontvangen narigt beval de Koning, dat deze voorwerpen ſcheikundig onderzocht, en het overblijvende in glazen luchtledige cilinders, hermetisch geſloten, voor de nakomelingſchap zoude worden bewaard; terwijl een gedeelte der Olijven zoo wel, als der andere onbekende zelfſtandigheid, in de oorſpronkelijke glazen, desgelijks luchtledig gemaakt en op gezegde wijze geſloten, moest worden gelaten. — Ziehier de woordelijke vertaling van het verſlag van den, door de Akademie der Wetenſchappen, met de ontleding der te *Pompeji* uitgegravene voorwerpen belasten Scheikundige, den Heer COVELLI:

„ De Olijven werden in eene vierhoekige glazen flesch met een' wijden mond gevonden.

„ De boterachtige zelfſtandigheid was in eene cilindervormige vaas, met een' naauwen mond en een hengſel voorzien, beſloten.

„ *Onderzoek der Olijven.* — Het glas, dat dezelve bevat, was van boven tot op de helft met volkaniſche uitwerpſels, aſche en *lapilla* vervuld; de Olijven, omgeven van eene vette zelfſtandigheid, bevonden zich in de benedenhelft. Zij hebben de grootte en gedaante van de gemeenlijk onder den naam van *Spaanſche Olijven* bekende bijſoort. Aan eenige derzelven bevinden zich nog de ſtelen. De kern is niet zoo

Digitized by Google

langwerpig als die der onze (*Napelſche*), maar meer gezwollen, en hare holten, of groeven, dieper. De kleur der Olijven is zwart, en vertoont hier en daar groene punten, welke, door een ſterk vergrootglas beſchouwd, naar de vlekken gelijken, die aan de bewerktuigde planten, bij derzelver overgang tot bederf, gezien worden. Naar de geloofwaardige getuigenis des Heeren CAMPO, zouden deze punten door den invloed der dampkringslucht zijn ontſtaan, die in weinige uren nadeeliger op de oppervlakte werkte, dan zoo vele Eeuwen, gedurende welke zij van dezelve verſchoond bleef. Zulks is een bewijs, dat deze Olijven achttien Eeuwen lang, het verderf hebben wederſtaan, en, hoewel door de onderdanen van TITUS VESPASIANUS ingezameld, niet meer verandering ondergingen, dan die in het vorig jaar onder FRANCESCO I zijn geplukt!

„ En inderdaad, deze Olijven der Oudheid zijn nog week en ſappig. Zij hebben een' ſterken, ranſigen reuk en een' vettigen ſmaak, die op de tong eene ſcherpe, zamentrekkende prikkeling achterlaat. Zij zijn ligt en drijven op het water. In het zaadhuisje is nog het organiſche weefſel zigtbaar, hoewel deszelfs beſtanddeelen die verandering hebben ondergaan, welke de werking van weinige maanden gewoonlijk te wege brengt. De kern is hard en ſlechts met veel moeite te klieven. Hetgeen echter nog meer verwondering baart, is, dat men aan derzelver binnenſte vrucht, of amandel, zelfs nog het huidje en het *perisperma* ontwaart.

„ Het olieachtig gedeelte, hoewel nog ſlechts in geringe hoeveelheid voorhanden, maar op het zorgvuldigst gewonnen, werd geheel in oliezuur (*acido oleico*) en mergel veranderd bevonden, welke de onmiddellijke grondbeſtanddeelen onzer vaste oliën (*olei ſpiſſi*) zijn, wanneer dezelve met zuurſtof opgelost worden, en de grondſtof onzer zeep vormen. Dezelfde ſcheikundige werking grijpt met de oliën plaats, welke een' tijdlang aan de lucht worden blootgeſteld; waaruit volgt, dat een tijdperk van achttien Eeuwen de grondbeſtanddeelen dezer olie niet vernietigd, maar zich bepaald heeft tot het daarſtellen van die veranderingen, welke de lucht in het korte tijdsbeſtek van weinige maanden veroorzaakt.

„ De vette zelfſtandigheid, in welke de Olijven liggen, is geelbruin, week als boter, heeft een' ſterken, ranſigen reuk, ſmelt het papier even als de vette oliën en vette zelfſtandigheden, en ſmelt bij eene matige warmte. Zij brandt met eene ſchoone witte vlam, welke niets anders dan kleine

Digitized by Google

witte aschvlokjes achterlaat, die een zachte adem wegblaast. Verbonden met de loogzouten, geeft zij zeep. Overgehaald in eene geslotene retort, ontwikkelt zich koolzuur waterstofgas, azijnzuur, koolzuur, zuurstofhoudend koolstofgas, en er blijft koolstof achter. Onderzocht naar de *Chevreulsche* methode, vindt men in deze zelfstandigheid eene groote hoeveelheid olieachtig zuur, eene kleine dosis mergelzuur, voorts een bestanddeel, zweemende naar de zoete grondstof der vaste oliën, maar evenwel zoo zeer van dezelve verschillende, dat men hetzelve als een nieuw produkt kan aanmerken, en eindelijk eene geringe hoeveelheid aarde, welke veelligt van de volkanische asche oorspronkelijk is, waarmede de bovenste helft der flesch was vervuld."

„ *Onderzoek der boterachtige zelfstandigheid in de vaas.* — Deze is veel weeker dan de vorige, heeft eene groengele kleur, een' sterken, ranzigen reuk, en is vol ronde ligtgraauwe ligchaampjes, welke naar vischeijeren, of kuit, gelijken; hetgeen echter, zelfs door het mikroskoop, niet stellig te beslissen is. Deze zelfstandigheid is, voor het overige, volkomen overeenkomende met die, waarin de Olijven liggen. Zij bestaan uit dezelfde beginsels; alleen met dit onderscheid, dat zij meer olieachtig zuur en eene grootere hoeveelheid dier zelfstandigheid bevat, welke zich niet juist laat bepalen, en der zoete grondstof der vaste oliën eenigermate gelijkvormig is. Het schijnt, dat zij oorspronkelijk niets anders dan olijvenolie, gemengd met eene veeleer plantaardige dan dierlijke zelfstandigheid, is geweest, dewijl zich bij derzelver overhaling geen stikstof vertoonde."

BENIGE BIJZONDERHEDEN, RAKENDE MARIA LOUIZA, EXKEIZERIN VAN FRANKRIJK.

(In een Brief van een *Engelsch* Reiziger in *Italië*, uit *Bologna*, 20 Nov. 1826.)

Na *Parma* en *Modena* te zijn doorgetrokken, kwam ik te dezer stede (*Bologna.*) Misschien verwondert het u, te vernemen, dat, ondanks den ellendigen toestand, waarin zich *Italië*, uit een staatkundig oogpunt beschouwd, bevindt, de wegen, schier overal, voortreffelijk zijn, en, in het algemeen, beter dan die, welke ik in *Frankrijk* heb gezien. Op

Digitized by Google

het grondgebied van MARIA LOUIZA gekomen zijnde, is het eerste voorwerp, dat het oog treft, eene trotsche brug van dertien bogen, over de *Trebbia* geslagen. Dit gedenkstuk, (zoo mag men het heeten) met een ander van denzelfden aard, maar nog merkwaardiger, over hetwelk men vervolgens de *Taro* passeert, is men verschuldigd aan de Aartshertoginne, welke in dit en eenige andere opzigten een voorbeeld heeft gegeven, wel waardig te worden nagevolgd door de kleine Souvereinen, tusschen welke dit schoone land is verdeeld. De verzekering, mij te *Turin* gegeven, dat de landen, aan haar onderworpen, met wijsheid bestuurd werden, zoodat zij algemeen bemind was, heb ik te *Parma* bevestigd gevonden. Naar de getuigenis van bevoegde personen, onderscheidt zich Hare Majesteit (gelijk men haar hier titelt) door de meest wenschelijke hoedanigheden, onder welke, in de eerste plaats, hare liefderijk- en weldadigheid geroemd worden; terwijl hare regering, door eene bekwame hand bestuurd, zich kenmerkt door eenen geest van verdraagzaamheid, die dezelve ten zegen maakt van hare onderdanen. Bij het verlaten van het Museum van Schilderijen, dat onder anderen een groot aantal voorwerpen bevat, in de onlangs ontdekte *Romeinsche* stad *Velleja* gevonden, mogt het mij gebeuren, de Aartshertogin te ontmoeten, uit het rijtuig stappende, vergezeld van den Graaf VAN NEUPERG, Gouverneur-Militair der Hertogdommen van *Parma* en *Piacenza*. Gij kent de gelaatstrekken van MARIA LOUIZA uit de portretten, welke meest alle gelijken; hare gestalte is nog even fraai, en hare gezondheid schijnt zeer goed. Zij bezit vele talenten, inzonderheid dat der muzijk. Hare betrekkingen met den Graaf VAN NEUPERG, een voornaam *Oostenrijksch* Officier, zijn geen geheim meer te dezer plaatse. De genegenheid, welke de Vorstinnen, reeds vóór verscheidene jaren, inboezemde, heeft een huwelijk ten gevolge gehad, voltrokken tijdens het verblijf van wijlen den Koning van *Napels* te *Weenen*. Deze Vorst had zich belast met het uit den weg ruimen der te dezen opzigte bestaande bezwaren bij den Keizer, Vader der Aartshertoginne, en slaagde daarin naar wensch. Te *Parma* houdt men zich overtuigd, dat deze plegtigheid aldaar reeds heimelijk had plaats gegrepen, en dat de verbindtenis, door dezelve geheiligd, niet zonder vrucht is gebleven. 't Is eene zeldzame bijzonderheid in het leven van MARIA LOUIZA, dat zij twee malen mannen gehuwd heeft, niet voor het purper

Digitized by Google

geboren. Hoe het zij, de Generaal NEUPERG en zijne doorluchtige Echtgenoote leven te zamen in de volmaaktſte eensgezindheid, en beiden zijn hier zeer bemind. Het verbaasde en verraste mij inderdaad, te zien, dat de heillooze invloed, welken *Oostenrijk* zoo algemeen in *Italië* uitoefent, zoo weinig merkbaar is in de ſtaten van *Parma* en *Piacenza*, waar dezelve alvermogend zou moeten ſchijnen. Men zeide mij, misſchien ten onregte, dat de oorzaak te zoeken zij in de veelvuldige ſchattingen, welke de Souvereine dezer landen levenslang betaalt aan haren Vader en Opperleenheer.

OPLOSSING VAN HET MIRAKEL, NIEUWELINGS IN DE OMSTREKEN VAN POITIERS GEWROCHT. (*)

(*Sentinelle des Pays-bas.*)

Uittrekſel eens Briefs van ANTOINE DUVAL, Kweekeling van het *Lyceum* van *Poitiers*, aan zijnen Vriend, GUSTAVE LEMERCIER, Kweekeling van een *Lyceum* te *Parijs*.

— Ik moet niet vergeten, u een aangenaam uitſtapje mede te deelen, mij onlangs te beurt gevallen. Op een' ſchoonen Zondag — ik meen op den 17 December — kwam onze Aalmoezenier mij, hoewel het geen uitgaansdag was, afhalen. Naardien er dien dag Misſie was bij de gemeente van *Migné*, op eene mijl afſtands van de ſtad, vreesde ik, dat men mij derwaarts wilde geleiden; maar neen, wij gingen middagmalen bij den Heer DE C....., op zijn Buiten, nabij dit dorp gelegen. Van tafel opſtaande, ſtelden de Abt en hij, die zich vrij wat laten voorſtaan op hunne kennis der *Phyſica*, mij eene dusdanige uitſpanning voor. Wij gingen in den tuin, en daar zag ik een' ontzaggelijk grooten vlieger. De kleur van het papier, dat denzelven bedekte, was hemelsblaauw en nagenoeg doorſchijnend; maar in het midden bevond zich een groot wit kruis, gelijkvormig aan dat, welk men ziet op het misgewaad van een' Paſtoor. De zon ſtond op het ondergaan. Gelijk elken avond bij ſchoon weder, ſtak eene verfriſſchende koelte op uit het Westen, die den vlieger naar den kant der kerk moest drijven, wier portaal, op eenigen afſtand, vóór

(*) Zie ons *Mengelwerk* van No. III.

Digitized by Google

ons was. Toen men den vlieger zoude oplaten, bemerkte ik weldra, dat onze *Physici* te kort schoten bij mijne handigheid in deze soort van proeven, en met mijne hulp gelukte het eindelijk, de machine in de hoogte te krijgen. De wind joeg haar voor ons uit; wij volgden haar eenigen tijd; toen vierden wij ongeveer 250 voet koord; en dewijl deze koord met den horizon een hoek van 45° vormde, verkreeg de vlieger eene regtstandige hoogte van 200 voet. Gij ziet, mijn Vriend, dat ik vorderingen maak in de Meetkunde; dit komt juist daar van daan, dat onze Aalmoezenier ons verbiedt, deze wetenschap te beoefenen. Om tot den vlieger terug te keeren: hij bevond zich thans regt boven de kerk van *Mignè*, en de gezangen der Misse drongen door tot onze ooren. Ik kan u de fraaije vertooning niet beschrijven, welke de opgelatene machine in de lucht maakte. Het ganssche blaauwe gedeelte verdween in het azuur des hemels; het groote witte kruis, verlicht door de heldere rooskleur, welke de reeds onder den horizon gedokene zon nog aan de lucht verspreidde, was alleen schitterend zigtbaar. Na verloop van eenigen tijd verdonkerde het benedenste gedeelte, naar gelange de zon meer en meer daalde; weldra had het kruis slechts vier gelijke takken, toen drie, vervolgens één, en verdween eindelijk geheel. Thans keerden wij naar het kasteel terug, juist op het oogenblik, dat de klok het einde van den dienst der Misse aankondigde. Ik wilde, op een' anderen dag, de proef herhalen; maar men zeide mij, dat de vlieger gebroken was; men verbood mij zelfs, over de ganssche zaak te praten, en hield mij afgezonderd, gedurende de uitspanningsuren; waarom ik mij heb gehaast, u deelgenoot te maken van al hetgene mij te dezen is wedervaren. (*)

(*) Eene bijgevoegde aanteekening van den Redacteur der *Sentinelle* geeft eenen wenk, die doet vermoeden, dat deze vlieger voorbedachtelijk werd opgelaten, om den broeders Missionarissen eenen trek te spelen, die dan ook, deze onderstelling gegrond zijnde, meesterlijk is gelukt. — *Vert.*

Digitized by Google

Aan den Redakteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Weledele Heer, geachte Vriend!

Met belangstelling en deelneming las ik in het *Mengelwerk* der *Letteroefeningen*, voor Februarij, 1827, No. II, *twee Brieven van Mr.* RHIJNVIS FEITH, *medegedeeld door* A. ALBERTS, *te Deventer.*

In den geheelen vorm, toon en trant van deze brieven herkent men den zaligen afgestorvenen zoo geheel en volkomen, dat men dezelve voor brieven van FEITH houden zoude, zelfs dan, wanneer dezelve zonder naamteekening, of eenig verder ophelderend berigt, waren geplaatst geworden. Dezelve inziende en herlezende, vatte ik het besluit op, het nevensgaande stukje, dat een paar jaren in mijne *portefeuille* rustte, aan U ter plaatsing toe te zenden. De titel zal aanwijzen, bij welke gelegenheid hetzelve vervaardigd is geworden.

Het is mij niet onbekend, dat er sommigen gevonden worden, die, naar aanleiding van hetgeen ik bevorens over mijnen Vriend heb geschreven, mij van eene te verre gedrevene gevoeligheid, *sentimentele* weekheid, en wat al verder tot deze *rubriek* behoort, verdenken en beschuldigen. Ik weet dit — en echter neem ik hun, die mij aldus verdenken en beschuldigen, zulks in het geheel niet kwalijk af. De zoodanigen toonen, door dit hun gedrag, niets anders, dan dat zij *mij* niet goed kennen, en den edelen, gevoeligen FEITH niet regt gekend hebben; en alzoo is er wel niets natuurlijker, dan dat men, bij gebrek aan genoegzame kennis van personen en zaken, een verkeerd gevoelen uitbrengt. Maar, nog eens, ik duide dit niemand ten kwade, en zou gaarne hen, die mijn vroeger geschrijf verkeerd beoordeelen, beter wenschen te overtuigen, vreesde ik niet, dat men mijne poging hiertoe, insgelijks uit onkunde, andermaal aan eene te verre gedrevene gevoeligheid en *sentimentele* weekheid zou gaan toeschrijven.

Wat hiervan zij, zeker is het, dat hij, die gebruik maakt van het regt, om zijne denkbeelden en gevoelens door de drukpers gemeen te maken, insgelijks aan het publiek het regt behoort toe te kennen, dien arbeid te mogen beoordeelen. Is zoodanig eene beoordeeling rigtig en juist, dan zal de An-

Digitized by Google

theur, is hij anders een regtschapen man, daarmede zijn voordeel doen; maar mist zij deze vereischten, dan zal de Autheur, wederkeerig, van zijn regt ter beoordeeling gebruik maken, zoodanig en in diervoege, als hij vermeenen zal aan zichzelven verschuldigd te zijn.

Dan, genoeg, ten einde deze geleidende Brief niet uitvoeriger worde dan het volgend Dichtstukje zelve. Welligt zal het sommigen al wederom te gevoelig, te *sentimenteel*, te weekhartig voorkomen. De zoodanigen rade ik de lezing der klaagtoonen van YOUNG over zijnen *Philander* en *Narcissa* ten sterkste af; want in dezelve heerscht, bij al het teêrgevoelige, nog eene plegtige somberheid, om welke te evenaren men een tweede YOUNG zou behooren te zijn, en die alzoo verre boven het bereik mijner krachten verheven is.

Met de meeste hoogachting noem ik mij

Amsterdam, den 1 Maart, 1827.

Uwen dienstv. Vriend,
W. H. WARNSINCK, BZ.

BIJ HET WEDERZIEN VAN BOSCHWIJK, NA HET AFSTERVEN VAN MIJNEN VRIEND FEITH.

Verrukkend oord! geen afstand scheidt ons langer;
'k Aanschouw u, en mijn hart verlangt niets meer;
Geliefd verblijf van mijn' geliefden Zanger,
Bekoorlijk *Boschwijk!* 'k zie u weêr.

Ja! 'k zie u weêr! De schaduw van uw linden
En statige eiken dekt mijn pad;
Ik dwaal uw dreven door, bij 't zalig wedervinden
Der plekjes, waar mijn Vriend eens aan mijn zijde zat.
Ik zoek u hier, waar 't beekje kronkelt;
Hier, waar het maanlicht blinkt, 't gestarnte straalt en fonkelt;
Maar eenzaam dool ik om; 'k hervind mijn' hartvriend niet,
Wat zielevreugd! — wat stof tot weenen!
Het heil, dat me alles was, is als een droom verdwenen;
't Is aan mijn oog ontvlugt, gelijk een schaduw vliedt.

Met u, mijn FEITH! heb ik hier eens genoten,
Wat vriendschap, deugd en kunst aan 't hart te smaken gaf;
Met u, eens hier den vasten band gesloten,
Die zielen bindt tot aan, tot over 't graf;
Met u vond ik, in 't stofgewemel
Der aarde, 't voetspoor naar den hemel, —

Digitized by Google

Den hemel, thans voor u de baan van licht en vreugd;
Dan voerdet gij mij op naar die verheven ſpheren,
En 't werd mij zaligheid, d'onkreukbren eed te zweren,
Altijd getrouw te zijn aan God en aan de deugd.

Dan voelde ik 't heiligst vuur in mijne borst ontbranden;
Een vuur, dat zich aan hooger' gloed ontſtak;
Dan drukte ik u de trouwe vaderhanden,
Terwijl een traan tot u verſtaanbaar ſprak;
Dan zag ik hier reeds de aardſche zon verdwenen,
En hooger baan met hooger' glans omſchenen,
Dien 't eeuwig licht rondom zich ſpreidt;
Dan voelde ik, wat het zegt, een kind van God te wezen;
'k Mogt mijn beſtemming dan in 't ſchrift der ſtarren lezen,
En 'k juichte in mijne onſterflijkheid.

Thans dwaal ik hier, verlaten, heen en weder;
Want gij, mijn Vriend! gij zijt er niet.
Maar ſlaat ge uw blik ſoms op deze aarde neder,
En ziet ge dan den traan, die aan mijn oog ontſchiet?
Aanſchouwt ge dan, in *Boschwijk's* lustwaranden,
Mij, aan de zij' van uw geliefdſte panden,
Mij, aan de zij' van 't u beminnend kroost?
Verneemt gij dan 't verbond, door ons, voor God, geſloten?
Dan voelt ge uw hemelvreugd, door 't reinst genot, vergrooten;
En ſtrekt uw zaligheid mijn lijdend hart tot troost.

O Scheiding! bron van rouw en ſmarte!
O Nacht des doods, bevrucht met zielsverdriet!
Ge ontrooft de kalmte nooit aan 't harte,
Dat, hoe de noodſtorm woede, op hooger heilgoed ziet.
Hier moog' de hand, voor rozen, diſtels plukken;
Maar dáár — dit ſpelt de hoop — zal nimmer de oogst mislukken,
Voor de eeuwigheid gezaaid en aan Gods zorg vertrouwd.
Hier moog' de leemen hut in 't ſtof der graven zinken;
Maar heerlijk zal eens dáár de ſchoone tempel blinken,
Op 't duurzaam rotsgevaart' der eeuwigheid gebouwd.

Dit vast geloof ſchenkt, in uw ſtille dreven,
Bekoorlijk oord! de rust weêr aan mijn ziel.
De hemel zal, met woeker, wedergeven,
Wat, eeuwig in waardij, ons hier in 't ſtof ontviel.
'k Heb eenmaal hier den trouwſten Vriend gevonden;
Hier werd zijn hart aan 't mijne vast verbonden;

Digitized by Google

De band gelegd, die daar ons weer omgeeft.
O Dierbre grond! hoe roem ik meest uw waarde?
Hier heeft mijn PEITH, nog burger van deze aarde,
In 't ftof des doods, voor God en de eeuwigheid geleefd.

HERINNERINGEN UIT DEN FRANSCHEN KRIJGSTOGT NAAR EGYPTE.

In *Egypte* had BONAPARTE, ten einde bij de ſoldaten, die met allerlei ſoort van jammer hadden te worſtelen, den moed niet geheel uit te blusſchen, den beroemden DESGENETTES overreed, om, ten minſte voor eenigen tijd, den naam der wreedaardige ziekte te verhelen, die het geheele leger bedreigde. „Het is," zeide de Opperbevelhebber, „ſlechts eene ligte en weinig gevaarlijke koorts;" en, veinzende zelf door eene peſtbuil aangetast te zijn, wist hij den fieren ſoldaat derwijze te bemoedigen, dat deze, om zoo te ſpreken, er roem op droeg, dezelfde kwalen met zijn' Generaal te gevoelen; maar bij den terugtogt uit *Syrië*, na de zeven vruchteloozе aanvallen op *St. Jean d' Acre*, deed hij, zelf verſchrikt over zulk een ontzettend verlies van manſchap, geene poging, om hetzelve te doen voorkomen, als het onvermijdelijk gevolg der afgrijſelijke ziekte, onder dusdanige omſtandigheden, in die heete luchtſtreken. Daarop deed BONAPARTE de Commisſie der Geleerden bijeenkomen, begaf zich derwaarts in zijn' grijzen overrok, en verzocht, op dien zachten en beſcheiden' toon, dien hij zoo gelukkig wist te vereenigen met de ſtellige uitdrukking van een' onverzettelijken wil, „dat het Inſtituut van *Egypte* uit deszelfs midden eene Commisſie zou benoemen, ten einde onderzoek te doen, en alle de ſtukken te verzamelen, die geſchikt waren, om de ziekte te leeren kennen, welke in het leger, dat naar *Syrië* afgezonden was, zoo vele verwoestingen had aangeregt." Deze raad werd goedgekeurd, en de Voorzitter, BERTHOLET, benoemde tot leden dier Commisſie DESGENETTES, GEOFFROY DE ST. HILAIRE en LARREY. Maar de eerſte, voorziende, dat hij, uit hoofde van zijne vorige toegevendheid ten opzigte van de eiſchen des Opperbevelhebbers, thans in wederſpraak zoude komen met zichzelven, weigerde ronduit, deel te nemen in het zamenſtellen

Digitized by Google

van een rapport, waarin men die *ligte en weinig gevaarlijke koorts*, vóór den togt naar *Syrië*, bij haren waren naam moest noemen. Zijne onverwachte, doch zonder bijgebragte gronden gedane weigering verbitterde geenszins, gelijk men verwachtte, den Opperbevelhebber. Tot vier- of vijfmaal achtervolgens herinnerde de *Akademist* BONAPARTE, op een' gematigden, beſcheiden' en beleefden toon, *wat elk lid van het Inſtituut aan zichzelven, aan zijne medebroeders en aan Europa, dat ongetwijfeld de oogen op hen gevestigd hield, verſchuldigd was;* maar, na deze ſchijnbare gematigdheid, riep hij eenskhps uit: „ Gij zijt toch allen met één ſop „ overgoten, Dokters, Chirurgijns en Apothekers. Gij zoudt „ een geheel leger, eene ganſche natie laten omkomen, lie„ ver dan toe te ſtemmen in het opgeven van één der be„ ginſelen der ſchole!"

Deze hevige uitval, met eene forſche ſtem uitgeſproken, bragt alle de Geneesheeren tot zwijgen. Één hunner alleen, te fier of te onafhankelijk om die beleediging te kunnen verkroppen, ſchreef den Opperbevelhebber in dezervoege: „ Gij zijt een veroveraar, of, met andere woorden, iemand, die alles aan zijne eigene belangen opoffert, welke hij beſtempelt met den naam van roem. Blijf een veroveraar; ſtel aan uwe verwoestingen paal noch perk; maar eerbiedig deze mannen, die, geene andere eerzucht kennende dan het welzijn der menschheid, hun leven toewijden aan het herſtellen van het kwaad, 't welk gij en lieden van uwen ſtempel ſticht.

PUGNET."

PUGNET! — Die naam, aan BONAPARTE geheel onbekend, doet hem vermoeden, dat de brief of apocryf, of het werk van een' zinneloze is. Hij wil zich echter daarvan verzekeren, en vraagt aan DESGENETTES, of hij den vermetelen ſchrijver kent. Thans herneemt de brave Geneesheer dat karakter, hetwelk een oogenblik van zwakheid of van ſtaatkunde met een' ligten ſluijer bedekt had. Drie maanden te voren, toen hij de achterhoede des legers doorliep met den Opperbevelhebber, had deze zijne bijzondere aandacht laten vallen op een' jeugdigen Geneesheer, die, altijd de laatſte op het ſlagveld, zichzelven ſcheen verloochend te hebben, om het lot der ſoldaten, en vooral der door de pest bezochten, te verzachten. „ Ten gelegenen tijde zult gij mij dien jon„ geling noemen, die zich zoo geheel toewijdt aan de ver„ vulling der pligten, die zijn post van hem vordert," had

Digitized by Google

hij toen gezegd. Die man was PUGNET!.... en DESGENETTES nam gretig deze zeldzame gelegenheid te baat, om BONAPARTE aan hem te herinneren. „ De ſchrijver van „ den brief beſtaat," dus ſprak hij; „ het is de jeugdige „ Geneesheer, wiens heldhaftige ijver door u vóór drie maan„ den opgemerkt werd." BONAPARTE gaf terſtond aan DESGENETTES *bevel*, om bij hem het middagmaal te komen gebruiken *binnen twee uren*, vergezeld van den Geneesheer PUGNET. Zij gehoorzaamden aan deze uitnoodiging, in den vorm van eene krijgsorder gedaan. Toen zij zich vertoonden, naderde BONAPARTE den jeugdigen *Eskulaap*, en zeide hem, terwijl hij hem, met die gemeenzaamheid, welke hem bij een vertrouwelijk onderhoud zoo zeer eigen was, in het oor kneep: „ Mijnheer PUGNET, gij komt uit het „ Zuiden; gij hebt een' boozen kop, maar een voortreffelijk „ hart. Eens zult gij, ondanks uwe fierheid, mij om eene „ gunst komen ſmeeken, en ik zal mij gelukkig achten, u „ dezelve te verleenen."

PUGNET, niet eerzuchtig, zich geheel aan zijn vak hebbende toegewijd, had weinig ontzag voor den man, die met reuzenſtappen den weg naar het gezag betrad. Maar toen hij, in Januarij 1802, zich te *Lyon*, zijne geboorteſtad, bevond, te gelijker tijd met BONAPARTE, alstoen Eerſte Conſul, verlangde hij bij hem toegelaten te worden. Maar, zal hij, te midden van gewigtige werkzaamheden, zich de belofte van den *Opperbevelhebber des Legers van Egypte* herinneren? En hoe zou hij hem dezelve durven te binnen brengen? Door GEOFFROY DE ST. HILAIRE aangemoedigd, vertoonde PUGNET zich aan den Eerſten Conſul, en herinnerde hem de gedane belofte. „ Ik kom," zeide hij, „ *om eene gunst ſmeeken.*" — „ Ik ſta u dezelve toe, welke zij ook zijn moge." — „ Ik „ verlang, als Eerſte Geneesheer, naar een der *Antilles* ge„ zonden te worden, alwaar men den Gezondheidsdienst zal „ regelen." — „ Waarom doet gij mij niet een verzoek, meer „ overeenkomende met uwe belangen?" hernam BONAPARTE, op een' levendigen toon. — „ Ik begeer, Eerſte Con„ ſul, noch wensch iets meerder, dan het regt en het „ vermogen, om mij, op nieuw aan mijnen dienst geheel toe „ te wijden. Het is de gele koorts, die mij naar *Martinique* „ drijft. Geplaatst te worden om dezelve te beſtuderen, ge„ lijk ik de pest beſtudeerd heb, komt mij de wenſchelijkſte „ post voor, dien een Geneesheer kan verlangen." BONA-

Digitized by Google

PARTE, door eene zoo heldhaftige zelfopoffering bewogen, trachtte vergeefs den onverſchrokken Geneesheer van zijn beſluit terug te brengen. PUGNET blijft volharden, en begeert niets anders; hij vertrekt, en waagt op nieuw zijn leven, onvermoeid werkzaam tot verzachting van het lot zijner medemenſchen. Men weet niet, wat er van hem geworden is. (*)

(*) In het jaar zijner terugkomst uit *Egypte* gaf PUGNET een werk uit, hetwelk den titel droeg van *Mémoire ſur les Fièvres peſtilentielles et infidieuſes du Levant, avec un Aperçu phyſique et médical du Saïd*, te *Lyon*, bij REYMON, en te *Parijs*, bij de Wed. PÉRISSE. Eene plaat in quarto-formaat, ontworpen en gekleurd volgens *Egyptiſche* gedenkſtukken, heeft de algemeene verwondering opgewekt; zij ſtelt voor, *de geboorte der eerſte menſchen uit de aarde, door de zon vruchtbaar gemaakt.*

BIJZONDERHEDEN, RAKENDE HET BEGRAVEN BIJ DE CHINEZEN.

Bij de *Chinezen* zijn zeer vele en zeer kostbare plegtigheden in gebruik; hetgeen zeer opmerkelijk is bij een volk, dat bekend is om deszelfs gierigheid.

Zoodra een *Chinees* zich in het huwelijk heeft begeven, houdt hij zich bezig met hetgeen met hem gebeuren zal na zijnen dood; hij laat zich tot dat einde eene doodkist maken, en, indien hij rijk is, eene zeer kostbare graftombe vervaardigen. De doodkist plaatst hij gewoonlijk aan de deur van zijn huis, om zich dagelijks te herinneren, dat het zijn lot is, eenmaal te ſterven.

Onder de *Chinezen* is het, gelijk eertijds bij de *Grieken* en *Romeinen*, gebruikelijk, den dood van een' vriend of bloedverwant door ſpelen en vermakelijkheden te vieren. Dit gebruik is algemeen onder de rijke en aanzienlijke klaſſe, en ſchijnt ten doel te hebben, om op die wijze eenigermate zijne gedachtenis te vereeuwigen. De vrienden en bloedverwanten trachten op die wijze den roem van milddadigheid te verwerven; eene omſtandigheid, die, zonder twijfel, veel bijdraagt, om dit kostbaar gebruik te doen in ſtand houden. Voorts worden bij die gelegenheden prachtige maaltijden aangeregt. De priesters en de lijkbidders, die bij de begraving tegenwoordig

Digitized by Google

zijn, worden allen voor hunnen dienst betaald, en daarenboven aan die groote feesten toegelaten. De kosten, welke men aan dezelve en aan de ververfchingen, bij die gelegenheden voorgediend, gewoonlijk befteedt, maken een' aanzienlijken post uit op de onkostrekening eener *Chinefche* begrafenis.

De volgende opgave van dergelijk eene onkostrekening voor een *Chineesch* koopman, onlangs te *Malacca* overleden, moge daarvan ten voorbeeld ftrekken. (Men weet, dat het *Maleifche* fchiereiland en de naburige eilanden bewoond worden door eene groote menigte *Chinezen*, welker voorouders derwaarts gevlugt zijn, na de achtervolgelijke verovering van hun vaderland door de *Mongolen* en de *Mantchoux*. De voorvaderlijke zeden zijn in die foort van koloniën veel zuiverder bewaard gebleven, dan in het eigenlijk gezegd *China*, aangezien dezelve niet gewijzigd zijn geworden door den invloed van de zeden der veroveraars. Zoo zijn, bij voorbeeld, de *Chinezen* van *Malacca* en den *Indifchen Archipel* de eenigen, die thans het oude nationaal kostuum dragen. Degenen, die in *China* gebleven zijn, zijn genoodzaakt geweest het kostuum der *Mantchoux* aan te nemen, dewijl het onderfcheid van kostuum de minderheid in getale van de natie, die hun land had veroverd, te veel zou hebben doen uitkomen, hetgeen gevaarlijk zou zijn geweest voor derzelver veiligheid. De oude gebruiken ter eere der dooden zijn ook door die vlugtelingen zeer getrouw bewaard gebleven.)

	Harde piasters.
Doodkist van fijn hout	60
Sieraden, tot de lijkftaatfie betrekkelijk . . .	120
Loon der priesters.	60
Gewijd papier voor de offeranden . . .	260
Tulbanden en gordels van witte ftof voor de lijkbidders	325
Graf, kuil, enz.	375
Onkosten voor tooneelfpelers, gedurende drie dagen en drie nachten	75
Varkens, ten getale van tien geflagt . . .	120
Confituren van onderfcheiden' aard . . .	135
	1,530

De fom van 1,530 piasters, die gelijk ftaat met omtrent 3,600 guldens, kwam den erfgenamen, die dezelve betalen moesten, niet buitengewoon hoog voor. De *Chinezen* van alle ftanden en klaffen hebben zulke zonderlinge denkbeelden

Digitized by Google

omtrent de noodzakelijkheid dezer plegtigheden, dat, wanneer een arm man onder hen ſterft, zijne familie ſomtijds, ten gevolge van de kosten zijner begrafenis, tot den bedelſtaf gebragt wordt. Er ſtierf, eenigen tijd geleden, te *Batavia*, een *Chinees*; het was een eenvoudig werkman, die ſchulden naliet. Zijne ganſche bezitting beſtond in een honderdtal ropijen, die voldoende zouden zijn geweest, om dezelve af te doen; maar van die ſom moesten eerst 47 ropijen worden afgenomen, om hem op eene fatſoenlijke wijze te begraven, gelijk zijne familie zulks wenschte; en de ſchuldeiſchers, die allen behoeftige lieden waren, namen genoegen in het beſteden van deze ſom tot het bedoelde einde, en zagen alzoo met goede oogen hunne ſchuldvorderingen te gelijk met hunnen ſchuldenaar begraven.

AAN DEN NACHT.

Hoe ſtil en kalm is thans de nacht!
Geen zachte zefir ruischt, noch ſtoeit met de olmenblâren;
De zilvren maan blikt ſtatig neêr;
Geen orgelkeetje zingt er meer;
Geen windje roert het vlak der ſpiegelgladde baren.

Het groot en onafmeetlijk zwerk
Is mild bezaaid, en prijkt met diamanten vonken;
'k Zie duizend ſtarren aan 't azuur;
Een ſtille vreê bezielt natuur;
De ſchepping rust, en ſchijnt in diepen ſlaap verzonken.

De wereld ſluimert zachtkens in;
't Is alles ſtil; geen enkel wezen ſchijnt te leven;
Slechts nu en dan, in 't wijdst verſchiet,
Hoor ik het murmlen van den vliet; —
Maar, zou die eenzaamheid 't gevoelig hart doen beven?

Neen, heilge ſtilte van den nacht!
Uw ſombere eenzaamheid kan mijne ziel bekoren;
Het blaadje, dat het koeltje beidt,
Wekt in mijn hart de onſterflijkheid;
Uw weemoed heeft de hoop in mijne ziel herboren.

Digitized by Google

Gij ſchenkt mijn' geest het duurzaamst heil;
'k Vergeet in uwen ſchoot alle aardſche vreugd en ſmarte;
'k Verhef mij boven tijd en lot;
'k Aanſchouw uw grootheid, goeddoend God!
De ſtilte, die thans heerscht, biedt laafnis aan mijn harte.

Gij voedt mijn' geest met heilig vuur;
Gij kunt den ſterveling de ware wijsheid leeren;
Uw vale vlerken, duistre nacht!
Bedekken de ondermaanſche pracht;
Gij doet den mensch met God, in 't eenzaam woud, verkeeren.

O, blijf nog lange, ſtille nacht!
De troostbron voor mijn hart en zachtſte bloemenketen!
Gij voert mijn jonge Zanggodin
Der kunſten ſchoonen tempel in;
Gij zijt de toetsſteen van het zalig vrij geweten.

Middelburg. J. W. SCHUURMANS.

BLUSCHT DE VONKEN VOOR DE VLAM;
SCHUT DE SCHAPEN VOOR DEN DAM.

Wie naar levenswijsheid tracht,
Geve op de oude ſpreukjes acht:
't Zal hem, op den weg van 't leven,
Raad en hulp en voordeel geven.
Menig ſpreukje, kort en klaar,
Redde er velen uit gevaar;
Dreef terug van valſche paden,
Die reeds op hunn' bodem traden.
't Spreekwoord, tijdig aangebragt,
Dringt, met onweêrſtaanbre kracht,
Dikwijls in de ziel naar binnen;
Spreidt er helder waarheidslicht;
Weet verdoolden vaak te winnen,
Weêr te leiden tot hunn' pligt;
Stort ons, door een' korten zin,
Troost of nutte leering in.

Digitized by Google

'k Zocht er thans een dubbel uit,
Dat dezelfde les beſluit;
't Is een ſpreukje, juist en aardig,
't Overdenken dubbel waardig;
't Is een ſpreekwoord van den brand,
En een ſpreukje van het land,
In een rijmpje zaamgefloten;
't Heeft veel nutte leering in;
't Schenkt aan kleinen en aan grooten,
Bij 't betrachten, rijk gewin:
„ Blusscht de vonken voor de vlam;
„ Schut de ſchapen voor den dam."

Als het vuur het huis ontſteekt,
Reeds in helle vonken breekt,
O, wie tracht dan niet dat gloren
Spoedig door het nat te ſmoren,
Blusscht niet, eer het is te laat,
En het huis in vlammen ſtaat,
En de brand niet is te ſtuiten?
Dwaas is hij, die 't vuur niet dooft,
Eer 't vernielend ſlaat naar buiten,
Have en goed hem wordt ontroofd,
Door het woeden van den brand; —
Maar hij hield zijn huis in ſtand,
Die aan 't ſpreukje heeft geloofd,
Die, bij tijds, met water kwam,
Vonken bluschte vóór de vlam.

Als een boer zijn golvend graan
Vrolijk ziet op d' akker ſtaan,
Dat een' ruimen oogst doet wachten,
't Loon van ijvrig pligtbetrachten;
O, dan zorgt de nijvre man,
Naarſtig en zoo veel hij kan,
Schade en rampen af te wenden;
Dat geen ſchapendrift, vooral,
In zijn' rijpen akker valt',
Die den oogst vernielend ſchenden:
Want, zijn ze eenmaal in het graan,
Moeilijk valt dan het verjagen;
't Rijpe zaad wordt uitgeſlagen;
Iedre tred brengt nadeel aan.

Digitized by Google

Daarom eischt zijn dure pligt,
't Grazend vee er uit te keeren,
En hij houdt, om 't af te weren,
D'ingang van zijn' akker digt,
Waakt en zorgt, om ooi en ram
Af te schutten voor den dam.

Houdt het spreukje leering in,
Vrienden! hoe verdwaasd van zin
Handelt hij dan, die, in 't leven,
't Spreukje geen gehoor wil geven;
Die de vonken gloren laat,
Tot de brand naar buiten slaat;
Zelv' de woeste vlam gaat voeden;
Die bedachtloos staat en gaapt,
Of den kostbren tijd verslaapt,
En den akker niet gaat hoeden;
Die, als 't vuur woedt overal,
Eerst den brand gaan blusschen zal,
En de schapen gaat verjagen,
Als het graan is neêrgeslagen,
En, nu 't all' vertreden ligt,
Sluit voor 't vee zijn' akker digt.

Maar, hoe waar het spreukje zij,
Velen toch (gelooft het vrij)
Hebben 't onbedacht vergeten,
En hun waar geluk versmeten;
Velen, pleegt geschiednis raad,
Zoo in kerk als burgerstaat,
Aan het hoofd van legerbenden,
Doofden tweedragtsvuur niet uit,
Bliezen 't aan met windgefluit,
Om eens anders huis te schenden;
Maar, bij 't ijlings ommewenden,
Stak de vlam hun pand ook aan,
Deed hun heil in rook vergaan:
Toen, in jammer neêrgebogen,
Stond het spreukje hun voor oogen,
Dat, te laat, hunn' wrevel sust:
„'t Vuur dient vóór de vlam geblascht."

Digitized by Google

'k Denk nog aan dien woesten brand,
Die het lieve vaderland
Heeft geteisterd, zoo veel jaren,
Toen het twistvuur, opgevaren,
Uitbrak in een laaije vlam.
'k Denk nog aan dat lieve lam,
Met die kudde Fransche schapen,
Die hier voedsel kwamen rapen,
Niet weêrhouden voor den dam!
Neêrland, dat weêr op mag bouwen,
Nu de vlam is uitgeteerd;
Neêrland zal de spreuk onthouên,
Duur, voor schade en schand', geleerd:
„ 't Vuur dient vóór de vlam gestut,
„ Schapen voor den dam geschut."

Vrienden, in ons zelv' gekeerd,
Hoort, hoe 't spreukje wijsheid leert!
Als een drift uw hart wil roeren,
Op verkeerde paden voeren,
Neemt het spreukje dan in acht;
Stelt u ijvrig op de wacht,
Voelt ge eene ijdle vonk ontgloren,
Smeulen in 't verhit gemoed;
Zoekt geen voedsel voor den gloed,
Tracht dien, vóór de vlam, te smoren;
Waakt op d' akker van uw hart;
't Hoedt u voor berouw en smart;
't Zal u rein genoegen schenken,
Sterken op de levensbaan;
En, wat lot u hier moog wenken,
Stille zielsrust lacht u aan,
Zoo gij 't vuur hebt afgeweerd,
Schapen voor den dam gekeerd.

Lieve schoonen! neemt ook gij
't Spreukje in acht, zoo vol waardij;
Vlecht het in uw bloemenranden;
Schrijft het op uw kamerwanden.
O, in menig lach en blonk
Schittert een verborgen vonk,

Digitized by Google

Die, gekoesterd, brand zou vatten,
En in vlammen uit zou spatten;
Weest voorzigtig met dat vuur,
Helloos dikwijls van natuur;
Hoedt u voor de looze knapen,
Die, gedraaid met elken wind,
Snufflen, als de grage schapen,
Waar een dam zich open vindt.
Lieven! houdt uw hart gesloten
Voor 't gezang der vleijerij;
Slechts uit rein gevoel ontsproten,
Gloeij' het vuur, dat men u wij';
Zoo 't niet dáár zijn' oorsprong nam,
Blusscht de vonken vóór de vlam.

Vrienden! ook in 't huisgezin
Houdt het spreukje leering in:
Voor de tweedragt, echtgenooten!
Moet de dam zijn toegesloten.
Valt er soms een enkel woord,
't Vuur dient vóór de vlam gesmoord;
Liefde moet de vonken dooven. —
Ouders! 't sterke u in uw' pligt;
Houdt op 't kroost het oog gerigt;
't Schenkt een vreugd, u nooit te ontrooven,
Als het eens, behoed voor val,
Hartlijk u nog danken zal,
Dat gij 't leidde uit gevaren;
't Zal de gulden spreuk bewaren
Van de vonken en de vlam,
Van de schapen en den dam.

Dan, ik scheid van 't spreukjen uit,
Dat zoo veel nog in zich sluit:
Ieder, in beroep en handel,
In zijn' staat en levenswandel,
Houde 't immer onder 't oog;
't Spreukje, dat nog nimmer loog,
Zal, in elken stand van 't leven,
Ons geluk en voordeel geven.

Digitized by Google

De oudheid heeft op eerbied regt;
Vader Cats heeft reeds gezegd:
„ Blusscht de vonken vóór de vlam;
„ Schut de schapen voor den dam."

Zevenhuizen. VAN DER POORT.

VERGANKELIJKHEID.

Wat preekt gij van vergankelijkheid?
Gij, dwaas! die immer mort;
Die bij het bloeijend bloempje schreit,
Omdat het dra verdort;
Die steeds de toekomst tegenzucht,
En 's zomers reeds den winter ducht.

Wanneer de zon, met stille pracht,
De westerkimmen kleurt,
Dan dwaas hij, die den naren nacht,
Die volgen kan, betreurt;
Dan wijs hij, die het schoone ziet,
En dankbaar d'avondstond geniet.

Wanneer de beker voor ons staat,
De wijn ons tegenstraalt,
Dan dwaas hij, die dien nektar haat,
Wijl die zoo ras verschaalt;
De wijze haat wel 't volle glas,
Doch neemt het op, en..... leegt het ras.

Als, op een lieve maagdekoon,
De prohk der jeugd nog prijkt,
Zucht' dan de dwaas om 't vlugtig schoon,
Dat met de jongheid wijkt;
De wijze kaast zich, vrijt en trouwt,
En denkt: „ook ik word spoedig oud."

Dus, vrienden! daarom niet gemord,
Al gaat de tijd ook snel.
't Genot is wuft, het leven kort:
Besteedt dus beide wel.
Neemt aan, wat u het heden biedt,
En vreest den roof van morgen niet.

Digitized by Google

Verga dan, wat er blinkt en bloeit,
Wat om u prijkt en ſtaat;
Doch, wilt ge een heil, dat niet vervloeit,
Een' ſchat, die nooit vergaat,
Dien u geen mot of roest ontneemt,
En dien geen roover u ontvreemdt:

Dan rein van zin en vroom van ziel,
En met uw lot tevreên,
Wis bloeit, wat ook verdorde en viel,
't Geluk dan om u heen;
En, zij 't ook vlugtig, wat het biedt,
Wèl hem, die 't goede wijs geniet!

J. BRESTER, AZ.

DE GAAUWDIEF TEGEN WIL EN DANK.

(*Eene ware Anekdote.*)

Zeer onlangs vervoegde zich, te *Parijs*, een man bij een' hoedenmaker, en, hem eene bereide huid vertoonende, vroeg hij, of deze hem daaruit niet een dozijn mutſen, in de wandeling *kasketten* genoemd, zou kunnen zamenſtellen. Na de maat te hebben genomen, werd zulks door denzelven toeſtemmend beantwoord; en ten bepaalden dage kwam de onbekende terug, betaalde den prijs, waarvoor men was overeengekomen, en ging welvoldaan heen. Weinige dagen daarna, terwijl de hoedenmaker, op een der openbare pleinen, naar een' goochelaar ſtond te kijken, voelde hij een vrij zwaar voorwerp in zijn' rokzak vallen. Terſtond zich omkeerende, zag hij een' man, die zich haastig verwijderde, hem een' wenk of teeken gevende, dat hij niet begreep. Hij ſtak nu de hand in zijn' zak, en haalde er een fraai gouden horologie uit. Verbaasd over dit avontuur, wist hij in het eerst niet, wat te doen; maar, begrijpende dat het wel niet anders zijn konde, of een zakkenroller, die zich ontdekt waande, had dit kostbaar ſtuk hem in den zak gemoffeld, beſloot hij, zich naar eenen Commisſaris van Policie te begeven, aan wien hij dan ook openhartig zijn wedervaren verhaalde. Deze, die den man kende, verdiepte zich, met hem, in verſchillende gisſingen; maar, deszelfs muts in oogenſchouw nemende, riep hij eens-

Digitized by Google

klaps uit: „Ik ben er achter! De overeenkomst tusschen uwe *kasket* en die, welke het meerendeel dier gaauwdieven, ten teeken van verstandhouding, dragen, is gewis de oorzaak der dwaling van hem, die u dit horologie heeft overgeleverd; hij zal u voor een der zijnen hebben aangezien. Maar ik bid u, hoe komt gij aan dat fatsoen?" De hoedenmaker vond zich thans genoopt, ten einde alle vermoeden van medepligtigheid van zich te weren, den Commissaris het gebeurde mede te deelen; met bijvoeging, dat hij, geen argwaan hebbende, dat gezegde *kasketten* een deel uitmaakten van de kleedij der opvolgers van den wakkeren CARTOUCHE, zijne maat zóó had genomen, dat er nog een dertiende voor hemzelven overschoot. Dit was nu wel niet volkomen in den haak; maar, dewijl deze soort van gedwongene voorbetaling van oudsher bij snijders gebruikelijk is, waarom dan ook niet bij hoedenmakers, daar toch beiden de schaar hanteren? Voldaan over 's mans opregtheid, liet de Commissaris den *hoedenmaker snijder* gaan, de *kasket* en het horologie in beslag nemende, met eene heusche herinnering, dat eene verkeerde daad altijd slechte gevolgen na zich sleept, en dat men niemand, zelfs geene gaauwdieven, moet bestelen.

INSCHRIFT VAN HET ZWAARD VAN KONTOGHIANNIS.

Wie niet voor tirannen beeft,
Vrank en vrij op aarde leeft,
Roem meer houdt dan 't leven waard,
Hem alleen behoort dit zwaard.

Uit het *Nieuw-Grieksch.*

HET GEWONNEN PROCES.

'k Won eindlijk mijn Proces; maar 't bragt mij luttel in:
Het winnen was verlies; 't verliezen waar' gewin!

Digitized by Google

MENGELWERK.

HET LIJDEN EN STERVEN VAN JEZUS CHRISTUS GODE BETAMENDE.

II.

Moest de Christus niet deze dingen lijden, en (alzoo) ingaan in zijne heerlijkheid?

LUKAS XXIV: 26.

Daar is, in het lijden en ſterven van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, niets, waaraan zich de Rede, met grond, kan ſtooten of ergeren. Daar is, in het afgetrokkene beſchouwd, niets in, Gode of JEZUS onwaardig, — niets, met hunne eere onbeſtaanbaar; integendeel alles is, de zaak *van voren* overwogen zijnde, daarmede overeenkomſtig, — alles beantwoordt aan hetgeen de Rede moest doen verwachten. Indien God waarlijk eenen Gezant heeft *willen* zenden, om de wereld te verlichten en te hervormen, heeft Hij hem *moeten* zenden als een *mensch*, aan alle de lotgevallen der menschheid onderworpen, — heeft Hij hem *moeten* laten lijden, en hem daaraan niet met wijsheid of welvoegelijkheid *kunnen* onttrekken. Dat JEZUS derhalve geleden heeft, is, als wij de zaak *van dezen kant* beſchouwen, zoo ver af van eenige bedenking tegen de Goddelijkheid zijner zending te verwekken, dat het dezelve integendeel veel aannemelijker doet voorkomen, dan wanneer hij niet geleden had.

Dit was het beloop onzer beſchouwingen en redekavelingen, in de Verhandeling, in No. IV dezer *Letteroefeningen* geplaatst. Thans willen wij dit onderwerp vervolgen, en de zaak *van eene andere zijde*, of *van achteren*, inzien. Wij willen niet meer vragen: wat moest aan JEZUS, *in het algemeen als Zendeling des Allerhoogſten beſchouwd*, wedervaren; maar: wat moest hem, *in zijn bijzonder karakter*, — wat moest hem, *bij de genen, aan welken hij onmiddellijk gezonden werd*, — wat moest hem, *uit aanmerking van zijnen bijzonderen*

Digitized by Google

kust, bejegenen? Bij overweging hiervan zal zich het ontwerp der Goddelijke wijsheid, in hare bedeelingen over JEZUS, in een helder licht vertoonen; en, indien het zich reeds, bij onze *algemeene* beschouwing, als *haar betamend* voordeed, thans zal het zich, in vollen luister, als *haar oneindig verheerlijkend* aan ons ontdekken.

JEZUS was de *groote Profeet*, welken God, gedurende eene reeks van eeuwen, door vroegere zendelingen, aan het volk van ISRAËL had laten aankondigen. Hij was de MESSIAS, den *Joden* beloofd, als toekomstig *Middelaar eens nieuwen verbonds*, hetwelk het *oude*, weleer door God met hunne vaderen opgerigt, moest vervangen, en hetwelk een *algemeen* verbond, niet slechts met hen, maar met alle volken der aarde, zijn zou; en hij was de *algemeene Verlosser* der wereld, bestemd om *het ganssche menschdom* te verlichten, en aan alle Gods kinderen den weg tot eeuwige heerlijkheid en zaligheid te wijzen. Zoo deed hij zichzelven voor; zoo schetsen hem onze heilige Schrijvers. Wij schrijven thans niet voor zulken, welke bewijzen zouden behoeven, dat zulk een Heiland aan de *Joden* was toegezegd, dat JEZUS die Heiland geweest is, en dat hij daarvoor erkend heeft willen worden. Wij nemen dit, als toegestaan, aan; en nu zeggen wij: als zoodanig heeft JEZUS moeten *lijden* en *sterven*. — Hadden der *Joden* Profeten niet voorspeld, dat de MESSIAS *geene gedaante noch heerlijkheid* zou hebben; dat hij, *als de onwaardigste onder de menschen*, *veracht* zou zijn; dat men hem, als *van God geslagen en verdrukt*, zou aanmerken; dat hij *verwond*, *verbrijzeld* en *uitgeroeid* zou worden; dat hij *zijne ziel in den dood* zou *uitstorten*, *zichzelven tot een slagtoffer stellen*, *velen regtvaardig maken*, en *hunne onregtvaardigheden dragen* zou? En moesten deze, en eene menigte van andere dergelijke voorzeggingen, in hem niet vervuld worden? Kon de geest, door welken die voorzeggingen waren gesproken, worden gelogenstraft? Dan waren die Profeten geene *echte* Profeten geweest. En, zoo zij het geweest waren, kon dan JE-

Digitized by Google

ZUS, zoo hij hunne voorzeggingen niet vervuld, als MESSIAS erkend en aangenomen worden? — Neen: hem zou een alleruitſtekendst kenmerk hebben ontbroken, waardoor hij moest onderſcheiden worden, en men zou hem hebben moeten verwerpen.

Vraagt gij: waarom werd voorſpeld, dat JEZUS' *lijden* en *ſterven* zou, en waant gij, dat wij zouden willen beweren, dat hij niet geleden zou hebben en niet geſtorven zou zijn, zoo het niet voorzegd was geworden? — gij bedriegt u. Onze vorige Verhandeling heeft er u van moeten overtuigen. Eer het voorzegd werd, dat hij lijden en ſterven zou, was dit *zeker*. Het kon, *uit den aard der zaak*, niet anders wezen; en omdat de geest, waarvan wij ſpraken, en welke de voorzeggingen ingaf, dat voorzien had, daarom werd het voorzegd, opdat het een der kenmerken van den MESSIAS zijn mogt. Niet de voorzeggingen dan waren *oorzaak* van JEZUS' lijden en dood; maar de toekomſtige zekerheid van dezen was *oorzaak* van genen. — Vraagt gij verder: konde God JEZUS' lijden en dood niet verhinderd hebben? — wij wijzen u dan weder naar de vorige Verhandeling. De vraag is niet, *wat Gods almagt doen konde?* Was zij het, dan zouden wij moeten antwoorden: *ja*, God konde het verhinderd hebben. Maar de vraag is: wat was *welvoegelijk?* wat *betaamde* God? wat eischte Zijne *wijsheid?* En dit hebben wij voorheen beſlist. Nu voegen wij er alleen bij: God wil, zoo min in de *zedelijke* als in de *natuurlijke* wereld, buiten volſtrekte noodzaak, den gewonen loop van zaken ſtuiten; en dit wilde Hij hier vooral niet, omdat die loop juist tot de uitkomst moest leiden, welke Hij bedoelde, namelijk het *lijden* en *ſterven* des Verlosſers, welke in het ontwerp, dat God, door hem, tot heil des menschdoms, wilde uitvoeren, volſtrekt *onmisbaar* waren.

Laat ons, om ons hiervan te overreden, overwegen, in welk *verband* Gods vroegere openbaringen met die van het Evangelie ſtonden, welke de *bedoelingen* der laat-

Digitized by Google

ſte waren, en hoe deze ſtrekte, om de verlichting en hervorming des menschdoms te bevorderen.

Hetgeen wij elders (*) in het breede hebben voorgeſteld, moeten wij hier met weinige woorden herinneren. — God heeft met de openbaringen, waarmede Hij het menschdom, van tijd tot tijd, verwaardigde, bedoeld gehad, hen *allengs* tot hoogere verlichtingen en ſteeds toenemende vorderingen in godsdienſtige en zedelijke kennis en betrachting op te voeren. Daar zij, in den vroegſten tijd, ſlechts *kinderlijke* vatbaarheid en vermogens hadden, was Zijn onderwijs en voorſchrift daaraan geevenredigd; en, naar mate de eerſte toenamen, werden de laatſte, van tijd tot tijd, verhevener. — Onder dit gezigtpunt nu moet men zich de *Mozaïſche* bedeeling altijd, in betrekking tot de *Chriſtelijke*, voorſtellen. Schoon de eerſte veel volkomener was, dan Gods vroegere openbaringen, het was er echter zeer ver af, dat zij het geheel volkomen onderwijs, hetwelk God voor het menschdom beſtemd had, en dat hen alleen in ſtaat kon ſtellen, om volledige kennis van Godsdienst en deugd te verkrijgen, reeds zou bevat hebben. De menſchen waren nog geenszins vatbaar of verlicht genoeg, om dat onderwijs te ontvangen. MOZES' wet, de eerſte van Gods onderwijzingen en voorſchriften, welke aan een geheel volk gegeven werden, was ongeſchikt, om een voorſchrift voor *geheel het menschdom* te zijn, en was naar de omſtandigheden, de verlichting en de godsdienſtige behoeften der *Iſraëliten*, ten tijde toen zij hun gegeven werd, gerigt. De rest des menschdoms was toen nog volſtrekt onbekwaam, om eenige algemeene openbaring te ontvangen. Zij moest echter, ten eenigen dage, volgen, en de *Mozaïſche* was daartoe voorbereidend. Zij kwam eindelijk, *in de volheid des tijds*, (gelijk de heilige Schrift het uitdrukt) toen God ze, door JEZUS CHRISTUS, liet verkondigen. Hare betrekking derhalve, of het ver-

(*) In het Iſte No. van dit Tijdſchrift voor het loopend jaar, *Mengelwerk*, bl. 9 tot 13.

Digitized by Google

band, waarin zij tot de *Mozaïsche* ſtond, was die van eene algemeene en volkomene tot eene bijzondere en onvolkomene: en, daar geene twee waarlijk Goddelijke openbaringen, welke van elkander, ten aanzien der wijze, waarop God van de menſchen vereerd wil worden, verſchillen, te gelijk beſtaan konden, — daar de onvolmaakte, door de volmaaktere, buiten kracht en werking geſteld moest worden, en alles, wat zij onvolkomens had bepaald en voorgeſchreven, moest worden afgeſchaft en te niet gedaan; daar komt de *Christelijke* voor, als noodzakelijk een einde hebbende moeten maken aan die wijze van God in het openbaar te dienen, welke door de *Mozaïsche* was ingeſteld. Op dien voet kon zij alleen voldoen aan Gods ontwijfelbaar oogmerk, en aan hetgeen Hij voorheen menigmaal had laten verkondigen; — op dien voet alleen kon de *redelijke* dienst van God, die door CHRISTUS werd gepredikt, — een dienst *in geest en waarheid*, — ſtandgrijpen; — op dien voet alleen kon de *Christelijke* Godsdienst een algemeene Godsdienst worden, wanneer hij ten zelfden tijde aan den plegtigen en *uitwendigen* eerdienst, zoo wel der *Joden*, als der Heidenen, een einde maakte. Indien dus de *Christelijke* openbaring dit einde niet bereikt had, zou zij haar allergewigtigst doel, waarbij geen ander was te vergelijken, gemist hebben. En, laat ons ons nu van dezelve zoodanig denkbeeld vormen, als wij willen, wij zullen buiten ſtaat zijn, om ons ſlechts eenigzins de *mogelijkheid* te verbeelden, hoe zij dit groote doel zou hebben kunnen bereiken, zonder dat CHRISTUS ware *geſtorven*, en zonder dat zijn dood, onder het denkbeeld van een *voor eeuwig voldoend offer voor de zonden van alle menſchen*, ware voorgeſteld, zoodat daarvoor nu geene andere offers meer noodig waren.

Een voornaam deel van den *Mozaïſchen* eerdienst beſtond in deze offeranden. Zij waren in denzelven ontleend uit den ongerijmden Afgodendienst van *Egypte*, uit welken ISRAËL'S groote Wetgever, MOZES, genoodzaakt geweest was ze over te nemen, omdat zijn verbas-

Digitized by Google

tord volk er dáár zoodanig aan was verslaafd geworden, dat hij ze niet kon afschaffen, zoo hij zijne godsdienstige inrigting onder hetzelve tot stand zou brengen. Zonder offers zoude zij nooit bij 't zelve zijn aangenomen, en zou het aan den Afgodendienst, waaraan het buitendien zoo vele moeite kostte het te onttrekken, verkleefd zijn gebleven. Hij had zich dan moeten vergenoegen, met dezen offerdienst slechts aan den dienst des Allerhoogsten te verbinden; en de *Israëliten* bleven er, sedert, hoezeer eenigen hunner Profeten er hun de nietigheid van onder het oog gebragt hadden, aan gehecht, als aan hun leven. — Bij de geheele Heidensche wereld was het eveneens gesteld, als bij de *Joden*. Denkbeeld van Godsdienst, zonder offeranden, hadden zij geen van beiden. Naar hun inzien maakten zij er de ziel en het wezen van uit; want zij hielden hem (en te regt) voor een zeer voornaam deel te bestaan, in *verzoening van zonden te doen*. Maar eene *verzoening, zonder bloed van offerdieren*, waren zij niet in staat zich te verbeelden. Zij stonden onwankelbaar in het begrip, dat de zonden van den offeraar op het offerdier moesten worden overgebragt; dat dat dier de straf des doods moest lijden, welke de offeraar, door zijne zonden, verdiend had, en dat deszelfs bloed de gramschap der beleedigde Godheid bevredigen, — het rantsoen, de losprijs, de voldoening moest wezen, voor welke Zij den offeraar de straf kwijtschold, en zonder welke Hare regtvaardigheid niet gedoogde hem vergeving te schenken. Deze bekrompene, Gode onwaardige, redelooze en allerverderfelijkste denkbeelden lijnregt te hebben willen wederspreken, zou het onfeilbaar middel geweest zijn, om zich, door het ganssche menschdom, uit éénen mond, te doen veroordeelen. Zich te hebben willen voorstellen, om dit vooroordeel, met het menschdom, van deszelfs kindschheid af, opgegroeid, en, schier veertig eeuwen lang, gekweekt en gekoesterd, op ééns uit te roeijen, zou te regt als een bewijs van volstrekte zinneloosheid hebben mogen worden aangezien. Dat de Heiland slechts, in gewigtige gelegenheden, niet, met de

Digitized by Google

Joden, denzelfden onredelijken en bijgeloovigen eerbied betoonde voor eenige plegtigheden van het minst belang, welke *inzettingen* waren *van menfchen*, en niet van God, kostte hem eindelijk het leven; maar, zoo hij lijnregt de leer wegens de offeranden beftaan had aan te tasten, zouden noch *Joden*, noch Heidenen hem een enkel uur verdragen hebben: en, zich te willen verbeelden, dat eene leer, welke de nutteloosheid en ongerijmdheid van alle offeranden predikte, en niets voor dezelven in de plaats ftelde, ten tijde onzes Heilands eenigen opgang zou hebben kunnen maken, of algemeen aangenomen zou hebben kunnen worden, is, bij ons, hetzelfde met zich het zedelijk onmogelijkfte, tegen alle gezond verftand en klaarblijkelijkheid aan, als mogelijk voorftellen.

Maar hoe dan nu? Alle plegtigheden en offeranden moeten echter plaats maken voor den eenvoudigen, den redelijken en geestelijken Godsdienst van het Evangelie: God *wil geene offeranden* meer, *maar barmhartigheid*: het menschdom is lang genoeg *dienstbaar* geweest *onder de eerfte beginfelen der wereld*; het moet zijne *vrijheid* erlangen, *door de wet der volmaaktheid*. Van welk middel zal zich de eeuwige Wijsheid bedienen, om de gewigtige zwarigheid, welke Haar hier in den weg ftaat, op te ruimen? — Van de boosheid der menfchen. Zij zal de kwaadaardigheid dier heillooze *Joden*, die zich tegen Haren *Heiligen* en *Gezalfden* verzetten, en op zijn leven toeleggen, — Zij zal de woede dier verblinde onzinnigen, welke Zij met éénen wenk kon beteugelen, flechts laten voorthollen. Zij zullen Haren *Geliefden* het leven benemen. Het zij zoo! Hij zal het glorierijk weder ontvangen. Hij zal *lijden*, maar alzoo *ingaan in zijne heerlijkheid*, gelijk de Profeten voorfpeld hebben. Hij zal *het kruis verdragen en de fchande verachten*, en daarna verhoogd worden *ter regterhand des troons Gods*. Zijn dood zal van de allergewigtigfte vruchten zijn, en deszelfs toelating, welke, om vele andere redenen, bij *wijsheid*, verkieslijk is boven deszelfs verhindering, zal dienen, om den geftorven *Zaligmaker der wereld*,

Digitized by Google

als *het Lam Gods*, dat hare *zonden wegneemt*, — als de *éénige offerande*, waarmede, *voor eeuwig*, voor *alle* zonden van *alle* menſchen, voldaan wordt, alomme te prediken; — hij zal dienen, om dit *Lam*, eenmaal geſlagt, en alleen eindeloos waardiger, dan alle de *offers*, die Gode in eeuwigheid kunnen worden opgedragen, en alleen meer van kracht, tot reiniging en verbetering der menſchen, dan zij allen te zamen, die zelfde menigvuldige, nuttelooze en, in velerlei opzigten, ſchadelijke offers te doen vervangen; — hij zal dienen, om het menschdom te overreden, waarvan het anders niet te overreden is, dat het nu geene offers meer behoeft; — hij zal dus den Godsdienst van *Joden*- en Heidendom, welke door de ſtaatkunde der Grooten en door het belang der Prieſteren met magt gehandhaafd wordt, en welke anders niet te overwinnen is, den gewisſen ſlag toebrengen; — hij zal het middel zijn, om het *Chriſtendom* te doen omhelzen, het tot den gemeenen Godsdienst te maken, en het menschdom van het ondragelijk juk der plegtigheden te verloſſen; — hij zal dienen, om het op te leiden tot redelijke kennis, om het af te trekken van de verſlaafdheid aan het uitwendige, en op de inwendige reinheid der ziele en de heiligmaking des harten, als Gode alleen welgevallig, prijs te doen ſtellen; — met één woord: hij zal dienen, om de menſchen in het verſtand te verlichten, tot betrachting van godzaligheid en deugd aan te ſporen, en daarin alleen hunne volmaking en zaligheid te doen zoeken.

Met de weldadigſte wijsheid dan liet God de mishandeling en den moord van JEZUS toe, welker verhindering de wereld buiten ſtaat gelaten zou hebben, om den Godsdienst, door JEZUS gepredikt, aan te nemen: want, nog eens, de leer van *de verzoening der wereld door zijn bloed*, en van zijne *ſlagting*, als de alleen en voor eeuwig voldoende en genoegzame *offerande* voor alle hare zonden, was de éénige, welke het *Chriſtendom* aannemelijk kon maken, en op *Joden*- en Heidendom kon doen zegepralen. Zonder JEZUS' dood, dan, was

Digitized by Google

de hervorming der wereld onmogelijk, en God *moest* hem toelaten, of de verlichting en verbetering, en dus tevens de verlosſing en begelukzaliging, des menschdoms moest achterwege blijven.

Kan ondertusſchen de mishandelde en omgebragte JEZUS, in den allereigenlijkſten en volſtrekt letterlijken zin, overeenkomſtig met het denkbeeld, hetwelk men zich oorſpronkelijk van een *offer* maken moet, als een *zoenoffer voor de zonden der wereld* beſchouwd worden? Heeft hij inderdaad MORTEN *ſteryen, om, door zijn bloed, de, door de zonden der wereld, beleedigde en vertoornde Godheid te bevredigen, te verzoenen, en aan de eiſchen Harer regtvaardigheid te voldoen*? — Van zulk eene ſtelling beeft al, wat niet aan de Rede, het gezond verſtand, hetwelk God zelf aan de menſchen geſchonken heeft, alle gezag heeft ontzegd, met afgrijzen terug.

Maar (heeft men gezegd) *Rede* is geene *Openbaring*. Hetgeen, volgens de eerſte, *valsch* ſchijnt, kan, volgens de laatſte, *waar* wezen. Rede kan niet alles doorzien. Dan ware de Openbaring nutteloos geweest. Deze kan hare *verborgenheden* hebben, waarin de Rede ſlechts te berusten heeft. — Ziet daar, onder ware, weder valſche ſtellingen, waartegen de Rede eeuwig in tegenſpraak komen zal! Zij erkent gaarne hare eigene zwakheid, en eerbiedigt de Openbaring. Zij ſtaat gaarne toe, dat haar doorzigt beperkt is; dat het niet verder reikt, dan tot den grenspaal des tegenwoordigen levens, en dat de Openbaring dingen, welke dien grenspaal verre overſchrijden, en uitzigten openen tot in het eeuwige leven, niet alleen heeft *kunnen* ontdekken, maar ook werkelijk ontdekt *heeft*. Zij wil, zij *kan* niet loochenen, dat zulke dingen haar, zonder Openbaring, nooit *met zekerheid* bekend zouden zijn geworden, maar altijd ſlechts *vermoedens* en *gisſingen* zouden hebben kunnen wezen, en, in zoo verre, voor haar *verborgen* zouden zijn geweest. Zij aarzelt geen oogenblik, om onder die dingen te tellen de leer des Evangelies omtrent de verzoening der wereld met God, door den dienst van JEZUS CHRISTUS, mits

Digitized by Google

men dezelve niet drijve in eenen zin, welke aandruischt tegen alle hare beginſelen en begrippen. Zij beweert, dat, wat zij niet wist, wat zij niet weten *kon*, en wat dus voor haar *verborgen* was, *eer* het geopenbaard werd, heeft opgehouden *verborgen* te zijn, *nadat* het is geopenbaard geworden, en dat het eeniglijk in *dien* zin is, waarin de heilige Schrift van eenige Christelijke leerſtellingen, als *verborgenheden*, ſpreekt. Zij houdt, eindelijk, onwrikbaar ſtaande, dat hetgeen, volgens erkentenis van elk onbevooroordeeld verſtand, in zichzelf onwelvoegelijk, ongerijmd, onregtvaardig, onbeſtaanbaar, tegenſtrijdig is, nooit te regt *verborgenheid* genoemd, of als een voorwerp van *geloof* voorgedragen kan worden, en dat men de Openbaring onteert, wanneer men haar te last legt, dat zij dat doet. Zij verklaart al het zoodanige voor GEOPENBAARDE *misvatting en dwaling*, en verwerpt het, als, *uit zijnen aard zelf*, *ongeloofbaar*.

Om deze redenen, dan, kan zij den vermoorden JEZUS, in eigenlijken en letterlijken zin, als *zoenoffer voor de zonden der wereld*, niet aannemen. En hoe zou zij dit kunnen, daar het nog andere onoplosbare bedenkingen tegen zich heeft? — Kan men begrijpen, dat de *Vader van alle barmhartigheid*, wien de Openbaring zelve, of de heilige Schrift, ons afmaalt als de eeuwige en volmaakte *liefde* zelve, geen misdrijf vergeven wil, *om niet?* dat Hij daarvoor *verzoening* eischt, *door bloed?* Is Hij dan zoo volſtrekt ongelijk aan, — ſtaat dan Zijn karakter zoo volſtrekt in ſtrijd met het afbeeldſel, hetwelk onze Zaligmaker zelf zoo heerlijk ſchoon van Hem heeft afgemaald, in zijne onnavolgbare Gelijkenis van den Vader des zoogenoemden *verlorenen Zoons*, (in LUKAS' *Evangelie*, H. XV) welke vader dien zoon, daar hij *boetvaardig* tot hem kwam, zonder eenig *offer*, zonder eenige *verzoening*, alles vergeeft? Is dan de *Vader van alle menſchen* meer, dan eenig, door JEZUS geprezen, *aardsch vader*, *onverzoenlijk*, zoodat Hij niets vergeven wil, zonder *voldoening?* — Men heeft beweerd, dat de *eeuwige regtvaardigheid*, zonder zulke *voldoening*, gee-

Digitized by Google

ne ſchuld vergeven *kan*. Maar wie zijt gij, vermetel ſterveling! die bepalen durft, wat DE EEUWIGE doen of niet doen kan? Wie zijt gij, wiens bekrompen verſtand de *volſtrekte volmaaktheid* hier nimmer bevatten kan, die beſliſſen durft, wat voor die volmaaktheid, welke alle *mogelijke* volkomenheden in zich vereenigt, en vooral *volmaakte liefde* zoo wel, als *regtvaardigheid*, influit, mogelijk of onmogelijk is? Wie zijt gij vooral, die ſteeds zoo zeer het vermogen en gezag der Rede betwist, en hare bedorvenheid beweert, en die eeniglijk met deze, naar uwe eigene erkentenis, bedorvene (ja, zeggen wij, door vooroordeelen waarachtig wel *bedorvene*, althans jammerlijk *verblinde*) Rede uitſpraak durft doen, wegens hetgeen *de hoogſte en volſtrekt onfeilbare Rede* vermag of niet vermag? — Ziet eens, waartoe uwe vermetelheid u vervoert! Ten zelfden tijde, dat gij beweert, dat *regtvaardigheid* geen misdrijf vergeven kan, zonder verzoening, beſchuldigt gij zelf haar van het hoogſte *onregt*. Gij laat haar het misdrijf van ſchuldigen op den onſchuldigen (alsof dit mogelijk ware) overdragen, en doet haar den onnoozelen boeten en *ſtraffen* voor hetgeen misdadigen bedreven! Wat is er buitenſporiger, dan dit, te denken? Is er immer eenig grooter misbruik van woorden, dan dit, mogelijk? — Hoe kan ooit het misdrijf, (dat altijd eigene werkzaamheid onderſtelt) hetgeen door anderen gepleegd is, het mijne worden? Hoe kan ik immer geſtraft worden voor hetgeen door anderen misdreven werd? Ik kan er ongelukkig door worden, — men kan er mij om mishandelen; maar nooit, zoo lang de woorden hunne natuurlijke beteekenis behouden, kan *regtvaardigheid* er mij, *zonder eigene ſchuld*, om STRAFFEN. — Zegt mij, wat houdt gij voor lofwaardiger, voor zedelijk voortreffelijker, dat ik mijnen vijand een mij aangedaan ongelijk, *om niet*, vergeef, dan dat ik hem daarvoor, naar geſtrengen eisch der wetten, doe boeten? — Gij kunt, indien gij niet, door de ganſche redelijke wereld, veroordeeld wilt worden, niet weigeren het eerſte boven het laatſte te prijzen. En zult gij dan

Digitized by Google

deze voortreffelijkheid ontzeggen aan den Almagtigen, die door niemands ongelijk gekrenkt kan worden? — o! *Maakt het niet te veel, dat gij hoog, hoog* tegen Hem *zoudt ſpreken, dat iets hards uit uwen mond zou gaan!* Bedient u niet van uwe ellendige uitvlugt, dat *regtvaardigheid bij God iets anders* zou zijn, *dan bij de menſchen;* dat hetgeen bij hen *regt* is, bij Hem *onregt* zou kunnen zijn! — Waar heeft u Rede, of Schrift, deze gedrogtelijke ſtelling geleerd, volgens welke, zoo zij waar was, wij volſtrekt niet meer zouden weten, wat wij door *regtvaardigheid* verſtaan moesten; volgens welke het geen woord meer zou zijn, hetwelk eenen bepaalden zin had; volgens welke deze deugd zelve niet meer haren grond zou hebben in de eeuwige en eeuwig onveranderlijke beginſelen van regt en billijkheid, en niet meer ſlechts één en eeuwig dezelfde zou zijn; volgens welke God zelf naar een' anderen regel zou handelen, dan Hij voorſchrijft aan de menſchen; volgens welke hetgeen JEZUS wil, dat wij *volmaakt* zullen zijn, *gelijk de Hemelſche Vader*, ſtrijden zou met hetgeen God zelf wil; volgens welke..... Doch het verdriet mij, zulke *ongerijmdheden*, (om geen harder woord te gebruiken) welke het ſchande is, dat men ze *bij Christenen* beſtrijden moet, verder te wederſpreken. — Wij herhalen dan, nimmer was de gemartelde Heiland, in eigenlijken en letterlijken zin, een *zoenoffer voor de zonden der wereld:* en, of zich dan ook de heilige Schrift zelve van zulke uitdrukkingen moge bedienen, welke het zoo doen voorkomen, het komt aan de Rede toe, en het is haar *pligt*, dit zoo te verklaren, als zij het alleen *kan* en *mag* toeſtemmen. Zij *mag* der hoogst volmaakte Godheid niets *ongerijmds*, haar *onbetamends*, haar *verongelijkends* en *beleedigends* toeſchrijven. Zij kan, hetgeen van dien aard geſchreven is, niet anders opvatten, dan als geſchreven aan zulken, wier begrippen, wegens de verzoening der Godheid door *zoenoffers*, van het kindſche menschdom ontleend, *hoogst zinnelijk* en *verkeerd* waren, doch met welken men op *hunne* gronden moest redekavelen, dewijl

Digitized by Google

men hen op geene andere wijze van de nuttelooſheid hunner offers, en van de noodzakelijkheid, dat die ophielden, nadat het *offer* van JEZUS had plaats gehad, overtuigen kon.

Maar in welken zin *kan* en *moet* men zich dan den Heiland, als *voor de zonden der wereld geſtorven*, en als een *offer* daarvoor geweest zijnde, voorſtellen? — Alleen in eenen *oneigenlijken*, *overdragtelijken* en *geleenden* zin; — in dien zin, waarin men gemeenzaam gewoon is te zeggen, dat iets wordt *opgeofferd*, wanneer het tot eenig nuttig einde — tot verkrijging van iets anders — wordt afgeſtaan of overgegeven; — in dien zin, waarin wij, afſtand doende van ons geld, ons goed enz., om ons leven te behouden, of waarin wij, het leven zelf, tot behoud van dat van anderen, of ten dienſte van het algemeen, verzakende, gezegd worden hetzelve *op te offeren*. In dien zin heeft God JEZUS, en heeft JEZUS zichzelven *opgeofferd* aan het heil des menschdoms. Tot dat heil zond God hem in de wereld. Hij wist, dat hij, zonder zijn lijden en dood, hetzelve niet kon uitwerken. Hij zond hem echter. Hij *offerde* hem daaraan op. En JEZUS, ſchoon hiervan mede bewust, was gereed, om aan de bevordering van dit heil het *offer* van zichzelven te brengen. God wilde liever, dan zijne kinderen in onkunde en zedeloosheid te laten en daardoor ongelukkig worden, zijnen Geliefden, tot hunne verloſſing, in lijden en dood overgeven; en JEZUS wilde, om dezelfde reden, zich beiden getroosten. Hunne behoudenis was dus de *beweegreden* van JEZUS' dood. Zij verwierven, ten koſte van denzelven, de kennis, hoe zij bij God vergeving van zonden erlangen, Hem voortaan welbehagelijk wandelen, en het eeuwig zalig leven verkrijgen konden. Zonder dat zouden zij die kennis niet bekomen hebben. Aan JEZUS' dood, derhalve, hadden zij dezelve eeniglijk te danken. Ware het niet geweest, om hun die kennis te ſchenken, JEZUS *zou niet hebben behoeven te lijden*, en *zou niet geleden hebben*. — Het was dan, gelijk de Profeten het uitdrukten,

Digitized by Google

om hunne overtredingen, dat hij verwond, — om hunne ongeregtigheden, dat hij verbrijzeld werd. Zij, die lijden *verdiend* hadden, werden er, door hem, voor behoed; en hij, die het *niet verdiend* had, onderging het *om hunnen wil.* Hij leed dus *in de plaats van hen*, die, zoo *hij* niet geleden had, zouden hebben *moeten* lijden. *Door zijne striemen* bekwamen *zij genezing. Hunner aller ongeregtigheid liep aan op hem*, en, *om de overtreding des volks, is de plaag op hem geweest.* En, derhalve, *hij stelde zijne ziel tot een schuldoffer, en droeg de zonden van velen.*

En ziet nu, hoe volmaakt deze bedeeling en toelating over JEZUS geschikt was, om de oogmerken der Goddelijke wijsheid, tot bevordering van der menschen deugd en godzaligheid, te dienen, en hoe volmaakt overeenkomstig zij derhalve was met de eischen van Gods *heiligheid!* — Het Evangelie moest den menschen Gods genadigen wil verklaren, om hun *vergeving van zonden* te schenken, op voorwaarde van *geloof, boetvaardigheid* en *heiligmaking.* Om alle *misbruik* van deze leer, zoo veel mogelijk, voor te komen, — om hen te leeren, dat zij zich niet hadden te verbeelden, dat de vergeving der zonden eene geringe zaak, en God altoos gereed en genegen was, om hun die te verleenen, — om hun een allerlevendigst denkbeeld van Gods haat en afkeer tegen de zonden in te boezemen, en hen zelf met afgrijzen tegen dezelven te vervullen, laat God JEZUS *sterven.* Zijn dood moet hen overtuigen, dat onderworpenheid aan zonden een zeer rampzalige staat moet zijn, daar God, om er de menschen van te verlossen, zoo veel heeft willen doen. Hij leert hen, dat de ongeregtigheid allerafschuwelijkst in Zijne heilige oogen moet wezen, daar Hij, om er hen van af te trekken, het *leven* van den *Eeniggeborenen, in welken Hij zijn welbehagen had*, niet te dierbaar geacht heeft. Hij leert hen, zich, met siddering, voor te stellen, hoe gadeloos ondankbaar, kwaadwillig en hemeltergend het zij, zich, na alles, wat God verrigt heeft, echter nog aan zonden over te geven; en,

Digitized by Google

derhalve, hoe ſtrafbaar het moet zijn, aldus de liefde van God en van den geſtorven' Heiland te beantwoorden, — hoe het niet kan misſen Hun hoogst ongenoegen te verwekken, en hoe onmogelijk het zijn moet, om, wanneer men zich, met *vertreding van den Zoon van God*, en *verſmading van den geest der genade*, aan zulken moedwil overgeeft, en er zich in verhardt, daarvan vergeving te erlangen. En welken invloed kan dit nu anders bij hen hebben, dan dien; dat het hen met allen mogelijken ijver vervult, om voortaan, *alle goddeloosheid en wereldſche begeerlijkheden verzakende, matiglijk, regtvaardiglijk en godzaliglijk te leven in de tegenwoordige wereld, verwachtende de zalige hoop en de verſchijning der heerlijkheid Gods en des Zaligmakers* JEZUS CHRISTUS, *die zichzelven voor hen gegeven heeft, opdat hij hen verloſſen zou van alle ongeregtigheid, en zichzelven een eigen volk zou reinigen, ijverig in goede werken?*

ADR. STOLKER.

REDEVOERING, OVER HET NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP TOT ZEDELIJKE VERBETERING DER GEVANGENEN.

Door

Mr. B. WICHERS (*).

De meesten mijner geëerde Hoorders weten voorzeker, dat er, vóór omſtreeks drie jaren, op onzen vaderlandſchen bodem, een nieuw Genootſchap is opgerigt, ten doel hebbende, om zich het lot der gevangenen aan te trekken en hunne zedelijke verbetering te bevorderen, door zoo aan hen, die nog werkelijk zich in de gevangenisſen bevinden, en waar de plaatſelijke omſtandigheden zulks niet ten eenemale onmogelijk maken, de gelegenheid te bezorgen, om het een of ander handwerk aan te leeren, in de eerſte en noodwendigſte wetenſchappen te worden onderwezen, als wel, voornamelijk,

(*) Gehouden, Dec. 1826, in eene openlijke Vergadering van de Afdeeling van het Nederlandsch Genootſchap tot zedelijke verbetering der Gevangenen, gevestigd te *Winſchoten*.

Digitized by Google

om diegenen, die uit de gevangenis ontslagen worden, behulpzaam te zijn tot het bekomen van de gelegenheid, om door arbeid in hunne behoeften te kunnen voorzien, en hun daartoe op alle mogelijke wijzen, zelfs, is het noodig, door het uitreiken van geldelijke bijdragen, in staat te stellen.

Van deze Maatschappij nu, waardoor ons Vaderland zijnen van oudsher verkregen roem van menschenliefde op nieuw heeft verhoogd, en waarin de onbekrompen *Brit* ons reeds is nagevolgd, bestaat er ook eene afdeeling te dezer plaatse; en terwijl deze zich heden had voorgesteld, om bijzonder aan hen, die daarvan leden zijn, een openlijk verslag te geven van den algeheelen toestand der Maatschappij, zoo vond zij het niet ongepast, om tevens aan anderen de gelegenheid te verschaffen, zich met het edele en groote dezer instelling bekend te kunnen maken.

Wanneer men het groote en edele eener instelling wil doen kennen, is het inderdaad bedroevend voor ieder menschenvriend, dat men maar al te dikwijls beginnen moet met verkeerde begrippen tegen te gaan en vooroordeelen te bestrijden; en ook dit is hier het geval.

Velen toch meenen, dat de werkzaamheden van ons Genootschap die der Hooge Regering zouden behooren te zijn, en verwarren het doel onzer instelling met de verzorging en pleging der gevangenen, — met dat, wat betrekking heeft tot hunnen physieken toestand als gevangenen: deze meening, echter, rangschikken wij onder de verkeerde opvattingen.

Het doel onzer vereeniging is alleen, wat de gedetineerden betreft, hunne zedelijke verbetering te bevorderen, waartoe als in een naauw verband staat het aanleeren der eerste wetenschappen en het aankweeken van lust tot werkzaamheid; terwijl hoofdzakelijk hare bemoeijingen daarhenen strekken, om, wanneer de gevangenen ontslagen zijn, hen in staat te stellen en te helpen, om datgene, wat zij door het verloren vertrouwen bij hunne wederintreding in de maatschappij te kort komen, in onzen boezem, en door ons in het hart hunner medeburgeren, weder te vinden.

Dat dit nu niet het werk van het Staatsbestuur kan zijn, valt bij het minste nadenken al dadelijk in het oog. Vooreerst toch zal het wel altijd onmogelijk voor dusdanig algemeen bestuur zijn, om in de bijzondere belangen van elk lid der maatschappij te kunnen voorzien; daartoe behoort eene al te zeer tot kleinigheden afdalende bemoeijing, onuitvoerlijk, daar het weder

Digitized by Google

door aan te ſtellene ambtenaren zoude moeten geſchieden, en van waar de daartoe benoodigde gelden te verkrijgen? vooral bij de vele behoeften, die ieder Staat, bij de thans beſtaande orde over geheel *Europa*, heeft. Doch al konde de Hooge Regering dit ook, of had zij daartoe ook al de geldelijke middelen, dan zoude zij het doel nog nimmer bereiken kunnen. Zoo behoort toch, bij voorbeeld, gelijk ſtraks is aangemerkt, tot onze zorg, om een' gevangene, die na zijn ontſlag werken wil, daarin behulpzaam te zijn, niet alleen door hem daartoe door geldelijke middelen in ſtaat te ſtellen, maar ook door hem bij dezen of genen aan te bevelen. Deze aanbeveling nu kan eerst dan met eenig gewenscht gevolg plaats hebben, wanneer men zich overtuigd heeft, dat de in vrijheid geſtelde zich heeft gebeterd; en al konde nu de Hooge Regering ieder dezer losgelatenen doen gadeſlaan en, ten gevolge van afgelegde blijken van betterſchap, aanbevelen, wat zoude dan nog zulk eene aanbeveling baten? Zoude de burger, aan wien de gevangene in diervoege van wege het Beſtuur werd aanbevolen, zulks niet veeleer als een bevel, dan een verzoek aanzien, en het daarvoor houden, dat men op de vrije keuze zijner werklieden invloed zoude willen uitoefenen? De burger valt, zelfs ten opzigte van de beste Regering, achterdochtig, zoodra het zijne vrijheid geldt; en waarlijk niet zonder reden, wanneer men in andere Rijken zoo vele vernieuwde aanvallen op dat kleine overſchot van vrijheid ziet doen, dat den mensch na zijne intreding in de maatſchappij ſlechts konde overblijven; en deze achterdocht en ijverzucht moeten als 't ware de vooruitgezette wachters of voorposten zijn, om over onze vrijheid te waken.

Geheel anders is het, wanneer ons Genootſchap, eenen losgelaten gevangene geholpen en, van nabij, in alle zijne handelingen hebbende gadegeſlagen, met volle overtuiging denzelven aanbeveelt, en des noods zijn geheel karakter, voor zoo veel wij elkander kunnen leeren beoordeelen, aan hem, bij wien hij gaarne zoude willen in dienst treden, blootlegt: daarin herkent men de voorſchrijving van den broeder aan den broeder, belangelooze menſchenmin, zonder de minſte poging of ſtrekking, om op de vrijheid van keuze invloed te willen hebben, als geſchiedende integendeel van gelijken aan gelijken.

Menschkundig dus beſchouwd, zoude de Hooge Regering nimmer, al konde zij het ook doen, die goede gevolgen van

Digitized by Google

hare opzettelijke bemoeijingen kunnen hopen, die eene vrijwillige Maatschappij met grond kan verwachten en zich voorstellen. En toch (vergunt mij de herhaling van dit belangrijkste gedeelte onzer instelling) dit punt ligt wel bijzonder in de bedoeling onzer Maatschappij: een vrijgestelde gevangene wordt door eene harer afdeelingen, of een' correspondent derzelve, waargenomen, zijne handelingen gadegeslagen; en wanneer hij, uit hoofde van zijne verbeterde leefwijze, aanspraak kan maken op de medewerking en hulp zijner medemenschen, dan wil voornamelijk onze Maatschappij toetreden, om hem behulpzaam te zijn in het weder bekomen van het vertrouwen zijner medeburgeren, dat hij verloren had, en zoo lang hieraan iets ontbreekt, dat het Genootschap zoude kunnen verhelpen of verbeteren, acht het deszelfs doel niet te hebben bereikt. — Wie kan dit nu nog van het Gouvernement blijven verwachten? — Het is dus een verkeerd begrip, waarin men te dien opzigte verkeert, en wij achten op dit punt genoeg te hebben gezegd.

Een ander vooroordeel is er echter, waarop wij hier voren het oog hadden, dat geen wortel behoort te schieten, en hetgeen, zoo iets ter wereld, den gang der zedelijke verbetering der gevangenen, en alzoo het doel onzer instelling en de uitbreiding van onze vereeniging, zoude kunnen hinderlijk zijn; — het is de ongelukkige twijfeling, of de gevangenen, dat is zij, die zich tegen den Burgerstaat zoodanig vergrepen hebben, dat zij, onder anderen, met verbeurte hunner vrijheid hebben moeten gestraft worden, wel de waardige voorwerpen van eene bijzondere zorge behooren te zijn, en of wij ons hunner te regt laten gelegen liggen?

Daar ik niet voorheb, opzettelijk uw gevoel gaande te maken en uwe medewarigheid op te wekken, maar alleen betoogen wil, dat zij uwe toegenegenheid wel verdienen en die inderdaad niet hebben verbeurd, zoo heb ik opzettelijk tot onderwerp zulk eene stelling gekozen, welke uitsluitend tot uw verstand gerigt is; al het overige aan uzelven overlatende.

Om te bewijzen, dat de gevangenen de waardige voorwerpen onzer bemoeijenis zijn, heb ik uit het groote rijk der waarheden slechts éene te kiezen, waaraan nimmer getwijfeld is; dat, namelijk, onze menschelijke waarde gelegen is in onze verstandelijke en zedelijke vermogens, of, korter, in hoofd en hart. Indien ik dus zal hebben aangewezen, dat

Digitized by Google

de gevangenen van den kant der zedelijkheid wezenlijk in het algemeen niet zoo zeer gedaald zijn, als men gewoonlijk waant, dan ligt daar van zelf, om mij zoo eens uit te drukken, eene ſtilzwijgende ſluitreden in, die ons tot de waarheid der ſtelling leidt, dat zij de waardige voorwerpen onzer bemoeijenis zijn, omdat zij van de zijde van het verſtand natuurlijk met ons gelijk ſtaan.

Dat er dus meer zedelijkheid bij hen is overgebleven, dan men wel meent, behoeft ſlechts eenige meer bepaalde aanwijzing; terwijl eene in algemeene en korte trekken vervatte herinnering, wat wij allen, en dus zij met ons, ten opzigte van onze verſtandelijke vermogens zijn, voldoende is, om, ook van die zijde, hunne waarde te doen blijven gelden. — Deze beide punten zullen alzoo de verdeeling van onze rede uitmaken.

Dikwijls is met ware en ſtoute trekken des menſchen voortreffelijkheid van de zijde zijner verſtandelijke vermogens geſchetst, maar nooit zal die voldongen worden. — Schoon het hem niet gegeven is, twee denkbeelden te gelijk te kunnen vatten, maar in alles, wat hij zich voorſtelt, eene trapswijze opvolging en volgorde moet plaats hebben, hoe ſchielijk en naauwelijks merkbaar die dan ook zij; hoewel meermalen een raadſel voor zichzelf, gevoelt hij toch, dat hij de eerſte ſchakel uitmaakt van die oneindige keten van alwat eenmaal gewrocht is, — eene keten, die men zich zoude kunnen voorſtellen, als waarvan het eene einde aan den hemel en het andere op den laatſten bodem in de aarde is vastgehecht. Hij gevoelt, dat hij het eenigſte ſchepſel is, dat tot den hemel weet op te klimmen, de ſtarren bij name noemt, derzelver op- en ondergang weet te berekenen; dan weder in het hart der aarde indringt, dáár de ruwſte en hardſte metalen zoekt en vindt, dezelve als was kneedt en in duizende vormen tot zijn oogmerk dienstbaar maakt. Is hij het niet, die den gang van dat natuurverſchijnſel weet te leiden, dat *Griek* en *Romein* den opperſten hunner Goden, ten teeken der hoogſte en onbepaaldſte magt, in handen geven? Hij is het, die, wanneer hem rivieren op zijnen weg ontmoeten en hem den voortgang betwisten, hare bedding ondergraft en, zich eenen weg banende, derzelver baren boven zijn hoofd laat rollen. Mijn getuige is *Engelands* hoofdrivier. Ook hij is het, die het eene element wegwerpt, en een tegenovergeſtelde neemt, om het laatſte tot hetzelfde oogmerk

Digitized by Google

te doen dienen, waartoe hij van het eerſte gebruik maakte. Is dit niet letterlijk waar in de laatſte uitvinding van onze dagen? Hij vangt den verſnelden luchtſtroom, dien wij wind noemen, in het doek op, en het ſchip drijft daarhenen; maar verkiest hij dit niet, dan neemt hij het vuur in de plaats, en hetzelfde oogmerk wordt bereikt. — Of wilt gij hem bewonderen in zachtere kunſten en wetenſchappen, hij ſchept met beitel en penſeel een denkbeeldig ſchoon, en, door het ſchoone van onderſcheidene voorwerpen op een enkel over te brengen, overtreft hij, als 't ware, de werken der natuur, ja ſchildert u, zonder penſeel, alleen door de kracht der taal, eene gebeurtenis, alsof gij die zaagt en er bij tegenwoordig waart. — Of wil men zijne vermogens nagaan in een voorwerp, dat ieder onzer dagelijks en elk oogenblik onder het oog komt, men denke dan aan de inrigting der Burgermaatſchappijen, waartoe zoo vele onderſcheidene veren werken en een talloos tal van raderen in elkander moeten ſluiten en vatten, dat wij dezelve bij het kunſtigſte uurwerk zouden kunnen vergelijken; eene inrigting, waarin zoo vele onderſcheidene denkbeelden, zoo vele wijzen, waarop ieder zich hetzelfde denkbeeld voorſtelt, moeten worden overeengebragt, zoo oneindig vele driften, nu eens ter nedergezet, dan weder aangewakkerd moeten worden, zonder dat ooit het evenwigt voor een oogenblik verloren mag gaan, dat het inderdaad een gewrocht is, kunſtig als de bouw van ons eigen ligchaam.

Neen, het was geene verhitte verbeeldingskracht, men noeme het geene overdrevene grootſpraak, wanneer men den Oosterſchen Dichter hem hoort beſchrijven als een weinig minder dan den Engel. — Of kent gij een denkbeeld, dat meer zegt, kunt gij u een meer beteekenend woord voorſtellen, dan toen het Wezen aller wezens, in de ſtilte van 's werelds uchtendſtond, de uitſpraak deed: de mensch zij geſchapen naar Onze gelijkenis! Waarlijk, men behoeft geen ingewijde te zijn van eene bijzondere wetenſchap, om al het krachtige, al het omvattende dezer uitſpraak te gevoelen; zij beſlist op eens, wat wij zijn en geen ſchepſel nevens ons is.

Geen wijsgeer, hoe ſcherpzinnig, geen redenaar, hoe wèl ter tale, geen dichter, hoe vurig, konde ons op eens op die hoogte plaatſen.

Of waant gij, dat met het eerſte zedelijk kwaad, omtrent welks eenmaal genomen begin, zelfs volgens het getuigenis van den *Franſchen* wijsgeer VOLTAIRE, bijna alle volken

Digitized by Google

eene zekere overlevering hebben, en, volgens onzen grooten regtsgeleerde, maar meer dan regtsgeleerde, HUGO DE GROOT, de *Griek* en *Indiaan* dezelfde overlevering bezit, als die wij volgen; of waant gij, zeg ik, dat met het eerſte zedelijk kwaad die uitſpraak als 't ware is teruggenomen, of van hare kracht heeft verloren? — Neen, waarlijk niet, althans niet wat het verſtand betreft; wij lezen dit in de oudſte oorkonden niet alleen niet, maar ook de werken van onzen geest, waarvan ik zoo even ſlechts eenige als met den vinger aanſtipte, bewijzen dit op nieuw.

Laat er zijn, die willen, dat, ſedert die groote natuurgebeurtenis voorviel, die bij de oudere volken, ſchoon in fabelen gehuld, niet onbekend, en bij ons den naam van algemeenen water- of zondvloed draagt, de aarde zoo veel minder ſchoon, en het geheele vegeterende of plantenrijk zoodanig is ontaard geworden en in deugdzaamheid is afgenomen, dat voor den mensch, uit dien hoofde, ſedert dat tijdpunt, het dierlijk voedſel noodzakelijk is geworden; — laat daarvan waar zijn wat er wil, de mensch bleef ongeſchonden en is die hij altijd was.

En zijn dan nu zij, die door de hand der regtvaardigheid geteekend zijn, op eens van al die grootheid vervallen? behooren zij, als 't ware, niet meer in de rij dier hooge wezens, door het oordeel des onderſcheids zoo zeer verheven? — dit behoeft geene aanwijzing; — die gaaf, welke wij in onszelven bewonderen, bleef ook hun onvervreemdbaar eigendom. En, wat meer is, het zijn nog niet eens altijd de minst begaafden; want, hoe bedroevend ook, is het toch niettemin waar, dat tot groote ondeugden zoo wel eene groote mate van doorzigt, vastheid van geest en ontwikkeling van wilskracht vereischt wordt, als tot buitengewone en uitſtekende deugden.

Zullen dus de gevangenen onze zorg min waardig zijn, dan moet zulks wezen ter zake van het al te groot gebrek aan zedelijkheid; het tegendeel hiervan aan te toonen, zult gij u wel willen te binnen brengen, dat ons tweede en voornaamſte punt was.

Treden wij de bewaarplaatſen dier ongelukkigen eens binnen. Allen, ja, (treurige waarheid!) zijn zij gevallen, door huns gelijken van hunne vrijheid beroofd, naar openbare ſchandplaatſen henengeſleurd, daar niet zelden met het dier gelijk geſteld en op dezelfde wijze geſtraft. Een ſtraal ſchittert

Digitized by Google

echter uit het ſomber oog, die zijne hoogere afkomst verraadt, en toont, dat hij desniettemin met den Engel vermaagſchapt blijft: en ook het gevoel daarvan is bij hem nog levendig. Ik zie een' vader, zijnen zoon aan de hand leidende, (en met deze of ſoortgelijke gevoelens en geene andere diende men dat te doen) deze verblijfplaats der ellende binnentreden, om op hen ter leering te wijzen: zij hooren de ſtilte, die om hen heerscht, op een' ongewonen tijd afbreken; dadelijk drukt de een zijn hoofddekſel dieper over het voorhoofd, een ander trekt zich in het donker van zijn hol terug, of, waar hij zulks niet vermag, dringt hij zijne leden te zamen, en ſchuilt, zoo veel hij kan, achter de dikke traliën zijner venſterramen; en die traliën, die hem zoo menigwerf hinderlijk waren, om het vrolijk gezigt van de zon te genieten, of op wier verbreede, op den vloer geteekende ſchaduwen hij, bij 't vallen van den avond of eene ſchuinſche rigting van het maanlicht, dikwijls zoo weemoedig ſtaarde, worden hem thans weldadig, want zij bedekken zijne ſchaamte, en alleen eene uitgereikt wordende aalmoes, waardoor het denkbeeld, om hiermede zijn lot te kunnen verzachten, plotſelijk voor zijnen geest komt, kan hem u meer voor het oog en nader brengen.

Wie eerbiedigt nu in deze ſchaamte geenen overgeblevenen trek der deugd, en wie onzer zoude nog durven zeggen: dezulken verdienen onze zorge niet?

Men ſpot wel eens, na het bezoeken eener gevangenis, daarmede, dat ieder zich voordoet alsof hij onſchuldig ware, zoodat het wel eene vergaderplaats van brave menſchen zoude ſchijnen te zijn, daar men toch maar al te wel weet, wie zij zijn. Maar deze zucht tot verontſchuldiging gaat bij den bedachtzamen bezoeker niet verloren, en ook hierin herkent hij, dat zij nog niet boos genoeg zijn, om het bedrog boven de eerlijkheid, de ondeugd boven de deugd te ſtellen. Verbeeldt u eens het tegenovergeſtelde; ſtelt u voor, dat, bij het intreden eener openbare gevangenis, ieder zich vooruitdrong, en op de eerſte vraag uwer nieuwsgierigheid, of zelfs ongevraagd, met onbeſchaamde kaken alle zijne misdrijven en de geheele lijst zijner euveldaden u voorhield, welk eene gewaarwording zoude dit veroorzaken! Men make zich toch niet diets, dat zij gelooven zouden, ons daardoor de overtuiging te hebben aangebragt, dat zij waarlijk onſchuldig zijn; zij weten het zoo wel als wij zelve, dat zij niet geloofd worden; nooit bedriegt men zich meer, dan als men bij zichzelven doorzigt

Digitized by Google

en bij anderen onnoozelheid meent te zien: in deze poging tot verontschuldiging kan men dan niets anders zoeken, dan eene stille en ingewikkelde huldiging der deugd.

Dat ik hierbij nog iets van mijne eigene ondervinding voege, (*) hetgeen dit bevestigen kan. Wanneer een reeds veroordeelde, die de straf van tentoonstelling of geeseling ondergaan heeft, andermaal misdoet en gegrepen wordt, zal hij niet alleen, zoo mogelijk, ontkennen, reeds te zijn gestraft geweest; dit kan men natuurlijk toeschrijven aan vrees van daarom nu zwaarder gestraft te zullen worden; maar vanwaar komt het, hetgeen ik meermalen heb opgemerkt, dat hij u liever zal erkennen, meer dan eens gevangen te hebben gezeten, dan eenmaal ten toon gesteld te zijn geweest, en dat hij wederom liever zal belijden, de straf van tentoonstelling te hebben ondergaan, dan gegeeseld te zijn; zelden komt de eerste, en bijna nooit dan aarzelende en met zigtbare ontroering komt de verklaring, deze laatste straf ondergaan te hebben, over zijne lippen; het komt alleen daar van daan, omdat hij op eens het vernederende, vooral van de laatste straf, zich voor den geest stelt, zich te binnen brengt, hoe dezelve hem met het dier heeft gelijk gesteld, waartegen het gevoel van de voortreffelijkheid en den adel als mensch zich op nieuw aankant. Een ander verdedige of bestrijde de toepassing dier straf, wij zien thans alleen op de uitwerking, die de herinnering daarvan bij den genen, die dezelve ondergaan heeft, te weeg brengt: en zoo lang hij dat gevoel niet heeft verloren, is hij ook nog niet geheel gezonken. Die schaamte over zijne vernedering, hoezeer niet regtstreeks tot de bedrijvende en werkzame deugden kunnende gebragt worden, staat toch met dezelve in het allernaauwst verband, en behoeft soms slechts eenigen prikkel, om op nieuw dezelve in al haar' luister te doen pralen.

Dusverre hebben wij nu, in eenige algemeene trekken, de veroordeelden en gevangenen beschouwd; treden wij nu nog, te onzer overtuiging, in eenige bijzonderheden te hunnen opzigte.

Dat wij ons niet laten bedriegen door den schijn, en hen allen gelijk stellen, wanneer wij ze in hetzelfde verblijf aantreffen, en hen, zonder onderscheid, op den eigensten voet zien behandeld en bewaakt; een merkelijk verschil is er evenwel

(*) Tot het opdoen van deze ondervinding stelden mij mijne ambtsbetrekkingen, als Officier van Justitie, in staat.

Digitized by Google

in het onzedelijke van hetgeen zij bedreven hebben; zelfs dán nog, al hadden allen eene en dezelfde misdaad begaan, zoude ons oordeel ongelijk moeten zijn.

Velen zijn er toch, die wij alleen dáár zien en aantreffen, omdat zij in hunne jeugd verwaarloosd zijn, en iets gedaan hebben, dat zij bij eene betere opvoeding zouden hebben nagelaten; — velen, die alleen door de omstandigheden, nijpende armoede bij voorbeeld, er toe gebragt zijn; eéne armoede, niet altijd het gevolg van luiheid, (deze alleen is verachtelijk) maar omdat ramp op ramp hen trof; terwijl anderen, van de gelegenheid gebruik makende, zich te hunnen koste verrijkten, en hun niets overlieten, om in de behoeften des levens te kunnen voorzien; — velen zijn er daarenboven, die, niet door zelfzucht gedreven, alleen misdadig werden, omdat zij vrouw en kind om brood hoorden vragen, hetgeen zij niet konden geven. Tot wien zal zulk een ongelukkige zich wenden? Te vergeefs wendt hij zich tot de deelgenoote van zijn lijden. De moeder, vertwijfeld over het lot harer kinderen, te meer als zij dit vergelijkt met dat van hen, die aan de tafel hunner rijke ouderen reeds den voorsmaak van weelde en overvloed genieten, (en allen zijn het toch menschenkinderen!) kan zich niet altijd onthouden, om hem zelfs nu en dan en van ter zijde zijne ongenoegzaamheid, om in hun bestaan te voorzien, te doen gevoelen; en zie daar rijst ook in zijnen boezem plotselijk de mannelijke eerzucht op, om er, tevens met de liefde voor vrouw en kind, eenen hevigen strijd te strijden tegen den eerbied, dien men voor de eigendommen van anderen behoort te hebben, en de rampzalige, gezweept, geschokt en afgemarteld, bezwijkt ten laatste en wordt gestraft.

Wij willen, bij het beschrijven der menschelijke driften, met geene onstuimige hand den sluijer wegschuiven, die dezedigheid behoort te dekken: gaan wij dus gerustelijk verder; daar zien wij een' mensch, nog naauwelijks tot den bezadigden leeftijd gekomen, en reeds heeft hij vele jaren in de gevangenis doorgebragt; — wat was zijne misdaad? — met een gestel vol vuur geboren, stroomde het bloed hem op zijne jongelingsjaren met verdubbelde aandrift door de aderen; een voorwerp van het andere geslacht, doch niet meer het sieraad daarvan, weet zijne driften te doen ontwaken en op te winden, doch die opgewonden en tot eene hoogte gebragt hebbende, waarop zelden de rede verwinnares blijft,

Digitized by Google

wil zij hem, en zulks alleen uit grilligheid, plotseling verlaten; hij doet eene inbreuk op de zedelijkheid, die niet bestaanbaar is met hare algeheele vrijheid, en daarom, volgens de wet, misdaad wordt, en van zijne verleidster wordt zij zijne aanklaagster. Denk nu zoo naauwgezet als gij wilt; maar zeg mij, of deze gevangene almede uwe toegenegenheid heeft verbeurd?

Een ander, bij wien het gevoel van eer steeds levendig is, en die elke aanranding van dezelve erger beschouwt, dan eene dadelijke vermindering van zijn geldelijk vermogen, is diep belasterd en in die eer aangetast; de lasteraar (gewoonlijk bloodaards, die niet eens moeds genoeg hebben om de straffende wet te braveren) weet zijnen laster zoo in te rigten en te vermommen, dat het hem telkens gelukt, zich voor de geregtelijke gevolgen daarvan vrij te waren: wat doet de beleedigde eerlijke man? hij offert de gehoorzaamheid en onderwerping aan de wet, die hem, ongelukkig genoeg! niet te beschutten weet, op, en verschaft zich eene bloedige wraak; doch neen, geene wraak; hij verdedigt slechts zichzelf; maar de wet is overschreden, en de wet vindt hare toepassing: doch wie is hier eigenlijk het misdadigst? het antwoord kan niet twijfelachtig zijn, ja de eerste zoude zelfs bij meerdere omzigtigheid, volgens de eerste *Atheensche* wetten, zwaarder dan een dief gestraft zijn geworden; DRACO had op laster de doodstraf bepaald.

Ik heb tot dusverre slechts eenige hoofddriften opgenoemd, als de noodlottige oorzaken van onzen burgerlijken val (om mij zoo uit te drukken); maar waar zoude men beginnen, waar eindigen, indien men eens alle andere hevig werkende hartstogten wilde nagaan, en het wezenlijk verschoonende, dat in dezelve eigenaardig kan gelegen zijn, wilde opsommen en zamentrekken; en wat zoude het zijn, wanneer men de gelijktijdige en te zamen werkende omstandigheden daarmede eens in verbinding wilde brengen, om dan den meerderen of minderen trap van vooronderstelde bedorvenheid bij ieder' gevangene te beoordeelen? — Ik acht eene juiste waardering van ieder' gevangene even zoo moeijelijk voor den menschenkenner, of liever voor hem, die zich daarop toelegt, als het voor den geneeskundige is, om dezelfde ziekte bij onderscheidene personen te kunnen beoordeelen, omdat bij genen, even als bij dezen, duizende bijzonderheden kunnen verschillen.

Digitized by Google

En zouden wij dan nu maar zoo voetstoots den gevangenen onze achting weigeren, en hen zoo diep beneden onszelv' durven plaatsen, alsof dit geene gelijkenis duldde? Meermalen hebben ze mij, ik beken dit gaarne, achting afgedwongen, en niet zelden heb ik een' beklaagde hooger geacht dan zijnen aanklager. Als men ziet, dat de man de vrouw en de vrouw den man ontschuldigt, hoezeer ook de misdaad op aansporing van één is geschied, die ééne somtijds alleen de opbrengst heeft genoten, en de ander zich echter uitsluitend zelf als alleen schuldig noemt; — als men ziet, dat kinderen hunne ouders ontschuldigen, al zijn deze ook door hun ouderlijk gezag de aanleggers van het feit; — wanneer men, eindelijk, in hen, die vreemd en door geene banden des bloeds aan elkander verbonden zijn, eene onbezwekene trouw opmerkt, zoo dat zij zelfs door hoop op verligting van straf zich niet laten wegslepen om elkander te beschuldigen, omdat zij het gegeven woord niet willen schenden, — dan wordt men gedwongen, zijne achting aan hen te schenken, en daals waarlijk hij, die somtijds voor eene niet noemenswaardige kleinigheid in zijne bezittingen is beleedigd, doch met een gezigt, waarop de vervolgzucht te lezen staat, om strijd den een' en ander' ongevraagd beschuldigt, daarbij niet weinig.

Ik beken volgaarne, dat, bij eene meer wijsgeerige beschouwing, men te regt kan vragen, of zulk een woordhouden onder medeschuldigen, en die ontschuldigingen van kinderen met opzigt tot hunne schuldige ouders, of omgekeerd, wel eene deugd kan heeten, en of niet hij, die de maatschappij beleedigd heeft, verpligt zoude zijn, op elke wijze die beleediging te herstellen, en te dien einde dezelve in staat zoude behooren te stellen, om de geregte straf aan alle medeschuldigen te kunnen opleggen? — en dat men vooral die vraag zoude kunnen opperen met betrekking tot die medeschuldigen, die niet onderling door de banden der natuur verbonden zijn; doch wij kunnen deze en dergelijke vragen thans gerustelijk achterwege laten, omdat wij hier het oog hebben op en spreken van de misdadigers, zoo als zij in het gemeen zijn, en dan zal men mij gereedelijk toestemmen, dat zij in het algemeen zulk een verhelderd doorzigt in hunne verpligtingen jegens de maatschappij niet hebben, en dat, als medemisdadigers elkander beschuldigen, ouders hunne kinderen en kinders hunne ouders als schuldig noemen, dit niet geschiedt uit dat hooger, zuiver en gelouterd wijsgeerig beginsel, opdat zij daardoor

Digitized by Google

den Burgerſtaat in de gelegenheid zouden ſtellen, het geleden nadeel volkomen te kunnen herſtellen, maar alleen uit het beginſel, of omdat zij niet kunnen dulden, dat zij alleen zouden geſtraft worden en een ander vrijblijven, of op hoop van, door anderen te noemen, eene ligtere ſtraf te zullen erlangen. Dit nu zal niemand edelmoedig noemen; niemand zal zulke gezindheden onder deugd rangſchikken, maar veeleer hierin zelfbelang, nijd en afgunst herkennen: het tegenovergeſtelde is dus bij hen waarlijk deugd, omdat zij meenen de waarheid niet, dan voor zoo veel henzelv' betreft, te behoeven te zeggen, dat zij hun gegeven woord gelooven te moeten houden, en dat liefde jegens hunne naaste betrekkingen ook door geen eigenbelang kan verdoofd worden.

Waarlijk, er is te veel bij de gevangenen op te merken en gade te ſlaan, dan dat men hen, als onze opmerking niet verdienende, aan zichzelv' zoude overlaten; en vindt men niet zelden daar ſporen van zedelijkheid en grootheid van ziel, waar men dit, door oppervlakkigheid, en de gewoonte, om dezulken, die openlijk geſtraft zijn, als wezens van ſlechts weinig beteekenis te beſchouwen, voorbijziet: hoe meer men inderdaad de gevangenen onbevooroordeeld beſchouwt, hoe meer men gedrongen wordt zulks te erkennen.

Het is er ver af, dat wij de vermindering van eer, of de eerloosheid, die de wet in vele gevallen als een gevolg van onderſcheidene ſtraffen, of ook in ſommige gevallen als eene ſtraf zelve op vele misdaden ſtelt, zouden willen verminderen; neen, zeker niet; zelfs zijn, in het algemeen, die genen, welke van wege den regter geſtraft zijn, minder in ons oog dan anderen, en het zoude eene der maatſchappije ſchadelijke onderneming zijn, de hieromtrent beſtaande denkbeelden geheel te willen wegredeneren; doch wij willen bloot voor de uiterſten waarſchuwen; wij willen alleen betoogen, dat men verkeerd handelt, met de ondergane ſtraf tot den vasten en onbedriegelijken maatſtaf te nemen van meerdere of mindere zedelijkheid, en dat het eene veel ergere dwaling zoude zijn, om dan, wanneer het op onze liefdezorgen aankomt, hen te beſchouwen als die niet meer waardig te zijn, uit hoofde van die ondergane ſtraf. Eigenlijk toch is het waar, wat een *Fransch* wijsgeerig Dichter zegt: het is niet het ſchavot, maar de misdaad, dat is de onzedelijkheid der misdaad, die onteert. Deze moet dus op zichzelf worden beſchouwd, en zoeds hebben wij gezegd, hoe moeijelijk de beoordeeling daarvan

Digitized by Google

was, wegens de individualiteit of datgene, wat bijzonder en uitsluitend aan ieder misdadiger eigen is, en den toestand, waarin hij geplaatst is geweest; want zouden wij toch de ondergane straf als den maatstaf kunnen aannemen, om de zedelijkheid, of, met andere woorden, het bedorven karakter der genen, die dezelve ondergaan hebben, daarnaar af te meten, dan moest ook de Burgerstaat altijd dezelfde daad gestraft hebben, en dan moesten niet de wetten nu eens deze of gene daad straffen, en dan weder ongestraft laten. Ik zoude, om aan te toonen, dat dit toch werkelijk het geval is geweest, eenige onderscheidene stelsels van wetgevingen, bij verschillende volken of ook bij dezelfde natie hebbende plaats gehad, met u kunnen nagaan; doch dit zoude ons te ver afleiden; wij willen slechts uit het oudere en nieuwere een enkel voorbeeld nemen. Zoo straften de *Lacedemoniërs* den diefstal niet, maar, wanneer daarbij eene zekere behendigheid had plaats gehad, werden de bedrijvers veeleer geprezen. Hun Wetgever LYCURGUS meende, dat hij daardoor hunne vlugen schranderheid zoude bevorderen, en dat deze aan zijnen krijgszuchtigen staat dienstig konde zijn. Hier zien wij alzoo het beginsel der zedelijkheid, dat ons leert, ons niet te vergrijpen aan hetgeen een ander het zijne noemt, geheel miskend. — In de Middeleeuwsche tijden strafte men, zoo als bekend is, toovenaars met den brandstapel; ja niet alleen in de Middeleeuwen, maar nog in het jaar 1748 gebeurde zulks in het Bisdom van *Wurtemberg*. Hoe verachtelijk zullen deze zoogenaamde misdadigers in het oog van hunne medemenschen geweest zijn! En tegenwoordig beklagen wij te regt die slagtoffers, schenken hun onze volle achting, en spotten met de dwaasheid der Wetgevers. — LODEWIJK DE XIV beval in het jaar 1666, dat, wie den naam van het Opperwezen gelasterd zoude hebben, teikens tot eene geldboete, en voor de vijfde maal tot de draaikooi zoude worden verwezen; dat hem bij eene zesde herhaling de bovenlip, en bij eene zevende de geheele tong zoude worden afgesneden. Nu echter (of althans zeker nog vóór eenige jaren) kent de *Fransche* natie zoo min, als wij nog heden ten dage, deze misdaad, noch derzelver barbaarsche straf, en zij zijn uit de rij derzelven uitgewischt. Maar zoude uit dien hoofde een opzettelijke lastetaar van het Hoogste Wezen minder verachtelijk zijn? Zeer zeker niet! — In tijden, die onze ouden van dagen nog heugen kunnen, bragten de wetten

Digitized by Google

mede, dat zekere misdaad zoo gruwelijk werd geacht, dat de dader niet alleen dezelve met den dood moest boeten, maar dat ook zijn ligchaam aan de winden werd overgelaten; en daarop is thans slechts, en dan nog onder bijkomende bijzondere omstandigheden, eene geringe straf gesteld. Maar wie, die gevoelt, waarop ik het oog heb, zoude die gruweldaad daarom minder achten?

Doch van waar, vraagt men misschien, dat onderscheid in de wetten, wanneer toch eene zedelijke overtreding ten grondslag lag, zoo als in het laatste en eenige andere bereids gezegde gevallen?

Het is bij den Regtsgeleerde niet alleen, maar ook bij hen bekend, die zich op de geschiedenis der menschheid toeleggen, waartoe de kennis der wetten eene zoo rijke hulpbron uitmaakt, dat dit alleen daaraan is toe te schrijven, dat men te voren, bij mindere geschiedkundige kennis, of liever verkeerde opvatting, meende, dat de Mozaïsche wetten, als van het Hoogste Wezen gegeven, ook voor volken, die naderhand ontstaan waren, ten grondslag moesten verstrekken, zonder te bedenken, dat die voor een bijzonder volk gegeven waren, en wel voor een volk, bij hetwelk Godsdienst en Zedekunde met het Burgerlijke een geheel uitmaakten en als 't ware in elkander smolten. Zoodra men echter tot gezondere denkbeelden kwam, moest er natuurlijk veel vervallen, en alwat als een gevolg van het genoemde denkbeeld, of ook zelfs een uitvloeisel was van een tweede en meer algemeen denkbeeld, te weten, dat de Burgermaatschappij ten doel moest hebben de onderlinge en zedelijke volmaking, — dat alles, zeg ik, moest van dat oogenblik af wegvallen, toen men in de Burgermaatschappijen niets anders zag, zoo als men tegenwoordig doet, dan eene vereeniging, waarvan het hoofddoel geen ander is, dan om slechts ieders natuurlijke regten te verzekeren. En hoe veel zal er misschien na ons nog wegvallen, hetgeen thans als misdrijf bij de wetten wordt verboden? De vorige wetgevers meenden toch ook reeds, niets te hebben bepaald, dat niet noodwendig in stand zoude hebben moeten blijven. Of omgekeerd, hoe veel wordt en is er misschien al weder in de wetboeken der natiën opgenomen en wordt tot misdaad gemaakt, hetgeen het niet is of wordt, althans van een' oneindig zwaarderen aard beschouwd, dan het wezenlijk is? Want waarlijk de veranderlijkheid der wetgevers gaat al zeer verre.

Digitized by Google

Heb ik u ſtaks eenige voorbeelden opgegeven, waaruit bleek, dat er te voren daden als misdrijven geſtraft werden, die naderhand als geheel onverſchillig zijn aangemerkt, of ook andere, die van eene zwaardere klaſſe tot eene ligtere zijn teruggebragt; in onze dagen hebben wij ook weder voorbeelden van het tegenovergeſtelde gezien. Kerkroof, zonder verzwarende omſtandigheden van braak als anderzins, is bij ons, volgens de nog van kracht zijnde *Franſche* wet, een eenvoudige diefſtal, waarop flechts eene boet- of correctionele ſtraf ſtaat; bij de *Franſchen* zelve echter is dit zelfde feit thans wederom een der zwaarſte misdrijven. — In ons land wordt eene overtreding op het ſtuk der Jagt met eene geldboete geſtraft; in het naburig *Hannover* is, van nieuws aan, daarop eene veeljarige veſtingſtraf bepaald, die misſchien uit haren aard nog wel eerloosheid ten gevolge heeft.

Zeggen wij op eens eene hiſtoriſche waarheid: de woelingen van deze of gene partij, de heerschzucht van een' enkelen ſtand, de gunst van een' hoveling, of de liefde voor eene minnares, hebben dikwijls wetten doen ontſtaan. En hoezeer dit in ons land zelden heeft plaats gehad, en in den tegenwoordigen ſtaat van zaken zelfs niet geſchieden kan, zoodat wij ſteeds voor onze wetten den verſchuldigden eerbied kunnen blijven koesteren, zoo is het toch waar, dat nooit de ſtraf, bij de wetten bepaald, de onbedriegelijke maatſtaf kan zijn, om den meerderen of minderen graad van zedelijkheid bij hem, die dezelve overtreden heeft, te beoordeelen, en blijft het al verder ook waar, dat, al ware het ook, dat men de zedelijkheid der overtreders daaraan konde toetſen, wij dit dan nog niet zouden kunnen, omdat bij ieder voorwerp de verſchillende toeſtanden, de meerdere of mindere inwendige overredingsgronden ons geheel en al onbekend zijn, en wij zelfs niet kunnen beoordeelen, in hoeverre zijn ligchamelijk of phyſiek geſtel daartoe hebbe medegewerkt.

Een vooroordeel is het dus, om de gevangenen, alleen omdat zij gevangenen zijn, te beſchouwen als altijd zoo bijzonder in zedelijkheid gedaald, en alsof zij daarom onze geheele toegenegenheid niet zouden verdienen.

Neen, hier vindt zijne toepaſſing, hetgeen de *Duitſche* dichter niet alleen, maar wijsgeer tevens, SCHILLER, in zijne wijsgeerige brieven zegt: „Laat ons klaar en helder „denken, dan zullen wij met geestdrift liefhebben. Zijt vol„maakt, gelijk uw Vader in den hemel volmaakt is, zeide

Digitized by Google

„ de Stichter van onzen Godsdienst, en de zwakke mensch-
„ heid verbleekte bij het ontvangen van dit gebod; daarom
„ kwam hij nader en verklaarde zich duidelijker: hebt elkan-
„ der lief."

Welk een denkbeeld, mijne Hoorders! Kan dit eerſte voorſchrift: zijt volmaakt, gelijk uw Vader in den hemel, waarop misſchien alle wijsgeerige ſtelſels van zedekunde, en die geweest zijn, en die nog zullen worden uitgedacht, ten flotte zullen nederkomen, en waarin zij zich eeniglijk oplosſen; kan, zeg ik, dat gebod met het laatſte: hebt elkander onderling lief, verwisſeld en omgezet worden, hoe na ligt dan de volmaaktheid bij ons; en een HOWARD, die, vóór zoo vele jaren reeds, zich het lot dier ongelukkige gevangenen aantrok, landen doorreisde om hunnen toeſtand te verbeteren, zelfs door eene vrijmoedige toeſpraak bij Koningen en Vorſten, bij welke hij geen' anderen aanbevelingsbrief dan alleen zijn hart had, die geene moeite, geene zorgen ontzag, geene opofferingen te lief had; een HOWARD, zeg ik, heeft dan die duizelende hoogte van zedelijkheid bereikt, waarvoor het niet te verwonderen was, dat de menschheid verbleekte, toen haar die met andere woorden werd voorgeſteld; hij heeft dan in uitvoering gebragt, hetgeen onuitvoerlijk ſcheen. Ik erken het, wij allen kunnen geen HOWARDS allen zijn; maar hem volgen, dit kan geen onzer niet. Eene geringe opofferingen, niet van nooddruft, maar van een enkel genot, (en wat zegt bij den vollen beker een enkel teugje minder?) kan van dat willen volgen bewijs opleveren; en dat kan ik u verzekeren, op grond der algemeene ervarenis, onzer aller leermeesteres, en ik behoef geen ander gezag, dat het denkbeeld, het zoo diep ter nedergeſlagene weder opgeregt, het anders voor altijd verlorene behouden, het hopeloos vermiste wedergevonden te hebben, zoo wel in dit opzigt, als met betrekking tot de voorvallen van het dagelijksch leven, eene dubbele blijdſchap geeft. Zijn wij daarenboven, als wij de gevangenen aan zichzelven overlaten, ſteeds achterdochtig, ons toonen, alle hulp, alle bijſtand weigeren, en hun zelfs de gelegenheid afſnijden, om door arbeidzaamheid in hunne behoeften te voorzien, — zijn wij dan niet zelve oorzaak, dat zij op nieuw misdadig moeten worden, en genoodzaakt zijn, eene vijandige houding tegen de maatſchappij aan te nemen? — Ja maar, vraagt misſchien iemand, zouden mijne pogingen wel eenig gevolg kunnen hebben? zoude er wel een enkel

Digitized by Google

voorbeeld zijn, dat een gevangene na zijne loslating zich *gebeterd* heeft? — Indien deze vraag uit het harte komt, en niet een voorwendsel is, waarachter zich uwe eigene bekrompenheid, waarachter gij u zelf voor u zelf zoekt te verbergen, dan veroorloof ik mij eene vraag met eene vraag te beantwoorden, en dan vraag ik: Is er wel ooit de proef van genomen? en, om met de instellers van ons Genootschap te spreken, indien op duizend slechts één proef gelukte, wat dan? zoudt gij dan de uitspraak durven doen: dit is te weinig voor een handvol goud of zilver? Leg deze uwe metalen eens in de weegschaal tegen het heil van een' mensch, van een' natuurgenoot, van uwen broeder, en zie dan eens, naar welke zijde de evenaar overslaat! Ik ben gerust, dat uw goud en zilver te ligt zal worden bevonden.

EENE ZOMERREIS IN NOORD-AMERIKA.

II.

Albany.

Waar de Noord- of *Hudson*-rivier niet verder bevaarbaar is, 146 mijlen van *New-Torck*, is, in het begin der 17de Eeuw, door de *Hollanders*, *Albany* gebouwd. Deze stad wordt thans nog voor het bijzonder verblijf der *Hollanders* (*Dutchmen*) gehouden, omdat derzelver bewoners meestal, gelijk die der dorpen aan de Noordrivier en in *New-Jersey*, afstammelingen der *Hollanders* zijn, en hunne voorvaderlijke taal, gewoonten, bouworde enz. nog niet geheel verlaten willen. De belangrijke punten, de belangrijkste der Vereenigde Staten, waarop *New-Torck* en *Albany* gebouwd zijn, toonen reeds terstond aan, dat die oude *Hollanders*, welke zich twee Eeuwen vroeger in de Staten *New-Torck* en *New-Jersey* nedergezet hebben, die domme, bespottelijke schepsels niet geweest zijn, waar men ze in *Noord-Amerika* voor wil doen doorgaan. Zoo sommige der thans in *Noord-Amerika* levende afstammelingen der *Hollanders* minder achting verdienen, omdat zij, door op zichzelven afgezonderd te blijven en hunne andere *Amerikaansche* medeburgers vreemdelingen te noemen, niet met den tijd vooruitgegaan zijn, maar hunne huishouding, boerderijen enz. naar de wijze inrigten, zoo als hunne voorvaders dat deden, ja zelfs van sommige goede hoedanighe-

Digitized by Google

den, welke deze bezaten, eenigzins afgeweken zijn, — zoo blijft het echter schandelijk voor de *Amerikanen*, dat zij de *Hollanders* van twee Eeuwen vroeger bespotten, en op het hooren van den naam van *Dutchman* glimlagchen. Wil men zien, hoe gunstig sommige *Amerikanen* (*), die in alle vakken van kunsten en wetenschappen (den smaak, om huizen en vaartuigen te bouwen, misschien alleen uitgezonderd) zoo ontzettend ver bij ons ten achtere zijn, over ons denken, dan leze men, voor de grap, den in *Amerika* hooggeschatten en keurig bewerkten *Atlas* van LAVOISNE. Daar komen de tegenwoordige *Nederlanders* in voor, als, in het algemeen, wanschapen (*generally ill-shaped*); zij hebben dezelfde kleederdragt als in *Spanje*; beide de sexen rooken tabak; heeren en knechts, meesteressen en meiden verkeeren zoo gemeenzaam onder elkander, dat een vreemdeling ze niet kan onderscheiden; hunne taal is een bedorven dialect van de *Hoogduitsche*; daarom spreken de fatsoenlijke lieden *Engelsch* en *Fransch*; zij zijn ontaard van den geest van vrijheid, welke onder hunne voorvaders geheerscht heeft, enz. enz. — Neemt gij uwen hoed niet af, Vaderlanders! voor de hulde, ons toegezwaaid door de, voor vroegere weldaden zoo dankbare, *Amerikanen*? (†)

Om de eerste Kolonisten in *Noord-Amerika*, de *Hollanders*, in een belagchelijk licht te stellen, heeft vooral gediend het bekende werkje van KNICKERBOCKER, (WASHING-

(*) Ik moet hier echter aanmerken, dat een groot gedeelte van den aanzienlijken stand, welke meer kennis en doorzigt bezit, hierop eene uitzondering schijnt te maken, zoo als zulks ook bleek in het allergunstigst onthaal, hetwelk Z. M. Korvet *de Pallas*, in 1825, in de havens van *Noord-Amerika* genoot, en de groote eerbewijzingen, welke men overal den Overste RIJKE en zijnen Staf aandeed.

(†) Deze *Atlas* bestaat uit twee deelen in folio, is te *Philadelphia* in 1821 en 22 gedrukt, en kost 40 daalders, dus 100 guldens *Ned.* Om zich van deszelfs ongemeene naauwkeurigheid te overtuigen, behoeft men slechts de kaart van *Nederland* voor zich te nemen, waar de namen verkeerd gespeld en de 17 provinciën verdeeld zijn als honderd jaren te voren; waar de *Rhijn*, die door *Holland* gaat, veel breeder is dan te *Manheim* en *Coblentz*, en nog breeder wordt, als dezelve te *Katwijk* in zee stort!

Digitized by Google

TON IRVING) *History of New-Yorck, from the beginning of the world to the end of the Dutch Dynasty*, waarin deze, om zijne geestigheid aan den man te brengen en eene goede beurs te maken, ten einde *Europa* rond te reizen (*), allerlei grappen en vertelseltjes, zoo als men die in *Holland* van de *Kampenaars* en *Osnabruggers* verhaalt, bij elkander verzameld heeft, en deze onder de *Hollandsche* Kolonisten laat gebeuren, waartusschen hij dan somtijds waarheid voegt, om het overige te doen gelooven. Dit werk is herhaalde malen herdrukt, en heeft bij degenen, die het niet weten te beoordeelen, veel bijgedragen, om ongunstige gedachten op te vatten van den *Hollander*, en om het grootst gedeelte der *Amerikanen*, dat zelden meer leest dan de dagbladen, te doen gelooven, dat in *Nederland* dezelfde soort van menschen woont als in *Albany* en aan de *Hudson*-rivier.

Dat echter de afstammelingen der *Hollanders*, welke aan de Noordrivier en in *New-Jersey* wonen, niet zoo zonderling zijn, noch op zulk eene wonderlijke wijze huishouden, als men mij verteld had, hiervan heb ik mij overtuigd, door verscheidene dorpen aan de Noordrivier en in *New-Jersey* te bezoeken. In eenige van dezelve vond ik volstrekt geen onderscheid met andere, waar de afstammelingen van *Engelschen* woonden. Alleen de *Hollandsche* namen aan de deuren, en, bij nadere kennismaking, de *Hollandsche* taal, overtuigden mij, dat ik onder de nakomelingen mijner voorvaders was. In sommige dorpen, echter, was het onderscheid zeer blijkbaar; de huizen misten den smaak en netheid en de landerijen die bearbeiding, welke zich in andere streken van *Noord-Amerika* vertoonen. In zeker stadje nabij de Noordrivier had ik een kennis, zijnde een *Zwitser*, die, met mij wandelende, mijn verschillende boerderijen van zoogenaamde *Dutchmen* (*Hollanders*) en van *Amerikanen* (*Yankees*) aanwees; en ik moet bekennen, dat er een zigtbaar onderscheid tusschen beiden bestond, en wel ten nadeele der eersten. Hij schreef dit toe aan een voldaan zijn met hetgeen zij van hunne ouders

(*) Deze WASHINGTON IRVING komt in zijn werk: *Schetsen en Portretten in Engeland en Amerika*, weder onder een' vreemden naam voor, namelijk GEOFFREY CRAYON; welk werk, met eene aanbeveling van den *Nederlandschen* Vertaler, in 1823 bij STEENBERGEN VAN GOOR is uitgegeven.

Digitized by Google

verkregen hebben, hetwelk zij op dezelfde wijze laten als zij het ontvangen hebben; en dit niet vooruitgaan is hier werkelijk een achteruitgaan, want huis en tuin vervallen, en er komt ongemerkt bij derzelver eigenaars een geest van traagheid. Dit laatſte is zeker eene volkomene afwijking van het karakter der *Nederlanders*, die altijd voor werkzaam bekend ſtonden, en van wie men (zoo als J. VON MULLER in zijne *Alg. Geſch.* zegt) kon leeren, wat volksvlijt is.

Opmerkelijk is het, dat de *Nederduitſche* taal zoo lang in *Noord-Amerika* is in ſtand gebleven. Ik kan bijna zeggen, dat ik op de reis van *New-Yorck* naar de *Niagara* in geen ſchuit of wagen geweest ben, zonder dat menſchen op het hooren van een *Hollandsch* geſprek zich er bij voegden; eens zelfs werd ik in eene kanaalboot zeer aangenaam verraſt, door van alle zijden *Hollandſche* klanken te hooren. De Hertog van *Saxen Weimar*, Generaal in *Nederlandſchen* dienst, met wien ik het bijzonder genoegen gehad heb de reis naar de *Niagara* te doen, wiens bezoek in *Amerika* zulk eene algemeene vreugde veroorzaakt heeft, en wiens goede hoedanigheden daar in waarheid geſchat worden, benevens deszelfs reisgenoot, waren met mij in een *Hollandsch* geſprek; daarbij voegde zich de Kapitein der boot, daarna twee Predikanten van de Noordrivier, (hunne namen waren WYCKHOF en SLUITER) vervolgens nog een *Dutchman*, zoodat het heerſchende geſprek, voor eenigen tijd, gevoerd werd in het *Nederduitsch*. Te *Albany* heb ik verſcheidene malen op de ſtraat onder geringe menſchen *Hollandsch* hooren ſpreken, eens ook op de brug te *Scenectady*, 28 mijlen boven *Albany*, tot waar zich, blijkens de *Hollandſche* namen van derzelver bewoners, de Kolonie der *Hollanders* in den Staat *New-Yorck* heeft uitgeſtrekt. De *Nederduitſche* taal is echter in de omſtreken van *Albany* zeer ſlecht, lomp en plat, en met vele verkeerde uitdrukkingen beſmet, b. v. *kerel* is het fatſoenlijke woord voor *man*, *ellendig* is iets, dat mooi is, enz.

Het best heb ik onze taal hooren ſpreken, waar ik dezelve het minst verwachtte, — in de nabijheid van *New-Yorck*. Van *New-Jerſey* komende, wilde ik in de ſtoomboot (*)

(*) De ſtoombooten zijn in *Noord-Amerika* thans zoo algemeen, dat dezelve gebruikt worden, om van de eene zijden der rivier naar de andere te varen, waar ten minſte de paſſage ſterk is, als van *New-Yorck* naar *Hoboken*, van *New-Yorck* naar *Broekland*, op *Long-Island*, enz.; waar de over-

Digitized by Google

gaan, om de Noordrivier over te varen naar *New-Torck*, toen ik toevallig te *Hoboken* eenige oogenblikken in de herberg vertoeven moest. Juist als ik de nieuwspapieren wilde leezen, werd ik opmerkzaam op een *Hollandsch* gesprek, dat door een gezelschap gehouden werd, rondom het vuur zittende (het was in de maand October); ik trad nader, en hoorde onze taal zoo zacht en goed spreken, als het in eenig dorp in het Vaderland gedaan wordt. Ik ben nog veertien dagen te *Hoboken* gebleven, en hoorde dagelijks *Hollandsch* spreken, somtijds zoo goed als de eerste maal, dikwijls ook slechter; eens ontmoette ik daar zelfs een' boer van het naburige dorp *Hackensack*, die in het geheel geen *Engelsch* verstond. Toen ik in *New-Torck* mijne verwondering over de algemeenheid der *Nederduitsche* taal te kennen gaf, riet men mij aan, eens op de markt (welke in deze stad uitmuntend is) te wandelen, en, inderdaad, ik hoorde verscheidene malen onze vaderlandsche taal; het waren landlieden van de Noordrivier, die dezelve spraken. Men geloofde echter, op gronden, dat, eer de helft van deze Eeuw voorbij is, ook de *Hollandsche* taal hier niet meer zal gesproken worden. Nu, onze taal zal er, over het algemeen, niet veel bij verliezen.

Sedert anderhalve eeuw (van 1665) is de *Nederduitsche* Kolonie in *Noord-Amerika* onder vreemd bestuur geweest, zonder dat er nieuwe Kolonisten zijn bijgekomen. Boeken worden er in die taal niet gevonden; scholen heugt het thans levende geslacht niet meer, dat er geweest zijn; zelfs is het *Hollandsch* prediken, dat in het begin dezer Eeuw nog op 3 of 4 plaatsen gedaan werd, thans geheel afgeschaft; daarenboven is de taal in minachting geraakt, en het *Engelsch* gebruikt in scholen, in kerken en bij regtzaken; talrijke nieuwspapieren worden er in gedrukt, ook op dorpen; de regering zoekt die taal op alle wijze te bevorderen, en nogtans blijft tot heden het *Nederduitsch* de taal, die op zoo vele dorpen in de huisgezinnen gesproken wordt.

In belangstelling voor den Godsdienst gelijken nog de *Ne-*

vaart minder is, gebruikt men paardenbooten, waarop vier of meer paarden meenen zeer hard te loopen, maar ondertusschen op dezelfde plaats staan blijven, en slechts een' losschen bodem onder zich wegtrappen, welke eene eenvoudige Machinerij aan den gang helpt, die door twee schepraden de met vele wagens en paarden beladene boot voortstuwen.

Digitized by Google

derlandſche afſtammelingen op hunne Vaders, en behoeven in godsdienſtigheid voor de andere Protestantſche Kerkgenootſchappen in de Vereenigde Staten niet onder te doen. Hoewel de *Engelſche* taal gebruikende, noemen zij hunne kerk nog altijd de *Reformed Dutch Church* (*Nederduitſche* Hervormde Kerk), blijven getrouw aan de *Dordſche* Synode, prediken des middags uit den Heidelbergſchen Catechismus, en houden zich aan onze, woordelijk in het *Engelsch* overgezette, Formulieren. Bij het invoeren der *Engelſche* taal hebben zij ook de Pſalmen afgeſchaft en gezangen in gebruik gebragt, en maken door hun ſchoon en aangenaam gezang de moederkerk in *Nederland* beſchaamd, waar zoo dikwijls de ſtichting, die men door de rede en gebeden van den welbeſpraakten Leeraar verkrijgt, verdwijnt door het woest en ſiddering verwekkend geſchreeuw, aan den gang gebragt door een' Voorzanger, niet zelden vuurrood opzwellende, om het orgel en de ganſche gemeente te over- of liever te ontſtemmen!

De *Reformed Dutch Church* in *Noord-Amerika* heeft te *New-Brunswick*, in *New-Jerſey*, eene Akademie, (hier *College* genoemd; *Akademie* ſtaat boven de ſchool, waar de jongens lezen en ſchrijven leeren) waar te voren door twee en met 1825 door vier Profeſſoren in de *Engelſche* taal de jonge lieden voor den predikdienst gevormd worden. Jaarlijks is er eene algemeene Synode, nu eens te *Albany*, dan in *New-Brunswick*, waar Predikanten en Ouderlingen vergaderen, om over de belangen hunner Akademie en Kerk te ſpreken, welke ook uitwendig in eenen voordeeligen toeſtand zijn: in de ſtad *New-Torck* alleen zijn zeven kerkgebouwen van genoemde gemeente, welke voor zeer rijk gehouden worden.

Vóórdat ik tot de Zomerreis terugkeere, moet ik hier nog ten ſlotte aanmerken, dat de leer en predikwijze in de *Nederduitſche* Hervormde Kerk zeer kontraſteren met het ſchoon en muzikaal gezang en de ſmaakvolle kerkgebouwen; de eerſte zijn geheelenal in den geest dier tijden, toen Remonſtranten en Contraremonſtranten op het hevigst met elkander twisteden; en nogtans hadden zich onlangs vijf dorpen aan de Noordrivier van de moederkerk afgeſcheurd, voorgevende, dat deze niet getrouw aan de oorſpronkelijke leer bleef. Toen ik in *New-Torck* aan een zeer geacht Leeraar onzer kerk en Doctor in de Theologie de vragen mededeelde, welke de algemeene Synode in *Nederland* had voorgeſteld bij het doen

Digitized by Google

der belijdenis en bij de voorbereiding tot het Avondmaal, keurde hij dezelve ganschelijk af, omdat er niet in kwam van de Verkiezing en Verwerping. — Opmerkelijk vond ik het ondertusschen, dat men mij zoo dikwijls vroeg, hoe er in *Nederland* gedacht werd over de leer der Triniteit en over 1 JOH. V: 7b. *Les extrêmes se touchent.* Te midden van de groote gehechtheid der *Amerikanen* aan de leer, die de eerste Kolonisten mede uit *Europa* gebragt hebben, bespeurt men niet onduidelijk in hen de vatbaarheid, om tot de in *Amerika* veel opgangs makende gemeenten der Universalisten en Unitarissen over te gaan.

In *Albany* is weinig van aanbelang te zien. Hoewel het de hoofdplaats der provincie *New-Torck* is, en de Senaat en alle hooge Collegiën hier vergaderen, is het Raadhuis niet bij dat van *New-Torck* te vergelijken; alleen trekt hier de aandacht het uitgestrekte dok (*basin*), dat hier aan de Noordrivier, als een gevolg van het maken van het *Erie*-kanaal, aangelegd is, en geeft al dadelijk de grootste gedachte van het aanbelang van het genoemde kanaal. Het dok is 4000, zegge vierduizend voet lang, en dient om de talrijk aankomende kanaalbooten op te nemen, en de goederen te lossen en te laden in groote barken, welke met zeilen, en menigmaal ten getale van 30 en 40, de Noordrivier afvaren naar *New-Torck.* De reizigers blijven hier zelden langer dan een of twee dagen, en vertrekken dan naar verschillende rigtingen. Ik heb nooit zoo vele reiskoetsen gezien als hier; iederen morgen wemelden de straten er van.

Omdat het zoo tot den *fashionable* toer behoorde, ging ik het eerst naar *Libanon. Libanon* ligt niet ver van *Kanaän*, 25 mijlen ten oosten van *Albany.* Het speet mij niet, dat ik er heenging; want ik zag hier weder een dier prachtige landschapsgezigten, aan welke *Noord-Amerika* zoo rijk is. Van de vijf verdiepingen hooge en 220 voet lange herberg, welke tegen het gebergte gebouwd is, dat de provincie *New-Torck* van *Massachusetts* scheidt, heeft men een uitzigt op een uitgestrekt dal, dat een gedeelte van *Arcadia* scheen te zijn, en de reizigers uitlokt, het vertrek nog wat te vertragen. Voor de herberg is eene warme bron, waaraan dezelve hare grootheid te danken heeft; want het moet heeten, dat de aanzienlijke reizigers daar komen om zich te baden. Het water heeft eene warmte van 72 gr. Fahr.; het smaakt als gewoon laauw water; doch de Chemisten beweren, dat er verscheidene soorten van vreemde bestanddeelen in zijn.

Digitized by Google

Het bezoek te *Libanon* is te merkwaardiger, omdat een groot half uur verder in hetzelfde dal het dorp der bevende Kwakers ligt. Geen reiziger komt te *Libanon*, die niet deze zonderlinge menschen bezoekt, welke de vermaardheid hebben, den Christelijken Godsdienst op de all vreemdste wijze uit te oefenen. Ik ging hen met eenige reisgenooten bezoeken, en vond in hunne huizen, waar zo à 30 bij elkander woonden, eene zindelijkheid en netheid, gelijkstaande met die, om welke *Noordholland* beroemd is. In hun uitwendig voorkomen, kleeding en leefwijze hadden zij wel eenige overeenkomst met de Hernhutters te *Zeist*, en verkochten ook eenige manufacturen, welke zij zelve gemaakt hadden. Maar zij trouwen in het geheel niet, en hebben de wereld en derzelver begeerten en vermaken vaarwel gezegd. Wij bezochten het gansche dorp, en het lijdt geen twijfel, of de bevende Kwakers bewonen een der schoonste en vruchtbaarste plekjes op den geheelen aardbol. Hunne tuinen, akkers en weilanden verwierven, wegens derzelver vruchtbaarheid, welbewerktheid en schoone orde, van de bezoekers niet dan lof en verwondering. Koeijen, varkens, alle soorten van pluimgedierte, had niemand ooit zóó gezien. Zij leven geheel afgezonderd en onafhankelijk; het dorp is hun eigendom; zij maken gemeene zaak in alles, en genieten gezamenlijk de overvloedige voortbrengsels van hunnen vruchtbaren grond. Zulk een onderzins denkbeeldig republiekje kan ook alleen maar in *Noord-Amerika* bestaan. — Den naastvolgenden Zondag gingen wij in hunne kerk. Naar de beschrijving, welke van hunne Godsdienstoefeningen wordt gegeven, zou men denken, dat men zeer op zijne lachspieren passen moest; maar ik bespeurde hiervan bij de talrijke aanschouwers niet het minste; ik zelf gevoelde medelijden. Toen de Godsdienst begon, schaarden zich de mannen en vrouwen, van allerlei ouderdom, te zamen zóó à 80, in twee hoopen, en plaatsten zich tegenover elkander. Uit de mannen trad er van tijd tot tijd een op, en sprak over Godsdienstwaarheden; maar, toen er niemand meer eene ingeving kreeg, trokken de mannen hunne rokken uit, en de beide kolommen zetteden zich in beweging. Onder het aanheffen van een eentoonig en vervelend gezang, dansten de beide kolommen, op de maat van het gezang, achter- en vooruit tegen elkander. Daarna schaarden zij zich vier aan vier, dansten dus de kerk rond, in hunne handen klappende en zingende, en bewogen daarbij hunne hoofden en lig-

Digitized by Google

chamen op eene onbevallige wijze. Dit alles duurde meer dan twee uren. De danſenden hadden roode kleuren gekregen, en hunne oogen fonkelden. Zij gingen troepswijze naar huis, gelijk zij gekomen waren (*). — Daar de bevende Kwakers te *Libanon* niet trouwen, zou de gemeente ſpoedig uitſterven; doch dezelve wordt van tijd tot tijd weder aangevuld, ſomtijds door ganſche huisgezinnen, daartoe ſomtijds bewogen door godsdienſtige beginſelen, maar dikwijls ook alleen om een gerust en gemakkelijk leven te leiden.

Minder beviel *mij* het andere uitſtapje van *Albany*, maar waarvan in *Noord-Amerika* een verbazende ophef wordt gemaakt, en dat door niemand mag overgeſlagen worden, die den fatſoenlijken zomertoer maakt; namelijk naar *Ballston* en *Saratoga*, het eerſte 26, het andere 33 mijlen ten noorden van *Albany*, waar minerale bronnen gevonden worden. 't Is het *Aken* en *Spa* der Vereenigde Staten, waar verſcheidene duizende menſchen bij elkander komen, niet zoo zeer om in- en uitwendig het mineraalwater te gebruiken, (want de voorſchriften der Doctors worden onder de vermaken vergeten) maar uit nieuwsgierigheid, en om te zeggen, dat men daar geweest is. Gedobbeld wordt hier ondertusſchen niet. De grootſte vermaken beſtaan, om, in navolging der *Europeſche* groote wereld, tot laat in den nacht wakker te blijven en een groot gedeelte van den dag te ſlapen, danspartijen en aſſemblées te houden, en aan de venſters naar de vertrekkende of aankomende reizigers te zien; welk laatſte hier eene groote opſchudding maakt, door de talrijke met vier paarden beſpannene wagens, welke met groot gedruisch verſcheidene malen van de eene herberg naar de andere rijden, om hier en daar een' paſſagier te zoeken; terwijl weder andere reiskoetſen aankomen, die op dezelfde wijze de medegebragte gasten ontladen. Naar *Saratoga* gaande, trof ik in de reiskoets aan eenige *Amerikaanſche* Heeren, welke zoo ſtijf naar de mode gekleed waren, dat ze volſtrekt naar poppen geleken. Zij riepen den voerman onderweg verſcheidene malen toe, om hen aan de grootſte herberg af te zetten; maar de grootſte was opgepropt vol, die daarop volgde insgelijks, eene derde ook, tot dat wij,

(*) Ik hoop in [dit] Tijdſchrift een breedvoeriger verſlag van deze Sekte te geven, welke zelfs in *Noord-Amerika* niet algemeen gekend is en verſchillend beoordeeld wordt.

Digitized by Google

in de vierde of vijfde bij geluk een' intrek kregen in N°. 1°. Buiten een aantal groote herbergen, was er niet één gebouw, wandelweg of uitzigt, dat eenige opmerking verdiende; de groud van den omtrek was zandig en bar, en, hoewel *Saratoga* flechts 5 of 6 graden boven *New-Torck* ligt, zag er alles zoo winterachtig, dor en noordelijk uit, dat men bijna zou gelooven, dat men hier van een' hoogen boom de Noordpool zou moeten zien. Het mineraalwater op beide plaatfen heeft, in fmaak en beftanddeelen, veel overeenkomst met het *Selzner-* en *Spa*-water; de bronnen, die er gegraven zijn, zijn zeer talrijk; bij fommige vindt men verfcheidene badplaatfen; andere zijn voor elk om uit te fcheppen, en ftaan dikwijls aan den weg. De eerfte bron, welke ik, te *Ballston* komende, aan den weg vond, heette, blijkens het opfchrift, *Lafayette's bron*, omdat deze beroemde man uit dezelve gedronken had.

Het was reeds een jaar geleden, dat de Generaal LAFAYETTE eene reis door dit gedeelte van *Noord-Amerika* gedaan had; maar overal was men nog vol van dat bezoek. In de herbergen bleven de ophef makende annonces van de aankomst van den *nations guest* (de gast van het volk) als reliquien hangen; men wees overal de plaatfen aan, waar hij gezeten had; zijn naam was te gelijk in de harten der *Amerikanen* en op alle uithangborden, deuren, glazen enz. gefchreven. Inzonderheid in de fteden was alles nog *à la Lafayette*. Toen men in *New-Torck* den waardigen Grijsaard alles had laten zien, wat er maar te kijken was, moest men de brandfpuiten voor den dag halen, om hem te doen zien, hoe krachtig die in het dankbare *Noord-Amerika* werkten. Het is intusfchen in de Gefchiedenis een opmerkelijk en zeldzaam verfchijnfel, eenen Veldheer, die in den aanvang der *Amerikaanfche* Omwenteling zulke gewigtige dienften bewezen heeft, eene halve Eeuw later, nadat hij in *Europa* in dien tusfchentijd eene opmerkelijke rol gefpeeld had en tot den hoogften rang geklommen was, in hetzelfde land weder te zien verfchijnen, om de wonderen te aanfchouwen, welke een werkzaam, vrij en krachtvol volk gedurende dien tijd in deze wildernisfen tot ftand bragt, en om de graven te bezoeken dier Veldheeren en Staatsmannen, welke, met hem, *Noord-Amerika* aan de forfche hand van het magtige en trotfche *Engeland* ontwrongen.

Digitized by Google

NIEUWERE DUITSCHE WIJSBEGEERTE.

Toen de Wijsbegeerte van FICHTE en SCHELLING in *Duitschland* aller hoofden deed duizelen, dacht men, dat deze koorts slechts voorbijgaande zou zijn, en spoedig weder door eene andere Modefilozofie zou worden verdrongen; dat er weder een andere hoedenmaker (naar GELLERT's bekende fabel) zou komen, die den filozofischen hoed anders zou optoomen, tot ook deze op zijne beurt uit de Mode zou raken, en door een' anderen worden vervangen. Doch neen! er is eene Regeringloosheid gevolgd; en, hoewel SCHELLING nog zeer vele aanhangers telt, wordt echter zijn gezag thans ook door velen niet meer erkend; ja, men mag zeggen, dat het als 't ware in vele kleinere stelsels gesmaldeeld is. Maar dit is geheel niet ten voordeele der Wijsbegeerte, gelijk men toch, bij de beschouwing van dit troostelooze *mystiek-pantheïstisch-phantastische* stelsel, zou denken. *Zeer vele Duitschers zijn tot de schoolsche Wijsbegeerte der twaalfde en dertiende Eeuw teruggekeerd*, met dit onderscheid, dat de *Scholastieken* in barbaarsch *Latijn* hunnen onzin uitkraamden, gelijk de nieuwere *Wijsgeeren* in barbaarsch, onverstaanbaar *Hoogduitsch*, met de oude schoolsche termen daarin gevlochten. — Wij hebben hiervan het bewijs gevonden in een *Leerboek der bespiegelende Wijsbegeerte*, (*Lehrbuch der theoretischen Philosophie*) door Dr. JOSEPH HILLEBRAND, Hoogleeraar der Wijsbegeerte te *Giessen*, en eerste Bestuurder van het Onderwijs (*Pædagogiarch*) aldaar. Wij vinden in dit leerboek, *ten gebruike bij akademische lessen ingerigt*, de volgende plaatsen, die wij zoo getrouw mogelijk zullen vertalen. Hij spreekt van een bewijs voor het bestaan der Godheid, als een noodzakelijk (*absolut*) Wezen. „ Het bestaanlijke heeft „ zich aan de beschouwing voorgesteld met het noodzakelijke „ karakter der tegenstelling tusschen het onderwerpelijke en „ voorwerpelijke, tusschen verstand en Natuur. Dit *Dualismus* nu is *iets onzelfstandig betrekkelijks*. Om te kunnen „ *zijn*, moet het van iets zuiver zelfstandigs, iets *Absoluts*, „ worden gedragen. Met het *bestaanlijke* dus is het *onbestaanlijk zijnde*, met het *aan deze zijde* het *aan gene zijde* „ noodzakelijk gesteld. De Rede eischt eene verheffing *boven het bestaan*; terwijl de tegenstelling van onderwerpelijk „ en voorwerpelijk, reeds als tegenstelling, eene eenheid voor-

Digitized by Google

„ onderſtelt. Deze wezenlijke en oorſpronkelijke ſtelling en „ opheffing der genoemde tegenſtelling kan zij echter niet *in* „ *zichzelve* vinden, maar zij moet dezelve ſlechts als wezenlijk „ *denken*. Want in het eerſte geval moest zij *uit* het beſtaan „ treden, en toch is zij wezenlijk ſlechts *in* het beſtaan. „ Eene Rede, welke die tegenſtelling niet in haar wezenlijk „ beſtaan tot voorwaarde had, zou geene menſchelijke Rede „ zijn, die volſtrekt in het element van zelfbewustheid ligt. „ Maar van eene andere Rede kan de menſchelijke weten„ ſchap niet uitgaan. Die verheffing boven het beſtaan is „ daarom geene *reële* der menſchelijke Rede zelve, maar „ ſlechts een noodzakelijk aanhechten van het denken en het „ beſtaan in 't algemeen aan een *zijn*, hetwelk *reëel* verhe„ ven is boven het *beſtaan*." En op dezen grondſlag dan gaat de Schrijver voort met op zijne manier te bewijzen, dat God (of het *Abſolute*) eigenlijk geen *beſtaan* (*Daſeyn*) heeft, volſtrekt geene bepalingen, geene eigenſchappen, noch natuurlijke noch geeſtelijke, heeft, en dat Hij, in vergelijking met hetgeen beſtaat, een *wezenlijk Niets* is, dat noch Rede noch Natuur is of heeft. *De grondlegging der wereld in het Goddelijke* mag men de *wereldſchepping* noemen; maar de wereld is *volſtrekt eeuwig*, even als het Goddelijke; er is geen begin, geen oorſprong der wereld denkbaar. Ja, ook *Almagt*, *Wijsheid*, *Goedheid*, *Alomtegenwoordigheid*, *Heiligheid en Regtvaardigheid*, naar de gewone beteekenis, *kan de wetenſchap aan het Goddelijke niet toekennen, omdat zij het Goddelijke volſtrekt niet als beſtaan mag bepalen!*

Ziedaar hedendaagſche *Duitſche Filozofie!*

De *Duitſchers* verwonderen zich dikwijls, dat *wij* ſlechts weinig Wijsgeeren hebben. *Zulke* Wijsgeeren, als wij hier beſchouwd hebben, bezitten wij, God dank! zoo ver ik weet, niet een' enkelen. Maar één HULSHOFF, één FRANS HEMSTERHUIS weegt ook honderden zulke hedendaagſche duisterlingen op! Het is, althans wat den ſtijl betreft, in *Duitſchland* reeds zoo ver gekomen, dat de geleerde Schrijvers der *Göttinger Anzeigen* van deze barbaarſche voordragt (waarvan wij boven een enkel ſtaaltje hebben gegeven) zeggen, dat zij zich onderſcheidt door *klaarheid en kalmte!* Wat echter de zaken betreft, wenſchen die Schrijvers, niet zonder groote reden, naar eenen nieuweren SOKRATES, die de Wijsbegeerte weder uit den Hemel (of liever uit de wolken) op Aarde doe nederdalen. Ook hij zou gewis eene ſchaar

Digitized by Google

van *Sophisten* te beſtrijden, ſpinnewebben van drogredenen te verſcheuren, en eene menigte herſenſchimmen te verdrijven hebben!

IETS, OVER PESTALOZZI.

Onmogelijk is het, de uitdrukking van zijn gelaat daargelaten, leelijker te zijn, dan PESTALOZZI was. Verbeeldt u een grijsaard van vijf voet twee duim, met een' hoogen rug, naar het uitwendige allerſlordigst uitgedost, met grijs, ſluik haar, zeer pokdalig en vol ſproeten, vertoonende niet éénen regelmatigen gelaatstrek. Maar onder het edelst voorhoofd ſtraalden twee oogen, niet van een vuur, dat blikſems uitſchiet, maar van het innerlijk licht eener ziel, te eenemaal verzwolgen in één groot denkbeeld. Zoo was PESTALOZZI. Kindermin was zoo nadrukkelijk op zijn gelaat geprent, en verhelderde hetzelve met een' zoo zachten glans, dat de lieve kleinen zich onwederſtaanbaar voelden aangetrokken naar eenen man, wiens uiterlijk men zeggen zou, dat hen moest affchrikken; waarvan ik zelf, bij een mijner kinderen, nog geen drie jaar oud, een zeldzaam en aandoenlijk bewijs heb ondervonden. Zijn geſprek intuſſchen, ten minſte in zijnen onderdom, was bijkans onverſtaanbaar voor hen, die niet gewoon waren hem te hooren ſpreken, en het *Hoogduitsch-Zwitſersch* niet kenden. Hij miste nagenoeg alle zijne tanden; zijne uitſpraak was ſnel en verward; zijne ſtem nu zeer luid, dan fluisterend; hij ſprak in een mengelmoes van *Hoogduitsch*, *Zwitſersch* en *Zurichsch*. Vandaar, dat het volk te *Yverdun* zeide, dat hij *Pestalozzisch* ſprak. Dus was de ſpraak van den man, wiens ſchriften, helder en diep tevens, ſchitterden van oorſpronkelijke ſchoonheden, en, in een' levendigen, zuiveren en krachtigen ſtijl, de ziel en het genie van derzelver maker weerkaatſten. PESTALOZZI behield in zijne grijsheid eene groote levendigheid in alle zijne bewegingen. Zijn einde was zijner loopbane waardig. Sinds eenigen tijd afgezonderd levende, wijdde hij zich, met eene buitengewone drift, geheel aan den arbeid, zich zelfs geene nachtrust meer vergunnende. De ziekte, welke daarvan het gevolg was, rukte hem op den zevenden dag weg. Te midden van het hevigst lijden bleven hem zijne kalmte en helderheid beſtendig bij. Zijn einde voelende naderen, verzamelde hij zijn gezin rondom zich,

Digitized by Google

nam afscheid van hetzelve, en sprak, omtrent een uur lang, met de uitdrukking eens Engels en op den toon als van een' Profeet. Hij zeide, dat hij nu het ware ging leeren kennen, en lezen in het boek der waarheid; dat hij gaarne nog eenigen tijd in het midden der zijnen zou vertoefd hebben, maar dat hij, daar zijn dood bepaald was, met blijdschap stierf; dat zijn tegenwoordig gezin niet geroepen was, om het plan te volvoeren, waaraan hij zijn ganssche leven had toegewijd, zonder het zelf te hebben kunnen vervullen; dat de zijnen op *Neuhoff* (zijn landgoed) moesten blijven, aan de armen land, om te bebouwen, geven, en hun zoo veel goed doen, als mogelijk was; en dat hijzelf nog een' verschrikkelijken storm had door te staan, maar dat hij sterven zou, hun toelagchende. In den avond van zijn verscheiden greep inderdaad eene zoo smartelijke *crisis* plaats, dat hij zijne bewustheid verloor. Des anderen daags kreeg hij spraak en kennis weder, en schikte zelf met zorg zijne dekens, zijn hoofdkussen en zijne slaapmuts te regt; weinige oogenblikken daarna blies hij den laatsten adem uit, met eenen glimlach op de lippen. Hij had begeerd in het dorp *Bir* begraven te worden, digt bij zijn landgoed, zonder praal, alleen begeleid door landlieden en arme kinderen, en dat zijn graf nabij de school zou zijn.

EENIGE BIJZONDERHEDEN, RAKENDE DEN ZOON VAN NAPOLEON.

(*Notes and Reflections during a Ramble in Germany*, by *Capt.* SCHERER. *Lond.* 1826.)

Het paleis van *Schönbrunn* is eene fraaije en aangename residentie. De zalen, de trappen, de vertrekken zijn ruim en in een' goeden stijl. De tuinen zijn zeer wèl aangelegd. In het midden verheft zich een gebouw van eene bevallige zamenstelling, *la Gloriette* genaamd. 't Is eene trotsche opene galerij, ondersteund door kolommen, met eene groote zaal daar boven, en een dak met een terras. Men ontdekt dit gebouw reeds op verscheidene mijlen afstands. Maar, hetgeen mij in de tuinen het meeste belang inboezemde, was eene afgeperkte plek, gekweekt door den jongen NAPOLEON, die gemeenlijk, met zijnen Gouverneur, *Schönbrunn* bewoont. Ik verwachtte in den tuin van een kind bloemen en planten te zullen aantreffen; maar hij vindt behagen, in den-

Digitized by Google

zelven niets dan aardappelen te kweeken. De tuinlieden zeiden mij, dat zijn vermaak beſtond in het regelen zijner beplanting op eene wijze, dat dezelve een aangenaam gezigt opleverde. Naar gelange hij zijne plans verbeterde en de planten uittrok, zond hij de aardappelen ten geſchenke voor 's Keizers tafel, zijn' grootvader, die, naar men wil, hem de teederſte genegenheid toedraagt. Alle perſonen, die in het paleis wonen, ſchenen zeer aan hem gehecht te zijn. Ik bezigtigde zijne vertrekken; dezelve zijn zeer eenvoudig gemeubeleerd; zijn leſſenaar, gelijk die van een kind, dat ſchrijven leert, was bedekt met inktvlekken. Ik bezag ook het kleine geheime kabinet, waar NAPOLEON zelf, gedurende zijn verblijf te *Schönbrunn*, verſcheidene uren doorbragt met lezen en ſchrijven, en waar hij, voor de eerſte maal, het portret van MARIA LOUIZA aanſchouwde. Toen, even als thans, hing in dit kabinet eene menigte teekeningen, vervaardigd door verſcheidene Prinſesſen der Keizerlijke familie van *Oostenrijk*, getuigen van derzelver ſmaak en geruste oefeningen. Telkenmale, dat de overweldiger daarop zijne oogen vestigde, moest hem het ſtille zelfverwijt treffen van eene gelukkige familie uit derzelver geliefd verblijf te hebben verdreven.

Men ontving de mare van het plotſeling overlijden des Konings van *Beijeren*, en terſtond werden er ſchikkingen gemaakt, om de lijkplegtigheden in de kapel van het paleis te doen plaats grijpen. De jonge NAPOLEON nevens een broeder des Keizers, de eenige leden der Keizerlijke familie, toen te *Weenen* aanwezig, woonden den avonddienst bij; des anderen daags was er groote mis en *requiem*, waarbij het Hof niet verſcheen. In het midden der kapel ſchitterden de Koninklijke kroon en Hertoglijke muts op een zwart laken, dat eene doodkist bedekte, eenige voeten boven den grond verheven. Ontelbare waskaarſen, rondom de baar geplaatst, wierpen een flaauw en bleek licht op dezelve. Ter zijde ſtond eene rij prieſters in den gebede, en daar tegenover eene rij der lijfgarde in derzelver roode uniform, leunende op hunne hellebaarden. Aan het hoofdeinde der kist was een twintigtal *Hongaarſche* granadiersofficieren geſchaard, en twee of drie huzarenofficieren, die den Kommandant van het garnizoen verzelden. Verſcheidene perſonen van aanzien bevonden zich in eene glazen galerij, rondom de kapel loopende. Onder dezelven, maar alleen in zijne bank, en digt bij die van 's Keizers broeder, was de jonge NAPOLEON. De ven-

Digitized by Google

sters der galerij waren open; hij boog zich van tijd tot tijd over dezelve, gedurende den dienst, en blikte in de kapel neder. Zijne tint is zeer frisch; zijn gelaat en oog hebben eene ongemeen zachte uitdrukking; het benedenste gedeelte van zijn aangezigt is rond; zijn neus is weinig vooruitstekend, maar welgevormd. De kleur zijner oogen konde ik niet onderscheiden, daar ik hem alleen van ter zijde zag; maar zijn geschikt voorkomen, iets edels, en eene houding, naar het mij toescheen boven zijne jaren, — ziedaar wat mij bijzonder trof. Zijne handen waren gevouwen, en hij scheen in dit tooneel dat treurig deel te nemen, zoo natuurlijk en zoo welstandig, bij dusdanige gelegenheid, in eenen jongeling van vijftien jaren. De plegtigheid van den dienst en het aandoenlijke van den zang waren veelligt het eenige, dat zijne jeugdige ziel bewoog en bezig hield: want ik weet, dat hij wordt opgevoed in zachte, vreedzame gewoonten, en dat men zijn best doet, om in hem elke onstuimige aandrift te doen sluimeren en te onderdrukken. Zeer zelden rijdt hij te paard; nooit ziet men hem te midden der troepen; zorgvuldig verwijdert men van hem alles, wat in hem krijgshaftige genegdheden zou kunnen opwekken. Maar, in weerwil van alle deze voorzorgen, kunnen de omstandigheden somtijds groote veranderingen te weeg brengen in de ontwikkeling des karakters, en de trompet kan te eenigen tijde gestoken worden, die in de ziel des jongelings al de geestdrift en eerzucht des vaders doet ontwaken!....

De zoon van NAPOLEON heeft zijn zestiende jaar bereikt, en is thans, volgens de wetten voor de Prinsen uit het *Oostenrijksch* Keizerlijk Huis, meerderjarig. De nieuwspapieren vermelden, dat de Heeren DE MONTHOLON en MARCHAND zich weldra bij hem moeten vervoegen, om hem de navolgende meubilaire goederen te overhandigen, hem door zijnen vader vermaakt:

Drie uniformen. — Een oud zwart kleed, gemaakt van een' overrok, dien de Keizer nu en dan aandeed, wanneer hij *incognito* de *Tuileriën* verliet. NAPOLEON, van de *Engelschen* geene stoffen tot instandhouding zijner garderobe willende ontvangen, deed zijne oude kleederen verstellen, en droeg ze, tot dat er de lappen bijhingen. — Eene groenlakensche capot, met twee rijen knoopen. Dit is het laatste kleed, dat de Keizer heeft gedragen. — Een oude, ronde, zeer lage hoed. — Een blaauwe mantel, aan den kraag met goud ge-

Digitized by Google

borduurd; dezelfde, die hem bij zijne veldslagen diende. — Een driekante hoed, met groen taf gevoerd en gewatteerd. Deze is in zeer slechten staat. — Eene grijze capot, welker stof zoodanig versleten is, dat men dezelve naauwelijks durft aanraken. 't Is dezelfde, waarin hij *Elba* verliet en *Frankrijk* doortrok, die hij te *Waterloo* droeg, enz. — Een paar zilveren sporen. — Twee zilveren flesschen, bestemd ter vulling met water, wanneer hij ging jagen. — Een zilveren verrekijker, een *lavabo*, en een veldétui van hetzelfde metaal. — Alle zijne verschillende ordesteekenen. — Twee kistjes, gevuld met tabaksdoozen met portretten der familie van NAPOLEON en het huis van BOURBON. Verscheidene zijn verfierd met antieke medaljes; een kop van ALEXANDER DEN GROOTEN bekleedt die, welke hij meest gebruikte. — Eene schildpadden bonbondoos met drop. — De wekker van FREDERIK DEN GROOTEN, door hem uit *Berlijn* medegenomen, en die hij altijd bij zich had in zijne tent, wanneer hij ten strijde toog. — Eene vierkante pendule, verguld brons, de éénige, te *Longwood* voorhanden. — Voorwerpen, tot het toilet betrekkelijk, schuijers enz. — Versletene laarzen. NAPOLEON wilde geen schoeisel uit *Engeland* hebben; de medegezellen zijner ballingschap hadden gepoogd, zelve het te vervaardigen, omdat hun meester er te eenemaal van versloken was. — Een bebloed stuk van het hemd, dat hij aanhad, toen de lijkopening geschiedde. — Een medaljon met donker kastanjebruin haar, dat begint grijs te worden. — Eindelijk, de baard en knevels, die, gedurende 's Keizers ziekte, een duim lengte hadden verkregen, en die de Heer MARCHAND heeft bewaard.

BRIEF VAN DEN HEER P. K. FEITH.

Aan den Heer Redacteur van de *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijnheer!

Ik heb met leedwezen vernomen, dat men, sedert eenigen tijd, bij alle vrienden en kennissen mijns overledenen Vaders rondgaat, ten einde, waar het mogelijk is, brieven, die door hem geschreven werden, te bekomen, om daarvan eene verzameling in het licht te geven. Wie toch kan niet be-

Digitized by Google

worden, dat daardoor aan het Publiek een werk zal geschonken worden, dat, zoo het al aan de nagedachtenis des Overledenen niet hinderlijk is, echter te zeer het kenmerk draagt van gekrenkt vertrouwen en onkiesche boekverkoopers-gewinzucht, dan dat het ooit door weldenkenden met welgevallen zoude kunnen ontvangen worden. Wie zich het regt aanmatigt, om gemeenzame en aan goede vrienden gerigte brieven van mannen, die door hunne gedrukte werken eenigen naam verkregen, na hunnen dood openbaar te maken, betwist hun, op eene ongeoorloofde wijze, het onschatbaar genoegen, van zich ook eens vrij uit te laten, zonder vrees van door een ieder beoordeeld en dikwerf miskend te worden. LAVATER beklaagde zich in het tweede deel van zijn *Dagboek*, bl. 216, en wie zal het hem misduiden? dat men met zijne brieven rondliep, en beschuldigde zichzelven, dat hij nog te veel op de regtschapenheid, stilzwijgendheid en het oordeel van sommigen rekende. *Wanneer ik brieven schrijf*, zegt hij, *vergeet ik de wereld, en spreek tot het verstand en hart des genen, wiens brief ik voor mij heb. Hij, en niet het Publiek, houdt mijnen geest bezig. Hij heeft mij gevraagd, ik antwoorde. Hij heeft mij uitgenoodigd, om hem iets te zeggen, dat hem nuttig, en niemand schadelijk is, wanneer slechts hij en ik den brief zien. Maakt hij dien openbaar, dan kan ik voor niets instaan. Het Publiek heeft niet de oogen des genen, aan wien ik schrijf. Het meest gepaste kan aan hetzelve ongepast, het treffendste smakeloos voorkomen. En het Publiek hoort slechts den eenen, en de ander krijgt geen verhoor meer.*

Op de karakterschets mijns Vaders, uit zijne gemeenzame brieven door zijnen Kunst- en hartvriend W. H. WAKENSINCK, bz. ontleend, zoude men zich in dezen, zeer ten onregte, ter verschooning beroepen. Dit stuk is, als karakterschets, het eigen werk van eenen Schrijver, die met den Overledenen door de naauwste banden van vriendschap was vereenigd, en moet dus als de poging van eenen Zoon, om de geaardheid zijns Vaders, die aan hem meer, dan aan anderen, blijken konde, regt te doen kennen, beschouwd, en geenszins met de uitgave van een verward mengelmoes gelijk gesteld worden. Zoodanige uitgave van eene hier en daarbijeengezochte verzameling brieven ook alleenlijk zoekende te verhinderen, en er verre af zijnde, om op de handelwijze van den Heer ELSERTS, wiens goede oogmerken blijkbaar zijn, of op uw Tijdschrift, hetwelk zoo veel toebragt, om mijnen Vader in

Digitized by Google

zijne laatste levensjaren, en ook na zijnen dood, te maken, eenige aanmerkingen te maken, verzoeke ik U vriendelijk, een klein plaatsje in hetzelve aan dit mijn geschrijf te willen verleenen, 't geen ik beguite met de innigste dankbetuiging aan allen, die de nagelaatenis des Overledenen, het zij in druk, het zij mondeling, eenige huldebetooningen, onder welken ik niet voorbij kan den Heer FORTUIN, Predikant te *Zwolle*, onder uw welnemen, Mijnheer! met name te noemen.

Ik heb de eer mij met alle achting te noemen

Zwolle, den 7 April 1827. Uwen D. W. Dienaar
P. R. FEITH.

IETS, OVER HET HUISSELIJK LEVEN VAN TALMA.

(Volgens G. L. P. SIEVERS.)

In TALMA's huisselijke betrekkingen heerschte eene spanning, welke verwondering en medelijden tevens verwekte. Reeds gedurende verscheidene jaren van zijne vrouw verwijderd (niet gescheiden), leefde hij in eene verbindtenis, welke hem, offchoon uit dezelve alreede eenige kinderen waren voortgesproten, even weinig gelukkig maakte als zijn vroegere echt. De hoofdoorzaak was gelegen in de opwachting, welke hem niet alleen de Treurspeleressen van het *Théatre Français*, maar ook alle vreemde en aankomende Actrices, die hetzelve wenschten te betreden, met zoo veel ijver maakten, van wege zijnen invloed zoo wel, als zijne talenten. TALMA, hoewel hij zich in dezen dramatischen Harem als een aesthetisch Sultan gedroeg, geraakte echter, daar deze Dames niet zelden met geweldige onderlinge jaloezij om den zakdoek zijner gunste streden, meermalen met zijne huisselijke rust, te midden dier Odalisken in de kunst, in het gedrang. Dit was inzonderheid het geval, toen hij in 1816 tusschen DUCHESNOY en GEORGES moest kiezen, en, door beiden geperst, niet wist, aan wie harer hij zijne gunst zou schenken. Daarenboven was hij aan zijnen roem verpligt, zich op zijne reizen door de eene of andere door hemzelven gevormde Actrice te doen vergezellen; welk een en ander natuurlijk weinig geschikt was, om hem binnenshuis zoo wel, als achter de schermen, rust te verschaffen. En zoo, daar hij met zijne naijverige kameraden, LAFON uit-

Digitized by Google

gezonderd, steeds in vijandschap leefde, schoon TALMA door het Noodlot bestemd te zijn, om nergens regt gelukkig, dan op de toneelplanken, te wezen, en leidde de man, die schier elken avond kroonen scheppen voerde, met gif en dolk speelde, en zijne handen in menschenbloed baadde, inderdaad een stilzwijgend leven! Zijn gunstelingschap en leven was bepaald tot het bijwonen der Repetitiën, het uitvoeren zijner rollen, en, naar zijne eigene woorden, „geld te maken" (*faire recette*); waarbenevens hij, ook voor zichzelven, alles behalve onverschillig zich betoonde.

GETUIGENIS VAN TALMA WEGENS ONZE TAAL EN ONZE WATTIER.

„Dikwijls (dus spreekt een *Franschman*) heb ik hooren vragen, of de *Hollandsche* Poëzij iets bekoorlijks, en of het *Hollandsch* Tooneel Treurspelen bezat. Ik vermeen deze beide vragen niet beter te kunnen beantwoorden, dan met aan te halen, wat mij deswege is gezegd door onzen TALMA, die de hoogste kunstverdienste met een ongemeen scherpzinnig oordeel paarde. Op eene reis naar *Amsterdam* zag hij Mevrouw WATTIER, Eerste Actrice van den grooten Schouwburg aldaar, in de rol van ELFRIDE. „Ik had," zeide hij mij, „de *Hollandsche* Taal vóór hard, zelfs voor barbaarsch gehouden. Hoezeer heb ik mij daarin bedrogen! Ik verstá er slechts weinige woorden van; maar, naar WATTIER luisterende, meende ik CLAIRON of DUMÉNIL te hooren, een der verhevenste stukken van RACINE reciteerende. Wanneer zij zich aan de voeten van EDGAR, Koning van *Engeland*, werpt, om genade smeekende voor haren echtgenoot, is het spel dezer Actrice boven alle lof. Mij is niets bekend, treffender dan de rol, of liever het Treurspel, van ELFRIDE."

SIR WALTER SCOTT, NAAR ZIJNE EIGENE GETUIGENIS, BEKEND ALS DEN SCHRIJVER VAN WAVERLEY, ROB ROY EN ANDERE ROMANS.

(*Revue Britannique*, *Févr.* 1827.)

WALTER SCOTT, onlangs bij een jaarlijksch middagmaal tegenwoordig zijnde, gegeven te *Edimburg*, ter zake

Digitized by Google

van een fonds voor behoeftige toneelspelers, werd, in zekeren zin, uitgedaagd door Lord MELVILLE, een der gasten, die na hem het woord nam, en het gezelschap uitnoodigde tot het drinken der gezondheid van *den grooten Onbekende*. Sir WALTER SCOTT, aller oogen op zich gevestigd, en den *toast* met geestdrift ontvangen ziende, kon zich niet wederhouden de bekentenis af te leggen, welke hem van alle kanten scheen gevraagd te worden, en deed zulks in de navolgende bewoordingen: „Inderdaad, Mijne Heeren, toen „ik heden dit onthaal kwam bijwonen, dacht ik weinig, dat „ik mij genoopt zou vinden, in tegenwoordigheid van drie„honderd personen, een geheim te ontsluijeren, mij betref„fende, en dat, noodwendig bekend zijnde aan ten minste „twintig personen, tot dusverre zoo wel is bewaard gebleven. Ik vind mij, in zeker opzigt, gedagvaard voor de „regtbank van Lord MELVILLE en eene *Jury* mijner landgenooten, en beschuldigd van de schrijver te zijn der romans „*Waverley*, *Rob Roy* en zoo vele andere; ik beken vrijwillig, dat ik de schuldige ben. Deze belijdenis doende, acht „ik mij evenwel niet gehouden, mij te verklaren omtrent de „beweegredenen van mijn langdurig stilzwijgen. Misschien „loopt er, van mijne zijde, wel een weinig grilligheid onder; maar hetgeen ik, te dezer gelegenheid, vermeen te „moeten verklaren, is, dat, welke ook de verdienste dier „romans moge wezen, zoo dezelve in 't geheel eenige „verdienste hebben, deze zoo wel, als de gebreken, welke „zij bevatten, mij uitsluitend toebehooren. Ik wil dus, dat „men wete, dat ik alleen de eenige schrijver ben dezer „werken; want, de aanhalingen uitgezonderd, beheizen zij „geen woord, dat ik niet uit mijzelven heb geput, of, althans, „dat mijne letteroefeningen mij niet hebben ingegeven." (*)

(*) Wij laten den Lezer, of liever SCOTT zelven, de oplossing der volstrekte onbestaanbaarheid over van deze verklaring met die, welke wij opnamen hier boven, No. I, bl. 42, (zoo beide echt zijn) en zullen eerlang nog iets te dezer zake in ons Mengelwerk mededeelen. — *Redact.*

Digitized by Google

DEN DOKTOOR LUSARDI.

Wij achten het niet ondienstig, het navolgend, letterlijk nagedrukt, alhier verspreid berigt mede te deelen. Wie walgt niet van eenen kwakzalverstoon, wiens aankondiging alleen, zoo wij hopen, voldoende zijn zal, om elk terug te houden; en, door zijnen invloed anderen te waarschuwen, van, met voorbijgang van zoo vele deskundigen onder onze stad- en landgenooten, het dierbaarste zijner zintuigen aan eenen vreemdeling toe te vertrouwen, herwaarts gelokt door de hoop van zijn voordeel te doen met de onkunde of ligtgeloovigheid onzer lijdende medeburgers? Wij hebben gezegd!

„*Den doktoor* LUSARDI, *Geneesmeester voor de oogen, Lid der Akademien van Madrid, Barcelona, en van verscheijde Genootschappen van Genees- en Heel-kunde, Oog-Geneesheer van Hare Majesteit de Keizerlijke Aarts-Hertogin Maria-Louisa, Hertogin van Parma, etc. etc.*

„Is te Amsterdam aangekomen, en logeert in het Wapen van Amsterdam. De blinde persoonen, of die met oogkwaalen gekweld zijn, en welke hem zullen willen te raade gaan, moeten zich aankondigen in het bovengemeld hotel.

„Te Brussel en te Antwerpen heeft hij onlangs het gezigt wederbezorgd aan een groot getal menschen van welke de nieuwsbladeren de namen en woonplaatsen gemeld hebben; Den genoemden Van Buyten oud 76 jaren, van Antwerpen, Martin oud 93 jaren, van Luyk, de kleine Battice, oud 6 jaren, blind van de kinderpokken; Antonius Regner, oud 27 jaren; De Vaels, gewezene militair, en veele andere militairen, bijzonderlijk binnen de stad Luyk en Brussel, hebben met eene gelukkige uitkomst de operatie van den konstigen oog-appel ondergaan; zij waren allen blind van de oogkwaal welke in het leger heerscht. Hij komt ook van zeer gelukkiglijk te genezen den zoon Vandenouten oud 10 jaren, Van Halle, De Jongh oud 11 jaren, van Antwerpen blind geboren met een oogvlies.

„Mijnheeren de Borgemeesters en Pastoors worden verzogt om hem aan hunne bestierders en parochianen aan te kondigen.

10 April 1827."

Digitized by Google

DE AARDAPPEL-LEER VAN CAPADOSE.

Een ondeugende aankomende jongen werd op het plegen van een nieuw guitenstuk door zijn' vader betrapt, en gevraagd, waarom hij zulks deed, en zich op den duur zoo slecht gedroeg. De knaap bedacht zich geen oogenblik, maar riep dadelijk uit: *Och, vadertje lief! dat komt, dat wij zoo veel aardappels eten! Doctor* KAPPEDOOS (*) *heeft het immers zelf gezegd!*

PL.

(*) Van BILDERDIJK is ons dit stelliger bekend. Om het even: men ziet uit deze, ons als waar medegedeelde, Anekdote, welk eene partij kinderlijke ondeugd zelve weet te trekken van eene even ongerijmde als bespottelijke bewering, welke, in ons gezegend Vaderland, Armoede en Eerlijkheid onvereenigbaar moet maken! — *Redact.*

DE VROEGE GRAVEN.

(Naar KLOPSTOCK's rijmlooze Ode, *die frühen Gräber.*)

Peinslust-kweekster! schoone en kalme speelnoot van den stillen Nacht!
Zilvren Maan, mijn welkomstgroete zij u hartlijk toegebragt!
Hoe, ge ontvliedt mij? - O, vertoef toch! Blijf een poosje nog bij mij!
Zie, ze blijft! Een donker wolkje gleed maar aan heur' rand voorbij.

Ach, de zomernacht, van 't maanlicht mat doorschemerd, is zoo schoon!
'sMei's ontwaken spreidt alleen nog meer bekoorlijkheen ten toon;
Wen de dauw, als licht zoo helder, uit zijn blonde lokken vloeit;
En hij, zacht en jeugdig blozend, naar den top des heuvels spoeit.

O gij Ed'len, om wier sterven nog mijn oog zoo dikwerf weent,
Ernstig mos dekt reeds de rustplaats van uw sluimerend gebeent'!
O hoe zalig was ik, Dierbren! toen 'k met u, met u den Dag
Blozend komen, en van maanlicht nog den Nacht doorschemerd zag!

B. H. LULOFS.

DE NACHT.

O liefste stond der deugd, afzigtlijk uur voor schuld,
Die dierbre tranen vraagt, en vreesselijk doet beven,
Die de aard' getrouw bezoekt, in straalloos zwart gehuld,
En nieuwe veerkracht schenkt aan 't rustbehoevend leven!
Nacht! kind der Godheid, als de dageraad zoo schoon,
Voor 't minst zoo Godlijk grootsch, door majesteit en luister;
Het gloeijend starrenvuur, steeds tintlend aan uw kroon,
Besprankelt uw gewaad, die stof van tastbaar duister.
Wanneer de God des lichts de poort in 't West ontsluit,
En 't halfrond overziet, en lacht, bij 't jongste groeten,
Dan rolt gij 't vaal gewaad, vol heldre vonken, uit,
En sluimrend ligt 't Heelal aan uwe omwolkte voeten;
De dankbaar knielende aard' drinkt heldre stroomen licht,
Meer dierbaar, als uw zwart haar' bodem wil omvatten;
Zij ziet u kruijnend aan, maar sluis weer de oogen digt
Als duizlend voor den gloed, dien ze uit uw oog ziet spatten.
De Dag verschrikt haar niet, offschoon een eeuwig vuur
Haar zengend tegenstraalt en borst en schoot doet gruizlen;
Maar, als gij 't boek ontrolt der scheppende Natuur,
Dan bidt zij, de aarde, u aan; wij knielen neêr en duizlen,
Want majesteit en magt staan in dat boek gegrift,
Als dochters van den wil des eeuwig Onbegonnen'.
Voorwaar! dat heet te regt een eeuwig gloeijend schrift;
De lettren van dat boek zijn myriaden zonnen.

Ja, heerlijk zijt ge, o Nacht! — Wie sluipt daar angstig rond?
De boosheid zoekt hier rust voor 't wroegende geweten;
Alsof de Alwetendheid haar minder schuldig vond,
Als de aard' haar schuld niet ziet en de aard' haar wil vergeten.
Verdwaalde! wroet niet in den schoot der duisternis;
De zilvren dauw des nachts wischt nooit uw zwarte vlekken;
De Schepper van den Nacht, die God der lichten is,
Voor diens geheiligd oog zal dag noch nacht u dekken.
IJl niet dien nacht in d' arm, bestraald door gloed noch licht,
Waar ongeboete schuld op hulp noch troost doet hopen.
O toekomst, aaklig zwart, o toekomst, sluit u digt!
Maar gij, geliefde Nacht! sluit mij uw' tempel open.

O zeg mij, dierbre Geest van een' ontslaapne! zeg,
Waar thans uw woning is, waar stof noch lust u kluistren,

Wat stelle vaart gij naamt, langs welk een' heldren weg. . .
O zeg het, dierbre Geest! ik zal eerbiedig luistren.
Gij zwijgt? Of daalt gij niet van starrendaken af
Naar d' u bekenden bol, die u weleer volmaakte?
Omzweeft gij dan niet nog het eenzaam zodengraf,
Waarop ge, in 't stof gehuld, zoo vaak een' nacht doorwaakte?
O kom en fluister zacht, gij zaalge Geest! . . . . . maar neen!
Ontvlugt uw spheren niet, daal in geen lager kringen;
Hier spreidt de Nacht, hoe schoon, zijn duister om ons heen,
Daar zetelt zich het licht bij reine Hemellingen.

O Gij, algoede Geest, wiens onbepaalde magt
De duisternis stoffeerde, o Geest van al 't geschapen!
Die waakt, knielt biddend neêr, aanschouwt U in den Nacht;
Uw vaderlijke hand beschaduwt hen, die slapen.

Hoe dikwerf voer mijn geest, nooit sluimerend of loom,
Of aan het stof geboeid, op uitgebreide vleuglen,
Verrukt klapwiekend op de pennen van een' droom,
De wijde schepping door, ontdaan van alle teuglen!
Dan vloog hij vrolijk op, met aangespoorde vaart,
En werelden voorbij, die steeds haar' kring beschrijven;
Dan zag hij uit dien kring ook de altijd wentlende aard',
Gelijk een kleine stip, in dikke neevlen drijven;
Dan, duizlend van den glans, die schittrend hem omscheen,
Verbijsterd op den weg, vermetel ingeslagen,
Sloeg hij de schachten zaam, en daalde naar beneên,
En zag weêr, als weleer, ook nachten bij de dagen.

O diergeliefde stond! o Nacht, wat zijt gij grootsch!
Gij schenkt een zoet genot, alleen door u te geven.
Wie toch noemt u het beeld des onverbidbren doods?
Gij wekt in onze ziel de schoonste kiem van leven.
Wel zien wij in het graf en in zijn' sombren schoot
Een' glans, gelijk we in u met stille vreugd ontdekken;
Wel zien wij d' ochtend aan de grenzen van den dood;
Ja! zoo draagt gij zijn beeld in al uw duistre trekken;
O ja! zoo ken ik u; de vonken, die gij spreidt,
Verlichten heel mijn ziel; 'k zie onverdoofbren luister;
De schoonste dag breekt aan; ik baad me in zaligheid. . . .
O schoone morgenstond! . . . . maar — 't is nog nacht en duister.

Rotterdam, Jan. 1827. L. VAN DEN BROEK.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE ONBEKENDHEID VAN DE NEDERLANDSCHE TAAL, LETTERKUNDE EN VOLKSGEAARDHEID, BIJ DEN VREEMDELING.

Door

N. G. VAN KAMPEN.

Het is eene waarheid, die geen betoog behoeft, en wier herhaling al het bekoorlijke der nieuwheid mist, hoewel zij niet genoeg *kan* herhaald worden, dat het *Nederlandsche* Volk, naar evenredigheid zijner grootte, meer voor de welvaart, bevrijding, beschaving en verlichting van *Europa* gedaan heeft, dan eenige andere Natie van ons werelddeel. Om nu niet eens van de aloude tijden te spreken, toen *Belgen*, *Vriezen*, *Batavieren* en *Kanninefaten* *Romes* Adelaar durfden trotseren, — doch ook maar al te dikwerf, wij erkennen zulks, *Bataafsche* lijfstrawanten de snoodste Keizers beschermden, — waar vertezen aan de overzijde der *Alpen* vroeger, dan in *Nederland*, *burgerlijke welvaart*, ja *de burgerstand zelf*, volksregten, nijverheid, fabrijken en koophandel? Vestigt uw oog op dat thans zoo eenzame *Brugge*, waar in de veertiende en vijftiende Eeuwen het middelpunt is des wereldhandels tusschen het Noorden en Zuiden, waar burgervrouwen eene Koningin van *Frankrijk* in rijkdom van gewaad, *de vrucht van den handel*, beschamen, en, hetgeen meer zegt, eenvoudige burgers, *weers*, de keur van *Frankrijks* Ridders onder een *Franschen* Koningszoon met onverwelkelijken luister uit hun Vaderland drijven. Ziet *Gent*; ziet *Leuven*, met hunne talrijke bevolking en onbegrijpelijke nijverheid. Ziet *Mechelen*, waar één burger kantoren heeft te *Damaskus* en *Kairo*, en, in die dagen, waarin elders barbaarschheid, adelstrots, gebrek, roof en vuistregt heerschten, eene som

Digitized by Google

van zes millioenen, door vrijen handel verworven, aan zijne kinderen nalaat. Ziet, eene Eeuw later, *Antwerpen*, waar genoegzaam dagelijks 500 ſchepen de haven binnenliepen, gelijk 2000 karren met goederen in één week zijne poorten inreden, terwijl het twee millioenen ſchats jaarlijks aan de Regering voldeed; *Antwerpen*, 't welk *Venetiës* luister deed tanen, en vanwaar zich, als uit eene milde bron, welvaart en overvloed door geheel *Nederland* verſpreidden. Ziet dat geheele bloeijende land, in het midden der zestiende Eeuw, fier op zijne ſchatten, zijne vrijheid, ja op zijnen grond, aan de golven ontwoekerd. Ziet, later, *Amſterdam*, en andere ſteden van *Holland*, waarheen al de rijkdom der zuidelijke gewesten met hunne vrijheidlievende ingezetenen verplaatst was; *Amſterdam*, meer dan tweemaal *Venetië*, de Koningin der Steden, die handelsbetrekkingen aanknoopte en zeevaart dreef met het uiterſte Noorden, gelijk met de keerkringsgewesten, alwaar alle Natiën der wereld eene vrije en veilige markt vonden. — Doch wat prijs ik ſlechts handel en rijkdom en weelde! Het was de *grond* van dit alles, de *ſtaatkundige voorregten* der burgers, die *Europa* nog niet bezat en benijdde; het was de *burgerlijke vrijheid*, welke *Nederland* reeds ſedert de dertiende Eeuw bezat, die moeders naar het gelukkige *Braband* deed reizen, om aan haar aldaar geboren kroost de regten van *Burgers* te doen genieten; die naderhand, met bovenmenſchelijke krachten, in een' tachtigjarigen Oorlog, op zuidelijk *Deſpotismus* en priestergezag bevochten, ook in *Holland* de *wet* op den troon zette, voor welke zich ieder moest buigen, terwijl hij voor 't overige alle regten des burgers in de benijdenswaardigſte ruimte genoot. Ook de *godsdienſtige vrijheid* werd, na de eerſte ſtormen der zestiende en de ongelukkige verdeeldheden van het begin der zeventiende Eeuw, aan een ieder in volle ruimte toegekend. *Nederland*, vooral *Amſterdam*, was de algemeene ſchuilplaats, werwaarts de vervolgden uit alle oorden, *Puriteinen* uit *Engeland*, Hervormden en *Janſenisten* uit *Frankrijk*, *Joden* uit *Portugal*, heenſtroomden en met

Digitized by Google

opene armen werden ontvangen. Doch deze vrijheid, dezè toen in *Europa* nog zoo ten uiterſte zeldzame *verdraagzaamheid*, bepaalde zich niet tot het geven van een groot voorbeeld, dat ook het kleinſte Volk, door *eendragt* en *veerkracht*, beſtand is tegen ziels- en ligchaamsdwang, wanneer het liever wil ſterven dan kruipen. *Nederland* hield het evenwigt van *Europa* in ſtand. In drie oorlogen weerhield het *Engeland* van het overweldigen dier oppermagt ter zee, welke het kort vóór *onze* dagen verkregen heeft. KAREL GUSTAAF van *Zweden*, de veroveraar van het Noorden, werd door den arm onzer WASSENAARS en DE RUITERS geſtuit; door DE RUITER, dat Ideaal van een held, die nooit dan *verwerende* oorlogen voerde. De trotſche LODEWIJK XIV, die de Wereldmonarchij dreigde te winnen, werd door *onze* legers, *onze* vloten, *onze* ſtaatslieden, na veertig jaren, tot zulk eene laagte gebragt, dat hij, de trotschaard, bij onzen HEINSIUS om vrede moest ſmeeken, die hem *geweigerd* werd, omdat men zijn woord niet vertrouwde. *Nederland* onderhield, gedurende den oorlog in het begin der achttiende Eeuw, honderddertigduizend man, tot handhaving der onafhankelijkheid van *Europa*. *Engeland* werd door eenen bijgeloovigen en dweepzieken Koning met het gevaar bedreigd, eene kolonie der *Jezuiten* en een wingewest van *Rome* te worden: met eene *Hollandſche* vloot en een *Hollandſch* leger begeeft zich WILLEM III derwaarts, en vestigt door zijne komst de *Engelſche* Conſtitutie; haar, thans de eenige hoop voor de vrienden des lichts en der onbekrompene denkbeelden in *Europa*. Deze is dus een gewrocht van *Nederlands* zorg voor de onafhankelijkheid der Volken en de godsdienſtige vrijheid. — Maar ook in een ander opzigt heeft *Nederland* aan *Europa* de gewigtigſte dienſten betoond. Niet tevreden met door den koophandel den algemeenen band der Natiën vast te ſtrengelen, niet voldaan met voor zwakke of verdrukte Staten in de breſche te ſpringen, en *het ſchild van Europa's vrijheid* te zijn, heeft *Nederland* ook den roem, van, na *Italië*, het eerst *de her-*

Digitized by Google

ſtelling der letteren te hebben begonnen, en, langer dan *Italië*, aan de ſtichting van eenen waardigen tempel der *Muzen* te hebben gearbeid. — Wanneer men de uitgebreidheid van ons Vaderland, vooral onzer Noordelijke Provinciën, met de menigte, niet enkel van verdienſtelijke Geleerden, maar van ſcheppers, van ijsbrekers in hun vak, vergelijkt, zoo ſtaat men waarlijk verſteld over *Nederlands* grootheid. Of wie was, in het begin der zestiende Eeuw, als Letterkundige, Zedeleeraar, Godgeleerde en fraai Vernuft, met ERASMUS, — in het begin der zeventiende, als Staatkundige, Taal-, Geſchiedkenner, Godgeleerde, Regtsgeleerde en Dichter, met HUIG DE GROOT te vergelijken? Word hier niet de *Drukkunst*, dit onwaardeerbaar middel tot ſnelle verſpreiding der denkbeelden, — het *Teleskoop*, dit middel tot ontdekking van de grootheid der Hemelen, oneindig beter dan de Ouden die kenden, — het *Mikroskoop*, waardoor het oneindig kleine zich aan 's menſchen oogen ontſluijerde, werden deze alle niet in *Nederland* uitgevonden? Heeft niet (om nu niet eens van WIER, HEEMSKERK, CATS en andere tegenſtanders van hekſenproceſſen te ſpreken) BALTHAZAR BEKKER het licht ontſtoken, 't welk die ziekte van den menſchelijken geest, door de ontdekking van de dwaasheid der vrees, op welke zij ſteunde, in den grond wist te heelen? Wat is er niet al in *Nederland* voor de wetenſchappen gedaan! Wat heeft niet de Wiskunde, vooral de toegepaste, aan STEVIN, aan SNELLIUS, aan HUDDE, aan HUYGENS, aan 'SGRAVESANDE, — de Natuurkunde aan dienzelfden HUYGENS, aan HARTSOEKER, SWAMMERDAM, LEEUWENHOEK, TREMBLEY te danken, waarvan de eerſte den ring van SATURNUS, de vier laatſten eene wereld van te voren onbekende diertjes ontdekten! Was niet, in de Geneeskunde, BOERHAAVE voor het hedendaagsch *Europa*, wat HIPPOKRATES voor de *Grieken* geweest was? Wie evenaarde ALBINUS als Ontleedkundige? In de Regtsgeleerdheid zijn *Nederlands* verdienſten niet minder

Digitized by Google

groot. Behalve DE GROOT, den Wetgever in het Regt van Vrede en Oorlog, door Koningen, Helden en Wijzen als zoodanig geëerbiedigd, was hier het Orakel voor de verklaring van *Romes* wetboek gevestigd, waarvan NOODT, VOET, SCHULTING en zoo vele anderen waardige tolken waren. Heeft *Europa* vele Staatslieden te vertoonen als OLDENBARNEVELD, DE WITT, BEVERNINCK, VAN BEUNINGEN, de FAGELS, ANTONI HEINSIUS, SLINGELAND en VAN DE SPIEGEL? — En gaan wij nu tot de Letteren over, zoo wordt het veld zoo ruim, dat ik mij, hoe ongaarne ook, flechts tot de allervoornaamſten bepalen moet. JUNIUS, LIPSIUS, VOSSIUS (van wien VONDEL zeide, *dat alwat in boeken ſtak in zijn hoofd gevaren was*), DANIËL en NICOLAAS HEINSIUS, J. F. GRONOVIUS, PERIZONIUS, WESSELING, DUKER, en dat groote viertal der achttiende Eeuw, HEMSTERHUIS, RUHNKENIUS, VALCKENAER en WYTTENBACH, waren alle ſterren van de eerſte grootte in de kennis der oude *klaſſieke* Letterkunde. Het is waar, deze mannen waren niet alleen geboren op *Nederlands* grond; maar het waren *aangenomene kinderen*, door vrijwillige keuze, opkweeking en koestering in *Nederlands* huisgezin overgegaan. Waar had ons Werelddeel in de zeventiende en achttiende Eeuw kenners van de *Oosterſche* talen en letteren, die de ERPENIUSSEN, GOLIUSSEN, SCHULTENSEN evenaarde, althans die hén overtroffen? In de Godgeleerdheid, Uitlegkunde en gewijde Oudheden mogen wij, behalve DE GROOT, op den gematigden DRUSIUS, op COCCEJUS, EPISCOPIUS, LIMBORCH, op de VITRINGA'S en VENEMA'S roemen. En zij, die *Nederland* beſchuldigen van geene Wijsgeeren te hebben gehad, moeten (indien men al den merkwaardigen SPINOZA uitzonderen wilde) nimmer den ſchrandеren HULSHOFF en den *platoniſchen* FRANS HEMSTERHUIS hebben gelezen, die aan onze oostelijke naburen een te weinig behartigd Model der vereeniging van *waarheids-*

Digitized by Google

liefde, *ſchrander onderzoek*, *kieſchen ſmaak* en *bevalligen ſtijl* heeft gegeven. Voor het vermenigvuldigen der ſtelſelbouwers, wier gewrochten heden verrijzen en morgen verdwijnen, heeft ons het gezond verſtand onzer Natie gewaarborgd. En, wanneer men, door eene hardnekkige loochening van tastbare bewijzen, aan ons Vaderland al de *ontdekking* der Drukkunst wilde betwisten, men kan toch niet ontkennen, dat, in de beide hoofddeelen van ons Vaderland, een PLANTIJN van *Antwerpen*, de ELZEVIERS van *Leyden* en de BLAEU'S van *Amſterdam* die kunst tot eene zeldzame hoogte hebben opgevoerd, en waardige navolgers der ALDUSSEN en STEPHANUSSEN geweest zijn. Waar heeft, na *Italië*, de Schilderkunst grooter Geniën gehad, dan in *Nederland*? Hier wedijverden twee Scholen met elkander; de *Vlaamſche*, die RUBBENS als haren Vorst huldigde; de *Hollandſche*, die, meer *republikeinsch*, gelijk haar Vaderland, eene menigte groote mannen als vertoogenwoordigers eerde, die de onderſcheidene vakken onder zich verdeeld hadden, en waarvan wij ſlechts eenen REMBRANDT, DOUW, VAN MIERIS, VAN DE VELDE, VAN DER HELST, BAKHUYZEN, WEENINX, POTTER en SCHALKEN zullen opnoemen. En nu nog de Graveer- en Etskunst, met den eenigen, oorſpronkelijken LUIKEN; de Beeldhouwkunst, met QUELLIN en DE KEIZER; de Bouwkunst, met JACOB VAN KAMPEN. Waarlijk, M. H., ik vrees uwe aandacht reeds te hebben vermoeid; en wat heb ik nog gedaan dan namen genoemd, dan een dor geraamte, nog minder dan een geraamte, geleverd?

Maar, misſchien heeft dit land, bij zoo veel kennis aan de Natuur en aan de Letteren van andere Volken, geene eigene Taal, geene eigene Letterkunde, die eenigzins de aandacht verdient? — Hoe, M. H.! eene *taal*, die een vreemdeling, een *Engelschman*, *de zuiverſte van alle Gothiſche tongvallen* noemt; eene taal, wier oorſprong zich in den nacht der Eeuwen verliest, die de tweede hoofdtak is van den grooten *Duitſchen* taalſtam, waarvan

Digitized by Google

de *Engelſche* ſlechts een verbasterde zijtak mag heeten; eene taal, die in eigen rijkdom en vermogen van zamenſtelling, waarin zij hare *Hoogduitſche* zuster evenaart, de zuidelijke talen, dochters van het *Latijn*, verre achter zich laat; eene taal, die de teederſte en hevigſte gewaarwordingen der ziel, de afgetrokkenſte denkbeelden, alle voorwerpen der Natuur vermag uit te drukken, en wier rijkdom aan eigene bewoordingen zelfs een *Duitſcher* vol genie zijnen landgenooten ter navolging voorſtelt? Eene *letterkunde*, die, ouder dan de beroemde Eeuw van LODEWIJK XIV, niet minder uitmunt door echte waardij dan door rijkdom van voortbrengſelen, die in ſtaat was, de groote daden der *Nederlanders* in de zestiende en zeventiende Eeuwen te vermelden en te bezingen, die met MILTON wedijverde in de beſchrijving der bovenaardſche gewesten, van het vroegſte verblijf onzes geſlachts, en van het eerſte menſchenpaar; eene letterkunde, die hare *Treurſpel-* en *Lierdichters*, hare *Redenaars*, hare *Geſchiedſchrijvers* heeft?

Wel nu, M. H., dit *Nederland*, waar zoo veel groots is geſchied, dit gewest, waar zoo vele Natiën, als tot de algemeene marktplaats van *Europa*, of het Orakel der letteren, de vertoonplaats der kunſten, waren zamengevloeid, deze heldere ſtar aan den ſtaatkundigen Hemel is bij andere Natiën bijkans onbekend! *Onbekend?* zult gij zeggen. Hoe kan een land, in het midden van *Europa* gelegen, de doortogt van zoo vele reizigers, in zoo vele handelsbetrekkingen gewikkeld, hoe kan dit *onbekend* zijn? — Doch ik bedoel ook niet de *geographiſche* ligging der gewesten, groote ſteden en eenige van derzelver voornaamſte bijzonderheden; maar de *geaardheid*, de *taal*, de *letterkunde* des Volks, en vele bijzonderheden van ons land, welke hetzelve zeer tot eere ſtrekken, en die bij den vreemdeling óf niet, óf toch zeer gebrekkig bekend zijn. Ik gevoel zeer wel, M. H., dat ik deze ſchijnbare wonderſpreuk door bewijzen moet ſtaven. Vergunt mij zulks te doen, en in de oogenblikken, die mij nog overig zijn, te ſpreken *over de onbe-*

Digitized by Google

kendheid der Nederlandſche taal, letterkunde en volksgeaardheid bij den vreemdeling, en derzelver oorzaken.

Dat *Nederland* weinig bekend is, blijkt uit de *ſcheeve, valſche* oordeelvellingen van vreemdelingen omtrent hetzelve. Ik ſpreek niet van de dagen van deszelfs grootſten luister, toen een OPITZ hier bij HEINSIUS leſſen kwam halen, om de Dichtkunst in *Duitschland* te doen herbloeijen, en dankbaar betuigde, dat de bewoonſters van den *Helikon* te *Leyden* haren zetel hadden genomen, en dat *Phebus* met haar die ſtad tot *Athene* en *Rome* gemaakt had; toen de groote DESCARTES, beurtelings bewoner van *Amſterdam* en van *Endegeest*, aan zijnen vriend in *Frankrijk* vroeg, of er wel een land in de wereld was, waar men vrijer is, waar de wetten beter tegen de misdaden waken, de ondeugden minder bekend zijn, en men nog meer heeft overgehouden van de voorvaderlijke onſchuld? Maar die tijden zijn niet meer. *Europa* ſchijnt *Nederland* vergeten te hebben. Immers; naar mate van de vorderingen der andere Volken in aardrijkskundige kennis, vindt men, dat zij ons Vaderland te meer miskennen. Of wien ergert het niet, dat een GRABNER, in 1787, *Nederland* tegen zijne landgenooten verdedigen moet, als zijnde meer dan *eene beſpottelijke verzamelplaats van viſſchers, kazen en dukaten;* wanneer de Schrijvers der *Engelſche Algemeene Historie* aan de *Nederlanders* alle hartstogten hoegenaamd, zelfs de *liefde*, ontzeggen, en hun van die allen ſlechts de *gierigheid* overlaten; wanneer, door geheel *Europa* heen, onze loomheid en *phlegma*, als eene onomſtootelijke, onbetwistbare waarheid, algemeen wordt aangenomen; wanneer men ons doorgaans denzelfden rang in *Europa*, denzelfden naam van *logheid, plompheid* en *onvatbaarheid* geeft, dien de *Beotiërs* (hoewel ook zeer te onregte) in *Griekenland* droegen? Geen wonder! men achtte ons bewoners van een klimaat, waar de *ſtiklucht*, uit poelen en moerasſen opgerezen, het gelaat verbleekte, en de ziel voor alle edele gewaarwordingen, voor alwat groot en verheven was, onvatbaar maakte; waar niet één enkele

Digitized by Google

nachtegaal zijn goddelijk lied vermogt te kwelen: want men vatte het woord: *de Hollandſche nachtegaal*, dat bij ons boertend voor een geheel ander dier gebezigd wordt, letterlijk op, gelijk ik zelf in *Duitschland* gehoord heb. In *Frankrijk* is niets meer algemeen, dan de uitdrukking: *les marais de la Hollande*, voor ons Vaderland gebezigd. De misſlagen der Reizigers omtrent ons land zijn ontelbaar, en het zou niet onaardig zijn, daarvan — zal ik zeggen, om onze verontwaardiging of lachlust te wekken? — eene kleine verzameling te maken. Doch ik wil uwe aandacht daarmede niet te zeer vermoeijen: de eerſte de beste reisbeſchrijving van buitenlanders door ons Vaderland, althans de Noordelijke gewesten, zal u daarvan ſporen in overvloed opleveren. Zelfs de anders voortreffelijke NIEMEIJER is hiervan niet geheel vrij, die de Hervormde Diakenen *geeſtelijken van eenen lageren rang* noemt; echter is zijne reis door *Holland* een voorbeeld van oplettendheid en waarheidsliefde, en men zou zich bijkans met de hoop mogen vleijen, van nu eens eindelijk vreemdelingen, althans onze *Duitſche* ſtamgenooten, billijk over ons te zien oordeelen, wanneer niet juist in dezen tijd geſchriften verſchenen waren, die deze hoop vernietigden door de buitenſporigſte misſlagen. Zelfs Gezanten van naburige Staten bij onze Regering zijn hiervan niet uitgezonderd. Zoo verhaalt LOMBARD DE LANGLES, *Ambasſadeur van het Fransch Uitvoerend Bewind in den Hage*, hoe men hier in de herbergen en wijnhuizen vermeld vindt, dat men er telkens, als het ſlechts verlangd wordt, *waren wijn* kan maken, (*de vrai vin, vrij wijn.*) Hij plaatst, in eene ſoort van Roman, bij zijne reis gevoegd, een paar jonge Wilden in het *Scheveninger* duin, die onder een' *vijgeboom* zitten, en waarvan er een, bij doodsgevaar van zijn' makker, *door den Haag heen* naar *Rijswijk* loopt, om een' Doctor te halen. Een ander, die in onze dagen het *Noordhollandſche* Kanaal beſchreven, en eene vrij goede reis door *Noordholland* gedaan heeft, *perſifleert* ons land (wij misgunnen den *Franſchman* zoo min dit woord, als

Digitized by Google

de zaak) op de boosaardigſte wijze; hij ſpreekt van eene *zeer weinig belagchelijke Zwitſerſche Duivelsbrug* op eene Buitenplaats, en eindigt zijne ſpottende lofſpraak van *Noordholland* met den naam van *een prozaïsch Arkadië*. Het eerſte en éénige bewijs, dat de *Nederlanders* eene Letterkunde bezaten, vond hij bij eene Liedjeszangſter te *Alkmaar*. Een derde (en dit is de beroemde OEHLENSCHLÄGER) laat een' zijner Romanhelden *in het begin der achttiende Eeuw* eene reis door *Holland* doen, en deze ziet in de Groote Kerk te *Haarlem* deſtijds een gouden kruisbeeld op het altaar. Een vierde rijdt van *den Haag* over de *zandbanken* naar *Scheveningen*. De beroemde GELLERT zelf doet groote koopvaardijſchepen met goederen en reizigers in de haven van *Scheveningen* landen, en eene *Zweedſche* Gravin uit *den Haag* vindt onder deze reizigers haren echtgenoot uit *Rusland* weder, hetwelk de ontknooping van den Roman uitmaakt. Nog een ander ziet in dat zelfde *Scheveningen* heerlijk de zon uit de zee *opgaan*. Maar bij dezen laatſten Reiziger van een' waarlijk oorſpronkelijken ſtempel moet ik nog voor eenige oogenblikken uwe aandacht bepalen. Deze reis is van een' *Duitſchen* Baron, OELSNITZ, in 1816 gedaan, en in de *Duitſche* Tijdſchriften nog al gunſtig beoordeeld. Hoort en beſlist! „ Het *Amſterdamſche* Raadhuis, thans Paleis, heeft den bijnaam, *achtſte wonder der wereld*, „ het eerst van een' *Hollandſchen* rijmelaar ontvangen, toen „ hetzelve het geluk had, NAPOLEON te huisvesten. „ Op een' *Hollandſchen* maaltijd wordt bijna niet geſproken; alle gedachten zijn ſlechts geſpannen op de verdeeling eener pastei, en zoo gaat het een paar uren „ voort; eerst na het desſert, als de pijp opgeſtoken „ is, begint men een geſprek te voeren. Te *Haarlem* „ zijn in alle ſtraten bloemkantoren. Op de vaart tuſſchen *Haarlem* en *Leyden* ziet men niets dan rijke „ ſchaapskudden, overal torens van groote ſteden, en „ eigenaars van buitenplaatſen aan het water zitten, die „ wolken damp voor zich heen blazen. *Leyden* ligt op „ tweeëndertig eilanden in den *Rhijn*, door *Chineſche* „ bruggen verbonden. Langs de vaart naar *Delft* ziet men

Digitized by Google

„ gebouwen in den smaak van *China*, *Indostan*, *Tur-*
„ *kije*, *Italië* en *Engeland* in eene bonte verwarring,
„ door eene reeks van parken, korenvelden, maliebanen
„ en eilanden omgeven; men ziet *physiognomiën* van *Kree-*
„ *len* en *Mulatten*, en struisvogels, papegaaijen en apen
„ in de volkomenste eendragt met hoenders en ganzen wan-
„ delen." *Scheveningen* is een allerliefst *stadje* aan de oevers der Noordzee; en het was hier, waar de Heer Baron, die het strand aldaar, *in weerwil van het gewemel der scheepvaart*, een weinig treurig vond, *uit de vensters der herberg* de zon heerlijk uit zee zag opgaan. — Nog één trek (hij zal de laatste zijn): de Heer Baron woonde *op 's Konings verjaardag* de *Scheveningsche* kermis bij.

Zouden er wel ooit, M. H., zoo vele onwaarheden in een kort bestek bij elkander, omtrent eenig land der Aarde, de binnenlanden van *Afrika* niet uitgezonderd, zijn te voorschijn gebragt? En dit land ligt toch op den grooten weg tusschen *Duitschland*, *Engeland*, *Frankrijk* en het Noorden!

Omtrent onze taal en letterkunde zijn de berigten niet minder bespottelijk. Dat onze taal eene verbastering, een *jargon* van het *Hoogduitsch* is, wordt bijkans algemeen in *Europa* gedacht, en de *Duitschers* zijn niet de laatsten, die dit vooroordeel voedsel geven. Bij hen worden bijkans alle talen van *Europa*, zelfs met ijver het *Zweedsch* en het *Deensch*, ja het *Russisch*, *Poolsch* en *Hongaarsch* beoefend, en uittrekselen van de daarin uitkomende werken in hunne tijdschriften medegedeeld; alleen de zusterlijke *Nederduitsche* taal en letterkunde schijnt voor hen niet te *bestaan*. Het is, alsof de *Muzen*, die haren invloed tot alle landen der wereld, tot alle beschaafde landen uitstrekken, alleen *Nederland* met afkeer en tegenzin voorbijsnellen, en hetzelve harer blikken niet waardig achten. Vraagt alle geletterde vreemdelingen, vooral *Duitschers*, die hier de schatten of verzamelingen onzer letterheiden in openbare boekerijen komen bezoeken; zij staan verstelt op het hooren, dat *Nederland* ook eene *eigene*

Digitized by Google

letterkunde bezit, waarvan zij *nooit iets gehoord hadden.* — En die weinigen, die dan nog van ons ſpreken, *hoe* doen zij zulks? Volgens hen verdient onze letterkunde niet de geringſte vermelding. De *Franſchen* doen ons de eer van ons éénen Dichter te laten, WOONDEL, die eene ſoort van tooneelſtukken moet hebben geſchreven, welke niet veel vooruit hadden bij de oude *Franſche Mystères!* De *Duitſchers* weten ook, dat wij eenen VONDEL hebben; maar die, volgens hen, der pasgeborene *Hoogduitſche* letterkunde ten verderve geſtrekt heeft. Ongelukkig, namelijk, kwam de *Duitſche* Dichter OPITZ hier Modellen zoeken; en wat was het geval? De *Nederduitſche* letteren, reeds naar de *Franſche* gevormd, dienden hem ten voorbeeld, en vandaar, dat hij *Duitschland* met *berijmd proza in Alexandrijnſche verzen* overſtroomd heeft. Dit zegt BOUTERWECK, een der grootſte kenners der uitheemſche letteren in *Duitschland.* Hij bekent op eene andere plaats echter rondborſtig, dat zijne kennis der *Hollandſche* letterkunde *zeer onvolkomen* is; en toch ontzegt hij aan VONDEL *alle ſchilderingen van het menſchelijke hart, die zich boven het gemeene verheffen!* Bij het *Hollandſche* tooneel vonden de *Duitſchers*, zegt hij, juist het minst, wat hun dienen kon; zij konden daár niet leeren, zich voor het *gemeene* te wachten! — Een andere *Duitſcher*, die ons met oneindig meer billijkheids behandelt, die vooral aan onze Geſchiedſchrijvers regt doet, en zelfs door DE GROOT in geestdrift wordt weggeſleept, — deze kent de voortreffelijke Geſchiedenis der *Nederlandſche* Dichtkunst van DE VRIES aan HELMERS toé.

Wat *Engeland* betreft: de uitſtekende BOWRING, de eerſte, die met dichterlijk talent en geestdrift eenige onzer beste lettervruchten op *Britſchen* bodem heeft overgebragt, begint zijn verſlag met deze zinſnede: „Er is „een land, bijkans in het gezigt van ons eiland, welks „letterkunde ons minder bekend is, dan die van *Perzië* „of *Indostan.* Het is inderdaad verwonderlijk, dat, ter„wijl de *Duitſche* Dichters honderde bewonderaars en

Digitized by Google

„ duizende berispers gevonden hebben, die van een land, „ nader in ligging, door omgang en Geschiedenis meer „ met onze denkbeelden en herinneringen verwant, de „ aandacht niet heeft getrokken. Men zou even zeer „ kunnen verwachten, de vogelen van het *Oosten* onze „ bosschen en dalen met hunne gezangen te hooren ver- „ vullen, als de *Bataafsche* zangers in onze boekerijen „ of in onze gezelschapszalen te vinden. VONDEL zelf, „ zoo vol vernuft, kracht en verhevenheid, heeft nooit „ een' *vertaler*, misschien nooit een' enkelen *lezer*, in „ *Engeland* gevonden."— Een Artikel in den *Spectateur du Nord*, te *Hamburg* in 1800 gedrukt, hoogstwaarschijnlijk van den beroemden VILLERS, bewijst zeer juist, dat het *Hoogduitsch* onnoemelijke voordeelen boven het *Fransch* bezit, omdat het zamenstellingen en wortelwoorden heeft, die het *Fransch* mist, en zegt bij die gelegenheid: „ Men begrijpt derhalve, dat de *Deen-* „ *sche*, *Zweedsche*, *Hollandsche* en andere *jargons* „ even min eigenlijke *talen* zijn." Hij weet dus niet, dat onze taal even goed kan zamenstellen als het *Hoog-duitsch*, en veroordeelt haar louter uit onkunde. — Van eenen anderen aard, doch evenzeer van jammerlijke onwetendheid en vooroordeel getuigende, is de volgende plaats uit het bekende *Conversationslexicon*, (VIde D. 5de druk, bl. 881) uitgekomen in 1820, zegge *achttien-honderdtwintig*: „ Wat den tegenwoordigen toestand der „ wetenschappelijke beschaving in de *Nederlanden* be- „ treft, zoo is men in de Godgeleerdheid met de ver- „ lichting der Hervormde Godgeleerden nog zoo ten „ achtere, *dat zij reeds dit woord bijkans als eenen* „ *gruwel aanzien; en het is treffend, dat de onver-* „ *draagzaamsten het meeste aanzien genieten.* Sedert „ eenigen tijd zijn er wel eenige eervolle uitzonderingen; „ *maar zij durven, uit gegronde vrees voor vervol-* „ *ging, niet wagen, hun licht te laten schijnen. Met* „ *de Roomsche Geestelijkheid staat het*, met uitzonde- „ ring van eenige weinigen, *over het algemeen niet veel* „ *beter.*" (Niet veel *beter!*) De meeste beschaving, ver-

Digitized by Google

„ draagzaamheid en kundigheden vindt men bij de Re-
„ monstrantsche en Doopsgezinde Predikanten, *die ech-*
„ *ter daarvoor van hunne andersdenkende ambtgenooten*
„ *der overige sekten met haat en verachting beschouwd*
„ *worden.*" Bijkans zou men vermoeden, dat dit boek, in plaats van 1820, in 1720 ware uitgekomen; doch neen! ook in 1720 was het zóó donker niet, als deze Schrijver aan het *Duitsche* Publiek wil diets maken.

De beroemde ADELUNG verklaart het *Hoogduitsche* spreekwoord: Hij loopt weg als een *Hollander*, aldus:
„ Dit zegt men in 't gemeene leven van iemand, die spoe-
„ dig het hazepad kiest, vooral van soldaten, waarschijn-
„ lijk wegens de ongeneigdheid en *onbekwaamheid* dezer
„ Natie tot den landoorlog." — Schimmen van MAURITS, FREDERIK HENDRIK, COEHOORN, WILLEM FRISO en alle de *Nassausche* Vorsten, die voor het Vaderland vielen! Zijt gij bij de *Duitschers* dan zoo geheel vergeten?

Na zulke staaltjes zal het noodeloos zijn, hier iets meer bij te voegen. Kennen onze naaste naburen, *Europa's* letterlievendste Volken, ons niet, hoe veel minder dan de meer afgelegene, min letterkundige Natiën! — Tot de *Deenen* toe durven ons smaden. De beroemde, reeds aangetogene Dichter en Reiziger OEHLENSCHLÄGER laat in een' Roman, voorleden jaar uitgekomen, een' zijner personen zeggen: „ De *Hollanders* zijn van
„ de varkens slechts daarin verschillend, dat zij zich *zin-*
„ *delijk* in hunnen modderpoel wentelen. Hiermede wil
„ ik echter de *varkens* zoo min als de *Hollanders* te na
„ gesproken hebben. Het varken is een zeer nuttig, voed-
„ zaam dier, en draagt, in spijt van den modder, waar-
„ in het leeft, door zijne borstels tot de zindelijkheid
„ veel bij; dus ook de *Hollander*. Maar van het *schoo-*
„ *ne* hebben beide geen denkbeeld. De *Hollanders* zeilen
„ voortreffelijk, juist als de ganzen, maar gaan slecht
„ op hunne voeten. Zij *schrapen* dukaten en *vreten* sa-
„ lade. Zekerlijk zijn zij *phlegmatiek*; maar dus zijn

Digitized by Google

„ zij met praten ook niemand tot last, en wanneer men „ hen loopen laat, dan bijten zij niemand."

Wij moeten nu de *oorzaken* dier zonderlinge onkunde nagaan. En dan vinden wij er voornamelijk vier.

1. Wat de *Duitschers* betreft, de naauwe verwantschap onzer taal met het *Nederfaksisch*. — Deze laatste taaltak, die te voren ook eene schrijftaal was, is sedert drie Eeuwen door het *Hoogduitsch*, de taal van LUTHER's Bijbelvertaling, geheel verdrongen, en tot de lagere standen der Maatschappije bepaald. Het geldt in *Duitschland* als een blijk, dat men tot den fatsoenlijken stand behoort, wanneer men onderling niet den volkstongval, maar het zuivere *Hoogduitsch* spreekt. Vandaar de verachting, aldaar in 't algemeen voor het zoogenaamde *Platduitsch* gekoesterd; eene verachting, waarvan men zich een denkbeeld kan maken uit den afkeer, dien vele *Vlamingen* en *Brabanders* voor hunnen bedorvenen tongval bezielt, boven welken zij de voorkeur zelfs geven aan het hun vreemde *Fransch*. Wel nu! zulk een tongval is, naar het denkbeeld der *Duitschers*, ons *Nederlandsch*, hetwelk zij met het *Platduitsch*, waarmede het zekerlijk veel overeenkomst heeft, gelijkstellen. Doch zij bedenken niet, dat deze overeenkomst alleen in de *grondwoorden* der taal en gedeeltelijk in de *uitspraak* bestaat; dat alles, wat *beschaving* eener taal mag heeten, *afgetrokkene denkbeelden*, *kunstwoorden*, *rijkdom aan dichterlijke en redekunstige uitdrukkingen en wendingen*, *aan wijsgeerige ontwikkeling*, der *Nederlandsche* tale te beurt gevallen, en aan het *Nederfaksisch* of *Platduitsch* geheel vreemd is gebleven. Dit laatste toch is, gelijk een verwaarloosd kind, in het wild opgegroeid; — het eerste, opgevoed door groote Geniën. Maar dit weten of beseffen onze naburen niet. Geheel ingenomen met hunne eigene taal, die zij als het eenige beschaafde en ontwikkelde kind van den *Teutonischen* taalstam beschouwen, zeggen zij: „ Het „ *Hollandsch* is immers *Platduitsch*: wie zou dat willen „ leeren?" — *Duitschland* versmaadt eene zuster, waarop het zich behoorde te beroemen, verloochent haar in

Digitized by Google

het aangezigt van *Europa*; en *Europa* gelooft *Duitschland*, en noemt het *Nederlandsch* een' plompen, verbasterden tongval!

2. De tweede reden is onze, naar evenredigheid tot andere Natiën, geringe bevolking. — Eene Natie van naauwelijks twee millioenen zielen heeft eene *eigene taal*. Zoo er nu geene dringende redenen voor anderen zijn, om die taal te leeren, bekommert men zich naauwelijks om dezelve, en gevoelt althans geene roeping, om ze magtig te worden. *Duitschlands* en *Frankrijks* dertig millioenen inwoners geven natuurlijk meer raakpunten, die voor beiden elkanders taal noodzakelijker maken. Daarbij is de heerschappij der *Fransche* taal van overoude tijden, en vooral sedert LODEWIJK XIV, zoo algemeen en zoo welgevestigd, dat dit alleen, zonder opzigt op handelsbelang, of letterkunde, of reislust, reeds genoegzaam zou zijn, om de noodzakelijkheid harer aanleering te doen beseffen, even als die der *Engelsche* taal door de oneindig menigvuldige betrekkingen aller Natiën van het vaste land van *Europa* met dit Eilandvolk, Gebieder der Zeeën, en te fier, om, het zij in mondelingen of schriftelijken omgang, de heerschappij van eenige andere taal te erkennen.

3. En ziet daar juist hetgeen, waarin de *Engelschen* van ons verschillen, en de derde oorzaak der onbekendheid van, en minachting voor onze taal. — De fiere *Britten*, de ijdele *Franschen*, de *Italianen*, met reden trotsch op hunne groote herinneringen, de *Spanjaarden* zelfs, opgesloten in hun Schiereiland, met hunne oude instellingen, en door de *Inquisitie* en het Monnikenbestuur meer nog, dan door de *Pyreneën*, van *Europa* geschoiden, bedienen zich altijd, of toch doorgaans, en waar volstrekte noodzakelijkheid het niet verbiedt, van hunne eigene taal. In *Nederland* is dit anders. Van onze Zuidelijke gewesten zal ik niet spreken. Het is bekend en reeds gezegd, dat de *Fransche* taal aldaar de overhand heeft, en dat onze wijze en vaderlandlievende Regering door allerlei middelen dit misbruik tracht te verhelpen. Neen! wij bepalen ons tot de Noordelijke gewesten, waar de volkstaal altijd

Digitized by Google

Nederduitsch is gebleven; tot *Holland* zelfs, het middelpunt van het geschrevene dialekt dezer taal. Niet alleen leert de *Hollander* gaarne en gemakkelijk vreemde talen (dit toch kan hem niet dan tot eere verstrekken); maar in den handel, in den omgang is hij altijd de minste. Alle zijne handelsbrieven schrijft hij in de taal zijner Correspondenten, zelfs dezulke, waarbij dezen het meeste belang hebben. Geen vreemdeling, die in *Holland* komt, geeft zich de moeite, *Hollandsch* te leeren. Waarom zou hij het doen? Elk komt hem immers in *zijne* taal te gemoet! Niet alleen voor *Franschen*, *Duitschers* en *Engelschen* zijn wij zoo beleefd; zelfs *Deenen*, *Zweden*, *Portugezen* en andere Volken, althans niet grooter of belangrijker dan wij, staan wij, goed of gebrekkig, in hunne taal volgaarne ten dienste. Wij erkennen daardoor stilzwijgend, dat onze taal óf te moeijelijk, óf te barbaarsch, óf te nietsbeduidend is, om door anderen te worden geleerd. — Maar dit is het niet alles. Bij velen is de opvoeding geheel *Fransch* of *Engelsch*. Reeds de pasgeborene kinderen mogen geene *Hollandsche*, zij moeten *vreemde* namen dragen; geen WILLEM, BETJE, MIETJE of GERRIT, (foei, hoe gemeen!) maar WILLIAM of GUILLAUME, BETSY, POLLY of GÉRARD heeten. Het vervolg beantwoordt aan dit schoone begin. Geene *Nederlanders* zijn, dat spreekt immers van zelf, geschikt tot de opvoeding van *Nederlandsche* kinderen; men moet daartoe *Franschen*, of *Fransche Zwitsers*, van beide kunne, uit hun land ontbieden, die het kind zulk eene *Fransche* plooi geven, dat het, toevallig eens, door de lakkeijen of dienstmeiden, een *Hollandsch* woord opvangende, dit naar de *Fransche* spreekmanier toepast, en van het *wandelen in de groote zon* spreekt. Hoe vele onzer edele, beschaafde, verstandige en fatsoenlijke meisjes, die het *Fransch* of *Engelsch* bijkans in de volmaaktheid spreken en schrijven, en niet in staat zouden zijn, een briefje, zonder de grofste misslagen tegen stijl en taal, in hare moederspraak op te stellen! Heeft men er niet, die over pijn in de keel klagen, wanneer zij

Digitized by Google

lang *Hollandsch* ſpreken? Heeft men geene dwazen gehad, die zich een of meer tanden hebben laten uittrekken, om de *Engelſche th* op de regte wijze uit te ſpreken? Hoort men niet, in vele onzer aanzienlijkſte gezinnen, de huisgenooten onderling *Fransch*, of *Engelsch*, of *Hoogduitsch* ſpreken? — Zoo ver is het met *Nederlanders* gekomen; en, wanneer ANTONIDES mogt herleven, zou hij de tijden nog vaderlandlievend noemen, aan welke hij eens, uit hoofde hunner overhelling tot *Franſche* taal en zeden, de oorzaak van 's lands ongeval in 1672 had toegeſchreven.

4. Ik moet echter nog, hoewel met weêrzin, van eene vierde oorzaak gewagen; en deze is de overdrevene gehechtheid, die, vroeger althans, in ons Vaderland plaats had, aan het *Latijn*. — Groote mannen, Geleerden van den eerſten rang, een BURMAN, een VENÉMA, ſchaamden zich hunner moedertaal, vooral in de achttiende Eeuw. BURMAN durfde zelfs openlijk die taal van den *Leydſchen* katheder verachten, uit bange vrees, dat het *Latijn* daarbij eenige ſchade zou lijden. Zou hij ook, gelijk VANBAERLE, bij zichzelven gevraagd hebben, waarom wij niet liever, in plaats van een barbaarsch mengelmoes, de taal der *Romeinen*, meesters der wereld, die ook in onze gewesten hebben geheerscht, bezigen? Dergelijke uitdrukkingen zijn dubbel ſchadelijk. Zij bederven de Akademiſche jeugd, door haar eene vreemde taal (hoe fraai dan ook) boven de eigene te doen ſtellen, en dus vreemdelingen te maken in hun Vaderland. Zij geven den vreemdeling, die zoo iets leest en lezen kan, (want het is in de algemeene taal der Geleerden geſchreven) een denkbeeld, dat eene taal, waarvan hare eigene Geleerden zóó ſpreken, waarlijk ellendig moet zijn; te meer, daar men haar niet waardig keurt, om tot eenig vak van hooger onderwijs gebruikt te worden.

Ik weet, dat ik hier een mocijelijk punt aanroere. Ik weet, wat men voor het uitſluitend onderwijs in 't *Latijn* zegt en zeggen kan. Maar die gronden ontleenen toch hunne meeste kracht uit die tijden, toen een toevloed van

Digitized by Google

buitenlanders op onze Hoogescholen het bezigen eener algemeen verstane taal, die toen nog aan de Geleerden van geheel *Europa* gemeen was, noodzakelijk maakte. Die tijden bestaan niet meer. In elk land geeft men, in sommige vakken althans, onderwijs in de landstaal, waar de aard der zaken dit schijnt te vereischen. Men kan hierin te ver gaan, ik beken het; men kan zelfs de geleerde talen in de taal des lands onderwijzen, hetwelk blijkbaar ongerijmd is: maar dit is toch zeker, dat, sedert THOMASIUS in *Duitschland* begonnen is, sommige vakken in zijne moedersprake te behandelen, de *Hoogduitsche* taal, te voren door Pedanten miskend of misvormd, niet alleen reuzenschreden in ontwikkeling gemaakt heeft, maar ook door buitenlanders meer geacht is geworden. — Erkennen wij met blijdschap, dat deze behoefte des tijds ook bij ons begint vervuld te worden. Reeds heeft men op alle onze Hoogescholen leerstoelen voor de vaderlandsche Taal en Letterkunde, waar natuurlijk het onderwijs in de landstaal geschiedt. Dit zelfde is met de Landhuishoudkunde het geval. Laat ons hopen, dat eerlang ook in andere vakken, waar de zuivere taal der *Romeinen* geen gelijken tred kan houden met de nieuwe ontdekkingen of kunstwoorden, hetzelfde spoor zal worden gevolgd.

Doch men zal natuurlijk vragen: Kan dan deze minachting voor *Nederlandsche* taal en letterkunde, die bij den buitenlander het gevolg is der bovengenoemde oorzaken, — kan zij dan die onbegrijpelijke miskenning van het land en de inwoners, die barbaarsche onkunde omtrent in het oog loopende bijzonderheden van ons Vaderland voortbrengen, die wij boven gezien hebben? Gewis, M. H.! Immers HEEREN zegt met alle reden: „Door „zijne taal onderscheidt zich het eene Volk uitwendig „van het andere: met haar verdwijnt dus ook onherstel„baar zijn volksbestaan. Een Volk, dat zijne *taal* be„mint, acht zich ook nog als Volk. Geeft het *deze* „op, zoo is zulks eene stilzwijgende bekentenis, dat „men wil ophouden eene Natie te zijn. Aan het behoud

Digitized by Google

„ der, *taal* ligt dus ook geheel eigenlijk het behoud der „ *Nationaliteit.*" Zien nu vreemdelingen, of schijnt het hun ten minste zoo toe, dat wij onze taal geringschatten, dat wij *Fransch* en *Latijn*, ja *Engelsch* en *Hoogduitsch*, verre boven dezelve verkiezen, gebruiken in den fatsoenlijken en geletterden omgang, in woord en geschrift, zoo moeten zij, die onze schoone taal bijkans niet anders dan uit den mond van het gemeen hooren, van onze Vaderlandsliefde, ja van ons geheele *Volksleven* (om eens deze *Hoogduitsche* uitdrukking te gebruiken) een zeer gebrekkig denkbeeld bekomen, hetwelk hen tegen ons geheele Vaderland moet voorinnemen. Daarenboven moet hunne onkunde in onze taal hun dáár, waar zij zich niet met beschaafde lieden onderhouden, veelvuldige misslagen doen begaan, die zij, hoe onrijp dezelve dan ook zijn, ten papiere brengen, om ook hun aandeel te leveren aan de bespotting van het verachte *Holland.*

Doch, gelijk de leugen nimmer op den duur over de waarheid kan heerschen, zoo zal de tijd ook deze wangevoelens één doen verdwijnen, en de uitspraken van natuur en waarheid gestand doen. Reeds beijveren zich *Duitschers*, *Franschen*, of *verfranschte Nederlanders*, en *Britten* om strijd, om onze lang verwaarloosde taal en letterkunde uit de verachting en vernedering, waarin zij buitenslands gedompeld lagen, op te heffen. BOWRING, wien alle de taalschatten van *Europa*, van *Rusland* tot *Spanje*, ten dienste staan, — BOWRING beijvert zich met geestdrift, om de dichterlijke voortbrengselen van *Nederland* dichterlijk in zijne moedertaal over te brengen. EICHSTORFF doet hetzelfde in het *Hoogduitsch*; WÜRTH in het *Fransch*. VONDEL's *Lucifer* wordt te *Parijs* in het *Fransch* vertaald, onder de algemeene verzameling van *Treurspelen der Buitenlanders*. Zoo *zal*, zoo *moet* eenmaal *Nederlands* taal en letteren door *Europa* op haren waren prijs geschat worden. Doen wij, ter bevordering van dit groote doel, dan ook het onze. Trachten wij hoe langs zoo meer dit schoone erfdeel onzer Vaderen ongeschonden te bewaren,

Digitized by Google

en, zoo mogelijk, in nieuwen luister te doen ſchitteren. Denken, dichten, ſpreken en ſchrijven wij bij voorkeur in de Moedertaal. Dan zal men eenmaal kunnen zeggen: *Europa acht hen, die zichzelve achten!*

OVER HET BAD BIJ BENTHEIM.

Offchoon reeds meer dan eens in dit tijdſchrift, namelijk door den Hoogleeraar THOMASSEN A THUESSINK en door Dr. PLAGGE, Lijfarts van den Vorst van *Bentheim* en Badarts aldaar, over de uitmuntende geneeskracht der zwavelbaden te *Bentheim* geſproken is, heb ik het desniettemin voor mijnen pligt gehouden, uit dankbaarheid voor de herſtelling van een langdurig rheumatismus, welke mij, onder de leiding van laatstgenoemden uitmuntenden Geneesheer, door het gebruik der baden te *Bentheim* te beurt viel, over dit onmiddellijk aan de grenzen onzer Noordelijke provinciën gelegen bad, welks geneeskracht tegen *rheumatismus*, *jicht*, *verlammingen* en *huidziekten* nu reeds ſedert zeven jaren door de ondervinding geſtaafd is geworden, iets mede te deelen.

Aangaande mijne reis zal ik geene bijzonderheden vermelden, maar alleen aanmerken, dat de ſtraatweg van *Deventer* naar *Bentheim* reeds tot *Hengelo* gevorderd was, en dat dezelve in dit jaar zeker tot *Oldenzaal* (4 uren van *Bentheim*) zal komen, waardoor dan de voorheen zeer moeijelijke weg van *Deventer* naar *Bentheim* veel zal winnen.

Het vlek *Bentheim* doorgereden zijnde, ſtapte ik in het *Logement aan de Bron* af. Dit Logement is zeer wel ingerigt, en bevat, buiten twee ſalons en eene kamer voor de ſpeelbank, zeven ruime vertrekken en meerdere kleinere voor bedienden enz. Het nabijgelegen *Badhuis* bevat beneden negentien uitmuntend goed ingerigte badkamers, en in de bovenverdieping achttien woonkamers voor de badgasten en eene biljartkamer. Het ameublement, de bedden en de bediening zijn, zoo in het Logement als in het Badhuis, van dien aard, dat daaron

Digitized by Google

niets aan te merken valt. Het Logement gelijk ook de Baden worden, voor rekening van den Vorst, door eenen Administrateur, den Rentmeester NORDBEEK, beſtuurd. Aangenaam is het voor de badgasten, dat alle prijzen gefixeerd zijn, en dat dagelijks afgerekend wordt, waardoor men in ſtaat is, zijne eigene rekening op te maken. De prijs van een gewoon zwavelbad is 18, — van een zwavelbad met toediening van de *douche* 27, en van een ſtoomzwavelbad 18 ſtuivers. De prijzen der woonkamers met bed verſchillen naar de grootte der kamers, van 50 tot 22 ſtuivers daags; ook zijn er nog eenige kleinere vertrekken op de derde verdieping, welke voor 12 ſtuivers daags verhuurd worden. Het ontbijt kost 8 en het diné 18 ſtuivers. Voor één' perſoon thee of koffij betaalt men 5, en voor eene flesch zeer goeden rooden wijn (*St. Estephé*) 22 ſtuivers.

Wat de ligging van *Bentheim* betreft, dezelve is voor iemand, die van het vlakke land komt, verraſſend, door het uitgebreide gezigt, hetwelk de bergen bij *Gildehuis* en *Bentheim* opleveren; en wat de gezondheid der luchtſtreek aangaat, zal dezelve wel niet ligt door eene andere overtroffen worden, daar zij met eene hooge ligging het voordeel verbindt, niet door tuſſchen de bergen ingeſlotene valleijen, of door naburige rivieren, moeraſſen en lage landen, met te veel vochtigheids bezwangerd te zijn. Weshalve deze luchtſtreek bij uitſtek geſchikt is tot herſtelling van zulke lijders, welke, ten gevolge van een vochtig klimaat, aan koude koortſen, aan verſtoppingen der lever en milt onderhevig zijn.

Doch, al het gemelde wilde ik ſlechts voorloopig aanmerken; mijn eigenlijk doel was, de Geneesheeren en lijders op de uitmuntende geneeskracht van dit bad opmerkzaam te maken, en wel in zoo verre ik het geluk had, zelf door het gebruik dezer baden herſteld te worden, als ook in zoo verre ik gedurende mijn verblijf gelegenheid had, onderſcheidene merkwaardige genezingen door het bad daar ter plaatſe waar te nemen.

Om in de eerſte plaats van mijne eigene herſtelling te

Digitized by Google

ſpreken, wil ik alleen in het kort berigten, dat ik, toen ik naar *Bentheim* vertrok, ſedert ruim een jaar, door gevatte ſterke koude, aan een hevig rheumatismus gelaboreerd had, hetwelk voornamelijk de knieën en voeten aangetast, en in dezelve, vooral in de knieën, zwelling en ſtramheid achtergelaten had. Bovendien waren mijne ingewanden door de langdurige ziekte, verbonden met eene zittende leefwijze, zeer verzwakt, de ſpijsvertering in wanorde, en mijn gelaat bleek en geelachtig. Door het gebruik der baden, voornamelijk door de toepaſſing der *douche*, welke, naar het voorſchrift van Dr. PLAGGE, op de knieën en voeten geäppliceerd werd, ondervond ik reeds zeer ſpoedig beterſchap, en binnen den tijd van ruim drie weken was alle zwelling en ſtrammigheid uit de knieën en voeten verdwenen. Tevens was door het gebruik der baden, verbonden met de toediening van gepaste geneesmiddelen, de verzwakking mijner ingewanden zoo veel verbeterd, dat ik de ſpijzen zonder bezwaar verteerde, wederom eene gezonde kleur had, en met een vrolijk en dankbaar hart het bad verliet.

Verder had ik nog, gedurende mijn verblijf aan de baden te *Bentheim*, gelegenheid, onderſcheidene merkwaardige genezingen door deze baden te zien. Voornamelijk viel mij de ſpoedige genezing van eenen Heer in het oog, die reeds ſedert zes jaren aan de hevigſte pijnen gelaboreerd had, waardoor hij geheel uitgeteerd, en naauwelijks in ſtaat was, met veel moeite en onder vele pijnen, van *Bentheim* naar het bad te wandelen. Reeds na verloop van eenige dagen ſtond ieder verwonderd en verblijd over de aanmerkelijke vordering in de genezing van dezen lijder; en na verloop van drie weken verhaalde hij mij, dat hij reeds geheel vrij van pijn was, de lang ontbeerde nachtrust ongeſtoord wederom kon genieten, en dagelijks zijne krachten voelde vermeerderen. Na ruim zeven weken het bad gebruikt te hebben, heeft deze patiënt, volkomen herſteld, *Bentheim* verlaten, dankbare hulde brengende aan de geneeskracht der baden en aan de doelmatige en zachte behandeling van den uitmuntenden Arts, den Heer

Digitized by Google

PLAGGE. Niet minder ſchielijk werd een Serjant door de baden genezen, die, naar *Bentheim* komende, wegens hevige pijnen naauwelijks gaan kon, en, hoewel hij door ieder, die hem zag, voor reddeloos gehouden werd, onder de geneeskundige behandeling van Dr. PLAGGE, door de baden in ruim veertien dagen zoo ver herſteld werd, dat hij wederom in ſtaat was geſteld te vertrekken, en zijnen dienst te hervatten. Van eenige andere, minder in het oog vallende, genezingen van rheumatismus en jicht, welke ik gedurende mijn verblijf te *Bentheim* zag, zal ik hier geene melding maken; maar kan ik niet voorbij, een geval van genezing eener bijna volkomene verlamming der armen en beenen, welke, in gevolge van, door wasſchingen met rattenkruid, teruggedrevene *ſcabies*, bij een jong Boerenmeisje plaats had, aan te ſtippen, daar de genezing van dit arm en ellendig meisje, door het gebruik van 15 baden, al te zeer in het oog viel, om niet een ieder, die hiervan kennis droeg, met verwondering en dankbaarheid te vervullen voor het bad, dit nuttige geſchenk des Hemels voor het lijdende menschdom.

De door de ervaring reeds buiten twijfel geſtelde nuttigheid der zwavelbaden te *Bentheim* in langdurige huidziekten, *dartres* en oude wonden aan de beenen enz. heeft zich ook, gelijk mij Dr. PLAGGE gezegd heeft, voorleden zomer wederom in vele gevallen bevestigd. Ik zal echter daarvan alleen een geval aanhalen, waarvan ik gelegenheid had zelf kennis te bekomen. Een Heer, met wien ik het genoegen had aan de baden te *Bentheim* kennis te maken, had reeds ſedert lang tegen eenen droogen ringworm, in het aangezigt, op de armen en beenen, de meest bekende geneesmiddelen vruchteloos gebruikt, en werd door het gebruik van omtrent 30 baden, zonder eenig ander geneesmiddel, volkomen genezen.

Ten ſlotte zal ik hier nog over eenige nadeelige geruchten ſpreken, welke men, deels uit onkunde, deels uit kwaadwilligheid, wegens het bad te *Bentheim* heeft verſpreid. Daar men bij de eerſte inrigting van het bad ge-

Digitized by Google

noodzaakt is geweest, de oude bron te zuiveren en met een *reservoir* te omgeven, heeft men verspreid, dat door deze zuivering het mineraalwater zelf verzwakt is geworden, hetwelk echter niet mogelijk is, daar de bron door de zuivering niet dieper is geworden (5 voet onder de vlakte der aarde), en dus geen zoogenaamd wild of zoet water in de bron kan vloeijen, dewijl men op zulk eene geringe diepte nergens welwater aantreft. Verder hebben kwaadwillige lieden verspreid, dat de baden te *Bentheim* daardoor verzwakt werden, dat men het mineraalwater, hetwelk verwarmd wordt, niet uit dezelfde bron neemt, waaruit het koude zwavelwater genomen wordt. Maar deze nieuwe bron verschilt van de oorspronkelijke zwavelbron, waaruit het koude water in de baden geleid wordt, alleen daardoor, dat zij niet zoo vele zwavellucht bevat. Daar echter de zwavellucht door het koken geheel en al vervliegt, waarvan ik mij door eene proefneming zelf heb overtuigd, zoo is het om het even, of men het warme water uit de oorspronkelijke of uit de nieuwe bron neemt. Ook hebben de voorstanders der warme zwavelbaden, b. v. te *Aken*, wel verspreid, dat de warme baden sterker van zwavel zijn, dan de koude baden te *Bentheim*; maar dit is niet zoo. Het is waar, het koude zwavelwater moet te *Bentheim* met warm gemaakt zwavelwater, waaruit het grootste gedeelte der zwavellucht verdampt is, vermengd worden. Maar te *Aken* moet niet minder het kokend heet uit den grond komende zwavelwater met koud geworden zwavelwater, waaruit op gelijke wijze de zwavellucht door het koud worden vervlogen is, vermengd worden. Daar nu in een bad van 86° *Fahrenheit* maar 1 deel kokend heet tegen 4 deelen koud water vervat is, zoo moet men toestaan, dat een zwavelbad, uit koud zwavelwater bereid, meer zwavellucht bevat, dat een uit kokend heet zwavelwater bereid bad. Ook schijnen de koude zwavelbaden, b. v. te *Bentheim*, het voordeel te hebben, minder te verzwakken, dan de warme, b. v. te *Aken*. Immers heb ik drie weken achtereen tweemaal

Digitized by Google

daags te *Bentheim* het bad gebruikt, zonder daardoor iets te zijn verzwakt geworden (*).

(*) Over de beſtanddeelen van het zwavelwater te *Bentheim*, en over de geneeskracht van hetzelve, vindt men een breedvoerig verſlag in de *Plaatſelijke en Geneeskundige Beſchrijving van het Bad te Bentheim*, door M. W. PLAGGE, welke, uit het *Hoogduitsch* vertaald, bij de Gebroeders VAN ARUM, te *Amſterdam*, het licht gezien heeft.

IETS OVER

THEOPHRASTUS BOMBASTUS VAN HOHENHEIM,

GEZEGD

PARACELSUS.

THEOPHRASTUS BOMBASTUS VAN HOHENHEIM, algemeen bekend onder den naam van PARACELSUS, was, gelijk men ſpottenderwijze zeide, van Goden-bloed: zijn vader, namelijk, was een natuurlijke zoon van een *Duitsch* Prins, en, van de zijde zijner moeder, was hij een *Zwitſer*.

De jonge VAN HOHENHEIM deed, van zijne vroegſte jeugd af aan, eenen vluggen geest en vooral eene zeer levendige verbeeldingskracht bemerken; welke hoedanigheden, gepaard met eenen werkzamen of liever rusteloozen aard, waren zij met verſtand geleid geworden, hem tot een waarlijk groot man hadden kunnen maken. De werken van dezen *Zwitſerſchen* Geneesheer, drie deelen *in folio* uitmakende, dragen wel hier en daar de kenmerken van dat een en ander, maar ook tevens het bewijs van de verwaarloozing zijner zedelijke opvoeding: behalve eenige ſcheikundige ontdekkingen, bevatten zij eene reeks van wonderſpreuken, die daarbij nog ſlecht geſchreven zijn, in eenen toon van verwaandheid, welke zelfs in iemand van de allerhoogſte verdienſten belache-

Digitized by Google

lijk zijn zou, en ademen eene geweldige verbittering tegen GALENUS en AVICENNA.

Het gestadig lezen van DIOGENES LAËRTIUS, en andere Schrijvers van het leven en de bedrijven der oude Wijsgeeren schijnt veel te hebben toegebragt, om het hoofd van VAN HOHENHEIM (dien ik voorts met zijnen meer bekenden naam van PARACELSUS benoemen zal) verder, dan eigenwaan dit reeds gedaan had, op hol te helpen. De voorbeelden van HERMES, SOLON, PYTHAGORAS en anderen ontvlamden zijne, reeds min of meer spoorbijstere, verbeelding: hij stelde zich voor, als zij, de verlichter en weldoener van zijne eeuw te kunnen worden, en ging op reize naar verre landen, ten einde, op hun spoor, daartoe de noodige kundigheden op te doen. Toen hij echter vervolgens bemerkte, dat men van zijne staatslessen nergens gediend wilde zijn, en geen volk in *Europa* hem (iets, hetgeen hij zich als onmisbaar had voorgesteld) voor Wetgever en Opperhoofd verkoor, deed de spijt wegens zulk eene teleurstelling hem de toevlugt nemen tot de *Alchimie*, waar hij zich, uit al zijn vermogen, op toelegde. Zijne tornuizen evenwel leverden hem evenmin goud, als zijn reizen hem eene kroon had mogen doen verkrijgen: dit eindelijk bemerkende, besloot hij, om de menschen, welke te mogen besturen of te verrijken hem niet gelukt was, voor 't minst bij hunne ligchaamskwalen te hulp te komen; en men zag hem de wereld doortrekken, overal, tot eenen zeer gematigden prijs, uitventende zijn *laudanum* en zijn *azoth*, die alle mogelijke kwalen konden genezen, alsmede zijn *elixir*, hetwelk een leven van driehonderd jaren verzekeren moest. Eene groote menigte liet zich door hem de kap vullen; doch hij zelf werd er niet veel rijker bij, en hij stierf, 48 jaren bereikt hebbende, te weten in het jaar 1541.

Even als SOKRATES, had PARACELSUS eenen bijzonderen Gelei- of Beschermgeest, of weldadigen *Daemon*. Zonder zoodanigen geleider kon niemand, meende hij, wijsgeer worden; ook geloofde hij, dat alle verstan-

Digitized by Google

delijke begrippen ons regelregt uit den *Zodiac* of *Dierenriem* toekwamen.

Van den kant zijns ligchamelijken toeſtands ſcheen PARACELSUS geenen aanleg te hebben, om een dweeper te worden; want, in den ouderdom van drie jaren, had een zwijn hem op gelijke wijze verminkt, als dit aan BOILEAU door een' kalkoen gebeurd was. Hij was ook, niet minder dan die Dichter, zijn geheele leven door, een vrouwenhater. Dit ongeval toch moest, zou men zeggen, die ſterke of levendige gevoeligheid, welke maar al te dikwijls de bron is van dweepen of geestdrijven, uitgedoofd hebben; maar de levendigheid van zijnen geest ſchijnt zoodanig gemis in overvloedige mate te hebben vergoed, even zoo als dit bij den *Griekſchen* NARSES heeft plaats gehad. Ongelukkig maar, dat hij, niet minder dan hij de vrouwen haatte, zijn geheele leven door zich een vijand der gezonde rede betoonde; want bij de gewigtige wijsgeerige vraagſtukken, over welke hij gelegenheid had te handelen, pleegde hij nooit raad, dan met den God, door welken hij geloofde in- en aangeblazen te worden; en hij zeide te *Bazel* openlijk, dat, zoo God hem antwoord weigerde, hij, liever dan de Natuur te vragen, met den Duivel raad zou plegen. Dit zeggen, intusſchen, berokkende hem veel haats; waarbij nog iets anders kwam, hetwelk hem de Geestelijken tot nog bitterder vijanden maakte. In den *Elzas*, namelijk, als Geneesheer, bij eenen zieke geroepen en daar gekomen zijnde, voorzien van zijn *laudanum*, vroeg hij, of de lijder ook reeds eenig middel had gebruikt? En toen men hem daarop antwoordde: *Niets anders, dan het H. Sakrament*, hernam hij: *Hebt gij reeds eenen anderen Arts gehaald, dan mij, zoo moge die den zieke ook genezen!* waarna hij vertrok en de lijder ſtierf. Geen wonder dan, dat de Priesters hem voor eenen Godverloochenaar uitmaakten; doch bij het gemeen ſtond hij te boek voor toovenaar, van wege zijn zoogenaamd wonder-elixir, en bij zijne leerlingen en aanhangers voor een' man van een allesovertreffend verſtand, ter oorzake dat zij zijne ſchriften niet verſtonden.

Digitized by Google

Van de eene zijde ondertusschen, zoo wel als van de andere, heeft men PARACELSUS verkeerd beoordeeld: hij was noch een Atheïst, noch een toovenaar, noch een man van groot vernuft, maar blootelijk een dweeper, die ter goeder trouw beweerde, van hoogeren invloed te worden aangeblazen, omdat hij in waarheid meer geest en kundigheden bezat, dan zijne tijdgenooten. Had hij twee eeuwen later geleefd, men zou van hem noch van zijne schriften gesproken hebben, dan om er den spot mede te drijven.

Onder de volgelingen van PARACELSUS verdient VAN HELMONT de meeste aandacht, ter oorzake van het belang, hetwelk onze groote BOERHAAVE in hem stelde. Even als de stichter van zijnen aanhang, was hij een zwervend Geneesheer, die eene halve eeuw besteedde aan het zoeken van *den steen der wijzen*, en de wereld verliet, zonder van alle zijne stokerijen ooit eene enkele korrel gouds bekomen te hebben.

Zoo wel in zijne Godgeleerdheid, als in zijne Natuurkunde, bezigde hij de taal der *Alchimie*. Hij had eenen zoon, die zijns vaders buitensporigheden en droomerijen navolgde, en zijne zonderlinge loopbaan besloot, met tot de Kwakers over te gaan. — Wie treffende bewijzen verlangt van de dolingen, waarvoor 's menschen geest vatbaar is, en daarbij tijds in overvloed heeft, leze de *Ordo saeculorum* van den zoon en doorbladere de werken van den vader.

Ondertusschen ware het te wenschen, dat alle geestdrijvers het spoor der drie bovengemelden bewandeld hadden: de Godsdienst zoude er dan minder door zijn bemodeld geworden, en de menschheid eene ontelbare reeks van gruweldaden mindet te betreuren hebben.

Digitized by Google

DE RATTENVAL.

Een Geſchiedkundig Verhaal.

Veertien Kardinalen zijn uit het geſlacht van EIBO voortgeſproten, de meeste van welke in de geſchiedenis van *Italië* niet zonder vermaardheid zijn gebleven; maar een der hoogbartigſten en moedigſten van dezen naam was CLAUDIO SANSOVINO EIBO, de ſchrik der bandeloosheid en des oproers, die, onder Paus INNOCENTIUS XI, als Legaat, in de ſtad *Ravenna* het Stadhouderſchap bekleedde.

Deze koene priester vond, bij zijne komst te dier ſtede, werwaarts men juist hem had gezonden, omdat men zijnen ſtoutmoedigen en beſliſſenden geest kende, het land in eenen toeſtand van verwarring, dien maar weinige magthebbers den moed gehad hadden te beſtrijden, en geen hunner de kracht had bezeten, om te doen eindigen. Het heilloosſte van alle middelen, van welke men zich weleer bediende, om de geldmiddelen te herſtellen, vermindering der geldswaarde, was hier, met blinde hardnekkigheid, zoo lang aangewend, tot dat de handel van *Romagna*, zelfs de binnenlandſche, geheel in verval was geraakt. De wezenlijke waarde der gangbare muntſpeciën was niet alleen zeer diep beneden de nominale waarde gedaald, maar tevens zoo geheel onzeker, dat het een gewone kunstgreep der fortuinzoekers was, in de herbergen, tot betaling van hun gelag, goud op de toonbank te werpen; want, wanneer de vertering ſlechts eene kleine ſom in zilver bedroeg, vond de waard het dikwijls meer zaak, zich het verlies derzelve te getroosten, dan het grooter gevaar te loopen van het wisſelen. Bijaldien de koopman verpligt was krediet te verleenen, durfde hij den ſchuldenaar, die betaling weigerde, niet hard manen; want maar al te dikwijls werden dusdanige rekeningen met eenen dolkſteek voldaan, en de ſtraffeloosheid had den ſluikmoord zoo goedkoop gemaakt, dat de afgerigte bandieten gewoon waren zich te beklagen, dat er met hun handwerk bijkans niets meer te verdienen viel. De beſcherming der wetten in te roepen, was te eenemaal nutteloos geworden. Elke misdadiger was zeker van te ontkomen, óf omdat, van wege het daarmede verbonden gevaar, niemand het waagde, geregtelijk tegen hem op te treden, óf, nog veel meer, omdat hij de openlijke, geenszins heimelijke beſcherming der aanzienlijken en grooten genoot. Naardien

Digitized by Google

in de arm der Overheid blijkbaar te zwak bevonden werd, om veiligheid te verleenen, hield elk het voor geoorloofd, ja regt en billijk, zichzelven te beschermen. Van wederstand tegen beleedigingen was slechts één schrede tot het wreken derzelven, en dit maakte den wreker, op zijne beurt, tot misdadiger. In 't kort: oproer, roof en bloedvergieten traden, op klaren dag, te *Ravenna* ten voorschijn, en een ontelbaar aantal menschen verloor het leven, evenzeer ten gevolge van het dulden des wanbedrijfs, als van een' te spaden en onmagtigen tegenstand.

Maar, toen Kardinaal SANSOVINO tot Legaat werd benoemd, aanvaardde hij zijn ambt met het vast besluit, dat deszelfs handhaving, zoo zij de nadeelen eener willekeurige heerschappij al niet konde ontwijken, voor 't minst tevens de voordeelen derzelve middagklaar zou doen zien. Voortaan, dit nam hij stellig voor, wat ook daarvan het gevolg mogt zijn, zou de tot dusverre zoo vaak bijgebragte verontschuldiging wegens gepleegde gewelddadigheden wegvallen, dat de schuldige en onschuldige in gelijke hoedzakelijkheid zich bevonden, om dezelve te plegen. Hij kwam met eene lijfwacht, klein in getale, doch niet enkel zamengesteld uit omtrent half *Italië*, maar uit de halve wereld uitgelezen. *Franschen*, *Duitschers*, *Zwitsers*, *Polen*, *Hongaren*, ja zelfs *Turken*, zoo zij slechts moed bezaten en hunnen man stonden, vonden in dit korps gereede opname, en eene soldij, zoo als zij nergens elders konden erlangen. In het vaste vertrouwen alzoo op zijne soldaten, deed de Legaat, reeds den eersten dag na het aanvaard bevel, alle beambten van *Ravenna* voor zich komen, hun verzekerende, dat hij, bij elke omstandigheid, waarin hun ambtshalve eenig gevaar mogt dreigen, hen met de gansche magt zijns bewinds, zelfs met gevaar zijns eigenen levens, zou ondersteunen; maar hun tevens, op zijn woord van eer, verklarende, dat zij zelve bij hem verantwoordelijk zijn zouden, bijaldien binnen hun regtsgebied gewelddadigheden gepleegd, en de daders niet terstond te zijner beschikking gesteld werden.

Bedreigingen van dusdanigen aard worden meestal beschouwd als eene van ouds gebruikelijke formaliteit, op welke niemand bijzondere acht slaat. Elke nieuwe Legaat, sedert twintig jaren, was daarmede begonnen, en had geëindigd met de zaken te laten zoo als zijne voorgangers die gelaten hadden. Reeds na verloop van drie dagen waagde dan ook, in spijt

Digitized by Google

van deze krachtige rede, PAUL CARLO ALTIERI, op lichtklaren dag, op de *Corso* eenen beambte te doorsteken, die hem, om schuld, met gevangenis had bedreigd; en, nadat hij deze daad, met voorbedachten rade, ten aanschouwen van eenige honderd menschen, had volbragt, begaf hij zich naar het vaderlijk paleis, zonder het zelfs noodig te achten, tot eene gewijde plaats zijne toevlugt te nemen.

Maar, tot straf zijner euveldaden, had ALTIERI ditmaal zich geweldig misrekend. Elke wisseling van regeringsstelsel moet zijne proef, dat is zijn offer hebben. Dadelijk werd hij gevat, verhoord, en, toen van de honderden *Ravenners*, die de daad aanschouwd hadden, niemand als eenige wilde of durfde optreden, werd door drie vreemdelingen, waarschijnlijk des Kardinaals eigene spionnen, de moord bewezen. Dit ganschc bedrijf was zoo voorbeeldeloos, dat men daarin alleen de bedoeling meende te ontwaren, vrees aan te jagen. En, toen reeds het „*schuldig*" was uitgesproken, konden noch de misdadiger, noch zijne vrienden het als mogelijk houden, dat de straf der wet aan hem zou voltrokken worden. Na de bekrachtiging van het vonnis, door het Geregtshof uitgesproken, kwam de familie van ALTIERI daartegen op, minder evenwel verzoekender, dan wel, onbewimpeld en hooghartig, dreigenderwijze. En, hoewel zij, toen het gevaar dringender werd, zich ten laatste tot smeeken vernederde, was het echter maar al te klaar, dat het meerderdeel uit de hoogere standen te *Ravenna* de nieuwe orde van zaken even onbegrijpelijk als beleedigend achtte.

Dan, de genen, die in dit begrip stonden, zouden weldra leeren, met wien zij te doen hadden. Gematigd bij alle terging, geduldig bij steeds herhaalde beden, maar zonder in het geringste zich daardoor te laten omzetten, was *verzoening met God en eene eerlijke begrafenis* alles, wat men van hem kon verwerven. „De langdurige straffeloosheid," welke men ter ontschuldiging bijbragt, als de aanleiding tot dergelijke vergrijpen, maakte juist, gelijk de Kardinaal aanmerkte, het stellen van een *voorbeeld* des te noodzakelijker, daar die straffeloosheid thans een einde stond te nemen. „De rang des misdadigers" — deze zou aan allen doen blijken, dat het vonnis onpartijdig was, en daardoor des te sterker en heilzamer werking doen. Altijd minzaam, maar tevens onverbiddelijk, sprak hij niet van geweld, maar had des te vaster besloten, hetzelve te gebruiken; en, terwijl schier allen, die

Digitized by Google

te *Ravenna* aanzien en invloed hadden, zich voor ALTIERI in de bres ſtelden, bragt zelfs de wijze, op welke SANSOVINO hunne vertoogen aanhoorde, de overtuiging met zich, dat hier niets te hopen viel. Hij betoogde de noodzakelijkheid der ſtraf, terwijl hij zijn leedwezen betuigde. „CARLO ALTIERI," dit was altijd het beſluit, „moet ſterven." Een ſmeekſchrift werd door een' koerier naar den Paus afgevaardigd; maar, de dag der teregtſtelling verſcheen, en twee uren vóór dat het antwoord konde aankomen, werd CARLO gehangen.

Dit voorbeeld van geſtrengheid wekte, gelijk wel te verwachten was, in den aanvang groote verbittering; maar de Stadhouder ſtelde het gevaar nieuwe verordeningen tegen, en, wat van nog meer gewigts was, hij handhaafde dezelve, zonder aanzien des perſoons, tegen alle ſtanden. Twee aanſlagen op zijn leven werden ontdekt, en in beide de zaamgezworenen tot den laatſten man toe te regt geſteld. Omtrent den laatſten der gezegde aanſlagen had de Legaat kondſchap verkregen, dat dezelve in de Opera ſtond te gebeuren. Hij begaf zich naar de plaats zelve, waar het verraad op hem loerde; de bom brak los, en de gehuurde moordenaars werden verpletd. Onmiddellijk daarna hernam hij zijne plaats, en gaf, met de grootſte koelbloedigheid, het gewone teeken om te beginnen. Eenigen, den naam van Patriotten ſchandelijk misbruikende, zochten vervolgens hunne eer daarin, zijne magt openlijk te trotſeren; maar, bij den eerſten beſliſſenden ſtap, was het met eer en leven zoo ſpoedig gedaan, dat allen de luſt verging, dit voorbeeld na te volgen. Het voorregt der *heilige vrijplaatſen* moest men ontzien; maar de waakzame Kardinaal vond echter middel, om hetzelve te eenemaal krachteloos te maken; afzonderlijke hoopen krijgsvolk bleven beſtendig in den omtrek der kerken, met dit rampzalig voorregt begiftigd, en hielden, onder dit of dat of ook wel zonder eenig voorgeven, ieder ſtaande, die met verhaaste ſchreden, met den dolk in de hand, of met door bloed bevlekte kleederen, de vrijplaatſen naderde.

Intuſſchen herſtelde de Kardinaal, met aanzienlijke opoffering van eigen vermogen, eenigermate de waarde des omlooppenden gelds. Men zag, dat Paus INNOCENTIUS, zoo vaak eenig beroep op hem geſchiedde, zijne tuſſchenkomst in het beſtuur zijns Stadhouders vaſtelijk weigerde; en het handeldrijvend gedeelte des volks van *Ravenna*, (eene klaſſe, des oproers en der wanorde ſteeds vijandig) toen het zag, dat er

Digitized by Google

eindelijk eene magt in den ſtaat beſtond, die hen konde beſchermen, greep moed, en ſloot zich met blijdſchap weder aan dezelve. Bij een' woesten opſtand, dien men wil, dat de Kardinaal zelf had bevorderd, en die in allen gevalle hem gelegenheid verſchafte, op éénen een' beſliſſenden ſlag te ſlaan, bragt het volk alleen, dat moedig vechtende door de ſtraten van *Ravenna* trok, de Aristocratiſche partij tot ſtaan, ja behaalde, bijkans zonder medewerking van des Legaten krijgsvolk, de overwinning. De wraak, die volgde, was bloedig. Want *verbanning* ſtond niet op de ſtraflijst des Kardinaals. De *dood*, maar een dood zonder marteling, was zijne grondſtelling. „ Ik wil mijne vijanden," zeide hij, „ niet verwijderen naar „ eene plaats, waar ik hen met mijne magt niet bereiken, met „ mijn oog niet kan waarnemen, waar zij ſlechts nieuwe ontwerpen tegen mij zouden ſmeden." Eenigen, doch weinig in getale, der oproermakers verwierven vergiffenis; maar op geenes anderen voorbede, dan die der burgers, die hen bevochten en overwonnen hadden. Van lieverlede begonnen de nog overige rustverſtoorders in te zien, dat de nieuwe Stadhouder hunne nekken buigen *kon* en gewiſſelijk buigen *zou*, en na deze ontdekking werden zij, immers als een vereenigd geheel, den ſtrijd weldra moede. Zij haatten, wel is waar, hunnen nieuwen meester, maar zij vreesden hem; en hunne liefde was een geluk, dat hij gemakkelijk konde ontberen. Het voorname, waar het hem bij deze lieden om te doen was, beſtond daarin, dat zij zijne bevelen onvoorwaardelijk gehoorzaamden, of hunne ongehoorzaamheid met den dood boeteden. Zij gehoorzaamden, en de teregtſtellingen verminderden trapswijze.

Gedurende dezen kamp met de buitenſporigheden der bewoners van *Ravenna* had de Kardinaal de rotten van roovers en bandieten, die binnen de ſtad hunnen boozen handel oefenden, als een kleiner kwaad, door de vingeren gezien; maar nu kwam de beurt aan hen. Hardnekkig en wanhopig was hun wederſtand; want bij hen, wien de wiſſeling van regeringsvorm in zichzelve onverſchillig was, was het een ſtrijd op leven en dood. De galeijen, de galgen en het rad dunden hunne ſcharen. Onder de nieuwe Policie konden zij niet meer, gelijk zij gewoon waren, op klaarlichten dag in de ſtraten hun handwerk drijven, en zelfs hunne geheime ſchuilhoeken werden weldra, bij nacht en ontijde, ontdekt, overrompeld, en voor altijd onbruikbaar gemaakt tot het ſchandelijk doel. Dan,

Digitized by Google

ofschoon uit de hoofdstad verjaagd, bleven nog altijd, in weerwil van al het krachtvol pogen, sterke benden zich in de voorsteden en nabijgelegene dorpen ophouden, en de wegen, inzonderheid voor den koophandel, hoogst onveilig maken. Tegen eene dezer laatstgenoemde roofverbenden nu, aan welker spits de beruchte LUDOVICO PEZZALI stond, bragt de Kardinaal SANSOVINO het ontwerp ten uitvoer, dat nog heden in de volksliederen van Middel-*Italië* zoo vaak wordt bezongen; een avontuur van zoo buitengewonen en romantischen aard, als alleen van eenen man van zijn ondernemend en ridderlijk gemoedsbestaan, en in zijnen tijd, konde verwacht worden.

(Het verhaal hiervan in het eerstvolgend No.)

NAPOLEON TE LEYDEN, OCT. 1811.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijn Heer!

Toen ik U ter plaatsinge toezond het stuksken, getiteld: NAPOLEON TE LEYDEN, OCT. 1811, en gij de goedheid hadt, daaraan te voldoen, door het, in No. 11 van het vorig jaar, een plaatsje in te ruimen, voegde ik er, ten sterke, bij, meer uit eene zekere soort van luimigheid, dan wel in vollen ernst: „Heb ik mij hier of daar in mijne opgave vergist, „niets zal mij aangenamer zijn, dan dat zulks, door een „mijner mede oog- en oorgetuigen, liefst door middel van dit „eigen tijdschrift, aan het publiek worde onder het oog ge„bragt. Mijn doel is niets anders geweest, dan eenvoudig de „waarheid te schrijven, zoo als ik het uit dien brief, aan„gevuld door mijn geheugen, mij nu nog levendig kan her„inneren; gelijk in geregtelijke verklaringen, voor reden „van wetenschap gevende, dat ik al het bovenstaande, in „eigen persoon, gehoord, gezien en bijgewoond heb."

En ziet! hetgeen ik naauwelijks had durven verwachten, is nogtans gebeurd. Niet alleen kwam het mij, van verschillende kanten, ter ooren, dat dit mijn verslag nog al meer de aandacht had tot zich getrokken, dan ik had kunnen vermoeden; maar zelfs ontving ik schrijvens van twee achtbare mannen, de eerste mij geheel onbekend, de tweede een oud en beproefd vriend van den jare 1789 af, die beide het der

Digitized by Google

moeite waardig hadden gekeurd, mij eenen beganen misslag, op eene allezins vereerende wijze, onder het oog te brengen, die ik dan nu ook wel, ingevolge mijne gedane en gedrukte belofte, als ware het in eene zaak van de hoogste aangelegenheid, openlijk dien te erkennen, te herroepen en te verbeteren, gelijk ik thans doende ben mits dezen!

De eerste brief, dan, van den Heer H. A. CALLENFELS, *Med. Doct.* te *Oostburg*, was hoofdzakelijk van den volgenden inhoud: „ Het door u in de *Letteroefeningen* geplaatste „ stukje, *Napoleon te Leyden*, is door mij en vele anderen „ met genoegen gelezen. Uw Eerw. wilde ons nog eens in „ het voorledene verplaatsen, en is hierin wel geslaagd. Eene „ kleine bijzonderheid scheen mij echter verkeerd opgegeven, „ namelijk: *men herinnere zich de hansworste kakelbonte tabbaarden of toga's van dien tijd.* Ik studeerde toen te „ *Utrecht*, en ben eerst bij de organisatie der Akademie op „ zijn *Fransch*, en de suppressie der *Utrechtsche*, naar *Leyden* vertrokken; doch meen wèl te weten, dat eerst bij „ die organisatie de *Fransche* toga's zijn ingevoerd, en dat „ Prof. OOSTERDYK, bij het doen zijner herinneringsles op „ Prof. PARADYS, (behalve bij de installatie in de *Pieterskerk*) daarmede voor het eerst was opgeschikt. — Voor het „ doel, om ons, en misschien nog velen na ons, in het toenmalig tijdvak te verplaatsen, kan deze aanmerking niet geheel ongepast wezen," enz.

De tweede, van mijnen ouden en gemeenzamen vriend, den Hoogleeraar Mr. JAN TEN BRINK te *Groningen*, was, wat deze zaak betreft, van den volgenden inhoud: „ Ik zeg u „ hartelijk dank voor dit uw berigt, en zulks te meer, dewijl „ ik bespeur, dat er nog vrij wat bewonderaars van dien Overweldiger, ook hier, bestaan. Uw verslag kan dus voortreffelijk medewerken, om dien brutalen..... wat meer „ van nabij te doen kennen. [Nu, dit was ook wel zoo wat „ van ter zijde mijn oogmerk.] Het gedrag des .... H. Verbonds maakt hem, in zekeren zin, wel *tot een eerlijk man*; „ maar doet hem bij mij niet [noch bij mij] in achting stijgen, of liever eenigzins uit de verachting opklimmen, waarmede mijne geheele ziel [de mijne ook] sedert 1804 tegen „ hem vervuld is geweest. Intusschen neem ik hierbij de vrijheid, u een *anachronismus* [tijdvergissing] in uw berigt onder het oog te brengen. Gij spreekt, namelijk, van de kakelbonte toga's der H. H. Professoren, alsof zij die reeds

Digitized by Google

„ in 1811 bij de bedoelde audientie hadden gedragen. Dit is „ mis. Zij hebben die eerst in 1812, bij de installatie der „ Akademie op den *Fransschen* voet, aangetogen. 't Is een „ kleine misslag; doch gij zult mij deszelfs opmerking wel „ vergeven."

Ja, zeer gaarne vergeef ik niet alleen deze teregtwijzing, maar betuig ook beide die Heeren hiervoor mijnen welgemeenden en openlijken dank; verzoekende dan alsnu den bescheiden lezer, (zoo hij het der moeite waardig keurt) uit den volzin: „ Met deze *Messieurs* evenwel," (zoo noemde Z. M. het achtbaar Collegie van den Senaat der aloude *Leydsche* Akademie) enz. weg te laten den tusschenzin: „ Men „ herinnere zich de hansworste kakelbonte tabbaarden of to„ ga's van dien tijd."

Immers, nu ik het wèl bedenk, herinner ik mij ook nog zeer levendig, dat ik den Hoogleeraar BRUGMANS zijne gedwongene Inwijdingsoratie in dat kluchtig gewaad heb hooren doen; gelijk mede den Hoogleeraar OOSTERDIJK zijne openbare les, ook ter nagedachtenis van wijlen den beroemden Hoogleeraar PARADIJS, en dat, bij beide of bij één van die plegtige optogten, het gemeen, dat van ouds zoo overachtbaar ligchaam, dus misvormd, met den pedèl voorop, 's heeren straten in staatsie ziende opwandelen, al spottende en gekstekende uitriep: *Ai kaik, daer komt het paerdespul aen!* — Trouwens, hoe veel was er niet, in het bijwonen van die bespottelijk treurige plegtigheden, waarbij zich het echt vaderlandsche hart, met aandoening, herinnerde, hetgeen men leest van de grondlegging des nieuwen tempels, EZRA III: 12, 13; met dit onderscheid alleen, dat hier, bij deze plegtigheid, niet zoo zeer gejuicht, als wel letterlijk gelagchen werd!

Vindt Gij het der moeite waardig, dit nog, ter opheldering, in uw eerstkomend nommer te plaatsen, Gij zult hiermede verpligten

Uwen D. W. Dienaar
JAN VAN GEUNS.

Amsterdam,
31 Maart 1827.

WIJK- OF RUSTPLAATSEN, TE LONDEN, VOOR ARMEN ZONDER DAK.

Deze nuttige instelling verschaft tevens een denkbeeld van

Digitized by Google

de ellende, welke in deze uitgebreide hoofdstad heerscht bij de lagere volksklassen. Deze twee wijkplaatsen, de eene gelegen in *Crabstreet*, de andere in *Hondurasstreet* (*Wapping*), ontvangen elken avond eene volksmenigte, die aldaar, gedurende den nacht, eene toevlugt komt zoeken tegen de guurheid des weders in den strengen wintertijd. Ten zeven ure des avonds, ja zelfs bij het vallen van deazelven, beginnen de armen, tot de *City* behoorende, naar eerstgenoemde schuilplaats zamen te vloeijen; en derzelver getal is zoo groot, dat er naauwelijks ruimte is voor allen. Men doet hen nederliggen op versch stroo; de eerstkomenden nemen de plaatsen in, die de geheele zaal in de rondte beslaan, en die in weinig tijds bezet zijn. Ten einde een des te grooter aantal te kunnen bergen, perst men hen in elkander, ('t is de uitdrukking van het Rapport van een der leden des Bestuurs) zoo als men het wild zamenstort, dat men met den postwagen verzendt. Wanneer de bejaarden, die men het eerst ter rust legt, dus geplaatst zijn, legt men aan derzelver voeten de jonge lieden, welke men, van het eene einde der zaal tot aan het andere, aan elke zijde in eene rij rangschikt. Tusschen de twee rijen jonge lieden blijft eene ledige ruimte in het midden der zaal, welke desgelijks met stroo wordt gedekt, en waar de nieuw aankomenden worden ontvangen, tot dat de zaal geheel vol is. Deze laatsten worden zulkerwijze geplaatst, dat de voeten van den een' het hoofd des anderen raken.

In den vorigen strengen winter deelde men soep uit aan allen; maar het fonds der stichting was ontoereikend, om aan zoo veelvuldige behoefte te voldoen, weshalve men zich thans tot water en brood bepaalt, van welk laatste elk, die zich aanbiedt, een half pond erlangt, des avonds en des morgens. Naar de verordening, is elk gehouden zich te vertoonen met zindelijk aangezigt en handen; te welken einde water, zeep en handdoeken in overvloed voorhanden zijn op eene binnenplaats, opdat elk zich achtervolgens reinige. Maar dusdanig is de afkeer van schoon water bij deze ellendigen, (want Morsigheid is de onafscheidelijke gezellinne van Armoede) dat men de grootste moeite heeft, om dit bevel te doen nakomen; en niet zelden gebeurt het, dat deze wezens, uitgehongerd als zij zijn, liever zonder eten gaan slapen, dan zich aan deze reiniging onderwerpen.

Het stroo, 't welk den vloer der zaal dekt, wordt elken dag

Digitized by Google

vernieuwd. Dezelve wordt door groote kagchels verwarmd, en op alle mogelijke wijzen gelucht; terwijl men tusschenbeiden berookingen te werk stelt, en alles aanwendt, om de nadeelige gevolgen te voorkomen der zamenhooping te éénerplaatse van zulk een verbazend aantal personen.

Het meerendeel dezer ongelukkigen komt van buiten, en is arbeidsvolk, naar de hoofdstad gelokt door de hoop van aldaar werk te vinden. (*) Desgelijks vindt men er velen, van elders gekomen, om, zoo mogelijk, geplaatst te worden op kantoren en in winkels, en die, alles verteerd hebbende, tot den bedelstaf gebragt zijn. Meestal zijn dit lieden, die tamelijk welgezeten zijn geweest, en slagtoffers zijn geworden van de jongste krisis in den handel.

Behalve de beschrevene zaal, waar alleen mannen worden opgenomen, is er eene andere, uitsluitend voor vrouwen bestemd. Deze staat onder het opzigt eener bedaagde vrouwe. Zij, die daar eene schuilplaats zoeken, zijn inzonderheid zulke, die, elders geene bezigheid kunnende vinden, dit in de hoofdstad komen zoeken; alsmede vrouwen van krijgs- en zeelieden, ten zelfde einde zich derwaarts begevende. Derzelver getal is echter bij lange na zoo groot niet als dat der mannen.

De inrigting van *Wapping* verschilt weinig van de thans beschrevene.

(*) Eene hiernevens gevoegde gebijzonderde opgave wegens *Ierland* doet zien, dat aldaar, op eene bevolking van 9,801,737 zielen, 3,837,317, en dus *een derde deel*, thans zonder werk zich bevindt, en, gevolgelijk, leeft van de milddadigheid der overige twee derden, of — van roof!

OVERWINNING ZONDER GEVAAR EENE ZEGEPRAAL ZONDER ROEM.

De Heer BRUNEL, de kloeke ondernemer van den onderaardschen weg onder den *Teems*, schreef, November l. l., aan den Heer SCHLICK: „Wij mogen ons vleijen, met eer te hebben gezegepraald in het terugdrijven van den *Teems*, die zich eenen weg had gebaand te midden van onze werkzaamheden. Toen hebben wij ons, gelijk de slak, verschans; in onze schelp, welker voegen wij zorgvuldig hebben digtgesloten. In dezen toestand hoorden wij de wateren der rivier, waar zich eene uitholing had gevormd, met geweld

op onze hoofden nederdalen. Een tweede schok was van minder gevolg. Vervolgens is het keizand van de bedding der rivier tot ons doorgedrongen. Dit alles heeft ons niet belet voort te gaan; en tegenwoordig zijn wij twintig voet verder, zonder door een' enkelen droppel waters te zijn gestoord. Onze werklieden hebben nog nooit eenige ongerustheid doen blijken. Die in het laagste gedeelte slapen zeer gerust; terwijl die van de derde verdieping zich in het zweet arbeidden, door de aangewende pogingen, om het indringende water meester te worden. Mijn zoon heeft daar dertien nachten geslapen; ik zelf desgelijks, en ik vlei mij, dat dit eene der schoonste bladzijden van ons dagboek zal opleveren." — Toen de Heer SCHLICK *Londen* verliet, bewerkte men 2 voet der galerij in 24 uren; 200 werklieden waren met dezen arbeid bezig. Twee jaren heeft dezelve reeds geduurd. Op den 15 Nov. l. l. schreef de Heer BRUNEL, dat hij 312 voet gevorderd was; dit was de diepste plaats der rivier, wier bedding niet meer dan 10 voet was boven de zoldering der galerij; zijnde de diepte, bij vloed, aldaar 32, en, bij ebbe, 12 voet.

IETS OVER SCOTT'S WAVERLEY.

Als eene zonderlinge, maar waarachtige daadzaak, staat vermeld, dat deze Roman, de eerste en, naar het gevoelen van zeer velen, een der beste van WALTER SCOTT, meer dan tien jaren in 's mans portefeuille is verbleven, bij gebrek van eenen uitgever, die zulks durfde ondernemen. Eindelijk, in 1805, waagde JOHN BALLANTYNE, *Waverley* aan te kondigen, als ter perse zijnde; maar deze aankondiging baarde geenerlei opzien, en de ontmoedigde boekhandelaar liet de zaak steken. SCOTT zelf, die toovenaar, gelijk zijne landgenooten hem noemen, had toen ter tijd het minst van allen eenig denkbeeld van het gunstig lot, aan dit verhaal beschoren, dat duizenden menschen heeft doen schreijen, en even zoo velen doen lagchen; zoodat hij zelfs, in den herfst van 1805, op het punt heeft gestaan, een gedeelte van zijn handschrift aan verscheidene zijner vrienden ten beste te geven, die zijn landgoed bezochten, om aldaar het vermaak der jagt te smaken, en die zich zeer beklaagden over een volslagen gebrek aan snaphaanspropppen.

Digitized by Google

STRENGE PROEF.

Vóór eenigen tijd bezocht een Prins van den bloede een der *Trappisten*-kloosters in het Zuidelijk gedeelte van *Frankrijk*. De Prior ſtelde hem de tot altijddurend ſtilzwijgen verpligte broeders achtervolgens vóór, en zeide eindelijk bij een' derzelven: „ Ziehier, mijn Prins, een' ongelukkigen ſoldaat, „ die bij den ſlag van ***, uit vrees voor het kanon, weg- „ liep, en vervolgens, uit wanhoop over zijne verlorene eer, „ in deze Orde trad." — Op die woorden verſchoot de broeder van kleur; gramſchap en trots fonkelden hem ten oogen uit, en de ſchrikkelijkſte zielestrijd teekende zich in zijne ontſtelde gelaatstrekken; maar, eensklaps op het kruis ſtarende, vouwt hij de handen zamen, valt demoedig den Prior te voet, en verlaat bleek en zwijgend het vertrek. — De Prins, door dit tooneel getroffen, vroeg den Prior gemelijk, waarom hij dezen ongelukkigen dus hard bejegende. — „Mijn „ Vorst," antwoordde deze, „ ik deed zulks, om u te toonen, wat kracht de Godsdienst bezit. Deze broeder was „ een der braafſte Officieren, die in bewusten ſlag wonderen „ van dapperheid heeft verrigt. Gij zaagt den ſtrijd, dien „ mijne valſche beſchuldiging in hem verwekte; maar gij zaagt „ tevens zijne onderwerping."

SHAKESPEARE ADJUDANT.

De proef, door den *Engelſchen* tooneelſpeler PENLEY vóór vier jaren genomen, om te *Parijs* een *Engelſch* Theater op te rigten, leed ſchipbreuk op het kwalijk begrepen Patriotismus der *Franſchen*. Op eenen avond, dat er een ſtuk van SHAKESPEARE zou gegeven worden, had de kabaal een aantal ſtudenten en winkelbedienden, dusgenaamde *Calicots*, in den bak geplaatst, en tevens, om de onkundigen, wier getal al vrij groot moet geweest zijn, des te meer op te ruijen, het gerucht verbreid, (en zij vonden geloof!) dat deze SHAKESPEARE, bij *Waterloo*, Adjudant des Hertogs VAN WELLINGTON was geweest.

DE BELEEFDE SCHULDENAAR.

Een kwade betaler ſchreef een' zeer beleefden brief aan zijnen ſchuldeiſcher, dien hij dus beſloot: „ En hiermede „ heb ik de eer te zijn uw onderdanige dienaar en levens- „ lange ſchuldenaar ***."

Digitized by Google

HET BEGRAVEN BINNEN STEDEN EN DORPEN.

Door H. VAN LOGHEM. (*)

Hoe! heeft de Dood, die alles maait,
Wat liefde op 's levens akker zaait,
Geen zeis, den ſtervling ſcherp genoeg;
Al ſnijdt die, voor het vratig graf,
Niet ſlechts den dorren grijsaard af,
Maar 't ſteeltje ook, dat geen bloem nog droeg?

Neen, ſchoon zij ook geen' enkleu ſpaar,
Miljoenen wegſlepe ieder jaar;
Men ſtaag voor broeders graven delv':
Meer offers, dan hij vordren zou,
Van oud en jong, van man en vrouw,
Brengt hem de ontzinde ſtervling zelf.

Verlichting ſtak haar fakkel aan,
Als vuurbaak voor des levens baan;
Maar, hoe ze omlaag ook gloren moog',
Hier, waar het onze dierbren geldt,
Die dij als elk en teigen velt,
Dekt nog een digte nevel 't oog.

Zij, die aan 't wichtjen alles bood,
Wier melk voor haren lievling vloot,
Die ſchier den ſlaap geen uurtje ſchonk,
En in wier oog, neep hem de ſmart,
De traan, die warme tolk van 't hart,
Als 't dropje van den morgen blonk;

Wier onverwinbre moed dan bleek,
Wanneer de krijgsman reeds bezweek;
Die, vloog alom verſchrikking rond,
Nog vaster dan een rots kan ſtaan,
Valt ſchuimend haar de branding aan,
Als beuklaar voor dien lievling ſtond:

(*) Met vergunning van den Dichter geplaatst; zijnde hetzelve, ten voordeele van de Noodlijdenden ten gevolge der onlangs geheerscht hebbende Ziekte in ons Vaderland, mede afzonderlijk te bekomen bij den Boekhandelaar J. DE LANGE, te *Deventer*, à 30 cents.

Digitized by Google

Het kind, wier zaligheid zij was,
Dat in haar oog den hemel las,
Als klimop aan haar' boezem hing,
En, vloeide een traantje van genot,
Bij 't ſtijgen van 't gebed tot God,
Dat op het bolle koontje ving:

De man, die, derde in 't klaverblad,
Denzelfden grond met beiden had,
En bij hunn' bloei ſlechts deren kon;
Wiens zweet, als 't in de voren viel,
Voor dierbre ſpruit en tweede ziel
Een zegen werd uit liefdes bron; —

Die moeder kleept het kind haar 't graf;
Dat ſnijdt den draad haars levens af;
Die man, eens zorgende echtgenoot,
Terwijl ze, weduw, zwoegt en ſlooft
Voor bloempjes, van hunn' ſteun berooid,
Werpt haar in de armen van den dood!

De grond, waarin onze aardſche luſt,
De gade, na 't verſcheiden, rust;
De groeve, die ons kind beſluit,
Waarin de moeder is gegleên,
Beſloten binnen dorp of ſteên;
Laat elken dag een' peſtdamp uit.

O Hardſte waanheid, ooit gehoord!
Het kil gebeente eens vaders moordt;
Het ſtof, dat zich allengs ontbindt,
Ééns borst en arm der teedre vrouw,
Die 't met haar bloed hier voeden zou,
Knaagt aan de rozen van haar kind!

Ginds ligt in kuilen opgehoopt,
Wat eens door eeuwen werd geſloopt;
En ieder jaar en ieder dag
Brengt, daar die zeisſen niets verſchoont
Van alles, wat deze aard' bewoont,
Staag de offers aan van elken dag.

En ſmolt des guren winters ijs,
Verbloeide lentes paradijs,
En klimt de zon tot Leeuw of Maagd;

Digitized by Google

En gloeit ze zoo, met fellen brand,
Dat ieder kruidje treurt op 't land,
En 't gonzend bloed als ſtroomen jaagt;

Dan lokt zij uit den mullen grond,
Wat reeds verganklijkheid ontbond;
Den walm, bezwangerd met een gift,
Dat, uit der dooden ſombre kluis,
Een' weg zich baant door mond en buis,
En ons 't verderf in de aadren grift.

o Dwazen! als, gewet, die zeis
Ontvolkte hutten en paleis,
En lijken ſtapelde op elkaâr;
Uw oog in de uitgeſtorven ſtraat
Niets zag dan aaklig rouwgewaad,
Alom, bij elken tred, een baar:

Waant dan, wanneer, na korten tijd,
Ge ook minder in den grafkuil vlijt,
Het gift der koorts niet uitgewoed:
Gij hebt het in uw' grond bewaard,
Die, zwanger, weêr de ſmetſtof baart,
Bij 't zengen van den hondsdagsgloed.

Daar ſtroomt, langs dampend graf en zerk,
Der Christnen vrome ſchaar te kerk,
Belust op echte hemelvrucht;
Maar, wijl de taal des leeraars treft,
Zij 't gloeijend hart tot God verheft,
Treft haar op eens der dooden lucht.

Hier ligt de trouwe boezemvrind,
De teedre moeder, 't eenig kind,
Dat wicht, gebaard met wee en ſmart;
En, van de hooge Godheid af,
Leidt naar den bodem van het graf
Herinnering het krimpend hart!

Hier, waar de Geest des Vaders zweeft,
Die oorſprong had noch einde heeft,
De Bron, waaruit het leven vloot;
Hier, waar de blik op de eeuwigheid
Ons van het ſterfelijke ſcheidt,
Is ook het dal van groeve en dood!

Digitized by Google

O Magen, van ons hart gescheurd!
Diep wordt ge door 't gevoel betreurd,
Dat ieder uur u hulde biedt;
Maar dat ge, door uw stof, reeds koud,
Een' lieveling besmetten zoudt:
Dit wil uw geest voorzeker niet.

Hoe ver van ons dat stof ook zij,
Uw geest blijft altijd ons nabij;
Geen dood kan scheiden, wat God bond;
En ééns; hoe ver 't ook zij verwaaid,
Wat in de groeve werd gezaaid,
Ééns tiert het weêr in éénen grond.

Komt, broeders! in het vrije veld
Hun stoflijk deel ter aarde' besteld.
Daar weent de morgen op hunne asch;
En wij verheffen 't paarlend oog,
Ver boven den azuren boog,
Naar 't beetre, dat niet sterflijk was.

Daar laadt het windjen op zijn vlerk,
Wat uit de graven stijgt naar 't zwerk;
De doode rust er even zacht;
En onbesmet en veilig gaat,
Tot ook 't beslissend uur ééns slaat,
Het leven door, zijn nageslacht.

HULDE

AAN DE NAGEDACHTENIS

VAN MIJNEN

ONVERGETELIJKEN VRIEND

ALEXANDER DE KONING,

Leeraar der Hervormde Gemeente te Meppel,

overleden op den 16 April 1827.

Wen ons een togtgenoot ontvalt
Op 's levens korte reis,
Verzinken wij, bij 't somber graf,
In stil en diep gepeis.

Digitized by Google

Want uit de graven rijst een stem;
(Zij doet het harte pijn:)
„ Wat *gij* zijt, was ook ik nog korts;
„ Wat *ik* ben, zult ge eens zijn!"

Dan treden wij met schrik terug,
Of staren, mat en bleek;
Een traan van weemoed vult het oog;
De ziel wordt ons zoo week.

De gade drukt zijn gade aan 't hart,
En kust zijn kroost met vuur,
En bidt, min voor zichzelv' dan hen,
Om langen levensduur.

En ernstig, in zichzelv' gekeerd,
Denkt hij aan eigen lot,
Doorloopt den afgelegden weg,
En — bloost voor zich en God.

En als hem dan een broeder naakt,
Die tegen hem misdreef,
Zoo roept een heimelijke stem:
„ Verzoen u en vergeef!"

En mogt hij aan dien pligt voldoen,
Dan klopt hem 't hart zoo blij;
Geen arme, die hem dan ontmoet,
Gaat ongetroost voorbij.

O, Heilig, zaligend gevoel,
Dat uit de graven welt!
Ach! waarom, in des levens drang,
Ons weer zoo ras ontsneld? —

Maar wranger is het leedgevoel,
En bitterder de smart,
Wanneer de nooit verzade Dood
Een' vriend ons scheurt van 't hart;

Wanneer, met hem, als van onszelv'
Een deel ten grave gaat;
De zerk, die zijn gebeente dekt,
Op eigen' boezem slaat.

Digitized by Google

Wèl hem, wien banden der Natuur
Dan hechten aan 't beſtaan!
Want zonder deze, groote God!
Greep hem de wanhoop aan.

Hij ſtortte, in 't bange ſcheidingsuur,
Zichzelv' in 't open graf,
En ſneed, om bij zijn' vriend te zijn,
De kans zich roekloos af! —

De KONING! gij, gij waart me een vriend,
Zoo als Gods gunst, hoe groot,
Schaars één' den brozen ſtervling zendt
Tot 's levens reisgenoot.

Een vriend, een *broeder* waart ge mij,
Zoo dierbaar aan mijn ziel,
Als ooit de broeder mij kon zijn,
Die mij als kind ontviel.

Een vriend, een *broeder* waart ge mij.
In alles, alles één,
Was mijne blijdſchap uwe vreugd,
Mijn ſmart uw ſmart meteen.

Maar neen! zóó gingt ge mij niet voor;
Want edeler waart gij:
Uw ſmart was vaak *uw* ſmart alleen;
Uw vreugd geheel voor *mij*.

't Is mij behoefte, dure pligt,
Dat elk uw waarde kenn';
Dat ik in 't openbaar vermeld,
Wat ik u ſchuldig ben.

O, Nooit naar eisch geprezen vriend!
Vriend, die mij alles was!
U volg' mijn dank in de Eeuwigheid!
Gezegend zij uwe asch!

Om al den rouw, waarmeê mijn hart
Uw' vroegen dood betreurt;
Om al de ſmart, die heel mijn ziel
Bij uw gemis verſcheurt;

Digitized by Google

Om al die ſmart, om al dien rouw,
Ja om geen' ſchat op aard'
Wenschte ik, o dierbre! u hier terug,
Noch mij die ſlag geſpaard.

Of is 't u thans niet wel en goed,
Hier ſteeds niet wee gedrenkt?
Of is er geene onſterflijkheid,
Die ons op weêrzien wenkt?

En, ware mij die ſmart geſpaard,
Hadde ik u nooit gekend,
Ik derfde den voorbeeld, mij zoo waard,
Diep in mijn ziel geprent.

Ik ſtreef van verre uw voorbeeld na,
Uw deugd en menſchenmin.
Dit leven was u lijdensſchool;
Het ſterven u gewin.

Thans leeft en zweeft ge in hooger' kring;
Uw werken volgden u;
Zoo rampvol hier uw loopbaan was,
Zoo zalig zijt ge nu!

Vaarwel dan, broederlijke vriend!
Geluk in 't eeuwig huis!
Deze aarde was u rampwoestijn;
De Hemel was uw *thuis*. (*)

In ramp en ſmart, in nood en dood
Het oog op u gerigt! —
God! maak mij 't leven minder zwaar,
Het ſterven even ligt!

1 Mei, 1827. J. W. IJNTEMA.

(*) Eigen, gelieſkoosd woord van den Ontſlapenen.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING

OVER DEN

ZELFMOORD.

Door

ASS^{a}. DOIJER,

Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente te Zwolle. (*)

Ik wage het, alhoewel niet zonder huivering, om in dit uur over een onderwerp tot u te ſpreken, 't welk men veelal gewoon is, ten einde niemand te kwetſen of te bedroeven, met den mantel der ſtilzwijgendheid te bedekken; ik meen den Zelfmoord.

Leerde de ondervinding, dat dit kwaad van tijd tot tijd minder werd, dan zoude ook ik mij verpligt geoordeeld hebben te moeten zwijgen. Maar, wat dunkt u, M. V., als de ondervinding het tegendeel leert, en wel, dat het ombrengen van anderen ongelijk veel zeldzamer is, dan het ombrengen van zichzelven, niet alleen in het naburig *Frankrijk*, en inzonderheid in *Groot-brittanje*, maar ook zelfs in *Nederland*; zegt mij, wordt het dan geen tijd van ſpreken? — Voorwaar, ik houde mij verzekerd, bijaldien jaarlijks in de nieuwspapieren openlijk werd bekend gemaakt, niet de namen, maar het getal der alzoo in *Nederland* geſtorvenen, dat ons dan de oogen zouden geopend worden, en dat men zoude uitzien naar behoedmiddelen.

Niemand uwer denke: *Wat mij betreft, dat onderwerp gaat mij niet aan. Zulke voornemens mogen in*

(*) Gedaan in de *Zwolſche* Afdeeling van de Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen*, den 6 December 1826.

Digitized by Google

het hart van anderen opklimmen, maar in mijn hart zullen ze nooit opkomen: want 'ik ken mijzelven te goed, en ik weet, wie ik ben. — Denkt dat niet, M. H.! want de ondervinding leert, dat er een tijd geweest is, dat zij, die daarna geweldige handen aan zichzelven geslagen hebben, even zoo dachten, als gij nu denkt. — Een mensch is een verwonderlijk wezen. Hij is vatbaar voor de grootste veranderingen, zoo wel ten kwade, als ten goede. 't Geen wij in de redelooze dieren niet opmerken, dat zien wij in den redelijken mensch. Hoe zeer ook een mensch van nature het leven, dat God hem geschonken heeft, liefheeft, kan echter, of door diepe vernedering, of door grievende teleurstellingen, of door een schuldig geweten, de gedachte in hem ontstaan: *Gestorven te zijn is voor mij verkieslijker, dan langer zulk een ellendig leven te leiden.* En, helaas! is een mensch tot dien stap reeds gevorderd, dan wordt er veel kracht en sterkte van geest toe vereischt, om niet nog een' stap verder te gaan. Daarom: *die staat, zie toe, dat hij niet valle!*

Geenszins is het mijne bedoeling, om in deze Rede de alzoo afgereisden te beschuldigen of te veroordeelen. — Neen, dat zij verre van mij! God alleen is een Hartenkenner. God alleen weegt de zwaarte van den last, dien de ziele torscht. God alleen ziet, of de geestelijke krachten van den mensch aan dien last evenredig zijn. Ook weet Hij alleen, of er niet somtijds oogenblikken gevonden worden, waarin de heerschappij over zijne daden bij den mensch ophoudt. Die God nu is genadig en barmhartig, en zouden wij dan in onze oordeelvellingen het tegendeel zijn? — Derhalve is het mijn oogmerk niet, om over de menschen, maar om over derzelver daden te oordeelen, en om in dit uur tot u te spreken, geenszins om der afgestorvenen, maar om der nog levenden wille, ten einde dezen voor struikelen en vallen te behoeden.

Vertrouwende op de goedgunstigheid van uw oordeel, zal mijne Rede u, in de eerste plaats, voor oogen stel-

Digitized by Google

len, welk denkbeeld wij ons te vormen hebben van den Zelfmoord. Ten andere zal ik u voordragen, hoe voormaals de Heidenen, *Grieken* en *Romeinen*, die verstoken waren van het licht eener Goddelijke Openbaring, daarover gedacht hebben. Vervolgens zal ik onderzoek doen naar de oorzaken van dat misdrijf, en er tevens eenige behoedmiddelen bijvoegen. En eindelijk zal ik mijne Rede besluiten met twee tot ons onderwerp in een naauw verband staande aanmerkingen.

I. Ik herhale 't geen ik reeds gezegd heb, dat ik voor u geenszins ben opgetreden, om mijnen naasten liefdeloos te veroordeelen, maar integendeel, om zoo veel toe te geven, als de Rede en het gezond verstand mij veroorloven. In 't algemeen verstaat men door een' Zelfmoord, ('t geen reeds in de beschanddeelen van dat woord ligt opgesloten) als iemand zelf, vrijwillig en voorbedachtelijk, een einde van zijn leven maakt. Deze bepaling nu doet ons terstond zien, dat er een wezenlijk onderscheid bestaat tusschen een' schuldigen en een' onschuldigen Zelfmoord.

1. Niet alleen is een Zelfmoord onschuldig, maar het verdient zelfs met den naam van een' Zelfmoord niet bestempeld te worden, als een mensch bij ongeluk zichzelven eene doodelijke wonde toebrengt. Zoo iemand toch is wel zeer te beklagen, maar te beschuldigen in geenen deele.

Voorts is ook een mensch, (en het is den Alwetenden bekend, hoe velen daartoe behooren) die zich in een' toestand van krankzinnigheid bevindt, en die daardoor het bestuur over zijne gedachten en daden verloren heeft, niet te veroordeelen, als hij zichzelven van 't leven berooft. Het is mogelijk, dat hij, met betrekking tot de oorzaak van die krankzinnigheid, niet te verontschuldigen is; maar, 't geen hij in dien toestand verrigt, kan hem even zoo weinig te laste gelegd worden, als dat iemand in eene ijle koorts uit zijn bed opstaat en uit een venster springt.

Digitized by Google

Noch ook is het een ſchuldige Zelfmoord te noemen, als iemand zichzelven vrijwillig in de armen des doods werpt, ten einde daardoor het leven van velen te ſparen. — Wat, zeg ik een Zelfmoord? — Zulk een bedrijf verdient veeleer den naam van eene heldendaad of van eene grootmoedige zelfopoffering.

Zoo gedroeg zich in het jaar 1482, volgens het verhaal van onzen Historieſchrijver WAGENAAR, de vaderlandſche Held JAN VAN SCHAFFELAAR. (*) Hij bevond zich met achttien Bisſchoppelijke Ruiters op den toren te *Barneveld*. Ziende nu van daar de overmagt der belegeraars, en dat het vruchteloos zoude zijn, zich langer te willen verdedigen, boden de belegerden een verdrag aan, 't welk werd ingewilligd, op voorwaarde, dat SCHAFFELAAR door de kijkgaten van den toren zoude naar beneden geworpen worden. Als nu niemand der zijnen daartoe beſluiten wilde, zeide SCHAFFELAAR, op den omgang des torens ſtaande: *Spitsbroeders! ik moet toch eenmaal ſterven, en ik wil u in geene ongelegenheid brengen*; en, daarop zijne beide handen in de zijden gezet hebbende, ſprong hij ſtoutmoedig naar beneden, en redde alzoo, door zich vrijwillig en onverſchrokken aan den dood over te geven, het leven van alle de zijnen.

Nog eens vinde ik mij verpligt, terwijl ik hierover handele, u een merkwaardig verhaal van een' Zelfmoord mede te deelen, waarover, vertrouw ik, wel niemand uwer een vonnis van veroordeeling zal durven uitſpreken, 't welk wij vinden te boek geſteld, zoo wel in eene der Homiliën van CHRYSOSTOMUS, als bij den Kerkvader EUSEBIUS. (†)

Onder de regering van den Keizer DIOCLETIANUS, die een bitter vervolger der Christenen was, woonde, op het einde der IIIde Eeuw, eene edele vrouw te

(*) WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, D. V. bl. 217.

(†) CHRYSOSTOMUS, *Lofrede op de Martelaresſen* BERNICE *en* PRODOCA; en EUSEBIUS, *Kerkel. Geſch.* B. VIII. H. VII.

Digitized by Google

Antiochië in *Syrië*, met name DOMNINA, die, wegens haren rijkdom en geboorte, maar nog meer wegens hare deugden en godsvrucht, bij allen, die haar kenden, zeer geëerd was. Deze vrouw was eene weduw, en had twee dochters, BERNICE en PRODOCA, zijnde beide in den bloei haars levens, en bij uitnemendheid schoon. Vermits nu DOMNINA te *Antiochië* onder de grooten en aanzienlijken der stad vele benijders had, zoo besloot zij, om met hare dochters, die zijzelve van kindsbeen af in de waarheden der Christelijke Godsdienst had onderwezen en opgevoed, zich met der woon naar elders te begeven. Doch het leed niet lang, of hare schuilplaats werd bij de Overheden van *Antiochië* bekend, die weldra eenige krijgslieden derwaarts zonden, om deze vrouwen gevangen te nemen, en naar *Antiochië* te voeren, ten einde aldaar te regt gesteld te worden. Deze krijgsknechten nu, die weinig moeite vonden, om zulke weerlooze vrouwen gevangen te nemen, de schoonheid van die beide jonge maagden ziende, en daardoor in schandelijken wellust ontstoken zijnde, besloten onderling, haar op weg te onteeren, eer zij nog de naastvolgende stad zouden bereikt hebben. De moeder, dat ontdekt hebbende, ging tot hare dochters, maakte haar bekend het gevaar, waarin zij verkeerden, en ried haar, liever kloekmoedig te sterven, dan zulk eene gruweldaad aan zich te laten plegen. Daarop verzochten zij van de krijgsknechten, die haar geleidden, om voor eenige oogenblikken een weinig ter zijde van den weg te mogen gaan. En, dit haar verguld zijnde, dewijl zij niet verre meer verwijderd waren van de stad *Hiërapolis*, wierpen zij zich in eene daar voorbijstroomende rivier, de moeder met hare beide dochters, die alzoo hare maagdelijke reinheid bewaarden, en het misdrijf verhinderden, 't welk anders onvermijdelijk aan haar zoude zijn gepleegd geworden.

Wie nu is er onder u, M. T., die deze daad, alhoewel hij dezelve ook niet kan goedkeuren, durft bestempelen met den naam van een' schandelijken en schuldigen Zelfmoord?

Digitized by Google

2. Maar, van den anderen kant, verdient de Zelfmoord een ſchandelijk en ſchuldig misdrijf genoemd te worden, als hij, die dat misdrijf volvoert, daartoe vrijwillig en voorbedachtelijk beſluit, alleen omdat hij niet langer verkiest te dragen den last des levens, die hem drukt, hetzij dan dat die last beſtaat of in armoede en vernedering voor de wereld, of in eene teleurgeſtelde en verijdelde hoop, of in de verwijtingen van een ſchuldig geweten.

Voorwaar, als iemand om ééne van deze redenen, dat is, omdat hij den last, dien hij torscht, voor zich te zwaar acht, opzettelijk en voorbedachtelijk op eene gewelddadige wijze een einde van zijn leven maakt, die maakt zich ſchuldig aan eenen hoogst misdadigen Zelfmoord, die door elk verſtandig, deugdzaam en godvruchtig mensch op het meest verdient veroordeeld te worden; waarvan ik u nader zal trachten te overtuigen, nadat ik u vooraf zal hebben medegedeeld het gevoelen nopens den Zelfmoord van eenige Heidenſche Wijsgeeren, die, terwijl zij van eene Goddelijke Openbaring geheel onkundig waren, alleen geleid werden door het licht der Rede en der Natuur, of door de Wet Gods, geſchreven in hunne harten.

II. Het is klaar, M. T., dat wij voor de Heidenſche Wijsgeeren, die te dezen aanzien verkeerdelijk geoordeeld hebben, eene verontſchuldiging vinden, welke wij, in hetzelfde geval, vergeefs zouden zoeken voor ons, die door de ſtralen van een hooger licht beſchenen worden. Maar daarentegen, als *zij* hierin wèl geoordeeld hebben, is het insgelijks klaar, dat *hun* dan een lof tockomt, welken *wij* ons niet kunnen aanmatigen, daar wij ons buiten ſtaat bevinden om te bewijzen, hoe wij in dezen zouden geoordeeld hebben, als wij het godsdienſtig onderwijs, dat ons van kindsbeen af is te beurt gevallen, niet ontvangen hadden.

En inderdaad is het oordeel der Heidenen over den Zelfmoord zeer verſchillend geweest, daar ſommigen die daad hebben goedgekeurd, anderen integendeel afgekeurd en veroordeeld. — Eerst dan zal ik ſpreken over de voor-

Digitized by Google

ſtanders van den Zelfmoord onder de Ouden, en daarna over deszelfs tegenſtanders.

1. Tot de voorſtanders behooren inzonderheid ZENO, CICERO en SENECA.

ZENO, die de ſtichter en grondvester geweest is van de *Stoïcijnſche* ſchool, verdient hier in de eerſte plaats genoemd te worden, deels omdat hij zichzelven op eene beſpottelijke wijze heeft om 't leven gebragt, maar nog meer, omdat *zijne* voorſtelling van het menſchelijk ligchaam tot den Zelfmoord, onder de Ouden zoo algemeen, het allermeest heeft aanleiding gegeven.

ZENO was gedurende zijn leven een man geweest van een gezond ligchaamsgeſtel. Smarten en ziekten had hij zeldzaam bij ondervinding leeren kennen. Toen hij nu den ouderdom van achtennegentig jaren bereikt had, had hij het ongeluk van te vallen, en een van zijne vingers te breken; en deze gebroken vinger veroorzaakte hem zoo veel pijn, dat die groote en beroemde Wijsgeer, ten einde van die pijn ontſlagen te worden, beſloot, zichzelven, door middel van eenen ſtrop, van kant te maken.

Tooneelſpelers hebben tot een' ſtelregel, dat een groot man niet alleen op eene waardige wijze zijne rol behoort te ſpelen, maar ook op eene waardige wijze het tooneel weder te verlaten. — Laat nu, M. V., uw zedelijk gevoel getuigen, of ZENO dat gedaan heeft!

Intusſchen heeft deze man, met betrekking tot de wijze van zijn afſterven, inzonderheid te *Athene*, eene groote menigte van navolgers gehad. Dat ziet gij aan het volgende verhaal van den in de Geſchiedenis zoo zeer bekenden Menſchenhater TIMON, 't welk PLUTARCHUS ons heeft nagelaten. (*) Deze TIMON, die anders maar zeer zeldzaam in het openbaar gezien werd, verſcheen eens in de volksvergadering der *Atheniënſers*, en beklom het ſpreekgeſtoelte. Een ieder, verwonderd over dat zonderling verſchijnſel, verlangde te hooren, wat hij te zeggen had. „Burgers van *Athene!*" zeide

(*) PLUTARCHUS, in het *Leven van* ANTONIUS.

Digitized by Google

hij, „ ik heb naast mijn huis eene kleine openе plaats, „ waarop een vijgeboom ſtaat, aan welken reeds vele „ mijner medeburgers zich verhangen hebben. Daar ik „ nu voornemens ben, op die plaats te bouwen, heb ik „ gedacht, dit openlijk bekend te moeten maken, op- „ dat, zoo iemand nog lust mogt hebben, om zich daar „ te verhangen, hij zulks moge doen, vóór dat die vij- „ geboom wordt omgehouwen!"

Doch het was niet het *voorbeeld* van ZENO, waardoor de Zelfmoord onder de Ouden zoo algemeen is geworden, maar veeleer zijne voorſtelling van den mensch en van het menſchelijk ligchaam. — De Christelijke Openbaring leert ons, dat ons ligchaam een tempel Gods is, in welks heiligdom een onſterfelijke geest woont; weshalve niemand zijn ligchaam kan ſchenden en onteeren, of hij maakt zich ſtrafbaar voor God, doordien hij een ſchender en onteerder is van een' tempel Gods. (*) ZENO, daarentegen, leerde, dat het ligchaam geen deel van den mensch uitmaakt, maar enkel moest beſchouwd worden als een kerker der ziel; waarom hij van gevoelen was, dat een wijs man in zekere omſtandigheden zijn leven wel mogt verkorten, ja ſomtijds zelfs verpligt was zulks te doen, ten einde zich in vrijheid te ſtellen. — Welk een' heilloozen indruk deze leer moet gemaakt hebben op de harten der van vrijheidsliefde blakende *Grieken* en *Romeinen*, kan een ieder ligtelijk hieruit afleiden.

Dat toch ziet gij in den beroemden *Romeinſchen* Redenaar CICERO, die in de meeste zijner gevoelens een discipel en navolger van ZENO was. Dezen toch hoort gij dus ſpreken: „ Als de ſmarten en rampſpoeden de- „ zes levens tot die hoogte klimmen, dat ze niet meer „ kunnen gedragen worden, dan ziet gij, werwaarts wij „ onze toevlugt moeten nemen." (†) Hij meent tot den Zelfmoord. En wederom zegt hij: „ Zoo groot „ is het onderſcheid in de naturen van verſchillende

(*) PAULUS, 1 *Kor.* III: 16, 17.
(†) CICERO, *Tusc. Quaest.* II. 27.

Digitized by Google

„ menſchen, dat in denzelfden toeſtand de een zich van „ het leven moet berooven, en de ander niet." (*)

Voorts, terwijl ik vele anderen met ſtilzwijgen voorbijga, zal ik u alleen nog voordragen, 't geen SENECA leert over den Zelfmoord: (†) „ Als rampen u achtervol„ gen op uwen levensweg, dan ſtaat het geheel aan u, om „ u van dezelve te bevrijden. Immers, werwaarts gij uwe „ oogen wendt, vindt gij den eindpaal uwer onſpoeden. — „ Ziet gij 'gindſche ſteilte? Van daar daalt men tot de Vrij„ heid neder. — Ziet gij die rivier of dien put? Daar zit „ de Vrijheid op den bodem. — Ziet gij dien korten, „ krommen en onvruchtbaren boom? Daar hangt de Vrij„ heid aan een' tak. — Door uwen hals, door den ſtrot, „ en door uw hart, kunt gij de ſlavernij ontvlugten. — „ Vraagt gij, welke de weg zij tot de Vrijheid? 't Is „ elke polsader, die in uw ligchaam gevonden wordt."

Gode zij dank, M. V., dat ons en onzen kinderen eene betere leer is ten deel gevallen! — Ziet gij intuſſchen niet duidelijk in deze redenering van SENECA de uitwerking en de gevolgen van de leer van ZENO, den vader der *Stoicijnen*, namelijk, dat het ligchaam niets anders is, dan de kerker en het gevangenhuis der ziel? — Dan, niettegenſtaande deze beide Wijsgeeren, CICERO en SENECA, den Zelfmoord geenszins voor ongeoorloofd verklaard, ja verdedigd hebben, leert echter de Geſchiedenis, dat geen hunner zichzelven omgebragt *heeft*, maar dat zij beiden door anderen moorddadig omgebragt *zijn*.

Vestigen wij nu 'ons oog, M. T., op dezulken onder de Ouden, die meerderen lof verdienen, en die den Zelfmoord voor ongeoorloofd gehouden hebben.

2. Onder dezen verdient boven alle anderen genoemd te worden een man, die, mijns oordeels, niet zonder hooger Geest geſproken heeft; hebbende hij te *Athene* het woord opgevat, terſtond na het zwijgen van den laatſten der Profeten. Ik meen SOCRATES, den beroemdſten

(*) *De Officiis*, I. 31. (†) SENECA, *de Ira*, C. 15.

Digitized by Google

van alle Heidenſche Wijsgeeren, die zelf niet geſchreven heeft, maar wiens leer en woorden ons door zijne discipelen zijn nagelaten.

Gij weet, M. T., hoe onregtvaardige Regters hem onſchuldig ter dood veroordeeld hebben, en hoe zij hem, door hem een' giftbeker te doen drinken, hebben omgebragt. SOCRATES, niet onkundig van het vonnis, dat over hem was uitgeſproken, ſprak, gelijk PLATO ons verhaalt in zijnen *Phaedon*, den laatſten dag vóór zijnen dood, in de gevangenis, met CEBES, een zijner vrienden, over den Zelfmoord, en zeide: „CEBES! „de menſchen zijn Gods eigendom; en zoudt gij, als uw „ſlaaf, tegen uwen wil, zichzelven om hals bragt, niet „toornig op hem worden, en, als het in uwe magt „ſtond, zoudt gij hem niet ſtraffen? — Wij moeten wachten," vervolgde hij, „tot wij van God worden opgeroepen, of tot ons een onvermijdelijk noodlot, gelijk „mij heden wedervaart, van hier haalt." — Wie, M. V., gevoelt niet in dat zeggen de voortreffelijkheid van de ziel van SOCRATES?

Laat mij hier bijvoegen het zeggen van CLEOMENES, zoon van LEONIDAS. Deze *Spartaanſche* Veldheer, toen hij door ANTIGONUS overwonnen was, en naar *Egypte* vlugtte, ontving van een' zijner vrienden den raad, om liever, dan zijn heil in de vlugt te zoeken, zichzelven van 't leven te berooven. „Neen," antwoordde daarop CLEOMENES, „ik achte het laag„hartigheid te zijn te ſterven, alleen uit vrees voor eene „valſche ſchaamte, of op hoop van eene valſche eer. „De dood moet een bedrijf zijn, en niet het ontvlieden „van bedrijven."

Wederom verdient hier met lof gemeld te worden het volgende even waar als vernuftig zeggen van JULIAAN, *den Afvalligen*, die, gedurende zijne korte regering, veel goeds en veel kwaads geſchreven, gedaan en gezegd heeft, weshalve hij tot op den huidigen dag door velen zeer verſchillend beoordeeld wordt: „Die wil ſterven," zeide hij eens, „als hij moet leven, is even zoo zeer

Digitized by Google

„ een bloodaard, als hij, die wil leven, als hij moet „ ſterven."

En nog eens: dat ook de *Romeinſche* Heldendichter VIRGILIUS den Zelfmoord veroordeeld heeft, wie kan daaraan twijfelen, als hij hem de ſchimmen der zelfmoordenaars hoort beſchrijven, als droevig omwarende aan de oevers der onderaardſche rivieren. „ O! hoe gaarne," hoort gij hem daar zeggen, „ zouden zij nu het leven wil„ len verduren met alle deszelfs ellenden! Maar het Nood„ lot verbiedt hun terug te keeren naar de aarde, en de „ wateren van den *Styx* omringen hen met negen ſtroo„ men, die zij niet kunnen overtrekken."

Hebbende dus met uwe aandacht overwogen het gevoelen der Heidenſche Wijsgeeren aangaande den Zelfmoord, zoo vergunt mij, dat ik, naar mijn te voren gemaakt beſtek, u thans voor oogen ſtelle de droevige bronnen, waaruit dat beklagenswaardig misdrijf opwelt, gepaard met eenige hulpmiddelen, om dezelve in haren loop te ſtremmen.

III. Zoekende naar de bronnen, waaruit bij velen het droevig beſluit tot den Zelfmoord opwelt, meenen wij dezelve te vinden, voorcerst in de vrees voor ſchande, ten andere in teleurgeſtelde liefde, vervolgens in een verborgen leed, aan welks wegneming men wanhoopt, verder in de wroeging des gewetens, en eindelijk in donkere begrippen van de Godsdienst.

Deze vijf bronnen wenſche ik thans, kortelijk, het oog uwer opmerkzaamheid nader ter beſchouwing voor te ſtellen, en er eenige hulpmiddelen nevens te plaatſen, ten einde derzelver opwelling, zoo veel mogelijk, te ſtuiten.

1. De eerſte van deze bronnen, en tevens de algemeenſte, naar het getuigenis der ondervinding in alle eeuwen en in alle landen, waaruit het kwaad, waaraan wij thans denken, voortvloeit, is de vrees voor ſchande.

Was het niet daarom, dat de jongere CATO te *Utica* vrijwillig zichzelven van 't leven beroofde; vermits hij zich niet wilde overgeven aan de genade van CÆSAR, uit vrees van door dezen vernederd te zullen worden? Is

Digitized by Google

het niet daarom, dat vele rijken en aanzienlijken, als zij tot geringheid en armoede vervallen, en van hunnen vorigen luister en vermogen zich beroofd zien, liever besluiten, om zelven een einde van hun leven te maken, dan den last der schande te dragen, waarvoor zij duchten? En nog eens, is het ook niet daarom, dat menige jonge maagd, die, den kostbaarsten schat, welken zij bezat, hare eer, prijs gegeven hebbende, en zich nu verlaten ziende, liever verkiest te sterven, dan hare schande te overleven?

In alle deze voorbeelden, M. T., ziet gij de uitwerking van de vrees voor schande. — Zij vreezen onder de oogen te verschijnen van dezulken, die zich in hunnen val zouden verblijden. Zij vreezen onder de oogen te verschijnen van de genen, die hun hunne vorige trotschheid en hoogmoed zouden kunnen verwijten. Zij vreezen onder de oogen te verschijnen van de zoodanigen, die hen meermalen gewaarschuwd hebben, doch welker vermaningen zij toen verachtten en in den wind sloegen.

Daar nu die vrees voor schande niets anders is, dan een zijtak van den boom van hoogmoed, zoo achte ik de deugd van nederigheid een der beste middelen te zijn ter genezing van deze ziekte der ziele, en wel in tweederlei opzigten; eerstelijk, om den val te voorkomen, welke doorgaans uit hoogmoed geboren wordt; en ten andere, als de val daar is, om de gevolgen daarvan met kloekmoedigheid te dragen, en te denken: „ De vernedering, „ die mij nu treft, is het beste middel tot mijne zedelij„ ke verbetering, en om mij van mijnen hoogmoed te ge„ nezen; daarom ben ik bereidwillig, om aan dat alles „ met moed mij te onderwerpen, en alzoo boete te doen „ voor mijne voormalige dwaasheid."

Ik erken, M. H., dat tot die redenering eene sterkte van geest vereischt wordt, welke niet de menschelijke natuur, doch wel hoogere hulp vermag aan te bieden; maar tevens houde ik mij verzekerd, dat die hulp ook gewisselijk zal gevonden worden, als dezelve slechts behoorlijk gezocht wordt.

Digitized by Google

Bovendien oordeel ik het nuttig te zijn, om in de aanvechtingen tot dat misdrijf ernstig te bedenken, dat het in een redelijk en verstandig mensch eene groote dwaasheid is, als hij, ten einde zich van een geringer lijden te ontslaan, zich een veel zwaarder en duurzamer lijden op den hals haalt. Wie uwer toch zoude, met dat misdrijf op zijn geweten, durven verschijnen voor de vierschaar van zijnen eeuwigen Regter? — Voorwaar, andere misdrijven kunnen en moeten in deze wereld gestraft worden; maar de schuldige Zelfmoord kan alleen (dit toch ligt in de natuur der zaak) in een toekomend leven gestraft worden.

2. Eene tweede oorzaak van Zelfmoord ligt in de bron eener teleurgestelde liefde.

Velen immers, ziende, dat de zoetste en vurigste wensch van hun hart onherstelbaar verijdeld is, wenschen liever te sterven, dan den zwaren druk van die pijnigende en smachtende teleurstelling langer te verduren; en helaas! in oogenblikken van verstandsverbijstering wordt die wensch meermalen eigenwillig en eigenhandig in vervulling gebragt.

Een krachtig behoedmiddel tegen dat besluit bestaat, mijns oordeels, daarin, dat een mensch zich vroegtijdig behoort te gewennen, om teleurstellingen van allerlei aard, die, van de vroegste kindschheid af aan, ons niet zeldzaam, maar dagelijks komen bezoeken, met gelatenheid te leenen dragen; en inzonderheid, om aan den hartstogt der liefde geen voedsel te geven, vóór dat men op welgegronde bewijzen zich overtuigd mag houden, dat die gekoesterde hoop ééns zal vervuld worden.

Voorwaar, in de begeerte tot eene wederhelft eene ongegronde hoop aan te kweeken, is allergevaarlijkst; maar daarentegen is het voorzigtig en verstandig, de inworteling van die hoop, zoo lange zij nog zwak is, door alle redelijke middelen te verhinderen en te keer te gaan.

Velen uwer kennen de treurgeschiedenis van den zoon van den Abt JERUZALEM, in *het Lijden van den jongen Wertber*. Maar dunkt u niet, daar de armen zijner liefde

Digitized by Google

zich uitſtrekten tot eene gehuwde vrouw, welke hem zelfs met geene wederliefde *mogt* vergelden, dat hij verſtandig zoude gehandeld, en dat hij zijn onheil zoude voorkomen hebben, bijaldien hij bij tijds, door hare tegenwoordigheid te ontvlieden, de vlam van die liefde had zoeken uit te blusſchen; te meer, daar zijn pligt hem geenszins aan die plaats verbond, maar zelfs naar elders riep?

3. Eene derde oorzaak van het heilloos kwaad, 't welk wij thans beſchouwen, is niet zeldzaam een verborgen leed, aan welks wegneming de lijders wanhopen.

Vandaar, dat er ſomtijds gevonden worden, die een einde van hun leven maken, terwijl de overblijvenden verklaren geheel onkundig te zijn van de reden, welke daartoe heeft aanleiding gegeven. Intusſchen, daar eene uitwerking zonder oorzaak in de natuur der dingen eene onmogelijkheid is, ſpreekt het vanzelf, dat er eene oorzaak van die daad *moet* beſtaan hebben. Niet ongegrond is derhalve het beſluit, dat een verborgen leed, eene verborgene kwelling, een verborgen verdriet, van 't welk die ongelukkigen wanhoopten ooit ontſlagen te zullen worden, er de onzigtbare drijfveer van geweest is. Dit zoo zijnde, durf ik allen, die onder eenig opgekropt leed gebukt gaan, wel raden, om het toch niet langer te verbergen, maar om hun hart uit te ſtorten in den boezem van een braaf, deugdzaam en godvruchtig vriend of vriendin. Die mededeeling, toch geeft niet alleen lucht aan een beklemd gemoed, maar wordt daardoor ook de maat des verdriets aanmerkelijk verminderd, gelijk het vocht eener volle kruik, als daarvan wordt overgegoten in eene ledige. Bovendien kan die mededeeling aanleidelijk zijn tot het geven en tot het ontvangen van een' raad, welks opvolging den druk des kommers, zoo al niet geheel wegneemt, althans zeer dragelijk maakt. Ik zeg dit met te meer vrijmoedigheid, daar mij eens een vriend, in een vertrouwelijk geſprek, geopenbaard heeft, dat hij alleen door dat middel voor een' Zelfmoord is bewaard gebleven.

„Maar," zal mogelijk iemand hierop aanmerken, „een

Digitized by Google

„ mensch kan onder zoodanige hartskwellingen gebukt „ gaan, welke hij aan niemand durft bekend maken, wie „ hij dan ook zijn moge, zelfs niet aan zijn' besten vriend. „ Wat dan?"

Wat dan? — O! dat hij dan zijn hart uitstorte, in zijne binnenkamer, voor zijnen Vader, in den Hemel, die de Alwetende, de Alomtegenwoordige en de Almagtige is, en die derhalve uit alle nooden en benaauwdheden, van wat naam of natuur ze ook zijn mogen, niet alleen kan verlossen, maar die ook uit alle nooden wil en zal verlossen, als wij Hem slechts met een opregt en kinderlijk hart daarom aanroepen; het zij dan, dat Hij het verborgen kruis, 't welk de mensch torscht, geheel wegneemt, of dat Hij deszelfs last vermindert, of, 't geen dezelfde uitwerking voortbrengt, dat Hij de geestelijke en ligchamelijke krachten, om het te kunnen dragen, vermeerdert. Voorwaar, zoo lang een mensch voor den troon van zijnen Vader in den Hemel zich nog durft nederbuigen, en tot Hem met een kinderlijk hart zijne gebeden opzenden, zoo lang zal hij zich veilig bevinden achter een schild, waarop de pijlen van alle aanvechtingen, om eigenwillig en gewelddadig een einde van zijn leven te maken, vruchteloos zullen afstuiten.

Voorts is het voor velen heilzaam te denken, dat het in geenen deele eene heldendaad verdient genoemd te worden, als een mensch opzettelijk en voorbedachtelijk een einde van zijn leven maakt. Dat toch is geen bewijs van moed, maar veeleer van lafhartigheid en moedeloosheid, waardoor een vermoeid reiziger zich laat vervoeren, om den last, die hem opgelegd is, af te werpen, eer hij dien gebragt heeft ter plaatse van deszelfs bestemming. — Wat, zeg ik eene heldendaad? — Neen, maar kloekmoedig te worstelen met de rampen en onspoeden dezes levens, zonder in dien strijd te bezwijken, dat verdient met regt eene heldendaad genoemd te worden. „ Zulk „ een kloekmoedig worstelend man," zegt SENECA, „ is een schouwspel, waarop zelfs de bewoners des He„ mels met welgevallen nederzien."

Digitized by Google

4. Wederom vinden wij eene oorzaak van den Zelfmoord in de wroeging van een ſchuldig geweten.

Dat deze oorzaak, als een Offerpriester, vele ſlagtoffers gedood heeft, dat leert ons het uiteinde van den verrader JUDAS, en van vele duizend anderen, tot op den huidigen dag, in welken wij zien, dat uit dezelfde bron dezelfde beken voortvloeijen. Niet weinigen immers zijn er gevonden, die, onſchuldig bloed vergoten hebbende, alhoewel zij de handen van den tijdelijken Regter hadden weten te ontvlugten, nogtans, en dikwijls verre verwijderd van de plaats, daar zij de misdaad gepleegd hadden, zichzelven van het leven beroofd hebben, doordien zij niet konden ontvlieden, noch bij dag, noch bij nacht, ja zelfs in hunne droomen niet, de onophoudelijk folterende ſtraffen van hunnen inwendigen Regter. Die ongelukkigen denken, gelijk weleer een broedermoorder dacht: *mijne misdaad is grooter, dan dat zij vergeven worde;* en, die pijnigende gedachte niet kunnende verdragen, werpen zij zich vrijwillig in de armen des doods, hopende daar die ruste te zullen hervinden, waarvoor zij zich in dit leven niet meer vatbaar gevoelen.

Het krachtigſte middel nu tegen deze wroegingen des gewetens is ongetwijfeld zulk een opregt en ongeveinsd berouw, 't welk den mensch aanſpoort, niet alleen om zijnen Schepper, die barmhartig is, en bij wien vergeving is, ook zelfs voor bloedſchulden, om genade te bidden, maar ook, om, door eene getrouwe gehoorzaamheid in zijnen volgenden wandel, en door eene ijverige betrachting van alle zijne pligten, de ſchuld zijner vorige misdrijven, zoo veel mogelijk, uit te delgen.

Dat toch is het ware middel, om de folteringen des gewetens te doen ophouden. Hij immers, die de almagtige Formeerder is onzer natuur, heeft op eene verwonderlijke wijze het geweten in ons binnenſte geplaatst, geenszins om ons als een wreed en onbarmhartig dwingeland te pijnigen, maar om ons eerst als een vriend te vermanen, en om ons daarna, als die vermaningen vruchteloos bevonden worden, al meer en meer te kastijden en te ſtraf-

Digitized by Google

ſen; doch altijd met het liefderijk oogmerk, om ons door die ſtraffen en kastijdingen zedelijk en godsdienſtig te verbeteren; en, naar gelange dat doeleinde bereikt wordt, verminderen dan ook weder de beſtraffingen des gewetens, tot zij eindelijk, als de mensch in zijne bekeering en zelfverbetering blijft volharden, geheellijk ophouden.

5. De laatſte bron van Zelfmoord, zeide ik, vinden wij in donkere begrippen van de Godsdienst.

Helaas! zelfs onder de beste en godvruchtigſte menſchen heeft men er gevonden, die zichzelven in de oogen van een volmaakt heilig en regtvaardig God zoo ſchuldig hielden, dat zij, hunne toekomſtige veroordeeling als onfeilbaar zeker houdende, en die ſchrikkelijke verwachting niet kunnende dulden, ten einde van dien ondragelijken last ontheven te worden, vrijwillig beſloten hebben, om hun rampzalig leven te verkorten, en eigenhandig deszelfs draad af te ſnijden. De zoodanigen beſchouwen de eiſchen van de Godsdienst, en de pligten, welke zij ons oplegt, zoo zwaar, en voor de menſchelijke natuur zoo onuitvoerbaar, dat zij, gevoelende, dat zij daaraan niet beantwoord *hebben*, noch in de toekomst daaraan beantwoorden *kunnen*, ligtelijk tot wanhoop vervallen, van wanhoop tot vertwijfeling, van vertwijfeling tot verbijstering, en eindelijk, helaas! van verbijstering tot Zelfmoord.

Zijn nu duistere en onredelijke begrippen van de Godsdienst de oorzaken van die droevige uitwerking, dan zijn gevolgelijk heldere en redelijke denkbeelden van de Godsdienst de beste behoedmiddelen daartegen.

Inzonderheid behoort daartoe de gewigtige waarheid, dat alle eigenſchappen en volmaaktheden, welke in het wezen der Godheid gevonden worden, één eenig en onverdeelbaar geheel uitmaken, en dat die eigenſchappen en volmaaktheden ſlechts als afzonderlijke en vaneengeſcheidene deelen worden voorgeſteld, ten einde de zwakheid van het menſchelijk verſtand eenigzins te gemoet te komen. Waaruit derhalve volgt, dat dezelfde God, die heilig is, ook te gelijk barmhartig is, die regtvaardig is, ook te gelijk genadig is, en dat Hij, die de Almagtige

Digitized by Google

is, ook te gelijk de hoogste Liefde is. — Voorwaar, het is die eenzijdige en afzonderlijke beschouwing van Gods Regtvaardigheid en Heiligheid, waardoor veler harten vervuld worden met eene angstvallige vrees; terwijl daarentegen bij de verstandigen en beteronderwezenen die vrees gematigd wordt door de overtuiging, dat in de natuur der Godheid Regtvaardigheid en Heiligheid onafscheidbaar vereenigd zijn met Genade, met Barmhartigheid, en met Liefde.

En bovendien leert de redelijke Godsdienst, welke wij allen belijden, dat God niet alleen onze almagtige Schepper, maar dat Hij ook onze liefderijke Vader is, ja dat Hij niet anders dan uit liefde ons heeft *kunnen* voortbrengen. Dat toch leert, behalve de Goddelijke Openbaring, ook op het duidelijkst de Rede.

Is het niet de Rede, welke ons klaar doet zien, dat God ons geenszins *kan* geschapen hebben, omdat Hij ons eenigzins behoefde? Hoe toch zoude *Hij* eenige behoeften kunnen hebben, die de Algenoegzame is en geens dings gebrek heeft, en die zoo volmaakt is, dat Hij noch heerlijker, noch voortreffelijker, noch gelukzaliger op eenigerlei wijze kan gemaakt worden? Is het derhalve waarachtig, dat God ons niet heeft *kunnen* voortbrengen, omdat Hij ons eenigzins behoefde, zoo blijft er geen ander redelijk en loffelijk doel over, waarom een allervolmaaktst Wezen ons *kan* geschapen hebben, dan alleen om voorwerpen te hebben, aan welke Hij zijn aanwezen, zijn leven en zijne gelukzaligheid zoude kunnen mededeelen, en diensvolgens enkel uit de zuivere bronwel van liefde. — Ziet, zoodanig zijn de redelijke en verlichte godsdienstige begrippen, waardoor wij moeten trachten te verdrijven alle onredelijke en donkere denkbeelden van de Godsdienst; dan zullen wij tevens doen ophouden de droevige uitwerkselen, welke uit die donkere begrippen kunnen geboren worden.

Heb ik u dan dus, M. H., opmerkzaam mogen maken op de bronnen van den Zelfmoord, en heb ik, naar mijn vermogen, daarnevens geplaatst eenige hulpmidde-

Digitized by Google

lan, om de opwelling van den afloop der bronnen te ſtuiten en te ſtremmen, zoo vergunt mij, dat ik mijne Rede beſluite, door u voor te dragen twee, mijns inziens, niet ongewigtige, en met ons onderwerp in een naauw verband ſtaande, aanmerkingen.

IV. 1. De eerſte dezer aanmerkingen betreft eene ſchijnbare verdediging van den Zelfmoord, waarvoor ik u wensch te waarſchuwen, door u derzelver ongegrondheid voor oogen te ſtellen.

Sommigen, namelijk, beweren, dat het leven moet beſchouwd worden als een geſchenk, door God aan den mensch gegeven. Van dat punt nu uitgaande, redeneren zij aldus: „ Een geſchenk was eerst het eigendom van „ den Gever, maar werd vervolgens, door het weg te „ ſchenken, het eigendom van den ontvanger. Derhalve," zeggen zij, „ is het leven, dat God ons geſchonken heeft, „ het eigendom van den mensch. — Is nu het leven het „ eigendom van den mensch, dan mag een ieder met zijn „ leven doen, wat hem behaagt. Hij kan het behouden, „ hij kan het verwaarloozen, hij kan het bederven, hij „ kan het verbreken, of hij kan het teruggeven aan den „ Gever, alles naar zijn welgevallen. En derhalve be„ zit ieder mensch een onbetwistbaar regt tot den Zelf„ moord."

Wacht u, M. H., voor zulk eene redenering: want zoo wel het gezond verſtand als de Godsdienst, welke gij belijdt, overtuigen u, dat het leven wel eene gaaf van God is, maar eene voorwaardelijke gaaf, onder voorwaarde, namelijk, van er een nuttig gebruik van te maken, overeenkomſtig met den wil van Hem, die het u gegeven heeft.

Ja, 't geen een mensch u geeft, dat wordt door de gaaf uw eigendom; maar alles, 't geen God u geeft, dat geeft Hij u ſlechts ter leen. Hij is de alleen wettige Leenheer en de ware Bezitter van uw leven; en derhalve moogt niet *gij*, maar mag alleen *Hij* het weder tot zich nemen, wanneer het Hem behaagt.

Het leven, gelijk alle andere gaven, welke gij van uwen

Digitized by Google

Schepper ontvangen hebt, is u niet gegeven als een bezit of als een eigendom, maar als een pond of talent, 't welk u slechts is toevertrouwd, en daar gij verschuldigd zijt winst mede te doen. Gij zijt derhalve geene bezitters van, maar slechts Rentmeesters over uw leven; en eens komt de tijd, dat tot een iegelijk onzer zal gezegd worden: *Geef rekenschap van uw Rentmeesterschap.* En nu, wat rekenschap toch zal iemand kunnen geven, die het hem toevertrouwde pand, of het hem toevertrouwde huis, niet bewaard, maar moedwilliglijk verlaten heeft?

Wacht u derhalve, M. T., van uw leven te beschouwen als een onvoorwaardelijk geschenk, maar beschouwt het als een u toevertrouwd pand, waarover de ware Bezitter, de ware Eigenaar u slechts tot bestuurders of tot Rentmeesters heeft aangesteld.

2. Mijne tweede aanmerking raakt het gewigtig werk van de opvoeding uwer kinderen.

Gij hebt gezien, dat hoogmoed, dat teleurstelling, dat grievende rampen, dat de wroegingen des gewetens, en dat onredelijke begrippen van de Godsdienst de onzuivere bronnen zijn, waaruit het onheil, dat wij heden beschouwd hebben, opwelt. Dunkt u dan nu niet, dat gij uwe kinderen, reeds van kindsbeen af, zoodanig behoort op te voeden, dat zij gedurende al hun leven voor dat onherstelbaar misdrijf mogen bewaard blijven? Immers, of een boom regt of kromgebogen zal opgroeijen, dat hangt inzonderheid daarvan af, hoe hij behandeld wordt, als hij nog een rijsje is.

Zaait dan toch niet in de harten uwer jonge kinderen het zaad van hoogmoed, door hen in hunne tegenwoordigheid te prijzen. Het zaad toch van hoogmoed groeit genoeg van zelf, en, gelijk onze godvruchtige Dichter KAMPHUYZEN gezegd heeft, „al wat van zelve wast, „ behoeft men niet te zaaijen."

Willigt uwen kinderen toch niet alles in, wat zij begeeren, maar, integendeel, gewent hen vroegtijdig aan het gelaten verduren van teleurstellingen.

Gewent hen ook aan het kloekmoedig dragen van smar-

Digitized by Google

ten en pijnen, van rampen en wederwaardigheden, ja zelfs van onregt; daardoor toch zullen zij een mannelijk karakter verkrijgen. Acht het voor u van het grootst belang, dat gij het vertrouwen uwer kinderen zoekt te verkrijgen en te behouden, opdat zij ten allen tijde vrijmoedigheid mogen bezitten, om het leed van hun hart in uwen schoot te durven uitstorten.

Bewaart hen inzonderheid voor het plegen van misdrijven. Onvoorzigtigheden en onbedachtzaamheden, der kindschheid en der jeugd eigen, moogt gij door de vingeren zien; maar alle bederf van den wil en van het hart moet gij op het zorgvuldigst te keer gaan, en het inwortelen daarvan verhoeden: want weêrhoudt gij het misdrijf, dan weêrhoudt gij ook de wroeging van het geweten.

Bovenal zorgt er voor, dat gij in de harten uwer kinderen, zoo ras zij daarvoor vatbaar bevonden worden, inprent redelijke begrippen van de Godsdienst. Leert hen vroeg hunnen Schepper kennen, niet in sommige, maar in alle zijne Goddelijke deugden, eigenschappen en volmaaktheden. Doch bevlijtigt u het allermeest, dat uwe kinderen God leeren kennen als een wijs en liefderijk Vader, die wel zijne kinderen, als zij misdoen, kastijdt en straft, maar nooit dan tot hunne verbetering.

O! mogten deze lessen door alle ouders behartigd en betracht worden! Dan zouden zij door dat onderwijs zichzelven (want die onderwijst, wordt onderwezen) en hunne kinderen beveiligen tegen alle verzoekingen tot dat droevig kwaad, 't welk in dit uur het voorwerp geweest is onzer overdenkingen; ja, dan zouden zij zichzelven en hunne kinderen voorzien van een plechtanker in den nood, en alzoo de kiel huns levens eenmaal behouden doen aanlanden in de haven eener eeuwige veiligheid.

Digitized by Google

BERIGT, WEGENS DEN, IN HET JAAR 1825, NA DE AANWENDING DER MOXA, UIT LONGTERING HERSTELDEN LIJDER.

Door

Z. H. VAN DER FEEN,

Med. Doct. te Amsterdam.

De belangstelling, waarmede de bekendmaking der ziektegeschiedenis wegens eenen uit longtering herstelden lijder ontvangen is (*), vordert van mij, dat ik, na verloop van eenigen tijd, berigt geve wegens den opgevolgden toestand, om daardoor aan de menigwerf met zoo vele deelneming geopperde vragen openlijk te beantwoorden; als, namelijk, hoe zich de lijder sedert bevonden heeft? of deszelfs herstelling duurzaam geweest is? of hij vrij bleef van instortingen? of zijne gezondheid volkomen was? of hij zich aan alle weers- en windsveranderingen en andere ongunstige invloeden zonder hinder heeft kunnen blijven blootstellen? of zijne ziekte inderdaad eene longtering geweest is, en hij dus wezenlijk van eene longtering genezen is? of ook andere lijders door de aanwending der *moxa* behouden kunnen worden? en vele andere vragen meer, welke van de groote deelneming der lezers in het ongelukkig lot hunner lijdende natuurgenooten getuigden. Het volgend verslag, wegens de gesteldheid des lijders na de maand October 1825, moge als antwoord op deze vragen gelden.

Toen ik deszelfs herstelling wereldkundig maakte, had ik hem zelf sedert den 29 Junij van dat jaar niet gezien; en, schoon ik bij herhaling de voordeeligste berigten te zijnen aanzien ontving, wantrouwde ik niet zelden deszelfs toestand, uit aanmerking 1°. van den schok, dien hij in zijne ligchaamskrachten, ten gevolge der doorgesta-

(*) Vergel. *Mengelwerk* van dit Tijdschrift, Oct. 1825. bl. 620.

Digitized by Google

ne ziekte, ondervonden had; 2°. dat longteringzieken wel eens meer voor een' korten tijd bijkomen, maar bij de wisseling der saizoenen, vooral tegen het najaar, meestentijd wederom instorten; 3°. dat onze lijder zich in de *Geldersche* luchtstreek bevond, die voor longzieken in een' zoo kwaden reuk staat; 4°. dat hij zich aldaar, zoo wel als op zijne ophanden zijnde reize naar *Holland*, aan vele vermoeijenissen had blootgesteld, en nog zou moeten blootstellen. Ik reikhalsde dus vurig naar zijne terhuiskomst, ten einde ik mij persoonlijk mogt overtuigen van deszelfs herkregene gezondheid. En waarlijk verrassend was het oogenblik, toen ik hem, in de maand November tot zijnent wedergekeerd, voor het eerst mogt aanschouwen. Met kloeken en stevigen tred en met het frissche waas eener bloeijende gezondheid trad hij vrolijk mij te gemoet, zoo gemakkelijk en vlug op de beenen zich bewegende, zoo sterk en helder van spraak, en zoo goed er uitziende, alsof hem nooit iets gescheeld had; zoodat men, als 't ware, moeite had te gelooven, dat men denzelfden persoon thans voor oogen had, die in het voorjaar aan den rand van het graf had verkeerd. Inderdaad, die groote matte oogen, die ingezonkene kaken, dat bleek loodkleurig aangezigt, die doodwitte, van natuurlijke levensspanning en levenswarmte beroofde handen en vingers, die weggedorde armen en hals, met één woord, die uitgeteerde toestand des ligchaams was ganschelijk geweken, en had plaats gemaakt voor de aangenaamste verandering. Lustig en krachtvol bewogen zich de oogen onder het opgehelderd voorhoofd; eene levendige kleur verfde de wederom vleezig gewordene wangen, en waarlijk verwarmend was de vriendschappelijke druk der natuurlijk hervoede hand. Niet minder voordeelig was het met de werktuigen der ademhaling gesteld; want, behalve het krachtig en onbelemmerd spraakvermogen, geschiedde dezelve zoo geheel natuurlijk en zonder eenige hindernis, dat, zelfs bij opzettelijk sterk aangezette in- en uitademingen, niet alleen geen de minste hoest of slijmopgeving plaats greep, maar ook geen spoor van pijn, of

Digitized by Google

drukking, of ſpanning, of benaauwdheid te ontdekken was. Even zoo gerustſtellend deed zich de pols voor, die, volkomen ontſpannen, los en week, met de grootſte regelmatigheid ſlaande, het bewijs gaf van een' ongehinderden bloedsomloop door de longen. Eindelijk, ook de werktuigen, beſtemd tot de vertering der ſpijzen, droegen alle blijken eener herſtelde gezondheid. Het voedſel, gelijk het met graagte genomen werd, werd zonder hinder verduwd, en voor het ligchaam zoo goed bewerkt, dat de boven vermelde voeding zoo bij uitſtek heeft kunnen geſchieden; de darmontlastingen waren regelmatig en natuurlijk; de ſlaap was gezond en duurzaam, en werd zelfs bij lage ligging van het hoofd niet geſtoord.

Ik mogt dus, na het verloop van een half jaar, de longziekte nog als volkomen genezen beſchouwen; en de lijder heeft het voorregt genoten, die genezing in het vervolg van tijd onafgebroken te zien voortduren: geene wisſeling der jaarſaizoenen, noch ook de ſcherpe koude van den opgevolgden winter in de jaren 1825 en 1826, noch de later ingetrede gloeijende zomerhette oefenden eenigen nadeeligen invloed uit op zijne longen. Met lust en gemakkelijkheid verrigtte hij zijne bezigheden; met vermaak deed hij, zonder vermoeijenis, de grootſte wandelingen, niet zelden met verhaasten tred, uren achter elkander, door onze ſtad; en, niet altoos gedenkende aan den gevaarlijken toeſtand, waaraan hij ontſnapt was, ſtelde hij zich zoo wel bij dag als bij nacht, zoo dikwerf hij dit verkoos of noodig oordeelde, aan alle weêrs- en windsveranderingen, nevel, mist, ſtorm, koude en hette, bloot, en maakte zich, zonder bezorgdheid, deelgenoot van alle die vermaken en uitſpanningen, welke hem vóór zijne ziekte behagen konden. Noch het een, noch het ander verwekte eenig leed in de werktuigen der ademhaling, even min als de onaangename bejageningen en ontmoetingen in zijne maatſchappelijke betrekkingen, welke niet zelden oorzaak geweest zijn van groote, ſchoon dan ook regtmatige drift, die, zoo als men weet, het bloed hevig doet koken, en de taal, met ſterke inſpanning, ijverig

Digitized by Google

voeren; twee omſtandigheden, te belangrijk voor ons onderwerp, dan dat ik die niet zou moeten vermelden, daar, gelijk bekend is, zelfs de gezondſte longen hierdoor zoo geweldig kunnen geſchokt worden, dat bloedſpuwing, als een der meest gewone gevolgen van dezelve, wordt waargenomen.

Bij dezen aanhoudend voordeeligen ſtand der zaken had de lijder met het gebruik van het *alumen crudum* in kleine giften volgehouden tot in de maand December 1825, en de etterdragt op de plaats der *moxa* door kunst onderhouden tot in de maand April 1826. Ook na het ophouden met deze middelen bleven de longen volkomen gezond; zoodat, zelfs bij andere tusſchenkomende ligtere of hevigere ongeſteldheden, de lijder geen letſel hoegenaamd in dezelve ontwaarde, hetgeen te meer opmerking verdient, daar ſommige dezer ongeſteldheden van dien aard waren, dat zij uit zichzelve in ſtaat waren, de gezondſte longen te krenken. Het zal onnoodig zijn, alle die ongeſteldheden afzonderlijk hier op te ſommen; het zij voldoende, op te merken, dat zij alle haren grondſlag vonden in het dusgenaamde *vliegende podagra*, waaraan de lijder vóór zijne bloedſpuwing reeds onderhevig was, en hetwelk na de herſtelling uit zijne longtering hem meermalen kwelde, nu eens de kniën, dan de buiksingewanden, dan de herſenen aantaſtte, en alzoo op den eenen tijd niet alleen langdurig aanhoudende verſtoppingen, beſloten kolijk, of *diarrhœën*, op een' anderen beroerten en duizelingen, maar ook op andere tijden de hevigſte braakziekten te weeg bragt. Alzoo deze laatſten voornamelijk de borstingewanden beleedigen konden, zal ik dezelve iets breedvoeriger aanſtippen.

De eerſte derzelven had plaats in de maand Februarij 1826; zij ging alle verbeelding te boven, duurde, onder de verſchrikkelijkſte folteringen, 14 dagen lang, en liet zich niet dan met de grootſte moeite overwinnen. Met ijzing was ik dikwerf getuige van de ontzettende benaauwdheden en vermoeijende ſchuddingen, welke de lijder hierbij ondervond; en dagelijks vreesde ik, dat zijne

Digitized by Google

longen, tegen die geweldige inſpanningen niet beſtand, eene nieuwe bloedſtorting ondergaan zouden. Doch, hoe beangſtigend ook de vooruitzigten in deze gevaarvolle omſtandigheid waren, de lijder mogt zich ook nu in de gelukkige herſtelling uit eene hagchelijke ziekte verblijden; zijne borstingewanden bleven volkomen gezond, en hij kwam zoo zeer tot yorige krachten en welſtand, dat hij in de opvolgende zomermaanden het niet eens noodig geacht heeft, mijne geneeskundige hulp in te roepen.

In het najaar, op den 24 November, werd hij voor de tweede maal door eene gelijke braakziekte overvallen, waarbij veel ſlijm, water, zuur en groene gal geloosd werd. Gelijk de meeste Podagristen gewoon zijn, de eenmaal doorgeſtane verſchijnſelen, bij derzelver terugkeer, met bekende huismiddelen, kamillen, hondsdraf enz., te behandelen, zonder hunnen Arts te raadplegen, zoo liet ook onze lijder 24 uren onder het gebruik van zulke middelen verloopen, in de hoop dat, bij rust en zachte uitwaſeming, de ziekte gemakkelijk wijken zoude. Toen echter het braken niet alleen aanhield, maar al heviger en heviger werd, en zich met hetzelve, van wege de bloedsophoopingen onder zulke omſtandigheid naar de herſenen, duizelingen en flaauwten begonnen te paren, werd ik op den 25 November des avonds geroepen.

Ik vond hem in eene zeer neêrgedrukte gemoedsſtemming, door het onafgebroken braken ten uiterſte afgemat, bleek er uitziende, met eene koude droge huid en koortſigen pols. De borst, ſchoon door de geweldige ſchokken van het braken en koren onbeſchrijfelijk gefolterd, toonde geen letſel in de werking harer organen; er was geen hoest, geene ſlijmopgeving, geene pijn, ſpanning of benaauwdheid te ontdekken.

Ik verordende krampſtillende, uitwaſemende, verzachtende en afleidende middelen.

De opvolgende nacht werd ſlapeloos doorgebragt, en de 26ſte November verliep, zonder eenige beterſchap met zich te voeren; integendeel waren alle de verſchijnſelen nog verergerd.

Digitized by Google

Maandag den 27 November waren er teekenen van eenige verandering ten goede: de tusschenruimten tusschen de brakingen waren langer, het braken minder hevig, de koorts gering, en het *podagra* verwekte ligte pijnlijkheid in de kniën. Niet lang, echter, duurde deze schijnbare beterschap; want tegen den avond verdween de gevoeligheid der kniën, en hervatte zich het braken met kracht, waarbij eene ligte pijnlijkheid ontstond in het bovengedeelte der maag naar den kant der *cardia*; de koorts verhief zich, en de lijder verloor aanmerkelijk in krachten. De opvolgende nacht was slapeloos en ten hoogste vermoeijend door het braken. Tegen den morgen van den 28sten was het braken verminderd, en geene pijnlijkheid in de maag meer aanwezig. Deze verandering was echter verre van gunstig: want bij het braken werd eene zwarte vloeistof uitgeworpen; de tong vertoonde zich gitzwart, de pols zeer nietig, de oogen mat en flets, het gelaat vaalbleek en zamengevallen, de huid marmerkoud; nergens waren teekenen van eenige terugkeering van het *podagra* naar de beenen.

Ik moest dus besluiten, dat er koudvuur in de maag was ontstaan, en dat mijn lijder, nu buiten alle termen der kunst gebragt, binnen weinige uren zijne aardsche loopbaan zoude eindigen. Moschus, kamfer en vele andere opwekkende middelen werden nog, schoon te vergeefs, toegediend. De lijder verminderde van oogenblik tot oogenblik, en geraakte allengskens in een' dommelenden toestand, waaruit hij echter tot nog één uur voor deszelfs dood met volle kennis zich liet opwekken; de pols verloor zich meer en meer; de gevoeligheid der ledematen sluimerde langzaam weg; het braken hield op; de ademhaling, van tijd tot tijd door eenige reuteling belemmerd, werd korter en korter en met lange tusschenpoozen, tot dat eindelijk, ten 2 ure in den nacht van den 29 November 1826, na eene kortstondige ziekte van slechts vier dagen, een laatste ademtogt den belangrijken lijder aan zijne naauwe betrekkingen en vele vrienden onherroepelijk ontrukte.

(*Het vervolg en slot in No. IX.*)

Digitized by Google

IETS, OVER WATTIER-ZIESENIS, EN DE HULDE, DOOR DEN AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG, AAN HARE NAGEDACHTENIS, OP DEN 8 MEI 1827.

Zoo lang de ſterveling het einde van zijne loopbaan niet bereikt heeft, ſchijnt het oogenblik nog niet gekomen, om aan zijne deugden of verdienſten volkomen regt te doen wedervaren. De algemeene woeling ſchijnt te beletten, dat hij in een volkomen zuiver licht verſchijne; en het is moeijelijk, een vast ſtandpunt te vinden, om hem onbelemmerd gade te ſlaan en naar waarde te kunnen beoordeelen.

Dan, als de koude hand des doods de lamp, wier ſchijnſel ons nu de oogen deed ſchémeren, dan weder een' walm van zich gaf, die ons gezigt belemmerde, heeft uitgeblusscht, treedt de waarheid toe, en licht ons voor. Aan den rand van het graf overzien wij onbelemmerd de loopbaan van den afgeſtorvenen, en geene vooroordeelen of voorlingenomenheden leiden ons van den weg af.

Op dit ſtandpunt zijn wij gekomen tot de beſchouwing van onze onvergelijkelijke WATTIER-ZIESENIS. Hare verwijdering van het tooneel, waar zij zoo veel roems had ingeoogst, en zoo veel roems aan haar vaderland had medegedeeld, benam aan het opkomend geſlacht de gelegenheid, het denkbeeld aan te kweeken van den hoogen trap van kunst, welken zij bereikt had, en welke zich voor de aanſchouwing van tijd tot tijd moet vernieuwen, om den indruk onverzwakt te kunnen bewaren; dewijl de bewondering eene aandoening is, welke, om derzelver hooge ſpanning, natuurlijkerwijze verpoozing vordert; en, welk een' diepen indruk een kunstgewrocht ook op' ons gemaakt heeft, wij verlangen telkens, het weder te zien, wijl wij in onszelven gevoelen, dat wij al deszelfs ſchoonheden niet in ons geheugen bewaard hebben.

Dan alleen, als die gelegenheid geheel is voorbijgegaan, als er geene mogelijkheid meer overgebleven is, om ons in de aanſchouwing te verlustigen, vorderen wij van ons geheugen eene vergoeding voor dit gemis; wij verlangen, dat het ons een vroeger genot vertegenwoordige, en het ſchoone, dat ons eenmaal in verrukking bragt, voor onzen geest terugroepe; een erkentelijk gevoel mengt zich in de gewaarwordingen, welke wij hierbij ondervinden, en wij wijden aan de verdienſten een vernieuwd offer van bewondering.

Digitized by Google

Veelligt zouden zij, die WATTIER-ZIESENIS in hare volle grootheid gekend hebben, door een jeugdiger geslacht van vooringenomenheid verdacht kunnen worden, en men zou kunnen vooronderstellen, dat een ongetrouw geheugen de bewondering té hoog spande. Wij beschouwen het dus als een gelukkig verschijnsel voor onze zelfvoldoening en den *Nederlandschen* kunstroem tevens, dat de avond van haar leven niet voorbijgegaan is, zonder dat zij hare verwonderlijke talenten nog heeft ten toon gespreid. Bij de opvoering der rollen van ATHALIA, van HELOÏZE (in *Fenelon*), van GEERTRUIDA (in *Hamlet*), van AGRIPPINA (in *Britannicus*), van MEROPE, heeft zij de hoogte nog doen bewonderen, waartoe hare bekwaamheden gestegen waren. Zij heeft (daar de ligchaamskrachten niet meer aanwezig waren) getoond, dat de kunst daarvan niet afhankelijk is, maar in de ziel haren zetel heeft. En, voor hen, die haar eertijds mogten bewonderen, het denkbeeld van hare uitmuntende talenten vernieuwende, heeft zij het opkomend geslacht met het hooge Ideaal van kunst bekend gemaakt.

Het is allermoeijelijkst, ons tot het ons voorgeschreven bestek te bepalen: zonder oogmerk eene lofrede zamen te stellen, zouden wij ons ongemerkt in een' vloed van lofredenen verdiepen. De ééne en eenige stem, die van alles, wat kunst bemint, uitgaat, is zoo beslisfend, dat het overtollig is, er iets tot haren roem bij te voegen; maar het is eene behoefte, er iets van te zeggen. Alle uiterlijke vereering is niet in staat, een duister leven na deszelfs verscheiden eenigen glans te verleenen; maar het is het voorregt van hen, die door de Voorzienigheid met schitterende talenten beschonken zijn, gedurende hun leven den roem te verzamelen, welken zij hun vaderland, bij hun afsterven, als eene kostbare erfenis nalaten. De hulde dan ook, aan WATTIER-ZIESENIS gewijd, beschouwen wij niet als een middel, om haar een hooger aanzien te kunnen geven; maar als eene plegtige betuiging, dat wij de erfenis van haren roem met dankbaarheid aanvaarden.

Hoogstaangenaam moest het dus allen, die prijs op den *Nederlandschen* kunstroem stellen, zijn, dadelijk het besluit van Bestuurderen van het *Nederlandsche* Hoofdtooneel, om op de plaats, waar zij haren roem had ingeoogst, harer nagedachtenisse eene plegtige hulde te wijden, aangekondigd te zien. Het is niet dan al te waar, dat niemand eenig gezag kan bekleeden, of be-

Digitized by Google

heer waarnemen, zonder zich aan berispingen bloot te stellen. Een Schouwburgsbestuur, reeds in zichzelve zoo moeijelijk, is hier althans niet van uitgesloten; en wij hebben daarvan meermalen de scherpste bewijzen gezien. Daarom heeft ons het loffelijk gedrag van Heeren Commisarissen van den *Amsterdamschen* Stadsschouwburg te meer genoegen gegeven. Zij hebben voor het oog der wereld, op eene plegtige wijze, de erfenis, welke WATTIER-ZIESENIS in haren roem aan de natie heeft nagelaten, aanvaard; zij hebben dit gedaan op de plaats, waar die roem was ingeoogst, en daaraan, zoo wel door den ijver, als door de inrigting, alle waardigheid bijgezet. Den kring, waartoe zij behoorde en waarvan zij het pronkjuweel was, hebben zij, als 't ware, om hare grafterp bijeengeroepen, en eenen harer kunstgenooten de eere toegekend, tolk der algemeene gevoelens te zijn (*). Indien er ooit eene nagedachtenis op eene allezins plegtige en doelmatige wijze gevierd is, het is die van WATTIER-ZIESENIS. Zonder iets van buiten aan te brengen, was alles vereenigd, wat belangstelling kon verwekken; en het aandoenlijk gevoel was met de hoogste deftigheid omkleed, welke men op een tooneel verwachten kan, zonder dat iets de grenzen, aan hetzelve voorgeschreven, overschreedde. De stemming der aanschouwers was met dit alles volmaakt overeenkomstig, en het was alsof de afgevaardigden uit alle standen der Maatschappije zich vereenigd hadden, om haren roem aan de natie toe te wijzen. Alleraandoenlijkst en plegtig tevens was het oogenblik, toen hare beeldtenis, door den man, in wien de hooggeklommene jaren het jeugdig vuur nog niet verdoofd hebben, en die in haar schitterendst tijdvak het naast aan hare zijde stond, gekroond werd. Het was een treffend schouwspel. Het was alsof wij de verdienften in worsteling met de vergankelijkheid zagen. Eene weemoedige aandoening vermeesterde onze ziel, die tot eene zachte kalmte overging, toen wij de verdienste met de kroon der onsterfelijkheid zagen pralen.

Mogt er dan, ter billijke schatting van de nagedachtenis

(*) Zie *Hulde aan de nagedachtenis van* WATTIER-ZIESENIS, *door* M. WESTERMAN, bij deze plegtigheid uitgesproken, en, met autorisatie van het Bestuur des Schouwburgs, uitgegeven bij M. WESTERMAN en C. VAN HULST te *Amsterdam*.

Digitized by Google

Van WATTIER-ZIESENIS, eenig verzuim hebben plaats gehad (*), de *Amsterdamsche* Schouwburg heeft dit luisterrijk hersteld, of liever is alle verwijt van verzuim, door de dadelijke aankondiging, voorgekomen, en wel eer men nog vermoeden kon, dat er eenig verzuim plaats kon of zou hebben.

Er zijn, behalve de gedichten, bij dit lijkfeest uitgesproken, reeds eenige andere geschriften wegens deze onvergelijkelijke Vrouw in het licht verschenen; en wij vinden ons in gemoede verpligt, onze landgenooten eenigzins in te lichten omtrent zaken, daarin voorkomende, welke aanleiding tot eenige miskenning zouden kunnen geven. Ons komt het allerzonderlingst voor, dat men de waarde van eene belangrijke personaadje tracht te verhoogen, door de natie, waartoe zij behoort, in een ongelijk wegens dezelve te stellen; en dit is het geval in een der bedoelde geschriften (†), waarin men wil doen gelooven, dat WATTIER-ZIESENIS hare laatste dagen in kommerlijke omstandigheden heeft doorgebragt. Dit is eene volstrekte onwaarheid, waarvan wij het tegendeel op eene stellige wijze kunnen verzekeren. Zij was in het genot van een pensioen, van wege zijne Majesteit den Koning; en, schoon zij het tooneel verlaten had, verliet *Amsterdam* haar niet: zij was Lid van het Fonds ter onderrigting en verdere opleiding van jonge Tooneelkunstenaars en -kunstenaressen aan den Stadsschouwburg gevestigd, en heeft daar, sedert deszelfs oprigting tot aan haren dood, inkomsten van genoten. Het moge waar zijn, dat in andere landen, waar het tooneel eene algemeene volksbehoefte is, de kunstenaars ruimer vergolden worden dan hier (‡); maar, naar gelange der

(*) Men leze hierover den Brief van de Leden van het *Amsterdamsch* Tooneel, in het *Advertentieblad* van 12 Mei 1827.

(†) *Lofrede op* J. C. WATTIER, enz. *Amst.* bij DE GEBR^s. DIEDERICHS.

(‡) Op verre na, echter, niet altijd. Uit eene verzameling van *fac simile's*, onlangs te *Parijs* uitgegeven, ontleenden wij het volgende biljet van de vermaarde CLAIRON aan den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken, CHAPTAL:

„ Burger Minister! — Sinds eene maand zoek ik te ver-
„ geefs een' beschermer, om mij tot u te doen naderen;
„ maar, zoo het waar zij, dat de menschelijkheid u dierbaar

Digitized by Google

omſtandigheden, kunnen wij ter eere der natie, en vooral ter eere van hen, aan wien het lot der kunſtenaars is toevertrouwd, met kennis van zaken verklaren, dat de verdienſten van WATTIER-ZIESENIS nimmer uit het oog zijn verloren; dat zij haar einde kommerloos, ja zelfs in een' beteren dan kommerloozen toeſtand heeft kunnen bereiken; en men kan zich volkomen gerustſtellen, dat zij zich in haren ſtaat niet heeft behoeven te verminderen. Het tegendeel te zeggen, is alzoo der natie eene onverdiende blaam aantijgen. Immers eene vrouw, wier inkomſten *f* 2 à 3000 kunnen bereiken, behoeft in geen ſtaat van vernedering te leven, of zich aan een' fatſoenlijken omgang, uit onvermogen, te onttrekken.

Dezelfde lofredenaars, welke, op de ongerijmdſte zoo wel als logenachtigſte wijze, haar ten koste der natie willen verheffen, ſtellen haar in een ongunſtig licht, als willende doen gelooven, dat zij volſtrekt van alle kunde ontbloot was, en zich in een gezelſchap niet behoorlijk wist te gedragen. Het is waar, zij had die kundigheden niet, waardoor eene *Savante* zich onderſcheidt; maar van hetgeen zij deed wist zij zeer goed verklaring te geven, en wie haar van ongeſchiktheid tot gezellig verkeer durft verdacht maken, heeft zeker nooit de eer van haar gezelſchap genoten.

Men verſchoone deze kleine uitweiding, waartoe wij ondanks onszelven vervoerd zijn! WATTIER-ZIESENIS is verre boven zulke bekrompene aantijgingen, en het regt, dat de natie haar heeft doen wedervaren, boven alle verdenking verheven.

Ons beſtek gebiedt ons te eindigen; maar moeijelijk is het, wanneer men ééns de gedachten op haar gevestigd heeft, van haar te ſcheiden. Zij heeft den laatſten tol aan de natuur betaald; maar wij zijn harer verdienſten eene duurzame ſchatting verſchuldigd. De erfenis van haren roem, wij herhalen zulks met nadruk, heeft zij haar vaderland nagelaten; maar,

„ is, is 't aan u alleen, dat ik mij heb te wenden. Negen-
„ enzeventig jaren oud, met ligchaamszwakheden beladen,
„ op het punt van het noodige te ontberen, beroemd weleer
„ van wege eenige talenten, wacht ik aan uwe deur, dat
„ ge mij met een oogenblik gehoors gelieft te verwaardi-
„ gen. — CLAIRON." De Minister ſchreef aan den voet van dit biljet: „ Goed voor 2000 francs, op zigt te vol-
„ doen. — CHAPTAL." Zulk eene vernedering heeft onze WATTIER nimmer behoeven te dulden. *Redact.*

Digitized by Google

op welk een' hoogen prijs wij dezelve ook ſtellen mogen, kunnen wij tevens den wensch niet onderdrukken, in ontluikende talenten nog een' zweem van de hare te kunnen herinneren, daar zij, ſchoon zij velen met welwillendheid in enkele rollen onderwezen heeeft, in den eigenlijken zin ſlechts ééne kweekelinge heeft nagelaten, die dan ook, in de rol van FEDRA, eene proeve heeft gegeven, in hoe verre zij zich de laatſte leſſen van hare groote meesteres heeft ten nutte gemaakt (*).

Wij beſluiten met hier te herhalen, wat in de *Hulde aan hare nagedachtenis* ten ſlotte uitgeſproken werd, en waarmede zeker alle vereerders van waarachtige kunst zullen inſtemmen:

o *Neêrland!* wie u moog' verkleenen,
o *Amſterdam!* wie op u ſmaal',
WATTIER won, van uw' roem omſchenen,
Voor u de ſchoonſte zegepraal.
Ja, de Oudheid, op haar wondren roemend',
En ſtervelingen Goden noemend',
Viere in verrukking MELPOMEEN:
Moet waarheid ooit den prijs bedeelen,
Dan ſiert de kroon der treurtooneelen
Den ſchedel van WATTIER alleen.

(*) Mejuſvrouw MULLER, geb. WESTERMAN.

DE RATTENVAL.

(*Vervolg van bl.* 331.)

Bij zijne geſtrenge zucht tot orde, wenschte de Kardinaal PEZZALI en zijnen aanhang, reeds als gemeenen roover in de provincie, onverwijld te doen opknoopen; maar hierbij kwamen nog eenige andere omſtandigheden, die dezen wensch niet weinig verſterkten. 't Was, namelijk, de laatſte bende, welke in ſtaat was, regtmatigen ſchrik aan te jagen. Was men van deze bevrijd, was dit roofnest verſtoord, zoo mogt men hopen, het land weldra tot volkomene rust en veiligheid gebragt te zien. Daarbij ging de wreedheid en ſtoutheid der euveldaden van dit geſpuis alles te boven, wat men van *Italiaanſche* roovers ooit gezien en gehoord had. Bovendien

Digitized by Google

(en deze was de voorname reden) bevonden zich in *Ravenna*, hoezeer dan ook voor tegenwoordig in 't geheim, nog genoeg onrustige koppen, in wier handen zulke booswichten steeds gevaarlijke werktuigen konden worden, en met welke de eerste gunstige gelegenheid hen voorzeker in verstandhouding zou brengen. De ondergeschikte besturen der provincie waren in hunne werkzaamheid als 't ware verlamd geworden door de heerschende slapheid des tijds; zij wenschten wel, verlost te zijn van deze vijanden der openbare veiligheid, maar hadden liever derzelver onderwerping of verwijdering met geld gekocht, dan door krachtige maatregelen bewerkstelligd. SANSOVINO was daarmede echter geenszins te voldoen, en besloot, zich die zaak aan te trekken. Hij was van nature geneigd, dusdanig vergiftig onkruid met tak en wortel uit te roeijen; niet, om met de boosheid in onderhandeling te treden. Eene gedachte (want bezwaarlijk kon het een ontwerp heeten) drong zich te dien einde aan zijn vurig brein op. Ongetwijfeld was het allezins een bestaan, gewaagd zonder noodzake; maar SANSOVINO, de schrik der waaghalzen, was op het stuk van moed misschien zelf de grootste waagbals. Zijn naam zoo wel, als het gerucht zijner daden, klonk — dit wist hij — wijd en zijd door de Pauselijke staten. Zijne stoutheid, door niets te vervaren, had hem alreeds de gunst des volks, zelfs in *Ravenna*, verworven, waar men, van SANSOVINO sprekende, gewoon was te zeggen, dat niet de monnikskap den priester, noch het harnas den soldaat uitmaakte. Één' eenig' Officier nam hij in het geheim. Deze wilde zijne bezwaren inbrengen; maar een beslissend bevel, te zwijgen en te gehoorzamen, was het antwoord.

Op eenen donkeren avond in de maand Februarij, die de regentijd en het onvriendelijkste deel des jaars in *Italië* is, als een gewoon priester verkleed, die te voet om beroepszaken reist, verliet de Kardinaal Legaat van *Ravenna* in stilte zijn Bisschoppelijk paleis op de *Piazza larga*, en nam, zonder eenig wapen, behalve een' staf, zonder geleide of bediende, zijnen weg, door de slechtste, minstbezochte straten, naar de westelijke poort der stad.

Omtrent zes mijlen van *Ravenna*, naar den kant der *Villa di Corvo*, op den weg, die van daar naar *Forli* gaat, en ongeveer ter halver wege van die plaats, stond, ten tijde van SANSOVINO, eene reeds voorlang in zeer kwaden reuk

Digitized by Google

ſtaande en als zoodanig beruchte herberg, bij het landvolk onder den naam van *la Trappola*, of *de Rattenval*, bekend. Dezelve lag zijwaarts af, op eenige ſhaphaanſchoten afſtands van den heerenweg, van waar men op dit punt in eene boschrijke ſtrekking nederdaalt. Alwat in den omtrek woonde, nam liever een' grooten omweg, dan dat men dat huis ook maar van verre genaakte; en voor reizigers, die het nabij kwamen, was het zelfs bij dag gemakkelijker mis te gaan dan te vinden, zoo verholen lag het, van den vlakken bodem rondziende, in digtbegroeid en onbeſnoeid kreupelhout en ſtruiken. Maar, toen de Legaat op de hoogte, tot welke de landweg zich verheft, naar beneden rondkeek, vertoonde zich op eens, te midden van regen en duisternis, in een flaauw ſchemerlicht, dat door gebrokene glasruiten viel, de ligging der hut in genoegzame klaarheid; terwijl, zelfs op dien afſtand, een woest gezang, door heeſche gorgels uitgebruld en door harde citergrepen begeleid, deszelfs toonen met het beſtendig, luid geluid des winds vermengde, die door de toppen des wouds ſtormde.

Steeds lustiger verhief zich het lied; eene wilde melodie, die voor het woeste oord, van waar zij klonk, als gemaakt was, en getuigde van het bedrijf der zangers en het karakter des tijds. Steeds donkerder werd de hemel, en de regen begon met meer gewelds te ſtroomen, toen de Kardinaal, bij het nederdalen van de hoogte, digt in zijnen mantel gewikkeld, door bosch en ſtruiken drong, regt op de *Rattenval* af. Nog eenige oogenblikken ſtond hij ſtil, toen hij dezelve had bereikt, niet omdat hij weifelde, maar om te luisteren; want de toonen, tot dusverre die der uitgelatenheid, ſchenen eensklaps in het geraas van den twist verkeerd te zijn. En dit was inderdaad het geval. Het gerucht nam toe; vloeken, bedreigingen en uitdagingen werden gehoord, maar alles dooreengemengd, verward en onverſtaanbaar. Thans, in het oogenblik, dat het geſchil op het hoogst was geklommen, klopte de Legaat met zijnen ſtaf aan de deur. Één algemeen „*ſt!*" en een zacht gekletter van wapenen, alsof de reeds uitgetogene klingen op zijn kloppen werden opgeſtoken, volgde, en terſtond daarop was alles ſtil.

„Zoo vroeg reeds op de been, Signor!" riepen verſcheidene ſtemmen te gelijk, toen de deur zich opende, en die kreet klonk als eene verwelkoming; maar de eerſte blik, op een' vreemden geworpen, overtuigde hen van dwaling, en de

Digitized by Google

groetenden vlogen wild door elkander, terwijl zij opſprongen of naar hunne wapenen grepen. Spoedig echter, toen men den binnentredenden meer bedaard had opgenomen, maakte die onrustige beweging plaats voor verwondering; de handen zonken langzaam bij het aangevatte geweer neder; de reeds geſpannen haan trad weder in zijne rust, en blinkende dolken, half uitgetogen, ſlopen weder in hunne ſcheeden. De gasten zagen, met wijdopgeſperde oogen, eerst den Kardinaal, dan de nog altijd opene deur, en vervolgens elkander aan, en een luid, algemeen en lang aanhoudend geſchater volgde, zoodat velen zich den buik moesten vasthouden.

De woning, in welke de Kardinaal zoo onverwacht zich had ingedrongen, was, door het zeldzame van den aanblik, meer geſchikt, om verbazing te verwekken, dan vertrouwen in te boezemen. Het vertrek, dat de geheele diepte des gebouws en omtrent drie vierden van deszelfs lengte innam, was tevens het éénige; want de morſige kamertjes, die eens tot ſlaapplaatſen gediend hadden voor de genen, die hier geſlapen hadden en er heelshuids waren afgekomen, waren in onbruik geraakt en vervallen; dezelve waren oorſpronkelijk zoo vele afdeelingen eens hooizolders geweest, die over den ſtal heenliep. Regt tegenover de deur vlamde een geweldig groot vuur, zoo als dezulken aanleggen, wien het brandhout niets kost, in een' ſchoorſteen, die zwart berookt en van eenen omvang was, dat man en paard er gemakkelijk in zouden kunnen rondrijden. Eene groote koperen lamp, die misſchien ſinds de vorige eeuw niet van roet en vet was gezuiverd, hing van de balken nederwaarts aan een' ijzeren ketting, die, naar den roest te oordeelen, even lang op eene reinigende hand wachtte, en verſpreidde een flikkerend, wild en onzeker ſchijnſel, dat elk oogenblik ſchier tot uitgaans toe gezweept werd door de in alle rigtingen van het kompas door de ſcheuren des gebouws binnendringende togtwinden. Daar rondom zaten eenigen op lage kurken bankjes, eenigen lagen op mantelzakken of ſchapenvellen, eenigen op den kalen vloer, en vijftien à twintig ſterke, gereſolveerde kerels, hunne cigaren rookende, dobbelden, of poetſten hunne roestige ſabels en geweren, en namen van tijd tot tijd ſterke teugen wijn, of ſterken drank, uit hoornen bekers, hier en daar op den grond verſpreid, of uit boksleederen buidels, die hier, gelijk in *Spanje*, bij het landvolk de plaats van wijnflesſchen bekleeden.

Niet min zonderling was de kleeding en tooi dezer lieden,

Digitized by Google

met de grilligſte overdrijving van de dragt, hunnen ſtand en bedrijf paſſende. Dik zwart haar vloog, als 't ware, hun om het hoofd; de een droeg knevels, de ander lange, neêrhangende ſnorren, beide gevormd naar het model van dezen of genen beruchten aartsgaauwdief, die vóór twintig en meer jaren aan de galg ſpartelde. De kleedij was grof, maar afſtekend; met wapenen als van kop tot teen bedekt, ja meer dan ooit de kloekſte kampvechter in ſtaat was te gebruiken; terwijl ginds en elders een verſierſel ſchitterde, dat vreemd afſtak bij den ruwen vorm van het geheel, en dat de bezitter eenen reiziger ontroofd, en nog niet voor een ſtuk van meer noodwendigheids verruild of in het ſpel verloren had. Een dezer heeren, een barsch, forsch, tamelijk gezet man, de eigenaar van dit ongure nest, ſcheen met ruwe vertrouwelijkheid voor waard te ſpelen. Drie of vier magere honden met dreigende blikken, van het groote ruigharige ſpitsras, die door de ſchermutſeling vóór des Kardinaals komst uit hunnen ſlaap waren gewekt, draaiden zich, toen de rust zich herſtelde, knorrend om, en vlijden zich weêr neder. Één enkel wezen van het teeder geſlacht, eene vrouw van middelbare jaren, met juist niet zeer zachte gelaatstrekken, met neêrgehakte ſchoenen en ſtijf van morſigheid, hurkte aan den breeden haard, om een' hoop gevogelte van onderſcheidene ſoort voor het avondeten klaar te maken. Over den haard, van den kant, waar het gevogelte lag, ſtrekte een kerel, met de huiveringwekkendſte galgenphyſiognomie, in de houding, zoo als hij, bij de intrede des Legaats, op twee, die hem dreigden, wilde inhouwen, zijne regterhand met eene lange ſabel vooruit; terwijl hij in de linker, met het eene oog op zijn wapen, met het andere op het vrouwsperſoon gerigt, een' geplukten huishaan bij den afgeſneden ſtrot omhoog hield, en als *in terrorem* zijner tegenpartij heen en weêr zwaaide.

Luid en lang aanhoudend was het gelach, dat de tegenwoordigheid des vreemden verwekte; het ging zoo van harte, dat de voorafgegane twist, als met algemeene overeenſtemming, daardoor vergeten ſcheen te zijn. „Een priester! een „ priester! ho, ho!" ſchreeuwde de laatstgenoemde kerel met verwondering en vreugd, nog altijd de ſabel met de eene en den haan met de andere hand zwaaijende. „Een priester! hi, hi!" krijschten zes andere even luſtig geſtemde knapen hem na. Het denkbeeld was zoo grappig; zij borſten van nieuws in een luid geſchater uit. „Ja," dus ving de eerſte ſpreker eindelijk weder aan,

Digitized by Google

„ zoo ziet men toch, hoe de Kerk voor de behoeften van eerlijke
„ kerels in hunnen nood zorgt!" — „ Eerwaardige vader!" ſprak
hij, die voor waard ſpeelde, met eene diepe buiging, waar-
bij hij met zijnen hoed het ſtof voor des Kardinaals voe-
ten wegveegde, „ welk een gelukkig toeval, (gelukkig
„ zoo wel voor u, als voor ons, daar gij zeker genoeg
„ bij u hebt, om eene lekkere avondſmul goed te maken)
„ welk een gelukkig toeval verſchaft ons dan zoo laat de eer
„ van uw bezoek in de *Rattenval?*" — „ Maak plaats,
„ GIUSEPPE, en laat den heiligen heer voortreden!" riep
een jonge Duivel, wiens hoed met een' grooten bos hane-
veren was getooid, en die, tot tijdverdrijf, op den loop van
eene geladene pistool zat te fluiten: „ 't Is al lang geleden,
„ dat een van zijn' ſtand onder ons geweest is; zijne gebe-
„ den kunnen zegen over uw dak brengen!" — „ Ei, het
„ was niet kwaad, zoo hij een nieuw dak liet van boven
„ komen, of althans iets, waarmede wij de gaten in het ou-
„ de konden ſtoppen," viel een ander met een' vuurroode
neus in; en, terwijl hij naar boven keek, om zijne aanmer-
king toe te lichten, viel hem kletterend een regendrop in het
oog, hetgeen het ganſche gezelſchap van nieuws deed ſchateren.

„ Stil!" riep de kerel met de ſabel en den haan, die geen
ander was dan PEZZALI zelf: „ Laat den eerwaardigen
„ reiziger nader komen! Want — vrede zij met hem! — hij
„ komt juist van pas, om ons geſchil te beſlechten. Heilige
„ vader! — maar, op mijne eer, ik geloof, dat de vrome man
„ verbluft is! — GIUSEPPE, ſluit de deur! Goed zoo!
„ Gij zijt een fraaije waard! Hebt gij niet meer beleefdheids
„ geleerd, dat gij daar met de hand aan de klink ſtaat, alsof
„ een karreknecht zijne ſnaps bij u kwam nemen, en mes
„ een: goeden dag! en: *hot!* weêr wilde aftrekken? — Eer-
„ waardige vader! laat uwe vrome beſpiegelingen nu eens
„ daar; — gij ſtaat hier niet op den preekſtoel; gij kunt hier
„ vrij uit de borst ſpreken, en toch altijd blijven, die gij
„ zijt. Kom! regt voor de vuist maakt de beste vrienden.
„ Nu, ſta niet zoo te ſuffen; gij zoudt ons doen denken,
„ dat gij liever naar de naaste herberg gegaan, of in het
„ bosch gebleven waart. Zeg eens — ſpreek onbeſchroomd —
„ wat dunkt u van het hier aanwezige reſpective gezelſchap?"

„ Wat mij herwaarts voert, goede vrienden," antwoordde
SANSOVINO, „ is niets ongemeens; ik zocht eene ſchuil-
„ plaats voor den ſtorm, die mij overviel, zoo wel als gij
„ en ieder, die daaraan was blootgeſteld. Maar van ulieden

Digitized by Google

„ is het kwalijk gehandeld, dat gij mij dringt, een oordeel „ uit te brengen, hetwelk ik noch tijd noch gelegenheid heb „ gehad naar eisch te vormen, en dat ik, voor zoo verre „ ik het moge gevormd hebben, niet zonder onbeleefdheid „ ulieden zou kunnen mededeelen." — „ Dat zal wel zoo „ veel willen zeggen," hernam PEZZALI, „ als dat gij het „ ons niet regtuit durft te kennen geven, dat wij allen, zoo „ als wij hier bijeen zijn, meer naar spitsboeven, dan naar „ lieden gelijken, die bij u willen biechten? Reeds lang ken- „ de ik u, gij papen, hoe gestreng gij zijt in al uw oordee- „ len, en hoe liefdeloos! Maar geef wel acht; wat gij in „ uw klooster nooit geleerd hebt, dat zult gij hier zien, — „ wat het heet, de magt in handen te hebben, en evenwel „ barmhartigheid te oefenen. Gij zijt onder ons gekomen, „ daar wij u juist kunnen gebruiken, en wij willen genadig „ met u handelen. Dus zonder omwegen; het geval is dit: „ De zoon van onzen waard, de gewone knecht voor al het „ huiswerk, ligt thans, ginds in den stal, krank aan de „ koorts. De arme, brave vrouw, zijne moeder, — gave de „ Hemel, dat zij niet zoo leelijk was! — is de treffelijkste „ kokin, die ooit een' haas lardeerde; maar wat baat ons „ dit? twee handen kunnen niet alles doen. 't Is hoog tijd „ om te eten — wij hebben een belangrijk werk voorgeno- „ men — maar het ontbreekt aan eenen, die het spit draait, „ en wij twistten zoo aanstonds met elkander, om te beslis- „ sen, wien dat postje zou ten deel vallen, toen een geluk- „ kig toeval, of, om in uwen stijl te spreken, eene *beschik-* „ *king*, u herwaarts geleidde, om aan onzen twist en tevens „ aan onze verlegenheid een einde te maken." — „ Sapper- „ ment, dat komt goed!" riep de jonge roover met de ha- neveren, terwijl hij zijne gezellen toewenkte; „ ik ge- „ loof, dat anders vrouw GRISELDA dat werk zelve had „ moeten verrigten." — „ Wat!" schreeuwde het vrouwsper- soon, „ het spit voor u draaijen? Het u in de ribben stooten „ wil ik, schurken, zoo ik wist, wie van u aan mij de hand „ zou durven slaan, om mij daartoe te dwingen!" Nu rees zij op, en wierp het laatste stuk pluimgedierte half geplukt op den grond: „ Is het niet genoeg, dat ik nog bij den ketel „ zit, terwijl gij, in razende dronkenschap, mijn' zoon te schan- „ de gehouwen hebt?". — „ Met den ketel zou het nog wel gaan, „ moedertje," zeide een drievingerige knaap op een' sarren- den toon, „ zoo hij slechts eenmaal 's jaars wierd schoonge-

Digitized by Google

„ maakt; maar hij is ook te klein voor zoo veel gasten." — „ Een veel kleiner ketel, dan deze, kan u allen tot brij ko- „ ken, gij ſchelmen! als gij opgehangen zijt," hervatte het wijf: „ Kom hier, oude gek!" voer zij voort, zich tot SANSOVINO wendende; „ kom hier! Deze ſlungels zullen u nog „ eens voor uwe geestelijke dienſten danken, die zij thans „ verſmaden — ja, danken zullen zij u nog, in de vrije lucht, „ eer zij den geest geven! Daar, zie eens! eene ſchoone Leen- „ heersgans! Gij moogt wel vele van die ſoort van uw leven „ gegeten hebben; braad er nu ook eens eene, en doe boete „ voor uwe wellustigheden! Kom, zeg ik, zet u neder!"

De gramſchap van vrouw GRISELDA was ſteeds gewoon, der bende ſtof tot ſcherts te leveren; in alle welingerigte gezelſchappen moet iemand zijn, die ten ſpel der overigen verſtrekt, en eenen priester door eene keukenmeid den rok van het lijf te zien ſcheuren, had dezen onmenſchen veelligt een even groot vermaak verſchaft, als drie of vier menſchen het levenslicht uit te blazen, of een geheel dorp in brand te ſteken. Een van hen geliet zich met veel deftigheids, als wilde hij zich voor den vreemden in de bres ſtellen, en hield vrouw GRISELDA, als eene gewetenszaak, voor, of zij een' man in geestelijk gewaad tot gemeenen huisarbeid konde vernederd zien. Een ander verklaarde, dat hij, met alle reſpect voor Signor DIEGO, de zaak uit een ander oogpunt beſchouwde: er behoorde geen aanzien des perſoons plaats te vinden; hij was van meening, dat de Pater óf het ſpit draaijen, óf aan het ſpit gedraaid moest worden. De jonge gaauwdief herinnerde zich, gehoord te hebben, (en dit maakte het der waardin ten pligt, alle monniken te vervolgen) dat een kloosterbroeder haren vader eene Christelijke begrafenis had ontzegd, en wel op grond, dat geen goede Katholiek naast zulk een' booswicht in vrede konde rusten. „ En ik," voegde de eigenaar van den vuurrooden neus daarnevens; „ hier is „ GIUSEPPE zelf — ik heb hem duizendmaal hooren zeg- „ gen, dat een priester hem getrouwd heeft. En daarvoor — „ hoewel ik niet gaarne tot gewelddadigheid overga — daar- „ voor moest, zoo ik in zijne plaats ware, het bloed eens „ mans van dien ſtand mijn zwaard verwen, vóór ik ſtierf."

„ Houd op met dat gebabbel!" viel hem PEZZALI in de rede, terwijl hij zich trotsch tot SANSOVINO wendde, die nog altijd op eenen afſtand ſtond: „ Dit huis, goede vader, „ is ſinds onheugelijken tijd het graf van alle papen gewor-

Digitized by Google

„ den, die herzelve binnentraden; neem u dus in acht, hoe
„ gij u hier gedraagt! Gij hebt ons, door een zeer gelukkig
„ toeval, juist in eene goede, vrolijke luim aangetroffen; en
„ zoo zal, misschien, het ergste, wat wij met u uitvoeren,
„ zijn, paap! dat wij u rein uitplunderen, en, op een' ezel
„ gebonden, met het aangezigt naar den staart gekeerd, op
„ den weg naar *Ravenna* laten trekken. Maar indien gij het
„ geringste tegen mij u veroorlooft, dat de grenzen mijner
„ welwillendheid overschrijdt, of iets weigert van hetgeen u
„ bevolen wordt, zoo wordt gij in één oogenblik in stukken
„ gehouwen, en uwe asschе in den wind verstrooid, die daar
„ buiten in het woud buldert!"

(*Het vervolg en slot hierna.*)

MIJN BLOEDVERWANT.

Een Tegenhanger van mijn' JAN DE LAPPER. (*)

Uw heldendaad, o Bloedverwant!
Door burgertrouw bedreven,
Doe ik, tot eer van ons geslacht,
Tot eer van u, herleven.

Toen Lodewijk's en Karel's wrok
Hun beider dolken wette,
En ze op het hart van Neêrlands Maagd
Met wrevle woede zette;

Toen die zoo zeer benarde Maagd
Haar' bangen kreet deed hooren,
Ging, tot behoud van 't vaderland,
Die noodkreet niet verloren.

Want Holland, in dat hoogst gevaar,
Kwam haar ter hulpe snellen,
En wist een' zoo geduchte magt
Dra perk en paal te stellen.

(*) Zie dit *Mengelwerk* voor 1821. No. II. Wij meenden eenen achtingwaardigen Grijsaard het genoegen niet te mogen onthouden, ook aan dit regt vaderlandsch dichtstukje eene plaats te zien ingeruimd. — *Redact.*

Digitized by Google

Ook Haarlems rappe en wakkre jeugd
Heeft ſtout naar 't zwaard gegrepen,
Bemannende, met edel vuur,
Een tal van oorlogſchepen.

Mijn dappere, eedle Bloedverwant,
Door heldenmoed gedreven,
Heeft zich, tot heil van 't vaderland,
Bij Tromp aan boord begeven.

En naauw is Neêrlands ſchoone vloot
In 't ruime ſop gekomen,
Of heeft terſtond den ſtouten gang
Op 's vijands magt genomen.

De Ruiter doet het hoogst beleid
En al zijn gaven blijken;
Hij dwingt den trotſchen Brit en Frank
In 't eind tot ſchandlijk wijken.

Tromp hield 't op Frankrijks Admiraal,
Die, even onbezweken,
In zulk een hagchlijk oogenblik
Zijn' man niet is ontweken.

Weldra begon de felſte ſtrijd,
Bij 't dondren der kartouwen,
Die ooit de Noorder Oceaan
Mogt op zijn erf aanſchouwen.

Alwat en moed en kunst vermag,
Om in den ſtrijd te ſlagen,
Wordt, onverpoosd en beiderzijds,
Manhaftig bijgedragen.

En daar de vlag van d' Admiraal
Den mast van Tromp ſchier raakte,
En voor zijn oog, tot zijne ſpijt,
Maar al te glansrijk naakte,

Sprak Tromp: „ Hij, die de ſtoutheid heeft,
„ Haar van de ſteng te halen,
„ Zal met den rang van Kapitein
„ Bij Neêrlands dappren pralen."

Digitized by Google

Mijn Bloedverwant ſtond aan zijn zij':
Op 't woord, door Tromp gegeven,
Waagt hij, voor 't lieve vaderland,
En bloed en lijf en leven;

Ontkleedt zich half, en ſpringt in zee,
En duikt behendig onder;
Maar ieder riep: „ De ſprong is fout;
„ Onz' heer is naar den d....l!"

Maar, onverſaagd en onverzeerd
Naar 's vijands ſchip gezwommen,
Heeft hij, door niemand opgemerkt,
Diens boord met moed beklommen;

En, ſtijgende in den grooten maſt,
Grijpt hij de vlag in handen,
En rooft den trotſchen Admiraal
Een van zijn duurſte panden.

Daar laat zich van het Franſche ſchip
De kreet der woede hooren,
Die zelfs aan Hollands Admiraal
Ontzettend rolt in de ooren.

Wel vijftig Franſchen leggen aan,
Om hem, met hun geweren,
Die ſtoute, nooit gehoorde daad
Voor altijd te verleeren!

Maar, toen het ſchip een weinig dook,
Is hij, door nood gedrongen,
Van 't toppunt van den grooten maſt
Vol moeds in zee geſprongen.

Na lange en bange worſteling,
Mogt hij, ſchier afgeſtreden,
De Franſche vlag om 't lijf geſjord,
's Lands bodem weêr betreden.

Tromp ſprak: „Zijt welkom, Kapitein!
„ Door zulk een daad der daden
„ Hebt ge u, ook bij het nageſlacht,
„ Met glorie overladen." —

Digitized by Google

„ Daar is hij bij mijn ziel weêrom!"
Riep 't volk: „ wie kon 't gelooven?
„ Wees welkom, welkom, dappre maat!
„ Vivat! Oranje boven!

„ Hoe drommels raar kan 't met den mensch
„ Hier op de wereld loopen!
„ Nu zijt gij onze Kapitein;
„ Straks waart gij haast verzopen!

„ Gaan wij met u eens aan den dans,
„ Dan zullen wij de Franschen
„ Hun *rigadon* en *pas de deux*
„ Verduiveld leeren danſen!" —

Maar ach! de held, hoe hoog vereerd,
Hoe luisterrijk verheven,
Moest in den arm der zegepraal
Voor altijd hen begeven.

Die ſprong kwam hem wel duur te ſtaan;
Hij voelt zijn einde nadren,
En ſpreekt: „ Ik ſterf op 't bed van eer,
„ Naar 't voorbeeld van mijn vadren.

„ Vaarwel, mijn dappere Admiraal!
„ Ik wilde, naar vermogen,
„ Den luister van mijn vaderland,
„ Als dure pligt, verhoogen.

„ Mijn taak is heerlijk hier volbragt,
„ Door 't offer van mijn leven;
„ 'k Ben vaardig, het, met diep ontzag,
„ Aan God terug te geven."

Nu vraagt hij om de Franſche vlag,
En vlijt er 't hoofd op neder:
Zóó keerde zijn manhafte ziel
Tot haren Oorſprong weder! —

Ach! mogt het mij, o Bloedverwant!
Mij, hoogbejaard, gelukken,
Uw' naam, uw' roem, uw grootſche daad
Vergetelheid te ontrukken!

Digitized by Google

Dan daalt in mij weldra, getroost,
Daar elk van u blijft ſpreken,
Een oud geſlacht ten grave neêr,
't Geſlacht der.....

K.

HAARLEMS WEêRKLANK VAN BILDERDIJK'S AFSCHEID AAN LEYDEN.

Waarom verliet ge uw dierbaar *Leyden?*
Was daar voor u geen woonplaats *meer?*
o Bilderdijk! kost zoo veel 't *ſcheiden*,
Keer ſpoedig naar de Rijnſtad *weêr;*
Gij vindt in Haarlems *wal-omvademing*
Geen heulſap, geene *zielsverademing*
Voor ware of ingebeelde *ſmart;*
Uwe onrust, zelfs uw *zielsverlangen*,
Zal nergens minder hulde *ontvangen:*
Gij vindt hier voor *uw* hart geen *hart.*

Doch waar zoudt *gij* een rustpunt *vinden*,
Die zelf, hoe oud, de *wareldzee*
Ontroert en ſchokt door *onweêrwinden*
Van 't IJ tot Oost- en Wester-*reê;*
Die, jonger reeds, het *angstgewemel*,
Een anders hel, u koost ten *hemel;*
Wien, ſchoon met lauwren *overſchaduwd*,
Het bijtziek lastren meest kon *ſtreelen;*
Die wreveltoonen voort blijft *kwelen*,
In ſchimp- en vitlust nooit *verſlaauwd.*

Wie trekt u af, van aan de *zijde*
Te liggen van uw *huwlijkspand?*
Wat vloekt gij daarom op het *blijde*
En weder vrije *vaderland?*
Het ſtaat aan u, in welk der *vesten*
Uw rif den akker zal *bemesten;*
Onnoodig kwelt gij dus u-*zelf*,
Waar m' u, digt bij of *afgeſcheiden*
Van wat gij mint, in nieuwe *heiden*
Of oude terp, den doodskuil *dely'*.

Digitized by Google

Dat zwijgend uw gevoel *verſteene*,
Bij vruchtgemis der huwlijks-*koets*;
Dat vrij uw oog die ramp *beweene*,
Tot aan uw' laatſten droppel *bloeds*:
Die tol betaamt het *oudrenharte*;
Uw menschlijkheid ſpreekt uit die *ſmarte*; —
't Verheug' zich in uw' *Lodewijk*;
Maar, is u nog die vreugd *gegeven*,
Wat wrokt en mokt ge, aan 't eind van 't *leven*,
Bij uw vaarwel, op Neêrlands *rijk*?

Keer vrij naar Leydens dierbre *wallen*,
Waar, toen ge er waart, geen ſchijn van *roem*
Op reſtte, die, in ſtof *vervallen*,
Schaars koesterden geleerdheids *bloem*?
Schaar u daár weêr naast Pallas *zonen*:
Ons Haarlem zal geen' weedom *toonen*;
't Heeft nooit uw' wrevelzin *gelaafd*;
Langs 't Spaarne rollen vreugde-*klanken*,
Als gij naar Leydens *palmenranken*
Voorſpoedig in een rolkoets *draaft*.

Laat, eindigen uw gramme *dagen*,
Uw van den nijd doorvreten *rif*,
Waar 't wil, een weidſche grafzuil *vragen*,
Slechts niet in 't Kenmerlandſche *klif*;
Uw lof zou door ons Hout niet *ruiſchen*,
De Spaarne-ſtroom niet trotſcher *bruiſchen*,
Al dook uw grootheid in zijn *liſch*;
Ontroof dat rif die *kerkhofkraaien*;
Uw roem mogt als het zand *verwaaien*
In Haarlems gruwbre *wildernis*!

Kerm niet om 't ouderlijk *geſteente*;
Waan niet, dat iemand u 't *ontrooft*;
Eens, is 't uw wil, wordt uw *gebeente*
Door adellijk gewormt' *bekloofd*;
De Graaf van Teisterbant zal *ſpringen*,
Met al zijn *erf-afkomelingen*,
Van vreugde, dekt u de eere-*zerk*.
Mogt ſlechts uw ziel, bij dit *ontmoeten*,
Voor al het tweedragtszaad niet *boeten*,
Door u geſtrooid in ſtaat en *kerk*!

Digitized by Google

Of, loot van Amſtels *burgervader!*
Ga, ſtreelt u zulks, waar de Amſtel *vliet;*
Wees onrustſtoker, *oorlogsrader:*
Uw vaan waait in heur *ſtadsgebied.*
Daal, in uw' ouden dag, dáár *neder:*
Wie weet, of niet uw *fenixveder*
De rust geheel aan 't IJ *verdreef?* (*)
Hoe 't zij, wis daalde er uw *gebeente*
In 't wapenrijk en trotsch *geſteente,*
Als 't rif van den getrouwſten *neef.*

Ligt moogt gij dáár elke asch *ontwijden,*
Die Haarlems klif ſteeds roem *bereidt,*
Dáár d' eeuwgeest met geluk *beſtrijden,*
U keetlend in elk wapen-*feit;*
Dáár ſcheppen hel en *gruweldagen,*
Als ſlechts St. Bartels nachten *zagen,*
Tot ſtilling van *gewetensplicht;*
Zelf beitlend, opdat zij *verduren*
Den tand des tijds, in de uiterſte *uren,*
Uw heldendaân op 't *grafgeſticht.*

Doch waar gij 't zoekt, op 't land, in *ſteden,*
Ons klif biedt u geen welkomst *aan;*
't Is onze wildernis tot *heden,*
Ook zonder u, te wèl *gegaan;*
Wilt gij er ſterven, doe 't *blijmoedig;*
Men ſterft hier, met zijn ſchuld, ſlechts *bloedig,*
Al biedt een wildernis geen-*dons;*
Maar waan hier vrucht van klagt noch *zangen:*
Want, waar ze aan krekeltoonen *hangen,*
Weet: *Laurens Koster rust bij* ONS.

C. H.

(*) Zoo lang deze *clauſule* eene *conditio ſine quâ non* blijft uitmaken, *protesteren* wij, in naam onzer Stadgenooten, voorshands wel degelijk tegen dezen raad. — *Redact.*

HET SCHAAKSPEL.

Ten tijde, dat MOZES MENDELSSOHN in de geleerde wereld optrad, was het ſchaakſpel zeer in zwang bij de geleer-

Digitized by Google

den. MENDELSSOHN deed niet mede, en gaf er deze reden van: „Het ſchaken is voor het verſtand te veel ſpel, en voor „ ſpel vordert het te veel verſtand."

DE STOOMBOOT TE CALCUTTA.

De ſtoomboot te *Calcutta* heet bij de inlanders *Sheitaun koo noo*, of *de Duivelsboot*. Het gaat hun begrip te boven, hoe dezelve tegen wind en ſtroom en golven kan opvaren. Een hunner ging nog verder, en zeide: „Zoo lang de kunſten in „ hare kindſchheid waren, ſchreef men elke nieuwe uitvin- „ ding aan den Duivel toe; maar thans zijn de *Engelſchen* zoo „ ver gekomen, dat hijzelf het hun niet kan nadoen!"

OORSPRONG VAN DEN NAAM TARTUFE IN MOLIÈRE'S HUICHELAAR.

Vanwaar komt de naam van TARTUFE, thans gelijkluidend met *ſchijnheilige, huichelaar?* Vond MOLIÈRE dien reeds in de *Franſche* taal? Hij vond dien niet, maar het toeval gaf hem denzelven aan de hand. Op zekeren dag ſpijsde hij bij den Pauſelijken Nuntius in gezelſchap van twee Geeſtelijken, wier ſchijnheilig beſtaan hem waarſchijnlijk veel ſtof tot zijn Blijſpel gaf. Den Nuntius werden *truffels* voorgediend, en nu ontwaakte een dier ſchijnheiligen op ééns uit zijne vadzige gevoelloosheid. Met het water om de tanden riep hij uit: „*Tartufoli, Signore Nunzio! tartufoli!*" En terſtond beſloot MOLIÈRE, den vriend der *tartufoli Monſieur* TARTUFE te doopen.

DE BERLIJNSCHE SCHOENMAKER.

Een ſchoenmaker te *Berlijn* heeft aan den Koning van *Pruiſſen* een paar ſchoenen van een' nieuwen vorm gezonden, welke men zegt, dat Hoogstdeszelfs goedkeuring hebben weggedragen. Hoe gelukkig zou het niet zijn, zoo deze vernuftige ambachtsman aan alle Souvereinen ſchoeiſels kon bezorgen, geſchikt om hen te doen gaan zonder hulp van hunne Ministers!

DE DOORLUCHTIGE SCHOOLKAMERAAD.

Voor den Lord Sherif van *Holl* werd een ſtraatroover gebragt, en ter dood verwezen. Bij het voorafgegaan onderzoek had de Lord in den ongelukkigen een' zijner oude ſchoolkameraden ontdekt; en hij kon zich niet weêrhouden, bij hem naar nog eenige andere gezellen zijner jeugd te vernemen. „Ach, Mylord!" antwoordde de roover met een' diepen zucht, „zij zijn reeds allen opgeknoopt, behalve *gij* „ en *ik*."

Digitized by Google

MENGELWERK.

BRIEF VAN DEN HOOGGELEERDEN HEER W. A. VAN HENGEL (*) AAN DEN WELEERWAARDIGEN HEER A. STOLKER; BENEVENS HET ANTWOORD VAN LAATSTGENOEMDEN.

Weleerwaardige, zeer geleerde Heer!

Zoo velen dank ik u verschuldigd ben voor het nuttig en aangenaam onderhoud, hetwelk mij de door u van tijd tot tijd in de *Letteroefeningen* geplaatste opstellen verschaft hebben; zoo zeer voele ik mij op nieuw aan u verpligt voor menige belangrijke aanmerking of herinnering, welke mij nu onlangs door middel uwer verhandeling *over het lijden en sterven van* JEZUS CHRISTUS, *als God betamende*, (immers het eerste gedeelte, hetwelk ik tot dusverre alleen gelezen heb) geworden is. Evenwel is het een en ander in dezelve, waaraan ik mijne goedkeuring weigeren moet, en daartoe behoort de verklaring van den Bijbeltekst, waarmede gij uw betoog aanvangt. Veroorloof mij, Mijnheer! dat ik u mijne bedenkingen over deze vriendschappelijk mededeele.

Gij begint, namelijk, met de verklaring van *Hebr.* II: 10, waar wij in onze gewone overzetting lezen: *Want het betaamde hem, om welken alle dingen zijn, en door welken alle dingen zijn, dat hij, vele kinderen tot de*

(*) Verzocht geworden zijnde, dezen *brief*, te gelijk met het *antwoord*, in het Mengelwerk der *Vaderlandsche Letteroefeningen* te doen plaatsen, heb ik het daarvoor gehouden, dat dit veilig geschieden kon, zonder dat het noodig was, met den Heere STOLKER in nadere briefwisseling te treden. Wij hebben beiden onze gevoelens, vertrouw ik, duidelijk genoeg gezegd, en brengen nu onze aanmerkingen voor de regtbank van taal- en uitlegkundigen, aan welke de beoordeeling der verschillen, welke er tusschen ons nog blijven bestaan, gerustelijk kan worden overgelaten.

VAN HENGEL.

Digitized by Google

heerlijkheid leidende, den overſten Leidsman hunner zaligheid door lijden zoude heiligen. Met alle reden begeert gij, dat er, in plaats van *tot de heerlijkheid*, alleenlijk *tot heerlijkheid* geſchreven worde: zoodat het lidwoordje *de* wegvalle. Even juist gaat gij te werk, als gij het woord *heiligen* afkeurt: wat er voor hetzelve ſtaan moete, zullen wij in het vervolg onderzoeken. Maar duid het mij, bid ik u, ten goede, dat ik de vertaling van δι' ὃν τὰ πάντα, door *om welken alle dingen zijn*, met u niet misbillijken kan! Gij erkent zelf, Mijnheer! dat het Griekſche voorzetſel διὰ, met den *vierden naamval* achter zich, meestal door *om* vertaald moet worden. Doch aanſtonds daarop beweert gij, dat dit geen altijd geldende regel is, en om zulks te toonen, beroept gij u op ſommige plaatſen uit onze overzetting zelve: te weten vers 9 van dit Hoofdſtuk, 2 *Pet.* III: 12. *Joann.* VI: 57. *Openb.* IV: 11. Maar in de eerstgenoemde plaats zou er zeker *om het lijden des doods*, en niet *van wege het lijden des doods* ſtaan, hadden de onzen zich niet verſtout, om, zonder eenige noodzakelijkheid, van de gewone beteekenis af te wijken. Aan dezelfde ſtoutheid hebben zij zich ſchuldig gemaakt, door 2 *Pet.* III: 12 te ſchrijven: *verwachtende en haastende tot de toekomst van den dag Gods, in welken de hemelen, door vuur ontſtoken zijnde, zullen vergaan;* daar toch de vertaling *om welken*, dat is, *uit hoofde van welken*, hier niet alleen een' goeden zin oplevert, maar ook volſtrektelijk vereischt wordt, omdat de Apoſtel van eene verborgenheid ſpreekt, en men zich althans in zulk een geval zoo na mogelijk aan de letter houden moet. Lezen wij *Openb.* IV: 11: *door uwen wil zijn zij, en zijn zij geſchapen* (of, volgens andere HSS., *waren zij, en waren zij* of *zijn zij geſchapen*); op deze plaats zegt gij, dat het voorzetſel διὰ geene andere beteekenis dan die van *door* hebben kan: maar hoe? wanneer men vertaalde *om uwen wil*; zou dit niet zoo veel beduiden, als *omdat gij het wildet*, en dus in de door JOANNES beſchrevene uitbreiding zeer wel voegen? Doch laat mij het u gewonnen geven, dat men onze

Digitized by Google

Overzetters alhier stiptelijk te volgen heeft. Laat mij verder met u het zegel van goedkeuring hechten aan hetgeen zij *Joann.* VI: 57 aldus geschreven hebben: *Gelijkerwijs mij de levende Vader gezonden heeft, en ik leve door den Vader; [alzoo] die mij eet, dezelve zal leven door mij.* Zelfs wil ik nog meer doen: ik wil erkennen, dat de beteekenis, welke gij aan het voorzetsel διὰ op de twee laatstgenoemde plaatsen toeëigent, door voorbeelden uit Heidensche Schrijvers zoo wel, als uit het Nieuwe Testament, nog nader kan bewezen worden. Daartoe diene dan onder anderen hetgeen men verzameld vindt bij VIGERUS, *de Idiotismis*, p. 587, 588, HERMANNI. Maar noch daar, noch elders heb ik kunnen bespeuren, dat men dit voorzetsel zoo opvatten moet, wanneer het in dezelfde redenering ook nog eens den *tweeden naamval* achter zich heeft. Integendeel behoeft men zulke plaatsen, dunkt mij, slechts met oplettendheid in te zien, en men zal zich, mits men zich maar door geen gezag van SCHLEUSNER of andere *Lexicographi* leiden laat, gemakkelijk overtuigen, dat διὰ met den *vierden naamval* daar overal met het Nederduitsche *om* gelijk staat; zie bij v. 1 *Cor.* XI: 9—12. Ja, hangt de verklaring der Heilige Schrift niet menigmaal van zeker uitlegkundig gevoel af; van een gevoel, namelijk, hetwelk op de wetten van ons denkvermogen gegrond is: en doet het zich nu aan dit-zelfde gevoel niet levendig voor, dat onze briefschrijver διὰ en δι' ὃ naast elkander gesteld heeft, om twee dingen onderscheidenlijk uit te drukken? Wat blijft er dan over, dan dat wij het eene *om welken*, het andere *door welken* vertalen? En hierin worden wij bevestigd door de vergelijking van *Rom.* XI: 36, 1 *Cor.* VIII: 6. *Col.* I: 16, waar εἰς αὐτὸν (*tot hem*) hetzelfde, als δι' ὃν (*om welken*) in dezen brief, schijnt te kennen te geven. Gij zelf, Mijnheer! haalt deze plaatsen aan; maar vindt er eene *Pleonastische*, of zulk eene schrijfwijze in, waardoor men meer woorden gebruikte, dan noodig was, wijl men zijne verhevene gedachten wegens God of JEZUS CHRISTUS niet juist wist uit te drukken. „ Bij zulk

Digitized by Google

„ eene ſchrijfwijze," vervolgt gij, „ kan men, in de „ overzetting, niet op elk woord drukken; men moet „ alleen den zin overbrengen, en die is dan hier, in ver- „ band met het volgende DOOR *welken*, waar διὰ den „ tweeden naamval achter zich heeft, *collectiye*, niets „ meer, dan VAN of DOOR *welken*." Doch neem het mij niet ten kwade, dat ik de invoering der *Pleonasmen* van *zulk eenen aard* voor niets meer dan voor een kunstgreep houde, waarvan de Geleerden zich, even als van menigen anderen verkeerden uitlegkundigen regel, bediend hebben, omdat zij bij het naauwkeurig onderſcheiden der uitdrukkingen verlegen ſtonden, of zich geen' tijd gunden, om alles behoorlijk uiteen te zetten. Gij zegt wel ten aanzien van *Hebr.* II: 10: „ In den tekst kan *om* niet toe- „ gelaten worden: want OM *welken alle dingen zijn*, „ kan niet anders beteekenen, dan *om wiens wil*, *tot* „ *wiens voordeel of genoegen*. Maar dit is hier on- „ gerijmd. *Om Gods wil* is niets. Hij is zichzelven „ algenoegzaam, en behoeft niets buiten zich. Alles is *om* „ *der ſchepſelen wil*, — om *hun* heil en *hunne* zalig- „ heid." Maar hebt gij, dit ſchrijvende, wel berekend, dat dit *om welken* ook beteekenen kan, *tot wiens eer en heerlijkheid*, en dat het dus hetzelfde zeggen kan, hetwelk in den Bijbel zoo dikwijls nopens God voorkomt? dat de vergelijking der zoo even aangetogene plaatſen die opvatting hoogstwaarſchijnlijk maakt? ja dat dezelve volkomen ſchijnt voldongen te worden door hetgeen PAULUS *aan de Efeziërs* ſchrijft, Hoofdſt. I: 4, 5, 12, waar, althans mijns bedunkens, de uitdrukkingen εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ (*tot prijs der heerlijkheid zijner genade*), en εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ (*tot prijs zijner heerlijkheid*), ter opheldering van het voorgaande εἰς αὐτὸν (*in*, of beter *tot hem zelven*) verſtrekken? Ik zwijg nu van de plaatſen, door ABRESCH, *Paraphr. Ep. ad Hebr.* ad h. l. en anderen aangehaald. Kortom, men houdt zich, mijns inziens, aan het ſpraakgebruik, en laat den gewijden Schrijver overeenkomſtig met de leer van het Nieuwe Testament ſpreken, wanneer men deszelfs woorden

Digitized by Google

vertaalt: *om welken alle dingen zijn*, en aan die woorden deze uitlegging geeft: *tot welks eer en heerlijkheid alle dingen zijn.*

Van nog meer belang acht ik echter het verschil, Mijnheer! hetwelk over de *woordvoeging* van dit vers tusschen ons bestaat. „Men heeft vertaald," schrijft gij: „DAT HIJ, *vele kinderen tot de heerlijkheid leidende*; „doch dit staat in den grondtekst niet. Hij zou moeten „terugslaan op HEM, namelijk GOD. Maar dan moest er „onbetwistbaar ἀγαγόντι staan, niet, gelijk, zonder uitzondering, alle handschriften lezen, ἀγαγόντα. Het slaat „op πάντα, *alles*, of *alle dingen*: want wij vermoeden „niet, dat iemand het tot ἀρχηγὸν zal willen brengen, „dewijl de woordschikking dan geheel anders zou moeten zijn. De zin is: *het betaamde hem, door wien alles is, hetwelk vele kinderen tot heerlijkheid leidt.*" Te regt merkt gij aan, dat de woordschikking ons verhindert, om de woorden: *vele kinderen tot heerlijkheid leidende*, met de onmiddellijk daarop volgende: *den oversten Leidsman*, te verbinden. Wie ziet niet, dat er in dit geval behoorde te staan: τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τὸν πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, of dat het lidwoordje τὸν (*den*) althans tusschen ἀγαγόντα (*leidende*) en ἀρχηγὸν (*oversten Leidsman*) niet moest voorkomen? Het is dus te verwonderen, dat BENGEL, ROSENMULLER, HEINRICHS en anderen dit pad zijn ingeslagen. Nog meer verwondering verdient het gevoelen van PAREUS, STRIGELIUS en de uitleggers, die hen volgen, dat alles, van de woorden δι' ὃν (*door welken*) af, op CHRISTUS doelt, wijl men den briefschrijver dan nog vreemder woordvoeging toedicht. Wat uwe opvatting betreft: ik erken gaarne, dat dezelve eenen zin oplevert, die dragelijk is; ook weet ik niet anders, of zij is u oorspronkelijk eigen; maar vergun mij nogtans, dat ik haar niet aannemelijk achte! Vooreerst meen ik, dat men, zoo uwe vertaling doorging, alhier achter πάντα lezen moest τὰ πολλοὺς υἱοὺς enz., even als wij, *Col.* I: 16, voor *alle dingen, die in de hemelen en die op de aarde zijn*, in den grondtekst ge-

Digitized by Google

ſchreven vinden: τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ten tweede volgt uit uwe verklaring, dat de Schrijver aan de Hebreën *alles*, waarvan hij ſpreekt, *in dit vers* nader bepaald zal hebben, door er bij te voegen: *hetwelk vele kinderen tot heerlijkheid leidt:* doch laat zich dit wel gelooven, daar hij hier ontwijfelbaar zinſpeelt op vers 8, waar van *alles* zonder eenige bepaling geſproken wordt? Is, al verder, de vermelding van *alles, hetwelk vele kinderen tot heerlijkheid leidt*, niet zonderling in zich zelf? niet vreemd van het ſpraakgebruik des Nieuwen Testaments? niet onvoegzaam in eene plaats, waarin, gelijk SCHULZ, *der Brief an die Hebräer* etc. ℭ. d. p. wil opgemerkt hebben, CHRISTUS, en dus een *perſoon*, als *overſte Leidsman* wordt voorgeſteld? Deze bedenkingen, Mijnheer! ik wil het wel bekennen, zouden mij van het goedkeuren uwer opvatting ook reeds dan weerhouden, bijaldien er mij niets overſchoot, om er voor in de plaats te zetten. Hoe veel onaannemelijker wordt zij, wanneer het blijkt, dat de gewone verklaring door u zonder reden verworpen is! En waarlijk, van voren beſchouwd, is het reeds ten uiterſte vreemd, dat het door mannen, die zich van wege hunne taalkennis een' onſterfelijken naam verworven hebben, zoo als een ERASMUS, een LUTHER, een KALVIJN, een DE GROOT, niet zou zijn opgemerkt geworden, zoo men, omdat ἀγαγόντα in den *vierden naamval* op αὐτῷ in den *derden* volgt, niet vertalen mogt: *het betaamde hem, — — dat hij — — leidende;* gelijk wij in onze overzetting lezen. Nog meer bevreemdt het, dat een CHRYSOSTOMUS, die het Grieksch, als zijne moedertaal, door en door kende, dit *leidende* tot het voorgaande *hem*, dat is, *tot den Vader*, gebragt, en het niet geweten zou hebben, zoo de woordvoeging daartegen, gelijk gij beweert, onbetwistbaar ſtrijdig was. Doch met deze en dergelijke redeneringen, van welk eene kracht zij ook zijn mogen, behoeven wij ons niet te behelpen; daar er eene menigte van plaatſen voorhanden is, waarin, even als hier, met den *derden naamval* een *vierde*

Digitized by Google

vereenigd ſtaat. Zoo vinden wij bij THUCYDIDES, *Hist.* Lib. VII: 57: Συνέβη δὲ τοῖς Κρησὶ, τὴν Γέλαν Ῥοδίοις ξυνστήσαντας, μὴ ξὺν τοῖς ἀποίκοις, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ἀποίκους ἅπαντας μετὰ μισθοῦ ἰέναι, dat is: *Het gebeurde nu, dat de Kretenſers, Gela te gelijk met de Rhodiërs gebouwd hebbende*, enz. waar dus τοῖς Κρησὶ en ξυνστήσαντας op dezelfde perſonen ziet. Van dezelfde woordvoeging bedient zich JOSEPHUS, *Ant. Jud.* XV: 6, § 5: Ἦν δὲ καὶ ἐκείνως ἐντολὴ, μηδένας τι περὶ αὐτοῦ δυσχεραὶς, ἐξ αὐτῆς ἀμφοτέρους διαχειρίσασθαι, dat is: *Hun was het bevel gegeven, om, ieder vernomen hebbende*, enz. *Luk.* I: 73, 74: τοῦ δοῦναι ἡμῖν, ἀφόβως, ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας, λατρεύειν αὐτῷ: *Om ons te geven, dat wij, verlost zijnde*, enz. *Handd.* XV: 25: Ἔδοξεν ἡμῖν, γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς: *Het heeft ons, eendragtelijk te zamen zijnde, goed gedacht*, [eenige] *mannen te verkiezen, en tot u te zenden*; of, gelijk er eigenlijk ſtaat: *verkozen hebbende, tot u te zenden.* Een gedeelte dezer plaatſen kunt gij, Mijnheer! met meer andere, vinden bij COCCEJUS *in Comm.* ad h. l., van wien HOEKE *in Comm. Anal.* ad h. l. het zijne ontleend ſchijnt te hebben, en vooral bij den doorgeleerden ABRESCH, l. c. Ook verdienen POSSELIUS, *Synt. Ling. Gr.* p. 84. VIGERUS, l. c. p. 201. BUTTMANN, *Griechiſche Gramm.* 8 Aufl. bl. 527 volgg. en andere *Grammatici* vergeleken te worden. Evenwel heeft, mijns inziens, niemand over deze manier van uitdrukking beter geoordeeld, dan die dezelve daaruit verklaren, dat er in deze plaatſen een *voornaamwoord in den vierden naamval* is uitgelaten; zoo als bij V. LEISNER en SCHAEFER *ad* L. BOS, *Ellipſ. Gr.* p. 49, 50. Wij moeten dan in den brief aan de Hebreën juist dezelfde aanvulling doen, als overal, waar de *vierde naamval* bij den *infinitivus* ontbreekt, zonder dat er, gelijk hier, een *derde*, of ook een *andere naamval* voorgaat, welke de woordvoeging in den eerſten opſlag moeijelijk maakt; en wel de aanvulling van het woord αὐτὸν. Zou het misſchien door de algemeene bekendheid dezer *Ellipſe* of *uitlating* veroorzaakt zijn, dat ERASM-

Digitized by Google

MUS en andere, boven vermelde, uitleggers dezer plaats over ἁγιάζοντα geene de minſte bedenking hadden, maar zich ſtilzwijgende aan de gewone opvatting hielden? CHRYSOSTOMUS zelf heeft bijkans op elke bladzijde zoo geſchreven, dat men er, onder het lezen, een *voornaamwoord met den vierden naamval*, in zijne gedachten, bijvoegen moet. Gij kunt er, in de zeer onlangs door den Hoogl. VAN VOORST uitgegevene *Selecta*, reeds aanſtonds pag. 4 een voorbeeld van vinden. Ἐπειδήπερ, zegt hij, καὶ αὕτη δικαστῶν ἐστὶν ἀρετὴ, τὰ παρ' ἑαυτῶν μαθόντας μετὰ ἀκριβείας ἐκδόσης, τότε τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐκφέρειν, in plaats van Ἐπειδήπερ καὶ αὕτη δικαστῶν ἐστὶν ἀρετὴ, αὐτοὺς τὰ enz. Doch waartoe voorbeelden aangehaald van hetgeen ook gij, Mijnheer! zeker geen oogenblik betwijfelt.

Ik kom nu terug tot het werkwoord τελειῶσαι, hetwelk ik u boven heb toegeſtemd, dat de onzen verkeerdelijk door *heiligen* vertaald hebben. Mogelijk verſterkt u in uw gevoelen de opmerking, dat de Schrijver van onzen Brief, Hoofdſt. X: 14, zelf dit woord van *heiligen* of ἁγιάζειν onderſcheidt. Bovendien ſchijnt het de aandacht van vele uitleggers ontgaan te zijn, dat het begin van het volgende vers: Ὅ, τε γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι (*want en hij, die heiligt, en zij, die geheiligd worden*), in plaats van voor de gewone overzetting te pleiten, dezelve uitdrukkelijk wederſpreekt; wijl aldaar de rede loopt over *hetgeen* CHRISTUS *nog ſteeds aan zijne volgelingen doet;* maar er hier gewaagd wordt van *hetgeen reeds aan Hem als Leidsman van de zijnen geſchied is.* Te regt noemt derhalve de Hoogl. VAN DER PALM deze opvatting *willekeurig:* en dit blijft zij, al neemt men *heiligen* ook, met WHITBY, MICHAËLIS en anderen, voor *inwijen.* Doch daarom kan ik u, Mijnheer! nog niet bijvallen, wanneer gij, het woord τελειῶσαι door *voleindigen* vertalende, aan het gezegde *door lijden voleindigen* den zin geeft van *in* of *door lijden laten omkomen*, of *laten ſterven.* Toon mij, bid ik u, hetzij in het Nieuwe Testament, hetzij bij andere Schrijvers, ſlechts éene plaats, waarin τελειῶν als *bedrijvend werk-*

Digitized by Google

woord voorkomt, en zulk eene *lijdelijke* beteekenis heeft! Mijns inziens brengt reeds de aard van het woord mede, dat hetzelve die beteekenis niet hebben kan, neen, maar dat het overal zien moet op iemand, *die werkelijk iets daarſtelt*. In allen gevalle zouden wij dan behooren te ſchrijven: *in* of *door lijden doen ſterven*. Doch ik kan meer zeggen. Ik kan er bijvoegen, dat men in de plaatſen, die SCHOETTGEN, SCHLEUSNER, WAHL en andere *Lexicographi* hebben aangeteekend, noch ergens elders, of het *activum* τελειόω, of ook het *paſſivum* τελειοῦμαι, van een' *perſoon* gebruikt vindt, om er blootelijk *deszelfs ſterven* door aan te duiden. Integendeel komt het *denkbeeld van ſterven*, bijaldien in het verband der rede van den dood geſproken wordt, alleenlijk te pas, voor zoo verre hetzelve in het *denkbeeld van volbrengen*, *voleindigen*, of *ten einde brengen*, ligt opgeſloten. Deze is dan ook de beteekenis, waaraan wij ons in den Brief aan de Hebreën te houden hebben, zoo dikwijls er van *den geſtorvenen* CHRISTUS, of van *Gods geſtorvene vereerders* in het gemeen geſproken wordt; te weten *Hebr.* V: 9. VII: 28 verg. vers 26. XI: 40. XII: 23. En dan zegt *volbrengen*, *voleindigen*, of *ten einde brengen*, werkelijk zoo veel, als *tot de volkomenheid brengen*, of, wilt gij, *volmaken*. Zoo hebben GROTIUS, J. CAPPELLUS, VALCKENAER *in Schol.* ad h. l., SCHULZ t. a. p. bl. 154 en vele anderen, met welke ABRESCH zich ook in de hoofdzaak vereenigt, dit woord verklaard. En dat die verklaring te dezer plaatſe gevorderd wordt, blijkt allerduidelijkst uit het beloop der rede, waarin de uitdrukkingen εἰς δόξαν ἀγαγόντα (*tot heerlijkheid leidende*) en τελειῶσαι (*voleindigen*) zoo op elkander ſlaan, dat zij beide, behoudens de aan elke derzelven bijzonder eigene kracht, op *den overgang tot eene betere wereld* doelen.

Er blijft mij nog over, Mijnheer! dat ik den zin, welken dit vers mij ſchijnt te hebben, kortelijk opgeve: Ik wil zulks doen door de volgende omſchrijving: *Het was overeenkomſtig met de deugden van dien God, tot*

Digitized by Google

wiens eere en door wiens magt al, wat er beſtaat, het aanzijn heeft, dat Hij, er velen, als zijne kinderen (of *zonen*), *tot een' ſtaat van heerlijkheid in eene toekomende wereld geleidende, derzelver eerſten Leidsman ter zaligheid, langs den weg des lijdens, tot de volkomenheid brengen zou.* Vraagt gij nu, hoe deze omſchrijving met het voorgaande vers ſtrooke, ik beken gereedelijk, u te dien aanzien geen voldoend antwoord te kunnen geven; maar even moeijelijk vinde ik de poging, om er andere uitleggingen van dit vers mede te vereenigen. Het is, zoo als SCHULZ t. d. p. en deszelfs Recenſent in de *Allgem. Literatur-zeitung*, Nov. 1819. bl. 495, ook verklaard hebben, eene van die plaatſen des Nieuwen Testaments, welke tot dusverre in het duistere liggen.

En zie daar, Mijnheer!, hetgeen ik de vrijheid genomen heb, u te ſchrijven. Neem het aan als een bewijs van de opmerkzaamheid, waarmede ik uwe verhandeling gelezen heb. Voorts hope ik dezen brief zoo geſteld te hebben, dat dezelve in een onzer Tijdſchriften veilig kan geplaatst worden. Verkiest gij echter, dat dezelve ongedrukt blijve, ook dit zal ik mij laten welgevallen. Ik eindige met u te verzekeren van de hoogachting, waarmede ik mij noeme

Amſterdam, 10 Mei 1827. Uw Weleerw. dienstwilligen Dienaar W. A. VAN HENGEL.

Hoogeerwaardig, Hooggeleerd Heer!

Ik heb mij zeer vereerd gevonden met de letteren, waarin het u behaagd heeft, mij uwe aanmerkingen mede te deelen over mijne verklaring van *Hebr.* II: 10, en zou die gewis eerder beantwoord hebben, ware ik niet, op het onverwachtst, overvallen geworden door eene bedenkelijke ongeſteldheid, welke mij voor eenige dagen te bedde heeft geworpen, waarvan ik vreesde niet weêr te zullen opſtaan. Doch, door Gods goedheid, ben ik

Digitized by Google

daarvan zoo ver gebeterd, dat ik dezen ſchrijven kan.

Ik verblijde mij, dat mijne verhandeling aanleiding tot uwe aanmerkingen gegeven heeft, en ben zoo ver af van er tegen te zijn, dat zij in de *Vaderlandſche Letteroefeningen* worden opgenomen, dat ik ze integendeel heden aan den Heer Redacteur, met gepast verzoek tot plaatſing, (onder uw welnemen, met bijvoeging van dezen) zal toezenden: want ik wil geene oorzaak zijn, dat het geletterd Publiek van deze keurige vrucht uwer penne verſtoken, en niet in de gelegenheid geſteld worde, om daarin nieuw bewijs te zien van de uitſtekende geleerdheid, letterkennis, ſcherpzinnigheid, het juist oordeel enz., waardoor Gij u, ſedert lang, in den eerſten rang geplaatst hebt onder de Uitleggers der Schriften van het Nieuw Verbond. Voorts: uwe oplettendheid getrokken, in ſommigen uwe goedkeuring weggedragen, in anderen uwe tegenſpraak gewekt te hebben, acht ik voor mij zoo vereerend, als ik het dwaas zou oordeelen, het mij tot ſchande te rekenen, door u, in het een of ander, te worden te regt gewezen. Om nu met u in een breed en ſcherp onderzoek te treden, in hoe ver dit het geval zij, is mij niet alleen thans onmogelijk, maar ik zoude mij ook, buiten mijne tegenwoordige ongeſteldheid, daarvoor wel gewacht hebben. Ik ben nooit zoo verwaand geweest, dat ik mij zou hebben kunnen verbeelden, daartoe genoegzame bekwaamheid te bezitten; en, daar ik nu, ſedert meer dan zes jaren, een zeer ſukkelend leven heb geleid, en mij met geene ernſtige letterſtudie hoegenaamd heb kunnen bezig houden, en, in mijnen nu ruim zesenzeventigjarigen ouderdom, mijne vermogens, en vooral mijn geheugen, zoodanig verzwakt en geſleten zijn, dat ik niet, dan bij vlagen, eenigen geringen arbeid, welke weinig inſpanning vordert, kan verrigten, zou het onverſchoonlijke vermetelheid in mij zijn, in zulk een onderzoek te komen. Gelief u derhalve tevreden te houden met het volgende.

Schoon ik nog niet kan toeſtemmen, dat διὰ met den *vierden* naamval achter zich altijd *om* zou moeten beteekenen, en Gij zelf daarop ook niet dringen wilt, zoo

Digitized by Google

wil ik ook niet hardnekkig ſtaande houden, dat men het, in den tusſchen ons betwisten tekst; niet kan toelaten; mits men er dan geen' zin aan hechte, waartegen de aanmerkingen, om welke ik het verwierp, gelden zouden. Of dan echter de beteekenis zou moeten zijn *tot wiens eere*, laat ik hier nog onbeſlist. Gelijk ondertusſchen de uitſpraak, dat het *ſtoutheid* in onze Overzetters geweest zou zijn, wanneer zij het *om* niet altijd gebruikten, door uw toegeven merkelijk verzacht is, zoo vertrouw ik ook, dat Gij erkennen zult, dat het wat *hard* klinkt, de invoering van *Pleonasmen van zulken aard*, als ik hier voorſtelde aan te nemen, *voor niets meer, dan een kunstgreep, te houden.* Ik betuig zoo veel afkeer, als Gij, te hebben van het invoeren van *Pleonasmen*, wanneer men daardoor iets van belang poogt te verdonkeren, of uit den tekst te doen verdwijnen; doch dat is hier het geval volſtrekt niet: want, of men het *om wien* en *door wien* hier alzoo *collective* neemt, als ik het wilde, of niet, het geeft of neemt volſtrekt niets in den zin van den tekst, vooral tot het einde, waartoe ik er mij van bediende: en, zoo men ooit *Pleonasmen* onderſtellen mag, is het, denk ik, hier geoorloofd, daar het toch waarheid blijft, dat, als men zijn verheven gevoel niet juist en, naar zijnen wensch, niet krachtig genoeg weet uit te drukken, men zich dikwijls, en dat vrij natuurlijk, van meer woorden bedient, dan men behoeft. Maar nog meer: Is, in de woorden, *om welken alle dingen zijn*, en *door welken alle dingen zijn*, de herhaling van *alle dingen* niet onbetwistbaar *pleonastisch*? En mag dan het vermoeden, dat in *om welken* en *door welken* mede een *pleonasme* ſchuilt, een *kunstgreep* heeten?

Met veel minder, of liever geene, bedenking ſtem ik u thans toe, dat *vele kinderen tot heerlijkheid leidende* gebragt KAN worden tot *hem*, dat is *God*. Uwe aanmerkingen voldingen het genoegzaam. Maar of het nu daardoor reeds *uitgemaakt zeker* is, dat men het daartoe brengen MOET, laat ik in het midden. Als ik toch dus vertaal, of liever omſchrijf: *het betaamde hem, om wien*

Digitized by Google

wijze opgemerken te dienen, en door wiens beſtellinge alles is, wat velen zijner kinderen tot heerlijkheid leidt, (hetgeen mij hier eigenaardiger blijft dunken, dan het gewag van *alle dingen, die beſtaan*, of *aanwezig zijn*) zie ik niet, dat dit geen' zeer goeden zin oplevert, zonder dat ik dan toevlugt behoef te nemen tot de onderſtelling, dat men hier die onnaauwkeurigheid van ſtijl aantreft, welke men, nu en dan, bij de Griekſche Schrijvers ontmoet, en zonder welke onderſtelling de gewone uitlegging onaannemelijk is. Ook moet ik aanmerken, dat, *om* die uitlegging, de gewone vertaling nog twee invullingen heeft buiten den tekst. Zij luidt: DAT HIJ, *vele kinderen tot heerlijkheid leidende, den overſten Leidsman hunner zaligheid door lijden* ZOUDE *heiligen*. Dit *dat hij* en *zoude* drukt de Griekſche tekst niet uit, en men kan, of moet, zonder dat, en letterlijk vertalen (wanneer ook het dubbelzinnige van den grondtekst zoo na mogelijk behouden blijft): *het betaamde hem, om — en door welken alle dingen zijn, vele kinderen tot heerlijkheid leidende, den overſten Leidsman — door lijden te heiligen.*

Wat nu dat *heiligen* betreft: Gij ſchijnt mij toe, de vertaling door *voleindigen* goed te keuren, maar niet de verklaring daarvan door *laten omkomen* of *ſterven*. Op uwe aanmerkingen hierover diene: 1. dat ik *laten* hier in geen' anderen zin, dan in dien van *doen*, verſtaan wilde hebben, en erken, dat ik beter zou hebben gedaan, zoo ik het laatſte woord gebruikt had; en 2. dat ik toeſta, dat ik, door *laten* of *doen ſterven*, den zin van *voleindigen* niet volkomen heb uitgedrukt, alsof het *voleindigen* alleen in 's Heilands dood beſtaan had, daar het zeer zeker *den overgang tot eene betere wereld*, en dus *het inleiden in heerlijkheid*, inſluit. — Gij verklaart *door lijden*, bij omſchrijving, door *langs den weg des lijdens*; doch ik zie niet, dat wij hier omſchrijving behoeven, daar *door lijden* op zichzelf duidelijk genoeg is; en, wilde men er iets anders voor ſtellen, dan zoude mij *door doodslijden*, of *door het lijden des doods* (uit het vorige vers) meer behagen. — *Voleindigen* wilt Gij

Digitized by Google

omschreven hebben door *tot de volkomenheid brengen*; maar dan behoeft men nog weder omschrijving tot bepaling van den zin van het woord *volkomenheid*: want, zoo men daardoor dan niet verstaat *den staat der heerlijkheid*, drukt het de meening van den tekst, volgens hetgeen Gij zelf te regt beweert, niet uit. Ik stelde daarom liever, als overstaande tegen *tot heerlijkheid leidende*, *tot* ZIJNE *heerlijkheid brengen*. — Doch dit zijn omschrijvingen; en, als wij niet omschrijven, maar vertalen, weet ik niets beters te geven, dan ik nu genoeg heb aangewezen.

En hiermede, Mijn Heer! heb ik de eer u te verzekeren, dat ik met de meeste hoogachting ben

Uw Hoogeerw. Hooggel. zeer dienstwillige Dienaar

Rotterdam, 25 Mei 1827. ADR. STOLKER.

BERIGT, WEGENS DEN, IN HET JAAR 1825, NA DE AANWENDING DER MOXA, UIT LONGTERING HERSTELDEN LIJDER.

(*Vervolg en slot van bl.* 371.)

Ik heb het noodig geoordeeld, de hoofdzakelijke geschiedenis der laatste braakziekte hier in te lasschen, opdat het blijken zoude, dat de herstelling uit de longtering tot het laatste oogenblik des levens (dat is, gedurende een verloop van 1½ jaar) zich heeft staande gehouden; en ik twijfel niet, of men zal het niet genoegen opgemerkt hebben, dat, niettegenstaande de schokken en bloedsophoopingen, welke de longen, ten gevolge van het onbedwingbaar braken, ondervonden, er niet alleen geene hernieuwing der bloedspuwing heeft plaats gegrepen, maar ook, dat er niet één verschijnsel is opgetreden, dat eenig overblijfsel uit de vroegere longziekte aanduidde; zoodat men zich heeft kunnen overtuigen, dat de dood des lijders geheel onafhankelijk is geweest van de

Digitized by Google

vroeger beſtaan hebbende longtering, en alleen deszelfs grond heeft gevonden in eene geheel nieuw bijgekomene ziekte, namelijk in de, door het *podagra* veroorzaakte, ontſtekingaardige en in koudvuur geëindigde aandoening der maag.

Was het belangrijk, den voordeeligſten gezondsheidstoeſtand na de aanwending der *nioxa* te zien wederkeeren, en, met opzigt tot de longen, onveranderd tot aan het einde des levens te zien voortduren, — het was niet minder gewigtig, zich na den dood te mogen overtuigen wegens de geſteldheid der longen, zoo wel als der maag; ten einde ons te kunnen verzekeren, dat wij niet gedwaald hadden, zoo min in de bepaling van de ſoort en zitplaats der genezene ziekte, welke ik als longtering beſchreven heb, als in de bepaling van de natuur en zitplaats der laatst plaats gevonden hebbende ziekte, welke ik als ontſtekingaardige, in koudvuur getermineerde aandoening der maag heb opgegeven. Ik verzocht om deze reden verlof tot de opening van het kadavet, hetwelk door de achtingwaardige Weduwe, uit aanmerking van het nut, dat uit deze onderzoeking zou kunnen voortſpruiten, heuſchelijk werd toegeſtaan, waarvoor haar Ed. bij dezen, in naam der menschheid, openlijke dank wordt betuigd.

Daar het er op aankwam, dat de lijkopening met de meestmogelijke naauwkeurigheid geſchiedde, heb ik het pligt geacht, om mijnen, met het ontleedmes zoo vertrouwden Vriend, den Heer J. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, thans Hoogleeraar te *Utrecht*, te verzoeken, mij in dezen wederom ten dienſte te ſtaan, in de overtuiging, dat het ook voor zijn Hooggel. niet onbelangrijk zijn kon, de uitkomst te aanſchouwen der voorheen op mijnen voorſlag in het werk geſtelde kunstbewerking, en te zien, of deszelfs bepaling van de zitplaats der longziekte, door de Hoorbuis van LAENNEC te voren aangeduid, ook bij de lijkopening zoo bevestigd worden. Mijn verzoek werd door zijn Hooggel. gereedelijk ingewilligd, en de lijkopening ver-

Digitized by Google

rigt op den 2 December, waaromtrent ik het volgende heb aangeteekend.

1°. Bij de eerſte ontblooting des ligchaams trof ons de welgevoede toeſtand van hetzelve, voornamelijk in de borſtſtreek, die met vleesch en vet zoo goed gevuld was, dat men geene ribben zag doorpuilen.

2°. Alle deelen vertoonden zich in hunne natuurlijke gedaante, uitgezonderd de buik, die, van het kraakbeenig verlengſel des borſtbeens en valſche ribben af, aanmerkelijk opgezwollen zich voordeed, en, geheel bruin en loodkleurig, met menigte vlekken bezet was, ten bewijze van in denzelven gevormd bederf.

3°. Bij de doorklieving der uitwendige borſtbekleedſelen ontmoetten wij eene zeer dikke laag vet en gezonde welgevoede ſpieren.

4°. De kraakbeenderen der ribben waren te eenemale verbeend, zoodat het niet mogelijk was, dezelve met een mes te doorklieven, maar zij met veel geweld moesten verbroken worden.

5°. Na het wegnemen des borſtbeens, met de daaraan gehechte verbeende kraakbeenderen, zagen wij, met geene geringe voldoening, zoo gezonde longen, dat wij reeds terſtond mogten opmaken, dat in dezelve geene oorzaak des aanwezigen doods beſtond; ja dat wij bijkans in twijfel zouden hebben kunnen geraken, of er wel ooit eenige wezenlijke ziekte in dezelve beſtaan had. Dadelijk na den toegang der uitwendige lucht vielen zij overal gelijkmatig te zamen; hare kleur was gelijkvormig overal donkerblaauwachtig of loodkleurig, en nergens was, op het eerſte gezigt, eenig ſpoor van vastgroeijing te ontdekken.

6°. Ook toen wij, bij een meer opzettelijk plaatſelijk onderzoek, iedere kwab derzelven, zoo wel der linker als der regter zijde, afzonderlijk bevoelden en openden, vonden wij de geheele linker long en de twee benedenſte kwabben der regter in een' volkomen gezonden ſtaat, en geene de minſte blijken van eenige vroeger plaats gehad hebbende ziekelijke afwijking opleverende.

Digitized by Google

7°. Anders was het met de bovenſte kwab der regter long: want, behalve dat zij door een zeer dik en ſtevig ſchijnvlies onder de eerſte ware rib, ter plaatſe waar voorheen de *vomica* door middel der *Laennecſche* Hoorbuis ontdekt was, en boven welke de *moxa* geappliceerd was, aan den binnenwand der borstholte was vastgegroeid, leverde zij, nadat zij voorzigtig door het mes was losgemaakt, de duidelijkſte kenmerken op van een' vroeger plaats gehad hebbenden, doch vergroeiden etterzak. Hare oppervlakte vertoonde eene aanmerkelijke ongezonkenheid, die van de overige gezonde oppervlakte der longen hierin verſchilde, dat zij geheel rimpelachtig zamengevallen zich voordeed, ten bewijze dat er verlies van zelfſtandigheid binnen in dezelve had plaats gehad. Wanneer men dezelve met de vingers zamendrukte, voelde men eene aanmerkelijke verdikking van het inwendig weefſel, welke in deszelfs midden harder, en naar den omtrek zachter zich liet aanvoelen. Toen wij dezelve doorgeſneden hadden, zagen wij in het midden van hare zelfſtandigheid eene harde, wit-grijsachtige, kalkaardige maſſa, ter grootte van bijkans een' halven duim, overal aan het longenweefſel naauw vastgegroeid, zoodat er volſtrekt geene ruimte overſchoot ter bevatting van eenig uitgeſtort blood of afgeſcheiden ſlijm of etter, waarvan zich ook zoo min hier ter plaatſe, als in het overig gedeelte der kwab, iets ontdekken liet, even min als er verder eenige blijken zelfs van de minſte kalkaardige ontaarding te vinden waren.

Zoo ik vertrouwe, is door deze vermelding van het gevondene in de borstholte van het kadaver nu ook *a posteriori* met zekerheid te beſluiten:

1°. Dat de lijder eertijds inderdaad geleden heeft aan eene longziekte, verzeld van vernietiging of vertering van longenzelfſtandigheid.

2°. Dat de zitplaats dier vertering (de etterzak) bij het leven behoorlijk herkend, en naauwkeurig aangeduid is door de aanwending der *Laennecſche* Hoorbuis.

Digitized by Google

3°. Dat het geneesmiddel (de *moxa*) ter juiste plaatse is aangewend.

4°. Dat het beſtaan der kenteekenen eener vroegere plaatſelijke longenzwering juist onder de plaats, waar de *moxa* geappliceerd is, met regt doet beſluiten, *dat de vernietiging dier vroegere ziekte inderdaad door de moxa bewerkſtelligd is geworden.*

5°. Dat de lijder dus van eene longtering herſteld is geworden.

6°. Dat, daar er tegenwoordig geene ziekelijke ontaarding in de longen te vinden is, welke als oorzaak van den dood des lijders kan worden aangemerkt, er dus met regt mag vooronderſteld worden, dat wij, afgaande op de verſchijnſelen der laatstgemelde braakziekte, (namelijk, het braken zelf, de ligte, doch ſpoedig gewekene pijnlijkheid in de maag, de zwarte tong, enz.) de oorzaak des doods, zoo zij kan aangewezen worden, buiten de longen zullen moeten aantreffen.

Ten einde ook hieromtrent overtuigd te worden, opende de Heer VAN DER KOLK, op mijn verzoek, de buikholte.

Na het doorklieven van hare bekleedſelen, drong de maag, door inwendig ontwikkelde luchtvormige vloeiſtof ſterk opgezet, met kracht naar voren. Hare kleur was donker, paarsrood. Voor het overige zag men op hare uitwendige oppervlakte niets onnatuurlijks. Geopend zijnde, kwam er uit dezelve eene zoo verſchrikkelijk ſtinkende luchtſoort te voorſchijn, dat het bijkans niet mogelijk was, adem te halen, en welke in een' hoogst zamengeperſten toeſtand moet verkeerd hebben, alzoo zij, in zeer weinige oogenblikken, niet ſlechts het groote vertrek, waarin wij ons bevonden, maar, door de reten der deur heengedrongen, ſpoedig het geheele huis met eene afgrijſelijke doodlucht vervulde.

De binnenwanden der maag, ſterk door bloed gekleurd, leverden alle blijken van veelvuldige bloedophoopingen in haar fijn vaatgeſtel. Aan de kleine bogt der maag, digt

Digitized by Google

bij de *cardia*, op de hoogte, waar den 27 November eene kortdurende pijnlijkheid gevoeld was, was hare oppervlakte met eene los aanhangende zwarte stof overtogen, die zich door den rug van het mes gemakkelijk liet afvegen. Er was voor het overige geene structuur- ontaarding zigtbaar, en er bevonden zich, behalve eene zeer geringe hoeveelheid slijmerig water, geene zelfstandigheden hoegenaamd in de maag.

De milt, lever en galblaas vertoonden zich volkomen gezond.

De overige ingewanden hebben wij niet onderzocht, dewijl wij geene reden hadden, iets buitengewoons in dezelve te vermoeden, en wij ook reeds *dat* gevonden hadden, waar het ons eigenlijk om te doen was; namelijk, dat de oorzaak des doods buiten de borstholte te vinden was, en wel bijzonderlijk *in de maag*, ten gevolge van eene op zichzelve bestaande, en van eigendommelijke oorzaken afhangende, ontstekingaardige ongesteldheid, die in koud vuur was overgegaan; gelijk bij het leven door de *diagnostiek* was aangewezen.

Ik hoop door het voorgedragene aan mijne verpligting jegens den lezer, en zoo ook aan de begeerte van velen voldaan te hebben, die, reeds van ter zijde het overlijden des lijders gehoord hebbende, zoo dikwijls hun verlangen geuit hadden, om uitvoerig met de geheele toedragt van al het gebeurde en gevondene bij den lijder ingelicht te worden.

Ik zou dus mijn berigt kunnen eindigen. Ik moet echter, ter voorkoming van misvatting en misbruik van het met eene zoo gelukkige uitkomst bekroond geneesmiddel, den lezer doen opmerken, dat, schoon ik, in dit Tijdschrift (Oct. 1825), de ziektegeschiedenis als *voorbeeld ter navolging* openlijk bekend heb gemaakt, ik daarbij in geenen deele bedoeld heb, *de moxa als een algemeen en onfeilbaar middel tegen alle soorten van longzering, bij alle physisch van elkander verschillende voorwerpen, aan te prijzen.*

Ik geloof volstrekt aan geene universaal-middelen. Ik

Digitized by Google

geloof, dat de fijnere organisatie van het ligchaam niet bij alle menschen dezelfde is, maar dat zij nog heden ten dage, zoo wel als ten tijde van HIPPOCRATES en GALENUS, bij onderscheidene individus verschilt, en niet alleen tot verschillende vatbaarheid en voorbeschiktheid tot ziekten aanleiding geeft, maar ook eene verschillende gevoeligheid in de ziekten zelve bij iederen lijder veroorzaakt, en dat een en hetzelfde geneesmiddel niet bij alle menschen eene gelijke uitkomst kan te weeg brengen, maar noodwendig bij den eenen nuttig, bij den anderen schadelijk zijn moet.

Ik geloof, dat er onderscheidene soorten van longteringen zijn, die alle, op eene haar passende wijze, bijzonder behandeld moeten worden. Mijn lijder had eene longtering ten gevolge van plotseling ontstane bloedspuwing; anderen bekomen longtering ten gevolge van inwendige voorafgegane *inflammaties*, *exsudaties*, *tuberkels*, enz. enz. Mijn lijder had een zenuwzwak ligchaam met weinig *reactie;* anderen zijn bloedrijk en prikkelbaar. Mijn lijder had slechts éene plaatselijke ontaarding in de longen, als grondslag der tering; bij anderen zijn twee, of ook wel alle de longenkwabben te gelijker tijd ziekelijk aangedaan. Bij velen is eene te sterke levensdadigheid der vaste deelen, vooral der longen en van het hart, — bij anderen eene ontaarding der vochten oorzaak der tering. Bij sommigen ontstaat zij als *primaire*, bij anderen als *secondaire* ziekte. Bij velen komt zij als eene enkelvoudige, bij anderen als eene zamengestelde ziekte voor, enz. enz.

Doch, ieder rationele praktijk uitoefenend Geneesheer weet beter, dan ik vlugtig in weinige regelen hier ter neder kan schrijven, hoe oneindig, als 't ware, de longtering, zoo wel als andere ziekten, in soorten gewijzigd kan worden; zoodat ik niet behoef, hieromtrent verder mij uit te laten. Maar ieder Geneesheer zal dan ook overtuigd zijn, dat ik de *moxa* niet als een *algemeen onfeilbaar* middel heb willen opgeven; maar dat ik geene andere bedoeling gehad heb, dan hunne aandacht van nieuws te vestigen op een middel, hetwelk in onbruik

Digitized by Google

geraakt was, en toch, zoo als het geleverde voorbeeld geleerd heeft, in ſtaat is, nog aan den rand van het graf krachtdadig te helpen. Dat dan niet, door verkeerde opvatting van de voorgedragene ziektegeſchiedenis, aanleiding tot verkeerde toepaſſing geboren worde, en het zoo nuttig middel niet door misbruik op nieuw in onbruik gerake, maar, ter juiste plaatſe en tijd aangewend, voor *vele* lijders nog een heilrijk middel moge blijven, is mijn hartelijke wensch.

LEVENSBIJZONDERHEDEN VAN LORD COCHRANE.

ALEXANDER Lord COCHRANE is de oudſte zoon des Graven VAN DUNDONALD, die, gelijk eertijds de beroemde Markies VAN WORCESTER, zijn leven aan allerlei ſoort van ondernemingen en uitvindingen, welke hem nuttig of roemrijk voorkwamen, toewijdde. Zijne moeder was de dochter van Kapitein GILCHRIST, een' Zeeöfficier van ongemeene verdienſten. Hij werd geboren op den 27 December 1775; en, na het ontvangen eener goede opvoeding, werd hij geſteld onder het opzigt van zijnen oom en pleegvader, den Admiraal Sir ALEXANDER COCHRANE.

Na in *Amerika* en in de baai van *Biscaye* als *Midſhipman* gediend te hebben, werd hij Luitenant, en klom trapswijze op tot den rang van Kapitein. Zijne eerſte krijgsdaad had plaats in 1801, wanneer hij, op de hoogte van *Barcelona*, eenen *Spaanſchen* brigantijn, den *El Gamo*, aangreep, en bij entering veroverde. In den loop diens zelfden jaars maakte hij drieëndertig ſchepen buit.

Kort daarna werd hij *Post-captain*, en heesch zijne vlag op de *Pallas* van 32 ſtukken. Met dit ſchip viel hij drie *Franſche* vaartuigen aan van 18, 22 en 24 ſtukken, en dwong dezelve, het op ſtrand te zetten. In Mei 1806 landde hij op de kust van *Frankrijk* aan het hoofd zijner manſchap, en vernielde een groot aantal wachtposten. Eenige dagen later veroverde de *Pallas* een *Fransch* fregat.

Na een' gelukkigen kruistogt voor dat jaar naar *Plymouth* terugkeerende, las hij eene oproeping der kiezers voor *Honiton*, die een' rijken en aanzienlijken Kandidaat verlangden, om hun vlek te vertegenwoordigen. Lord COCHRANE begaf zich onmiddellijk derwaarts, en bood zijne dienſten aan, maar

Digitized by Google

werd niet gekozen. Deze teleurstelling belette hem niet, andermaal te *Honiton* zich te laten vinden, bij de ontbinding van het Parlement, veroorzaakt door den dood van PITT, en thans zegevierde hij; maar dit nieuwe Parlement ging nagenoeg terstond weder uiteen. Nu plaatste hij zich in de rijen voor *Westminster*. Zijne mededinging maakte een' sterken indruk bij het publiek, en hij nevens Sir FRANCIS BURDETT werden gekozen.

Bijkans gelijktijdig benoemd tot het bevelhebberschap over de *Imperial*, een fregat van 40 stukken, werd hij onder de bevelen gesteld van den Admiraal COLLINGWOOD, wiens eskader de haven van *Cadix* blokkeerde. Op den 1 Julij 1808 veroverde hij het kasteel *Mongal*, een' belangrijken post tusschen *Barcelona* en *Girona*. Vervolgens hernam hij op de *Franschen* de vesting *Roses*.

Bij zijne terugkomst van de *Spaansche* kust ontving Lord COCHRANE van den Admiraal GAMBIER Instructiën ter vernieling der *Fransche* vloot, gestationneerd op de groote reede van *Rochefort*. In deze zoo gevaarlijke onderneming betoonde hij eene inderdaad ongemeene dapperheid, koelbloedigheid en stoutheid. Terwijl de vijand zich in de haven veilig waande, nam hij voor, hem door eene allergeduchtste uitbarsting aan te vallen. Hij deed in ledige tonnen 1500 vaatjes buskruid pakken, en daar bovenop 3 à 400 vuurpijlen en 2 à 3000 granaten. De tonnen waren aan elkander verbonden met kabels en ijzeren banden; en men vulde de ruimten aan met vochtige aarde, ten einde het geheel, van voren tot achteren, zoo digt, als mogelijk was, te maken, en des te grooter kracht aan de losbarsting te geven. Lord COCHRANE had de stoutheid, zich op dit werktuig der verwoesting te plaatsen, met een Luitenant en vier matrozen, en naderde met zijn' brander de vijandelijke linie, de kustbatterijen braverende, die hem met gloeijende kogels konden beschieten. Toen COCHRANE zijne verschrikkelijke machine zoo nabij mogelijk aan den vijand had gebragt, beval hij zijner manschap, zich in de boot te werpen, en sprong daar zelf in, nadat hij den brand in den vuurpijl had gestoken, die, naar zijne berekening, hem 15 minuten tijds zou vergunnen, om de uitbarsting te ontkomen. Maar, daar de wind sterk was aangewakkerd, verteerde de vuurpijl al te schielijk, en 9 minuten waren naauw verstreken, toen de ontzettendste losbarsting plaats greep, welke ooit menschelijke kunst verzon, gevolgd

Digitized by Google

aan het gelijktijdig opvliegen van ongeveer 400 bommen en 3000 granaten, een' metaalregen vormende, die in alle rigtingen nederviel. Gelukkig bleef onze treffelijke NELSON behouden; maar hij had de smart, getuige te zijn van den dood zijns Luitenants, die in de sloep den geest gaf, uitgeput van vermoeidheid en stikkende in de golven, die onophoudelijk op dezelve nederstortten. Van de vier matrozen, waren twee op het punt van om te komen, zijnde hun behoud hunner zijd twijfelachtig. Toen Lord COCHRANE de *Imperial* bereikt had, ging hij onmiddellijk tot den aanval over; en hij was de éénige der *Engelsche* linieschepen, die langer dan een uur in de haven vertoefde, waar hij de *Calcutta* nam. Behalve dit vaartuig, verloren de *Franschen* drie linieschepen; terwijl het overige hunner vloot deerlijk gehavend, of gedeeltelijk zaakt werd, het op strand te zetten.

Weinig tijds na deze krijgsverrigting werd COCHRANE benoemd tot Ridder van het Bad, en keerde naar *Londen* terug, om de vruchten zijner dapperheid in te oogsten.

In Februarij 1814 kwam van *Douvres* een persoon, de valsche tijding brengende van BUONAPARTE's dood, met oogmerk om de fondsen te doen rijzen. Lord COCHRANE, naar men zegt, maakte met denzelven gemeene zaak. Het Comité van de Beurs vervolgde hem, als ook de Heeren BUTT, RANDOM DE BERENGER, COCHRANE JOHNSTONE en zes anderen, wegens het plegen van bedrog, door de verbreiding van valsche geruchten. De zaak werd gebragt voor het Hof van 's Konings Bank, op den 8 Junij 1814, en alle de aangeklaagden schuldig verklaard. Op den 21sten werd hun het vonnis voorgelezen. Lord COCHRANE werd veroordeeld tot eene geldboete van 1000 pond st., eene gevangenis van 12 maanden, en, nevens de Heeren BERENGER en BUTT, een uur te pronk staan aan de kaak, vlak voor de Beurs van *Londen*. De overige medepligtigen werden allen veroordeeld tot eene geldboete en gevangenis, behalve COCHRANE JOHNSTONE en ALEXANDER MAC-REA, die vrijgesproken werden.

Den 5 Julij werd eene voordragt gedaan in de Kamer der Gemeenten, tot uitwerping van Lord COCHRANE; deze verscheen, en hield eene verdedigingsrede. Na langdurige debatten ging de voordragt door, met eene meerderheid van 140 tegen 44 stemmen.

Den 16den werd hij, voor *Westminster*, met eenparige stemmen herkozen.

Digitized by Google

Ter gelegenheid zener voordragt, door Lord ERRINGTON, betrekkelijk de terugroeping van Lord COCHRANE aan de bank, berigtte Lord CASTLEREAGH aan de Kamer, dat dit gedeelte van het vonnis hem door de Kroon was kwijtgescholden.

Ten gevolge van eene vergadering der Badridders, waar eene volmagt werd opgemaakt, waarbij FRANCIS TOWNSEND werd geregtigd, om Sir THOMAS, gemeenlijk genoemd Lord COCHRANE, van de Orde uit te schrappen, begaf zich de Heer TOWNSEND, op Donderdag 12 Augustus 1814, naar de kapel van Koning HENDRIK VII, in de Abdij van *Westminster*, en beklom eene daartoe aangebragte ladder, ten einde de banier van Lord COCHRANE, tusschen die van Lord BERRSFORD en Sir BRENT SPENCER geplaatst, af te nemen. Zijne wapens werden losgeschroefd van derzelver plaats in het koor, en zijn helm, pluim, mantel en degen, met al de overige teekenen der Orde, van den wand gerukt. Thans volgde het meest vernederende der plegtigheid; de banier van Lord COCHRANE werd met den voet buiten de kapel geschopt, van de trappen af, die derwaarts geleiden, door den Heer TOWNSEND, Wapenkoning der Orde. Niets dusdanigs had plaats gegrepen, sinds de instelling der Badorde in 1725.

Nadat Lord COCHRANE eenigen tijd in den kerker van 's Konings Bank had gezeten, ontsnapte hij; en, op den eigen dag zijner ontkoming, verscheen hij in de Kamer der Gemeenten, om den eed af te leggen, als Afgevaardigde voor *Westminster*. Terwijl hij zich daar bevond, kwam de Heer JONES, de Cipier, met eenige dienaren der Politie, en, hem met geweld wegvoerende, bragt hij hem weder naar de gevangenis, en stoot hem op in de pijnkamer, alwaar zijne gezondheid zoo spoedig ondermijnd werd, dat men verpligt was, hem meerdere vrijheid te verleenen. Niet dan na verloop der 12 maanden verliet hij den kerker.

Het gaf Lord COCHRANE, te midden zijner vernedering, eenige voldoening, zijne Committenten eene inschrijving te zien openen voor het bedrag der geldboete; en, ofschoon niemand voor meer dan één stuiver teekende, was de som in weinig tijds vol en de boete betaald.

Op den dag zijner bevrijding verscheen hij andermaal in de Kamer der Gemeenten, legde den eed af, en kwam juist bij tijds, om zijne stem uit te brengen tegen eene verhooging

Digitized by Google

van jaarwedde ten behoeve van den Hertog VAN CUMBERLAND: door eene zeldzame toevalligheid, staakten de stemmen, en de zijne bestiste de verwerping des voorstels.

Het zal geene verwondering baren, dat Lord COCHRANE, na het verduren van zoo vele vernederingen, bedacht was, om zijn vaderland te verlaten. De Onafhankelijken van *Zuid-Amerika* hadden een' Admiraal noodig. Plegtig nam hij, met een feestelijk onthaal, afscheid van zijne Committenten, en scheepte zich in, om zich te gaan stellen aan het hoofd der vloot van *Chili*.

DE RATTENVAL.

(*Vervolg en slot van bl.* 385.)

SANSOVINO's karakter had, bij al zijne gestrengheid, eene tint van luimige edelmoedigheid. Het zou hem bezwaarlijk geweest zijn, zelfs om eene belangrijke misdaad, eenen schelm te laten ophangen, die onder de galg nog een' bijzonderen moed vertoonde, of een' geestigen zet uitkraamde. En, in weerwil van den bitteren spot, dien hij zich van het gezelschap moest laten welgevallen, kwam hem het geval zoo kluchtig voor, — een Kardinaal, die in eene roversherberg het braadspit draaide, waaraan een geheele troep ganzen te gelijk stroomde, onder het bestendig kijven der besprengende kokin! — dat het hem op dit pas bijkans voorkwam, dat hij al te ernstige maatregelen had genomen.

„Nu," zeide PEZZALI, toen de Legaat nader trad; „het begint er dan toch eindelijk naar te gelijken, dat wij „wat te eten zullen krijgen; maar dit zeg ik u, wij hebben „daartoe niet meer dan een uur tijd over; alsdan zij elk ge„reed om op te breken. Let intusschen een weinig op de „deur, eerwaardige vader! luister, en pas wel op, terwijl „gij draait; want onze waardin heeft het drok: laat u niets „ontgaan. Wij willen in dien tusschentijd uw boeltje eens „nazien; ik heb reeds menig eene onoogelijke monnikspluinje „aardig gestoffeerd gevonden; doch, alle respect voor de uwe!"

— „Eigen geld," hernam de Kardinaal, „heb ik niet veel; „op zijn meest een twintig *paoli*, en die moogt gij mij af„nemen of laten behouden, dat scheelt mij niet. Eene „andere som van zestig kroonen ontving ik van een aanzien-

Digitized by Google

„ lijk Heer in *Ravenna*, om daarvoor te *Ferdi* zichtiesen voor „ zijn' overleden broeder te doen lezen; maar dit is toever„ trouwd goed." — „ Dank zij den man, die het u toevertrouwde, vriend! Hier maakt, wel is waar, voor ieder „ slechts drie knoopen; evenwel, voor den dag er mede!" — „ En vreest gij dan niet ook voor de tijdelijke gevolgen van „ zulk eene gewelddadigheid?" vroeg de Kardinaal, toen de spreker zijne fabel trok: „ Meent gij, dat hij, voor wiens „ naam gij allen siddert, — hij, die in *Ravenna* gebiedt, „ slapen zal, terwijl gij in de nabijheid zijner heerschappij „ zulk een bedrijf oefent?" — „ Wie gebiedt dan in *Ravenna*?" hernam PEZZALI, met eenen lach, waarin verachting en de bitterste wrok om den voorrang streden: „ Dat „ ware toch kluchtig! Wie zou een enkel woord van deze „ gewelddadigheid te *Ravenna* kunnen verluiden, ten zij „ door onze grootmoedigheid? Zoo wij iets te vreezen hadden, wie zou ons beletten, een' ouden gek, als gij zijt, „ aan stukken te houwen? Hoor, heer priester! ik wil „ u iets in 't oor fluisteren — 't is een geheim — zeg het „ aan geen' sterveling weder — gij moogt immers geene „ biecht verklappen: hij, die in *Ravenna* gebiedt, weet in „ dit oogenblik alles van u, wat hij ooit van u vernemen „ kan; en gelijk uw lot in onze handen is, hetgeen toch „ wel zeker het geval schijnt, zoo is zijn ondergang even „ zeker!"

De naam SANSOVINO, op dusdanig eene plaats uitgesproken, was een tooverwoord, waarmede men den Duivel zelv' konde dagvaarden. Dit wist de Legaat, en hij sprak dat woord: een geest gelijk de zijne liet zich, wanneer één stap hem gelukt was, zelfs door het uiterste gevaar van het verder gaan niet afschrikken; maar — op dit antwoord was hij niet voorbereid. Had men hem herkend? — Hij blikte het vertrek rond. — „ Nu, wat zoekt gij in uw' rokzak, knaap? Wat „ hebt gij daar verstoken?" vroeg een poetige kerel, die, onder PEZZALI, bij het rot in eenig aanzien scheen te staan. — Het afgesproken teeken vertoonde zich nog niet. De Kardinaal haalde zijne beurs voor den dag. Wat hij antwoordde, was nu vrij onverschillig; maar hij had nog hoop, zoo hij den beslissenden slag nog eene poos vermogt op te houden. „ En gij wilt u bij den Legaat beklagen?" zeide PEZZALI; „ wel te verstaan, wanneer wij u het leven sparen!" — „ Maar „ als ik nu," antwoordde SANSOVINO, die op dit oogenblik

Digitized by Google

naauwelijks wist, wat hij zeide; „als ik nu eenen eed afleggde, dat ik mij *niet* zou beklagen?" — „Wanneer „gij dusdanig eenen eed aflegdet, zou u SANSOVINO van „denzelven ontslaan;" hernam PEZZALI grimlachende; „want hij is een priester, en drijft koopmanschap met valsche eeden! Maar, gij gewijde schelm! uwe domheid alleen is uw behoud, en maakt, dat ik liever met u babbel, dan u aan den wand laat spietsen. Gij zult leven, „en verlof hebben, om morgen den Legaat op te zoeken; „wel te verstaan, zoo gij dan gehoor bij hem kunt krijgen!" — „Het is alzoo niet waar," sprak deze met eenige verwarring; „het is alzoo niet waar, hetgeen iedereen „van hem getuigt, dat elk, die regtvaardigheid van SANSOVINO eischt, dezelve immer bij hem vindt?" — „Ja; „wie bloed verlangt, kan het binnen zes uren zien vlieten!" antwoordde PEZZALI: „Maar, staat er niet geschreven: Wie het zwaard opneemt, zal door het zwaard „omkomen? Voor zijnen dood — SANSOVINO's dood — „zult gijzelf ons de absolutie geven. De hand van éénen „heeft te lang reeds zwaar gelegen op velen; nog dezen nacht „is zijn uur gekomen." — De Legaat keek den roover vlak in het aangezigt; kwaadaardigheid, wraak, zegepraal spraken uit hetzelve; maar geen spoor vertoonde zich, dat men hem herkend had. „SANSOVINO's dood besloten!" zeide hij; „'t is onmogelijk!" — „Wij zeggen het u evenwel," hernam lagchende de onderbevelhebber: „Ga, verraad ons — „uwe fortuin is gemaakt, zoo gij kans ziet, uwen meester „te redden!" — „En acht hij zich niet veilig?" vroeg SANSOVINO weder. — „O Ja!" was het wederwoord, „dat „denkt de trotschaard altijd, en bevindt toch in het eind, „dat hij zich heeft misrekend. In dit oogenblik smeedt hij „aanslagen tegen het leven van hen, die nog vóór middernacht zijn eigen leven in hunne handen zullen hebben. Hij „droomt van zegepraal; hij kittelt zich, dat de nakomelingschap „zijnen naam prijzen; en hem als den herstelder van misbruiken, als den straffer van misdaden, naar welke geen „zijner voorgangeren het waagde onderzoek te doen, dankbaar zegenen zal. En echter zweeft thans reeds de dood „boven zijn hoofd — vervolgt hem in zijn paleis, in zijne „tuinen, op zijne legerstede — vervolgt hem, en zal hem „treffen!"

Deze bedreiging stelde den Kardinaal schier gerust, met

Digitized by Google

betrekking tot zijnen tegenwoordigen hagchelijken toeſtand; maar dezelve wenkte op een meer verwijderd gevaar, waarvan hij zich geen denkbeeld konde vormen. „ De Legaat is „ dus thans te *Ravenna?*" vroeg hij. — „ Hij *is* te *Ravenna*," was het antwoord: „ En ANTHIO ALTIERI is te „ *Ravenna* — en IPPOLITO DI MARIALVA — en MAFFEO TORELLI, en zoo vele anderen, die hij beleedigd en „ verguisd heeft. En welhaast zullen nog meer anderen daar „ zijn, en zekere lieden ook, die zichzelve veiligheid verſchaffen en hunne wraak koelen willen." — „ En waarop „ kan dat uitloopen?" hernam de vermeende priester: „ Waarop gaat gij uit, dan op uwen eigen' ondergang? Hebben niet „ zoo velen reeds dusdanige onbedachte ontwerpen met den „ dood geboet? De lijfwacht, bij voorbeeld, die buiten aan „ de poort van SANSOVINO's paleis ſtaat".... „ Zij is „ getrouw," viel PAZZALI hem in het woord: „ Maar, wat „ zal zij hem baten tegen verraders, van welke hij daar binnen „ omgeven is? Verraders, die den moed niet hebben, om zelve „ hem het licht uit te blazen, maar die hem verkocht hebben. Hoe! waarom is het onmogelijk? waarom kan het „ niet zijn? Uwe eigene oogen zullen getuigen zijn. In ſpijt „ van den eed van uwen ſtand, zult gij eenmaal bij eene „ dappere daad tegenwoordig zijn. Gij zult ons behulpzaam zijn, om *Ravenna* van een' dwingeland te verloſſen. „ Gij zult aanſchouwen, met welk gelaat hij, wiens koud „ bevel zoo velen ten dood heeft gewijd, nu zelf, als het er „ op aankomt, den dood onder de oogen zal zien. — Hier den „ beker! Elk van u vulle den zijnen!" dus voer hij voort, en ſtak, bij het uitſpreken dezer woorden, zijnen dolk diep in de tafel, die voor hem ſtond: „ Eene daad als de onze „ verdient een' waardigen geſchiedſchrijver; en daartoe heeft „ ons de fortuin heden avond den regten man gezonden. Nu, „ neem den beker — zoo gij nog een oogenblik toeft, ſplijt „ ik u de herſenpan! Gij zult met ons gaan — in ons gezelſchap — juist op dit avontuur. Gij zult het licht dragen, dat ons den weg naar SANSOVINO zal wijzen; „ de fakkel, die zijn paleis zal in brand ſteken, wanneer „ ons werk verrigt is. Welaan dan, drinken wij — wij allen, „ zeg ik — op het welgelukken onzer roemruchtige onderneming! „ op den ſlag, die *Ravenna* van zijne zwaarſte plaag, van „ zijnen vloek bevrijdt! En moge elke toekomſtige tiran in „ *Italië* het loon vinden, dat dezen nacht den Legaat SAN„ SOVINO verbeidt!"

Digitized by Google

Alle zwaarden vlogen uit de ſcheede, alle bekers werden gevuld en hoog opgeheven, om den aanvoerder beſcheid te doen. Den Kardinaal, hoe gereſolveerd hij ook ware, begon het bij dezen *toast* voor de oogen te ſchemeren; doch hij herſtelde zich, en hernam zijne volle tegenwoordigheid van geest, toen hij, een' vlugtigen blik naar buiten ſlaande, ontwaarde, dat zijne maatregelen thans gereed waren. „Ik drink," ſprak hij nu met eene vaste ſtem, den beker ter hand neménde; „ik drink, daar het zoo zijn moet, op den ſlag, „die *Ravenna* van zijne zwaarſte plaag, van zijnen erg„ſten vloek verloſſen zal! En moge elken toekomſtigen „Legaat geen ander noodlot wachten, dan in dezen ſtond „den Kardinaal SANSOVINO door den Hemel beſchoren is!"

Ter naauwernood had hij dezen dubbelzinnigen *toast* uitgeſproken, of een zacht kloppen aan de deur der hut verkondigde een nieuw bezoek, — alsof zijne bezwering die verſchijning in dit oogenblik had opgeroepen. „Hij is 't, op wien „wij wachten!" riep PEZZALI juichend uit. De waard met zijn barsch gezigt opende de deur, en: „Welkom, Signor!" ſchreeuwden allen te gelijk, één uitgezonderd. Een rijkgekleed man, trotsch binnentredende, wierp zijnen mantel af, en, in het eigenſte oogenblik, dat de Ridder den Kardinaal van *Ravenna* aan den haard der roovers zitten en het werk van keukenjongen verrigten zag, herkende deze zijnen tegen hem zaamgezworenen Opperkamerheer, den Graaf PERUGINO!

Eene enkele minuut moest, in deze geſteldheid van zaken, over zegepraal of dood tuſſchen beide partijen beſliſſen. 's Kardinaals tegenwoordigheid van geest redde hem. PERUGINO, zich ontdekt en verraden wanende, ſtond daar, aan alle leden als verlamd, gelijk een ſtandbeeld. De valkenblik des Legaats, terwijl hij den nog ongerepten beker aan de lippen hield, viel weder op het blaauwe ſchijnſel, dat van den rand des kreupelhouts hem tegenflikkerde, en hem verzekerde, dat hij gedekt was. Met een' ſnellen greep trok hij uit zijne borst een pakje, en wierp dit in het groote vuur, waarbij hij gezeten was. Een ſlag, gelijk aan den donder des geſchuts, volgde, en de opſlaande vlam verlichtte alles met een' heilen middagglans. Op één's vernam men den haastigen tred van krijgsvolk — nog één ſchrede, en deur en venſter waren verbrijzeld. Twee ſchoten, in verwarring door de bende afgevuurd, — zij wisten naauw, waarop — werden door een' ſalvo van de voorſte linie eener kompagnie ſcherpſchutters be-

Digitized by Google

antwoord. Elke opening was bezet met gewéren, elk op den kop eens bandiets gerigt. De ſtrijd was geëindigd, bevorens hij nog regt konde aanvangen; de overwonnenen waren ontwapend, en de ſtervenden afgemaakt.

Twee ſchoten ſlechts vielen, gelijk gezegd is, van den kant der roovers — zoo plotſeling geſchiedde de aanval — het eene miste het doel, en velde den ellendeling, die als waard fungeerde, ter aarde; het andere, door PEZZALI op den Kardinaal gerigt, had dezen ſtellig het leven gekost, zoo hij niet, in het beſliſſend oogenblik, met vaste hand, de pistool en den arm, die dezelve beſtuurde, op zijde had geſlagen. Nog altijd met den beker in de hand, dien hij op zijn eigen verderf ſtond te ledigen, nam hij den rooden hoed, het teeken zijner waardigheid, eenen dienaar af, en zette dien op; en, nog in het gewaad eens gewonen priesters, te midden van roovers en zaamgezworenen, ſtond hij daar, de gevreesde Legaat van *Ravenna!*

Een edel zelfgevoel fonkelde den Kardinaal ten oogen uit, gepaard met eene uitdrukking van diepe verontwaardiging, toen hij een' blik op den ſidderenden en als verſteenden PERUGINO wierp. „Grijp den verrader!" riep hij den Officier toe, die de in hinderlaag geplaatſte troepen had aangevoerd; „bewaak hem, bind hem, ſnoer hem als een ranſel, zamen; maar zorg, dat hij niet ontſnappe! ALTIERI, TORELLI, MARIALVA zijn in *Ravenna!* Doorzoekt zijne „kleederen! Zoo, daar zijn de papieren! GOZZE, VANELLE, PERALTO, DOMENICHINO — goed zoo! — maar „de tijd gedoogt geen verder onderzoek." Hij wendde zich tot de roovers, en zeide, op den beker wijzende: „Wij „dronken elkander toe, niet waar? — wij dronken op de bevrijding van *Ravenna* van deszelfs vloek, — op het welgelukken des beraamden ontwerps, — op de beſliſſing des noodlots van Kardinaal SANSOVINO! — Uw wensch worde „vervuld!" voer de Legaat op een' ontzettenden toon voort: „CALCAGNO!" — de ſcherpregter trad nader — „CALCAGNO! hang deze ſpitsboeven aan de boomen op, die „ik verborgen hielden — binnen één uur moet er geen ſpoor „van dit vervloekte roofnest meer te vinden zijn! Brengt „mijn paard voor — neemt desen beker mede — hij worde „op het geluk mijner opvolgers geledigd, en zal in de Archiven van ons beſtuur worden bewaard. — Graaf PERUGINO! den vorigen nacht waart gij mijn Kamerheer; de-

„ zen nacht, en nog een weinig langer, zal Signor CALCAGNO de uwe zijn. — BONFOI!" riep de Kardinaal, vertrouwelijk, een' *Fransch* Officier zijner lijfwacht toe, „ altijd „ ferm het gevaar onder de oogen gezien, waar het om veiligheid te doen is! Mijn dol waagstuk heeft mij het leven „ gered. Middernacht is de tot volbrenging des snooden aanslags bepaalde stond: jammer ware het, éénen enkelen, die „ daaraan deel nam, in zijne verwachting te leur te stellen! „ Wij kunnen nog juist tijdig te *Ravenna* zijn," riep de Legaat, zich op zijn paard werpende, en eene afdeeling, wenkende hem te volgen; „ nog juist tijdig, om er getuigen van „ te zijn!"

Het was ruim tien ure — het weder was donker, koud en stormachtig, toen de afdeeling ruiters het hol der verschrikking achter den rug had. Toen zij het heuvelig pad opreden, dat van hetzelve naar den rijweg liep, reed de Kardinaal aan de spits zijner dappere schaar, en niet één van dezelve overtrof hem in lengte, niet één van dezelve bestuurde zijn ros met meer kracht en zwier. Maar, toen zij de hoogte hadden bereikt, was het niet meer duister; want de achtergeblevene CALCAGNO was intusschen niet werkeloos geweest. Een wild, rood licht weerkaatste op hunne wapenrusting van uit de brandende hut; en eenigen van hen, die omkeken, huiverden bij den aanblik van een ander tooneel, dat bij het blaken der vlammen hun ontzettend tegengrijnsde.

De morgenzon ging op over de koolzwarte, verwrongene gelaatstrekken van PEZZALI en zijne rotgezellen, en op de plek, waar het roofnest had gestaan, was niets meer te zien, dan een hoop asch. De lijken der roovers bleven zonder wacht hangen; want de laatste wijkplaats der misdaad was vernietigd, en geen harer medegenooten meer overig, om dezelve te stelen. Eeuwen zijn voorbijgegaan, en hunne wandaden, maar geenszins hun uiteinde, zijn vergeten. Een stuk lands, dat, in het middelpunt van digte wildernissen, als uitgehakt schijnt, en rondom hetwelk hooge olmen als 't ware een gewelf vormen, is de plek, waar éens hun geliefd verblijf stond, en bij de landlieden in de omstreken nog altijd bekend onder den naam van — *de Rattenval.*

Digitized by Google

IETS OVER RECENSIËN.

(*Brief van X. aan IJ.*)

Gij weet, waarde Vriend! dat ik van tijd tot tijd wel eens eene Recenſie opſtel; en gij ſchijnt dit, blijkens eene uitdrukking in uwen laatſten brief, niet goed te keuren. Gij hecht aan Recenſiën juist niet veel waarde, en begrijpt niet, waarom ik mijnen tijd aan dit werk beſteed, daar men er toch, al doet men het ook nog zoo goed, bij de *anonymiteit*, waarin men blijft, geene eer meê inlegt.

Ik heb reeds lang het voornemen gehad, u daarover eens vertrouwelijk te onderhouden; ik wilde u gaarne voor het korps werven, daar ik verzekerd ben, dat gij niet eere dienen zoudt. Maar, al mag mij dat niet gelukken, wil ik toch rekenſchap geven van mijn gedrag, dewijl gij dat van uwen kant ook gewoon zijt met openhartigheid te doen.

Ik heb, gij weet het, de gewoonte, om, over hetgeen ik doe, ſomtijds eens bedaard na te denken, Dat nadenken heeft zoo zijne eigene aantrekkelijkheid, omdat het ons aflost van onzen post, en herinnert, dat wij geene machines zijn, die maar behoeven opgewonden te worden, om blind voort te loopen. Sommigen denken dit wel; maar dat gij het niet denkt, weet ik zeer goed: hoe zouden wij anders elkander verſtaan kunnen? Ik dacht zoo ook laatst over den post en de pligten van een' Recenſent, en wat men zich daarbij voor moet ſtellen, als men eene Recenſie ſchrijft. Toen kwam mij ook uw brief voor den geest; en, daar gij de *Letteroefeningen* leest, (en wie leest die niet?) zend ik u denzelven daarin gedrukt toe. Anderen kunnen deze bladzijden wel overſlaan; of zij moesten, even als gij, nog niet regt begrijpen, welk gewigt eene Recenſie heeft, en nog tot geen helder inzien in deze zaak gekomen zijn. Zij kunnen mij dan ook op dezelfde wijze antwoorden; en, daar gij wat traag in het ſchrijven zijt, zal ik alzoo meer kans hebben, mijnen brief beantwoord te zien.

Wat is eene Recenſie? Wanneer wij de ondervinding raadplegen, en de Recenſiën, die ons de Tijdſchriften mededeelen, met elkander vergelijken, dan zou er misſchien kans zijn, langs dien weg de voorgeſtelde vraag te beantwoorden. Ik meen bij *inductie* en *analogie*, zoo als men, door CAJUS, SEMPRONIUS, CORINNA en andere perſonen te vergelijken, en alleen te behouden, wat aan allen gemeen is, tot

Digitized by Google

het algemeen denkbeeld van een mensch geraakt. Ik heb die oplosſing ook beproefd; maar ik ben er nog niet in geſlaagd. Veelligt zijt gij of een ander daarin gelukkiger. Maar wanneer ik nu eens eene redenering over het onderwerp, niet over het boek, waarin dat onderwerp behandeld werd; dan weder eene overgeſchrevene lijst der hoofdſtukken, doorvlochten met ſtalen of ſtaaltjes of proeven, zoo als men het noemt; of ook uitvallen op perſonen en oordeelvellingen over Schrijvers, niet over boeken; dan weder complimenten, toegebragt aan algemeen geachte Schrijvers, en ook wel aanbevelingsbrieven van jeugdige Auteurs, Recenſiën zag noemen, — dan duizelde mij het hoofd, en ik verkreeg voor de X, die ik zocht, niet dan onbeſtaanbare waarden. — Er zijn ook wel vele Recenſiën, die iets anders zijn, zoo als: een helder en kort begrip der in een werk voorgedragene zaken, in derzelver verband beſchouwd; eene beoordeeling van een geſchrift volgens den toeſtand der wetenſchap of de regelen der kunst. Ik ben voor mijzelven van oordeel, zonder echter iemand mijn oordeel te willen opdringen, dat deze eigenlijk ware Recenſiën zijn, en noem de overigen valſche Recenſiën (quaſi-Recenſiën.) Ziehier eene rangſchikking der Recenſiën; gij weet, dat ik gaarne rangſchik.

Klaſſe I. Ware Recenſiën.

1ſte Orde. *Inhoudsopgaven.* (Ik bedoel *wetenſchappelijke.*)

2de Orde. *Beoordeelingen.*

Klaſſe II. Valſche Recenſiën.

1ſte Orde. *Goedwillige.* (Te weten jegens de Schrijvers; jegens een boek behoort men altijd goedwillig te zijn.)

1ſte Geſlacht. *Benaauwde Recenſiën.* (Wanneer men met een voornaam man te doen heeft, wiens invloed men vreest, dien men ongaarne indisponeert, enz.)

2de Geſlacht. *Uitgeversrecenſiën.* (Wanneer men den Uitgever, om welke reden dan ook, believen wil.)

3de Geſlacht. *Aanbevelingsbriefjes.* (Voor jeugdige Dichters; prijsverhandelingen van Studenten — zoo zij van de vrienden zijn, enz.)

2de Orde. *Kwaadwillige.* (Zie de aanmerking bij de eerſte Orde; kwaadwilligheid komt alleen in deze Klaſſe te pas.)

NB. Ik kan de Geſlachten nog niet bepalen; zij zijn zeker niet minder, dan die der 1ſte Orde dezer Klaſſe.

3de Orde. *Onverſchillige.* (Zij zijn zeer talrijk, en maken

Digitized by Google

bijkans eene afzonderlijke Klasse uit; maar ik reken ze onder de quasi-Recensiën.) Hiertoe breng ik onder anderen:

1ste Geslacht. *Gemakkelijke.* (Zoo wel omdat zij eigenlijk niets zeggen, als omdat zij *uit gemak* zoo worden opgesteld. Hiertoe behooren de meeste Recensiën van de *Revue encyclopédique*, om toch eens een voorbeeld te noemen; wij nemen een buitenlandsch Tijdschrift, om geene ergernis te geven, en noemen juist *dit* te eerder, omdat de daarin voorkomende artikels wel eens in een *Nederlandsch* Tijdschrift worden overgenomen, en dus derzelver geest als bekend mag worden vooronderstéld.)

2de Geslacht. *Praatzieke.* (Hiertoe reken ik de staal- en proefstijke enz. als Soorten.)

3de Geslacht. *Titelrecensiën*, enz. enz.

Ik wil hier alleen van de eerste Klasse spreken, en de vraag: wat *is* eene Recensie? wordt dan veranderd in deze: wat *moet* eene Recensie zijn?

Het is mij wel eens in het hoofd gekomen, om u over *den volmaakten Recensent* (*de Recensente perfecto*) te onderhouden. Zoo iets volmaakts (dat *summum*) heeft eene bekoorlijke zijde, al is het dan ook enkel denkbeeldig. Ziehier, hoe ik mij de zaak voorstel. Een Recensent moet ten eerste met de behandelde zaak ten naauwkeurigste bekend zijn. Hij behoort de wetenschap, waartoe het boek, dat hij voor zich heeft, in betrekking staat, tot op haar tegenwoordig standpunt, historisch te kennen: hoe is hij anders geschikt, om hetgeen nieuw is van het reeds bekende af te zonderen? Hij moet meer dan dit; hij moet ook over de gronden dier wetenschap wijsgeerig hebben nagedacht. Ten andere — het spreekt wel van zelve, maar schijnt toch te moeten worden herinnerd — moet hij het boek geheel en aandachtig hebben doorlezen, en niet slechts den titel lezen, en voorts in het boek zelve zoo wat bladeren. Daar toch niemand in staat is, op deze wijze van een boek een regt begrip te verkrijgen en den zamenhang der redenering te leeren inzien, zoo ook geen Recensent, ten zij men meene, dat hij daartoe een bijzonder talent of orgaan bezat, hetgeen hem van het overige menschengeslacht onderscheidde. De titel vooral, dikwerf breedsprakig en veelbelovend, behoort hem niet te verblinden: wat toch zou men van een' reiziger denken, die, de herbergen naar het uithangbord beoordeelende, een kroegje voor een groot Heeren-Logement aanzag?

Digitized by Google

Zulk een Recenſent zal onpartijdig zijn, even als de weſenſchap. Om haar en om waarheid is het hem te doen: wat reden zou er dan beſtaan kunnen, om haar voor eenig ding ter wereld op te offeren? Hij oordeelt niet *volgens zijne meening*; maar hij oordeelt volgens de voorſchriften eener gezonde redeneerkunde en volgens de eiſchen der wetenſchap; hij is ſlechts de tolk der wetenſchap; hij past hare voorſchriften ſlechts toe, en ſtelt dus elk in ſtaat, om met kennis van zaken zijn oordeel na te gaan. Zijn toon zal ernſtig en edel zijn; hij ſpreekt niet als gebieder, maar hij ſpreekt als beoefenaar der wetenſchap, als vriend der waarheid, tot een wetenſchappelijk, beſchaafd en waarheidlievend publiek. Slechts dàn, wanneer onkunde en verwaandheid bij eenen Schrijver hand aan hand gaan, is hij het aan zichzelven zoo wel, als aan de wetenſchap en aan het publiek verſchuldigd, den armhartigen Auteur zonder eenige verſchooning aan de kaak te zetten; en, zoo hij hier al eens de *Satyre* bezigde, wie zou het hem ten kwade duiden, die toch niet vergeet, dat een Recenſent een mensch is, eveneens als elk ander Schrijver?

Het zij zoo, dat dit herſenſchimmen zijn, maar ik ſtel mij de zaak zoo voor; zóó moet men recenſeren, zal het goed zijn. — Maar nu het nut der Recenſiën? hoor ik u vragen. — Als er zóó gerecenſeerd wordt, kan dit dan wel twijfelachtig blijven? Een geestig landgenoot noemde de Recenſenten *voorproevers* van het publiek. Het zij zoo! Wie kan alles lezen, bij de menigte van geſchriften, die dagelijks de drukpers verlaten? Wanneer nu mannen, die zich aan de beoefening der wetenſchappen hebben toegewijd, elk voor zich hun gedeelte nemen uit die menigte, en door korte berigten en oordeelvellingen het publiek in ſtaat ſtellen, om zelve te oordeelen en te kiezen, en dus tijd uit te ſparen, verdienen deze dan geen dank veeleer dan berisping? Eene goede Recenſie moet zoo zijn ingerigt, dat men er het boek en deszelfs geest uit kan leeren kennen. Welk een gewigtig voordeel wordt daardoor aan het publiek verſchaft! — De Ouden hadden evenwel noch *Bibliotheca Critica*, noch *Atheensch letterlievend Maandſchrift*, noch *Literatur-Zeitungen*, en waren toch niet minder gelukkig! — Gij weet het, ik acht de Ouden, even als gij; maar zij bezaten ook de Drukkunst niet, en met deze — dit is, dunkt mij, onbetwistbaar — met deze alleen werden boekbeoordeelingen mogelijk en noodzakelijk.

Digitized by Google

Wel verre dan, dat ik Recenſiën voor eene inbreuk houde op de vrijheid der letteren, zoo geloof ik, dat zij alleen in een vrij Gemeenebest der Letteren beſtaanbaar zijn. — De Recenſenten zijn voorproevers; goed, maar zij zijn daarom nog geene tongfabrikanten, en elk, die een goed gehemelte heeft, kan na (ja ook wel vóór) hen proeven en ſmullen zoo veel hem lust. — De Recenſenten oordeelen; men moet vrij in zijn oordeel blijven: weg met dien dwang! — Ik vat die redenering niet. Is daarom mijn oordeel gebonden, omdat een ander geoordeeld heeft? Ik moest dan al zeer zwakhoofdig zijn. — De Recenſenten deden beter met de Schrijvers onder de hand hunne aanmerkingen mede te deelen. — Of zij er beter aan deden, weet ik niet; dat weet ik, dat het publiek er niet bij winnen zou; zij ſchrijven hoofdzakelijk voor het publiek, niet voor den Auteur; wil deze zijn voordeel doen met hetgeen zij op zijn werk naar waarheid aanmerken, het ſtaat hem vrij. Zijn boek is echter gedrukt; een oordeel over dat boek mag dan ook wel gedrukt zijn. Hierin is niets onbillijks.

Maar de *anonymiteit*, waarachter men ſchuilt? — Ik houde haar voor verkieslijk; want, gelijk ik reeds zeide, het is niet volgens zijne eigene *individualiteit*, dat men behoort te oordeelen; het is noch A. noch B., maar het is de wetenſchap, die door een' harer beoefenaren oordeelt. Daarenboven is, bij het noemen van namen, de klip der benaauwde Recenſiën moeijelijk te vermijden. De Recenſie moet echter altijd zóó zijn opgeſteld, dat men bereid zou zijn, als zulks geëischt wierd, zijn' naam te noemen.

Alle aanvallen op Recenſiën zijn, naar het mij voorkomt, onbeduidend. Zeg vrijuit, en toon het met de ſtukken aan, dat die, dat gene, dat vele Recenſiën niets deugen. Ik heb er niets tegen. Maar daarom blijven toch de Recenſiën goed, in het algemeen beſchouwd. Duizend aanvallen tegen bijzondere gevallen doen hier niets af tegen de zaak, waarover gehandeld wordt. Men bewijze ons, dat eene goede Recenſie onnut is, dat zij eene aanmatiging is, enz. Ik vrees, dat men het niet zal kunnen.

Gij weet nu, waarde Vriend! hoe ik over de zaak denk; ik heb gezegd, wat mijn hart mij ingaf. De zucht, om nuttig te zijn voor mijn vaderland en voor de wetenſchap, die ik beoefen, doet mij ſoms de pen als Recenſent opvatten. Ik vind in dien arbeid op zichzelven weinig aangenaams; ik

Digitized by Google

doe het met den *wil*, om het zoo goed te doen als mij mogelijk is, zonder eenige partijdigheid, daar ik niet weet, waarom ik die zou koesteren; ik doe het, hoewel ik verzekerd ben, dat anderen het oneindig beter zouden kunnen, die er zich, zoo als gij b. v., aan schijnen te willen onttrekken. Heeft mijne redenering u tot een ander begrip gebragt, deel dan met mij ook in dezen letterarbeid, gelijk in zoo vele andere. Gij zult er uw vaderland mede verpligten. Hebt gij bedenkingen, onthoud ze mij niet; mogelijk antwoord ik u daarop dan op dezelfde wijze als ik nu doe; mogelijk ook zwijg ik er op, gelijk gij weet, dat ik doe, als onze gevoelens op sommige punten al te zeer uiteenloopen, dan dat ik hopen zou, die te zien zamenvloeijen. Geloof mij intusschen steeds, enz.

BRIEF VAN VINDEX GROTIANUS AAN DEN REDACTEUR DER VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN.

Mijn Heer!

Ik ben ten hoogste verontwaardigd over de Recensie, welke Gij, in uw No. I van dit jaar, gegeven hebt van het onschatbaar boek, door welks uitgaaf Mr. I. DA COSTA, die steeds voortgaat, het publiek, door zijnen keurigen letterarbeid, te verpligten, zich op nieuw bij hetzelve verdienstelijk gemaakt heeft; ik meen zijne *Voorlezingen over de Handelingen der Apostelen*. Welk een ellendeling, die toont geen aasje gezond verstand te bezitten, en volstrekt geen gevoel te hebben van het ware en schoone, heeft die recensie geschreven? Zulk een *gouden kleinood*, hetwelk, op elke bladzijde, den man, als een wonder van schranderheid en gadelooze geleerdheid, kenmerkt, als een *prulschrift* te behandelen, dit verraadt de verachtelijkste domheid en buitensporigste kwaadaardigheid. Ik zeg, dat hij zelf een allerjammerlijkste *prul* is, buiten staat, om zulk een *doorwrocht* werk te beoordeelen. En zie me zulk eene verfoeijelijke *kwade trouw* eens! Juist geen woord te reppen van datgeen, 't welk het diepe inzigt van den onvergelijkelijken man, in schier alle vakken van wetenschap, en in het schatten der kundigheden en verdiensten ook van de allergeleerdsten, zoo uitmuntend doet kennen. Ik ben er dan gruwelijk over geërgerd! Maar ik wil het wereldkundig maken, en, zoo Gij het niet plaatsen wilt, dan zal ik het

Digitized by Google

aan den Opperbaas, aan den *Recenſent ook der Recenſenten*, zenden, of ik zal het openlijk laten aanplakken. Foei! zulk eene onregtvaardigheid moet voor al wat leven kan ten toon geſteld worden, opdat men zich leere ſchamen. Vraagt Gij: wat is het dan? Gij zoudt dat wel weten, zoo Gij, gelijk betaamde, zelf de boeken laast, die Gij recenſeren laat. Nu zal ik het u dan duidelijk zeggen. Het is, wat Gij, op bladz. 11 van de gewigtige *aanmerkingen*, welke het ſchoone werk van DA COSTA verſieren, lezen kunt, wegens den befaamden HUIG DE GROOT. Daar ſtaat dit: „Het is onbeſchrijfelijk, hoe „veel kwaad deze geleerde, maar *oppervlakkige* en *inderdaad* „*nietige* ARMINIAAN, in alle vakken, waarin hij gearbeid „heeft, (Letterkunde alleen misſchien uitgezonderd) tot nog „op den huidigen dag, zoo door zijne gevoelens, als door „den invloed en beſtiering, die hij met zijn grooten naam „uitoefent, veroorzaakt heeft." — Wel nu, Mijn Heer! wat zegt Gij? Als u dit geen onweêrleggelijk bewijs is, dat de Heer DA COSTA een man is, die alleen dien zoo beruchten DE GROOT beter weet te beoordeelen, dan zij allen te zamen, die, ſedert twee eeuwen, door de geheele wereld heen, *Geleerden* genoemd zijn geworden, dan zijt Gij zelf, met uw verlof, een groote botterik. Hebben zij allen dien DE GROOT, dien QUIDAM, gelijk een *Hollandsch* Staatsman, die hem meê het land hielp uitjagen, hem reeds in 1632 noemde, niet, als *een wonder* en *een monſter van geleerdheid*, hoog geroemd? Zijn zij niet allen onuitputtelijk in zijnen lof geweest? Noemde hem de een niet een *Orakel*, de ander een *licht der wereld*, de derde *een gewrocht, in welks voortbrenging de natuur zichzelve overtroffen heeft*, enz.? Beweerden zij niet, dat HIJ *en* ERASMUS *de twee grootſte mannen waren, welke Nederland, ja Europa, ooit voortbragt?* Waren er onder deze Lofblazers niet, die zeiden, dat er *na* ARISTOTELES *geen man van zoo algemeene kennis was opgeſtaan*, en die hem boven de *Italiaanſche* en andere Geleerden, ja boven VARRO en zelfs CICERO ſtelden? Had hij, naar hun oordeel, de SALMASIUSSEN, de SCALIGERS, de CASAUBONUSSEN, de LIPSIUSSEN, de VOSSIUSSEN, en wie verder, in het rijk der letteren, roem hadden, niet overtroffen? niet *alleen meer geweten, dan honderd anderen te zamen?* en zeiden zij niet, dat hij *in de meeste wetenſchappen dieper was ingedrongen, dan velen der genen, die zich geheel en al ſlechts aan eene wetenſchap, in het bijzonder, hadden*

Digitized by Google

overgegeven? Meenden zij niet, dat voor hem, even als voor ERASMUS, een *ſtandbeeld*, of, gelijk voor andere minder groote mannen, een *praalgraf* behoorde opgerigt te worden; gelijk hij het laatſte dan ook, nu vóór eene halve eeuw, in de Nieuwe Kerk te *Delft*, nabij dat van den *Vader des Vaderlands*, WILLEM DEN EERSTEN, verkregen heeft? — Gij, Mijn Heer! zult dat alles misſchien zoo niet weten; maar een zekere Mijn Heer CATTENBURGH heeft, met nog een ander, zijn *Leven*, in een dik folio-boek, beſchreven; en daarin kunt Gij al dit gebrom lezen, op bladz. 425 en verder, en, zoo Gij er nog meer van weten wildet, kon ik u eene ganſche ceel van Schrijvers opgeven. En nu! Mijn Heer DA COSTA heeft de moeite genomen, om dien grooten QUIDAM op de ſchaal van zijn oordeel te wegen, en heeft bevonden, dat hij maar *een oppervlakkige en nietige* ARMINIAAN geweest is, *die, in alle vakken, waarin hij gearbeid heeft*, (*Letterkunde, misſchien, alleen uitgenomen*) *zeer veel kwaads gedaan heeft*, daar er zoo vele duizenden geweest zijn, die, als *Regtsgeleerden*, zich, door zijn *Regt van Oorlog en Vrede* en zijne *Inleiding tot de Hollandſche Regtsgeleerdheid*, welke men als *Orakelboeken* heeft uitgevent, jammerlijk bij den neus en tot allerlei ongerijmdheid hebben laten leiden, — of, als *Godgeleerden*, door zijne *Uitleggingen der Heilige Schrift*, welke men als *de besten* prees, *die beſtonden*, en door zijne andere *godgeleerde ſchriften*, tot allerlei *ketterijen*, en inzonderheid tot de *peſtige Arminiaanſche gevoelens* hebben laten vervoeren, — of, door zijne *Geſchiedenisſen*, allerlei *leugens* op de mouw hebben laten ſpelden, enz. enz. Dat alles nu, waarvoor de ganſche wereld, tot hiertoe, blind was, heeft *de eenige Heer* DA COSTA alleen doorzien. Vraagt Gij, waardoor een zoo *nietig Arminiaan* zoo vele mannen, die anders nog al eenigen roem hebben, *tot op den huidigen dag*; zoo heeft kunnen begoochelen? Wel, dat zegt u de Heer DA COSTA ook al duidelijk. Hij heeft dat gedaan, *zoo door zijne gevoelens, als door den invloed en de beſtiering, die hij met zijnen grooten naam uitoefende*: want, toen hij met zijne nieuwe en vreemde gevoelens voor den dag kwam, hadden de botterikken van zijnen tijd er nooit van gehoord; zij waren er van verzet, en, dewijl zij ze niet beoordeelen konden, en ze hun, om de nieuwheid en vreemdheid, behaagden, namen zij ze gretig aan, verſpreidden ze, en prezen hem daarom hemelhoog, waardoor dan anderen, zeer gemakkelijk en natuurlijk,

Digitized by Google

verleid: werden, om ook hoog wegens hem te gevoelen, en alzoo moest hij wel een' grooten naam krijgen. Zoodat Gij klaar ziet, dat hij *dien naam kreeg door zijne gevoelens*, en dat *zijne gevoelens*, *door den invloed en de beſtiering van dien naam*, eer hij denzelven nog had, *werden aangenomen!*

Doch lang genoeg den gek geſchoren! — Wie heeft denkbeeld van zotter buitenſporigheid, belagchelijker verwaandheid, en dommer tentoonſtelling van zichzelven, dan dat hij, die, zoo DE GROOT nog leefde, niet waardig zou zijn, om in zijne ſchaduw te ſtaan, hem, wien al, wat, in de geletterde wereld, ooit eenigen, en zelfs den grootſten naam had, voor *onvergelijkelijk* verklaarde, een *oppervlakkig en nietig Arminiaan* durft heeten? en dat hij, die, om zijne eigene hoogſte *oppervlakkigheid* en *nietigheid*, van dag tot dag dieper zinke in het oordeel van al, wat eenige gegronde kennis en roem heeft, van den man, wiens groote verdienſten en nuttige werkzaamheid, bij allen, die bevoegd zijn om daar uitſpraak over te doen, nooit naar waarde geprezen kunnen worden, durft ſchrijven, dat hij in genoegzaam alle vakken, welke hij bewerkt heeft, *onbeſchrijfelijk veel kwaads heeft veroorzaakt?* — Doch ja: hij heeft bewerkt, en bewerkt nog dagelijks, na zijnen dood, meer en meer, *door den invloed en de beſtiering*, *die hij met zijn' naam uitoefent*, dat men het *Theologisch Nonſens*, de *fanatieke zotternijen*, enz. van eenen DA COSTA *cum ſuis* niet meer hooren en verdragen wil. *Hinc illae lachrymae!* Vanhier al dat gejank, al dat geſnork, al dat marktgeſchreeuw! Men wilde zoo gaarne zelf zich eenigen naam verkrijgen, dien men niet, dan door het verkleinen van de verdienſten van anderen, te bekomen weet, en daardoor zijnen aanhang vergrooten. Maar daarin ſtaat hun de verlichting, vooral door eenen DE GROOT aangebragt, in den weg; en daarom moet hij gelasterd en, zoo mogelijk, in minachting gebragt worden. IJdel pogen, dat zich alleen de domheid als mogelijk kan voorſtellen! Wel, laten zij zich daarmede tevreden houden, dat zij nu, en voor den toekomenden tijd, de vermaardheid van de FRANS BALTUSSEN, de JACOB BOEHMEN en dergelijken, of die der TRIGLANDEN, FRUITIEREN, LEYDEKKERS enz. verwerven, en door alle weetnieten en dweepers worden aangegaapt. — Wat hun aanhang betreft, die moge door zulken allengs verſterkt worden; maar, daar zij zich dagelijks langs hoe beſpottelijker, door hunne liefdeloosheid en hun liegen en

Digitized by Google

lásteren langs hoé verfoeijelijker, en daardoor, in weerwil van hun gedurig ſchreeuwen: *des Heeren tempel, des Heeren tempel, des Heeren tempel zijn dezen!* langs hoe verdachter maken, als zulken, die er niets van meenen, en ſlechts alles in verwarring zoeken te helpen, zullen zich allengs allen, die braaf zijn, en hun gezond verſtand nog niet geheel verzaakt hebben, en die zich in den beginne, om hun vroom gelaat, bij hen voegden, van hen afzondéren, om niet met hen, als gekken, of wat erger nog, uitgejouwd te worden, en alle hunne reputatie te verliezen. Hetwelk, om hunnes zelfs wil, zoo ras mogelijk geſchiede!

25 Mei, 1827. VINDEX GROTIANUS.

VERSCHIJNING VAN DE SCHIM VAN SAMUËL AAN SAUL.

Dramatisch Fragment.

SAUL. *De Tooveres van Endor.*

SAUL, alleen.

Zoo ſtilde dan mijn ramp des Hemels toorn misſchien,
Wijl Hij me in 't eind vergunt, de toekomst in te zien!
Ja, voor mijn oog zal dra de heldre waarheid lichten.
Maar ach! wat zal het boek des noodlots mij berigten?
Wordt van dat ſchriklijk boek, met raadſelen vervuld,
't Geheim niet door den tijd allengs van zelf onthuld?
Wat drift bezielt u dan, den tijd vooruit te ſtreven,
En eerder, dan gij moogt, dat zwart geheim....? Om 't even!
Ik ſtond reeds veel te lang, in nacht en duisternis,
De wraak eens arms ten doel, die onweérſtaanbaar is.
Weg met de onzekerheid! Wat lot mij ſta te vreezen,
'k Wil liever met één' blik geheel mijn vonnis lezen.

(*De Tooveres van Endor komt op.*)

Zijt gij 't, voor wie de tijd zijn toekomst heeft onthuld?
Zijt gij 't, die Israels Vorst zijn noodlot melden zult?

Tooveres.

Ik ben 't.

SAUL.

Wie zijt gij? Spreek!

Digitized by Google

Tooveres.

De tolk van 't Eeuwig Wezen.

SAUL.

Beef, zoo gij mij bedriegt!

Tooveres.

Gij zelf, o Saul! moogt vreezen!

SAUL.

Wat kondigt gij mij aan?

Tooveres.

Uw vonnis.

SAUL.

Spreek!

Tooveres.

o God!

Waarom verkoost ge mij, om tolk te zijn van 't lot?
Waarom mij, zwakke vrouw! Mijn kunne, altijd vreesachtig.....
Ach! kies uit Israels volk een' held, die, sterk en krachtig,
Het vonnis van uw wraak den Koning hooren doe!
Wie ben ik....!

SAUL (met verwondering.)

Godsgezant! ik zie u beven? — hoe!
Uw tranen vloeijen! — Ha! 'k ben door een vrouw bedrogen!

Tooveres.

Verdelg dan in mijn hart, o God! het mededoogen!

SAUL.

Waant gij door dwaas beklag mijn' moed ter neêr te slaan?

Tooveres.

'k Ben nog, mijns ondanks, met uw droevig lot begaan;
Nog weigert mij mijn tong.....

SAUL (toornig.)

Spreek! is 't in uw vermogen;
Gij tergt mijn ongeduld. Spreek, of ontwijk mijne oogen!

Tooveres.

Hoe gaarne ontvlood ik u! Voor eeuwig, o mijn Vorst!
Verborg ik 't wreed geheim des noodlots in mijn borst,
Indien ik zulks vermogt. Maar 'k voel mij voortgedreven
Door eene onzigtbre Magt. Hier baat geen tegenstreven!
Gods Geest ontvlamt mij! Ja, 'k voel thans mijn tong ontboeid,
En 't vuur van 's Hemels toorn, dat mij de borst ontgloeit?

(*Met ijzing.*)

Ha! welk een bloedig licht straalt eensklaps mij in de oogen!
Het schittert al te fel... Ik kan het niet gedoogen...

Digitized by Google

Stil.. ftil.... de toekomst voert haar zwart geheim mij aan.
Wat mengeling van deugd, van ramp, van euveldaân!
Hoe woelt het all' dooreen! Maar... 'k zie de fchimmen rijzen!
Wat leidsman zal den weg mij in dit doolhof wijzen? ..
'k Zie Saul!... 'k zie Michol!... u, rampzaalge Jonathan!
'k Zie David!... Ach, mijn Vorst!

SAUL (bevende.)

Vervolg! wat ziet gij dan
Aan David, Michol, Jonathan en mij gebeuren?

Tooveres.

De fchimmen nadren mij; de zwarte nevlen fcheuren;
Ik zie hem... ja, hij is 't! — wat glans, die 't oog verblindt!

SAUL.

Wien ziet gij?

Tooveres.

David.

SAUL.

Hoe!

Tooveres.

Hij is 't! Hij overwint!
Wat glans ftraalt van hem af! wat luistrijk zegevieren!
Ik zie de Koningskroon.....

SAUL.

Wel nu!

Tooveres.

Zijn hoofd verfieren!

SAUL.

Wat zegt gij, fnoode! Hoe! de kroon op David's hoofd?

Tooveres (droevig.)

'k Zie u, rampzalig Vorst! van 't levenslicht beroofd!
Gij, jeugdig offer, valt! — 'k Zie alles rouw betuigen,
En Cades palmen zelfs de kruinen nederbuigen!
Genâ! o God! genâ! Ach, wend het wraakzwaard af!
Strekt Saul's zware ramp hem niet genoeg tot ftraf?
Helaas! daar velt de dood hem zonder mededoogen!
Een traan van medelij' vloeit zelfs uit David's oogen!

SAUL.

Niet verder! 't Is genoeg; 'k heb reeds te veel verftaan!

Tooveres.

Uw zoon, o Saul!... hij wordt om 's vaders euveldaân
Verftooten. 'k Zie de gunst des Hemels van hem keeren.
't Geflacht, door God gedoemd, mag langer niet regeren.
De fchepter, u ontrukt.....

Digitized by Google

SAUL (haar driftig in de rede vallende.)

'k Gebied u, zwijg terſtond!

Tooveres.

Niet ik, o Koning! neen, God zelf ſpreekt door mijn' mond!
Van uw onwaardig hoofd zal hij de rijkskroon rukken;
't Geſlacht van Juda zal den Koningszetel drukken,
En al de zegen, eens aan uw geſlacht beloofd,
Wordt dubbel uitgeſtort op David's roemrijk hoofd.
Hoe ſchittert David's eer! Regtvaardig zegevieren!
Zijn ſtam ſchiet loten uit, die ſterk en welig tieren.
Ik zie.... een God.... Hef aan, o heilge maagdenrij!
Klink, hemelsch harpgeluid, in hemelmelodij!
Doe luid, tot 's aardrijks eind, Vorst David's luister hooren,
En juich! — een Zoon van God wordt uit zijn' ſtam geboren!

SAUL.

Uw dolheid gaat te ver! Gij blindt mijn oog niet, neen!
Bedrog en huichlarij blinkt door uw ſmaadtaal heen.
God zelf gaf mij den troon. Zou God zijn woord ooit ſchenden?

Tooveres.

Gij hebt zijn' toorn verdiend, door u van Hem te wenden.

SAUL.

Waan niet, dat ge ongeſtraft uw' Koning hebt beſpot!

Tooveres.

Nooit wankelt, wat gebeur', de heilge wil van God!

SAUL.

Weet gij, wat lot u wacht? — Ik kan mij wraak verſchaffen.

Tooveres.

Dra zal uw eigen arm uwe eigen misdaân ſtraffen.
Ja, eer nog dezen dag de zon ter kimme daalt,
Zal God, die mij bezielt, — zal God, wiens woord niet faalt,
Vervullen, wat ik ſprak! — Mijn hart moet u beklagen.
Vaarwel, rampzalig Vorst!

(*Zij wil gaan.*)

SAUL (houdt haar met geweld tegen.)

Toef! antwoord op mijn vragen!
De maat van mijn geduld is vol. 'k Wil in deez' ſtond
Dien ſnooden laster van uw' huichelenden mond.
Beſchamen. Antwoord mij, en noem mij de euveldaden,
Die op mijn hoofd den last van 's Hemels gramſchap laden,
Zoo gij 't verborgne weet! — Spreek nu; geene uitvlugt baat;
Of ſidder voor de ſtraf, die u te wachten ſtaat!

Digitized by Google

Tooveres.

Nog houdt een dikke nacht die gruwelen omtogen;
Maar, wat geen ſtervling kent, ligt bloot voor de alziende oogen
Des Hemels. Terg hem niet!

SAUL.

Neen! Spreek, indien gij 't weet!

Tooveres.

De ſchim van Samuël is tot beſcheid gereed.

SAUL.

De ſchim van Samuël? — Wat mag uw oogmerk wezen?

Tooveres.

Kunt gij het zelf, o Vorst! in bloedig ſchrift niet lezen?

SAUL.

De ſchim van Samuël! — Wat wil die ſchim van mij?

Tooveres.

Wie ſtiet het vlijmend ſtaal hem in de borst?

SAUL.

Wie?

Tooveres.

Gij!

SAUL (woedende, en met zijne lans op haar aanvallende.)

Ha, monſter! dit 's te veel. Ik zal mij wraak verſchaffen,
En uw vermeetle taal en ſchandlijk laſtren ſtraffen!
Sterf, ſnoode! en zeg, dat ik met uw bedreiging ſpot;
Zeg dit aan Samuël, zeg dit aan uwen God!
Zeg, dat gij werdt geſtraft....

(*Op het oogenblik, dat hij haar wil treffen, ziet hij de ſchim van* SAMUËL; *de lans ontvalt zijne hand; hij deinst terug.*)

God! 'k Zie een ſchim mij nadren!
Verſchriklijk ſtaart hij me aan! — Ha! 't bloed ſtolt mij in de adren!
Hij is 't! 't is Samuël, o God! dien ik ontwaar!
Vergeving, bloedig ſpook! — Ja, 'k ben uw moordenaar!
Hoe! na zoo langen tijd.... zie ik uw bloed nog ſtroomen?
Zijt gij uit 's afgronds nacht om wraak tot mij gekomen?
Is 't om mijn eerloos bloed, dat ge uit het graf verſchijnt?
Uw offer is gereed. — Stoot toe! — Maar... hij verdwijnt! —

(*Bij deze laatſte woorden verdwijnt de Tooveres.*)

Naar het *Fransch* van DE LA MARTINE.

VAN STARKENBORGH STACHOUWER.

Digitized by Google

DICHTREGELEN, UITGESPROKEN BIJ GELEGENHEID VAN DE LAATSTE WINTERVERGADERING VAN HET ANTWERPSCH DEPARTEMENT DER MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Welkom, reine vreugdekweekſter!
Welkom, dartle minontſteekſter!
Lieve Lente, zijt gegroet!
Gij, die aller ziel verovert,
En eene aandrift in ons toovert,
Die den boezem zwellen doet,
Nog eens welkom! — uit uw zalen
Doet gij weêr een' hemel dalen,
Vol van wellust, vol van vreugd;
Kracht, en gròei, en bloei, en leven
Is het aardrijk weêrgegeven,
En het menschdom juicht verheugd.

Nu naar buiten, waarde vrinden!
Laat geen muf vertrek ons binden.
Lang genoeg aan korter dag
't Oog gewend, het hart verbonden,
En de winteravondſtonden
Bij het koolvuur doorgebragt.
Nu naar buiten! — vooglenkoren
Doen ons reeds hun zangen hooren,
't Bosch weêrgalmen van hun lied;
Zaadjes kiemen, weiden groenen,
En een keur van veldplantſoenen
Streelt ons door het ſchoonſt verſchiet.
Ziet, hoe reeds der boomen topjes
Nederhellen, en hun knopjes
Openberſten, vol van vrucht;
Ziet, wat plantjes, korts aan 't treuren,
Reeds de hoofdjes opwaarts beuren,
Voor geen koude meer beducht;
Ziet, hoe welig 't groene koren
Reeds uit de omgeploegde voren
Opſchiet, en den landman ſtreelt;
Ziet, hoe, door geen' band bedwongen,
Reeds het vee, den ſtal ontſprongen,
In de klaverweiden ſpeelt!

Digitized by Google

Haast, omstuwd van lenteluchtjes,
Ambergeuren, rozenzuchtjes,
Daalt de Bloemenkoningin,
En komt hof en haag versieren;
Dan zal 't menschdom hoogtijd vieren,
Drinkt het hemelwellust in.
Op! het stadsgewoel ontweken;
Op, mijn vrinden! vliedt de streken,
Waar de zorg de vreugd verbant:
Vreugde, door geen zorg omgeven,
Vreugde, waar genot van 't leven,
Woont slechts op het zalig land.

Ja, wij zullen, zonder blozen,
Onder 't groene lommer poozen;
's Winters eischen zijn betracht;
Ieder heeft, naar zijn vermogen,
Met het reinste doel voor oogen,
't Outer offers aangebragt.
Laat, wien 't lust, naar grootheid zwoegen!
Ons dat onvervalscht genoegen,
Dat zoo zacht het hart doorwoelt;
Ons dat denkbeeld, zoo vol waarde:
„ Naar mijn krachten hier op aarde
„ Heb ik 's menschen heil bedoeld." —
O!... maar hoort de vooglen fluiten!
Op, mijn vrinden! nu naar buiten,
Waar het aardrijk, nieuw getooid,
Alwat ooit de zinnen streelde,
Rein genoegen, hemelweelde
Mild voor onze voeten strooit.
Ja, mij dunkt, ik zie u zweven
Door de lommerrijke dreven,
Meerder zalig ieder uur;
'k Zie een' traan uw wang besproeijen;
'k Hoor van uwe lippen vloeijen:
„ Eer den Schepper der Natuur!" —
Zóó gestemd, mijn waarde vrinden!
Zult ge op 't land een' wellust vinden,
Door geen wisslend lot gestoord;
Zóó gestemd voor menschenwaarde,
Geeft ge aan de aarde, wat aan de aarde,
Geeft ge aan God, wat God' behoort.

Digitized by Google

Gaat, mijn vrinden! gaat in vrede!
Neemt op 't land 't bewustzijn mede
Van een onbevlekt gemoed!
Zamelt kennis, zamelt schatten,
Die meer glans in zich bevatten,
Dan der Vorsten goud of goed! —
Daalt dan, met zijn korter dagen
En zijn bulderende vlagen,
Eens de norsche Winter neêr,
Vindt gij, hier te zaam vergaderd,
't Beeld, dat meest de Godheid nadert,
Liefde voor de menschheid, weêr!

J. P. KORTHALS.

JACOBUS DE I EN DE PREDIKER.

Deze Koning had de kwade gewoonte, bij de geringste aanleiding geweldig te vloeken en te zweren. Op eenen Zondag viel hem, op eenen uitstap, eensklaps in, eenen vermaarden Leeraar in de nabuurschap te gaan hooren, en hij begaf zich onverwacht naar de kerk, waar deze reeds den kansel had betreden, en juist zijnen tekst aflas. Maar, toen hij den Koning gewaar werd, gaf hij zijner rede terstond eene andere wending, en hield eene scherpe strafpreek tegen de schandelijke gewoonte van zweren en vloeken. Na geëindigde godsdienstoefening trad de Koning naar hem toe, betuigde hem zijne bijzondere tevredenheid, maar gaf hem tevens zijne verwondering te kennen, dat een zoo groot Kanselredenaar zich zoo verre van zijnen tekst had verwijderd. „ Naardien uwe „ Majesteit," antwoordde de vrijmoedige man, „ zich van „ zijnen weg verwijderd had, achtte ik het mijn pligt te „ zijn, mij insgelijks een weinig van den mijnen te verwijderen." En JACOBUS drukte, getroffen, hem de hand.

GRAFSCHRIFT DER MOORDER VAN DEN ENGELSCHEN MINISTER CANNING OP HAREN ECHTGENOOT.

Uw deugd en mijne smart — geen woorden spreken ze uit.
Dat spoedig ook, mijn George! uw graf mijne asch besluit'!
Voor liefde en trouw, als de onze, heeft God ten loon bereid
Het zalig wederzien bij Hem in de eeuwigheid.

IJ.

Digitized by Google

MENGELWERK.

IETS

OVER EN UIT

EENE VERZAMELING

VAN

NIEUW-GRIEKSCHE VOLKSLIEDEREN,

NAAR

FAURIEL, SHERIDAN EN MÜLLER.

Door

J. W. IJNTEMA. (*)

Onlangs kwam mij, toevallig, een *Engelsch* werkje van SHERIDAN in handen, getiteld: *The Songs of Greece*. Deszelfs inhoud bekoorde mij. Van eenen *Franschman*, C. FAURIEL, ontleende SHERIDAN zijne stof. Daarna leerde ik den arbeid des *Duitschen* Geleerden, WILHELM MÜLLER, kennen, wien almede de *Chants populaires de la Grèce moderne* van genoemden FAURIEL ten grondslag dienden zijner *Neugriechische Volkslieder*. Het *Fransche* werk van FAURIEL bleef mij tot dusverre onbekend; maar het *Engelsche* van SHERIDAN en het *Hoogduitsche* van MÜLLER verschaften mij de welkome aanleiding tot een, zoo ik mij vleije, eenigzins ongemeen en niet onbelangrijk onderhoud, waarvan aan beide laatstgenoemden alzoo goeddeels de eere toekomt.

Het is hier sprake, M. H., van *Griekſche* Poëzij, en wel van hedendaagsche *Griekſche* Volkspoëzij. Voorzeker een, in deze dagen, wel niet geheel onbelangrijk

(*) Uitgesproken in FELIX MERITIS, op den 29sten Maart 1827.

Digitized by Google

voorwerp! Niemand toch onder hen, wien vrijheid en menschenwaarde ter harte gaan, (en welk regtgeaard *Nederlander* zou te dezen onverschillig zijn?) kan den bloedigen worstelstrijd van dit zoo lang en zoo jammerlijk verdrukte Volk, aan welks Geschiedenis zich zoo vele groote herinneringen hechten, zonder innige deelneming aanschouwen. „*Griekenland* immers," gelijk zeker Schrijver zich even waar als welsprekend uitdrukt, „*Griekenland* heeft het eerste voorbeeld gegeven van hetgeen de Mensch, en van hetgeen eene Natie vermag! Het heeft aan het menschelijk geslacht alles nagelaten, wat de gelukkigste hemelstreek, vereenigd met de gelukkigste instellingen, in eigen' boezem groots en nuttigs heeft voortgebragt. Alle verlichte Volken zijn aan hetzelve, onverdeeld, eene menigte bekoorlijke en weldadige gewaarwordingen verschuldigd, door den heldenmoed van deszelfs Strijders, het genie van deszelfs Dichters, Redenaars en Kunstenaars in hunne ziel verwekt." Dat die *Grieken*, in dapperheid en heldenmoed, geenszins van hunne Voorvaderen zijn ontaard, is elk bewust, die slechts nu en dan een nieuwsblad in handen neemt; maar dat zij, in weerwil van hunne langdurige en wreede slavernij, nog de edelste der kunsten beoefenen, — dat zij zoo wel *dichten* als *vechten* kunnen, — dit is veelligt op verre na niet zoo algemeen bekend. En uit *dit* oogpunt, waarvan deze voordragt hare gansche belangrijkheid moet ontleenen, verlang ik dezelve beschouwd te zien; daar ik thans overga, om mijne Hoorders, wier minzame inschikkelijkheid ik even nadrukkelijk inroepe, als ik bewust ben dezelve te behoeven, in de eerste plaats, met den oorsprong en aard dezer nieuw-*Griekſche* Volkspoëzij, welke ons tevens in het oorspronkelijke kenbaar werd, eenigzins nader bekend te maken; waarin mij de welsprekende *Duitscher* ten leidsman zal verstrekken. Daarna, in de tweede plaats, zal ik het wagen, Ul. eenige stalen van gezegde Poëzij mede te deelen; waarbij ik den *Engelschman* ben gevolgd, den éénigen van de drie genoemden, die deze *Griekſche* Liederen, door den

Digitized by Google

Franschman in proza, door den *Duitscher* in rijmeloose maat vertaald, in verzen heeft overgebragt.

Volksliederen zijn Volksstemmen. Wat tot dusverre van de Volksliederen der tegenwoordige *Grieken* ons werd medegedeeld, is naauwelijks noemenswaardig. Aan FAURIEL, die deze Verzameling in den jare 1824 het licht deed zien, hebben wij de bekendmaking dezer Volkspoëzij, eene stemme des Volks, in den echtsten en schoonsten zin des woords, te danken. In de gelukkigste gelegenheid tot de verkrijging gesteld, droegen schier alle deelen van *Griekenland* het hunne daartoe bij; zoodat hij, als 't ware, tevens eene staalkaart leverde van de verschillende tongvallen der nieuw-*Griekse* sprake.

Men kan deze Poëzij in drie klassen verdeelen; in *Huiselijke*, *Geschiedkundige*, en *Romantische* of *ideale* Liederen.

De *Huiselijke* zijn die, welke uitsluitend gedicht werden voor huiselijke feesten, gedenkdagen, oude gebruiken en plegtigheden des familielevens. Twee feestdagen, die van den H. BASILIUS en de eerste dag van Maart, worden inzonderheid met dergelijke huiselijke gezangen gevierd.

De *Griekse* Kerk viert den H. BASILIUS-dag op den eersten Januarij, omtrent op gelijke wijze als bij ons den Nieuwjaarsdag, doch veel plegtiger en meer poëtisch. Scharen van jonge lieden vereenigen zich, om gezamenlijk bij hunne bekenden de gewone geschenken te gaan ontvangen; en de gelukwenschen zijn vervat in eene reeks van gezangen. Eerst wordt de heer, daarna de vrouw des huizes, vervolgens elk lid des gezins met een lied begroet, langer of korter, naar gelange van omstandigheden, en zelfs de afwezigen worden niet vergeten; terwijl ten laatste nog, in een bijzonder lied, alles wordt bijeengebragt, wat ter gelegenheid dienstig is, en een gezang ter eere van den H. BASILIUS, terstond bij de intrede van elk huis, wordt aangeheven.

De eerste dag van Maart, het Lentefeest der *Grieken*,

Digitized by Google

behoort tot de gezangrijkſte dagen van het geheele jaar. Al de jeugd van beiderlei ſekſe verzamelt zich, om den wederkeer van het verjongen des jaars te bezingen. Bij troepen trekken zij door de ſtraten, en heffen voor alle deuren lenteliederen aan, door eijeren, kaas en andere voortbrengſelen van het landleven beloond. Het *Zwaluwenlied* is het geliefdſte van alle deze; en de kinderen, die het zingen, dragen eene houten zwaluw in de hand, die, door middel van een' cilinder, waarop dezelve rust, onder het zingen onophoudelijk wordt rondgedraaid.

Voorts worden de gewigtigſte gebeurtenisſen des huisſelijken levens, de dagen der vreugde en der ſmart, met gezangen gevierd, inzonderheid bruiloften, begrafenisſen, en de afreis eens familielids naar vreemden lande.

De gezangen van laatstgenoemden aard zijn bijzonder opmerkelijk. — Wanneer lust tot wetenſchap, vervolgingen, behoefte van een beſtaan, of ook het in veiligheid ſtellen van het beſpaarde, den *Griek* aanſporen, naar andere gewesten te verreizen, wekt dusdanige vrijwillige ballingſchap bij hem en de zijnen een allertreurigst en pijnlijkst gevoel. De *Griek* is, in weerwil van alle gevaren en mishandelingen zijner barbaarſche onderdrukkers, met eene zoo teedere liefde aan zijn ſchoon Vaderland verbonden, dat elk ander land hem een verblijf der ellende en der ballingſchap is. Maar, hetgeen hem inzonderheid het ſcheiden ſmartelijk maakt, is de treurige onzekerheid omtrent het lot der dierbare betrekkingen, die hij achterlaat. Zal hij hen wederzien? Zullen de *Turken* zijn huis, zijne ouders, zijne zusters, zijne verdere bloedverwanten en vrienden ongerept en ongemoeid laten? Wat *hij* vreest, vreezen ook de achterblijvenden: want hun leven, eer en goed ſtaan ter genade van ontmenschte dwingelanden. Vanhier de plegtigheid, waarmede zulk een voorval in den huisſelijken kring wordt behandeld. Vrienden en verwanten verzamelen zich te dien huize tot een afſcheidsmaal, en vergezellen den geliefden reiziger vervolgens eenige mijlen verre; waarbij het al wederom aan gezangen niet ontbreekt. Eenige derzelven, van algemeenen aard, zijn

Digitized by Google

van ouden oorſprong, en door geheel *Griekenland* verbreid; maar niet zelden worden ook, bij dergelijke gelegenheden, nieuwe liederen, op de bijzondere omſtandigheden toepaſselijk, door eenig lid des gezins, met de aandoenlijkſte zielsverheffing, *geïmproviſeerd*.

Van laatstgemelden, *improviſatoriſchen* aard zijn ook de roerende *Myriologiën*, of klaagliederen, welke de vrouwelijke bloedverwanten en de vriendinnen van eenen afgeſtorvenen bij zijn verſcheiden en bij zijne lijkbaar aanheffen; alsmede die, welke moeders over hare jonggeſtorvene kinderen uitboezemen, en waarbij haar veelal het beeld eener teedere plant of ontluikende bloem, of eenig ander voorwerp in de Natuur, hetwelk haar aantrekkelijk genoeg toeſchijnt, om bij haren lieveling te worden vergeleken, te ſtade komt.

Hetzelfde geldt van eene andere ſoort van doodenliederen. Wanneer, namelijk, een reizende bloedverwant in vreemden lande ſterft, legt men, in ſtede van hemzelven, een zoo veel doenlijk gelijkend beeld des geſtorvenen op het bed, en kleedt hetzelve óf met zijne eigene kleederen, óf naar zijne gewone dragt; en worden nu bij dezen plaatsvervanger de klaagzangen aangeheven, welke gemeenlijk des te roerender zijn, daar de ſmart over zijn gemis verſterkt wordt door het niet min pijnlijk gevoel, dat men het ſtoffelijk overblijfſel des geliefden niet in vaderlandſchen grond en eene gewijde plaatſe kan ter aarde beſtellen.

Alle deze klaagliederen worden alleen door vrouwen gezongen; terwijl de mannen, zich nooit in derzelver gezang mengende, ſlechts met korte en eenvoudige bewoordingen, door een' kus op den mond des geliefden dooden bezegeld, van denzelven afſcheid nemen.

Geſchiedkundige Liederen. — Schier in geheel *Griekenland* wordt elke openlijke gebeurtenis van eenig aanbelang terſtond het onderwerp van een of meer liederen. De talrijkſte en voornaamſte der genoemde ſoort zijn de *Rooversliederen*, welke de heldendaden der *Klephten*, of Roovers, tegen de ſoldaten der *Pachas* en *Beys*, vermelden. Het nieuwere ſpraakgebruik heeft aan dit *Grick-*

Digitized by Google

ſche woord eene edeler beteekenis gegeven. Het is de de oorſpronkelijke benaming der vrije bergbewoners of berghorders, dien ſchrik der *Turkſche* overweldigers, die hen noch door geweld, noch door ſchoonſchijnende beloften aan zich konden onderwerpen; door welk laatſte middel het dezen elders gelukte, met het *Grieksche* Volk eene ſoort van verdrag aan te gaan, door aan hetzelve eene eigene, nationale Militie te vergunnen, door de *Grieken* zelve bezoldigd, en welker leden *Armatolen*, Wapendragers, genoemd worden. Met dezen bevochten de *Turken* de zoo zeer gevreesde *Klephten*; doch niet zelden te vergeefs; terwijl zij zich tevens welhaast gedrongen zagen, de ingeſchapene vrijheidszucht der *Armatolen* te keer te gaan, door hun van lieverlede, met list of geweld, de oude voorregten afhandig te maken; waardoor dezen in het einde geene andere keus overbleef, dan óf hunne eer en regten ganſchelijk op te geven, óf tot hunne vorige leefwijs terug te keeren. De meesten verkozen het laatſte; en zoo werden, gelijk voorheen vele *Klephten* *Armatolen* geworden waren, deze laatſten weder in *Klephten* hervormd, die, hunne wapens met zich voerende en hunne vroegere organiſatie ten deele behoudende, nu des te geduchter vijanden werden voor hunne oude onderdrukkers. Met gloeijende geestdrift voor hunne vrije bergen bezield; ſchutters zonder wedergade; gehard tegen honger, dorst, nachtwaken, pijn en folteringen; gruwzaam tegen hunne vijanden, bleven zij ſteeds menſchelijk en kiesch verſchoonend jegens gevangene vrouwen en kinderen, ook die der *Turken*, zelfs jegens de zoodanige, welker mannen en vaders hunne vrouwen en dochters hadden mishandeld; terwijl hunne zeldzame verkleefdheid aan eigene kerkgebruiken en hunne vurige, alles opofferende vriendſchapstrouw onze hulde overwaardig zijn.

De trouweloosheid van ALI-*Pacha* vermeerderde het getal der vrije *Klephten*, als 't ware, met elken dag. Het werd thans een ſtrijd, niet meer voor regten en privilegiën, maar een nationale ſtrijd op leven en dood.

Digitized by Google

En zoo vormde zich allengs, in hun midden, een vrij en krijgshaftig *Griekenland*, eene toevlugt voor vervolgden, eene hoop voor misnoegden, eene schutsweer voor het herlevende Volk! „Hoe komt het," vroeg de wreede JUSSUF, de *Arabier*, aan den dapperen ATHANASIUS; „hoe komt het, dat gij, na vijf jaren, „waarin ik u onafgebroken heb bestreden, nog even talrijke benden hebt als voorheen?" — „Ziet gij," hernam de Hoofdman, „die vijf jongelingen aan de spits „mijns regtervleugels staan? Twee van hen zijn broeders, twee anderen neven, en de vijfde is de vriend „van één' mijner dapperen, door u in eenen slag gedood. „Alle vijf zijn tot mij overgegaan, om den dood van „hunnen bloedverwant en vriend te wreken. Nog eenige jaren vervolging en krijg, en geheel *Griekenland* „zal met ons zijn!" — ALI-*Pacha* is gevallen; maar nog staan deze dusgenaamde Roovers aan de spits en in de rijen der strijders voor God, Vrijheid en Regt.

Eene volledige verzameling van alle Rooversliederen, van het tijdperk af, waarin de *Armatolen Klephten* werden, in chronologische orde, tot op dezen tijd, zou eene *Ilias* van *Nieuw-Griekenland* zijn.

Gaan wij over tot de *Romantische* of *ideale* Liederen. — In deze uit zich, over het algemeen, de verbeeldingskracht des Volks op het rijkst en vrijst en treffendst. Gelijk in het oude Heidendom, zoo is er in het Christelijke *Hellas* geen stroom, geene bron, geen berg, geene rots, geene spelonk, ja geen huis, dat niet zijn' Schutsgeest heeft, die met al zijne magt den zijner bescherminge toevertrouwden post bewaakt. Even zoo is het gelegen met andere overleveringen der Heidensche Fabelleer, welke nog de verwantschap aanduiden van menig nieuw-*Grieksch* volksbijgeloof met de godsdienstige en mythologische voorstellingen der Oudheid.

Het is eene bijzondere eigenschap van deze Liederen zoo wel, als van alle echte Volkspoëzij in het algemeen, dat ijdelheid en eerzucht op derzelver Dichters geenen invloed oefenen: zij dichten en zingen tot hun en anderer vermaak, en het scheppen dier gezangen verschaft hun

Digitized by Google

grooter genot, dan die ſchepping zelve. Zoo zijn dan ook de *Griekſche* Volksliederen de vruchten van een zichzelve onbewust dichterlijk talent, de kinderen van innige vreugde of ſmart, de voortbrengſels eens Herders, eens Landbouwers, eens Ambachtsmans, eener oude Vrouw, of van een jong Meisje; ja veelligt kunnen de makers der ſchoonſte gezangen dezer verzameling lezen noch ſchrijven, en hebben zij geen denkbeeld zelfs van dichtregels of versmaat.

In eenige ſteden ſchijnt de gaaf des gezangs eene bijzondere eigenſchap, aan zekere beroepen verbonden. Te *Janina*, bij voorbeeld, zijn het de Looijers, die de meeste liederen dichten, welke van daar over geheel *Epirus*, en verder nog, zich verbreiden; op de bergen, de Schaapherders; terwijl de Matrozen de zeemansgezangen vervaardigen. In het zamenſtellen van klaagliederen zoo wel, als der ſchoonſte en roerendſte ſtukken van onderſcheidene ſoort, munten inzonderheid de Vrouwen uit. De Rooversliederen zijn deels blijkbaar van *Klephten* zelve; doch het meerendeel derzelven is afkomſtig van blinde Bedelaars; anderen, dan blinde, worden in *Griekenland* niet gevonden, en zelfs deze Blinden *ſchijnen* veeleer Bedelaars, dan zij het werkelijk zijn. Deze gezangen toch zijn den *Grieken* eene ware behoefte, gelijkſtaande met die, welke, als eerſte noodwendigheden, voor geld gekocht worden. Vanhier, dat deze Blinden, zoo wel op het vasteland, als op de eilanden, zoo vele Volksliederen van elke ſoort en elken tijd van buiten leeren, als hun geheugen kan omvangen. Met dezen ſchat in het hoofd trekken zij geheel *Griekenland* door, van *Morea* tot *Konſtantinopel*, van de kusten der *Egeiſche* zee tot die van het oude *Ionië*. (De *Turken* luisteren nooit naar hun gezang, deels uit vadzige gevoelloosheid, deels omdat zij geen *Grieksch* verſtaan.) Zij accompagneren zich met een muzijk-inſtrument, dat den vorm en naam der oude lier (*lyra*) behouden heeft. Velen van hen verbinden met de gave des gezangs een eigen dichttalent; waardoor menig den volke even belangrijk als den volksgeest opwek-

Digitized by Google

kend nieuws alom wordt verbreid. Zij zijn alsdan te gelijk Dichters en Componisten. Die een lied dicht, maakt er ook eene wijs op, voor hetzelve bijzonder geschikt; en maar zelden wordt een nieuwe tekst op eene oude, bekende wijs gedicht of gezongen. Strikt genomen, verstaan zij even weinig van de Muzijk als van de Poëzij, als eigenlijke *kunst* beschouwd. Een aangeboren talent en eene zekere *routine* schijnen hier toereikend. Eenigen dier blinde Zangers bezitten daarenboven de gave van *Improviseren*.

Een karaktertrek van meest alle nieuw-*Griekſche* Volksliederen is, afgebrokene kortheid. Het *wonderbare* speelt er eene hoofdrol in. Het levenlooze wordt levend; bergen en stroomen, zelfs dieren spreken met menschelijke sprake, en inzonderheid strekken de vogelen tot waarschuwers, berigtgevers, beklagers en beoordeelaars. Het gewone en gemeene wordt veredeld en verhoogd; het ijzer enz. verandert in goud, zilver, diamanten en paarlen; de roovers schitteren van goud; de paarden hebben zilveren hoefijzers, toomen met paarlen bezet; en zelfs in geschiedkundige stukken wordt dit spel der verbeeldingskracht geenszins gespaard.

Wie *Griekſche* Volksliederen van allerlei aard wil hooren zingen, die bezoeke de *Kans*, of herbergen, te *Konſtantinopel*, *Odesſa* en andere groote handelplaatsen, wanneer deze van reizigers uit alle gewesten wemelen. Daar vindt men geen ander tijdverdrijf dan *gezang*. De grijsaards gaan met een goed voorbeeld voor; dezen volgen de mannen, en de jongelingen blijven geenszins achterlijk. Dikwijls is de nacht goeddeels verstreken, voordat men moede wordt van zingen en luisteren. Daar, in vreemden lande, voelt elk zich opgewekt door het gevoel der herinnering, des verlangens en der hope, en hij spreekt dat gevoel uit in liederen, om zijnen boezem lucht te geven; terwijl de een des anderen geestdrift door zijne eigene opwekt en doet stijgen.

Men vergunne mij nog een enkel woord over de straks genoemde *Myriologiën*. Deze zijn, in derzelver aard of

Digitized by Google

oorſprong, altijd *Improviſatiën*, en worden in de eerſte oogenblikken van ſmart en rouwe gedicht. Zij worden met eene klagende melodie, welke in hooge toonen, als eene uitgilling der ſmarte, uitgaat, langzaam voorgedragen. Het is een hoogst opmerkelijk verſchijnſel, ſchroomvallige en geheel onkundige vrouwen, bij den eerſten aanval der droefenisſe, in Dichteresſen herſchapen te zien. Dezelfde ſmart, die bij ons de ſekſe veelal zelfs het ſpraakgebruik ſchijnt, te ontnemen, wordt bij haar eene bron van zielsverheffing, haarzelve te voren onbekend, en die haar niet zelden, door overſpanning van dichterlijk gevoel, in onmagt doet nederzijgen. Eenige vrouwen, van wege hare gaaf van *improviſeren* vermaard, worden ſomwijlen genoodigd, om den doode het affcheidslied te zingen. Niet zelden oefenen zich de *Grieksche* vrouwen, bij haren veldarbeid, gezamenlijk in deze hare poëtiſche treurtaak, klaagliederen op ingebeelde ſterfgevallen zingende; terwijl zij ook wel eens het verlies eener bloem, eens vogels, of van een lam, tot onderwerp nemen harer gedichten. — De meeste *Myriologiën* vervliegen gelijk andere *Improviſatiën*, en de Dichteresſen zelve kunnen die, van wege de geweldige overſpanning der ziele bij de voordragt, niet onthouden. En wie kan, in de gegevene omſtandigheden, er aan denken, om dusdanige liederen, terwijl ze worden gezongen, op te ſchrijven? Vanhier, dat wel enkele gedachten, beelden en trekken, maar zelden een geheel lied in het geheugen van een' enkelen hoorder bewaard, en alzoo in wezen blijft.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

WAARNEMING WEGENS EENE ZELDZAME WORMZIEKTE BIJ EEN SLAVENKINDJE TE BATAVIA.

(Medegedeeld door B. J. A. W. BRILMAN, te *Batavia*.)

Reeds ſedert een' geruimen tijd was een ſlavenkindje, toebehoorende aan Mevrouw de Wed. H....., geboren

Digitized by Google

van R....., ruim twee jaren oud, zeer ongeſteld, en teerde oogenſchijnlijk uit: alle uiterlijke teekenen van wormen deden zich blijkbaar bij hetzelve voor; terwijl nogtans van de vele inlandſche middelen, welke hetzelve bij herhaling en afwisſeling werden toegediend, geen van eenig gewenscht gevolg werd bevonden; integendeel, alle die middelen, welke anderzins tegen deze kinderplaag bij anderen met een' gewenschten uitſlag waren toegediend, ſchenen eene verkeerde uitwerking op dit lijdertje uit te oefenen, en hetzelve hoe langs zoo meer naar den rand van het graf te voeren. Dus ſtond het met hetzelve geſchapen, toen op zekeren morgen, met geene geringe bevreemding, werd ontwaard, dat de navel van het kind, zonder eenige voorafgaande aanleiding, open was gegaan; wordende tevens in de windſels van het kind twee groote wormen gevonden. Zonder de ware reden alsnog te kunnen bevroeden, waardoor de opening in den navel was veroorzaakt geworden, verheugde men zich bij voorraad, dat het kind deze wormen had ontlast, hetgeen aan de gunſtige werking der toegediende middelen werd toegeſchreven. In deze vooronderſtelling ging men voort met dezelfde geneesmiddelen te blijven toedienen; terwijl men zich vleide, dat, daar dezelve thans eerst hun vermogen op de ziekte begonnen uit te oefenen, men zich welhaast eene gunſtige verandering ten opzigte van het lijdend kind mogt beloven. Hoe groot was niet de verwondering, toen den volgenden morgen, bij het openen van het gelegde navelverband, een vervaarlijk groote worm, van ruim elf duimen lengte en ter dikte van een' kabaalpijpenſteel, reeds ter helfte uit de wond, werd beſpeurd, en, hoewel alle moeite aanwendende om verder te geraken, hierin niet ſcheen te kunnen ſlagen. Ik zelf was hierbij tegenwoordig, en gelaste dezen worm voorzigtig uit te trekken. Nimmer bevorens van dergelijk iets gehoord hebbende, en bij velen zelfs twijfel aan de waarheid hiervan ontmoetende, dreef mij dit aan, om gedachte Dame aan te raden, dit kind aan de zorgen en behandeling van eenen Geneesheer toe te vertrouwen. Zij ging

Digitized by Google

dan ook hiertoe over, en zoo veel te gereeder, uit hoofde zij, bij herhaling, de veelvuldige en gereede hulp van den Geneesheer F..... had mogen ondervinden, en de toeſtand van het lijdertje dit dringend ſcheen te vorderen.

De Geneesheer F..... alhier kwam dan ook, op de vriendelijke uitnoodiging namens deze Dame, en gaf, bij het vernemen van dit voorval, mede niet ondubbelzinnig zijne verwondering deswege te kennen. Het volgende, als:

R, *Puly. ſem. Sant. ſcrup.* I.
Mur. hydr. oxyd. gr. X.
Syr. rhei unc. II.
m. d.
S. 3 malen daags een theelepeltje.

R, *Liniment. vol. unc.* I.
Ung. mercur. unc. β.
m. f. liniment.
d.
S. om mede te ſmeren, enz.

werd door hem voorgeſchreven, en het gebruik daarvan zorgvuldig aanbevolen. — Of intusſchen bezigheden van een' dringender aard den Geneesheer hebben verhinderd, zijne komst bij dit kind te herhalen, dan wel of de gevaarlijke en ſchier hopelooze ſtaat van dit lijdend kind dit als noodeloos deed beſchouwen, weet ik niet; maar dit is waar, zijn Ed. kwam niet weder, en hierdoor ben ik dan ook niet in de mogelijkheid, de verdere geneeskundige behandeling van deze ziekte mede te deelen. De voorgeſchrevene middelen werden intusſchen toegediend, zonder dat zulks nogtans door de ontlasting van wormen langs den gewonen weg gevolgd werd, terwijl de ontlasting door den navel beſtendig voortging; ja, ging dit laatſte zelfs zoo verre, dat dit kind op één' dag *drieëndertig* wormen, zoo groote als kleinere, kwijtraakte.

Digitized by Google

Gedurende den tijd van ruim acht dagen ontlastte dit kind in het geheel *honderd-en-drie* wormen; als *vier* langs den gewonen weg, *drie* door overgeven, en *zes-en-negentig* door den navel. Daarenboven kreeg dit lijdertje, in deze tusschenruimte van acht dagen, nog de *mazelen*, waarvan het gelukkig mogt herstellen. De wond des navels is thans geheeld, en het kind, dat bij uitstek veel heeft geleden, is, met uitzondering van groote zwakte, terwijl ik dit schrijf, geheel hersteld.

TEGENWOORDIGE TOESTAND VAN 'S GRAVENHAGE, VERGELEFEN MET DESZELFS GESTELDHEID GEDURENDE DE FRANSCHE OVERHEERSCHING. DOOR J. VAN RENESSE, TE 'S GRAVENHAGE.

Wanneer wij op het jaar 1813 terugdenken, dan herinneren wij ons de vreugde, welke ieder *Nederlander* bezielde over den ommekeer van zaken, die een einde maakte aan eene overheerschíng, zoo jammervol voor het gansche Vaderland, en die ons weder bragt onder het weldadig bestuur van het Huis van ORANJE, met welk het geluk van onzen Staat sedert eeuwen onafscheidelijk scheen verbonden te zijn. Dan, hoe vurig naar dezelve ware verlangd, en welke heilrijke vruchten zij hebbe opgeleverd, is het niet te ontkennen, dat de Natie in hare ingenomenheid met deze verandering merkelijk is verflaauwd, ja omtrent dezelve schier onverschillig schijnt geworden te zijn. Welke daarvan ook de oorzaak wezen moge, acht ik het eene zaak van het uiterste belang, deze verminderde ingenomenheid op te wekken en te verlevendigen, ter bevestiging in de liefde tot het Vaderland, tot aankweeking van vaderlandsche deugden, en ter bewaring van den ijver voor het algemeene welzijn. Een geschikt middel daartoe zou zijn, wanneer de inwoners van elke plaats zich begaven tot eene onpartijdige en naauwkeurige vergelijking van den tegenwoordigen toestand derzelve met dien onder het *Fransche* bestuur, waaruit alsdan blijken

Digitized by Google

zou, hoe veel niet alleen het geheele *Nederland*, maar ook elk deel daarvan, bij de bevrijding van hetzelve gewonnen heeft. Bij deze opmerking werd ik opgewekt, om eene proeve te nemen van zoodanig eene vergelijking aangaande de ſtad *'s Gravenhage*, in de hoop, dat mijn voorbeeld door de inwoners van andere ſteden zal worden gevolgd, en in de vaste overtuiging, dat ieder *Nederlander* thans nog reden zal hebben, om zich over de verlosſing van *Nederland* en over onzen tegenwoordigen toeſtand hartelijk te verblijden.

Om mijne taak met orde te behandelen, zal ik de ſtad *'s Gravenhage* en haar grondgebied beſchouwen, voor-eerst, in haren *uitwendigen toeſtand*; ten tweede, met betrekking tot de *Inrigtingen van verſchillenden aard, binnen haar gevestigd.*

Tot den uitwendigen toeſtand der ſtad breng ik, in de eerſte plaats, *het onderhoud derzelve.* Ik zal naauwelijks behoeven te herinneren, dat ik hierdoor verſta het in ſtandhouden van de huizen der ingezetenen, en voorts het onderhouden der publieke gebouwen en der ſtraten onder toezigt der Regering. En wanneer wij, te dezen aanzien, eene vergelijking maken tusſchen den tegenwoordigen toeſtand der ſtad, en dien onder het vorige beſtuur, dan zullen wij beſpeuren, dat het thans met de ſtad veel voordeeliger dan toenmaals is geſteld.

Een aantal huizen der ingezetenen geraakten toen in verval, bijzonder de zoodanige, die ledig ſtonden, waarvan het getal door het verminderen der bevolking al meer en meer toenam. Als een ballast werden zij voor een' ſpotprijs tot afbraak verkocht, en niet minder dan 644 huizen, waaronder eenige der aanzienlijkſte, werden, in den korten tijd van ruim drie jaren, geſlecht, en daardoor menige onzer ſtraten ontſierd. — Thans, daarentegen, worden de huizen niet alleen wèl onderhouden, maar ook allerwegen verbouwd en verfraaid. In alle wijken der ſtad, in de geringſte zoo wel als in de aanzienlijkſte, ziet men het vervallene herſteld, en, waar nog iets van den *Gothiſchen* ſmaak was overgebleven, in eene eenvou-

Digitized by Google

diger, maar daardoor tevens fierlijker gedaante hervormd. In onderfcheidene wijken zijn de afgebrokene huizen weder opgebouwd, terwijl elders geheel nieuwe blokken huizen, ten behoeve der geringe klasfen, zijn aangelegd; en het is aldus te verwachten, dat, bij het jaarlijksch toenemen der bevolking, de nog ledige erven met nieuwe gebouwen zullen worden aangevuld. (*)

Droevig was het te voren met de publieke gebouwen en met de geftichten van weldadigheid gefteld. De ftadskas tot op den bodem ledig, en de fondfen der Diaconiën bijna geheel vernietigd zijnde, konden de hoogstnoodige reparatiën aan deze gebouwen niet worden gedaan; zij ftonden daar verweloos: zoodat zij met een geheel verval, ja menig zelfs met een volkomen ondergang werden bedreigd. — Thans, daarentegen, worden zij niet alleen wèl onderhouden, maar ook werden verfcheidene derzelve, inzonderheid de Stadsfcholen, met de woningen der Onderwijzers, en het *Nederduitfche* Diaconiehuis zoo uit- als inwendig, het laatfte zelfs met aanzienlijke kosten, aanmerkelijk verbeterd.

Wat de beftrating der ftad betreft, daaraan liet men zich te voren weinig gelegen liggen, daar de gelden, door de inwoners tot dat einde opgebragt, tot andere, in den druk der omftandigheden noodzakelijker, einden werden befteed. — Thans wordt daaraan zoo wèl de hand gehouden, dat er naauwelijks eene wijk is aan te wijzen, alwaar over de ongelijkheid van den grond te klagen is.

Tot den uitwendigen toeftand der ftad breng ik, in de tweede plaats, *de verbetering en verfraaijing derzelve.*

Was hieraan onder het *Franfche* beftuur niet te denken, federt de omwenteling werd dit door de Regering zeer ter harte genomen.

Als eene wezenlijke verbetering der ftad befchouw ik

(*) In 1815 bedroeg de bevolking alhier 42,301, en op primo Januarij 1827 49,167 zielen: zoodat dezelve in dat tijdsverloop met 6,866 zielen vermeerderd is.

Digitized by Google

het dempen van eenige onreine slooten en grachten, uit welker poelen en stilstaande wateren, vooral des zomers, eene voor de gezondheid schadelijke lucht zich ontwikkelde, en welke thans in ruime straten veranderd zijn.

Het uiterlijk aanzien van verscheidene publieke gebouwen werd merkelijk verfraaid: getuige het *Prins Mauritz-huis*, hetwelk met een sierlijk ijzeren hek werd omringd, in plaats van den vervallen' en wanstaltigen muur, welke het te voren omgaf, en waardoor het zich thans van verre op het plein in zijn gansche majestueuze houding vertoont; terwijl ook het vervallene tweezijdige bordes, aan deszelfs ingang, door eene fraaije, in het front opgaande, stoep vervangen werd; — getuige ook het *Basfecour* van het aloud Stadhouderlijk verblijf, welks hooge muren, die het te voren omringden, hebben plaats gemaakt voor arduinsteenen palen, met ijzeren staven verbonden, waardoor het schoone Buitenhof een nog aanzienlijker ruim gezigt verkregen heeft.

Voorts wordt het vervallen *Leprozenhuis*, aan het begin van den *Rijswijkschen* weg, weggeruimd, en zal gedeeltelijk in eene ruime, met palen omgevene, vlakte worden veranderd, en gedeeltelijk met een fraai wachthuis bebouwd, waardoor de ingang der stad, aan deze zijde, aanmerkelijk in fraaiheid gewinnen zal.

Verder worden aan de *Bosch*-bruggen en op andere plaatsen nieuwe Wachthuisjes opgetrokken, om de thans nog bestaande, doch vervallene, te vervangen.

Te *Scheveningen* werd een geheel nieuw, ruim en fraai Schoolhuis, en alhier eene nieuwe prachtige Kerk, ten behoeve der Roomschkatholijke Gemeente, met eene aanzienlijke Pastorij, gebouwd, en de Latijnsche School in een aanzienlijk gebouw en gunstiger wijk der stad verplaatst.

Eindelijk werd op het duin, aan het strand, bij *Scheveningen*, op 's Konings kosten, een gebouw opgetrokken, het *Paveljoen* genaamd, alwaar de Vorstelijke familie, bij gelegenheid van Hoogstderzelver uitstap naar *Scheveningen*, vertoeven zal; het heeft een heerlijk uitzigt aan de land- en zeezijde, en is aan deze zijde een half

Digitized by Google

achtkant, en aan gene naar de *Toskaansche* orde gebouwd. Het plan tot den opbouw van dit Paveljoen werd door den Koning zijner Gemalinne, op den 18 Nov. 1825, als een geschenk, bij gelegenheid van Hoogstderzelver verjaring, aangeboden. Met aandoening beschouwt men het dus, als een gedenkteeken van achting en toegenegenheid tusschen twee Vorstelijke personen, blijkbaar in den ijver, om hunne belangstelling in het vieren van het verjaringsfeest der geliefde wederhelft door een geschenk aan den dag te leggen.

Eene gunstige verandering ondergingen ook eenige onzer Bruggen, zoo als die aan den *Scheveningschen* straatweg, welke, te voren van hout en zeer smal, thans door eene van steen, ter ganscher breedte van den weg, vervangen wordt. Eene wezenlijke verbetering kan dit heeten, wegens de menigvuldige passage van voetgangers en rijtuigen in het fraaije saizoen, en bijzonder op feestdagen.

Ook heeft de smalle houten middelste *Bosch*-brug plaats gemaakt voor eene steenen brug, ruim ter dubbele breedte der vorige, en aan welke, daar zij schoon is door hare eenvoudigheid, met regt de naam van *Koninklijke brug* gegeven is. Het gezigt, nu niet meer door de stijlen der vorige brug belemmerd, ontwaart reeds in het verschiet, op het standpunt van het Tournooiveld, het statige geboomte van het *Bosch*, waarvan de somberheid, den ingang van hetzelve omhullende, onwillekeurig aan het heilige woud der oude *Batavieren* doet denken, en het gemoed, als ware het, tot ernst en eerbied stemt.

Voorts is ook de rijweg aan gene zijde der brug bestraat, en is, het geheele *Bosch* doorgaande, met den steenen weg naar *Leyden* in verband gebragt. Eene alhier, ter linker zijde der brug, staande, door hunnen ouderdom wanstaltig gewordene rij boomen is door jong plantsoen vervangen, welks lage kruinen niet onaardig afsteken bij de verhevene toppen der zes naaste, gedeeltelijk door wandelpaden van elkander gescheidene, rijen; terwijl tevens de daardoor merkelijk verruimde weg een wezenlijk rojaal aanzien bekomen heeft.

Digitized by Google

Groot zijn ook de veranderingen, welke het *Bosch* in zijnen aanleg, in deszelfs noordoostelijk gedeelte, heeft ondergaan, en waardoor het aanmerkelijk is verfraaid. Deze plek van het *Bosch*, te voren door een aantal slooten en grachten doorsneden, en hier en daar met kreupelbosch beplant, dat genoegzaam in zijnen wilden groei aan zichzelve was overgelaten, kon als het onaanzienlijkste gedeelte van hetzelve worden beschouwd; doch werd door het graven van vijvers, het aanleggen van wandelwegen om dezelve, en van plantsoen op onderscheidene standpunten, in eene wezenlijke lustwarande herschapen, welke thans door de inwoners en een aantal vreemdelingen in het fraaije saizoen met het hoogste genoegen wordt bezocht.

In het front strekt zich een, als ware het, in drie kommen verdeelde waterplas uit, welke genoegzaam door eene hooge, in den *Zwitserschen* smaak aangelegde, brug gemaskerd wordt. Boven de brug vertoont zich bevallig het koepeldak van 's Konings Boschpaleis; vóór dezelve steekt vrij diep in den tweeden vijver een schiereiland uit, rijkelijk met kreupelbosch beplant; terwijl zich daarin ook twee eilandjes verheffen, welke aanvallig met laag en opschietend geboomte prijken. Eene menigte eenden, ganzen en zwanen bewegen zich in onderscheidene rigtingen op dezen ruimen waterplas, en vermeerderen de verscheidenheid der voorwerpen, welke zich reeds bij den eersten opslag aan het oog vertoonen.

Om de vijvers heen zijn breede wandelpaden aangelegd, welke wel hier en daar door kleine kanalen doorsneden worden; doch de daarover liggende *Zwitsersche* bruggetjes stellen den voetganger in staat, zijne wandeling onafgebroken voort te zetten. De kringvormige, met graszoden belegde, oevers der vijvers, op sommige plaatsen genoegzaam met de oppervlakte des waters gelijk, verheffen zich elders zacht glooijend, soms tot op eene aanzienlijke hoogte, en zijn hier met boomgroepjes en heestergewas, daar met alleenstaande treurwilgen bezet, welker nederhangende takken zich in den waterplas spiegelen.

Hier en daar treft men, onder de lommer van zwaar-

Digitized by Google

getakte boomen, banken aan, om den vermoeiden wandelaar tot eene rustplaats te dienen, of om hem gelegenheid te geven, zich in ſtilte in de heerlijkſte vergezigten te verlustigen, waartoe derzelver plaatſing bij uitnemendheid welgekozen is.

Wanneer men de fraaiheden, welke de afzonderlijke ſtandpunten in dit bevallig oord opleveren, in al hare verſcheidenheden heeft beſchouwd, dan moet men zich op de verhevene brug begeven, om dezelve in haar geheel te overzien. Bij elken opſlag, bij iedere wending van het oog ontwaart men daar iets nieuws, iets ſchoons, en men bewondert alsdan met regt het vindingrijk vernuft van hen, die zoo veel verſcheidenheids tot één doel wisten te vereenigen, zonder de Natuur geweld aan te doen.

Met verhoogden luister vertoonen zich de ſchoonheden van dit bevallig oord in eenen vroegen ſtillen lente- of zomermorgen, wanneer hetzelve door de eerſte zonneſtralen wordt begroet; door de zachtſte aandoeningen wordt het gemoed dan bewogen, en niet weinig worden zij verlevendigd door den wildzang van het liefelijk pluimgedierte, waarbij ook de watervogel al dartelend en klapwiekend zijn vrolijk gekwaak voegt, dat den ganſchen oord weêrgalmen doet.

Meerdere veranderingen heeft ons *Bosch* in zijnen aanleg, doch alle aan de noordoostzijde, ondergaan: hier werden moerasſen of ſlooten gedempt en diepten aangevuld, dáár jong plantſoen, verder nieuwe wegen en wandelplaatſen aangelegd, ginds vijvers gegraven, door tierig en zich ſtatig verheffend geboomte omgeven, en allerwegen de zich door het *Bosch* verſpreidende kanaſſen met *Zwitſerſche* bruggetjes voorzien: zoodat men ook deze plekken, vergeleken bij den vorigen toeſtand, thans niet meer herkennen zou.

In de nabijheid dezer uitgravingen zijn twee gebouwen opgerigt; het eene, in de gedaante eener *Chineſche* tent, behoort aan eene Societeit van aanzienlijken, welke dezelve, vooral des Woensdag- en Zondag-namiddags, drok bezoeken; zij wordt dan ook met de tegenwoordigheid

Digitized by Google

der bevallige ſekſe vereerd. Op een ſchierelland, in het front der tent, laat zich dan een aantal toonkunſtenaars op hunne inſtrumenten hooren, welker bij afwisſeling krachtige en zachte toonen, tot een harmonisch geheel in-eenſmeltende, door het omringend geboomte worden nagebaauwd. Van allerwegen ſtroomen nu honderde wandelaars herwaarts, die, vooral ook op die dagen, het *Bosch* doorkruiſen, om zich in de liefelijke toonen van dit Concert te komen verlustigen.

De tweede tent, aan welke de naam van *Boschpaveljoen* gegeven is, is een ſierlijk gebouw, hetwelk, als ververſchingsplaats, door de wandelaars drok wordt bezocht, om daar, onder de lommer van talrijk geboomte, op eene ruime, afgebakende plek, de genoegens te komen ſmaken van het gezellige verkeer; terwijl muzikanten, nu en dan, die genoegens komen verhoogen door gezang en muzijk.

Eindelijk moet ik nog gewagen van het graven van een kanaal, dwars door de duinen, tot aan het dorp *Scheveningen*, alwaar het, zoo men verzekert, door middel eener ſluis in zee uitwateren moet. Het doel daarvan is hoofdzakelijk, om aan *Delfland*, welks polders jaarlijks veel door het opperwater te lijden hebben, eene uitwatering te verſchaffen, waardoor dezelve zullen kunnen worden droog gehouden, of ten minſte veel ſpoediger dan thans van het water zullen worden verlost; weldigt zullen de grachten onzer ſtad daarin worden afgeleid, zoodra het middel zal zijn daargeſteld, dezelve dagelijks met versch water te voorzien, hetwelk niet weinig ſtrekken zal ter veraangenaming, en ter bevordering van de gezondheid der inwoners dezer zoo ſchoone plaats. Door deze uitgraving zijn de liefelijke wandelwegen om *'s Gravenhage* met eenen nieuwen vermeerderd, welke, zoo wegens het geboomte, waarmede de oevers van het kanaal zijn bezet, als door de verſcheidenheid der vergezigten, welke dezelve oplevert, onder een der niet minst bevallige zal kunnen gerekend worden.

Uit het tot hiertoe vermelde zal dan gebleken zijn, dat

Digitized by Google

de uitwendige toeſtand der ſtad *'s Gravenhage*, zoo ten aanzien van haar onderhoud, als wat hare verbetering en verfraaijing betreft, veel gunſtiger is dan onder het *Franſche* beſtuur.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

SIR WALTER SCOTT, DE WARE AUTEUR VAN DEN WAVERLEY, EN DER ANDERE NAAR DEZEN GENOEMDE HISTORISCHE ROMANS, GESCHETST EN BEOORDEELD.

(Naar het *Hoogduitsch.*)

De auteur der *Waverley*-romans, welke ſedert het laatſte tiental jaren de belangſtelling van het ganſche beſchaafde *Europa* en van het *Europeſche Amerika* op eene zoo buitengemeene wijze tot zich hebben getrokken, is eerst zeer onlangs met zekerheid bekend geworden. Zij verſchenen, wel is waar, op het vasteland ſedert lang onder den naam van den *Schotſchen* dichter *Sir* WALTER SCOTT; doch in *Engeland* heerschten er nog altoos twijfelingen, of deze wel met den beroemden auteur van den *Waverley* een en dezelfde perſoon ware. Eerst meende men, dat een broeder van den Baronet, een geestelijke in *Canada*, de ſchrijver was; meer algemeen echter was het vermoeden, dat verſcheidene ſchrijvers, misſchien onder de leiding van *Sir* WALTER SCOTT, aan de romans arbeidden, naardien men de ſnelle opvolging van zulke doorwrochte en uitgebreide romans niet anders dacht te kunnen verklaren. Voor de eenzelvigheid van den dichter en den romanſchrijver pleit nogtans ook de omſtandigheid, dat de dichter, te voren niet minder vruchtbaar in voortbrengſelen dan de romanſchrijver, ſedert het verſchijnen der romans bijna geheel verſtomde, dewijl ſlechts weinige, den ſtempel van gelegenheidsverzen dragende, gedichten na dien tijd het licht zagen. Dat nu *Sir* WALTER SCOTT het vaderſchap van zoo zeer geëerde kinderen weigerde te erkennen, en de daarover aan hem gedane vragen ontwijkend beantwoordde, verklaart men uit het vooroordeel, dat in *Engeland* aan de romanſchrijvers den laagſten rang in het gemeenebest der letteren aanwijst. Eerst toen de uitgever dezer romans, CONSTABLE, te *Edinburg*, in 1826 een bankroet

Digitized by Google

maakte, vernam men, dat de ſchrijver der *Waverley*-romans bijna zijn geheel vermogen daarbij verloren, en zich nu geregtelijk bekend had gemaakt. Het was *Sir* WALTER SCOTT.

De ſchrijver van den *Waverley* heeft het zoo ver gebragt, dat het vooroordeel tegen de romanſchrijvers vernietigd is. Hij is geſlaagd, om aan de vereischten der dichtkunst en aan die van de getrouwe afſchetſing des werkelijken levens (hetwelk SMOLLETT en FIELDING als het eenige doelwit des romanſchrijvers beſchouwden) in gelijke mate te voldoen; en, terwijl hij de geſchiedenis op eene tot hiertoe nog niet gebezigde wijze op den achtergrond zijner verdichtſelen plaatſte, heeft hij hiſtoriſche romans geleverd, welke, geheel onderſcheiden van de met regt afgekeurde bastaardſoort, die anders met dien naam beſtempeld werden, als modellen voor een nieuw geſlacht van dichtwerken gelden kunnen.

De *Engelſche* romans van eenen FIELDING en SMOLLETT (lang als modellen aangemerkt) bereikten getrouw het doelwit hunner ſchrijveren, hetwelk beſtond in het ſchilderen van het leven, het geluk en ongeluk van gewone menſchenkinderen op hunne reize door de wereld, van hunnen kamp met dezelve, en bovenal van de naakte menſchheid dezer zoogenaamde helden. Overal hebben zij waarheid en leven, doch bijna al te veel van beide aangebragt. W. SCOTT is kunstiger te werk gegaan. Zonder zich van de portrettering der natuur te verwijderen, heeft hij nogtans de kunst getoond te bezitten, om het wezenlijke van het min wezenlijke af te ſcheiden. Daartoe plaatſte hij zijne perſonen in eene hoogere ſpheer, waarin het hun mogelijk is, hunne menſchelijke hoedanigheden verder te ontvouwen, dan in de keukentooneelen en het platte dagelijkſche leven, waartoe de helden der oudere *Engelſche* romans beperkt waren. Deze hoogere ſpheer is de geſchiedenis.

Wij kennen eene tweevoudige wijze, om dezelve in den vorm van onze menſchelijke poëzij te gieten; de eerſte is, om de helden in groote tijdsgewrichten te doen optreden in hunne eigene gedaante, waarbij de dichter ſlechts de beeldhouwer is, welke die deelen van het ruwe blok afbeitelt, die de ſchoongevormde heldengeſtalte bedekt houden. Deze manier is hedendaags, nu de tijd van het heldendicht verſtreken is, aan het vrij en ſcherpziend oog van den tooneeldichter overgelaten, en is dezen ook zóó nog gevaarlijk, dewijl de mo-

Digitized by Google

len van ZERBINO, waarin de helden der oudheid, verbrijzeld en gemalen zijnde, als sierlijke popjes gekneed weder te voorschijn komen, nog altijd in de nabijheid staat.

Van het heldendicht heeft onze tijd den roman ontvangen. Naardien wij van het leven der voorvaderen slechts de gewigtigste voorvallen weten, en dit over het algemeen eenvoudig en slechts in weinige opzigten belangwekkend was, zoo stelt ons daarom ook het heldendicht met korte trekken het gewigtigste en belangrijkste daarvan voor oogen. Terwijl wij slechts de daden vernemen, blijft het huisselijke leven der helden onaangeroerd. Bij den staat onzer beschaving, daarentegen, verschijnt het buitengewone in het leven van enkele personen slechts zeer zelden; maar onze zeden maken ook het min gewone tot iets van aanbelang in een hooger opzigt. Alzoo bevat de roman niet de buitengewone, met epische kracht zamengebragte, daden en lotgevallen van een' enkelen persoon, maar den rustigen levensloop, ontwikkeld voorgedragen. Oogenblikkelijke bekoorlijkheid en aanhoudende spanning kunnen niet de hoofdverdienste van een kunstwerk zijn, dat op de voortdurende grondslagen van eene aan de natuur getrouwe ontwikkeling der karakters, en eene afschetsing der zigtbare natuur, in al de menigvuldigheid van hare verschijningen, gebouwd is. In dit rijke stil-leven van den roman kan een dichter evenwel, zonder zich aan de een geheel volk vertegenwoordigende helden te wagen, de geheele geschiedenis van zulk een volk levendiger en belangwekkender doen optreden, dan de tooneel- of heldendichter.

Zoo toovert de schrijver van den *Waverley* in de besten zijner romans de eigenaardige gesteldheid van den ouden tijd in zijne nieuwe dichtsoort te voorschijn, daar hij in dezelve de eigenaardigheden, de zeden, de denkwijze en meeningen van een tijdvak zijns vaderlands ten tooneele voert, en zijne verdichte personen in derzelver geest laat optreden; terwijl hij daarentegen de werkelijk historische personen, als waren zij helden, te groot, om tot menschelijk kunstwerk bearbeid te worden, op den achtergrond slechts bij gelegenheid even laat verschijnen. Men betigt hem wel somwijlen van armoede aan denkbeelden en gedachten; maar wie den geest van historische tijdperken zoo als hij weet te bevatten en voor te stellen, tegen dien is het eerste verwijt even weinig gegrond als het gebrek aan gedachten, daar het altijd een teeken van het volmaakte kunstwerk zijn zal, wanneer in hetzelve het inner-

Digitized by Google

lijke leven uitwendig te voorschijn treedt en de gedachte plastisch uitgebeeld is, en niet in met woorden uitgedrukte opmerkingen bestaat. Vruchten van het verstand en bloesems van het gevoel kunnen ook rijkelijk bij hem opgezameld worden; doch zij liggen niet voor de hand, maar zijn onder het groene loof verborgen. Hij geeft zijne leeringen, gelijk een geschiedschrijver, door het verhaal van de handeling; doet het gevoel te gelijk daartusschen te voorschijn komen; en de daaruit getrokkene redeneringen zijn dan de bewijsredenen van eene op een rijp verstand gegronde beschouwing der wereld. Bij verkeerde neigingen heerscht er meer weemoed, dan bittere smaad; terwijl bij hem het overal doorschijnende grondbeginsel van het goede aan niets doet wanhopen. Even diepe blikken, als in de geschiedkundige gebeurtenissen, werpt hij in het innerlijke leven van de meer onbeduidende karakters; terwijl de bevalligheid zijner luim daarbij zeer behaagt. Zelden zoekt hij verrassing en spanning te bewerken; geene woordenpraal hindert, en even min wordt de ware deelneming in het eenvoudig verhaal door kunstig afbreken gestoord. Als echt nationaal-dichter verdiende hij eenen doorwelnige poëten verworven lauwer. Gelijk het SHAKESPEARE mogt gebeuren, om, terwijl hij aan den keerkring der poëtisch rijke middeleeuwen en der van gedachten zwangere cultuur der nieuwere tijden stond, terug te staren op de nog in statige ruïnen schitterende verschijningen der verloopene eeuwen, en met vrolijk voorgevoel uit te zien op een nieuw rijk van licht en rede, even zoo hoorde ook de schrijver van den *Waverley* nog de overleveringen van den, tot in laten tijd voortdurenden, patriarchalen heldentijd der *Schotsche* stammen. *Homerische* kampstrijden van helden bestonden nog onder die zelfde eilanders, welke het tijdschrift, den *Spectator*, lazen. Zoo konde de poëtische geest voedsel vinden in de contrasten, die rijk genoeg waren, om hem aan vaderlandsche poëzij te boeijen.

De romans zijn, als kunstvoortbrengsels, goed uitgewerkt. Het verwijt van wijdloopigheid kan men niet overal ontkennen. Wij vinden ons verplaatst op een' rustigen breeden stroom, en stroomen van die soort storten zich spoedig in de zee. Zoo is, gelijk des dichters vaderlandsche *Teems*, ook de loop zijns strooms slechts kort; daarbij kunnen wij evenwel aan beide zijden ver in het land opvaren, en hier de vlakke, bekoorlijke weilanden aan den oever, daar ruwe klippen, steilten,

Digitized by Google

holen en vervallene kasteelen, die eens den oever beſtreken, beſchouwen. Zelden of nooit ſtuiten rotsgevaarten of verborgene klippen den loop des ſtrooms, of dwingen hem tot eenen waterval. Altijd ſpiegelt zich de hemel in deszelfs breed bed, en de medevarende pelgrim kan in aangename veiligheid gerust in de boot zich nederleggen, zonder voor haar beſtuur bezorgd te zijn.

De wijdloopigheid is door een ander gebrek vergezeld: de ontwikkeling ſpoedt zich aan het einde gelijk een *Zwitſerſche* ſneeuwval voort, en de laatſte zoo zorgvuldig opgerolde draden worden met overijling weder afgehaspeld; daarbij komt dan nog, volgens de *Engelſche* manier, het register van de laatſte lotgevallen der bijperſonaadjen, nadat de hoofdhandeling reeds is afgeloopen. Benevens den te ſnellen afloop, wordt ook ſomwijlen met regt het ijzingwekkende uiteinde berispt; de Godin der Wraak heerscht met al te regterlijke geſtrengheid en met *Engelſche* uitvoerigheid. De beſchrijvende poëzij der *Engelſchen*, welke ook de ſchrijver van den *Waverley* boven-mate huldigt, verleidt hem hier tot eene uitgewerkte ſchildering, waardoor het ſchrikkelijke dikwerf tot het afkeerwekkende overgaat.

De dikwijls geopperde berisping, dat hij tot helden onbeteekenende jonge menſchen kiest, wier karakter ſlechts eene aanhoudende negative waarde bezit, grondt zich wellig ſlechts op het misverſtand van de beteekenis van een romanheld: meer gegrond is de aanmerking, dat wij meermalen gelijkſoortige karakters aantreffen, zoodat de ſchrijver voor het behoud van zijnen roem in de laatſte tijden al te vruchtbaar ſchijnt geworden.

De volgreeks dezer beroemde romans is deze:

Waverley, of zestig jaar geleden.
Guy Mannering, of de Sterrewigchelaar.
The Antiquary (de Oudheidskenner).
Rob Roy. (Robert de Roode).
The black Dwarf (de zwarte Dwerg).
Montroſe.
Old Mortality (de Pelgrim).
The Bride of Lammermoor (de Bruid van *Lammermoor*).
The heart of Mid-Lothian, of de Gevangenis van Edinburg.
The Monastery (het Klooster).
The Abbot (de Abt).

Digitized by Google

Ivanhoe.
Kenilworth.
The Pirate (de Zeeroover).
The fortunes of Nigel (Nigel's Lotgevallen).
Peveril of the Peak. (Ridder Peveril van den bergtop).
Quentin Durward.
Redgauntlet.
Tales of the Crusaders (Vertellingen uit de tijden der Kruisvaarders, bevattende twee afzonderlijke romans, *de Verloofden*, en *Richard Leeuwenhart in Palestina*).
Woodstock (het nieuwste voortbrengsel van deze reeks).

Zonder twijfel behooren die gene dezer romans tot de besten, welke op den achtergrond van *Schotsche* zeden en geschiedenis, uit den tijd van den keerkring tot de nieuwere beschaving, gebouwd zijn. Het gerucht, dat deze romans slechts een voorwerk zouden uitmaken van eene groote geschiedenis van *Schotland*, schijnt niet ongegrond; ofschoon het twijfelachtig blijft, of de door gemakkelijker en winstgevender voorwerk aan moeijelijker arbeid ontwende auteur in lateren leeftijd daartoe zal kunnen besluiten. Buitendien vormen de echt *Schotsche* romans reeds op zichzelve eene historische volgreeks, waarin men de aanduiding aan een groot kunstwerk niet miskennen kan. *Het Klooster* begint met de reformatie in *Schotland* (de vroegere tijd, verwant met de fabelachtige heldeneeuw, behoort meer tot de epische poëzij, dan tot de zedenschilderende romans); in *het Klooster* en *den Abt* overwint het nieuwe geloof, doch de oude zeden blijven bestaan; daarna volgt het worstelen der vrijheid met het despotismus der STUARTS; de voornaamste romans, eindelijk, schilderen den vruchteloozen kamp der STUARTS en hunner partij, om den troon te herwinnen. Hier treden reeds oude en nieuwe zeden in een sterk contrast ten tooneele. Oude staatsinrigting, oude betrekkingen gaan te niet. De ruwe bergbewoners houden de algemeen heerschende wet voor drukkender, dan de voormalige willekeur onder de aartsvaderlijke heerschappij van hunne erfheeren. In *den Sterrewigchelaar* is reeds alles aan de wet onderworpen, en slechts in de lagere klassen, Heidens (*Bohemers* of *Zigeuners*) en sluikhandelaars, toont zich nog hardnekkige ingenomenheid met wettelooze vrijheid. In *den Oudheidskenner*, eindelijk, zoekt OLDBOOK, met hoofdbreken en belagchelijken

Digitized by Google

ijver, naar de overblijffelen van die tijden, in wier rijkdom aan karakteristiek de vroegere romans zich verzadigen.

Bij het opzien, hetwelk de *Waverley*-romans te weeg bragten, was het niet te verwonderen, dat er navolgingen verschenen, ja dat ieder land zijn' *Franschen*, *Duitschen*, zelfs *Silezischen* WALTER SCOTT (VAN DER VELDE) wilde bezitten. Onder de *Engelsche* navolgingen waren de vermaardsten de *Cavalier* en *Clan Albin*. — Het meeste opzien baarde in *Duitschland* de spot-roman *Walladmor*, volgens het voorgeven naar een handschrift vertaald; en dezelve beleefde eenen tweeden druk, toen de ironische strekking tegen de *Scottomanie* in *Duitschland* uit het derde deel blijkbaar was geworden (*). De *Engelsche* overzetting is eene geheele omwerking, waarin alles, wat de satire karakteristiek maakt, uitgelaten is, vermoedelijk uit eene averegtsche beleefdheid jegens den schrijver van den *Waverley*. Met de *Fransche* overzetting dezes romans, met den zeldzamen titel: „*Walladmor, roman attribué en Allemagne à Sir* WALTER SCOTT, *traduit de l'Anglais par* M. A. J. B. DEFAUCONPRET," vangt de „*Bibliothèque des romans modernes Anglais et Américains*" aan (!) — *Der Vexirte*, die op den titel den naam van WALTER SCOTT voert; is eene bonte zamenflansing van triviale satires, waarvan eenige tegen den schrijver van den *Waverley* gerigt zijn. Op de bitterste en tevens op de onregtvaardigste wijze valt hem de onbekende schrijver (PAULDING?) van den *Amerikaanschen* roman, *Koningsmark, or the long Finne*, aan.

(*) Men zie verder het voorwerk van de *Nederlandsche* vertaling van *Walladmor*.

OVER HET MAKEN VAN EEN UITTREKSEL UIT DEN BIJBEL VOOR DEN HUISSELIJKEN GODSDIENST. (*)

In dezen voorslag (†) kan niemand het godvruchtig oog-

(*) Wij zouden dit stukje ter zijde hebben mogen leggen, omdat het ons niet *portvrij* geworden is; doch, om onze onzijdigheid te toonen, geven wij het plaats, gelijk wij ook doen willen aan het antwoord, hetwelk de Schrijver, tegen wien het gerigt is, daarop noodig mogt achten. Doch tot verdere geschilvoering kunnen wij ons Maandwerk niet leenen.

De Redactie.

(†) Zie het *Mengelwerk* dezes Tijdschrifts voor 1826. No. XII.

Digitized by Google

merk miskennen, om de schromelijke verwaarloozing van het Bijbellezen in de huisgezinnen te verhelpen. Er schijnen echter nog al bedenkingen tegen te bestaan. Zulks zou, om tot algemeen gebruik te kunnen verstrekken, door vereenigde Protestantsche Leeraren dienen te geschieden; doch, zoo deze omtrent het weg te laten al eens konden overeenkomen, dan zouden zij toch, voor zoo velen zij aan de Bijbelverspreiding arbeiden, hieraan de hand niet kunnen leenen, omdat men den ganschen Bijbel uitdeelt. En die Wet zal ook wel haren duchtigen grond hebben; en heeft zij dien voor de onkundige volken, dan zal dat ook wel gelden voor de Christenen.

Inderdaad, een uittreksel is voor ons geen Bijbel meer. Men geeft Nieuwe Testamenten, ook wel afzonderlijke Evangeliën, en misschien ook Brieven; maar daarmede blijft het een Nieuw Testament, een Evangelie van Matthéus, een Brief van Paulus of Petrus, enz. Doch een uittreksel levert geen volledig stuk. B. v. Numeri blijft geen Numeri, wanneer men er de Geslachtlijsten uitlaat; en wat zal men van het ganssche boek behouden, en welken naam er aan geven? En zoo ook met alle Bijbelboeken. — Doch genoeg: het blijft geen Bijbel, het blijft de Heilige Schrift, het blijft het *woord Gods* niet meer, zoo als wij hetzelve bestempelen; en dat zouden wij een uittreksel toch niet doen durven.

En zouden dan, bij het verlies van den *naam*, ook al niet van zelf het *gezag* en het *geloof* verloren gaan? Het gezag des Bijbels steunt mede op de Geschiedenis, en op de Geslachtregisters, van welke KÖPPEN ons het groote nut heeft aangewezen, als die ons aantoonen, hoe alles, door zoo vele duizend jaren heen, door ééne Hand bewerkt en geleid is. Een uittreksel wordt van zelf een menschelijk werk, hetwelk geen geloof zou vinden, zoo als eene Goddelijke Openbaring dat eischt.

Dit is waarlijk geene kleingeestigheid bij de Christenen: men kan van hen niet vergen, dat het hun om het even moet wezen, *waar* zij de Hemelsche waarheid vinden. De Bijbel heeft bij hen, boven alle andere en de allerbeste schriften, dit vooruit, dat daaromtrent, voor het dagelijksch gebruik, meer het eenvoudig geloof, dan wel gestadige beproeving te stade komt. Wij twijfelen geen oogenblik aan deszelfs waarheden en voorschriften; maar wanneer wij eerst onderzoeken moeten, dan is er welhaast oorzaak tot twijfelzucht; ten

Digitized by Google

minſte het oogenblik gaat voorbij, dat men het in een warm hart ingang late vinden en in beoefening brenge. Hde hebben, b. v., zelfs de onderſcheidene begrippen over den aard en de voorwerpen des Evangeliſchen *geloofs* veroorzaakt, dat men inderdaad God en Zijn woord *niet* gelooft! — En hoe dan met een uittrekſel? Er zullen toch ſteeds bij velen bedenkingen overblijven, of men wel het noodige behouden hebbe, enz. Een ieder zal toch het regt mogen behouden, om te beoordeelen, of het uittrekſel wel volledig en doelmatig zij, enz. En gaat daarmede al geen gezag verloren? „Wordt toornig en zondigt niet; de zon," enz. Wanneer men dit bij PYTHAGORAS leest, zal het zekerlijk de conſcientiën van oploopende menſchen zóó niet binden, als nu die ſpreuk door eenen Apoſtel is gewettigd en geheiligd.

Een uittrekſel, meent men, zou *meer* gebruikt worden: doch, als het dit gewenſcht gevolg al eens hebben mogt, zal er de Bijbelkennis ook oppervlakkiger door worden; even gelijk de *Woordenboeken voor de Zamenleving* kennelijk veroorzaken, dat de oorſpronkelijke werken ongebruikt blijven liggen, en de beoefening der wetenſchappen daardoor oppervlakkiger wordt. Het is thans bij velen al genoeg, dat men met het uitgetrokkene in de gezelſchappen kan ſchitteren. Men bedoelt dit met den voorſlag wel in geenerlei wijze; maar als het gevolg toch eens mogt zijn, dat de oude Oorkonde daardoor meer in onbruik geraakte? Hoe weinigen, die geen luſt tot onderzoek des Bijbels hebben, zullen er door een uittrekſel toe getrokken worden! Wat zullen ſpotters zeggen, dat de Chriſtenen zelve al heimelijk de inrigting van hun Hemelſch boek ſchijnen af te keuren! Zou men miſſchien naar het weggelatene, met een bedillend, mogelijk ook met een wellustig oogmerk, wel eens niet te meer zoeken, en er dan misbruik van maken?

Men ſlaat immers, in het dagelijksch gebruik, de oude Geſlachtregiſters, de breedvoerige beſchrijvingen van den Tabernakel en den Tempel enz. van zelf over.

En wat aanbelangt de *onkuiſche* voorvallen, die, offchoon dan ook naar de oude zeden, maar toch ook in den toon der waarheid, en met een heilig floers overdekt, in allen gevalle, ter waarſchuwing, in den Bijbel beſchreven zijn: de vaders en moeders in het huisgezin mogen zich wel ſchamen, dat zij hunnen kinderen thans zulk eene opvoeding geven, dat zij dezelve zulke ſtukken niet zouden mogen laten le-

Digitized by Google

zen! Vader CATS heeft immers ook zijne zeer natuurlijke passages; en toch maakte voorheen geene moeder zwarigheid, om dat huisboek hare dochters in handen te geven. En waarom nu niet meer? Dat hapert dan toch niet aan dien vromen en menschkundigen Dichter, maar aan eenen veranderden geest van onzen tijd. Met eene nieuwe kostbare uitgave van denzelven is het, geloove ik, den Heere FEITH niet in de gedachten gekomen, om er uittrekſels uit te maken, en niet den geheelen CATS te leveren.

Ik moet magtig miszien, wanneer men thans niet *te veel* ſchikt en modernizeert, ook in het ſtuk van den Godsdienst; ik wil ook wel gelooven met het beste oogmerk, om nog te willen behouden, wat te behouden is; maar het loopt in het oog, dat men er niet mede verbetert, maar wel de kracht van den Godsdienst verzwakt in de harten der menſchen van onderſcheidene overtuiging. En onze moderne zedelijke Romans zijn gewis ook niet heiliger!

Kortom: de zeden moeten zich naar de waarheid ſchikken: die dat niet wil, ga verloren! Wij houden dit waarlijk voordeeliger, dan iets van de Bijbelſche berigten af te korten, ten behoeve van dezulken.

Wij hopen, dat het eens weder beter zal worden; en dan zou men wel berouw kunnen krijgen, dat meer een uittrekſel, dan wel de Oorkonde zelve, in gebruik gekomen ware.

De waarheid moet doorwerken; en zij blijft ter veroordeeling van de genen, die haar niet eerbiedig hebben willen hooren. En God werkt met zijn eigen Woord: dit heeft Hij ons beloofd; doch wij kunnen daar geen ſtaat meer op maken, als wij er, op welke wijze en met welk oogmerk dan ook, aan kunſtelen.

JEZUS hield zich, in zijnen tijd, aan de enge Poort; ofſchoon ook een deelnemend vriend Hem wel wilde raden, dat Hij zich naar de verbasterde Natie maar wat zou voegen, toen er zoo *weinigen* tot den Meſias overkwamen: doch Hij bemoedigde zichzelven en den belangſtellenden man teffens; en het is voor aller oogen bevestigd, „ dat er, in „ volgende tijden, zouden komen van Oosten en Westen, „ van Zuiden en Noorden."

Wij verheugen ons, dat de Heiland zijne Leer, zonder eenige zulke ſchikking, ons heeft laten toekomen; en dan moeten wij, Leeraren van den Godsdienst, Hem ook in dit opzigt zoeken gelijkvormig te zijn, dat Hij de genen zelfs,

Digitized by Google

die Hem hoorden, maar het bij het hooren lieten blijven, getrouw waarſchuwde: „Velen zullen zoeken in te gaan, „maar niet kunnen, omdat zij de enge Poort niet waren „doorgegaan."

Met dit alles wil ik alle uittrekſel uit den Bijbel, voor ſcholen als anders, geenszins afkeuren; maar, voor het *godsdienſtig* gebruik in de huisgezinnen, zoude ik er, in zeker derde, mede vergelijken, en, met vrede jegens allen, van zeggen, hetgeen de *Heidelbergſche Catechismus*, betrekkelijk de Beelden in de kerken, vr. 98, gezegd heeft.

T. SLOT.

TAALKUNDIG VOORSTEL.

Alle talen hebben haren rijkdom en hare armoede, ſchoon ook de eene boven de andere in ruimte en juistheid van uitdrukking veel moge vooruit hebben. De *Nederlandſche* zelfs, eene der rijkſte, mist ſommige woorden, die wederom bij hare gezusters gevonden worden. Daarom is er dan ook niets natuurlijker, dan dat zij alle, eenig gemis gevoelende, bij elkander ter leen gaan, en zich ook, omdat er de rijkere zuster niets bij verliest, een geleend woord, zoo het dikwijls te pas komt, toeëigenen, en, in gevalle het een in het oog loopend vreemd voorkomen heeft, door eene kleine verandering zoeken te *nationaliſeren*. Dit is ook geheel iets anders, dan de zeer berispelijke gewoonte, om, bij eigen' overvloed, noodeloos en dwaasſelijk zijne moedertale door vreemden tooi te ontſieren; eene handelwijze, die eene kleingeestigheid in doorzigt en ſmaak verraadt, waarvan ik wel wenschte, dat wij *Nederlanders* nooit hadden kunnen beſchuldigd worden. Onze — niet in naam, maar inderdaad — aanzienlijkſte en wellevendſte monden en pennen hebben dat euvel ſchaars gehad; maar een zeker hoog gepeupel, of, om in zijne meestgeliefde taal te ſpreken, *canaille*, gaat er mank aan, mogelijk omdat het in deze kwade gewoonte eene verdienſte ziet, die er waarlijk, van welk eene zijde men dezelve beſchouwen moge, niet in te vinden is; tenzij het ſmaakvol en verdienſtelijk heeten mag, dat men, met goede beenen gezegend, opzettelijk kreupel loope, en dan nog wel den kreupelſten naäpe. Men denke echter niet, dat ik tegen de *Franſche* taal, die, ſchoon minder rijk dan de onze, heeft

groote voortreffelijkheden heeft, het harnas wil aangespen; neen: ik wil op het gemis eens woords in de onze te huis komen, dat mij nu reeds te lang verdroot, om er niet eenige klagte over uit te brengen. Ik bedoel het woord *toast*, dat men wel bij onze vrolijke maaltijden, naar behooren, als *toost* uitspreekt, maar nog altijd in boeken en nieuwspapieren *toast* schrijven blijft. En, eilieve, waarom toch? Weet men dan niet, dat de *Engelschen*, aan wien het toebehoort, het in ééne lettergreep uitspreken, en dat hetzelve, *toast* geschreven wordende, door *Nederlanders* niet wel anders, dan *to-ast*, en dus in twee lettergrepen, kan uitgesproken worden? Maar *to-ast* met twee lettergrepen is noch *Nederlandsch* noch *Engelsch*, en, in het *Nederlandsch toast* schrijvende, evenwel *toost* te lezen, stelt op den duur ons gemis van dat woord noodeloos aan de kaak, daar wij toch zoo ligt *toost* kunnen schrijven; en dan een woord hebben, dat veel meer een *Nederlandsch* voorkomen heeft, dan *toast*, of het *Fransche conditie*, welk laatste niet wel *genationalifeerd* kan worden. Of is er eene betere benaming voor de bedoelde zaak aan de hand te geven? Want het woord *dronk*, dat bij onze voorouders, den berkenmeijer hanterende, wel bekend was, drukt niet genoegzaam uit, wat men zeggen wil. Neen; voor: eene *conditie* instellen, kan men kwalijk: eenen *dronk* instellen, zeggen. Evenwel geef ik deze gedachte om beter; doch neme de vrijheid voor te stellen, om, indien men alhier het gemis van een *Nederlandsch* woord erkent, voortaan *toost* en niet *toast* te schrijven, eveneens als de Dichter deed van de gedrukte *Toosten*, *voorgesteld op het Inwijdingsfeest van de Societeit tot Nut en Vermaak te Almelo*, *gevierd op Maandag*, *den* 3 *Februarij* 1817, welken deze vrije daad ook niet door zijnen Recensent in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, zekerlijk 's Dichters oogmerk bevroedende, maar door vele anderen als eene taalfout toegerekend werd, die zich dan ook niet zullen stooten aan de spelling, voorkomende in den lieven *Bloemenkrans voor de Bentheimsche Feestelingen*, gevlochten door den Heer H. L. WICHERS, wanneer hij op bl. 14 schrijft:

Den Koning, onzen vader,
Zij deze kelk gebragt!
Hem houde ik voor verrader,
Die dezen toast veracht.

Eene schrijfwijze echter, waaraan zich deze Dichter, dit *couplet* op het papier brengende, zelf moet geërgerd hebben!

Digitized by Google

IK BEMIN U MEER DAN MIJN EIGEN LEVEN.

Een Verhaal uit den ouden tijd.

Door

W. H. WARNSINCK, BZ.

I.

Ten tijde van de bloedige twisten tusschen de HERCKERENS en BRONKHORSTEN, trokken sommige leden van den *Gelderschen* Adel de partij van een der twee genoemde twistende huizen; en onder deze voegde zich de Heer VAN K. tot die der HERCKERENS, terwijl de Heer VAN Z. die der BRONKHORSTEN ijverig toegedaan bleef.

De onderling, soms zeer hevig en bloedig, gevoerde geschillen hadden echter niet kunnen beletten, dat de Jonker van den huize K. met de Freule VAN Z. was bekend geraakt, en — hetgeen in dit verhaal niet mag voorbijgezien worden — dat beiden voor elkander de hartelijkste toegenegenheid hadden opgevat. De vijandige gezindheden der vaders van weerzijden legden aan de beide geliefden onoverkomelijke hinderpalen in den weg, en het was hun niet vergund, elkanders bijzijn in het openbaar te genieten. De twee jonge lieden stelden zich echter voor dit gemis, zoo veel mogelijk, schadeloos; de Freule BERTHA beminde het vermaak van uitgestrekte wandelingen in den omtrek van het vaderlijk erfgoed, en de jeugdige RUDOLPH vond te dikwerf gelegenheid, in de nabuurschap rond te dwalen, dan dat beiden niet, gedurig en bij herhaling, het vermaak genoten, elkander van eene eeuwige liefde te verzekeren.

Zoo vlood de zomer voorbij, en na denzelven de herfst, die, door gedurig herhaald jagtvermaak, aan RUDOLPH eene voegzame gelegenheid schonk, zijne bezoeken te herhalen, en aan BERTHA, om dezelve te ontvangen. Het zedige meisje zorgde echter altijd, dat zij door een der meisjes van het kasteel zich vergezellen liet. Het was de twintigjarige GRADE, welke hiertoe door haar was uitgekozen. Bestendig hield deze, wanneer de geliefden elkander ontmoetten, zich in de nabijheid; en was de affcheidgroet gegeven, dan groette zij den Ridder bescheiden, en geleidde hare jeugdige meesteresse naar den ouderlijken burg terug.

De wederzijdsche gesprekken waren echter zeer verre van

Digitized by Google

troostrijk te wezen. De vaders der beide gelieven waren, ter oorzake der plaatshebbende rampzalige verdeeldheden, de bitterſte vijanden; aan eene verzoening viel niet te denken; daartoe waren de harten te zeer verbitterd, en, in dezen ſtorm der hartstogten, was het uitzigt op eene echtvereeniging nog ijdeler dan een kortſtondige droom.

Dan, wat werkt eene eerſte liefde niet op en in jeugdige harten! BERTHA en RUDOLPH beminden elkander, en bekommerden zich minder over de onoverkomelijke hinderpalen, welke hunner liefde in den weg ſtonden, dan wel over de meestgeſchikte wijze, waarop zij elkander, in den aanſtaanden en vast naderenden winter, zouden kunnen ontmoeten. Het was zoo: BERTHA kon zich dan zoo niet meer, gelijk bevorens, buiten den burg begeven; dan, men zou doen, wat men konde, en de gedienſtige GRADE zou den Ridder, zoo mogelijk, van alles onderrigten.

De winter was daar; maar zijne ſombere en bewolkte dagen waren voor de teedere Freule meer verdragelijk, dan het vernemen van een zwevend gerucht, dat Jonker RUDOLPH VAN K. in eene naauwe betrekking tot eene der Freules van den huize s. zoude geſtaan hebben. Dit gerucht kwam van de zijde van haren vader, en de arme BERTHA bezat den moed niet, dit voor haar zoo grievend geheim na te ſporen, uit vreeze van den argwaan eens geliefden vaders te wekken. Spoedig, echter, werd GRADE de vertrouwde van hare ſmart en verdenking, en er werden maatregelen genomen, ten einde de getrouwheid des jeugdigen Ridders op de proef te ſtellen.

Op een' der laatſte Decemberdagen bragt een ſchoone wintermorgen de beide gelieven te zamen. Volgens gemaakt overleg met de ſchrandere GRADE, had BERTHA het voorkomen aangenomen van zeer neerſlagtig te zijn. Zeer breedvoerig en met levendige kleuren ſchetſte zij aan RUDOLPH de bittere vijandſchap hunner wederzijdſche ouders, de onmogelijkheid eener echtvereeniging, en de rampzaligheden eener hopelooze liefde. RUDOLPH liet BERTHA bedaard uitſpreken, ſtond toen op en voor haar, en, hare hand drukkende, ſprak hij hartelijk en met plegtigen ernst: „BERTHA! de liefde is ſterker dan de dood. Gij zult eenmaal de mijne worden. Ik bemin u meer dan mijn eigen leven!"

„Gij bemint mij meer dan uw eigen leven, RUDOLPH? Zulk een offer vergt een meisje van uwe liefde niet."

„Voor u te ſterven, zou mij eene zaligheid zijn, en..."

Digitized by Google

Hier trad GRADE, snel toeschietende, tusschen beiden, met het woord: „ Freule! uw vader! Jonker! verwijder u!" en RUDOLPH, onmiddellijk te paard stijgende, verwijderde zich zoo snel mogelijk.

2.

Weken verliepen, zonder dat de wakkere RUDOLPH eenige hoop mogt voeden, zijne dierbare BERTHA, op hare eenzame omwandelingen, te ontmoeten. Stormen en regenbuijen wisselden de sneeuw- en hagelvlagen beurtelings af, en de dagen vloten treurig en akelig daar henen. Eindelijk schenen de stormen te hebben uitgewoed, en de oostenwind vaagde den hemel schoon van woeste buijen; de vorst was ingevallen, en het pas aangevangen jaar schonk, op den 23 Januarij, aan de omgelegene dorpen en sloten, den eersten heldere en aangenamen winterdag. Ook RUDOLPH zette zich te paard, en, na weinige uren, blonken de witbesneeuwde torens van het kasteel van z. in zijne van verlangen gloeijende blikken. Alle de plaatsen, waar BERTHA gewoonlijk te vertoeven plagt, werden vlijtig bezocht en wederbezocht; maar nergens vond de Jonker in de versche sneeuw eenig spoor van zijne geliefde: het eene uur na het andere verzween, en RUDOLPH had reeds besloten terug te keeren, toen eene kleine deur, in den ringmuur van den tuin des kasteels, zich langzaam opende, en de ons reeds bekende GRADE plotseling voor hem stond.

„ Jonker!" sprak zij, „ sedert gij de Freule laatst gezien „ hebt, is alles van gedaante veranderd. Gij herinnert u, „ dat ik, bij de laatste bijeenkomst, u heiden de komst van „ haren vader berigtte."

„ Ik weet dit; maar spreek, GRADE! spreek!"

„ De oude Baron moet onze vlugt bemerkt, en, helaas! uw „ persoon herkend hebben; maar ach, Jonker! spaar mij een „ verder verhaal!"

„ Ik moet, ik wil alles weten, GRADE! Verberg mij „ niets!"

„ Gij wilt het; welaan, hoor het, Jonker, en sidder! — „ De oude Baron herkende u, en zijn gelaat gloeide van „ toorn; hij zag tranen in de oogen der Freule, en hij beefde „ van woede; hij vloekte en verwenschte zulke bijeenkomsten „ en uwe wederzijdsche liefde, en dwong ons, onder de ijs-

Digitized by Google

„ felijkſte verweenſchingen, naar het kasteel terug te keeren; „ maar..."

„ Voleindig, meisje! Uw zwijgen martelt mij."

„ Sedert dat rampzalig oogenblik is de ſchoone BERTHA „ verwelkt als een geknakte rozeknop, en ſedert weken ligt „ zij aan haar leger gebonden. Te vergeefs beproeft de kunst „ haar vermogen; maar ik vrees, Jonker! ik vrees voor het „ behoud van den leven, hetwelk gij gezworen hebt meer dan „ het uwe te beminnen."

„ Verſchrikkelijk, GRADE! verſchrikkelijk! maar... o; „ meisje! geleid mij naar mijne BERTHA. Dat ik haar zie, „ haar ſpreke, en, moet het zijn, voor haar ſterve!"

„ Dat is onmogelijk, Jonker! De oude Baron verlaat zijne „ dochter geen oogenblik; daarenboven is Jonker OTTO, „ haar broeder, op het kasteel, en verlaat hetzelve nimmer, „ op ſtelligen last van zijnen vader, die thans, voor een paar „ dagen, afwezig heeft moeten zijn."

„ Braaf meisje! gij kent mij, en zijt van mijne eerlijke be- „ doelingen bewust; maar zou ik... in de ſtilte van den „ nacht..."

„ Onmogelijk!... Maar, men beſpiedt ons; Jonker! ik „ heb mij welligt reeds te veel gewaagd."

GRADE ſprak het, zag angſtig rondom zich, en ſloot de kleine deur, RUDOLPH aan zijne eigene overdenkingen ge- heel overlatende. Maar RUDOLPH dacht niets en ſprak niets; zoo diep had hem het berigt van het meisje getroffen; hij ſcheen als in den grond vastgenageld. Zijn paard ſtond even onbewegelijk; dan, een eenzame wintervogel langs den kop des paards ſnel voorbijvliegende, ſprong het getrouwe dier eenigzins ter zijde, en de hiermede gepaard gaande beweging ontrukte RUDOLPH aan zijne ſombere gedachteloosheid.

„ Krank!" mompelde hij; „ krank! en welligt hopeloos en „ voor altijd verloren! o, Mijne BERTHA!" — en de droeve Jonker herhaalde deze woorden gedurig, ſtapvoets voortrijdende; toen op eens een monnik, driftig voortſtappen- de, hem te gemoet trad, en willens ſcheen een bijpad in te ſlaan, naar het kasteel leidende.

De kennis, welke de kloosterlingen destijds hadden van de gebrekkige Geneeskunde dier verwijderde tijdperken, deed het aan den Jonker niet onwaarſchijnlijk voorkomen, dat deze man den post van Geneesheer bij zijne dierbare BERTHA

Digitized by Google

bekleedde; en op eenmaal ſchoot het hem door de ziel, den monnik aan te ſpreken:

„ Gij gaat naar den burg, mijn vader?"

„ Ja, Jonker RUDOLPH VAN K.; ik ga er de kranke „ Freule BERTHA bezoeken; het lieve kind ligt zeer ge„ vaarlijk ziek, en ik wanhoop ſchier aan haar behoud."

Dit berigt, en tevens de waarneming, dat de monnik hem kende, bragt den Jonker als geheel buiten zichzelven; dan de ontroering ſchonk hem nieuwe geestkracht, en hij hernam, ſchijnbaar bedaard: „ Dat zou een ſlag zijn voor de ouders „ en betrekkingen van het lieve kind!"

„ Gij ſchijnt belang in haar lot te ſtellen, Jonker RU„ DOLPH! en beider ouders leven in de bitterſte vijandſchap?"... Hier zweeg de monnik, den Ridder aanziende.

„ Niet altijd was er oorlog tuſſchen de huizen K. en Z.; „ maar, gij weet het, verwaarde vader! de rampzalige twis„ ten der HERCKERENS en BRONKHORSTEN hebben „ den Adel van het Graafſchap tegen elkander in het harnas „ gejaagd. Ach! dat het vrede wierd, — dat men zich on„ derling verzoende, en...."

Haastig viel de monnik in: „ En dat Freule BERTHA „ herſtelde; niet waar, Jonker? Nu, hoop ſlechts; zij is wel „ hoogstzorgelijk, maar de Hemel kan haar wellig nog ſpa„ ren."

„ Gij wanhoopt dus nog niet geheel?"

„ Ik beſlis niets, jongeling! — Dan, mijn tijd is kostbaar; „ ik moet voort. Ga uwen weg in vrede, RUDOLPH! Bin„ nen kort vernaamt gij eenige tijding van haar. Maar (zacht ſprekende) bezwek de omſtreken van het ſlot niet te dik„ werf; — er zou wellig een ſtrooptogt op handen kunnen „ zijn." En nu ging de monnik dadelijk het voetpad op, RU. DOLPH geen tijd tot verdere navragen gevende.

Met geheel andere aandoeningen betrad de Jonker het vaderlijke ſlot, dan waarmede hij het des morgens verlaten had. Hij dacht niet aan de plaatshebbende veete tuſſchen de beide huizen K. en Z. — hij dacht ſlechts aan zijne kranke BERTHA; in hare herſtelling zag hij het toppunt zijner wenſchen bereikt, of, met haren dood, het geluk van een geheel leven voor altijd vernietigd. Zoo bragt hij, hopende en vreezende, drie lange dagen, zonder eenige tijding, door.

3.

Werkelijk had er, op den derden dag, een ſtrooptogt plaats

op de onderhoorige landen van den Heer VAN K. Huizen werden geplonderd, boeren mishandeld, vee en huisraad geroofd. Jonker RUDOLPH bevond zich onder den krijgshoop, die op de stroopers werd afgezonden; dan, deze weken spoedig terug, en nu werden eenige hutten op het z... sche grondgebied het doel der wederwraak. Dit laatste geschiedde in den nacht, en eerst met het aanbreken van den morgen keerden de, met buit beladene, knechten naar het kasteel terug. RUDOLPH alleen had aan de poort van het klooster *Bethlehem* aangeklopt, voornemens aldaar den ochtendgodsdienst bij te wonen, en hierdoor tevens in de gelegenheid gesteld te worden, met den eerwaarden vader, welke tot dit klooster behoorde, een mondgesprek te houden. Aan dit verlangen des Jonkers werd dan ook al spoedig, na het vieren der hooge misse, voldaan, en, met een' vorschenden blik, vroeg RUDOLPH aan den geestelijke, toen zij zich in eenzaamheid bevonden: „ Kunt gij mij ook eenig troostrijk berigt uit het „ slot mededeelen, eerwaarde vader?"

„ Niet veel troostrijks, Jonker! Sedert twee dagen neemt „ de ziekte de overhand, en ik vrees voor het leven der „ Freule."

„ Gij vreest voor haar? o, Spreek zoo niet, mijn vader! „ Zeg, dat er hoop voor haar is, en ik wil die blijde tijding „ beloonen met rijke giften voor u en het klooster."

„ Jongeling! het leven van een' mensch is met geene schatten te koopen, indien de Hemel aan onze geneesmiddelen „ het vermogen ontzegt."

„ Beproef alles, mijn vader! beproef alles, en..."

Hier trad een meer bejaarde monnik, schijnbaar toevallig, het vertrek in, en de ons reeds bekende monnik hernam: „ Niet waar, vader BERNARDUS! hebben wij niet alles „ ter herstelling van de Freule BERTHA beproefd? maar „ de kunst vermag niets meer."

BERNARDUS hervatte bedaard: „ De kunst? neen, die „ vermag niets meer; maar..." geheimzinnig zwijgende.

„ *Maar*," sprak RUDOLPH, opstaande; „ *maar*... Wat „ bedoelt gij, grijze vader! Zou u nog een middel ter herstelling bekend zijn? o, Spreek! spreek, bid ik u."

„ Vermag ik te spreken?" zeide BERNARDUS, zijnen medebroeder veelbeteekenend aanziende; deze knikte met het hoofd, en nu zette de oude zich neder:

„ Jonker RUDOLPH! waar de kunst niets meer vermag,

Digitized by Google

„ daar kunnen ſoms geloof en liefde wonderen verrigten. —
„ Maar vergun mij, eer ik verder ga, u eenige vragen te
„ doen, waarop ik uw antwoord vooraf dien te kennen:
„ Bemint gij de Freule?"

„ Ik bemin haar meer dan mijn eigen leven!" riep RUDOLPH met vuur.

„ Woonde er nimmer eene andere liefde in uwe borst?"

„ Nooit!"

„ Nu nog eene vraag; antwoord mij niet te ſpoedig, RUDOLPH! Zoudt gij u in ſtaat gevoelen, het leven der Freule, met gevaar van het uwe, te koopen?"

Een plegtig: „ Ja!" beantwoordde de vraag des grijsaards.

„ Zoo kom dan morgen aan deze plaats weder, en ik zal „ u te kennen geven, wat u te doen ſtaat."

Hoe ook RUDOLPH op het bekomen van nadere opheldering aandrong, geen der beide monniken gaf hem een antwoord, waaruit hij eenig licht in eene zoo duistere zaak ſcheppen kon; en hij zag zich genoodzaakt te vertrekken, zichzelven duizend vragen doende, zonder ook maar voor één derzelven eenig voldoend antwoord te vinden.

De volgende morgenſtond vond RUDOLPH, in de vroegmisſe, voor het outer geknield; de oude BERNARDUS wenkte hem, na den geëindigden godsdienst, in zijne cel te komen, zette zich neder, en ſprak: „ De togten naar het heilige land, Jonker RUDOLPH! hebben de ware geloovigen „ met verſchillende verborgene gaven der gezondmaking bekend gemaakt; dan dezelve moeten door geloof en liefde „ geheiligd worden. Zijt gij des willens, mijn zoon! dan zou „ de Freule BERTHA kunnen behouden worden."

„ Ik ben tot alles bereid, wat geloof en liefde van mij „ vorderen, mijn vader! Spreek! wat moet ik?"

„ Broeder IGNATIUS zal ſpoedig van het kasteel terug„ komen, en een' halsdoek medebrengen, door de jeugdige „ lijderesſe in hare ziekte gedragen; in dien doek wikkelen wij „ een deel van het heilig gebeente van een' der in *Palestina* „ verheerlijkte martelaren; beiden draagt gij op uwe borst, „ en in minder dan vierentwintig uren tijds is de kranke behouden."

„ O, mijn vader! niets zal mij gelukkiger maken, dan een „ zoo nietsbeteekenend offer aan de redding mijner geliefde „ te brengen."

„ Oordeel niet te voorbarig, jongeling! — het offer is zeer

Digitized by Google

„ verre van nietsbeteekenend te wezen; want doorgaans,
„ zoo niet altijd, veroorzaakt dit offer des geloofs en der liefde
„ binnen weinige dagen, den dood aan hem, die het brengt."

Eene onwillekeurige huivering overviel RUDOLPH; dan, zich herstellende, sprak hij, met beradenheid: „ Mijn leven
„ staat in Gods hand; ik ben bereid het offer te brengen."

BERNARDUS wilde spreken, toen IGNATIUS de cel binnentrad. Bedenkelijk schudde deze het hoofd: „ Daar
„ heeft nu de Heer VAN Z. alles bedorven, door het inroe-
„ pen der hulp van den Arts BERENGARIUS uit Z. Wee,
„ wie hun betrouwen op menschen stellen! Van nu aan
„ beschouw ik de Freule als geheel buiten hoop."

„ Maar," hernam RUDOLPH, „ mijn geloof en mijne
„ liefde zullen de hoop terugroepen."

BERNARDUS nam het woord: „ De Jonker is tot alles
„ bereid. Hebt gij den doek medegebragt, IGNATIUS?"

Deze reikte den doek over. Plegtig reesd nu BERNARDUS op, haalde, uit een' hoek der cel, een oud kistje te voorschijn, en opende hetzelve. Het bevatte een aantal Reliquiën uit het heilige land. Onder het prevelen van eenige woorden, nam BERNARDUS, na alvorens zijne hand driewerf gekust en het teeken des kruises gemaakt te hebben, een klein beenstukje uit hetzelve, wikkelde dat zorgvuldig in den doek, en gaf een en ander aan RUDOLPH; die de geheele verrigting had aangestaard, over, met deze woorden:
„ Ridder des Geloofs en der Liefde, bevestig dit heilige
„ pand aan uw hart! Twijfel geen oogenblik meer aan de
„ herstelling uwer geliefde; maar matig uwe vreugde hier-
„ over, door de overdenking, dat uwe liefde voor haar uw
„ eigen leven in de waagschaal gesteld heeft."

RUDOLPH kon geen woord uitbrengen, maar nam, met eene bevende hand, den doek uit de handen des monniks, en stak dezelve in zijne borst.

Wij worden tot onze gewijde oefeningen geroepen," sprak IGNATIUS: „ Vaarwel, edele Jonker! de Hemel hoede
„ u, kroone uw geloof, en zegene uwe liefde!"

RUDOLPH was diep getroffen, en, in afgebrokene woorden, de eerwaarde vaders dankende, verliet hij het klooster.

4.

RUDOLPH deelde, wel is waar, in het bijgeloof dier zoo duistere tijden; dan dikwerf was er eene schemering van licht

Digitized by Google

voor zijnen geest opgegaan. Het onderling verkeer der geestelijken met den Adel, in die dagen, had hem dikwerf aanleiding tot verstandige opmerkingen en gevolgtrekkingen geschonken; en meer dan eens had het scherpziend oog van den Jonker gemeend, sporen van geveinsdheid, huichelarij, list en bedrog in de handelingen der eerwaarde vaders te ontdekken; dan hij had zich altijd gewacht, zijne gedachten en overleggingen aan anderen mede te deelen.

De vurige liefde voor zijne BERTHA had, bij alles, wat wij tot hiertoe vermeld hebben, zijn gevoel en jeugdige verbeelding aangedaan en geheel in werking gebragt, en was hij, als 't ware, door beide voortgedreven tot eene daad, welke het wikkend oordeel, onder andere omstandigheden, vooraf aan zijnen onbedriegelijken toetssteen zou hebben onderworpen. Dan, aan den vurigen Jonker was de tijd tot nadenken geenszins gelaten geworden; de storm had deszelfs geweld op zijn hart gericht, en hij had alleen als een gevoelend wezen gehandeld.

In eenzaamheid aan eigen nadenken overgelaten, begon de edele Jonker, van lieverlede, zijne denkbeelden te verzamelen en te rangschikken; en allengskens hernam, ook zonder dat hij zulks opzettelijk bedoelde, de gezonde rede haar regten. Zijne gedachten bepaalden zich hoofdzakelijk tot de volgende bijzonderheden, die, achtereenvolgende, de slotsom van zijne zelfgesprekken uitmaakten:

„ Het zij zoo, dat de halsdoek mijner BERTHA, welke
„ thans aan mijn hart rust, de zaden van ziekte en dood
„ met zich voere, en dezelve in mijne jeugdige aderen over-
„ storte; ik ben des getroost, indien zij slechts gespaard
„ worde: maar, van welk eenen invloed kan deze geheele
„ handeling op het gestel der lijdende zijn? — Het is zoo,
„ men verhaalt allerlei wondergenezingen, door middel van
„ Reliquiën, uit het heilige land, door vrome bedevaartgangers, medegebragt; maar alle wonderen van dien aard
„ zijn altijd met een' geheimzinnigen sluijer omgeven, en
„ het valt moeijelijk te gelooven, dat de waarheid achter
„ dien sluijer verborgen ligge. — Wanneer mijne BERTHA
„ het heilige gebeente van een' of anderen vromen martelaar
„ aan *haren* kuischen boezem verbergen moest, ten einde
„ hare genezing te bevorderen, dan zou ik, in een' stikdonkeren nacht, wanen eenig flaauw licht te zien schemeren;
„ maar dat die genezing bevorderd kan worden op de wijze,

Digitized by Google

„ welke mij voorgesteld is, — daarover bestormen allerlei
„ twijfelingen mijnen boezem.
„ En — zou mij werkelijk, bij de redding van BERTHA,
„ een zoo schrikkelijk einde te wachten staan? Onderneem
„ ik niet alles uit liefde voor haar; en zou dan de Vader
„ van alle barmhartigheid mij met den dood straffen, omdat
„ ik mijne BERTHA zoo vurig beminne? Maar — indien
„ ook de monniken mij hadden willen misleiden, wat kan
„ het tegenwoordig bedrog baten? Blijf ik leven, en moet
„ ik haar missen, dan is mijne keuze beslist, en het heilige
„ *Palestina* het doelwit van dezelve; en sneef ik, wat kan
„ dan de bedoeling van list en bedrog zijn?
„ Maar, heeft God mij, als redelijk schepsel, niet het
„ verstand gegeven? Zeide IGNATIUS niet, dat de Baron
„ VAN Z. de hulp van den Geneesheer BERENGARIUS uit
„ *Z.* had ingeroepen? Hoe, indien ik dezen alomberoemden
„ man eens ging raadplegen? Met het eene te doen, be-
„ hoeve ik het andere niet te verzuimen. Moet ik dan het
„ leven verliezen — dat leven staat in Gods hand."

Op deze en dergelijke wijze redekavelde RUDOLPH, toen hij van het klooster naar den burg zijns vaders terugreed, zonder nog zijn geloof aan de wonderdadige herstelling zijner BERTHA op te geven; want, gelijk wij reeds aanmerkten, het helder oog des Jonkers had vaak eenige schemering van den naderenden heildag der verlichting, maar geenszins dien dag zelven, in deszelfs onbenevelden glans, aanschouwd.

De vrees voor het verliezen van zijn eigen leven, welke hem, bij het aanvaarden van den geheimvollen doek en de in dezelve gewikkelde Reliquie, had doen huiveren, was allengskens geweken voor zijn redelijk geloof aan de gadelooze liefde Gods; maar, naar mate deze vrees verminderde, naar die mate steeg zijn angst voor het leven der geliefde; en, na lang waken, sluimerde hij in, met de gedachte, den volgenden morgen den beroemden Arts te gaan vinden, en bij hem troost te zoeken voor het gewonde hart.

Terwijl de Ridder slaapt, zullen wij ons naar het huis z. begeven, en zien, wat aldaar is voorgevallen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

Digitized by Google

EENIGE BIJZONDERHEDEN UIT EENE REIS NAAR MADRID.

(*Voyage à Madrid, Août et Sept.* 1826.)

Madrid gelijkt naar eene *Afrikaansche* of *Aziatische* stad: men kan dezelve niet bereiken, dan dwars door woestenijen, en loopt dikwijls gevaar van beroofd te worden, hoezeer men nooit zonder eene bedekking de engten, berucht van wege derzelver gevaren, doorgaat. Het land wordt, in de omstreken van de *Bidasfoa*, woest en ruw; geen kreet, geen zang, geen vogel verneemt men. De beide uiteinden van de brug zijn op het slot, en men kan dezelve niet passeren dan met verlof der Gendarmes, met het ontsluiten belast. Aan de andere zijde der *Bidasfoa* verandert het tooneel op eene gansch bijzondere wijze. Een in lompen gehulde soldaat opent de poort der brug, strekt de hand uit, en vraagt eene aalmoes. „Geef mij iets voor een slokje!" deze waren de eerste woorden, welke ik in *Spanje* hoorde. Achter dien soldaat bedelde, op zijne beurt, een Douanier, nog morsiger en ellendiger, en geheel werkeloos ten aanzien der reizigers, met eene ergerlijke koelbloedig- en onbeschaamdheid: deze zijn de voorregten der beambten van dit Gouvernement. Te *Irun* werden wij omringd van eene menigte nieuwe bedelaars; en niet dan met veel moeite ontsloegen wij ons van die lastige knapen, wier gelaat ons bovendien verdacht voorkwam.

Naar gelange men zich dieper landwaarts in begeeft, neemt het oord zoo wel, als het volk, eene meer karakteristieke houding aan. Er is niets zoo schilderachtigs in geheel *Frankrijk*, als de omstreken van *Oyarzun*, *Ernani* en de bekoorlijke valleijen van *Guipuscoa*. De bergen zijn bebouwd van den top tot aan den grondslag; onmetelijke maisvelden van buitengewone hoogte en forschheid, eene ontelbare menigte vruchtboomen verfraaijen deze lagchende landouwen, wier eeuwig groen door de nevels der *Pyrenéen* wordt beschut. Intusschen beantwoordt het inwendige der dorpen in geenen deele aan dit gunstig voorteeken. De huizen zijn verschrikkelijk morsig, oud en vervallen; de traliën, die de vensters der benedenverdiepingen beschermen, de onafgebrokene volgreeks der balkons, en de geslachtwapens, die gansche muren bedekken, alles draagt hier den stempel der somberheid en des monnikenwezens. Priesters en monniken, in grillige kleederdragten, zwerven in nuttelooze ledigheid door de gehuchten; meestal

Digitized by Google

slijten zij de uren in het rooken van Havana-cigaren, of al pratende met de vrouwen aan de vensters gelijkvloers. Ik beken, dat hunne gemeenzaamheid mij in het begin niet weinig verbaasde; maar weldra bespeurde ik, dat zulks als eene eer beschouwd wordt, naar welke de eerste familiën zich begeerig toonen.

Veldbouw, herdershezigheden en ijzerwerken houden nagenoeg de gansche bevolking van *Guipuscoa* bezig. Alle andere soorten van nijverheid worden geheel verwaarloosd. De smokkelhandel is toereikend, om het gewest van katoenen stoffen, chitsen, lijnwaden en *tisfus* van allerlei aard te voorzien. De priesters staan er in hooge eerbiedenis, en hunne zwaarlijvigheid steekt geweldig af bij de dor- en magerheid der ingezetenen. Wanneer zij langs de straat gaan, haasten zich de kinderen, om hun de hand te kussen; welk gebruik gegrond is in gewoonten, zorgvuldig aangekweekt en door den tijd geheiligd. Hoe toch zouden zij zich ook kunnen onthouden van een diep gevoel van vrees en ontzag voor mannen, die over de goederen dezer wereld beschikken, en, in de toekomende, kastijdingen en belooningen uitdeelen?

Elk *Spanjaard*, die verzuimt, zijn kind binnen vierentwintig uren na de geboorte te laten doopen, beloopt eene zware boete, en wordt daarenboven bedreigd met geestelijke straffen. Zoo hij dien termijn laat voorbijgaan, en de jonggeborene sterft zonder den doop te hebben ontvangen, is de vader verstoken van zijn burgerregt, zijne goederen worden verbeurdverklaard, en hij, voor altijd, van het *Spaansche* grondgebied verbannen; terwijl hij, die de Sakramenten slechts eenmaal in het vierendeeljaars gebruikt, wordt beschouwd als een verdacht geloovige, enz.

Alles draagt hier het onuitwischbaar kenmerk der Priesterregering, tot zelfs de wijze van zich aan te melden. „Wie „is daar?" Op deze vraag antwoordt men, in het *Latijn*: „*Ave Maria.*" Daarop, in het *Spaansch*; „Zonder zonde „ontvangen;" en de deur wordt ontsloten, met een: „God „zij met u!" Deze en dergelijke beleefdheidsformulieren zijn blijkbaar van monniken-oorsprong, en bewijzen de aloude en naauwe vereeniging van dit volk met de Kerk. Wat zullen wij zeggen? Kan men het den monniken wel zoo heel kwalijk nemen, zoo de *Spanjaarden* verkiezen te zaaijen, opdat de Geestelijkheid den oogst inzamele, dat zij van hun voorregt gebruik maken?

Digitized by Google

Beſtendig ontmoet men, van *Bergara* tot *Salinas*, ſombere dorpen en prachtige landgoederen. Te *Mondragon*, waar de wegen naar *Vittoria* en *Bilbao* elkander kruiſen, is eene oude vesting, verſierd met een oud ſtadhuis, als bedekt met wapenſchilden, naar het gewone gebruik. De bevolking ſcheen enkel te beſtaan uit ledigloopende monniken en Koninklijke vrijwilligers. In het dorp *Salinas*, gelegen op de helling van een' ſteilen berg, danſten de vrouwen en meisjes met elkander, zonder mannen, op het plein; terwijl de geestelijken alleen bij dit Bal tegenwoordig waren, en de broeders, mannen en vaders van hetzelve volſtrekt ſchenen te zijn uitgeſloten.

De fraaije ſtad *Vittoria* ziet men van verre, te midden eener uitgebreide, met bergen gekroonde vlakte, aan den zoom eener kleine, van water ontbloote rivier. Dit is de eerſte *Spaanſche* ſtad, dien naam waardig, welke men, van de *Pyreneën* komende, doortrekt. Zij doet zich zeer bevallig voor, van wege eenen kring van welbeplante wandelwegen. De koophandel en nijverheid harer bewoners hebben haar tot dusverre behoed voor dat verval, 't welk, in de overige provinciën van het ſchiereiland, zich door zulke ſterkſprekende verſchijnſels openbaart.

Een tooneel, vooral voor een' *Franſchman* zeer bevreemdend, wachtte ons aan de poort van *Vittoria*; het moge u een denkbeeld geven van den graad van ellende en vernedering, waartoe de beambten van dit land geſonken zijn. De Douaniers, belast met het onderzoek onzer pakkaadje en het innen der belastingen, de voorname toevlugt van het Gouvernement in dezen tijd van rampſpoed, in ſtede van hunnen pligt te doen, of voor 't minst den ſchijn daarvan te vertoonen, kwamen aan het portier van het rijtuig, met den hoed in de hand, in de houding der verachtelijkſte bedelarije. 't Was op het wandeluur, en meer dan vijftig perſonen waren getuigen van het ronddeelen der fooi *voor een ſlokje*. Een van ons, een geboren *Spanjaard*, ſmokkelde twee kisten in, voor meer dan 60,000 fr. aan contrebande waren bevattende, en gaf 12 fr.; de overigen gaven dergelijks iets, hoewel zij niets verdachts met zich voerden, om niet te worden opgehouden.

Van *Vittoria* tot *Miranda*, aan de boorden der *Ebro*, die te dezer plaatſe zeer ſmal is, loopt de weg door eene eenzame vlakte, door de zonnehitte verſchroeid. Eenige boomen, ginds en elders verſpreid, verkondigen eene ongemeene groei-

Digitized by Google

kracht; maar niemand wil planten; dit is een onverwinnelijk vooroordeel. De grond is zoo kaal als de hand, en de bewoners zijn even kaal als de grond. Geheele scharen kinderen van beiderlei sekse, zonder kousen, zonder schoenen, zonder hemden, verdringen elkander rondom de rijtuigen, met eene beklagelijke, afgerigte stem eene aalmoes vragende: dit is het éénig onderwijs, 't welk zij van ouders ontvangen, eveneens gewoon te bedelen. De monniken voegen daarnevens de kunst, om zich op de borst te kloppen, op de maat van het *mea culpa*, den rozekrans, en, voor de meestbegunstigden, de *vijf manieren* van het bedienen der Mis.

Eene tweede linie van Douaniers, blijkbaar bestemd om de posten van *Vitoria* te versterken, is geveskigd aan het braggehoofd van de *Ebro*, te *Miranda*. Deze kleine stad kondigt zich van verre aan door hare klokken, voorzien, gelijk alle de klokken der ellendigste dorpen, van een volledig klokkenspel voor elken toren. Niet zelden ontmoet men gehuchten van 150 zielen, die zeven of acht klokken bezitten: in sommige kleine steden telt men er een honderdtal.

Briviesca, eene stad van tweeduizend zielen, ruim en rijkelijk voorzien van *Capucijnen* van allerlei soort, wordt doorsneden van eene heldere beek, die hare voornaamste straten doorsnijdt. Hier woonde ik eene vreemde vertooning bij. Alle de bewoners hadden hunne huizen verlaten, gewapend met palmhouten kammen en lange borstels. De vrouwen hielden zich, met naspórende en onverbiddelijke vingeren, onledig met het hoofdhaar harer kinderen. Deze onvermijdelijke bewerking geschiedt algemeen, alle zondagen vóór de mis, *en famille*, en op straat; eene zeer heilzame voorzorg, inzonderheid gedurende de zomerhitte.

Één enkel man, te midden dezer nijvere menigte, nam geen deel aan de gemeene werkzaamheid: gewapend met eene beurs en een' koperen kelk, volmaakt gelijk aan dien, waarin het heilig Sakrament wordt ten toon gesteld, naderde hij ons weldra, en vroeg ons *una limosna por Dios*, (eene aalmoes voor God.) Men oordeele over onze verbaasdheid, en begrijpt ligtelijk onze weigering; maar een ander schoot eensklaps toe, kuste eerbiedig den kelk, en stak een stuk gelds in de beurs des genen, die hem dezelve aanbood. Kan men het geloóven? De *Spanjaarden* zelve zeiden mij, dat deze bedelaar, voor ons van eene nieuwe soort, een pachter van het naburig klooster was, wien de monniken, voor eene

Digitized by Google

jaarlijkſche opbrengst, het regt verhuren, om den kelk aan alle voorbijgangers te doen kusſen, en dezelven in de ſtraten op te wachten, ten einde zijne inkomſten te innen. De nijverheid is alzoo geenszins verſtorven in *Spanje*, gelijk men meent: zij heeft hare wijkplaats genomen in de kloosters, van waar zij nu en dan zich verwaardigt de groote wegen te bezoeken.

Geen dorp, geene plaats, der opmerkinge waardig, trekt de aandacht des reizigers van *Briviesca* tot *Burgos*. Laatstgenoemde ſtad is nagenoeg even als *Vittoria* gelegen, aan het uiteinde eener onmetelijke bergvlakte, koud en dor. De toren der hoofdkerk en de ſchilderachtige overblijffels harer citadel vergunnen van zeer verre het gezigt op de, eertijds zoo beroemde, hoofdſtad van *Oud-Kastilië*. In den eerſten opſlag ſchijnt dezelve van eenig aanbelang te zijn: de kaai van *Arlanzon*, breed, net, en verſierd met groote gebouwen, heeft het voorkomen van den toegang eener groote ſtad. Ongelukkig is de rivier zonder water. De graven van den *Cid* en van CHIMÈNE zijn gelegen op een eiland, en beſchaduwd door treurwilgen; de inwoners vertoonen deze gedenkſtukken aan de reizigers met even veel trots, als de barrevoeter monniken aan de boorden des *Tibers* de eer des Kapitools ophouden.

Bij het binnenkomen der ſtad treft een karakteriſtiek opſchrift van het tegenwoordig tijdperk de ziel: *Leve* FERDINAND VII, *de oppermagtige Koning!* gegraveerd, met groote letteren, op de voorzijde van het voornaamſte Monument van de *Plaza-Mayor*.

Vele reizigers hebben de hoofdkerk van *Burgos* beſchreven, een der meest opmerkelijke ſtukken van bouwkunst, op de wereld aanwezig. En ziedaar alles, wat *Burgos* rest van den *Kastiliaanſchen* voorſpoed en roem! Hare bevolking, eertijds 40,000 zielen, bedraagt thans ſlechts 8,500. Hare ſoldaten zijn bedekt met lompen, en het grootſte deel harer bewoners bezitten zelfs deze niet. Een zeer aanmerkelijk aantal derzelven is genoodzaakt bij den dag te leven van de aalmoezen der kloosters, en verkiest deze vernederende geſteldheid boven de eer eener werkzame onafhankelijkheid. Wanneer de tijd der uitdeeling daar is, ijlen jongen en ouden, vrouwen en kinderen, door elkander gemengd, naar de poort der kloosters, waar de levensmiddelen niet altijd zonder vechten worden verkregen. Het gezigt van al die ellendigen, zich in het ſtof wentelende, om een ſchamel been, of brood, of erwten

Digitized by Google

magtig te worden, levert een afzigtelijk tafereel op. De monniken beſchouwen met een ongevoelig oog deze verheederde volksmenigte, altijd gereed om hunne bevelen te volbrengen, en alom te treffen, waar het hunner geestdrijverije behaagt, hare ſlagtoffers aan te wijzen. Vandaar ook, dat aan alle welgezinden geenerlei toevlugt overblijft, om zich te beveiligen tegen die plotſelinge aanvallen, en de onweders te bezweren, die, in naam des Hemels, onophoudelijk dreigen. Veelvuldige malen ben ik in de gelegenheid geweest, mij hiervan te overtuigen; het graauw, talrijker en wreeder in *Spanje*, dan in eenig ander land in *Europa*, maakt de landweer der kloosters uit; zij ſtaat onder derzelver bevelen, zij leeft van derzelver aalmoezen, en wil niets hooren van eenen ſtaat van zaken, welke hare vadzige gewoonten en tijd en wijze van middagmalen zou veranderen.

Van *Burgos* tot *Lerma* biedt de vlakte, ſchaars beſpoeld, niets opmerkelijks aan, behalve eenige zeer groote galgen, opgerigt op heuvels, ten teeken van leenroerigheid. 't Is de liverei der dorpen, den *Grandes* des rijks toebehoorende. Dezelfde nare dorheid heerscht op het land; en, zoo de *Spanjaarden* daarvoor geene zorg dragen, zal *Oud-Kastilië* binnen eene eeuw eene woestijn zijn. Op vele plaatſen verkeert alreeds de aarde in zand, de beken verdroogen, de weinige afgezonderde boomen, die aan de vernieling des oorlogs zijn ontkomen, droogen uit. Te *Lerma*, een vlek van 1200 zielen, waar ik zes kloosters heb bezocht, bezit de Hertog VAN INFANTADO aanzienlijke goederen. Een oud, vervallen kasteel, bedekt met geſlachtwapens, verſtrekte zijnen voorvaderen ten zetel; thans beſtaat het alleen uit eene lange reeks van bogen, door den tijd ondermijnd, door welke men het landſchap en den loop der rivier aanſchouwt. Daar komen de *Karthuizer-*, *Franciskaner-*, *Augustijner*-monniken; ware *Pacha's* dezer ſombere gewesten, na hunne maaltijden mijmeren: nimmer nadert men hen, dan met de uitdrukking van den diepſten eerbied; de mannen verſchijnen altijd met ongedekten hoofde voor hen; de kinderen kuſſen hen de handen.

De kleine ſtad *Aranda de Duero*, bevolkt met 4000 zielen, vertoont nog tallooze lidteekens van de wonden, haar toegebragt gedurende den oorlog der onafhankelijkheid. De rivier afzakkende, zagen wij de muren van het Biſchoppelijk paleis geheel doorhageld van kanons- en ſnaphaankogels, door het vermaarde Opperhoofd der *Guerillas*, L'EM-

Digitized by Google

EMPECINADO, gerigt tegen een Regement der Keizerlijke troepen, dat zich daarin had verschanst. Wie zou toen gedacht hebben, dat deze geduchte partijganger te eenigen dage zou omkómen door de hand zijner medeburgers, op de oevers van denzelfden vloed, die het tooneel was van zijnen roem! Dit treurig uiteinde is algemeen bekend; men weet, dat L'EMPECINADO, na de herstelling van 1823, aan de *Absolutisten* overgeleverd, op het schavot zelve worstelde met zijne beulen, en dat men hem door bajonetsteken moest dooden, dewijl het ondoenlijk was hem op te hangen: geheel *Europa* heeft van de verschrikkelijke bijzonderheden dezer teregtstelling weêrgalmd. Maar, hetgeen misschien onbekend is, is, dat, gedurende den ganschen duur zijner gevangenschap, de monniken de barbaarschheid hadden, hun slagtoffer in eene ijzeren, zeer lage kooi ten toon te stellen, ter prooije aan de mishandelingen van het graauw van *Roa*, hetwelk hij zoo dapper had verdedigd. In dezen jammerlijken toestand voerde men hem door de straten en over de markten. De kinderen spuwden hem in het aangezigt; de vrouwen begoten hem met kokend water, en de priesters — zongen het *Te Deum!* Deze afgrijselijkheden heb ik verzameld te *Arando*; en zij, die mij dezelve verhaalden, beroemden zich, daaraan te hebben deel genomen, als ware het eene eervolle zaak.

Een *Engelsch* reiziger werd onlangs, gedurende zijn verblijf te *Sevilië*, aangehouden door een' *Spanjaard* van een zeer forsch voorkomen, die hem zijne beurs afeischte, met bedreiging van hem te zullen doorboren: „ Daar is zij," hernam de vreemdeling; „ maar gij drijft een slecht hand„ werk, en wel op eene voor uzelven gevaarlijke wijze." De *Spanjaard*, in hem eenen *Engelschman* herkennende, veranderde eensklaps van toon, en zeide tot hem: „ Mijn„ heer, ik stel mijn leven in uwe hand. Ziehier mijn adres. „ Kom morgen bij mij. Van u hangt het af, mij te doen „ hangen, of mij een' belangrijken dienst te bewijzen. Kom, „ kom zonder vrees!" De *Engelschman* liet zich inderdaad bij hem vinden. En welk schouwspel deed zich aan hem voor! Acht kinderen, die elkander, met alle blijken van een' razenden honger, eenige klieken van het grofste voedsel betwisteden. De vader (het was de straatroover) bood nu aan den ontroerden vreemdeling zijne beurs weder aan, en maakte zich aan hem bekend, als — *een afgezet Magis-*

Digitized by Google

traatsperſoon; verklarende, dat de wanhoop thans zijne éénige toevlugt was. — Welk een land!

VERSLAG VAN DE OPENBARE KOPPELAARS-INRIGTING DES HEEREN BRUNET, TE PARIJS.

Te *Parijs* is met dit jaar in het licht verſchenen een *Almanach Matrimonial de M.* BRUNET, *Homme d' affaires.* Van dit zonderling jaarboekje (ſchoon van al het vereischte in eenen Almanak hier niets te vinden is) gelust het ons, den *Nederlandſchen* lezer eenig verſlag te geven, als behelzende de beſchrijving en aanprijzing eener te *Parijs* werkelijk gevestigde inrigting, (*Établiſſement* bij den *Franschman*) welke ons nog ..... ontbreekt?!

Het boeksken is in twee deelen geſplitst. Het eerſte is een *overzigt der voordeelen van het huwelijk*; het tweede vervat de *kieſche* (!) *en geheime middelen, door den Schrijver gebezigd, om de genen uit te huwelijken, die hem met hun vertrouwen gelieven te vereeren.*

De eerſte afdeeling, wier betoog voor *Nederlanders*, Gode zij dank! overbodig is, daarlatende, bepalen wij ons tot de tweede, welke eerst de oorzaken vermeldt van het groot aantal ongehuwden in de Hoofdſtad, vervolgens de nuttigheid betoogt van dusdanige inrigtingen, als de zijne; bij wijze van verdediging derzelven aanvoerende, dat, van alle tijden, lieden, volijverig om gelukkigen te maken, zich onledig hielden met koppelen; dat, van de honderd huwelijken, negen-en-negentig aan een' derden hunnen oorſprong verſchuldigd zijn; dat zelfs de huwelijken van Koningen en Vorſten wel altijd door afgevaardigden (*Ambasſadeurs*) worden geſloten, wier zending alzoo gelijkſtaat met die van den *openlijken uittrouwer*. „ Maar," zegt *Monſieur* BRUNET, „ een zeer groot getal van dusdanige inrigtingen, beſtemd om zoo vele huwelijken, als mogelijk is, te ſluiten, moet allezins gebrekkig zijn. Immers," dus vervolgt hij, „ er zijn in alle beroepen knoeijers zoo wel, als zulken, die dezelve eer aandoen! Van het oogenblik af aan," dus gaat hij voort, „ dat mijne geestvermogens zich volkomen ontwikkeld hadden, heb ik deze zaak bepeinsd. Geleid door mijnen ijver, mijne natuurlijke geneigdheid, en het verlangen om mijnen medeburgeren nuttig te zijn, is het mij (het zij zonder eigenliefde gezegd) gelukt, zekere behendigheid te verkrijgen, welke met het gelukkigſte

Digitized by Google

gevolg is bekroond geworden. En is het inderdaad niet natuurlijk, dat alles, wat met ſmaak en uit liefde tot het goede wordt verrigt, altijd tot de meeste volkomenheid geraakt? Reeds in zeer jeugdigen leeftijd mogt het mij gebeuren, een groot getal huwelijken tot ſtand te brengen, en nog dagelijks ontvang ik de levendigſte blijken der erkentenis van echtgenooten, die aan mij eene zachte, deugdzame en beminnelijke gade zijn verſchuldigd; terwijl een talloos kroost, door mijne zorgen voor den Staat opgekweekt, mij toeſchijnt het mijne te wezen! — Mijne zucht voor het huwelijkmaken met den tijd meer en meer toenemende, beſloot ik mij geheel toe te wijden aan deze *kunst*; en ik heb, tot dat einde, een *Établiſſement* opgerigt, hetwelk ik thans den lezer nader wilde doen kennen."

„ Niet ongepast heeft men meermalen het goud vergeleken bij een' magtig' Monarch, op wiens aanblik alles zich buigt, onderwerpt en beweegt. Over aanzienlijke ſommen kunnende beſchikken, verbond ik aan mijn *Établiſſement* perſonen uit ſchier alle klaſſen der maatſchappij, als kooplieden, geneesheeren, advocaten, enz. enz. Het getal der perſonen, die mijne ontwerpen ondersteunen, beloopt tegenwoordig nagenoeg dertig. Verſpreid in de onderſcheidene wijken der Hoofdſtad, toegelaten in de verſchillende bijeenkomſten, belaſten zich deze perſonen, onder welke er zijn, die door belang, maar ook anderen, die alleen door de zucht gedreven worden, om het geluk hunner natuurgenooten te bevorderen, met de zending, om aanteekening te houden van alle de genen, die eenen man of eene vrouw behoeven of verlangen, met naauwkeurige bijvoeging van derzelver ouderdom, beroep, talenten, vermogen, zeden, enz. enz. Naar gelange deze handlangers (*Aides*) nieuwe berigten inwinnen, komen zij mij, op uren, niet ter ontvangst mijner kalanten beſtemd, hunne ontdekkingen mededeelen, welke ik terſtond in registers opteeken, welke ik ſteeds verborgen houd, en daarenboven met door mij uitgevondene en aan mij alleen bekende karakters geſchreven zijn. En ziedaar een zeker middel, om mijne registers beſtendig te ſtoffëren met de namen van verſcheidene duizenden trouwgezinde perſonen, met al de vereischte aanwijzingen, om derzelver belangen te kunnen bevorderen. — Maar, zal mijn lezer vragen, wat baten u die registers, verſtoken van de middelen, om de aanſtaande echtelingen in aanraking met elkander te brengen? Hoe legt gij dit aan? — Zonder het

Digitized by Google

publiek in alle mijne geheimen in te wijden, antwoorde ik, dat deze registers bij mij het voornaamste zijn, en dat het overige, in vergelijking, niet meer dan spel is. Inderdaad, deze of gene jonge Dame, welke moet uitgehuwelijkt worden, kennende, wat is gemakkelijker, dan *incognito* hare hand te vragen voor dezen of genen, die eene vrouw van mij vraagt, en wien ik acht, naar hetgene mij van beiden bekend is, dat zij volkomen vlijt? Dusdanig aanzoek, het zij men daarin bewillige, of niet, wordt altijd gunstig opgenomen. Want, kan men grooter bewijs van achting geven aan een meisje, dan door haar ten huwelijk te vragen? — Maar niet altijd geschiedt zulk eene vraag regtstreeks. Nu eens spoor ik den weg na, om in kennis te geraken, het zij met de uit te trouwene Dame zelve, het zij met dezen of genen van hare bloedverwanten of vrienden, en stel vervolgens den trouwlustigen voor, als een mijner kennissen, die alzoo in staat gesteld wordt, om, met eigene oogen, haar te zien, welke ik vermoed, dat zijne gading is. Dan weder adresseer ik hem aan den genen mijner *amis-coadjuvans*, (medespions? brakken?) die zich in betrekking heeft weten te stellen met dusdanige persoon, aan welke deze hem dan desgelijks voorstelt als een zijner vrienden, enz. enz.

„ Zjehier, geëerde lezer, een gedeelte der theorie, of taktiek, van mijn *Établissement* u ontvouwd, waaruit u voldoende zal zijn gebleken, dat wij alle middelen in handen hebben, om uit te trouwen, wie het ook zij. Inderdaad, bijaldien men het getal der *Parijzenaren* niet zeer aanmerkelijk ziet toenemen, zal dit niet meer zijn bij gebrek aan gelegenheid, om, op eene gemakkelijke wijze, aan eenen man of eene vrouw te geraken. — Ten besluite kan ik niet voorbij, hier eenige voorbeelden te vermelden van huwelijken, door mijne bemiddeling tot stand gekomen. Onder duizend, zal ik, bij den tast, slechts zeven of acht aanhalen, behoorende tot het jaar 1826."

En nu volgen dan die voorbeelden. Als: van een' jong' Advocaat, die eene vrouw zocht, alleen om zijne fortuin te maken, door hem, met haar geld, in zijn beroep voort te helpen. Hier werd door *Monsieur* BRUNET eene *soirée* gebezigd van een twaalftal personen, waaronder vijf jonge Dames, alle de eer zijner keuze waardig, tegen den naastvolgenden Zondag genoodigd ten huize van een' zijner medestanders in de voorstad *St. Germain*. Weldra bemerkte hij,

Digitized by Google

dat op eene zeer pikante Brunet zich de oogen van zijnen klient met welbehagen vestigden; „ en," zegt de huwelijksfabrikeur, „ terstond fluisterde ik hem in het oor, zonder dat iemand iets bemerkte, dat deze Dame hem, *ook in het esfentieele punt*, volmaakt geleek. — Twee maanden daarna verzocht hij, in qualiteit van echtgenoot, mij *te horen huize* op het middagmaal, (*il me donna à diner chez celles-ci.*)"

Verder, van een' rijken weduwenaar van 50 jaren, die eene vrouw zocht niet boven de 25. Hier werd eene der dochters van den Ridder DE P*** van 22 jaren, met behulp van een' zijner *coadjuvans*, gekoppeld aan gezegden weduwenaar, wiens zinnelijkheid, *tegen de verwachting des Heeren* BRUNET, zegevierde op het belang; want, het meisje had geen geld.

Van eene 45 jarige Markiezin, weduw zonder kinderen, met een inkomen van 25,000 francs, die hem, in dato 20 Augustus l. l., geschreven had om een' jongman *niet boven de 30 jaren*. „ Aha!" riep BRUNET uit, „ die Markiezin kan een' knappen jongen zonder vermogen gelukkig maken! Ik haastte mij derhalve, aan Mevrouw DE L*** te antwoorden, dat ik een man *in mijne mouw* had, zoo als geen andere ter wereld haar konde vlijen, alle hoedanigheden in zijn' persoon vereenigende, welke in staat waren, om zelfs de keurigste te voldoen." — De zaak liep zeer gemakkelijk los, en een Secretaris van den Hertog DE *** was de gelukkige.

Van den eersten Klerk van een' Notaris, die alleen op den bruidschat eener echtgenoote wachtte, om een kantoor te *koopen*. Hier moest de Doctor eener oude, *coquette* tante worden in den arm (of bij den neus?) genomen, om, door deze, bij het nichtje te komen. En zie! de jongeling kocht weldra een kantoor, en had een aardig vrouwtje op den koop toe.

Van een' koopman, die wenschte te hertrouwen, maar vooraf zijne beide dochters aan den man te helpen. Een *diner*, (des volgenden daags reeds) ten huize van den Heer BRUNET, waar zich de man met zijne aanvallige koopwaar liet vinden, en waar insgelijks drie jonge lieden en twee jonge weduwen, „ welke ik wist," zegt de gulle gastheer, „ dat vurig naar het huwelijk haakten," genoodigd waren, had voor alle de partijen het gewenscht gevolg.

Eindelijk, van een' Doctor, die verliefd was op eene zangeres, niet van beroep, maar eene liefhebster. Hier was goede raad duur; want zij stond niet op de registers! „ In

Digitized by Google

deze verlegenheid," dus ſpreekt onze behendige kuiper, „ beſloot ik een' mijner getrouwe Agenten te werk te ſtellen, om heimelijk al de ſtappen van Mejufvrouw s***, alsmede die harer ouders, na te gaan; en, met behulp van *haren* Doctor, wiens drokke praktijk hem noodzaakte, de patiënten, die hem kwamen raadplegen, dikwijls uren lang in zijne zijkamer te laten wachten, en onder wier getal zich Mejufvrouw s*** nu en dan bevond, gelukte het hem, haar te genaken, en haar tevens den perſoon en de qualiteit des jongen Doctors te doen kennen. Twee dagen daarna mogt het hem reeds gebeuren, om hare hand te vragen voor zijn' kliënt; „ en Mejufvrouw s***, tegenwoordig Mevrouw D***, heeft nu tot geneesheer een' zeer bekwaam' echtgenoot, die haar, in den tijd van zes weken, van hare kwaal volkomen heeft genezen."

En nu nog, ten beſluite, uit vele ſlechts één enkel ſtaal, door ons overgenomen uit de *Parijſche* dagbladen, op welk eene wijze de Heer BRUNET zijne Dames uitvent, ongeveer zoo als bij ons eene merrie, ezelin of geit te koop wordt aangeboden:

„ HUWELIJKEN. — Te huwen, 1°. eene Weduw van 45 „ jaren, vermogen van 250,000 francs; 2°. eene van 48 ja- „ ren, vermogen van 130,000 fr.; 3°. eene van 25 jaren, in- „ komen van 10,000 fr; 4°. twee Jongedochters van 18 en 21 „ jaren, van zeer bevallige phyſionomie, bruidſchat elk van „ 140,000 fr. (De ouders verlangen een' perſoon, die een' „ deftigen rang bekleedt in de maatſchappij.) 5o. Nog, eene „ Weduw van 45 jaren, met een inkomen van 12,000 fr. „ (NB. Deze laatſte zoekt een bedaagd perſoon.) — Wordt ge- „ vraagd een perſoon, die een' eervollen rang in de zamen- „ leving bekleedt; alsmede een aantal andere Jongedochters „ en Weduwen, met een vermogen van 10 tot 300,000 fr. „ Men kan ſteeds verzekerd zijn van een ſpoedig en voldoend „ gevolg, zich adreſſerende bij den Heer BRUNET, in de „ ſtraat *Seine St.-Germain*, No. 29, te *Parijs*, ſinds vele „ jaren bekend wegens onderhandelingen van dezen aard. „ Zijne veelvuldige betrekkingen ſtellen hem in ſtaat, om het „ vertrouwen der genen te regtvaardigen, die hem daar- „ mede gelieven te vereeren, en aan derzelver verlangens „ te voldoen, zonder immer eenige *indiscretie* te begaan. Hij „ bezorgt alzoo aan perſonen der beide ſekſen voordeelige „ partijen. Hij vleit zich, harten vereenigd te hebben, ge- „ vormd om elkander te verſtaan, en aan welke alleen de gele-

Digitized by Google

„ genheid ontbrak. Het is inzonderheid voor de hooge klas-
„ sen der zamenleving, dat hij de fakkel van Hymen doet
„ lichten; welk gedeelte derzelve hem schier uitsluitend be-
„ zig houdt. Hij waarborgt desgelijks den toegang tot de
„ Huizen, *après les convenances d'usage.* — Brieven franko."

HET SCHOORSTEENVEGERSFEEST.

(Eene *Engelsche* Anekdote.)

Portmansquare staat bekend als een der fraaiste pleinen van *Londen*. Een uitgestrekte tuin ligt in deszelfs midden, alwaar inzonderheid de vreemdelingen zamenkomen. Alle de huizen, die dit plein omgeven, worden bewoond door Lords en andere vermogende lieden. Men ziet daar een aantal grootsche gebouwen of *hôtels*, waaronder met name uitmunt dat van Milady MONTAGUE, vermaard van wege haren rijkdom en het navolgend voorval, haar wedervaren:

Een zoon van zes jaren, de eenige afstammeling en de eenige hoop van het geslacht van MONTAGUE, verdween eensklaps uit het ouderlijk huis, in weerwil van de waakzaamheid der bedienden, met de zorg voor hem belast; terwijl de zorgvuldigste nasporingen geenerlei spoor van het kind deden ontdekken. Twee jaren daarna zag Milady MONTAGUE, ontroostbaar over het verlies van haren eenigen zoon, een' kleinen schoorsteenveger uit de stookplaats van hare kamer nederdalen, om de pijp te reinigen. De Dame sloeg in het eerst geene bijzondere acht op het arme jongsken, tot dat zij in de oogen van het kind zekere verwondering ontwaarde; zijne blikken schenen nieuwsgierig alle voorwerpen aan te staren, en weldra het vertrek te herkennen. Milady ondervroeg het knaapje; — hij antwoordde; — de toon zijner stem verwekte bij haar eene heftige gemoedsbeweging; — de hoop deed haren boezem jagen..... „ God! zoo het mijn zoon ware!" riep zij eensklaps uit, en..... het *was* haar zoon, die, ten zelfden tijde haar herkennende, in de uitgebreide moederarmen vloog! — Ziehier het verslag, dat hij vervolgens gaf van zijne verdwijning uit het ouderlijk huis: Een oogenblik alleen gelaten op het plein, was hij, onder een aanlokkend voorwendsel, door de vrouw eens schoorsteenvegers medegetroond, die, zelve verstoken van het geluk van moeder te zijn, en behagen vindende in het aanvallig kind, besloot, zich door de gunst des gevals schadeloos te stellen voor hetgeen de Natuur haar had ontzegd. Geene acht slaande op de eenigzins verwarde aanduidingen van het kind, en onkundig gebleven van de naar hem gedane nasporingen, had zij hetzelve tot zich en als het hare aangenomen, en hem vervolgens het beroep haars mans laten leeren; hetgeen hem ten laatste behulpzaam was geweest, om, op de onverwachtste wijze, de familie te hervinden, die onophoudelijk zijn verlies met heete tranen beweende.

Digitized by Google

Milady MONTAGUE, de gelukkige gebeurtenis, welke haar den geliefden zoon had doen wedervinden, op eene aan haar vermogen en gevoel geëvenredigde wijze, in duurzaam aandenken willende houden, stelde een jaarlijksch feest in, waarop alle de schoorsteenvegers te *Londen*, voor de poort van het *hôtel* MONTAGUE, deel kwamen nemen aan een ruim en smakelijk onthaal; waarna elk van hen eene halve kroon ontving. Men begrijpt, dat niet één van hen in gebreke bleef te verschijnen. — Dit feest heeft eerst vóór weinige jaren een einde genomen, tot groote spijt van alle *Savoyaards*, die niet zelden het kanaal overstaken, om tegenwoordig te zijn bij het Schoorsteenvegersfeest.

DE LAATSTE GRIEK.

Wat vragen wij naar onzen roem, naar onzen grooten naam?
Bij tijdgenoot of nageslacht, naar onzer daden faam?
Zoo Hellas zinken moet in 't graf, waartoe dan 't lijkgesteent'
Op onze terpen? Laat hen kaal! Vergeet' men ons gebeent'!
De namen onzer vadren zijn te huis in vreemden mond,
En gaan, van uit het schoolvertrek, de gansche wereld rond.
Ach! zoo geen vrije Griek éens meer in 't Grieksch u noemen kan,
Miltiades! Leonidas! wat is uw naroem dan?
Dan daalt gij willig met ons neêr in d'algemeenen kuil,
Waarbij geen Faam uw' lof bazuint, of rijkversierde zuil.
Barbaren (*)! neen, gij kent ze niet; 't zijn klanken voor 't gehoor;
Die namen galmen u alleen van 't een in 't ander oor:
Maar eeuwig doof blijft steeds uw hart voor Hellas edlen zin;
Het zoog van onzer vadren geest geen' enklen droppel in.
Één droppel in uw' harte slechts, en Hellas ware vrij,
En 't molmend slotgevaart' verplet der trotsche dwinglandij.
Wat heeft u dan de aloude kunst van Hellas grond ontvouwd?
Vrij zijn! Dus heet zijne eerste spreuk. Weg met het klatergoud,
Dat gij als echt Helleensch waardeert, zoo 't u niet krachtig noopt
Tot vrije hulp, met woord en daad, waar vrijheid ketens sloopt!—
Wat vragen wij naar roem en eer, of naar een' grooten naam?
Bij der Barbaren werkloosheid, naar onzer daden faam?
Zoo Hellas zinken moet in 't graf, dan dekk' dat graf geen steen;
De laatste Griek sterve onbekend en onvermeld daarheên!

Naar het *Hoogduitsch*
van WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

(*) In den zin van niet-Grieken.

BONMOT VAN EEN' PARIJZENAAR.

In *Pruisen* heeft dezer dagen een student in de Regten een' student in de Theologie vermoord. In *Frankrijk* heeft het omgekeerde plaats: de Theologie vermoordt er het Regt.

Digitized by Google

MENGELWERK.

IETS OVER GESCHIEDENIS.

(*Eene voorgelezene Bijdrage van* B. VAN WILLES.)

Met verschooning en toegeeflijkheid hoop ik, dat gij mij zult aanhooren; gelijk gij de gewoonte hebt, ook omtrent anderen. Op verzoek wil ik gaarne iets bijdragen tot eenig onderhoud, indien gij geduld genoeg hebt, eenige oogenblikken stil te zwijgen.

Een bepaald onderwerp heb ik niet gekozen. Het zijn slechts *invallen*. Geene invallende *gedachten*. Want daarbij komt denken te pas, en dat is thans mijne zaak niet. Het is ook als onbetwistbaar uitgemaakt, dat een mensch, om te leven en door de wereld te komen, geene hersenen meer noodig heeft, maar slechts een hoofd, om zijn' hoed op te zetten en af te nemen. Gij zult het dus niet kwalijk nemen, dat mijne bijdrage zonder denken *in* en *door* de wereld komt. *Punctum!*

HERAKLIET en DEMOKRIET zijn, zoo als gij weten zult, elkanders tegenvoeters. In één punt stemmen zij met elkander overeen. Beiden hadden zij eene te hooge borst. En dat is eene erge kwaal, tegen welke geen kruid is gewassen. Doch wij, die geene wijsgeeren zijn, hebben deze kwaal niet onder de leden. Daarom hierover geen woord meer.

Het lagchen zoo wel als het schreijen dezer beide Heeren heeft zijnen grond in hun heerschend karakter. Die om alles lacht, draagt die kwaal hooger, dan die om alles schreit. En het is nog beter, ongemeubeleerde bovenkamers te hebben, dan in eene lagere verdieping een' ondeugenden gast te huisvesten. Ik weet niet, of gij deze gulden spreuk begrijpt. Het staat niet aan mij, om haar op te helderen. Zoo veel is zeker, dat hij, die om alles lachte, en hij, die om alles schreide, geen gebrek hadden

Digitized by Google

aan eigenliefde, welke bij beiden ſlechts anders gekleed was. Eigenliefde nu en menſchenliefde zijn zelden goede buren. Zij dragen elkander, als de eerſte ſlechts den baas mag ſpelen. Ziet daar de reden, dat de minnaars van zichzelven altijd met anderen in oorlog leven, omdat zij hun *ik* als den algemeenen wereldgeest beſchouwen, en alles veroordeelen, waarbij hun *ik* niet te pas komt.

Wanneer wij dus willen weten, hoedanig het gedrag der menſchen is, en op welke wijze de zedelijkheid der menſchen moet beoordeeld worden, moeten wij nooit het advies inwinnen van Heraklietiſche of Demokrietiſche wargeesten. Beider oordeel is ſcheef. Want wie altijd met natte oogen alles beziet, ziet niets, ten minſte niets goed.

Doch wij ſtappen van deze hoogdravendheid af, en zullen iets ſpreken over *geſchiedenis*. — Geſchiedenis ſtrekt ons tot leerſchool. Maar onze zaak is het, te leeren. Waar men dit laatſte verzuimt, baat de eerſte niet. Waar men de boeken ſluit, en, om den mooijen band niet te beſchadigen, dezelve rusten laat, daar kan men de ſcholen ook afbreken. De zon ſchijnt op den middag, bij helder weêr, allerheerlijkst; maar de blinden tasten ook dan nog naar den wand, en wie op dien tijd zijne blinden ſluit, en met waskaarſen zich behelpt, is, op het zachtst geoordeeld, . . . *krankzinnig!* Geſchiedenis wil ik voorſtellen als eene algemeene leerſchool, ter aanleering van menſchenkennis. Ziet daar het onderwerp, tot hetwelk wij niet langs den kortſten weg gekomen zijn.

Zullen wij evenwel op deze ſchool goed leeren en nuttige wetenſchap opdoen, dan is er meer dan onze ligchamelijke tegenwoordigheid noodig. Anders brengen wij alleen dat voordeel mede, dat wij zeggen kunnen: „ ook wij zijn daar geweest," indien wij geene ſchaamte gevoelen, om van al dat onderwijs, dat voor ons geheel verloren ging, ooit te reppen.

Om het onderwijs der Geſchiedenis met eenige vrucht te raadplegen, hebben wij nog iets meer noodig, dan

Digitized by Google

alle letters en woorden, hoe kunſtig en fraai ook opgeſierd.

Dezelfde daad ontvangt gejuich of afkeuring, naarmate de regter over dezelve verſchillende motiven heeft, of onderſcheidene beginſels volgt, of zelfs daaraan volſlagen gebrek heeft. Doch ook dit geval heeft plaats, als dezelfde daad, na verloop van eenige jaren, ten tweeden of derden male verrigt wordt. Men ziet b. v. CINCINNATUS, in den tijd der *Romeinſche* eenvoudigheid, zijn ſober maal zelven gereedmaken, en men gevoelt achting voor den man, die, voor het goud der omkooping blind, liever wilde Regent zijn van een volk, dat geld bezat, dan zelf rijk zijn. Maar het koken of braden van knollen, dat dezen *Romein* zoo zeer vereert, zou *ons* kwalijk ſtaan; laat ſtaan een' *Generaal* of *Maarſchalk* van NAPOLEON.

Men make onderſcheid tuſſchen perſonen en perſonen. Wat den man verſiert, onteert de andere ſekſe. En zoo ook omgekeerd. Wanneer een meisje goed borduurt, ſtrekt haar dit tot eer, als dit het eenige niet is, wat zij verrigt. Wanneer zij, als eene andere DORKAS, hierdoor aan eerlijke armoede hulp en troost verſchaft, heeft deze nederige en zonder trompettengeſchal bewezene hulp, bij den regtgeaarden mensch, hooge waarde. De kleederen en rokken, door DORKAS aan armen geſchonken en met eigene hand vervaardigd, gelden veel bij Hem, die zijn oordeel niet velt volgens de opſchriften op marmeren praalgraven, maar naar edeler beginſels, diep in het hart geprent en ongehuicheld gevolgd. Doch wanneer een Koning in zijne gevangenis japonnen borduurt voor houten poppen, terwijl zijn volk voor hem goed en bloed gewillig ten offer brengt, dan beſchouwt men dit zijn werk met een gelaat vol afgrijzen. Hoe kunſtiger dan het werk is, des te hooger klimt het afgrijzen. En wanneer dan de biechtvader eens Konings de vermetelheid heeft, den koninklijken borduurder van den predikſtoel daarover te prijzen, en er met nooitgehoorde onbeſchaamdheid bijvoegt, dat het houten beeld zelf, met den japon ingeno-

Digitized by Google

men, zich tot viermalen toe heeft omgekeerd, om zich te laten bewonderen, dan rijst dit afgrijzen tot den hoogstmogelijken top, omdat men eenen Koning zoo grievend durft beſpotten, en de waarheid zoo vermetel honen.

Eindelijk vergete men, bij zijne oordeelvelling over daden en menſchen, nooit bijzondere omſtandigheden. Wanneer b. v. grooten en aanzienlijken, wier tijd aan de wezenlijke belangen des volks altoos moet toegewijd zijn, of menſchen, wier roeping het is, de eeuwige belangen der menſchen onafgebroken en trouw te behartigen, roekeloos den tijd vermoorden door ſpel of beuzelingen, en het doel van hun aanwezen zoo wel, als van hunne werkzaamheden, geheel uit het oog verliezen, dan lacht men niet over de dwaasheid of roekeloosheid dezer nietsdoende wezens, maar men veracht hen, als ballasten voor de Maatſchappij. Maar wanneer wij den Koning AGESILAUS zien rijden op een ſtokpaard; als hij, na inſpanning van alle krachten in het bewind, verpoozing zoekt, en, onder het ſpel met zijne vrolijke kinderen, op deze wijze als vader uitrust van ſtaatszorgen, dan zien wij met het innigſte genoegen den vader niet door den Koning vernietigd. Wie zou dit voor de menſchelijkheid zoo aangenaam ſchouwſpel door ſpot of lach durven ontheiligen?

De hoofdzaak, op welke hier alles aankomt, is de mate onzer eigene zedelijkheid. De ſlaaf der zonde heeft zijn gevoel voor het ſchoone en goede verſtompt of vernietigd. Zijn oordeel over zedelijkheid en menſchenadel is zoo wel partijdig, als over de afſchuwelijkſte wanbedrijven. Voor hem, wiens zedelijk gevoel geſcherpt is, blijft de geſchiedenis, ook van onzen leeftijd, eene leerſchool voor zedelijkheid. Dan hebben wij bakens in zee, die ons de klippen aanwijzen, en tegen ſtranden en ſchipbreuk waarſchuwen.

Menſchelijk gevoel is ligter gereed, dan ons oordeel en verſtand. Daarom moet dit gevoel ontwikkeld, gelouterd, geheiligd worden, zal het niet, uit overijling, met verwaarloozing van allen breidel, roekeloos handelen. Het verſtand zij hier raadsman, gezette trouwe raadsman;

Digitized by Google

heerſchen werkt ook hier nadeelig. Dit kan de geſchiedenis van NERO getuigen.

Aan zijne opvoeding werd alles te koste gelegd. De beroemde SENEKA was zijn leermeester. In het eerst handelde NERO niet wreed; integendeel was hij veelal menſchelijk. Doch ſpoedig, van alle banden ontſlagen, holde hij over alles henen, en werd moordenaar van leermeester, moeder en echtgenoot. Zijne opvoeding was wijsgeerig, niet menſchelijk. Vandaar al die wreedheid, al die onmenſchelijkheid.

Het ſchijnt een onoplosbaar raadſel te zijn, dat NERO, zonder SENEKA, dit monſter niet zou geworden zijn; maar bij eenig nadenken valt de oplosſing gemakkelijk.

Het menſchelijk gevoel, door Stoïcijnſche wijsgeerte veroordeeld, werd in het kinderlijk hart van NERO verdelgd. Hoe kon dit kostelijke zaad, bij het eerſte kiemen uitgeroeid, vruchten dragen? Met de opvoeding der menſchen moet men geene proeven nemen volgens onzekere kansrekening. Men volge hier de hoogere wenken. Eerst het gevoel, dan het geheugen, voor rijpere jaren het gebruik hiervan en ondervinding; en het kind groeit op tot mensch, tot een nuttig zedelijk mensch. Wie hier iets overſlaat, of door kunst menſchen zoekt te vormen, alles komt verkeerd uit, alle goede vruchten blijven achter.

De ongevoeligheid, den jeugdigen NERO als pligt ingeſcherpt, verdraagt, ja, het leed, dat drukt of dreigt, maar even als de ſteenklompen, door den blikſem verbrijzeld. Het aankweeken van die ongevoeligheid, als een' ſchoonen pligt, in het hart van den nog niet wreeden NERO, deed hem naderhand, toen hij niemand behoefde te vreezen en geen' knellenden band meer gevoelde, zijn' aangeleerden pligt verkeerdelijk vervullen, en alle banden, ook de teederſte, roekeloos verſcheuren. Eene nadrukkelijke les voor iederen opvoeder der jeugd, om ook het menſchelijk, het zedelijk gevoel in den mensch aan te kweeken, te ontwikkelen, te zuiveren, en daaraan alles dienstbaar te maken. Wij loopen wel geen gevaar, Stoïcijnen te worden; daarvoor bewaren ons, van kinds-

Digitized by Google

been af, de lieve zenuwen, aan welke de Ouden niet algemeen kennis hadden. In onze dagen is men meer gekweld met wind. In de opvoeding begint men tegenwoordig met het geheugen, en eindigt met — het geheugen. Ook zulk eene opvoeding is misdruk. Ziet het bevestigd in de onhandigheid om mensch en zedelijk wezen te zijn, met welke sommigen bij meergevorderde jaren nog zullen behebt blijven. Als oude menschen worden zij dan geplaagd door wind, — dien men best doet, door de hekken te laten waaijen, indien er, waarvoor ik beducht ben, hiertoe gelegenheid is.

Doch wij keeren tot ons onderwerp terug. Dichterlijk schoon moge het beeld zijn, onder hetwelk HORATIUS den standvastigen man voorstelt, die, onder het gebrul van verscheurende leeuwen, onder het gejoel eens oproerigen volks, de vrees niet kent, en zonder de minste vervaardheid wordt verplet onder de puinhoopen der gesloopte wereld. Dichterlijk schoon is dit beeld, maar . . . voor *Turken*, die zich onder hun noodlot als slaven buigen. Menschelijk en zedelijk schoon is het, zijn hard lot te gevoelen, en toch zich te onderwerpen, omdat eene oneindige Wijsheid en Goedheid alles regelt. — NERO was opgevoed, om alleen het koude geloof, aan ongevoeligheid als pligt, te betoonen; en daarom had het lezen van den beroemden HOMERUS geen' anderen invloed op hem, dan dat hij *Rome* in brand liet steken, om, op het dak van zijn paleis, zich den brand van *Troje* te kunnen voorstellen. Niet het ongelukkig lot van HEKTOR en van den ouden PRIAMUS, niets van hetgeen het menschelijk gevoel verder kon ontwikkelen, trof den geharden NERO. Vandaar zijne wreedheid; vandaar werd hij dat monster.

Het menschelijk gevoel, dat in de jeugd vooral niet moet worden verstompt, maar geleid en gezuiverd, prijst het loffelijke, dat in de geschiedenis voorkomt, verfoeit het afschuwelijke, en stelt den mensch in staat, om alles, ook van den zedelijken kant, te onderzoeken, en het goede te volgen. De Geschiedenis is eene leerschool

Digitized by Google

ook voor zedelijkheid. Alwie met de Geſchiedenis hetzelfde ſpel maakt als LOURENS met zijne tobverlantaren, om namelijk, tot kinderlijk vermaak, eene menigte beelden achtereen naar de rij af te vertoonen, die wage het niet, anderen in de Geſchiedenis te onderwijzen, daar hij zelf nog leering en onderrigt noodig heeft. Het kind zelf wijst den weg aan. Het is met JOZEF in de gevangenis, en treurt met hem. Bij elk treffend voorval houdt het zijn oordeel nooit achter, dat het gevoel uitſpreekt. Dit moet men nooit te keer gaan, zelfs niet bij een verdicht verhaal. Het is onmenschkundig, door de verklaring, dat in het laatſte geval alles verdicht is, en dat het zoo niet heeft plaats gehad, den indruk op het kinderlijk gevoel te verzwakken of geheel weg te nemen. Laat aan dat gevoel den natuurlijken loop. Breng het teregt waar het afwijkt, en laat aan rijpere jaren over, te beſliſſen, wat verdicht, wat waarheid is. De ontwikkeling des verſtands heeft later plaats dan het gevoel, met hetwelk de mensch het eerst werkzaam is. Als men op het kind acht geeft, zal het ons den maatſtaf juist aan de hand te geven, naar welken wij ook den inhoud van het onderwijs moeten afmeten.

Als het menſchelijk gevoel zóó is aangekweekt en geheiligd, dan zal de Geſchiedenis, in rijperen ouderdom, ons daarin vooral nuttig zijn, dat wij onszelven leeren kennen. De Geſchiedenis toch is de geſchiedenis der menschheid. Menſchen handelen, en openbaren zich in allerlei gedaanten, in veelvuldige omſtandigheden.

Het lagchen en ſchreijen van HERAKLIET en DEMOKRIET over dezelfde verſchijnſels is het bewijs van hun onderſcheiden karakter; ſomberheid bij den eenen, onverſchilligheid bij den anderen, voortgevloeid uit dezelfde bron — hoogmoed. Wanneer wij de Geſchiedenis lezen, en ons gevoel is niet verſtompt, dan kunnen wij niet nalaten vonnis te vellen. Dat vonnis is altijd in overeenſtemming met ons gevoel; en, naar mate dit vonnis of gunſtig of ongunſtig uitvalt, leeren wij juist, hoedanig wij gezind zijn omtrent de menſchelijke daden, over welke wij ons in ſtilte tot regters hebben aangeſteld.

Digitized by Google

Wanneer een THEMISTOKLES de daden leest van een' MILTIADES, en bij dit lezen den roem dezes mans heerlijk acht, dan is dit juist bewijs, dat hij naar roem begeerig was; en de uitkomst heeft dit ook bevestigd.

Zoo is het ook met ons allen gelegen, indien niet het geheugen *alleen* onder het lezen bezig is.

Als wij daarop letten, wat ons in de Geschiedenis bijzonder aantrekkelijk is, dan wijst ons dit op de heerschende neiging in ons. Het behoeft niet ontwikkeld te worden. Een iegelijk houde zichzelven op het oog. Hij zal zichzelven nader leeren kennen. Over anderen is men in het oordeel minder partijdig, is men door geene toegeeflijkheid in gevaar, gunstiger te oordeelen, dan men behoort te doen. Dit juist maakt het lezen der Geschiedenis tot een middel van zelfkennis, waartoe zelfs het raadplegen der innerlijke gevoelens in ons ons slechts gedeeltelijk kan brengen. Het gaat ons dan even als DAVID, die, bij de schoone gelijkenis van NATHAN, den onregtvaardigen rijke onpartijdig beoordeelt, omdat hij niet dacht zichzelven te vonnisen. Indien alsdan ons gevoel tot ons spreekt, dan zegge dit gevoel ons onbewimpeld: „Gij zijt die mensch," om het even of dit tot berisping strekt, dan tot lof. Zoo is de Geschiedenis zelve onze leermeesteres, en wij hebben een krachtig middel, om het kwaad in ons af te breken en het goede meer te volmaken.

Door de Geschiedenis leert de onderwijzer ook het kind kennen, dat zich dan, zonder het te weten, duidelijk vertoont in zijne neigingen, zoo wel ten goede als ten kwade. Het oordeel van het kind over het goede en slechte eener daad, met één woord over de zedelijke waarde en onwaarde eener gebeurtenis of handeling, worde nooit voorbijgezien. Zelfs leert men het kind kennen uit de keuze, welke het doet. Men late ook hier het kind werken, en men ontdekt dan, wat men heeft te leiden, te wijzigen, te verbeteren. De grootste gebreken hebben daar plaats, waar de onderwijzer het kind niet kent, niet

Digitized by Google

doorgrondt. Dan wordt opgebouwd, wat moest worden afgebroken; dan wordt verstoord, wat behoorde aangekweekt en bevorderd te worden. Het kind is geen bloot werktuig; het handelt en kiest voor zich; niet volgens het verstand, (dit is eerst het geval in rijper jaren) maar volgens het gevoel, dat den menschenkenner de neigingen en begeerten in het kinderlijk hart doet lezen. Gelukkig, waar men dit opmerkt: zonder oplettendheid hierop gaat het volledigste onderwijs meestal geheel verloren.

Door dit zelfde middel leert men ook de volwassenen kennen, hoezeer dezen zich kunstig zoeken te verbergen. Wie in de vaderlandsche geschiedenis de namen van ALVA en PHILIPS DEN II niet met afschuw leest; wie bij de opgeregte moordschavotten voor menschenadel en vaderlandsche deugd koud en onverschillig kan verwijlen; wie den naam van WILLEM DEN I, den handhaver der *Nederlandsche* vrijheid, hoort noemen, of zelf leest, zonder diep in het hart de grootheid van dezen man te gevoelen: die verraadt, dat zijn hart, aan dat van ALVA en PHILIPS gelijk, nooit zoo edel kon ontvlammen als dat van onze dappere en zedelijk vrije voorouders. Wie aan PHILIPS vergunt en toestaat, als aan een' ingebeelden Stedehouder Gods, onderdanen tegen wet en pligt te vermoorden, en, door eene helsche *Inquisitie*, tot slaafsche dienst aan menschelijke meeningen, vrije *Nederlanders* te dwingen, hij verraadt slechts den toeleg, om regt te verdraaijen, en stelt zich gelijk met het uitvaagsel des menschdoms. Wie in de Geschiedenis het liefste staart op de twisten en verdeeldheden, die in de vaderlandsche geschiedenis zekerlijk niet de luisterrijkste vertooning maken; wie de Geschiedenis opzettelijk verdraait, om datgene te doen uitkomen, wat menschen tegen menschen in het harnas kan jagen, wat de eendragt verbreken en het geluk der menschen verwoesten moet, hij verraadt slechts zijn eigen hart, als onvatbaar voor het goede, als in verbond met den Duivel tegen alwat onder de menschen groot en voortreffelijk is, en moet genoemd worden.

Digitized by Google

Over het hart oordeel ik niet, of alles welgemeend is. Dat kan alleen Hij, die de boosheid der fluwe *Jezuiten* weet, en hunne list, ook bij fraaije woorden, peilt en kent. Maar men is reeds afschuwelijk genoeg, als men, uit knorrigheid en gekrenkte trotschheid, het heilige onrein maakt en de waarheid in logen verkeert. Zulken, die er, tot lof der menschheid, niet velen zijn, matigen zich wel aan, den strijd te voeren *tegen* de geestelijke boosheden in de lucht; maar zij zijn in waarheid de hulpbenden en medestanders van dezelve. Zij zullen ons weinig kwaad doen, wanneer wij hen houden voor dezulken, als zij, door hunne *gefatsoeneerde* geschiedenis, zichzelven openbaren.

De Geschiedenis is een onderwijs van belang. Zij is de geschiedenis van menschen. Geene onderwijzing van dezelve worde verdraaid. Men hoore dezelve eerbiedig aan, om het even of wij ons als menschen verheven of vernederd zien. Er is in de Geschiedenis slechts één, die zich als waarachtig groot voordoet; en deze is Hij, die ons op velerlei wijzen leert, en ons in de Geschiedenis den spiegel voorhoudt van onze deugden en gebreken. Zien wij daarin veel en dikwerf, maar om het goede nog meer in ons te volmaken en het kwade af te breken. Dan moge HERAKLIET of DEMOKRIET lagchen of weenen, wij zullen steeds het kwade afschuwelijk vinden, het goede voortreffelijk noemen. En wie in de Geschiedenis zichzelven het meeste en liefste vindt, die vindt ook overal de Bron van licht en leven; die vindt ook middelen in overvloed, om telkens wijzer en beter te worden.

IETS OVER EN UIT EENE VERZAMELING VAN NIEUWGRIEKSCHE VOLKSLIEDEREN, NAAR FAURIEL, SHERIDAN EN MÜLLER.

(*Vervolg van bl.* 450.)

Thans, M. H., niet zonder huivering, overgaande

Digitized by Google

tot het mededeelen van eenige ſtalen der nieuw-*Griekſche* Volkspoëzij, door mij, zoo getrouw mogelijk, naar de *Engelſche* dichtmatige overbrenging van SHERIDAN gevolgd, roep ik, in meer dan één opzigt, te dezen uwe bijzondere welwillendheid in.

DE DOOD VAN DIAKOS.

(DIAKOS was een der eerſten, die, bij het uitbarſten van den Vrijheidskrijg, het *Turkſche* juk afwierp, en ook een van deszelfs eerſte heldhaftige ſlagtoffers. In *Livadië* ſtak dezę *Klepht* het eerst de vaan des opſtands tegen de *Porte* uit, en *Morea* volgde dit voorbeeld. KURSCHID-*Pacha* zond, op deze mare, eene afdeeling zijner armee, onder OMER VRIONIS, naar *Livadië*. DIAKOS wachtte met zijne *Armatolen*, wier getal hij, in haast, met eenige landbewoners had verſterkt, den overmagtigen vijand bij *Sperchios*, aan de brug van *Alamanna*, af. Maar naauwelijks greep OMER deze in den krijg nog onbedrevene manſchap aan, of zij lieten hunnen aanvoerder in het gedrang. Slechts eenige *Armatolen* hielden met hem ſtand, en vielen in den ſtrijd, gelukkiger dan DIAKOS, wiens ontzettend levenseinde dit Lied vermeldt.)

DE DOOD VAN DIAKOS.

Een zwerm van wilde ſtrijders naakt.
Zwart, als een kraaijenvlugt,
Die 's landmans rijpend graan bedreigt,
Verduistert hij de lucht.

Omer Vrionis, met zijn' drom
Van Turksch geſpuis, is daar;
En dappre Diakos, bedaard,
Wikt krijgskans en gevaar.

„ Breng," zegt hij tot zijn' trouwen vriend,
Met hem ten dood gewijd,
„ Breng mijn verſtroolde benden zaam,
„ En roep de jeugd ten ſtrijd;

Digitized by Google

„ En deel hun kruid en kogels toe,
„ Zoo ver de voorraad ſtrekt,
„ En vat bij Alamanna post,
„ Dat gindſche heuvel dekt."

Zij gespen 't vlug rapier op zij',
En grijpen naar 't musket,
En vatten aan den heuvel post,
Door gracht en ſtruik bezet.

„ Mijn zonen, 't vaderland zoo waard!
„ De dwinglandij rukt aan;
„ Durft, wat uw vadren durfden, — wat
„ Uw broeders nog beſtaan!"

Zij durfden..... vlugten! Diakos
Staat, met een achttiental,
In ſpijt van de ijzren hagelbui,
Manhaftig vechtend, pal.

Zijn ſnaphaan ſplijt; hij trekt zijn zwaard;
Zijn wraak vlamt meer en meer;
Hij velt een talloos Turken-tal
En zeven Basſa's neêr.

In 't eind zwicht — niet zijn moed, maar 't ſtaal;
Het breekt, en — bij 't gevest;
Vermand, geketend, is die moed
Het éénigst, wat hem rest.

En duizend wachters trekken vóór,
En duizend achter hem;
En Omer, fier op zulk een' buit,
Verheft nu zijne ſtem:

„ Wilt gij, bij ſlaav'- en paardenſtoet,
„ Een' rijken heerſchersſtaf?
„ Zweer, voor de heilige moskee,
„ Uw' lagen kerkdienst af!"

Maar Diakos, met edlen trots,
Dien dreig- noch vleitaal dooft:
„ Vloek treffe 't Muzelmans-geloof,
„ Uws Sultans ſchuldig hoofd!

Digitized by Google

„ 'k Ben Griek en Christen; 'k leef en sterf
„ Als Griek en Christen; maar
„ 'k Geef duizend gouden stukken u,
„ Zoo mij uw bloeddorst spaar';

„ Slechts spare, tot ik eenmaal nog
„ Ulysses heb aanschouwd."
Toen riep de Bey, verhit op wraak,
Voor heldengrootheid koud:

„ 'k Geef duizend gouden stukken hem,
„ Wiens wrekend zwaard terstond
„ Dien wilden bergbewoner straft,
„ Dien wrevlen Christenhond!

„ Ligt wierp hij, onzer wraak ontsnapt,
„ 's Profeten standaard neêr.
„ Dat de onverlaat des Sultans magt,
„ Al krimpend, kennen leer'!"

Toen greep en spietste men, verwoed,
Het offer aan een' staak,
En hief dien hoog. Hij lachte in 't wee,
Verduurd voor Grieken's zaak.

Nog sprak hij hoon aan Turksch geloof,
En trotste Turksch geweld:
„ Schoon ik hier krimp, gij hebt in mij
„ Slechts éénen Griek geveld.

„ Nicetas, ook Ulysses leeft,
„ De wrekers van mijn' dood,
„ Die eenmaal toch 't Tartaarsch gebroed
„ Uit d' eigen zetel stoot!"

2.

DE MOREOTISCHE MOEDER.

(Dit Lied is aan de kusten van *Morea* algemeen bekend.)

DE MOREOTISCHE MOEDER.

Dat hij, wiens oor, belust op wee,
Wil weiden in ellend',
Den steven naar Morea's kust
En doodsche steden wend'!

Digitized by Google

De maagd betreurt haar' lieven vriend,
De moeder 't dierbaarst pand;
Elk tralievenſter toont een vrouw,
Die droevig tuurt naar 't ſtrand.

Als 't eenzaam duifje plaint en vlerk,
Zoo hangt haar 't gitzwart haar,
En ſombrer dan der raven wiek
Zijn rouwkleed en gebaar.

Zij zien naar 't nadrend vaartuig uit,
Beſpieden 't verre zeil:
„ Gij, magtig ſchip! gij, ranke bark!
„ En gij, galeijen! heil!" —

„ Hebt gij mijn' dierbren zoon gezien?"
Is 't moederwoord, bedeesd.
„ Hij is ons vreemd, uw dierbre zoon;
„ Maal ons zijn oog en leest." —

„ Mijn zoon was een' cipres gelijk,
„ Die nimmer week of boog;
„ De ring, die aan zijn' vinger blonk,
„ Min ſchitrend dan zijn oog." —

„ Wij hebben, ach! uw' zoon gezien,
„ Aan 't Barbarijſche ſtrand,
„ Waar 't hongrig roofgevogelte aasd'
„ Op ſchitrend oog en hand.

„ Zelfs 't wreede giergebroedſel ſcheen
„ Begaan met zijne ellend'.
„ Toen ſprak, met reeds verſtijfden mond,
„ De ſtervende in het end:

„ Scheurt, lieve vogels! hem vaneen,
„ Die naar verlosſing zucht:
„ Zoo krijgt uw klaauw een reuzenkracht,
„ Uw wiek eene adlaarsvlugt.

„ Ik druk, erkentlijk, op die wiek
„ Mijn' jongſten kus, zoo teêr;
„ Breng dien haar, die mij 't leven gaf,
„ En die ik ſtervend eer!"

Digitized by Google

DE ALBANEZEN TE NAUPLI.

(De *Albanezen* waren toenmaals in opstand tegen de *Porte*, wier magt zij, jaren achtereen, met het gelukkigste gevolg, het hoofd boden.)

DE ALBANEZEN TE NAUPLI.

De Sultan dreef, met woeste vaart,
Den Kap'tein Pacha voort;
Hij zeilt, en ankert, met zijn vloot,
Voor Naupli, ongestoord.

Met klettrend zwaard en hoefgedruisch
Doorkruist hij berg en top,
En eischt, met trotschen overmoed,
En stad en vesten op:

„ Arnauten! Mourto-Khamza! hoort!
„ Het is uws Sultans stem:
„ Moréa zwichte, of zijne wraak
„ Verplettert u en hem!" —

„ Uw brief, o Pacha! heeft de vlam
„ Gevoed van mijnen haard;
„ Ik wacht een' tweeden, om mijn' moed
„ Te koelen aan uw baard!" —

„ Uw woorden zijn des pogchers taal,
„ Of der krankzinnigheid;
„ En spoedig straft mijne overmagt
„ Uw roekloos onbescheid." —

„ Zesduizend zwaarden, in de hand
„ Van vrijen, zwichten niet
„ Voor honderdduizend knechten, die
„ Een vuige slaaf gebiedt!"

Een dondrende oorlogskreet barst los.
Nu raakt men handgemeen.
Één storm, — als lamren voor een' wolf
Stuift 's bloodaards magt uiteen.

Digitized by Google

DE SCHOONE ZANGSTER.

(Een Lied van de Eilanden, welks begin aan eene *Spaansche* Volksromance, door GRIMM bekend gemaakt, herinnert.)

DE SCHOONE ZANGSTER.

Een jonge vrouw dwaalde aan het ſtrand,
En zong haar bitter wee;
Een koeltje krult het golvend nat,
En voert haar' ſluijer meê.

Ten anker lag een vreemd galei;
Het volk beſpiedt haar ſchoon;
Zij zwijgt, en blijft verwezen ſtaan,
Beducht voor meerder hoon.

De ſcheepsvoogd nadert haar, en ſmeekt,
Dat zij haar lied herhaal'.
„ Helaas!" dus ſtamelt zij, „ dat lied
„ Was weemoeds jammertaal.

„ 'k Betreur mijn' echtvriend, die ter zee
„ Voor land en vrijheid vocht,
„ En hoopte, dat hij, in triomf,
„ Hier ééns weêr aankren mogt.

„ Hij hoopte, ach! dat eenmaal mijn hand
„ Op 't heldenhoofd een' krans.....
„ Tien lange jaren vloden heen;
„ 't Is alles hooploos thans!

„ Twee jaren nog verbeid ik hem;
„ Twee jaren nog, en dan
„ Voer' mij een klooster op tot God,
„ De dood tot mijnen man!" —

„ Weg met den dood! Omhels uw' gâ,
„ En zing een blijder wijs!
„ 't Is hij, die hier het anker wierp,
„ En dit — een Turkſche prijs."

Digitized by Google

LIAKOS.

(LIAKOS is de naam van een vermaard Roovershoofd in de gebergten van *Agrapha*, die, in vele gevechten tegen ALI-*Pacha*, de zege behaalde.)

LIAKOS.

„ Liakos! onderwerping ſlechts
„ Aan onzen Groot-Vizier;
„ En 'k zweer, gij zult, als Turkſch Kap'teijn,
„ Vereerd zijn ginds en hier."

Liakos antwoordt, groot van ziel,
Onwrikbaar als een rots:
„ Zoo lang me één droppel bloeds nog rest,
„ Vloek ik eens Pacha's trots!

„ Mijn ſnaphaan is mijn Groot-Vizier;
„ Mijn Pacha is mijn zwaard!" —
En Ali knarſetandt van ſpijt,
Die wrok met laagheid paart.

„ Aan alwat mijn gebied omvat;
„ Aan alwie eet mijn brood!
„ Liakos wil ik, en dees maand,
„ 't Zij levend, het zij dood!"

Guekas, met zijn getulband heir,
Slaat bosch en holen ga,
En ſpoort, tuk op de menſchenjagt,
Der Klephten ſchuilplaats na.

Zijn donder vaart door 't zwijgend woud,
Met brijzlend ſchot bij ſchot.
„ Te wapen!" is der Grieken kreet;
„ Dit uur beſlist ons lot!"

Drie etmaal klonk de ſabelſlag
En bruide 't zwaar muskèt;
Liakos ſtreed met leeuwenmoed,
En Guekas ligt verplet.

Een vrouwenſchaar, in 't zwart gehuld,
Verſchijnt met rouwgebaar,
En voert het lijk van Mustapha,
Van Guekas ſtil van daar.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

Digitized by Google

IETS OVER DE BRAKING (*Vomitus.*) Door G. A. BAUM, *Officier van Gezondheid te Bergen-op-zoom.*

V. D. V., Mr. Timmerman, oud 50 jaren, van een zenuwachtig lymphatisch temperament; eene lange magere geſtalte, bleek uitzigt, ingevallen oogen, ſlapen en wangen, was, volgens zijne opgave, bijna 11 jaren lijdende geweest aan het gebrek, dat men met den naam van Braking beſtempelt. De aanvallen dezer ziekte waren zeer menigvuldig, hadden voornamelijk plaats na het gebruik van voedſel, en werden voorafgegaan door het ontlasten van een waterachtig ſlijm uit den mond (het zoogenaamde *hartwater*), waarna ſpoedig het braken volgde. Hij gevoelde ter plaatſe der maag eene gedurig drukkende pijn, welke door het gebruik van ſpijze vermeerderd werd; de tong was altijd wit beſlagen, aan de punt en omtrek rood; de ſtoelgang geregeld, en de pols zwak en ingetrokken.

De behandeling beſtond in het navolgende:

R, *Pulv. Rad. Ipecac. gr.* IV.
Sacchar. alb. dr. J.
M. F. Pulv. divid. in part. aequal. No. XII.

Hiervan gebruikte hij alle twee uren een poeder, terwijl hem alle prikkelende en ſterkvoedende ſpijzen onthouden werden; de drank beſtond in gortwater, met een weinig *Oximel ſimplex*. Onder deze behandeling herſtelde de lijder, in drie weken tijds, geheel.

V., Serjant bij het Bataljon Artillerij Nat. Mil. No. 6, 54 jaren oud, insgelijks van een lymphatisch temperament, middelmatige geſtalte, uitzigt enz. gelijk de vorige. Hij had dit gebrek, volgens zijne opgave, reeds 7 jaren gehad, en 5 daarvan onder de behandeling van verſchillende Geneesheeren, zonder vrucht, geweest. De behandeling ſtond, zoo met betrekking der poeders als dieet, met de vorige gelijk, met dat gewenscht gevolg, dat de lijder binnen den tijd van vier weken van deze laſtige kwaal geheel herſteld was.

Digitized by Google

Een Jongeling van 23 jaren en prikkelbaar geſtel had dit gebrek een jaar gehad; aanvallen enz. gelijk aan de vorigen, doch heviger. Gedurende 4 maanden beſtond de behandeling ſlechts in het houden van een ſchraal dieet, een' drank uit *D.^us Hord. Rob Ribes.* en *ſaccharo*, nu en dan eenige bloedzuigers op de maagſtreek, alles zonder eenige vrucht; ook deed het *Nitr. Bismuthi* niets af. Niet eerder, dan onder het gebruik van bovengenoemde poeders, herſtelde hij zeer ſpoedig.

Dergelijke gelukkige genezing zag ik insgelijks bij eene Dame van hoogen ouderdom, welke dit gebrek, volgens hare berekening, bij de 6 jaren gehad had.

Ik achte het noodig, deze waarnemingen bekend te maken, en dit middel, 't welk door den Heer P. KRUCHENIUS, wijlen Med. Doctor te *Schoonhoven*, reeds vroeger bekend gemaakt is (*), als op nieuw in deze ziekte aan te bevelen; daar, in weerwil der ſchoone aanmerking van genoemden Heer, dit middel bij vele Geneesheeren nog niet in gebruik ſchijnt te zijn.

Het *Nitr. Bismuthi* en andere *Stomachica* gebruikte ik, ten minſte bij alle deze lijders, zonder eenige vrucht.

Dit middel, daar het niet alleen het gebrek wegneemt, maar ook elke vernieuwing voorkomt, kan dus als onfeilbaar genezend aangemerkt worden. Zeker is het nogtans, dat hierbij altijd het houden van een zeer ſtreng dieet zich moet paren, daar zonder dit de werking onzeker is.

(*) *Hippocrates Magazijn*, IIIde Deel, bl. 194.

TEGENWOORDIGE TOESTAND VAN 'S GRAVENHAGE, VERGELEKEN MET DESZELFS GESTELDHEID GEDURENDE DE FRANSCHE OVERHEERSCHING.

(Vervolg en ſlot van bl. 461.)

Beſchouwen wij nu de ſtad *'s Gravenhage*, ten tweede, met betrekking tot de *Inrigtingen van verſchillenden aard, binnen haar gevestigd*, en zien wij, in de eerſte plaats, in welken ſtaat de reeds *van ouds beſtaan hebbende Inrigtingen* zich thans bevinden, in te-

Digitized by Google

genstelling van derzelver vervallen staat en kwijning onder het *Fransche* bestuur.

Onder die inrigtingen rangschik ik, 1o. de Godshuizen, welke, met zoo vele andere liefdadige gestichten, zoo als de *Hofjes*, het *oude Mannen-* en *oude Mannen- en Vrouwenhuis*, gedenkteekens zijn van de milddadigheid onzer Voorouderen.

De Godshuizen geraakten, door onderscheidene oorzaken, in eenen ongunstigen toestand onder het *Fransche* bestuur; hunne fondsen werden door de tiercering tot op een derde gebragt; de toelagen van stadswege werden ingekort; de opbrengsten der verschillende kollekten, zoo in de kerken als aan de huizen, alsmede de de winterinschrijvingen, namen zigtbaar af, ten gevolge van de steeds verminderende welvaart der ingezetenen: door een en ander was men buiten staat, in de behoeften der in deze huizen opgenomene kinderen en oude lieden te voorzien, te meer, daar het getal van onderstand behoevende huisgezinnen, welke zich bij de Diakoniën om ondersteuning aanmeldden, op eene schrikbarende wijze toenam. Bang was derhalve de toekomst voor deze zoo nuttige gestichten; zij werden met eenen volkomen' ondergang bedreigd.

Na de omwenteling werd de toestand der Godshuizen, gedeeltelijk ten gevolge van ruimere kollekten, winterinschrijvingen, bijzondere giften enz., merkelijk verbeterd, in zoo verre zelfs, dat Diakenen in staat werden gesteld, vele, in de beleefde bange tijden, ten behoeve derzelven gemaakte schulden af te doen (*).

De Hofjes, waarin bejaarde burgervrouwen niet alleen het genot hadden van vrije woning, maar welke nog daarenboven jaarlijks met eenig geld, brandstoffen en kleedingstukken werden bedeeld, geraakten ook, hoofdzakelijk door de vermindering der renten van de schuldbrie-

(*) In 1813 werd, ten behoeve der *Nederduitsche* Diakonie-armen, in de kerken en aan de huizen gekollekteerd de som van ƒ 2167-:, en in 1826 ƒ 30431-:; de winterinschrijvingen beliepen in 1811 ƒ 7345-:, en in 1826 circa ƒ 11500. Opmerkelijk is het, dat in 1813 dezelve tot ƒ 12002-: klommen; waaruit men ziet, hoe zeer, ondanks de uitputting der inwoners, de dankbaarheid voor de jongste uitredding de gemoederen tot de uitoefening van ruimere weldadigheid dan te voren had gestemd.

Digitized by Google.

ven ten laste van den Staat, in verval; zoodat niet alleen in die bange tijden de bedeelingen geheel of gedeeltelijk werden ingehouden, maar thans nog de gevoelige slag, welke aan de renten werd toegebragt, den Bestuurderen dier Hofjes niet toelaat, dezelve weder op den ouden voet te brengen.

Niet voordeeliger ging het ook, wegens de tiercering en andere bijkomende omstandigheden, met het *oude Mannen-* en *oude Mannen- en Vrouwenhuis*, (zijnde dit laatste het oudste en weleer het rijkste weldadige gesticht alhier) door derzelver milddadige stichters tot huisvesting, voeding en kleeding van een aantal ouden van dagen uit den goeden burgerstand bestemd, om daar, vrij van alle zorgen, hunne nog overige levensdagen door te brengen. De vermindering der renten, de schulden, waarin deze gestichten geraakten, waren oorzaak, dat de, door overlijden, opengevallene plaatsen niet konden worden aangevuld, en deden eene geheele vernietiging derzelven te gemoet zien. Van de 36 bewoners is het eerste thans tot 6 personen, en van de 40 is het tweede tot 4 gedaald. Een goed bestuur dezer gestichten geeft echter hoop op derzelver instandhouding niet alleen, maar ook dat het getal der gelukkige ouden, ten minste in het eerste, zal kunnen vermeerderd worden.

Tot die Inrigtingen behoort ook, ten 2de, de Armeninrigting, alwaar gedurende vier maanden, van December tot April, voor behoeftigen, dagelijks eene voedende soep wordt bereid, en aan kinderen, jongelingen en jongedochters een nuttige arbeid, bestaande in spinnen, weven en breiden, wordt verschaft, hetwelk hen in de gelegenheid stelt, wekelijks eenen goeden stuiver tot ondersteuning der huisgezinnen, waartoe zij behooren, te verdienen; terwijl zij tevens daar, door een zeer verdienstelijk onderwijzer, een nuttig schoolonderwijs ontvangen.

Deze Inrigting grootendeels door bijdragen der Stadsregering ondersteund wordende, was er, gedurende het *Fransche* bestuur, wegens den ongunstigen staat der stadskas, zeer voor hare instandhouding te duchten. Thans bevindt zij zich in eenen voordeeligen staat: aan 1100 be-

Digitized by Google

hoeftigen wordt, op kosten der Regering, des winters ſoep uitgedeeld, en aan een aantal anderen door bijdragen van eene menigte weldadige menſchenvrienden; voorts vinden 480, zoo ſpinſters als wevers, buiten de Inrigting, hun beſtaan in het bearbeiden der ruwe ſtof, ten behoeve van dit geſticht, 't welk ook aan hen, tegen eene geringe korting van hun wekelijks verdiend loon, zijne fabrikaten afſtaat, waardoor deze behoeftigen zich, op eene ongevoelige wijze, van het noodige ter verſchooning en verwarming kunnen voorzien.

3°. De Stadsſcholen, alwaar kinderen van behoeftigen onderwezen worden.

Onder het vorige beſtuur ſtond het met dezelve ſlecht geſchapen. Wegens den ongunſtigen toeſtand der ſtadskas, werden de onderwijzers niet bezoldigd, en de noodwendige ſchoolbehoeften, zoo als pennen, papier, leerboeken enz., werden ingehouden, waardoor de ijver der onderwijzers in het wèl waarnemen hunner posten op eene zware proef werd geſteld, en de leerlingen weinig of niets konden leeren; hetwelk ten gevolge had, dat vele de ſchool verlieten, en alzoo zonder onderwijs bleven. De toeſtand dezer ſcholen werd ſedert 1813 merkelijk verbeterd. Niet alleen werden de onderwijzers van dat tijdſtip af geregeld bezoldigd, maar zelfs ruimer dan te voren; aan ſchoolbehoeften was geen gebrek meer; nieuwe en doelmatige verordeningen tot nut der behoeftige ſchooljeugd kwamen tot ſtand; en aan een en ander was het toe te ſchrijven, dat deze ſcholen ſedert door een aantal leerlingen werden bezocht, en zich thans in eenen bloeijenden ſtaat bevinden.

Eene der twee, uit een bijzonder fonds opgerigte, *Societeits-ſcholen* ging onder het *Franſche* beſtuur te niet; en welligt ware dit lot ook aan de nog overgeblevene beſchoren geweest, indien de drukkende tijden, welke alle nuttige voorvaderlijke inſtellingen met eenen volkomen' ondergang bedreigden, niet voor gunſtiger omſtandigheden hadden plaats gemaakt.

4°. Gewaag ik van het hier gevestigde Departement

Digitized by Google

der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* en van de Maatschappij van *Natuur- en Letterkunde*, onder de zinspreuk *Diligentia*, welker deelnemende leden in de drukkende tijden al meer en meer afnamen, doch daarna merkelijk vermeerderden, zoodat beide Maatschappijen zich thans in eenen bloeijenden staat bevinden. (*).

Zien wij nu, in de tweede plaats, welke *nieuwe Instellingen* er sedert de *Fransche* overheersching zijn tot stand gebragt, waaraan gedurende dezelve gewis niet te denken was.

Veelvuldig zijn deze Instellingen, inzonderheid het korte tijdsbestek van slechts dertien jaren in aanmerking genomen zijnde, waarin zij werden daargesteld; ook hebben zij het weldadigste doel, daar zij strekken, zoo ter bovordering en herstelling der gezondheid, als tot beschaving van het verstand, ter aankweeking der goede zeden, en ter aanmoediging der volksvlijt.

Tot de eerste behoort: 1°. Eene nieuwopgebouwde Kaserne, tot huisvesting van de hier in garnizoen liggende Militairen bestemd, te voren in min geschikte lokalen, in verscheidene wijken der stad gelegen, verspreid. De sierlijke bouworde, de voortreffelijke inrigting van dit gesticht, en het gezonde oord, waar het opgetrokken is, bewijst de achting onzer Stadsregering voor den militairen stand, en hare zorg voor de gezondheid onzer zonen, geroepen tot handhaving der rust, en tot verdediging van den vaderlandschen grond.

2°. Een Gasthuis, waarin gratis worden opgenomen onvermogende kranken, welke de verpleging van arts of wondheeler behoeven; voorts hoogzwangere vrouwen, buiten staat om in de behoeften tot eene gelukkige bevalling en herstelling te voorzien; en eindelijk kranken van den dienstbaren stand, welke daarin worden geplaatst, tegen eene billijke toelage van wege hunne meesters of meesteressen, te edeldenkend om deze hulpbehoevenden aan hun lot prijs te geven. — Dit gebouw, een van de

(*) In Mei 1813 bestond het Departement uit 297 leden, en in Mei 1827 uit 482; de Maatschappij van *Natuur- en Letterkunde* telde, in 1813, 170 leden, thans telt het er 320.

Digitized by Google

aanzienlijkſte en ruimſte der ſtad, en in een gezond oord ſtaande, is zeer doelmatig tot een Ziekenhuis ingerigt; terwijl de verzorging der lijders niets te wenſchen overig laat. Opmerkelijk is het, dat eene Inſtelling, waarvan de oprigting ſedert onheugelijke tijden tot de vrome wenſchen onzer ſtadgenooten heeft behoord, tot ſtand moest komen, ſlechts weinige jaren na de zoo drukkende overheerſching, gedurende welke de ſtadskas genoegzaam geheel was uitgeput.

3°. Een Badhuis aan het ſtrand, nabij *Scheveningen*, waarvan de grondſlagen reeds zijn gelegd, en dat in het jaar 1828 zal zijn voltooid. Sedert eenige jaren beſtond reeds aan het ſtrand zoodanig eene Inrigting, waarin een aantal lijders leniging vonden van hunne ſmarten, of ook volkomen herſtelden. Het thans gebouwde wordt op eene veel ruimere ſchaal genomen dan het vorige; het zal tusſchen de 70 à 80 vertrekken bevatten, waaronder eene gezelſchapszaal ter lengte van 60 en ter breedte van 25 voeten, eene eetzaal, lang 36 en breed 25 voeten, en een ruim vertrek, tot eene boekerij beſtemd. Deszelfs front, naar den zeekant gerigt, zal eene uitgeſtrektheid hebben van 300 voet, met een met beelden verſierd bordes, en een, door vier pilaren ondersteund, balkon; het front aan de landzijde zal naar de *Ioniſche* orde zijn gebouwd. Dit gebouw, met één woord, op eene zoo ſierlijke als prachtige en doelmatige wijze ingerigt, zal met de voortreffelijkſte van die ſoort kunnen wedijveren, en voor de lijders, die het bezoeken, en daar verkiezen te vertoeven, niets te wenſchen overig laten.

Onder de nieuw opgerigte Inſtellingen, welke ſtrekken *tot bevordering der beſchaving van het verſtand*, noem ik: 1°. Het Koninklijk Kabinet, in het Prins Maurits-huis, in vijf zalen, waaronder twee aan voorwerpen uit *China*, eene aan die uit *Japan*, eene aan die uit alle andere wereldoorden, in het algemeen, en eene aan die uit ons Vaderland, in het bijzonder, zijn toegewijd. Ook is hier eene *Chineſche* en *Japanſche* Bibliotheek, waarin uitmuntende boeken, teekeningen en kaarten; en ein-

Digitized by Google

delijk heeft men er zalen, welke met de heerlijkſte Schilderijen der eerſte Meesters uit de *Italiaanſche* en *Vlaamſche* ſchool zijn verſierd.

2°. De Koninklijke Bibliotheek, in het voormalig Paleis, in het lange Voorhout, welke vooral in het vak der Vaderlandſche Geſchiedenis en *Nederduitſche* Letterkunde zeer opmerkelijk is, en waartoe een ieder op bepaalde dagen en uren tot eigene oefening toegang bekomen kan; ook heeft men daar het prachtige Kabinet van Penningen, Munten en Cameën (geſnedene ſteenen).

3°. Eene Teekenakademie, alwaar niet alleen in de gronden der Teekenkunst, bijzonder van het menſchenbeeld, maar ook in die der Bouw-, Meet- en Doorzigtkunde, op eene min kostbare en voor ſommigen geheel kostelooze wijze, onderwijs gegeven wordt.

4°. Eene ſchool voor Toon- en Zangkunst, gelijktijdig opgerigt met die te *Amſterdam*, *Brusſel* en *Luik*, en geſchikt, om in ons Vaderland talenten voor Toon- en Zangkunst te ontwikkelen, even zoo wel bij de *Nederlanders* als elders aanwezig, doch welke, bij gebrek aan doelmatige Inrigtingen, nimmer gelegenheid hadden zich te openbaren.

5°. Eene vierde Stadsſchool, waarin kinderen van minvermogenden, tegen een gering ſchoolgeld, onderwezen worden; met nog eene vijfde ſtaan de reeds aanwezige vermeerderd te worden.

6°. Eene School voor minvermogende en behoeftige kinderen der *Israëlieten*.

7°. Twee Schoolonderwijzersgezelſchappen, alwaar onderwerpen, het ſchoolwezen betreffende, behandeld worden, en die ter verdere vorming en bekwaming der onderwijzers, ſtrekken.

Onder de tijdelijke Inrigtingen, ter bevordering der kunſten en ter veraangenaming van het maatſchappelijk leven, waartoe onder het vorige beſtuur middelen en lust ontbraken, noem ik verſcheidene Winterconcerten, waaronder zich dat onder de zinſpreuk *Diligentiâ*, zoo wegens het aanzien als het getal der inſchrijvende leden, onderſcheidt, en om de veertien dagen, in eene daartoe bijzonder ingerigte zaal, in het gebouw *Diligentiâ* gegeven wordt.

Tot de Inrigtingen, welke ſtrekken *ter aankweeking der goede zeden*, behooren: 1°. De Volksvoorlezingen, welke,

Digitized by Google

van October tot April, om de veertien dagen, des avonds, in een daartoe geſchikt lokaal, voor den zoogenaamden gemeenen man, gehouden worden, betrekkelijk een of ander onderwerp, voorkomende in de werkjes, door de loffelijke Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen* uitgegeven, met oogmerk, om dezelve nader toe te lichten; wordende, na den afloop der Voorlezingen, gemelde werkjes aan de ingeſchrevene toehoorders gratis uitgedeeld.

2°. Afdeelingen van het Zendelinggenootſchap en der Bijbelvereeniging, (het eerſte beſtond reeds vóór de omwenteling) welker Beſturen een gedeelte der fondſen, waarover zij beſchikken kunnen, beſteden, om jongelingen en jongedochters, welke de Stadsſcholen reeds ontwaſſen zijn, en daarenboven den dag aan handenarbeid moeten beſteden, des avonds ſchoolonderwijs te doen genieten.

3°. Bijbeloefeningen voor bejaarden, des Zondags namiddags, in een daartoe geſchikt lokaal; hebbende de Leeraren, welke zich met dat onderwijs belasten, ook aan de zoodanigen onder hen, welke noch lezen noch ſchrijven kunnen, gelegenheid verſchaft, daarin ook onderwezen te worden. Lieden boven de 50 jaren, alsmede vaders en moeders der huisgezinnen, maken daarvan een dankbaar gebruik. Aandoenlijk is het te zien, hoe zelfs moeders met hare zuigelingen op den ſchoot dat onderwijs komen ontvangen, gedreven door de zucht, om in ſtaat geſteld te worden, Gods woord in den Bijbel te kunnen lezen.

Ik voeg hierbij, dat aan de leerlingen der Stads- en andere ſcholen voor behoeftigen, na gehouden jaarlijkſch examen, boekgeſchenken, Bijbels of kleedingſtukken worden uitgedeeld, tot belooning hunner vlijt in het vrijwillig medewerken tot eigene beſchaving, en tot verdere aanmoediging.

De Inrigtingen, eindelijk, welke ſtrekken *ter aanmoediging der Volksvlijt*, zijn: 1°. Eene Koperpletterij, welke aan omtrent 150 werklieden arbeid verſchaft, en 2°. eene Oliegazfabrijk, welke, door gunſtige ondersteuning van Z. M., weldra tot ſtand zal komen, en de hoop verlevendigt, dat deze ſtad op de uitmuntende verlichting door oliegaz weldra zal mogen roemen.

Hiermede meen ik genoegzaam te hebben aangetoond, dat de toeſtand der ſtad *'s Gravenhage* merkelijk verbeterd is ſedert hare verloſſing van de *Franſche* overheerſching, zoo met betrekking tot de reeds *van ouds beſtaan hebbende Inrig-*

Digitized by Google

tingen, als ten aanzien van de *nieuwe Inſtellingen van allerlei aard*, ſedert dat merkwaardige tijdſtip aldaar tot ſtand gebragt.

Het is dan uit de algemeene verbetering en verfraaijing der huizen in deze ſtad gebleken, dat het derzelver inwoners thans beter gaat dan onder het vorige beſtuur; nog treffender bewijs levert daarvan op hunne onbekrompene uitoefening van den pligt der liefdadigheid, zoo voor hunne behoeftige ſtadgenooten, en tot inſtandhouding en verbetering der liefdadige geſtichten, alhier gevestigd, als door hunne ruime giften ten behoeve hunner noodlijdende landgenooten. Getuige, wat zij in 1825 te zamen bragten tot tegemoetkoming van de ongelukkige bewoners onzer noordelijke provinciën, welke toen door eene zware overſtrooming deerlijk geteisterd werden (*); getuige ook, wat zij toebragten tot lafenis en verkwikking van *Groningens* en *Vrieslands* ingezetenen, door eene heillooze ziekte bezocht. Waarlijk, het is door zulk eene edele en regt Christelijke bemoeijing, dat zij toonen, hunnen meerderen voorſpoed niet geheel onwaardig te zijn!

Het is ook gebleken, dat de Regering alhier ijverig werkzaam is, om den toeſtand der ſtad *'s Gravenhage* te verbeteren, zoo wat haren uitwendigen ſtaat betreft, als door het tot ſtand brengen van Inſtellingen ter bevordering van den welſtand en de beſchaving harer ingezetenen; waardoor zij waardig is, de Reſidentie te zijn van eenen Monarch, die een levendig behagen ſchept in alwat ſchoon en edel is.

De inwoners van *'s Gravenhage* verblijden er zich met regt over, dat hunne waardige Regenten zich ijverig bemoeijen, om eene ſtad in aanzien te houden, welke vroeger opgeluisterd werd door een aantal groote mannen, aldaar geboren, die, zoo door hunne hooge geboorte, als wegens hunne heldendaden, uitgebreide kundigheden, nuttige uitvindingen, beoefening van kunſten en wetenſchappen, zich eenen onſterfelijken roem verworven hebben, en gedeeltelijk door hunne uitſtekende dienſten, den Lande bewezen, eene duurzame aanſpraak verkregen hebben op de liefde, achting en den eerbied van gansch *Nederland*.

(*) Op den 26 Februarij bedroeg de tot dat einde aan de huizen gedane kollekte *f* 70, 974-:; door bijzondere, daarna nog ingekomene, giften klom die reeds aanzienlijke ſom tot *f* 108, 718-:

Digitized by Google

Zij ook zijn de zorg hunner Regenten te dezen aanzien niet onwaardig, uit aanmerking van den goeden geest, die hen ſteeds bezielde, en van hunne neiging tot het ſchoone en goede. Zij toch waren het, die in 1813, hoewel door een' drom van bloedgierige vijanden omgeven, het eerst het durfden ondernemen, het zware juk der dwingelandij, waaronder zij met gansch *Nederland* een drietal jaren hadden gebukt gegaan, te verbreken, en, het zwaard aangordende, noch goed noch bloed te dierbaar achtten, om, voor Stad en Land, eene dierbare Vrijheid te gaan herwinnen, hun door eenen Overweldiger ontrooſd; zij zijn het, die, als voorſtanders van verlichting en beſchaving, volgaarne het hunne bijdragen tot bevordering van dezelve, en ſteeds gereed zijn, om aan noodlijdenden wèl te doen; zoodat zij door hunne goede gezindheden toonen, van de Voorvaders niet geheel ontaard te zijn.

Wanneèr de inwoners van *'s Gravenhage* den toeſtand hunner ſtad gedurende het *Franſche* beſtuur met haren tegenwoordigen onpartijdig vergelijken, dan zullen zij moeten erkennen, dat de omwenteling van 1813 voor hen eene wezenlijke weldaad is, en gegronde redenen hebben, zich over eene verandering van zaken te verblijden, waaraan zij het gunſtiger aanzien der ſtad, de inſtandhouding van zoo vele reeds vroeger beſtaande, en de oprigting van een aantal nieuwe, voortreffelijke Inrigtingen, benevens eene meerdere welvaart, verſchuldigd zijn.

Mogen zij het verval hunner ſtad en de zigtbare vermindering van hunne welvaart onder het vorige beſtuur ſteeds voor oogen houden, om haar tegenwoordig aanzien en hunnen meerderen voorſpoed duurzaam te waarderen; dan zal zulks tevens ſtrekken, om velen in hunne gehechtheid aan de tegenwoordige orde van zaken te bevestigen, en bij anderen eene ingenomenheid daarmede te verlevendigen, te zeer door den tijd verflaauwd.

Indien deze geringe ſchets daartoe iets moge hebben bijgedragen, dan zal ik den tijd niet verloren rekenen, in het zamenſtellen van dezelve beſteed.

's Gravenhage, den 14 Mei 1827.

Digitized by Google

AANMERKINGEN OP HET GESCHRIFT VAN DEN EERWAARDIGEN SLOT, GEPLAATST IN HET VORIGE STUK.

Wij willen zoo min het godvruchtig oogmerk van den Eerw. Schrijver, met zich tegen het vervaardigen van een *Bijbelsch Leesboek*, voor den Huisselijken Godsdienst, te verklaren, miskennen, als zijn Ed. het onze, met daartoe het voorstel te doen, miskend heeft; maar wij willen, over hetgeen zijn Ed. daartegen heeft ingebragt, onze aanmerkingen mededeelen.

Zijn Ed. zegt, 1. dat, „ zoo velen aan de Bijbelverspreiding arbeiden, daaraan de hand niet zouden kunnen leenen, „ omdat men den ganschen Bijbel uitdeelt." Wij zien de regtmatigheid van dit gevolg niet in: want het is geheel wat anders, als *arbeiders aan de Bijbelverspreiding*, den geheelen Bijbel uit te deelen aan zulken, welke men meent dien, met vrucht, te kunnen gebruiken; wat anders, buiten gemelde betrekking, als *ijverige Bijbelvrienden*, de kennis aan deszelfs inhoud, aldaar, waar men, om bekende redenen, deszelfs lezing opzettelijk uitsluit, te helpen bevorderen, en daartoe mede de hand te leenen tot het doen vervaardigen van zulk een *Bijbelsch Leesboek*, als wij hebben voorgesteld. Ons dunkt niet alleen, dat dit beiden zeer wel kan te zamen gaan; maar dat zelfs de eigene beweegreden, om *zoo veel mogelijk* Bijbelkennis te verspreiden, zoo wel tot het een opleidt, als tot het ander.

Zijn Ed. zegt, 2. dat „ de wet van het Bijbelgenootschap „ (om den ganschen Bijbel uit te deelen) haren duchtigen grond „ wel hebben zal; en heeft zij dien voor de onkundige volken, dan zal dat ook wel gelden voor de Christenen." Wij verkiezen ons thans over de *duchtigheid* van den grond, waarop de wet van het Bijbelgenootschap rust, en waarover vrij wat te zeggen zou vallen, niet nader uit te laten, dan wij, bij ons voorstel tot het vervaardigen van het *Leesboek*, gedaan hebben; maar wij vragen, wat de Heer SLOT zou oordeelen wegens een' Zendeling tot verkondiging van het Evangelie bij *onbeschaafde Heidenen*, die *of* niet lezen konden, *of* wien men den Bijbel in geene hun bekende taal kon geven, *of* wien het, in slaafschen dienst zijnde, volstrekt aan tijd ontbrak, tot het lezen van het *dikke boek* vereischt? Zou hij meenen, dat de Zendeling dan maar geene poging mogt of

Digitized by Google.

moest doen; om aan zulken, in de twee eerste gevallen, door eene korte mondelinge voordragt, of, in het laatste, door een kort schriftelijk opstel, letterlijk uit den Bijbel zamengesteld, een goed berigt van het Christendom te geven; offchoon het hoogst waarschijnlijk zijn mogt, dat hij hen, op éene der gezegde wijzen, tot opregte omhelzing van het Christelijk geloof zou kunnen brengen? Zal hij op deze vraag *ontkennend* antwoorden? Wel, hoe zal hij dan zijne stelling bewijzen, dat men aan *Christenen*, welke den *geheelen Bijbel*, evenveel om welke reden, niet lezen, geen *Leesboek* uit denzelven in handen moet geven, hetgeen al het belangrijke voor hen bevat, opdat zij niet geheel onkundig mogen blijven? Kan hij het beter keuren, dat zij er geheel geene kennis van krijgen? — o Ja! hij kan het. Wij zullen het beneden zien.

3. De Eerw. Schrijver breidt de bedenking zeer uit, *dat een uittrekfel uit den Bijbel geenszins de Bijbel zelf is.* — Of velen dit wel weten! Of de voorsteller van het *Leesboek* dit wel bedacht heeft!!

4. *Wat zal men* (vraagt hij) *van het ganfche boek behouden?* — Antwoord: dat zouden *zij* beoordeelen, welke, uit alle de Protestantsche Genootschappen, benoemd zouden worden, om het *Leesboek* te bezorgen; doch aan welken zijn Ed. zeer huiverig schijnt te zijn, om dat werk toe te vertrouwen.

Maar, 5. *wat naam zoude men toch*, bij voorbeeld, *aan het boek* NUMERI *geven, wanneer men er de geflachtlijsten uitliet?* — Dat is eene allergewigtigste, maar ook allermoeijelijkste vraag, waaraan men niet gedacht heeft, en welke wij niet voetstoots weten te beantwoorden. Men mogt er eene prijsvraag over uitschrijven!

6. *Een uittrekfel* (zegt de Schrijver verder) *is Gods woord niet meer;* en hij vreest, dat, *met het verlies van den* NAAM (van BIJBEL) *ook het* GEZAG *en* GELOOF *zou verloren gaan.* — Dat ware erg. Maar wij vragen: als, in eene Christelijke vergadering, de *Voorlezer*, of *Leeraar*, een hoofdstuk (en dus een *uittrekfel*) uit de heilige Schrift leest, leest hij dan *het woord van God*, of niet? En, als in huisgezinnen, of scholen, uit het *Leesboek*, gelezen zal worden hetgeen letterlijk uit den Bijbel is overgenomen, zal dan al, of niet, *Gods woord* gelezen worden? — Maar de *vertaling* zou, volgens het voorstel, hier en daar *veranderd* worden! o Ja, overal waar de gelastigden meenen zouden dezelve te moeten *verbeteren.* —

Digitized by Google

Wij vragen wederom, of de Bijbelvertaling van den Hoogleeraar VAN DER PALM, welke doorgaans, en veel meer, dan, volgens het voorſtel, in het *Leesboek* zou *behooren* te geſchieden, in de *gewone* vertaling verbeteringen en veranderingen maakt, *het woord Gods* behelst, of niet?

7. Doch *een uittrekſel is een menſchelijk werk!* — Antwoord: niet meer, dan het lezen van een hoofdſtuk, in de godsdienſtige vergaderingen, een menſchelijk werk, en toch het lezen van *Gods woord* is.

Wij ſpringen, omdat wij ons bekorten moeten, veel over, hetwelk ſtof tot aanmerkingen zou kunnen geven, maar welke geen ſchrander lezer behoeven zal; doch wij hechten,

8. op de vraag, *of de Bijbelkennis, door het gebruik van het Leesboek, niet oppervlakkiger zou worden?* — Wij antwoorden: zoo men den Bijbel zelven tevens wegnam, in zeker opzigt, ja. Maar wie bedoelt dat, of wie heeft het voorgeſteld? Voorts gelooven wij, dat het gebruik van het *Leesboek*, zoo als het is voorgeſteld, al *zeer grondige* kennis zou kunnen bevorderen; en, waar het dit al niet doen mogt, meenen wij toch, dat de zoogenoemde *oppervlakkige* kennis, welke het mogt te weeg brengen, nog zeer verre te ſtellen zou zijn boven de *onkunde*, welke het geheel niet lezen des Bijbels thans veroorzaakt; terwijl *volkomene* kennis dan altoos nog te trekken is uit den Bijbel zelven, door allen, die werk zullen maken van dien te lezen.

9. Maar *hoe weinigen zouden, door het uittrekſel, tot het lezen van den Bijbel zelv' getrokken worden!* — Indien er ook ſlechts *eenigen* door getrokken werden, zou dit reeds een *voordeel* zijn; en wij vragen daartegen: *hoe vele* huisvaders en huismoeders, die het lezen van den Bijbel zelv', in hunne huisgezinnen, *onoorbaar* achten, maar het *Leesboek* daartoe gaarne zouden aannemen, zouden daardoor Bijbelkennis bevorderen!

10. De bedenking, *wat ſpotters zouden zeggen*, zou ons ſchier tot ſpotten vervoeren. Doch wij willen ernſtig blijven, en alleen zeggen: wij zouden de ſpotters geen antwoord waardig achten.

11. *Men ſlaat, in het dagelijkſch gebruik*, (bij het Bijbellezen) *de geſlachtregisters enz. over.* — Wel nu! wat misdaad zal het dan zijn, wat ſchade zal het doen, die in het *Leesboek* voorbij te gaan?

12. *De onkuiſche voorvallen worden, in den Bijbel, met een*

Digitized by Google

heilig floers overdekt! — Men moet al zeer ſtikziende zijn, als men, op vele plaatſen, door dit floers niet heenkijkt.

13. *Vaders en moeders mogen zich ſchamen, dat zij hunnen kinderen thans zulk eene opvoeding geven, dat zij dezelve zulke ſtukken niet mogen laten lezen.* — Zulk een algemeen zeggen is hoogst *onbillijk*, en bevat tevens eene *tegenſtrijdigheid*. Vaders en moeders, die meenen hunnen kinderen zulke ſtukken te moeten onthouden, toonen daardoor zelfs, dat zij derzelver opvoeding niet verwaarloozen; en het *is* er gewis verre van daan, dat hier de opvoeding *alleen*, en *zoo algemeen*, zou moeten beſchuldigd worden. Voor het overige ſtaan wij het geenszins toe, dat het, *onbepaald*, te beklagen zou zijn, dat kinderen thans vroeger, dan voorheen, begrip van zaken hebben, en verſtaan hetgeen zij lezen. Hunne meerdere onkunde had voormaals ook al zijne nadeelen. Wij zien niet, dat het wijs zou zijn, eenen akker onbebouwd te laten, omdat er *onkruid* tuſſchen de *tarwe* kan opkomen; maar men moet toezien, dat het *zaad* zuiver is, en er geen *onkruid* tevens gezaaid worde.

14. De Schrijver kent het aan den *veranderden geest des tijds toe*, dat men thans ook *Vader* CATS *niet overal met dezelfde ſtichting lezen kan, als voorheen:* en hier heeft zijn Ed. het bij het regte end. De *geest des tijds* is het, die, als hier iets te beſchuldigen valt, veel meer, dan de opvoeding, te beſchuldigen is: en wie nu dezen reus beſtrijden wil, doe het, en make zich daardoor, met anderen, die er reeds zoo lang voorwerpen van beſpotting door geweest zijn, belagchelijk! Wij voor ons achten het veel beter, ons naar het oude ſpreekwoord te rigten: *Als de tijen veranderen, verzet men de bakens.* — Wijders hinkt, dunkt ons, de vergelijking van *Vader* CATS met den *Bijbel* geweldig. Huisvaders en huismoeders mogen hunnen kinderen den eerſten onthouden; maar mogen zij dit even zeer den laatſten?

15. *Barsch* klinkt het: *de zeden moeten zich naar de waarheid ſchikken: die dat niet wil, ga verloren!* — Het is vrij duister uitgedrukt; maar wat kan het hier anders beteekenen, dan: wie den geheelen Bijbel niet in de huisgezinnen te lezen wil geven, om kwaad te voorkomen, en, door een algemeen uittrekſel, goed wil ſtichten, — of: wie, door het lezen van ſommige gedeelten des Bijbels, tot kwade gedachten wordt opgelcid, *ga verloren!* — Wij meenen den Eerw. Schrijver voor dit roekeloos ANATHEMA, tot welks uitſpraak

Digitized by Google

hem; gelukkiglijk, alle bevoegdheid ontbreekt, geenen dank ſchuldig te zijn. Wij wenſchen hem hartelijk gematigder gevoelens en *behoudenis* toe. Hij overwege daartoe, in hoe verre zijne uitſpraak, of zijn wensch, overeenkome met den *nederigen* en *liefderijken* geest van het Evangelie, welks dienaar hij is, en hoe hij het verantwoorden kan, het *verloren gaan*, al ware het ſlechts van *één eenigen*, *voordeeliger* te achten, dan *aan de bijbelſche berigten iets af te korten*, in een *Leesboek*, voor bepaald gebruik; terwijl de *ganſche* Bijbel, met al de *volheid* zijner berigten, voor elk toegankelijk blijft. — Ziet hier ondertusſchen, dat zijn Ed. het (gelijk wij boven zeiden) beter keurt, onkundigen van den Bijbel onkundig te laten, dan hen anders, dan door den Bijbel zelv', te verlichten.

16. *Wij hopen, dat het eens weder beter zal worden.* — En *wij* hopen, dat het, in den zin, waarin zijn Eerw. het meent, nooit weêr beteren zal.

Wat nu, in de rest van het ſchriftje, volgt, willen en mogen wij, uit hoofde van ons beſtek, niet verder ziften. Het doet zoo min, als al het overige, iets af, en komt hier niet te pas. — *De waarheid*, zoo als de Schrijver ze, in zijne nederigheid, waant alleen wél in te zien, *moet doorwerken. Wee hun, die ze niet willen hooren!* Aan den Schrijver is de uitſpraak van dit wee aanbevolen! — Men mag *aan Gods woord niet kunſtelen!* o Dubbel wee, Hoogleeraar VAN DER PALM! enz. enz.

Wij verblijden ons intusſchen, dat de Schrijver, in het *ſlot, alle uittrekſels uit den Bijbel, voor Scholen, ALS ANDERS, geenszins wil afkeuren.* Wij wenschten maar, dat wij wisten, wat dat, ALS ANDERS, beteekenen moet. Maar genoeg! Uittrekſels *voor de Scholen* zijn niet ongeoorloofd, en zullen Gods woord niet benadeelen, maar wel die *voor de Huisgezinnen*, en dat is nu voor ieder duidelijk!

De fraaije vergelijking uit het antwoord van den *Heidelbergſchen Catechismus*, betrekkelijk de beelden, wordt zijn Ed. van harte geſchonken.

Digitized by Google

EENE ZOMERREIS IN NOORD-AMERIKA.

III.

Het nieuwe Kanaal tusschen de Hudsen-Rivier en het Meer Erie.

Het graven van dit kanaal is eene der stoutste en belangrijkste ondernemingen van den laatsten tijd. Er was in vroegere jaren wel eens aan gedacht, om de binnenlandsche zeeën *Erie* en *Ontario* met de Noordrivier te vereenigen; maar de uitvoering werd voor onmogelijk gehouden. En inderdaad, als men de hinderpalen ziet, welke hier te boven zijn gekomen, overtuigt men zich, wat kracht van wil en inspanning van menschen vermogen. De lengte van 362 *Eng.* mijlen, dus meer dan 120 uren, van *Albany* naar *Buffalo*, was niet de grootste moeijelijkheid, die overwonnen moest worden. Het meer *Erie* ligt 550 voeten boven de *Hudsen*-rivier. Tusschen deze twee wateren ontmoet men, op méér dan éene plaats, bergen van massive rots, moerassen, rivieren, welke dwars in den weg loopen, zonder dat zij aan het kanaal eenig water kunnen aanbrengen, hetwelk met veel moeite en overleg in eenige kreken gezocht moest worden. De man, die hier, acht jaren vroeger, met de natuur en met den tegenstand en de hartstogten der menschen aan het worstelen ging, die bij deze onderneming eer en leven op het spel zette, was DE WITT CLINTON, de tegenwoordige Gouverneur van den Staat *New-York*; een man, die, door het uitgeven van eenige statistieke werken, reeds eenige vermaardheid had. Nu zijne onderneming een volle geluk is, aan zijn vaderland de grootste voordeelen aanbrengt, en op veertien verschillende plaatsen in de Vereenigde Staten nagevolgd wordt, is de geestdrift der *Amerikanen* voor hem ontzettend groot. Naar het algemeen gevoelen, zou hij bij de eerste verkiezing wel President der Vereenigde Staten worden. Toen ik het geluk had, bij dezen beroemden kanaalman geïntroduceerd te worden, en in hem een gunstig, krachtvol en schoon uitwendig voorkomen ontdekte, maar met geheel witte haren, kon ik het hem aanzien, dat, gedurende de acht jaren, die er tot het graven van het kanaal besteed werden, de zucht, om over zijne

Digitized by Google

vijanden en de natuur te zegeptalen, den verdienſtelijken man vele zorgen en ſlapeloozе nachten moet gekost hebben.

Men begon, met wijs overleg, in het midden van de uiterſte punten *Albany* en *Buffalo* het kanaal te graven, omdat men daar den minſten tegenſtand van den grond ontmoette, ſommige plaatſen met elkander in verbindtenis bragt, en het nut van hetzelve den inwoneren dier ſtreken overtuigend deed gevoelen; daarna voltooide men de uiterſte gedeelten, welke het moeijelijkst waren, van *Albany* naar *Schenectady*, waar de grond zich al ſpoedig op eene zeer aanmerkelijke wijze verheft, en, op eenen afſtand van 28½ *Eng.* mijlen, 26 ſluizen noodzakelijk maakte, welke allen een verval van 218 voet waters hebben (*). Tweemalen komt op dezen afſtand de rivier de *Mohawk* het kanaal in den weg, en vereiſcht 2 *aquaducten* (waterleidingen), waarvan de eene 1188 voeten lang is en door 26 ſteenen bogen gedragen wordt, en de andere 748 voeten lengte met 16 verwulfde bogen bezit. Zulk eene waterleiding is een belangrijk gezigt, en vereerend voor den menſch, die alle hinderpalen weet uit den weg te ruimen: beneden zich ziet men eene ſnelvlietende rivier ſtroomen, en boven dezelve trekken paarden de volgeladene vaartuigen veilig over eene 1188 voeten lange brug.

Op eenen afſtand van 8½ mijlen van *Albany* vereenigt zich een ander nieuw gegraven kanaal, dat van het meer *St. George* komt, met dit van het meer *Erie*; daarom is het kanaal in dezen kleinen afſtand eenigzins breeder; want, hoewel het overal 40 voeten breedte van boven, en 28 op den bodem, bevevens 4 voeten diepte, moet hebben, zag ik toch wel, dat er hier en daar wat aan de breedte ontbrak. Dit kon niet anders zijn, wegens den ſpoed, waarmede dit kanaal ſchijnt gegraven te zijn, hetwelk ook inzonderheid aan de ſluizen zigtbaar was: reeds begon men aan deszelfs verbetering; bij voorbeeld, op plaatſen, waar de grond los is; en dus door het voorbijvaren der ſchuiten wegſpoelt, was men bezig de kanten met ſteenen te beleggen.

Op dit kanaal vaart men met booten, welke, in de verte

(*) Het ganſche *Erie*-kanaal heeft 83 ſluizen, en een verval van 662 voet waters; dus 112 voeten meer, dan het meer *Erie* boven de *Hudſon*-rivier ligt. De reden daarvan is toe te ſchrijven aan plaatſelijke omſtandigheden, die het noodzakelijk maken, het kanaal naar beneden te leiden.

Digitized by Google

gezien, eenigzins gelijken op onze trekſchuiten. Derzelver getal is ontzettend groot; men berekent, dat er in het zomerſaizoen dagelijks 40 te *Albany* aankomen. Sommige van dezelve zijn alleen voor pasſagiers ingerigt; zoodanige varen er dagelijks 4. Deze *packet*-booten verdienen, wegens derzelver ſchoonheid en vele gemakken in zulk een kort beſtek, wel eene beſchrijving. Dezelve zijn 40 voeten (*Eng.* maat) lang, 14 breed, en juist zoo hoog, dat de grootſte man er in kan wandelen. (Grooter kunnen er niet zijn, wegens de ſluizen en bruggen.) Aan beide zijden heeft men glazen ramen van 4 voeten hoog, aan de buitenkanten met openſlaande zonneſchermen voorzien, zoodat men, in de ſchuit zittende, een goed gezigt heeft van de voorwerpen, welke men voorbijvaart: het voorgedeelte der boot is met eene groote dubbele deur afgezonderd, en maakt de *Lady's cabin* uit, welke met een tapijt, mooije gordijnen enz. verſierd is en vóór op de boot uitkomt, waar nog eenige plaats is voor de Dames, welke in de opene lucht verkiezen te zitten. Ik merkte door deze inrigting op, dat eene Dame, zonder gelaid, de van een' Heer, op eene fatſoenlijke wijze van *New-York* den waterval in de *Niagara* kon bezoeken. De Heeren kunnen op het dek wandelen, of op eene opene plaats ſtaan vóór de keuken, welke achter bij den ſtuurſtoel gebouwd is.

Behalve het wel overlegd gebruik, dat men van elk plaatsje op zulk eene *packet*-boot gemaakt heeft, is opmerkelijk de gedaanteverwisſeling, welke de ſchuit van binnen ondergaat. In een oogenblik ziet men eene eetzaal; want ſtuurlieden, jagers, en wat verder tot de ſchuit behoort, ſpelen bij die gelegenheden voor knechts; tafels worden uit elkander gehaald, en op dezelve een morgen-, middag- of avondeten geplaatst, zoo aanzienlijk en zoo goed voorzien van het noodige, als men zulks in eene herberg verwachten kan. Als het eten gedaan is, verandert de ſchuit in een koffijhuis; ſommigen zetten zich aan eenig ſpel; eenigen lezen nieuwspapieren of boeken, van welke iedere *packet* vrij wel voorzien is; anderen praten met elkander, of zijn dorſtig, en maken gebruik van een klein, met traliewerk afgeſloten kamertje in een' hoek van de ſchuit, waar de *ſtuart* (hofmeester) alle ſoorten van wijnen en ſterke dranken verkoopt. Des avonds komt de grootſte drukte aan, als de ſchuit in eene ſlaapkamer veranderen moet. De vaste banken aan beide zijden worden opengeſlagen, en daaruit matraſſen en kusſens gehaald; uit

Digitized by Google

een paar hoekkasten komen lakens en dekens te voorschijn; op de opengeslagene banken, en op ramen, welke met ijzers boven dezelve hangen, als ook op de kanapé's in het midden, worden de bedden gespreid; en, als de passagiers zich ter ruste begeven en de witte lakens over zich heen gehaald hebben, schijnt de flaauw verlichte slaapkamer een familie-grafkelder te wezen, in welk denkbeeld men versterkt wordt door de uitwaseming der slapenden in de alsdan te digt gesloteue schuit. Om de laatste reden zocht ik zoo min mogelijk des nachts met de kanaalbooten te reizen, maar liever rustdagen te houden in dorpen en stadjes, welke, in die weinige jaren, langs het kanaal, als door de aanraking met een' toverstaf, zijn uit den grond gerezen.

In de terugkomst, of bij afwisseling, reist men ook naar de *Niagara* met wagens even als onze Diligences; doch met kanaalbooten vond ik 't gemakkelijker en aangenamer. Men heeft er doorgaans goed gezelschap in; en bij al de overeenkomst, welke ik gedurig tusschen het karakter der *Noord-Amerikanen* en dat der *Franschen* opmerkte, behoort ook, dat de eersten zeer spraakzaam, vriendelijk en nieuwsgierig zijn: spoedig is daardoor kennis onder de reizigers gemaakt.

Wetende dat ik een *Dutchman* was, begon een Kapitein van een koopvaardijschip, die zich onder de passagiers bevond, te verhalen, dat hij in *Nederland* gereisd had, onder anderen dan ook in de alom vermaarde trekschuiten. De beschrijving, welke hij van deze ellendige vaartuigen gaf, waar menschen van allerlei soort, als haringen in de ton, op elkander gepakt zitten, waar de schipper en zijne knechts met elkander wedijveren om lomp te wezen, en welk vaartuig voortgetrokken wordt door één oud en afgeleefd paard, voor welks berijder men van de passagiers nog een fooitje vraagt voor het ijsselijke beuken, dat hij op dat arme beest gedaan heeft, gaf aan het gezelschap in de kanaalboot veel stof tot lagchen: de verhaler vroeg mij gedurig, of het niet waar was, en ik kon er weinig anders tegen inbrengen, dan dat zulks niet *altijd* zoo was; ik deed echter opmerken, dat het gemakkelijker valt, zekere inrigtingen op ééns goed te maken, waar er in het geheel nog geene zijn, dan de oude, die door jaren gezags gevestigd zijn, te veranderen.

De *packet*-booten op het *Erie*-kanaal worden door drie zeer goede paarden getrokken, en leggen, ondanks de groote vertraging door de sluizen en de vele kanaalbooten, welke

Digitized by Google

dezelve op weg ontmoeten, in de 24 uren eenen afſtand van omtrent 100 mijlen af, zoodat men, nacht en dag doorvarende, het ganſche kanaal in vier dagen kan afreizen. De vracht wordt berekend, met eten en drinken, tegen 4 cents per mijl, dus in 24 uren voor 100 mijlen 4 daalders, hetwelk niet veel is, als men in aanmerking neemt de groote uitgaven, inzonderheid voor de geëmploijeerden, onder welke er eene vrouwelijke is, die meestal in de *Lady's cabin* is en de Dames bedient, het goede eten en drinken, dat men daar heeft, en den aanzienlijken kanaaltol, dien de booten betalen moeten. Indien hier de Burgemeesters de privilegie van de ſchuiten aan hunne meiden of knechts gaven, waardoor deze gerust alles op den ouden voet laten kunnen, en de paſſagiers zoo bruttaal behandelen als zij willen, zou zulks zoo goed en zoo goedkoop niet zijn kunnen; maar het zijn hier weder aſſociatiën, welke onderſcheidene lijnen dezer *packets* oprigten, derzelver Kapiteins aanſtellen, en alles zoo goed mogelijk maken, om veel paſſagiers te verkrijgen en derzelver lof te behalen.

Het kanaal heeft voor reizigers drie onaangename zijden. De eerſte is de vele en lage bruggen, welke over hetzelve liggen, waardoor men op ſommige plaatſen gedurig verpligt is in de ſchuit te gaan, en welke reeds aan verſcheidene menſchen, die daarmede niet ſpoedig genoeg waren, het leven gekost hebben. De tweede is, dat er zoo vele kanaalbooten elkander ontmoeten, en dikwijls zoo vreesſelijk tegen elkander ſtooten, dat ze ſchijnen te zullen breken, hetwelk vooral des nachts geen aangenaam gevoel is. De derde is de vele en kleine ſluizen, welke insgelijks hevige ſtooten veroorzaken en eene groote vertraging, naar mate vele booten elkander daar ontmoeten. De eerſte zou, door den overvloed van hout, gemakkelijk kunnen verholpen worden, maar eenen zoo veel te moeijelijker overtogt voor rijtuigen ten gevolge hebben; de twee laatſte kunnen dàn eerst verdwijnen, als er een dubbel kanaal gegraven wordt, van welk denkbeeld men niet vreemd was, uit aanmerking dat de vaart gedurig ſterker wordt, de onkosten van het thans voltooide kanaal voor het grootſte gedeelte reeds afbetaald zijn, en men binnen weinige jaren geheel zonder ſchulden zal zijn.

Het eerſte gedeelte van het kanaal vond ik het ſchoonſte. Men vaart door bebouwde landen, en in het gezelſchap van de rivier de *Mohawk*; dikwijls loopt het kanaal langs den

Digitized by Google

rug van eenen berg, en beneden ziet men deze rivier zich kronkelen en tafereelen vormen, waardig om door het penseel nagebootst te worden. Aan de boorden dezer rivier hebben zich vele *Duitschers* nedergezet, wier schoone en welvarende boerderijen, dikwijls romanesk gelegen, met grond deden vermoeden, dat zij bij de ruiling van hun vaderland met *Noord-Amerika* niet veel verloren hebben. De namen der oudheid worden aan het *Erie*-kanaal weder verjongd. *Troje*, *Rome*, *Syracuse*, *Utica*, *Palmyra* zullen in weinige jaren steden van eene middelbare grootte zijn. In het voorbijvaren ziet men met de grootste drukte aan deze stadjes bouwen. De fraaije kerken vallen spoedig in het oog. Om deze mooi te hebben, schijnen de *Amerikanen* eene bijzondere gehechtheid te bezitten. Naauwelijks staan er 100 huizen bij elkander, of men ziet twee of meer schoone en smaakvolle kerkgebouwen oprijzen. Ieder bijzonder Protestantsch genootschap zoekt spoedig eene eigene kerk te hebben. Roomschgezinden treft men weinig aan onder de bewoners van het noordelijk gedeelte der Vereenigde Staten, als zijnde afstammelingen van *Engelschen*, *Nederlanders* en *Duitschers*. Onder de 100 kerken in *New-York* is één Synagoge en twee Roomsche kerken, en op de geheele reis van *New-York* naar de *Niagara* vond ik slechts één kleine Roomsche kerk; dit was te *Utica*, een stadje van 4500 inwoners.

Onder alle plaatsen, welke aan het kanaal liggen, klimt *Syracuse* met de meeste snelheid tot eene aanzienlijke hoogte, omdat dezelve gelegen is in de nabijheid van eene zoutbron, welke het grootste gedeelte der Vereenigde Staten thans van zout voorziet, en door een kanaal van 1½ mijlen in gemeenschap met *Syracuse* gebragt is. Uit deze één bron wordt berekend, dat dagelijks 120,000 gallons water in eene 70 voeten hooge reservoir gepompt worden, uit welke het, door pijpen, verscheidene mijlen in den omtrek gevoerd, en door de zon of sterk vuur uitgedampt wordt, en alsdan van de 45 gallons een schepel (*bushel*) zout geeft. Het vervoer van dit zout is dus weder een aanzienlijk voordeel, 't welk het nieuwe kanaal aanbrengt.

Onder de groote moeijelijkheden, welke het kanaal verborzaakte, behoort ook het maken van eene lange houten brug of gang in het moeras van *Onondaga*, en de *aquaduct* in het *bassin* bij *Rochester*, een stadje aan de rivier *Genesee*,

Digitized by Google

dat in weinige jaren eene bevolking van 4200 inwoners verkregen heeft.

De laatſte dagreizen op het kanaal zijn minder aangenaam, omdat hetzelve de bebouwde landen verlaat, en grootendeels loopt door pas ontgonnene gronden of volkomene wildernisſen, waar de boomen, die zichzelven geplant hebben, in geen grooter getal omgehakt of verbrand zijn, dan de werklieden noodig hadden om het kanaal te graven.

Als men door deze onbebouwde ſtreken vaart, en daarbij bedenkt, dat de weg gaat naar de binnenlandſche zeeën *Ontario*, *Erie*, *Huron*, *Michigan* enz., alle bijna nog onbewoond en beneden de 50 graden N. br. liggende, dan lost men het vraagſtuk bij zichzelven op, of de machinerieën in de fabrijken, die duizenden van een' ongezonden en nutteloozen arbeid ontſlaan en aan den landbouw teruggeven, heilzaam of verderfelijk zijn.

Waarlijk, het behoort onder de voordeelen, welke het *Erie*-kanaal aanbrengt, dat hetzelve mede een hulpmiddel is, om die millioenen menſchen, waarvan ſommige landen in *Europa* overvloeijen, naar vruchtbare ſtreken over te brengen, waar zij, die werken willen, overvloed van onderhoud vinden, en als vrije en gelukkige menſchen leven kunnen. Ieder, die, vooral binnenlands, in de Vereenigde Staten gereisd, en overal gebrek aan handwerkslieden en landbouwers ontdekt heeft, en daarbij in aanmerking nam den overvloed van de beste levensmiddelen en goede betaling, welke de arbeiders ontvangen, zal zeker, gelijk ik, verwonderd zijn, dat men niet meer middelen zoekt, om de gebreklijdenden *Europa* te doen verlaten, vóór dat het nog eens ſtaatkunde wordt, ten minſte daar, waar geen WILLEM VAN ORANJE regeert, om de vaccinatie, de maatregels tegen de peſt, gele koorts enz. af te ſchaffen, en als uitvindingen van de vrijmetſelaars en liberalen te verklaren!

Dewijl het *Erie*-kanaal geheel het werk der kunst is, wordt het water, gelijk ik te voren reeds aangemerkt heb, uit ſommige kreken gezocht en van tijd tot tijd ververscht; daardoor wordt het een ſtilſtaand en zeer troebel water, hetwelk voor de gezondheid niet voordeelig zijn kan. Ik heb verſcheidene malen in den morgenſtond zulk een' dikken en onaangenamen damp boven het kanaal zien hangen, dat men verpligt was, een' geruimen tijd in de ſchuit te blijven, en zich de uitwaſeming der ſlapende pasſagiers, welke daarin nog heerschte, te getroosten.

Digitized by Google

Omtrent 24 mijlen van het einde des kanaals, te *Lockport*, is deszelfs moeijelijkſte plaats. Door vijf dubbele, achter elkander ſtaande ſluizen wordt het water op eens 76 voeten tegen eene ſteile rots in de hoogte gevoerd, en veroorzaakt een allerzeldzaamst gezigt. Door de ſierlijke uitvoering van dit werk, en door aan de vier zijden der ſluizen hardſteenen banken van meer dan honderd voeten te leggen, hebben hier de *Amerikanen* zich den roem willen verwerven van een der moeijelijkſte en belangrijkſte werken van dien aard in de wereld te hebben verrigt.

Het kanaal is vervolgens nog verſcheidene mijlen in maſſive rots uitgehoold, tot dat de natuur eindelijk, als een bewijs van derzelver goedkeuring op het trotſche werk, voor het eerst aan hetzelve eene gunst betoond heeft: de *Tonawanta*-kreek, namelijk, komt hetzelve te gemoet, verlengt het 11 mijlen tot *Blackrock*, van waar weder een kanaal van 2½ mijlen gegraven is, dat zich te *Buffalo* met het meer *Erie* vereenigt.

EENIGE OPMERKINGEN, TOT DE NATUURLIJKE HISTORIE BETREKKELIJK.

De vloo, die kleine plaaggeest van menſchen en beesten, is niet alleen door deze eigenſchap bekend, maar verdient ook onze verwondering, van wege hare *kracht*. Een *Engelsch* werktuigkundige vervaardigde een' gouden wagen, met groot gemak door één dezer inſekten getrokken; en meer anderen deden, op voortgelijke wijze, monnikengeduld met vlooijenkracht als 't ware wedijveren. — Vele rupſen zijn gewoon, horizontaal, ſchuins, loodregt van eenen tak als in de lucht te zweven, zich alleen met vier achterpooten vasthoudende, en uren lang in deze ſtelling te blijven. Welk eene kracht daartoe noodig is, kan men eenigermate daaruit afnemen, dat zelfs de bekwaamſte koordendanſer bezwaarlijk met zijne beenen de koord, gelijk een vogel met zijne klaauwen, kan omklemmen, en zich alzoo loodregt, maar geen enkel oogenblik waterpas houden. — Zoo vliegt ook de hertkever een groot eind wegs met een ſtokje van eene halve el lengte en een' halven duim dikte voort. — Eenige inſekten onderſcheiden zich door eene buitengemeene veerkracht. Den meſtkever kan men, met aanwending van alle kracht, naauwelijks

Digitized by Google

tusschen de vingeren vasthouden en deszelfs vleugelkracht overweldigen. De *Clophilus tenax* bezwijkt niet voor de drukking der stevigste schroefpers, en een andere kever wordt door een over hem heengaand wagenrad niet verpletterd. — Daarentegen kenmerken zich weder andere insekten door eene zeldzame taaiheid en buigzaamheid der spieren, bijzonder in den toestand der gedaantewisseling. De *Sphinx ligustri* kan zoo geperst worden, dat hare ganssche cilindervormige gedaante zoo plat als een band wordt, en na verloop van een uur heeft zij weder den vorigen vorm verkregen, alsof haar geen leed geschied ware. — De wereld zou eene geheel andere gedaante aannemen, wanneer de dieren, naar gelange van derzelver *grootte*, in dezelfde mate *kracht* ontwikkelden. Een olifant, zegt LINNÆUS, op gelijke wijze als de hertkever toegerust, zou, wanneer hij alsdan zijne kracht deed gelden, bergen kunnen omverre rukken en rotsen voortschuiven. Wanneer de wesp en de tijger even sterk en behendig waren als de *Cicindela* en de *Carabus*, zouden zij alles vernietigen. Wie zou de adder en de ratelslang kunnen ontgaan, zoo zij de *snelheid* van den *Julus* en de *Scolopendra* bezaten? — Met de *gulzigheid* veler insekten, met name veler rupsen, is het even zoo gelegen. Waar zoude eene drift koeijen weide vinden, wanneer zij in éénen dag zoo veel voedsel verslonden als de rupsen, die dagelijks zoo veel nuttigen als haar ganssche gewigt bedraagt?

DE VAL VAN MISSOLONGHI.

(*Histoire du Siège de Missolonghi, par M.* AUGUSTE FABRE.)

De oplettendheid der overwinnaars was weldra op het kruidmagazijn gevestigd. De grootte en vastheid van dit gebouw deed hun denken, dat de schatten der bewoners in hetzelve waren besloten. Men weet intusschen, dat zich daarin niet dan vrouwen, kinderen en — CAPSALIS (*) bevond. Hier weende men niet meer: want men had geene scheiding meer te duchten; het graf en de Hemel zou hier allen ver-

(*) CAPSALIS was een van de aanzienlijken der stad, die, hardnekkig geweigerd hebbende met het garnizoen te vertrekken, eene menigte vrouwen en kinderen naar het magazijn geleidde, en tot hen zeide: „Komt herwaarts, en „weest gerust; ik zelf zal er den brand in steken."

Digitized by Google

eenigen. De moeders presten, bedaard, hare kinderen aan hare borst: zij rekenden op CAPSALIS! Intusschen hadden zich de vijanden in grooten getale rondom deze wijkplaats verzameld: dezen poogden de deuren te verbrijzelen, genen de vensters te beklimmen; eenigen hadden reeds het dak beslegen, en waren bezig met hetzelve te verbreken, ten einde zich alzoo eenen weg te banen. Toen nu CAPSALIS den vijand in genoegzamen getale op dit punt vereenigd aanschouwde, verhief hij zijne stem, en riep, met de woorden van een den *Grieken* gemeenzaam gebed, uit: „Gedenk mijner, o Heer!" En eensklaps sprong het gansche gebouw in de lucht. De uitbarsting was zoo geweldig, dat de belendende huizen instorteden, de grond spleet, en de zee, uit hare bedding gedreven, eene geheele wijk overstroomde. Tweeduizend barbaren sprongen met CAPSALIS in de lucht; terwijl de slag, wiens oorzaak het garnizoen niet onbekend was, voor eenige oogenblikken de helden deed sidderen, die te midden van de vijandelijke legerplaats streden. — Dus was de ontknooping van dit verschrikkelijk schouwspel!

GOEDKOOP DER LEVENSMIDDELEN IN DE LANDSTEDEN VAN NOORD-AMERIKA.

— Het leven op het land, in *Noord-Amerika*, of in landsteden, is onbedorven en meer republikeinsch. Wien geene bijzondere betrekkingen aan groote steden binden, die vestigt zich doorgaans aldaar. Hier verschijnt eerst de *Amerikaan*, gelijk hij is, — als de vrije en belangrijke burger eener magtige natie. De grootste en den meesten invloed oefenende mannen der Vereenigde Staten, JEFFERSON, MADISON, MONROE, enz., leven op het land of in landsteden. Dat, wat in *Europa kleinsteedschheid* heet, bestaat in *Amerika* niet, wijl de burger der geringste landstad even zoo veel invloeds bezit, als de bewoner van *Nieuw-York*.

De leefwijs in deze landsteden is aangenamer en goedkooper. Van 700 of 800 dollars kan een gezin van 6 tot 8 leden, wanneer het een eigen huis heeft, zeer fatsoenlijk leven, en 3 paarden en even zoo vele zwarte bedienden houden; hetgeen in *Philadelphia* 4000, in *Nieuw-York* 5000, in *Nieuw-Orleans* 6000 dollars zoude vereischen. Om de mogelijkheid hiervan te doen beseffen, laten wij de prijzen van

Digitized by Google

onderscheidene noodwendigheden hier volgen. Het pond rundvleesch 1½ à 2 cents; varkensvleesch 2½ à 3 cents; versch hertenvleesch 2; gerookt 4 cents; schinken, gerookt varkensvleesch, 6 cents; een *bushel* (54 pond) haver 10 à 12, rogge 19 cents; weit 37½ à 50 cents; 112 pond fijn weitemeel 1 dollar 50 cents; een pond thee van de beste soort (*Imperial tea*) 2 dollars; mindere soorten van 75 cents tot 1 dollar; bruine suiker 10 à 12½, witte 20 à 25 cents; koffij, het pond 23 à 25 cents; de ton hooi (2200 pond) van 4 tot 6 dollars; een paard, wanneer men het zelf houdt, kost niet meer dan 25 dollars 's jaars: het duurste op het land zijn de kleedij en het huisraad.

HEUSCHE TEREGTWIJZING.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Weledel Heer!

Tot de bewonderaars en hoogschatters van wijlen den Hoogleeraar BORGER behoorende, deed het mij hartelijk leed, een zijner schoone, krachtvolle en naïve gedichten *zonder zijnen naam* geplaatst te vinden in den *Recensent ook der Recensenten*, XXste D. No. 6, onder den titel van *Ilias E.*, waarvan de Redacteur, in eene noot, den Heer C. DE KONING L.Z., te *Haarlem*, als inzender opgeeft. Hetzelve is, zoo als ik boven zeide, aan den genoemden voortreffelijken man het bestaan verschuldigd, en op den dag, aan den voet van hetzelve gemeld (3 Maart 1815), in de *Maatschappij der Nederd. Letterk.* te *Leyden* door zijn Hooggel. voorgelezen. Het is hetzelfde, waarop uw overleden vriend A. DE KONING, te *Meppel*, aan wien ik, eenigen tijd te voren, uit eenen geringen voorraad van eenige meer- of minder bekende dichtstukken van BORGER, een afschrift van hetzelve had doen toekomen, in zijnen *Brief over eenen Brief van Prof.* BORGER, (*Vaderlandsche Letteroefeningen*, voor 1826, Mengelwerk, bl. 771) doelt, wanneer hij zegt: „Mogt „eens iemand eene verzameling, kleiner of grooter, bezorgen van die stukjes, die van BORGER in omloop zijn, „en daaronder zijn gedicht: *Buonaparte op Elba*, mede opgenomen worden!" en het heeft tot opschrift: *Gevecht tusschen Napoleon en Minerva.* — In den afdruk van hetzelve

Digitized by Google

in den *Recenſent* worden ook de volgende misſtellingen gevonden. Coupl. 4, reg. 5, ſtaat: „ *verſta* de drieste hand;" moet zijn: *verlam* die drieste hand, hetwelk veel eigenaardiger is. — Coupl. 10, reg. 3: „ Athene *dook* haar kruin;" voor: *boog* haar kruin. — Coupl. 37, laatſte regel, ſtaat: „ *ſiert* door die *windvlaag* neêr," in plaats van: *ſtormt* door dien *windvlaag* neêr; behalve eenige veranderingen van geringeren aard. Ik kan mij niet begrijpen, dat de Heer C. DE KONINGH LZ., al ware het dan ook ſlechts door de voorletters, den naam van den Hoogleeraar, wien dit vers gewisſelijk tot groote eer verſtrekt, niet heeft opgegeven.

Kunt Gij goedvinden, het gemelde het publiek te berigten in een der volgende No's. van uw geacht maandſchrift, gij zult der nagedachtenisſe van den onſterfelijken BORGER eene regtmatige hulde toebrengen, zijnen vrienden voorzeker genoegen doen, en hem verpligten, die zich noemt

Uwen beſtendigen Lezer

11 Julij, 1827. A. J. MUINEN.

N. S. De uitlating, coupl. 2, reg. 4, ſchijnt niet toevallig, of door het afſchrijven te zijn veroorzaakt. Ook in mijne kopij wordt die regel niet gevonden, en is dezelve mede door ſtreepjes geteekend, hetwelk in het oorſpronkelijk ſtuk waarſchijnlijk mede het geval is.

VOOROORDEELEN.

Mannen, die groot van geſtalte en welgemaakt zijn, boêzemen, door hun voorkomen alleen, eenen zekeren eerbied in: van ouds, en bij alle volken der wereld, beſchouwde men dezulken, als geſchikt, om over anderen het gebied te voeren. Den kleinen daarentegen, welke voortreffelijke hoedanigheden zij bezitten mogen, valt het altijd bezwaarlijk, om bij het algemeen voor heldhaftig gehouden te worden. Het mogt als eene ſoort van wonder worden beſchouwd, dat ALEXANDER, die van eene middelmatige geſtalte was, zoo verre kwam, en zich den bijnaam van *den Groote* verwierf. ARISTOTELES zegt, dat mannen, die klein zijn, al zijn zij voor het overige ook de ſchoonſte der wereld, niet verdienen ſchoon, maar ſlechts aardig genoemd te worden.

Is deze grilligheid verwonderlijk; men heeft er, die nier

Digitized by Google

minder buitensporig zijn. Koningin ELIZABETH was hartstogtelijk ingenomen voor fraaije en welgemaakte mannen: men mogt zich bij voorraad verzekerd houden van een gunstig gehoor bij haar te zullen vinden, als men zich wel en behagelijk aan haar kon voordoen; daarentegen had zij van die door de natuur misdeeld waren zulk eenen onverwinnelijken afkeer, dat zelfs hare lijfwachten zorg droegen, om, als zij buiten haar paleis stond te komen, alles zich van daar te doen verwijderen, wat, van wege verminktheid of eenig ander uiterlijk gebrek, voor haar gevoel hinderlijk zijn konde. — De Koningin van *Frankrijk*, ANNA VAN OOSTENRIJK, had eene schier even groote ingenomenheid voor welgemaakte mannen als ELIZABETH, maar geenszins gelijken afkeer van misvormde; zij beschouwde dezulken integendeel met een zeker mededoogen. Dit was buiten tegenspraak veel redelijker en aan een grootsch gemoed oneindig beter voegende, dan de vergedrevene kieschheid der *Engelsche* Vorstin, waarachter niet onwaarschijnlijk de meest onkiesche wellustigheid zich verschool.

Wil men nog andere voorbeelden van grilligheid, de geheele wereld beklaagt de blinden; de eenoogigen integendeel hebben in het algemeen voor ons iets terugstootends: ondertusschen verdienen deze toch de helft van het mededoogen, dat men met blinden heeft, gelijk de Heer DE SERVIEN, die maar één oog had, niet ten onregte aanmerkte. — Van eenen anderen kant is het loens zien, wanneer het namelijk niet te sterk is, geenszins onbehagelijk. In KAREL DE MONTMORENCY vond men het iets fraais, dat hem het eene oog een weinig gedraaid stond, en men noemde dit aan het Hof van LODEWIJK DEN XIII: *avoir l'œil à la Montmorency*. DESCARTES betoonde eene bijzondere genegenheid voor die scheel zagen, en gaf voor reden daarvan op, dat zijne minne dat gebrek had gehad. Met dat al vindt men lieden, die eenen scheelzienden niet kunnen aankijken, zonder zelve iets smartelijks aan zijne oogen te gevoelen. — Het is ons iets pijnlijks, iemand te zien, die zwaar kreupel gaat; gebogchelden daarentegen verwekken in ons eene neiging tot lagchen: als onwillekeurig steekt men met hen den draak.

Neuzen, die, zoo als men het noemt, aanzienlijk zijn, d. i. tamelijk ver buiten het aangezigt uitkomen, worden overal fraai gevonden, behalve in *China* en bij de *Tartaren*. De *Tartaren* van de *Krim* drukken hunnen kinderen het neusbeen

Digitized by Google

in, het voor iets wanstaltigs houdende, als de neus voorbij de oogen uitsteekt. Elders zijn de stompe neuzen onbehagelijk, en worden zij zelfs voor een kwaad merkteeken gehouden. De Konstabel ANNE DE MONTMORENCY werd stoutende, *de Stompneus*, genoemd, en de Hertog DE GUISE, de Zoon van dien, welke te *Blois* omkwam, had mede zulk eenen neus. De Markgraf DE CHAMPVERT, die voor de beide huizen, van GUISE en MONTMORENCY, eene groote genegenheid, schier eenen afgodischen eerbied heeft betoond, beklaagt zich in eenen zijner Brieven bitterlijk er over, dat in die beroemde stammen twee stompneuzen hebben bestaan, en hij doet dit op eenen toon, als wierd derzelver glans daardoor eenigermate verdonkerd. — Zoude het niet onder de voorname zaken der zedelijke vorming van de jeugd mogen geteld worden, haar vroegtijdig te leeren, om zich door geene uiterlijkheden des ligchaams, ten voor- of ten nadeele van eenig mensch, te laten voorinnemen?

ZELDZAME ECHTELIJKE TEEDERHEID.

De Heer MALOT, Letterkundige, verlicht Regtsgeleerde, en als zoodanig langen tijd de functiën van het publiek Ministerie te *Ayallon* hebbende waargenomen, is dezer dagen overleden, een zeer zeldzaam voorbeeld achterlatende van echtelijke teederheid. Bij het nazien van zijn studeervertrek heeft men, in eene geheime kast, waarvan hij alleen den sleutel had, het gebalsemde, verniste en welbewaarde ligchaam gevonden van zijne echtgenoote, vóór 25 jaren overleden. Men vermoedt, dat hij alstoen van den lijkbezorger het opgraven zijner geliefde vrouw heeft weten te verwerven, van welke hij zelfs na den dood niet konde scheiden. Het is hem alvast gelukt, den schat, dien hij dus bewaarde, gedurende al dien tijd, aan aller oog te onttrekken, en tevens zijne onafgebrokene hulde aan het zielloos overschot zijner wederhelft te bedekken. Hetzelfde graf houdt hen thans voor de Eeuwigheid besloten.

BELACHELIJKE, DOCH TEVENS BEKLAGELIJKE ONWETENDHEID.

(*Gazette des Tribunaux*, 13 *Juillet*, 1827.)

Op Zondag 8 Julij ll. had de pastoor, predikende over de

Digitized by Google

eerste zonde, herhaalde malen gezegd: „ De vervloekte slang „ (*serpent*), de slang, die het verderf van zoo vele men„schenkinderen heeft te weeg gebragt!" Een *serpent*, geen *Bod*, maar een dier kunstenaars *en surplis*, die, muzikanten uit al hunne magt, somwijlen de ooren der geloovigen als verscheuren, — dusdanig een *serpent* stond eensklaps op, en, den eerwaardigen pastoor in de rede vallende, riep uit: „ Ik het „ verderf van deze gansche vergadering veroorzaakt! Weet, dat „ ik sinds 50 jaren, dat ik *serpent* ben, van vader tot zoon, „ nooit eenig sterveling het minste leed heb gedaan! Ik ben, „ wel is waar, slechts *serpent*, maar ik ben een eerlijk man; „ dat ieder spreke, die durft!" — Den pastoor, die vruchteloos poogde hem de voldoendste verklaring te geven, uitgescholden hebbende, werd de ligtgeraakte *serpent* voor de regtbank geroepen, en tot twee dagen gevangenisstraf veroordeeld, aangezien (dus luidt het vonnis) het wel geoorloofd is, onwetend te zijn, maar geenszins, iemand te beleedigen, en de openbare godsdienstoefening te verstoren. — Deze koddige zaak heeft gediend voor het *Tribunal de simple Police de Fontaine-lebeau*, *Seine-Inférieure*.

DE GEVAARLIJKE HERBERG.

Eene ware Anekdote.

Niet lang geleden trad een eenvoudig gekleed man, die te voet reisde, voor een oogenblik, bij het vallen van den avond, op den weg van *Condé* naar *Leuze*, eene kleine, eenzaam gelegene herberg binnen, alleen door een' boerenwaard met zijne vrouw bewoond. Terwijl hij daar nederzat, vertelde hij, zonder erg, werwaarts hij ging; en terstond nam de waard het besluit, hem te berooven. Naauwelijks een vierendeel uurs voortgegaan zijnde, vorderde een vermomd persoon hem, onder bedreiging des doods, zijn geld af. De reiziger bood hem 12 franken aan, onder verzekering, dat dit alles was, wat hij bij zich had; waarop de roover hem zijnen weg liet vervolgen. Maar, tot zijn ongeluk, neemt de man, bevreesd geworden voor den mogelijken aanval van van min ligtgeloovige gaauwdieven in zulk een onveilig oord, het besluit, onverwijld op zijne schreden terug te keeren, en, kan het zijn, den nacht in hetzelfde herbergje, dat hij zoo even verliet, door te brengen. Hij vindt alleen de vrouw te huis; ver-

Digitized by Google

haalt haar, wat hem is wedervaren, en tevens, dat hij 12000 franken bij zich had. De waardin brengt hem op een' kleinen zolder met eene bedstede; verzoekende, het alzoo voor lief te nemen, daar zij geene andere slaapplaats had. Thans komt de waard, die eenen omweg had genomen, te huis, en stelt zijner vrouwe de buit gemaakte 12 franken ter hand. „ Domkop!" zegt zij, „ gij weet dan niet, dat hij 12000 franken met zich voert? Hij is hier!" terwijl zij op het zoldertje wijst, waar zij meende, dat hij zich aanstonds ter rust begeven. Intusschen was den reiziger eene beangstheid bekropen, van welke hij zichzelven geene reden wist te geven. Hij luistert, en, met ontzetting, vangt hij iets op van het gruwelijk ontwerp, tegen hem beraamd. De man, namelijk, zou den zolder beklimmen, hem een' slag op het hoofd toebrengen, vervolgens hem ten venster uitwerpen, wanneer de vrouw hem met eene bijl verder zou afmaken. Ontsteld zoekt nu de arme reiziger, doch vruchteloos, naar eenen uitweg, om te ontsnappen. Zachtjes tast hij overal in den blinde rond, om iets te vinden, waarmede hij voor 't minst zijn leven zoo duur mogelijk konde verkoopen; en gelukkig valt hem een stuk houts in handen, dat tot knuppel dienen kon. Daarmede gewapend, wacht hij zijnen vijand af, en, op het oogenblik dat deze, op geenen dadelijken wederstand bedacht, binnentreedt, geeft hij, door doodsangst vertwijfeld, hem eenen slag op den kop, dat hij suizelend ter aarde stort, en werpt voorts het ligchaam ten venster uit. Het wijf, in het donker op den loer staande, en geen oogenblik twijfelende, dat het de reiziger is, die naar beneden wordt geworpen, schiet toe, en brengt haren man met de scherpe bijl eene doodelijke wonde toe. — Zij is gevat, en wacht thans haar vonnis.

DE BLANKE FETISCH.

Toen DICKSON, de *Engelsche* reiziger in *Afrika*, het gebied van den *Schah* wilde doortrekken, vond hij hierin tegenstand. De inwoners zeiden' hem, dat hun *Fetisch* zich tegen zijn verlangen had verklaard. DICKSON antwoordde, dat hij, op zijne beurt, *zijnen Fetisch* wilde raadplegen. Bij geluk had hij onder zijne pakkaadje eene Galvanische batterij, en, voor aller oogen eene hen gedood hebbende, deed hij de-

Digitized by Google

zelve vervolgens den kop opheffen en de vleugels bewegen, zoodat zij op het punt scheen van te zullen wegvliegen. Zoo iets konden zij met hunnen *Fetisch* niet nadoen. Zij moesten erkennen, dat de zijne magtiger was, en lieten DICKSON zijnen togt onverhinderd voortzetten.

LIBERALISMUS EN OBSCURANTISMUS.

Overal ligt de Waarheid in het midden. De Liberalen schrijven 1927, de Obscuranten 1727. Genen regeren een' Hemel vol Engelen, dezen een' stal vol schapen. De eersten zweven in luchtbollen, bespannen met adelaren; de laatsten kruipen, met vier slakken voor en vier dito achter den wagen. De Liberalen schieten met stoomkanonnen naar de maan; de Obscuranten zoeken, met den bril op den neus, molshoopen op de aarde, en wroeten bloembedden om, ten einde de opwerpers te vangen.

DE KONINGEN EN DE KONING.

II. (*)

Die hier op de aardsche troonen met zwaard en schepter staan,
Zij wenken: Weg met dezen! zoodra wij tot hen gaan.
Zij willen voor ons sluiten de havens en het land;
Zij willen voor ons sluiten oor, oog, en hart en hand.
Die op den troon des Hemels met kruis en palmen staat,
Hij wenkt, en roept: Treedt nader, die u in tranen baadt!
Komt tot mij, gij bedrukten! 'k ben rijk in troost voor u;
Komt! ik heb oogen, ooren, en *wonden* ook voor u.
Heil ons! Wij staren verder niet meer naar West en Noord.
Schoon ons in West en Noorden de Christenheid niet hoort,
De Heer wil bij ons blijven; de Heer is ons nabij:
Hij wenkt, en zijne scharen staan reeds aan onze zij';
Niet, als, uit verren lande, een traag en vadzig heer,
Maar stortende, als een bliksem, van uit den Hemel neêr.
Dáárheen dan onze blikken! Geen wolkfloers weert die af:
't Geloofsoog dringt door nevel, door nacht en dood en graf.

(*) Bijaldien de overbrenging van eenige der vrijheidlievende dichtstukjes van den *Grieken*-vriend WILHELM MÜLLER den lezer welgevallig zij, gelieve hij dat, getiteld: *De laatste Griek*, (zie *Meng.* No. X) als I. aan te merken.

Dáárheen dan oog en ooren, en mond en hand en hart!
Dáárheen met onzen jammer! dáárheen met onze ſmart!
Dáárhenen ſtijge ons offer; en, ſaalt er wierook aan,
Dan doen wij 's vijands vloten al dampend opwaarts gaan!

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. UNTEMA.

DE POEDEL.

Het is bekend, dat poedelhonden
Vaak trouw en leerzaam zijn bevonden,
En 't blijkt ook nu weêr in 't geval,
Dat ik hier kort verhalen zal.

Een oude vrijer in de ſtad,
Die, naar 't gebruik van veel dier ouden,
Geen huisgezin verkoos te houden
En keukenmeid noch lijfknecht had,
Bezat een' trouwen poedelhond,
Een beest met ongewone gaven;
Want daaglijks op den middagſtond
Zag men hem naar de herberg draven,
Waar hij den ſpijskorf vaardig vond.
Men zette dien ſlechts voor hem neêr;
Dan droeg hij ijvrig, naar behooren,
En zonder zich aan iets te ſtoren,
Het middagmaal naar zijnen heer.
Hieraan was 't beest ſints lang gewend;
Hij was bij heel de buurt bekend;
Zijn doen kon dus geen opzien wekken,
En ongemoeid liet men hem trekken.
Maar zekren dag, toen weêr de hond
Zich met den korf op weg bevond,
Om naar zijn' meester dien te dragen,
('t Beproevingsuur had toen geſlagen)
Kwam, door den reuk der ſpijs bekoord,
Een bende honden hem omringen,
Die, door den honger aangeſpoord,
Weldra den eetenskorf beſpringen.
De trouwe poedel raakt in nood;
Hij wil den ſpijskorf wel verweren,
Maar ſchoon hij allen weêrſtand bood,

Wat raad hen allen af te keeren?
Want de overmagt is al te groot.
Hij neemt toch spoedig zijn besluit
(Men viel reeds gretig op den buit):
Hij zet den zwaren spijskorf neer,
En bijt, ('t zij tot zijn' lof geschreven)
Toen meer geschikt tot tegenweer,
Alleen, stoutmoedig tegen zeven.
Maar, daar hij vruchtloos weêrstand biedt,
En allen gulzig vreten zier,
Denkt hij in 't eind: Wat kan 't mij baten?
Mijn dapperheid is toch om niet.
'k Moet hun den korf ter prooi wel laten.
Kom, troosten we ons in dit verdriet!
'k Zal naar 't gevat mij maar wat schikken,
Dat dunkt me in dezen nood het best,
En ook mijn portie binnenslikken. —
Toen vrat hij mee, gelijk de rest.

Heeft men in menig' staat, misschien,
Ook poedels van die soort gezien?

Uit het *Hoogduitsch*.

VAN STARKENBORGH STACHOUWER.

RECEPT TEGEN DE MINNEKOORTS.

R, *Essentia cognitionis sui*,
Balsamum moderaminis,
Tinctura laboris,
Aqua clara,
Panis secus,
Spiritus: Noli me tangere!
Decoctum curarum.

VROUWELIJKE IJDELHEID.

Aline wenscht, in ernst, te sterven:
Wat inval voor een maagdelijn!
Zij wil, nog jong, den Hemel erven,
Om .... eeuwig jong en schoon te zijn.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERGELIJKING VAN EPAMINONDAS EN DE RUITER.

(Door den Schrijver der *Vergelijking van* HANNIBAL *en* MARLBOROUGH.)

Indien er een naam in de Oudheid is, voor welken zich de menschenvriend met eerbied buigt, het is, naast SOCRATES, ARISTIDES en PHOCION, gewis die van EPAMINONDAS. Niet slechts omdat hij zijn Vaderland ten top van roem verhief, — niet als overwinnaar bij *Leuktra* en *Mantinea*, — niet als uitvinder eener nieuwe oorlogskunst, de schuinsche slagorde; maar als naauwgezet vriend der deugd, als onbaatzuchtig, edelmoedig, waarheidlievend, goedaardig mensch, hartelijk vriend van eenen PELOPIDAS, en vijand van alle bloedvergieten, dat niet noodzakelijk was, — als zoodanig bewonderen wij dezen burger van *Thebe*. Wij zochten lang naar eenen held in de nieuwere tijden, eer wij zijne wedergade vonden. Misschien TURENNE? Hij had veel van den *Thebaan*. Maar wij sloegen het oog op zijne vernederingen van Godsdienst, waarschijnlijk om hofgunst, op zijne blinde, onmenschelijke uitvoering van een gebod, dat geene Regering mag voorschrijven, op zijne verwoesting en omkeering van den *Palts*, en wij staakten verontwaardigd de vergelijking. Neen! slechts éénen vonden wij, die als krijgsman de deugden van EPAMINONDAS, en zelfs in hoogere mate, bezat; het is *Nederlands* eeuwige eere, DE RUITER.

De overeenkomst tusschen beiden is treffend. Het Vaderland van EPAMINONDAS was sedert lang ter prooije aan de spotzucht der overige *Grieken*. De dikke lucht van het waterrijke *Beotië* scheen geene grootheid van ziel of van geestvermogens, geene hoogere ontwikkeling der levensgeesten, dan voor de behoeften van het dierlijk bestaan, te dulden. Zoo ten minste redeneerden de *Grie-*

Digitized by Google

ken, de *Atheners* blindelings volgende, wier volkshaat, doorgaans aan naburen eigen, zich dus wreekte ten koste der waarheid, en wier volkstrots zich tevens, als de fijner bewerktuigde, door de Godin der Wijsheid en der Kunsten meer geliefde en begunstigde Natie, verhief. Alsof een AMPHION, een HESIODUS, een PINDARUS, eene CORINNA, een CEBES, een SIMMIAS, en daarna een EPAMINONDAS, een PELOPIDAS, een PLUTARCHUS; dat dwaze vooroordeel niet logenstraften! — Maar hetzelve heeft niets, dat ons verwonderen kan. Heeft niet in onzen tijd een dergelijk vooroordeel ons Vaderland bij andere Natiën in een verkeerd daglicht geplaatst? Spreekt men ook niet van de dikke lucht en van de moerassen van *Nederland*? Maar de vlugge *Franschman* heeft geenen DE RUITER voortgebragt, zoo min als het overige *Griekenland* eenen EPAMINONDAS, die beiden hun Vaderland tot den hoogsten roem verheven.

EPAMINONDAS was niet uit een der aanzienlijkste geslachten van *Thebe* afkomstig; maar zijn vader schijnt tot den middelstand te hebben behoord, daar hij zijnen zoon eene, naar de zeden dier tijden, allezins beschaafde opvoeding deed genieten. In dit opzigt had hij zeer veel boven DE RUITER vooruit, die, uit de lagere klasse der Maatschappij ontsproten, langen tijd den kost moest winnen als jongen op eene lijnbaan. Maar zou dit wezenlijk een *voordeel* zijn, dat de *Griek* boven onzen Landgenoot *vooruit* had? Ongetwijfeld, in zoo verre DE RUITER daardoor vele beschaafde kundigheden miste, wier gebrek hem echter in den stand, dien hij omhelsde en met den grootsten luister bekleedde, minder tot nadeel verstrekte. — Zoo had b. v. EPAMINONDAS kennis der wijsbegeerte (hij had den *Pythagoreër* LYSIS gehoord); in de welsprekendheid bezat hij ongemeene talenten; hij verstond de muzijk, en beoefende dezelve met smaak, zoo wel met stem als snarenspel; hij was vaardig in kunstmatige ligchaamsoefeningen. Van dit alles verstond DE RUITER niets. Maar hij wist

Digitized by Google

zich, door eigene verdienſten, van jongen in de lijnbaan tot Admiraal van den Staat, tot den eerſten Zeeheld van zijnen tijd te verheffen, wien de Vorſten en Koningen van *Europa* zich beijverden met ordeslinten en Hertogstitels te ſieren, wiens zoon zijne vijanden zelve met bewondering en eerbied de hulde toebragten, aan 's vaders deugden verſchuldigd. DE RUITER kende weinig, buiten zijn vak; maar alwat hij wist, wist hij grondig. Hij was grooter dan EPAMINONDAS: want, uit lageren ſtaat omhoog gerezen, beklom hij, ook naar de ſchatting der wereld, een' hoogeren trap van aanzien en luister.

Doch dit bewijst eigenlijk niets — niets voor beiden. Hoe vele ſielten hebben zich, door de omſtandigheden begunſtigd, of door hunne ſchelmſtukken zelve, tot de hoogſte magt weten te verheffen! Een CROMWELL — een NAPOLEON — (die dan toch nog altijd hunnen *Adel* voor zich hadden) maar, ook buiten dezen, hoe vele geluksoekers, een PIZARRO, en zoo veten in de *Franſche* Omwenteling! EPAMINONDAS en DE RUITER klommen beiden zoo hoog, zonder één ſchrede van het pad der deugd af te wijken. EPAMINONDAS zou waarſchijnlijk zijn geheele leven aan de wijsbegeerte, die hem in zijne eerſte jaren zoo magtig boeide, hebben toegewijd, zoo geene belangrijke omſtandigheden hem tot grooteren werkkring hadden opgeroepen. Zijne geboorteſtad was, door een eerloos verraad, in handen der *Spartanen* gevallen. Dit kon de groote man niet verkroppen; hij maakte van alle gelegenheden gebruik, om zijne landgenooten afkeerig te maken van het juk der vreemden; onthield zich echter van deelneming aan de omwenteling, omdat daarbij ook burgerbloed — bloed van de aanhangers der *Spartanen* — moest worden geplengd. Doch, zoodra *Thebe* vrij *was*, werd hij deszelfs kloekſte verdediger tegen den vreemdeling, en een verdediger niet alleen van zijn Vaderland, maar van geheel *Griekenland*, hetwelk door de heillooze en onnatuurlijke verbindtenis van *Sparta* met *Perzië* — zij is, onder den naam van *Vre-*

Digitized by Google

de van ANTALCIDAS, aan de verachting der nakomelingschap toegewijd — met volkomene ſlavernij werd bedreigd, waarvan men aan *Thebe* de proef had genomen. De achtereenvolgende overwinningen bij *Tegyra*, en vooral bij *Leuktra*, waarin de bloem der *Spartaanſche* krijgsmagt, duizend burgers der ſtad, op de plaats bleven; de verbonden met *Arkadie*, de herſtelling van *Meſſene*, het bouwen der *groote ſtad* (*Megalopolis*), als een breidel, *Sparta* in den mond gewrongen; het mijden, zelfs met eenig voordeel, der hinderlaag van den *Athener* IPHIKRATES, die EPAMINONDAS op de landengte van *Korinthe* den pas wilde affnijden, en het gelukkig terugbrengen der zegevierende ſchare naar *Thebe;* het uitvinden eener krijgskunst, die PHILIPPUS van hem leerde, die ALEXANDER deed zegevieren, en, nog geene Eeuw geleden, een' FREDERIK DEN GROOTEN de driemaal ſterkere *Oostenrijkers* deed overwinnen; ziet daar zoo vele daden van EPAMINONDAS, die *Griekenland* de vrijheid ſchonken, en het trotſche *Lacedemon*, 't welk met eene ijzeren vuist van zijne heerſchappij gebruik had gemaakt, voor altijd vernederden.

DE RUITER ſcheen in den beginne ook niet voor den oorlog beſtemd. Schoon de zeevaart zijn lust en zijn leven was, bepaalde hij zich nogtans, tot zijn drieënveertigſte jaar, tot de koopvaardij, waarin hij, als ſchipper, zijnen reederen altijd het uitſtekendſt genoegen gaf, en zich door menig blijk van ſchranderheid, rustigheid, eerlijkheid en onwrikbare ſtandvastigheid onderſcheidde; ook, wegens zijne ervarenheid ter zee, eenmaal door den Staat als Schout-bij-Nacht over de onderneming naar *Portugal* was geſteld, en meermalen als Kapitein tegen de *Duinkerker* kapers en *Barbarijſche* roovers geſtreden had. Doch bij gelegenheid van zijn derde huwelijk, in 1652, zeide hij den zeedienst geheel vaarwel, en meende nu zijne overige dagen gerust aan land door te brengen, toen de eerſte *Engelſche* oorlog hem te wapen riep. *Engeland* had zich reeds voorlang de *heerſchappij der Zee* toegeëigend, en wilde nu die leer in beoefening bren-

Digitized by Google

gen. Het was een Nationale trots; want zoo wel het Parlement aan 't hoofd der *Engelſche* Republiek in 1652, als KAREL II in 1665, zochten opzettelijk twist met het toen voorbeeldeloos bloeijende *Nederland*, ten einde zich van deszelfs handel, zoo mogelijk, meester te maken, en dien althans afbreuk te doen. DE RUITER werd nu door het Vaderland opgeroepen; en, ſchoon hij in 't begin ſchoorvoetend tot het beſluit kwam, had hij dat beſluit niet genomen, of hij werd *Neêrlands* grootſte, moedigſte en bekwaamſte verdediger tegen eene magt, die toen op zee dezelfde rol ſpeelde, en dezelfde ondragelijke trotschheid ten toon ſpreidde, als *Sparta* te lande, toen EPAMINONDAS het ſtuitte. DE RUITER overwon achtervolgens ASCUE, ſtreed met TROMP tegen BLAKE, ontwrong in den tweeden *Engelſchen* oorlog aan de *Britten* de geroofde posten aan de kust van *Guinea* met voorbeeldeloos beleid en ſnelheid, deed toen het diepgezonken Vaderland na den ongelukkigen zeeſlag van 1665 herleven, bleef meester in den grooten vierdaagſchen zeeſlag, waarin de *Britten* niet minder dan 23 ſchepen en 6000 dooden verloren, deed in den tweeden ſlag van 1666, door C. TROMP verlaten, eenen aftogt, dien de *Franſchen* zelve grooter eere waardig keurden dan eene overwinning, en vernederde eindelijk den *Engelſchen* trots door de onderneming op *Chatham*, waarin het grootſte *Engelſche* zeekasteel benevens nog vele andere ſchepen werden genomen of verbrand, hetwelk de *Heeren der Zee* te *Breda* den vrede deed ſluiten. Doch zij waren ſlechts vernederd, niet in het harte verzoend. Weldra vereenigden zij zich met *Frankrijk*, hetwelk omtrent dezen tijd eene dergelijke teleurſtelling door de ſtaatkunde van DE WITT ondergaan had, als *Brittanje* door de wapenen van DE RUITER. Toen ontſtond die gedrogtelijke verbindtenis tusſchen KAREL II en LODEWIJK XIV, om te zamen een' kleinen, vredelievenden Staat te verdrukken; eene verbindtenis, die nog in *Engeland* aan de geſchandvlekte *kabaal* harer onwaardigſte Ministers wordt toegekend, die de belan-

Digitized by Google

gen van hun land en van *Europa* nog onwaardiger opofferden, dan ANTALCIDAS die van *Griekenland*. Door dezen veegen nood des lands werd DE RUITER als boven zichzelven verheven. Tot driemaal toe deed hij aan twee groote Koningrijken de trotsche vlaggen strijken; bij *Soulsbay* in 1672, bij *Schoeneveld* in Junij 1673, en bij *Kijkduin* in Augustus 1673. Deze laatste overwinning was niet minder groot, dan die EPAMINONDAS bij *Leuktra* behaalde. Was dezelve in de andere zeeslagen nog altijd meer of min twijfelachtig geweest, doordien de nacht het gevecht scheidde, hier hadden de *Nederlanders* niet alleen meer schepen genomen dan de vijand, maar hem ook bij vollen dag de vlugt zien nemen en naar zijne zeegaten wijken. De uitslag was echter geheel verschillend van de zege, door den held van *Thebe* bevochten. De vijand werd nu niet *vernederd*, maar *verzoend*; en een meer dan honderdjarige Vrede tusschen de twee Natiën was de zoete vrucht van DE RUITER's inspanning bij *Kijkduin*. *Engeland* had nu gezien, dat het *Nederland* niet kon overwinnen; het verkoos dus liever deszelfs vriendschap te zoeken.

Maar niet alleen *Engeland*, hoezeer *Nederlands* hoofdvijand in die dagen, was het voorwerp, waarop DE RUITER zijnen heldenmoed oefende. Ook de *Barbarijsche* Zeeroovers, zoo van *Marocco* als vooral van *Algiers* (1655), de *Franschen* in 1657 (als Zeeroovers) en 1673, de *Portugezen* in 1657 en 1658, de *Zweden*, vooral in 1659, toen hij *Nyborg* op hen veroverde tot hulp der *Deenen*, wist hij te breidelen. Het is echter merkwaardig, dat DE RUITER nooit dan in *verwerende*, nimmer in *aanvallende* oorlogen vocht, gelijk trouwens de gesteldheid van onzen Staat die niet duldde. Zelfs de oorlog tegen de *Zweden*, van 1658 tot 1660, diende niet, om dezen te benadeelen, maar om het felbenaauwde en bijkans veroverde *Deenemarken* aan hunne magt te ontrukken, en in de andere gevallen moest hij óf den koophandel tegen aanvallen van op denzelven loerende roovers, óf den Staat zelven tegen den onregtvaardigsten

Digitized by Google

aanval beſchermen. *Portugal* had zich, door zijne dubbelzinnige en trouwelooze handelwijs in *Brazilië*, den oorlog op den hals gehaald; doch dezelve werd, althans onder DE RUITER, koel, niet met geſtrengheid gevoerd. — Als *held*, als *wettig* ſtrijder voor zijn Vaderland, heeft dus EPAMINONDAS boven DE RUITER niets vooruit; als *Genie* in de krijgskunst misſchien; maar dan ſtellen wij de *uitvoering* van zoo vele groote daden, het beleid van ſchipper en krijgsbevelhebber, door DE RUITER tevens aan den dag gelegd, tegen de *uitvinding* der *ſchuinſche ſlagorde* over. Ook mag men de ſnelheid der bediening van het geſchut, die hij invoerde, en waarvan hij te *Kijkduin* proeven gaf, wel als eene uitvinding rekenen.

Maar beſchouwen wij nu beiden ook in hun bijzonder leven als *menſchen*. Groot is de lof, dien de oude Schrijvers daaromtrent aan EPAMINONDAS geven. „Hij „was," zegt CORNELIUS NEPOS, „zedig, voor„zigtig, ingetogen, maakte een wijs gebruik van zijnen „tijd, en beminde de waarheid zoo zeer, dat hij zelfs „in ſcherts nooit daarvan afweek. Daarenboven was hij „goedertieren en in de hoogſte mate geduldig; hij ver„droeg de beleedigingen, hem niet alleen door het volk, „maar ook wel eens door zijne vriénden aangedaan; hij „wist ook het hem toevertrouwde geheim te bewaren, „hetwelk dikwijls niet minder nuttig is, dan wèl te „ſpreken. Gretig was hij in het toehooren, waar hij iets „dacht te kunnen leeren; in zulk een geval was hij al„tijd de laatſte, die heenging, en nooit vóór het einde. „De armoede verdroeg hij zonder moeite, en ontving „ook van den Staat niets dan roem. Hij had dus zelf „de middelen niet, om anderen te ondersteunen; maar „wanneer een gevangene los te koopen, of een behoef„tig meisje aan een uitzet te helpen was, zoo riep hij „zijne vrienden bijeen, en ſchatte hen elk op zekere „ſom, doch in tegenwoordigheid van den beweldadigde, „opdat deze de weldaad uit hunne eigene handen zou

Digitized by Google

„ ontvangen en zijne weldoeners kennen (*)." De overwinnaar van *Sparta* moest tot den veldtogt, om het noodigſte te kunnen medenemen, (en dit was zeer weinig, want hij had ſlechts één kleed, en wanneer dit gewaſchen werd, moest hij thuis blijven) vijftig *drachmen*, of zestien gulden, opnemen. Gelijktijdig zond de *tiran* JASON hem vijftig goudſtukken; hij zond ze terug, rekenende zulks als eene beleediging. Even zoo min als hij zelf geſchenken ontving, vooral van Koningen of Vorſten, duldde hij zulks in zijne vrienden of onderhoorigen. DIOMEDON van *Cyzikus* wilde hem voor den *Perzischen* Monarch omkoopen, en had tot dat einde reeds zekere MYCITHUS, een' vriend van EPAMINONDAS, gewonnen. Doch deze weigerde niet alleen de groote aangebodene ſom, maar deed ook MYCITHUS de ontvangene vijf talenten, of 9000 gulden, teruggeven, onder bedreiging van anders de zaak aan het geregt te zullen melden. Zijn ſchildknaap had eenig geld van een' krijgsgevangenen, hetzij afgenomen, hetzij tot min eerlijke einden ontvangen. „Geef mij mijn ſchild terug," ſprak hij, „en word herbergier! Om te vechten, zijt gij „ nu te rijk." Daarbij was hij onderworpen aan zijne Overheden, en diende meermalen, ſchoon hij vroeger het gebied had gevoerd, als *gemeen ſoldaat*, onder andere, veel minder kundige Veldheeren. Het gebeurde wel eens, dat het leger, in het grootſte gevaar gebragt, door het beleid van EPAMINONDAS gered werd, waarop hij zich echter geenszins verhoovaardigde, noch zijne meerderheid aan de onkundige leidslieden, die het heir in zulk een' toeſtand hadden gebragt, deed blijken. — Welk eene grootheid van ziel! welk eene vereeniging van deugden, waarvan men in de Oudheid gewis bezwaarlijk de wedergade vinden zal!

Doch wij durven ſtoutelijk onzen DE RUITER daar tegenover ſtellen. Zijne deugden waren minder *ſchitterend* misſchien, maar gewis niet minder *hecht*. Tegen de armoede van EPAMINONDAS was hij door onze heden-

(*) CORNELIUS NEPOS, *in Epaminonda*, 3.

Digitized by Google

daagsche maatschappelijke inrigtingen beveiligd, die den zeeman, zoo wel ter koopvaardije als ten oorloge, eene geëvenredigde belooning verzekeren, naar mate van den rang, dien hij bekleedt. DE RUITER was dus ook reeds zoo verre gekomen, dat hij in 1652 de zee vaarwel zeggen, en van zijn eerlijk gewonnen vermogen verder in huisselijke rust wilde leven. Doch dat hij dit *niet* deed, maar aan de roepstem van zijn Vaderland gehoor gaf, en hetzelve sedert in zes zware oorlogen, in de zeeën van *Europa*, *Afrika* en *Amerika* gevoerd, volijverig ten dienste stond, is in *hem* te verdienstelijker, omdat geene roemzucht (gelijk wij nader zullen zien) hem daartoe prikkelde, en het dus niets kon zijn, dan zuivere vaderlandsliefde en pligtbesef. Ook verrijkte zich de groote man volstrekt niet, haar mate van de veelvuldige gelegenheden, welke zich hem, het Opperhoofd van *Nederlands* vloten, daartoe opdeden. Dronk EPAMINONDAS nimmer wijn, en behielp hij zich meermalen met honig, ook DE RUITER was een gezworen vijand van overdaad en dronkenschap, zich liefst met harden scheepskost genérende, zoodat de Grooten van *Spanje* hem dien moesten voorzetten. Pekelvleesch was zijn geliefkoosde schotel. In kleeding was hij niet minder ingetogen. Hij ging, volgens TEMPLE, als een gewoon Zeekapitein gekleed, nimmer in eene koets, en een' knecht achter zich. Zijne woning en tafel waren zoo eenvoudig als die van een gemeen koopman of winkelier. De fiere *Spanjaard* MONTESARCHIO stond even zoo versteld over 's mans eenvoudigheid in huisraad en woning, als weleer de Barbaren, wanneer zij eenen echten *Spartaan* bij zich zagen. Gemak, vermaak was hem tegen de borst, zoodra het hem van zijn' pligt zou hebben kunnen aftrekken; ook had hij zijn ligchaam aan alle moeijelijkheden van zijn beroep gewend. — De goedertierenheid en minzaamheid van DE RUITER waren voorbeeldig. Men heeft, gedurende zijne geheele lange loopbaan, geen enkel voorbeeld van wreedheid, door hem gepleegd, maar wel vele van goedhartigheid en hulpvaardigheid gehad;

Digitized by Google

omtrent de *Spanjaarden*, omtrent de *Engelſchen* op de Goudkust, enz. Menſchen, die hij nimmer gezien had, de Hervormde Predikanten, in *Sicilië* en te *Napels* door Godsdiensthaat op de galeijen gebannen, verloste hij door zijne voorſpraak, en vermaande hen tot onderlinge liefde en vrede. Even zoo gehoorzaam als EPAMINONDAS gedroeg zich DE RUITER omtrent zijne Overheid. Dat hij zulks niet even zoo treffend liet blijken, was alleen uit gebrek aan gelegenheid, omdat de *Nederlandſche* Regering, wijzer dan de Overheden van *Thebe*, den grooten man niet deed vervangen door onbekwame Bevelhebbers. Neen! zij beſchouwde DE RUITER als onmisbaar; en, ſchoon deze nimmer eenig ſterveling vleide, en integendeel bij DE WITT de voorſpraak van EVERTSEN, bij de Staten de voorſpraak van DE WITT tegen de opgewondene, lasterende menigte is, DE WITT houdt hem de hand boven 't hoofd, en de Prins acht hem niet minder hoog, en rust niet, vóór hij zijne verzoening met TROMP heeft te weeg gebragt. Op dezen laatſten, die hem in 1666 zoo onwaardiglijk in den ſteek heeft gelaten, wreekt hij zich, door hem, in een volmaakt gelijk geval, te *Kijkduin*, ter hulpe te ſnellen. Vandaar ook, dat, gelijk de *Thebaanſche* troepen aan EPAMINONDAS, de *Nederlandſche* aan DE RUITER met hart en ziel verkleefd waren. Van de eerſten en hunne voorbeeldige krijgstucht getuigt zulks de geheel *Spartaansch*-gezinde en van de *Thebanen* blijkbaar afkeerige XENOPHON (*); van de laatſten die ſtoet van helden, welke zich met ijver onder de vanen van DE RUITER ſchaarden, en onder hem het leven voor 't Vaderland lieten. Voorheen toch had men in ſommige zeeſlagen, zelfs onder den ouden TROMP, doch vooral onder DE WITH en WASSENAAR, wel gezien, dat de Kapiteins zich lafhartiglijk aan het gevecht onttrokken of ſlecht daarvan hadden gekweten. Dit ziet men na 1666, onder het opperbevel van DE RUITER, weinig of niet. EVERTSEN wil onder hem gaarne leven en ſterven. C. TROMP zelfs,

(*) *Hiſt. Græc.* L. VII. p. 505. (*Leunclavii.*)

Digitized by Google

na een onverantwoordelijk gedrag, hetwelk echter meest uit gekrenkte eerzucht ontſpruit, verzoent zich met den ouden krijgsman, en ſtaat hem getrouwelijk bij. In de vier zeeſlagen van 1672 en 1673 is bijkans ieder *Nederlandsch* zeeman een held.

De dood der beide groote mannen zette de kroon op zulk een ſchoon leven. EPAMINONDAS ſtierf te *Mantinea* in de armen der overwinning, gelijk DE RUITER te *Syrakuſe* na het gevecht bij den *Ætna*. Beiden ſtreden ten behoeve hunner bondgenooten; EPAMINONDAS voor de *Peloponneziërs* (*Arkadiërs*, *Meſſeniërs* en *Eleërs*), DE RUITER voor de *Spanjaarden*, *Nederlands* oude gebieders, thans vrienden. Doch EPAMINONDAS ſtond aan het hoofd van 33,000 man tegen 22,000, en was dus voor de helft ſterker (*). DE RUITER was veel zwakker dan de vijand, en had tegen *dertig* groote en ſterkbemande oorlogsſchepen ſlechts *zeventien* over te ſtellen, behalve de *Spanjaarden*, die bijna niets uitvoerden. En nogtans was de overwinning volkomen, maar duur gekocht door de doodelijke wond van den overwinnaar. Men moet de *Franſche* verwaandheid bezitten, om, uit hoofde van dit toevallige voordeel, DUQUESNE den *overwinnaar* van DE RUITER, en dezen den *overwonneling* te noemen (†). — De omſtandigheden van den dood der beide Helden waren treffend: maar dit brengt ons op een zeer eigenaardig verſchil in beider karakter.

EPAMINONDAS was een groot man; maar hij *wist*, dat hij het was. DE RUITER wist het *niet*. Toen eerstgemelde, na den ſlag bij *Leuktra*, zegevierend te huis kwam, en met zijne ambtgenooten beſchuldigd werd, omdat hij het bevel te lang gehouden, en niet aan zijne

(*) DIODORUS SICULUS, L. XV. C. 74.

(†) *L'Hermite en Province*, T. VIII. p. 35, 36: „Les *Hollandais* ont élévé un ſuperbe monument à RUYTER *vaincu*, et les *Français* ont refuſé un ſépulcre honorable au *vainqueur* de RUYTER." NB. DUQUESNE was Proteſtant, en leefde onder LODEWIJK XIV.

Digitized by Google

benoemde opvolgers had overgegeven, verdedigde hij zich met te zeggen: *Stelt op ons graf, dat de Thebanen* EPAMINONDAS *hebben doen sneven, omdat hij hen te Leuktra gedwongen heeft de Lacedemoniërs te overwinnen, welken te voren niemand durfde onder de oogen zien; omdat hij Griekenland bevrijd, Sparta belegerd, Mesfene herfteld heeft.* Bij zijnen dood beklaagde men hem, dat hij kinderloos ftierf. *Ik laat*, zeide hij, *twee onfterfelijke dochters achter, — Leuktra en Mantinea.*

Deze twee trekken zijn groot, zijn treffend. Maar nu vergelijke men daarmede DE RUITER. Hij fprak, in zijne berigten, nooit van zichzelven. Eens, dat men, in een' vriendenkring, onder zijn verhaal van iets, dat door hem verrigt was, zulks wilde opteekenen, hield hij plotfeling ftil, en wilde niet verder voortgaan. Hij meende, zegt BRANDT, *dat zijn bedrijf geene Historie waard ware. Ik wil*, zeide hij voorts, *van niemand genoemd noch opgehaald worden, als ik flechts mijn gemoed mag voldoen, en mijne ordres wèl uitvoeren.* Hier ligt zekerlijk eene reine, kinderlijk-eenvoudige zielsgefteldheid tot grondflag, die volftrekt niet beleeft, dat het zoo bijzonder lofwaardig is, wanneer men zijn' pligt volbrengt. Doch deze zielsgefteldheid ontfproot uit eene hemelfche bron. Het was de *Godsdienst*, het *Christendom*, waaraan DE RUITER die te danken had. Hij fchreef de overwinning nooit aan zichzelven, maar altijd aan God toe. *Hij had niets, maar God alles gedaan.* De *nederigheid*, die hoofddeugd des Christendoms, lag dus bij hem tot grondflag zijner verrigtingen. Doch hiermede willen wij EPAMINONDAS geenszins van dwaze roemzucht befchuldigen. Hij kende die groote drijfveer van edele daden, *Gods wil*, niet, of toch zeer onvolkomen; en wij zien niet, dat zelfs de anders verhevene *Pythagorifche* Wijsbegeerte *daaromtrent* veel invloeds op zijne bedrijven gehad heeft. Gelijk bij alle groote mannen der Oudheid, was de *roem* hem een prikkel tot deugd, en een *furrogaat* der flechts in een fchemerlicht voor hem zigtbare onfterfelijkheid van den geest. DE RUITER, een onge-

Digitized by Google

letterd zeeman, vond in den Bijbel, dien hij vlijtig las, vooral aan land en des winters in zijne tijden van rust, oneindig meer licht daaromtrent, dan EPAMINONDAS, opgevoed in de lesſen der edelſte Wijzen. *Hem* was roem eene waterbel; *de wil des Eeuwigen* een onvoorwaardelijk pligtgebod. Dáár zocht hij ook alleen troost en hulp. Wanneer hij ſoms vlagen van mismoedigheid en radeloosheid had, zoo viel hij, zegt BRANDT, in de kajuit op de knieën, en herrees als een geheel ander mensch van het gebed. *Zulk* een man kon niet ſterven als EPAMINONDAS. In zijne jongſte ure zweefden hem niet *Chatham* en *Kijkduin* en de gedachtenis der nakomelingſchap voor den geest; maar een wensch, om *nog*, zoo mogelijk, voor zijne manſchap nuttig te zijn, en eene ligte vlaag van ongeduld, werd ſtraks afgewisſeld door een gebed voor *hen*, en voor zichzelv om geduld, en dankbaarheid aan God voor zijne langdurige bewaring. *Ik ben*, was een zijner laatſte gezegden, *hier op den post, daar God mij geroepen heeft; en wil Hij mij ook uit dit leven roepen, ik ben gereed en bereid. Mijne beminde vrouw en kinderen zouden mij mogelijk met hunne droefheid nog bezwaren. Zij zouden mij nu niet zien dan met bittere tranen, en ik hoop hen te vinden in de eeuwige vreugde* (*). Zoo ſtierf de groote man als SOKRATES, hoewel hij geen Wijsgeer, maar een eenvoudig Christen was. Dus paarde hij de geſtrengſte en meest naauwgezette godsvrucht met alle de deugden van eenen Held; en hij, de redder van zijn Vaderland, de overwinnaar in zoo vele ſcheepsſtrijden, levert ons de treffendſte wederlegging van het geſtelde van ROUSSEAU, alsof het ware Christendom met heldhaftigheid onbeſtaanbaar is.

Nog éene overeenkomst tusſchen beiden. Na den dood van EPAMINONDAS vervielen de zaken der *Thebanen* geheel; na dien van DE RUITER, de zeemagt van *Nederland*. Reeds terſtond na zijn overlijden werd zijne vloot door de *Franſchen* aangetast en verſlagen. TROMP

(*) BRANDT, DE RUITER, bl. 983, 984.

Digitized by Google

hield nog eene korte poos de eer van *Nederland* op; doch weldra verdween dezelve in het niet. Geen DE RUITER kwam meer te voorſchijn; en, in plaats dat de *Engelſche* en *Franſche* magt onder hem, *vereenigd*, voor de *Nederlandſche* hadden moeten wijken, werd, veertien jaren na zijnen dood, de vereenigde *Nederlandſche* en *Engelſche* magt bij *Bévéſier* door de *Franſche* geſlagen.

IETS OVER EN UIT EENE VERZAMELING VAN NIEUW-GRIEKSCHE VOLKSLIEDEREN, NAAR FAURIEL, SHERIDAN EN MÜLLER.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 513.)

DE ONTAARDE MOEDER.

Dit algemeen bekende en geliefde Gezang is aan het navolgende ware voorval den oorſprong verſchuldigd: In het diſtrict *Zagori*, in de nabuurſchap van het oude *Pindus*, leefde eene achtingwaardige familie, tot welke drie broeders behoorden, wier jongſte, door eene zeldzame uitzondering op de gewone verordening der Natuur, een voorwerp des ongegrondſten afkeers zijner moeder was. Nadat hij langen tijd, in ſtilzwijgende onderwerping, hare onregtvaardige hardheid had verduurd, beſloot hij ten laatſte, zijn geluk in vreemden lande te gaan zoeken, en naar *Adrianopel* te vertrekken. De voorvaderlijke plegtigheid des affcheidsmaals was voorbij, en de dischgenooten vergezelden den jongeling, vijf mijlen verre, tot in een woest dal van den *Pindus*, waar men ſtand hield, om te ſcheiden. Reeds hadden verſcheidene bloedverwanten en vrienden hunne liederen gezongen, toen de arme jongeling eene hooge, vooruitſtekende rots beklom, en een *geïmproviſeerd* lied aanhief, waarin hij, op het levendigst en innigst, de ſmarten ſchilderde, welke hij bij het ſcheiden van zijn vaderland en de zijnen, maar vooral daarover gevoelde, dat hij eene

Digitized by Google

moeder zou verlaten, die hem niet liefhad, — die hem haatte. Dit lied, met diepbewogene ſtem en op eene roerende wijs voorgedragen; de donkere eenzaamheid der landſtreke; het uur des afſcheids: dit alles werkte, met geweldige tooverkracht, op de harten der toehoorders; aller oogen zwommen in tranen, en de moeder des jongelings, als van eene verdoovende verwarring aangegrepen, konde naauwelijks het eind des gezangs afwachten, om zich in de armen haars verongelijkten zoons te werpen, hem onder tranen en kusſen om vergeving te bidden, en hem te beloven, voortaan eene betere moeder voor hem te zullen zijn, dan zij tot dusverre was geweest; en zij heeft woord gehouden. Dus zong hij:)

DE ONTAARDE MOEDER.

Steeds rijst der oudren bede omhoog
Voor 't kroost, zoo teêr bemind;
Eens, éens ſlechts vloekte een moedermond
Haar' zoon, haar énig kind!

„ O, Moeder! ban mij uit uw huis;
„ Grief mij met ſmaad en hoon;
„ Maar vloek, o vloek niet andermaal
„ Uw' deerniswaarden zoon!

„ Die wreede vloek drijft hem naar 't oord,
„ Waarheen de zwaluw ging:
„ De lente brengt de zwaluw weêr,
„ Maar niet den vlugteling.

„ Twaalf lange jaren gaan voorbij;
„ Gij ſtaart u de oogen blind,
„ En ſmachtend vraagt gij elken gast:
„ Spreek! zaagt gij niet mijn kind?

„ Mijn énig, mijn mishandeld kind!" ... —
„ Doe, arme! ons dan verſtaan,
„ Waar kennen we uw mishandeld kind,
„ Uw' eengeboren' aan?" —

Digitized by Google

„ Hij heeft een ranke en ſchoone leest;
„ Zijn oog is zwart, als 't mijn';
„ Zijn opſlag als de olijf zoo zacht;
„ Zijn wenkbraauw als ſatijn." —

„ Wij zagen hem; en gieren, ach!
„ Op 't lijk van uwen zoon.
„ Een zwaluw fladderde om zijn hoofd,
„ En zong, op droeven toon:

„ Spaart, vogels! voor zijn moeder ſlechts
„ Één hand, die haar verkond',
„ Wat jammer haar mishandeld kind,
„ Wat gier zijn ziel verſlond!"

DE SCHAKING.

(Dit buitengewoon uitgebreide Romantiſche Lied is afkomſtig uit den *Archipelagus*, of de kusten van *Griekenland*, en wordt ook op de *Iōniſche* Eilanden gezongen. Karakteristiek is de bijzonderheid, dat de jonge *Griek*, te midden van zijnen ijlenden ſpoed, nog gedachtig is, om onderweg zijne ouders te begroeten. Ik waag het voorts, M. H., het denkbeeld te opperen, dat, in deze voorſtelling, de Bruid veelligt het beeld der Vrijheid is. Doch, wat hiervan zij, zoo Gij, M. H., in dit Gezang geene dichterlijke vinding en uitdrukking ontwaart, dan verzeker ik u, dat de ſchuld bij mij ligt.)

DE SCHAKING.

De balling hief den beker op,
Gevuld ten vriendſchapsdronk;
Toen een gerucht, dat onheil ſpelt,
De marmren zaal doorklonk.

Het brieſchen van zijn' ouden hengst,
Het ſpringen van zijn zwaard,
Ziedaar wat hem het trouwloost feit
Omtrent zijn bruid verklaart.

Hij voelt, hoe, in dit eigenſte uur,
De prieſter, loos verblind,
Den band verbreekt van 't plegtig woord,
Dat haar aan hem verbindt;

Digitized by Google

Hoe een strafwaarde zegening
De trouwgelofte schendt;
Eene andre hand den bruidskrans haar
Op 't schuldloos voorhoofd preut.

Verwilderd vliegt hij naar zijn stal,
Die zestig paarden telt:
„ O! Wie van u, wier moedig oog
„ Uws meesters goedheid meldt;

„ Wie voert hem van het Oost naar 't West,
„ Zoo snel als 't weerlicht blinkt?"
De rossen snuiven, stampen, slaan;
't Gemalied dekrug klinkt.

Een strijdpaard, in het veld vergrijsd,
Briesche luide, alsof het zegt:
„ Mijn meester! sla het oog op mij,
— „ Op mij, uw' ouden knecht.

„ Nog span ik elke stramme pees,
„ Gewillig, voor uw bruid,
„ Wier blanke hand mij heeft gedrenkt,
„ Gestreeld mijn zachte huid."

Hij legt het edelmoedig dier
Terstond den zadel op,
Dat, fier op zijnes meesters last,
Zijn' hals verheft en kop.

't Is of 't hem zeggen: „ Zet u vast;
„ Bescherm uw duizelend hoofd,
„ En drijf mij met geen dolle spoor
„ Hoezeer van jeugd beroofd.

„ Ik voel me een veulen, dat het veld
„ Doorrent met vrijen moed,
„ En in zijn vaart, den grond bespat
„ Met 's ruiters brein en bloed!"

Naauw raakt zijn spoor den grijzen berget;
En — veertig mijl ter zij!
Hij spoort van nieuws zijn hijgend ros;
En — vijftig nog daarbij!

Digitized by Google

Maar, in dien wilden spoed, zendt hij
De stille bede omhoog:
„ Och, dat ik, bij mijn' wijngaard, nog
„ Mijn' vader weêrzien moog!"

De Hemel hoort eens Christens bee, —
Eens braven zoons veelmeer:
Bij zijn' geliefden wijngaard vindt
Hij d' ouden vader weêr.

„ Hell, oude man! Wiens gaard is dit? —
„ De wijngaard der ellend'!
„ 't Is die van mijn' verbannen zoon,
„ Wiens smaad hij heeft gekend.

„ Een ander heeft, deez' eigen dag,
„ Mijn' zoon zijn bruid ontrooid:
„ Niet hem gold 's priesters zegening,
„ De kruis om 't maagdlijk hoofd." —

„ Kan ik, zondom den bruiloftsdistel,
„ Den bruidkoet nog bespien?" —
„ Wanneer uw ros de wilden tart,
„ Gij kunt het nog misschien.

„ De hoogste kracht van 't forschste paard
„ En 's dolsten ruiters spoor
„ Kan nog des priesters zegening
„ U galmen doen in 't oor."

Naauw raakt zijn spoor den grijzen hengst,
En — veertig mijl eer zij';
Hij spoort van nieuws zijn hijgend ros,
En — vijftig nog daarbij!

Maar, in dien wilden spoed, zendt hij
De stille bede omhoog:
„ Och, dat ik, bij mijn' bloemhof, nog
„ Mijn moeder weêrzien moog!"

De Heinet hoort eens Christens bee, —
Eens braven zoons veelmeer:
Bij zijn' geliefden bloemhof vindt
Hij de oude moeder weêr.

Digitized by Google

„ Heil, oude vrouw! Wiens hof is dit?" —
„ De bloemhof der ellend' t.
't Is die van mijn' verbannen zoon,
„ Wiens jeugd hij heeft gekend."

„ Een ander heeft, deez' eigenlijk,
„ Mijn' zoon zijn bruid ontroofd.
„ Niet hem gold 's priesters zegening,
„ Die krans om 't maagdelijk hoofd." —

„ Kan ik, rondom den bruilofttafel,
„ Den bruidstoet nog bespien?
„ Wanneer uw ros de winden tart,
„ Gij kunt het nog misschien."

„ De hoogste kracht van 't feestelijk paard
„ En 's dolsten ruiters spoor,
„ Kan nog des priesters zegening
„ U gunnen doen in 't oor."

Naauw raakt zijn spoor den grijzen hengst,
En — veertig mijl ter zij',
Hij spoort van nieuws zijn hijgend ros,
En — vijftig nog daarbij.

Het briefchen van het trouwe dier,
Haar oor nog niet ontwend,
Maakt straks der bruid, met blijde hoop,
Haars minnaars komst bekend.

De bruigom slaat haar vorschend gâ,
Daar hij die hoop ontwaart:
„ Wie is 't, wiens fluistring uwe ziel
„ Die blijde ontroering baart?" —

„ Het is mijn broeder, die genaakt,
„ En u mijn' bruidschat brengt." —
„ Zoo zij hem, naast ons trouwprieel,
„ De welkomstdronk geplengd!

„ Maar, zoo 't uw eerste minnaar waar',
„ En gij uw' man verriedt!" —
„ Het is mijn broeder, die genaakt,
„ En u mijn' bruidschat biedt."

Digitized by Google

Zij reikt den opgezeten gast
Een' gouden beker wijn.
Zich buigend, fluistert hij haar toe:
„ Gij zult de mijne zijn.

„ Houd, lieve! u aan mijn regter zij",
„ Daar ge op den beker ſtaart,
„ En ſpring, terwijl ik me omwaarts neig,
„ Als 't lichst zoo ſnel, op 't paard!"

Behendig maakt het ros de bruid,
Daar ze op den beker ſtaart;
En, als het lichst zoo ſnel, werpt zich
Het meisjen op het paard.

En jongeling, en bruid, en ros
Gaan, als een ſtormwind, door.
De Turken ijlen; maar nauw zien
Zij 't ſtof nog van hun ſpoor. —

Zoo, door volſtandigheid en moed,
Vervangt de vreugd den rouw!
Zoo wint de Griek zijn bruid ééns weêr,
Door vroom geloof en trouw!

Ten beſluite, M. H., volge hier een, in deze Verzameling zich bevindend,

GRAFSCHRIFT OP DEN ONVERGETELIJKEN MARCO BOTZARIS, VOOR DE VRIJHEID GESNEUVELD, IN DEN SLAG VAN LASPI.

Griekſche wandelaar, treed zacht!
Deze grafſteen dekt met nacht
't Edelst ſtof;
Hem, (de vrijheid roept om wraak)
Botzaris, wien voor uw zaak
't Moordſtaal trof.

Vrijheid was hem hemelſpraak;
't Was zijn onverwrikt beſluit:
„ Dood of vrij!"
Om ons van den Turk te ontſlaan,
Voor ons in den dood te gaan,
Leefde hij.

Digitized by Google

't Is zijne asch slechts, die hier rust;
Zijne ziel, aan vrijer kust,
Leeft, getroost,
Bij ons voorgeslacht, zoo waard,
Dat om vrijheid bidt voor de aard',
En voor 't kroost.

Doe, o schim! den vonken kond,
Dat uw lijk, op Griekschen grond,
Elk ontbrandt,
En, tot wraak van 't kostlijkst bloed,
Bij uw' naam hem zweren doet:
„Dood voor schand!"

Mogt uit het bloed van den dapperen BOTZARIS, en van zoo vele duizende edele Martelaars, het kostelijke zaad der Vrijheid voor het arme, verlatene, verdrukte — helaas! ook door *Christenen* verdrukte — *Griekenland* zich eindelijk ontwikkelen, welig opschieten en tot rijpheid komen! Nooit toch bestond er schuld, zoo oud, zoo groot, zoo heilig, als die van het beschaafd *Europa* jegens dit Volk. Heeft de wereld hare weldoenster zoo lange in de kluisters van Barbaren laten versmachten, dat zij voor 't minst, nu deze zich verheft om die kluisters af te werpen, nu haar moed alleen de magt der *Turken* schijnt op te wegen, en nu zelfs een geringe, niet eenparige bijstand de schaal te haren voordeele *kan* doen overslaan, — dat de wereld nu voor 't minst haar dien bijstand niet onttrekke! Moge elk onzer zich kunnen streelen met de bewustheid van tot deze heilige zaak, den God des Vredes en der Vrijheid voorzeker welbehagelijk, iets te hebben bijgedragen! Daartoe wordt thans wederom, door een dertiental wakkere Mannen hier ter stede, de welkome gelegenheid ons aangeboden. Mogt dan een volgend saizoen, dat ons, in het dankbaar genot van algemeene en bijzondere welvaart en welstand, hier wedervinde, tevens ons verheugen met de blijmare: GRIEKENLAND IS VRIJ!

Digitized by Google

EENIGE BIJZONDERHEDEN NOPENS HET VERBLIJF VAN DEN VERMAARDEN KAREL LINNÉ IN HOLLAND.

(Uit LINNÉ's, *eigenhändige Anteekhnungen über sich selbst*, von AFZELIUS. *Berlijn*, 1826.)

Stenbrohult, een dorp in *Zweden*, was, ten jare 1707, de geboorteplaats van onzen LINNÉ. — In 1735 ving hij eene buitenlandsche reis aan. Te *Hamburg* bezocht hij, onder anderen, het Museum van Burgemeester ANDERSON, en bezigtigde diens broeders *hydra* met zeven koppen. Hij was de eerste, die ontdekte, dat dit wonderschepsel niet der Natuur, maar der Kunst toebehoorde; en, toen zulks bekend werd, daalde op eens de onschatbare prijs, op het vermeende wonderdier gesteld, tot niets, en werd door uitjeswing vervangen; weshalve LINNÉ, om de wraak der gebroeders ANDERSON te ontgaan, zich verpligt vond, die stad te verlaten. Hij begaf zich nu te *Altona* scheep naar *Amsterdam*, waar hij zich acht dagen ophield, en daarop naar *Harderwijk* ging, waar hij zich liet examineren, en in Junij, na het verdedigen eener Dissertatie, *de nova hypothesi febrium intermittentium*, promoveerde.

J. F. GRONOVIUS, Geneesheer, bezocht LINNÉ, zag met grooté verwondering het handschrift van zijn *Systema Naturae*, bood hem aan, hetzelve op eigene kosten te doen uitgeven, en gaf het ter drukperse over. Op aanbeveling van GRONOVIUS, verkreeg LINNÉ, na een aantal van zes dagen, verlof, om bij den grooten BOERHAAVE te komen. Deze liet hem zijne buitenplaats aan de *Haarlammer vaart*, bij *Leyden*, zien, met allerlei boomen beplant, die de luchtstreek konden verdragen; en LINNÉ ontvouwde hem zijne denkbeelden over de kruidkunde en de letterkundige geschiedenis dezer wetenschap. BOERHAAVE riedt hem, *Holland* thans nog niet te verlaten, gelijk hij voorgenomen had, maar zich liever daar te vestigen. Daar echter LINNÉ, ondanks dezen raad, bij zijn voornemen bleef volharden, om over *Amsterdam* naar *Zweden* terug te keeren, verzocht hij hem, BURMAN te *Amsterdam* uit zijn' naam te groeten. Des anderendaags kwam LINNÉ bij BURMAN, die hem eene prachtige kamer, huisvesting en zijne tafel aanbood; en LINNÉ maakte zich deze gunstige gelegenheid ten nutte tot op het daar-

Digitized by Google

op volgend jaar. Intusschen gaf LINNÉ zijne *Fundamenta Botanica* en zijne *Bibliotheek* te *Amsterdam* uit, verlustigde zich in het werk van BURMAN over de *Ceilonsche* planten, en bezocht ijverig den *Amsterdamschen* Kruidtuin.

Naauwelijks had LINNÉ eenige maanden ten huize van BURMAN doorgebragt, toen de rijke Bankier, GEORGE CLIFFORD, *J. U. D.*, hem bezocht en uitnoodigde, om zijne prachtige buitenplaats *Hartskamp*, aan den Heerenweg bij *Haarlem*, te komen zien; terwijl hij BURMAN overreedde, LINNÉ aan hem af te staan, dien BOERHAAVE hem, wegens zijne buitengewone ervarenheid in de kruidkunde, had aanbevolen. Derhalve bleef LINNÉ bij CLIFFORD, waar hij konde leven als een Vorst, alle planten mogt ontbieden, die in den tuin, en alle boeken koopen, die in de bibliotheek ontbraken. Hij was nu weder in de gelegenheid, zijne studiën in de kruidkunde voort te zetten, toegang hebbende tot alle bronnen, welke hij konde wenschen. Hij werkte ook dag en nacht in dat vak, en trachtte in de eerste plaats zijne *Flora Lappenica* ter perse te brengen, die ook te *Amsterdam* gedrukt werd, onder het opzigt van een zich aldaar bevindend Genootschap, 't welk met BURMAN verbonden was, en 't welk LINNÉ dikwijls bezocht.

In 1736 deed LINNÉ, op kosten des Heeren CLIFFORD, eene reis naar *Engeland*. Naar *Holland* wederkeerende, verrijkte hij diens Kruidtuin met vele levende planten, en zijn kruidboek met vele gedroogde *specimina*. Zijne *Genera Plantarum* werden nu met den meesten spoed te *Leyden* gedrukt, en LINNÉ werd den 3den October tot medelid van de Keizerlijke Akademie der Wetenschappen, onder den naam van DIOSCORIDES DEN TWEEDEN, benoemd.

BOERHAAVE trachtte LINNÉ te overreden, zich op 's Lands kosten naar de *Kaap de Goede Hoop*, en van daar naar de *Zuid-Amerikaansche* koloniën, te begeven, ten einde, den *Hollandschen* kruidtuin met allerlei zeldzame en uitheemsche gewassen te voorzien; voornemens zijnde, alsdan te bewerken, dat LINNÉ niet alleen het benoodigde reisgeld, maar ook bij zijne terugkomst de benoeming van Hoogleeraar verkreeg. Doch LINNÉ wees het hem gedane aanbod van de hand, onder het voorwendsel, dat hij, onder eene koude luchtstreek opgevoed, de warme luchtstreek niet zou kunnen verdragen; offchoon hij andere gronden had, namelijk, dat hij in zijn vaderland verloofd was.

Digitized by Google

LINNÉ had intusschen het merkwaardig kruidboek van CLIFFORD in orde gebragt, en tevens de gewassen in den tuin vermeerderd en gerangschikt. Nu bleef nog over, daar CLIFFORD hem niet alleen jaarlijks aanzienlijke sommen gelds gegeven, maar ook hem onderhouden en als zijn eigen zoon behandeld had, dat LINNÉ zich zette tot het groote werk: *Hortus Cliffortianus*, en het niet alleen uitwerkte en schreef, maar zelfs de proefbladen nazag; eene taak, waartoe verscheidene jaren vereischt werden, doch die hij binnen den tijd van drie vierendeel jaars ten einde bragt. Daarenboven hield hij zich, wanneer hij van dit werk vermoeid was, met de *Critica Botanica* bezig, die hij te *Leyden* liet drukken. Door deze aanhoudende inspanning gevoelde hij zich echter in den herfst van het jaar 1737 zoodanig uitgeput, dat hij het *Hollandsche* klimaat niet langer konde verdragen, offchoon hij alles genoot, wat een sterveling kan wenschen; want hij reisde naar *Leyden*, om BOERHAAVE te hooren, wanneer het hem behaagde, konde door de straten van *Amsterdam* met vier paarden rijden, zich in die stad ophouden, zoo dikwijls hij wilde, op de schoone buitenplaats *Hartekamp* vertoeven, wanneer het hem goeddacht, genietende hij daar de zorgvuldigste oppassing van koks en bedienden, en konde degenen, die hem kwamen bezoeken, te allen tijde op eene schitterende wijze onthalen. Toen nu CLIFFORD zag, dat LINNÉ hem wilde verlaten, noodigde hij hem uit, op zijne kosten te *Leyden* te blijven leven, BOERHAAVE te hooren, zoo dikwijls hem zulks behaagde, en niet van hem te scheiden, alvorens de post van Hoogleeraar in de Kruidkunde te *Utrecht*, door den dood van den grijzen SERRURIER, zou zijn opengevallen, daar alsdan LINNÉ verzekerd konde zijn, in denzelven geplaatst te zullen worden, hem belovende, hem, tot dien tijd, een jaarlijksch inkomen te zullen schenken. Maar, ondanks alle deze aanbiedingen, ondanks al de achting en onderscheiding, die LINNÉ genoot, daar alle kruidkundigen hem als een Orakel raadpleegden, nam hij affcheid van CLIFFORD; want hij zag wel in, dat hij niet in staat was, in dusdanige wenschelijke omstandigheden, zijne brandende zucht tot werken te matigen. Daarenboven verlangde hij, naar zijn vaderland terug te keeren; zijnde het *Hollandsche* klimaat voor eenen *Zweed* op den duur niet gezond.

LINNÉ zeide CLIFFORD vaarwel, en begaf zich op weg

Digitized by Google

naar *Parijs*. Hij trok *Leyden* door, en nam ook hier van zijne vrienden en bekenden afscheid. De Hoogleeraar VAN ROYEN ontbeide, toen hij vernam, dat LINNÉ het land wilde verlaten, en bood hem alle mogelijke voordeelen aan, indien hij slechts een half jaar bij hem wilde vertoeven, om den Akademischen Kruidtuin in orde te brengen, en hem tot het uitbreiden van denzelven behulpzaam te zijn; alsmede hem zijne *Fundamenta Botanica* te verklaren, waardoor zijne stellingen bij zulk eene luisterrijke Akademie openlijk verbreid, en de *Linnéische* benamingen, die hij in den *Hortus Cliffortianus* en zijne andere geschriften gebruikt had, in een' zoo beroemden tuin ingevoerd konden worden. LINNÉ liet zich overreden, en bleef; hetgeen CLIFFORD met zeer veel leedwezen vernam, dewijl hij hem zulke aanzienlijke voordeelen had aangeboden. Hij trachtte zich bij denzelven te verontschuldigen met te zeggen, dat hij om geene andere reden gebleven was, dan om zichzelven, en in hem ook den waardigen Heere CLIFFORD, door zijne studiën een aan te doen. De *Leydsche* tuin was naar het stelsel van BOERHAAVE ingericht, 't welk de Hoogleeraar VAN ROYEN besloten had, geheel omver te werpen, door de invoering van dat van LINNÉ; maar LINNÉ konde niet dulden, dat hij beleedigd werd, die hem zoo veele weldaden bewezen had; doch, daar het stelsel van BOERHAAVE de proef niet kon doorstaan, hielp hij VAN ROYEN een eigen stelsel bearbeiden. De gewassen te *Leyden* werden nu door LINNÉ en VAN ROYEN gemonsterd. Dezelve verkregen nieuwe benamingen, werden behoorlijk gerangschikt, en LINNÉ won het volkomen vertrouwen van VAN ROYEN. Hij was intusschen bijna elken dag bij zijnen GRONOVIUS, en hielp hem in zijne *Flora Virginica*, die bijna te gelijker tijd met den *Hortus Leydensis* uitgegeven werd, in welke beide de *Linnéische* benamingen en grondstellingen werden aangenomen. Doch, daar ook de nachten aan den arbeid werden toegewijd, gaf LINNÉ hier zijne *Classes Plantarum* en de *Ichthyologia* van zijnen overleden' vriend ARTEDI uit in 5 deelen, te gelijk met zijn *Corollarium Generum* en *Methodus Sexualis*.

In 1738 was de post van gewoon Geneesheer in *Suriname* opengevallen; BOERHAAVE zonde dien begeven, en trachtte LINNÉ te bewegen, denzelven op zich te nemen, door hem voor te stellen, dat zijn voorganger, als de eenige Geneesheer aldaar, binnen de vijf jaren eenige tonnen gouds bijeenverzameld had, en hem te herinneren aan de heerlijke

Digitized by Google

planten, die onder zulk eene schoone luchtstreek gevonden werden. Daar echter LINNÉ dit aanbod van de hand wees, droeg BOERHAAVE hem op, eenen anderen voor te stellen, dewijl niemand beter dan hij bekend was met de jeugdige Geneesheeren, die geneeskundige met natuurlijke historie-kennis paarden. Hij bevat hem derhalve zijnen getrouwen vriend ARTEDI, uit *Koningsbergen*, aan, die dan ook terstond benoemd werd.

In 1738 keerde LINNÉ, nadat hij, zoo wij meenen te *Fahlun*, met zijne beminde in ondertrouw was opgenomen, naar *Stokholm* terug, waar hij ontvangen werd als een vreemdeling. Zijn oogmerk was, zich hier als Geneesheer neder te zetten. Daar hij echter aan allen onbekend was, waagde, gedurende het geheele jaar, niemand het, zijn kostbaar leven aan een' Dokter zonder ondervinding toe te vertrouwen, ja zelfs niet eens zijnen hond, hetgeen ten gevolge had, dat hij dikwijls vreezen moest, nimmer in zijn land fortuin te zullen maken. Hij, die overal buitenslands als een Vorst der kruidkundigen geëerd werd, was in zijn eigen vaderland als een KLIM, toen deze uit de beenderenwereld kwam; en, ware LINNÉ niet verliefd geweest, hij zou, zonder aarzelen, *Zweden* weder verlaten hebben.

(1747.) De *Leydsche* Hoogleeraar HERMAN was in de vorige eeuw door de *Hollanders* naar de *Oost-Indiën* gezonden, om op *Ceilon* alle de op dat eiland groeijende planten en kruiden te beschrijven. Hij kwam behouden in het vaderland terug, volbragt echter den hem opgedragen arbeid niet, en na zijnen dood was dezelve voor de geleerde wereld verloren, tot dat hij eindelijk in handen viel van den Apotheker GÜNTHER, te *Koppenhagen*. Dezen beving de lust, om de namen dezer gedroogde planten te kennen; hij zond ze tot dat einde naar *Holland*, doch verkreeg ten antwoord, dat geen kruidkundige zich in staat bevond, dezelve te noemen, behalve LINNÉ in *Zweden*; hij schikte ze derhalve naar *Upsal*, en, toen LINNÉ de verzameling van HERMAN herkende, verheugde hij zich, dezen *Thesaurus*, die tot dien tijd onbekend was gebleven, voor de vergetelheid te kunnen bewaren. Hij besteedde nu geheele dagen en nachten aan den *herculischen* arbeid, om bloemen, die sinds zoo langen tijd reeds gedroogd waren, te onderzoeken, en schreef zijne *Flora Ceylonica*, die in het jaar 1747 gedrukt werd, gelijk mede zijne *Westgothische* Reize.

Digitized by Google

In 1763 gelukte het eindelijk aan LINNÉ, levende Thee uit *China* te verkrijgen, welke niemand vóór hem had kunnen magtig worden, omdat zich noch de zaden, noch de wortelen laten overbrengen. LINNÉ had last gegeven, de zaden, zoodra men uit *China* vertrok, in den grond te leggen, en dien als een tuinbed te bewerktigen. Dit geschiedde, en zoo zegende God hem ook in dit opzigt, dat hij het geluk de eer had, levende thee door EKEBERG in *Europa* ingevoerd te zien. Hij beschouwde geene zaak gewigtiger, dan de deur te sluiten, door welke al het zilver uit *Europa* gebragt wordt.

Nadat LINNÉ in 1759, door het podagra ter dood toe gemarteld was geweest, en door aardbeziën genezen was geworden, at hij elken zomer, zoo lang de aardbeziën duurden, zoo veel van dezelve, als hij konde, en zijne maag in staat was te verdragen; waardoor niet alleen het podagra hem geheel verliet, maar hij ook van de aardbeziën meer nut had, dan anderen van hunne baden, enz.; en zelfs bewrijd werd van de scheurbuik, die, van der jeugd af aan, elk voorjaar hem kwelde; terwijl hij het daarvoor hield, dat *migraine*, jicht, podagra en steen, in het algemeen, door het dagelijksch en *overmatig* eten van aardbeziën, den ganschen zomer door, genezen worden.

Uit al het bijgebragte kan men opmaken, wat LINNÉ in *Holland*, in den tijd van drie jaren, al heeft verrigt. Hij had hier meer geschreven, meer nieuwe ontdekkingen gedaan, en de Kruidkunde meer hervormd, dan immer vóór hem iemand in zijn geheele leven had kunnen doen. Dit gaf dan ook aanleiding, dat bij op het buitenverblijf van CLIFFORD altijd door de grootste kruidkundigen bezocht werd; daar het verscheidene malen gebeurde, dat GRONOVIUS, VAN ROIJEN, BURMAN, SERRURIER, ANDRY, LAWSON en anderen, zonder de minste afspraak met elkander, gelijktijdig bij hem kwamen. LINNÉ had het genoegen, als leerling bij eene zoo groote Akademie, aldaar zijne beginselen en grondstellingen openlijk te hooren voorlezen, bij welke gelegenheid de studenten elkander dengenen aanwezen, die de theorie gebouwd had. Ja, de Natuur zelve begunstigde LINNÉ daardoor, dat zij, door zijne vlijt en zijne schikkingen, de schoone *Musa* voor de eerste maal in *Holland* lieb bloeijen, die als een wonder door het geheele land bezigtigd werd; daar ook de voornaamsten, en zelfs BOERHAAVE, naar den *Hartekamp* kwamen, om van LINNÉ de verkla-

Digitized by Google

ring dezer *Musa* te vragen, die hij ook in het vertoog, 't welk hij onder den naam van *Musa Cliffortiana* uitgaf, aan de nakomelingschap heeft nagelaten, volgens welke nu elke tuin zijne bloemen kan aankweeken. Bij BURMAN, te *Amsterdam*, was LINNÉ altijd welkom, te midden der *Ceilonsche* en *Afrikaansche* planten; bij GRONOVIUS, te *Leyden*, waar de *Virginische* gewassen gekweekt werden, was LINNÉ zoo goed als te huis; bij VAN ROYEN verkreeg hij altijd het zeldzaamste voor den tuin van CLIFFORD, en bijna elke maand werden de Kruidtuinen te *Amsterdam*, *Utrecht* en *Leyden*, dagelijks echter de *Hortekamp*, bezocht.

Alvorens hij van *Leyden* afscheid nam, was reeds de kranke BOERHAAVE door zijne *Hydrops Thoracis*, op welke eene zware aamborstigheid volgde, zoo sterk aangetast, dat hij niet meer in bed konde duren, maar moest blijven opzitten, en verboden had, iemand bij hem toe te laten. LINNÉ was ook de eenige, die durfde binnenkomen, om zijnen grooten Leermeester de hand te kussen, met een treurig: *Vale!* terwijl de zwakke grijsaard nog zoo veel krachts in zijne hand had, dat hij die van LINNÉ aan zijnen mond bragt, en dezelve op zijne beurt kuste, onder het uitspreken dezer woorden: „ Ik „ heb mijnen tijd en mijne jaren doorgeleefd, en gedaan, „ wat ik in staat was te doen. God spare u, wien dit alles „ nog te doen staat! Hetgeen de wereld van mij verlangde, „ heeft zij verkregen; maar zij verlangt nog veel meer van „ u. Vaarwel, mijn waarde LINNÉ!" De tranen verhinderden hem, meer te spreken, en, toen LINNÉ in zijne woning was teruggekeerd, zond BOERHAAVE hem een kostbaar exemplaar zijner *Chemie*.

Op genoemde wijze bragt hij den tijd in *Holland* door tot in het voorjaar, toen hij uit zijn vaderland berigt ontving, dat een zijner vrienden zijne beminde bij zijnen schoonvader ten huwelijk had verzocht. Thans bespoedigde LINNÉ de afreize, verviel echter in eene zware koude koorts, van welke hij door VAN SWIETEN genezen werd; doch spoedig stortte hij weder in, en kreeg eene galziekte, waaronder hij gewis zou bezweken zijn, indien hij door Dokter VAN SWIETEN niet met de uiterste zorgvuldigheid ware behandeld geworden. Eindelijk herstelde LINNÉ geheel, en de beleedigde CLIFFORD kwam in de stad om hem te bezoeken, hem met aandrang uitnoodigende, hem voor een' enkelen nacht naar zijne buitenplaats te vergezellen; hem tevens het gevaar voor oogen

Digitized by Google

ſtellende, zoo uitgeput van krachten als hij thans was, te reizen, en bood hem zijn voormalig gelukkig leven aan, met paarden op ſtal, toeren te doen, wanneer het hem geluſtte, zelfs een' dukaat voor elken dag, wanneer hij bij hem wilde blijven. Dit was te edelmoediger, daar de Heer CLIFFORD, wiens Kruidtuin hem jaarlijks *f* 12,000:: kostte, onzen LINNÉ, boven zijne overige weldaden, alreeds 100 dukaten, voor de moeite, aan den *Hortus Cliffortianus* beſteed, had vereerd. LINNÉ maakte van dit welwillend aanbod gebruik, en vertoefde er eenige weken, had echter geen' enkelen gezonden dag, alvorens hij *Holland* verlaten had en in *Brabant* was gekomen, waar zijn ligchaam terſtond als vernieuwd werd door de lucht, en hij als 't ware van een zwaar pak ontheven werd.

Ten jare 1744 (de Lezer verſchoone dezen terugtred; het werk, waaruit wij putteden, maakt eene geleidelijke orde zeer bezwaarlijk) genoot LINNÉ, naar zijne eigene getuigenis, in *Zweden* aanzien; had den post, waartoe hij als 't ware in de wieg was gelegd, verworven; bezat een toereikend vermogen, 't welk hij gedeeltelijk door zijn huwelijk verkregen had; eene bevallige vrouw, lieve kinderen, en een' titel; woonde in een fraai huis, 't welk hem door de Akademie gebouwd en tot zijn gemak ingerigt was, en zag den tuin dagelijks in ſchoonheid toenemen. Wat konde nu een man meer wenſchen, die dit alles bezat, en wien eene vergenoegde geeſtgeſteldheid eigen was, die telkens nieuw voedſel ontving, wanneer hij, behalve zijne eigene boekerij, in zijne verzameling zoo vele ſteenen, in zijne kruidboeken en zijnen tuin zoo vele gewaſſen, in zijn kabinet zoo vele opgezette inſekten, en in zijne kisten zoo vele op papier gehechte viſſchen zag?

Voorts beſchrijft hij zijn' eigen' perſoon en hoedanigheden in deze bewoordingen: „LINNÉ was niet groot, niet klein, mager, bruin van oogen, vlug, levendig, had een' ſnellen gang, deed alles kort af, konde trage lieden niet dulden, was gevoelig, ſchielijk getroffen, werkte aanhoudend, en wist zich niet in acht te nemen. Hij nuttigde gaarne goede ſpijzen en dronk goede dranken; maar gebruikte dezelve nooit in overdaad. Hij liet zich weinig aan het uiterlijke gelegen liggen, en was van gevoelen, dat de man het kleed moest maken, maar niet omgekeerd. Het Conſiſtorie was zijne liefhebberij niet; want hij was tot iets anders beſtemd, en dacht aan geheel iets anders, dan aan zaken, die daar voorgeſteld en beſloten werden."

Digitized by Google

Op den *Zweedſchen* Rijksdag in 1762 kwam het ter baane, dat LINNÉ de kunst verſtond, paarlen te maken. Hij werd geroepen; deelde zijne ganſche ontdekking mede, en ontving daarvoor, van den koopman BAGGE te *Gothenburg*, 18000 (*Zweedſche*) daalders, nadat hij werkelijk verſcheidene ponden echte, door hem verwekte, paarlen aan den Rijksdag had vertoond.

„ In onderſcheidene ſoorten van mosſelen, (dus luidt het verſlag, 't welk wij van deze zaak hier aantreffen) inzonderheid in de *Mytilus margaritifer* en de *Mya margaritifera*, bevinden zich paarlen, welke meestal in het dier zelf verborgen zijn, maar ook dikwijls aan de inwendige oppervlakte van eene of van beide ſchelpen zich bevinden. Wanneer zij een' zekeren leeftijd bereikt en de behoorlijke rondheid verkregen hebben, gebeurt het ſomwijlen, dat zij zich van de ſchelp losmaken, en op die wijze in het ligchaam van het dier komen. Die, welke in den handel onder den naam van *Oosterſche* bekend zijn, zijn de ſchoonſte en kostbaarſte. Zij beſtaan doorgaans uit heel dunne, over elkander liggende lagen, hebben eene zachtwitte en ſchitterende kleur, en zijn van onderſcheidene grootte, meer of minder rond. De grootſte wegen 9 ſcrupels, en worden, uit hoofde van hare zeldzaamheid, zeer duur betaald. Men bekomt dezelve, gelijk bekend is, eigenlijk, bij *Ceilon* en in den *Perziſchen* zeeboezem, uit de welbekende paarlemoermosſel, *Mytilus margaritifer*, die ook nog op meer plaatſen in den *Indiſchen* en *Amerikaanſchen* Oceaan gevonden wordt, en uit welker, dikwijls een' voet lange en breede, een' duim dikke en inwendig van eene zilverkleurige oppervlakte blinkende, ſchaal het echte paarlemoer bereid wordt, waarvan de mosſelen haren naam verkrijgen.

„ De paarlen daarentegen, die men *Weſterſche* noemt, zijn minder ſchoon, en worden derhalve in veel mindere waarde gehouden. Zij hebben in het algemeen noch den glans, noch de doorſchijnende blanke kleur, noch ook den ſchoonen en regelmatigen vorm der *Perziſche* en *Ceilonſche*. Zij komen meestal uit de *Weſtindiën* tot ons; echter zijn zij ook verkrijgbaar in Noordelijk *Europa*, aan de Zuidelijke oevers van *Californië*, en op verſcheidene eilanden in de Zuidzee, uit de bekende paarlmosſel, *Mya margaritifera*, die in vele rivieren, ſtroomen en beken van *Polyneſie* en alle de noordelijke gewesten van den aardbodem gevonden wordt, gelijk

ook in *Zweden* en voorál in *Lapland*, en van welke men ingelijks paarlemoer verkrijgt, hoewel van geringe waarde, dewijl de mosselschelpen veel kleiner, dunner, brokkeliger en inwendig minder schitterend zijn. Gewoonlijk houdt men de paarlen, die in *Europa* vermeld worden, voor de slechtste; ofschoon het somwijlen gebeurt, dat men ook in dit weireldeel er hier en daar eene aantreft, die zeer schoon en kostbaar genoemd kan worden. — Paarlmosselen kunnen zeer goed van de eene plaats naar de andere vervoerd, en ook bij grooter hoeveelheden binnen dammen ingeworpen worden, met oogmerk, om paarlen van dezelve te verkrijgen. Wanneer men den groei der schelp en de daarop zich bevindende ringvormige afdeelingen nagaat, kan men aannemen, dat het dier eenen leeftijd van 50 tot 60 jaren kan bereiken.

„Het eigenlijk ontstaan der paarlen is nog niet bekend. Dat zij van de eene of andere ziekte bij de mosselen haren oorsprong ontleenen, is niet waarschijnlijk; veeleer zoude men op het denkbeeld komen, dat zij, bij hare eerste wording, als eene soort van verdedigingsmiddel te beschouwen zijn, waardoor het dier de poging van verscheidene zeeinsekten, om de schelp te doorboren, afweert, of ook als eene soort van middel, om de reeds toegebragte schade te herstellen. Zoo veel is ten minste zeker, dat men midden onder elke inwendig vastgehechte paarl van buiten op de schaal eene kleine opening, of een meer of min duidelijk teeken daarvan, gewaar wordt. Of dit LINNÉ aanleiding gaf tot zijne ontdekking, om, naar believen, levende mosselen te hoedaniken, paarlen voort te brengen, en of deze geheele kunst, gelijk CHEMNITZ in zijne verhandeling over den oorsprong der paarlen zegt, alleen daarin bestaat, om van buiten op de schaal eene kwetsuur of een gat te maken, kan te minder met zekerheid bepaald worden, daar de verhandelingen van LINNÉ over dit onderwerp niet in druk zijn verschenen, maar het eigen handschrift derzelven zich nog te *Gothenburg* bevindt."

Wij besluiten onze vermelding wegens den grooten man met deze Anekdote: „In 1776 werd de voorslag gedaan, der Faculteit van *Upsal* het, voor de *Zweedsche* Artsenijkunde zoo heilzame, regt, om Doctoren in de Geneeskunde te *promoveren*, te nemen, en herhalde aan het *Collegium Medicum* te *Stokholm* op te dragen. Professor SIDRENIUS, onderrigt, dat het éénige middel, om dit onheil af te keeren, zijn zoude, LINNÉ te bewegen, zich terstond in persoon

naar *Stokholm* te begeven, en daartegen krachtige vertoogen te doen, bewoog den kranken grijsaard ligtelijk tot de reis, zette hem, zoo gebrekkig als hij was, in een' wagen, reed met hem naar *Drottningholm*, en verzocht en verkreeg voor hem gereedelijk een bijzonder gehoor. Met ſtrompelende ſchreden was LINNÉ naauwelijks in 's Konings tegenwoordigheid verſchenen, of, weggeſleept door zijnen ijver voor de wetenſchap, vervoerd door zijne innige overtuiging, en zonder aan eenig *ceremonieel* te denken, barst hij dus uit: „Het gaat niet aan, uwe Majesteit; het vernielt de Akademie en de wetenſchap; ik kan dit onheil niet overleven!" De Koning, verbaasd en verrast door deze onverwachte aanſpraak, wendde zich tot Profeſſor SIDRENIUS, en vroeg, wat dit beduidde; waarop deze kortelijk den zamenhang der zaak en het doel der reize ontvouwde. Lagchend klopte nu de Koning LINNÉ op den ſchouder, en zeide: „Het zal niet gebeuren, mijn lieve LINNÉ! Keer in vrede huiswaarts, en „wees gerust." — Dus bezat de groote man, nog aan den rand des grafs, en bij al zijne ligchamelijke zwakheid, krachts genoeg, om het gevaar, dat toen den zetel der geleerdheid, *Upſal*, bedreigde, af te weren.

ZIJDECULTUUR IN PRUISSEN.

(*Revue Encyclopédique*, Nov. 1826. p. 545.)

BOLZANI, koopman te *Berlijn*, heeft op nieuw proeven genomen, om de Zijdecultuur in het Noordelijkſte van *Duitschland* in te voeren. In het voorjaar van 1826 heeft hij 26 lood *Berlijner* gewigt zijdewormen, eijeren doen uitkomen, en, niettegenſtaande eene zeer afwisſelende en voor deze dieren ongunſtige temperatuur, van deze hoeveelheid 150 ponden zeer ſchoon ſpinſel bekomen; hetgeen 150 pond meer is, dan bij de vorige inzameling, die echter door een ſchoonen ſaizoen was voorafgegaan. De Heer BOLZANI is thans met het haspelen bezig, hetgeen reeds den 29 Julij heeft aangevangen, en waarmede hij tegen het begin van October gereed hoopt te zijn. Hij verzekert, dat de zijde, door zijne zijdehuisjes opgeleverd, in ſchoonheid de *Italiaansche* evenaart.

Digitized by Google

VERUITGESTREKTE VOORTPLANTING VAN HET GELUID.

(POGGENDORFF's *Annalen der Physik und der Chemie*, 1826, XII. S. 525 - 526.)

De buitengewone gemakkelijkheid, waarmede een geluid bij koud weder op aanmerkelijke afstanden gehoord wordt, is dikwerf een onderwerp der opmerkzaamheid geweest. Een geval van dien aard, viel vroeg bij *Port Bowen*, bij de derde expeditie naar de Noordpool van Kapitein PARRY. De Luitenant FORSTER, namelijk, die van het Observatorium een' man naar den tegenovergeſtelden oever van de haven gezonden had, om aldaar een meridiaanteeken op te rigten, kon met dezen zonder moeite een geſprek voeren, hoezeer de verwijdering, volgens eene meting, 6696 *Engelſche* voeten, of 1, 2 *Eng.* mijlen, bedroeg. (Uit de *Trans. of Phil.* XII. 470. TH. YOUNG beweert intuſſchen, in zijne *Lect. of Nat. Phil.* T. II. p. 266, op het gezag van DERHAM, dat men te *Gibraltar* de menſchelijke ſtem op meer dan 30 *Eng.* mijlen afſtands gehoord had; en dit geval zou dus door het eerst bijgebragte althans niet overtroffen worden.)

GELEERDE RAZERNIJ. No. 1.

Geneeswijze van den Graaf VON BUCQUOY.

τὰ πολλὰ δὲ γράμματα εἰς μανίην περιτρέπει.

De Graaf GEORGE VON BUCQUOY heeft eene nieuwe geneeswijze voorgeſlagen. Dezelve berust op de verdeelingen van het dierenrijk, welks onderſcheidene geſlachten als 't ware de onderſcheidene organen en ſtelſels van het menſchelijk organismus vertegenwoordigen; eene wijze van rangſchikking, welke OKEN, in zijn Leerboek der Natuurlijke Geſchiedenis, heeft aangenomen. De Graaf VON BUCQUOY neemt vooreerst aan, dat elke ziekte haren hoofdzetel in het een of ander orgaan of ſtelſel van organen heeft, en dat de ziekelijke toeſtand van het laatſte vernietigd wordt, wanneer men het van buiten in aanraking brengt met een overeenſtemmend organismus, hetgeen zich in den normalen toeſtand bevindt. De eerſte zorg van den Geneesheer behoort dus te

Digitized by Google

zijn, dat hij de zitplaats van de kwaal herkent, en daarna, dat hij met het zieke deel óf een daaraan beantwoordend dier, het zij levend, het zij versch gedood, óf een orgaan of ſtelſel van organen van gelijken aard van zoodanig een dier, óf eindelijk enkel het ſlagaderlijk bloed van een overeenkomſtig dierlijk organismus in verband brenge. Dit verband, hetgeen alleen een *levensverband* moet wezen, zal worden bewerkſtelligd, het zij volgens de regels van het dierlijk magnetismus, het zij door de onmiddellijke aanlegging van het dier, dat men gedood heeft, op het zieke deel, of op een orgaan, hetgeen in ſympathiſch verband met hetzelve is, of eindelijk door het langdurig inwendig gebruik van hetzelfde dier. Zoo zouden levende aardwormen, die de repreſentanten van het darmkanaal zijn, tegen de ziekten van dit deel gegeven worden. Het ſlagaderlijke bloed van een' vogel, welke bij uitnemendheid het ademhalingsſtelſel vertegenwoordigt, of wel de vogel zelf, onmiddellijk nadat hij gedood is; gegeten, zou het middel uitmaken tegen de ziekten der ademhalingswerktuigen. Misſchien zou zelfs, volgens den Schrijver, de adem van zulk een dier, door den zieke ingeademd, het beſte geneesmiddel zijn. Hij voegt hier tafels bij, in drie kolommen verdeeld, waarvan de eerſte de namen der ziekten, de tweede de aanwijzing van derzelver zitplaats, de derde die van het geſchiktſte dier behelst.

Wanneer iemand zich verwonderde, zegt de Schrijver, dat een en hetzelfde geneesmiddel onbepaald voor al de ziekten van een orgaan of ſtelſel wordt aangeprezen, moet hij zich ſlechts herinneren, dat men, veel laauw water bij koud water voegende, het laatſte laauw maakt, en dat hetzelfde gebeurt, wanneer men laauw water bij zeer warm water voegt.

Zangvogels ſtellen het ſtruitenhoofd, de luchtpijp en de longpijpen voor. Nachtegalen waren dus eene goede remedie voor de heeſche kelen van de aanheffers van wapenkreten en bezwaren. Och, mogten zij er wederom zingen van leeren!

Digitized by Google

IK BEMIN U MEER DAN MIJN EIGEN LEVEN.

(*Vervolg van bl.* 482.)

5.

Freule BERTHA genoot den besten welstand, en zoo wel hare ziekte, als het voorgewend vreeselijk doodsgevaar, waren niets dan voorwendsels, ten einde de trouw van ADOLPH te beproeven. De vooronderstelling van eene naauwe betrekking des Jonkers tot eene der Freules van den huize s. strekte ten voldoenden grond, om te onderzoeken, of hij volharden zoude, zijne geliefde, tot in den dood, getrouw te zijn. Genoegzame opening van zaken en eene rijke belooning hadden de eerwaarde vaders bewogen tot medewerking met de Freule en hare vertrouwde, en met een vurig verlangen zagen laatstgenoemden den uitslag van hare zoo kunstiglijk overlegde onderneming te gemoete.

Pater IGNATIUS bragt haar hiervan de meestgeruststellende tijding. Alles was geheel naar wensch afgeloopen, en de Jonker had, met den geheimzinnigen doek op de ontbloote borst, het klooster verlaten.

Nu gloeide BERTHA het hart van verrukking; want nu wist zij, dat RUDOLPH haar meer dan zijn eigen leven beminde. O, Hoe streelde het haar, eenmaal, in later en gelukkiger dagen, het geheim aan haren hartvriend te zullen kunnen mededeelen! want ook het meisje dacht, in de bedwelming harer blijdschap, alleen aan hunne onderlinge liefde, geenszins aan de vijandschap der wederzijdsche ouders van haar en haren dierbaren RUDOLPH.

De sombere winterdag deed deze aangename droomen niets van derzelver betooverende kracht verliezen. De zielerust, welke BERTHA, wier liefde thans zoo heerlijk bekroond was, bij dit alles genoot, was in het oogloopend afstekende bij de gesteldheid des dampkrings buiten de muren van den vasten burg. Afwisselende buijen hadden, den geheelen dag, het licht der zon doen tanen; maar tegen den avond scheen de wind in hevigheid toe te nemen, en omtreeks middernacht bruide een vreeselijke storm uit het zuidwesten, met hagel en jagtsneeuw vergezeld.

BERTHA hoorde dat gegier der winden niet, in haren gerusten en onafgebroken slaap; en toen zij des morgens ont-

Digitized by Google

wankte, maar het venſter trad, en den ſtormwind hoorde loeijen, dacht zij: „Ook zoo loeide de ſtorm in mijn bin„nenſte; dan zijn geweld is door eene aangename en ſtree„lende kalmte afgewisſeld."

6.

RUDOLPH's ſlaap was minder gerust, en werd meer afgebroken; geenszins ter zake van den ſtorm, welke daar buiten gierde; maar de onrust in zijn binnenſte en de vrees voor het leven zijner geliefde onrooſden hem het zoet genot der rust. Zijn geloof aan de verzekering van Pater BERNARDUS werd meer en meer verzwakt, zonder dat hij hiervoor ſtellig befliſſende en zamenhangende redenen wist te geven; het kwam hem gedurig heidender voor den geest, dat hij de redding van BERTHA in den weg der gewone, door de Voorzienigheid verordende, middelen behoorde te zoeken. En de togt naar den beroemden Arts BERENGARIUS bleef eene befliste zaak.

Zoodra het derhalve dag was geworden, verliet RUDOLPH het ſlot; hij zette zijnen togt, hoezeer ook door den woedenden ſtorm vertraagd, met ijver voort, en welhaast bereikte de Jonker de boorden van den ſnelvlietenden, hooggezwollen en met eene menigte van zware ijsſchotſen bezetten *Ijſſel*. De gewone veerman ſtond aan den oever.

„WOLTER! ik wenschte aan de overzijde der rivier „te zijn."

„Ik wenschte dit ook, Jonker! maar het is heden onmo„gelijk."

„Onmogelijk, WOLTER? Kom, kom; maak de aak los! „in een oogenblik zijn wij er over."

„Wilt gij in uw' dood gaan, Jonker? Zie eens dat kruij„jen der ijsſchotſen, in het midden van den ſnelvlietenden „ſtroom! Sinds dertig jaren was de rivier nimmer zoo ge„vaarlijk. Laat u door een oud man gezeggen, Jonker!"

„Wat? gezeggen, wanneer er een menſchenleven aan „hangt!"

„Twee menſchenlevens, genadige Jonker! het uwe en „het mijne."

„Wie ſpreekt van uw leven, of het mijne, WOLTER? „Nog eens — maak de aak los!"

„Jonker! dat is God verzoeken! denk aan uwen ouden, „grijzen vader!"

„Ik weet, waaraan ik te denken heb. Maar, indien gij

„ te traag of te vreesachtig zijt, WOLTER! dan steek ik „ alleen de rivier over; vaarwel!"

RUDOLPH trad naar den oever, en begon het vaartuig los te maken, toen de oude, getrouwe WOLTER op eens maar hem sprong: „Jonker! indien gij dan volstrekt in den „ dood wilt gaan, zoo wil de oude WOLTER u vergezellen, er komme van wat er wil; maar ik herhaal nog eens, „ het is God verzoeken!"

RUDOLPH had intusschen de touwen losgemaakt, zonder een woord te spreken, en sprong in het ranke vaartuig, alleen tot den ouden veerman zeggende: „WOLTER! dat „ moet nu zoo zijn." WOLTER volgde hem, schudde het hoofd, maar zweeg, en scheen binnensmonds eene soort van gebed te prevelen.

De aak was nog niet verre van den oever verwijderd, toen eene geweldig groote ijsschol, door den snelstroomenden vloed met onweerstaanbare kracht voortgestuwd, de boot bereikte, onderschepte, kantelen en omslaan deed. WOLTER en RUDOLPH beiden sloegen in het water; maar, beiden in de zwemkunst bedreven, poogden zij, al zwemmende, het land te bereiken? dit gelukte WOLTER gedeeltelijk; maar RUDOLPH was niet in staat, om den snellen stroom der rivier te boven te komen, en het scheen, dat hij, welhaast zinkende, met den stroom geheel zoude wegdrijven, daar de oude man onvermogend was, om hem te redden.

Maar zie! daar schiet op eenmaal uit eene boerenhoeve, aan den oever der rivier, een jongeling, forsch van gestalte en kloek van leest. Zonder zich te beraden, springt deze in den stroom, nadert, met inspanning van alle zijne krachten, den reeds magteloos zinkenden RUDOLPH, grijpt hem, en, zich toen behendig keerende, heeft hij het geluk, met den schier geheel bewusteloozen jongeling den oever te bereiken, bijna gelijktijdig dat de oude WOLTER aldaar het behoud van zijn leven vond.

Terwijl dit alles voorviel, was eene kleine afdeeling ruiters den oever genaderd, en allen staarden met belangstelling naar den uitslag eener zoo hagchelijke onderneming, toen de edelmoedige Ridder met zijnen geredden buit den veegen dijk genaakte. De bevelhebber der ruiterbende, een man van ongeveer zestig jaren, steeg af van zijn paard, hetzelve der zorge van een zijner knechten bevelende, en stapte haastig naar de plaats, waar zich de drenkeling en zijn redder bevonden. WOLTER naderde insgelijks, in de verte.

Digitized by Google

De oude ruiter bereikte juist de plaats, toen de edelmoedige redder den bewusteloozen RUDOLPH op het drooge gebragt had, de nadering des geharnasten vreemden niet bemerkende, daar hij den rug naar die zijde gewend had; men oordeele derhalve over zijne verbazing, toen hij, eensklaps, achter zich, op een' hartbrekenden toon, hoorde uitroepen: „RUDOLPH! mijn zoon!... Hemel! RUDOLPH! mijn „zoon!" Onwillekeurig rigtte de wakkere jongeling zich op, en zie! de oude Baron VAN K. stond, in volle wapenrusting, voor hem.

Beiden staarden elkander eenige oogenblikken aan, zonder te weten, wat te zeggen, toen de oude WOLTER op hen toetrad.

„Dank God voor deze redding, genadige Heer!" sprak WOLTER. „Maar, wat zien mijne oogen? — Wonderlijk, „edele Heer! zijn de wegen der Voorzienigheid! want gij „hebt, naast God, het leven van uwen zoon aan Jonker „OTTO VAN Z. te danken."

De oude Baron fronste op deze woorden zijne zware wenkbraauwen, en zag OTTO aan. Deze sloeg de oogen beurtelings op hem en op den door hem geredden RUDOLPH, dien hij nu voor den zoon van den vijand zijns vaders herkende: een vuurgloed verwde zijne kaken, dan hij zweeg; maar de grijsaard, zich herhalende, hernam met eene vaste stem: „Dat is Gods vinger!"

Meerdere lieden waren inmiddels toegesneld, en met derzelver hulp bragt men den drenkeling naar de naastbijgelegene woning, waar hij van lieverlede het bewustzijn wederkreeg; en nu werd de terugtogt naar den hulze K. spoedig ondernomen. Ook Jonker OTTO kon zich, hoe ongaarne, niet verschoonen, de ruiterbende te volgen; want hij bevond zich in de magt zijner vijanden, en getroostte zich zijn lot.

7.

Onder den weg werden er weinige woorden gewisseld; maar naauwelijks waren de ons bekende personen op den burg aangekomen, en was de noodige zorg ter verwisseling van behoorlijke kleedingstukken gedragen, toen de oude Baron ADOLPH den Jonker OTTO voor zich liet ontbieden, en hem op de volgende wijze aansprak: „Zonderling zijn de „raadsbesluiten der Voorzienigheid, mijn zoon! en wij, wat „zijn wij anders dan werktuigen in hare allesbesturende hand?

Digitized by Google

„Zoo immer, dan heb ik dit dezen dag ondervonden. Van „uwen togt, door mijne lieden, onderigt, besloot ik, in„dien mogelijk, uwen persoon in mijne magt te krijgen, in„de hoop van door dien stap eindelijk paal te stellen aan de „gedurige strooptogten, die mijne arme leenmannen slechts „bevoven van hetgeen de krijg hun nog gelaten had. Ik „heb u gevonden, Jonker OTTO! maar als den edelmoedi„gen redder van mijnen eenigen zoon, van mijnen dierbaren, „RUDOLPH!"

„Ik heb niet geweten, dat hij, dien ik redde, uw zoon „was," viel OTTO bedaard, doch met waardigheid in. „Gij hebt uwen evenmensch gered, — gered met gevaar „van uw eigen leven, en zulk eene edelmoedige daad ver„dert eene edelmoedige belooning. Gij zijt vrij, Jonker „OTTO! Vertrek naar het slot van uwen vader. Ik zelf zal „u tot op het grondgebied uwer goederen geleiden, nadat gij „van mijnen zoon afscheid zult genomen hebben. Gij moet „onvergeerd tot de uwen terugkeeren, en uwen vader de ver„zekering overbrengen, dat ik voortaan, uit erkentenis voor „uwe edelmoedigheid, elken strooptogt op ulieder grondge„bied aan de mijnen ten strengste verbieden, en elke over„treding voorbeeldig straffen zal."

De grijsaard, deze toespraak geëindigd hebbende, geleidde Jonker OTTO naar het vertrek van zijnen zoon, en, de beide jongelingen alleen latende, verwijderde hij zich.

RUDOLPH had zich op een rustbed nedergelegd; want een aanval van koorts had hem hiertoe, zijns ondanks, verpligt. Toen OTTO binnentrad, rigtte RUDOLPH zich op van zijn leger, en zeide met de innigste deelneming: „Hoe „zal ik u danken, mijn edelmoedige redder?"

„Ook gij zoudt mij, in gelijke omstandigheden, gered heb„ben. Maar, Jonker! laat ons daar niet verder over rede„wisselen. Zeg mij liever, zoo dit zijn kan, wat u be„woog, onder zulke schrikwekkende omstandigheden, den „wanhopigen togt over de rivier te wagen. Ik zag het met „ontzetting, toen gij, met den ouden WOLTER, van wal „staakt."

Door deze vraag geraakte RUDOLPH in eene verwarring, waaruit hij zich niet beter wist te redden, dan door het geven van het ontwijkend antwoord: „Dringende bezigheden vor„derden mijne tegenwoordigheid aan de overzijde der rivier."

OTTO, vermoedende dat hij welligt te veel gevraagd had,

Digitized by Google

hernam daarop spoedig: „Ik hoop slechts, dat dit ongeval „van geene verdere nadeelige gevolgen zijn zal, Jonker! en „het verheugt mij, dat ik, offchoon u niet herkennende, het „werktuig te uwer redding op dezen dag geweest ben."

Onder deze korte redewisselingen, verlangde RUDOLPH niets vuriger, dan eenig bericht aangaande zijne geliefde BERTHA te bekomen; dan de toestand van zijn gemoed was, in deze oogenblikken, niet geschikt, om de beste middelen te kiezen, welke in staat schenen, hem tot zijn doel te geleiden. RUDOLPH besloot derhalve, liever niets te vragen, dan het geheim te verraden, hetwelk hem boven alles dierbaar was. Dan, wat zijn onze besluiten, wanneer zij niet door het verstand, maar door het gevoel bepaald worden? Dit ondervond RUDOLPH in deze oogenblikken; want, geheel werktuigelijk zijne hand in den boezem stekende, ontdekte hij plotselijk, en tot zijne groote verbazing en smart, dat hij het onderpand van het leven zijner geliefde, den geheimzinnigen halsdoek en de heilige Reliquie, niet meer de zijne konde noemen. Het verlies van een zoo dierbaar kleinood bragt den jongeling in een' staat van verwarring en besluiteloosheid, waarvan hij de uitwerkselen niet wederstaan konde. Hij begon te beven, en zijne tanden klapperden. Jonker OTTO hield dit voor eene verheffing van koorts.

„De koorts schijnt sterker te worden," sprak OTTO; „uw „Heer vader behoorde morgen vroegtijdig naar Z. om den „beroemden Arts BERENGARIUS te zenden."

Deze uitdrukking deed RUDOLPH besluiten, zijn hart eenige verligting te geven door eene zijdelingsche toespeling, ten gevolge waarvan hij eenige meerdere opheldering hoopte te verkrijgen.

„Zegt gij niet, om een onzer lieden naar BERENGA„RIUS te zenden? Ach, Jonker! de Hemel beware den „bode voor het lot, dat mij, zonder uwe edelmoedige tus„schenkomst, zoude getroffen hebben! Ook ik wilde den „Geneesheer raadplegen over den toestand van een zeer be„mind voorwerp; maar ach!".... Hier zweeg hij op eens stil.

OTTO wilde weder antwoorden; maar de oude Baron, in het vertrek tredende, berigtte den Jonker, dat zijn paard gezadeld, en het geleide gereed stond. De beide jongelingen namen een hartelijk affcheid, hetwelk beiden, om verschillende redenen, hadden gewenscht te verschuiven.

(Het vervolg en slot hierna.)

Digitized by Google

BLIJFT IN UW LAND!

„ Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijnheer!

„ Onlangs kwam mij, toevallig, onder het oog een dier „ met logens opgevulde berigten over *Holland*, geschreven „ door een' bovenlander, die, hoezeer geen grasmaaijer, „ zonder eenig vermogen naar *Holland* kwam afzakken, om „ er, even als zoo velen zijner ondankbare Landgenooten, „ hunne fortuin te maken, en daarvoor het Land en des- „ zelfs al te gastvrije Bewoners, waaraan zij alles verschul- „ digd zijn, te bespotten en te beschimpen. (*) Ik nam er „ het volgende uit over, zend U zulks ter plaatsing, en „ blijf," enz.

— „ Aan een' slagboom op den weg werd mij geld afgevorderd; en op mijne vraag waarvoor, kreeg ik tot bescheid: „ Voor „ het *Tollhaus!*" — Zoo moeten dan hier te lande de reizigers de gekken onderhouden."

„ In een' winkel te *Arnheim* [*Arnhem*] vernam ik naar een goed *Gasthaus*. [De Mof bedoelde eene herberg.] Men begreep mij niet; en eene mooije jonge vrouw, rood en rond als een *Stettinsche* appel, scheen mij te beklagen, dat ik aldaar in 't geheel geene bekenden had. Naderhand vernam ik, dat *Gasthaus* hier eene soort van Hospitaal beduidt; en dus moet het deze onnoozele menschen vreemd in de ooren hebben geklonken, dat ik voor mijzelven eene plaats in een Hospitaal wilde bespreken."

Ik voeg hier nog nevens, Mijnheer, hetgene ik bij zekeren MAXIMILIAAN LÖWENTHAL vond, in eene Reis, te *Weenen* 1825 gedrukt: „ De *Hollandsche* kerken (te *Amsterdam*), hoe groot zij ook zijn, hebben niets verhevens of schoons. Men denkt in deze zalen (*Hallen*) veeleer aan zindelijk onderhoudene kinderkamers (*Kinderstuben*), en verliest te eenemaal alle behagen in dezelve, wanneer men iedereen daar, met den hoed op het hoofd, als in een koffijhuis, ziet rondloopen. Ik zag inderdaad in zulk eene kerk drie oude vrouwen, welke daar eene koeler en aangenamer woning, dan hare eigene, schenen te zoeken, en van welke eene regt op

(*) Wat sterk uitgedrukt; schoon er waarheid ten grondslag ligt. *Redact.*

Digitized by Google

haar gemak zat te *naaijen.*" — „ Men heeft hier een' *Fran-*
ſchen en een' *Hollandſchen*, doch winters ook een' *Duitſchen*
ſchouwburg, welken laatſten men, vreemd genoeg, niet
Duitsch, maar *Hoogduitsch* noemt; waardoor men, mar het
ſchijnt, zelve te verſtaan geeft, dat men de landstaal, en wel
met regt, ſlechts voor een plat en bedorven *Duitsch* houdt."
Blijft in uw land!

N.

UITTREKSEL UIT HET WOORDENBOEK DER JEZUITEN.

Adieren. Na de *ſubſtractie* de rekenkunſtige bewerking, welke de *Jezuiten* het beſte verſtaan.

Baſonet. Puntige en onweerſtaanbare bewijsreden, door middel van welke de *Jezuiten* zonneklaar betoogen, dat men ongelijk heeft, wanneer men anders denkt dan zij.

Bankeroet. Eerlijk en gemakkelijk middel, om zijne ſchulden te betalen en fortuin te maken.

Bekeeren. Zie *Neêrſabelen.*

Biecht. Vernuftig middel, om te weten te komen, wat er in de huizen omgaat, en om erfenisſen te ontfutſelen.

Frankrijk. Wingewest der Pauſelijke Staten.

Gendarmes. Lijfwacht van het *Jezuiten*-korps.

Gewéten. Dat eens *Jezuits* is van den ſtevigſten aard, en kan zelfs een' moord verduwen, als eene zeer vergeeſlijke zonde.

Hart. De Vaders des Geloofs bewijzen, dat men zonder hetzelve kan beſtaan.

Kanon. Een werktuig, door LODEWYK DEN XIVde *ultima ratio regum* genoemd, en als zoodanig ook bij de *Jezuiten* erkend. Wat toch, inderdaad, bezit meer overredingskracht dan een kogel, die, in één oogenblik, tien ongeloovigen het ſtilzwijgen kan opleggen?

Koopwaar. Zie *Religie.*

Miſſie. Militaire wandeling.

Parijs. Hulpkerk van *Rome.*

Seminarie (Jezuitsch). Eene ſoort van barak, waar men de exercitie van den ſoldaat aanleert: de lading in twaalf tempo's en het koraal; de ſabel en het wierookvat, enz. enz.

Vergeven. Oud woord, dat de *Jezuiten* pogen te doen doorſtrijken in het *Dictionnaire de l'Académie.*

Vernederen. „ Wie zichzelven vernedert, zal verhoogd worden," zegt het Evangelie. Dit is het éénige voorſchrift

Digitized by Google

van het Goddelijk boek, hetgeen de *Jezuïten* steeds in praktijk hebben gebragt. De Pausen, die zichzelven *de knechten der knechten van God* noemen, zien zich eene driedubbele kroon op het gewijde hoofd gedrukt, en de *Jezuïten*, die zich zoo klein gemaakt hebben, ten einde *Frankrijk* binnen te dringen, zijn reeds de meesters van dat Rijk geworden.

Volk. Weide der *Jezuïten.*

Weldadigheid. Woord, door VOLTAIRE geschapen, en gevolgelijk bij de H. Vaders in afschuw: de tegenzin, dien zij van dit *woord* hebben, strekt zich tot de *zaak* zelve uit.

NIEUW-GRIEKENLAND AAN DE VRIENDEN VAN OUD-GRIEKENLAND.

II.

Gij hebt zoo veel geschreven, gezongen en gezeid,
Geprezen en bewonderd, bejammerd en beschreid;
De namen onzer vadren, wat klinken zij niet schoon!
Zij pasten allen volken, in lof- en jubeltoon;
En wondt gij doen ontvonken voor vrijheid, roem en eer,
Gij haaldet uit onze oudheid de brandstof keer op keer;
Dat vuur, dat, onder de asschе, nog smeult in stillen gloed,
En puinen, die eens dronken 't Helleensche heldenbloed;
Wat heeft u thans, gij volken! zoo schuw en bang gemaakt?
De geest, door u bezworen, uit diepen nacht ontwaakt,
Hij rijst in de oude grootheid, en reikt u zijne hand:
Herkent gij 't dan niet weder, het vrije Griekenland?
De vonken onder de asschе, door u vaak omgewoeld,
Die vonken, welker gloed gij vaak in u hebt gevoeld,
Zij slaan, met lustig blaken, in breede vlam omhoog:
Kleinmoedigen! gij ziet het, en schrik sluit u het oog!
Helaas! zoo hebt gij, vrienden, met namen slechts gespeeld,
En, met een ramlend raatlen, in 't kinderspel gedeeld!
Die tijd is thans verstreken; er is genoeg gezeid,
Geprezen en bewonderd, bejammerd en beschreid.
Wat toeft gij bij 't voorleden van d' ouden heldentijd?
Keert weder, hoogverrukten! — die baan is al te wijd.
Het oude is nieuw geworden, 't voorledene u nabij;
Wat gij zoo lang gedroomd hebt, staat werklijk aan uw zij;
Gij sluit het huis en harte, en 't klopt aan beide luid:
Zegt, ziet het er dan anders, dan gij het droomdet, uit?

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

DE BROEDERMOORDER.

Eene waare Gebeurtenis.

Dieu fit du repentir la vertu des mortels.

VOLTAIRE, *Olympie.*

Na een verblijf van twee jaren te *Kanton*, werwaarts handelzaken mij gebragt hadden, keerde ik naar *Europa* terug met het fraaije *Hollandsche* vaartuig, de *Willem*, met thee en konzenilje voor *Antwerpen* geladen, wanneer een ontzettende ſtorm ons buiten onzen koers wierp, en gedurende twee dagen ons onafgebroken teisterde. Wij ontſnapten echter gelukkig de gevaren van het verſchrikkelijkst onweder, en, toen het voorbij was, bevonden wij ons op de hoogte van *Port Jackſon*, eene der beste ankerplaatſen van de kolonie *Botanybaij*, en wij beſloten dezelve binnen te loopen, zoo wel om leeftogt op te doen, als om de ſchaden te herſtellen, welke ons ſchip in den ſtorm had bekomen. Nieuwsgierig om de zeden van de bewoners dier kolonie te leeren kennen, menſchen, te eenemaal van de *Europeſche* beſchaving uitgeſloten, daar dezelve grootſtendeels beſtaat uit *Engelſche* veroordeelden, liet ik mij aan wal zetten. De ſtad *Sydney* ſchijnt mij niet onwaardig, de aandacht van elken reiziger te vestigen. Eene vrij talrijke bevolking, welke in zekere ruimte gezeten ſchijnt; zindelijke ſtraten, verſierd met behagelijke winkels, trokken mijne opmerking; maar bovenal bewonderde ik den rijkdom der natuur in dit gewest, veelligt het fraaiſte ter wereld. Welk een krachtige plantengroei! welk eene verſcheidenheid in de voortbrengſelen van dezen zoo vruchtbaren grond! — Op zekeren dag dwaalde ik langs den zoom van een dier trotſche, ongerepte woudeu, antieke gedenkſtukken van de oudheid der aarde, tijdgenooten misſchien van derzelver ſchepping. Ik deed eenige geweerſchoten; en het vreedzaam gevogelte, dat welligt nooit het geluid der ontploffing van een vuurwapen had gehoord, wachtte den dood af, bijkans zonder te vlugten. Eenige Antilopen rezen, mij ziende, op, en verwijderden zich langzaam. Alles verkondigde in deze eenzaamheid de diepſte kalmte; men zag, dat de mensch nog niet tot dáár was doorgedrongen. Ik kuijerde, in gedachten verzonken, in eene zoete mijmering als verzwolgen, en bemerkte niet, dat ik verdwaald was. Vergeefs

Digitized by Google

weidde ik mijne blikken naar alle kanten, in de verte een herkenningspunt zoekende; vergeefs: trachtte mijn oor den ſlag eens reizigers op te vangen: doodſtilte heerschte in deze onmetelijke bosſchen. Ongerustheid begon mij te bevangen, toen een man van ongeveer dertig jaren voor mijn gezigt verſcheen. Zijne door de zon gebruineerde gelaatstrekken en forſche armen kondigden ſterkte en gezondheid aan. Hij ſprak mij terſtond aan in het *Engelsch*; maar, ziende dat ik die taal niet voldoende magtig was, vervolgde hij het geſprek in het *Fransch*, waarin hij met veel gemakkelijkheids zich uitdrukte. Nadat ik hem mijne verlegenheid had medegedeeld, zeide hij: „ Laat mij u naar mijne hut geleiden, Mijnheer! en u daarna „ den regten weg wijzen." Ik aanvaardde dit heusch aanbod; en zoo kwamen wij weldra aan eene woning, die er zeer wel uitzag, en omringd was van met zorg bebouwde velden, wier vruchtbaarheid rijkelijk ſcheen te beantwoorden aan de hoop en vlijt des bebouwers. Eene jonge vrouw, te midden van eenige kinderen, bezorgde de huishouding, en onthaalde mij op zuivel en vruchten; en, toen de eerſte trek voldaan was, ſprak mijn gastheer: „ Ziedaar alles, wat een „ ongelukkige veroordeelde u vermag aan te bieden! Ik zelf „ ben een groote misdadiger. Zie in mij een *broedermoorder!*..... Geboortig van *Southampton*, waar mijn vader nog „ een' regeringspost bekleedt, trof mij het ongeluk van het „ voorwerp te zijn van deszelfs afkeerigheid, ter gunſte van „ een' ouderen broeder, dien hij met de volheid zijner liefde „ als overlaadde. Jaloezij vermeesterde mijne ziel, en, op „ zekeren dag, — dag van jammer! — ten gevolge van eene „ hevige woordenwisſeling, bragt ik hem, zonder moord„ dadig opzet, een' ſlag toe....." Hier vatte de vrouw de handen van haren echtgenoot, drukte dezelve teederlijk in de hare, en wischte hem het zweet van het voorhoofd en de tranen uit de oogen. — „ Om kort te gaan, ik werd veroor„ deeld en gebannen. De dood ſcheen mij verkieslijk boven „ zulk eene ſtraf; doch, ik bedroog mij: ik heb eene gezel„ lin gevonden, wier liefde en goedheid mij, en de kinderen, „ die zij mij ſchonk, van nieuws aan het leven verbinden. De „ velden, die gij hier ziet, zijn toereikend voor onze be„ hoeften, en ik hoop door berouw en pligtsbetrachting mijne „ misdaad in het einde te verzoenen." — Ik ſleet den avond bij dit gezin; ik ſchroomde geenszins, onder het dak te vernachten van een' gevonnisde van *Botanybaai*, en ik ſliep

Digitized by Google

zelfs zeer gerust. Des anderen morgens, nadat ik mijne erkentelijkheid voor een zoo gul en vertrouwelijk onthaal in dit afgelegen verblijf aan de kinderen had betoond, keerde ik naar Sydney terug, onder het geleide eens broedermoorders!

ANEKDOTE, BAKENDE TALMA.

Op zijne eerste reis naar *Rouaan*, werwaarts hij zich per diligence begaf, trachtte het gezelschap het doel dier reize uit te vorschen, tot dat TALMA ten laatste, voor een oogenblik zijne gewone zedigheid vergetende, gemelijk zeide, dat hij den *Rouaaneren* iets ging laten zien, wat zij nooit gezien hadden. Een Heer, vuur vattende op dit gezegde, verlangde te weten, waarin dat wonder bestond; doch TALMA ontweek zulks, en verzaakte zijnen naam. Men kwam nu weldra ter plaatse, en scheidde koel. Des anderen daags was de schouwburgzaal stikkend vol. Elk beijverde zich om het eerst, om den *Fransches* ROSCIUS toe te juichen (hij speelde MANLIUS); maar naauwelijks had het handgeklap hem vergund te spreken, of een scherp fluitje, dat uit de voorste loge kwam, deed zich hooren. TALMA, verbaasd, hield op, en vroeg, waardoor hij het ongeluk had te mishagen. „Het heeft „niets te beduiden," sprak nu eene stem zeer bedaard; „vervolg! Gij zijt gekomen, hebt gij zelf gezegd, om ons iets „te doen zien, wat wij nooit gezien hebben; en wij, wij „doen u iets hooren, wat gij nooit gehoord hebt. De *Rouaaneers* beloonen de verdienste en straffen den trots." Een algemeen handgeklap van alle kanten verving den spreker, den stempel drukkende op hetgeen genoemde Heer had gezegd; want hij was het, in wien TALMA vervolgens een man van aanzien kennen leerde, die zijn ijverige en hartelijke vriend werd.

DE SNEDIGE PARIJSCHE KWAKZALVER.

Overend staande in eene kales, met een bestoven paard er voor, hield een kwakzalver, op eene kermis in eene der hoofdsteden, voor de verzamelde menigte, welke hem omringde, de navolgende rede:

Mijne Heeren en Dames! Met verlof van den Maire, heb ik de eer, u aan te kondigen, dat ik den bloedverwant beh

Digitized by Google

van den vermaarden Nostradamus; maar dat, hoezeer min bekend dan hij, mijne kennis veel grooter dan de zijne is. Gij zult misschien zeggen, dat het mij niet fraai staat, mijnen eigen' lof te vermelden; maar, onbekend te dezer stede, ben ik verpligt, mij van eene taak te kwijten, die niemand nader is dan mij, en van welke ik mij beter dan iemand kan kwijten, naardien niemand beter dan ik zelf over mijne bekwaamheden kan oordeelen. Gij moet dan weten, dat ik, al de vier werelddeelen bezocht hebbende, zeer buitengewone ontdekkingen heb gedaan. Ik heb een' geestrijken drank uitgevonden, die aan de jongedochters verstand, aan de rijke lieden eetlust, aan de bloodaards moed, aan de oude vrouwen nieuwe jeugd, aan de mannen geduld vermag te schenken. Gij moet alverder weten, Mijne Heeren en Dames! dat het mij gegeven is, het voorledene te weten, hetgeen niet zeer ongemeen is, en ook het toekomende, hetgeen wel zeldzamer is, maar inderdaad veel gemakkelijker, aangezien men den tijd vóór zich heeft, om te bevestigen, of men wel geraden heeft. Uit mijne wetenschap vloeit dus voort, dat mij niets onbekend is van hetgeen in deze stad omgaat; en het zijn inzonderheid de belangen van eenige weinige echtgenooten, welke mij herwaarts voerden. Ik weet, dat drie, en niet meer dan drie trouwelooze vrouwen zich bevinden te midden der menigte eerbare gehuwde Dames, welke ik de eer heb hier voor mij te zien; en ik wensch mijzelven geluk, voor eene zoo talrijke vergadering van deugdzame echtgenooten te mogen spreken. Ik weet ook, dat de Hemel, tot straffe der schuldigen, op den neus van derzelver echtgenooten eene kleine verhevenheid zal doen te voorschijn komen, welke aan heel de wereld de namen der drie misdadige vrouwen zal kenbaar maken. — (Hier bragten schier alle de aanwezige mannen, onwillekeurig, hunne hand aan den neus.) — Mij dunkt ik hoor een' kreet opgaan van de gehuwde mannen, die mij hooren. Inderdaad, het is uwe schuld niet, beklagenswaardigen! en ik begrijp ligtelijk, dat gij weinig gediend zoudt zijn, met uwen neus gestraft te zien voor eene misdaad, die dezelve niet begaan heeft. Maar ik kan u voor het onheil behoeden, dat u dreigt. Bijaldien de drie schuldige echtgenooten zich bij mij gelieven te vervoegen, zal ik elk harer een doosje pillen ter hand stellen, welker gebruik den neus harer respective mannen zal waarborgen tegen het bewuste gevaar. Ziet hier mijn adres. Der Dames zij verwittigd, dat het vertrek, door mij bewoond, twee toegangen heeft, en dat men alzoo hetzelve kan verlaten, zonder gezien te worden.

Hier eindigde onze kwakzalver zijne rede, en verwijderde zich. Zijn ontwerp slaagde volkomen. Dien eigen avond ontving hij het bezoek, niet van drie, maar van een zeer aanzienlijk getal vrouwen, verwisselde tegen goud eene menigte doosjes pillen, welke hem niet zoo vele centen kosteden, en verliet des anderen daags, vroegtijdig, eene stad, wier ligtgeloovige inwoners hij voor eene belangrijke somme gelds had opgezet.

Digitized by Google

AMSTERDAMSCHE KERMIS.

Een *Parijsch* dagblad, *l'Opinion*, behelst het navolgende:

„De Kermis van *Amsterdam* wijkt van de gewone af; 't is eene Kermis op zichzelve, of liever het zijn ware *Saturnalia*. Daar vindt men niet de zeden en gewoonten van *Braband* en *Vlaanderen*; 't is het losbandig *Rome!* Men verstá mij wel! De hooge en de middelstand der zamenleving te *Amsterdam* zijn, op het stuk der zuiverheid van zeden, geenszins ten achteré bij andere groote steden (*); maar de mindere klasen zijn aldaar meer bedorven, dan ergens elders; derzelver schaamteloosheid is ontzettend, althans gedurende de Kermis. Om geloof te vinden in hetgene ik deswege wilde aanvoeren, acht ik het noodig, vooraf de daadzaak te vermelden, dat, te *Amsterdam*, niemand eene vrouwelijke dienstbode zou kunnen krijgen, indien men haar niet *eenige vrije dagen* (†) vergunde gedurende dit jaarlijksch feest. Maar, hoe besteden deze kuische *Amsterdamsche* dienstmeisjes deze gelukkige dagen van vrijheid! Elk harer, vergezeld van haren minnaar, (want het is eene schande voor haar, dien dag geenen minnaar te hebben; en zij, die van denzelven verstoken zijn, *huren* er eenen!) holt 's morgens langs de straten, en 's avonds verzamelen zij op de pleinen en markten, waar zij den nacht slijten met dansen en drinken. Hare zinnen, ontvlamd door den dans, het bier en den jenever, vervoeren haar tot elke soort van buitensporigheid. Eindelijk, bedwelmd door vermaak en drank, verlaat haar de Rede. De gehuurde minnaar maakt niet zelden gebruik van deze gelegenheid, om haar, die zich aan hem toevertrouwde, van haar geld, hare sieraden, en somwijlen zelfs van een deel harer kleeding te berooven. Het tooneel, dat deze en gene plaatsen, des Dingsdags en Vrijdags ten 3 á 4 ure in den morgen in September, vertoonen, is inderdaad afzigtig; de *Saturnalia* zelve leverden veelligt geene walgelijker tafereelen op. Deze dienstmeisjes, na in eenen enkelen dag al hare spaarpenningen van een geheel jaar te hebben verloren, en na verscheidene uren, in den schandelijksten staat van dronkenschap, op de straatsteenen of stoepen slapende te hebben doorgebragt, keeren eindelijk tot hare Heeren terug, die niet zelden verpligt zijn, haar in de eerstvolgende Meimaand weg te zenden, den bijstand inroepende van LUCINA! Zij, wier dronkenschap zich bepaalt tot uitbundige vrolijkheid, begeven zich zingende huiswaarts, maar met zulk eenen nadruk, dat wij twee slapelooze nachten slaren in het *Wapen van Amsterdam*."

(*) Althans, den Hemel zij dank! zeker niet bij *Parijs!*...

(†) Niet eenige, *Monsieur le Français!* maar *éénen*. — Ach, dat wij in het overige van het tafereel u eveneens konden logenstraffen!

VERT.

Digitized by Google

MENGELWERK.

HOLLANDS SCHILDERROEM, BESCHOUWD ALS EEN KRACHTIG MIDDEL TER AANKWEEKING EN BEOEFENING DER KUNST.

REDEVOERING.

Door

J. VAN HARDERWIJK, R.Z. (*)

Als redenaar opgetreden zijnde, om in dit uur deze plegtige feestviering te leiden, ontveins ik het niet, dat verschillende gewaarwordingen mijne ziel vervullen. Als ik overweeg, hoe gewigtig de taak is, die ik op mij neem, dan bevangt mij de vrees, dat ik deze aanzienlijke vergadering niet waardig genoeg onderhouden zal, en dat een te overijld genomen besluit, waartoe ons de eigenliefde te ligt verleidt, mijne vermetelheid maar al te veel zal openbaren, van de spreekbeurt te dezer gelegenheid geenen bekwamer redenaar te hebben overgelaten. De vriendelijke aanvrage, echter, mijner geachte Medebestuurders, en het genoegen, dat ik voor mij er in zag, om dit feest te besturen, heerschten over deze en vele andere zwarigheden, en de stap werd gedaan. Genoegen? Ja, M. H. Zelf in dit Genootschap onderwezen; zelf door verdienstelijke mannen, hier tegenwoordig, in het vak der kunst voorgelicht en aangemoedigd; als kind in het kunstlievend gezin opgevoed: de herinnering aan dat alles, thans levendig voor mijnen geest, bezielde en spoorde mij aan, om de taak met vrijmoedigheid op mij te nemen, zoo wel om de schatting mijner erkentenis aan dit Ge-

(*) Uitgesproken, ter gelegenheid van de uitdeeling der eereprijzen, in het Teekengenootschap, onder de zinspreuk: HIERDOOR TOT HOOGER, te *Rotterdam*, op den 7den van Grasmaand, 1827.

Digitized by Google

nootſchap te brengen, als om bij den wierook, dien wij, tot roem onzes vaderlands, op het altaar der kunſten wenſchen te plengen, uw aller gevoel voor het ſchoone op te wekken. Voorzeker, den roem onzes vaderlands, en met denzelven dien van wetenſchap en kunst te verheffen, is ſteeds een waardige, een heilige pligt; den roem van dat vaderland, waar zoo velen de fakkel der beſchaving ontſtoken hebben, — dat vaderland, waar, bij de heiligdommen, PALLAS en der Zanggodinnen gewijd, de tempel der Schilderkunst ook heerlijk prijkt, en, in vereeniging met hare zusters, priesters telt, die tot op dezen dag den roem der kunst en dien des dierbaren lands verhoogen. Is het boven alle tegenſpraak, dat de *Nederlanden* verdienſtelijke Staatslieden, ſchrandere Geleerden, dappere Legerhoofden en Vlootvoogden hebben voortgebragt; niemand zal het ook ontkennen, dat hun kunstroem, tot verheffing van het ſchoone en goede, zich even ſchitterend toont, als hun krijgsmoed, in den ſtrijd tegen heerschzucht en gewetensdwang, in zoo vele tijdperken onzer geſchiedenis heerlijk uitblinkt; ja, even gelijk de duinen van *Nieuwpoort* en de oevers van den *Toems* ſteeds getuigen van hunne dapperheid en vrijheidsliefde, even zoo zijn de paleizen van Vorſten en Kelzers de ſchouwplaatſen van de wonderen hunner kunst, welke den hoogen roem der vaderen ſtaven, en toonen, dat onze paneelen dat ſchoonsheidsgevoel uitdrukken; hetwelk zich door waarheid en eenvoudigheid kenmerkt, en de natuur in al hare verhevenheid voorſtelt. Hunne voorbeelden, M. H., hunne kunstwerken, hun ingeoogſte roem moeten ons ſteeds voor oogen zweven. Ik wil u op dezelve wijzen, zoo wel om u met uwe verbeelding het gebied der kunst in te leiden, als om het edelst vuur in aller boezem te ontſteken, ter aankweeking en beoefening der zielverheffende Schilderkunst; en ik nam mij dus voor, ſtaat makende op uwe toegevende aandacht, deze, tot feestelijk genot geſtemde, vergadering bezig te houden met *de beſchouwing van* Hollands *ſchilderroem, als een krachtig middel ter aankweeking en beoefening der kunst.*

Digitized by Google

Het is waar, M. H., iedere blik, dien wij op de geſchiedenis der Schilderkunst werpen, ieder meesterſtuk, dat wij in de ſcholen, waar zij het gebied voert, aanſchouwen, alles kan en moet ons aanſporen tot hare aankweeking en beoefening. Het zij wij ons wenden naar den klaſſieken grond, waar ieder voorwerp, waar geheel de Natuur den *Helleniſchen* geest voor het ſchoone ontgloeide, waar dat poëtiſche in de beeldende kunſten uitblonk, dat den aanſchouwer in den *Jupiter* van PHIDIAS en de *Helena* van ZEUXIS trof en verbaasde; het zij wij een' blik werpen op dat vaderland der kunſten, waar de MICHEL ANGELO'S, de DA VINCI'S en TITIAAN'S het oog des kunſtenaars hielden opgetogen; of den *Franſchen* bodem betreden, die LE BRUN'S, POUSSIN'S en LE SUEUR'S voortbragt; of der *Duitſche* ſchool hare regten laten wedervaren; of, eindelijk, als paarlen aan de kroon der *Vlaamſche*, eenen RUBENS en VAN DIJK zien pralen: alles te zamen genomen, moet den vereerder van het ſchoone en verhevene opwekken, om de meesterſtukken van zoo vele voortreffelijke kunſtenaars te beſtuderen en na te volgen. Maar, terwijl wij den welverdienden lof aan de kunsttafereelen van vreemden brengen, willen wij den roem der *Hollandſche* Schilderſchool niet vergeten, die haren rang waardiglijk onder de Schilderſcholen van *Europa* handhaaft. En zouden wij dien roem niet met geestdrift vermelden? Wij allen doen het gewisſelijk met kunstliefde en vaderlandſchen trots! En vraagt gij mij: waardoor onze Schilders dien roem verworven hebben, en waarom zij zoo zeer voorbeelden in de kunst en voorwerpen onzer beoefening moeten zijn? Ik wil deze vragen voor u beantwoorden, en wijs u daartoe,

I. Op hunne getrouwe navolging der Natuur, het eerſte en voorname doel der kunst.

II. Op het koloriet en bevallige van licht en bruin, dat in hunne tafereelen uitblinkt.

III. Op de verſcheidenheid van onderwerpen, welke door onze Schilders behandeld zijn.

Gij gevoelt, M. H., dat het tafereel van *Hollands*

Digitized by Google

ſchilderroem, naar de opgegevene punten voor te houden, ſlechts uit losſe omtrekken beſtaan zal, daar ik mij even min met afgetrokkene redeneringen als met wijdloopige beſpiegelingen kan inlaten. Andere gelegenheden zijn daartoe ook geſchikter: de feestredenaar wekt het gevoel en de verbeelding zijner hoorders op, om hunne harten tot waardige feestvreugde te ſtemmen. Het is dus geheel mijn oogmerk niet, om, bij de behandeling van het *eerſte* punt, u, in het breede, met de gevoelens, door zoo vele wijsgeeren en geleerden over de navolging der Natuur ontwikkeld, bezig te houden. Het is toch de afmaling der geheele zigtbare ſchepping, zoo als zij zich overal en altijd aan onze zinnen voordoet; en de Schilder, zal hij het ware doel der kunst treffen, moet de Natuur kennen, beſtuderen, en als op de daad betrappen; hiermede echter niet bedoelende, alsof er door hem niets anders zoude kunnen gedaan worden, dan de Natuur maar ſlaafs te volgen: neen! de Kunst heeft een gedeelte in haar gebied, waarin zij magtiger is, en de Natuur zelve overtreft; het is het denkbeeldige ſchoon, het Ideaal. Wij wandelen dagelijks in den uitgebreiden tempel der Natuur: haar volmaakt uit te drukken, is onmogelijk; maar door zamenvoeging, vinding, vergelijking en ſcheppend genie bereiken des kunſtenaars voortbrengſels dat ſchoon geheel; waarin alles te zamen vloeit, wat op onze zinnen en hartstogten met nadruk werken kan, en „waartoe," gelijk een onzer achtingwaardige Medeleden met regt aanmerkt, „de Schilder diep moet trachten in te dringen in het gevoel van het Ideaal, om hetzelve in harmonisch verband met de Natuur te brengen, waardoor hij alleen den naam van Schilder, in den verhevenſten zin des woords, kan verdienen." (*) Wij weten het, M. H., die hoogſte volkomenheid, welke door onze ziel gevormd, en door de meesterhand aan onze zinnen vertoond wordt, blinkt in die ſchoone gewrochten uit, welke ons tot de

(*) J. A. BAKKER, *Verhandeling over het Ideaal*, te vinden in de *Werken der Holl. Maatſch. van fr. K. en W.*, D. VII, bl. 99.

Digitized by Google

bloeijendſte tijdvakken der *Griekſche* en *Romeinſche* kunst terugbrengen; het zijn de Antieken, waarin die denkbare verhevene ſchoonheid zigtbaar is, en welker beoefening den jeugdigen teekenaar niet genoeg kan worden aangeprezen. Wat WINKELMAN, LESSING en anderen over het nut van de beoefening dezer klaſſieke voormen aangemerkt hebben, brengt den Schilder op den veiligſten weg, en zal hem tafereelen doen leveren, waarin wij de Natuur, veredeld en door het Ideaal des kunſtenaars bezield, op eene wijze zullen zien voorgeſteld; waarbij eene bloote navolging ſteeds ver zal moeten achterſtaan. En zulke tafereelen, wij zeggen het met geestdrift, zulke tafereelen heeft de *Hollandſche* Schilderſchool geleverd! Moge de *Italiaanſche* School die verhevene gedenkſtukken der oudheid gezetter en getrouwer beſtudeerd en beoefend hebben dan onze School, zij is dan ook minder van die ſlaafſche navolging te beſchuldigen, welke ſoms in de werken der eerſte doorſtraalt; maar niettemin nam zij toch die heerlijke kunstgewrochten ten voorbeelde, voor zoo veel dezelve den Schilder tot modellen voor het ware en ſchoone kunnen en moeten dienen; doch bovenal zijn onze Schilders tot die zuivere bron teruggekeerd, waaruit voor *Athene* en *Rome* eenmaal de kennis van het ware ſchoon is voortgevloeid: de Natuur, de Natuur alleen was hunne leermeesteresſe. Plaatst u voor onze verbeelding, en getuigt het, meesterſtukken der kunst, door onze VAN DE VELDEN'S, BERGCHEM'S (*), BOTH'S, RUISDAAL'S, HOBBEMA'S en anderen vervaardigd! Ziet bij dezen landſchap en ſtoffaadje in al hunne ſchoonheid afgebeeld. Aanſchouwt bij genen, misſchien wel meer dichterlijke dan eenvoudige voorſtelling der natuur, maar toch in houding en groepering alles bevallig en rijk. Staart op dien zomerſchen morgenſtond, en ziet, hoe de rijzende zon het veld,

(*) De *Franſche* Dichter LE MIERRE vermeldt, in zijn gedicht *la Peinture*, op eene waardige wijze, den lof van dezen onzen verdienſtelijken Schilder. Zie zijn werkje, p. 94 env. *Amſt.* 1770.

Digitized by Google

met de paarlen des dauws verzilverd, overſtraalt en leven ſchenkt; gebergte en geboomte, alles wordt langzaam, door den gloed des grooten wereldlichts, als in goud getooid; zonnig en warm lacht alles ons tegen. Vestigt uwen blik op dien heerlijken avondſtond: een blaauwachtige nevel bedekt reeds de vlakte, waarop wij ſtaren; lucht en water zijn in bevallige harmonie; bosch en heuvels dommelen in het verſchiet al zachter en flaauwer weg, en gij roemt met mij de penſeelsbehandeling van BOTH, die ons niet alleen de Natuur in al hare ſchoonheid voorſtelt, maar onze ziel tot bewondering en aanbidding van den grooten Schepper des Heelals opvoert. Ja, RUISDAAL's landouwen, door kronkelende beken of helder ſchuimende watervallen ons verraſſende; HOBBEMA's boschrijke ſtreken, die meesterſtukken van den eerſten rang, — alles (want wie kan eene volledige lijst van de kunstwerken onzer Schilders opgeven?) alles zegt het ons met luider ſtemme, dat, zoo lang het ſchoone en verhevene in de eenvoudige voorſtelling der Natuur beſtaan zal, ook deze ſtukken blijken zullen opleveren van de voortreffelijke verdienſten onzer Schilders. En, M. H., hoezeer hebben onze Meesters bovendien nog uitgemunt in de afmaling van bijzondere voorwerpen of uitwerkingen der Natuur! Ziet op de kabinetſtukken van onzen GERARD DOU, op de werken van eenen VAN HUIZUM, van WEENIX en anderen; ſtaart..... Maar hoe! wat zien, wat hooren wij? Welk ontzettend tooneel treft daar ginds onze oogen? Ziet gij die opgeruide zee, die vreesſelijke branding, dat koken der golven, die met ſtorm en onweêr bezwangerde lucht? Aanſchouwt gij die kiel, worſtelende met het woeden der baren? Wie helpt de ongelukkigen, die van den ontheisterden romp de handen om redding uitſteken? Nog éene rukvlaag, nog éene ſtortzee, en allen zijn verloren! Ach, ontvlugten wij dit ijzingwekkend oord, waar de geheele Natuur ons met ſiddering en angst vervult; of ijlen wij voort, om de wanhopige ſchepelingen te behouden!... Maar, Hemel! welk eene tooverroede houdt ons terug? Droomen of waken wij?

Digitized by Google

o, M. H! het is de kunst, die ons betoovert; de kunst, die ons de Natuur in al hare indrukmakende verhevenheid voor oogen houdt; het is de onovertrefbare voorstelling van BAKHUIZEN's genie, die ons verbaasd en met verstommende bewondering doet terugdeinzen! — Zoo zien wij de Natuur op doek en paneel herleven; en gij stemt het mij toe: *Hollands* schilderroem blinkt ook in dezen met onuitdoofbaren luister.

De *tweede* eigenschap, waardoor onze Schilders zoo zeer uitmuntten, zeiden wij te bestaan in het koloriet en bevallige van licht en bruin, dat in hunne tafereelen uitblinkt.

Wij weten, dat het koloriet die kennis is, welke den Schilder in staat stelt, om ieder bijzonder voorwerp met zijne eigenaardige kleur uit te dosfen en voor te stellen, en een voornaam vereischte, om den aanschouwer de waarheid in plaats van het verdichte te doen gevoelen. De *Venetiaansche* School mag daarom op haren TITIAAN, TINTORET en dergelijken roem dragen, welke allen, wegens den gloed en de kracht hunner kleuren, de bewondering des kunstkenners wegdragen. Maar, hoe hoogelijk wij ook deze eigenschap, in hunne werken uitblinkende, huldigen, velen hunner waren echter tot die volkomenheid niet geraakt, als waartoe onze Schilders gestegen zijn. TITIAAN, die zulk een groot kolorist was, had zelfs dat juiste denkbeeld niet van de volkomene afwijking der tinten, welke de fijnste en onmerkbare vormen uitdrukken en zoo veel tot de waarheid bijdragen (*), als welke onze Schilders bezaten, en waardoor zij de Natuur en hare voorwerpen allerkunstigst en bevalligst hebben voorgesteld. Wij beroepen ons, tot staving van het gezegde, op hen, die de bijzondere en algemeene Schilderkabinetten beschouwd hebben; en zij zullen het erkennen, hoe volkomen onze kunstenaars door hun penseel de zinnen op het aangenaamste wisten te vol-

(*) Zie *Betrachtingen over de waarde van* CORREGGIO's *werken*, door A. R. MENGS, te vinden in de *Bijdragen* door REITH en KANTELAAR, 8vo. uitgave, bl. 268.

Digitized by Google

doen. In teekening en ordonnantie hebben de Ouden voorzeker hoogen roem verworven; maar om aan de voorwerpen die juistheid en overeenkomst met de Natuur te geven, hiervan komt de kroon aan de *Hollandſche* Schilderſchool onbetwistbaar toe. Beſchouwt, M. H., de voortreffelijke harmonie der kleuren in de kunstgewrochten van eenen METZU; merkt ze op in de tafereelen van eenen VAN MIERIS, en, om ſlechts nog één' te noemen, bewondert ze in de werken van den meester des laatstgenoemden, in de ſtukken van den verwonderlijk uitvoerigen DOU. Welk een overheerlijk koloriet in al deze tafereelen! Zonder dat de voorſtellingen bont of hard worden, onderſcheidt zich alles op eene eigendommelijke wijze. Zilver en beeldwerk, fluweel en wol, laken en linnen, alles komt met kracht en waarheid uit. Satijn en zijde, goud en juweel, alles is ſchoon geglansd; de kleur en het koloriet doet elk voorwerp naar zijnen aard glinſteren, ſchitteren en fonkelen. Fruit en gevogelte, alles, in de ſtukken dier Schilders voorkomende, kan met de natuur in frischheid en ſchoonheid wedijveren. En, M. H., dat alles nu bevallig gedaagd door ſchaduwpartijen, middeltinten en lichten, waardoor de ronding, vooruitkoming en wijking in de voorwerpen wordt daargeſteld: voorzeker! dan bezitten ook wij onze CORREGGIO's en RAFAËL's; dan dragen de meesterſtukken onzer Schilders ook den ſtempel van die verſtandige ſchikking, van die kennis van de buigingen der lichtſtralen, van die ſmaakvolle plaatſing van hoofdlichten, van die trapswijze vermindering van tinten, van dat ware en treffende, dat onze verrukking gaande maakt, en der kunst den hoogſten adel bijzet. Slaat die heerlijke werking gade in de voortbrengſelen van de VAN HUIZUMS, TENIERS en OSTADE's; bewondert ze in de tafereelen van eenen PIETER DE HOOGE. Waar is de uitwerking van het licht treffender, waar kunſtiger, maar tevens natuurlijker, in zoo vele verſchillende rigtingen uitgevoerd? Staart op de ſtukken, ons door het penſeel van den SHAKESPEARE der Schilders, door REMBRANDT, gemaald,

Digitized by Google

Aanschouwt den *grijzen Simeon*, zoo als hij in den tempel Gods de hoop der wereld in de bevende armen houdt. Ziet, hoe het licht, als in één brandpunt verzameld, zich op het hoofdvoorwerp bepaalt; en getuigt het, of de werking des geheels, voornamelijk door het licht en donker veroorzaakt, niet den diepsten indruk op uw gevoël en de fijnste gewaarwordingen uwer ziele maakt. Laat dan een *Engelsche* REYNOLDS onzen DOU, VAN MIERIS en SLINGELAND als menschen beschouwen, wier geheele kunst zich tot het kleine, nette en lage bepaalt; make hij zijnen landgenooten diets, dat, bij de verhevene onderwerpen en figuren van RAFAËL en TITIAAN, de lompe kinkels van onzen OSTADE, TENIERS en BROUWER naauwelijks mögen genoemd worden; — onze kunstgalerijen zijn in staat, zijne uitspraak te beschamen; en waar de Abt DUBOS getuigt: dat niets tooverachtiger is dan het licht en bruin onzer Schilders; dat de wolken in de Natuur niet beter onder elkander smelten, dan in hunne stukken, en dat zij wonderen met opzigt tot het licht en bruin hebben uitgevoerd (*); daar mogen wij trotsch zijn, dat wij de Natuur zoo naar waarheid aanschouwelijk kunnen voorstellen, en dat wij, hierin voor geene *Italianen*, *Duitschers* of *Franschen* behoevende achter te staan, te allen tijde de bewondering van het nageslacht zullen blijven wegdragen. Ja, M. H., ook hier roept gij het met mij in geestverrukking uit: Eere zij *Hollands* Schilderschool! door gloed van verwen, door de kracht en uitwerking harer tafereelen, spreidt zij haren middagluister voor het oog der volken rond.

Wij hebben ook melding gemaakt van de verscheidenheid van onderwerpen, welke onze Schilders behandelden; en het is dit voorname kenmerk onzer School, dat wij, in de *derde* plaats, nog wat nader wenschen te beschouwen.

Gij herinnert u, M. H., dat wij reeds gesproken hebben van den onwaardeerbaar schoonen stijl der Antieken,

(*) DUBOS, *Aanmerkingen over de Poëzij en Schilderkunst*, vert. door ZWEERTS, D. II, bl. 74.

Digitized by Google

en van de wijze, waarop deze door de Ouden beſtudeerd is. Wij hebben op de nuttigheid van derzelver beoefening, voor den beeldenden kunſtenaar, aangedrongen; en wij willen, van de verſcheidenheid der onderwerpen, door onze Schilders behandeld, ſprekende, niet beweren, alsof hierin het hooge doel der kunst gelegen zij. Voorzeker neen; maar, even gelijk men in de ſtukken, door de *Italiaanſche* School geleverd, ſomwijlen wel iets kouds en hards aantreft, even zoo is het niet te ontkennen, dat er doorgaans eene zekere eentoonigheid in hunne werken heerscht. Het is waar, geheel de eerdienst des volks, en het oogmerk, om ſteeds door zinnelijke voorſtellingen het godsdienſtig gevoel op te wekken, bepaalde velen tot de afmaling van zoo vele heilige familiën en geſchiedenisſen, die wij nog in vrome verrukking als meesterſtukken der kunst beſchouwen; en wij bewonderen bovenal hen, die in het vak der Historie, dat groote tooneel voor de uitdrukking en werking der hartstogten, die ſchouwplaats, waar de Schilderkunst zich in al hare dichterlijke verhevenheid vertoont, hebben uitgemunt; terwijl wij de eenheid, de allegoriſche vinding in de werken van een' RAFAËL, GUIDO RENI en anderen met hooggeſtemd gevoel aanſchouwen: maar buiten het hiſtoriſche vak, waartoe de kunstwerken dier Schilders voornamelijk behooren, zijn er toch nog andere paden, welke de Schilder bewandelen, andere tooneelen, die hij bezoeken kan. De ſchoone verſcheidenheid in de werken der kunst opent voor ons, even als de verſcheidenheid in de Natuur, de rijkſte bronnen van genot; en het zijn onze Schilders, de onze alleen, die in deze verſcheidenheid en afwisſeling den voorrang verworven hebben. Treedt de zalen in, M. H., waar de meesterſtukken onzer kunſtenaars zijn ten toon geſteld. Staat gij in dit heiligdom niet verbaasd over hetgeen uwe oogen aanſchouwen? Is het niet, gelijk zeker Schrijver zegt, alsof wij ons bij het binnentreden op eens in eene kleine, eigenaardige en door den mensch geſchapene wereld bevinden? Hier zijn het klaverrijke weilanden; daar ſtille of ſtormachtige zeeën; ginds wintertoo-

Digitized by Google

neelen, waar wij ons, bij de ſchoonſte groepering, als ware het, te midden van het genoegelijke dezes jaarſaizoens verplaatst zien; elders ſtaan wij ſtil bij maanlichten en ſtadgezigten. Nu bewonderen wij, als omgeven van al het gewoel des oorlogs, de hevige aanvallen van ſtrijdende krijgslieden; dan weder ſtaren wij op den moed onzer Vorſten, daar zij hunne zegepralende legers aanmoedigen in den ſtrijd. Verder werpen wij den blik op zachter of vrolijker tooneelen. Stillevens en jaarmarkten, huisfelijke bedrijven en luimige kluchten wenken ons ter aangename verpoozing. Hier zijn het weder pleisterplaatſen, renbanen, ſtrooperijen of jagten, die onze aandacht boeijen; ginds is het de uitwerking van lamp- of kaarslicht; elders de gloed der zon, in al zijne kracht over het landſchap verſpreid. Daar kunnen wij ons niet verzadigen aan de beſchouwing van dood of levend wild; terwijl het eigenaardige bijwerk van geweren, weitasſchen, kruidhorens, en wat des meer zij, ons verbaasd doet ſtaan over de kunst en waarheid, in alles doorſtralende. Dan willen wij de bloemen, die zich in de fraaije marmeren of bronzen vaas bevinden, afplukken, of het vlindertje grijpen, dat er azend om henen fladdert. Ginds ſtaan ze voor ons, de beeldtenisſen onzer helden, en wij zien, naast den grondlegger onzer vrijheid, zoo menigen vaderlander pralen, die goed en leven vóór het dierbaar erf der vaderen veil had; hier ſtaan wij van eerbied doordrongen, terwijl wij het oog op de edele *Maria*, de Moeder onzes Heeren, vestigen, daar zij, alle woorden bewarende en overleggende in haar harte, al peinzende en met moederlijke verrukking haren Wonderzoon aanſtaart; dáár, deze *Heilige familie* verlatende, wordt ons hart geroerd en geſchokt bij het zien van het lijden en de beſpotting, welke Hij, de Hooggeloofde, die het land doorwandelde goeddoende, eenmaal onderging; ginds.... Maar, waartoe verder? Wij hebben de puikjuweelen onzer kunst bewonderd; en zeggen ook hier, met den Schrijver van *Hollands roem in kunſten en wetenſchappen*: „Wij hebben REMBRANDT en VAN DER WERFF gezien;

Digitized by Google

wat zouden wij meer?" Dat dan de pogchende vreemdeling bloze, en met ſchaamte onze kunstzalen verlate, die zou durven beweren, dat onze Schilders ſlechts onedele en lage hartstogten hebben afgemaald! De geſchiedenis onzer kunst, de eer, hun en haar te beurt gevallen, getuigen, hoezeer *Hollands* kunstroem bij verſchillende natiën verſpreid, ja geheel *Europa* doorgedrongen is. Daarom bezochten de Vorſten en Grooten de werkplaatſen onzer Meesters; daarom werden onze kunſtenaars met zoo veel geestdrift naar de hoven van Koningen en Keizers opontboden; daarom wilde een PETER DE GROOTE zich door onzen BAKHUIZEN laten onderwijzen; daarom ontzag CATHARINA van *Ruſland* geene duizenden guldens, om de kunstgewrochten uit de *Hollandſche* School te mogen bezitten; daarom werden ſommigen onzer Schilders en hunne nakomelingen tot den Ridderſtand verheven, met de beeldtenisſen der Vorſten omhangen, en met kwartieren uit hunne wapenſchilden begunſtigd; daarom zagen wij den overweldiger der volken den tempel der kunſten, in zijne hoofdſtad gevestigd, met onzen ſchilderſchat verrijken; daarom werd, bij eene rangſchikking der ſchilderijen in het Muſeum van de *Louvre*, de *jonge Stier* van POTTER als de zesde ſchilderij der wereld geſteld; terwijl *Franſche* trots, met nijver en ſpijt, de kostbare kleinooden moest wedergeven, toen, bij *Neêrlands* redding, het bevrijdingsfeest der kunſten werd gevierd. Voorzeker, M. H., in navolging der Natuur, in koloriet en bevalligheid van licht en bruin, in de verſcheidenheid van tafereelen, door onze Schilders geleverd, in dat alles heeft onze School eenen roem verkregen, die door geene eeuw of geſlacht verduisterd, maar gehuldigd worden zal, zoo lang het gevoel voor het ſchoone aan de menſchelijke ziel niet vreemd zal zijn.

Ja, Schilderkunst! uw roem blinkt ſchitterend ons tegen;
De ſchoonſte paarlen, zien we aan uwe kroon geregen;
En, welk een diadeem u op den ſchedel prijkt',
Geen is aan de onze in waarde en echten glans gelijk.

Digitized by Google

Rijz' dan de feestroon luid! Stemt, kunstenaars, de snaren!
Laat weêr uw citerklank harmonisch opwaarts varen!
't Geldt *Hollands* schildereer, gehuldigd over de aard':
Ze is 't golvend maatgeluid en 's dichters hymnen waard.

Zoo hebben wij u dan, M. H., in eenige losse trekken, *Hollands* schilderroem voorgehouden. Is uw aller boezem niet vervuld met de zucht, om dien roem te handhaven, door de aankweeking en beoefening der kunst? Buiten twijfel wilt gij door bijdragen en voorbeeld medewerken tot vorming van kunstenaars, die den roem des vaderlands verhoogen, en hiertoe steeds eenen krachtigen prikkel vinden in de eer, eenmaal door onze Schilderschool verworven. Of hoe! zoude het ons genoeg zijn, den vreemdeling slechts te wijzen op de kunstvoortbrengselen onzer vaderen, zonder te toonen, wat wij tot instandhouding van den eens verkregen' kunstroem aanwenden? Zullen wij, door koelheid en nalatigheid, den kunsttempel, door onze voorouderen opgetrokken, laten vervallen, en zijne achtbaarheid doen verminderen? Of zullen wij niet liever, bij een onafhankelijk volksbestaan en het genot der vrijheid, die voedster der kunsten, de handen ineenslaan, om alles, wat *Hollandsche* kunst, en, thans zoo broederlijk vereenigd met hen, waar eens de zetel der *Vlaamsche* School gevestigd was, alles, wat *Nederlandsche* kunst is, aan te moedigen, vooral door onze kamers meer met de stukken onzer moderne Meesters, dan met de prentkunst van vreemden op te sieren? De roem onzer vaderen gebiedt het. En hier, M. H., in dit ons Genootschap, is de grond, dien wij kunnen bebouwen; hier de akker, waarin wij het vruchtbare zaad kunnen uitstrooijen; hier kunnen wij den jeugdigen kunstenaar de eerste loopbaan der kunsten inleiden. Doen wij het dan met ijver; en, terwijl wij alle vaderlandsche deugden aanprijzen, terwijl wij onze kinderen op de roemrijke bedrijven onzer helden wijzen, dat wij hun niet minder, met edelen trots, op de kostbare overblijffelen van vaderlandsche kunst het oog doen vestigen, om hun

Digitized by Google

met geestdrift de baan der eere te doen instreven. En boven al, zoude het ons gevoel niet streelen, om het edele voetspoor van den beminden Koning te volgen, wiens kunstliefde zoo zeer, alwat den *Nederlandschen* naam en roem verheffen kan, aanmoedigt en voorstaat? die nog dezer dagen een nieuw bewijs zijner bijzondere bescherming aan de kunstenaren in ons Rijk heeft willen geven, door het Besluit, waarbij eene aanzienlijke som wordt beschikbaar gesteld tot het aankoopen van zoodanige kunstwerken van levende *Nederlandsche* Meesters, die wezenlijke en erkende verdiensten bezitten, ten einde alzoo onder hen een', voor den voortgang der schoone kunsten, nuttigen wedijver te doen ontstaan (*); het voetspoor eens Konings, die de eer, aan het beroep des beeldenden kunstenaars verbonden, handhaaft en opluistert? die de borst onzer Schilders met de eereteekenen van verdiensten versiert, en door titels, hunnen schilderroem waardig, hen tot hoogen rang in het rijk der kunst verheft? Voorzeker, vereerders van het schoone en goede! werken wij, naar onze mate, mede met den eerbiedwaardigen Vorst, om dien geest van oorspronkelijkheid, steeds het eigendom onzer Schilderschole, te blijven bewaren; dan zullen wij niet angstvallig de toekomst aanstaren, maar, bij goeden smaak, bij liefde voor Vaderland en Koning, *Hollands* schildereer handhaven, en haar ongeschonden der laatste nakomelingschap overbrengen. En hier klimt de toon onzer rede, en wij zeggen het met heilige geestvervoering: nog is de beschouwing van *Hollands* schilderroem onzen kunstenaren ten krachtigen prikkel ter beoefening der kunst. Ziet, M. H., hoe de openbare Tentoonstellingen dit door de treffendste proeven bevestigen. Aanschouwt die rij van kunstgewrochten onzer hedendaagsche Meesters. Ziet, hoe ons Vaderland op den Ridder SCHOTEL, als op eenen tweeden BAKHUIZEN, bogen mag. Staart op de stukken van eenen PIENEMAN, SCHELFHOUT, KRUSEMAN, VAN OS, WONDER, VERSTEEG, VERHEIJEN, VAN DER KOOI en zoo vele anderen; en zij roeren onze harten door den tooverstaf hun-

(*) Besluit van Z. M. van den 25 Maart 1827.

Digitized by Google

ner kunst. Ja, nog mogen wij den vreemdeling zonder schaamte onze Museums binnenleiden; het pand, door de vaderen geschonken, hebben de kinderen als een kleinood bewaard; en, als wij deze meesterstukken bewonderen, roepen wij met opgetogenheid uit: „ Heil het Vaderland, dat op zoo vele verdienstelijke mannen roemen kan!" En dat Vaderland, M. H., is het *onze*; dat geluk is *ons* deel! Bij den weldadigsten regeringsvorm zien wij zoo vele inrigtingen, ter verstandelijke en zedelijke beschaving der natie aanwezig; en, terwijl zich edelen en braven de belangen hunner min verlichte, hunner lijdende, afgedwaalde en gevallene broeders aantrekken, brengen de vereerders van kunsten en wetenschappen niet minder het hunne toe, om tempels te harer eer te stichten, en scholen te vestigen, waar de jeugdige beoefenaar opgeleid en gevormd worden kan. Op zulke tempels boogt ons Vaderland; op zulke inrigtingen verheft zich onze Stad. Ons Genootschap levert er een schitterend bewijs van op. Reeds meer dan eene halve eeuw prijkt het met luister onder de heiligdommen, aan het schoone en goede gewijd. Hier is de oefeningsbaan ontsloten; hier kunnen wij op die verhevene vormen der Antieken staren, welke den beoefenaar tot het hooge Ideaal der kunst kunnen opvoeren; hier kunnen wij de oogen naar het menschbeeld opheffen; hier leert de teekenaar en schilder, even gelijk de wijsgeer, dat de ware studie van den mensch de mensch zelf is. Beoefenaars der edele teeken- en schilderkunst! met zulke studiën zijn ook onze vaderen begonnen, naar zulke modellen hebben zij zich geoefend; en de grond werd gelegd, waarop de tempel huns onvergankelijken roems luisterrijk verrees. Komt dan, M. H.! wekken wij velen op, om deel te nemen aan onze nuttige en voor de jeugd zoo heilzame inrigting; en, heeft de geschiedenis onzer vaderlandsche kunst de namen van velen onzer Medeleden, het zij als meesters of verdienstelijke beoefenaars, vereeuwigd (*); dragen wij op deze,

(*) De Heeren VAN EYNDEN en VAN DER WILLIGEN hebben de namen dier verdienstelijke mannen met lof vermeld. Zie *Gesch. der Vad. Schilderk.* D. III, bl. 495.

Digitized by Google

als op ſteraden van onzen kunsttempel, roem: dat wij dan onvermoeid voortgaan, om, door ons eigen voorbeeld, den jeugdigen teekenaar, die hier aan de hand van verdienſtelijke onderwijzers wordt voortgeleid, aan te moedigen tot verheffing huns ijvers, tot hoogere belangſtelling in het voortreffelijke der kunst. Jongelingen! neme dan bij u allen de teeken- en ſchilderlust meer en meer toe. Velen, die, als gij, eenmaal ook hier kweekelingen waren, ſtaan reeds met eere op de lijst van de meesters en beoefenaars der ſchilderkunst aangeſchreven; het zij u tot ſpoorſlag, om ook eenmaal die eere deelachtig te worden. Mannen, wier kunstroem reeds door geheel *Nederland* wordt gehuldigd, keurden het hunner niet onwaardig, om zich, in ons Genootſchap, naar de Antieken en het menschbeeld te blijven oefenen (*). Volgt hun voorbeeld, en ſtreeft met vasten tred de kunstbaan in. Uwe vorderingen worden hier aangemoedigd, uwe vlijt bekroond. Ja, het gewigtig tijdſtip nadert, hetwelk hiervan getuigen zal. Met moed u dan aangegord, jeugdige kunſtenaars! Het is alsof ik, in mijne verbeelding, ze reeds in uw midden zie, die eenmaal in het vak der ſchilderkunst met luister zullen ſchitteren. Verijdelt onze hope niet. Staart op den kunstroem der vaderen; die vure u aan, die vure ons allen aan, om, in vereeniging met zoo vele edelen van Zuid en Noord, thans broederlijk onder de banier der kunſten geſchaard, waren ſmaak en echte kunstmin uit te breiden. Zoo moge de dageraad aanbreken, waaruit eene kunstzon oprijst, die niet alleen ons vaderland, maar geheel *Europa* koestere; zoo mogen de natiën op onzen roem ſtaren, als op den roem eens volks (†), welks kunſten en wetenſchappelijke inrigtingen reeds de bewondering wekken van de talrijke vreemdelingen, die het zeer

(*) Zie VAN EYNDEN en V. D. WILLIGEN, D. III, bl. 226.

(†) Met eenige verandering zijn de volgende merkwaardige woorden uitgeſproken door den Baron DE STASSART, in eene der zittingen van de Staten Generaal. Zie *Staatscourant* van 26 December, 1826.

Digitized by Google

zeldzaam geworden schouwspel tot ons lokt van een werkzaam, wijs en deugdzaam volk; van een volk, dat roem draagt op eenen Vorst, die zich naijveriger betoont in het vervullen der pligten dan in het genieten der voorregten van zijnen troon. Leve dat Volk en dat Vaderland! Leve de Vorst, die het regeert!

Ja, heil zij *Neêrlands* dierbren Koning!
Hem, 't oogelijn van 't vaderland!
Hem wijden we onze lofbetooning,
Hem onze staatlijke offerand'!
Hij doet den boom der vrijheid groeijen;
Hij, onzen kunsthof welig bloeijen;
Hij, *Neêrlands* sieraad, lust en hoop,
Hij blijft den ouden volksroem schragen;
Hij mag den naam van VADER dragen;
Hij, voorbeeld zijn voor heel *Euroop!*

Komt, wie het goede en schoone minnen,
Vest op het edelst doel uw oog;
Zoo rijzen hier de tempeltinnen
Tot eer der Schilderkunst omhoog.
Zoo blijft zij hier in feestdos pralen;
Zoo moge een zon haar hoofd omstralen,
Die blinkt in onuitdoofbre pracht.
Zoo staven wij den roem der vaadren;
Zoo zien wij de eeuw der glorie naadren,
Ten zegen voor het nageslacht!

OVER DE VRIJHEID VAN DEN MENSCHELIJKEN WIL.

Door

N. SWART.

Geen leerstuk van wijsgeerte of algemeene godsdienst schijnt haast belangrijker te kunnen geacht worden, dan dat der zedelijke vrijheid. Het is waar, niet alle wijsgeerige noch godsdienstige aanhangen erkennen dezelve openlijk. Integendeel schijnen de uitersten van godsdienstigheid en ongodsdienstigheid, van ongeloof en dweepi-

Digitized by Google

rij, van ligtzinnigheid en rigorismus over een te komen in derzelver ontkentenis. Doch het gezond verstand en eene menigte uitspraken des Evangelies pleiten zoo sterk voor de bedoelde vrijheid, dat men zich bezwaarlijk eenige godsdienst, eenige ware wijsheid en vooral deugd kan voorstellen zonder dezen grondslag, en dat welligt niemand in zijn hart aan dezelve twijfelt, niemand zichzelven, te dezen opzigte, in denken of spreken, gelijk blijft.

Doch, zoo dringend deze eigenschap van den menschelijken wil, als voorwaarde van alle zedelijkheid, alle wezenlijke voortreffelijkheid en verdienste des eenen boven den anderen, des redemagtigen boven het redelooze schepsel, wordt gevorderd, zoo moeijelijk wordt het begrip van dezelve wèl bevat, en met andere, onbetwistbare waarheden in overeenstemming gebragt. Het is hier de plaats niet, om van uitspraken der H. Schrift breedvoerig te handelen. Ook willen wij ons hier met de vraag niet bezig houden, hoe dezelve met de voorwetenschap van God, met Zijn onbeperkt albestuur en dergelijke kunne strooken. Wij hebben van de wetenschap des Oneindigen — eene wetenschap, op geene ervaring of redenering en gevolgtrekking gegrond — te weinig denkbeeld, dan dat wij het hierin ooit verder, dan tot eene zekere gebrekkige vergelijking met de hoogstmogelijke menschelijke kennis en wijsheid, zouden kunnen brengen. Maar de mogelijkheid der zaak zelve worstelt reeds met groote zwarigheden. Wordt des menschen wil door beweegredenen gebogen en geleid, en liggen deze in zijne omstandigheden, in zijnen aangeboren aard, of in andere zaken, betrekkingen, lotgevallen, onderwijs en opvoeding, alle buiten zijne magt gesteld, dan is hij niet vrij, dan zijn zijne handelingen het gewrocht en de slotsom van de wereld en het wereldbestuur. En is des menschen wil hetzelfde als willekeur, die zonder eenige gronden voor haar gedrag handelt, althans kan handelen? Behalve dat dit zich bezwaarlijk denken laat, zou hem zulk een voorregt waarlijk weinig tot eer, veel min tot voordeel verstrekken; maar de redeloosste mensch ware dan de vrij-

Digitized by Google

ſie. De Koningsbergſche wijsgeer rekende dit inderdaad tot die vraagſtukken, welke nog niet waren opgelost, en langs den gewonen weg ook onoplosbaar moesten blijven. Hij meende nogtans de zwarigheid op die wijze te kunnen wegnemen, dat hij den mensch teffens vrij en niet vrij noemt, het eerſte namelijk als wezen op zichzelf, het andere als lid van de groote keten der zigtbare natuurverſchijnſels. Ik beken echter dit voorſtel nooit regt begrepen, althans doorzien te hebben, wat onze wezenlijke vrijheid daarbij winne. Want, wie het daarvoor zou willen houden, dat de groote man blootelijk had willen zeggen: „Wij zijn wel vrijwillend, maar niet vrijwerkend," die zou zich gewis bedriegen. Mogelijk echter heeft hij hetzelfde bedoeld, wat ik thans wil laten volgen, en wat mij toeſchijnt, de zaak in het regte, in een genoegzaam zoo wel als heilzaam licht te plaatſen.

Hoe men ook bijna over het eerſte en eigenlijke grondbeginſel der zedelijkheid denke, allen erkennen, dat er eene wet der zeden beſtaat; dat de mensch, krachtens zijne redelijkheid, die wet kent, althans na onderwijs en noodige beſchaving erkent en in zijn hart voor gezaghebbend verklaart. Wanneer wij derhalve vaſtſtellen, — en ik zie niet, hoe wij, behoudens de vermelde gezagserkentenis, behoudens geweten en berouw, in alle menſchen beſpeurd, anders kunnen, — dat wij in ſtaat zijn, buiten en boven alle bijzondere drangredenen, uit onzen dadelijken toeſtand en dergelijke voortgevloeid, aan deze algemeene wet te gehoorzamen, dan beweer ik, dat wij de ware vrijheid van redelijke wezens bezitten. De natuur, voor zoo ver die in ons geſtel werkzaam is, en ons met allerlei verlokſelen omringt, — het lot, of het ons tot het goede of het kwade opleidt en dringt, — de nooden en behoeften, de vrees en de onmagt, wat ze ook mogen raden of afraden, hebben dan geen' beſliſſenden invloed op het gebruik of verzuim onzer vermogens. Schoon een lid van de keten der verſchijnſelen, en aangedaan door elke beweging, in dezelve ontſtaan, wij kunnen daaraan wederſtand bieden, en zelfs eene andere rig-

Digitized by Google

ting aan hare slingeringen geven. Op deze wijze blijkt de vrijheid uit de redelijkheid voort te vloeijen, of op haar gegrond te zijn. Omdat wij inzigt hebben van eene algemeene gepastheid en betamelijkheid, gevoel van pligt en verpligting, en in dit gevoel eene drijfveer, welker kracht boven alle andere bedenkingen behoort geschat te worden, dáárom deelen wij niet in de algemeene wet der noodzakelijkheid, volgens welke in de zigtbare natuur oorzaken en gewrochten volkomen gelijkstaan. Neen, deze hoedanigheid maakt ons tot burgers eener hoogere wereld, tot Gods geslacht en beeld of schaduw.

Het is er echter verre af, dat wij algemeen en volkomen in het genot dezer vrijheid zouden zijn. Het staat integendeel vast, dat wij meestal door de lagere drijfveren, hetzij geheel of althans ten deele, bewogen worden. Het staat vast, dat de gewoonte, om aldus te handelen, aan dezelve hoe langs zoo meerder kracht geeft, en het hoogere beginsel telkens flaauwer doet opmerken. Het is dus niet te ontkennen, dat de menschen doorgaans aan den leiband van lotgevallen en omstandigheden, toevallig ontvangene lessen en voorbeelden loopen; waardoor de menschkunde geheel andere regels, dan de zuivere zedekunde, bij haar onderzoek en berekeningen volgt, en tot eene soort van natuurkunde wordt. Maar deze is eene vrijwillige slavernij, die de verantwoordelijkheid voor de hoogere wet geenszins wegneemt, en zelfs *nimmer* tot volstrekt onvermogen en onderwerping aan de wet der noodzakelijkheid schijnt te worden. De meeste menschen slingeren tusschen beide, of houden zich aan de eene en de andere vast; terwijl hunne daden veelal een mengsel uitmaken, bij hetwelk de zedelijkheid de zinnelijkheid en deze die heeft gewijzigd.

Doch dit behoort verder niet tot ons tegenwoordig onderzoek. De vraag is, of de aard en het bestaan onzer zedelijke vrijheid op bovenstaande wijze niet genoegzaam wordt verklaard? Dat het betamelijke, in algemeenen zin, de kracht heeft, om op onzen geest en hart ter overtuiging te werken, en dus onze gezindheden en daden te

Digitized by Google

besturen, te sluiten of voort te brengen, schijnt ondervinding en gevoel eenen ieder te leeren. Hangt dus die betamelijkheid, welke de mensch inziet, van niets bijzonders af, dan is hij, verpligt noch gedwongen zich naar eene andere wet te schikken, inderdaad een vrij burger der Godsstad. Dezelver Koning en Heer gaf hem die vrijheid. En slechts

Wie God, onz' aller Heer,
Niet voor zijn' Heer erkent,
Heeft heeren binnen zich,
En meesters zonder end. (*)

(*) KAMPHUIZEN.

MIJNE GENEESKUNDIGE LOTGEVALLEN.

Door

Dr. J. W. E. DE MAN,

Stads Geneesheer te Sneek.

De gewigtige voorvallen der kindschheid blijven den mensch, dikwijls tot in den hoogsten ouderdom, met levendige kleuren in het geheugen afgemaald. Zoo zal *ik*, b. v., nimmer vergeten de aangename oogenblikken, toen het bepaald was, dat ik mij der Geneeskunst zou toewijden; eensdeels, omdat zij gewis de belangrijkste mijns levens geweest zijn, daar in dezelve het lot over mijne toekomstige maatschappelijke betrekking geworpen werd, en anderdeels, omdat de werkkring van Geneesheer mij verreweg de verkieslijkste scheen. Immers, geboren onder de staatkundige omwentelingen onzes Vaderlands, en opgekweekt onder de gedurige afwisselingen van onzen leeftijd, was ik bevreesd, mijn financieel belang aan de luimen van veranderlijke menschen te wagen, en vond het daarom, bij bedaard onderzoek, verstandig, het veld der Natuur, waar de Onveranderlijke alleen den schepter zwaait, en

Digitized by Google

waar geen menschelijk gezag iets vermag, te kiezen. Doch niet alleen deze genie-trek, ook mijn gevoel maakte mij toen gelukkig. Vol verrukking staarde ik het Geheelal aan; — mijne fonkelende oogen draaiden, bijna onwillekeurig, her- en derwaarts, en mijne blikken rolden door de schepping; onder één gezigtpunt vereenigde ik het naauwelijks zigtbare zandkorreltje met de het oog verblindende zon; ik bezag het, mijnen verpletterenden voet ontvlugtende, aardwormpje, en ik beschouwde den mensch. Dit pronkstuk der schepping, het wezen, dat de Geestenwereld aan het dierenrijk verbindt, en de wereld in *miniatuur* voorstelt, zou de spil worden, om welke alle mijne werkzaamheden moesten draaijen; den *lijdenden* mensch zou ik leniging toebrengen; den *stervenden* uit de kaken des doods redden; — eene reeks van dergelijke heerlijke, zich schielijk opvolgende, denkbeelden verschafte mij, als onervaren jongeling, eene soort van Hemelvreugde. Het parkement, waarop eens mijne Doctorale bul van Geneesheer zou geschreven worden, scheen alles, wat ooit eenige wezenlijke waarde voor mij zoude kunnen hebben, te zullen bevatten, en reikhalzend trad ik de scholen der wijsheid binnen.

Spoedig echter ontwaarde ik, dat al het ondermaansche ijdelheid is, en dat ik als jongeling gedroomd had. De geleerdste mannen toch dachten niet eensgezind over het maaksel en de werkingen van den gezonden mensch, en niemand hunner kon mij denzelven volledig uitleggen. Het meestgewapende oog kon niet eens tot het fijne weefsel van ons ligchaam doordringen, veel minder eenig menschelijk vernuft zijn *eigen ik* bevatten: geen stofbewoner was berekend voor de werken des Eeuwigen, even min als zijne krachten iets tegen den Almagtigen vermogen. — In de *logica* had ik geleerd, dat het begin van alle kennis *cognitio historica* is, welke door de zintuigen verkregen wordt, zonder welke er geene *cognitio philosophica*, het vermogen om oorzaak en uitwerksel te kunnen vereenigen, mogelijk is; op het *collegie* vernam ik, dat men nog van vele dingen geene *cognitio historica*

Digitized by Google

had kunnen krijgen: de *conclusie* was dus allertreurigst, en de Geneeskunst had voor mij veel van hare waarde verloren. Dan, ik was, helaas! ingeſcheept, en moest medevaren. Hetgeen men van den gezonden mensch wist, poogde ik te leeren kennen, en trad vervolgens, met een gepraugd gemoed, de gehoorzalen over den zieken en zijne genezingswijze in.

Daar hoorde ik van verſchillende geneeskundige ſtelſels, dat is, zoo als het mij voorkwam, omdat de waarheid *mathematice* ſlechts éénig kon zijn, van menſchelijke herſenſchimmen, gewagen, en ſchrikte. Ik hield mij echter nog aan een' ſtroohalm vast, hopende, dat, op éénen na, alle deze *Systhematici* nietsbeduidende geneeskundige mannetjes zouden zijn; doch ik bedroog mij vreesſelijk: zij behoorden meest allen tot het *corps d'élite*. Wat nu te doen? Beſlisſen tusſchen die Hooggeleerde Heeren kon ik niet; en het verſtandigſte ſcheen mij toe, mijne Leermeesters maar als een vroom Student aan te hooren, hunne *dictata* als heilige oorkonden te beſchouwen, en hen, even als een Catechiſeerjongen zijnen Catechiſeermeester nabaauwt, om, bij het doen van zijn examen tot lidmaat, niet tegen de *orthodoxie* te zondigen, maar na te praten. Doch, gedurig hoorende van *Boerhaavianen*, *Brownianen* enz., dreef mij het van vader Adam geërfde menſchelijke zwak, de nieuwsgierigheid, wel eens aan, om in een verboden boek te gluren, en de mensch nam bij mij, als zelfdenkend wezen, ſpoedig zijne regten in. De *dictata* van mijne Profeſſoren werden minder onfeilbaar; ik kon mij van Akademiſche oproerigheid niet geheel meer vrij gevoelen, en was zelfs zeer bevreesd, om, bij het doen van mijne examens, *heterodox* te zijn en afgekeurd te worden. Mijne vrees was echter, om de probiteit van mijne Examinatoren, ongegrond, en ik werd *Doctor Medicinæ*.

Nu was ik bezitter van den mij als jongeling voorgeſtelden grootſten ſchat, — van mijne Doctorale bul; dan, ach! als man kon ik dezelve ſlechts als eenen reispas aanzien, wiens bezit mij minder gelukkig, ja zelfs eenigzins

Digitized by Google

ongelukkig maakte, want mijn goede vader had er het geld voor betaald, en ik moest mijne geneeskundige reis aannemen.

Als een het ouderlijke huis verlaten hebbende en aan zichzelven overgelaten zoon ſtond ik reisvaardig. In het verſchiet zag ik het doel mijner reis, menſchengenezing, liggen; doch verſchillende wegen, alle met wegwijzers voorzien, leidden derwaarts. Op den eerſten wegwijzer ſtond het *materia peccans* van BOERHAAVE; op den tweeden, *ſthenia et asthenia*, van BROWN; op den derden, *contraria contrariis curentur*, van GALENUS; op den vierden, *ſimilia ſimilibus curentur*, van HAHNEMANN; op den vijfden.... Doch genoeg, want er was eene groote menigte. Radeloos, wat te doen, en mij, daar ik toch voorwaarts moest, ſchoorvoetende in beweging ſtellende, zag ik eindelijk eenen wegwijzer, op welken ſtond: *voor de* Εκλεκτικοὶ, en dezen weg ſloeg ik in. Denzelven heb ik gedurende verſcheidene jaren zoeken te bewandelen, en durf hem iedereen met ruimte aanbevelen. Ik moet daarbij echter bekennen, dat dezelve zeer moeijelijk te vinden is, daar men met alle bijwegen moet zoeken bekend te worden — en, dat ik mij dikwijls naar de ſysthematiſche of hoofdwegen heb afgedwaald gezien.

Op deze mijne reis heb ik, onder meer andere, de volgende wijsheidslesſen opgegaard:

1. Op mijnen wandelſtaf heb ik het: *amicus Plato, amicus Socrates, ſed magis amica veritas*, laten graveren, omdat ik ondervonden heb, dat de opvolging van deze ſpreuk den besten ſteun oplevert. Deze ſtaf is voor mij van groote waarde, en maakt, dat ik HIPPOCRATES nog gedurig als goed' vriend ontmoet, en BROUSSAIS vaak tot reisgezel heb.

2. Wij moeten niet bij het ſchitterend uitwendige blijven ſtilſtaan, of weidſche benamingen vertrouwen. De bij den ingang meest uitlokkende wegen loopen dikwijls dood, en het fraaiſte uithangbord prijkt wel eens voor de ſlechtſte herberg.

Digitized by Google

3. Men pasſe vooral op, om elkander niet tegen het lijf te loopen, en op weg te blijven ſtaan razen en ſchelden. Want, behalve dat dit tegen het *decorum* indruischt, is het ook onverſtandig, daar wij dan niet vooruitkomen.

4. Wij moeten niet te driftig loopen; want dan obſerveren wij den regten weg te weinig, worden ſpoedig vermoeid, en ſtruikelen wel eens.

5. Vooral moeten wij oppaſſen, dat de leeken niet ontdekken, dat wij zulke verſchillende wegen bewandelen; want dan verliezen wij het vertrouwen, en berooven ons dikwijls van het noodige reisgeld.

EENE ZOMERREIS IN NOORD-AMERIKA.

IV.

Buffalo, aan het Meer Erie.

Waar het meer *Erie* eindigt, en de ontzettende maſſa zoet water, dat van de hooger liggende binnenlandſche zeeën, *Huron*, *Michigan* en *Superior*, afkomt, door een' ſmallen doortogt dringt, de rivier *Niagara* genoemd, is *Buffalo* gebouwd, dat korteling uit weinige huizen beſtond, thans een klein ſtadje is, en in minder dan een vierde eeuw eene aanzienlijke ſtad worden moet. Op deze belangrijk gelegene plaats heeft men het nieuwgegraven kanaal gebragt. Toen ik er doorreisde, was men hier druk bezig, om de haven te vergrooten, en een nieuw dok (*baſſin*) te maken. Door deze werken ſcheen duidelijk gezegd te worden: „Hier hebben de menſchen, gebruik makende van de wenken, die hun de Voorzienigheid gaf, beſloten, dat eens eene groote ſtad zal ſtaan."

Buffalo is, wegens deszelfs ligging aan het meer *Erie* en het nieuwe kanaal, het middelpunt tusſchen den Oceaan en de binnenlandſche meren, en dus de ſtapelplaats voor een' dagelijks toenemenden handel; maar behalve dit zijn er twee kleine rivieren of kreken, welke haar water in de haven van *Buffalo* ſtorten, waardoor weder in eene andere rigting de betrekking met het binnenland geopend is. Aan de oevers van eene dezer kreken zijn twee dorpen van wilde *Indianen*, een

Digitized by Google

gering overblijffel van de te voren talrijker *Seneca*-*Indianen*, die tot de vijf vereenigde volken behoorden, welke eens in dit gedeelte van *Noord*-*Amerika* woonden, maar zich gedurig verwijderen, naar mate beschaving en wetten, waaronder zij niet leven willen, landwaarts in dringen. Ik zag er te *Buffalo* een groot aantal, in wollen dekens gewikkeld, met hun pijl en boog, naar het exerceren der militie kijken. Ik kreeg onaangename gewaarwordingen bij het zien dezer lange en breed geschouderde menschen, over wier bruin en vleezig gelaat zwart en pitachtig haar hing, waartusschen zich twee kleine zwarte oogen vertoonden, omdat het mij in de gedachte kwam, dat het hunne grootste vreugde was, den overwonnen vijand levend te villen. Zij leven als te voren in hunne werkeloosheid en armoede voort. Aan het dok en de haven was een aanzienlijk getal werklieden bezig, welke, behalve den kost, maandelijks 14 of 16 daalders (à 50 st.) verdienden; maar er was niet één van de nabijwoonende *Indianen* onder. De opperhoofden van dezen stam hebben zich met kracht verzet tegen de invoering van den Christelijken Godsdienst; maar gelukkiger zijn de pogingen, om zulks te doen, geweest bij diegenen der *Oneida*-*Indianen*, (een der vijf volken) welke op hunnen geboortegrond gebleven zijn. Ik ben door derzelver dorp gereden, dat in de nabijheid van het meer *Oneida*, op den weg tusschen *Syracuse* en *Utica*, lag. Ik vond hier goede boerderijen, eene kerk en een schoolhuis. Zij kleeden zich, voor het grootste gedeelte, als de *Europeërs*, en houden hunne vergaderingen en regtsgedingen onder zevenentwintig notenboomen, welke op een veld aan den weg staan. Het andere overblijffel eens *Indiaanschen* stams, oorspronkelijk uit *Noord*-*Carolina*, maar hier door de vijf natiën in vriendschap opgenomen, hetwelk tot de leer van het Evangelie overgegaan is, en daardoor in een staat van beschaving leeft, vindt men aan het meer *Ontario*, nabij *Lewiston*. Toen wij door hun dorp reden, waar alles redelijk goed bearbeid was, hield de reiswagen, op verzoek van eenigen der passagiers, stil. Wij bezochten nu een der opperhoofden van dezen stam; een oud en afgeleefd man. Hij lag te bed, maar beurde zich op, toen wij kwamen, gaf ons allen vriendelijk de hand, en vroeg naar onze namen en vanwaar wij kwamen. Op het hooren van *Curáçao*, in de *Westindiën*, zag de goede man mij met bevreemding aan, en scheen te twijfelen, of er zulk eene plaats wel in de wereld was. Naar ik vernam, had hij in het

Digitized by Google

godsdienstige en burgerlijke veel goeds aan zijnen stam gedaan. In zijn huis zag er alles zindelijk uit; aan den muur hing eene plank, waarop een twintigtal *Engelsche* boeken stond, meest godgeleerde werken van bekende schrijvers.

Buffalo zag er aan de zijde van het meer reeds uit als eene kleine handelstad. Op verscheidene vaartuigen was men bezig te ontladen en in te schepen; eene stoomboot, welke twee masten had, waartusschen de machinerij stond, nam passagiers in, en zou dienzelfden dag vertrekken naar *Detroit*, aan het meer *St. Clair*; aan eene andere stoomboot was men bezig te bouwen.

Als men hier de landsvoortbrengselen ziet laden, om eenige honderden mijlen ver gebragt te worden, en daar voor zulk een' goedkoopen prijs ziet verkoopen, dat men het naauwelijks gelooven kan (*); als men daarbij in aanmerking neemt de hooge daghuur, welke aan de arbeidslieden betaald wordt, (want ieder ambachtsman verdient overal een' *Amerikaanschen* daalder 's daags, een boerenknecht ¾ daalder, en den kost) en als men dan nog de boerin met hare dochters, in zwarte zijde gekleed, als dames van den eersten rang naar de kerk ziet gaan, dan wordt men zeker gedrongen tot nadenken, hoe deze dingen zich met elkander laten vereenigen; en inderdaad er behoort veel toe, om deze schijnbare tegenstrijdigheden te vereffenen, en vooral in aanmerking genomen te worden, dat het land weinig kost en zeer uitgestrekt is, waardoor de boer veel hoornvee en pluimgedierte houdt, dat hem, zonder eenige moeite van belang, al is het dan ook weinig, eene zuivere winst oplevert; dat hij bijna geene landsbelastingen betaalt; dat hij een gemakkelijk en zeker debiet van zijne goederen heeft; want het meest zijn in *Noord-Amerika* bewoond de rivieren en kreken, en de *Amerikanen* zijn ondernemende kooplieden, die, terwijl zij zich met weinig winst vergenoegen, de voortbrengselen des lands op snelzeilende vaartuigen naar alle deelen der aarde zenden.

(*) Om zich een denkbeeld te vormen van den prijs, waarvoor in de Vereenigde Staten de voortbrengselen des lands verkocht worden, behoef ik hier slechts aan te halen, dat de *Amerikaansche* kooplieden op dit eiland (*Curaçao*) eens aangeboden hebben, om meel, spek, vleesch, houtwaren enz. voor dien prijs te leveren, als betaald wordt voor de vracht dier goederen uit *Nederland*.

Digitized by Google

Verder moet men hierbij denken, dat de boer geheel leeft van hetgeen zijne boerderij hem oplevert, zelf de stoffe tot zijner eigene kleederen maakt, die hij onder het werk en in huis aan heeft; dat hij zelden meer dan een of twee knechts bezit, en zelf, met zijne huisgenooten, met zulk een' ijver werkt, als men het in een jong en vrij land verwachten kan. Ook bestaat het geluk van den *Amerikaanschen* boer niet daarin, dat hij op tonnetjes met geld kan zitten, zoo als men verhaalt, dat voordezen te *Broek in Waterland* gebeurd is, maar dat hij onafhankelijk (zoo ver zulks met eene geregelde Maatschappij bestaanbaar is) en gelukkig leeft, goed eet en drinkt, met vrouw en kinderen in een ligt en modern wagentje uit rijden gaat, en, zoo 't wèl wil, zijne boerderij jaarlijks verbetert, en huis, schuren, stal enz. vergroot en verfraait. Aan deze omstandigheid, aan de duurte van het werkvolk, en den grooten arbeid, welken de boer in het zomerseizoen te verrigten heeft, zal het ook wel toe te schrijven zijn, dat de vruchten en groenten, welke geculdiveerd en verbeterd willen worden, verre beneden die van *Europa* zijn, en dat men overal groote en mooije vleeschhallen, maar geene bloemmarkten vindt.

Van *Buffalo* vertrekkende, moesten wij eerst over een' slechten weg rijden. Dit was, zeiden wij tegen elkander, om de reizigers de waarde van goede wegen te doen gevoelen. De wagen stootte gedurig op wortels van boomen, welke men hier, als men het land ontginт, bij overvloed van hout en hout, en gebrek aan arbeiders, bij de wortels afkapt. Bij eene keerkringe-groeikracht zou zulks weinig helpen, omdat de in de aarde gebleven stam der meeste boomen, in plaats van te verrotten, spoedig weder zoude uitspruiten.

Wij reden langs de rivier de *Niagara*, welke van *Buffalo* tot den waterval, aan de *Amerikaansche* zijde, 30½ mijl lang is. Eenige mijlen van genoemde plaats wordt dezelve breeder, en verdeelt zich in twee armen, welke een aanzienlijk eiland, *Grand-Island* genoemd, vormen. Toen wij in het gezigt van dit eiland kwamen, werd er, zoo als te verwachten was, in den reiswagen gesproken over den Heer *Jood* NOACH, en deszelfs lawaal makend plan, om op *Grand-Island*, in de rivier *Niagara*, eene *Joodsche* kolonie te stichten. Te voren was er al over deze zaak wat te doen geweest, maar door zwarigheden van de zijde van het Gou-

Digitized by Google

vernament was er niets van gekomen; thans werd het weder op nieuw opgewarmd, want *Grand-Island* was door den Heer NOACH voor, ik meen, 80,000 daalders gekocht; niet zoo zeer door dezen, want hij is een onbemiddeld man; tevoren *Amerikaansch* Consul te *Tunis*, thans Schrijver van *het national Advocat*, (een dagblad, hetwelk in *New-York* uitgegeven wordt) maar door eene asfociatie van verscheidene *Joden*, men behoeft er naauwelijks bij te voegen uit speculatie, aan welker hoofd de genoemde Heer als *Chargé d'affaires* staat. Hij deed alle oproepingen, publicatiën enz. voor deze *Joodsche* Republiek in zijn' naam, en daarom waren alle aanvallen tegen hem gerigt, welke niet weinig beduidend waren, onder anderen dan ook, dat zijn plan strijdig was met Goddelijke en menschelijke wetten. Toen ik, een paar maanden daarna, *Amerika* verliet, waren alle oproepingen aan de *Joden*, om zich op *Grand-Island* neder te zetten, zonder het minste gevolg gebleven; en eenigen tijd later vond ik in *Europesche* nieuwstijdingen het antwoord van de Rabbijnen te *Londen* en te *Manster* op de oproepingen van den Heer NOACH, (die zich bij voorraad Gouverneur en Opperregter van *Israël* noemde, en den 15 September 1825 den eersten steen van de stad *Ararat* leide) 't welk in het geheel niet vleijend voor dezen was, en geen gunstig vooruitzigt voor de stad *Ararat* gaf. De *Amerikanen* beschouwden den aankoop van *Grand-Island* als uit winzuchtige oogmerken gedaan; en de bewegingen van NOACH als hoogmoed en *Joodsche* bohamakerij, om zichzelven en het uitgestrekt en schoon stuk gronds, dat de *Joden* thans in de rivier *Niagara* bezitten, aan de wereld bekend te maken. Vreemdelingen beweren, dat het uit een goed beginsel bij den Heer NOACH *cum suis* voortkomt, namelijk uit overtuiging, dat de *Joden* in *Amerika* van den handel niet leven kunnen, en dat zij toch zoo gaarne zagen, dat velen hunner geloofsgenooten op den vrijen *Amerikaanschen* bodem overgebragt werden, wien zij dus eene broodwinning bezorgen wilden, op de wijze hunner voorvaderen. De reden, welke ik meermalen heb hooren opgeven, waarom de *Joden* in *Amerika* niet kunnen leven, was, omdat de *Amerikanen* in den handel zelve *Joden* zijn. Het is zeker zeer opmerkelijk, dat men in een land als *Noord-Amerika* zoo weinig *Joden* vindt. In de gansche provincie van *New-York*, waarin meer dan een millioen menschen wonen, vindt men alleen in de stad

Digitized by Google

van dien naam eene zeer kleine Synagoge, met een' Rabbijn en Voorzanger in één' persoon. Maar of deze zoo onaandige aantijging aan de *Amerikanen* eenige waarheid in zich bevat, kan ik niet beoordeelen: ik heb hen alleen op reis leeren kennen, en daar doen zij zich op eene gunstige wijze zien. Ik had, zoo wel door over hen te lezen, als door eenigen hunner buitenslands aan te treffen, geheel andere gedachten van hen, maar vond ze op mijne reis vriendelijk, spraakzaam en gedienstig; dit laatste zeker een weinig uit noodzakelijkheid: omdat men weinig knechts heeft, zijn de reizigers verpligt, elkander in het een en ander te helpen; maar zij doen zulks meestal op eene ongedwongene en voorkomende wijze. Ik heb nooit eenig lomp of ruw antwoord ontvangen. Als ik naar den weg vroeg, wees men mij dien op het naauwkeurigst; zoo ik ergens onderzoek naar deed, kreeg ik altijd de noodige opheldering. Men bespeurt, in eene zekere mate, eene algemeene beschaafdheid; de geringe volksklasse wordt op eene fatsoenlijke wijze behandeld, en daarom gedraagt zij zich ook fatsoenlijk; den ambachtsman wordt de noodige achting gegeven, en daarom zoekt hij zulks ook waardig te blijven. Hoe veel er afhangt van de wijze, waarop men zekeren stand in de Maatschappij plaatst, ziet men in *Noord-Amerika* zelve aan de behandeling der zwarte en gekleurde menschen, die er vrij talrijk zijn. Ik kwam uit de *Westindiën*, waar het onderscheid tusschen blank en zwart noodwendig een weinig ver moet getrokken worden, wil men de koloniën behouden; maar ik was ten uiterste verwonderd, te zien, dat men zulks in de Vereenigde Staten, ook in de noordelijke provincie, waar het in 't geheel niet noodzakelijk is, tot het uiterste dreef, en de zwarten en gekleurden aan eene volkomene verachting overgeeft. Bij voorbeeld: de blanke boerenknecht of meiden zullen niet aan één tafel eten met *Negers* of *Mulatten*; in de kerk zitten deze in bijzondere banken, bij het Avondmaal aan eene bijzondere tafel; in den schouwburg hebben zij hunne plaatsen op de hoogste *stage* boven die der publieke vrouwen, enz. enz. En wat is er het gevolg van? Dit: dat zij allen ijver, lust en eerzucht verliezen; dat zij niet hooger klimmen dan tot den post van dienstmeid en knecht; dat zij niets bezitten, alles verteren, wat zij winnen, en dat bijna alle zwarte en gele boerenknechts dronkaards zijn.

De nieuwsgierigheid der *Amerikanen* deed mij, vooral toen

Digitized by Google

ik door eenige dorpen en landstadjes in *New-Jersey* reisde, dikwijls denken aan de bekende Anecdote van FRANKLIN, die, toen hij de gedurige vragen van de kasteleins en derzelver familiën moede werd, in de volgende herberg den huisheer, deszelfs vrouw, kinderen en verdere huisgenooten bij elkander liet komen, en toen hun mededeelde, wie hij was, van waar hij kwam, wenwaarts hij ging, welk het oogmerk zijner reize was, enz.

Niet weinig wordt een vreemdeling met *Noord-Amerika* ingenomen, als hij ziet, dat hij zoo geheel veilig en onbezorgd voor zijne goederen reizen kan. Op eene stoomboot vindt men menigmaal 3 à 400 koffers bij elkander, zonder dat er immer één van vermist wordt. Op de reiswagens bindt men van achteren de koffers flechts met touwen vast, en rijdt er des nachts mede langs de eenzaamste wegen, zonder dat men, naar ik vernam, een voorbeeld heeft, dat er van gestolen werd. Een der Predikanten, met welke ik aan de *Niagara* was, miste zijnen koffer uit het voorhuis van de herberg; ieder was van gedachte, dat die wel terug zou gebragt worden; hij bleef er drie dagen om achter; toen werd dezelve weder op de eigenste plaats nedergezet, en de voerman zeide, dat die met andere koffers bij abuis was medegenomen. De reisgenoot van den Hertog van *Saxen Weimar* verloor zijn reismantel, liet zijn adres achter, en dezelve werd hem 200 mijlen ver nagezonden. Men zegt nooit, dat in deze of gene herberg de schaar uithangt; want het is bepaald, wat men betalen moet, en zulks is niet meer, ook in de grootste herbergen, dan 1 of 1½ daalder voor een' dag; voor wijn moet men afzonderlijk betalen. Om fooitjes wordt men nergens lastig gevallen; dit is geen gebruik. Het kruijersloon is, wegens gebrek aan menschen, zeer hoog, maar bij de wet bepaald, zoodat men van alle moeite en afzetterijen dearomtrent bevrijd is.

Wat men verder op reis van de *Amerikanen* ziet, is in hun voordeel; zij vertoonen zich overal arbeidzaam en ijverig; gehechtheid aan het gebrekkige oude is hun nergens in den weg; alles heeft het voorkomen van vrede en welvaart. Militairen heb ik nergens gezien, dan in *New-Yorck* bij de *State's prison*; dezelve zijn ook zeer gering in getal, en liggen meest aan de uiterste grenzen des lands, om hetzelve tegen de invallen der *Indianen* te beschermen. De kleinste Staat in *Europa* heeft eene grooter staande armee, dan de

Digitized by Google

magtigſte Staat der nieuwe Wereld. De Militie komt ſlechts twee malen in het jaar onder de wapenen; dezelve is voor het grootſte gedeelte, zelfs op het platte land, gekleed, doch ik geloof op eene wijze naar men verkiest, want ſommige korpſen zagen er uit als Harlequins; verſcheidene malen heb ik tamboers gezien, ook in de ſtad *New-Torck*, met twee gouden, zoo het ſcheen ten minſte Kolonels-epauletten.

Men beſpeurt bij de *Amerikanen* eene groote ingenomenheid met hun land, waartoe zij zeker wel reden hebben, maar hetwelk zij dikwijls op eene belagchelijke wijze overdrijven. Op reis doen zij den vreemdeling gedurig vragen, waaruit duidelijk blijkt, dat zij in de meening verkeeren, alsof het ſchoone en goede alleen in *Noord-Amerika* gevonden wordt. Dikwijls hoorde ik hun iets voor het beſte uit *Noord-Amerika* verklaren, en er het ſtopwoordje bijvoegen, „ en misſchien van de geheele wereld." Bij voorbeeld: „ *New-Torck* is thans de welvarendſte ſtad van de Vereenigde Staten, en misſchien van de geheele wereld; de *Wall-ſtreet* (eene ſtraat in *New-Torck*, waar men de Banken vindt) is de rijkſte ſtraat in *Noord-Amerika*, en misſchien van de geheele wereld." Er was even buiten *New-Torck* eene harddraverij. Een paard, genaamd *Eclips*, behaalde den prijs, en werd daarom door den Heer S. te *Hoboken* voor 10,000 daalders gekocht. Dadelijk werd er in de nieuwstijdingen van dezen koop kennis gegeven, met bijvoeging, „dat dit paard het beſte was in de Vereenigde Staten, en misſchien in de geheele wereld." Daar ik juist op dien tijd met dezen Heer S. te *Hoboken* in dezelfde herberg logeerde, en dagelijks dit paard zag, vond ik gelegenheid om te zeggen, dat, zoo deze Courranten in handen van een' echten *Engelſchen* paarden-Lord kwamen, deze zeker, uit ambitie voor zijnen ſtal, naar *New-Torck* zou komen, om met hem te bokſen.

IETS OVER HET BERUCHTE ADRES AAN ALLE MIJNE HERVORMDE GELOOFSGENOOTEN.

Het gerucht noemt als Schrijver van dit *libel* DIRK MOLENAAR, Predikant in *'s Gravenhage*, en meldt ons ook de wijze, op welke de man (die de eerlijkheid gedurig in den mond heeft, en die dit Adres als Jezuitisch verfoeide, zoo

Digitized by Google

lang hem niemand verdacht hield) door de regterlijke magt is achterhaald geworden. Wij hebben den man gekend op de Akademie, voor zoo verre de *Dii minorum gentium*, zoo als studenten zijns gelijken gewoonlijk noemen, zich aldaar kunnen kenbaar maken. Zoodra hij eenen Collega bekwam, die op de Akademie zijn vriend was, maar nu dat niet langer meer was, hij de verlichte en liberale man, omdat dit hem toen gemakkelijk scheen te vallen. Hij zoekt POMPEJUS of CESAR te wezen, zonder bekwaamheid om een van beiden te kunnen zijn. Deze is de flaauwe schets des Schrijvers, wiens gedrag men nu in alles gemakkelijk beoordeelen kan. Zijn Adres te beoordeelen, ligt geheel buiten mijn plan. Deze eer doe ik den Schrijver niet aan, nadat hij den burgerlijken Regter tot Recenfent ontvangen, en een nameloos geschrift, kortelings uitgekomen, aangetoond heeft, dat het geheele Adres tegen *waarheid*, *liefde* en *vrede* gekant is. Hier wordt bedoeld het stukje, bij G. PORTIELJE te *Amsterdam* uitgegeven, en dat wezenlijk *een woord is ter geruststelling voor de vrienden der Hervormde Kerk.*

Eene opmerking kan ik niet nalaten hier mede te deelen. Zij betreft het regt Protestantsche beginsel, hetwelk den Bijbel, als behelzende Gods woord, aanneemt, als de eenige bron der Christelijke Geloofs- en Zedeleer. Dit beginsel werd door den rondborstigen en zekerlijk regtzinnigen ROIJAARDS zijnen leerlingen ingeprent; zoo dat ieder, die den nu zaligen man in het Latijn *hoorde* en *verstond*, aanstonds gistte, dat de Synode op *zijn advies* dit door de Hervormers voorgestaan, maar naderhand verzaakt beginsel heeft omhelsd; zoo als dit dan ook aan ons, tot grooten lof van ROIJAARDS, is verzekerd geworden. Bij deze opmerking moet men oordeelen, dat de kwaal bij MOLENAAR ruim een voet lager zit, dan men in den eersten opslag zoude vermoeden. Maar misschien verstaat de man geen *Latijn*. Uit liefde voor de menschheid wil ik liever aan domheid en onkunde iets toeschrijven, dan de zwartste ondankbaarheid aannemen, door hem alsdan betoond jegens zijnen Leermeester. Dat hij ook in het *Latijn* geen *feniks* is, weten allen, die hem aan de Akademie te *Utrecht* hebben gezien en gehoord, en dat blijkt ook uit de aanvoering van het bekende: *audi* ET *alteram partem*, door hem in zeker geschrift aldus veranderd, maar niet verbeterd: *audi* AN *alteram partem*. Op deze wijze kon hij zich dit be-

Digitized by Google

gimfel als nieuw voorſtellen, omdat hij het Nederlandsch, hoe gebrekkig ook, toch beter verſtond, dan het hem dubbel vreemde Latijn.

Hatelijk zijn al de aanmerkingen, welke hij ten opzigte van de Liturgie- en andere formulieren heeft goedgevonden mede te deelen. Wij zijn over dezelve niet gebelgd, omdat wij MOLENAAR kennen, als die uit zichzelven tot het ſchrijven van zulk een *libel* niet in ſtaat is. Wil hij echter hier zijn verſtand in beſcherming nemen; dan vrees ik, dat, hetgeen voor hem erger is, zijn hart te ſchuldiger is, hoe meer hij dit, wij zullen het maar bij den regten naam noemen, *laſterſchrift*, als voortbrengſel zijner herſenen, voldingend kan bewijzen.

Hoe kunnen wij toch immer den man in beſcherming nemen, die uit *de verordening der Synode* d. d. 11 Julij 1817 flechts een gedeelte ligt, en het verdraaid opheldert, zonder te letten op hetgeen de bedoeling dier Synode duidelijk blootlegt? Waarom heeft hij niet goedgevonden te letten op hetgeen bl. 5 voorkomt: „Tot eene ſtatelijke en doelmatige „Doopsbediening acht het Synode noodig, dat de Leeraren „zich van het Doopsformulier niet dan met bedaarden ernst „bedienen, en nimmer die heilige plegtigheid door oneerbie„dige overhaasting onteeren"? Dit voeg hij over, om redenen, over welke wij het oordeel aan den Kenner der harten overlaten.

Alwie de geſchiedenis kent der Liturgiſche ſchriften weet ook, dat al die formulieren, niet enkel die bij de Doops- en Avondmaalsbediening, opgeſteld zijn ter bevordering van meerdere eenparigheid bij den eerdienst. De mindere geoefendheid der eerſte Evangeliedienaars, na de Hervorming, (zoo als de Synode deze op het oog heeft, en niet, zoo als MOLENAAR verdraaid voorſtelt, *jongé Predikanten* ook van lateren tijd) vorderde noodwendig deze formulieren. Historisch waar is de betuiging der Synode, bl. 7: „*Immers zijn die Li„turgieformulieren opgeſteld ten gebruike van Leeraars, welke* „NOG NIET *behoorlijk geoefend* WAREN" (MOLENAAR verwart dit woord met *zijn*) „*in al de deelen der H. bedie„ning, en welke dus noodig* HADDEN, *door zekere voorſchriften* „*aan eene gepaste en eenparige leiding gewend te worden.* „*Deze behoefte beſtaat niet meer.*" (De tijd, ſedert de invoering dier formulieren verloopen, heeft die behoefte doen ophouden.) „*Vandaar, dat ook onderſcheidene Liturgieſor„mulieren reeds in onbruik zijn,*" (Indien dit zonde is, dan

Digitized by Google

begaat MOLENAAR dezelve, zoo dikwerf hij over den Katechismus *predikt;* want het gebed vóór of na *de leere* des Katechismus gebruikt hij dan wel zeker niet.) „ *en in an-* „ *dere onderſcheidene bekortingen, bijvoegſelen en veranderin-* „ *gen plegen gebruikt te worden.*" Geen zweem van verachting der Liturgieformulieren ziet men bij deze uitdrukkingen der Synode, dan door den ſcheef geſlepen bril van MOLENAAR. De Synode geeft rekenſchap, waarom zij geene nieuwe formulieren vervaardigt; en MOLENAAR, die toch niet al de Liturgieformulieren gebruikt, zaait, als de booze, kwaad zaad in den akker des Heeren. Heeft hij die formulieren als *ſtereotypen* noodig, wel nu, *hij* gebruike ze overal en altijd; maar naar ons oordeel heeft onze Liturgie reeds lang zulk eene eenparigheid bekomen, dat niemand iets *vreemds* kan of zal invoeren: want, al leest men zelfs die formulieren niet letterlijk af, zij dienen toch altijd als legger, naar welken alles in de Liturgie wordt geregeld.

Is het kwade trouw, of is het onkunde, dat MOLENAAR vraagt: Waarom werd er anders elk jaar in de kerkviſitatie gevraagd, of de formulieren wel *zoo veel mogelijk* geheel en vooral onveranderd gelezen worden? Sedert de door MOLENAAR *cum ſuis* zoo gehate Synode, geſchiedt de kerkviſitatie overal naar hetzelfde Reglement. Te voren had bijna iedere Claſſe, *bij welke kerkviſitatie plaats had*, een ander Reglement. Waarom ſtelt MOLENAAR die vraag zoo voor, dat de eenvoudige leek, dien men, om doel te treffen, zand moet in de oogen werpen, denken moet, dat aan al de Predikanten overal die zelfde vraag werd gedaan? Indien hij het ons kwalijk neemt, dat wij ook dit uit zijne domheid verklaren, dan zie hij toe, hoe hij zich voor God zal kunnen verantwoorden wegens het plegen van opzettelijk bedrog, dat geenszins het kenmerk is van de ware bekeering, over welke men niet enkel praten, maar naar welke men ook handelen moet. Wij denken ook hier aan domheid; maar wij beklagen den man, die zijne hand, en, nu hij ontdekt is, ook zijnen naam, heeft geleend aan het werk van oproerſtokers, wien het ſtukje van KUIPER een doren in de oogen is. Daarom juist denken wij aan 's mans domheid, omdat hij niet eens inziet, dat de woorden: *zoo veel mogelijk*, in de door hem aangehaalde vraag, als zeker en uitgemaakt onderſtellen, dat die formulieren *niet* geheel en vooral onveranderd *konden* gelezen worden.

Het is kwade trouw of domheid, dat MOLENAAR, bl. 13,

Digitized by Google

het weglaten der woorden: *en alhier geleerd wordt*, in de tweede vraag van het Doopsformulier, voorstelt, als *verzaking van eigene overtuiging, dat men in de Gereformeerde kerk de beste belijdenis heeft.* Deze woorden sla ik nooit over bij het voorstellen dier vraag, indien de ouders of getuigen, zoo als meestal plaats heeft, tot het hervormd kerkgenootschap behooren. Doch indien ik menschen van eene andere geloofsbelijdenis voor mij heb, dat ook wel eens gebeurt, dan ben ik te weinig, PLANCIUS, om bij de plegtigheid van den doop eene vraag te doen, op welke ik het antwoord niet zoo stellig mag verwachten. Indien MOLENAAR bij deze woorden nog aan eene andere leer denkt, dan welke in het *O. en N. V.* te vinden, en vervat is *in de twaalf Artikelen des Christelijken Geloofs*, dan ziet het er met zijn *Protestantisme* ellendig uit. Doch de man wil ook geen *Protestant* heeten, maar *Calvinist*, — zekerlijk met terzijdestelling van CALVIJN's *Protestantisme!* De vierde vraag uit het Doopsformulier voor bejaarde personen is de beste uitlegging van de door MOLENAAR zoo mishandelde vraag van het formulier bij den kinderdoop. Hij raadplege dezelve, en schame zich over zijne onkunde, aan welke wij nog geene reden hebben te twijfelen.

Allerhatelijkst, niet alleen ten opzigte der Synode, maar ook van alle Predikanten, is, hetgeen wij bl. 14 volg. bij MOLENAAR vinden aangeteekend, nopens de formulieren van eenigheid. Hier zouden wij aan *Jezuiterij* denken, indien wij niet, met meerdere zachtmoedigheid bezield, zijne domheid op dit punt weder in aanmerking namen, door welke hij zelfs van zijnen Professor niet leerde *Protestant* te zijn, omdat hij te weinig Latijn verstond. Of neemt men bij de onderteekening dier formulieren alles over, tot in de minste bijzonderheid? Waarom spreekt dan MOLENAAR ook niet van *drieheid* of *drievuldigheid*, bij de voordragt der leere van *Vader, Zoon en H. Geest?* Men onderteekent toch die formulieren, zoo als zij daar liggen, in hun geheel, en dus ook het VIIde Artikel der Nederlandsche Geloofsbelijdenis. Daar heerscht het Protestantsche beginsel: *niets naast, veel minder iets boven, den Bijbel.* De Synode in 1618 zoo wel a's 1816, alle decreten en, wij zeggen ook, alle formulieren zijn, volgens dat Artikel, alleen door met den Bijbel in te stemmen, geldend en verbindend. Daarop zeggen wij *amen*, en reeds bij de aanvaarding onzer bediening, die nog vóór

Digitized by Google

1816 inviel, zou ik de onderteekening dier formulieren geweigerd hebben; indien dat VIIde Artikel mij niet mijne volkomene vrijheid als Protestant had gelaten. Hier breken wij af, omdat zich bij MOLENAAR hier nog iets anders ontdekt dan domheid; gelijk ook de omweg, om zijn stukje bij den bekenden drukker te bezorgen, niet zeer voor de eerlijkheid van MOLENAAR's doel schijnt te pleiten.

Misschien komen wij op hem nog wel eens terug; als namelijk zijn gedrag, na zijne ontdekking gehouden, door ons kan en mag worden blootgelegd. Dit zal dan kunnen dienen, om anderen af te schrikken van zich tot iets te leenen, dat het daglicht niet kan velen. En het zal waarschijnlijk dan ook strekken tot waarschuwing der goede gemeente, welke zekerlijk afschuw gevoelen zal voor menschen, die, in duisternis gehuld, de eerlijkheid in den mond hebben, maar, in hunne naaktheid aan het licht gebragt, tot allerlei laagheden in staat zijn.

IK BEMIN U MEER DAN MIJN EIGEN LEVEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 588.)

8.

Naauwelijks was Jonker OTTO op het adellijk huis veilig aangeland, en had hij zijne natte kleederen, in een pak te zamen gewikkeld, aan een' der huisbedienden overgegeven, of hij begaf zich naar het vertrek van zijnen vader, ten einde dezen met de voorvallen van den dag en derzelver gevolgen bekend te maken.

De oude Baron OTTO WILHELM vernam deze geheele gebeurtenis met een inwendig genoegen. Vaak had hij, te vergeefs, naar het einde der onzalige twisten gewenscht, vooral sedert hij meende te bespeuren, dat de beide magtige huizen van HEECKEREN en BRONKHORST niet alleen elkanders ondergang bedoelden, maar ook tevens de zaken zoodanig trachtten te sturen, dat de magt der met hen verbondene Edelen gedurig meer en meer verzwakt wierd; waaruit dan ook eenmaal eene hatelijke overheersching over den minderen Adel scheen te zullen voortvloeijen, onverschillig voor welke partij zich, in het einde, de overwinning verklaren mogt.

Digitized by Google

Het denkbeeld eener verzoening met den Heer VAN K. had derhalve, ſedert lang, in het ſchrander brein des ouden Barons post gevat; dan de riddereer had hem dikwerf doen weifelen in de keuze van een gepast middel ter bereiking van een doelwit, hem meer door belangzucht dan wel door eene vredelievende gezindheid ingegeven. Het gebeurde van dezen dag — de menschlievende daad zijns zoons — het edelmoedig gedrag des ouden Barons — de verzekering van dezen, betrekkelijk het nalaten der verwoestende ſtrooptogten — dit alles te zamen genomen ſcheen voor 't minst een gunſtig voorteeken te zijn van nadere onderhandelingen, en welligt van eene toenadering, die de ſchrandere grijsaard lang gezocht had.

Middelerwijl de Heer VAN Z. zijne denkbeelden over zulke, in zijn oog, hoogstgewigtige aangelegenheden aan zijnen zoon ontvouwde, had er in een ander deel van den burg een tooneel plaats, waarop niemand was voorbereid.

De natte kleederen des Jonkers waren door hem aan een' huisbediende ter hand geſteld, en deze had dezelve, at aanſtonds, aan GRADE, de vertrouwde van BERTHA, overgereikt, met een kort en zeer verward berigt van het gebeurde. „ Jonker OTTO had," zóo luidde de tijding, „ eenen in de „ rivier gevallen drenkeling willen redden; dan deze was door „ hem dood — of voor dood — aan den oever gebragt, en „ nu had de Jonker belast, voor het droogen en in orde „ brengen zijner kleederen de noodige zorge te dragen." Meer wist de getrouwe HERMAN niet te verhalen. „ De „ Jonker was onverzeerd, en dadelijk in het vertrek van den „ ouden Baron getreden."

GRADE begaf zich naar Freule BERTHA, haar het gehoorde getrouw verhalende.

BERTHA maakte het pak los, en, door GRADE geholpen, legde zij ieder kleedingſtuk ter zijde, toen zij op eenmaal, doodbleek wordende, uitriep: „ Hemel! wat is dat?" Zij hield den bewusten doek, met de in denzelven gewikkelde Reliquie, in de handen. „ GRADE! hij is het! hij is het! en dood!"... Meer kon zij niet.

Ook GRADE ontzette; want er bleef geen twijfel overig, daar deze ook een fluweelen wambuis in handen was gevallen, hetwelk zij voor dat van RUDOLPH herkende, en hetwelk, bij vergiſſing, onder de kleederen van Jonker OTTO geraakt was.

Digitized by Google

„ Dood! dood!" riep het meisje, en wrong zich radeloos de handen. GRADE was te zeer ontsteld, om haar tot bedaren te brengen, en als eene wanhopige vloog de teederlievende BERTHA naar het vertrek, waar zich OTTO met haren vader bevond.

„ Dood! dood!" riep zij, de kamer binnenstuivende. — „ OTTO! gij hebt dan RUDOLPH niet kunnen redden?"

Beide Ridders stonden verschrikt op, bij eene zoo onverwachte als zonderlinge verschijning.

„ O, spreek, mijn broeder! Hij leeft dan niet meer? Gij „ hebt hem dan niet kunnen redden?"

„ Bedaar, BERTHA!" sprak OTTO. „ Spreekt gij van „ Jonker RUDOLPH VAN K.? Dezen heb ik met eigene „ hand van den dood gered."

„ Gered?... Misleid mij niet, OTTO! misleid mij niet! „ Gered, zegt gij?... RUDOLPH gered!"...

„ Zonderling!" sprak de oude Baron, zijne dochter aansprekende.

Maar naauwelijks was de doodelijke angst der Freule over het lot van haren vriend, door de stellige verzekering van haren broeder, eenigzins geweken, of een niet minder vermogend gevoel, namelijk dat der schaamte over het verraden van het geheim van haar hart, in de tegenwoordigheid haars vaders, aan wien zij nu eerst dacht, overmeesterde haar geheel; en zij scheen in eenen staat van bewusteloosheid neder te zinken, toen GRADE de kamer binnentrad, en ter hulpe van hare meesteresse toesnelde.

In die overoude tijden, waarin het gebruik van warme, verslappende dranken nog geheel onbekend, en de ligchamelijke opvoeding, meer dan in latere tijdperken, aan den weldadigen invloed der natuur werd overgelaten, en bovenal bij een algeheel gebrek aan schadelijke Romans, die, in meer verlichte dagen, zoo menig zwak en prikkelbaar gestel ter prooije gesteld hebben aan eene overdrevene gevoeligheid, — in die overoude tijden, zeggen wij, waren, ook bij een meisje, de zenuwtoevallen hoogst zeldzaam; dan de toestand van BERTHA mag in deze oogenblikken met zoodanig een toeval welligt eenige overeenkomst gehad hebben. Wat hiervan ook zijn moge, zij het ons genoeg, te weten, dat de oude Baron wijselijk begreep, het onderzoek der geheele, hem zoo zonderling voorkomende, zaak tot den volgenden dag, en bij eene meerdere bedaardheid zijner hartelijk geliefde dochter, uit te stellen.

Digitized by Google

9.

Wat er nog dien avond tusschen Freule BERTHA en GRADE voorviel, en hoedanig eerstgenoemde den nacht mag hebben doorgebragt, kunnen wij, bij gebrek aan genoegzaam onderrigt, niet verhalen; en wij wagen ons in dezen aan geene gissingen, ten einde meer naauwkeurig omtrent de gebeurtenissen van den volgenden dag te kunnen zijn.

De beide Ridders waren overeengekomen, dat de oude Baron, zijne dochter zou ondervragen, terwijl Jonker OTTO trachten zoude, nadere bijzonderheden van GRADE in te winnen, en beide volbragten dan ook, hetgeen ieder voor zich had voorgenomen. Het zal, gelooven wij, genoeg zijn, het resultaat van beider onderzoek op te geven.

De oude Ridder, die, gelijk wij reeds opmerkten, eenige geneigdheid gevoelde, zich met zijnen vijand, mits op eene eervolle wijze, te verzoenen, was in zijne aanspraak, tot Freule BERTHA gerigt, minder gestreng en verwijtende, dan zijne dochter te regt gevreesd had, en onder andere omstandigheden gewisselijk het geval zoude geweest zijn. Hij begon, zeer bedaard, de geheele gebeurtenis der redding van RUDOLPH door haren broeder, met al derzelver omstandigheden, te verhalen, en eindigde met te vragen naar de oorzaak der zonderlinge verschijnselen, welke die gebeurtenis op het gemoed zijner dochter had te weeg gebragt.

BERTHA, hierdoor bemoedigd, bekende hare genegenheid voor Jonker RUDOLPH openhartig; maar verzweeg zorgvuldig de bijzonderheden der proeve, waarop zij de getrouwheid des Ridders gesteld had.

De oude Baron schudde het hoofd, minder omdat zijn hart de keuze zijner BERTHA afkeurde, dan wel omdat dezelve, in de tegenwoordige omstandigheden, met zijne staatkunde en eerzucht minder scheen overeen te komen. Hij bleef echter zijne bedaardheid behouden, en sprak, op een' meer medelijdenden dan wel bestraffenden toon: „BERTHA! BERTHA! hoe kunt gij, in deze tijden, denken aan eene verbindtenis met den zoon van den vijand uws grijzen vaders?" En hiermede verliet hij haar, niet verder in woordenwisseling willende treden, en zijn stellig besluit vooralsnog wenschende op te schorten.

Het was Jonker OTTO gelukt, in zijn onderhoud met GRADE, achter het geheim te komen; doch niet dan onder stellige belofte, dat hetzelve voor den ouden Baron alsnog

Digitized by Google

verborgen blijven zoude. OTTO voldeed hieraan dan ook getrouw; maar, besloten hebbende deze zaak volkomen te ontwikkelen, overreedde hij zijnen vader, hem vrijheid te verleenen, zijne opwachting bij Jonker RUDOLPH te maken, onder voorwendsel, dat een zoodanig ridderlijk beleefd bezoek wellicht aanleiding zou kunnen geven tot het aanknoopen van verdere vredelievende onderhandelingen. OTTO vertrok dan alzoo naar het vijandig kasteel, niet vergetende den meergenoemden doek zorgvuldig mede te nemen, en vastelijk besloten hebbende, de gezindheden van RUDOLPH te toetsen.

Op den burg heuschelijk ontvangen, en in het vertrek van den Jonker toegelaten zijnde, bevond hij zich naauwelijks met dezen alleen, of, na eenige vragen betrekkelijk den staat van RUDOLPH's gezondheid, welke aanhoudend koortsachtig bleef, begon OTTO op deze wijze zijn onderzoek:

„Onze kleedingstukken, Jonker! moeten, in de algemeene „verwarring van gisteren, ondereen geraakt zijn" (den doek te voorschijn brengende); „dit ten minste is mijn eigendom „niet. Ik wilde hetzelve u weder ter hand stellen."

RUDOLPH werd beurtelings rood en verbleekte; dan de plotselinge vreugde, over het verkrijgen van eenen, in zijne oogen, dierbaren schat, was te groot, dan dat hij zou hebben kunnen zwijgen. Den doek uit de hand van OTTO te rukken, denzelven aan zijn' boezem te verbergen, en onwillekeurig uit te roepen: „Jonker! gij hergeeft mij het leven ten twee„den male!" was het werk van een oogenblik. — OTTO vervolgde:

„Gij schijnt in iets zeer eenvoudigs een groot belang te „stellen, Jonker! Ik zou het wellicht niet eens opgemerkt „hebben, dat ik mij in het bezit bevond van iets, hetwelk „u zoo dierbaar schijnt, indien niet mijne zuster BERTHA"...

„BERTHA, zegt gij, Jonker?... Uwe zuster BERTHA"... zeide RUDOLPH met vuur; maar, bedenkende dat hij zichzelven verraden had, hield hij in eens op, verder te spreken. Nu begreep OTTO aanvallenderwijze te moeten te werk gaan.

„Jonker! het is te vergeefs, dat gij uw geheim voor mij „zoudt pogen te bedekken. Deze doek heeft zijne werking „gedaan; en, ten einde u te overtuigen, dat mij alles bekend is, heb ik u alleen maar te zeggen, dat gij thans niet „meer behoeft te vreezen voor een leven, hetwelk u zoo „dierbaar is."

RUDOLPH wist niet, wat hij antwoorden zoude; maar,

in de bedwelming zijner aandoeningen, riep hij uit: „Door „*mij* kan zij niet behouden zijn, Jonker! Maar spreek, heeft „de kunst van den beroemden BERENGARIUS haar behou„den? O, Waarom mogt het mij niet gelukken, hiertoe het „werktuig geweest te zijn!"

„BERENGARIUS? en gij het werktuig? Ik versta u „niet," zeide OTTO, navorschende.

„Hebt *gij* hem dan over den stroom gevoerd, waarin ik, „zonder u, mijn graf zou hebben gevonden?"

„En wildet *gij* dan op gisteren dat waagstuk ondernemen, „om mijne zuster te redden?"

Deze wederzijdsche vragen, even spoedig gedaan, wekten eene wederzijdsche toenadering en vertrouwen, en RUDOLPH verhaalde aan OTTO alles, wat er, ten aanzien der beide monniken, had plaats gehad, en hoe hij eindelijk, vast besloten hebbende, al het mogelijke ter redding van BERTHA te beproeven, de onstuimige rivier had willen oversteken, ten einde zich aangaande de hulp van den beroemden Arts BERENGARIUS de noodige zekerheid te verschaffen.

Eene vertrouwelijke onderhandeling van zoodanigen aard verbond de harten der beide Jonkers aan elkander, en zij schenen de vijandschap, welke beider ouders verdeelde, in het geheel niet te gevoelen. De schrandere OTTO, die van het weloverlegd bedrog zijner zuster niets liet gissen, bekwam de zekere overtuiging, dat RUDOLPH zich, uit hartelijke genegenheid voor zijne zuster, had opgeofferd.

16.

Onder verschillende gewaarwordingen werd de terugkomst van OTTO op den oudvaderlijken burg te gemoet gezien, toen de Jonker, zijn plan wèl overlegd hebbende, de slotpoort binnenreed, en, zonder op de menigvuldige vragen van BERTHA eenig bepaald antwoord te geven, zich dadelijk naar zijnen vader begaf, die zijne terugkomst verlangend verbeidde.

De Jonker gaf een getrouw en omstandig verslag zijner zending, zonder eenige bijzonderheid te verzwijgen, en zeer bedaard luisterde de oude Baron naar zijne redenen; dan, bij de vermelding van het gebeurde aan de rivier, kon de grijsaard zijne aandoeningen niet langer terughouden, en hij riep uit: „OTTO! ook zoo zou ik mijn eigen leven voor uwe „zalige moeder SIGISMUNDA hebben kunnen opofferen; en

Digitized by Google

„ dat niet maar alleen toen ik haar het eerst lief kreeg, maar „ zelfs twintig jaren na onze bruiloft!" en, met waardigheid zijne oogen opwaarts heffende, voegde hij er nevens: „ Wat „ de Hemel zóó zamengevoegd heeft, mag de mensch niet „ scheiden! — OTTO! roep uwe zuster hier!"

BERTHA verscheen. De oude Baron wilde haar wederkeerig op de proef stellen, en beval zijnen zoon het stilzwijgen.

„ Ik ben van alles onderrigt," zoo sprak hij zeer somber en ernstig; „ ik weet alles, BERTHA! maar het is u onbewust, mijne dochter! dat uwe gewaagde proefneming „ den ondergang van Jonker RUDOLPH kan ten gevolge „ hebben. OTTO! verhaal aan uwe zuster, wat de Jonker bestaan heeft, om haar van den gewaanden dood te „ verlossen!"

OTTO gehoorzaamde, en deed het verhaal.

„ En nu," dus vervolgde de grijsaard, „ ligt hij daar, „ als een slagtoffer zijner gewaagde en roekeloozе onderneming; en welligt is hij, in dezen oogenblik, in doodgevaar, om uwentwille."

BERTHA antwoordde: „ Vader! ik heb dit verwijt verdiend. Wat ik gedaan heb, is niet meer te herstellen; „ maar boeten wil ik, gedurende mijn geheele leven, voor „ een' onwillekeurigen moord. Zend mij naar *Elten*, bij „ mijne tante BRIGITTA, de Abdisse, in het nonnenklooster."

Nu konde OTTO WILHELM zich niet langer bedwingen, want hij dacht aan de liefde voor zijne SIGISMUNDA, die geen dood had kunnen verbreken; en opstaande, sprak hij: „ Niet alzoo, mijn kind! niet alzoo. Ik heb slechts uwe „ getrouwheid willen beproeven. Uw broeder heeft zich „ voor RUDOLPH edelmoediglijk opgeofferd, en RUDOLPH „ heeft zijn leven voor het behoud van het uwe prijs gegeven; en wederkeerige trouw en liefde moet door wederkeerige trouw en liefde beloond worden, zoodra het vuur „ der onderlinge tweedragt zal geblusscht zijn. — OTTO! gij „ zijt de herant des vredes! Ga, mijn zoon, en bied den „ Baron VAN K. vrede aan met den huize Z. Zoo moge, in „ het einde, de liefde de onderlinge tweedragt vernietigen, „ en ons sterk maken in den dag des kwaads!"

OTTO gehoorzaamde, in het vol gevoel van het belangvolle van zijnen last; dan hij kende teveus de onbuigzaam-

Digitized by Google

heid des Barons VAN K., steeg bevorens af aan het klooster *Bethlehem*, en hield een lang gesprek met den Prior WIGBOLT, in tegenwoordigheid der beide monniken, BERNARDUS en IGNATIUS. De bewaring des geheims, in deze oogenblikken, was van het grootste belang voor den roep van vermaardheid en heiligheid, waarin dit klooster sedert overoude tijden geleefd had; en het viel den schranderen OTTO niet moeijelijk, den grijzen Prior over te halen, hem naar het kasteel te vergezellen, ten einde zijne redenen des te meer ingangs bij den ouden gebieder vinden zouden.

Deze voorzorg van OTTO bleek geenszins nutteloos geweest te zijn; want hij vreesde de onbuigzaamheid des ouden Barons minder, dan den adellijken trots der Baronesse VAN K., van welke wij tot hiertoe nog geene gelegenheid hadden te gewagen. Dan de hoovaardij dezer vrouwe werd geëvenaard, zoo niet overtroffen, door haren overdrevenen godsdienstijver en blinde onderwerping aan priesterlijk gezag; en het was hierop inzonderheid, dat de verstandige OTTO het welslagen der geheele onderneming bouwde.

Prior WIGBOLT ondersteunde dan ook de, door OTTO geopende, onderhandelingen; dezelve werden, binnen weinige dagen, door de afkondiging van den getroffen zoen tusschen de beide Baronijen gevolgd, en, vóór nog de herfst zijne gele bladeren liet vallen, vierden RUDOLPH en BERTHA hun huwelijk op den burg te Z.

De beruchte doek, intusschen, werd, als een gedenkteeken van onderlinge liefde en trouw, bewaard, en, in latere eeuwen, toonden de nakomelingen der nu gelukkig vereenden dezelve nog aan hunne kinderen en kleinkinderen; en op die wijze bleef het verhaal der merkwaardige gebeurtenis, welke wij geschetst hebben, in wezen tot op dezen tijd.

LORD BYRON'S LAATSTE MINNARIJ.

Schrijver dezes woonde onlangs eene avondbijeenkomst te *Geneve* bij. Er was een *Griek* genoodigd, die in *Missolunghi* gestreden, en zich met zijne strijdgenooten had doorgeslagen. Zijne gelaatstrekken waren edel, zijne oogen vol vuur; maar nog vertoonden zich op zijn aangezigt de sporen der doorgestane ellende en des hongersnoods. Hij was van *Napoli di Romania*, met de beste aanbevelingen voorzien, herwaarts gekomen,

Digitized by Google

om zijne gezondheid te herstellen. Natuurlijk drong zich elk om hem heen, en alle de aanwezigen, maar inzonderheid de vrouwen, overlaadden hem met loffpraken over zijne en zijner medegenooten betoonde dapperheid; terwijl de mannen nadere bijzonderheden van de belegering en van den uitval wenschten te vernemen. — Het gesprek viel vervolgens op Lord BYRON. SPILIADES (dus heet de *Griek*) sprak met de hoogste geestdrift, ja met tranen in de oogen, van den zelven, en verhaalde ons de volgende gebeurtenis, welke BYRON, een jaar vóór zijnen dood, te *Missolunghi* is bejegend.

Wanneer Lord BYRON, op zekeren dag, van de wilde hoender-jagt terugkeerde, op welke hij, verzeld van zijne *Suliooten*, meermalen uitging, hoorde hij, in eene eenvoudige woning, klavierspel, met eene voortreffelijke zangstem gepaard. De zeldzaamheid van dit muzijkinstrument daar te lande, zoo wel als het schoone gezang, bragten hem in verrukking. Hij hield stand met zijne *Palikaren*. Het gedruisch, hierdoor ontstaande, werd binnenshuis gehoord; het gezang houdt op; maar de zangeres, door nieuwsgierigheid gedreven, verschijnt op het balkon, waarvan de meeste huizen zijn voorzien; en nu vertoont zich aan den getroffen Lord eene gestalte, welker fraaiheid, naar zijne eigene verklaring, alles overtreft, wat hij immer van vrouwelijk schoon in *Griekenland* had gezien. Hij spreekt haar in het nieuw-*Grieksch* aan, haar dankende voor haar betooverend spel en gezang. Zij antwoordt hem in het *Fransch*; een nieuw bewijs van, bij eene *Griekin*, zeldzame beschaving. Gaarne had BYRON het gesprek langer voortgezet; maar, met eene zedige houding, verwijdert zich het meisje. Doch de verschijning was, voor een' man als BYRON, al te betooverend, om het daarbij te laten berusten. Ten gevolge van verdere nasporingen, vernam hij, dat zij de dochter eens *Grieksehen* koopmans te *Missolunghi*, en onlangs van *Marseille* was teruggekeerd, alwaar zij bij nabestaanden, te harer vorming, eenigen tijd had gewoond. Haar vader was bij BYRON niet geheel onbekend, als zijnde een man, die een stedelijk ambt bekleedde, en van wege zijne vaderlandsliefde algemeen geacht werd. Naardien nu de Lord door de *Grieken* als aangebeden werd, viel het hem gemakkelijk, toegang tot diens huis te bekomen, onder het voorgeven van handelszaken; en hij werd door den vader zelven, die zich door zijne bezoeken vereerd achtte, uitgenoodigd. Evenzeer als hem, bij

Digitized by Google

den eersten aanblik, de gestalte der jonge *Griekin* had bekoord, werd hij thans door derzelver beminnelijke hoedanigheden betooverd. Behalve de nieuw-*Griekſche* en *Franſche*, ſprak zij ook de *Italiaanſche* taal, welke BYRON hartstogtelijk beminde. Inzonderheid echter verrukte hem zekere romaneske zwaai in haren omgang. Bij al de zachtheid en beſcheidenheid haars geſlachts, koesterde zij eene geestdrijvende liefde voor haar vaderland, was trotsch op den naam van *Griekinne* en den alouden roem haars volks, en haatte de *Turken* met een' onverzoenbaren haat. BYRON vatte eene heftige liefde voor haar op, welke hij eerst door blikken, daarna door hartstogtelijke woorden te kennen gaf. *Altijd*, evenwel, wist zij zulks te ontwijken, en het onderhoud op iets anders te leiden, wanneer hij haar van liefde ſprak; maar zij bleef beſtendig minzaam en vriendelijk jegens hem, en liet hem, als *Grieken*-vriend, hare hulde openhartig blijken. Dit was misſchien de eerſte maal, dat de Lord alle zijne pogingen, om wederliefde te verwerven, vruchteloos aanwendde; en juist deze omſtandigheid prikkelde zijne liefdedrift te ſterker. Dan, hoewel zelfs de vader, op eene ernſtige verbindtenis hopende, hem niet ongeneigd ſcheen, alles was vergeefs. BYRON konde zich dit raadſel niet verklaren. Eindelijk werd het hem, op eene verſchrikkelijke wijze, opgelost. Op zekeren dag, naar gewoonte, het meisje bezoekende, vond hij haar doodbleek, zonder tranen, en hare hemelſche trekken met de diepſte ſmart omtogen. Geheel buiten zichzelven, ijlt hij naar haar toe, en vraagt haar naar de oorzaak van haar leed. „Weet," dus ſpreekt zij, „dat ik mijn „hart aan een' *Palikaar* geſchonken heb, die reeds de ſpeelgenoot mijner kindschheid was. Toen hij onlangs naar het „leger vertrok, zwoer ik hem eeuwige liefde, en deed eene „gelofte, dat ik, wanneer hij ſneuvelen mogt, zijnen dood „niet zoude overleven. Heden ontving ik de zekere tijding, „dat hij voor zijn vaderland gevallen is; mijn lot is beſlist." Met deze woorden begon zij te wankelen; BYRON ving haar op; zij ſtierf in zijne armen aan vergif, dat zij zichzelve had toegediend. — Van dien dag af was BYRON's opgeruimdheid voor altijd verdwenen.

Digitized by Google

VOLTAIRE EN DE KLEINE SAVOJAARD.

Nagenoeg de ganſche mannelijke bevolking van ſommige ſtreken van *Savoje* gaat op reis tegen het einde van den herfst, zich verdeelende in twee troepen, de eene om de ſchoenen der burgers van *Turijn* te poetſen, de andere om de ſchoorſteenen van die te *Parijs* te vegen.

Op zekeren dag, dat de zeventigjarige VOLTAIRE, naar gewoonte, zijne wandeling deed, en de werkzaamheden der opkomende volkplanting, welker ſtichter hij was, gadeſloeg, zag hij den troep, die den weg nam naar *Parijs*, en merkte onder denzelven een' knaap op met een levendig oog, eene friſſche kleur, vlug als eene ree, en wiens open en eerlijk gelaat hem geheel innam. „ Vriendje!" zeide VOLTAIRE tot hem, „ hoe heet gij?" — „ JACQUOT, Mijnheer, om u te dienen." — „ Om mij te kunnen dienen, wenschte ik van u te weten, wat gij kunt." — „ Ik kan ſchoorſteenen vegen, Mijnheer!" — „ Dat is zeer wel," hernam VOLTAIRE glimlagchende, „ en dit talent kan mij drie- of viermaal 's jaars te ſtade komen; maar het overige van den tijd?"... — „ Het overige van den tijd.... zou ik mijn marmotje laten dansen." — „ Goed, dat kan mijn volk *amuſeren*, en, om den wille van zoo nuttige talenten".... — „ Hoe! mijn goede Mijnheer".... — „ Ja, mijn kleine vriend, ik voel, dat ik geroepen ben om u in mijn' dienst te nemen: neem dus afſcheid van uwe kameraden, en volg mij; ik zal u vijf *louisd'or* loon geven, waarvoor gij u eene liverei zult aanſchaffen." — „ Ach! ik zou u wel voor de helft willen dienen, mijn lieve Mijnheer! zoo ge mij wildet vergunnen, mijne kleeding te behouden." — En waarom wildet gij uwe kleeding behouden? Uk trotschheid misſchien?" — „ De Hemel behoede mij!" — „ Wel, waarom dan?" — „ Omdat ik, als het jaar om was, mijn loon zou kunnen ſturen aan mijne moeder, die weduw en arm en gebrekkig is," — „ Wel nu," zeide VOLTAIRE aangedaan, „ het zij zoo! Ik zal u tien *louisd'or* 's jaars geven, en, als het jaar ten einde is, kunt gij die zelf aan uwe moeder gaan ter hand ſtellen." Op deze woorden ſprong de brave zoon op van blijdſchap, en droomde zich reeds op den weg naar zijn dorp, zijner goede moeder het offer der kindelijke liefde brengende.

Inderdaad, aan het eind des jaars vertrok JACQUOT met zijne tien *louisd'or*. VOLTAIRE had hem acht dagen tot de reis vergund; de goede jongen ging, en het hart van den grijsaard vergezelde hem. Maar — zal ik het zeggen? — JACQUOT bleef twaalf in ſtede van acht dagen weg, en VOLTAIRE, gramſtorig, mompelde binnensmonds het woord *ondankbare*, bromde, fronſte de wenkbraauwen, ja hief zijne rotting op.... „ Sla mij," zeide JACQUOT, „ maar onttrek mij uwe achting niet; ik heb zulks niet verdiend. Toen ik zou vertrekken, werd mijne moeder erg ziek; ik heb haar

Digitized by Google

opgepast; ik heb vijf nachten en vijf dagen bij haar gewaakt: toen ik eindelijk haar zag beteren, heb ik mij uit hare armen gescheurd; ik heb dertig mijlen in twee dagen afgelegd, en hier ben ik!" Op dit verhaal liet VOLTAIRE zijn' rotting zakken, breidde zijne armen uit, en drukte JACQUOT aan zijn hart. Wat woorden waren bekwaam geweest, om deze welsprekende gebaren op te wegen!

Na verloop van eenige jaren, vernemende dat zijne moeder blind en bedlegerig was, ijlde de goede zoon haarwaarts; maar, eer hij vertrok, liet VOLTAIRE JACQUOT uitschilderen, plaatste het portret in zijne kamer, en, wanneer een letterkundig insekt, door zijn' onbescheiden steek, des grijsaards gal deed overloopen, wierp hij een' blik op de beeldtenis van JACQUOT, en, daar het gedenken aan zijn zelfbeheer VOLTAIRE's gramschap tot bedaren bragt, vergat hij de kwaadwilligen en vergaf zijnen vijanden.

DE HOOP VAN GRIEKENLAND.

IV.

Broeders! ziet niet in de verte naar de hulp van vreemde hand;
Ziet slechts, wilt gij zeker bouwen, in uw eigen hart en land.
Vindt gij daar, voor uwe vrijheid, niet het heilig outer staan,
Nu en nimmer, broeders! nimmer komt zij u van buiten aan.
Zelf hebt gij 't u opgeladen, 't slavenjok zoo hard en zwaar;
Zelf hebt gij dat jok gedragen; en gij droegt het nog, voorwaar,
Hadt ge lijdzaam willen beiden, o mijn dierbaar Griekenland!
Dat het van u wierd genomen door eene andre, vreemde hand.
Zelve moet gij voor u kampen; gij, die zelf u hebt bevrijd.
U de schuld en u de boete, u de lauwer na den strijd!
Velen zullen u beklagen, velen bidden voor uw heil;
Velen hebben hunne voorspraak, velen hunnen raad u veil.
Hoopt gij meer? Bouw op die hope toch uw vrijheidsveste niet,
Dat de grond, waar gij ze op bouwdet, niet in puinen u ontschiet'!
Aan uwe oude vrijheidsglorie doet de nieuwe wereld regt;
Want de vrije is in de groeve even lijdzaam als de knecht!
Legt boetvaardig uwe wapens neder voor der Turken stok;
Kromt gewillig nek en schouder onder 't oude slavenjok:
Dan, dan moogt gij veilig bouwen op de magt der Christenheid;
Dan, dan moogt gij zeker hopen, dat der Turken gunst u vleit!
Rust en vrede wil Europa: waarom hebt gij die gestoord?
Waarom heeft de waan der vrijheid eigenmagtig u bekoord? —
Hoopt op geenen vreemden bijstand tegen eenen vreemden hoon:
Ook des Turkschen Keizers sopha noemt Europa eenen troon! —
Hellas! werwaarts wendt ge uw blikken? — Zoon! naar God, mijn hoop in nood;
God, mijn troost in schuld en boete; God, mijn schild in strijd en dood!

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

MENGELWERK.

HET LIJDEN EN STERVEN VAN JEZUS CHRISTUS GODE BETAMENDE.

III.

Moest de Christus niet deze dingen lijden, en (alzoo) ingaan in zijne heerlijkheid?

LUKAS XXIV: 26.

Wie onderneemt, eene verdwaasde en zedelooze wereld te verlichten en te hervormen, kan, al ware hij daartoe door de Godheid zelve onmiddellijk gezonden, geen ongelukkig levenslot ontgaan. De MESSIAS der *Joden* MOEST onvermijdelijk lijden en eenen geweldigen dood ſterven, en het *kruis* van JEZUS CHRISTUS kan dus tegen zijne Goddelijke zending en zijn *Mesſiasſchap* niets bewijzen. Integendeel zij zijn, om hetzelve, beide te aannemelijker, omdat JEZUS' leer, wegens de verzoening der wereld met God, in onmiddellijk verband ſtond met zijnen dood, en eene hervorming van den heidenſchen en Joodſchen offerdienst, zonder denzelven, onmogelijk was. — Ziet daar, wat wij voorheen (*) beweerd, en, zoo wij meenen, voldingend bewezen hebben.

Ondertusſchen verkrijgt dit alles zeer veel meer kracht, als wij nader overwegen, hoedanig JEZUS zelf, en welke zijne leer en zijn gedrag geweest zijn. — Hij toonde zich in alles zoo waarachtig groot en Goddelijk, dat men zich niets verbeelden kan, waarin een waarachtig Godsgezant boven hem zou hebben kunnen uitmunten. In *verſtand* ging hij allen, die ooit den naam van *wijzen* onder de menſchen droegen, zeer verre te boven. Nooit droeg één van dezen, wegens de Godheid, der menſchen be-

(*) In No. IV en VI van het *Mengelwerk* dezer LETTEROEFENINGEN voor het loopend jaar.

Digitized by Google

ſtemming, hunne pligten, enz. eene leer voor, welke niet veel *verkeerds*, *ongerijnds* en *onzekers* behelsde. In de zijne alleen viel niets te berispen. Wat hij deswege, als waarheid, verkondigde, moest de onbevooroordeelde rede, of als *zeker*, of als *hoogstaannemelijk*, toeſtemmen. Op voldoenden grond kon zij er niets van wederſpreken. — Hoe hij deswege aan hoogere verlichting kwame, dan ooit ſterveling tot hiertoe bezeten had, liet zich niet verklaren, dan op onderſtelling, dat hij door hooger licht beſtraald werd, dan tot hiertoe aan ſtervelingen was geſchonken. — Zijn *gedrag* was allezins dat van eenen zendeling des Hemels waardig geweest. Van hetgeen hij aan anderen voorſchreef, gaf hij zelf het ſchitterendst voorbeeld; en, vooral in zijn lijden en zijnen dood, gedroeg hij zich zoo, dat men niets kan *denken*, waarin een waarachtig Godsgezant hem zou hebben kunnen overtreffen. — Wel nu! Kan het dan eenigen *ſchijn* hebben, dat zulk een gadeloos verlicht en vlekkeloos deugdzaam man zich valſchelijk zou hebben willen uitgeven voor hetgeen hij niet was, en zich zou hebben laten martelen en ombrengen, om de wereld te misleiden? Indien neen: brengt dit dan het *vermoeden*, dat hij waarlijk een zendeling des Allerhoogſten geweest is, niet tot het toppunt der hoogſte *waarſchijnlijkheid?* — Wij oordeelen, dat niemand dit kan loochenen. Maar wij ſtaan toe, dat, om JEZUS, als Godsgezant, te kunnen aannemen, meer vereiſcht werd. Altijd bleef er nog *mogelijkheid* tot twijfel over. Altijd kon men nog eenig *ſtelliger* bewijs verlangen, en ſcheen de aard der zaak dit toe te laten en te vorderen. Altijd ſcheen *inwendige waarſchijnlijkheid* nog door *uitwendige blijkbaarheid* bevestigd te moeten worden. En zoo oordeelde onbetwistbaar de Godheid zelve, toen zij het ook daaraan niet wilde laten ontbreken, en JEZUS *zalfde*, niet alleen *met den Heiligen Geest*, maar ook *met kracht*, en hem het *wonderdoend vermogen* ſchonk, waarvan hij zich in ontelbare gelegenheden bediende. Hij ook beriep zich daarop meermalen, als een beſliſſend bewijs, dat hij *niet van zichzelven ſprak*, maar

Digitized by Google

uit naam van God, die hem gezonden had. *Indien ik onder hen de werken niet gedaan had, die niemand anders gedaan heeft*, (zeide hij van de ongeloovige *Joden*) (*) *zij zouden geene zonde hebben*; en, op een' anderen tijd, ſprak hij tot hen: *Indien ik niet doe de werken mijns Vaders, zoo gelooft mij niet; maar, indien ik ze doe, en gij* MIJ *niet gelooft, zoo gelooft de werken*; (†) en nog vroeger: *De werken, welke de Vader mij te volbrengen gegeven heeft, getuigen van mij, dat de Vader mij gezonden heeft.* (‡) En wie zal ontkennen, dat deze *werken* bij hen, die ze met eigene oogen aanſchouwden, volkomene overtuiging hadden *behooren* te weeg te brengen? Maar wie weet echter niet, dat zij het geenszins deden? — De kwaadaardigen, die niet overtuigd *wilden* zijn, ſchreven ze aan den *Duivel* toe, en ſleepten vele bijgeloovigen of ſlechten, die van hen afhingen, in hetzelfde oordeel mede. De ongevoelige en onverſchillige menigte, aan welke niets ernſtigs ter harte gaat, en die nooit iets overweegt, omdat zij niets verſtaat, ſtaarde deze *werken* met verwondering en verbaasdheid aan, gelijk zij alles aanſtaart, wat haar vreemd en onverklaarbaar is, zonder te vragen, wat het beteekent of bewijzen moet. Het waren dus alleen de braven, *die den wil van God doen*, en hem, die bewees zijn gezant te zijn, als zoodanig aannemen *wilden*, welke deze *werken* erkenden voor hetgeen zij' waren, — *werken* namelijk, welke *niemand doen konde, zoo God niet met hem was.* (§) De zoodanigen namen dan ook JEZUS, als Godsgezant, aan. Maar was dat nu genoeg? Was daarmede nu alles gedaan, wat noodig was, om het hooge doel van JEZUS' Goddelijke zending te bereiken? om den gewisſen grondſlag te leggen tot eene toekomende verſchting en hervorming der wereld, zoo ver als die thans te brengen was? Het was er, naar ons oordeel, zeer ver af. — Wat zou er gebeurd zijn, zoo JEZUS

(*) JOAN. XV: 24. (†) JOAN. X: 37, 38.
(‡) JOAN. V: 36. (§) JOAN. III: 2. IX: 33.

Digitized by Google

geſchiedenis met zijnen dood geheel afgeloopen was geweest? Zouden zijne vrienden hem dan echter *allen* hebben blijven aanhangen? Zouden zij *allen* hebben blijven gelooven, dat hij waarlijk zijne zending onmiddellijk van God gehad had? — Ja: wij willen daaraan, ten aanzien der genen, die gemeenzaamst met hem geweest waren, — wij willen daaraan, vooral ten aanzien zijner *Apostelen*, uit hoofde hunner braafheid en de kracht hunner overtuiging, geenszins twijfelen. Maar wij kunnen zulk eene onderſtelling, ten aanzien van *allen*, voor niet dan zeer onwaarſchijnlijk houden, en gelooven veeleer, ten aanzien van *velen*, dat JEZUS hun, bij zulk eene uitkomst, *een onoplosbaar raadſel* geworden zou zijn, en dat zij, hetgeen zij onvergelijkelijk groots en goeds in hem aanſchouwd hadden, in vergelijking brengende met zijn tijdelijk wedervaren en ongelukkig einde, wegens hem in vertwijfeling zouden geraakt zijn, en niet zouden geweten hebben, wat van hem te denken; en wij meenen, dat zulk vermoeden genoegzaam geregtvaardigd wordt door het Evangelisch narigt wegens de verbijstering, zelfs van ſommigen zijner vertrouwdſten, tuſſchen zijnen dood en zijne opſtanding. (*) En zouden zij nu, in zulk eenen toeſtand, er aan gedacht hebben, of in ſtaat geweest zijn, om zijn ontwerp van verlichting en hervorming der wereld voort te zetten; of, zoo ja, zouden hunne pogingen eenig belangrijk gevolg gehad hebben? Wij gelooven ook dit niet, en houden ons integendeel overtuigd, dat van die verlichting en hervorming genoegzaam niets gekomen, en het geheel ontwerp daarvan mislukt en te niet gegaan zou zijn. Dat JEZUS geſtorven, — *aan een kruis* geſtorven was, zou voor de menigte een onoverkomelijke hinderpaal geweest zijn tegen de overtuiging, dat hij waarlijk zijne zending van God gehad had; en het hoogst, dat wij kunnen aannemen, is, dat de nakomelingſchap de narigten, welke men wegens hem had, (voor zoo veel zij die niet van volſtrekte valschheid verdacht) voor zeer overdreven, doch hem-

(*) Z. *Evang. van* LUKAS, H. XXIV.

Digitized by Google

zelven evenwel voor een zeer buitengewoon perſonaadje gehouden, en hem, om zijne uitmuntende leer en zijn verheven gedrag, bewonderd zou hebben, en dat alzoo zijn naam, met onverwelkbaren lof, boven dien van alle andere wijze en groote mannen, aan de volgende eeuwen overgeleverd zou zijn geworden; maar, dat honderdduizenden van *Joden* en heidenen dezen naam, als dien van een onmiddellijk Godsgezant, openlijk zouden beleden, en dat zich de Christenkerk, in weerwil van den uiterſten tegenſtand en van de bloedigſte vervolging der genen, die ze ſtichten wilden, gevestigd zou hebben: ziet daar, wat wij niet weten, op welken waarſchijnlijken grond men het zou kunnen beweren. — Maar wat dan nu? Wat moest er noodzakelijk verder gebeuren, zoo het groote einde van JEZUS' Goddelijke zending bereikt zou worden? — Wij antwoorden: datgeen, hetwelk ook de Goddelijke wijsheid noodzakelijk geacht heeft, en hetgeen zij wilde, dat geſchieden zou, en JEZUS menigvuldige malen voorſpeld had. Zijne geſchiedenis moest zich verder, dan tot den grenspaal van het tegenwoordig leven, uitſtrekken. God moest hem, ook na zijnen dood, getuigenis geven, gelijk Hij gedaan had bij zijn leven. Het moest blijken, dat hij, die, gelijk hij verklaard had, weleer *bij God* geweest was, en, ſlechts voor eenen tijd, den Hemel had verlaten, om op aarde de Goddelijke oogmerken te dienen, *van de banden des* tijdelijken *doods niet gehouden* werd. Het moest blijken, dat *zijne ziel in het graf niet* was *verlaten*, en hij, als *heilige Gods*, daarin *geene verderving zag*. (*) Met andere woorden: hij moest *opgewekt* worden *uit den dood*; hij moest *opvaren*, *daar hij te voren was*; hij moest *aan Gods regterhand verhoogd* worden, en de *magt* ontvangen, om zijnen discipelen *gaven* te *geven*, opdat zij in ſtaat waren zijn bevel te volvoeren, *henen te gaan door de geheele wereld*, *het Evangelie aan alle menſchen te prediken*, ontelbaren tot het geloof in zijnen naam te brengen, en hem alzoo de gemeente te ſtichten, welke

(*) Ps. XVI: 10. Hand. II: 27.

Digitized by Google

de poorten der helle niet hebben kunnen *overweldigen* tot op dezen dag, noch in eeuwigheid overweldigen zullen. — Zoo, zoo moest hij verhoogd en verheerlijkt worden. Zonder dat kon de ergernis van zijn kruis niet worden weggenomen, zijne zaak niet zegepralen, de wereld niet verlicht en hervormd worden.

Van zijne *opstanding* hing dan eigenlijk alles af, en *deze* zou eerst het *beslissend* bewijs van zijne Hemelsche zending zijn; zoodat regt eigenaardig door den Apostel gezegd is, dat hij KRACHTIGLIJK *is bewezen de Zoon van God te zijn, door de opstanding uit de dooden.* (*) — Maar, hoe moest het nu tot deze *opstanding* komen? — Het spreekt van zelf: door zijnen *dood.* Niemand kan opstaan, ten zij hij gestorven is. Derhalve wederom: zou JEZUS *bewezen* worden *Gods Zoon te zijn*, dan *moest* hij sterven, dan was zijn dood *noodzakelijk.* — Maar *hoedanige* dood nu? — Zekerlijk was, in het afgetrokkene, *elke* dood, wanneer die bleek *zeker* te zijn, tot bewijs van opstanding genoeg, wanneer de gestorvene vervolgens weder leefde; maar, in het geval van JEZUS, was een *natuurlijke* dood niet voldoende. Zou zijne *opstanding* zeker zijn, dan moest het ook zijn *dood* wezen. Er moest niet getwijfeld *kunnen* worden, of hij wel waarachtig ware gestorven. Maar, bij eenen *natuurlijken* dood, zou men die zekerheid nooit gehad hebben. Hij ware dan onder *de zijnen* ontslapen, en *alleen dezen* (natuurlijk weinigen) zouden berigt van zijnen dood hebben kunnen geven. Maar hun berigt zou niet geloofd zijn, vooral als het door dat zijner opstanding (waarvan zij mede *alleen* getuigd zouden hebben) gevolgd werd. Men zou gezegd hebben, dat zij het eerste verdicht hadden, om er het laatste op te gronden. Zulke beschuldiging moest worden voorgekomen; er moest geene gelegenheid toe gelaten worden. En welk middel was daartoe? — Eeniglijk dat van JEZUS' *openbaren* dood. Eene ontelbare schaar, en wel meest van zijne bitterste *vijanden*,

(*) Rom. I: 4.

Digitized by Google

die zijnen moord bewerkt hadden, moest daarvan getuige zijn. Deze moest hem, met eigene oogen, den geest zien geven, en met alle de omſtandigheden van zijnen dood bekend zijn. Zoo zou zij aan de zekerheid daarvan niet kunnen twijfelen (gelijk ook, in de ganſche geſchiedenis daarvan, nergens ſchijn of ſchaduw van eenigen twijfel, welke door iemand deswege gevoed zou zijn, voorkomt); — zoo zouden daarna, wanneer men van zijne opſtanding kennis had gekregen, en de opgevolgde gebeurtenisſen derzelver ontwijfelbare waarheid bewezen hadden, de onwrikbare grondſlagen der Christelijke Kerk gelegd zijn. *Duizenden* zouden, op den eeuwig gedenkwaardigen Pinkſterdag, waarop JEZUS' Apostelen, in gevolge van zijne belofte, *met kracht uit de hoogte* werden *aangedaan*, door één eenige redevoering bewogen worden, om openlijk hun geloof in den *geſtorvenen*, *opgeſtanen* en *verheerlijkten* Heiland te belijden, en zijne eerſte gemeente te vormen, welke zich vervolgens, met ongeloofelijke ſnelheid, over een goed deel der wereld heeft uitgebreid. En zoo is dan eindelijk, door JEZUS' *openbaren* en *geweldigen dood* en zijne daarop gevolgde *opſtanding* en *verheerlijking*, het groote doel zijner Goddelijke zending bereikt, hetwelk niet, dan op deze wijze, bereikt kon worden. — Zoo waarachtig was, hetgeen hij tot de *Joden* gezegd had, dat hij, *wanneer hij van de aarde verhoogd*, dat is *gekruiſigd zijn zou*, *allen* (die namelijk voor de aanneming zijner leere vatbaar waren) *tot zich zou trekken.* (*)

Wij beſluiten onze Verhandeling met aan te merken, dat, uit het nu aangewezen verband tusſchen 's Heilands dood en opſtanding, ook duidelijk blijkt, met hoe veel waarheid men zeggen kan, dat hij ook *tot bevestiging van zijne leer*, *vooral wegens de algemeene opſtanding en een eeuwig leven*, *noodzakelijk ſterven moest*, dewijl deze leer, nooit door de *rede* genoegzaam zeker te bewijzen, zulk eene ſtaving behoefde. Wij zouden er mogen bijvoegen, dat hij ook het *voorbeeld* van voor de waar-

(*) JOAN. XII: 32.

Digitized by Google

heid te lijden en te ſterven aan de wereld, vooral aan de genen, die vervolgens, om haren voorſtand, in lijden gewikkeld zouden worden, ſchuldig was. Doch daarvan is, in onze eerſte Verhandeling, genoeg gezegd; en dus, het onderwerp, zoo wij meenen, geheel afgehandeld hebbende, leggen wij hier de pen neder.

ADR. STOLKER.

GELEERDE RAZERNIJ. No. II.

Gemeneën (Aard-maanlingen.)

τὰ πολλὰ τῶν γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει.

Ik vond onlangs in een geacht *Duitsch* Tijdſchrift voor de *Anthropologie* of Menschkunde, hetwelk den beroemden NASSE tot uitgever heeft, eene Verhandeling van den Hoogleeraar FRANZ VON PAULA GRUITHUISEN, waarvan het mij niet ongepast toeſcheen een uittrekſel vertaald mede te deelen. Het opſchrift derzelve is het volgende: *Wijsgeerige beſpiegelingen over de veranderingen, welke verſtandige wezens op de Maan volgens natuurwetten ondergaan.* Dit opſchrift is veelbelovend, en ik las daarom ook met veel belangſtelling dit ſtukje van den reeds bij het geheele publiek vrij wel bekenden man, wiens ontdekking van vestingwerken in de maan de nieuwsbladen, vóór meer dan een jaar, openlijk hebben bekend gemaakt.

Des Schrijvers grondbegrip is het volgende. Groote wereldligchamen, zoo als de planeten, de maan enz., zijn het gevolg van eene nederploffing (*præcipitatie*) uit den Ether. Op de maan zijn blijkbaar van tijd tot tijd kleinere wereldligchamen nedergevallen, en ook onze aardbol levert ſporen op van zoodanige neêrploffingen. De groep van eilanden aan de oostzijde van *Azië*, bij *Nieuw-Holland*, is er een bewijs van. De maan is eene komeet geweest, en heeft naderhand eene planetennatuur aangenomen. Oorſpronkelijk was zij met eene groote zee,

Digitized by Google

eene oorſpronkelijke vloeiſtof bedekt (*Urmeer*, *Urwaſſer*), en hieruit heeft zich langzaam alles ontwikkeld.

Hooren wij hier, voor een oogenblik, GRUITHUISEN zelven: Dat de ſchepping voortbrengt alwat mogelijk is, zien wij, zoo ik geloof, op aarde meer dan genoeg. Twee dingen blijven hier beneden toch altijd opmerkelijk; ten eerſte, de liefde van den mensch en van vele dieren tot het zeezout en tot het water, en ten andere, de oorſpronkelijke woonplaats van vele planten, dieren, en van menig onvermengd menſchenras. — Zien wij kortelijk, welke gevolgen hij uit het eerſte trekt.

De liefde tot het zeezout, zegt GRUITHUISEN, wijst ons op de oorſpronkelijke middelſtof (*auf das Urmedium*), op het lamsvocht van het ganſche dierenrijk. [Even gelijk de ongeborene vrucht in eene vloeiſtof vervat is, die men het lamsvocht noemt, even zoo was de bewerktuigde ſchepping, vóór hare wording, opgelost in de wereldzee.] Waarom bemint de mensch het zeezout even zeer als de herkaauwende dieren? De vleeschetende of roofdieren vinden het zout reeds in het bloed van hunne prooi. Waarom komt de mensch uit een bad van het lamsvocht, na negen maanden, te voorſchijn? Hoe gaarne baadt zich de vogel en menig zoogdier! Waarom blijven de zee-, moeras- en watervogels, de bever, otter, het vogelbekdier, de watermuis, zoo zeer aan het water geketend? Waarom is de begeerte der kat, van den witkoppigen adelaar, waarom de trek van den mensch naar visch zoo groot? *Dieſes alles deutet auf das Urmedium.*

Uit het tweede, uit de beperkte plaats, waarin ſommige dieren, planten en menſchenraſſen gevonden worden, trekt de Schrijver een voordeelig beſluit ten aanzien van zijne hypotheſe, dat het kleine wereldjes op onze aarde geregend heeft. Het ſpreekwoord: *het is alsof hij uit de maan kwam vallen*, zou hij, dunkt mij, bij zijne bewijzen met goed gevolg hebben kunnen voegen. Doch het is veelligt in *Duitschland* onbekend.

Nu nog een paar woorden over de maanbewoners. Zij hebben in vroegere tijden noordelijker ſtreken bewoond,

Digitized by Google

dan zij thans doen; de Professor heeft verlatene woningen van hen in het noorden van de maan gezien. Thans wonen zij in holen; het zijn *troglodyten*. Alles leert ons, dat het tweehandige en tweevoetige dieren zijn, en dat zij in verstandsontwikkeling het zeer verre gebragt hebben. GRUITHUISEN noemt ze *Meneën*, van het *Grieksche* woord μην, *maan*.

Hij vraagt, of de *Meneën* in staat zijn eens aardbewoners te worden. Waarom niet? *Nieuw-Holland* is eene kleinere planeet geweest, en de op *Nieuw-Guinea* levende *Papous* verschillen al vrij wat van het *Circassisch* menschenras. Eer de maan op de aarde valt, zullen er nog wel 25 of 30 duizend jaren verloopen. De plaats, waar dat geschieden zal, zal niet verre van de linie zijn. Alles, wat daaronder komt, wordt verplet en verkneusd. De maanbewoners hebben ondertusschen naar de tegenovergestelde zijde de wijk genomen, om die vernieling te ontgaan. Bij deze nadering van de maan tot de aarde zal men met een' zakverrekijker (het zijn des Schrijvers eigene woorden) reeds de kunstwerken der *Meneën* eveneens zien en bewonderen, als hij ze met sterke achromatische kijkers zag en bewonderde; maar men zal ze ledig en verlaten vinden, dewijl de bewoners naar de van ons afgekeerde zijde verhuisd zijn.

Wij eindigen ons uittrekstel met des Schrijvers besluit: Groote schokken hebben de *Meneën* gedurende deze katastrophe doorgestaan, en terstond daarna groote stormen en onweders, met de gevolgen, welke deze na zich slepen. Vloeden moeten zich thans den weg banen tot de zee, welke de ingezakte maan omgeeft. De nieuwe, digte, vochtige, steeds warme lucht, in het kort de geheele wisseling der jaargetijden, sleept duizenden van *Meneën* door heerschende ziekten weg, tot dat eindelijk een meer voor de aarde geschikt geslacht van *Gemeneën* ontstaat.

Ondertusschen bekomen de *Gemeneën* een bezoek van de *Geën* (aardbewoners.) Zij wisselen hunne geschiedenis met elkander, deelen elkander wederzijds hunne begrippen, naturaliën en kunstwerken mede. Er komt een

Digitized by Google

nieuwe gulden tijd; eb en vloed worden ¼ minder; de doortogten bij *Damiate* en *Nikaragua* blijven beſtaan; de aarde draait ſneller; het weder wordt aan minder afwisſeling onderhevig; de paſſaatwinden worden naauwkeuriger; onweders en ſtormen komen min onverwacht; duizende nieuwe koloniën ontſtaan; het vasteland en de eilanden onder den evenaar worden op nieuw bewoonbaar; de oude *Atlantis* rijst weder uit den Oceaan omhoog; de dampkring der aarde is digter, en daarom warmer; de plantengroei is weliger; in één woord, het zal eene nieuwe aarde zijn. Zelfs de natuur der *Geën* zal in hunne bewerktuiging veredeld worden; of daarbij tevens hunne moraliteit en zeden verbetering zullen ondergaan, laat ik elk ander ter onderzoeking over; ik wilde hier ſlechts vermelden, hetgeen uit de mij bekende natuurwetten kon worden afgeleid. Zulke reſultaten konden ſlechts door wijsgeerige beſpiegeling verkregen worden. Zij waren beſtemd, de ervaring vooruit te loopen; maar of zij zulks deden, zal de nakomelingſchap, bij meerderheid van ſtemmen, of door overtuiging, beſliſſen.

Ziet hier het hoofdzakelijke van eene Verhandeling, wier Schrijver bij den aanvang verklaart, dat het voorgedragene daartoe dienen moet, om het onderzoek eene rigting te geven, waarin het bovenal voorwaarts moet gaan. Gelukkig voor den Schrijver, dat hij het tijdvak ter vervulling zijner profetie zoo veraf geplaatst heeft! Over 30 duizend jaren zal, denk ik, het *Zeitſchrift für die Anthropologie* van NASSE wel vergeten zijn.

IETS UIT OUDE HANDSCHRIFTEN.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Onder twee- of driehonderd handſchriften, meestal betreffende de ſtaat- en letterkundige geſchiedenis onzes vaderlands in de woelige tijden der zestiende en zeventiende eeuw, had ik het genoegen, eenige ſtukjes te vinden,

Digitized by Google

door hun omvang en inhoud wel geſchikt om in eenig tijdſchrift medegedeeld te worden. Ik beſloot daartoe te gereeder, omdat ik uit het lot en den toeſtand dier papieren, mij verleden voorjaar bij toeval en als uit een' verborgen hoek in handen gekomen, vermoedde, dat dezelve ſoms deze of gene bijzonderheid bevatteden, welke tot heden niet bekend of nog min of meer onzeker was. Door ambtsbezigheden echter geenszins meester van mijn' tijd, verliep er een groot jaar, eer ik de gevondene ſtukken, voor het meerendeel zeer onduidelijk geſchreven, gelezen had. Ook was de keuze zoo dadelijk niet gedaan. Zaak toch was het, het belangrijkſte niet vooruit te zetten, ten einde daardoor de aandacht der lezeren niet te doen verflaauwen. Eindelijk bepaalde ik mij tot eenige bijzonderheden, rakende den *Amſterdamſchen* dichter ROEMER VISSCHER en zijne beide dochters, ANNA en MARIA TESSELSCHADE, in der tijd inwoneresſen van de ſtad mijner geboorte.

Ik vond, namelijk, het fraaije, bekende gedicht van ANNA ROEMERS VISSCHER „aen den Hooghge„ leerden Heere HUGO DE GROOT, nae ſijne welge„ luckte uitcomſte 1621," met een versje en eenige familieäanteekeningen van de hand van haren zoon, den Heer Mr. ROMANUS VAN WESEL, destijds Advocaat te *'s Hage*.

Het vers op DE GROOT komt, op eenig klein verſchil na, overeen met dat, hetwelk de verdienſtelijke Heer SCHELTEMA opgenomen heeft in deszelfs Aanmerkingen en Bijvoegſelen achter de Redevoering, door zijn Ed. uitgeſproken in eene openlijke Vergadering van de *Maatſchappij der Nederduitſche Letterkunde te Leyden*, en in den jare 1808 bij UEd. uitgekomen. Aangaande dit wil ik hier alleen aanhalen een gezegde van GERARD BRANDT in een' zijner brieven aan JOANNIS VOLLENHOVE, van welken ik ook een zestigtal met eenige verzen gevonden heb, dat „ het gedicht op DE „ GROOT's verlosſing met zijn *Latijnſche* vertaling „ ook gedrukt is, met andere gedichten van dat ſlagh; „ achter zijn Leven voor zijn vertaelde Historie."

Digitized by Google

Ook de aanteekeningen komen hoofdzakelijk overeen met het door den Heer SCHELTEMA medegedeelde; en de bekendmaking daarvan zou misschien overbodig geacht kunnen worden, indien niet de letterkunde, mijns inziens, belang had bij eene zoodanige geloofwaardige bevestiging, als de hand van een lid dier familie uit den aard der zake waarborgt. Ziet hier, wat ik vinde:

„ ROEMER VISSCHER, *Amsterdammer*, is geboren in den jaere 1547, aldaer gestorven ende begraven 1620.

„ Syne oudste dochter ANNA ROEMER VISSCHERS tot *Amsterdam* geboren den . . . 1584, Getrouwt met de Heer DOMINICUS BOOT VAN WESEL op den 11 Feb. 1624, overleden tot *Alckmaer* den 6 December 1651, heeft naergelaten

„ Mr. ROEMER ofte ROMANUS VAN WESEL, S. V. L. en Advt. in *den Hage*, geboren den 27 Feb. 1625.

„ MARIA TESSELSCHADE, ROEMER VISSCHERS D., geboren den 21 Martii 1594, getrouwt aen de Hr ALLART CROMBALCH 1623, wonende tot *Alckmaer*, naer haere kinderen Wed. tot *Amsterdam* overleden den . . . Juny 1649.

„ Men soude tot *Amsterdam* noch naerder bescheydt desaengaende misschien connen uytvorschen bij Juffr. ELISABETH VAN BUYL, Wed. van Sr. JEURIAEN VOSCUYL, die een dochter is van GEERTRUYDT ROEMER VISSCHER ende NICOLAES VAN BUYL, in syn leeven Substituyt Schout tot *Amsterdam*.

„ Dient tot onderrichting."

Men ziet uit deze aanteekeningen, dat ROEMER VISSCHER in 1547 te *Amsterdam* geboren en in 1620 aldaar gestorven en begraven is; dat ANNA te *Alkmaar* overleden is, en dat ALLART CROMBALCH, tijdens zijn huwelijk met TESSELSCHADE, te *Alkmaar* woonachtig was. Omstandigheden, welke men bij den Heer SCHELTEMA niet vindt, die zich echter

geene moeite gespaard heeft in de naspooring van alles, wat VISSCHER's gezin betreft. In hoe verre nu de genoemde GERTRUID VISSCHER onzen dichter in den bloede bestond, zal men moeijelijk ontdekken, ten zij het toeval wilde, dat men nog eenig schriftelijk bescheid betreffende die familie vond bij de nakomelingen van gemelden NIKOLAAS VAN BUYL, zoo die nog bestaan mogten.

Het versje van ANNA's zoon, dat deze aanteekeningen begeleid heeft, is gerigt aan den Slotpredikant JOANNIS VOLLENHOVE, welke die berigten aan VAN WESEL gevraagd had voor GERARD BRANDT, gelijk ik ontwaar uit de briefwisseling van beide vrienden. Het luidt als volgt:

Aen den Hr ... VOLLENHOVEN.

VOLLENHOVEN,
Die van boven
Af tot onder in de bron
Syt doorweyckt van Helicon;
't Geen ick vinden
Van myn Vrinden
Haer geboorts- en stervens-tydt
Kon, naer aengewende vlyt,
Gaet hier neven.
Kan ick geven
Noch iets anders, daer uw Vriendt
En Gy mede syt gediendt:
Dat Ulieden
Maer gebieden,
Die 't sal achten gunst en eer
Naer te komen uw begeer. ROMANT.

R. VAN WESEL † 1679.

27 January 1679.

Ook dit versje regtvaardigt het gevoelen van VOLLENHOVE, als hij VAN WESEL's dichtlust eene erfziekte noemt, van zijne moeder aangeërfd, en het bejammert, dat hij, VAN WESEL, niet gezonder aan dat euvel ziek was.

Digitized by Google

Hiermede, Mijn Heer, zal ik dit weinige beſluiten. Ik hoop den liefhebberen onzer letterkunde daarmede eenig genoegen te verſchaffen, en ben voornemens, zoo dit het geval mag wezen, en mijne ambtsbezigheden mij daartoe eenige ledige oogenblikken laten, van tijd tot tijd iets te geven uit de kleine, doch niet onbelangrijke verzameling. Wacht eene volgende keer een naauwkeurig levensberigt van den dichter VOLLENHOVE, van de hand van een' zijner kleinzonen.

Ik heb de eer te zijn,

Mijn Heer!

Alkmaar, den 24 Augustus 1827.

UEd. d. w. Dienaar
O. VAN LEEUWEN,
Subſtituut-Officier van Juſtitie bij de Regtbank te Alkmaar.

DE TUINEN VAN TSARSKOË-SELO.

(M. ANCELOT, *ſix mois en Ruſſie. Paris*, 1827.)

Junij, 1826.

Ik twijfel niet, mijn vriend, of ook gij hebt reeds van het vermaarde paleis en de tuinen van *Tsarskoë-Selo* hooren ſpreken: de bewondering der reizigers heeft deze plaatſen beroemd gemaakt, welke door drie regeringen zoo ſchitterend zijn opgeluisterd. Deze koninklijke woning, op zes mijlen afſtands van *Petersburg* gelegen, werd in 1744 gebouwd, volgens het plan van den Graaf RASTRELY; nooit was zulk eene ſchitterende pracht ten toon geſpreid geworden: het verguldſel, hetwelk tot dezen tijd de kasteelen ſlechts van binnen verſierde, bedekte het dak en alle deszelfs kroonlijsten, en verblindde het gezigt in die mate, dat, toen Keizerin ELIZABETH, vergezeld van haren hofſtoet en de buitenlandſche Ministers, dit paleis kwam bezigtigen, de gezant van

Digitized by Google

Frankrijk haar vroeg, waar de koker was, welke dat kostbare kleinood moest bewaren. Na verloop van flechts weinige jaren werd dit vergulдsel gedeeltelijk verwoest, en beval CATHARINA II, dat de top groen geschilderd zoude worden, gelijk in *Rusland* de daken der meeste huizen en gebouwen geschilderd zijn. Eenige ondernemers boden, zegt men, 250,000 franken, om verlof te bekomen, de resten goud, welke de tijd nog gespaard had, bijeen te zamelen; maar CATHARINA weigerde zulks, en antwoordde, dat zij niet gewoon was, hare oude kleederen te verkoopen.

Alvorens men aan het paleis komt, ziet men, ter linkerzijde, een *Chineesch* dorp, zamengesteld uit vijftien huisjes, die zich onderscheiden door grillige versierselen in den *Aziatischen* smaak; zij waren bewoond door de hovelingen van CATHARINA, toen zij haar verblijf hield te *Tsarskoë-Selo;* thans worden dezelve, gedurende de feesten, door het diplomatisch ligchaam betrokken.

Ter regterzijde ligt de tuin, die door eene breede gracht van den gemeenen weg verwijderd is. Die tuin, waarvan het plan ontworpen is onder de regering van ELIZABETH, vertoonde destijds de eentoonige regelmatigheid der oude *Fransche* parken. Deze eentoonigheid, die de kunst verraadt en tegen de natuur aandruischt, verdween onder de regering van CATHARINA II; maar die verandering werd met beleid daargesteld, en men hield, vóór het kasteel, de regte lanen in stand, die volkomen beantwoorden aan deszelfs statige bouworde. Wij hebben zoo dikwijls, mijn waarde SAINTINES, gedurende ons verblijf te *Petersburg*, gelegenheid gehad, om de inwendige pracht der paleizen op te merken, dat ik hier dien overvloed van mozaïk, van schilderijen, versierselen in marmer, jaspis, agaat, *lapis lazuli* en hout van onderscheidene kleuren niet zal beschrijven, die de zalen van *Tsarskoë-Selo* versieren: deze wondergewrochten, die overal in weelde en pracht met elkander wedijveren, verblinden de oogen, zonder tot de ziel te spreken, en zonder één herinnering op te wekken. Ik doe zulks te

Digitized by Google

gereeder, dewijl wij in den tuin, bij elke ſchrede, voorwerpen ontmoeten, geſchikt om de gedachtenis van eenige belangrijke gebeurtenis, of het aandenken aan eenig beroemd man, te vereeuwigen. Wij kunnen echter het park niet binnentreden, alvorens wij die uitmuntende *Ioniſche* kolonnade hebben bewonderd, welke door CAMERONE, nevens het paleis, is opgerigt. Deze galerij, een kunstgewrocht van ſmaak en bevalligheid, ſchraagt de als in de lucht hangende tuinen, die haar met bloemen verſieren. Tuſſchen de zuilen liet CATHARINA de borstbeelden plaatſen der groote mannen, onſterfelijke vertegenwoordigers van alle landen en eeuwen; en deze buitengewone vrouw ſchepte een bijzonder vermaak, om, gedurende de lange zomeravonden, in derzelver midden te wandelen, terwijl zij de oogen gevestigd hield op *Europa*, welker hulde behoefte voor haar was.

Stalen van alle ſoorten van bouworde liggen in het park van *Tsarskoé-Selo* verſpreid; en die verwonderlijke verſcheidenheid van bouworde verfraait de wandeling zeer, wegens de altijd nieuwe gezigten, welke zij aanbiedt.

Nadat wij eene marmeren hemelsblaauwe *Siberiſche* brug waren overgegaan, verſierd door ſtatige zuilen van *Ioniſche* bouworde, bemerkten wij, te midden der dennen en lommerrijke ceders, eene piramide van graniet, bewerkt naar het model der *Egyptiſche* piramiden. Daar liggen de drie geliefkoosde hazewindhonden van CATHARINA II begraven.

Dit gedeelte van het park verlatende, kwamen wij in den benedentuin, die zijne eerſte regelmatigheid behouden heeft. Een ſierlijk en prachtig paveljoen, vervaardigd door den bouwmeester, die het paleis geſticht heeft, en bekend onder den naam van *de hermitage*, beſlaat het middelgedeelte van den tuin. De overvloed van vergulſel en de verſierſelen, aan dit gebouw te koste gelegd, leveren een zonderling kontrast op met deszelfs naam. Maar eene tafel, ſtaande in eene zaal op de eerſte verdieping, verdient eene afzonderlijke vermelding: met behulp van een ſchrander uitgevonden mechanisch werktuig, gaan

Digitized by Google

alle voorwerpen, die tot den maaltijd benoodigd zijn, naar boven, en plaatsen zich van zelve in het bereik der gasten. Dit meubel maakte de tegenwoordigheid der dienaarboden in de eetzaal overtollig, en gaf derhalve meerder vrijheid en onbedwongenheid aan het gesprek, gedurende de maaltijden in de *hermitage*, die dikwijls niet dan een *tête-à-tête* waren.

Aan de oevers van het meer gekomen, zagen wij de Admiraliteit. Dit gesticht is zamengesteld uit drie gebouwen in den *Gottischen* stijl. Digt daarnevens schijnt als uit het hart der baren eene scheepsnebbenzuil van graniet op te rijzen voor ALEXIUS ORLOFF, alsmede eene obelisk ter gedachtenis van den veldslag van *Kahoul*. Verder eene *Turksche* kioske, die ons als in het binnenste des Serails schijnt te verplaatsen. Dit *Aziatisch* gebouw is geen bloot sieraad; het vernuft van CATHARINA wist zelfs de luimen der weelde belangrijk te maken, door aan dezelve eene roemvolle herinnering te verbinden. Deze kioske, eene getrouwe kopij van die, welke de tuinen des Sultans versiert, en op dezelfde wijze gestoffeerd, werd daar geplaatst tot aandenken aan het gezantschap van Prins REPNIN te *Konstantinopel*. Andermaal vinden wij de gebroeders ORLOFF in het park van *Tsarskoë-Selo* vereerd door een fraai gedenkteeken van veelkleurig marmer, zijnde een triomfboog. Vertoeven wij een oogenblik bij de bekende *fontein van het Melkmeisje*. Een aardig boerinnetje, op een blok graniet gezeten, heeft hare kruik laten vallen; zij heeft het oor derzelve nog in hare hand, en schreit; terwijl uit de gebrokene kruik onophoudelijk, met een zacht gemurmel, een straal van het helderst water vloeit. Eindelijk ontmoeten wij eene zegepoort, door wijlen Keizer ALEXANDER ter gedachtenis zijner jongste overwinningen opgerigt, met het eenvoudig opschrift: AAN MIJNE BEMINDE WAPENBROEDERS!

Digitized by Google

EENE ZOMERREIS IN NOORD-AMERIKA.

V.

De Waterval in de Niagara.

Eindelijk naderde het doel mijner reize, *de waterval in de Niagara*. Wij waren naauwelijks eenige mijlen buiten *Buffalo*, of wij wendden onze ooren naar den kant van den waterval, of wij ook op een' grooten afſtand deszelfs geluid konden waarnemen. De wagen hield nu en dan op plaatſen ſtil, waar men gewoon was het geraas te hooren; doch wij vernamen nog niets, hetwelk men zeker aan den wind, die echter zeer gering was, of aan de bijzondere geſteldheid des dampkrings moest toeſchrijven, daar toch de boeken zeggen, dat men het geluid ſomtijds 40 mijlen ver hoort, ja zulks zelfs waargenomen heeft te *Torck*, hetwelk 50 mijlen van den waterval ligt (*). Wij reden langs de ſchoone *Niagara*-rivier, oogen en ooren naar de heilige plaats gekeerd, waarheen onze bedevaart ging, begeerig te weten, welk onzer zintuigen het eerst zoude worden aangedaan van dit grootsch natuurtooneel, waar zoo menige verhevene gedachte tot den aanbiddelijken Schepper der heerlijke Natuur opklom. Wij hadden een' ſchoonen morgen, na eene dier bekende onaangename en ſchadelijke veranderingen in het luchtsgeſtel ondervonden te hebben, voor welke *Noord-Amerika* vatbaar is; wij hadden, namelijk, twee dagen bij het vuur gezeten, NB. medio Augustus, omdat de ſchaal van *Fahrenheit* van 94 graden op eens 30 graden daalde. Het weder was nu gematigd; het was friſch, zonder koud te zijn. Wij waren door deze gunſtige verandering in het weder zoo veel te beter geſtemd voor het tafereel, dat wij ſtraks zien zouden. Ik hield mij bezig met mij den waterval in de gedachten voor te ſtellen, en mij nieuwsgierig af te vragen, of dezelve wel aan mijne verwachting voldoen zou.

Tot onze verwondering vernamen onze ooren nog niets, toen onze oogen wolken uit den grond zagen opkomen en langzaam in de hoogte rijzen. Dit kan niet verder dan 7 of 8 mijlen geweest zijn. Volgens de reisbeſchrijvingen ziet men die wolken op een' afſtand van meer dan 54 *Eng.* mijlen.

(*) Een dweeper overdrijft alles. CHATEAUBRIAND zegt. 60 mijlen ver.

Digitized by Google

Dit kan ook wel waar zijn; maar ze vielen ons niet eerder in het oog, denkelijk door den weg, langs welken wij kwamen. Spoedig hoorden wij nu ook een gerommel, alsof het in de verte donderde. Naderbij komende, vernamen wij een ander geluid, onderscheiden van het dof geraas des vals; het was een sterk golfgeklots, veroorzaakt door de snelstroomende rivier, die gedurig met meerder drift langs eene hellende bedding loopt, en, op eene halve mijl afstands van den val, op duizende rotsen breekt. Op deze rotsen verkrijgt de rivier reeds op eens een aanmerkelijk verval, en schijnt, gedurende deze halve mijl, dat zij tusschen dezelve doorspoelt, zich voor te bereiden, om aanstonds in den afgrond neder te storten. De reiziger, die van deze zijde komt, heeft, door het zonderling gezigt op dezelve, en door het hooren van het duizendvoudige golfgeklots, een aangenaam voorspel van het groote stuk, dat dadelijk zal vertoond worden.

Het was na den middag, toen wij voor eene aanzienlijke en groote herberg kwamen, wel de eenigste, die aan de *Amerikaansche* zijde staat, doch die op eens 300 menschen bergen kan. Men zat juist aan tafel, en ik had grooten lust, mij daar ook aan te zetten; doch mijn doorluchtige reisgenoot, de Hertog *van Saksen Weimar*, was naauwelijks uit den wagen, of Zijne Hoogheid zette 't op een loopen door het bosch naar den waterval. Ik zou mij geschaamd hebben om achter te blijven, en volgde dus, hongerig en vermoeid als ik was. Na ongeveer een paar honderd schreden door het bosch gegaan te hebben, kwamen wij aan den steilen kant van de rivier, waar derzelver eene arm, ter breedte van 900 *Eng.* voeten, met een schrikbarend geweld, 160 voeten nederstort.

De val heeft aan de *Amerikaansche* zijde de gedaante van eene gordijn, en wordt door het *Goat-island* van *Kanada* afgescheiden, waartusschen de andere arm der *Niagara*-rivier regtstandig nederstort, maar op eene nog veel ontzettender wijze.

Om van de steilte naar beneden te gaan, is er een groote en sterke trap gemaakt, zonder welken men daar niet zou kunnen komen dan met het grootste levensgevaar, waaraan de Heer CHATEAUBRIAND, volgens zijn verhaal, was blootgesteld, maar door *Indianen* nog gered werd. Ter plaatse, waar de trap voor de eerste maal draait, is een klein portaal gebouwd, waar ik, alleen, een half uur gedachteloos bleef staan, met mijne oogen strak gevestigd op de stukken rots,

Digitized by Google

op welke het water met eene onbegrijpelijke kracht en snelheid nedervalt, en, in den wezenlijken zin des woords, een gedonder veroorzaakt, 't welk het gehoor verdooft. Van mijne eerste verbaasdheid een weinig bekomen, ging ik verder naar beneden, en zag nu ook in de verte den val op de *Kanada*-zijde. Van dien, naast welken ik stond, hoewel 900 voeten lang, zag ik natuurlijk niet anders dan eene dikke kolom waters. Beneden bevonden wij ons in een' beschutten stofregen. Op een' kleinen afstand had eene breking van zonnestralen op denzelven plaats, en wij zagen een' schoonen regenboog. Hoewel ik getroffen was door hetgeen ik gezien had, ging ik echter nog eenigzins onvoldaan naar huis. Ik was daarover naderhand verblijd, dewijl ik overtuigd was, dat ik den *Niagara*-val juist op eene wijze gezien had, waarop elk denzelven behoort te zien, zal hij onze verwachting overtreffen, — namelijk trapswijze.

Naauwelijks hadden wij gegeten, of wij begaven ons weder naar den val, maar beschouwden denzelven nu van het *Goat-island*, waarop ons eene lange brug bragt, op de rotsen gebouwd, waartusschen de eene arm der rivier gaat. Wij waren nu tusschen de beide Cataracten in, en zagen thans duidelijker de uitgestrektheid van dit treffend natuurtooneel.

Doch het schoonste hadden wij voor den volgenden dag bewaard. Toen gingen wij weder den langen trap af, gelijk gisteren, en voeren beneden, naauwelijks eene halve mijl van den val af, in eene boot de rivier over, hetwelk zonder eenig gevaar geschiedt; alleen geven de geweldige stroom en het woelen van het water den roeijers veel werk, om niet te ver af te drijven. Wij waren nu op de kust van *Kanada*, en hadden van daar op beide de watervallen een gezigt, hetwelk, zoo als wij dikwijls tegen elkander zeiden, onze verwachting verre overtrof. Wij hadden nu den val aan de *Amerikaansche* zijde in deszelfs breedte voor ons. Naast denzelven, door een stuk gronds van *Goat-island* afgescheiden, vertoonde zich een derde Cataract, die, zoo hij op zichzelven stond, een aanzienlijke waterval zijn zou, maar nu naauwelijks opgemerkt wordt, en naast ons zagen wij, in de gedaante van een hoefijzer, over 2100 voeten uitgestrektheid, een' berg waters van eene, 174 voeten hooge, steile rots storten. Er kan geen ontzettender gezigt zijn, dan in deze kom te kijken, waar het water, met eene kracht en drift, welke men, zonder dit gezien te hebben, niet aan hetzelve zou

Digitized by Google

toekennen, op eene harde rots valt, door dezen tegenſtand weder in de hoogte ſtijgt, en nu door elkander woelt en kookt en bruist. Zoodra het water den rand der eenigzins uitgehoolde rots voorbij is, verliest het reeds deszelfs kleur, en verandert in een wit ſchuim, dat na deszelfs val nog verwoeder ſchijnt naar boven te vliegen. Bijna altijd wordt men nat, als men op een' afſtand van dezen val ſtaat; maar de wolken, welke hier gevormd worden, ziet men in de verte duidelijker en hooger dan hier: de veelvuldige regenbogen doen dikwijls zien, hoe ver de opgerezene dampen zich uitſtrekken.

De rivier is aan de *Kanadaſche* zijde dieper, en de grond, waar zij na haren val neêrkomt, lager; zoodat het water meer naar deze zijde dringt, en eene verſchrikkelijker nederſtorting veroorzaakt.

Het is niet de hoogte van den *Niagara*-val, (want te dezen opzigte alleen kan onze verwachting een weinig te leur geſteld worden) die denzelven tot den grootſten en ſchoonſten Cataract op aarde maakt, (*ceste fameuſe Cataracte*, zegt CHATEAUBRIAND, *eſt la plus belle du monde connu*) maar wel deszelfs uitgeſtrektheid en verbazende maſſa waters, welke hier neêrſtort. Gerekend naar de diepte en breedte der rivier, en een' ſtroom van 5 en 6 mijlen in het uur, vallen er jeder uur tuſſchen de 85 en 100 millioenen tonnen waters; en dit zal zeker elk gelooven, die bij de *Niagara* geweest is: want het is juist de hoeveelheid waters, hier bij elken polsſlag afſtroomende, welke de meeste verwondering veroorzaakt. Men kan naauwelijks gelooven, dat zulks zoo nog lang zal aanhouden; men ziet het oppervlakkig aan voor eene doorbraak van een' dijk, welke van de eerſte woede ſpoedig bedaren zal: zonderling wordt men dan in de verbeelding te leur geſteld, als 't ons in de gedachte komt, dat zulks reeds zoo vele eeuwen achtereen op dezelfde wijze beſtaan heeft, en dus wel zoo zal blijven aanhouden. De ontzaggelijke maſſa waters, welke bij de *Niagara* neêrſtort, neemt geheel en al dat romaneske en ſentimentele weg, hetwelk andere watervallen zoo zeer geſchikt zijn te veroorzaken. Hier is alles, in den waren zin des woords, ontzetting en ſiddering aanjagend; het aanhoudend gedonder maakt ons doof; het is alsof alles vergaan zal; men denkt aan den zondvloed.

Op den volgenden dag gingen wij drie mijlen verder beneden den val, om eene zoogenaamde draaikolk te zien; doch

Digitized by Google

de ganſche rivier ſcheen vol met draaikolken te zijn: dezelve was op eene verwonderlijke wijze ontroerd en in verwarring over den verſchrikkelijken val. Zeven of acht mijlen verder, nabij het meer *Ontario*, begint dezelve eerst van hare ontſteltenis te bekomen en bedaard voort te vloeijen.

Hoe ontzettend ook de val in de *Niagara* is, geloof ik echter, dat CHATEAUBRIAND zich weder door zijn dichterlijk gevoel liet wegſlepen, toen hij in zijne *Souvenirs d'Amérique* ſchreef, dat de arenden, door den waterval aangetrokken, in den afgrond nederſtorten. Gedurende de vele uren, welke ik bij dezen Cataract doorbragt, heb ik eens een' vogel waargenomen, welke verſcheidene malen over denzelven heen vloog, zelfs door de dampen, die uit den waterval oprezen, zonder dat dezelve nederſtortte. Ook de Heer VON ZIMMERMANN, in zijn bekend werk: *de Aarde en hare bewoners*, ſpreekt van watervogels, die door de *Niagara* aangetrokken, — van herten en beeren, die met den ſtroom medegevoerd worden; ook van eenen *Indiaan*, die met zijne kanoo in den afgrond geſtort is: ik houd dit alles voor vertelſeltjes; ik zie zelfs de mogelijkheid van het laatſte niet in. Eene halve mijl boven den val loopt de rivier tusſchen brokken rotſen. Indien de *Indiaan*, zoo als ZIMMERMANN en anderen verhalen, ſtil in de kanoo ging liggen, dan moest hij noodwendig met dezelve tegen de rotſen verpletterd worden. Doch voor onnaauwkeurigheden ſtaat elke Schrijver bloot, die verhaalt, wat hij zelf niet gezien heeft, en zich verlaat op enthuſiaſtiſche reizigers, gelijk CHATEAUBRIAND (*). Ook het gezigt van dezen Cataract, hetwelk op een plaatje bij het genoemde werk van ZIMMERMANN geleverd is, is alleronnaauwkeurigst, en ſchijnt inderdaad een' anderen waterval te moeten verbeelden. Indien ik mij al vergiſſen kon, dewijl het reeds een jaar geleden is, dat ik denzelven gezien heb, en het mij eerst korteling in de gedachte kwam, er eene kleine beſchrijving van te geven, dan bezit ik vijf gezigten van denzelven, welke ik aan den waterval zelven gekocht heb, waar men dus het best over de naauwkeurigheid kon oordeelen; en deze gezigten, nevens

(*) Het is jammer, dat deze beroemde man geene flesch met water uit den *Niagara*-val heeft medegebragt; daar zoude de zoon van NAPOLEON geſchikt mede kunnen gedoopt geworden zijn.

Digitized by Google

mijne herinnering, doen mij bijna gelooven, dat het bovengenoemde plaatje door iemand moet geteekend zijn, die nooit aan dien waterval geweest is: want de derde en kleinste Cataract is juist aan eene andere zijde van den *Amerikaanschen* val; deze laatste weder moet, naar evenredigheid, eens zoo breed zijn. Het *Goat-island*, dat tusschen de watervallen in ligt, komt op dit plaatje voor als eene hooge rots, met twee boomen er op; het is intusschen een vlak stuk lands van niet minder dan een paar mijlen in den omtrek, geheel met een bosch van hooge pijnboomen bewassen, waarin wandelwegen gemaakt zijn, en waarlijk de reizigers doorgaans wandelstokken snijden. De rotsen, waarvan ik boven gesproken heb, zijn er op vergeten; de rivier komt er vlak en effen aanspoelen, hetwelk niet zoo is. De groote val aan de *Kanada*-zijde heeft eene andere gedaante, en moest ook, behoudens deszelfs halfrond, met den *Amerikaanschen* val een' driehoek uitmaken. Er laat zich ook zoo veel rots niet in het midden van dezen verbazenden val zien; ook eindigt dezelve niet zoo ongelijk, maar loopt over eene gladde, vooruitstekende rots, en stort daar even zoo loodregt neder, als waar dezelve bij het *Goat-island* begint. Geheel effen en schoon valt het water aan deze zijde in den afgrond, zoo zelfs, dat men hier even onder den val komen kan; dan gaat men, aan de *Kanada*-zijde, met een' spiraaltrap naar beneden, houdt niets aan het lijf dan een grof hemd, klautert met moeite over stukken rotsen, en komt dus even onder den val; een berg waters stort zich dan hier over ons heen; men wordt in een oogenblik door het spatten van het water nat; men voelt gewaarwordingen als van eene koude koorts, en haast zich om er weder van onder uit te komen.

Ieder, die aan den waterval in de *Niagara* geweest is, zal zeker altijd onvoldaan wezen, als hij eene afteekening daarvan ziet, al is dezelve ook naauwkeurig en schoon uitgevoerd. Het is ook een dier voorwerpen in de Natuur, die, gelijk een storm en onweder op zee, zich het allermoeijelijkst laten afteekenen.

Wat bij dezen prachtigen waterval ons treft en verbaast, is: de snelheid en drift, waarmede het opeengehoopte water zich onophoudelijk voortstuwt om beneden te komen; de woede, waartoe het overslaat, als het met eene ontzettende kracht neêrkomt; het gedruisch en gedonder, dat men hierbij hoort; het dikke, witte schuim, dat opvliegt, zich verspreidt,

Digitized by Google

en voor een groot gedeelte als wolken opſtijgt; het gewoel en leven, dat men in deze ganſche werking beſpeurt, dat onophoudelijk voortduurt, ja zich ſchijnt te vermeerderen, naarmate men er langer op ſtaart..... Hoe laat zich dit alles afteekenen?

IETS OVER DE ALGEMEEN AANGENOMEN NEDERDUITSCHE SPELLING. Door Mr. C. M. VAN DER KEMP, *Advocaat te 's Gravenhage.*

Er is mogelijk geen taal in de wereld, over welker ſpelling meer verſchil is, dan juist onze *Nederduitſche*. Vooreerst toch is men het veelal oneens over de ſchrijfwijze, die, den oorſprong des woords in acht genomen, gevorderd wordt; en vervolgens, in hoe verre het gebruik hiertegen is, en dit moet worden geëerbiedigd. De grootſte moeijelijkheid dus beſtaat daarin, van in den grond der taal gevestigde regels aan de hand te geven, welke men, om den naam van netheid en keurigheid in het ſchrijven te verdienen, zou behooren te volgen. Hiertoe heeft vooral de Heer SIEGENBEEK zich verdienſtelijk gemaakt, door eene *Verhandeling* en een *Woordenboek* over de Nederduitſche ſpelling in het licht te geven, zijne meening over de betwiste ſpelling ſommiger woorden open te leggen, en vaste regels te bepalen, die men in het ſchrijven zou kunnen volgen. Derzelver algemeen erkend nut en het groote gezag van genoemden Heer hebben dan ook gemakkelijk te weeg gebracht, dat zijne ſpelling bijna door iedereen gevolgd is, niet alleen door hen, die, of te lui of te dom om zelve te onderzoeken of te denken, zich ſlechts blindelings aan den band dier ſpelling houden, maar ook door hen, die, voor zich zelve andere gedachten omtrent eene betwiste ſpelling koesterende, desniettegenſtaande hunne bijzondere gevoelens aan het groote en welverdiende gezag van den Heer SIEGENBEEK meenen te moeten opofferen. Hierdoor is er na dien tijd eene eenvormigheid en netheid in het ſchrijven ontſtaan, welke men te voren niet zoo zeer in acht nam, en een menigte ſchrijvers, welke anders den lof van keurigheid niet zouden verdiend hebben, onder de beste in dit opzicht heeft doen plaatſen. Hierdoor dan ook is het gebeurd, dat onze taal van dien tijd af onder de geregelde talen van Europa is kunnen geſteld, en hare beoefening voor inlanders en vreemden gemakkelijk gemaakt worden. Dit doel

Digitized by Google

kon door niemand beter bereikt zijn, dan zulks door den Heer SIEGENBEEK gedaan is.

Doch aan de andere zijde heeft onze taal door deze ingevoerde ſpelling aanmerkelijk geleden: en dit lag in den aard der zake. Want, benevens het veelvuldige goede, is er door SIEGENBEEK hier en daar ook eenig ſlecht zaad geſtrooid, dat te ſamen is opgewaſſen en thands onuitroeibaar ſchijnt, ten zij er eene krachtige hand, en vooral die van SIEGENBEEK zelven, tuſſchenbeide kome. Wij weten het, dat hij zich verzekerd houdt, evenmin als iemand boven alle menſchelijke dwaling verheven te zijn, en vertrouwen dus, dat hij ons deze aanmerking ten goede zal houden. Zooveel genoegen het hem doen moet, in zijne gevoelens door anderen te worden toegeſtemd, zoo afkeerig is hij ook van diegenen, welke, zonder eigen onderzoek, het Pythagoriſtiſche: *hij heeft het gezegd*, gebruiken, om daarmede andersdenkenden af te ſlaan. Zijne onlangs uitgegeven *Taalkundige Bedenkingen* ſtellen weder zijne waarheidsliefde en zedigheid boven allen twijfel, en geven ons de verzekering, dat hij den beſcheiden toon van tegenſpraak gaarne hoort en leest. Dit geeft ons eenige vrijmoedigheid, om onze volgende aanmerkingen aan zijn verlicht oordeel en dat van het onpartijdige publiek mede te deelen.

Niemand zeker zal het ontkennen, dat men, ter bepaling van vaste en zoo min mogelijk willekeurige regels eener ſpelling, eerst moet opſporen, wat de aard der taal vereischt, en vervolgens, wat het algemeen gevestigde gebruik medebrengt. Dit zoo zijnde, moet men nader bepalen, wat men door een algemeen gevestigd gebruik te verſtaan hebbe. De Heer SIEGENBEEK (*Verh. over de Nederd. Spell.* bl. 40) noemt het „ dat ſchijnbaar willekeurige, door verre de meesten der ſprekenden en ſchrijvenden aangenomen, waardoor verſcheidene „ afgeleide woorden, in uitſpraak en ſchrijfwijze, van hunnen „ oorſprong afwijken, of in derzelver vorming de doorgaande „ regelmaat der taal veronachtzaamd werd." De algemeenheid dezer omſchrijving kort bij echter, bl. 47, te recht eenigzins in, door voor het gebruik, welks gezag op de ſpelling invloed moet hebben, datgene te houden, „ 't welk door keurige en „ achtbare ſchrijvers is aangenomen, en 't welk men dus, in „ tegenſtelling van het gemeene ſpraakgebruik, *het beſchaafde* „ *ſchrijfgebruik* noemen mag." Ter meerdere bepaling evenwel van dit beſchaafde ſchrijfgebruik had SIEGENBEEK,

Digitized by Google

naar ons oordeel, moeten opgeven, welke schrijvers dat gebruik daarstellen. In zulke opgave behoort men omzichtig te werk te gaan. Niet louter keurige schrijvers komen hier in tel, maar bekende taalgeleerden, die niet slechts hun werk maken om eene eenvormige, maar om eene goede en gegronde spelling te volgen, en alle de zoodanige moeten geraadpleegd worden, geenen hoegenaamd uitgezonderd. Wanneer nu alle dezen het eens zijn, om eenig woord, tegen het oorspronkelijk taalvereischte aan, op eene gelijke wijze te schrijven, dan alleen bestaat er, naar ons oordeel, een vast en zeker gebruik, dat behoort te worden geëerbiedigd; maar wanneer er ook slechts één onder hen bestaat, die den waren aard der taal volgt, dan is, als het ware, de *præscriptie* des gebruiks *geïnterrumpeerd*, en moet men de spelling der overigen, hoe groot ook in getal, verwerpen.

Uit het gezegde volgt, dat eene taal, als de onze, waarin het gebruik een voornamen rol speelt, en die door verschillende taalgeleerden beoefend wordt, niet steeds op dezelfde hoogte kan blijven staan, maar, als het ware, met den dag ten goede veranderen moet: zoodat mitsdien al hetgeen door SIEGENBEEK in zijne *Verh. over de Nederd. Spell.* als algemeen gebruik ten dien tijde wordt opgegeven, niet noodzakelijk nog tegenwoordig als zoodanig gelden moet. Het is, zoo altijd als ook thands, de plicht van een ieder, die op de zuiverheid zijner taal gesteld is, om, wanneer zich het schrijfgebruik ten goede begint te keeren, dezen gang met alle vermogen voor te staan en te bevorderen. De Heer SIEGENBEEK zelf toont zich niet zoo sterk gehecht te zijn aan de door hem in het begin dezer eeuw aangeraden spelling, of hij wil haar gaarne, na beter inzicht, tegenwoordig vaarwel zeggen.

Ondertusschen dunkt het ons, dat men aan het tegenwoordig algemeen gebruik in de spelling niet die kracht moet toekennen, welke er te voren aan gegeven werd. Thands toch berust het, voor het grootste gedeelte, op het enkel gezag van SIEGENBEEK, en kan dus, door hoe velen ook gevolgd, voor niet meer gelden dan voor het gevoelen van eenen enkelen schrijver. Zelfs de spelling van andere taalkundigen, als VAN DER PALM, KINKER, enz. wanneer zij met SIEGENBEEK instemmen, schijnt niet als onpartijdig gezag te kunnen worden aanbevolen, daar zij, uit hoofde hunner begunstelen, eenigermate verplicht zijn, de spelling van SIEGENBEEK, al is zij de hunne niet, voor te staan en door hun eigen voorbeeld te handhaven.

Digitized by Google

Onder de thands beroemde taalgeleerden kennen wij er slechts éénen, benevens SIEGENBEEK en die hem volgen, wiens spelling buiten eenigen twijfel in aanmerking kan en moet komen, om het plaats hebbende spraakgebruik op te sporen. Deze is de Heer BILDERDIJK, wiens diepe kunde in de kennis der Nederduitsche tale onze loffpraak niet behoeft, en doof een ieder, ook door den Heer SIEGENBEEK, met recht wordt toegejuicht. Daar hij zich van alle banden des gezags ontslaat, en de waarheid in hare verste schuilhoeken tracht op te sporen, is zijn gevoelen niet dat van een ander, maar het zijne, dat is, van een aanzienlijk en onafhanklijk taalgeleerde. Wanneer dan zijne spelling met die van SIEGENBEEK overeenkomt, kan men zulks als een tegenwoordig vast gebruik beschouwen, en, wat men ook zeggen moge, misschien is het beter, dat minkundigen daarin geene verandering zoeken. Doch in geval zij verschillen, dan moet men het oorspronkelijk taalvereischte nagaan, en, op grond van hetzelve, het gevoelen van éénen van beide of ook een derden aannemen.

Bij deze voorloopige aanmerking voegen wij eene andere, namelijk, dat men nimmer de zucht tot regelmatigheid zoo ver moet trekken, dat de spelling van eenig woord, tegen den aard der taal aan, gegrond zou worden op eene door misbruik ingevoerde spelling van een ander woord. Alle waarheid zeker is regelmatig, maar niet alle regelmaat is waarheid; zoodat mitsdien het hoofddoel in de bepaling eener vaste spelling niet zoo zeer op eene voorafgestelde regelmaat, dan wel op de waarheid moet gegrond zijn. Wij vreezen, of niet soms nu en dan de Heer SIEGENBEEK in zijne spelling dit beginsel in eenige opzichten heeft uit het oog verloren. Wanneer men het volstandig gebruik wil eerbiedigen, dan moet men het steeds als eene afwijking en uitzondering van het ware taalvereischte aanmerken, en andere nog onverbasterde woorden niet trachten te verwringen naar woorden, welke het gebruik, misschien zelfs onherstelbaar, verbasterd heeft.

Eindelijk meenen wij nog vooraf te moeten aanmerken, dat men, aan eene zekere spelling den voorkeur gevende, niet te spoedig de andere spelling verwerpen moet. Beide kunnen dikwijls goed of ten minste even aannemelijk zijn. Men moet nimmer oorzaak geven tot het in onbruik brengen van woorden of spellingen, welke mogelijk goed zijn, indien zij bei-

Digitized by Google

de gebruikt worden. Laat men ſlechts zorgen, dat men zich ten minſte in hetzelfde geſchrift omtrent eene verſchillende ſpelling gelijk blijve, of in het gebruik van beide ſpellingen alle mogelijke netheid en zoo min mogelijk willekeurigheid blijken doe.

Alzoo overgaande om in het bijzonder eenige ſchrijfwijzen te beſchouwen, welke, offchoon algemeen aangenomen, ons toch verkeerd toeſchijnen, zoo valt ons oog het eerst op het verwisſelde gebruik der *g* en *ch*. SIEGENBEEK (*Verh.* bl. 162) erkent, dat, taalkundig beſchouwd, de *ch* in plaats der *g* vereischt wordt op het einde der lettergreep, of wanneer zij onmiddelijk de *t* voorafgaat. Hiermede komt overeen hetgeen BILDERDIJK (*Spraakl.* bl. 49) zegt, dat de *t* de voorafgaande *ch* vordert. Maar nu meent SIEGENBEEK, dat het algemeene gebruik hiertegen is, en dat men daarom de *g* behouden moet, wanneer zij zich in den wortel des woords bevindt, terwijl men de *ch* moet bezigen in alle andere woorden, waarin de gemelde reden niet beſtaat, en dit wel *ter meerdere voldaening aan de uitſpraak*. Volgens dezen regel is hij van oordeel, dat men moet ſchrijven *bragt* van *brengen*, *magt* van *mogen*, *regt* van *regen*, waarvan *regelen*, *gewigt* van *wegen*. Doch het zijn juist deze woorden, welke mij toeſchijnen, zelfs krachtens den opgegeven regel van SIEGENBEEK, met *ch* te moeten, ten minſte te kunnen, geſchreven worden. In *brengen* toch bevindt zich geen *g*, maar eene *ng*, welke, offchoon uit twee letters beſtaande, voor één conſonant geldt, als BILDERDIJK te recht leert (*Spraakl.* bl. 50.) *Macht* meent SIEGENBEEK, en ook BILDERDIJK, dat afſtamt van *mag*, *mogen*. Doch waarom niet liever van *maken*, daar men door *macht* niet alleen eene *morele*, maar ook eene *phyſieke* macht, in tegenoverſtelling van hetgeen men *mag* doen, verſtaat? Zoo komt *wachten* van *waken*; *trachten* van *traken*, nog over in *treken* of *ſtreken*; *pracht* van *praken*, nog over in *prijken*; *kracht* mogelijk van *kraken*. *Recht* dunkt mij ten minſte even goed te kunnen worden afgeleid van *rekken*, waarvan *ſtrekken*. Eene *gerekte* lijn is eene *rechte* lijn, en even zoo eene *gerekte* daad, dat is, eene daad, die ten eerſte tot haar doel ſtrekt, is eene *rechte* daad. Ik meen, dat BILDERDIJK ergens, en volgens mijn oordeel naar waarheid, het *recht* heeft omſchreven als de ſtrekking eener daad, tot haar doel. En even als *recht* van *rekken*, zoo kan *gewicht* van *wikken* wor-

Digitized by Google

den afgeleid. Of echter de opgegeven regel van SIEGENBEEK niet willekeurig is, en de vroegere schrijvers wel op zoodanig onderscheid zijn bedacht geweest, dit zou ik eenigzins betwijfelen: en gelijk alle willekeurige onderscheidingen, zoo vind ik ook deze niet zeer aannemelijk, dewijl de uitspraak dezelfde zijnde ook dezelfde spelling schijnt te vorderen. Liever daarom zou ik meenen, dat men de schrijfwijze van BILDERDIJK dient te volgen, die steeds de *ch* vóór de *t* gebruikt; eene schrijfwijze, welke in den aard der taal gelegen is, ook door SIEGENBEEK taalkundig goed genoemd wordt, en daarenboven, zelfs volgens zijne eigene juiste opmerking, aan de uitspraak beter voldoet. En waarlijk, wanneer BILDERDIJK zijne spelling ten dezen vestigen mag op het gezag onzer geachte Bijbelvertalers, (een gezag, dat ook door SIEGENBEEK overvloedig erkend wordt; zie zijne *Verhand.* bl. 10, en *Taalk. Bed.* bl. 69, 74) die steeds de *ch* vóór de *t* gebezigd hebben; dan zien wij niet, dat SIEGENBEEK deze spelling met reden zeggen kan *tegen het algemeene gebruik der schrijvenden lijnregt aan te loopen.*

Deze aanmerking betreft ook het bekende geschil over het schrijven van *nogtans* of *nogthands.* BILDERDIJK meent, dat zijn *nogthands* ontstaan is uit het oude *nochtant*, dat staan zou voor *nog te hand*, en naderhand, gelijk vele adverbia, eene *s* zou verkregen hebben; dat dit *nochtant* onderscheiden is van *nochtan*, hetwelk eigenlijk alleen *wijders*, *bovendien* beteekent, offchoon het wel somtijds als *nochtant* adversative te recht gebruikt kan zijn; dat echter dit *nochtan*, zijnde *nog dan*, nimmer eene *s* konde ontvangen. Wij willen het gaarne toegeven, dat, indien er bij de Ouden een wezenlijk onderscheid tusschen *nochtan* en *nochtant* bestaan heeft, en *nochtant* uit *nog te hand* is samengetrokken, de spelling van BILDERDIJK den voorkeur verdient. Doch SIEGENBEEK heeft dit gevoelen, naar ons oordeel, bedenkelijk gemaakt; meenende hij, dat de *s* van *nochtant* eene louter versterkende toevoeging is van *nochtan*, even als in *iemant* voor *ieman*; dat, offchoon hij van de *s* in *nochtans* of *nogtans* geene voldoende reden weet te geven, dit zelfde geldt omtrent *tegens* voor *tegen*; en dat dit *nochtan* of *nochtans* bij de Ouden, het moge dan oneigenaardig zijn volgens BILDERDIJK, echter zeer dikwijls een adversatief gebruik heeft. Wij kunnen ons dus, om

Digitized by Google

deze redenen, nog niet aan het gevoelen van BILDERDIJK aansluiten. Maar zullen wij dan volkomen toegeven aan de spelling *nogtans*, door SIEGENBEEK aangeraden? Ook dit kunnen wij niet. Want volgens het te voren gezegde vordert de *t* ook in dit woord de *ch*. En zelfs vordert dit ook de regel van SIEGENBEEK over het verschillende gebruik van de *g* en de *ch*. Daarenboven, dit komt overeen met de schrijfwijze der Ouden, die volstandig de *ch* in dit woord gebruikt hebben; en SIEGENBEEK heeft slechts één voorbeeld aangehaald, waarin KLUIT, die ook zich zelven hierin niet gelijk is gebleven, *nogtans* geschreven heeft; zie *Taalk. Bed.* bl. 17. Wij kunnen ons dus waarlijk niet begrijpen, waarom SIEGENBEEK in dit woord de *g* wil gebruikt hebben, ten zij hij dit verschil van geen belang hoegenaamd rekene. En zekerlijk, door dit toch zoo in het oog loopende verschil niet alleen niet aan te roeren, maar door zelfs in zijne *Taalk. Bed.* bl. 50, 51, 56, van *nochtans* sprekende, in parenthesis *nogtans* te zetten, schijnt hij *nochtans* niet volstrekt af te keuren; eene schrijfwijze, welke ook door onze Bijbelvertalers gevolgd is.

Even zoo meen ik ook, dat *licht* (*levis*) met *ch* moet worden geschreven. De *t* vordert dit. Daarenboven leert ons SIEGENBEEK te recht, (*Verh.* bl. 178) dat de verwisseling der *f* en *ch* in onze taal opmerkelijk is. Vandaar *koft* en *kocht*, *luft* en *lucht*, *kraft* en *kracht*, *schaft* en *schacht*, *stift* en *sticht*, *graft* en *gracht*, enz. Dit zoo zijnde, zoo kan *licht* afkomstig zijn van *lift*, en dit weder in verband staan met het Latijnsche *levis*, waarom ook de *v*- of *f*-klank voorkomt. Het oorspronkelijk taalvereischte schijnt dus in *licht* (*levis*) de *ch* te vorderen. Doch tegen deze spelling is SIEGENBEEK, die *ligt* (*levis*) van *licht* (*lumen*) door de *g* en *ch* onderscheidt. Hij erkent nochtans, dat dit onderscheid willekeurig is, „zoo als men," zegt hij, (*Verh.* bl. 199) „op den voorgang der oudheid en den natuurlijken toon der „uitspraak acht gevende, dadelijk ontwaar wordt." Maar, daar het toenmalige gebruik dat onderscheid had ingevoerd, meent hij, dat men het te wille zijn moet. Wij willen het gaarne toestaan, (offschoon het ons onbekend is, en SIEGENBEEK het ook niet zegt) dat dit onderscheid toen ten tijde bij alle taalkundigen was aangenomen: maar wij vragen bij dit ons geschrift slechts, wat het tegenwoordig gebruik wil, of liever, of tegenwoordig alle taalkundigen hoegenaamd dit

ganſch willekeurig en tegen het oorſpronkelijk taalvereischte ſtrijdende onderſcheid tuſſchen *ligt* (*levis*) en *licht* (*lumen*) in acht nemen: en wanneer wij dan zien, dat een geleerde, als BILDERDIJK, er tegen is, en ten dezen aan de taal haren eisch teruggeeft; dan gelooven wij, dat men niet kan zeggen, dat het tegenwoordige gebruik (dat is; het gebruik van alle tegenwoordige taalkundigen) hier tegen is, en meenen daarentegen, dat men verplicht is, dien goeden gang tot het oorſpronkelijk taalvereischte met al zijn vermogen te bevorderen. Dat de verſchillende beteekenis van *licht* (*lumen*) en *licht* (*levis*) niet noodzakelijk eene verſchillende ſpelling vordert, heeft ons SIEGENBEEK te recht geleerd in zijne *Verh.* bl. 52.

Maar uit den regel, dat de *t* de voorafgaande *ch* vordert, volgt niet, als SIEGENBEEK wil, (*Taalk. Bed.* bl. 44) dat men ook de werkwoorden *ligt*, *heugt*, *draagt*, *volgt* enz. met de *ch* zou moeten ſchrijven. Want die woorden ſtaan voor *liget*, *heuget*, *draget*, *volget*, enz. zoodat de *t* niet kan gezegd worden tenſtond op de *g* te volgen en deze hard te maken. In allen gevalle, al was de *ch* in gezegde woorden taalkundig goed, hetgeen wij niet betwisten willen, zoo moeten echter minkundigen zich onderwerpen aan een gebruik, dat, voor zoo ver wij weten, door alle taalgeleerden hoegenaamd gevolgd wordt, en ſlechts wachten, tot dat een derzelve het oorſpronkelijk taalvereischte ook in dezen herſtelt.

Doch wat nu te zeggen van de ſpelling *ik draach*, *geklach*, *ik mach*, *gewach*, *noch* (*adhuc*), *menichte*, *plichtich* enz., zoo als SIEGENBEEK zegt (*Taalk. Bed.* bl. 43.) en dat de Ouden geſchreven hebben, en dat men behoort te ſchrijven, indien men in *dracht*, *klacht* enz. de *g* der wortels in *ch* veranderd, en men der regelmaat gelijkvormig blijven wil? Alle deze en dergelijke woorden worden door SIEGENBEEK met eene *g* geſchreven. BILDERDIJK echter ſchijnt ten dezen in zijne eigene ſpelling eenigsins te verſchillen. Ten minſte heb ik in een zijner nieuwſte werken, de *Navonkeling* of de *Opzakeling*, gevonden *ontzach*, *tuich*, terwijl hij in zijne *Geſlachtlijst ontzag* en *tuig* heeft. Ondertuſſchen meen ik het zeker te zijn, dat hij in die woorden, waarin de zachte *e* achter de *g* onderdrukt wordt, even als SIEGENBEEK, volſtandig de *g* ſchrijft, als *ik draag* voor *ik dragu*, *ik lig* voor *ik ligge*, *ik zeg* voor *ik segge*, *plichtig* voor *plichtige*, *waardig* voor *waardige*, *nog* (*adhuc*) van *noig*, *nuig*, dat weder

Digitized by Google

van *nu*, *nou* komt, (zie BILDERDIJK, *N. Verſch.* 3de D. bl. 199) voor *noige*. Dit is ook mogelijk de reden, dat men tegenwoordig ſchrijft *menigte*, als ſtaande voor *menigete*; kunnende dit blijken daaruit, dat, even als in *plichtig*, *waardig*, *noig*, de toon niet valt op *ig*, maar op de voorafgaande lettergreep. Met dit alles, echter, willen wij niet ſtellig zeggen, dat de *ch* in deze woorden tegen het oorſpronkelijk taalvereischte zijn zou; en wij geven het alleen als eene louter gissing in bedenken, of niet onze adjectivale uitgang *ſch* ſtaan zou voor *ſich*, tegenwoordig *ſig*. De zoo korte *i*-vocaal in dergelijke woorden is gemakkelijk kunnen worden onderdrukt. Zie BILDERDIJK, *Spraakk.* bl. 28. BILDERDIJK echter (*Spraakk.* bl. 217) houdt de *ſch* voor een aangenomen onderſcheidsteeken, dat nooit anders dan als de eenvoudige ſterke *s* moet worden uitgeſproken.

Maar hoe moet men nu ſchrijven *bedrag*, *gedrag*, *geklag*, *gewag*, *genag*, *ontzag*, *ik mag*, enz.? Ik ben wel geneigd geweest, om in alle deze woorden de *ch* te bezigen; ſchijnende zij geene onderdrukte *e* te bezitten, en hebbende zij den toon op de laatſte lettergreep. Doch weder aan den anderen kant heb ik getwijfeld, of niet in ſommige dezer woorden de *e* onderdrukt wordt. Immers zegt men *ten bedrage*; en dit zoo zijnde, ſchijnt *bedrag* de *g* te vereiſchen. Dit woord daarenboven is de wortel van *bedragen*: en daar *gedrag*, *geklag*, *gewag* even zoo wortels zijn van *gedragen*, *geklagen*, thands *klagen*, en *gewagen*, geloof ik, dat men ook in deze woorden de *g* moet ſchrijven, gelijk zekerlijk het tegenwoordig algemeene gebruik ook medebrengt. Maar daar *genag*, *ontzag*, *ik mag* geen wortels zijn van werkwoorden, en ook geene onderdrukte *e* hebben, zou ik in bedenking geven, of niet deze de *ch* vorderen. Omtrent *mag* kan men twijfelen, of het niet voor *mog*, *moge* ſtaat, en in dat geval ſchijnt de *g* noodzakelijk. Hoe het zij, ik zou omtrent alle deze woorden eene ſterkere verzekering van het taalvereischte moeten hebben, om, tegen het plaats hebbende algemeene gebruik, de *ch* te durven herſtellen.

Gelijk in het bezigen der *g* vóór de *t*, zoo kan ik ook in het ſchrijven van *ligchaam*, *lagchen*, *pogchen* enz. met SIRGENBEER niet inſtemmen. Omtrent de ſpelling dezer woorden is driederlei gevoelen: men ſchrijft ze of op de genoemde wijze, of, als BILDERDIJK, zonder de *g*, of met eene *c* in plaats der *g*. Deze laatſte ſpelling is gevolgd in onzen

Digitized by Google

Statenbijbel, waar, behalven, zoo ik meen, *lichaam*, *tichelen* en dergelijke woorden, waar de *i* in voorkomt, de overige geschreven worden als *lacchen*, *poechen*, enz. Ondertusschen is zij niet meer in gebruik, en er bestaat thands alleen maar verschil over de twee eerst opgenoemde spellingen. En dan moeten wij ronduit verklaren, dat ons de eerste ten eenenmale onaannemelijk voorkomt. Ongerijmd toch schijnt het, de zachte *g* met de harde *ch* te verbinden, en dit enkel en alleen om aan de uitspraak te voldoen. Bij de verdubbeling van letters gebruikt men altijd dezelfde letters, als in *bidden*, *spotten*, *leggen*, *gissen* enz. te zien is: maar in de betwiste woorden zou de verdubbeling door eene andere en wel tegenstrijdige letter geschieden. Derhalve, indien er volgens het taalvereischte eenige verdubbeling noodig is, keuren wij de verdubbeling van de *c* aannemelijker. Zoo verdubbelt men ook slechts de enkele *s* in *visschen*, *bosschen*, enz. en even zoo ook oudtijds de enkele *g* in *legghen*, *segghen*, enz. Ten einde dus de uitspraak van *la-chen*, *po-chen* enz. te verhoeden, was zeker de ingevoegde *c* voldoende, maar kon nimmer de invoeging der *g* opgaan. En waarlijk, wanneer wij, behalven het gezag van BILDERDIJK, ook zien, dat SIEGENBEEK in deze woorden de *g* voegt, eenig en alleen omdat hij eene verdubbeling noodig rekent, en de *g* slechts door het gebruik ter verdubbeling ten dezen gebezigd wordt; terwijl hij zelf van oordeel is, dat het oorspronkelijk taalvereischte zich hiertegen verzet, en wel degelijk de verdubbeling der *ch* door eene *ch* toelaat (*Verh.* bl. 188): dan is er waarlijk voor het gebruik der *g* in deze woorden niet veel te zeggen, en behoort men op de eerste aanwijzing en voorgang van een zoo aanzienlijk taalgeleerde, als BILDERDIJK is, de *g* in deze woorden weg te laten.

Maar is die verdubbeling der *ch*, door welke letters dan ook, wel zoo hoognoodzakelijk? SIEGENBEEK antwoordt t. a. p. van ja, omdat men anders *la-chen*, *li-chaam*, *prachen* verkrijgt, overeenkomstig onze gewoonte, om, bij verlenging der woorden met *en*, den medeklinker der voorgaande lettergroep tot de laatste te brengen, als *la-ken*, *ma-ken*, enz. Dit laat zich wel eenigzins hooren. Doch wat voert er BILDERDIJK tegen aan? Hij zegt, (*Spraakl.* bl. 52 en 395) dat de geadspireerde consonant *ch*, als zijnde inderdaad *kh*, geene verdubbeling noodig heeft, dewijl zij zich aan wederzijde meêdeelt, en dat, wanneer men de voorafgaande vocaal scherp wil maken, men haar verdubbelen moet,

Digitized by Google

als in *loochenen*, welk woord met één *o* geschreven zijnde, even zoo de *o* zou doen klinken als in *Jochem*, *Lochem*, enz. Evenmin als SIEGENBEEK (*Taalk. Bed.* bl. 66) kunnen wij in de voorgestelde reden van BILDERDIJK berusten, niet zoo zeer omdat wij ze voor onwaarachtig houden, als wel omdat zij ons toeschijnt een bloot *petitio principii* te zijn, daar het juist de vraag is, waarom de *ch* zich meer dan eenige andere medeklinker, die verdubbeld wordt, aan wederzijde zou mededeelen, en daarom geene verdubbeling behoeven. Doch omdat die reden een *petitio principii* is, zoo is zij daarom niet valsch of onaannemelijk: en dat zij niet noodzakelijk valsch of onaannemelijk is, schijnt mij te volgen uit het onde gebruik der *ck*, die, even als de *ch*, slechts als één consonant gold, en echter insgelijks niet verdubbeld werd in die woorden, waarin men tegenwoordig de dubbele *k* bezigt. Men schreef oudtijds *verquicken*, *verswacken*, *verwecken*, *gelucken*, enz. zonder eenige verdubbeling der *c* of *ck*. Dat nu de *ck*, even als de *ch*, en zoo ook de *gh*, slechts één consonant was, uitgedrukt met twee letters, meen ik met de volgende aanmerkingen, die ik slechts als gissingen mededeel, te kunnen betoogen.

(*Het vervolg hierna.*)

IETS OVER DE VINKEN.

(Door eenen Liefhebber.)

De vink behoort onder onze inlandsche vogels. De liefhebbers noemen denzelven ook wel schildvink, van wege de schoone witte schilden, waarmede hij op zijne vlerken pronkt; — ook wel beukvink, om reden dat de beukjes, vooral in den winter, wanneer de velden met sneeuw bedekt zijn, en hij dan genoodzaakt is zijne spijze in de bosschen te zoeken, mede onder zijn voedsel behooren; — ook mei- of nest-vink, omdat hij in de maand Mei, wanneer hij reeds, vroeger of later, naar gelange van het saizoen, jongen heeft, voorzeker het schoonste in zijne veren bevonden wordt; — maar meer algemeen slagvink, of slaanden vink, omdat zijn zang slaan, of wel vinkenslag, genoemd wordt.

Landwaarts wordt er eene menigte uitgebroed; doch langs de zeekusten vindt men de vinken zelden genesteld, waar-

Digitized by Google

ſchijnlijk uit hoofde van de meerdere koude, veroorzaakt door de zeewinden, of misſchien wel omdat zij in den zomer aldaar het door hen verlangde voedſel niet vinden. Geheurt het echter ſomtijds eens, dat zich aldaar een paar nederzet, of wel dat er zich een zonder wijfje ophoudt, dan vermoed ik, dat die vinken, door eene of andere oorzaak, niet hebben kunnen wegkomen, of de koor, of liever gevangenis, ontkomen zijn, of door verſtijving in de vlerken buiten ſtaat geſteld, om zich naar elders te begeven.

De uitgebroede vinken, die men hier te lande teggelingen, ook wel pappelingen noemt, zijn, uit het nest vliegende, vaal van kleur voor de borst, even als de wijfjes-vinken. Men kan alsdan de mannetjes ſlechts alleen daaraan onderſcheiden, dat de mannetjes ranker zijn, en voorts aan eenige kastanjebruine veren, die de mannetjes nabij de ſchoftjes op den rug, of langs de vlerken op de borst hebben. Zoodra de ruitijd daar is, bekomen de mannetjes voor de borst roode, ſoms ook wel paars- of geelachtige veren, waarſchijnlijk naar gelange van den grond, waarop zij geteeld zijn, en het voedſel, dat zij, dien ten gevolge, gebruiken. Ook kan zulks wel afhangen van de ſoort van vinken: want de boſchvinken worden meestal kleiner van ſlag bevonden, dan die in de alleeën of boomgaarden huisvesten.

Na den ruitijd worden de vinken woester en wilder dan gewoonlijk; men beſpeurt zelfs die onrust aan de geblinde vinken in de kooijen, wanneer dezelve ongemuit en uitgeruid zijn.

In het laatst van September, of in het begin van October, begeven zij zich met geheele troepen op de vlugt, en men ziet hen dan geſtadig 's morgens bij gunſtigen wind door de lucht paſſeren; zoodat de vink een der eerſte *trekvogels* kan worden genoemd. Men vangt dezelve langs de zeekusten alsdan in menigte op de zoogenaamde druipbanen, ook wel met opene netten.

Landwaarts in kan men met de druipbanen niets of ten minſte zeer weinig uitvoeren, en dus bedient men zich daar meest altijd van opene netten, medenemende, wat men maar uit den troep krijgen kan, zonder veel wachtens; want de vinken zijn dan nog te wild en niet moede gevlogen, en men kan derhalve aldaar op verre na zoo veel niet vangen als langs de zeekusten, wanneer dezelve, moede gevlogen en begeerig naar voedſel, als om ſtrijd op de baan vallen. In dien tijd

Digitized by Google

wordt de weste- en zuidweste-wind voor den gunstigsten gehouden, omdat de vink dan over zee komt. — De vink, zoo wel als alle andere vogels, vliegt tegen den wind op, zoo als zulks natuurlijk te begrijpen is, vermits, de vogels windaf of met den wind vliegende, de veren uit elkander zouden waaijen, en dus de vlugt gebroken zoude zijn. Wanneer de wind niet te fel is, vliegen zij ook wel met halven wind.

Beschrijving van de vinken, wanneer die gepaard zijn en genesteld hebben, alsdan gewoonlijk genaamd mei- of nest-vinken. — Reeds in de maand Maart beginnen de vinken te paren en hun nest te maken. Te dien einde nemen zij, paar aan paar, op een goeden afstand van elkander, ieder hunne vaste woonplaats in een bosch, allee of boomgaard. Zoodra zij gepaard zijn, duldt het mannetje volstrekt geen ander mannetje bij of omtrent zich; maar, een ander mannetje bespeurende, valt hij op hetzelve met de grootste woede aan, en vecht zoo lang, tot dat het andere, dat zich zeer zelden sterk te weer stelt, zich weder terug begeeft. Intusschen zijn sommigen in het begin zoo kwaadaardig niet, maar verkiezen eerst vooraf partij in zang te nemen tegen den kooivogel, tot dat het den wilden eindelijk verveelt, als wanneer hij de vlerken boven den rug tegen elkander begint te slaan, (bij de liefhebbers *klitsen* genaamd) en daarna dadelijk op zijne partij aanvalt.

De kleur van den vink is alsdan veel schooner, dan in den herfst: het blaauw aan den hals, de witte schilden, de alsdan blaauw gewordene neb, in één woord alles komt dan meer uit en vertoont zich prachtiger; zoodat de vink voorzeker op dat tijdstip voor een der schoonste van onze landvogels kan gehouden worden.

Aanwijzing, hoe men den vink alsdan zeer gemakkelijk vangen kan. — Om denzelven alsdan te vangen, heeft weinig moeite in. Men zorge slechts te hebben een' gewilligen kooivink, die in den zang partij kan houden — bij de liefhebbers tegenzanger genoemd — en die gewoon is, terwijl hij gedragen wordt, of uit zichzelven, of wel op den *tjuk* te slaan. Men heeft dan bij zich een' dooden vink, met tabak opgevuld, (waarvan men zich in den trektijd kan voorzien) en goede lijmroedjes. Zoodra de wilde reeds op een' verren afstand een ander slaand mannetje bespeurt, komt hij den vogelvanger dadelijk te gemoet, valt zelfs voor zijne voeten, en men zoude hem dan gemakkelijk kunnen doodslaan, zoo weinig ontziet hij zich dan uit kwaadaardigheid; zelfs vliegt hij tegen de kooi, waarin de blinde zich bevindt.

Digitized by Google

Men neme eene bros of ſcherpe pen, make eenige gaatjes in den boom, vier à vijf, ſteke daarin de lijmroedjes, niet geheel vast, en in 't midden den dooden vogel, zette daar den kooivogel onder, en men behoeft zich zelfs niet eens verre te verwijderen; want, zoodra de wilde den dooden ziet, valt hij, in de verbeelding dat deze zijne partij is, met woede op hem aan, en is gevangen. Men binde hem dan, met een draadje, de vlerken aan de punten vast, (anders zoude hij zich dood vliegen) zette denzelven t' huis in eene gewone vinkenkooi, geve hem zwart en wit zaad en wat gekneusden kennep, ſtelle hem dan op eene afgezonderde plaats, met het drinken naar het licht, zoodat hij hetzelve goed vinden kan, late hem twee à drie dagen zitten, en blinde hem dan; maar men zorge vooral, dat hij geen gebrek lijde. Men kan nog hetzelfde jaar van die ſoort van vinken het beste nut hebben; want, zoodra zij genezen zijn, (waarmede ſlechts drie à vier weken verloopen) beginnen zij aldra weder in den zang te komen. Men geve hun dan eene ligte muit. Voor het volgende jaar zijn echter die vinken het beste.

Het blinden der vinken. — Hoezeer zulks, en voorzeker ook aan den eenen kant (*) niet ten onregte, over het algemeen voor barbaarsch gehouden wordt, zoo pleit daarentegen, aan de andere zijde, de noodzakelijkheid; want met ziende vinken kan men niets uitvoeren. De vink is uit deszelfs aard een zeer ſchuwe vogel, vliegt zich bijna dood, en het gebeurt zeer zelden, dat men denzelven zoo tam krijgt, dat hij in de kooi aan de hand ſlaat; terwijl de vinken, geblind zijnde, over het geheel zeer tam zijn en ſteeds blijven ſlaan. De ſchrijver heeft er zelfs gehad, die hij uit de kooi nam en op den vinger zette, en die toch met ſlaan aanhielden. Doch, hoe dit ook zij en begrepen worde, hij laat hier volgen eene proefondervindelijke opgave, om een' vink, op de bestmogelijke en minst pijnlijke wijze, blind te maken.

(*) Ach neen! voorzeker wel aan *alle* kanten mag zulke voor *barbaarsch* gehouden worden, en den mensch, den gemoedelijken Christen vooral, onwaardig. Redacteur mag het lijden, dat ongevoeligen en onnadenkenden, met een' medelijdenden glimlach, hem voor een' ſentimenteelen dweeper verklaren; hij aarzelt daarom geenszins, dit wreedaardig misbruiken van 's menſchen heerſchappij over het dierenrijk *zonde* te noemen. Alsof het niet genoeg ware, dat de mensch den zangvogel, wien de Schepper het ruim der hemelen tot eene vrij- en lustplaats ſchonk, van zijne vrijheid berooft, en in een' engen kerker, te zijnen vermake, inſpert! En alsof hij de gewijde uitſpraak: *Gij gaat vele muschkens te boven*, op zulk eene barbaarſche wijze vermogt te ſtaven!

Digitized by Google

Men zorge, dat het ijzerdraad, 't welk eene behoorlijke dikte, gelijk aan het dunne van een' pijpenſteel, dient te hebben, wit gloeijend is; want is het rood, dan brandt het heviger door. Men neme den vogel in de hand, ſpalke het oog, zoo verre als mogelijk is, open, zonder echter het beestje te drukken; zorgende, dat het ijzer zoo min mogelijk op de oogleden kome, maar op den appel van het oog, dien men goed raakt, als wanneer het licht volkomen weg is. Men neme dan dadelijk een beetje gewone groene zeep, en wrijve dat op de wond; men draaije alsdan den vogel om, en handele op dezelfde wijze. (Het beste is, twee ijzers te hebben, omdat de operatie dan korter duurt.) Na de operatie houde men hem met de neb in het water, zoo lang tot dat hij gedronken heeft, zette hem vervolgens weder in de kooi, zorge, dat de bak met zaad alsdan boordevol is, zwart en wit zaad en wat geknensden kennep, en late denzelven in dien ſtaat zitten; het duurt een paar uren, ſoms wel korter, dan begint hij te zoeken en ook te eten; men zie toe, of hij verder zoekt, en tracht, op den anderen ſprong, die bij het drinken is, te komen; doet hij zulks niet, dan zette men hem met een ſtokje over; men doe het drinkenspotje boordevol, neme een houtje, waaraan men een ſtukje katoen bevestigt, doope dat in 't water, en houde zulks aan de neb; hij zoekt alsdan dadelijk; kan hij het echter niet gemakkelijk vinden, dan neme men een ſtukje theelood, make daarvan een langwerpig vierkant bakje, goed waterdigt, en ſteke hetzelve door het drinkgat; als van zelve zit hij dan met de neb ook boven het water; men zorge vooral, dat de vogel geen dorst lijde, en lette daar telkens op; eindelijk helpt hij zichzelven, en men trekke dat bakje naderhand terug: het is natuurlijk, dat het met [illegible]eene beestje ſpoediger dan met het andere gaat.

Over het muiten der vinken. — Wanneer de kooivogels in vollen zang zijn, plaatſe men dezelve, den 15 Mei, een dag of wat vroeger of later onbegrepen, in eene donkere kast of kist, digt naast elkander, doch zoo, dat zij elkander niet, door ſpoelen, kunnen natmaken; want dan zouden zij aan het ruijen geraken, hetgeen meestal zeer nadeelig is, vermits zij dan, hunne hitte verloren hebbende, dat jaar zelden weder opgaan, of weder in den zang komen. Men neme dezelve den 15 Augustus daaraanvolgende weder uit de muit (kast of kist), en late hen dan een dag of tien à twaalf

Digitized by Google

binnenshuis hangen, geve vooreerst geen ſchoon water, ('t geen zij gedurende den muittijd ook niet moeten hebben) maar vulle telkens het glas of potje met water bij; men hange dezelve vervolgens van tijd tot tijd in de opene lucht; dan beginnen zij van voren af aan weder op te gaan en in den zang te geraken, en zij zijn dan goed, om bij de netten te gebruiken; zij ſlaan dan tot in November, of wel tot dat het vriest, en gaan in het volgende voorjaar ook veel vroeger op, dan de ongemuite vogels.

Over den zang of het ſlaan der vinken. — Ik heb over het algemeen beſpeurd, dat onze landvink beter in den zang is en ſchooner ſlagen heeft, dan de eigenlijk gezegde trekvink. De ondervinding heeft mij geleerd, dat, wanneer men eenigen uit den trek opkooit, dezelve zeer ſlecht ſlaan, en dat men hen met veel moeite van anderen doet leeren: het moeten dan nog jongen van het vorig jaar zijn; want zijn het oude, die ſlechts één jaar in het wild gebroed hebben, dan is er in hunnen ſlag geene verandering te brengen. Hetzelfde heeft ook plaats ten aanzien van de kooivogels, die één jaar gezongen hebben; deze behouden ook altijd hunnen ſlag of ſlagen, die zij het vorige jaar gehad hebben. Er is eene zekere ſoort van vinken, maar zeer zeldzaam, die eene witte vlek in den nek hebben, en daarom bij de liefhebbers bloemvinken genoemd worden. Ik weet proefondervindelijk, dat dit de beste ſoort is om op te kooijen, vermits die, bij hun begin, reeds geregelde ſlagen voortbrengen, en ook zeer leerzaam en vooral mild in het ſlaan zijn.

Men bemint in ons land, over het algemeen, den uitgang of het einde van den ſlag met *riſewiet-riskawiet*, of ook wel, maar zeer zelden, met *èxkewiet*; ſchoon die met den uitgang van *riskepeeuw* veel forſcher en ſoms veel welluidender is. Ik heb ten minſte, om eens een' zuiveren *riskepeeuwer* te bekomen, in mijne jeugdige jaren de bosſchen van *Dieren*, *Middagten*, *Hoogzoeren*, *den Onzaligen*, enz. (allen in *Gelderland* gelegen) niet eens, maar onderſcheidene reizen doorkruist, zonder dat ik eenen eenigen heb kunnen bekomen, wiens ſlagen met zuiver *riskepeeuw* eindigden; wel, die een' of meer ſlagen met *riskepeeuw* eindigden, doch daar altijd een' *riſewiet*-ſlag bij hadden, hetgeen, hoe belagchelijk ook, echter bij de liefhebbers wordt afgekeurd, zelfs zoodanig, dat zulk een vink, hoezeer men er hetzelfde nut van kan hebben, in geen' den minſten tel is.

Digitized by Google

De leidingen of ſlagen der vinken zijn onderſcheidene, en zelfs zoo vele, dat ik daaromtrent geene bepaling zoude durven maken, de eene veel ſchooner en langer dan de andere. Onder die korte ſlagen hebben, vindt men er, die den ſlag met drie- à viermaal *riſewiet* eindigen. Ik heb er ook gehad, die *riskepeeuw - riſewiet* zongen, hetgeen voor eenen liefhebber geen onaangenaam geluid oplevert. Sommigen eindigen hunne ſlagen ook met *widieu - riſelewiedjeu* enz.; doch die zijn, ten minſte in ons land, weinig of niets in tel.

Algemeene aanmerking. — Hoezeer de ſchrijver niet ſtellig voor eenen goeden uitſlag durft inſtaan, daar hem niet bekend is, dat er immer eene proef van genomen is, zoo dunkt hem toch, als liefhebber, dat het niet onmogelijk zoude zijn, om het nestelen van vinken langs de kusten te bevorderen. Er bevinden zich langs de kusten, en ook meer landwaarts in, zeer vele buitenplaatſen. Het is zeer zeldzaam, dat men aldaar in den zomer een' ſlaanden vink hoort; of het moest zijn, dat die, zoo als bevorens is aangemerkt, de kooi ontkomen, of door eenig ander toeval belemmerd was geworden, om op zijn' tijd weg te komen; of dat men hem opzettelijk in het voorjaar had laten vliegen, zoodat hij niet weg konde, en dus wel blijven moest. En dit brengt den ſchrijver als 't ware van zelve op de gedachte, dat te dien einde wel een plan te maken was, hetwelk met weinig moeite en kosten zoude zijn ten uitvoer te brengen. In *Gelderland* en ook op vele andere plaatſen worden jaarlijks zeer vele vinken geteeld. Reeds in het laatst van Augustus, en zelfs vroeger, naar gelange van het ruijen, hoort men den wilden niet meer ſlaan; zij zijn dan in den ruitijd. Men zorge alsdan, door middel van de muit, een mild vinkje te hebben, dat van tijd tot tijd ſlaat, en zoeke de jongen op, die men veelal op de bouwlanden langs de alleeën zal aantreffen, en die men ook, uit hoofde van derzelver nieuwsgierigheid en ongewoonheid aan zang, zeer gemakkelijk met een vlammetje of klein net zal vangen, wanneer men het kooivogeltje achter het vlammetje, en voor het vlammetje een tam vinkje aan een touwtje plaatst. Wanneer men nu eens een aantal had laten vangen, zoude men die zeer gemakkelijk, zoo wel de mannetjes als de wijfjes, in groote en daartoe geſchikte kooijen kunnen opſluiten en zindelijk bewaren tot tegen het laatst van April, of, bij een ſlecht voorjaar, tot in het laatst van Mei, en dezelve alsdan hier en daar kunnen loslaten, op buitenplaatſen; en het zoude wel

Digitized by Google

mogelijk kunnen zijn, dat hierdoor de teelt der vinken ook langs de kusten bevorderd werd. Het moeten inlandsche vinken zijn; want met den eigenlijk gezegden trekvink, dien ik vermoede verre uit het noorden te komen, heb ik het reeds zelf wel ondernomen, door hem den ſtaart (het roer van den vogel) af te ſnijden; doch heb evenwel daarvan nimmer eenig goed gevolg ondervonden. Het ſpreekt van zelve, dat de hier voren opgegevene teggelingen zoo goed zouden moeten behandeld worden, dat dezelve, tegen den tijd van loslating, niet te ſtijf in de vlerken waren geworden; terwijl men dan ook zoo veel mogelijk zoude moeten doen oppaſſen, dat de mannetjes, die zich dadelijk na de paring laten vangen, zoo als bevorens is aangewezen, niet werden weggeſtroopt: later kan 't geen kwaad, vermits de pop toch altijd de jongen groot brengt.

Die genen der Heeren op buitenplaatſen, die daartoe nu liefhebberij hadden, zouden in dat geval ook wel een klein ſtukje gronds kunnen afzonderen, om daarop eenig kanarie-, raap- en kennepzaad te telen; terwijl men in den winter, wanneer er veel ſneeuw ligt, vooral in het eerſte en tweede jaar, zoude kunnen zorgen, dat op den grond alsdan ſteeds eenig voedſel gevonden werd. — Wanneer dergelijks iets doorging, zoude zulks op de buitenplaatſen niet onaangenaam zijn.

Berigt omtrent het maken van goede vogellijm. — Tot dat einde neme men goede lijnolie, (de oudſte is de beste) geene groote hoeveelheid; een mutsje, bij voorbeeld, is, om de proef te nemen, genoeg; men doe die in een potje, bij voorkeur een ijzeren, zonder boven uitſtaande ooren; men koke die in de opene lucht zoo lang, tot dat de kokende olie vlam wil vatten, hetgeen men bijna zien kan aan den zwaren rook; men ſteke dezelve met een' zwavelſtok of vlammend houtje in den brand; zoodra dezelve in de vlam is, neme men het potje van het vuur, en late de olie branden; als die een minuut of zes gebrand heeft, neme men een' kouden ſteen, en werpe daarop, door middel van een lang ſtokje, hetwelk men in de brandende olie doope, telkens eenige droppeltjes; zoodra men daarvan met den vinger draadjes kan trekken, is de lijm goed; men dempe alsdan dezelve door middel van een plankje, om hetwelk men een vochtig gemaakt dwijltje geſlagen heeft, zoodat het vochtige dwijltje boven op de vlam komt, en de einden van het dwijltje rondom den pot kunnen afhan-

Digitized by Google

gen, waardoor de lucht benomen wordt en de brandende olie dadelijk uit is, en late ze alsdan maar staan, toe dat dezelve koud is. Men behoeft volstrekt voor geen ongeluk te vreezen, al ware het ook op eene kamer, zoo als ik zelf dikwijls gedaan heb: valt het potje om, of breekt hetzelve, zoo als zulks met een steenen potje wel gebeuren kan, men zorge steeds eenig zand of aarde bij de hand te hebben, waarmede men dadelijk de vlam kan dempen; maar met geen water, want in dat geval zoude de lijnolie links en regts vliegen.

Wanneer men de lijm niet dadelijk gebruikt, dan doe men er, mits dat dezelve goed koud is, water op, en late dezelve aldus staan; zij kan alsdan wel twee à drie jaren goed blijven. Wil men eenige lijmroedjes besmeren, dan giete men het water er weder af, en besmere de lijmroedjes of gardjes, die het beste aan ijpenhouten heggen gevonden worden, daarmede; men stroope van die gardjes de blaadjes af, late dezelve een weinig droogen, snijde er spitse puntjes aan, het al te dunne van boven weg, en dan heeft men goede lijmroedjes; dezelve moeten niet langer dan anderhalf vierendeel van eene el zijn.

Men kan daarmede zeer vermakelijk vogels vangen. Men neme een' grooten tak, zoodat dezelve een boompje gelijk is, snijde op de kruin spitse puntjes, bevestige daarop vlieren dopjes, waarin men de lijmroedjes steke, stelle dan lok- en roervogels bij het boompje, en men vangt er, op eene koddige wijze, vele. Het spreekt van zelve, dat ook hier de ondervinding de beste leermeesteresse is.

Deze lijm kan de lucht al zeer lang velen, ten minste wel twee à drie uren; regent het echter, dan houdt dezelve niet; maar, zoodra de regen ophoudt, doe men die zelfde lijmroeden weder in den lap, dien men van oud gewast linnen maakt, en hale de gardjes daar weder door, dan zijn dezelve weder even goed.

Men kookt ook lijm van hulskrap; ook doet men wel in de lijnolie hars; doch ik heb nog geene aangetroffen, die zoo goed was, als de hier aangewezene.

ELEGIE.

Laat ons de frissche roos in 's levens morgen plukken,
En zwelgen wij den geur der lentebloemen in!
Laat reine liefde steeds ons minnend hart verrukken,
Met onverdoofbren gloed, o dierbre hartvriendin!

Digitized by Google

Wanneer de zeeman, in het woên van ſtorm en baren,
Zijn ſlingerende kiel met ſchipbreuk dreigen ziet,
Blijft op 't verlaten ſtrand zijn oog weemoedig ſtaren,
En hij betreurt, te ſpâ, de rust, die hij verliet.

Hoe gaarn (was 't hem vergund) zou hij nu derwaarts keeren,
Om bij zijn dier gezin aan d' ouderlijken haard,
Voor een vergeten lot, een' ijdlen roem te ontberen!
Ach! hoeveel naberouw had hij zich dan beſpaard!

Zoo klaagt de dwaze mensch; gedrukt door 't pak der jaren,
Wanneer zijn lentetijd daarheen vloôd, al te vlug:
„ o Goden! 'k heb verzuimd zijn bloemen op te garen;
„ Geeft," ſmeekt hij, „ geeft dien tijd nog eenmaal mij terug!"

Maar ach! dat Godendom is doof voor zijne klagten;
De dood ſtaat aan zijn zij', en wenkt hem naar het graf;
Naar 't heengeſneld genot blijft hij nog rustloos ſmachten,
Maar ſtort in 't graf ter neêr, en plukt geen bloem meer af.

Laat ons, geliefde! elkaar beminnen,
En lagchen met de zorg, die 't hart der trotſchen kwelt:
Een handvol rook bedwelmt hun zinnen;
Zij wanen 't hoogst genot in dwaas bejag te winnen,
Terwijl hun 't waar geluk ontſnelt.

Laat ons hun hoogheid niet benijden:
Een langgerekte hoop draai' hun 't eerzuchtig hoofd;
Wij, van des levens duur onzeker,
Kom, legen wij in tijds des levens vreugdebeker,
Eer ons de dood dien beker rooft!

't Zij dan de lauwer ons moog' kroonen,
En onze naam, bij die van Mavors' fiere zonen,
Ééns der vergetelheid in 't marmer worde ontrukt;
't Zij ons een kransje moog' beloonen
Van bloemen, door de min op 't nedrig veld geplukt,
Ééns zullen we allen aan denzelfden oever landen:
Wat zegt het, in het uur van ſtranden,
Of we op een trotſche kiel, met ſtaatſie uitgerust,
Den vloed doorkliefden? dan of, voor die pracht verloren,
Ons, ſtille reizigers, een bootje werd beſchoren,
Dat zacht ons roeide langs de kust?

Naar het *Fransch* van DE LA MARTINE.

VAN STARKENBORGH STACHOUWER.

Digitized by Google

PAULUS TE MELITE.

(*Hand.* XXVII, XXVIII.)

De ſtormwind loeit nog buldrend voort,
En ijslijk woelt het ſchuimend zout;
De dood omzweeft het veege boord,
Waar elk reeds ſmeekt om lijfsbehoud;
Slechts Paulus, altijd groot van ziel,
Bevindt zich rustig op de kiel.

Geen haven bakent op voor 't oog;
Geen oever biedt een veilge ree;
En hoe men 't ſchip ontlasten moog',
Het zinkt al dieper in de zee,
Die vreeslijk brult, en, hol en naar,
Den ſcheepling dreigt, met elke baar.

Maar 't volk, door Paulus aangevuurd,
Schept moed bij 't klimmen van den nood,
En tracht, terwijl het landwaarts tuurt,
Zichzelv' te redden van den dood,
Kapt reep en tros, brast zeil en want,
En wendt den ſteven om naar 't ſtrand.

Daar drijft men heen, op Gods genâ,
Door 't golvend zeenat overplast;
Verſchriklijk ſlingert nok en ra,
En bonst weêr dondrend op den mast;
Doch langzaam ſpoedt men naar de kust,
En hijgt naar 't oogenblik van rust.

Op eens, daar dringt een naar gegil,
Door 't ſtormgeloei, het ſcheepsdek rond:
Houdt lijwaarts af naar gindſche kil;
Wij naadren hier den middelgrond!
Vergeefs, een baar vervolgt het ſchip,
En ſmakt het neder op een klip.

De branding kookt aan alle zij',
En 't log gevaarte ſchokt en kraakt;
Geen hulp daagt op aan loef of lij,
En 't uiterst oogenblik genaakt;

Digitized by Google

Hetaast de flaauwe hoop vliedt heen;
Daar 't wieglend ligchaam barst vaneen.

Maar Paulus moet, naar Gods beſtel,
Aan Rome 't woord der waarheid bien;
Zij 't ſchip ten roorte der golven ſpel,
Aan 't lijf zal niemand leed geſchien:
Want God bewaakt den waarheidstolk,
En hoedt hem 't leven, met zijn volk.

Daar daalt, wie zwemmen kan, in 't zout,
En klieft de golven met zijn borst;
Wijl 't vlot, van afgeſplinterd hout,
Een tal van dierbre levens torscht,
Nog ſnikkende onder 't noodgebed.....
En allen, allen zijn gered!

Hier, op Melite's kust gevoerd,
Zwoegt elk van de uitgeſtane ramp;
De kustbewoners, diep geroerd,
Bij 't zien van zulk een' zwaren kamp,
Verdeelen willig ſpijs en kluis,
En nooden de armen in hun huis.

En allen zitten in een' kring,
Rondom het knappend vuur, geſchaard,
Om, 't geen nog aan de leden hing,
Te droogen bij den vriendenhaard,
Waar 't vuur, naar 's lands gewoonte en wijs,
Beſtond uit tak en dorrend rijs.

En als nu elk van 't zoet en zuur
Des levens tot zijn' makker ſpreekt,
Grijpt Paulus, voor het flaauwend vuur,
Wat rijzen op..... maar elk verbleekt;
Een giftige adder, ſcherp van tand,
Hangt Paulus kronkelend aan de hand!

Dit ziet de gastheer, een barbaar,
(Een Ongriek) en verheft zijn ſtem:
Gewis, dit is een moordenaar!
Dus treft de wraak der Goden hem!
Neen, wie ooit iemands bloed vergiet,
De ſtraf der Goôn ontgaat hij niet!

Digitized by Google

Doch Paulus gaat slechts rustig voort,
Meêdoogend met zijn' reisgenoot,
Tot dat het vuur weêr heller gloort,
Dat straks maar schaars verkwikking bood;
En 't giftig ondier, eer 't ontkwam,
Krimpt weg in de opgestegen vlam.

Maar allen spellen, in dien drom,
Den dood, na zulk een' slangebeet;
Een sombre stilte heerscht alom,
En alles beeft voor 't nakend leed;
En ieder waant reeds, dat hij 't voelt,
Hoe 't gif in Paulus' aadren woelt.

Dan, hoe men staart en lang verbeidt,
Geen onheil, dat hem maakt of treft;
De vrees verkeert in vrolijkheid,
Daar elk den grooten man verheft;
En 't eiland davert van den roem:
Hij is een God, geen menschenzoon!

W. KRAAN.

DE RUÏNEN VAN ATHENE AAN ENGELAND.

V.

Laat u onze dank behagen, schuts der vrijheid, Engeland!
Schikte gij der Hooge Porte niet een' Lord, als afgezant,
Om voor ons behoud te pleiten? — Ridderlijk heeft hij 't bestaan.
Grieken! hoort, wat hij met éénen pennetrek niet heeft gedaan! —
Wen de teedre bloem der vrijheid in het stof vertreden wordt,
Wen de heilge stad, Athene, in der Heidnen klaauwen stort,
Dan, ook dan — beseft het, Grieken! — blijven wij toch onverlet,
Ja beschermd door d' eigen vijand, die uw scharen heeft verplet! —
Moge u onze dank behagen, schuts der vrijheid, Engeland!
Jammer, dat gij vruchtloos schiktet uwen Lord, als afgezant:
Want geen smeekschrift kan ons redden; — de Ruïnen van Athene
Wagglen met de vrije Grieken, storten bij hunn' val ineen.
Lange hielden wij ons staande, onder smaad en schimp en leed,
In de jammervolle tijden, die men ons aanschouwen deed.
Vreemden kwamen ons bezoeken, gaapten ons verwonderd aan,
En wij zagen 't onverschillig, lieten rustig hen begaan;

Digitized by Google

En zij maten en zij ſchetſten, niemand ſchetst en meet den geest!
Weltevreden, als zij wisten, hoe men onze namen leest.
Ook is ons een Lord genaderd, heeft van ons bemoste hoofd,
Opgetogen van bewondring, heel de beeldenpraal geroofd.
Laat hem met zijn' buit vrij trekken! Heilons, dat wij vast nog ſtaan,
Om op 't morgenrood der vrijheid, na den nacht, een' blik te ſlaan!
Voor de aloude Godenbeelden, dragen wij de vrijheidsvlag,
't Sein voor Hellas' dappre zonen: „Met Barbaren geen verdrag!"
Ach! wanneer zij moeten zwichten, waartoe ons dan nog geſpaard?
De Ruïnen van Athene hebt ge toch in prent bewaard!
Met den laatſten ſlag der vrijheid ſtorten wij tot puin ineen,
En op 't graf van elk' der helden werpen wij nog eenen ſteen.

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. IJNTEMA.

EENE FAMILIE-AANTEEKENING.

Aan den Heere Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijnheer!

Onlangs een boekje met aanteekeningen van den Grootvader mijner Echtgenoote, Mr. JACOB VISSER, in leven 's Lands Advocaat van *Holland*, woonachtig in *'s Hage*, loopende van de jaren 1745 tot en met 1775, doorbladerende, las ik daarin wegens zekeren Hond het volgende:

„ *Op den 24 Auguſtus 1752 zag ik in 's Hage eenen geleerden Hond, welke met zijnen meester uit Parijs derwaarts gekomen was. Op den vloer werden gelegd de letteren van het a. b. c., op kaarten geſchreven, ten einde het dier te dienen, om daarmede meer dan honderd vragen uit een gedrukt boekje, die de toekijkers aan hetzelve mogten doen, te beantwoorden. Ik vroeg:* QUI EST LE DIEU DES MERS? *De Hond antwoordde:* NEPTUNE. QUI LE DIEU DU VIN? *De Hond zeide:* BACCHUS. *Dat is: hij nam met den bek letter voor letter op, en vormde daaruit het woord in éénen regel. Insgelijks gaf hij te kennen het uur en de minuten van het horologie, de kleur der kleederen, en multipliceerde op dezelfde wijze eene ſom, die hem opgegeven werd, zonder dat men konde ontdekken, op welke wijze de meester hem in dat alles behulpzaam was.*"

Of ik nu, die eigenaar van eenen lieven en fraaijen KARO ben, in zijn geſlacht, dat, hoe bijzonder ook met de Goden en Godinnen bekend, althans wegens mijne behande-

Digitized by Google

ling geene tweede gevaarvolle Ambassade naar den *Olimp* behoeft af te zenden, een te groot belang stelle, dan wel door de gelijkenis van den voormelden geleerden Hond met hetgeen men mij aangaande zekeren MUNITO, die vóór zeer weinige jaren te *Amsterdam* was, verhaalde, en tevens door de gedachte: *er is toch niets nieuws onder de zonne*, te zeer getroffen wierd, mogen anderen beslissen; maar ik wage het echter, om u deze aanteekening mijns Grootvaders te doen geworden, ten einde haar, des goedvindende, onder de belangrijke kleinigheden, die wel eens in uwe *Vaderlandsche Letteroefeningen* voorkomen, een achterafplaatsje te kunnen toewijzen.

Intusschen tegen alle geringschatting, die uit de opgave dezer Hondengeleerdheid ten opzigte van uw verdienstelijk Tijdschrift zoude kunnen afgeleid worden, ten sterkste protesterende, heb ik de eer mij met alle achting te noemen,

Zwolle, den 1 September 1827.

Uwen D. W. Dienaar
P. R. FEITH.

NOODIGE BIJLAGE TOT HET IETS OVER HET BERUCHTE ADRES AAN ALLE MIJNE HERVORMDE GELOOFSGENOOTEN.

(*Vaderl. Letteroef.* Mengelw. bl. 628—633.)

De Latijnsche fout, welke MOLENAAR volgens bl. 629 heeft begaan, is ook ons ter ooren gekomen. Het is eene grove fout, onverschoonlijk vooral in den man, die de verwaandheid heeft, om zelfs aan Professoren te willen zeggen, hoe het wezen moet. Doch het is ook waar: *quo quis indoctior, eo impudentior*. Dit zullen wij, om MOLENAAR, dienen te vertalen. Welaan dan! Letterlijk beteekent het: *hoe dommer, hoe onbeschaamder*. Het is jammer voor hem, dat hij geen Latijn verstaat. Nu kunnen wij hem geen hartig woordje toevoegen in de taal der Geleerden. Dat MOLENAAR volslagen onkundig is in die taal, kan nog ten overvloede blijken uit een fraai, ten minste merkwaardig, staaltje. Wij zijn in het zekere onderrigt, dat in het Aktebook van zekeren Kerkeraad, bij welken MOLENAAR eenigen tijd *ex officio Praeses* en *Scriba* bleef, met 's mans eigene hand geschreven staat: *Sen Zura morum*. Nadere inlichting is te bekomen te *Nieuw-Loosdrecht*. Deze is wel de grofste van alle mogelijke Latijnsche fouten. Hiervan werden wij ten volle

overtuigd, toen wij een boer, die gezond menschenverstand had, zagen schrijven: *censura morum*. Deze boer, gevraagd, of hij Latijn verstond, antwoordde natuurlijk ontkennend; maar zeide, dat de *censura morum* viermaal in het jaar gehouden en in het boek opgeschreven werd, en dat men dus wel een groote *domoor* zijn moet, om die weinige letters niet goed te kunnen schrijven, al weet men dan ook zoo net niet, wat zij beteekenen. Indien hij geweten had, hoe hij, met deze uitspraak, den *'t Gravenhaagsche Predikant*, DIRK MOLENAAR, de ooren wiesch, zou hij misschien minder stellig, maar dan ook minder waar, gesproken hebben. *Punctum!*

ANEKDOTE VAN A. H. FRANKE, DEN STICHTER VAN HET WEEZENHUIS TE HALLE.

(*Morgenblatt*, 18 Julij 1827.)

FRANKE en EBERS waren te *Amsterdam* bij een zeer rijk man beschreden. Zij kwamen tegen den avond bij hem, en werden in een donker vertrek gebragt, waar zij hem verbeidden. „Hier," zeide de een tot den anderen, „zal wel geene weldadigheid wonen, waar men de zuinigheid „tot eene kaars uitstrekt!" Deze meening werd niet weinig versterkt, toen de rijke *Hollander* verscheen, en zich wel een uur lang, in het donker, met hen onderhield, en, in den loop van het gesprek, zelf verklaarde, dat hij gewoon was, nutteloos licht te sparen, en het hun toch om te spreken, niet om te zien, te doen was. Bij het afscheid riep hij om licht, nam zeer vriendelijk afscheid van hen, en gaf hun tevens een paar wisjes van aanbelang voor het weeshuis. FRANKE was openhartig genoeg, om bij zijnen dank een woord te voegen, zijne verrassing te kennen gevende, en dat hij, bij zoo groote spaarzaamheid, zich geenszins gevleid had, voor eene liefdadige inrigting eene zoo rijke bijdrage te ontvangen. „Mijnheer FRANKE," zoo antwoordde *de Hollander*, „wie in het kleine met spaarzaam is, kan niet in „het groote goed doen; wie niet het nodelooze afsnijdt, „heeft dikwijls voor het noodige niet genoeg." Karakteristiek is deze trek in den mond des *Hollanders*, maar toch in het algemeen ontwijfelbaar waar, en een leerrijke wenk voor hen, die zoo ligt overdrijven, om daar karig, ja gierigheid te vinden, waar zij alleen wijze spaarzaamheid behoorden te zien, en om te vergeten, dat dezulken, die zij voor bekrompen van hart en schraapzuk uitkrijten, hen vaak in ware liberaliteit en degelijke weldadigheid verre overtreffen. De ver-

Digitized by Google

kwister heeft den schijn van milddadigheid; in de meeste gevallen, echter, is hij of te zeer Egoïst, om de ellende van anderen ter harte te nemen, of verwaarloost, ondanks menig schijnbaar edelmoedig bedrijf, het uitwerksel van momentéle opwellingen des medelijdens, de pligten der regtvaardigheid en der echte weldadigheid.

HET WETBOEK VAN MINOS.

Onlangs zijn, te *Parijs*, *Fac-simile's* in het licht verschenen. Onder dezelve vindt men den volgenden originelen brief van een Lid der Nationale Conventie, HERAULT DE SECHELLES, aan den Directeur der Nationale Bibliotheek, DESAULNAY. Zoo kort dezelve is, spreekt hij het karakter van dien tijd uit.

Waarde Medeburger! — Ik ben, nevens vier mijner Collega's, gelast, voor aanstaanden Maandag een plan van Constitutie te ontwerpen, en verzoek u alzoo in mijnen en hunnen naam, ons terstond *het Wetboek van Minos* op te zoeken, hetwelk toch in deze of gene verzameling van Griekssche wetboeken staan moet. Wij hebben hetzelve zeer noodig.

HERAULT.

Gezondheid, Vriendschap en Broederschap den braven Burger DESAULNAY.

HET GEHEIMZINNIG GESCHRIFT.

(Eene echte Anekdote, getrokken uit de *Gazette des Tribunaux*.)

Eenige dagen geleden wierp zich een meisje, met name ELISA ELLIOT, in den *Teems*, doch werd gered. Men vernam van haar, dat zij, in dienst bij een koopman van de *city*, den Heer SEAGER, zich had laten verleiden door een anderen handelaar, met name THOMPSON, die, haar trouwbelofte gedaan hebbende, dezelve verbroken, en haar daardoor tot wanhoop gebragt had. Men bragt haar naar het *bureau van Policie*, ten einde haar te beletten, haar misdadig voornemen te herhalen; en er had, ten gevolge van dien, een regterlijk onderzoek plaats. THOMPSON, als getuige opgeroepen, erkende de daadzaak, maar loochende de trouwbelofte. Zekere JONES, kantoorbediende bij den Heer THOMPSON, bragt een geschrift ter tafel, in eene brieventasch van ELISA gevonden, ten bewijze, dat geenszins een ongelukkige minnehandel, maar dweepzieke mijmeringen, haar verstand verbij-

Digitized by Google

terende, oorzaak van den voorgenomen' zelfmoord waren geweest. Dit geschrift, van de hand des Heeren SEAGER, bij wien zij diende, werd in de zitting voorgelezen, en was van den volgenden inhoud:

„ *De zeldzame Profeet.*

„ Het is noch de zwervende of eeuwige Jood, noch de Antichrist, gelijk sommigen verzekerd hebben. Ondertusschen klimt zijn geslacht op tot de schepping, en is ouder dan Adam. Twee leden van deze familie bevonden zich met Noach in de arke. De H. Schrift maakt melding van onzen Profeet, als de verborgenheid des Lijdens hebbende bijgewoond. Hij kent vader noch moeder, en nooit heeft hij de moedermelk gezogen. Zijn baard is rood als scharlaken. Hij gaat barrevoets, gelijk een eerwaardige kluizenaar. Hij draagt noch hoed, noch muts, noch paruik; en evenwel is zijn hoofd bevallig gecoiffeerd. Zijn kleed is noch gesponnen, noch geweven, noch genaaid, noch geverwd, noch door menschenhanden gemaakt; het is noch van zijde, noch van lijnwaad, noch van wolle, noch van vellen. Hij versmaadt de heerlijkheid en de ijdelheden dezer bedorvene en verleidende wereld, en geeft aan eene schuur de voorkeur boven het prachtigste paleis."

De Alderman, Sir PETER LAURIE, Voorzitter, stond versteld over dit raadselachtig geschrift, en deed op staanden voet den Heer SEAGER, als schrijver van hetzelve genoemd, ontbieden. Hij verscheen. Toen men van hem, op een' hoogernstigen toon, de verklaring vorderde dezer beschrijving van den ouden Profeet, begon hij te lagchen, en zeide: „ Kent gij het niet, Mijne Heeren? 't Is een oud raadseltje, door mij overgeschreven uit een boekje, door mijnen grootvader nagelaten. Het woord van dit raadsel is — *een Haan!*"

Deze verklaring deed alle de aanwezigen, zelfs den deftigen Alderman, in een schaterend lagchen uitbarsten. Men vergat, voor eene geruime poos, de arme ELISA, welker ongelukkige toestand aanleiding tot deze klucht had gegeven; en, nadat zij beloofd had zich aan haar noodlot te willen onderwerpen, zonder verderen aanslag op haar eigen leven te doen, werd zij in vrijheid gesteld, en zelfs aan den gewonen regtsvorm van borgstelling niet onderworpen.

Boekbesch. No. XII, bl. 491, reg. 18; staat *wet*, lees *wit* van el.

Meng. No. XII, bl. 550, reg. 5 v. o., *bij.*, voor *bij.*

Meng. No. XIII, bl. 598, reg. 14 v. o., *schoonheidsgevoel*, voor *schaamheidsgevoel.*

MENGELWERK.

OVER HET BEGRAVEN BUITEN AMSTERDAM; BENEVENS IETS OVER DEN SCHIJNDOOD.

Dat eenmaal aan de zoo onvoegelijke en ongepaste als schadelijke en verderfelijke gewoonte der begraving van de lijken in en om de kerken, ook in ons vaderland en in onze stad, eens een einde mogt komen, hebben sedert lange de weldenkenden en onbevoordeelden verlangd.

Daar het echter moeijelijk en hoogstbezwaarlijk is, oude verouderde en diepgewortelde gewoonten en vooroordeelen tegen te gaan of te veranderen, hebben velen zich bepaald, (dewijl voorbeelden veelal meer afdoen dan gegronde betoogen of redeneringen) om hunne begraafplaatsen buiten de steden of plaatsen te kiezen, of wel zijn behulpzaam geweest in het aanleggen van buiten-begraafplaatsen; zoo als wij daaraan in deze omstreek verschuldigd zijn de begraafplaatsen aan de *Diemerbrug* en op *Muiderberg*.

Onder de *Fransche* overheersching mogt men aanvankelijk zich verblijden, dat het verboden werd in de kerken te begraven; terwijl de afgestorvenen toen op de gewone begraafplaatsen buiten de kerken, binnen de stadsmuren gelegen, ter aarde werden besteld.

Dan, volgens besluit van onzen Koning, dato 24 Dec. 1813, werd „ *provisioneel*, tot zoo lange door Z. M. „ finale bepalingen op het stuk van begraven van lijken in „ de kerken zullen zijn gemaakt, aan een ieder vrijgelaten, „ de dooden in de kerken te doen begraven; en wel op „ grond, dat vele personen en familiën aanvankelijk, naar „ hunne denkwijze, zich beroofd vinden van een voor„ regt, 't welk het grootste gedeelte hunner medeinge„ zetenen hadden blijven behouden, alsmede dat de pro„ visionele begraafplaatsen, buiten de kerken, bijzonder in „ *Amsterdam*, verordend, in meer dan één opzigt, voor

Digitized by Google

„ velen ongeſchikt en onvoegelijk zijn." En alzoo heeft dan deze gewoonte wederom op nieuw onder ons tot heden toe ſtand gegrepen; waarover onze ſtadgenoot, Doctor C. J. NIEUWENHUYS, in zijn verdienſtelijk werk: *Proeve eener geneeskundige Plaatsbeſchrijving der ſtad Amſterdam*, 2de deel, 7de afdeeling, § 459, bl. 15, zijn ſmartelijk gevoel in edelen weemoed aldus lucht verſchaft: „ Wij gaan dan wederom tot dit verfoeijelijk „ misbruik over, nadat het reeds door onze overheer„ ſchers — die echter hierover veel verſtandiger en men„ ſchelijker dan wij dachten — afgeſchaft was! Wanneer „ zullen wij eens ophouden, dit ſchandelijk, ſchadelijk „ en verfoeijelijk, alleen op vooroordeel, onkunde en „ hoogmoed gevestigd wangebruik aan te kleven? Wan„ neer zullen wij aan de ſtem der rede, natuur en mensch„ heid hulde doen? Welligt nooit! tenzij er, door eene „ aanſtekende ziekte of groote ſterfte, aan dit wange„ drogt een aantal ſlagtoffers zijn prijs gegeven, en wij, „ op eene ongelukkige wijze, van het nadeel overtuigd „ worden; of wanneer een zoo wijs als voorzigtig be„ ſtuur niet meer gedoogt, dat aan een dom vooroor„ deel, aan onkunde, hoogmoed en eigenbaat, een beter „ denkend gedeelte der natie worde opgeofferd, en uit „ dien hoofde een gewenscht *veto* de eer en welvaart van „ land en hoofdſtad redt."

Heil dan zij onzen geëerbiedigden Koning over dit uitgeſproken *veto*, over het zoo moedig als edel beſluit, waarbij het Z. M. behaagt te bepalen, „ dat, van en „ met primo Januarij 1829, het begraven van lijken in „ kerken, kapellen en bedeplaatſen, hetzij publieke, hetzij „ aan geſtichten of particulieren toebehoorende, door het „ geheele rijk zal verboden worden; en dat, ten gevolge „ van dien, zal of zullen worden aangelegd één of meer„ dere begraafplaatſen, ten minſte 35 of 40 ellen buiten „ de bebouwde kom der gemeenten." — De dankbare hulde en erkentelijkheid van dit en de volgende geſlachten zal, wegens dit weldadig beſluit, de edelſte belooning voor den besten Koning zijn.

Digitized by Google

Maar zeer velen zullen de uitvoering van dit weldadig besluit allerbezwaarlijkst keuren in eene stad als *Amsterdam*, waar de sterfte onder de *Christenen* jaarlijks op nagenoeg 7 à 8000 zielen kan worden geschat (daar de *Joden* hunne eigene, afgezonderde begraafplaatsen hebben, vallen dezen niet in onze berekening); waar de grond om en buiten de stad laag, voos en moerasig is, en daarom voor begraafplaatsen zeer ongeschikt; waar men, bij het delven van eenige spaden diepte, reeds het grondwater aantreft; terwijl het ophoogen van den grond, door zand of aarde, moeijelijk, zeer kostbaar, en zelfs deze verhooging nog maar tijdelijk is, dewijl de weeke en voose ondergrond door de opgebragte zwaarte inzakt, eerlang weêr nagenoeg tot het vorige waterpas terugkeert, en eene vernieuwde verhooging noodzakelijk maakt; zoo als dit bij ondervinding is gebleken op de aangelegde begraafplaats aan de *Diemerbrug* buiten deze stad.

Deze wijze van begraven buiten de stad zoude alzoo moeijelijk, gebrekkig, hoogstbezwaarlijk en kostbaar blijven. En waarlijk, de plaatselijke ligging en gesteldheid van den grond buiten en rondom *Amsterdam* levert zoo vele bezwaren op, dat men welligt nergens elders zoo vele of in die mate zal aantreffen. Zoo dan deze bezwaren alhier kunnen overwonnen of te boven gekomen worden, mag men zich op goede gronden vleijen, dat zulks op andere plaatsen zeer veel ligter en gemakkelijker zal vallen.

Men zal dan, ter bereiking van het gewenschte doel, naar een' hoogeren en vasten grond, op een' verderen afstand, dienen om te zien, werwaarts de lijken op eene gepaste en gemakkelijke wijze kunnen vervoerd worden. En dezen treffen wij aan buiten *Haarlem* in de duinen, bij *Muiderberg*, op een' verheven' zandheuvel gelegen, ook buiten *Naarden* in het *Gooiland*. Maar geene van deze streken zal in aanmerking kunnen komen, dewijl het vervoer der lijken te water dienende te geschieden, door middel van lijkschuiten, jagten of sloepen, eene onafgebrokene gemeenschap, of doorloopende vaart, een hoofdvereischte worde.

Digitized by Google

Zulk eene onafgebrokene en doorloopende vaart treffen wij aan bij *'s Graveland*, alwaar aan het begin dezer plaats, bezijden of tegenover de *Naarder* Meente, zich eene uitgebreide vlakte van hoogen hei- en zandgrond voordoet.

Daar deze ruwe en niet ontgonnen hei- en zandgronden tot Domein- of Gemeentegronden behooren, welke voor den aanvragenden meestal verkrijgbaar gesteld worden, zal het niet moeijelijk of bezwarend zijn, dezelve te verkrijgen; terwijl, uit hoofde der geringe kosten, het gemakkelijker zal zijn, aan 's Konings verlangen te voldoen, met aan de eigenaars van graven, in de kerken en op de kerkhoven binnen de stad, aldaar den benoodigden grond aan te wijzen, in plaats van dien, welken zij verliezen.

Deze groote en uitgebreide vlakte van heiveld kan eene allezins gepaste begraafplaats opleveren, uitgebreid en groot genoeg, om het gezamenlijk aantal van de graven der kerken en kerkhoven, en zelfs meer, te vervangen. Dezelve zoude, naar goedvinden of verkiezing, afgescheiden of in panden verdeeld kunnen worden, hetzij naar de kerken, kerkhoven, gezindheden, of naar de soorten van graven, als harden en gemetselde graven, of graven met gedenkteekenen, enz. De afscheiding of beveiliging van het terrein was wellig op de minst kostbare wijze te bewerkstelligen, door hetzelve met eene diepe gracht te omgeven, en de buitenzijden met houtgewas en boomen te bezetten. — Er bestaat thans nog eene vroeger gegravene vaart, van het begin en bezijden *'s Graveland* zich uitstrekkende naar de heide langs de *Naarder* Meente. Deze vaart zal schoongemaakt, gediept, en wellig iets verlengd dienen te worden, tot aan de onbebouwde heide, welke tot de begraafplaatsen bestemd zoude worden.

Aldus de *mogelijkheid* aangewezen hebbende, dat en waar men een' geschikten en gepasten grond, ter buitenbegraving van alle de binnen *Amsterdam* afstervenden, zoude kunnen bekomen, zal ik nu, nog in eenige nadere en bijzondere ontwikkeling dienen te treden, aangaande

Digitized by Google

het uitvoerbare, en de middelen, die daartoe moeten dienen, welke, naar mijn inzien, niet omslagtig, vrij gemakkelijk, en althans voor den minvermogenden weinig kostbaar kunnen zijn.

Velen zullen welligt groote zwarigheid in het uitvoerbare vinden, wegens den verwijderden afstand der begraafplaats van de stad, welke nagenoeg op 5 uren kan berekend worden. Hoewel deze zwarigheid niet ongegrond is, zal dezelve, bij nader inzien, niet van dat gewigt bevonden worden, dat daardoor de uitvoering zoude kunnen worden verhinderd; dewijl het vervoer der lijken zoodanig kan bepaald en geregeld worden, dat de begraving tijdig op den middag zal kunnen geschieden, en de bezorgers en geleiders bij het einde van den dag, of in den vooravond, zullen kunnen teruggekeerd zijn.

Het vervoer der lijken zal dienen te geschieden door middel van *lijkschuiten*, langs de gewone vaart naar *'s Graveland*.

Deze lijkschuiten zullen goed en behoorlijk moeten worden ingerigt tot plaatsing en berging van de lijkkisten, en wel voor 18 à 20 kisten, waarop het gemiddelde en grootste getal lijken voor één' dag, door elkander gerekend, kan geschat worden. Voor de bezorgers en geleiders der lijken zoude men eene afzonderlijke volk- of volgschuit dienen te gebruiken.

Eene welgelegene en bekwame ligplaats zal, binnen de stad, aan de lijkschuiten dienen te worden aangewezen, voorzien met eene geschikte stoep of steiger aan het water, met eene kraan of hefboom, ten einde de kisten van de lijkbaren of lijkkoetsen te ligten en in de schuit neder te zetten.

Het vertrek der lijkschuit zal tijdig des morgens, b. v. om 8 of 9 ure, moeten zijn, ten einde dezelve op of iets over den middag aan de begraafplaats zoude kunnen zijn.

De lijkschuit alzoo langs de vaart voor de begraafplaats aan den steiger of waterstoep gekomen zijnde, zullen, door de dienaars der begraafplaats, de kisten, wederom

Digitized by Google

door middel van eene kraan of hefboom, uit de ſchuit worden geligt, en geplaatst op daartoe vervaardigde handkarretjes, of lijkbaren, zoo men zulks mogt verlangen, om op de begraafplaats gebragt te worden.

Ten behoeve van dezulken, welke eenige of meerdere onderſcheiding verlangen, en de daarmede gepaard gaande hoogere kosten zich willen laten welgevallen, zouden er ook grootere of kleinere lijkjagten of ſloepen dienen voorhanden te zijn, ten einde daarmede de lijken te vervoeren, alsmede met eene lijkkoets, indien dit verkozen mogt worden.

Gedurende den winter, bij aanhoudende vorst, wanneer, wegens beſloten water, het vervoer door middel van ſchuiten geene plaats kan hebben, zoude men gebruik dienen te maken van *lijkwagens*, welke behoorlijk en zoodanig dienen ingerigt te zijn, dat het grootstmogelijke aantal lijkkisten op dezelve geplaatst kan worden. De vervoering kan ook aldus, voor dien tijd, voegelijk geſchieden, daar er een goed aangelegde, doorloopende, harde puinweg naar *'s Graveland* leidt.

De bezorging, regeling en het beſtuur der onderſcheidene aangelegenheden, tot de begrafenis betrekkelijk, zoude, naar mijn inzien, gevoegelijk kunnen worden opgedragen aan eene bijzondere Commisſie van eenige weinige ijverige en werkzame leden, met een' Directeur en Adjunct-directeur, waarvan de eene hier in de ſtad en de andere aan de begraafplaats het dadelijk toezigt en beheer zoude dienen uit te oefenen.

Deze Commisſie zoude moeten zorgen, dat de begraafplaats tot hare beſtemming behoorlijk werd ingerigt en in gereedheid gebragt; dat de middelen tot vervoer, als lijkſchuiten, lijkjagten, ſloepen, volgſchuiten, lijkkoetſen en het verder vereischte materieel, ſteeds genoegzaam en in goeden ſtaat voorhanden waren; alsmede dat er ſteeds een genoegzaam aantal perſonen of dienaars gevonden werden, zoo bij het ontvangen der lijkkisten, als bij het overbrengen op de begraafplaats.

Nog zoude deze Commisſie de vereischte concept-regle-

Digitized by Google

menten, verordeningen en tarieven der kosten kunnen ontwerpen, ten einde door daartoe bevoegde Auctoriteiten bekrachtigd te worden. Bij het tarief dient vooral gezorgd te worden, dat de vervoerkosten met de lijkschuit, het in- en uitzetten en naar het graf voeren, voor het grootste aantal minvermogenden zoo weinig bezwarend mogelijk gesteld worden.

Eindelijk zoude ik vermeenen, dat de gezamenlijke kosten, zoo wel op het aanleggen en in behoorlijke orde brengen der begraafplaats, als op het materieel enz. vallende, zeer geschikt zouden kunnen gevonden worden, buiten eenig bezwaar van de stedelijke kas, door de Commissie van bestuur te magtigen, om de benoodigde gelden op te nemen of te negotiéren; terwijl de rentebetalingen en aflossingen gevonden konden worden uit eenige te leggen opcenten op de begrafeniskosten, en uit de opbrengsten der graven, welke verkocht worden.

Hiermede zoude ik de mij voorgestelde taak voor afgehandeld kunnen houden, als hebbende het mogelijke en uitvoerlijke aangewezen, om de afgestorvenen binnen de groote en volkrijke stad *Amsterdam* buiten dezelve te begraven. Maar eene hoogstbelangrijke zaak en onderwerp dringt mij, hier nog iets bij te voegen over de stellige verpligting, welke op een ieder, en bijzonder ook op de Overheid, rust, om te waken en te zorgen, dat *geene anderen dan waarlijk afgestorvenen begraven worden.*

Daar toch de zorg voor der ingezetenen gezondheid en leven een der belangrijkste pligten der Overheid is, zal het wel geen betoog behoeven, dat deze hare zorge zich ook wel bijzonder diende uit te strekken tot het gewigtig en belangrijk punt, waarover ik thans meer bepaald en bijzonder wenschte te handelen; te weten, *over het begraven van schijndooden.*

Bij genees- en natuurkundigen is het eene aangenomene en erkende waarheid, dat het ligchamelijk levensbeginsel, bij den doodschijnenden, een' langeren of korteren tijd kan verborgen blijven, terwijl zich uiterlijk aan denzelven alle de gewone teekenen van eenen waarlijk afgestorvenen voordoen.

Digitized by Google

Opmerkelijk en belangrijk is hetgeen Dr. C. J. NIEUWENHUYS, in zijn vroeger aangehaald werk, *Geneeskundige Plaatsbeschrijving van Amsterdam*, 3de deel, 7de afdeeling, § 471, bl. 36, hieromtrent ter neder stelt: „Wanneer men het onzekere der onderscheidingsteekenen van „den waren en schijndood overweegt, hoe gemakkelijk kan „men dezen met den waren dood verwisselen! De sprekendste bewijzen hiervan levert het Drenkelinggenootschap op, aan hetwelk het gelukte, binnen 25 jaren „tijds, 990 schijndooden, die geene teekenen van leven „meer gaven, in het leven terug te roepen. Men geloove echter niet, dat zulks enkel met drenkelingen „kan plaats hebben. Velen sterven op het ziekbed eenen „schijndood, en komen soms, ondanks Geestelijke, Arts, „Heelmeester, Apotheker en alle vrienden en naastbestaanden hem voor dood verklaard hebben, óf op het „doodbed, óf in de kerk, zelfs in het graf, wederom „bij, en worden gered. Maar, helaas! veel meer ontwaken er, om ten tweedenmale den schrikkelijksten dood „te sterven! Behalve dat ons BRINKMAN, FRANCK, „HUFELAND en meer anderen zulks door daadzaken „bewezen hebben, ligt de mogelijkheid daarvan ook in „de *rede* opgesloten. Trouwens, niets is bedriegelijker dan de dood zelf: want doordien een volkomen „zoo wel als onvolkomen dood in eene onwerkdadigheid „der levenswerktuigen bestaat, alleen met dat onderscheid, dat er bij den laatsten eene vatbaarheid, om „wederom opgewekt te worden, overblijft, terwijl bij „den wezenlijken dood eene *physische* en *mechanische* „stoornis dezer levensvermogens zulks verhindert, — „zoo moeten de kenmerken van deze beide wijzen van „sterven zoo ineenloopen, dat ons niets anders overblijft, om dezelve van elkander te onderscheiden; dan „de oplosing of rotting van het lijk. Het ophouden „immers van den bloedsomloop, of het stilstaan van hart „en slagaderen, ook dan, wanneer deze geopend worden; de opgehoudene ademhaling; gevoelloosheid, „koude, stijfheid en slapheid der ledematen; het hangen

. . . . . .

Digitized by Google

„der onderkaak, de verslapping en loslating der sluit„spieren, de gebrokene oogen, en zelfs de plaatselijke rot„ting, kunnen alle eveneens bij den schijndooden als „bij den wezenlijk gestorvenen plaats hebben; zoo als „wij daarvan de treffendste bewijzen en menigvuldige „voorbeelden bij FRANCK en zeer vele andere voor„name Schrijvers geboekt en aangeteekend vinden."

Bedenken wij nu, hoe velen er begraven worden, bij wien het éénige zekere en onfeilbare teeken van den waren dood ontbreekt; bij wien geene beginselen van ontbinding der bestanddeelen van het ligchaam, door bederf en rotting zigtbaar en merkbaar, zich voordoen; ja zelfs, dat vele bloedverwanten, naastbestaanden en vrienden, in hunne onkunde, bij het staren op hunne *in dezen toestand* zich bevindende geliefden, daarin iets genoegelijks, iets verzachtends vinden in hunnen rouw en smart, — dan moeten wij met onzen boven aangehaalden Schrijver instemmen, dat, in den gemelden toestand, „niemand onzer, „bij de gewone behandeling der dooden, voor de gruw„zame mogelijkheid van levend begraven te worden bevei„ligd of zeker is. Wij moeten hier die mogelijkheid reeds „voor waarschijnlijk houden, als gestaafd met zoo vele „menigvuldige voorbeelden, door onderscheidene en ge„loofwaardige Schrijvers geboekt. En wie kan zich zulks „zonder ijzen vertegenwoordigen?"

Het stille en zwijgende graf houdt voor ons verborgen en bedekt, hetgeen eenmaal binnen in hetzelve kan zijn voorgevallen. „Maar het is Gode bekend, of, bij het op„delven onzer graven, ook niet een, welligt meerdere on„zer vooroudéren, ouders, kinderen, zusters, broeders, „echtgenooten, naastbestaanden of vrienden, het getal de„zer ongelukkigen zouden vermeerderen; of wij hen niet „met alle teekenen dezer vreesselijkste aller helsche kwalen „in hunne graven, — neen! in hunne moordkuilen, zou„den aantreffen! En wie staat er ons voor in, dat wij „zelve niet. . . . Doch de ontroering belet mij, deze „gedachte uit te schrijven."

Ik vermeen, door deze voorafgaande beschouwing,

Digitized by Google

genoegzaam geſtaafd te hebben, dat men de volkomene zekerheid van den waren dood niet voldoende vindt bij de meest gewone teekenen van den dood, maar dat het éénige zekere en onfeilbare kenteeken alleen beſtaat in de ontbinding van de beſtanddeelen van het ligchaam, door bederf en rotting zigtbaar en merkbaar. Bij de meest gewone doodsteekenen en verſchijnſelen, kan een gering, diepverborgen levensbeginſel zich ſchuil houden, genoegzaam om het ſchijnbaar doode ligchaam weder te doen herleven, waarvan de mogelijkheid door vele echte gevallen voldoende is bevestigd.

Wij zijn dan nu op het geſchikte ſtandpunt gebragt, om naar behoorlijke en gepaste red- of voorbehoedmiddelen om te zien, welke op twee hoofdzaken nederkomen:

1°. Om geen lijk te begraven, dan waaraan de teekenen van ontbinding der beſtanddeelen van het ligchaam, door bederf en rotting, zich merkbaar voordoen.

2°. Om die lijken, welke deze teekenen miſſen, — dat is, waaraan geene verſchijnſelen van rotting of bederf merkbaar zijn, — op eene gepaste en welingerigte plaats, onder behoorlijk toezigt, op de begraafplaats neder te zetten.

Tot de verdere uitvoering van deze twee hoofdzaken zoude vereischt worden, wat de eerſte betreft, dat geen conſentbiljet ter begraving door den Burgerlijken ſtand zoude mogen afgegeven worden, dan na overlegging van eene ſchouwcedul, opgemaakt door een' daartoe bevoegden en behoorlijk aangeſtelden bekwamen *Lijkſchouwer*. De ſchouwcedul zal moeten vermelden, „ dat aan hem, na gedaan onderzoek en ſchouwing van het lijk, voldoende is gebleken, dat er aan hetzelve zich allezins afdoende teekenen van ontbinding der beſtanddeelen van het ligchaam voordoen, zigtbaar en merkbaar door bederf en rotting."

Wat de tweede hoofdzaak betreft, deze vordert, dat, indien den Lijkſchouwer, na gedaan onderzoek en ſchouwing, mogt blijken, „ dat aan het ligchaam geene verſchijnſelen of teekenen van bederf of rotting zigtbaar of merk-

Digitized by Google

baar zich voordoen," hij alsdan eene ſchouwcedul met deze vermelding zal moeten opmaken en afgeven.

Bij de afgifte en overbrenging dezer cedul aan den Burgerlijken ſtand zal door denzelven worden afgegeven een conſentbiljet tot vervoer van de ongeſlotene lijkkist naar de begraafplaats, om in het Dooden- of Lijkenhuis te worden nedergezet. Deze laatſte ſchouwcedul en conſentbiljet tot vervoer en nederzetting zoude, om mogelijke verwarring of vergisſing voor te komen, kennelijk in vorm of kleur van de eerst vermelde ſchouwcedullen en conſentbiljetten kunnen onderſcheiden worden.

Op deze wijze zal de gewone en gebruikelijke tijd, gedurende welken de lijken boven aarde in het ſterfhuis vertoeven, ſtand kunnen blijven houden; tenzij, wanneer er geen bederf of rotting bij het ligchaam plaats vindt, de naastbeſtaanden een langer verwijl aan hunne huizen mogten verkiezen, hetwelk geheel vrij konde gelaten worden.

Verder zoude bepaald en verordend kunnen worden, dat de kisten van die lijken, waarvan door den Lijkſchouwer het bederf en de rotting bij de ſchouwcedul getuigd is, geſloten en toegemaakt werden; maar wel uitdrukkelijk diende zulks verboden te worden voor de andere kisten, aan welker lijken geene teekenen van bederf of rotting zich voordoen. Deze moeten open- en ongeſloten blijven, en met het los opgelegde dekſel naar de begraafplaats vervoerd worden. Dezelve zouden ook terſtond door een zigtbaar of kennelijk teeken moeten kunnen onderkend worden van de eerstgemelde lijkkisten, waaraan reeds bederf of rotting is, ten einde, na de vervoering ter begraafplaatſe, in het daartoe geſchikte en behoorlijk ingerigte Dooden- of Lijkenhuis nedergezet te worden.

De Commisſie van beſtuur tot de begrafenisſen zal moeten zorgen voor de goede en behoorlijke inrigting van het Lijken- of Doodenhuis, opdat hetzelve aan het doel en de gevorderde vereischten volkomen beantwoorde; zoo als zulke Lijken- of Doodenhuizen, ingevolge de raadgevingen van FRANCK, THIERRY en HUFELAND,

Digitized by Google

te *Weimar*, in het *Oostenrijksche*, en in andere Staten, reeds sedert vele jaren ingerigt zijn.

De in hetzelve ongesloten en open nedergezette lijkkisten zouden toevertrouwd en aanbevolen moeten worden aan de zorg en het toezigt van een geschikt opziener. Deze, beginselen van bederf of rotting aan het lijk bespeurende, zal daarvan berigt geven aan den bevoegden Lijkschouwer der begraafplaats, te dezen einde aangesteld. Na behoorlijk onderzoek en schouwing, de beginselen van bederf en rotting aan hem gebleken zijnde, zal hij daarvan de schouwcedul opmaken en afgeven, waarna de nederzetting in het bestemde graf zal kunnen geschieden. Doch bij de bespeuring van eenige, zelfs de minste buitengewone teekenen of verschijnselen, vooral bij het opmerken van het geringste teeken of beginsel van eenig verborgen of bedekt levensbeginsel, zal hij verpligt zijn, daarvan dadelijk kennis te geven, ten einde de gepaste en vereischte geneeskundige hulpmiddelen, zonder verwijl, aangewend en toegediend kunnen worden.

Aldus, naar mijn inzien, voldoende bewijzen en drangredenen bijgebragt hebbende, om de noodige middelen te billijken en aan te dringen, ter voorkoming, dat geene schijndooden zouden kunnen begraven worden, zoo mogen wij vertrouwen, dat het belang en gewigt daarvan wel zal gevoeld worden. Of zouden wij, gruwende van het volksvooroordeel en de gewoonte bij sommige *Indiaansche* Kasten, door priesterlist en bijgeloof onderschraagd, welke de vrijwillige verbranding of levende begraving der weduwen ten gevolge heeft; toejuichende de zachtere en meer menschlievende wetten, waarbij, in de latere tijden, de doodstraf voor misdadigers veel verminderd, verzacht en tot weinige gevallen is bepaald geworden; goedkeurende de menschlievende bemoeijingen en verordeningen, welke edelmoedige en eervolle belooningen bestemmen voor hen, die de schijndooden onder de drenkelingen, verstikten enz. weder tot het leven terugbrengen, — zouden wij, zeg ik, dan niet wenschen en met vermeerderden ijver trachten, dat de noodige middelen werden beraamd

Digitized by Google

en in het werk gesteld, (waartoe de heiligste pligten der menschheid en ons zelfbehoud ons zoo dringend aanspooren) ten einde te voorkomen en krachtdadig te weren, dat geene schijndooden aan het stille en gesloten graf werden prijs gegeven en opgeofferd? — Ja, alle weldenkenden en onbevooroordeelden zullen dit verlangen en wenschen! En wij mogen met vertrouwen hopen, dat onze geëerbiedigde Koning, ook zoo wel omtrent dit gewigtig punt, als op het begraven buiten de steden of gemeenten, een even weldadig als edel besluit zal nemen, hetzelve vooral ook tot de *Joden* uitstrekkende. Zulk een besluit zoude steeds in zegenend aandenken blijven, en Zijne zoo welverkregene als welverdiende regten op de liefde en erkentelijke dankbaarheid Zijner goede en getrouwe onderdanen vermeerderen en verhoogen.

V. G.

DE BALSEMINGEN DER OUDEN UIT EEN NIEUW GEZICHTPUNT BESCHOUWD. Door den Heer PARISET.

(Medegedeeld door den Heer P. A. VAN DEN BERG, *Heel- en Vroedmeester te Dordrecht.*)

(*Revue médicale française et étrangère, Juin* 1827.)

In den loop van April l. l. arbeidde ik aan een stuk over de Mumiën, bestemd om in eene aanzienlijke vergadering te worden voorgelezen, en waarvan ik alle de bouwstoffen aan den persoon, die mij wel wilde vertegenwoordigen, heb medegedeeld. Ik onderzocht vooral de redenen, welke de oude *Egyptenaars* genoopt hebben, om de ligchamen der menschen en der dieren zoo te behandelen, als zij deden; en de moeijelijkheden, welke ik ondervond, om hunne handelwijze te dezen opzigte met hunne godsdienstige denkbeelden overeen te brengen, deden mij inzien, dat het gebruik der balseminge niet eene godsdienstige zaak, maar een gezondheidsmaatregel was.

Zie hier, hoe ik redeneerde. D'ANVILLE schat op

Digitized by Google

minder dan 2250 vierkante mijlen de bewoonbare oppervlakte van *Egypte*. Tijdens zijne grootſte welvaart telde *Egypte* 14,000,000 inwoners. Deel het laatſte getal door het eerſte, en gij verkrijgt 6,222 inwoners op de vierkante mijl.

Gedurende acht maanden van het jaar kon deze bevolking leven, min of meer verſpreid, op den grond, welken zij bebouwde; maar gedurende de vier overige maanden, die der overſtrooming, moest zij zich op afzonderlijke, verſmalde en boven den hoogſten waterſtand verhevene punten bijeendringen.

Om hare woningen tot die hoogte te brengen, moest zij die daarſtellen of op heuvelen door de natuur geſchapen, of op heuvelen door menſchelijke kracht gevormd. Vandaar, dat, ſtaande de overſtrooming, *Egypte* toen, en nog, het aanzien had van een' grooten *Archipel*.

Ten andere wordt eene zoo opeengedrongene bevolking gemakkelijk beſmet, en wel te gereeder, naardien de huidziekten daar zeer gewoon zijn. Vandaar ontſtond de behoefte aan een' naauwkeurigen leefregel, aan eene overmatige zindelijkheid, aan eene zich tot kleinigheden uitſtrekkende gezondheidsleer. De *Egyptenaars* daalden op dit punt tot bijzonderheden af, over welke men verbaasd ſtaat. Vanhier, dat zij overal, waar zij zich bevonden, voor Geneesheeren doorgingen.

Van eene andere zijde, ſtellende ſlechts één doode op veertig 's jaarlijks, gaven deze 14,000,000 menſchen eene jaarlijkſche ſterfte van 350,000 perſonen. Men begrijpt, dat, gedurende de maanden van droogte, niets gereeder was, dan dezelve te begraven. Maar, gedurende de maanden van overſtrooming, wat te doen met deze menſchelijke lijken, welke men tot 116 of 117,000 brengen kan, en wat met de lijken der dieren, die men verloor?

De dooden aan de lucht blootſtellen, zoo als men in *Perzië* deed met de *Magi*? — Zonder van andere beweegredenen te ſpreken, is het duidelijk, dat men deze heiligſchennis verworpen heeft, om de beſmetting te vermijden.

Digitized by Google

Dezelve begraven in den grond der ſteden, der dorpen? — Misſchien gedurende een of twee jaren; maar in het derde, het vierde, en zoo vervolgens, werd de zaak onuitvoerbaar.

Die, zonder eenigen omſlag, in de rivier werpen? in den grond bedelven? — Maar de landen ſtonden onder water; maar het water, dalende, zou de ligchamen hebben blootgelaten.

Die verbranden? — Men had geen hout.

Wat dan te doen? — Hetgeen men gedaan heeft. Men heeft de ligchamen ingezouten. *Ingezouten*, zeg ik, is het woord; dat, 't welk de *Grieken* met veel regt gebruikt hebben. Want hier maakt de inzouting de wezenlijke bewerking uit.

Om te zouten, had men *natrum*; men had het in overvloed. Het *natrum* is een loogzout, 't welk, in aanraking gebragt met dierlijke ſtoffen, uit dezelve de vochtigheid trekt, om die aan de lucht terug te geven, en 't welk zich met het vet verbindt, om dat in zeep te veranderen. Het ligchaam, alzoo gezeept door een lang genoeg verblijven in het *natrum*, wordt vervolgens gewaſſchen (*lotionné*); het water voert de zeep mede, en het overblijfſel kan aan de lucht worden blootgeſteld, en zal er droogen, zonder te bederven; het ligchaam gedroogd, ziedaar de Mumie! De ſpecerijen, de reukwerken, de harſen, de aardharſen, de balſems, de poeders, verder de omkleedſels, de zwachtels, de houten kisten geſchilderd, gebeeldhouwd, verguld; dit alles was weelde: weelde, allezins geoorloofd, maar die niets uitwerkt voor de gave bewaring; of liever, die niets zoude vermogen, zoo de voorgaande bewerking geene plaats had.

In de eerſte tijden bewaarde elk *Egyptenaar* te zijnent de dus bereide Mumie. Alstoen kon een ſchuldenaar, tot pand van zijne ſchuld, het ligchaam zijns vaders in de handen zijns ſchuldeiſchers ſtellen. Maar, in het verloop der eeuwen, waren de Mumiën in elk huis zoo zeer vermenigvuldigd, dat zij er eindelijk de levenden uit verdreven zouden hebben. Alstoen nam men het beſluit,

Digitized by Google

de oudſte uit te zoeken, dezelve gedurende de overſtroo-ming in te ſchepen, en naar de grenzen der woestijn te vervoeren. Daar gloeit men kuilen, waar zij bij duizenden werden ingedolven, en vervolgens met zand overdekt. En dewijl de bergen uitgehoold waren, daar men uit dezelve aanzienlijke hoeveelheden ſteenen, voor den bouw der tempels, paleizen, huizen enz., had vervoerd, en de bergen alzoo als ontledigd waren, heeft men van deze ruimten gebruik gemaakt, om die in paleizen voor de dooden te herſcheppen en tot begraafkamers te bezigen. Voor de Priesters, voor de Koningen waren deze paleizen verſraaid met al den opſchik der Kunſten.

Deze gewoonte heeft gedurende tweeduizend vierhonderd jaren ſtand gehouden. Welk eene overgroote maſſa van dierlijke ſtof, in ligchamen van menſchen en dieren van allerlei ſoort, is op deze wijze weggeruimd geworden! Men raadplege op dit punt de reizigers, zelfs de nieuwſte.

Gedurende een lang tijdsverloop is *Egypte* een der gezondſte landen van den aardbol geweest. Wat zou er integendeel gebeurd zijn, zoo de grond van *Egypte*, ontbonden en geweekt door de wateren van den *Nijl*, als doorlneed geweest was met deze verbazende hoeveelheid van bederfelijke overblijfſelen?

Ik wil geenszins ontkennen, dat *Egypte* aanmerkelijke heerſchende ziekten en veeziekten gehad hebbe. Het is te vermoeden, dat de karavanen van *Nubië* er meermalen de ſmetkoorts (*typhus*) hebben aangebragt. De peſt van *Athène* kwam uit *Nubië* of *Ethiopië*; zij had *Egypte* doorloopen, en was door de ſcheepvaart tot aan den *Pireus* gebragt; maar deze peſt gelijkt meer naar eene ſmetkoorts, dan naar de peſt van onzen tijd. STRABO ſpreekt van peſtkoortſen, die zich in de nabijheid van kanalen en groote meren ontwikkelden, welker oevers door de zonnehitte uitgedroogd waren; maar men mag twijfelen, of deze koortſen iets anders waren dan kwaadaardige koortſen. HERODOTUS, DIODORUS, TACITUS enz. maken geene melding van eenige vreesſelij-

Digitized by Google

ke, inlandſche of aan *Egypte* eigene ziekte. Deze landziekten zouden niet ſtrooken met de verbazende bevolking, door mij zoo even genoemd. Hetgeen overigens bewijst, dat het vee aan groote ziekten onderworpen is geweest, zijn de ongehoorde ophoopingen der mumiën van hoornbeesten, welke, zeer onlangs, een *Fransch* reiziger, de Heer CAILLIAUD, van *Nantes*, aldaar gevonden heeft.

Het is zoo, de zindelijkheid, de ongemeene bezorgdheid, welke men bezigde in de keus der ſpijzen, de zorg om den afloop der wateren te begunſtigen, om kanalen te graven en te onderhouden tot het opdroogen der landen, en om het uitgebreide moeras, 't welk de *Delta* vormde, open te leggen, alle deze middelen van behoud hebben bijzonderlijk bijgedragen tot de gezondheid van *Egypte*; maar het is zeer waarſchijnlijk, dat de gelukkige uitwerking van zoo vele voorzorgen zeer verminderd zou geweest zijn, indien zij niet ware ondersteund geworden door het gebruik van de ligchamen te balſemen, of derzelver rotting te voorkomen.

Men kan niet ontkennen, dat dit gebruik omſtreeks de vierde eeuw van onze jaartelling heeft opgehouden, en dat men tot dat tijdſtip moet opklimmen, om den oorſprong der pest met pestbuilen te ontdekken; der pest van het Oosten, die zich zoo dikwerf over de oppervlakte der wereld heeft uitgebreid, en van welke het blijkt, dat het oorſpronkelijk brandpunt eeniglijk in *Egypte* is.

Om mijn gevoelen omtrent dit punt te verduidelijken, wil ik eens vooronderſtellen, dat de kerkhoven van Vader LACHAISE en van *Montmartre* aan den oever der *Seine* gelegen zijn, dat de *Seine* dezelve door hare overſtrooming gedurende vier maanden bedekt, en door hare daling deze beide kerkhoven aan de geſtadige werking der zon in de maand Julij overlaat. Ik vraag het elk verſtandig mensch: wat zal er van *Parijs* worden?

En wat, meent men, mag ten laatſte een zoo lage grond, als die der *Delta*, worden, die ſedert zoo vele eeuwen zoo vele lijken heeft ontvangen, het zij door

Digitized by Google

de gewone sterfte, het zij door veldslagen, het zij ten gevolge en bij het voortzetten der publieke werken, waar zoo veel werklieden bezwijken, om begraven te worden ter plaatse zelve, waar zij hunne laatste zuchten slaken?

Een dorp van de *Delta* verliest een, twee, drie van zijne inwoners in de maand Junij. Men gaat die begraven, op eenige treden afstands, aan den voet eens dadelbooms, door het vloedwater in Julij bespoeld. De vloed daalt in September of October, en de ziekten verschijnen in het dorp met November. De pest kan er ontstaan: zij ontstaat inderdaad; een enkel besmet punt is voldoende. De steden worden besmet; *Egypte* wordt aangestoken; vervolgens de *Levant* en het Westen, *Smirna*, *Konstantinopel*, *Marseille* enz. tot aan *Moscou*. Maar noch *Marseille*, noch *Moscou*, noch misschien *Smirna* en *Konstantinopel* zullen de pest voortbrengen door hunne eigene plaatselijke ligging. Het is eene in het Oosten algemeen aangenomene waarheid, en welke de rampen van het *Fransche* leger in *Egypte* maar al te zeer bevestigen, dat de pest, alvorens zich elders te vertoonen, het eerst in *Egypte* verschijnt.

Besluit. Een der krachtdadigste middelen, en welligt het eenige middel, om de bronnen der pest op te droogen, zal dus bestaan in het herstellen van de praktijk der balsemingen, aan dezelve al die uitgebreidheid gevende, welke zij voormals had.

Kostbare praktijk! — Geenszins. De natuur heeft het *natrum* in *Egypte* rijkelijk voortgebragt, als om de bevolking te verzekeren. Alzoo geen *natrum* geen *Egypte*; ten minste geen *Egypte*, zoodanig als de oudheid het gekend heeft, met alle zijne meesterstukken.

Praktijk, moeijelijk ingang te doen vinden! — Misschien. Ik voor mij geloof, dat men haar gaarne zoude aannemen, indien.....

Voeg hierbij, als hulpmiddelen van groote nuttigheid, het herstel der kanalen, de goede policie der steden, enz. en, zoo eene heerschende pestziekte mogt uitbreken, de zorg, om de Chloorkalken aan te wenden tot zuivering der kleederen, tot reiniging der huizen, enz.

Digitized by Google

Een ſtelſel van voorzorgen en gebruiken, aangenomen en opgevolgd in dezen geest gedurende vijf of zes jaren, maakt het zeer waarſchijnlijk, dat men geen wezenlijke pest zien zal in *Egypte*, noch in eenige plaats der wereld; als eene waarheid aangenomen zijnde, hetgeen in het Oosten algemeen geloofd wordt, dat de pest geen ander oorſpronkelijk brandpunt heeft dan *Egypte*.

NIEUWSTE BIJZONDERHEDEN UIT EN WEGENS CALCUTTA EN DE OMSTREKEN; BENEVENS IETS OVER ST. HELENA.

Calcutta, December 1826.

Reeds voorlang hadt gij tijding behooren te ontvangen van onzen hoogst voorſpoedigen overtogt van de oevers der *Garonne* naar die van de *Hugly* (*). Thans wilde ik u het een en ander uit de hoofdſtad van *Bengalen* zelve mededeelen. Hij, die, gelijk ik, ſlechts negen of tien weken te *Calcutta* kan vertoeven, heeft, over het geheel, weinig tijds, om zich met andere, dan handelsaangelegenheden, bezig te houden. Doch ook met de beroepsbezigheden vordert men zeer langzaam in een land, waar ieder veel van zijn gemak houdt, en maar volop wil genieten. De dagen zijn in dit land zeer kort: des morgens vóór tien of elf ure denkt niemand aan werken, en zes half vijf of vijf ure zijn reeds weder alle kantoren en magazijnen geſloten. Daarbij komen dan nog eene menigte godsdienſtige feesten, die in een land, waar ieder vrijheid heeft, God op zijne wijze te vereeren, over het algemeen ſtipt worden bijgewoond. Heden heeft een koopman zaken met eenen *Muzelman*, en ziet! er valt een *Mohammedaansche* feestdag in; morgen ſtoort hem een feest der *Hindoes* in het handelbedrijf; overmorgen weder een ander feest; en op die wijze wordt hij telkens in zijne werkzaamheden belemmerd.

Wij kwamen te *Calcutta* juist in de laatſte dagen van het groote feest der Godin DOURGA, hetwelk veertien dagen

(*) De *Hoogly* (*Hougly*) is de westelijke, zich weder in twee takken verdeelende arm van den *Ganges*. Aan de oostzijde dezer twee armen, en wel aan den oostelijken oever van denzelven, is het prachtige *Calcutta* gebouwd.

Digitized by Google

duurt. Gedurende dezen ganschen tijd blijven de kantoren der openbare ambtenaren gesloten, en worden er geene zaken gedaan. Elke klasse van inboorlingen vermaakt zich in deze dagen op hare wijze. Van den morgen tot den avond loopen de *Hindoes*, vrolijk en lustig, onder het geluid der muzijk, door de straten, dragen hunne Fetichen op baren rond, en werpen dezelve vervolgens, als offergaven, in den stroom van den *Ganges*. Gedurende deze feestviering ter eere van DOURGA regten de *Babo's* der hoofdstad somwijlen feesten aan, tot welke elk *Europeër* van eenig aanzien zonder moeite den toegang verkrijgt. Ik heb een dezer feesten, door een' der rijkste *Babo's* gegeven, bijgewoond, en moet opregt bekennen, niet gedacht te hebben, dat men het in weelde en verkwisting zoo ver konde drijven. Een prachtig, alleen aan de Godin DOURGA gewijd paleis was op dezen dag, gelijk gedurende de geheele overige feestviering, buitengewoon kostbaar versierd, en bood den *Europeër*, die voor de eerste maal *Indië* bezocht, een beeld aan van die tooverfeesten, welke de tooversprookjes der verbeelding voorspiegelen. In de zalen van dit paleis werden alle soorten van *Indische* spelen gehouden. In de eene vertoonden de goochelaars hunne kunsten; in de andere konde men zich in de dansen en zangen der *Bajaderen* verlustigen. De meeste pracht, echter, was aan de Godin DOURGA zelve gewijd, die in de gestalte eener vrouw met twee hoofden en twaalf armen afgebeeld is; zij rustte in een' massief gouden, met diamanten ingelegden tempel. Elk, die dit heiligdom binnentrad, werd met rozenolie en andere welriekende wateren van het Oosten besprengd. In de eetzalen van de eerste verdieping werd, gedurende drie nachten, opene tafel gehouden, en de wijn uit alle landen der aarde, voornamelijk echter de *Champagne*, werd als bij stroomen geplengd. Ik heb zelf gezien, hoe *Engelschen* eene flesch *Champagne*-wijn ontkurkten, een glas daarvan dronken, vervolgens flesch en glazen ten venster uit wierpen, met eene tweede hetzelfde deden, en op deze wijze voortgingen; alles ter eere van den gastheer, die er zijnen roem in stelt, dat te zijnen huize veel gelds wordt verspild.

Den *Hindoes* streelt het, blanken te onthalen, en uit ijdelheid stellen zij veel praal en pracht ten toon. Het voormelde feest moet omtrent anderhalf laks (400,000 francs) gekost hebben; en in geheel *Calcutta* bevindt zich geen blanke, rijk genoeg, om een dergelijk feest te kunnen geven. Opmerke-

Digitized by Google

lijk is het, dat wel de helft der opgegevene som tot werken van barmhartigheid besteed wordt; want te midden van die feestplegtigheden blijven de armen geenszins ongetroost. Op het feest, 't welk ik bijwoonde, zag men armen en ellendigen op eene ruime vlakte bij duizenden geschaard, om de liefdegaven aan te nemen, welke de Intendanten van den *Babo* onder hen uitdeelden. Verscheidene dezer ongelukkigen verkregen 30, ja zelfs sommigen 50 ropijen; de minste gift was één ropij (50 *Fransche* stuivers). Wie zou het gelooven, dat de aanregters van deze en soortgelijke feesten, de genoemde feestdagen uitgezonderd, als de armste lieden leven, niets eten dan rijst en visch, en, in plaats van in hunne eigene paleizen, die zij slechts voor anderen ontsluiten, in zeer geringe verblijven, of liever hutten, wonen? Verscheidene door *Europeërs* gegevene bals, tot welke ik in het vervolg werd uitgenoodigd, hoewel op zichzelve geenszins karig, waren echter zeer armelijk, in vergelijking met het feest van den *Babo*.

De in zoo vele opzigten hoogst opmerkelijke en beziens-waardige voorwerpen, welke *Calcutta* den vreemdeling aanbiedt, konde ik, indien ik mijne zaken niet wilde verwaarloozen, voor een groot gedeelte slechts zeer vlugtig in oogenschouw nemen. *Calcutta* is eene zeer schoone stad; maar onmiddellijk nevens paleizen, gelijk *Europa* er geene heeft, ziet men hutten van bamboesriet, en dus de diepste ellende naast de hoogste weelde en rijkdom. De trotsche *Rajah*, blinkende van diamanten en in *caschemire* gekleed, rijdt door de straten in een' prachtigen wagen, met zes paarden bespannen. Eene menigte spiesdragers, loopers en bedienden gaan hem voor, en maken zijn gevolg uit. Deze stoet ziet met verachting neder op duizenden van ellendigen, wier geheele kleeding in een stuk boomwol bestaat, 't welk hun naauwelijks de schonken bedekt. De straten zijn meestal ongeplaveid, maar met een geel zand bedekt, en worden, tot afwering van het stof, dagelijks vijf- of zesmaal bevochtigd. De huizen staan geheel op zichzelve, en zijn meest van een' tuin omringd. De kamers zijn zeer ruim en buitengewoon hoog. Deuren en vensters staan altijd open, en in elke kamer hangt, aan het midden der zolder, een *panka*, eene soort van groote luchtschuif, die door de bedienden met touwen in beweging wordt gebragt, opdat men in de kamer versche lucht scheppe. Over het algemeen ontbreekt

Digitized by Google

het in *Calcutta* in geenen deele aan behoedmiddelen tegen de warmte, welke thans, in den wintertijd, zeer wel te dragen is. De morgens en avonden zijn in deze maanden ſchoon; men ademt vrij; des daags heb ik het, 't is waar, zeer warm gevonden, offchoon de thermometer van REAUMUR nooit boven de 34° ſtond, terwijl dezelve des zomers, dat is, in de maanden Maart tot Augustus, niet zelden tot op 42° moet rijzen. Heeft men echter ook van de eene zijde door de hitte te lijden, zoo wordt men daarvoor door de vele zich overal aanbiedende gemakken ruimſchoots ſchadeloos geſteld. Aan den maaltijd behoeft men de ſervetten niet uit elkander te ſlaan; met die taak wordt een bediende belast. Men behoeft ook nooit in perſoon te bukken; zulks doen voor u eene menigte opwachters, die rondom u zweven, en alles zoeken te beſpieden, wat u moge ontbreken, of wat gij mogt begeeren. Voor alles, zelfs voor het aan- en uittrekken der kouſen, zijn bedienden aanwezig. Hem, die aan deze al te groote gemakken niet gewoon is, vallen dezelve in het begin laſtig; hij integendeel, die zich langer in *Bengalen* ophoudt, moet zich ſchikken naar de landsgebruiken, en vindt eindelijk zelfs behagen in zulke kleinigheden. Ingevolge hetzelfde ſtelſel van gemaksinrigting, legt een man, die zich ſlechts eenigzins wil doen gelden, zijne bezoeken nooit te voet af, maar bedient zich, al is zulks ſlechts twee ſchreden ver, van een' *palanquin*. Dit mag men in geen geval hoegenaamd nalaten, en ik ken huizen, waar een *Europeër*, die zich met beſtovene laarzen liet aanmelden, niet vriendelijk zou ontvangen worden. De *palanquin* is een zeer breede en gemakkelijke draagſtoel, in welken men zich even goed kan uitſtrekken als op zijn bed. De zelve wordt door vier mannen gedragen, die van tijd tot tijd door vier anderen worden afgelost. Een negende, onder wien gemeenlijk de acht eerſten ſtaan, loopt bij dag vooruit, om plaats te maken, en bij nacht, om te lichten. Een tiende, eindelijk, gaat ter zijde van den perſoon, die in den *palanquin* zit, om hem, met een ſcherm, voor de zonneſtralen te beſchutten. Deze talrijke geleiders kan ook de minstbeduidende burger niet ontberen; groote heeren laten zich op eene oneindig ſtatiger wijze vervoeren.

Onder de gebouwen en bouwkundige gedenkſtukken van *Calcutta* munten inzonderheid uit: het ſtadhuis, of liever paleis, 't welk van grooteren omvang is, dan de *Thuilerien*; de

Digitized by Google

Mohammedaansche Universiteit; het Hotel der Oostindische Compagnie; de *Armenische* kerk; de Zendelingstempel; eenige Pagoden, en de groote Moskee. Den sterksten indruk zoo wel, als de verrukkelijkste vertooning, echter, maakt de haven, die, gelijk de haven van *Bordeaux*, eene halve maan vormt, en aan den *Ganges* ligt. De huizen in de stad zijn van bakksteen, maar met eene gekleurde laag gips overtrokken, en hebben, daar de luchtsgesteldheid herhaalde verbeteringen noodzakelijk maakt, altijd een nieuw en frisch aanzien. In de meeste wijken der stad heerscht, hetgeen in zulke heete landen bijzonder noodig is, eene groote zindelijkheid, en, om de frischheid van het water te bevorderen, vindt men overal groote, met zodenbanken omringde fonteinen.

Bij al het aangename, 't welk *Calcutta* oplevert, moet men evenwel ook veel lastigs en onaangenaams ondervinden, waaraan de *Europeërs* zich niet dan met moeite kunnen gewennen. Hiertoe behooren inzonderheid de ontelbare insekten, waarmede alle huizen opgevuld zijn, namelijk de moskiten, door welke men terstond na zonsondergang aangevallen wordt, en welker steek buitengemeen pijnlijk is. Men tracht zich, door netten van fijn gaas, waarmede de slaapsteden omgeven worden, tegen derzelver aanvallen te beschermen. Insgelijks behooren hiertoe de wilde honden, die des nachts, onder een afgrijselijk gehuil, bij honderden langs de straten loopen, en de ratten, die men bijna overal ontmoet. Het meest terugstootende, echter, zijn de lijken, die, door den vloed aangespoeld, op alle uren van den dag in grooten getale op de rivier drijven, en die men, zoodra men de haven nadert, niet ontwijken kan. Het is bekend, dat de laagste der *Indische* kasten, welke te arm zijn, om hare dooden te kunnen verbranden, gewoon zijn, hen op eene plank te binden, en alzoo in de rivier te werpen. Nu drijven deze lijken, ter prooije der golven, somwijlen op eene verschrikkelijke wijze misvormd, op de *Hugly* rond, tot dat de wind dezelve naar den oever drijft, alwaar dan de krokodillen, de wilde honden, de gieren, raven enz. dezelve spoedig doen verdwijnen. Roofvogels zijn er aan de oevers van den *Ganges* in zulk eene menigte, dat zij somwijlen, in den volsten zin, de lucht verduisteren; en het is, op verbeurte eener geldboete, verboden, dezelve te dooden. Hetgeen men ten aanzien van andere roofdieren van *Bengalen* verhaalt, is misschien, over het algemeen, zeer overdreven. Tijgers ziet men

Digitized by Google

in den omtrek der ſtad niet; hij, die jagt wilde maken op dit dier, zoú zich ten minſte 30 tot 40 mijlen ver naar het gebergte moeten begeven. Krokodillen heb ik aan de oevers der rivier meermalen gezien; zij waren evenwel doorgaans klein, en hadden, op het hoogst genomen, ſlechts vijf voet lengte. Er moeten er echter ook zeer groote zijn; want toen ik, op zekeren Zondag, met een gezelſchap *Europeërs*, op een twee uren van *Calcutta* verwijderd landgoed, vlak aan de oevers van den *Ganges*, ging wandelen, kwam een wachter naar ons toeloopen, met de waarſchuwing, om ons van het water te verwijderen, dewijl juist in den verloopen nacht, op deze zelfde plaats, een *Bengaler*, die bezig was zich te baden, door een' zeer grooten krokodil aangepakt en in zee medegeſleept was geworden. Ook de eigenaar van het landhuis bevestigde ons deze tijding. Hij zelf had op het monſter verſcheidene ſnaphaanſchoten gelost; maar vergeefs, daar het reeds met zijne prooi was verdwenen. Bij het wandelen op het land ontmoet men het meest ſlangen en adders. Van de eerſte heb ik er zeer groote gezien, en het eerſte gezigt van zulk een ondier heeft mij een' geweldigen ſchrik aangebragt. Intusſchen behoeft men voor deze dieren niet zeer bevreesd te zijn; want, waar men ook te voet wandelt, of ook wanneer men ergens uitſtijgt, wordt men door eenige *Hindoes* begeleid, die den wandelaar in hunne beſcherming nemen. *Calcutta* heeft ook een aanzienlijk getal in het wilde levende apen, en niet zelden ontmoet de wandelaar deze dieren op zijnen weg. Op zekeren dag deed ik, met verſcheidene *Europeërs*, onder welke zich ook een jongeling uit *Bern* bevond, die, als ſterrekundige der Compagnie, op een' zeer voordeeligen voet geplaatst is, des morgens zeer vroeg een uitſtapje op het land. Wij waren te voet, en lieten ons rijtuig achter ons aankomen. Wij werden van ſlechts twee bedienden vergezeld, die een ontbijt droegen, hetwelk wij in de vrije lucht wilden gebruiken. In het midden van een kokosboschje kwamen wij aan een koel en lommerrijk, tot ons oogmerk zeer geſchikt plaatsje. Wij begonnen onzen maaltijd met zeer veel ſmaak, toen wij plotſeling een geſchreeuw hoorden, en een' geweldigen aap, een' echten boschduivel, zagen, die zich van een' kokosboom langzaam liet afglijden, en al den ſchijn had van met ons te willen ontbijten. Wij gevoelden echter weinig lust, om een' gast van zulk een zonderling voorkomen in

Digitized by Google

ons midden op te nemen, en lieten daarom liever ons geheele ontbijt in den ſteek. Onze vrees was echter ongegrond, daar de voorbijgaande boeren ons verzekerden, dat deze ſoort van apen niemand eenig leed toebrengt. De *Hindoes* verſtaan de kunst zeer goed, om verſcheidene ſoorten hunner inlandſche dieren te temmen. De goochelaars, die op de ſtraten van *Calcutta* omzwerven, laten hunne vertooningen altijd voorafgaan door danſen van ſlangen en krokodillen, die zij in korven geſloten houden, en met welke zij kunnen doen, wat hun behaagt.

Het meest van allen verwonderde ik mij in *Indië* over de verbazende bevolking, die men overal aantreft. Ten gevolge van eene in het jaar 1822 gedane telling, bedraagt het getal der ſtadbewoners van *Calcutta* omtrent 700,000 zielen. Hierbij komen ten minſte 100,000 bedienden en andere individu's, die zich des daags in de ſtad ophouden en den nacht op het land doorbrengen. Men begroot het getal der huizen, de bamboeshutten daaronder begrepen, op 67,519. De genoemde bevolking van 700,000 menſchen beſtaat uit omtrent 15,000 *Christenen*, 50,000 *Muzelmannen* en 1000 *Chinezen*; de overigen zijn *Hindoes*. Gedurende den ganſchen dag is het gewemel en gedruisch in de ſtraten buitengewoon, en in ſommige wijken, gelijk b. v. in den omtrek der haven, in de nabijheid van het tolhuis, de beurs enz., nog grooter dan zelfs in *Parijs*. Tegen den nacht, echter, ſchijnt deze onmetelijke bevolking te verdwijnen, en na zeven of acht ure ontmoet men zoo goed als niemand meer op de ſtraten.

De *Hindoes* van *Calcutta* zijn, over het algemeen, van eene zeer zachtzinnige geaardheid, onderdanig, voorkomend, dienſtvaardig, zeer bedreven in hun werk, ſchoon ſomwijlen een weinig listig; mij heeft echter tot dusverre geen van die allen, met welke ik in aanraking kwam, in eenig opzigt reden tot klagen gegeven. Zij zijn ongemeen gehecht aan hunne kasten, en aan een Godsdienst, die, offchoon dezelve ook uit ijdel bijgeloof beſta, evenwel een beginſel van goede en zachte zedekunde bevat, waaraan men het te danken heeft, dat derzelver belijders zeer zelden groote misdaden begaan. De plegtigheden der *Hindoes* beſtaan in het bezoeken hunner pagoden, in de deelneming aan godsdienſtige plegtigheden, en de waarneming van alle die godsdienſtoefeningen, waartoe hen hun geloof verpligt. Dit een en ander heeft echter ſlechts betrekking tot het mannelijk geſlacht; want vrouwen ziet

Digitized by Google

men zelden. Wanneer men een dorp bezoekt, neemt alwat tot het vrouwelijk geslacht behoort, met den meesten spoed, de vlugt; en indien men toevallig een vrouwelijk wezen van meer nabij ontmoet, dan is zulks in allen gevalle eene ongelukkige, die tot de laagste kaste behoort.

Herhaalde malen heb ik gelegenheid gehad, de ongemeen groote nijverheid der *Hindoes* te bewonderen. Zij vervaardigen de nestte kleinigheden van allerlei aard met eene bedrevenheid, welke die der *Europeërs* verre overtreft. Dit valt des te meer in het oog, daar zij zich tot alle hunne kunstwerken van zeer slechte werktuigen bedienen, waarvan in *Europa* niemand gebruik zoude maken. Wanneer men een paar schoenen noodig heeft, dan moet men dezelve den schoenmaker vooruit betalen. Met het geld, dat hij er voor krijgt, gaat deze den wilden hond koopen, die zijne huid tot de vervaardiging der bestekte schoenen ten beste moet geven. Wanneer het dier de huid is afgestroopt, wordt zij nog dien zelfden dag bereid, en den volgenden morgen het paar schoenen afgeleverd.

Nevens de *Hindoes* ontmoet men te *Calcutta* menschen uit alle natiën der wereld, inzonderheid echter Oosterlingen. Op de avondwandelingen, tegen zonsondergang, levert de vereeniging van alle deze schoone Oosterssche kostumen een bekoorlijk gezigt op. Alle natiën schijnen met elkander in pracht en weelde te wedijveren. De trotsche *Europeër* ziet zich, niet zonder verwondering, door eenen *Rajah* overtroffen, wiens lijsttoet met gouden staven praalt, terwijl *zijne* dienaars slechts van zilveren voorzien zijn. De *Arabier* zoekt zijne praal in de schoonheid zijner paarden, de *Armeniër* in eene buitengewone menigte diamanten en andere edelgesteenten, de *Pers* in de pracht zijner kleeding; de *Chinees* alleen wandelt onder deze menigte wagens, paarden en dienaars nederig rond, te voet, met het zonnescherm in de hand en zonder eenige praal. Meermalen zijn mij op deze wandelwegen, (werwaarts men zich doorgaans van vijf tot zes ure begeeft) in eene eenvoudige, met één paard bespannen kabriolet, de zonen van TIPPOO SAIB ontmoet, wiens naam eens voor de *Engelschen* zoo geducht was. Deze *Britsche* Heeren handelen voor het overige alles behalve despotiek. In *Calcutta* denkt ook niemand aan onafhankelijkheid; men schijnt zich, integendeel, algemeen overtuigd te houden, dat men oneindig ongelukkiger zoude zijn, indien men zichzelven moest regeren. In de stad ko-

Digitized by Google

men noch bajonetten noch *Gendarmes* in aanmerking. Ieder doet, wat hem goeddunkt, en, zoolang hij niets kwaads verrigt, bemoeit zich niemand met hem. De bepalingen der wet zijn voor de aanzienlijkſte *Engelſchen* en voor de gemeenſte *Hindoes* dezelfde. De policie wordt, ondanks den verbazenden omvang der ſtad, door een aantal daartoe verordende dienaars gehandhaafd, die *Tſchotidars* heeten, inboorlingen zijn, en dag en nacht langs de ſtraten zwerven, zonder eenig ander wapen, dan een ſtok. Nooit hoort men hier van inbraken bij nacht, in welke wijk der ſtad en op welk uur het ook zijn moge. Ontſtaat er ſomwijlen eenig gerucht, dan heeft dit altijd plaats in de wijk der zeelieden, waar de matrozen, gelijk zulks in alle zeehavens het geval is, met elkander twisten en vechten. Het geheele garnizoen beſtaat uit omtrent honderd *Cipayen*, die voor de ſtaatsgebouwen op ſchildwacht ſtaan. De krijgsmagt houdt haar verblijf in het fort *William*, omtrent een uur van de ſtad aan den *Ganges* gelegen, 't welk eene belangrijke vesting is. Het getal troepen bedraagt omtrent 20,000 man. Onder dezelve bevinden zich 4000 blanken; de overigen zijn *Cipayen* (inboorlingen), die onder het bevel ſtaan van blanke Officieren. De gezamenlijke troepen kantonnéren in het fort en deszelfs omſtreken. In de ſtad ziet en hoort men niets van hen; het is alsof zij er in het geheel niet zijn, en geen regement mag, wanneer het ergens toevallig doortrekt, de trom roeren. Des Zondagavonds wandelt men gewoonlijk naar het fort, om de muzijk der blanke regementen te hooren.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

IETS OVER DE ALGEMEEN AANGENOMEN NEDERDUITSCHE SPELLING.

(*Vervolg van bl. 679.*)

Onze taal beſtond reeds, vóór dat onze voorouders, die haar ſpraken, ſchrijven konden. Indien zij al ſoms het ſchrift vóór de komst der Romeinen in deze landen gekend hebben, ſchijnt het nochtans zeker, dat zij het tegenwoordig Alphabeth, offchoon eenigzins gewijzigd, van de Romeinen ontleend hebben. Het ſpreekt dus van zelf, dat, om onze taal oorſpronkelijk goed te ſchrijven, wij die letters van het

Digitized by Google

Romeinſche Alphabeth gebruiken moeten, welke, volgens de wijze, waarop zij bij de Romeinen werden uitgeſproken, het beste aan de uitſpraak onzer taal voldoen. Doch nu bezat onze taal klanken en uitſpraken, waarvoor in het Romeinſche Alphabeth geene letters bekend waren. Deze moesten op de eene of andere wijze, 't zij door ſamenſtelling, 't zij door Griekſche letters, ook reeds bij de Romeinen in gebruik, worden afgebeeld. Zoo bezaten de Romeinen de uitſpraak onzer *k* in hunne *c*, maar ſlechts alleen, in geval de *c* eene conſonant voorafging of door *a*, *o* of *u* gevolgd werd, terwijl zij vóór de *e* of *i*, even als thands in het Italiaansch, als *tj* werd uitgeſproken. De invloed dezer uitſpraak op onze taal is zichtbaar. Zoo werd *rac* (in het Fransch *roche*) *rots*; *poc* (in het Fransch *poche*) *pots*; *torc* (in het Fransch *torche*) *toorts*. Wij zien dus hier den overgang der *c* in *ts*, ten blijke dat de *c* op het einde der woorden, dat is, vóór de onderdrukte, en mitsdien ook vóór de uitgedrukte *e* ſtaande, den klank onzer tegenwoordige *k* niet had; ofſchoon de Franſchen, en door hunnen invloed ook wij, hare ware uitſpraak naderhand hebben beginnen te miskennen, en als *k* uit te ſpreken, waardoor zij ook *roque*, *poquet* of *paquet*, bij ons *pak*, en *torque*, bij ons ook *torke*, ſchreven of uitſpraken. Doch deze *ts* voldeed nog niet volkomen aan de eigenlijke uitſpraak der *c*. Men gebruikte de *ts* ook bij ons in de plaats der Franſche *ch*, ten blijke dat de *c* niet alleen eene *s*, maar ook de Franſche *ch* of *j* hooren deed. En dit merken wij ook in ons *cier*. De *c* in dit woord, op zijn Italiaansch uitgeſproken, maakt alsof er geſchreven ſtond *tchier* of *tjier*: en deze uitſpraak eenigzins aan de Franſche *ch* beantwoordende, is de reden geweest, dat, toen men de echte uitſpraak der *c* verloor, men *chier* in plaats van *cier* is gaan ſchrijven. Zie BILD. *Verſch.* 2de D. bl. 143, en *Geſlachtl.* op ROTS, TOORTS, en CIER.

Men kon dus met het zuivere Romeinſche Alphabeth ons *ke*, *ki* niet in ſchrift brengen. Wat deed men nu, om dit gebrek te verhelpen? Men gebruikte, ja, de *c*; maar om haar, vóór de *e* of *i* geplaatst zijnde, de uitſpraak onzer *k* te geven, voegde men er de Griekſche K achter, waardoor *cke*, *cki* als onze tegenwoordige *ke*, *ki* klonken. De *k* dus was oorſpronkelijk in onze taal geene op zich zelve ſtaande letter; zij werd ſlechts als eene bijletter der *c* gebruikt, en gaf aan deze vóór de *e* en *i* dezelfde uitſpraak, als welke de *c* had vóór

Digitized by Google

de *a*, *o* en *u*. Ziedaar dan het Romeinſche Alphabeth voor onze taal met eene *ck* vermeerderd, welke derhalve als ééne oorſpronkelijke conſonant onzer taal moet beſchouwd worden; terwijl onze tegenwoordige *k* bij ons oorſpronkelijk onbekend was, en men hiervoor de enkele *c* of *ck* gebruikte.

BILDERDIJK ſchijnt echter van een gansch ander gevoelen te zijn, en te meenen, dat de *k* eene oorſpronkelijk op zich zelve ſtaande letter onzer taal is, maar dat zij bij onze voorvaderen door de *c* is vervange geworden, zoo vóór de conſonanten als vóór de vocalen *a*, *o* en *u*, en tot verſterking der *c* verſtrekte, als deze ſluitletter was. Dit zegt hij in zijne *Spraakleer*, bl. 53, en bl. 54 laat hij er op volgen, dat onze voorvaderen de *k* als eene bloote verſterking der *c* aanmerkten, die eeniglijk diende om haar (dat is de *c*) vastheid te geven, en dus bijna nooit op zich zelve ſtond. Maar ook deze zijne leer ſchijnt te ſtrijden met hetgeen hij zegt in zijne *Verſch.* 4de D. bl. 157: „ Dat de *k* geene zuivere *k*-klank „ had, of ten minſte geen ſlotletter was, blijkt daaruit, dat „ men tot diep in de zeventiende eeuw aanhield altijd de *c* „ daarvoor te zetten wanneer de *k* ſluiten moest, zelfs ten „ dien einde de vokaal verdubbelende, zoo dat men *kaeck*, „ *kaecken*, *klanck*, *ſtock*, *ſpreecken*, *gebreecken*, enz. ſchreef." Hier ſchijnt hij dus de *c* voor eene bijletter der *k* te houden, terwijl in de eerstaangevoerde plaats de *k* eene bijletter der *c* is. In allen gevalle zegt hij, als met zoo vele woorden, in de laatstaangevoerde plaats, niet zeker te wezen omtrent de ware reden van het gebruik der *ck* in onze taal; doch toont hij genoegzaam, het er voor te houden, dat de *k* eene oorſpronkelijke letter onzer taal is.

Dit nu meenen wij te moeten tegenſpreken. Volgens onze meening is de *c* oorſpronkelijk onze tegenwoordige *k*, wanneer zij vóór alle andere letters ſtaat, doch vóór de *e* en *i* is zij *tſe*, *tſi*, en om haar den *k*-klank ook voor deze letters te geven, heeft men er eene *k* achtergezet, waardoor *ck* in onze taal ééne oorſpronkelijke conſonant geworden is, en zij vooral te pas komt op het einde der woorden, waar eene zachte *e* onderdrukt wordt. Dat nu de *k* eene bijletter der *c* was, blijkt ook uit eene opmerking, die BILDERDIJK zelf gemaakt heeft (*Spraakl.* bl. 54) nopens de benamingen onzer conſonanten. Alle de overige worden uitgeſproken met eene bijgevoegde *e*, maar alleen de *h* en *k* nemen in de uitſpraak eene *a* aan. En waarom dit? BILDERDIJK zegt: „ uit

Digitized by Google

„ hoofde zoo van de oorſpronkelijke zelfheid tusſchen A en „ H in gedaante, als door dat de laatſte niet tot de konzo- „ nanten gerekend, maar als adſpiratie eener vokaal beſchouwd „ werd; en met de *k* is het mede zoo, dat men deze als „ eene bloote verſterking van de *c* aanmerkte, die eeniglijk „ diende om haar vastheid te geven, en dus bijna nooit op „ zich-zelf ſtond." Offchoon het mij nu hieruit nog niet duidelijk is, dat daarom de *k ka* moet genaamd worden, blijkt het echter, dat *h* en *k* letters van eene bijzondere ſoort zijn, verſchillende van de overige letters, en dat dus even als de *h*, wanneer zij geene loutere adſpiratie is, ſlechts eene bijletter der *c* en der *g* is, als wij ſtraks zullen aantoonen, zoo ook de *k* in onze taal oorſpronkelijk niets anders dan eene bijletter der *c* is, en nimmer alleen of op zich zelve ſtaande kan gebruikt worden. Ziedaar nu den oorſprong der *ck*. Doch dit werd langzamerhand een raadſel. Waartoe toch eene dubbele letter? Waartoe die *c*, terwijl de *k* genoeg ſcheen om de uitſpraak te vormen? Men toonde toch buiten de *k* niet te kunnen; waarom dan de *c* nog langer gebruikt? Deze vragen ſchenen als zoo vele raadſels, die verſchillend werden opgelost, en van hier dat men in het gebruik der *c* of *k* of *ck* het zij gansch en al willekeurig begon te werk te gaan, het zij vaste, maar ook willekeurige regels en onderſcheidingen in te voeren.

De *ck* dus was ééne conſonant. Derhalve ſpelde men niet *verquic-ken*, *verwec-ken*, *druc-ken*, *ſac-ken*, *ſtoc-ken*, enz. zoo als BILDERDIJK ſchijnt te meenen; want dan zou de *c* van de *k* zijn afgeſcheiden geworden: maar men ſpelde op eene dusdanige manier, dat men toonde, dat zich de *ck* (hetgeen BILDERDIJK van de *ch* zegt) aan wederzijde mededeelde; dat is, men ſpelde wel *verquì-cken*, *verwe-cken*, *dru-cken*, *ſa-cken*, *ſto-cken*, maar men ſprak de voorafgaande klinkers om de volgende *ck* niet ſcherp maar hel uit, als in *dat*, *des*, *dit*, *dot*, *dus*; en men rekende het derhalve onnoodig, ten dezen de *ck*, 't zij door zich zelve, 't zij door eene enkele *c*, te verdubbelen. Wilde men aan de vocalen vóór de *ck* den ſcherpen klank geven, men verdubbelde ze, 't zij door zich zelve, 't zij door eene *e*, en van daar ſchreef men *ſae-cken* ter onderſcheiding van *ſa-cken*, *lee-cken* ter onderſcheiding van *le-cken*, *wie-cken* ter onderſcheiding van *wi-cken*, *ſtoo-cken* ter onderſcheiding van *ſto-cken*, enz. Wij zien dus *van achteren*, (de reden *van*

Digitized by Google

vorm is ons onbekend) dat de *ck* zich aan wederzijde mededeelt, en daarom geene verdubbeling noodig heeft om de voorafgaande vocaal hel te doen uitspreken, terwijl deze scherp moetende worden uitgesproken, verdubbeld wordt. En dit is juist hetzelfde, dat ons BILDERDIJK zegt van de *ch* in *lachen*, *pochen*, enz. en *laechenen*; maar dat volgens zijne voorstelling een bloot *petitio principii* zijnde, door het onbetwistbare gebruik der *ck* bevestigd wordt. Indien er nu geen geschil hoegenaamd is over het niet verdubbelen der *ch*, wat zou men het dan zoo ongerijmd kunnen vinden om ook de *ch* niet te verdubbelen? Men schrijve dus *lachen*, *pochen*, *prachen*, *hachelijk*, *lichaam*, *tichelen*, enz. zonder verdubbeling: wil men verdubbeling, men voege er eene *c* in, zoo als onze Bijbelvertalers deden; maar de invoeging eener *g* vinden wij, behoudens den eerbied voor het gevoelen van andersdenkende taalgeleerden, ten eenenmale ongerijmd.

Het gezegde omtrent het ontstaan der *ck*, staat in verband met de *gh* en de *ch*. De uitspraak, die wij thands aan de *g* geven, was aan de Romeinen onbekend, die er dus geene letter voor hadden. Onze tegenwoordige *g* spraken zij uit als de Italianen doen, vóór de *a*, *o* en *u* en de consonanten als eene zeer zachte *k*, zoo als zij ook door de Franschen wordt uitgesproken, en vóór de *e* en *i* als *dj*. BILDERDIJK giste dit reeds in zijn *Letterschr.* bl. 98. De *g* was bij hen, even als nog bij de Italianen en Franschen, de zachte letter, die tegen de harde *c* overstond; en hierin ligt mogelijk wel eenige reden, waarom in het Latijn en verdere Westersche talen de *c* in het Alphabeth de plaats bekleedt der Hebreeuwsche *gimel* of der Griekse *gamma*. Om dan onzen *g*-klank te vormen met het Romeinsche Alphabeth nam men weder zijne toevlucht tot de samenstelling, en men voegde achter de *g* de *h*; welke twee letters te gelijk als één consonant zijnde uitgesproken, zekerlijk het beste de uitspraak daarstellen onzer tegenwoordige *g*. BILDERDIJK nochtans schijnt hierin te verschillen, daar hij de *gh* houdt voor *een middelding tusschen G en J*. Zie *Letterschr.* bl. 100. Wij zien dus de *gh* eene oorspronkelijke letter in onze taal, aantoonende, dat de enkele *g* niet als tegenwoordig, maar op de Italiaansche, zijnde de oud-Romeinsche, wijze moet worden uitgesproken. Deze opmerking geldt omtrent de spelling van *page*, *stellage*, *bagage*, *strijkage*, *vrijage*, enz. SIR-

Digitized by Google

GENBEEK ſchrijft alle deze woorden met *aadje*, uitgezonderd *page*, dat hij (waarom weet ik niet) *pagie* ſchrijft, waardoor ook anderen zijn genoopt geworden om *bagagie*, *equipagie* te ſchrijven. BILDERDIJK eindigt alle die woorden, ook *page* niet uitgezonderd, met *aadje*; en zegt te recht, (*Spraakl.* bl. 216.) dat de *dj* alhier eene lispend ſmeltende uitſpraak heeft, zijnde eene ſamengeſtelde conſonant, die niet verdeeld kan worden. Deze uitſpraak nu is die der Italiaanſche of oud-Romeinſche *g* vóór de *e* of *i*: zoodat *ſtellage*, *bagage*, enz. op de Italiaanſche manier zijnde uitgeſproken, juist voldoet aan de uitſpraak, welke BILDERDIJK aan *ſtellaadje*, *bagaadje*, enz. wil gehecht hebben. Ook leert hij, t. a. p. en in zijne *Verh. over de Geſlachten der Naamw.* § 100, dat dit *aadje* zichtbaar oorſpronkelijk is uit den Italiaanſchen uitgang *agio*, in het Fransch *age*; waarvan *boscagio*, *bocage*, *boschaadje*. Maar waarvandaan nu het gebruik der *dj* in plaats der *g*? Ik weet er geene andere reden van te gisſen dan deze, dat men, den oorſprong der *gh* niet meer kennende, en dus de *h* achter de *g* overtollig rekenende, mitsdien aan de enkele *g* onzen tegenwoordigen *g*-klank gaf, en daarom meende, dat zij ter voldoening aan de vereischte uitſpraak van *ſtellage*, *bagage* enz. niet geſchikt was, zoodat men hiertoe niets beters wist, dan het gebruik der *dj*, die nog altijd, gelijk men ziet, op de Franſche wijze moet worden uitgebracht. Indien zij op de tegenwoordige Hollandſche wijze in onze taal kon uitgeſproken worden om aan de vereischte uitſpraak te voldoen, dan zou ook, mijns bedunkens, het gebruik der *dj* in plaats der *g* eene onbepaalde goedkeuring verdienen: maar nu dit niet zoo is, en dus ſlechts een gebrekkig hulpmiddel daarſtelt, kan men tegen haar gebruik hetzelfde aanvoeren, dat door de voorſtanders der *dj* tegen het gebruik der *g* wordt ingebracht, en nochtans ongegrond is. Immers uit hetgeen wij gezien hebben blijkt het, dat onze taal oorſpronkelijk twee verſchillende conſonanten gekend heeft, de *g* en de *gh*, en dat de enkele *g* volkomen voldoet in de lispend ſmeltende uitſpraak, welke in de bewuste woorden vereischt wordt. Men ſchreef dus oudtijds *ſtellage*, *bagage*, enz. en men ſchreef *haghe*, *laghe*, enz. En offchoon nu naderhand de *gh* in de *g* verbasterd is, levert dit echter geene reden op, om de bewuste woorden mede te verbasteren. Er beſtaat nochtans iets, dat het gebruik dezer ſpelling bedenkelijk maakt. Is niet de ſpelling *aadje* in een vast gebruik overgegaan, zoo-

Digitized by Google

dat het aan minkundigen niet schijnt vrij te staan haar te veranderen? BILDERDIJK schrijft alzoo alle dergelijke woorden. Ook SIEGENBEEK schrijft de meeste woorden zoo; hij zondert alleen, voor zoo ver mij bekend is, *pagie* uit. Wat hem genoopt heeft dit woord aldus te spellen, kan ik volstrekt niet bevroeden. Doch op grond dezer spelling, *pagie*, meen ik reden te hebben om *aadje* voor *age* niet als vastgevestigd te beschouwen, en mitsdien gerechtigd te zijn het oorspronkelijke *age* in de bewuste woorden te herstellen.

Maar nu had men in onze taal nog eene harde uitspraak der *gh*, die bij de Romeinen insgelijks onbekend was. Na de vorming der *gh* was het echter niet moeielijk ook die harde uitspraak af te beelden. De *c* was bij de Romeinen, even als bij de Italianen en Franschen, de harde uitspraak der *g*, en dus was niets gemakkelijker dan om de harde uitspraak der zachte *gh* te vormen door *ch*. Ook deze *ch*, nog tegenwoordig in gebruik, toont de oorspronkelijkheid der *gh* aan; en dit weder doet zien, hoe de *ch* als de harde letter der tegenwoordige zachte *g* in gebruik gekomen is.

SIEGENBEEK en BILDERDIJK beide veranderen, en dit te recht, de *ng* in de harde *nk*, wanneer zij door eene *l* gevolgd wordt: zij schrijven *koninklijk*, *gevankelijk*, *oorsprongkelijk* enz. Maar, vraag ik, moet dan ook niet om dezelfde reden de *g* in de *ch* veranderd worden, wanneer er eene *l* volgt? De reden, volgens BILDERDIJK, (*Spraakk.* bl. 49) is deze, dat, waar letters van niet hetzelfde spraaktuig in de uitspraak, (d. i. in eene syllabe of ook in samenstellingen) vereenigd worden, de harder letter van 't eene ook de harder letter van dat andere spraaktuig bij zich vordert. Indien dus om deze reden de *ng* vóór de *l* in *nk* veranderen moet, gelijk BILDERDIJK zegt, (*Spraakk.* bl. 392) dan moet men ook de *g* vóór de *l* in *ch* veranderen. De gevolgtrekking is, dunkt mij, noodzakelijk. En nochtans, offchoon ik ergens bij hem *heuchlijk*, *ontzachlijk* gevonden heb, schrijft hij echter *behaaglijk*, *verdraaglijk*, enz. terwijl SIEGENBEEK *behaaglijk*, *verdraagelijk*, *beugelijk* enz. schrijft. Dat de spelling van SIEGENBEEK ten eenenmale tegen de uitspraak is, die de harde *ch*, nóch de macht der *g* hooren doet, vertrouw ik, zal door een ieder worden toegestemd. Ook BILDERDIJK doet dus, mijns oordeels, beter van de *e* weg te laten, en de *l* onmiddelijk op de *g* te laten volgen; want daardoor wordt het noodzakelijk, de *g* als *ch* uit te spreken, en dus aan de ver-

eischte uitspraak te voldoen. Ik geloof echter, dat, het zij men de *e* er al of niet tusschenvoegt, de aard der taal het vordert, ook in deze en dergelijke woorden de *ch* te bezigen. Doch aan den anderen kant zou ik vreezen, dat deze spelling bij niemand meer in zwang is, en daarom zou ik er niet op staan, haar, zonder den voorgang van een aanzienlijk taalgeleerde, weer in te voeren. Men gebruike dus de *g*, doch zonder de *e*, ten einde, gelijk ik gezegd heb, te meer aan het spraakgebruik te voldoen. Wij lezen dus de redenen, die STOKVIS (*Verh.* bl. 244) voor de invoeging der *e* achter de *g* aangeeft, in hare volkomene waarde, daar wij ons niet tegen het gebruik der *e* als wel tegen dat der *g* stellen, en meenen, dat het taalverëischte vordert te schrijven *verdraachelijk* of *verdraachlijk*, *behaachelijk* of *behaachlijk*, *heuchelijk* of *heuchlijk*, enz. Hierin echter maken de woorden *dageliks*, *mogelijk*, *degelijk*, *tegelijk*, en zoo er meerdere zijn, eenig verschil. Men hoort daarin de zachte *g*: de uitspraak toch van *draaglijk* en *dagelijks* is, wat de *g* aangaat, niet dezelfde. Wat de reden van verschil zij, kan ik niet bevroeden; doch de opmerking van het verschil meen ik zeker en juist te zijn, en daarom zou ik er voor zijn, in deze woorden de zachte syllabe *ge* te gebruiken.

Gelijk de uitspraak onzer tegenwoordige *g*, zoo was ook die onzer *w* in het begin of op het einde van lettergrepen bij de Romeinen onbekend, die haar slechts eenigzins in hunne *qu*, onze tegenwoordige *kw*, kenden. De *w*-klank dus moest ook door samenstelling gevormd worden, en hiertoe bediende men zich van twee *v* (*w*), daarom nog bij onze ouders te recht *dubbele uve* genoemd; eene benaming, die wij, even als de *uve*, om hare oorspronkelijkheid, wel wenschten behouden te zien, en niet door het nieuwerwetsche *we* en *we* te zijn verdrongen. Met de letters nam men van de Romeinen ook de *qu* over, en men schreef *quam*, *quast*, *quiver*, *verquikken*, enz. eene schrijfwijze dus, die oorspronkelijk goed is. Doch toch mag men zich in het hoofd zetten, dat onze taal hare eigene letterteekenen had, zonder die van de Romeinen ontleend te hebben, en dat de *c*, *q*, *x*, *y* haar eigenlijk vreemd zijn; toen heeft men ook de *qu* laten varen en er *kw* voor in de plaats gesteld. DILLENBURG meent, dat de *kw*, even als de *qu*, oorspronkelijk is, en *kw* en *qu* wezenlijk verschillende klanken zijn. (*Spraakl.* bl. 54.) Op grond van het gezegde kan ik hem niet toestemmen, en gaar-

ne had ik dat verſchillend gebruik der *qu* en *kw* bij de ouden door voorbeelden bevestigd gezien. Wij houden voor als nog de *kw* voor eene verbastering der *qu*; doch zij is te zeer door het gebruik gevestigd, dan dat zij zelfs zou ſchijnen te kunnen worden uitgeroeid.

Wat de *x* aangaat, zoo is men van meening, dat zij geen letter onzer taal is. SIEGENBEEK zegt, (*Verh.* bl. 51) dat het tegenwoordige gebruik haar uit het Nederduitsch verbannen heeft, en ſchijnt dus van meening, dat zij oorſpronkelijk tot onze taal behoort. Doch BILDERDIJK leert, (*Spraakk.* bl. 53) dat het zeker is, dat de *x* bij ons van geen gebruik is; doch dat onze ouden, aan 't Latijn gehecht, haar gebruikten voor *cs* of *ks*. BILDERDIJK dus ſchijnt te meenen, dat zij geen oorſpronkelijke letter onzer taal is; doch niettegenſtaande dit, wil hij haar toch in *fyks* geſchreven hebben, (*Spraakk.* bl. 57 en 234) omdat zij nader aan de *gs* komende, het *yks* beter uitdrukt, waarvan dit woord gevormd is. Of echter de *x* wel nader aan de *gs* dan aan de *ks* zou komen, maakt hij weder bedenkelijk op bl. 395, waar hij leert, dat het oude Engelſch ons toont, dat de *x* zoo wel ons *gs* als *ks* uitdrukt: en in zijn *Letterſchrift*, bl. 59, zegt hij de *x* te houden voor eene *c* waar eene *s* is doorgetrokken. Hoe dit alles zij, wij hebben reeds hier voren gezegd, dat, onzes oordeels, onze tegenwoordige letters het naar onze taal eenigzins gewijzigde Alphabeth der Romeinen zijn, en dat dus alle deszelfs letters, welke in onze taal kunnen gebruikt worden, als haar eigen moeten worden beſchouwd. Onder deze dus behoort ook de *x*, welke, ter onderſcheiding van *cs* of *ks*, ik zou meenen dat diende behouden te worden, niet alleen in woorden, welke, offchoon bij ons gebezigd, echter uit het Latijn zijn overgenomen en daarin met eene *x* geſchreven worden, maar ook in alle die woorden, welke echt Hollandsch of Nederduitsch zijnde, in den oorſpronkelijken wortel den klank der *x* bezitten; terwijl men de *cs* of *ks* diende te ſchrijven in alle die woorden, welke in den wortel flechts de *cs* of de *k* hebben, en waarin de *s* aan dezelve flechts wordt toegevoegd. Ik geloof dus, dat het oorſpronkelijk taalvereiſchte medebrengt, de ſpelling van *text*, *ſexe* en dergelijke woorden, welke, kennelijk uit het Latijn overgenomen en daarin de *x* hebbende, even zoo goed in onze taal de *x* behouden kunnen en moeten, als de *x* eene oorſpronkelijke letter onzer taal is. Wij kunnen dus SIEGENBEEK niet toegeven,

Digitized by Google

dat in deze woorden de *ks* in plaats der *x* moet worden geſchreven, en ſtemmen ten dezen in met BILDERDIJK. Maar in *fluks* meenen wij dat de *ks* gevorderd wordt, al geven wij het aan BILDERDIJK volledig toe, dat dit woord van *vlug* afſtamt, daar de *s* in dit woord is toegevoegd even als in *ſtraks*, *reeds* enz., en de *gs*, die gemakkelijk tot *ks* is kunnen overſlaan, mitsdien twee verſchillende bijeengevoegde letters zijn, die niet door de *x*, die ſlechts ééne letter is, kunnen worden uitgedrukt. Over de ſpelling van *blikſem* geloof ik, dat, na de opheldering van BILDERDIJK, (*Geſlachtl.* in voce) geen twijfel meer ontſtaan kan. Het woord is verwant met *blikken*; de wortel derhalve is *blik*, en mitsdien is *ſem* ſlechts een toevoegſel: de *k* en *s* dienen dus ieder afzonderlijk te worden uitgedrukt. Dit vordert ons taalvereiſchte, en het gebruik ſtemt er mede overeen. Even zoo is het met *ekſter*, dat, volgens BILDERDIJK, (*Geſlachtl.*) afſtamt van *aken*, en dus eene *k* in den wortel heeft, die afzonderlijk dient te worden uitgedrukt.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

IETS, BETREKKELIJK DE DOOR PETER FRANCIS PETERS, TE NIJMEGEN, WEDERGEVONDENE KUNST VAN GLASSCHILDEREN.

(Medegedeeld door W. H. WARNSINCK, BZ.)

Het reizen kan den opmerkzamen veelſoortig genot en nut tevens opleveren. Men behoeft, ten einde het eerſte te ſmaken en tot het laatſte te geraken, den togt geenszins tot vreemde landen uit te ſtrekken; de vaderlandſche grond biedt ons, neevens het aangename voor oog en hart, ook het nuttige voor den geest aan, en kan, in beide genoemde opzigten, met andere gewesten in het ſchoon en beſchaafd *Europa* naar den prijs dingen, ondanks de averregtſche vooroordeelen en den nietigen hoogmoed van ſommigen, ſteeds gereed om het uitheemſche te verheffen, wat ook de vaderlandſche grond en deszelfs bewoners den echten vriend van het ſchoone en goede zoo overvloedig in ſtaat is op te leveren.

Zoo ook, vond ik de waarheid van het zoo even gezegde geſtaafd, gedurende een uitſtapje van eenige weken naar het bekoorlijk *Gelderland*, met name de omſtreken van *Arnhem* en *Nijmegen*, doch waarvan ik, te dezer plaatſe, geene op-

Digitized by Google

zettelijke melding maken wilde; thans meer bepaald ten oogmerk hebbende, over eene vaderlandsche, eenmaal verloren geachte, maar thans wedergevondene kunst in het bijzonder te gewagen.

Te *Nijmegen* vertoevende, ten einde deszelfs heerlijke omstreken, en inzonderheid de beide bekoorlijk gelegene, en in derzelver ware schoonheid te weinig bekende, dorpen *Ubbergen* en *Beek* te bezoeken, hoorde ik van den kunstenaar PETERS, en deszelfs bekwaamheid in het glasschilderen, met hooge goedkeuring en lofspraak gewagen; en 's mans bekende heusche bereidwilligheid, om aan een ieder de proeven der hervondene kunst ter bezigtiging aan te bieden, schonk dan ook mij de aanleiding, mij naar zijne woning en werkplaats te begeven. Van hetgeen ik hier hoorde en zag, wensch ik eenig verslag te doen.

De verdienstelijke PETERS, alhoewel in het teekenen en in de eigenlijk genoemde schilderkunst geenszins onervaren, is van beroep een gewoon huis- en rijtuigschilder. Altijd, evenwel, maakte hij er inzonderheid zijne studie van, zoo veel mogelijk, met den aard, de gesteldheid en de eigenschappen der door hem gebezigd wordende verwen, en derzelver doelmatige aanwending en gebruik, bekend te worden; en was dit onderzoek hem, in zijn beroep, van veelvoudig nut en genoegen. Alles, wat hem, dienaangaande, in voorhanden zijnde geschriften, of door mondelijk onderrigt, eenig licht kon verschaffen, onderzocht en beproefde hij met oordeel en kennis van zaken, en kwam, zoo doende, al verder en verder.

Vóór ongeveer tien jaren werd hem, door zekeren *Jood*, een oud manuscript te koop aangeboden, handelende over de bereiding van verwstoffen. Voor weinige stuivers werd PETERS eigenaar van dit geschrift, en vond, onder anderen, in hetzelve eene aanwijzing, om de schoonste kleuren op het glas duurzaam te doen blijven bestaan. Nu was voor zijnen onderzoeklievenden geest een nieuw veld van onderzoek en arbeid geopend; en zijne proeven, met *twee* kleuren, de *gele* en *grijze*, genomen, slaagden zoo gelukkig, dat hij besloot, met volharding en geduld, het ingeslagen spoor te blijven bewandelen. De grootste moeijelijkheden had hij, in de constructie van den oven, waarin het geschilderd glas, als ware het, gebakken wordt, te bestrijden. Achttienmalen werd hij verpligt denzelven te veranderen en te verbeteren, tot dat

Digitized by Google

dezelve ten laatſte aan zijn oogmerk voldeed; bij alle die veranderingen zelf mede werkzaam, en den metſelaarsarbeid, als ware hij een *Architect*, beſturende.

Vier jaren verliepen onder deze, nu eens mislukte, dan weêr herhaalde, en eindelijk gelukkig ſlagende proefnemingen; alstoen, door den ijverigen kunſtenaar, aan de *Nederlandſche Huishoudelijke Maatſchappij*, te *Haarlem*, ter beoordeeling ingezonden, en met eene *remuneratie* van *acht dukaten* vereerd, te zijner verdere aanmoediging. Dit bleef dan ook niet zonder gunſtig gevolg: de nog ontbrekende kleuren werden uit onderſcheidene ſtoffen, in het rijk der delfſtoffen, gevonden en toebereid; en reeds in het vorige jaar (1826) mogt de verdienſtelijke PETERS eenige proeven zijner kunst aan Z. M. den Koning, destijds in *den Haag* zich bevindende, aanbieden.

Niet alleen onderhield de Monarch zich met den bekwamen kunſtenaar op de minzaamſte wijze; niet alleen betuigde Hoogstdezelve aan den ijverigen *Nijmegenaar* zijne tevredenheid en goedkeuring; maar ook bevestigde onze geliefde en kunstlievende Vorst, deze geuite gevoelens door het verleenen eener *gratificatie* van *f* 400, en nog meer door de opdragt aan den bekwamen ſchilder, om een aantal beſchilderde glazen, voor een der Paleizen van Z. M., achtervolgens in gereedheid te mogen brengen.

Voor één venſter had onze PETERS, in Julij ll., tijdens ik het genoegen had zijne werkplaats te bezoeken, zijne taak bereids voltooid. Hetzelve vertoont de welgelijkende beeldtenis van Prins MAURITS, en onder dezelve eene voorſtelling der beroemde overwinning van dien Held bij *Nieuwpoort*. Een tweede venſter was *nu* onderhanden, waarop het beeld van WILLEM I pralen moest. De overige zullen ieder eenen Vórst uit het doorluchtig Huis van ORANJE-NASSAU voorſtellen.

Nog vond ik twee voorſtellingen, door PETERS vroeger bewerkt. De eene vertoont *de afneming van het kruis*, waaronder een vers van mijnen kunstgenoot en vriend H. TOLLENS, CZ. Mijn drok geſprek met den regtſchapen' kunſtenaar was oorzaak, dat ik vergat dit vierregelig versje op te teekenen. Het andere glas ſtelt PAULUS voor, *waar hem de oogen door* ANANIAS *geopend worden:* de kleuren zijn, in dit ſtuk vooral, bijzonder levendig.

Behalve deze ſtukken bezag ik nog een aantal kleinere

Digitized by Google

proeven, door onzen bekwamen en ijverigen Landgenoot, ter oefening, vervaardigd. — Alle moeite, door mij aangewend, om de kleuren van het glas te doen verdwijnen, de geweldigste wrijving en schuring waren vruchteloos, ten ware men het glas zelve had willen afschuren; aan verdwijning van het geschilderde was niet te denken. Ik geloof alzoo geenszins van eene ongegronde en overhaaste oordeelvelling beschuldigd te kunnen worden, wanneer ik durf beweren, dat de, door de Gebroeders CRABETH, eenmaal zoo heerlijk, binnen *Gouda*, geoefende kunst, sedert geheel verloren, of voor 't minst van derzelver uitmuntende sieraden beroofd, door den edelen PETERS binnen *Nijmegen* is wedergevonden; terwijl ik geenszins mag twijfelen, dat dezelve zich eerlang geheel, bij verdere en meerdere oefening, tot den eersten en oorspronkelijken luister zal verheffen. De verkregene kennis, de onvermoeide vlijt, en een zeldzame geest van volharding, welke onzen Landgenoot bijzonder eigen schijnt, doen mij dit als zeker verwachten: zijne bekwaamheden, goede smaak en onderzoeklievende geaardheid zijn hier mijne borgen; en 's mans beminnelijke nederigheid, openhartigheid en heuschheid zullen zijne kunstverdiensten steeds in een bevallig licht doen praten. (*)

(*) Uit *Berlijn* wordt, Julij 1827, het navolgende, betrekkelijk deze kunst, gemeld: „In den tuin van het kasteel *Monbijou* worden, sedert eenige dagen, de Glasschilderingen ten toon gesteld, welke de Prinsen en Prinsessen van het Koninklijk Huis voor het herstelde *Marienburger* slot hebben doen vervaardigen. De teekeningen zijn grootdeels van den schilder KOLBE; de glasschildering is het werk van MÜLLER. Wij zagen op deze vensterglazen alles, wat men met olieverw vermag te schilderen; uitgewerkte landschappen, fakkellicht, maneschijn en alle mogelijke lichteffekten, de veelvuldigste kleurschakeringen, eikenboomen, waarvan elk blad zich van het andere onderscheidt, enz. Maar dat doorzigtige, die gloed, die reinheid, die sterk uitkomende kleurenpracht, die lange gewaden, die rustig daarstaande gestalten, kortom alles, wat aan het eigenlijk karakter van dit gebied der kunst past, vonden wij hier geheel en al verwaarloosd. In sommige beelden vertoont zich nagenoeg niets dan grijs, morsig geel, bruin enz., maar noch blaauw, noch rood, noch glinsterend groen; de schaduwen zijn alle grijs en ondoorschijnend, de lichten dikwijls als geslepen, het geel slechts hier èn daar goudkleurig, de meeste kleuren dof, en alleen

Digitized by Google

ZÓÓ VEREERT MEN IN DUITSCHLAND DE GELEERDEN.

Duitschland is, voor de Geleerden, een Luilekkerland! Dáár breidt de Wetenschap, als eene Koningin gevierd, hare heerschappij uit over een vol geestdrift studerend en geletterd volk; dáár zijn de Hoogescholen eene soort van tempels, waar achtingwaardige Geleerden de openbare hulde ontvangen, en derzelver feestvieringen een' magtigen toevloed van aanbidders hebben.

Onlangs heeft de Universiteit van *Halle*, ter eere van haren Kanseller, den eerbiedwaardigen NIEMEIJER, eene dusdanige wetenschappelijke en letterkundige plegtigheid gevierd. Het was de vijftigste verjaring van den dag, waarop hij tot de Doctorale waardigheid was verheven. Zoo immer, was *deze* een groote dag voor elken *Duitscher*, die de Akademische loopbaan bewandelt. NIEMEIJER is grijs geworden in de werkzaamheden van het openbaar onderwijs; de studerende jeugd heeft aan hem waarachtige verpligting, en

het vrij schaars gebruikte blaauw lichtend. Tot onderwerp zijn gekozen de hoofdtrekken uit de geschiedenis van de Orde der *Duitsche* Ridders; een onderwerp, dat, van wege de vele grijze helmen, pantsers enz., zich reeds van voren als hoogst ongunstig kenmerkt."

In een ander schrijven uit *Genève*, van gelijken datum, vinden wij, wegens de GEBROEDERS MÜLLER, te *Bern*, (al of niet dezelfde, als de straks genoemde, bleef ons onbekend) vermeld: „ dat derzelver arbeid voortreffelijk is, ja met dien der Middeleeuwen volkomen kan wedijveren; — dat de stukken glas aanmerkelijk grooter zijn; — dat echter hunne kunst geenszins de aloude kunst is, waarbij de kleuren het glas zelve doordringen, en als 't ware een bestanddeel van hetzelve worden; terwijl hunne kleuren alleen op de oppervlakte hechten, onbegrijpelijk dun, en alzoo eene soort van *email* zijn; — dat zij met dat al onafscheidelijk met het glas verbonden, en waarschijnlijk even duurzaam als die der Ouden zijn; — dat de prijs van hun werk geweldig hoog komt te staan; zoodat één gewoon kerkvenster 1600 *louisd'or*, en tien zulke vensters wel zoo veel kosten zouden, dat men er tegenwoordig een knap kerkje voor zou kunnen bouwen; terwijl de aloude glasschildering daarentegen zeer goedkoop was," enz. *Redact.*

Digitized by Google

gansch *Duitschland*, met uitzondering van *Oostenrijk*, is als 't ware opgetreden, om luister bij te zetten aan zoo vermaard een feest.

's Daags te voren waren alreeds eenige voorloopige plegtigheden de feestviering voorafgegaan; en nauwelijks was de heugelijke dag verschenen, of verschillende muzikale vereenigingen kwamen een groot Concert uitvoeren onder de vensters van den Kanselier. Weldra begaf zich een groote toeloop van ingezetenen en vreemdelingen naar zijne woning, om hem hunne hulde te betoonen; onder welke Afgevaardigden der Universiteiten en andere geleerde ligchamen van *Pruisfen* en onderscheidene gewesten van *Duitschland*. Bisschoppen, Staatsministers waren opzettelijk van *Berlijn* gekomen, om het feest meer plegtigheids bij te zetten. De Afgevaardigden der Universiteit van *Halle* boden hem een gedicht aan, in de taal van VIRGILIUS; de Theologische Faculteit bewees hem hare hulde door eene welgepaste rede; de eerste Magistraatspersoon der stad, aan het hoofd eener Commissie van aanzienlijke medeburgers, vereerde hem eene zilveren kroon, welker keurige bewerking de eiken kroon verbeeldde, het loon van burgerdeugd; het Genootschap, bekend onder den naam van dat van FRANCK, schonk hem eene gouden medalje, voor dit feest geslagen, wier *Latijnsch* opschrift de dienſten, door NIEMEIJER aan hetzelve bewezen, vereeuwigt; de voornaamste Authoriteiten des lands, eindelijk, aan deze treffende plegtigheid het hunne willende toebrengen, zonden desgelijks Commissiën aan den eerwaardigen Kanselier. De Rector Magnificus bood hem, namens een groot aantal openbare ambtenaren, eene zilveren vaas aan, met een opschrift, hunne erkentenis uitdrukkende voor de zorgen, door den Grijsaard aan de jonge lieden betoond, aan zijne leiding toevertrouwd. Eene andere vaas, een heerlijk werkstuk uit de *Berlijnsche* porseleinfabrijk, werd hem door zestig *Mecklenburgers* vereerd, voormalige kweekelingen aan de Universiteit van *Halle*, als een onderpand van teeder aandenken aan zijne vaderlijke zorge.

Thans verandert het tooneel. De held van het feest werd, in groote staatsie, en omringd van een' schitterenden stoet, geleid naar de ceremoniezaal der Universiteit. Hier ontving hem de tachtigjarige Hoogleeraar SCHUTZ met eene rede. Een brief van gelukwenseching van den Koning van *Pruisfen* werd hem, door den Curator der Universiteit, overhan-

Digitized by Google

digd. Eene porseleinen vaas, versierd met 's Konings afbeeldsel en een gezigt van *Potsdam*, vergezelde dezen brief; en, hetgeen den Kanselier nog meer trof, was de gift, door den Vorst, dien zelfden dag, geschonken aan de Universiteit, van vijftigduizend gulden, bestemd ter verfraaijing van dezelve. Eindelijk werd het model van het borstbeeld van NIEMEIJER, hetwelk door TIECK zal gebeiteld worden, ontbloot, te midden van de algemeene toejuichingen der vergadering. Een kostbare maaltijd, opgeluisterd door een groot aantal *Latijnsche* en *Hoogduitsche* dichtstukken, zoo wel als door gelukwenschingen en huldebetooningen van allerlei aard, besloot dezen schoonen dag, die daarenboven nog verheerlijkt werd door geschriften van vele Geleerden uit alle gewesten van *Duitschland*, vele van welke in elk opzigt waardig zijn, de heugelijke aanleiding tot derzelver vervaardiging te overleven.

Des volgenden daags heiligde de Godsdienst met *hare* plegtigheden deze Akademische feestviering. NIEMEIJER sprak, in de *Maria*-kerk, eene treffende leerrede uit; en heerlijke gewijde muzijkstukken, onder welke voortreffelijke koren van HÄNDEL, droegen het hunne bij, om de godsdienstige opgetogenheid der talrijke hoorders te verhoogen. Het overige van dien dag werd toegewijd aan een feest, door NIEMEIJER gegeven aan de Universiteit, door een' grooten toevloed van aanzienlijke personen opgeluisterd.

Dusdanige feestvieringen worden alleen in *Duitschland* gehouden. De Koning van *Pruisen* zelf werd naauwelijks met meer praal, en zeker met niet meer hartelijkheid, te *Halle* gefeteerd. En het is streelend voor het menschelijk hart, met eene zoo fierlijke kroon de grijze kruin eens mans vereerd te zien, wiens ganssche leven was gewijd aan de zorg, om kweekelingen voor de wetenschap en burgers voor het vaderland te vormen.

GLOBALE OPGAVEN, RAKENDE DE TENTOONSTELLING DER VOORTBRENGSELEN VAN VOLKSVLIJT TE PARIJS IN 1827.

Deze Tentoonstelling had plaats in 21 zalen, en bevatte de voortbrengsels van 1795 tentoonstellers.

Er bevonden zich ongeveer 1,360,000 voorwerpen, te zamen, volgens eene zoo na mogelijke begrooting, ter waarde van 21,675,000 francs; hetgeen, door elkander geslagen, aan elk artikel eene waarde toekent van 16 fr. 67 c.

Digitized by Google

Er waren, onder anderen, aan brons, verguldsel, goud- en zilverwerk, kristal, porselein, enz. enz. ongeveer 125,000 artikelen, ter waarde van ongeveer 2,050,000 fr.

Lakens, wollen, linnen en andere stoffen, kant, enz. 305,000 art., 3,050,000 fr.

Meubelen, gravures, kunstbloemen, lakansch houtwerk, lampen, enz. 150,000 art., 1,050,000 fr.

Chemische en andere voortbrengsels, leder, garens, stroohoeden, kammen, enz. 175,000 art., 450,000 fr.

Machinerie, ruwe en bewerkte metalen, ketels, landbouwkundige en kunstwerktuigen, slotemakers en ander gereedschap, kramerijen, modellen, enz. 400,000 art., 5,800,000 fr.

Fransch marmer, schoorsteenen, mozaïk, optische werktuigen, uurwerken, enz. 15,500 art., 550,000 fr.

Pendules, chronometers, horologiën, behangselpapier, enz. 10,000 art., 450,000 fr.

Shawls, cachemir, enz. 95,000 art., 3,500,000 fr.

Tapijten, spiegels, enz. 12,500 art., 450,000 fr.

Zijden stoffen, blondes, gaas, enz. 12,000 art., 2,100,000 fr.

Bijouteriën, heelkundige werktuigen, geweren, tapijtwerken van de Gobelins en Beauvais, voortbrengsels van het Instituut van Doofstommen te Parijs, enz. 70,000 art., 2,225,000 fr.

Het kostbaarste voorwerp was het rijtuig voor het Jubilé, dat gekost heeft 500,000 fr.; de goedkoopste waren messen van 8 *sous* het dozijn, en naalden van 10 *sous* het gros.

Eene opmerkelijke verbetering en een zeer belangrijk punt tevens is, dat, sedert de Tentoonstelling van 1823, de prijzen van de meeste artikelen 20 percent gedaald zijn, inzonderheid in de katoenen en wollen stoffen. Het laken, dat 42 fr. kostte, wordt thans voor 30 fr. verkocht, en de shawls van 150 en 300 fr. voor 110 en 200 fr.

De Tentoonstelling van 1827 bewijst alzoo, dat men in Frankrijk ook het groote vraagstuk van ware volmaking der nijverheid heeft opgelost: beter waar te leveren voor goedkooper prijs.

WIJ KENNEN HEM!

Wien slechts de nood zijns volks, geen vijands magt ontroert;
Nooit waarheid, vleijerij alleen tot toorn vervoert;
Voor wien de booze steeds, de goede nimmer beeft:
Heil 't volk, dat zulk een' man tot zijnen Koning heeft!

Digitized by Google

INDIAANSCHE WELSPREEKENDHEID.

(Medegedeeld door J. F. HOLLERMANN, te *Philadelphia*.)

Aanſpraak van SCANANDO, *Opperhoofd der Oneida's*. (*)

Mijne krijgslieden en mijne kinderen, hoort! — Het is wreed, het is zeer wreed. Een zware last ligt op mijn hart; het is zeer ziek. Dit is een donkere dag. De wolken hangen zwart en zwaar over het volk der *Oneida's*; een ſterke arm drukt zwaar op ons, en onze harten ſtenen daaronder. Onze vuren zijn uitgedoofd, en onze bedden zijn van onder ons weggenomen. De graven onzer voorvaderen zijn vernietigd, en hunne kinderen zijn verdreven geworden. De Almagtige is vertoornd op ons, want wij zijn zeer goddeloos geweest; daarom ondersteunt zijn arm ons niet. — Waar zijn de opperhoofden van de opgaande zon? (†) Thans ſteken blanke opperhoofden de vuren aan, die voorheen de hunne waren. Daar ſlaapt geen *Indiaan*, dan die in hunne graven ſlapen. Mijn huis zal weldra aan het hunne gelijk zijn; weldra zal een blank opperhoofd hier dit vuur aanſteken. Uw SCANANDO zal welhaast niet meer zijn, en zijn dorp niet meer een dorp van *Indianen*.

De boodſchap, die in den laatſten nacht door onze lieden van *Albany* gebragt werd, maakte dezen dag tot een' droevigen dag voor *Oneida*. De harten van alle onze kinderen zijn ziek, en onze oogen regenen, gelijk de zwarte wolk, die op de boomtoppen der wildernis loeit. Lang riep de ſterke ſtem van SCANANDO: Kinderen, zijt op uwe hoede, zijt wijs, zijt opregt! — Zijne voeten waren toen gelijk die van een hert, en zijn arm gelijk die van eenen beer. Thans kan hij ſlechts eenige weinige woorden uitjammeren, en dan moet hij zwijgen, en zijne ſtem zal weldra niet meer in *Oneida* gehoord worden. Maar zekerlijk zal hij langen tijd in het geheugen

(*) Bij gelegenheid der ontdekking, dat hun land en de door hen bebouwde grond aan den Staat van *Nieuw-York* verkocht waren, door de kuiperij, gelijk hij zich verzekerd hield, van zekere blanke menſchen. (De tranen vloten uit zijne oogen, en die van allen, die hem in den Raad hoorden, terwijl hij ſprak.)

(†) Het Oosten.

Digitized by Google

zijner kinderen zijn, en in dat der blanke menschen is SCANNANDO's naam overgegaan, en zal niet sterven. Hij heeft vele woorden gesproken, om zijnen kinderen den regten weg te doen bewandelen; lang heeft hij gezegd: Drinkt geen sterk water; want het maakt u muizen voor de blanke menschen, die katten zijn. Menigen maaltijd hebben zij van u gegeten. Hun mond is een vallstrik, en hun weg gelijk aan dien der vossen. Hunne lippen zijn zoet, maar hun hart is boosaardig. Nogtans zijn er goede Blanken en goede *Indianen*. Ik bemin alle goede menschen; en JEZUS, dien ik liefheb, ziet alles. Zijn groote dag zal komen; hij zal alles weder regt maken; hij zal zeggen tot bedriegende Blanken en drinkende *Indianen*: Gaat weg, gaat weg! gaat, gaat, gaat! — Voorzeker, mijne kinderen, hij zal hen wegdrijven. In dien dag zal ik mij verheugen. Maar ach! groote droefheid is in mijn hart; want vele mijner kinderen treuren. De groote JEZUS heeft toegezien, den geheelen tijd, toen de Blanken ons bedrogen, en het zal in zijn geheugen blijven; hij zal het alles weder regt maken. Lang heb ik zijne goede woorden geloofd, en zoo lang ik leef, zal ik tot hem bidden. Hij is mijn goede Zaligmaker; mijne blinde oogen zal hij openen. (*) Ik zal hem zien. Kinderen, zijn weg is een goede weg.

Hoort, mijne kinderen! wanneer dit nieuws in het raadhuis tegen de ondergaande zon (†) vernomen wordt, en de opperhoofden der zes natiën het hooren, en zij naar den raad bij het groote meer, tegen de ondergaande zon, zenden, en uitroepen: „Maakt bogen en pijlen gereed; scherpt de *tomahawk* (†); begraaft den ketting van vriendschap met de „Blanken in den grond, en, krijgsman, dood hen, dood „hen!" — het groote opperhoofd tegen de ondergaande zon zal geenen uit de zes natiën dooden, die in zijn land wekken, omdat zij eenen ketting van vriendschap met de Blanken hebben, en hij zegt, dat de Blanken ons gelukkig gemaakt hebben, gelijk zij zelve zijn, en dat wij ons land aan hen verkocht hebben. Wij hebben het verkocht, wij zijn bedrogen geworden; en mijne boodschappers zullen ware woorden spreken in het groote raadhuis tegen de ondergaande

(*) Hij was blind, en bijkans honderd jaren oud toen hij deze Aanspraak hield.

(†) Het Westen.

(†) Strijdmes, bij de *Indianen* in den oorlog gebruikelijk.

zon, en zeggen: „ Begraaft nogtans de *tomahawk*; *Oneida's* „ moeten kinderen des vredes zijn."

Kinderen! Sommigen hebben gezegd, dat uwe opperhoofden papieren der blanke menschen onderteekenden, waardoor onze vuren verkocht werden. Uwe opperhoofden onderteekenden geene papieren; eerder zouden zij zich door de *tomahawk* dooden laten. Wij weten, dat een van onze lieden door de blanke menschen is afgehuurd geworden om dit onder ons volk te verspreiden, en hij zal u dit nu zelf zeggen. Papieren zijn booze dingen; neemt u in acht, onderteekent geene, dan die onze leeraar ons voorleest. Hij is opregt. Gij ziet nu zijne tranen gelijk de onze vloeijen.

Vader! gij zijt onze leeraar; (*) droog uwe tranen af. Wij weten, dat, indien uw arm konde, dezelve ons zoude helpen. Wij weten, dat slechte menschen, om onzentwille, kwaad van u spreken. Gij lijdt met ons. Maar gij zijt JEZUS' dienaar, en hij zal u niet minder beminnen, omdat gij *Indianen* liefhebt.

Kinderen! Onze twee boodschappers zullen gaan, en onze droefenis overbrengen naar het groote raadsvuur tegen de ondergaande zon. Spoedt u, mijne kinderen, en brengt hun onze boodschap. Brengt onzen groet aan alle de opperhoofden, rondom het groote vuur verzameld. En moge JEZUS, de groote Zaligmaker, u behouden terugvoeren!

(Twee boodschappers vertrokken onmiddellijk naar *Buffalo*.)

(*) De Heer JENKINS, Zendeling, Leeraar bij de *Oneida's*.

FETH ALI, SCHAH VAN PERZIË, EN ZIJNE ZONEN.

Vóór eenige jaren deed FETH ALI, naar overoud landsgebruik, zijne zonen bijeenkomen, om uit hun midden, in gevalle van overlijden, eenen Troonopvolger te benoemen. Hij koos ABBAS MIRZA, zijnen *tweeden* zoon, als zoodanig. Alle de Prinsen begon zich ontmoedig voor den wil des vaders en heerschers. Maar de eerstgeborene MEHEMED ALI, deed zulks niet. „ God behoede den Koning der Koningen!" sprak hij moedig: „ Maar, wanneer mijn broeder en ik het ongeluk mogten hebben u te overleven, „ vader en heer! zoo zal *deze* beslissen!" En bij deze woorden toog hij de sabel half uit de scheede. Van dit oogenblik aan waren de beide broeders verklaarde vijanden. Intusschen

stierf MEHEMED ALI alreede, veelligt door vader of broeder met vergif uit den weg geruimd. In allen gevalle doet dit tooneel ons de reden zien, waarom FETH ALI, bij het sluiten van den vrede van *Gulistan*, in 1814, met ALEXANDER I, de voorwaarde bedong, dat de door *hem* gekozen zoon door *Russische* magt op den troon zou gehandhaafd worden, bijaldien zulks tegenstand ontmoette, en waarom ABBAS MIRZA thans omtrent *Rusland* geene vredelievende gezindheden heeft doen blijken.

KUNST, OM GEDICHTEN MET DEN DOBBELSTEEN TE WERPEN.

Men neemt een dobbelsteen, en werpt een getal. Men zoekt op eene kleine tabel dit getal na, en vindt daarbij 18 andere getallen aangewezen, waarvan het eerste tot den eersten worp, het tweede tot den tweeden worp behoort, en zoo vervolgens. Men neemt alzoo van deze reeks het eerste getal, dat tot den eersten worp behoort, en zoekt dat getal nu weder op eene andere tabel na, alwaar een versregel daarbij staat. Dezen versregel schrijft men op. Vervolgens werpt men ten tweeden male, zoekt op de kleine tabel het tweede getal, daarin dathelfde tweede getal op de andere tabel, en zoo vervolgens tot den 18den worp, wanneer men een zamenhangend gedicht van 18 regels verkrijgt. Hoe men ook werpen moge, de regels passen altijd op elkander.

Met éénen dobbelsteen kan men slechts van 1 tot 6 werpen; doch, daar men 18 maal te werpen heeft, staan bij ieder worpgetal, dewijl elk getal in elken mogelijken worp vallen kan, 18 getallen, en elk derzelven wijst op de tweede tabel een versregel aan. Deze laatste tabel heeft dus zesmaal 18, dat is 108 versregels. Men kan ook twee (en meer) zulke tabellen, ieder van 108 regels, vervaardigen, de eene b. v. van mannelijken, de andere van vrouwelijken inhoud, waardoor men, naar believen, een verliefd of ijverig gedicht kan zamenstellen.

Deze uitvinding is inderdaad vindrijk en kunstmatig, dewijl de 18 worpen op eene zoodanige verschillende wijze kunnen uitvallen, en echter 108 regels voorhanden zijn, om bij elke mogelijke verscheidenheid der worpen, altijd een verlangen gedicht op te leveren.

Hoezeer dit spel voor nog meerdere uitbreiding vatbaar zij, wanneer het voor twee of meer dobbelsteenen wierd ingericht, behoeft geene verdere aanwijzing.

Digitized by Google

AFSCHEID DER PARGIOOTEN VAN DE ENGELSCHEN.

VI.

Broeders! laat ons henentrekken tot het trouwelooze land;
Laat ons haastig onze zeilen rigten naar het schoone strand,
Waar, zoo lang en bangeklusterd, Hellas weder adem schept,
En de regter, nog met ijzeren, tegen de tirannen rept. —
Britten! zonder dank en zegen brengen wij u den afscheidgroet,
Kiezen ons een' andren schutsheer, en zijn naam is: heldenmoed;
Hij zal, zonder uwen vrijpas, ons geleiden, waar wij gaan,
En wij zelve ons pasen schrijven, met ons eigen bloed, voortaan.
Onze muren, onze torens, heel de welbeminde stad,
Die de Moeder onzes Heeren zelv' zich uitverkoren had,
Dat zij van de spits der rotse, op den laatsten oeverrand,
Met haar' aanblik mogt vertroosten 't diepvernederd Griekenland;
Deze stad hebt gij verhandeld, — gij, die haar beschermen zoudt;
Hebt haar, Britten, veil geboden voor des grijzen Pacha's goud!
Gaarne hadt gij onze hoofden mee begrepen in den koop,
Dat het bloed der weerloozen van der beulen moordbijl droop!
Britten! Britten! aan uw handen kleeft iets, rooder nog dan bloed;
Britten! Britten! 't is het bloedgeld, gloeijende met hellegloed! .....
En een groote houtmijt werd er op het marktplein zaamgekruid,
En met schuppen en met spaden trokken wij ter poorten uit;
Ieder gidsel zijn dierbrodoonder op, met bangen boezemzucht,
En, in vrije vlammen blikkend, vloog hunne asch in vrije lucht.
Ach! weldaamme hadden wij ons zelv' gestort in d' eigen gloed,
Maar der vrouwen, maar der kinderen jammer brak der mannen moed;
En zoo togen wij, bij 't lichten van den lijkbrand, verder voort,
En der Britten schepen namen ons en onze elleude aan boord. —
Twee jaar waren wij gezeten hier, aan Korfu's klippig strand;
Toen jaar zag' ons eerste schepen nacht en naar hun dierbaar vaderland.
Britten! gij gaaft ons bescherming, en nog ketenen daarbij:
Voor bescherming, uwe ketens vloeken en verbreken wij. —
Broeders, laat ons henentrekken! Ginder ligt zij, onze stad,
Die de Moeder onzes Heeren veiliger als een' dierbren schat,
Dus zij van de spits der rotse, op den laatsten oeverrand,
Met haar' blik vermogt vertroosten 't diepvernederd Griekenland.
Broeders! laat ons henentrekken! ginder ligt het hooge schutsheer ligt,
Ons op nieuw aan zijn bescherming door een eed te binden aanverpligt'.
Broeders, laat ons henentrekken! Ziet, nog mag de vrije hand
Wapens voor de vrijheid voeren, wapens voor het vaderland!

Naar WILHELM MÜLLER.

Digitized by Google

MENGELWERK.

TURKSCHE ZEDEN.

Eene Zamenſpraak tuſſchen een' *Derwisch* (bedelmonnik) een' *Imam* (priester van eene Moskée) en MUSTAPHA (een' jongen *Turk.*)

MUSTAPHA. Wanneer is toch het *Beyram*-feest?

Imam. Met acht dagen. Vóór twintig dagen was het nieuwe maan.

MUSTAPHA. Ik wil u wel bekennen, dat deze *ramazam* (*) mij eindelijk tot een last wordt. De dag ſchijnt zoo lang te zijn, wanneer men niet eten mag! Ook wacht ik telkens met zoo veel ongeduld naar het ondergaan der zon, als naar de komst van den grooten Profeet. Naauwelijks zijn hare laatſte ſtralen achter de bergen verdwenen, of ik zet mij aan den diſch, en ſta niet op, voordat de morgenſchemering daar is.

Derwisch. En gij eet gedurende dezen ganſchen tijd?

MUSTAPHA. Neen, ik eet niet zonder ophouden. Maar ik vertroost mij wegens het vasten bij dag hiermede, dat ik het oog niet van de ſpijzen afwend, die ik nu weder vijftien uren (†) zal moeten miſſen.

Imam. Zekerlijk is het een weinig lastig, van den morgen tot den avond niets te eten; maar.....

MUSTAPHA. Zoo men nog maar drinken mogt! Ja, mogt men in dit heete jaargetijde de lippen ſlechts met een druppel water bevochtigen, dit zou nóg eene verligting zijn.

Imam. De voorſchriften onzer Godsdienst verbieden het. Men moet gehoorzamen, zonder te murmureren.

(*) De *Turkſche* vaste, die eene maand duurt.

(†) De *ramazam* valt ſoms in de langſte dagen; en dan is het gebod, dat het vasten van zonneopgang tot zonneondergang voorſchrijft, veel harder, dan gewoonlijk.

Digitized by Google

MUSTAPHA. Vooral, dat ik niet rooken mag, is mij onverdragelijk.

Derwisch. Zoo veel te beter. De ware *Muzelman* moet zich gedurende de heilige dagen onthouden van alles, wat hem eenig genoegen kan verſchaffen.

MUSTAPHA. Niet rooken en niet ſnuiven te mogen, dit is zeer hard!

Derwisch. Die in den Profeet gelooft, moet niet alleen in deze maand zich onthouden van alles, wat de zinnen kan ſtreelen, maar zich ook wachten voor lagchen, boerten, en niet meer ſpreken, dan volſtrekt noodig is.

MUSTAPHA. Gij kunt dat gemakkelijk zeggen, *Derwisch!* maar wie is in ſtaat, al deze voorſchriften zoo geſtreng op te volgen? Niet één onder duizend kan de vaste zóó houden.

Derwisch. Zoo veel te erger, MUSTAPHA *Aga!* zoo veel te erger, mijn zoon!

MUSTAPHA. Ik weet wel, dat gij *Derwiſchen*, en ook de *Imams*, in ſtaat zijt, al deze ſtrenge geboden naauwkeurig op te volgen. Gij kunt den ganſchen dag in het bed blijven. Als men te bed ligt, denkt men aan eten, noch rooken, noch praten; maar bij ons, die onze bezigheden hebben, en den ganſchen dag heen en weder loopen moeten, is het niet zoo. Niet alleen kunnen wij de vaste naar al de geſtrengheid der wet niet houden; ook buitendien zijn er voorſchriften genoeg, welker opvolging ons onmogelijk is. Zoo moet ieder geloovige vijfmaal op een' dag in de Moskee bidden; en evenwel ziet men er nooit veel menſchen in. De meesten vergenoegen zich, hunne afwasſching te verrigten, wanneer zij de uitroepers het uur des gebeds hooren aankondigen; en hoe velen moeten zelfs dezen pligt nalaten!

Imam. Vijfmaal op elken dag te bidden, is dit dan te veel? Gods wil was, dat men vijftigmaal zou bidden, en alleen op de gebeden des Profeets werd dit getal tot op vijf verminderd. Hoe meer men bidt, des te aangenamer is men bij God en bij zijnen Profeet.

Digitized by Google

MUSTAPHA. Ja zeker; doch men moet nooit meer op een' ezel laden, dan hij dragen kan. Vijfmaal is weinig voor een' Geestelijke, maar te veel voor lieden, die eenigen arbeid te verrigten hebben. — Wanneer op het oogenblik, als de *Muezzin* (uitroeper) van de Minaret tot het gebed roept, een koopman op het punt is, om een' voordeeligen koop te sluiten, zal hij dan zijne belangen verwaarloozen, om te gaan bidden? en als de schipper in de Straat vaart, zal die zijn roer loslaten? — de lastdrager, die onder de zwaarte van zijnen last gebukt gaat, denzelven op den grond werpen, en naar het bedehuis loopen?

Imam. In de gevallen, waarvan gij spreekt, kan men zijn gebed verrigten ter plaatse, waar men is, wanneer slechts de vier vereischten in acht genomen worden, en het de voorgeschrevene tijd is.

Derwisch. Is echter het gebed eenmaal begonnen, jong mensch! hoe groot gevaar u dan bedreige — al beeft de aarde onder uwe voeten, al slaat de bliksem boven uw hoofd in, al trekt de vijand zijne blanke sabel tegen u, gij moogt u niet van uwe plaats bewegen, alvorens het geëindigd is.

Imam. Doch vooral moogt gij dit heilig gebod niet overtreden uit lage eigenbaat.

MUSTAPHA. Men moet evenwel leven.

Derwisch. In de eerste plaats moet men de pligten van de Godsdienst vervullen, en zich voor den vloek des Profeets wachten.

MUSTAPHA. Dus zou men wel van honger moeten omkomen, of anderen berooven, als men leven wil.

Derwisch. God, die ons geschapen heeft, zal ons geen gebrek laten lijden. Doe, zoo als wij *Derwischen*; wij denken nooit om den volgenden dag, en wij leven toch.

MUSTAPHA. Ja, gij leeft van aalmoezen. Doch gij zult moeten toestemmen, dat, als iedereen u navolgen wilde, gij in groot gevaar zoudt komen, om van honger te sterven.

Digitized by Google

Derwisch. Men kan immers van kruiden, vruchten en water leven. God is groot!

MUSTAPHA. Ja; maar een zoo sober maal deugt alleen voor u, die ongehuwd leeft. Zoo gij kinderen hadt, zouden deze ook van kruiden kunnen leven?

Derwisch. En waarom niet? Leven de dieren anders? En evenwel groeijen hunne jongen, hunne geslachten worden onderhouden en vermeerderen, sedert de wereld staat. Meent gij, dat de menschen er meer noodig zijn op aarde, dan de dieren? Hunne vermenigvuldiging is niets dan verkeerdheid; want sedert zij zoo talrijk zijn, beleedigen zij hunnen Schepper elk oogenblik. Bestonden er niet eenige ware geloovigen, zoo als wij, de wereld zou reeds lang vernietigd zijn; onze gebeden bewaren dezelve. Ik bedoel geenszins de *Tavours* (*), welke God nooit aanziet, en wier bestaan Hem onverschillig is; hetgene ik zeg, betreft ons eigen volk, dat geschapen werd, om alleen op aarde te zijn, maar thans zoo zeer verontreinigd is door onze zonden, dat buiten twijfel God en zijn Profeet de oogen van hetzelve gewend hebben.

Imam. Helaas! daarom geraakt ons rijk van dag tot dag meer in verval, en worden wij noch door de *Krahls* (†), noch door de *Christelijke* volken langer geacht, zoo als onze voorvaderen. Zij doen met ons, wat zij willen.

MUSTAPHA. Wat mij betreft, hebt gij ongelijk, *Imam!* Zij doen niet met mij, wat zij willen; ik veracht hen, die honden!

Imam. Zonder het zelf te weten, mijn zoon! laat gij, even zeer als anderen, u door hen leiden. Bemerkt gij niet, hoe door hunne schuld dagelijks een paar onzer oude gebruiken afgeschaft worden, welke door zoo vele eeuwen geheiligd, door zoo vele overwinningen bekrachtigd zijn geworden? De verfoeijelijke zeden hunner landen sluipen ongevoelig, men weet niet hoe, onder ons in. Alles in ons *Turkije* is veranderd — alles verandert nog meer. Reeds mengen zij zich in onze regtspleging. Men moet hun rekenschap daarvan geven, hoe wij

(*) Ongeloovigen, de *Christenen*. (†) *Christen*-vorsten.

Digitized by Google

onze *Raja's* (*) behandelen. Nu willen zij ook aan ons krijgswezen eene andere gedaante geven. Waarschijnlijk zult gij weldra zien, dat zij ons met verſmading uit onze bezittingen in *Europa* verjagen.

Derwisch. Indien dit geſchreven ſtaat, kunnen wij er niets tegen doen; de wil des Profeets geſchiede!

MUSTAPHA. Maar waarom laten onze Miniſters hen begaan?

Imam. Onze Miniſters! deze zijn zoo laag, dat zij hun hof maken bij de Gezanten der ongeloovigen. Zij vleijen die; zij liefkozen hen; zij gaan bij hen in huis. Ja, men zegt, zij drijven hunne laagheid zoo verre, dat zij met hen aan tafel eten en drinken.

Derwisch. Alle deze *Eltzir* (Gezanten) zijn ſlechts ſpionnen. Waarom laat men hen in de hoofdſtad leven? waarom.....

MUSTAPHA. Liever naar den *Seitan* (Satan) met hen — met allen naar den *Seitan!*

Imam. Al waren wij van hen bevrijd, wij zouden nog niet gered zijn. Zekerlijk heeft ons ongeluk zijnen oorſprong in de ondeugden onzer ſtaatsmannen; maar het is gedaan — het bederf heeft zich reeds verſpreid onder het volk. Alle voorſchriften, alle verordeningen van den grooten Profeet worden met voeten getreden. Men ziet de *Osmanlis* thans kanſpelen ſpelen. Men verwaarloost niet alleen het gebed en de vaste; men waagt het zelfs, van de door den Profeet zoo geſtreng verbodene dranken en vleeschſpijzen zich niet meer te onthouden. Ja, kunt gij het gelooven? ik heb zwijnenvleesch zien eten!

MUSTAPHA. Maar, ik bid u, daar gij zoo geleerd zijt, zegt mij, waarom is ons het zwijnenvleesch verboden? Zou het waar zijn, wat ik heb hooren zeggen, dat dit dier eens lederen zakken vol water opwoelde, welke de Profeet heimelijk had laten begraven, om midden in de woestijn een wonder te doen, gelijk er weleer een oude *Jood* deed; en dat het arme beest, tot ſtraf daarvoor, vervloekt, en het eten van deszelfs vleesch ons verboden werd?

(*) *Chriſten*-onderdanen, de *Grieken.*

Digitized by Google

Derwisch. Welke lastertaal!

Imam. Jongeling! wat helsche geest heeft u deze goddelooze geschiedenis verhaald? Had de Profeet zulke hulpmiddelen noodig, om wonderen te verrigten? — hij, die van duizend legioenen Engelen begeleid werd, zoo dikwijls hij uittrok, om *Joden* en afgodendienaars te verdelgen; — die eene gansche stad met eene mand vol dadedelen spijsde!

Derwisch. Het zwijn is een onrein, morsig, verworpen dier. Daarom wordt ons verboden, deszelfs vleesch te eten. En al bestond deze reden niet, mag men op den wil des Heeren zich aanmerkingen veroorloven? Neen, mijn zoon! men moet gelooven, zonder reden te vragen; dit is de ware grondstelling van onze Godsdienst, — dit de regel van gedrag voor elken regtzinnigen. Laat de goddeloozen en ongeloovigen de Godheid bedillen!

MUSTAPHA. Vergeeft mij, *bababar!* (*) ik zeide slechts, wat ik gehoord had.

Derwisch. Wij vergeven u; want gij zijt jong en zonder ondervinding. *Imam!* bid den Profeet voor hem, en smeek dien, dat hij hem vergeve.

Imam. „Vergeef, Heilige aller Heiligen! vergeef dit kind en alle zijns gelijken; zij weten niet, wat zij doen, noch wat zij zeggen. Welligt keeren zij eens weder tot den weg der heiligheid!" — (Tot MUSTAPHA.) Gij ziet, jongeling! hoe ligt men in de valstrikken dezer ongeloovigen kan geraken. Zoo verderven en verleiden hunne leugens dagelijks eenigen uit het midden der geloovigen. In de hoofdstad bemerkt men nog eenige achting voor oude gebruiken; maar ga in de provinciën, gij zult afschuwelijke dingen zien. Ja, gij zult ongeloovigen op paarden zien rijden. Gij zult hunne huizen geschilderd zien. Aan hunne ligchamen zult gij borduurwerk, witte kleederen, roode, en zelfs groene (†) stoffen, met één woord, allerlei weelde aanschouwen.

(*) Vaders.

(†) De verdrukte *Christenen* mogen niet anders dan donkere kleuren gebruiken. *Groen is* den *Turken* zelfs verboden, zoo zij geene *Emirs* zijn.

Digitized by Google

Derwisch. Geld is heden ten dage een God. Men schat het hooger, dan het paradijs der *Osmanlis.*

Imam. Geef den Pacha, ja den Vizier zelven honderd beurzen, en gij verkrijgt vrijheid, om eene kerk weder op te bouwen. Bied hun slechts een derde dier som, en zij laten u eene *Christen*-school oprigten. De helft van ons rijk zal weldra door ongeloovigen bevolkt zijn.

MUSTAPHA. Ik heb hooren zeggen, dat men verscheidene, door *Franken* geschrevene, boeken in onze taal heeft overgezet.

Imam. Ach! die vervloekte boeken! Dit is de verschrikkelijkste plaag, die de Profeet ons tot straf ofzer zonden doet overkomen.

Derwisch. De worm moet ze doorknagen, dat de muizen ze vreten, dat het vuur ze vertere, die vervloekte papieren!

MUSTAPHA. Hebt gij een of ander van deze boeken gelezen?

Imam. God beware mij! en gij, mijn zoon! wacht u wel, ze aan te raken! Zoo er u ooit een bij toeval in handen komt, kunt gij niet beter doen, dan het terstond in het vuur te werpen. Ware ik rijk, zoo had ik al die boeken opgekocht, om ze te verbranden, en hierdoor duizenden van zielen behouden.

MUSTAPHA. Men heeft mij evenwel verzekerd, dat deze boeken niet allen verdienen, zoo behandeld te worden. Zekerlijk zijn er zeer slechte onder, zoo als onder anderen die, waarin de geschiedenis van het land der *Franken*, van hunne zeden en gewoonten staat. Deze, ik stem het gaarne toe, behoort men zonder erbarmen te vernietigen. Doch men zegt, dat er ook anderen voorkomen, die niet zoo slecht zijn.

Imam. Zij zijn allen slecht.

Derwisch. Hoe zouden die boeken niet verfoeijelijk zijn, daar ze uit het land der *Franken* komen? Heeft men ooit gezien, dat er iets goeds van hen kwam?

MUSTAPHA. Maar die over de krijgskunst handelen?

Digitized by Google

Imam. Wel nu, meent gij dan, dat, zoo de ongeloovigen een geheim wisten, hoe men oorlogen moet, zij het ons ontdekken zouden? Het tegendeel zouden ons die ſchurken veeleer leeren, opdat wij in hunne ſtrikken mogten vallen. Onze voorvaders, die in den ſtrijd zoo geducht en zoo magtig waren, hadden die noodig, de boeken der *Franken* te lezen?

MUSTAPHA. Zegt mij toch, wat de boeken ſchaden kunnen, uit welke wij rekenen, tellen, meten leeren?

Imam. Dit alles verſtaan wij zeer goed.

Derwisch. Tellen onze kooplieden niet voortreffelijk met hunne rozekranzen en kerfſtokken?

Imam. Wij hebben de *Franken* noch hiertoe, noch tot iets anders noodig. Wij willen niets van hen leeren, volſtrekt niets.

MUSTAPHA. Goed! maar men zegt toch, dat hunne boeken aanmerkelijk bij ons zullen vermeerderen, niet door afſchriften met de hand, maar door middel van zeker werktuig; hoe het heet, weet ik niet.

Derwisch. Hij meent waarſchijnlijk de drukpers.

Imam. Ja, dat is die vervloekte boekdrukkunst! Reeds vóór verſcheidene jaren is dezelve bij ons ingevoerd, en zij zal ons ongelukkig land geheel in het verderf ſtorten.

MUSTAPHA. Men kan echter met dit werktuig ook onze goede boeken vermenigvuldigen.

Imam. Mijn zoon! onze heilige ſchriften moeten met dit helſche werktuig niets gemeen hebben. Ik weet wel, dat men zoo goddeloos was, afdrukken daarvan te laten maken; doch de ware geloovigen lezen niet anders, en mogen niet anders lezen, dan afſchriften, die met de hand gemaakt zijn. Toen God den *Koran* door zijnen Aartsengel aan den Profeet zond, en hem beval, dien onder alle volken te verſpreiden, — zou God toen niet tot hem gezegd hebben, dat hij denzelven moest laten *drukken*, als Hij gedacht had, dat het iets goeds ware? Laat u niet verbijsteren, jong mensch! Wat niet in den *Koran*

Digitized by Google

geſchreven ſtaat, wat niet van den Profeet bevolen is; en wat onze voorvaders niet kenden of gebruikten, dat is ſlecht, verderfelijk, verfoeijenswaardig, en moet uit ons rijk verbannen worden. Volg gij dezen grondregel, en gij zult niet alleen gelukkig zijn in deze wereld, maar gij zult ook alle genoegens genieten, welke de Profeet voor zijn geliefd volk in het Paradijs bereid heeft.

IETS OVER DE ALGEMEEN AANGENOMEN NEDERDUITSCHE SPELLING.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 732.)

Wat den *ij*-klank betreft, deze beſtond niet in het Latijn, en om haar met Romeinſche letters te vormen, bezigde men eene dubbelde *i*, waarvan de tweede (*j*) ſlechts eene verlengde *i* is, op gelijke wijze in 't ſchrijven gevormd, als men bij het ſluiten eener ſyllabe de *m* en *n* teekende. (BILD. *Spraakl.* bl. 37.) Deze *ij*-figuur is alleen eigen aan onze taal en in geene andere te vinden. De Engelſchen hebben denzelfden klank, doch gebruiken hiertoe de *i* en de *y*; en deze *y* is ook bij ons met de *ij* in een verwisſeld gebruik. De Franſchen bezigen ook wel de figuur der *y*, doch geven haar denzelfden klank als aan de *i*. Waarvandaan nu deze *y*? SIEGENBEEK (*Verh.* bl. 68.) zegt ſtellig, dat zij in haren oorſprong niets anders is dan de Υ der Grieken, door de Latijnen in Griekſche woorden met het letterteeken *y* geſchreven, en dat dit bij deskundigen niet licht twijfel ontmoeten zal. BILDERDIJK is het, in zijn *Letterſchr.* bl. 56, met zich zelven nog niet volkomen eens. Hij zegt daar: „Dat „de *u* beide als *u* en als *y*-klank in 't Romeinſche Alfabeth „aangenomen, en dan in het laatſte geval met een *i* daar„onder, als *ſignum diacriticum*, geteekend is, ſtemt met het „gezegde overeen. Ik zou echter niet voor vast durven „beſliſſen, of de *y* niet bloot voor een *i* met twee koppen, „dat is, een dubbele *i*, te houden zij." Doch deze twee gevoelens neemt hij ſtilzwijgende terug in zijne *Verſch.* 4de D. bl. 149, waar hij zegt, dat de tegenwoordige Υ de Υ of *υ* der Grieken, de *V* der Latijnen was. Maar wat zegt hij weder in zijne *Spraakl.* bl. 37? „De *y* is, wat de fi„guur betreft, oorſpronklijk niets anders dan een verlengde

Digitized by Google

„ *i*, op gelijke wijze in 't ſchrijven gevormd als men bij 't „ ſluiten eener ſylbe de *ss* en *s* teekende." Wat hij dus eigenlijk voor den waren oorſprong der *y*-figuur houdt, kunnen wij niet bevroeden. Voor ons, wij koesteren een nieuw gevoelen. En al aanſtonds trekken wij het ſterk in twijfel, of onze *Y* wel uit de Griekſche Υ ontſtaan is. Want waarom dan deze Griekſche letter niet gansch en gaaf zonder eenige verandering der figuur overgenomen? Waarom dan ook niet gaaf overgenomen de kleine *υ*? Waarom haar klank zoo in de overige als in onze taal veranderd? Meer dus zou mij voldoen het gevoelen, dat onze *y* uit de Griekſche *η* ontſtaan is, waarmede zij, zoo in klank als in figuur, alle overeenkomst ſchijnt te hebben; ware het niet, dat dit gevoelen, niettegenſtaande het zich terſtond voor den geest opdoet, door niemand is aangenomen, en men in allen gevalle weder zit met de capitale *Y*, welke met de Griekſche H niet overeenkomt. Wat dan? Wij houden de even aangeroerde gisſing van BILDERDIJK, dat de *y* eene *i* is met twee koppen, dat is, eene dubbelde *i*, voor de waarheid. Mij dunkt, de figuren *Y* en Y leenen zich als van zelve tot het gevoelen, dat zij uit de *II* of *IJ* en II of IJ ontſtaan zijn, ten einde die twee letters als ééne vocaal zijnde af te beelden. Zóo bediende men zich oudtijds en ook thands nog van de figuur *Æ* en Æ, om *AE* en AE te vertoonen; zoo van de figuur & om *et* te verbeelden: en waarom zouden dan ook *Y* en Y niet twee aan één geſchreven *IJ* of II kunnen zijn? Ziedaar dan nu wel eene nieuwe figuur, maar geen nieuwe letter: zij is derhalve, zoo in uitſpraak als in gebruik, dezelfde als onze *II* of *IJ* en II of IJ. Het gebruik van beide figuren is dus even goed, gelijk het volkomen hetzelfde is, of men *ae* of *æ* ſchrijve. En even zoo is het met de kleine *ij* en *y*. Nu werd het langzamerhand een raadſel, wat die figuren *Y* en *y* waren, en waartoe zij dienden. Men meende, dat zij onderſcheiden waren van de *IJ* en *ij*; maar, daar men er geen verſchillenden klank aan hoorde, wist men haar verſchillend gebruik niet te bepalen, en voerde men hiertoe gansch willekeurige regels in. Uit onze taal gingen die figuren over in de Engelſche, waar men denzelfden *ij*-klank had. Doch dien klank drukte men aldaar oorſpronkelijk door de enkele *i* uit. Men gaf toch in het oorſpronkelijke Engelsch aan de *i* den ſcherpen *i*-klank let, even als wij nog niet doen in zuiver Hollandſche woorden, waarin wij dezen klank door den diphthong *ie* uitdruk-

Digitized by Google

ken. Men kon dus voor den *ij*-klank geſchiktelijk de *i* gebruiken, al had deze letter in het Latijn eenen anderen klank. Maar nu zag men in onze taal eene onbekende letterfiguur voor dien klank, de *y* namelijk, en, uit hoofde der onderlinge verkeering der volken, werd haar gebruik ook in het Engelsch ingevoerd, en bediende men zich volgens vastgeſtelde regels, die echter willekeurig waren, voor denzelfden klank nu eens van de *i*, dan weder van de *y*. Dit gebruik floeg over tot de Franſchen. Deze bezaten den *ij*-klank niet, maar gaven onzen klank van *ie* aan de *i*. De *i* nu zagen zij in het Engelsch van een verwisſeld gebruik met de *y* te zijn: en den oorſprong dezer figuur niet kennende, even als dezelve bij de Engelſchen onbekend was, gaven zij er, dom genoeg, den naam van *Griekſche i* (*i-Grec*) aan, zonder te bedenken, dat de Griekſche *i* dezelfde is, als die wij en de Engelſchen en de Franſchen gebruiken. Doch waarvandaan haalden zij deze benaming? Zij verraadt onkunde in de Griekſche taal; en mogelijk is het dus eene benaming, waarmede men zijne onkunde aan den dag wilde leggen. Zoo noemen wij nog hetgeen ons duister is *Arabiſch*, en de Franſchen *Gothiek*, niettegenſtaande noch Arabieren, noch Gothen er eenig deel hoegenaamd aan gehad hebben. Zie BILD. *Verſch.* 4de D. bl. 62. Mogelijk ook meende men, dat die letter wel uit het Griekſche Alphabeth ontleend zou zijn, daar men vernam, dat, zoo onze taal als de Engelſche, ook de *k* uit het Grieksch genomen hadden. Hoe het zij, deze geleerde benaming van *Griekſche i* was genoeg, om de *y* bij de Franſchen tot in de overdrevenſte ongerijmdheid te doen gebruiken, en de *i* bijna gansch en al te doen verdringen, offchoon men thands weder voor het grootſte gedeelte tot de oorſpronkelijke rechtzinnigheid is terug gekeerd.

Volgens ons gevoelen dus is de *y* uit onze taal afkomſtig. Hiertegen echter kan men inbrengen haar gebruik bij de *Auctores Claſſici* in de woorden *Cyrus*, *Aegyptus*, *Zephyrus* enz. Wij erkennen deze tegenwerping niet volkomen en zeker te kunnen wegnemen. Doch wij vragen het; is het zoo zeker, dat de Romeinen zelve die letter gebruikt hebben? is het zoo zeker, dat zij niet is eene letter, enkel en alleen door de afſchrijvers gebezigd; afſchrijvers, die haar uit onze taal, of ook uit de Engelſche en de Franſche, waar zij reeds gevestigd was, ontleend hebben? Zoo ziet men ook door de afſchrijvers eene verſchillende letter voor de *u* en *v* ge-

Digitized by Google

bezigd; en nochtans schijnt het zeker te zijn, dat de Romeinen alleen de *u* gebruikt hebben. Zie BILD. *Letterschr.* bl. 99. En hetzelfde merkt BILDERDIJK ook op omtrent de *tsade* der Hebreeuwen, welke letter hij meent, dat in het oude Hebreeuwsch niet bestaan heeft, maar eerst naderhand ingevoerd zijnde, door de afschrijvers der oude Hebreeuwsche boeken ook in deze is gebezigd geworden. Zie *Letterschr.* bl. 95. Is het niet mogelijk, dat, toen men aan de *y* den naam van *Grieksche i* gegeven had, en men bemerkte, dat, indien zij al uit de Grieksche taal ontleend was, zij nochtans de *jōta* der Grieken niet zijn kon, men haar hield voor de ϒ der Grieken, waarmeê zij in gedaante eenige overeenkomst had, en men haar dus om deze reden gebruikte in die woorden, welke in het Grieksch de *υ* bezitten? Hoe het dus zij, de gemaakte tegenwerping rekenen wij nog niet genoeg gestaafd, om er ons gevoelen aan op te offeren.

Ons gevoelen nu *a priori* voorgesteld komt hierop neder. Den tegenwoordigen *ij*-klank drukte men van het begin af alhier uit door de dubbelde *i* (*ii*), welke op de wijze, als BILDERDIJK zegt, (*Spraakl.* bl. 37) eindelijk *ij* werd. Door deze twee letters in het kleine schrift aan één te hechten, kon men terstond den bedoelden klank kennen. Doch in het capitale schrift was dit moeilijker, door dat daarin de letters niet werden aan één gehecht. Deze letters werden oudtijds zeer groot geschreven en met verschillende figuren en kleuren versierd, zoodat de *IJ* daarin alles behalven als ééne letter kon worden voorgesteld. Nu werd men er op bedacht, om deze twee letters ook in capitaal schrift aan elkander te hechten, en men vormde alzoo de figuur ϒ, welke in den druk tot Y vervormd is. Deze figuur begon men nu voor eene bijzondere letter te houden, en van daar dat men haar verder voor het kleine schrift vervormde en verkleinde, en dus hierdoor de oorspronkelijke *ij* als verdrongen werd. Wij bekennen echter dit ons gevoelen niet zoo zeker en onwrikbaar te zijn, dat wij daarom de tegenovergestelde gevoelens voor valsch houden; maar daarom ook stellen wij ons tegen de poging van SIEGENBEEK, om de figuur der *y*, als uitheemsch, uit onze taal te verbannen. Ook is het opmerkelijk, dat, niettegenstaande men in den druk, volgens de schrijfwijze van SIEGENBEEK, de capitale IJ gebruikt, men echter in het schrift nog steeds de ϒ bezigt, en niet de *IJ*, welke nochtans de analogie der aangenomen spelling

Digitized by Google

ſchijnt te vorderen. Om deze redenen zou ik er voor zijn, om ſteeds in capitaal ſchrift en druk de *Y*, doch in klein ſchrift de *ij* te bezigen, met uitzondering der vreemde woorden, waarin het gebruik de *y* gevestigd heeft. Hierdoor vervalt men dus noch in de willekeurige regels, die ons BILDERDIJK voorſchrijft, (*Verſch.* 4de D. bl. 149) noch in het gevaarlijke ſtelſel van SIEGENBEEK, (*Verh.* bl. 79) dat de *y* volſtrekt niet meer in echt Hollandſche woorden kan of mag worden gebezigd.

Wat de tweeklanken *ei* en *ui* betreft, zoo dunkt mij, dat er zich duidelijk eene door de *e* en *u* gewijzigde *ij*-klank in hooren doet: en ik kan mij daarom niet begrijpen, hoe BILDERDIJK (*Spraakl.* bl. 39) zich op den aard der taal kan gronden, om zich zoo ſterk tegen de ſpelling *eij* en *uij* te verzetten. BILDERDIJK houdt de twee- en drieklanken voor *ſamenvloeiingen van twee of meer vocalen in éene uitgalming*, (bl. 29.) Ik vrees, of deze omſchrijving wel juist is. Zij ſchijnt te veronderſtellen, dat de klanken der twee- en drieklanken uit de bijeenvoeging der vocalen gevloeid zijn; terwijl het mij daarentegen toeſchijnt, dat de bijeenvoeging der vocalen, om de reeds beſtaande klanken uit te drukken, geſchied is. Zoo drukte men de klanken der *a*, *e*, *i*, *o*, *u* en *ij* door gemelde vocalen uit: maar nu had men nog andere klanken, waarvoor men geene bijzondere letters kende, maar die iets ſchenen te bevatten van ſommige der gemelde letters bijeengevoegd, niettegenſtaande zij enkele of onſamengeſtelde klanken hooren deden. Ik gevoel dus niet de door BILDERDIJK beweerde noodzakelijkheid, dat in een diphthong de langſte of zwaarſte vocaal nooit achteraan kan komen, op grond, zoo hij zegt, dat in een twee- of drieklank de klank altijd afneemt, en dus eene ſterkere vocaal in eene zwakkere overgaat. Want wij ontkennen het, dat in een twee- of drieklank de klank altijd afneemt. Die klank als klank is een eenvoudige, onſamengeſtelde klank, me even lang duurt als de klanken der *a*, *e*, *i*, *o*, *u* en *ij*, en die dus, even min als deze, voor afneming vatbaar is. Maar daar men voor deszelfs afbeelding of vertooning geene bijzondere letters heeft, neemt men hiertoe zijne toevlucht tot de ſamenſtelling: en dus, even als de *ck*, de *ch* en de *gh*, offchoon dubbelde letters, ſlechts voor enkele conſonanten gelden, zoo moeten ook onze twee- en drieklanken, die alzoo ſlechts om hunne uitwendige vertooning genoemd worden, voor enkele vocalen

Digitized by Google

gelden. Genoeg is het derhalve, naar ons oordeel, dat de bijeengevoegde enkele vocaal-letters zich eenigermate in den vereischten klank doen hooren, en wij zien niet, hoe dat men overeenkomstig den aard der taal vorderen kan, dat de sterkere vocaal de zwakkere vóórgaat. Gelijk wij dan gezegd hebben, dat de klanken van *ei* en *ui* iets van de *ij* en iets van de *e* of *u* doen hooren, zoo gelooven wij, dat de aard der tweeklanken vereischt, dat men de *ij* in de gemelde behoudt, en dat, overeenkomstig hetgeen wij van de *ij* en *y* gezegd hebben, de spelling *eij* en *uij* oorspronkelijk de eenigste goede is.

Maar hoe kwam men nu aan de spelling der *ey* en *uy*, als waarlijk bij onze voorvaders in een volstandig gebruik geweest is? Dit los ik op uit de drieklanken, *aey*, *oey* enz., welke zij insgelijks met eene *y* schreven. Want vraagt men nu, of deze eenigen zweem van den klank der *y*, die wij gezien hebben, dat eigenlijk de *ij* is, bezitten, dan vertrouw ik, dat een ieder daarop ontkennend zal antwoorden. Niet de *ij* of *y*, maar wel de *i* doet zich eenigzins in die drieklanken hooren, en ik geloof daarom, dat zij volgens den aard der taal moeten geschreven worden als *aei* of *aai*, *oei*, enz. even als men tegenwoordig algemeen schrijft. Hoe kwam men nu aan de *y* in plaats der *i*? De oplossing is gemakkelijk. Men had, wel is waar, bij de Franschen, 't zij onmiddellijk, 't zij door middel der Engelsche of van eenige andere taal, de figuur der *y* uit onze taal overgenomen: doch dit belette niet, dat men weder bij ons haar gebruik volgens de Fransche wijze bepaalde, en der Franschen razernij volgde, van de oorspronkelijke *i* steeds met de *y*, de zoogenaamde Grieksche *i*, te verwisselen; zoodat er van dien tijd af twee verschillende *y*-figuren in onze taal gebezigd werden, namelijk de *y*, zijnde de verbasterde *ij*, en de *y*, zijnde de zoogenaamde Grieksche *i*. Zoo schreef men oudtijds bij ons *dye* voor *die*, *knye* voor *knie*, *nyet* voor *niet*, *kynd* voor *kind*, enz. En wat verhindert ons nu te stellen, dat even zoo in de genoemde drieklanken de *y* voor de eigenlijk passende *i* staat? en waaruit dus volgt, dat, zoo men ooit deze *y* in dezelve weder zou willen invoeren, zij nimmer met de *ij* verward moet worden.

Doch nu moest men zich, zoo als men zegt, *conséquent* blijven. Had men de *y* in de drieklanken aangenomen, dan moest men haar ook schrijven in die tweeklanken, waarin men de *ij* schreef. Men meende, dwaas genoeg, dat, als

Digitized by Google

men *eij* en *uij* ſchreef, men ook *aaij*, *oeij* enz. moest ſchrijven; maar dat ook, indien het zeker was, dat deze drieklanken met geen *ij* konden worden geſchreven, maar wel, gelijk men meende, met de *y*, dan ook *eij* en *uij* deze *y*-figuur vorderden, en krachtens de analogie als *ey* en *uy* moesten worden geſchreven. Bij deze zoogenaamde conſequentie, derhalve, hield men de *y* in de tweeklanken voor dezelfde *y*, als welke men in de drieklanken gebruikte; terwijl zij nochtans in de eerſte de verbasterde *ij*, in de laatſte de zoogenaamde Griekſche *i* was: en deze zelfde conſequentie veroorzaakte nu weder de verdere dwaling, dat, toen men in de drieklanken onze Hollandſche *i*, zoo als het behoorde, herſtelde, men dit ook in de tweeklanken meende te moeten doen, en dus, even als *aai*, *aei*, enz. zoo ook *ei* en *ui* te moeten ſchrijven. Wij zien dan ook hieruit het gevaarlijke der zoogenaamde conſequentie, die, uit een verkeerd beginſel voortvloeiende, noodzakelijk verkeerde gevolgen voortbrengt. Wij herhalen hier hetgeen wij reeds hiervoren hebben aangemerkt; alle waarheid is zich conſequent, en dus waar geen conſequentie in zich aanverwante ſtellingen beſtaat, daar is ook geen waarheid: maar niet alle conſequentie is waarheid, en dus zijn alle redeneringen, op loutere conſequentiën ſteunende, zeer gevaarlijk en zeer dikwijls verkeerd. Wij zien het hier: *aai*, *eei* is goed, doch *ei* en *ui* verkeerd.

Doch dit *ei* en *ui* wil het tegenwoordig gebruik, en dit is mogelijk onuitroeibaar. Eerbiedigen wij dus hetzelve, zoo ver het is heerſchende, maar ſtrekken wij het niet uit tot woorden, hoe weinige ook, waarin dat gebruik nog niet algemeen is aangenomen. Wij hebben het gezien; de aard der taal vordert de ſchrijfwijze *eij* en *uij*: doch van deze ſchrijfwijze is er mogelijk geen voorbeeld meer uit de keurige taalgeleerden der oudheid aan te voeren, die ſteeds het daarop gevolgd gebruik hebben geëerbiedigd van *ey* en *uy* te ſchrijven. En deze ſpelling wordt nog thands aangenomen in eigennamen van perſonen, zaken en plaatſen, ten minſte door deskundige taalgeleerden. Zoo ſchrijven zij *Leyden*, *Muyden*, *Mey*, *de Ruyter*, enz. Deze ſpelling volge men dan nog tegenwoordig in de eigennamen, zelfs boven het oorſpronkelijk goede *eij* en *uij*, dat thands wel eens door keurige, doch min taalkundige Schrijvers, die in het overige ſlechts blindelings de ſpelling van SIEGENBEEK volgen, zelfs uit onkunde dier ſpelling of uit onachtzaamheid geſchreven wordt, en dus

Digitized by Google

ten dezen geen gezag heeft. Wij verwerpen dus de schrijfwijze van *eij* en *uij*, niet omdat wij met SIEGENBEEK (*Taalk. Bed.* bl. 65) haar zouden houden voor *eene aanstootelijke wanspelling*, maar omdat zij bij de geachte taalgeleerden gansch en al buiten gebruik is; en wij zouden haar terstond weder aannemen, wanneer slechts één dezer taalgeleerden haar gebruik weder aanprees. SIEGENBEEK beklaagt zich dus, onzes inziens, ten onrechte, niet liever de spelling van *Leiden* voor *Leyden*, waarin hij de achtbare Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, binnen Leyden gevestigd, gevolgd was, te hebben voorgesteld: en wij vreezen zeer, dat minkundigen hieruit aanleiding zullen nemen, om de spelling *Leyden* als eene *geaanthematiseerde* spelling te beschouwen. Wat *Muyden* betreft, daar BILDERDIJK (*Spraakl.* bl. 39) daarin de *y* schrijft, zoo kunnen wij het aan SIEGENBEEK (t. a. p.) niet toegeven, dat het gebruik der *i* voor de oude *y* daarin reeds lang gevestigd is.

Het schrijven der *ij* in *zaaijen*, *maaijen*, *bloeijen*, *kneijen* enz. ben ik verre af, om met BILDERDIJK (*Spraakl.* bl. 31) eene door SIEGENBEEK ingevoerde nieuwigheid te noemen. Reeds in de ook door BILDERDIJK te recht hooggeachte spelling van onzen Staten-bijbel vinden wij dezo woorden doorgaans zoo geschreven, en de *y* vinden wij slechts gebruikt op enkele plaatsen, waar wij haar eerder voor eene over het hoofd geziene drukfout meenen te moeten houden. Waarom onze Bijbelvertalers *stroyen*, *oyt*, *noyt* enz. met eene enkele *o* en de *y* geschreven hebben, kan ik niet bevroeden, en of zij overal onzen tegenwoordigen drieklank *oei* als *oy* hebben uitgedrukt, is mij onbekend. Misschien staat dit in verband met de opmerking, dat oudtijds de verlenging eener vocaal door de *e* geschiedde, zoodat men schreef *maer*, *meer*, *mier*, *muer*; maar de *o* maakte hier eene uitzondering, en nam geene *e*, maar zich zelve ter verlenging aan; en ons *moor* werd ook oudtijds *moor* en niet *moer* geschreven. Doch keeren wij van dezen uitstap terug.

Hoe BILDERDIJK zich zoo sterk tegen de ingevoegde *j* in de bovengenoemde woorden verzetten kan, kunnen wij ons volstrekt niet begrijpen, daar hij het uitdrukkelijk erkent, dat zich behalven de *i* nog eene *j* in de uitspraak dier woorden hooren doet, en de reden, dat men haar desniettegenstaande niet zou moeten schrijven, omdat men ook niet *kompt* en *hembd* schrijft, nauwelijks als eene reden beschouwd kan worden. Doch wij zijn om eene andere reden tegen het ge-

Digitized by Google

bruik der *j* in gemelde woorden, en, zoo wij meenen, op grond van den aard der taal. Wij ontkennen het toch, dat zich benevens de *i* nog eene *j* zou doen hooren, en dat de uitspraak van *bloei-j-en*, *groei-j-en*, als BILDERDIJK wil, noodwendig zou worden voortgebracht. Wij hooren wel de *j*, maar niet de *i*, en wanneer men enkel op de uitspraak afging, zou men moeten schrijven *bloejen*, *groejen*, enz. gelijk sommigen, doch zonder gevolgd te worden, wel eens geschreven hebben of nog schrijven. Maar zal men nu de *j* schrijven en de *i* verwerpen? Geenzins: want de *i* behoort tot den wortel des woords, daar men niet zegt *bloe*, *groe*, maar *bloei*, *groei*. Hoe komt men dan aan de uitspraak der *j*? BILDERDIJK maakt eene juiste opmerking, (*Spraakl.* bl. 30) en deze maak ik, als een antwoord op de gestelde vraag, de mijne. Hij zegt daar, dat in de drieklanken de laatste der vocalen eenigzins de kracht van eene consonant aanneemt, waardoor *oei* als *oej* en *ieu* als *iew* klinkt. In de drieklanken dus op *i* eindigende, klinkt deze als eene *j*, ofschoon zij als *i* geschreven wordt, en het is alzoo onnoodig en tegen de taal, om in *zaaiën*, *bloeiën*, enz. waar men eenen *j*-klank hoort, of de *i* in *j* te veranderen, of achter de *i* eene *j* te voegen. Deze spelling, op den aard der taal gegrond, beveelt zich nog uit eenen anderen hoofde aan. Ofschoon het van zelf spreekt, dat zij, die in de gemelde woorden *ij* schrijven, daarmee de twee letters *i* en *j* bedoelen en geenzins onze vocaal *ij*, en zij mitsdien *zaai-jen*, *bloei-jen* enz. spellen; kan echter deze schrijfwijze aanleiding geven, om deze twee letters met onze vocaal *ij* te verwarren; en ten einde deze verwarring tegen te gaan, kan men gevoeglijk de *j* weglaten, daar toch *bloeien*, *zaaien* wel op geene andere wijze als *bloeijen*, *zaaijen*, indien dit al goed ware, zal worden uitgesproken. Tegen de schrijfwijze van BILDERDIJK van *bloeien*, *zaaien* enz. doet zich, onzes inziens, ook eene zekere zwarigheid op, sprruitende uit de vereeniging zoo veler vocalen, die het voor ongeoefenden moeielijk maakt te weten, bij welke vocaal de tweede lettergreep begint. Want *bloeien*, *zaaien*, kunnen, wanneer men slechts op de letters acht geeft, even zoo goed voor *bloe-ien*, *zaa-ien*, worden opgevat en uitgesproken. Mij dunkt, zonder in iets het minste tegen den aard der taal te misdoen, kan men deze zwarigheid gemakkelijk wegnemen, door het teeken der *trema's* (¨) op de *e* der syllabe *en* te plaatsen, ten

Digitized by Google

blijke dat aldaar eene nieuwe lettergreep begint. Al hebben wij hierin onder de geachte taalgeleerden geene voorgangers, gelooven wij echter niet, dat de ſchrijvers van *zaaien*, *bloeien* enz. het plaatſen van dat teeken voor eene ongerijmde nieuwigheid houden zullen, daar zij het woord zelve in zijn geheel laat. Men ſchrijve dus *bloeiën*, *groeiën*, *zaaïng*, *maaiing*, enz.

De ſpelling van *zamen*, die SIEGENBEEK (*Taalk. Bed.* bl. 80) zegt *gemakshalve* te hebben aangeprezen, kan ik ook niet goedkeuren. Ik heb het nergens kunnen vinden, wat hij hier door *gemakshalve* verſtaat. Zoo ik mij niet bedrieg, kan dit, dunkt mij, nergens anders op zien, dan op het ſchrijven van *zamen* voor *te zamen*, en prijst hij gemakshalve de weglating van *te* aan. Indien dit zoo is, (dat ik echter niet beſlisſen durf, omdat het mij eene te groote ongerijmdheid toeſchijnt) dan misbillijk ik deze aanprijzing zeer. Immers ſtemt hij toe, (en wie kan het ook ontkennen?) dat het bijgevoegde *te* goed Hollandsch is: en is het dan wel goed te keuren, om de taal enkel en alleen *gemakshalve* te verbasteren, door dat woordje weg te laten? Wij vinden het veel natuurlijker, om *zamen* of *ſamen* voor eene verbastering van *te zamen* of *te ſamen* te houden; maar voor eene verbastering, die door het gebruik, dat men eerbiedigen moet, is daargeſteld, zonder dat daardoor nog het woordje *te* ten dezen in onbruik geraakt is. Dit woordje *te* worde derhalve naar welgevallen al of niet geſchreven.

Maar moet men nu ſchrijven *zamen* of *ſamen*? BILDERDIJK doet het laatſte, en SIEGENBEEK erkent, dat deze ſpelling zeer wel te verdedigen is, als bij verkorting uit *te zamen*, *t'zamen* geſproten, zoodat *te ſamen*, zoo veel zijnde als *te t'zamen*, ongerijmd zou zijn. Wij zien met verwondering dezen grond door SIEGENBEEK aangevoerd. Want indien *te zamen* oorſpronkelijk met eene z moet worden geſchreven, dan moet men toeſtemmen, dat het geen oorſpronkelijk Hollandsch woord is, dewijl de z geen oorſpronkelijk Hollandſche letter is. De z is van later dagteekening dan onze Hollandſche taal, en eerst naderhand, zelfs lang naderhand, ingevoerd, om den zachten *ſ*-klank uit te drukken. Alzoo ſchreef men oudtijds *ſamen*, en *te ſamen*, en het was onmogelijk die woorden van *zamen* of *te zamen* af te leiden. Het gezag onzer geachte Bijbelvertalers kan zekerlijk alhier te recht worden ingeroepen. Men zie *Geneſ.* XIII: 6., XXII: 6

Digitized by Google

en 8. En wanneer men daarenboven op de uitſpraak acht geeft, en op het gebruik om de *z* als de zachte *ſ* te beſchouwen; dan zal men toch altoos, al volgt men de ſpelling van *zamen* of *te zamen*, de *z* ten dezen als de harde *ſ* uitſpreken. Doch hoe kwam men nu aan de *z*? Want in die woorden, waarin men de *ſ* te recht in de *z* veranderd heeft, is het gedaan om de uitſpraak, die eene zachte letter hooren doet, en deze reden geldt niet in *zamen*. Wanneer wij het zoo ſtraks voorgeſtelde gevoelen van SIEGENBEEK omkeeren, meenen wij er de oplosſing dier vraag in te vinden. *Samen* meent hij, dat uit *te zamen*, *t'zamen*, geſproten is: wij daarentegen gelooven, dat *zamen* uit *te ſamen*, *t'ſamen*, is voortgekomen. De *z* toch, op de Hoogduitſche wijze en dus *tegen den aard onzer taal* uitgeſproken, luidt als *ts*: het Hoogduitſche *zeit* luidt als *tseit*; en derhalve is het geenzins onmogelijk, dat men de uitſpraak der *ts* in *t'ſamen* voor eene Hoogduitſche *z* gehouden heeft. Is dit zoo, (hetgeen ik ſlechts als gisſing voordraag) dan ſpreekt het ook van zelf, dat, indien men al *zamen* behouden wil, SIEGENBEEK te recht *te zamen*, offchoon om eene nietsgeldende reden, *gemakshalve* namelijk, verworpen heeft. Want wel verre, dat *te ſamen* zou zijn als *te t'zamen*; zou daarentegen *te zamen* zijn als *te t'ſamen*, en dus omgerijmd. Men ſchrijve derhalve *ſamen* en *te ſamen*, gelijk zulks de aard der taal en de uitſpraak des woords medebrengen, en het gezag van eenen taalgeleerde, als BILDERDIJK is, verſterkt.

Het groote verſchil tuſſchen SIEGENBEEK en BILDERDIJK over den comparativus en ſuperlativus van *goedkoop* kan, dunkt mij, het best vereffend worden, wanneer wij, onze gewoone onderſcheiding makende, eerst den aard der taal en vervolgens het gebruik nagaan.

Wat den aard der taal betreft, zoo erkennen beide onze taalgeleerden, (BILD. *Spraakl.* bl. III, SIEG. *Taalk. Bed.* bl. 82.) dat *goedkoop* als adjectivum voor een misbruik te houden is. BILDERDIJK meent, dat de uitdrukking oorſpronkelijk is *goed t'koop*, dat is, *goed tot den koop*. SIEGENBEEK daarentegen meent, dat *goedkoop* ſtaat voor *goeden koop*, dat is, *tot een goeden koop*. Wat hiervan zijn moge, beide komen daarin overeen, dat *koop* in *goedkoop* geen adjectivum is, en dus eigenlijk voor geene buiging en comparativus en ſuperlativus vatbaar is: dit kan alleen maar waar zijn van *goed* in *goedkoop*, dat, voor *goeden koop* ſtaan-

Digitized by Google

de, in den comparativus en ſuperlativus maakt *beteren koop* en *besten koop* of *den besten koop*, of ſtaande voor *goed te koop* maakt *beter te koop* en *best te koop* of *het beste te koop*. Maar in beide gevallen ſpreekt het ook van zelf, dat *goedkoop* geen eigenlijk gezegd adjectief, dat voor een ſubſtantief geplaatst kan worden, zijn kan. Niet in den zin, waarin SIEGENBEEK dit woord neemt; dit loopt in het oog. Ook niet in den zin, waarin dit woord door BILDERDIJK wordt opgevat, omdat, volgens de juiste aanmerking van SIEGENBEEK, (*Taalk. Bed.* bl. 88) een eigenlijk gezegd adjectivum wel door ſamenſtelling, maar niet door woordkoppeling ontſtaan kan. Het is met *goedkoop* in dezen zin even als met die zoogenaamde adjectiven, die men uit de infinitiven met het voorafgaande *te* gevormd heeft, doch waartegen BILDERDIJK het te recht hevig heeft geladen. (*Spraakl.* bl. 183.) Even min dus als het goed Hollandsch is, te zeggen, *de te doene werkzaamheden*, *de te ſchrijvene brieven*, enz. even min is het ook goed Hollandsch, te zeggen, *de goedkoope* of *goed te koope waren*. Ter verdere opheldering diene het juiste voorbeeld, dat BILDERDIJK aanvoert met het woord *welgemoed*. Dit woord gebruikt men wel ſoms *adjectivaliter*, als *een welgemoed man*: maar dat dit niet juist is, blijkt daaruit, dat men nimmer zegt, *eene welgemoede vrouw*, *welgemoede menſchen*. En waarom niet? Omdat *gemoed* in *welgemoed* geen adjectief is, en dus geene buiging ondergaan kan, even als *koop* in *goedkoop*; zoodat men, deze woorden willende gebruiken in die gevallen, waarin zij, adjectiven zijnde, eene zekere buiging zouden kunnen ondergaan, zijne toevlucht tot eene omſchrijving zou moeten nemen. Men zegge dus, *een man*, *eene vrouw*, *menſchen*, *die welgemoed zijn*; en mitsdien ook, *deze waren zijn goedkoop*; *ik heb goedkoop boeken gekocht*, enz. Wel is waar, zoekt SIEGENBEEK de kracht van het woord *welgemoed* op ons *goedkoop* te ontzenuwen door de woorden *welgemaakt*, *welluidend*, *welſprekend*, die, wezenlijke adjectiven zijnde, ook derzelver buigingen ondergaan. Maar dat deze woorden van eene gansch andere ſoort zijn dan *welgemoed*, volgt daaruit, dat *gemaakt*, *luidend*, *ſprekend* op zich zelve reeds, als participia, de adjectivale buigingen ondergaan, terwijl zulks met *gemoed* in *welgemoed* geene plaats heeft, zoodat zij om dezelfde reden omtrent ons *goedkoop* niets afdoen. Onder die buigingen kunnen ook de verhoogingen of zoogenaamde trappen van vergelijking in een

Digitized by Google

zeker opzicht gebracht worden, en dus even min als men zegt *welgemoeder*, *welgemoedst*, maar *betergemoed*, *bestgemoed*, even min komt van *goedkoop*, wanneer men slechts op den aard der taal acht geeft, *goedkooper* en *goedkoopst*, maar *beterkoop* en *bestkoop* of *het beste koop*.

Gelijk nu dit een noodzakelijk gevolg schijnt zelfs van de beginselen van SIEGENBEEK, die *goedkoop* als adjectivum een misbruik noemt, zoo verwondert het mij zeer, dat hij (*Taalk. Bed.* bl. 89) ontkent, dat men *beterkoop* en *bestkoop* zeggen moet. Wel is waar, haalt hij hierbij een voorbeeld aan, dat zijn gevoelen schijnt te bevestigen. Wij toch erkennen het met hem, dat het zeggen: *Jan heeft beterkoope waren dan Pieter; hij heeft den bestkoopen akker van ons drieën*, inderdaad tegen alle analogie aandruischt. En offchoon het ons zeer verwonderen zou, zoo BILDERDIJK zulk zeggen zou goedkeuren, schijnt hij er nochtans aanleiding toe te geven, door dat hij, het gebruik van *goedkoop* als adjectief, uit hoofde van een vastgesteld misbruik, aannemende, eenvoudig zegt, dat dit woord in de vergelijkingen *beterkoop* en *bestkoop* maakt, zonder zich over het echte gebruik dezer trappen van verhooging verder uit te laten. Wij meenen de zaak reeds te hebben opgelost. *Goedkoop* is geen eigenlijk gezegd adjectief, dat vóór een fubstantief geplaatst kan worden; en dus even zoo is het met *beterkoop* en *bestkoop* of *het beste koop*. Men gebruike ze *adverbialiter*, en men verandere het voorgestelde voorbeeld op deze wijze: *de waren van Jan zijn beterkoop dan die van Pieter: de akker van Jan is, in vergelijking met die van ons drieën, het beste koop*. Ik vertrouw, dat zelfs SIEGENBEEK hier niets in vinden zal, dat geen goed Nederduitsch zijn zou. En even min in dit gezegde: *Jan heeft zijn akker bestkoop gekocht, ten minfte beterkoop dan Pieter, en in allen gevalle is dezelve het beste koop van die dezer dagen gekocht zijn. Goedkoop, beterkoop, bestkoop*, aldus gebruikt, staan dan *adverbialiter*: en dit is, naar ons inzien, het ware gebruik, dat, overeenkomstig het taalvereischte, van die woorden gemaakt moet worden.

Maar wordt nu hieraan door het tegenwoordige gebruik beantwoord? BILDERDIJK zegt: „Het gebruik van *goed-*„ *koop* als één adjectivaal woord is een κατάχρησις, reeds „ lang aangenomen, en door het gebruik gewettigd, maar „ heeft daarmee de verlengingen van een waarachtig adjec„ tief in de graden van vergelijking niet verkregen." Dit

Digitized by Google

zeggen steunt op een goed beginsel, dat men namelijk nimmer eenig misbruik uit hoofde der regelmaat uitstrekken moet, om andere verbasteringen te weeg te brengen. SIEGENBEEK nochtans erkent dit beginsel niet. Want nu zegt hij, dat, dewijl *goedkoop*, al is het door misbruik, gewettigd is, men ook *goedkooper* en *goedkoopst* zeggen *mag*, ja *moet*. Indien men dit aanneemt, dat ook de analogie des misbruiks moet worden in acht genomen, dan zal men eindelijk in ons Nederduitsch geen Nederduitsch meer kennen. Het misbruik zij en blijve steeds uitzondering, al was hetzelve grooter dan de regel. Weshalve houden wij het alsnog staande, dat het door misbruik ingevoerde adjectief *goedkoop* niet noodzakelijk *goedkooper* en *goedkoopst* behoeft te maken. Doch SIEGENBEEK beroept zich op het groote gezag van KLUIT, welke onder de nieuw ingevoerde wijzen van spreken en schrijven telt *beterkoop* en *bestkoop* voor *goedkooper* en *goedkoopst*. Wij achten deze opmerking van groot belang. Zij toont ons, dat men niet te ongunstig over het gebruik van *goedkooper* en *goedkoopst* denken noch hetzelve als ten éénen male ongerijmd verwerpen moet. Doch zij is niet van dat gewicht, dat daardoor het oorspronkelijk goede *beterkoop* en *bestkoop*, als buiten alle gebruik, gansch en al uit onze taal zou moeten verbannen worden. Indien men *goedkooper* en *goedkoopst* behouden wil, men behoude ook *beterkoop* en *bestkoop*: en, om alsdan eenigen regel te volgen, zoo gebruike men de eerste vorming *adjectivaliter* en de andere alleen *adverbialiter*. Doch nog eens, daar wij noch SIEGENBEEK noch ook BILDERDIJK, indien hij *beterkoop* en *bestkoop* adjectivaliter gebruikt, gansch en al kunnen toegeven; zoo volgen wij liever een derde gevoelen, door het gebruik van *goedkooper* en *goedkoopst* ten éénen male te vermijden, en *goedkoop*, *beterkoop* en *bestkoop* of *het beste koop* maar alleen te bezigen als adverbia. Hierdoor wordt er en aan het oorspronkelijk taalvereischte volkomen voldaan, en kan men niet zeggen, dat er tegen een plaats hebbend gebruik gezondigd wordt.

Met deze beschreiden aanmerkingen, waarmeé wij, als het ware, den *eclecticus* tusschen de gevoelens van SIEGENBEEK en BILDERDIJK spelen, hopen wij deskundigen geen ondienst te zullen doen; en wij verwachten derhalve, dat zij, ook onder de oogen der gemelde taalgeleerden komende, door hen ten goede zullen worden opgevat.

Digitized by Google

NIEUWSTE BIJZONDERHEDEN UIT EN WEGENS CALCUTTA EN DE OMSTREKEN; BENEVENS IETS OVER ST. HELENA.

(*Vervolg en slot van bl.* 723.)

Calcutta, na Kerstijd, 1826.

De stille kersdagen heb ik tot een uitstapje in het binnengedeelte des lands besteed. Daar er in *Bengalen* volstrekt geene herbergen zijn, en men al het benoodigde zelf moet medeslepen, zoo wordt hierdoor ook de kleinste reis buitengewoon kostbaar. Het sheist vordert men met palanquins. Daar echter op de pleisterplaatsen de beurten niet, gelijk in *Europa*, door paarden, maar door menschen vervangen worden, zoo is deze manier van reizen zeer duur. Ook worden door een' tweeden palanquin met levensmiddelen, dien men zich moet laten achterna dragen, de kosten nog aanmerkelijk verzwaard. De voorkomende beleefdheid van een' *Engelschman*, aan wien ik aanbevolen was geworden, hielp mij uit de verlegenheid. Deze zond mij, namelijk, omtrent ter halver wege zijnen olifant te gemoet; de andere helft legde ik te voet, en de terugreis te water af. Dit reizen op olifanten is in het begin zeer vermoeijend; allengskens echter wordt men aan de beweging gewoon, en ten laatste vindt men die zelfs aangenaam. De olifant is hier een zeer gewoon dier. In elk huis op het land bevinden zij zich. Men bedient zich van dezelve, om lasten te vervoeren, en jagt te maken op de tijgers, inzonderheid echter bij togten van vermaak.

Bij gelegenheid van dit uitstapje nam ik ook verscheidene fabrijken in oogenschouw, onder anderen die, in welke de door geheel *Europa* beroemde zijden zakdoeken vervaardigd worden. De fabrijken van deze soort zijn niets meer dan armoedige hutten van bamboesriet. De kleine landreis heeft mij echter, ook nog in een ander opzigt, veel genot verschaft. Het land heeft, van waar men het ook beschouwe, al het voorkomen van een' onmetelijk grooten tuin. Kokos-, palmboomen en pisangs omzoomen overal de wegen. De vruchtbaarheid is buitengewoon, en levert prachtige tooneelen op; rondom ziet men groen, gelijk men er zich in *Europa* geen denkbeeld van kan vormen. In het midden van deze vlakten, die het beeld vertoonen van een paradijs, ontmoet men, om zoo te spreken, bij elke schrede, aanzienlijke dorpen, welker

Digitized by Google

bewoners zich haasten, den reiziger de onder zijne oogen geplukte vruchten hunner boomen met gulle gastvrijheid aan te bieden. Op mijnen terugtogt was ik bijna getuige geweest van een dier verschrikkelijke schouwspelen, welke tegenwoordig gelukkiglijk steeds zeldzamer worden, — de verbranding der weduwe van een' korteling gestorven' *Hindoe*. Reeds was de ten dood gewijde ongelukkige den brandstapel genaderd, toen plotseling een piket soldaten aanrukte, haar met geweld met zich voerde en naar hare woning terugbragt. Het stadsbestuur, namelijk, had, ten gevolge van ingewonnene berigten, zich overtuigd, dat die weduwe in geenen deele uit eigen vrijwillig besluit, maar louter op aandrang van hare familie, was overgegaan, om zich aan de vlammen op te offeren. De *Engelsche* regering verzet zich niet tegen deze menschenoffers, zoodra het bewezen is, dat dezelve uit eigen vrijen wil plaats hebben; maar, ingevalle dit enkel door toedoen der *Braminen*, of uit eene soort van dwang, dien de familie eens overledenen tegen deszelfs weduwe tracht te oefenen, geschiedt, is het stadsbestuur verpligt, het offer met geweld aan de handen van deszelfs moordenaars te ontrukken; weshalve dan ook bij alle dergelijke gelegenheden een detachement soldaten bij de hand moet zijn. In elk geval, echter, is zulk eene vrouw te beklagen; want, indien zij zich niet wil laten verbranden, verliest zij hare kaste, en wordt een voorwerp der verachting van hare geheele familie.

Op mijnen terugtogt bezigtigde ik voorts de *Portugesche* landstreek *Bandel*, die, behalve een, door eenen monnik bewoond, klooster, niets bezienswaardigs aanbiedt. Vervolgens gingen wij naar *Chinsurah*, een net, op de *Hollandsche* wijze gebouwd stadje, 't welk te voren aan de *Hollanders*, thans aan de *Britten* toebehoort. *Chinsurah* is een der zetels van het Zendelinggenootschap te *Londen*. Eenige uren verder leidt de groote, langs de oevers van den *Ganges* zich uitstrekkende, landweg naar *Chandernagor*, eene kleine en armoedige *Fransche* volkplanting, waar niets te zien is, en alles het merk der behoefte draagt. Naauwelijks heeft men dit nest verlaten, of men bevindt zich op het *Deensche* grondgebied. De *Deenen* bezitten hier, namelijk, de, wel is waar kleine, maar over het algemeen fraaije, en een' inderdaad bekoorlijken aanblik opleverende stad *Serampore*. Zij is op de *Duitsche* wijze gebouwd, en heeft eene *Lutherſche* kerk, die zich door smaakvolle eenvoudigheid onderscheidt. Een

Digitized by Google

zeer digt nabij dezelve gelegen paleis levert, door deszelfs pracht en grootte, een treffend schouwspel op. Op de vraag, aan wien toch dit kolossaal gebouw toebehoorde, kregen wij ten antwoord, dat het de zetel, of liever de kweekschool, van de Zendelinggenootschappen der Doopsgezinden was. Tegenover de stad *Serampore*, aan welker gezigt ik mij niet konde verzadigen, ligt *Barackpore*, een voor de *Engelschen* zeer belangrijke militaire post, en tevens de zomer-residentie van den Gouverneur-Generaal. De Compagnie heeft hier zeer schoone tuinen, eene prachtige menagerie, een schouwburg, en verscheidene openbare inrigtingen. Ook heeft *Barackpore* eene bezetting van 8 tot 10,000 man, die in eene ruime vlakte kampéren. Het is dezelfde vlakte, op welke, in het laatstverloopen jaar, een regement *Cipayers*, 't welk geweigerd had tegen de *Birmans* op te trekken, tot op den laatsten man *vermoord* werd. Men omsingelde het regement met olifanten, achter welke men met schroot geladene kanonnen geplaatst had, liet vervolgens de olifanten terugtrekken, en trof alle de ongelukkigen te gelijk, zonder dat een eenig man er het leven afbragt. De *Engelsche* regering heeft echter, gelijk men verneemt, schoon te laat, ernstig haar misnoegen te kennen gegeven, omtrent dezen gruwelijken moord, tegen eenen Gouverneur, die gemeend had, slechts door zulk eenen maatregel de kiem van het oproer, dat bij zijne troepen stond uit barsten, te kunnen beteugelen, aan wier blinde gehoorzaamheid hij maar al te zeer gewoon is.

De laatste merkwaardige plaats, die wij aandeden, alvorens naar *Calcutta* terug te keeren, is *Dum-dum*. Dit is het eigenlijke middelpunt van het *Britsch-Oostindisch* Genie- en Artillerij-wezen. Van hier af waait de *Britsche* vlag naar alle streken, en allengskens opent zich weder het uitzigt op de heerlijke haven van *Calcutta*. Reeds zien wij van verre de vlaggen aller natiën wapperen. De eerste, die wij van onze boot duidelijk konden onderscheiden, is de *Arabische*. Derzelver purperkleur schijnt zich in den glans der morgenzon te spiegelen, en onder het groot aantal schepen, op welke dezelve geplant is, zijn er verscheidene, die, van wege bouw en vorm, aan de vaartuigen doen denken, van welke de H. Schrift spreekt. Verderop in de haven zien wij schepen, die met eilanders uit straat *Sunda* bemand zijn. Ginds waaijen *Chinesche* vlaggen, en vlak naast de kleuren der *Absolutisten* van FERDINAND wappert de banier van den trotschen re-

Digitized by Google

publiken van *Chili*. Nevens een *Portugeesch* vaartuig ligt er een uit *Brazilië* ten anker. Hier en daar ziet men ook witte vlaggen op schepen, die zich door het sierlijke van hunnen bouw onderscheiden. Een groot vaartuig met *Zweedsche* vlag schijnt aan te duiden, dat ook het noorden van *Europa* zijnen vertegenwoordiger in de eerste haven der wereld wil hebben. Ook groote stoombooten drijven met snelle vaart langs de reede heen en weder, en jagten, het eene nog sierlijker dan het andere, benevens andere booten en kanoos, ziet men op de rivieren elkander in alle rigtingen kruisen. Hetgeen echter, naar welke zijde men zijnen blik ook wende, het meest verbazend is, is de ontelbare menigte *Engelsche* schepen, voor welker vlaggen alle de overige bijna in het niet verdwijnen, en die elken twijfel aan den beslissenden voorrang der *Engelschen*, ten opzigte van handel en alles, wat daarmede in verband staat, boven alle natiën der wereld, op eenmaal verbannen.

Ten zes ure des morgens in de haven aangekomen, vonden wij alles nog in de diepste rust. Het eerst werd dezelve afgebroken door de *Indianen*, die, gelijk zij dagelijks gewoon zijn, bij duizenden kwamen, om zich in den heiligen vloed te reinigen en te baden. De morgen was prachtig en de hitte dragelijk. Ik maakte mij deze beide omstandigheden ten nutte, om, alvorens ik naar mijne wijk terugkeerde, nog een uitstapje te voet door de stad te doen. Ik wandelde bedrijfloos door de wijken der stad, uitsluitend door de inboorlingen bewoond. Hier zijn de woningen zeer armoedig, de straten smal en morsig; alles draagt blijken van armoede. Echter wonen er juist in deze wijk lieden, die millioenen bezitten. Inzonderheid trokken de *Bazars*, in welke het nu juist begon levendig te worden, mijne aandacht tot zich. Wel is waar bestond die, waar ik het langste vertoefde, louter uit kleine, hier en daar schier instortende, met stroo of matten gedekte gebouwen van bakstoen of bamboesriet; en echter is het hier juist de plaats, waar zich de voortbrengselen van alle wereldeelen bijeen bevinden, het middelpunt van alle verkeer, het algemeene vereenigingspunt van alle handelaars. Hier zit de *Chinees* in het voorhuis van zijn' theewinkel, en put zich bij den voorbijgaanden uit in lofspraken over zijn voortreffelijk landsvoortbrengsel; de Cachemire-handelaar heeft zijne fraaiste doeken ter verkoop ten toon gesteld; terwijl de *Indiaan*, zoodra men voor zijn magazijn blijft staan, de menigvuldige voort-

Digitized by Google

brengſelen van zijnen bodem en zijne kunstvlijt op een' welſprekenden toon aanprijst, en aan ieder poogt te beduiden, dat bij geenen ander' van zijn gild zulke voordeelige inkoopen, als bij hem, te doen zijn. Alle deze lieden ſpreken eene nergens elders verſtaanbare brabbeltaal. Meestal ſpreken zij onderſcheidene talen door elkander. Den vreemdeling, die in de *Bazar* komt, lezen zij de natie, tot welke hij behoort, onmiddellijk op het gelaat, en ſpreken hem terſtond met eenige phraſen uit zijne landstaal aan. Dit gewoel en gedrang, deze onderſcheidene tongvallen, deze menſchen van allerlei natiën, op één groot middelpunt tot één doel vereenigd, koopende en verkoopende, roepende en ſchreeuwende, twistende en elkander op zijde duwende, dit alles te zamen vormt een in zijne ſoort eenig geheel. In het midden van deze *Bazar* is de kerk der *Armeniërs*, die zich in bijna alle wijken der ſtad gevestigd hebben. Zij ſtond open, en ik ging dezelve binnen, om de kerkplegtigheid, die naar eene Communie geleek, bij te wonen. De inwendige weelde dezer kerk beantwoordt aan hare uiterlijke pracht.

Calcutta, 7 Januarij, 1827.

De tijd van ons vertrek uit den *Bengaalſchen* zeeboezem nadert met raſſche ſchreden, en binnen weinige dagen hopen wij, indien wind en weder ons gunſtig zijn, onder zeil te gaan.

Alhier verdient onze aandacht eene opmerking, die den *Europeër*, ook bij een kort verblijf in deze wereldſtreken, rijke ſtof tot veelvuldig ernſtig nadenken oplevert; de hier te lande heerſchende onvoorwaardelijke godsdienst- en gewetensvrijheid. De *Europeër*, die van het, het innerlijke der meest beſchaafde rijken van zijn werelddeel verſcheurende, fanatismus zoo veel gezien en gehoord heeft, ſtaat verbaasd, wanneer hij hier, in eene en dezelfde ſtad, zoo vele lieden van de verſchillendſte geloofsſekten en godsdienſten in volkomen vrede met en nevens elkander ziet leven. Welk eene les voor den onverdraagzamen ijveraar, wanneer hij opmerkt, hoe de *Brit* zijn gebed hier onmiddellijk naast eene *Indiſche* Pagode verrigt; hoe de tempel van den *Mohammedaan* en de kerk van den Roomschkatholijken geloofsgenoot nevens elkander ſtaan, en het ſakrament van den Roomschgezinde in dezelfde ſtraat met den *fetiche* der *Braminen* vreedzaam bediend wordt! In *Calcutta* beſtaat er geen godsdienst van ſtaat; ieder

Digitized by Google

heeft de vrijheid, God te vereeren naar zijn goeddunken en welgevallen. De regering beſtrijdt eenig en alleen de onkosten der *Anglikaanſche* kerk; *Calcutta* heeft eene hoofdkerk en is de zetel van een' Biſſchop, onder wiens ſtaf de gezamenlijke *Bengaalſche* geestelijkheid ſtaat. Voor de behoeften der overige godsdienstgezindten wordt door bijdragen van de zijde der tot elke derzelven behoorende ledematen gezorgd. De *Schotten* hebben eene zeer ſchoone kerk, die mijn lievelingstempel is geworden. Insgelijks vindt men er eigene bedehuizen voor de *Presbyterianen* en Doopsgezinden. Onder de gezamenlijke Protestantſche kerken, echter, munt die der Zendelingen door hare grootte en ſchoonheid het meest uit. Dit is de modekerk; ik heb haar volgepropt met menſchen gezien, en het getal der voor dit gebouw, zoo dikwijls in hetzelve de godsdienst verrigt wordt, ſtaande palanquins en rijtuigen bedraagt, zonder overdrijving, verſcheidene honderden. Van de *Armeniſche* kerk heb ik reeds geſproken. Ook de Roomſchen hebben eene zeer fraaije kerk, en hun eerdienst heeft alhier iets indrukwekkends. Deze godsdienstſekte is te *Calcutta* zeer ſterk; want tot het Roomſche geloof behooren ook de kleurlingen van de kust van *Coromandel* en andere oude *Portugeſche* volkplantingen, die zich hier beſtendig in groote menigte bevinden. De *Joodſche* Synagoge heeft, met uitzondering van de kleeding der *Arabiſche* Rabbijnen, niets merkwaardigs. De groote Moskee heb ik niet kunnen bezigtigen. *Indiſche* Pagoden zijn er in groote menigte; eenige zijn zeer klein, andere daarentegen van eene verbazende grootte, met voorhoven en zeer vele torentjes. De bouworde dezer gebouwen onderſcheidt zich meestal door het zonderlinge. De meeste dezer Pagoden kan men naar welgevallen binnentreden. Aan den ingang van die, tot welke de toegang vergund is, ſtaat gewoonlijk een *Bramin* als op de wacht, die den binnentredenden vriendelijk verzoekt, eerst de ſchoenen uit te trekken: men kan het hem aanzien, dat hij liever had, dat men het heiligdom in het geheel niet bezocht; want hij gelooft, dat het verontreinigd wordt, wanneer een *Christen* het betreedt. Meer dan eens heb ik bemerkt, dat, zoodra ik weder uit zulk eene Pagode kwam, de vloer zoo wel, als de gedeelten der muren, die ik wellig met de handen had aangeroerd, zorgvuldig afgewaſſchen en gereinigd werden.

Ik heb te *Calcutta* ook met verſcheidene medeleden van het Zendelinggenootſchap kennis gemaakt; als met den Heer

Digitized by Google

REICHARD, die voorzeker te *Zurich* bekend is, en met Dr. SCHMID uit *Weimar*, die tevens opziener over het weeshuis is, en mij een aantal, op de Bijbelgenootschappen en derzelver belangen betrekkelijke, traktaatjes ter hand ſtelde, om aan den eerwaardigen grijsaard HESS te behandigen. Over het geheel maken de Protestantſche Zendelingen in *Bengalen* zeer weinig opgang. Bekeeringen geſchieden er weinig, en, wanneer er ſoms eenige plaats hebben, betreffen zij *Hindoes* van de allerlaagſte kasten. Dit is ligtelijk te verklaren, wanneer men bedenkt, dat de *Indiaanſche* godsdienst van eenen milden aard is, eene goede zedekunde bevat, het uiterst bijgeloovige volk meer gehechtheid aan denzelven betoont dan aan hun leven zelve, en de *Braminen* eene groote, zich over alles uitſtrekkende magt oefenen. Ik heb mij meermalen met een zeer verlicht *Bramin* over godsdienſtige onderwerpen onderhouden. In meer dan één opzigt gaf hij, wel is waar, aan den *Christelijken* godsdienst den voorrang boven den zijnen; maar beweerde tevens, dat men ook onder de banier der zijnen even goed, als onder die der onzen, het paradijs konde ingaan. Voor het overige konde hij niet begrijpen, waarom men niet ieder mensch bij den godsdienst wilde laten blijven, in welken hem God zijne plaats in de wereld had aangewezen; en het zou, zeide hij mij bij herhaling, ons *Europeërs* gewisſelijk zeer vreemd voorkomen, wann er *Indiaanſche Braminen* tot ons overkwamen, om het werk *onzer* bekeering op zich te nemen. „Zonder bedenken," voegde hij daar nevens, „zouden immers uwe prieſters ons verzoc„ken, te huis te blijven, en hunne leeken ongemoeid te la„ten. En zouden wij niet wederkeerig het regt hebben, om „aan de uwen hetzelfde te zeggen?" — Intusſchen ſtichtten de Zendelinggenootſchappen, met betrekking tot de opvoeding der kinderen, oneindig veel goeds. Vele *Hindoes*, die te arm en te onwetend zijn, om zich zelve met de opvoeding te kunnen bezig houden, laten hunne kinderen over aan de *Christen*-ſcholen, waar voor alle hunne behoeften gezorgd wordt. Er zijn tamelijk vele dergelijke ſcholen, en het getal der kinderen, die dezelve bezoeken, bedraagt verſcheidene honderden. Deze kinderen, vroegtijdig aan het bijgeloof van den godsdienst hunner vaderen onttrokken, krijgen van lieverlede onderrigt in het *Christendom;* en de Zendelingen, wier geduld en moed inderdaad bewondering verdienen, vinden hunne belooning in de vorderingen, die dezelve maken.

Digitized by Google

Jamestown, op het Eiland *St. Helena*, 15 Maart, 1817.

Vóór weinige uren zijn wij op dit, in den jongsten tijd in vele opzigten zoo vermaard geworden eiland aangeland. Daar zulks alleen geschiedt om versch water in te nemen, zoo zal ons verblijf alhier niet langer dan vierentwintig uren zijn. — Het eiland *St. Helena* biedt, over het geheel, een schrikbarend, met de schoone oevers van den *Ganges* ontzettend afstekend, schouwspel aan. Het verschijnt voor uwe oogen als eene verbazende massa naakte, roodkleurige rotsen, en de stad *Jamestown* ligt in eene smalle vallei, door geweldig hooge bergen ingesloten. Van den zeekant gezien, gelijkt de stad naar eene tooneeldecoratie. Eenige boomen en nette tuinen, die den achtergrond vormen, zetten, ondanks de woestheid der overige natuur in den omtrek, aan deze plaats iets romanesks bij. BONAPARTE moet zich wel aan zeer sombere bespiegelingen over de onbestendigheid der menschelijke zaken hebben overgegeven, toen hij voor de eerste maal dit rotsgevaarte aanschouwde, hetwelk, om, zoo mogelijk, een nog gedunchter aanzien te verkrijgen, aan alle kanten met kanonnen digt beplant is. *St. Helena* is, van wege zijne ligging op de vaart naar de *Oost-Indiën*, voor de *Engelschen* een militaire post van het grootste belang; ook ligt aldaar eene sterke bezetting, die, nevens de uit de *Oost-Indiën* komende schepen, welke het eiland aandoen, om zoo te spreken de eenige ondersteuning der inwoners uitmaakt. Vandaar zijn ook bijna alle huizen herbergen; alles wordt zeer duur betaald, en het geld des te spoediger verteerd, dewijl de reiziger, die zijnen zeetogt tot dusverre volbragt heeft, naar alles begeerig is. Ons middagmaal van heden, dood-eenvoudig toegereed, zal ons wel op eene guinje den man te staan komen, en een gelijke maatstaf geldt voor alle andere behoeften. Op druiven heb ik mij, terstond na onze aankomst, regt vergast; maar, eerst toen het op betalen aankwam, bemerkte ik, dat elke tros mij op omtrent 40 *sous*, *Fransche* munt, te staan kwam. Het eiland levert alle soorten van boomvruchten op, en het is eene aangename verrassing, in den tuin der Compagnie, nevens de *Aziatische*, ook alle soorten van *Europesche* vruchten te zien tieren.

16 Maart. — Wij ligtten het anker, om onzen weg te vervolgen; ik vat echter den draad weder op van mijn verhaal van gisteren. De eenige merkwaardigheden, welke *St. Helena* oplevert, zijn de grafstede van BONAPARTE en het huis,

Digitized by Google

dat hij bewoond heeft. Met toeſtemming van den Gouverneur, en onder het geleide van een *Engelsch* Majoor, ſtegen heden morgen vroeg de paſſagiers van ons vaartuig te paard, om de bovengenoemde, omtrent zes mijlen van de ſtad verwijderde, graſplaats in oogenſchouw te nemen. Om dezelve te bereiken, moet men eerst hooge bergen beklimmen, en dan weder in een' woesten afgrond nederdalen, in welks diepte zij zich bevindt. Dezelve beſtaat uit een langwerpig, met een houten latwerk omgeven vierkant, in welks midden zich de grafzerk van NAPOLEON bevindt. Deze is nagenoeg ruw, zonder eenig ſieraad of opſchrift. Zij is omringd van een ijzeren traliewerk. Eenige eiken, ſchoone treurwilgen, eene menigte in het wild opſchietende bloemen, en eene bron van helder water, zetten aan dit tafereel een eenigzins romanesk voorkomen bij. In eene, voor den grafbewaker, een oud *Engelsch* invalide, opgeſlagene hut van planken ligt een boek, in hetwelk ieder reiziger zijnen naam opteekent; terwijl de invalide, als in éénen adem, alles vertelt, wat tot het verblijf des Keizers op *St. Helena* betrekking heeft.

Van de graſtede begaven wij ons naar *Longwood*, op eene zeer hooge bergvlakte gelegen, en aan het geweid der ſtormwinden van alle kanten, onbeſchut, blootgeſteld. NAPOLEON's voormalig woonhuis is op het punt van in te ſtorten, en wordt door eenen pachter der Compagnie bewoond, die het in eene ſtoeterij herſchapen heeft. Zelfs het ſlaapvertrek des Keizers heeft hij in een' ſtal veranderd, en op de plaats, waar zijn bed geſtaan heeft, ziet men een' hoop ruigte en vuilnis, die het licht geheel beneemt. Slechts weinige ſchreden van dit huis, hetwelk eene ellendige woonplaats voor eenen Exkeizer moet zijn geweest, is het nieuwe paleis, in hetwelk de gevangene zou verplaatst geworden zijn. Dit is een zeer ſchoon huis, in den ſmaak der groote *Indiſche* landhuizen. Er woont niemand in, dan een oud Serjant met zijne vrouw, die in een, tot BONAPARTE's kleedkamer beſtemd, kabinet allerlei, ten profijte der armen, door de Dames van *St. Helena* vervaardigde, nette handwerkjes ten verkoop aanbieden. — Nadat wij alles bezigtigd hadden, vingen wij onzen terugtogt naar de ſtad aan. Onderweg ontmoetten wij een regement infanterij, 't welk zijne wapenoefeningen ging verrigten in het midden van het gebergte. Te *Jamestown* namen wij eenige ververſching, en keerden ver-

Digitized by Google

volgens, niet weinig in onzen ſchik, vierentwintig uren aan land te hebben kunnen doorbrengen, aan boord van de *Nancy* terug. — Van tijd tot tijd is op *St. Helena* alles leven en beweging; en bezwaarlijk zou men op de ganſche wereld eene plek aantreffen, waar men zoo gereedelijk kan vernemen, hoe men van het eene eind des aardbols tot aan het andere zich bevindt.

IETS OVER DE MUZIJK VAN DEN HEER J. G. BERTELMAN, TER GELEGENHEID DER VIERING VAN HET HALVE EEUWFEEST VAN FELIX MERITIS.

De onderſtaande bijdrage, eigenlijk meer voor een Muzikaal Tijdſchrift geſchikt, zoude aan de Redactie der *Vaderlandſche Letteroefeningen* niet ter plaatſing gezonden zijn, wanneer zoodanig blad, waaraan werkelijk in onze dagen behoefte wordt gevoeld, bij ons beſtond; en wenſchelijk ware het, dat de taak, reeds door den verdienſtelijken en der kunst te vroeg ontvallen' SCHRÖDER STEINMETZ, te *Groningen*, lofwaardiger gedachtenisſe, zoo uitmuntend aangevangen, weder door eene bekwame hand wierd opgevat. Het ontbreken van zoodanig voertuig, tot het verſpreiden van mededeelingen in het gebied der Toonkunst, deed ſchrijver dezes toevlugt tot dit algemeen geacht Tijdſchrift nemen, aan de plaatſing dezes opſtels in het *Mengelwerk* niet twijfelende, daar de vermelding van hetgeen groot en edel in *Nederland* gevonden wordt ſteeds tot de kenmerkende eigenſchappen van hetzelve behoort.

De viering van het vijftigjarig beſtaan der Maatſchappij, onder de zinſpreuk: *Felix Meritis*, was eene in vele opzigten te belangrijke gebeurtenis, dan dat niet ieder, ook wien daartoe de gelegenheid ontbrak, gaarne deze plegtigheid wilde bijwonen. Schrijver dezes genoot dit voorregt op den 6den November j. l., en nog lang zullen de bij die gelegenheid ontvangene indrukken in aangenaam aandenken bij hem zijn. De Redevoering, door den geachten Dichter B. KLIJN, BZ. bij die gelegenheid uitgeſproken, ſtond in eene ſchoone overeenſtemming met de Zangen, door den edelen *Nederlandſchen* Bard W. H. WARNSINCK, BZ. voor die feestviering gedicht; terwijl de Muzijk voor deze Zangen, door den ver-

Digitized by Google

dienſtelijken *Nederlandſchen* Komponist J. G. BERTELMAN, wien daartoe naauwelijks vier weken tijds vergund waren, vervaardigd, op alle de aanwezigen zulk een diepen indruk maakte, dat wezenlijk het Feest dezer Maatſchappij van Verdienſten tevens het feest der eindelijke erkenning der verdienſten van dezen, maar al te zeer miskenden, doch waarlijk grooten *Nederlandſchen* Toondichter mogt heeten.

De eerſte zang, of het aanvangkoor, ſtemde reeds de geheele ziel voor de feestviering, ja dit was de regte jubeltoon aangeheven. De tweede zang, het daarop volgende *trio* met koor, aan verdienſten gewijd, mogt regt verdienſtelijk behandeld heeten, zoo als ook de geheele derde zang; en wien het mogelijk was, bij het koraal des vierden zangs koud te blijven, die zoude, als van alle muzikaal gevoel ontbloot, te beklagen zijn. Kortom, de zamenſmelting en overeenſtemming der muzijk met de dichtregelen, het onderling verband tusſchen beiden, was zoo ſchoon, dat het geheel den Meester kenmerkte. Ook was de invloed van dit ſtuk reeds op de repetitiën zoo onmiskenbaar geweest, dat, van den aanvang tot het einde, zoo vokale als inſtrumentale uitvoerders met eene onverflaauwde geestdrift bezield waren. Het deed den kunſtenaars en kunstliefhebbers goed, dezen, te lang op den achtergrond geplaatſten, grooten en tevens zoo nederigen man eindelijk weder zoo roemrijk te voorſchijn te zien treden; en waarlijk, deze zangen bevestigen op nieuw zijnen roem. Voor de echte Muzijkkenners en beoefenaars, voor den eigenlijk gezegden muzikalen kring, behoefde hij deze bevestiging wel niet; maar ten aanzien van het grootere publiek, waarvan velen den man naauwelijks bij name kenden, was dit werkelijk behoefte.

Hoe het mogelijk is, dat deze *Nederlander* in *Nederland* zoo lang is voorbijgezien, en wel bij alle gelegenheden, ten zij bij zulke, waar men bij een ander niet té regt kon, is onverklaarbaar, daar, reeds vóór vele jaren, de groote *Duitſche* Geleerde en Hoogleeraar in de Akustiek, CHLADNI, met zoo veel lof van hem gewaagd heeft. Doch wat behoef ik mij op de getuigenis van eenen vreemden te beroepen, daar zijne werken hem als den eenigen klaſſieken *Nederlandſchen* Komponist van onze Eeuw hebben doen kennen. Om van zijne onderſcheidene Inſtrumentaal-kompoſitiën, waaronder het overheerlijk *kwartet* voor vier waldhoorns eene roemvolle plaats bekleedt, niet eens te gewagen, zijn het

Digitized by Google

zijne onderscheidene *Cantates*, als daar zijn, de *Cantate* bij de inwijding van het Muzijkgezelschap, *Vriendschap aan Toonkunst verbonden*, die op den dood van den verdienstelijken J^s. KUYPER, die bij het vijfentwintigjarig bestaan der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, zijne Zangen voor den Schouwburg, *Hulde aan* VONDEL getiteld, maar vooral zijn voortreffelijk *Requiem*, en zijne overschoone *Muzijk-Mis*, die zijnen roem onsterfelijk zullen maken. Alle deze werken dragen kenmerken van echte oorspronkelijkheid en diepe kennis, van het technische der kunst niet alleen, maar van het dichterlijke in de Toonkunst. Het zijn geene woorden, waarop muzikale klanken gezet zijn; maar de teksten derzelven maken met de muzijk één schoon geheel uit. Hoe kon dit ook anders van eenen man, die SULZER grondig bestudeerd heeft, die zich met de werken van vroegere en latere aesthetische Schrijvers vertrouwd heeft gemaakt, die in geen vak van kunst of wetenschap een volstrekte vreemdeling is; en, zoodanige vorming louter aan zichzelven te danken hebbende, heeft deze echt *Nederlandsche* Kunstenaar op nieuw bewezen, dat een werkzame geest, van tijd en lot onafhankelijk, zich boven miskenning door eigene kracht weet te verheffen.

De vreemdeling, deze flaauwe schets van zoo vele bekwaamheden lezende, zoude zich overtuigd houden, dat de bezitter derzelven, bij eene Natie als de onze, alom geroemd, geëerd, Lid van onderscheidene Genootschappen, en met eertitels als overladen moest zijn; en naauwelijks zoude hij het gelooven, wanneer men hem zeide. „De eenige, maar dan „ook de beste titel, die deze man heeft, is die, van zon„der eertitels groot te zijn." Hoe vaak ook miskend, voorbijgegaan, ja dikwerf grievend getroffen, heeft echter de edele man niet opgehouden, de kunst om haar eigenaardig schoon, zonder baatberekening, te beoefenen. De vordering van Toon- en Zangkunst, in ons Vaderland, heeft meer aan hem te danken, dan mogelijk iemand weet, daar reeds door hem, vóór achttien jaren, in bijzondere kringen, en ook op Scholen, het gezamenlijk onderwijs in den zang is ingevoerd, en menigeen heeft daár vruchten geplukt, waar BERTELMAN eigenlijk het zaad op den akker gestrooid had. Getuigt het met mij, leerlingen van den geachten en geliefden Meester! getuigt het, hoeveel wij bij onze opleiding in de kunst, ook voor de vorming en beschaving van onzen geest, aan

Digitized by Google

hem te danken hebben! — De oorzaken te willen doorgronden, waarom zulk een man tot nu toe geen Lid van het Koninklijk Instituut van Kunsten en Wetenschappen is; waarom hij aan de Muzijk- en Zangschool beneden eenen vreemdeling is geplaatst, zoude voor het opregt *Nederlandsch* hart eene even onaangename taak zijn, als dit onderzoek veelligt niet tot eer van beide Instellingen zoude uitvallen; maar dit is zeker, dat BERTELMAN er op verre na zoo veel niet bij heeft verloren, als beide Instellingen door zijne benoeming gewonnen zouden hebben: want schrijver dezes schroomt niet, er hier rondborstig voor uit te komen, dat BERTELMAN, als Komponist, de eenige is, die *Nederland*, met gerustheid en zonder blozen, aan de groote vreemde Toondichters kan tegenoverstellen, en op wien te wijzen reeds alle smaling van buiten moet doen verstommen. Dan, laat ons hopen, dat het Feest der Maatschappij *Felix Meritis*, over het algemeen, de oogen voor ware verdiensten zal geopend hebben, en dat daardoor ook het geluk, voor zoo verre dit van uiterlijke omstandigheden afhangt, (want gelukkig door verdiensten is BERTELMAN reeds lang geweest) zijn tot dusverre door miskenning dikwerf doornig pad moge beschijnen.

Kunstbevorderaars! *Nederlanders!* Nog is het, voor dezen onzen grooten Landgenoot, dag, waarop hij werken kan. Zeggen wij, dat, wanneer ook voor hem één de nacht komt, het grievend verwijt ons niet treffe, verdiensten in een nederig gewaad miskend te hebben, en met schaamte, maar dan te laat, te moeten belijden: „Deze schat was ons toevertrouwd; maar wij zijn onregtvaardige Rentmeesters geweest."

Amsterdam, Nov. 1827. A. T.

MERKEL'S WEDERWOORD OP PARISET'S BEWERING WEGENS DEN OORSPRONG VAN HET BALSEMEN DER LIJKEN BIJ DE OUDE EGYPTENAARS. (*)

Ik heb, nog onlangs, elders mijn gevoelen ontwikkeld, dat de oorsprong van het balsemen hoogstwaarschijnlijk te zoeken zij in het Godsdienstgeloof der *Egyptenaren*, dat, zoodra het ligchaam tot stof wederkeerde, de ziel eene drieduizendjarige omzwerving in dierenligchamen aanving; het-

(*) Zie ons *Mengelwerk*, No. XV.

Digitized by Google

welk men, door het ligchaam onvergankelijk te maken, waande te voorkomen. De Heer PARISET koestert te dezen eene gansch verschillende meening. Daarlatende, wat hij verder ten bewijze derzelve aanvoert, zal ik alleen een paar woorden zeggen over de gronden, waarop hij het balsemen der lijken voor een' blooten maatregel van Policie houdt, dewijl hiermede al het overige staat of valt.

Gesteld, dat de Godsdienst den *Egyptenaren* vergund hebbe de lijken te vernietigen, maar dat hun het hout tot verbranding ontbrake: is het waarschijnlijk, zelfs mogelijk, dat zij, die zoo diep doordrongen in de kennis der Natuur, en tevens zoo groote Bouwkundigen waren, in de 2400 jaren, gedurende welke zij, volgens den Heer PARISET, hunne dooden balsemden; niet het vermogen van den kalk, of van eenige andere zelfstandigheid, zouden gekend of ontdekt hebben, om dierlijke ligchamen spoedig te verteren; en dat zij niet gereedelijk dit korte middel, om de lijken weg te schaffen, de plaats van het zoo omslagtige en kostbare balsemen zouden hebben doen vervangen?

Aangenomen, dat zij hunne lijken, door begraving, aan de verrotting mogten overgeven: ware het niet veel gereeder, dan het balsemen, en het uitholen van ontzaggelijke Katakomben, dezelve naar de eigenste alomme nabijzijnde zandwoestijn te brengen, werwaarts zij de Mumiën tegen de overstrooming in veiligheid stelden? Ja, had niet, zelfs in de vlakte, eene eenvoudige burgerlijke verordening, dat men de graven zeer diep, dieper dan het water doordrong, moest delven, het gansche balsemen overbodig gemaakt? Een graf van 8 of 10 voet diepte ware naastdenkelijk toereikend geweest, naardien de *Nijl*, welverre van door deszelfs altijd gelijken en stillen vloed den grond uit te holen, dien jaarlijks door zijne slib verhoogt.

Eindelijk: gesteld, dat de eene of andere natuurlijke noodzakelijkheid de oude *Egyptenaars* tot het balsemen hunner dooden dwong; sluit zulks de waarschijnlijkheid buiten, dat men het volk door godsdienstige beweegredenen daartoe tevens aanspoorde? In Priesterstaten is men gewoon, alles aan iets dergelijks te verbinden; en dit is het, wat derzelver wetgeving in sommige opzigten zoo zacht, maar in schier alle andere zoo verderfelijk voor de verstandelijke ontwikkeling der volken maakt.

Kortom: alles bevestigt mij in het gevoelen, dat het balse-

Digitized by Google

men der lijken in *Egypte* een onmiddelijk uitvloeisel was van het geloof aan de zielsverhuizing. De ligchamen moesten niet vergaan, opdat de zielen niet zouden omzwerven. Met het geloof aan het laatste nam ook het balsemen een einde.

DE PHANARIOOT.

VII.

Mijnen vader, mijne moeder hebben zij in zee gesteund,
Hebben hunne heil'ge lijken op de straten als verscheurd;
Mijne schoone zuster hebben ze in haar stil verblijf belaagd,
Hebben haar, ter markt gedreven, als een koopwaar opgejaagd!
Hoorde ik sinds de golven ruischen, 't was mij, of een stem mij riep....
Ja! zij roepen mij, mijne ouders, uit het graf, zoo wijd en diep,
Roepen wraak — en ik, ik slinger Turkenkoppen in den vloed,
Tot verzoende wraak der golven grimmigheid bedaren doet.
En wanneer het avondkoeltjen om mijn slapen zachtkens woei,
Ach! het was mij 't bange zuchten van een maagd in wreede boei....
Ja! het zijn mijn zusters klagten, in den smaad der slavernij:
„Broeder! red uwe arme zuster, slaak haar kluister, maak haar vrij!"
o! Dat ik een aadlaar ware, zwevend de aard' kon overzien,
En met snelle, scherpe blikken land én steden mogt bespiên!
'k Zou mijn zusters spoor niet missen, en haar uit des vijands hand
Vrij in mijnen snavel voeren naar het vrije vaderland.

Naar WILHELM MÜLLER. J. W. UNTEMA.

HET NIEUWJAAR-WENSCHEN DOOR DE PRENTOMNIBUSSEN TE AMSTERDAM.

Wat werd ik heden rijk! wat zijn de menschen goed!
o Geest der Eeuw, wat vaart men schoon u in 't gemoed!
Wat keur van zegening (en waarlijk voor een prijsje)
Zingt mij de Nachtwacht toe, op een oudbakken wijsje!

Waar berg ik al den schat van welvaart, dien de prent
Des Karremans alleen mij zoo gulhartig zendt?
Mag slechts het tiendepart hier, als zijne asch, verstuiven,
Dan ga ik, zonder fout, met rijke winsten schuiven.

Digitized by Google

Ook hij, die dagelijks van Vuilnis ons ontlast,
Biedt geurige offers aan, en wenschen bij den tast:
Gedijen zij, dan zal dit Jaar, voor twee zesthalven (*),
Met ruimen overvloed de kwade jaren zalven.

Hoe livrij zijn de Stadverlichters in de weer!
Gewis, de magre tijd neemt eindlijk beter keer:
Een Jaar, als olie vet, doet ons hun wensch aanschouwen;
Men zingt dien op de wijs: *Wilhelmus van Nassouwen.*

Zielroerend is de wensch van mijnen Kranteman:
Hij wenscht, in dezen geest, alwat men wenschen kan.
Och, mogt hij 't beter, dan mijn nieuwspupleren, weten,
Waar 't goede vaak niet waar, en 't waar niet goed mag heeten!

Waar vond ik 't einde, ging ik voort op dezen trant?
Zoo vloeit de wensch uit de eene, en 't fooitje in de andre hand;
En, daar het luttel kost, die wenschen te behalen,
Neem ik mijn deel er van, en laat de rest verschalen.

Maar, als ik nu dien hoop van wenschen regt betracht,
Zoo kostelijk berijmd, zoo vol van geest en kracht,
Dan komt het spreekwoord van Apelles mij te binnen,
En, zoo *ik* wenschen moest, ik zou het dus verzinnen:

Wate ik een Ratelwacht, ik wenschte, dat geen brand,
Al te onbedacht, in Kerk en Staat werd voortgeplant;
En dat geene inbraak ooit de Vrijheid dezer Landen,
Geen diefstal die van elks geweten aan mogt randen.

Stak ik de Lichten aan in 't magtig Amsterdam,
Zoo wenschte ik, dat het Gas van Londen tot ons kwam;
Doch met dat nieuwe licht ook ligtenis mogt dagen,
Zoodat zij weêr den naam van Wereldstad kon dragen.

Had mij het wreevlig lot tot Karreman bestemd,
Geen vuilnis, waar' mijn wensch, dat rust en welvaart stremt,
Dat huislijk heil verstoort, en Staten om kan keeren,
Zou Nederlands vrijen grond bezoedlen of onteeren.

Als Kranteman, die Diplomaat van 't déjeuner,
Deelde ik mijn' hartewensch aan Amstels burgers meê,
Dat Texels lijst en Manifesten zonder ende
De plaats verving van Griekschè en Spaansche en Fransche ellende.

(*) Om den wille van het rijm verschoone men hier de oude benaming van onze herdoopte munt!

Digitized by Google

En had ik op dien trant mijn beden uitgestort
Voor 't heil des Algemeens, en kwam nog plaats te kort,
Ik vulde die, met aan diverse soort van menschen,
Wat in elks kraam hun dient, op deze wijs te wenschen:

'k Wensch den Koning, die de wenschen
Van ons allen gadeslaat,
Staatsdienaars, die Hem gelijken,
Kloek van zinnen, wijs van raad.

'k Wensch den Predikers de blijdschap,
Die het Hemelrijk vervult,
Dan, wanneer één arme zondaar
Zich bekeert van zijne schuld.

'k Wensch den Schrijvren eerlijk harte,
Goeden wil en kloek verstand,
Om den Volksgeest wèl te leiden,
Als het hun vertrouwde pand.

'k Wensch den Dichter Godentoonen,
Die hem Vaderland en Vorst,
Vrijheid, Regt en Menschenwaarde
Zingen doen uit reine borst.

'k Wensch den Boekverkooper nering,
Die hem, met een fier gemoed,
Elk geschrift kan doen verzaken,
Dat Verlichting blozen doet.

'k Wensch den Advocaat processen,
Rijk en zwaar van eer en goud;
Om pro Deo hen te dienen,
Wie men beide snood onthoudt.

'k Wensch den Doctor immer vrede
Met zichzelv' en 't menschdom, maar
Vijandschap met d' Aartsverdelger
En de Lamferdrager-schaar.

'k Wensch d' Acteur een deel der schatten,
Die hij vaak als Vorst verkwist;
Opdat hij, in 's levens winter,
Nimmer met de Goden twist'.

Digitized by Google

Digitized by Google